

folio 1650

JOHANNIS
DE
FORDUN
SCOTICHRONICON,
CUM

Supplementis et Continuatione

WALTERI BOWERI,

Insulæ SANCTI COLUMBÆ Abbatis.

E CODICIBUS MSS. EDITUM.

2 vols in 1.
VOL. I.

EDINBURGI,

Typis et Impensis ROBERTI FLAMINII.

MDCCLII.

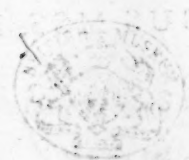
THE
GOVERNMENT OF

DEPARTMENT OF COMMERCE

WALTER BOWEN

MANUFACTURING

REGISTERED

VOL. I

EDWARD BOWEN

Types of Letters ROBERT FLANNERY

MDCCCLII

PROLOGUS.

INCIPIT LIBER SCOTICHRONICON.

DEBITOR sum, fateor, non necessitate, sed caritate, compulsus: Ad compellendum non debet esse molestus exactor, quando ad reddendum devotus est debitor. Reddere igitur necessitate est quod promisi, et ad satisfaciendum importunis generosæ probitatis militis domini David Stewart de Rossiffæ petitionibus acquievi, viz. ad transcribendum sequens inclitum opus historicum, per venerabilem oratorem dominum Joannem Fordoun presbyterum nuper et egregiè inchoatum, in quinque libris luculenter et distinctè chronographatum; et non solum, ut promisi, ad transcribendum; verum etiam usque ad moderna tempora continuandum: potissimè cum, post completum quintum suum librum, multa reliquit in scriptis, nondum tamen usquequaque distincta, sed per quæ curiosus indagator opus continuare facilius poterit ad * promissa. Sibi igitur, post Deum, imputabitur laus operis; cuius tam elegantem stilum, non solum laudandum, verum etiam a sanè sapientibus censerem fore admirandum. Hæc itaque hîc infero, quia convenientibus semel in unum viris scientificis in scholasticis, et de commendatione compilatoris hujus libri conferentibus, affuit inter eos doctor quidam venerabilis, qui dicebat, Bene novi hominem, quem in tantum appretiamini, auctorem libri quem dicitis, et fore jactitatis: simplex homo fuit, nec usquam in scholis graduatus. Cui a quodam audientium fuit, me præsentem, sic responsum: Opus hoc quod fecit, qualis in scientia fuit, satis patefecit. Ad istud facit, quod Seneca in epistola, non scholam, sed assiduitatem legendi, doctrinam vocat. Oratorem optimum esse deberet, qui plurima paucis comprehenderet: quod utique judicio modò fecit auctor operis. Quo fit, ut ad cujuscunque exercitati viri sensum liber iste pervenerit, prudentis sibi titulum et oratoris nomen, etiamsi non quærit, acquirit. Mentior, inquit Jeronimus, si non etiam Flaccus † Horatius ad ‡ Pisones illos instruendos, et ad nos reprimendos, idem sentiat, quod et ego, hoc est, quod quidam semper discentes, et nunquam ad scientiam pervenientes, dum alienum judicium reprobant, contenti suo sese aliquid scire putant. Sed quomodo ipsi magistri sibi auditores sunt, et ingeniolis suis gloriantes confidunt; aliena quidem scripta, sive dicta, vel nullius vel parvi faciunt; sua verò magni faciunt. At contra, sapientis et docti est cum doctoris eloquiis sua conferre; in illis, et cum illis, necnon et ab illis formam modumque adducere, et tam sensum, quam verborum suorum, positionem æmulari sequique structuram. Sic igitur et ego, longè me esse sentiens tanquam in regione dissimilitudinis, horum tamen quos æmulo Dei æmulatione, sed præcipuè

* Fortè *promissa*. † Oratius *MS.* ‡ Pisanos *MS.*

auctoris hujus libri, stilum imitatus; et si non valui quantam ille, vel illi, vel in hoc, vel in aliis exercitiis, scientiam assequi, sequi tamen volui, et secuturus sum. Sed in hoc, quod subinferam, parcat mihi præceptor si, in transumendo hoc opus historicum, contingat me sparsim inferere quæ occurrunt mihi perscribendo: cum istud transumptum mihi et loco, cui, Deo auctore, servio, deuto cum librario remanendum. Præsertim cum etiam non intendo opus tam excellens, tam diligenti studio et diserto exaratum stilo, vel, quod absit, in minimo derogare; quia aliquid, suo præsentis opusculo, de meo inferens præmittam hunc titulum *SCRIPTOR*, cum non ego sed alius sit *AUCTOR*. Quicquid etiam de meo interposuero manu dissimili cancellabo, vel cum una linea protraham quicquid de meo ponam, quousque subjungam titulum, scilicet *AUCTOR*, sive *SCRIBA*: ut vel sic præceptor meus miles, aut alius * quicunque volens, præsentem codicem copiare poterit, et de facili mea scripta interposita omittere, et opus magistri inceptum per se deducere ad perfectum.

Explicit Prologus Scotichronicôn.

Incipiunt tituli capitulorum libri primi.

- De mundo sensibili, terra scilicet et suis quatuor punctis principalibus, orientali, occidentali, australi, et boreali.* CAPITULUM I.
De quatuor ventis cardinalibus, quorum collaterales octo sunt, et de capite mundi, scilicet paradiso. CAP. II.
De tribus mundi partibus, inæqualiter divisis, et mari mediterraneo. CAP. III.
De divisione trium mundi partium inter tres filios Noë, et situ regionum Asiæ et Africæ. CAP. IV.
De situ quarundam regionum Europæ, viz. † Sithiæ, Græciæ, et urbis Romæ. CAP. V.
De eodem, et insulis Europæ majoribus, Albione viz. et Hibernia. CAP. VI.
De numeris annorum ab origine mundi, per ætates, viz. divisas, usque ad incarnationem. CAP. VII.
De brevi epologo continentie VI. ætatum usque Magnum Constantinum qui dotavit ecclesiam. CAP. VIII.
De primo motu originis Scotorum, et eorum rege Gaitbelos filio Neoli regis Athen. CAP. IX.
De succedentibus in Ægypto regibus, usque Pharaonem, patrem Scotæ, qui in mari rubro perit. CAP. X.
De tempore quo Scoti primam habuerunt originem, et a quibus, et eorum ab Ægypto proscriptione. CAP. XI.
De electione Gaitbelos in regem, et ejus professione versus occidentem. CAP. XII.
De tempore quo Gaitbelos stationem fecit in Africa, et causa quâ primò petiit Hispaniam. CAP. XIII.
De causa sui recessus ex Ægypto, et aliorum eadem causâ recedentium. CAP. XIV.

* Quocunque MS. † Ita MSS. i. e. Scythiz.

TITULI CAPITULORUM. iii

- Qualiter Gaithelos obtinuit primam sedem in Hispania.* CAP. XV.
De continua ibidem cæde suorum, propter quod exploratores pro terris oceano scrutandis direxit, qui, repertâ quâdam insulâ, redierunt. CAP. XVI.
De eodem, et exhortatione filiorum ut dictam adirent insulam. CAP. XVII.
Qualiter Hiber filius Gaithelos obtinuit ipsam insulam, quæ ex ejus nomine Hibernia vocatur. CAP. XVIII.
De hiis quæ Beda et Ysidorus scripserunt de Hibernia. CAP. XIX.
De quibus legibus Gaithelos prius instruxerit suum populum. CAP. XX.
De successione Hiberi filii Gaithelos in regnum Scotorum, post mortem patris, in Hispania degentium. CAP. XXI.
De Micelio rege Scotorum Hispaniensium, et suis filiis, ad Hiberniam proficiscentibus. CAP. XXII.
De hiis quæ Galfridus Monumetensis scripsit de Partbolomo filio Micelii. CAP. XXIII.
De dissonantiis historiarum. CAP. XXIV.
Quòd circa tempus primæ captivitatis Romæ, non Scoti, sed Picti temptantes Hiberniam pro sedibus, missi sunt a Scotis ad Albionem. CAP. XXV.
Qualiter excusat chronica dissonantias historiarum. CAP. XXVI.
De profectiōe tertia Scotorum ad Hiberniam, facta per Symonem Bricht, et genealogia ejus. CAP. XXVII.
De eodem Symone, et cathedra regali lapidea, et ejusdem vaticinio. CAP. XXVIII.
De rege primo Scotorum inhabitantium insulas Albionis. CAP. XXIX.
De Pictis Hiberniam adventantibus pro sedibus habendis; quos abactos Scoti miserunt ad Albionem. CAP. XXX.
De hiis quæ Beda de Pictorum adventu conscripsit. CAP. XXXI.
De causa prima Scotorum aditus ad Albionem insulam. CAP. XXXII.
De diis gentium, immo veriùs gentium dæmonibus. CAP. XXXIII.
De iisdem, et earum in talibus stultitia. CAP. XXXIV.
Unde simulacra et idola ortum habuerunt. CAP. XXXV.
De primo rege Scotorum regnantium in Albione. CAP. XXXVI.
Quòd a gentibus Pictorum et Scotorum partes Albionis boreales prius possessæ fuerant. CAP. XXXVII.

Per sacræ memoriæ JOHANNEM DE FORDUN,
 Compilatus incipit liber Scotichronicôn.
 Usque sextum codicem, laus sua convaluit:
 Hinc ad finem operis alter onus subiit. &c.

*Incipies Opus Hoc Adonai Nomine Nostri.
 Excerptum Scriptis Dirigat Emmanuel.
 Fauces Ornate Ructent Dum Verbula Nectant,
 Compilatoris nomen superis elementis
 Construe; quem, lector, precor ora scandere cælum,
 Atque Pater Noster offer amore Dei.*

Expliciunt tituli capitulorum libri primi.

PRÆFATIUNCULA OPERIS.

Sicut scribit Ennodius Ticinensis episcopus, superflua scribere res. jactantiae est, necessaria reticere contemptus. Ut igitur notam primi refugiam, et questum secundi non postponam, in Dei adjutorio confusus, ad fortia mitto manum meam, juxta quod promiseram, lætanti, ut hoc opus perficere valeam felicius: attendensque, ut quidam ait, exultatio eloquentiam dat, quam ingenium negat: et quia artium mater est instantia, noverca eruditionis negligentia; ideo ad honorem Dei, ad solatium regis et regni, ad satisfaciendum etiam petitioni incliti militis, ad tam insolitum mihi opus aggrediendum stimulantis; necnon ad meipsum, interdum fortè diversis sollicitudinibus attædiatum et obsessum, per dilucida intervalla recreandum; ad cautelam futurorum, et legentium ædificationem, hoc opus aggrediens, in principio

*Precor lectori, Christum roget ore fidei,
Ut det scriptori, post mortem, gaudia cæli:
Pro munere detur scriptori quisque precetur,
Ut sibi sana fides, bona mens, et gratia detur.*

Maximè cum in scribendis non luculento sermone venustatem aucupabor eloquii, sed meræ copiae diverforum historicorum, et rei gestæ, per me alias agnitæ, deservire temptabo. Ipsæ quippe per se chronicae, titulis scribarum auctorizatæ, sic rutilant, ut splendorem accurati sermonis ad lætificandum corda legentium non requirant. Huc accedit, quod rusticitas sermonis inculti suspensionem consuevit purgare mendacii: nam qui vix sufficit ut elimatū saltem deprimat eloquium, quomodo novit fabricare figmentum? In hoc ut reor volumine invenient principes evitare bellorum et dubiorum eventuum pericula; religiosi percipient regularia rudimenta; seculares salubria documenta; prædicatores exemplaria narramenta: cujus * exemplaritate reges cautiore reddentur, religiosi regulariùs instituentur, † populares ad devotionem incendentur, et quotquot tædio affecti, lecturæ ejus lætitiæ ‡ restituentur.

* Quibus exemplis, MS. Perthenfis. † Populares — incendentur, desunt in plerisque MSS.
‡ Pro restituentur, cod. Coll. Edinburg. et Cuprensis habent condonentur.

LIBER I.

CAP. I.

De mundo sensibili, terra sciz. et suis quatuor punctis principalibus.

X variis quippe veterum scriptis chronographorum colligitur, quod gentis antiquissimæ natio Scotorum à Græcis et Ægyptiorum reliquiis, ceteris mari rubro cum rege * submersis, primum exeperat exordium. Igitur educationis suæ, regnorum viz. Græciæ simul et Ægypti, ceterorumque peregrinationis suæ locorum et stationis, sedis etiam habitationis modernæ, situs describere puto conveniens: ut sub quo vel cœli cardine, vel orbis parte, situata consistant, lectori facilius patefiat. Omnipotens autem Deus, creator omnium et rector, mundum in sua creatione, secundum philosophos, rotundam voluit habere formam; et in ejus regione media terram posuit, omnium vegetabilium, sensibilem et rationabilem matrem, nutricem, et habitaculum; ab omnibus cœli partibus, in centri modum, æquali separatam intervallo. Est autem mundus sensibilis, terra videlicet, infiniti maris oceani aquis undique cincta: cujus brachiis multiformiter invasa, percussa et furcata, ac humiditate suâ per occultos meatus humectatione penetrata, ne nimis siccitatis dominio in pulverem penitus redigatur. Habet igitur mundus quatuor principales punctos, sive parallelos, ab invicem æquè distantes, scilicet orientalem, occidentalem, australem, et borealem: à quibus quatuor venti cardinales procedere dicuntur, cum suis octo ventis collateralibus.

CAP. II.

De quatuor ventis cardinalibus, quorum collaterales octo sunt: et de capite mundi sensibilis in oriente, paradiso scilicet terrestri.

PRIMUS punctus, sive cardinalis ventus, in oriente consistit, ubi sol oritur sub æquinoctio vernali, et dicitur Subsolanus: iste verò ventos duos habet collaterales, viz. Vulturum versus Septentrionem, Eurum versus Austrum. Secundus verò punctus, vel ventus cardinalis, situm habet in occidente, ubi sol occidit sub æquinoctio autumnali, et dicitur Favonius; quique duos habet collaterales ventos, scilicet Circium versus Aquilonem, et Zephyrum versus Austrum. Tertius punctus, seu ventus cardinalis, est Auster, atque sub polo antarctico æstivalis solstitii, ubi sol altius ascendit in meridie, situatur: et duos habet hic collaterales ventos, scilicet Notum versus Orientem, et Africum versus Occidentem. Quartus punctus, sive cardinalis ventus, est Boreas, qui sub polo arctico hiemalis solstitii sistitur, ubi sol mediâ nocte profun-

* Pharaone addit MS. Perthesius.

diùs descendit: et hic utique, consimiliter cum præmissis, duos habet collaterales ventos, videlicet Aquilonem versus Occidentem, et Chorum versus Orientem. **SCRIPTOR.** Primus ventus temperatus est; nec est multum frigidus, aut multum calidus; habens ventum a dextris Vulturum nomine, qui et * Calcras dicitur, cuncta deficcans: sinister ejus Eurus est, nubes generans. Secundus cardinalis ventus Favonius sive Septentrio, habet ventum à dextris Circium nomine, qui et Cercius dicitur, faciens nives et grandines: ejus sinister Aquilo est, qui et Boreas dicitur, constringens nubes. Tertius cardinalis, Auster; qui habet ventum à dextris Eurus, qui et Africus, qui calidus est: ejus sinister Euro-notus est, et temperatus: Et nota, quòd australes venti faciunt majorem tempestatem in mari; quia ex humili flant. Quartus cardinalis ventus, ut quidam volunt, est Zephyrus: ejus dexter, Africus, similiter Libs, tempestatem, tonitrua et fulmina generans: ejus sinister Chorus est, qui in duos ventos dividitur, Auram et Altanum; Aura in terra, Altanus in pelago. Hi sunt venti cardinales quatuor, et octo collaterales, qui subdividuntur iis, et virtutes eorundem, quorum concordia omne creatum in suo cursu ordinate consistit. **Hæc iste. AUCTOR.** In oriente quidem, sub cardinali subfolano, terra, sive mundus sensibilis, initium habet: cujus caput terrestris est paradysus; locus florum et arborum omni suavitate redolentium amoenissimus; inhabitabilis tamen propter peccatum Adæ hominibus, sed spiritibus bonis animabusque glorificatis receptibilis. In tantum verò constat locus ille super altitudinem terræ levatus, quòd universale diluvium, cacumina montium longè transgrediens, illic attingere non valebat.

ORIENS. *East Nor-East. East South East. East.*
 Sunt Subfolanus, Vulturum, Eurus, et Eoi:
South South East. South South West. South.
 Atque die medio Notus, et Africus, Auster:
North North West. West South West. West.
 Circius Occasum, Zephyrusque, Favonius afflant:
North. N. North West. North North East. North.
 Ast Boreas, Aquilo veniunt et Chorus ab arcto.

C A P. III.

De tribus mundi partibus inæqualiter divisiss, & mari mediterraneo.

MUNDUS autem, secundum Isidorum, in tres non æquales partes divisus est, Asiam scilicet, Africam, et Europam. Qui quidem ideo divisus dicitur, quoniam à Favonio vel occidente sinus oceani permaximus terram intrans, et ab ejus australi plaga circialem dividens, scilicet Africam ab Europa, penè mundi pertingit ad medium: ubi sinum efficiens angularem versus Boream, inter orientales Europæ fines et Asiam, contra polum arcticum directe dirigit oceano cursum suum. Asia verò, quæ mediâ pars esse orbis creditur, ex nomine cujusdam mulieris est appellata, quæ apud antiquos regnum tenuit orien-

* Ita MS. forte Carbas.

tis, secundum Isidorum. Hæc à puncto boreali usque ad Austrum perveniens, ab oriente, ortu solis; à meridie, oceano; ab occiduo, mari mediterraneo finitur; et à septentrione, quasi sub polo, Mæotide lacu terminatur. Europa dicitur ab Europa filia Agenoris regis Libyæ sic vocata; quam Jupiter, raptam ab Africa, Cretam adduxit, et tertiam partem orbis terrarum ex ejus nomine appellavit. Incipit autem ab eodem Mæotide lacu, descendens, per septentrionalem oceanum, usque ad occidentem et mare Gaditanum: in quo mari Gaditano, prope civitatem Gaderis, columnæ Herculis situantur. Pars autem ejus orientalis et meridiana, à Ponto consurgens, tota mari mediterraneo conjungitur, et ad idem Gaditanum fretum terminatur. Africa, tertia pars mundi, dicitur esse contra Asiam et Europam, quæ tamen minor est, secundum Isidorum, spatio quàm Asia vel Europa: sed pro sua quantitate ditior et mirabilior qualitate. Hæc nomen habet ab Afer, uno de posteris Abraham de Cethura, qui dicitur exercitum duxisse versus Libyam, et ibi, victis hostibus, consedisse, suosque posteros Afros nominasse. Vel sic: filii Noë diviserunt orbem in tres partes post diluvium: Sem in Asia; in qua XV sunt provinciæ, videlicet India, Achaia, Persia, Parthia, Syria, Media, Mesopotamia, Cappadocia, Palestina, Armenia, Cilicia, Chaldæa, Isauria, Ægyptus, Lydia: Cham in Africa; in qua sunt XII provinciæ, Libya, Cyrene, Pentapolis, Æthiopia, Tripolitana, Byzantia, quæ nunc dicitur Constantinopolis, Getulia, Natabria, Nicomedia, * Samaria, Syrtis Nia: Japhet in Europa; in qua XIV provinciæ, videlicet Roma, Calabria, Hispania, Alemannia, Macedonia, Thracia, Dalmatia, Pannonia, Colonia, Gallia, Aquitannia, Britannia, Hibernia, Aquilonaril infra oceanum. Incipit autem à finibus Asiæ, juxta meridiem; pergens, per meridianum oceanum, usque ad Atlantem montem: à septentrione verò mari mediterraneo clauditur, et in Gaditano freto etiam finitur. Et sic medium mundi sola tenet Asia; medium verò Europa et Africa: quæ ideo duæ factæ sunt partes, quia inter utramque ab oceano mare magnum ingreditur, quod intersecat eas.

C A P. IV.

De divisione trium mundi partium inter tres filios Noë.

SIC autem diviserunt mundum inter se filii Noë post diluvium; inter quos Sem cum sua posteritate Asiam, Japhet Europam, et Cham Africam possiderunt. A quibus disseminatum est omne genus humanum, per nationes et regna, super terram. Videlicet à Sem Judæi et Saraceni, immo verius Agareni: à Japhet gentiles, quorum pars maxima Christiani; et à Cham Chananæi, qui maledictione Noë prophetantur expellendi de loco habitationis suæ. De quibus habentur hi versus:

*Sem pater ingenuis est, et Japhet generosus;
Et pater est servus Cham, patre suo maledictus.*

* Ita MSS. omnes, male.

Et nota quòd ingenui dicuntur qui libertatem habent in genere, non in facto. Hæ verò tres partes mundi multas habent et diversas regiones, quas omnes nullatenus, sed eas solum, quæ ad opus inceptum necessariæ videntur, intendo describere; vel eas saltem, quæ dignæ sunt ob patronorum reverentiam, singulari laude, præferre; ut est Jerusalem civitas sancta, et urbs etiam Romana. Asiæ prima regio in oriente, secundum Vincentium, est Paradisus terrestris: sed nobis ignota. Deinde India, sub ortu solis: ultima verò versus boream est Scythia superior; et ultima sua regio, versus austrum, est Ægyptus: ex qua scripserunt antiqui Scotos primordii partem habuisse. Inter has regiones, scilicet Ægyptum et Scythiam, super mare mediterraneum, Jerosolyma regio consistit, ubi situs est sanctæ civitatis Jerusalem; in qua Filius Dei, Deus et Homo, JESUS CHRISTUS DOMINUS NOSTER, pro omnium salute, passus est. Africa verò primam habet ab oriente regionem Libyam Cyrenensem, Ægypti partibus conjunctam; ab austro Æthiopiam superiorem: et ultima regio, versus occidentem, inferior est Æthiopia. Est enim triplex Æthiopia, cujus pars occidua est montuosa, incipiens ad montem Atlantem: media verò arenosa, oriens autem deserta. SCRIPTOR. Et nota quòd Æthiopes dicti sunt à filio Cham, qui vocatus est Chus; à quo originem traxerunt: Chus enim Hebraicâ linguâ Æthiops interpretatur. AUCTOR. Ad mare mediterraneum, in boreali plaga Zeugis, est regio ubi quondam Carthago magna: ipsa est vera Africa. SCRIPTOR. Hanc tertiam partem mundi, scilicet Africam, plerique vocant Libyam: ita quòd mundus divisus est in Asiam, Libyam et Europam, juxta illud Lucani;

Europam, miseri, Libyamque, Asiamque timete.

C A P. V.

De situ quarundam regionum Europæ, viz. Scythia, &c.

DEINDE pro describendis quibusdam Europæ regionibus stilus aptandus est; de qua Ptolomeus in Tripartita nova, sic; Habet autem Europa post Asiam plus de habitabili terra, immo secundum suam quantitatem supra omnes partes terræ amplius est populosa. Europæ verò prima regio est Scythia inferior, et incipit sub polo arctico à montibus Ripheis, et Meotidis paludibus, inter Danubium et oceanum septentrionalem; et usque Germaniam porrigitur. Et habet ab oriente mare mediterraneum, quod ibidem dicitur Balticum, à Balth, loco ubi terram intrat ab oceano. A qua regione, secundum quosdam, Albionenses Picti progressi sunt. Deinde super littus mediterranei maris, et in mari versus austrum, septem sunt Græcorum provincie, quæ quondam regna fuerunt; scilicet Dalmatia, Epirus, E-l-lades, quæ et Attica, (ubi fuit Athenæ, mater liberalium artium et nutritrix philosophorum,) Theffalia, Macedonia, Achaia, et Creta in mari, quæ et Centenopolis quondam dicta est, cum insulis Cycladibus numero quinquaginta tribus, quarum metropolis est Rhodus. Etiam in

in finu Achaiae Arcadia, quae et Siconia. Ab istarum una regionum, propter insolentias, progressi sunt quidam Graeci, et cum Aegyptiis conjuncti unum fecerunt Scotorum populum, ut in sequentibus patebit. Super idem itaque mare, versus Austrum, in angulari finu quo retorquet versus Boream, principales situantur Romanae regiones à duabus partibus mari conjunctae: quae sunt, Italia, Tuscia, Etruria, Calabria et Apulia. Quarum penè medio famosissima urbs Roma situatur, cui maxima pars mundi quondam fuit subjecta: in qua gloriose Petrus Apostolus, orthodoxorum sub Christo vicarius, et Paulus gentium doctor, passi, cum aliis innumerabilibus sanctis, martyribus, confessoribus et virginibus conrequiescunt.

CAP. VI.

De eodem, et insulis Europae majoribus.

Ultima quidem Europae regio, sub plaga Favonii, est Hispania, vel Gades † insulae, quae centum viginti passibus in oceano mari separantur ab Hispanica terra: quibus quondam Hercules suas fixit columnas. Nota quod duae sunt Hispaniae, citerior scilicet et ulterior, diversas regiones continentes, Legionem scilicet et Castellum, Navarram, Arragoniam, et Portugalliam; cum ceteris provinciis, ut est Galicia, * cujus indigenae, secundum Isidorum, Graecam sibi vendicant originem; et Celtiberia super Hiberum flumen, quibus Scoti habuerunt aliqualem temporis stationem. Insulas etiam habet Europa multas et magnas; quarum maximam Albionem in oceano plagâ circiali sitam: cujus austrina pars, et major, olim à Britonibus habitata, Britannia dicta, sed Anglia modò nuncupatur. Borealis itaque pars, ab antiquo Scotis inculta, dicebatur Scotia; quae nunc etiam, Deo protegente, suum est regnum principale. Habent etiam Scoti multas insulas, numero centum, vel eo amplius, per eos ab antiquis temporibus possessas, ultra quarum ripas sub Circio non invenitur terra, exceptâ quadam, ut aiunt, insulâ Tyle dictâ, navigatione † septem dierum ab ipsis discretâ: ultra quam navigatione unius diei pigrum et concretum dicunt esse mare. SCRIPTOR. Quarum insularum hæ quae sequuntur dicuntur Insulae Regales, videlicet Iona, sive I. vel I Colmekill, in quâ Sanctus Columba construxit monasterium, quae usque ad tempus regis Malcolmi, viri Sanctae Margaretæ, fuit sepultura et sedes regalis regum Pictiniae et Scotiae. insula etiam de Both, in qua etiam est castrum regium. insula etiam Manniae, in qua habetur castrum regale, et monasterium. insulae etiam de Combray, major et minor. Insula Sancti Mernoci: insula Sancti Blasii de Plada: insula de Aliffay. Insulae majores, præter insulas regales, sunt hæ, videlicet Ile, Tirie, Lewos, Skye, Hornefay, ubi est monasterium nigrorum canonicorum, quod fundavit Sanctus Columba; Jura, Gya, insula de Irte, quae sub Circio constat esse, et in margine mundi: ultra

† Insula -- separatur -- quâ MS. Geo. Mackenzie M. D. * Maiorca addit MS. Cuprensis.
† Trium dierum, idem codex; quinque, Solinus, cap. 22. sex autem Pytheas, apud Plin. II. 77.

quam, in illis finibus, non reperitur terra. Sunt etiam et aliæ insulæ in armis maris oceani, qui vocatur Aqua de Forth; videlicet Bafs, * Fotheray, Maya, prioratus cujus est cella canonicorum Sancti Andree de Reymonth; ubi requiescit Sanctus Adrianus, cum centum sociis suis sanctis martyribus. Alia insula abhinc duodecim milliaria, quæ vocatur Incheke the, in qua præfuit Sanctus Adamnanus abbas, qui honorificè suscepit Sanctum Servanum, cum sociis suis, in ipsa insula, ad primum suum adventum in Scotiam. Tertia insuper, ad occidentem, distans ab ea per sex milliaria, quæ vocatur Æmonia, inter Edinburch et Inverkethyne: in qua est monasterium canonicorum nigrorum Sancti Augustini ordinis; vulgariter insula Sancti Columbæ vocatur. Aliæ etiam quam plures, hinc inde per oceanum situatæ, de quibus non expedit omnes numerare. AUCTOR. Etiam ultra Britanniam, in oceano inter eam et occidentem, insula situm habet Hiberniæ, quâ Scoti fixerunt primam sedem. Hæc verò, quantum ad propositi præambulum, de regionum descriptione sufficiant ad præsens; et ad mundi transactas ante Dominicam incarnationem ætates, hoc opere ponendas, procurramus.

CAP. VII.

De numeris annorum ab origine mundi, per ætates divis.

AB origine mundi cursus annorum ad Christi nativitatem antiqui patres in quinque ponentes ætatibus, quas tamen non omnes uno et eodem numero, sed variè, distinguunt. Igitur in infra scribendis istius chronici temporibus, antiquæ translationis annorum summa, quam sancta tenet ecclesia, servetur, quousque finem operis faciat per quem inceptum est, qui est fons et initium totius bonitatis, initio carens, et finis nullatenus habens finem. Ipsarum autem ætatum prima continet annos à mundi principio ad diluvium MMCCXLII. A diluvio quoque secunda tenet annos, ad nativitatem Abrahæ, DCCCCXLII. Tertia quidem ab Abrahâ ad regnum David annos habet † DCCCCXL. A regno quoque David ad transmigrationem Babylonis, annos habet ætas quarta CDLXXXV. Quinta siquidem ætas, ab ultima transmigratione

* Hæc fusiùs traduntur in codice Caprensi, lib. 1. cap. 29. his verbis: " Insula de Bafs, ubi solendæ nidificant in magna copia: cujus protector existat Sanctus Baldredus, Sancti Kentigerni olim suffraganeus; qui eam ab insultu mirificè protegit Anglicorum. Insula de Fotheray, quâ capella Sancti Nicolai incolitur. Mala, prioratus, quâ est cella canonicorum de Reymonth; ubi requiescit Sanctus Adrianus, cum centum suis sociis sanctis martyribus. Alia insula adhinc, versus Kingornum, ad xij. milliaria, quæ vocatur Incheke the; in qua quondam præfuit Sanctus Adamnanus abbas suis monachis, quando honorificè recepit Sanctum Servanum, cum suis sociis, in ipsa insula, ad primum suum adventum in Scotiam; et cui eo tunc delegavit insulam de Levyn, ad inhabitandum; quia uterque insulanus miles pro Christo esse contendebat. Alia insuper insula, ad occidentem distans ab Incheke the, quæ vocatur Æmonia, inter Edinburch et Inverkethyn; quam quondam incoluit, dum Pictis et Scotis fidem prædicavit, Sanctus Columba abbas: in qua est monasterium canonicorum reverendorum Sancti Augustini; *Saint Colmis Inch* vulgariter nuncupatur."

† Ita codex MS. quondam D. Geo. Mackenzii, M. D. neque aliter editio Hearnii: at in reliquis MSS. quos consulere licuit, XL. anni desiderantur, ad summam implendam necessari.

SCOTICHRONICON, Lib. I.

filiorum Israël in Babylonem, usque Dominicam incarnationem, annos continet quingentos nonaginta. Et sic habetur ab initio mundi summa totalis ad incarnationem Christi, MMMMMCCXCIX. Unde quidam metricè;

*Quingentos denos, cum ducentis minus uno,
Annos dic ad Adam, donec Verbum caro factum.*

Quos annos alius sic colligit:

*Ætatem plebis à primo patre videbis,
Ad Christum, C. bis, M. quinquies, I. removebis.*

Vel sic:

Ante Jesum duo C. minus uno, millia quinque. SCRIPTORI

Sexta ætas ab incarnatione inceptit, et durabit usque ad diem iudicii. Septima ab hinc interminabilis erit. De hiis ætatibus septem dicit quidam sic:

*Incipiens ab Adam, quam formaverat Deus ætas
Ad Noë transiit se prima: sequens ad Abraham.
Ad David ostendit se tertia. Quarta sed inde
Ad transmigrantes in Babylona fugit.
Quinta facit cursum Christi venientis ad ortum:
Ad finem mundi currere sexta parat.
Clauditur in requie sanctorum septima; cujus
Claudere fulgorem vespera nulla potest.*

CAP. VIII.

De epilogo brevi continentia VI. ætatum usque Magnum Constantinum.

PRIMA * ætas in exordio sui continet creationem mundi. Primo enim die Deus, lucis nomine, condidit Angelos; secundo, in firmamenti appellatione, cælos; tertio, in discretionis vocabulo, speciem aquarum et terræ; quarto, luminaria cæli; quinto, animantia ex aquis; sexto, animantia ex terra, et hominem, quem appellavit Adam.

PRIMÆ ÆTATIS. Adam anno CCXXX. genuit Seth; à quo filii Dei. Seth, anno CCV. scilicet ætatis suæ, CDXXXV. scilicet mundi, genuit Enos; qui primus cœpit invocare nomen Domini. Enos, anno CXC. scilicet sui, DCXXV. scilicet mundi, genuit Cainan. Cainan, anno CLXX. scilicet sui, DCCXCV. scilicet mundi, genuit Malalehel. Malalehel, anno CLXV. DECCCLX. genuit Jareth. Jareth, anno CLXII. MCXXII. genuit Enoch, qui translatus est. Enoch, anno CLXV. MCCLXXXVII. genuit Matusalem. Matusalem, anno CLXVII. MCCCCLIII. genuit Lamech. Lamech genuit Noë, anno CLXXXVIII. MDCXLII. Arca ædificatur. Noë genuit Sem. Anno DC. IIMCCXLII. Factum est diluvium.

* Hæc de ætatibus Bowerus desumpsit ex Isidori originum lib. 5. cap. 39, &c.

quam, in illis finibus, non reperitur terra. Sunt etiam et aliæ insulæ in armo maris oceani, qui vocatur Aqua de Forth; videlicet Bafs, * Fotheray, Maya, prioratus cujus est cella canonicorum Sancti Andree de Reymonth; ubi requiescit Sanctus Adrianus, cum centum sociis suis sanctis martyribus. Alia insula abhinc duodecim milliaria, quæ vocatur Incheke the, in qua præfuit Sanctus Adamnanus abbas, qui honorificè suscepit Sanctum Servanum, cum sociis suis, in ipsa insula, ad primum suum adventum in Scotiam. Tertia insuper, ad occidentem, distans ab ea per sex milliaria, quæ vocatur Æmonia, inter Edinburgh et Inverkethyne: in qua est monasterium canonicorum nigrorum Sancti Augustini ordinis; vulgariter insula Sancti Columbæ vocatur. Aliæ etiam quam plures, hinc inde per oceanum situatæ, de quibus non expedit omnes numerare. AUCTOR. Etiam ultra Britanniam, in oceano inter eam et occidentem, insula situm habet Hiberniæ, quâ Scoti fixerunt primam sedem. Hæc verò, quantum ad propositi præambulum, de regionum descriptione sufficiant ad præsens; et ad mundi transactas ante Dominicam incarnationem ætates, hoc opere ponendas, procurramus.

CAP. VII.

De numeris annorum ab origine mundi, per ætates divisis.

AB origine mundi cursus annorum ad Christi nativitatem antiqui patres in quinque ponentes ætatibus, quas tamen non omnes uno et eodem numero, sed variè, distinguunt. Igitur in infra scribendis istius chronicae temporibus, antiquæ translationis annorum summa, quam sancta tenet ecclesia, servetur, quousque finem operis faciat per quem inceptum est, qui est fons et initium totius bonitatis, initio carens, et finis nullatenus habens finem. Ipsarum autem ætatum prima continet annos à mundi principio ad diluvium MMCCXLII. A diluvio quoque secunda tenet annos, ad nativitatem Abrahæ, DCCCXLII. Tertia quidem ab Abrahæ ad regnum David annos habet † DCCCCXL. A regno quoque David ad transmigrationem Babylonis, annos habet ætas quarta CDLXXXV. Quinta siquidem ætas, ab ultima transmigratione

* Hæ fusiùs traduntur in codice Cuprensi, lib. 1. cap. 29. his verbis: " Insula de Bafs, ubi solendæ nidificant in magna copia: cujus protector exstat Sanctus Baldredus, Sancti Kentigerni olim suffraganus; qui eam ab insultu mirificè protegit Anglicorum. Insula de Fotheray, quâ capella Sancti Nicolai incolitur. Mala, prioratus, quâ est cella canonicorum de Reymonth; ubi requiescit Sanctus Adrianus, cum centum suis sociis sanctis martyribus. Alia insula adhinc, versus Kingornum, ad xij. miliaria, quæ vocatur Incheke the; in qua quondam præfuit Sanctus Adamnanus abbas suis monachis, quando honorificè recepit Sanctum Servanum, cum suis sociis, in ipsa insula, ad primum suum adventum in Scotiam; et cui eo tunc delegavit insulam de Levyn, ad inhabitandum; quia uterque insulanus miles pro Christo esse contendebat. Alia insuper insula, ad occidentem distans ab Incheke the, quæ vocatur Æmonia, inter Edinburch et Inverkethyn; quam quondam incoluit, dum Pictis et Scotis fidem prædicavit, Sanctus Columba abbas: in qua est monasterium canonicorum reverendorum Sancti Augustini; *Saint Colmis Ineh* vulgariter nuncupatur."

† Ita codex MS. quondam D. Geo. Mackenzii, M. D. neque aliter editio Hearnii: at in reliquis MSS. quos consulere licuit, XL. anni desiderantur, ad summam implendam necessarij.

SCOTICHRONICON, Lib. I.

filiorum Israël in Babylonem, usque Dominicam incarnationem, annos continet quingentos nonaginta. Et sic habetur ab initio mundi summa totalis ad incarnationem Christi, MMMMMCXCIX. Unde quidam metricè;

*Quingentos denos, cum ducentis minus uno,
Annos dic ad Adam, donec Verbum caro factum.*

Quos annos alius sic colligit:

*Ætatem plebis à primo patre videbis,
Ad Christum, C. bis, M. quinquies, I. removebis.*

Vel sic:

Ante Jesum duo C. minus uno, millia quinque. SCRIPTOR.

Sexta ætas ab incarnatione inceptit, et durabit usque ad diem iudicii. Septima ab hinc interminabilis erit. De hiis ætatibus septem dicit quidam sic:

*Incipiens ab Adam, quam formaverat Deus ætas
Ad Noë transiit se prima: sequens ad Abraham.
Ad David ostendit se tertia. Quarta sed inde
Ad transmigrantes in Babylona fugit.
Quinta facit cursum Christi venientis ad ortum:
Ad finem mundi currere sexta parat.
Clauditur in requie sanctorum septima; cujus
Claudere fulgorem vespera nulla potest.*

CAP. VIII.

De epilogo brevi continentia VI. ætatum usque Magnum Constantinum.

PRIMA * ætas in exordio sui continet creationem mundi. Primo enim die Deus, lucis nomine, condidit Angelos; secundo, in firmamenti appellatione, cælos; tertio, in discretionis vocabulo, speciem aquarum et terræ; quarto, luminaria cæli; quinto, animantia ex aquis; sexto, animantia ex terra, et hominem, quem appellavit Adam.

PRIMÆ ÆTATIS. Adam anno CCXXX. genuit Seth; à quo filii Dei. Seth, anno CCV. scilicet ætatis suæ, CDXXXV. scilicet mundi, genuit Enos; qui primus cœpit invocare nomen Domini. Enos, anno CXC. scilicet sui, DCXXV. scilicet mundi, genuit Cainan. Cainan, anno CLXX. scilicet sui, DCCXCV. scilicet mundi, genuit Malalehel. Malalehel, anno CLXV. DCCCCLX. genuit Jareth. Jareth, anno CLXII. MCXXII. genuit Enoch, qui translatus est. Enoch, anno CLXV. MCCLXXXVII. genuit Matusalem. Matusalem, anno CLXVII. MCCCCLIIII. genuit Lamech. Lamech genuit Noë, anno CLXXXVIII. MDCLII. Arca ædificatur. Noë genuit Sem. Anno DC. IIMCCXLII. Factum est diluvium.

* Hæc de ætatibus Bowerus desumpsit ex Isidori originum lib. 5. cap. 39, &c.

De secunda ætate.

SECUNDA ÆTAS. Sem, anno II. post diluvium, genuit Arphaxath, mundi IIMCCXLIIII. à quo Chaldaei. Arphaxath, anno CXXXV. genuit Sala, IIMCCCLXXIX. à quo Samaritæ et Indi. Sala, anno CXXX. genuit Heber, IIMDIX. à quo Hebræi. Heber, anno CXXXIIII. genuit Falech, IIMDCXLIII. Turris ædificatur. Falech, anno CXXX. genuit Ragau, IIMDCCLXXIII. Dii primum adorantur. Ragau, anno CXXXII. genuit Saruch, IIMDCCCV. Regnum Schytharum inchoat. Saruch, anno CXXX. genuit Nahor, IIMXXXV. Regnum Ægyptiorum oritur. Nahor, anno LXXIX. genuit Thare. IIMCXIV. Regnum Assyriorum et Sicioniorum exoritur. Thare, anno LXX. genuit Abraham, IIMCLXXXIIII. Zoroastres magicam artem repperit. Solinus, de mirabilibus mundi, lib. 2. cap. 8. scribit de isto Zoroastre, quod, contra cursum naturæ, quam citò processit de utero matris, emisit altum risum; cum omnes alii nascuntur cum fletu.

De tertia ætate.

TERTIA ÆTAS. Abraham, anno C. genuit Isaac, IIMCCCLXXXIV. nam prius et Ismaël, à quo Ismaëlita. Isaac, anno LX. genuit Jacob, IIMCCCXLIV. Argivorum regnum inchoat. Jacob, anno LXXXI. genuit Joseph, IIMCCCCXXXV. Phoroneus Græciæ leges dedit. Joseph vixit annos CX. IIMDXLV. Græcia segetes habere cœpit. Hebræorum servitus annos CXLIV. IIMDCLXXXIX. Atlas astrologiam invenit. Anno istius tertiæ ætatis DV. filii Israelis pertransierunt mare rubrum, pede sicco. Moyses, annos XL. rexit populum. IIMDCCXXIX. Hebræi literas habere cœperunt. Josue, annos XXVII. IIMDCCCLVI. rexit populum Israel. Erithonius in Troia quadrigam junxit. Othoniel, annos XL. IIMDCCXCVI. Cathmus sive Cadmus literas Græcis dedit. Aoth annos LXXX. IIMDCCCLXXVI. Fabulæ fictæ. Debora annos XL. IIMDCCCXVI. Apollo citharam repperit et medicinæ artem. Gedeon annos XL. IIMDCCCLVI. Mercurius lyram condidit. Abimelech annos III. IIMDCCCLVIIII. Chorus in Græcia inventus. Tola, annos XXII. IIMDCCCLXXXI. Priamus regnavit in Troia. Jair annos XXII. IIMIIII. Carmentis Latinas repperit literas. Jepthe annos VI. IIMIX. Hercules flammis se iniecit. Abesan annos VII. IVMXVI. Alexander, sive Paris, Helenam rapuit. Abson annos VIII. IIMXXIV. Troia capta est. Samson annos XX. IIMXLIV. Ascanius filius Æneæ et avus Bruti Albani condidit super Tiberim. Heli sacerdos XL. IIMLXXXIV. Arca testamenti à Philistæis capitur. Samuel et Saul XL. IIMCXXIV. Homerus claruit.

De quarta ætate.

QUARTA ÆTAS. David XL. IIMCLXIIII. Carthago à Didone conditur. Gad, Nathan, Asaph prophetaverunt. Salomon XL. IIMCCIIII. Templum Jerosolomis ædificatur. Roboam XVII. IIMCCXXI. Regnum Israël et Judæ dividitur. Abia III. IIMCCXXIV. sub quo Abimelech pontifex fuit. Asa XLI. IIMCCLXV.

IIIIIMCCLXV. Achias, Samias, Jehum, Joël et Azarias propheta-
verunt. Josaphat XXV. IIIIMCCXC. Helias, Helifæus, Abdias et
Micheas prophetaverunt. Joram VIII. IVMCCXCVIII. Prophetavit
etiam Helias et Helifeus. Ochozias I. IIIIMCCXCIX. Helias rapi-
tur. Gothalia VII. IIIIMCCCVI. Jonadab sacerdos claruit. Joas
XL. IVMCCCXLVI. Helifeus moritur. Amazias XXIX. IIIIMCCCLXXV.
Carthago condita est. Oflas LII. IVMCCCCXXVII. Olympias à Græ-
cis instituitur. Jothan XVI. IVMCCCCXLIII. Romulus nascitur.
Achas XVI. IIIIMCCCCLIX. Roma conditur. Ezechias XXIX.
IVMCCCCLXXXVIII. Senatus Romæ fit. Manasses LV. IVMDXLIII.
Sibylla Samia claruit. Ammon XII. IVMDLV. Censûs primus agi-
tur. Josias XXXII. IVMDLXXXVII. Thales philosophus agnoscitur.
Joachim XI. IVMDLXXXVIII. Nabuchodonosor Judæam capit. Se-
dechias XI. IVMDCIX. Templum Jerosolymis incensum est.

De quinta ætate.

QUINTA ÆTAS. Hebræorum captivitas anno LXX. IVMDCLXXIX.
Judith historia conscribitur. Darius XXXIV. IVMDCCXIII. Judæo-
rum captivitas solvitur. Xerxes XX. IVMDCCXXXIII. Sophocles et
Euripides tragedi celebrantur. Artaxerxes XL. IVMDCCCLXIII.
Esdras incensam legem renovat. Darius XIX. IVMDCCXCII.
Hæc ætas habet Platonem. Artaxerxes XL. IVMDCCXXXII. Hester
historia expletur. Artaxerxes, qui et Ochus, XXVI. IVMDCCCLVIII.
Demosthenes et Aristoteles prædicantur. Xerxes II. IVMDCCCLXII.
Xenocrates illustri habetur. Darius VI. IVMDCCCLXVIII. Alex-
ander Jerosolymam cepit. Alexander V. IVMDCCCLXXIII. Asiam
obtinuit. Ptolemæus XI. IVMDCCCXIII. Machabæorum liber
inchoat primus. Philadelphus XXXVIII. IVMDCCCLII. Septuaginta
interpretes agnoscuntur. Evergetes XXVI. IVMDCCCCLXXVII. Jesus
filius Sirach, ut quidam ferunt, librum Sapientiæ composuit. Dama-
scenus tamen dicit quod Sirach composuit hunc librum Hebraicè,
sed hic Jesus interpretatus est eum Græcè. Jeronymus aliter sentit,
non asserens, sed recitatione scribens, hunc librum fuisse Philonis philo-
sophi: quod non est credendum; quia Philo floruit tempore Aposto-
lorum. Sed veraciter creditur, quod Salomon fuit auctor libri. Patet
per hoc, quod scribitur ejusdem cap. IX. *Tu me elegisti in regem*: quod
nec Jesu Sirach convenit vel Philoni: istud affirmat Augustinus, Re-
tractationum Lib. II. Cap. IIII. Nunc ad propositum redeamus.
Philopator XVII. IVMDCCCCLXXXIV. Machabæorum secundi libri
historia componitur. Epiphanes XXIV. VMXVIII. Romani Græcos
obtinuerunt. Philometor XXXV. VMLIII. Scipio Africam vicit. E-
vergetes XXIX. VMLXXXII. Brutus Hispaniam subegit. Soter XVII.
VMLXXXVIII. Thraces Romanis subjiciuntur. Alexander X.
VMCVIII. Syria Romanis subjecta est. Ptolemæus VIII. VMCXVII.
Rhetorica ars Romæ incipit. Dionysius ann. XXX. VMCXLVII.
Pompeius Judæam cepit. Cleopatra II. VMCXLVIII. Ægyptus
Romanis subditur. Julius Cæsar V. VMCLIV. hic primus monarchiam
tenuit.

De sexta ætate.

SEXTA ÆTAS. Octavianus LVI. VMCCX. ut Eusebius scribit. Christus nascitur. Tiberius XXIII. VMCCXXXIII. Christus crucifigitur. Gaius Caligula IV. VMCCXXXVII. Matthæus Evangelium scripsit. Claudius XIV. VMCCLI. Marcus Evangelium edidit. Nero XIV. VMCCXLV. Petrus et Paulus necantur. Vespasianus X. VMCCCLXXV. Jerusalem à Tito subvertitur. Titus II. VMCCCLXXVII. hic facundus et pius fuit. Domitianus XVI. VMCCCLXXXIII. Joannes in Pathmos relegatur. Nerva I. VMCCCLXXXIV. Joannes Ephesum rediit. Trajanus XIX. VMCCCXIII. Joannes Apostolus requiescit. Adrianus XXI. VMCCCXXXIV. Aquila interpretes habetur. Antoninus XXII. VMCCCLVI. Valentinus et Marcion agnoscuntur. Antoninus II. XIX. VMCCCLXXV. Cataphrygarum hæresis oritur. Commodus XIII. VMCCCLXXXVIII. Theodotion interpretes habetur. Helvius Pertinax I. VMCCCLXXXIX. nihil habet historiæ. Severus XVIII. VMCCCCVII. Symmachus interpretes fuit. Antoninus VII. VMCCCCXIII. Quinta editio in Jerosolymis invenitur. Macrinus I. VMCCCCXV. hujus brevitatis vitæ nihil gestorum habet. Aurelius IV. VMCCCCXVIII. Sabelius oritur. Alexander XV. VMCCCCXXXIII. Origenes insignis habetur. Maximinus III. VMCCCCXXXVII. iste Germanos vicit. Gordianus VII. VMCCCCXLIV. hic de Parthis et Medis Persisque triumphavit. Philippus VII. VMCCCLLI. hic primus Christianus fuit. Decius I. VMCCCCXLII. Antonius monachus claruit. Gallus II. VMCCCLLIII. Novatus hæresim cœpit. Valerianus XV. VMCCCLXXIX. Cyprianus martyrio coronatur. Claudius V. VMCCCLXXIV. iste Gothos ab Hilarico expulit. Aurelianus V. VMCCCLXXIX. iste Christianos persequitur. Tacitus I. VMCCCLXXX. hujus vitæ brevitatis nil prænotat. Probus VI. VMCCCLXXXVI. Manichæorum hæresis exorta est. Carus II. VMCCCLXXXVIII. iste de Persis triumphavit. Diocletianus XX. VMDVII. iste, divinis libris adustis, martyria facit. Galerius II. VMDX. Constantinus Magnus, filius Helenæ Sanctæ, qui dotavit ecclesiam, XXXI. VMDXLI. Nicæna synodus congregatur. Ad istum Magnum Constantinum, in hac sexta ætate, statuo stationem; ne, si ulterius sic opus continuarem, tædium legentibus generarem, et ab opere incepto nimium divariarem. Hoc tamen noto, quod à tempore hujus Magni Constantini, usque præsentem diem hujus scripturæ, qui est vij. dies Novembris anni Domini MCCCXLI. ab incarnatione Domini fluxerunt anni trecenti quadraginta ad ipsum; et ab eo usque præsentem diem MC. anni fluxerunt. Et ab origine mundi usque hunc diem VIMDCXL. Residuum ab hac die sextæ ætatis tempus Deo soli cognitum est.

C A P. IX.

De primo motu originis Scotorum, et eorum rege primo Gaithelos.

IN ætate verò tertia, temporibus Moyſis, rex quidam unius regnorum Græciæ, Neolus vel Neolaus, filium habens vultu elegantem, animo tamen instabilem, nomine Gaithelos, quem pater nullam in regno

regno potestatem habere permiserat; unde concitatus in iram, et manu multorum munitus juvenum horrendâ crudelitate paternum regnum multis affecit cladibus et insolentiis, patrem et incolas offendens vehementer. Quapropter a patria expulsus, navigio divertit in Ægyptum: et ibidem quia fortitudine simul et audaciâ præpollens, atque regali propagine natus extiterat, filia Pharaonis Scota conjugio sibi fuerat copulata. ALIA CHRONICA. Insestabant omnem Ægyptum Æthiopes illis diebus, more solito, vastantes à montibus usque civitatem Memphim, et mare magnum. Ideo Neoli regis filius Gaithelos, Pharaonis confederati, in adiutorium sibi, cum exercitu magno, missus est. Cui confederationis gratiâ pacti, rex filiam unicam Scotam tradidit in uxorem. IN LEGENDA SANCTI BRANDANI: Legitur inibi quendam militem, cui principales generis sui dignitatem attribuunt, Athenis in Græcia regnasse; cujus filium, nomine Gaithelos, filiam Pharaonis regis Ægypti Scotam, à qua Scoti nomen etiam traxere, conjugio perhibent habuisse. Qui scilicet Gaithelos, viribus præstans, et audaciâ, dum patrem vel ceteros insolentiâ perurgeret, causâ repulsus potius, quàm voto, decedens, animosâ fretus manu juvenum, in Ægyptum secessit. Item, ALIA CHRONICA. Gaithelos autem quidam, nepos, ut fertur, Nembroth, per generis successionem regnare volens, per indigenas ipsius tyrannidi nolentes subesse, auxiliantibus finitimis, ex patria cessit: quem secutus est populus multus juvenum cum exercitu. Denique multis per loca varia bellis laceffit, et inopiâ victualium compulsus, venit in Ægyptum; et cum rege Pharaone junctus, filios Israël unâ cum Ægyptiis natus est in servitutem perpetuam tenere: unde filiam Pharaonis unicam, nomine Scotam, uxorem duxit; animo tendens ut in regnum Ægypti socero succederet. SCRIPTOR. Et non mirum quòd Gaithelos animum dominandi conciperet, qui nepos Nembroth fuisse dicitur, qui fuit primus qui per conquestum regnare, et regnum usurpare, præsumpsit. Unde legitur in historia scholastica super Genesim, de dispersione filiorum Noë et turre Babel; Secundum Methodium, Noë genuit Sem, qui Hiron, qui Nembroth, qui nunc Saturnus dicitur, pater Jovis; qui coepit primus potens esse in terra, et robustus venator coram Domino; et extinctor et oppressor amore dominandi; et cogebat homines ignem adorare. Quare verò incepit primus dominari et regnare, ostendit agens de quodam filio Noë, de quo non fecit mentionem Moyses, dicens; Post diluvium natus est Noë filius, nomine Ionicus, cui dedit Noë donationes, et dimisit cum in terram Etham: et intravit eam Ionicus, usque ad mare quod dicitur Heliofchora, i. e. solis regio. Hic accepit à Domino donum sapientiæ: et invenit astronomiam; et quosdam rerum eventus prævidit, de ortu quatuor regnorum et occasu. Hic prædixit discipulo suo Nembroth quod primi regnarent de Cham. Unde à Ionico rediens Nembroth, accensus amore dominandi, sollicitavit genus suum de Sem, ut imperaret aliis quasi primogenitus: sed noluerunt. Et ideo transivit ad Cham, qui acquievit: Et regnavit inter eos: et ædificavit Babylonem in campo Senaar. Et regnum Babylonis habuerunt Nembrothidæ usque ad Cusmidem, qui fuit ultimus

de Nembroth rex. Exemplo ejus cœpit regnare * Jecen super filios Sem, et † Sufon super filios Japhet. Hæc ibi. Ad horum æstimo exemplum Gaithelos velle aspirare ad regimen dominandi. AUCTOR.

CAP. X.

De succedentibus in Ægypto regibus usque Pharaonem patrem Scotæ.

REGNUM Ægypti, cui primo nomen est Ætherea, omnium regnorum antiquissimum est, præter regnum Scytharum, secundum Vincentium in Speculo; quod tempore Ragau abavi Abrahæ, sicut et Scythia, legitur originem habuisse. Unde contentio diu inter Scythas et Ægyptios de sui generis antiquitate habita est. Scythæ tamen antiquiores visi sunt. Hoc autem regnum Ægypti duravit à tempore Ragau usque ad Octavianum Augustum; non tamen continuè, sed factis quibuscumque interruptionibus. In quo regno primum regnavit, ut quidam volunt, Pharaon, per quem Pharus civitas ædificata legitur; à quo etiam posteri reges dicti sunt Pharaones. Post quem regnavit Zoes. Tempore quidem nativitatis Abrahæ regnum Ægypti regebatur per potestates, qui dicebantur Dynastie. Porro in xvii dynastia regnaverunt Pharaones, quorum unus sublimavit Joseph, quem Commestor Nephrem vocat; et iste Nephres Pharaon mortuus est anno tertio decimo ducatus Joseph. Cui succedens Amosis Pharaon, regnavit annis xxv. Cui Chebron Pharaon, annis xiii. Cui Amenophis Pharaon, annis xxi. Cui Mephres Pharaon, annis xii. cujus anno nono obiit Joseph. Deinde Mispharmotos Pharaon xxvi. Cui successit † Authomosis Pharaon, annis ix. Cui Amenophis, annis xxxi. cujus filia Theremuth, anno regni sui xxvi. natum Moysen de aqua suscipiens, in filium adoptavit. Et post hoc Amenophis ille annis quinque regnavit. Post quem Horus Pharaon, annis xxxviii. regnavit. Cui Acenchres Pharaon, annis xii. Cui Achoris Pharaon, annis vii. Cui Cenchres Pharaon succedens, regnavit xviii. quique persequendo filios Israël in mari rubro submersus est: cujus etiam erat filia Scota, quæ memorato Gaithelos conjunx fuerat.

CAP. XI.

De tempore quo Scoti primam habuerunt originem, et à quibus.

AMundi quoque principio transactis ter mille sexcentis octoginta novem annis, in tertiæ verò ætatis anno quingentesimo quinto, qui fuit ante captivitatem Troiæ trecentessimus tricesimus; ante etiam conditionem urbis Romæ septingentesimus sexagesimus; et ante Domini nostri Jesu Christi nativitatem millesimus quingentesimus decimus; supradicto Pharaone, cum suis exercitibus, submerso, sexcentis, scilicet curribus, quinquaginta millibus equitum,

* Jecam apud Commestorem. † Suphens apud eundem. ‡ Tuthmosis Eusebio; at omit- titur hic in codice collegii Edinb. errore scribæ.

et ducentis millibus peditum armatorum. Hi verò repentè qui superfueraut domi superstites, à servitute frugum olim illata per Joseph tempore famis sperantes absolvi, generum regis Gaithelos Glas infantes Hebræos volentem * persequi, ne super eos dominium invaderet, cum suis è regno penitus abigebant. Cunctos itaque Græcorum pariter et Ægyptiorum nobiles, quos nequaquam vorax absorbuit pelagus, allekti pagenses, servili tumultu crudeliter à se propulerunt. **ALIA CHRONICA.** Gaithelos autem, ex industria inter ipsum et regem Pharaonem conducta, post exercitum civitate remansit Helio-
poleos, suo quasi regno forsan successurus. At populus Ægyptius, qui residuus adhuc fuerat, quid de suo rege contigit advertens, simulque præcavens ne iugo tyrannidis alienæ semel submissus, jugum excutere denuo non valeret: collectis igitur viribus, Gaithelo mandat, quòd si ociùs è regno non maturaret exitum, interminabile sibi suisque perveniret exitium absque mora.

CAP. XII.

De electione Gaithelos in regem, et ejus profectione versus occidentem.

PRæterea Gaithelos, quoniam gener regis, omniumque nobilissimus, ab expulsis utriusque gentis nobilibus in regem erigitur. Sed nihilominus, exercitu quanquam numerofo stipatus, cautè perpendit, se tantæ multitudinis hostium turmis † favientium non posse resistere, sed et iterum in Græciam sciens obstructam reditûs orbitam, ob perpetrata priùs ibidem scelera; suorum consilio majorum pro rato decrevit, ut, aut regnum aut terras ab aliis abriperet gentibus armis perpetuo colendas, seu, Diis sibi faventibus, desertas saltem mansiones conquireret possidendas. Quodque, pro viribus, omnes executione debitâ prosequi, communi proposito conjurantur. Sublimato quidem duce Gaithelo in regem, nobiles expulsi, ut in extremis mundi finibus, velut opinantur, adhuc vacuis, novas terras sibi colendas acquirerent: juvenilibus ducti quodammodo lasciviis, classem non modicam immixtis victualibus, cum ceteris navigio necessariis, oneratam, citissimè præpararunt. **ALIA CHRONICA.** Collectis igitur Gaithelos suis omnibus, cum uxore Scota ab Ægypto recessit. Et quia, propter veteres inimicitias timuit in partibus, è quibus in Ægyptum venerat, repedare, versus occidentem iter vertit, ubi noverat et pauciores et minus bellicosos habitare populos, cum quibus congregari necesse fuerit hominibus armis minùs doctis. Item **ALIA CHRONICA.** Denique, paratis omnibus, Gaithelos, cum conjuge totaque familia, ceterique duces, Deorum suorum regimine fidentes, scaphis advecti naves conscendunt paratas: et anchoris funditus subductis, nautarumque funibus diligenti curâ solutis, vela latius ventorum flatibus expanduntur. Mediterraneum deinde fretum petentes, inter australes Europæ fines et Africam proris pelagi secantibus undas, versus occidentales mundi plagas tendere.

* *Nolentem*, edit. Hearnii, et è MSS. nostris unus. † *Sequentium*, cod. Coll. Ed.

CAP. XIII.

De tempore quo Gaithelos stationem fecit in Africa.

GAithelos itaque, provinciis pluribus pervagatis, et variis per loca stationibus quæ reperit opportuniore factis, quia populum, quem duxit, mulieribus ac parvulis multisque sarcinis oneratum, ultra modum vexari noverat, per * Anſaga flumen Africam intrans, per aliquod temporis spatium in Numidiæ provincia quievit; licet patriæ illius cultores nullam requiei certam habent sedem. Igitur per illos quadraginta annos quibus habitaverunt filii Israël in deserto sub Moyſe, etiam ipſe Gaithelos cum ſuis, nunc hac nunc illac, per plures vagabatur terras. Sed Africâ tandem relictâ, navibus quas tunc habere poterat aſcendiſſe, juxta Gades inſulas advehitur in Hiſpaniam. **ALIA CHRONICA.** Sic quidem diu, per maris incognita loca huc illucque vagi plura pertranſeunt, et, prout contrariis ventorum agebantur impetu, pericula multa discriminaque varia perpeſſi, cogente tandem alimentorum penuriâ, quaſdam inſperatas Hiſpaniarum ad oras incolumes adventant: ubi naves, ejectis anchoris affixæ tenacibus, quieverunt.

CAP. XIV.

De cauſa ſui reſceſſus ex Ægypto et aliorum eadẽ cauſâ recedentium.

PERhibetur tamen alibi multos Ægyptios, et advenas ſimul Græcos, non ſolùm humano metu, ſicut ſuperius exprimitur, ſed potiùs divino timore perterritos, ab Ægypto procul et patria nativa fuſiſſe. Videntes autem terribiles plagas et ſigna, quibus per Moyſen afflicti fuerant, timuerunt valde, nec auſi ſunt ibidem amplius præſtolari: nam ſicut Gomorrheorum regiones cum populis, et Sodomorum, olim in cineres propter peccata redactæ fuerant, ſic totam ſperabant Ægyptum, cum incolis, ſubito ſubvertendam. Quod et in Hiſtoria ſcholæſtica patet, ubi dicitur; Multi quidem Ægyptiorum, timentes Ægyptum perituram, egreſſi ſunt; quorum Cicrops in Græciam tranſiens, urbem condidit Athen. quæ poſtea Athenæ dicebatur. Creditur etiam eâ tempeſtate quoddam Dionyſius Bacchus egreſſus de Ægypto, Argos in Græcia civitatem condidit, et † uſum vineæ, ſive vini, Græcis primus dedit. Siquidem vel hujusmodi ſponte metu divino ductam, ſive violentè ab hoſtibus coactam, modo penitus è duobus altero verum eſſe docetur, Scotam cum viro, magnâ ſectantè familiâ, territam Ægypto proceſſiſſe. **GROSSUM CAPUT.** Antiquitus autem exiit de Ægypto ſcota, filia Pharaonis, cum marito ſuo nomine Gaithelos ‡, et maxima comitiva. Audierant enim mala quæ ſuperventura erant Ægypto; et hoc, per præcepta Deorum vel reſponſa, plagas fugientes quaſdam ven-

* *Anſaga.* In Hearnii editione *Auſaga*; Pomponio Melæ verò et Prolemæo *Amſaga*.
† *Uſum vineæ Græciæ dedit,* MSS. Coll. Edinb. et Perthenſis; *Græcio,* verò editio Hearnii.
‡ *Gayel editio Hearnii et MSS. Perthenſis et D. G. M.*

turas, miserunt se in mari, Deorum suorum gubernaculo committentes. Qui, † taliter diebus plurimis per maria fluctuantibus animis navigantes tandem littori cuidam, propter aëris intemperiem, læti applicuerunt. Ibi progenies ejus multiplicata est valde.

CAP. XV.

Qualiter Gaithelos primam obtinuit sedem in Hispania.

ILLIS interim diutinâ maris fatigatione vexatis, et, acquirendi victus gratiâ ac quietis, ad terram Hispaniæ properantibus, ex omni parte concurrunt cives, eorum indignè ferentes adventum: bello proponunt et armis obistere. Sed et pugnâ mox, ingenti contentione, commissâ, victi sunt indigenæ pariter et fugati. Patratâ deinde victoriâ, Gaithelos cives insequitur, et aliquantis agrorum prædatis, ad littora reversus, in quodam altioris loci monticulo tentoria vallo circumdata confixit; ubi tutius hostium insultantibus cuneis poterat obviare: quo postmodum, subactis aliquantisper incolis, oppidum interpolatè fortissimum, nomine Briganciam, ædificans; cujus in medio maximæ celsitudinis turrim constituit, profundis * ad hoc patentibus fossis circumseptam. Omnibus igitur diebus vitæ suæ, continuis affectus bellorum incurfibus, ibidem deguit, variisque fortunæ casibus jugiter obvolutus. **LEGENDA SANCTI BRANDANI.** Gaithelos autem ex Ægypto pulsus, et per Mediterraneum mare vectus navibus, ad Hispaniam applicat, atque super Hyberum flumen turrim condens nomine Briganciam, locum et sedem violenter ab incolis usurpavit. ibi progenies ejus multiplicata est valde.

CAP. XVI.

De continua ibidem cæde suorum, propter quod exploratores pro terris oceano scrutandis direxit.

MUltimodis interim afflictus ibidem incommotis Gaithelos: cujus circa gentis suæ tuitionem, sicut utilem decuit et curiosum principem, tota versabatur intentio, cum alium illac eventum sibi nullatenus advenire prospexerat, quam aut à populis Hispanorum fortissimis ipsum, cum gente, de superficie terrarum omnino deleri; vel jugo perpetuæ subjici servitutis: et licet adversariis sæpius strages plurimas ipsum inferre contigerat, nunquam tamen aut unâ potitus est victoriâ, absque suæ gentis exiguæ detrimento: quam, quotidiano jugique dispendio, minui potius prospicit quam augeri. De tali verò continuâ cæde, necon imminente discidio, seu deinceps de dicto quid agendum negotio, dum curâ pervigili præcavens mente devolveret; secum tamen disceptans animadvertit, quod quas patiebatur meritò tulisset angustias, † utpote qui suum primitivæ deliberationis propositum, terras scilicet va-

† Talibus, MSS. Coll. Edinb: et Perthen. per dies plurimos fluctibus, MS. D. G. M.

* Adhuc editio Hearnii. † Ita MS. Perth. reliqui omnes utcunque.

cuas, nulli molestiam inferens acquirere, dimiserat; sed et solum insultans aliis divinitus adhibitum populis, quod in hoc suos multipliciter Deos offendisset, speravit. Ad præconceptum igitur in Ægypto propositum intendens regredi, suorum consensu majorum nautas convocat, et eos armis instructos, cum naviculis victualibus resectis, terras quæsitum desertas, ad infinitum confestim oceanum perscrutandum dirigit. Illi nimirum abeuntes naves petunt, et, explicatis velis, littus linquentes Hispanicum ad incognita maris loca, relictis cognitis, adveniunt. Quique cursu velocissimo favore conducti Deorum, procul eminentem viderunt insulam undique sælo circumfusam: ad quam in portu cum applicarent proximo, locatis navibus, eam explorantes circumeunt; atque visâ, quoad poterant, insulâ, celeri remige Briganciam repetunt, de quadam plaga terræ pulcherrima, oceano reperta, suo regi Gaithelo nunciantes.

CAP. XVII.

De eodem, et exhortatione filiorum ut dictam adirent insulam.

Gaithelos namque, cum esset incolis ingratus, die quodam sereno cum de Brigancia spectans, eminusque terram contemplatus esset in mari, agiles et bellicosos juvenes armat, et cum tribus naviculis exploratum dirigens, alto se committunt freto. At illi, spirantibus auris ad votum, tandem ad insulam conveniunt, et eam contemplando circumeuntes, et remis incolas repertos invadentes peremerunt: sicque tellure lustratâ, mirantes ejus decorem, ad Briganciam redeunt. Sed Gaithelos, morte repentinâ præventus, filios hortando præmonuit, ut prædictam certamine terram invaderent; eorum pariter segnitiam arguens et ignaviam, si tantæ nobilitatis regnum desererent, quod sine bello vel quovis discrimine penetrare valerent. "Vobis, inquit, hanc insulam, quicquid de mea salute contigerit, facere, ut asseritur, poteritis habitabilem. Applicantibus in hac regione nobis, urgente vi-
ctis inopiâ, Dii nostri de obstantibus incolis justam dedere victoriam, si quam citius ut resectis alimentorum copiâ navibus recedentes, hanc, quam dii jam nobis offerunt, insulam, vel consimilem cultoribus vacuum, adiremus. Hæc igitur nobis adversantia meritò patimur, quia justis Deorum votis nullatenus obedire curavimus. In his æstimo partibus domini possessio difficiliter acquiritur, nisi caro nimis pretio, servili, viz. subjectione, seu nostrum omnium morte, quod absit, redimatur. Sed et nobis jocundius est laudabiliusque mortem compati bello strenuè, quam ignobilter quasi viventes moriendo quotidie, sub execrabilis onere subjectionis jugiter compedi; hominis enim nullatenus dignus est nomine, cujus continuum, velut asini, collo jugum imponitur servitutis. Nunc igitur, O filii! munera Deorum oblata gratanter accipite, et vobis paratam adite, nec tardetis, insulam; quâ, velut nobiles, et liberi, degere poteritis: cum sit hominum summa nobilitas, et cordis cujusque generosi desideratissima rerum jocunditas, immo gemma cunctis mundi meritò præferenda

"præferenda localibus, nullius alienigenæ dominantis imperium pati;
 "sed successive solummodo propriæ nationis uti * spontaliter pote-
 "state."

CAP. XVIII.

Qualiter Hiber, filius Gaitbelos, obtinuit ipsam insulam; quæ ex ejus nomine Hibernia vocatur.

AUditis igitur Hiber patris sermonibus, cum Hymec fratre navigio prædictam aggressus est insulam; et eam, non vi, sed vacuam, ut quidam volunt, omni cultore carentem obtinuit: et obtentam fratri suæque familiæ committens, ad Hispaniam reversus est. Quidam verò tradunt illam insulam prius Gigantes inhabitare †. Quod et scripsit in sua chronica Galfridus Monemutensis Aurelii Ambrosii gesta commemorans, libro septimo, sic dicens; Mitte pro Choreia Gigantum, inquit Aurelio Merlinus, quæ est in Gillario monte Hiberniæ. Et infra: Ad cujus verba solutus est Aurelius in risum, dicens, Qualiter id fieri posset, ut illius choreæ tanti lapides ex regno tam longinquo adveherentur, ac si Britannia lapidibus careret. Ad hæc Merlinus; Ne moveas, O rex, vanum risum quia vana non profero. Mystici sunt lapides illi, et ad diversa medicamenta salubres: Gigantes eos olim apportaverunt ex ultimis Africæ finibus, et posuerunt in Hibernia, dum eam inhabitarent. Causa autem erat, ut balnea infra ipsos conficerent cum infirmitate gravarentur. Hæc iste. **LEGENDA BRANDANI.** Ex filiis Gaitbelos unus quidem nomine Hiber, juvenis ætate, sed valens animo, incitatus ad bellum, arma capit, paratoque pro posse navigio, prædictam aggressus insulam, partem paucorum incolarum, quos reperit, necat, sibi partem subegit. Sed et totam sibi possidendam et fratribus terram vendicat; eam, ex nomine matris, Scotiam nuncupando. **GROSSUM CAPUT.** Et quia ipsa ducissa eorum inter omnes, qui aderant, nobilissima, Scota dicebatur, ipsam partem terræ cui prius applicuerunt, scilicet Oylyster, Scotiam vocaverunt. **LEGENDA.** Postmodum autem ab eodem Hiberio rege, vel mari potius Hiberico, Hiberniam vocaverunt. **EX CHRONICIS.** Hiber igitur suâ postmodum tam crebrâ navigatione versus insulam proficiscens, indeque toties iterum per mare rediens, eidem mari, sicut et insulæ, de suo nomine vocabulum dereliquit æternum: itaque videlicet quoddam Hibericum mare de cetero, sic quidem et insula, vel ab eodem rege, vel pelago, Hibernia vocaretur interim et usque tempus præsens. Quidam quoque tradunt scriptores Hiberum annum toti Hispaniæ Hiberiam nomen dedisse, quique nomen ab ipso rege, sicut legitur, accepit. Citeriorem autem Hispaniam Januensis scripsit primò vocari Hiberiam; sed ulteriorem Hispaniam, vel ab Hespero stella, quæ in illa parte cœli lucet, vel ab ipso Hespero rege, Atlantis fratre, qui, pulsus à germano, Italiam tenuit, eamque de suo

* Pro uti legitur regi in MS. D. G. M. † Gigantibus habitam, idem codex.

nomine, vel nomine pristinae regionis quam reliquerat, Hesperiam nominavit. In libro de mirabilibus Hiberniae sic scriptum reperi, Quod Hibernienses dicti sunt etiam Gaitheli et Scoti. Sicut enim antiquae referunt historiae, Gaithelos quidam, Phœnei nepos, post linguarum confusionem apud Nembrothicam turrim, variis linguis peritissimus fuerat: ob quam peritiam, rex Pharaon filiam suam, et heredem, Scotam ei sociavit uxorem. Quum igitur Hibernienses ab istis originalem ducunt lineam, à Gaithelo et Scota Gaitheli et Scoti, sicut et nati sunt, sic et nominati. Gaithelos iste, ut aiunt, Hibernicam linguam composuit, quæ Gaidelach dicitur, quasi ab omnibus linguis collecta. Sed quare Albania olim, dicitur nunc Scotia, reperitur ibidem. Scotia itaque pars insulae Britannicae dicitur aquilonaris: quia gens, originaliter ab his propagata, terram illam habitare dignoscitur: quod tam linguae quam cultus, tam armorum quam etiam morum, usque in hodiernum diem, probat affinitas. Hæc ibi.

CAP. XIX.

De hiis quæ Beda et Isidorus scripserunt de Hibernia.

JAnuensis autem ponit Hiberniam ab hieme derivatam, eo quod ibi præcipue sit hiems dura. Aliter tamen scripserunt omnes historici qui mentionem faciunt hujus insulae. BEDA. Est autem Hibernia insula omnium post Britanniam maxima, et ad Occidentem ejus sita: sed sicut contra Aquilonem eâ brevior, ita et in Meridiem se trans fines illius plurimum protendens, usque contra Hispaniæ septentrionalia, quamvis magno æquore interjacente, pervenit. Hæc autem et latitudine sui status, et salubritate ac serenitate aërum, multum Britanniae præstat: ita ut raro ibi nix plusquam triduana remaneat: nemo, propter hyemem, aut foena secet æstate, aut stabula fabricet jumentis: nullum ibi reptile videri soleat; nullus serpens vivere valeat: nam si aliunde illuc serpentes allati fuerint, mox, ut odorem aëris illius persenserint, intereunt. Quin potius omnia penè, quæ de eadem insula sunt, contra venenum valent. SCRIPTOR.

Ista insula Hiberniae videtur non incongruenter comparari cuidam insulae Græciae, quæ vocatur Creta, centum continens nobiles civitates: propterea, ut ait Isidorus Etymologiarum libro xv. diu vocabatur Centinopolis. Cujus insulae cespes, ut scribit Plinius, est ita purus, quod nunquam ibi nascitur animal venenosum, sicut bufo, vel serpens. Sed, quod mirabile est, ibi supra modum abundat quoddam genus araneæ quod dicitur * splangia. Similiter Hibernia, quæ et Scotia, quod est verbum Græcum secundum † philosophum, libro xvi. de animalibus, dicta à Scota sponsa Gaithelos Græciani: ita quod ab initio Hibernici erant Græci. Est nunc Hibernia multum venenosus animalibus depurata; et hoc meritis Sanctorum Patricii, Columbae, et Brigidae. Et causa hujus purificationis est, ut in veteri scripto

* *Phalangium* Plinio; sed *sphalangion* dicitur in Solini Polyhist. cap. 11. Vide Salmassii Exercit. Plin. in locum. † *Plinium* pro *philosophum*, in MS. Cuprensi.

reperi, quodd hi Sancti, spiritu præcognoscentes naturam populi terram inhabitaturi, tam venenosa corda habituri dolo et malitia repleta, ad furtum, rapacitatem et homicidium prona, quodd, si reptilia forent, juxta naturam suam, ita violenter venenosa, pauci vel nulli Hiberniense solum possiderent. Sed propterea attendentes, venenum à bestiis et cespitate terræ sequestrari, et terram ab omni infectione nociva depurari, foret eis tanquam politum speculum, ad ipsorum propriam speciem contemplandum, et ad mores suos silvestres et inhumanos reformandum. Tanta etiam, ut ait Beda, inest virtus telluri Hibernicæ, ut etiam ad exterarum nationes allata, mox ejus attactu omnia animalia venenosa moriuntur et intereunt. Sed, proh dolor! quia venenum, quod Deus aranearum, bufoni et reptilibus interdixit, ultra mensuram in natura viget humana. Quia in tantum inter Hibernicos, ac etiam inter Scotos transpalpinos et silvestres, quos Catervanos seu Kathēranos vocamus, venenosa opera exercentur, ut, sicut scriptum est, Insidiantur sanguini; abscondunt tendiculas contra insontem frustra; omnem substantiam pretiosam rapientes, implent cavernas suas spoliis, et moliantur fraudes contra animas suas.

Aliam proprietatem splangiarum, præ tendit qui supra, inesse femellarum, de cujus ovis statim egrediuntur araneæ, quæ vix nondum formatae, ad inficiendum, et ad telas faciendas, informatæ sunt, ac si ad hæc forent præinformatæ in ventre matris. Sic quodammodo est de Hibernicis filiis, nondum tamen adultis, qui ita habiles inveniuntur ad nocendum, ac si in cunis hujusmodi maleficiis imbuerentur. Ut de unoquoque eorum verificetur quod præcinit Psalmista, dicens, *Si videbas furem, currebas cum eo, &c.* Propter quod, raro in illa regione reperiuntur Hibernici nativi divites, vel multum, ut in aliis provinciis locupletati, non obstante, quodd non solum fecundum est solum et fertile, verumetiam ad omnem abundantiam frugum et fructuum profereundam aptum et placabile. Et non mirum quodd sint miseri et inopes, opprobrium hominum et abjectio plebis; quia sunt de illis, de quibus Sapiens in Proverbiis; Alii dividunt propria, et ditiores sunt: alii, scilicet Hibernici, rapiunt non sua, et semper in egestate sunt. AUCTOR. Dives lactis ac mellis insula, quamvis vinearum expertus; volucrum tamen et cervorum caprearumque venatu insignis. ISIDORUS. Hibernia oceani est insula in Europa, Britannicæ insulæ vicina; spatio terrarum angustior, sed situ fecundior. Hæc ab Austro in Boream porrigitur: cujus partes priores in Hiberum Cantabricum oceanum mare tendunt. Est autem insula frumentariis campis uberrima, fontibus et fluviis irrigua, pratis et sylvis amœna, in metallis fecunda, et gemmifera: nam ibi gignitur lapis sexagonus, scilicet Iris, qui soli oppositus format in aëre cœlestem arcum. Quantum autem ad salubritatem aëris, est Hibernia regio valde temperata. Modicus enim est ibi æstus vel hyems. Excessus ibi nullus in frigore vel calore. Regio est, ubi nulla anguis, avis rara, apes nulla; adeo ut advectos inde lapillos vel pulveres si quis sparferit inter alvearia, examina favos deferant. Nullus ibidem serpens, nulla rana, nulla aranea venenosa. Immo tota terra adeo est contraria venenosis, ut terra inde delata et sparsa serpentes perimat

perimat et bufones. Lana etiam Hibernica et animalium coria fugant venenosa. * Sunt ibidem fontes et lacus mirabiles, de quibus nihil ad præsens. Sed in illa terra multa sunt alia mirabilia; quorum proprietates omitto describere, quoniam lectori, ut æstimo, fastidium generarent.

CAP. XX.

De quibus legibus Gaithelos populum suum prius instruxerit.

DOCUIT autem populum suum leges servare Gaithelos, quas rex Phoroneus Græcis dedit. COMESTOR. Tempore quo Jacob, consilio matris, fugit ad Laban, scilicet infra spatium XIII. annorum, quibus ei servivit pro filiabus; Phoroneus filius Inachi et Niobes primus Græciæ † leges dedit, et sub iudice causas agi, locumque iudiciis destinatum instituit, locumque commerciis forum, à suo nomine, appellavit. Soror ipsius Isis in Ægyptum navigans, quosdam apices literarum Ægyptiis dedit; et, post mortem, ibidem numero Dearum accepta est. Filius autem Phoronei rex Argivorum, qui Apis dictus est, cum fratrē suum Ægialeum Achaïæ præfecisset; ipse, cum populo, ad Ægyptum navigavit, et ibidem mortuus ab Ægyptiis deificatus est. Eisdem ferme eo tempore legibus et linguā fruebantur Ægyptii, sicut et Græci; quamvis, secundum diversarum regionum vel gentium mores & ritus, in multis differant, ut in scripturis variis reperitur. Unde Isidorus Etymolog. libro IX. dicit, quod lingua Græca, quæ in modo pronunciandi clarior est ceteris, in quinque partes distinguitur. Una verò est mixta, sive communis, quā omnes utuntur. Secunda Attica, quæ Atheniensis dicitur; quā usi sunt omnes auctores sive philosophi Græciæ. Tertia Dorica, quā Ægyptii et Syri utebantur. Quarta verò Ionica. Quinta Æolica, quā Æolistæ utebantur. Et ipsarum unaquæque lingua multas habet species vel varietates. Sic et in lingua Latina continentur Ecclesiastica, Italica, Gallica, et Hispanica: sed et inter istas magna fit subdivisio, secundum loquendi modum et propria idiomata provinciarum. ALIA CHRONICA. Legibus verò quas Phoroneus rex Græcis mandaverat, et jam suo tempore apud Ægyptios celebratas, memoriter Gaithelos eruditus, populum qui cum secutus est imbuat, et per earundem legum constitutiones, quoad tempus quo vixerat, illum prudenter ac moderatè tractavit. Unde et usque hodie Scoti nostri eisdem legibus se usos gloriati sunt.

CAP. XXI.

De successione Hiber filii Gaithelos in regnum Scotorum, &c.

AD regimen verò Scotorum in Hispaniis permanentium, post mortem patris, successit Hiber; cui filius ejus Nonaël. Deinde quidem ‡ quicumque regimen jure successionis attigerat, hunc gens

* Quæ sequuntur in hoc cap. desiderantur in MS. Coll. Edinb. † Ita MSS. plur. et ipse Comestor; sed Græcis habet MS. D. G. M. ‡ Quemcunque ed. Hearnii, et MSS. Coll. Ed. et Perth.

præfecerat

præfecerat suum regem. ALIA CHRONICA. Per ducentos circiter et quadraginta annos inter Hispanos, qui eos jugiter infestabant, * arcto victu et vili habitu moram fecerunt. Deserta quippe loca montibus Pyrenæis et saltuosa, sibi sunt ab Hispanis contradita; ut vix vivere poterant, solummodo lacte caprino et melle silvestri vitam sustentantes. Hiis igitur ærumnis, vel pejoribus, multo tempore vixit iste populus, silvis degens et abditis, præter quod ex rapinis habere valuit et prædis. Propter quod à circumfritis undique populis maximè detestatus, nihil habens, nudipes gradiens, malè pastus, habitu vilissimus: nam penè nudus, exceptis saltem pelliciis vel pilosis vestibus, quibus fuerat informiter coopertus. Et in omnibus his malis et angustiis, nunquam, ut regi subderetur alieno, vel ad obediendum, flecti poterat; quin potius humilis semper et devotus sub rege proprio, cum libertate tantùm, hanc vitam eligeret ducere bestialem. GROSSUM CAPUT. Scoti quoque quasi à principio regnum ab aliis distinctum, et regem semper proprium habuerunt.

CAP. XXII.

De Micelio rege Scotorum Hispaniensium, et suis filiis.

Pervenit tandem regiminis culmen ad virum æquè strenuum et industrium, regem videlicet Micelium Espayn. cujus antecessorum quidam sibi suisque gentibus, cum libertate, sedem mansionis acquisivit liberam, sed tantæ numerositatis gentibus nimis modicam. Desideratæ verò pacis tranquillitate, pro qua diu certasset, obtentâ per circuitum ab omnibus hoc tempore populis, fruebatur. Erant enim Micelio tres filii, quorum nomina sunt Hermonius, Partholomus et Hibertus. Ipsos interim ad Hiberniam, paratâ classe, copioso transmisit exercitu, sciens ibidem eos ad colendam spatiosam reperire terram, sed penè vacuum, licet paucis, et ex eodem genere, gentibus fuerat antiquitus incolata. Quò post breve spatium cum advenissent, et eam, vel bello, vel ab incolis sponte recepti, faciliter occupassent; Hermonius ad patrem Hispanias rediit: fratres verò sui Partholomus et Hibertus cum gentibus in insula permanserunt. ALIA CHRONICA. Post mortem Gaithelos, et sponsæ suæ Scotæ, suorumque filiorum, in illo successerunt ducatu quique proximi singillatim, sicut casus se casibus obtulit, usque quendam qui proprio nomine Partholomus dicebatur. Is animo sagax, et æquè sensu industrius, dolere cœpit se populumque suum in illis partibus crescere vel multiplicari non posse, propter acerrimas et crebras infestantium molestias Hispanorum. Igitur à tam arido solo, quod etiam ærumnosè tenuerant, (inter quos itaque, qui eos tanquam hominum vilissimos reputabant,) sese proponunt eripere, et ad mansiones pro posse latiores transducere. Consilio proinde demum inito cum senioribus, ad mare Gallicum cum sportellis et sarcinis accedunt, et comparatis, vel, undecunque poterant, quæsitis navibus, marino discrimini sese committunt, † terras quæsituri, quò se

* *Ægro pro arcto*, in iisdem. † *Certas pro terras*, in edit. Hearnii, et MS. Cuprensi.

fortuna perduceret, et perpetuas cum libertate mansiones. Igitur ad Hiberniam Partholomus cum sua familia navigio profectus est; et eam, subactis indigenis, in perpetuam sibi possessionem obtinuit.

C A P. XXIII.

De hiis quæ Galfridus Monemuthensis scripsit de Partholomo, filio Miceli.

INTER ceteras tamen historiæ Britonum incidentias, ista Partholomi profectio, pro conquiendis Hiberniæ partibus, libro III. fabulosè reperitur sic inscripta. GALFRIDUS. Gurgunt Bartruc rex Britonum, Belini regis filius, cum post victoriam, à Dacis tributum solitum denegantibus obtentam, domum navigio per Orcadum rediret insulas, invenit triginta naves, viris et mulieribus plenas: et, cum causas adventus eorum inquisisset, accessit ad ipsum dux eorum, Partholomus nomine, et, eo adorato, veniam rogavit et pacem. Dicebat autem, se ex partibus Hispaniarum fuisse expulsus, et maria illa circumire. Petebat autem ab eo portiunculam Britannia ad inhabitandum, ne * odiosum maris iter diutius perararet: nam annus et dimidius jam erat emensus †, ex quo à patria sua expulsus, per oceanum cum sociis navigaverat. Ut igitur Gurgunt Bartruc et ipsos ex Hispania venisse, et Vasclenses esse vocatos, et eorum petitionem edoctus fuit; misit homines cum eis ad insulam Hiberniæ, quæ tum vastata omni incolâ carebat, eamque illis concessit. Denique creverunt illic et multiplicati sunt; insulamque usque ad hodiernum diem tenuerunt. Hæc iste.

C A P. XXIV.

De dissonantiis historiæ.

SED hoc omnino videtur historiæ præcedenti, tam factis, quam tempore, dissonum; in qua traditur, Hiberniam ante suum adventum cultam fuisse, non vacuum; neque de dono regis alieni receptam, sed vel gladio, vel indigenarum voto tantum, in regem susceptum, sedes etiam ibidem libere, quas denuo coluit ‡, possidere. Nostræ siquidem nullatenus historiæ contemporaneos esse tradunt hos reges. Nam in ætate tertia, circa dies Abdon judicis Israël, vel antè paulo, cujus anno sexto Trojanum celebratur excidium, Partholomi regnum à chronicis initium habere traditur. Regem verò Gurgunt in ætate quinta post primam urbis Romæ captivitatem regnare perhibetur. Quoniam, ut refert Galfridus, rex Belinus, pater regis Gurgunt, cum fratre suo Brennio, Gallorum regulis omnibus captis, et ad deditionem infra unum annum coactis, eorum provincias suæ submisit ditioni. Quibus confectis, exercitu copioso Romam petentes, per dies

* *Odiſo maris itinere*, in MSS. Coll. Edinb. Cuprenſi, Perth. et Harleiano, teſte Hearnio, quod illi magis arridebat, non item nobis. † *Emerſus* pro *emenſus*, habent editio Hearnii et MSS. Coll. Edin. et Perthenſis. ‡ *Colunt*, in iisdem MSS. et Cuprenſi.

aliquot obsessam manu validâ ceperunt, anno, secundum Eutropium, ab urbe condita trecentesimo sexagesimo quarto. Hujus autem captivitatis annus, ut vult Eusebius, sic summatur: Anno decimo septimo regis Persarum Artaxerxis secundi, qui Hebraicâ linguâ dicitur Assuerus, sub quo et historia Hester conscripta est, qui est annus ætatis quintæ centesimus nonagesimus octavus, Galli Senones, duce Brennio, Romam invadentes, excepto Capitolio, ceperunt; illudque tenebris nocte cepissent, nisi anser eos impediret. ISIDORUS. Gallorum ascensus in Capitolio anseris clangore deprehensus est: nullum enim animal ita odorem hominis sentit sicut anser. Unde, in derisionem Deorum gentium, Ambrosius sic Romam alloquitur; Meritò debes anseribus, O Roma, quod regnas. Dii tui dormiebant, et anseres vigilabant. Illis potiùs debes sacrificare quàm Jovi: cedant enim Dii tui anseribus, à quibus se sentiunt esse defensos, ne et ipsi ab hostibus capiantur. Igitur captâ Româ, dicit Galfridus, Belinus, ibidem Brennio fratre relicto, ad Britanniam reversus est, et aliquo tempore regnavit. Quo, cum reliquis diebus vitæ suæ collapsas reparâset urbes, et novas ædificâset, defuncto, successit ei filius suus Gurgunt Bartruc. Patet igitur, ipsum clarè post urbem captam regnâsse.

CAP. XXV.

Quòd circa tempus primæ captivitatis Romæ, non Scoti, sed Picti temptantes Hiberniam pro sedibus, missi sunt à Scotis ad Albionem.

SED sciendum est quòd in his diebus, Romanæ videlicet captivitatis, quibus ipsum à Galfrido regnare proponitur, de Pictavia progressi cum sua familia Picti, trans fretum Britannicum ratibus Hiberniam adibant, ut ibi sedes à Scotis acciperent; quos ipsi nequaquam admittere volentes, ad Albionem, ut infra patebit, transmiserunt. De quibus hæc, ni fallor, intelligi possint, quæ superius per Galfridum, vitio relatoris, de Scotis inscripta sunt. Nam ipsis, ut puto, per maria vagis casu rex obvians, ut navigarent ad insulam consuluit. Ex quo popularis inepta loquacitas, de tali fortè consilio sublimia glorians, asserere voluit Hiberniam eis, de sui regis dono, fuisse datam. De quo rege Gurgunt quendam historicum quod sequitur scripsisse reperi: Mirandum est, inquiens, de hujus animositate modesti regis Britonum et prudentis, qui propriæ nationis gentibus in tanta numerositate dotatus, quòd remotas valde transmarinas regiones, quas olim invadere Romanis etiam terror inerat, periculosis vel subicere, vel iniquitare saltem, bellis præsumeret; et * secundam insulam Hiberniæ, quam inclitam, quòd hæc ab historicis multum Britanniæ præstare diceretur, incultam dimitteret et vacuum; eamque gentibus extraneis traderet possidendam. Rari, qui regna notis præbeant domesticis, nascuntur reges; ignotis autem extraneis rariores.

* Secundam, editio Hearnii.

CAP. XXVI.

Qualiter excusat chronica dissonantias historiarum.

ET licet in his aliquantulum, et forsitan in aliis, dissentiant historiae, non inde mireris lector; quum in pluribus historici dissonare videntur scripturis omni die; sicut habetur exemplum in chronicis regum Persarum. Argem verò, filium regis Ochi, Justinus inter reges Persarum non enumerat; sed statim post Ochum ponit Darium. Tertullianus autem hunc Argem vocat Argum; quem dicit regnare anno uno. Isidorus appellat eum Xerxen, quem dicit regnasse annis quatuor. Jeronimus super Danielelem vocat eum Arxen: alii appellant eum Arsanium, sicut Comestor. Nec etiam in ipsius Romæ, totius penè mundi triumphatricis, conditoribus, consonos habemus historicos. Salustius enim, sicut et Isidorus, urbem à Trojanis, ab initio conditam et inhabitatam conscripserunt: alii dicunt ab Evandro rege; secundum quod Virgilius;

*Tunc rex Evandrus Romanæ conditor *urbis, &c.*

Alii à Romulo, ut Ennius et Eutropius. Si igitur, ut ait Isidorus, tantæ civitatis certa ratio non appareat, mirum non est si in aliarum opinione dubitetur. Unde nec historicos, nec commentatores vel commentores sive Comestores varia dicentes, † imperitè vel imperitiæ condemnare debemus; quia antiquitas ipsa creavit errorem: nam, ut solet dici, longinquitate sæpe fit temporis, ut originis conditio non pateat.

CAP. XXVII.

De professione tertia Scotorum ad Hiberniam, facta per Simonem Brek, et ejus genealogia.

AD insulam præterea supradictam, processu temporis, ab Hispaniensium finibus, ut docent chronicae, etiam tertius adveniens accola Scotici generis, cui nomen Simon Brek, sive Bricht, Scotice, Latine verò, Simon Varius vel Lentiginosus; ibique regni fastigium arripiens, indigenis abundè novis insulæ populos ampliavit. Eo tempore regnavit, ut asserunt, in Judæa Manassès filius Hezechiæ: qui cœpit anno quartæ ætatis trecentesimo sexagesimo quarto, rexit autem annis quinquaginta quinque. Hic pessimus ‡ idololatra fuit, et plateas Jerusalem sanguine prophetarum purpuratas fecit. Inter alia quidem sua scelera, Isaiam quoque, avum maternum, secundum Hebræos, vel suum affinem, ejectum extra †* Jerusalem, circa piscinam Siloë ferrâ ligneâ per medium secari fecit. Qui, dum in principio sectionis angustia retinebatur, sibi petiit aquam dari ut biberet: et, cum nollent ei dare, Dominus à sublimi misit aquam in os ejus, et expiravit. Nec tamen

* Urbis habent MSS. licet arcis legatur non solum apud Virgilium, sed et ipsum Isidorum. † Hæc vocabula, imperitè vel, abesse malebat cl. Hearnius: et revera in plerisque MSS. desiderantur; at forsitan minus rectè. ‡ Idolatra, MSS. †* Israël, edit. Hearnii.

carnifices à sectione destiterunt. Ob hanc aquæ missionem confirmatum est nomen Siloë, quod interpretatur *missus*. Temporibus itaque Manassæ, Romanorum secundus regnavit Numa Pompilius, qui Romulo successit, et primus leges Romanis dedit. Erat enim idem Simon filius regis Fonduf, qui tunc temporis super Scotorum reliquias Hispaniâ degentes regnavit: qui fuit filius * Etheon, filii Glachez, filii Noethach-Fail, filii Elchata-Elthaim†, filii Sirne, filii Dein, filii Demail, filii † Rothocha, filii Ogmain, filii ** Enegus-Olmuchatha, filii Frachath-Labrain, filii *† Emirnai, filii †† Sinreacha, filii Embacha, filii Thiernai, filii Faleg, filii Etheor, filii Jair-Olfacha, filii Hermonii, fratris Partholomi et Hiberti: et hi tres, ut suprà dicitur, fuerunt filii Micelii Espayn. De quo quidem Simone Brek, et ejusdem adeptione regni, id quod sequitur in legenda Sancti Congalli scriptum reperitur.

CAP. XXVIII.

De eodem Simone Brek, et cathedra regali lapidea, et ejusdem vaticinio.

ERAT autem quidam Scotorum Hispaniæ rex, *† Milo nomine, plures habens filios; unum tamen, cui nomen Simon Brek, quamvis natu non major fuerat vel heres, præ ceteris tamen diligebat. Misit igitur ipsum pater ad Hiberniam cum exercitu, donavitque sibi marmoream cathedram arte vetustissimâ, diligentique sculptam opifice, quâ Scoticæ nationis Hispaniæ reges sedere, et in ea inthronizari solebant. Unde diligenter in sua regione, quasi pro anchora, tenebatur. Pergebat autem idem Simon Brek, magnâ comitatus hominum catervâ, prædictam ad insulam; et in ea suo subjecta dominio regnavit annis multis. Lapidem verò præfatum, scilicet cathedram, in eminentiori loco regni, Themor nomine, posuit; qui regia sedes, locusque regni superior, de cetero dictus est: quo suæ propaginis posterius reges multis temporibus sedere solebant, regiis honoribus insigniti. Attulit secum hanc cathedram Gaithelos, cum aliis ornamentis regalibus, ad Hispaniam, ut aiunt quidam, ex Ægypto. Alii quoque ferunt, quod Simon Brek in mari prope littus Hibernicum emissas †† è navi confixit anchoras; et eas iterum, urgente ventorum adversitate, dum ex undosis omni conatu retrahere fluctibus validè fatergerat, in formam cathedræ decisum ex marmore lapidem, de pelagi profundo sublatum, in navim cum anchoris introduxit. Hunc igitur lapidem, quasi pretiosum munus à Diis oblatum, certum etiam futuri regni præsagium accipiens, et nimio fluctuans in gaudio, suos in tantum veneratus est Deos, ac si regnum sibi tradiderant penitus cum corona. Accepit ibidem et inde vaticinium à Diis suis hujusmodi, sicut scriptis asseritur, quod Ubicunque locorum regno seu dominio, per adversariorum de cetero potentiam, ab eis invitis delatum reperiant lapidem, pro firmo

* In quibusdam MSS. *Otheon*. † Al. *Olthaim*. ‡ Al. *Rothsaicha*, et *Rothsai*. ** Al. *Anegus*. *† Al. *Smirnai*. †† Al. *Surrecha*. *‡ Verba hæc, *Milo nomine*, desunt in editione Hearnii, et MS. Cuprensi: at exstant in codd. Coll. Edinb. Perthen. et epitome libri Palletensis. †† Nam pro è navi, in MS. Coll. Edinb. ceteris refragantibus.

tenere jusserunt aruspices, ibidem se suosque postea regnatos. Unde quidam, ex eorum divinatione vaticinando, metricè sic profatur :

*Ni fallat fatum, Scoti quocunque locatum
Ivenient lapidem, regnare tenentur ibidem.*

Et hoc, sicut vulgaris asserit hætenus opinio, verum in sua sæpius primitiva peregrinatione fuisse comprobatur. Nam ereptum per hostes lapidem, non solum Hispanienses regulos, verum etiam et Hibernienses patriotas hunc, unà cum eorum regionibus, secundum assignatum superius vaticinium, et ipsi potenter ab hostibus receperunt. Verum quia de Græcis et Ægyptiis populus iste commixtus duxerat originem, ne priorum memoria suorum principum, prolixi transcurfu temporis, ex hominibus fortè periret, eorum nomina suis coaptabant nominibus : Græci, videlicet ex sui principis nomine Gaithelos, se Gaitheleneses ; similiter etiam et Ægyptii, de Scota se Scotos protinus vocabant : quo solo nomine, postmodum hodieque, communiter utraque gens perfrui gratulatur. Unde quidam,

*Scoti de Scota ; de Scotis Scotia tota
Nomen habent : vetito Gaithelos ducis adaucto.*

C A P. XXIX.

De primo duce Scotorum inhabitantium insulas Albionis.

CRevit autem in terra populus, et valde multiplicatus est. Extendit enim à mari usque ad mare palmites suos, et usque Albionis insulas, ut traditur nullo cultore præhabitas, propagines ejus. Primus autem eorum dux eas inhabitantium Etachius Rothay, pronepos supradicti Simonis Brek, interpretatione sui nominis insulæ Rothisay nomen dedit : quo quidem, non parvi temporis spatio, fruebatur nomine ; quousque Salvatoris Nostri fide, per universos orbis terræ fines, et insulas quæ præcul sunt, diffusâ, Sanctus Brandanus in ea botham, idiomate nostro *Bothe*, id est cellam, construxit. Unde et deinceps, et usque tempus nostrum, habetur binomia, quòd aliquando Rothisay, id est insula Rothay ; sic et aliquando insula de Bothe, ab indigenis nuncupatur.

C A P. XXX.

De Pictis Hiberniam adventantibus pro sedibus habendis.

REvoluta quidem non paucò tempore, dummodo prosperâ quiete degebant et pace, populus quidam ignotus, ab Aquitanie finibus emergens, qui Pictus postea dicebatur, suo littori ratibus applicuit : et, quòd vel per se, loco deserto ; vel secum in insula passim cohabitare posset, humiliter à majoribus postulavit. Ex propria namque patria se dicebat adversantium validâ manu, licet immeritò, nuper expulsum ; ac eatenus in mari periculis vexatum fuisse maximis et horrendis

rendis procellarum. Nec tamen ut inter eos maneret eadem insulâ fateri volebant: immò sub amicitia suâ pacis et protectione susceptum, ad finem Albionis aquilonalem, desertum hæcenus, cum quibusdam traditis secum comitibus transmiserunt. Illis igitur incipientibus ibidem terras incolere, nec secum suâ nationis mulieres habentibus, dederunt uxores Scoti filias suas; sub pacto sempiterni fœderis, et dotis conducto speciali. Pictorum autem accessus ad hanc insulam, per varios variè describitur auctores: quorum quidam tradunt, quòd à gentibus quas secum à Scythia rex Humber ad Britanniam conduxerat, cum à Locrino filio Bruti, propter occisionem sui fratris Albanacti, submersus est fluvio, Picti sumpserunt originem. Nam sublato gentes rege suo, non recesserunt ab insula; sed in extremis ejusdem finibus multo tempore causas judicibus terminabant. ALIA CHRONICA. Picti quidem, exorti de Scythia, fugam Agenoris comitati sunt, et, ipso duce, infederunt Aquitanorum nationi: huic assertioni nostræ urbs testatur Agenorensis, ab Agenore constructa; et Pictavorum patria, in qua Picti de proprio nomine Pictavensem condiderunt civitatem. Hi verò classe postmodum compositâ petentes Albionem, cum Scotis hæcenus commanere dicuntur. Hæc ille.

CAP. XXXI.

De his quæ Beda de Pictorum adventu conscripsit.

IN ecclesiasticis autem gentis Anglorum historiis, quas Beda Venerabilis apud se stilo fideli composuit, Pictos quoque, non, ut tradit Galfridus, ex donatione Britonum, sed Scotorum, vel eorum exhortatione saltem, Albionem prius advenisse docetur; etiam sub eorum protectionis custodia terras ibidem infedisse. Cujus hæc sunt verba quæ sequuntur. BEDA. Cum Britones plurimam insulæ partem, incipientes ab Austro, possedissent, contigit gentem Pictorum de Scythia, ut perhibent, longis navibus, non multis oceanum ingressam, circumagente flatu ventorum, extra fines omnes Britanniae Hiberniam pervenisse, ejusque septentrionales oras intrasse: atque, inventâ ibi gente Scotorum, sibi quoque in partibus illis * sedes petisse, nec impetrare potuisse. Ad hanc insulam ergo usque pervenientes navigio Picti, petierunt in ea sibi quoque sedes et habitationem donari. Respondebant Scoti, quia non ambos eos caperet hæc insula: sed possumus, inquiunt, dare consilium vobis salubre quid agere valeatis. Novimus insulam esse aliam, non procul à nostra, contra solis ortum, quam sæpe lucidioribus diebus de longè aspicere solemus. Hanc adire si vultis, habitabilem vobis facere valeatis; vel, si quis vobis restiterit, nobis auxiliariis utimini. Itaque petentes insulam Picti, habitare per septentrionales ejus partes cœperunt: nam austrinas Britones occupaverant. Cumque uxores Picti non habentes, peterent à Scotis; eâ solum conditione dare consenserunt, ut, ubi res veniret in dubium, magis de

* *In partibus illis sedes petisse, nec impetrare potuisse.* Ita editio cl. Hearnii, et ita ipse Beda: at MSS. nostri omnes, *vel sedes petisse, vel impetrare potuisse.*

feminea regum prosapia, quàm de masculina, regem sibi eligerent. Quod usque hodie apud Pictos constat esse servatum. Hæc ille. Regnum Scotiæ inhabitari cœpit per Scotos, ut in quadam chronica reperi, ante incarnationem Domini MDXLI. annis. Scoti regnaverunt ante Pictos CCXLIX. et tribus mensibus. Picti regnaverunt in Scotia MLXI. annis. Alii tēnent,

*Quòd Picti terram rexerunt mille ducentis,
Et pariter junctis viginti quatuor annis,
Ut verum renovem, mensibus atque novem.*

De quo infra eodem Lib. I. Cap. ultimo.

CAP. XXXII.

De causa prima Scotorum aditus ad Albionem insulam.

SCotorum verò filias, quas nuptum Picti sumpserunt, et cognatas, dum secum ad propria paulatim mariti conducerent, earum innumeri parentes secuti sunt; patres scilicet et matres, fratres et sorores, neptes similiter et nepotes. Sequuntur autem et ceteri plures, quos non solum affectio filialis urgebat vel fororia, sed potius quos telluris Albionicæ, quò tenderant, herbosa fertilitas, atque suorum amplissima pecorum pascua penitus provocabant. Utriusque verò sexûs tanta sequacis vulgi copia, secum armenta deducens, cum Pictis mansura, per exigui temporis exiit intervallum, quanta non legitur propriam reliquisse patriam absque duce. Sed et eorum itaque numerum augebat proscriptorum continua progressio maleficorum; quia legis disciplinam quisque subire timescens, cohabitare Pictis securus adiit: ubi deinceps, accersitis parvulis cum uxore, pacificè remanens, nullatenus de cetero reversus est. Adventum verò tantæ multitudinis interim Picti molestè ferentes, nam timor eorum eos pervaserat, ne quis advena sedem de cetero mansionis usquequaque finibus suis obtineat, ex præconio proclamari jubebant: sed et his, qui secum prius ad votum manere convenerant, occasionem dedere multiplicem recedendi. Nam primò cum intrabant ad insulam, per suorum responsa Deorum, sed potius dæmonum, quibus, antequam operis cujuscunque quicquam facerent, immolantes, intellexerunt futurum esse, Quòd si non Scotos expugnare satagerent, ab eis penitus delerentur. Ideoque videntes eorum inter eos augeri numerum, magis ac magis timere cœperunt; et eos acrius à sua regione propulerunt. Quòd autem verum, non statim, sed post mille annos expertum est; quoniam genus eorum eo tempore, cum lingua, per eos penitus deletum est.

CAP. XXXIII.

De Diis gentium.

SACRA siquidem Scriptura testatur quòd per Deos gentium, idola videlicet ex ære, ligno, vel lapide manu facta, quæ surda fuerunt et muta, dæmones multotiens, quasi per instrumenta, loquebantur; et

et falsa quandoque, quandoque vera dicentes. Vera quidem vel omnino per bonos Angelos coacti dixerunt; vel ut fortius suos postea multo tempore cultores deciperent; vel fictè vera nunciando, sub intentione duplici, sive vigilantibus sive dormientibus; ut maleficos, qui se vexando per incantationes à præda pinguiore præpediunt, citius extinguerent, aut damnum iis in corpore, bonis temporalibus, aut fama celerius inferre valerent: sicut fratri quondam Hasdrubalis Amilcari contigit, qui postea bello Siciliensi occisus est. Huic Amilcari, ut ait Valerius, cum obsideret Syracusas, dictum est per somnium à dæmone, futurum esse, ut proximo die in eadem urbe cœnaret. Quod et in crastinum fecit, non victor, sed captivus. * In Elucidario quoque dicitur, quòd dæmones formulas idolorum intrare solebant, et populum, per responsa seducendo, ludificabant. Ex angelica enim natura dæmonibus inest plurima scientia: non tamen omnia sciunt; sed quanto eorum natura est subtilior, quàm hominum, tanto in omnibus artibus peritiores sunt quàm ullus hominum. Futura nesciunt, nisi quantum ex transactis colligunt, vel, ut puto, quantum eis per bonos Angelos scire permittitur ex indignis. Multos enim Deos olim habuere Gentiles: nam apud Græcos, ex quibus et Ægyptiis Scotorum propagatur soboles, Cicrops, sub quo urbs Athenienisum, ex appellatione Minervæ, nomen sortita est; primus omnium Jovem appellavit Deum; scilicet temperantiæ simulacra repperit, aras statuit, victimas immolavit. Unde Theodolus,

Egregio Cicropi debetur causa litandi:

Ille bovis primò rimatur viscera ferro.

Ægyptii quoque colebant Isidem Deam terræ; sed Serapis omnium Deorum Ægypti maximus est. Ipse fuit rex Argivorum Apis, qui postea dictus fuit Serapis. Iste Serapis Ægypti cum Iside Dea, nec non et Græciæ Jupiter cum Dea sapientiæ Minerva, quam de Jovis capite natam dicunt, Deos fuisse creduntur Scotorum antiquitus principales. Apud Romanos, omnes penè Dii gentium, sub suo militantium imperio, colebantur; ut Sol, qui et Apollo, Deus divinationis, et medicinæ; Luna, quæ et Diana, germana Apollinis, Dea et præses viarum; Saturnus Deus seminum terræ; Janus Deus principii; Mars Deus belli; Ceres † Dea frugum; Vulcanus Deus ignis; Neptunus Deus aquæ; Juno soror Jovis, Dea januarum mulierum; Venus uxor Vulcani, Dea generationis; Cupido filius Veneris, Deus amoris; Priapus Deus hortorum; Genus Deus genitalium; habens vim omnium gignendorum; Bacchus Deus Veneris. Unde,

Est Bacchus Veneris genitor; Veneris genitricæ.

Et genitricæ Baecbi sunt omnes ergo colentes:

Bacchum, cum genitis, genitricæ decet esse clientes. AUCTOR.

* Desunt tria priora hujus sententiæ vocabula in codd. Coll. Edin. et Perthen. † Cereus in MSS.

CAP. XXXIV.

De iisdem et earum in talibus stultitia.

Gentiles autem, ut in epistola Bragmanorum ad Alexandrum, Deorum unicuique membra sui corporis regenda distribuunt, cuilibet membro Deum statuantes. Affirmant enim, Minervam, pro eo quod fuit inventrix multarum artium, natam de capite Jovis, et tenere sapientiam: proinde dicunt eam tenere capitis summitatem. Junonem, pro eo quod fuit iracunda, dicunt esse Deam cordis. Martem, pro eo quod fuit præses bellorum, dicunt esse Deum pectoris. Mercurium, pro eo quod multum loquebatur, dicunt esse Deum leporis et linguæ. Priapus, ob magnitudinem virgæ virilis, habitus est pro Deo à feminis. Bacchum, quia fuit egregius potator et ebriosus, dicunt esse Deum gutturis, affinemque Veneris. Unde,

Cum Venere et Baccho lis est, sed juncta voluptas.

Herculem, * ob ingentem fortitudinem, dicunt esse Deum brachiorum. Cupidinem, pro eo quod fuit fornicator et leno, dicunt in manu tenere favillam ardentem, cum qua accendit libidinem; proinde eum esse Deum umbilici et jecoris, ubi habitat maxima pars veneri † ignis. Cererem, pro eo quod fuit inventrix frumenti, dicunt esse Deam ventris. Venerem, pro eo quod præ ceteris fuit lenocinio prostituta, ferunt esse Deam membrorum genitalium. Sed et in Deorum laudibus acceperunt poëtæ, secundum Isidorum Etymolog. et compositis carminibus, usque ad cælum eos in stellas mutatos sustulerunt. Proinde ex hiis, septem planetis, vel stellis, nomina Deorum sive septimanæ dierum dederunt; dicentes se habere ab Apolline spiritum, à Diana corpus, à Marte sanguinem, à Mercurio ingenium et facundiam, à Jove temperantiam, à Venere voluptatem, et humorem à Saturno. Sed quia scriptum est, *Omnes Dii gentium dæmonia*. Talis quippe Gentilium existit stultitia, quod tales esse Deos credunt, quales, propter suam turpitudinem, digni non sunt homines appellari. **SCRIPTOR.** Propterea sic concludit Didimus rex Bragmanorum, scribens in epistola ad Alexandrum, ubi tales idololatrias luculenter invenit, deridens eos in hoc, quod hominem minorem mundum dixerunt; et singulas partes corporis singulis Diis coaptaverant: Hominem, inquit, parvum mundum dicitis; et sicut in eo multiplicia sunt membra disposita, ita varios Deos fingitis in cælo consistere, quorum unicuique diversas partes vestri corporis deputatis, et familiares singulis victimas immolatis: utpote Deo Marti aper cæditur, Baccho dicatur hircus, Junoni pavo mactatur, Jovi taurus ducitur, Apollini agnus offertur, Veneri columba decernitur, Minervæ noctua consecratur, Cereri farra libantur, Mercurio mella panduntur. Aras Herculeas populea corona circumdat; fanum Cupidinis rosea ferta condecorant. Et infra. Reverà non opitulares Deos sed carnifices teterrimos invocatis, qui viscera ve-

* Pro, ob ingentem fortitudinem, in editione Hearnii, pro eo quod XII. mirabiles fecit virtutes. † Ignis corporis, pro veneri ignis, ibid.

stra diversitate suppliciorum discerpant. Necessè est enim in corpore vestro tot pœnas constitutas esse, quot sunt Dii; cùm singulis suis vos cogunt inservire ludibriis. Unus trahit ad bellum; alter eundem ducit ad luxum; tertius lucrandi causâ hortatur inquiri; hic desiderium suggerit epulandi. Et in fine epistolæ sic deridendo concludit: O vos felicissimos dixerim, quorum et religio crimen est, et vita supplicium! Tam magna mala pacem appellant. Hæc ille. AUCTOR. Bel autem, idolum Babylonæ, fuit omnium idolorum occasio, sicut dicitur, et primum. Fuit enim hic Bel pater Nini regis Assyriorum, quem quidam Saturnum appellant. Quod Bel primum apud Assyrios et Afros, postea cultum est et apud alios plures: sed à diversis diversimodè nominatum; ut Bel, Baal, Belial, Beelzebub, et Beelphegor.

CAP. XXXV.

Unde simulacra et idola ortum habuerunt.

QUIA perpendo auctorem libri seriosum esse ad confutandum ludibria Deorum gentium, ad obsequendum voluntati ejus non inconvenienter describere judicaverim, unde ortum simulacra et idola, quæ Dii gentium nuncupantur, habuerint. Sapientissimus Salomon, XIII. cap. libri Sapientiæ scribit, dicens: *Initium fornicationis est inquisitio idolorum; et adinventio illorum corruptio vitæ est. Neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. Supervacuitas hominum hæc adinvenit in orbem terrarum: et ideo brevis illorum finis est inventus.* Hæc ibi. Ut autem intelligas adinventionem idololatriæ in specie: Fornicatio dicitur à fornix fornicis, qui est arcus vel curvatura in pariete, quodd in talibus locis meretrices prostituebantur. Est autem fornicatio, amor à legitimo connubio solutus et vagus, explendæ libidinis scilicet confectando licentiam. Scripturæ autem solent vocare fornicationem omnem illicitam corruptionem, sicut est idololatria et avaritia, ex quibus fit transgressio legis divinæ. Ut igitur scias quodd supervacuitas hominum hoc adinvenit, vide quodd sequitur, Sapientiæ XIII. *Acerbo enim luctu dolens pater, sibi citò rapti filii fecit imaginem; et illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cæpit: et constituit inter servos suos sacra et sacrificia. Deinde, interveniente tempore, convalescente iniquâ consuetudine, hic error, tanquam lex, custoditus est; et tyrannorum imperio colebantur figmenta.* Per hunc textum concipere potes primum motivum ad idolum construendum; quodd scilicet fuit amor deordinatus patris carnalis ad filium: qui, filio jam defuncto, dolens ultra rationis mensuram, modum excogitat quomodo tantum dolorem delinire valeret; et, accersito sculptore, effigiari fecit filium; ut, quem veraciter habere non posset, saltem apparenter. Sicut enim dicit Aristoteles, in poetria sua; *Homo naturaliter delectatur in repræsentatione.* Et quia unusquisque pro Deo colit hoc quodd summè diligit, ideo ex deordinata dilectione ad filium, cæpit talis pater fatuus, colere imaginem filii tanquam Deum: et inter servos suos, qui contradicere sibi non audebant, statuit

statuit de solemnitatibus et sacrificiis faciendis eidem. Istam historiam de ortu idolorum narrat Fulgentius in Speculo Mythologiarum, libro primo in principio; et id recitat Alexander Neckam in Scintillario suo poësis, capite primo, dicens; quod fuit quondam in Ægypto vir ditissimus, nomine Syrophanes: hic habuit filium unigenitum, quem non modicè diligebat. Contigit filium mori. Cujus simulacrum pater, præ nimio dilectionis affectu, sedibus suis constituit: dumque tristitiæ quæsitivum remedium, seminarium potius dolorum invenit. Denique * simulacrum illud idolum dictum est; quod nos Latine speciem doloris dicimus. Familia igitur Syrophanis, in adulationem domini, flores idolo offerebant coronas plectebant, † ad ornamenta succingebant. Rei etiam ad simulacra confugientes, veniam sunt adepti; veneratique sunt illud, timoris potius affectu, quàm amoris. Unde Petronius;

Primus in orbe Deos fecit inesse timor.

Hujus historiæ narrator antiquissimus est Diophantes Lacedæmonius auctor, secundum Fulgentium, ubi supra. † Comestor tamen, in historiis *† scholasticis super Genesin, aliam recitat historiam de ortu idolorum: dicit enim sic, Quod Ninus rex Assyriorum, mortuo Belo patre suo, quem Bel vel Baal quidam vocant, in solatium doloris, imaginem patris sibi fieri fecit: cui adhibuit tantam reverentiam, ut quibuslibet reis, qui ad eum confugerent, parceret. Propter quod cœperunt homines illi simulacro divinos honores impendere. Et, hujus exemplo, plurimi caris suis mortuis imagines dedicaverunt. Istam historiam recitat Gregorius super illud Lucae xi. *In Beelzebub principe demoniorum ejicit demonia.* Nec inter historias istas repugnantiam invenio; quia origo idololatriæ, in diversis regnis, diversos habuit inventores: unde Ninus rex Ninivæ primus fuit apud Assyrios; Syrophanes apud Ægyptios. De multiplicatione idolorum reperi in commento Lactantii, quod optimi quique virorum, Deorum honore consecrabantur. Hinc Romani Cæsares suos consecraverunt, et Mauri reges suos. Sic paulatim cœperunt religiones in diversis provinciis celebrari. Consequenter in civitatibus et urbibus, tam viri quàm feminae, propter virtutis aliquod insigne privilegium, puta fortitudinem, castitatem, vel scientiam, deificari cœperunt. Unde Isidorus, viii. Etymolog. Quos Pagani Deos asserunt, homines olim produntur fuisse; et quod, pro uniuscujusque vita vel meritis, coli apud suos post mortem cœperunt: ut apud Ægyptum Isis, filius scilicet Syrophanis; apud Cretam Jovis; apud Mauros Juba; apud Latinos Faunus; apud Romanos Quirinus. Apud etiam Ægyptios Isis; quæ, de Græcia veniens in Ægyptum, docuit ipsos literas et culturam terræ: et ideo, post ejus mortem, ipsam pro Dea coluerunt. Jovis à juvando dicitur:

* Denique idolum dictum est ido dinin, [i. e. ἰδο δινιν.] Fulgentius in Mytholog. lib. i. c. 1. Porro monendus es, lector, nos librorum, quos Fordunus laudat, verba, non ad editiones eorum vulgatas castigata, sed ad hujus historiæ MSS. exemplarium fidem semper exhibere. † Odoramenta succendere, &c. Fulgentius. ‡ Pro Comestor scribitur Magister, in codd. coll. Edinb. et Perth. *† Ecclesiasticis, in MS. Coll. Edinb.

idem dicitur Jupiter quasi juvenis pater. Fuit autem filius Saturni, et rex Cretæ, expulso patre de terra; juxta illud,

*Primus Cretæis Saturnus venit ab oris,
Aurea per cunctas disponens secula terras.*

Hic præterea deificatus est propter multa opera excellentia quæ fecit, inmaximè apud Cretenses: sicut fecit Quirinus, qui et Romulus, Deus Romanorum, qui fuit primus conditor urbis; de quo scriptum est,

*Roma vetus, veteres dum te rexere Quirites,
Nec bonus immunis, nec malus ullus erat.
Defunctis patribus, successit prava juvenus,
Quorum consiliis præcipitata ruis. AUCTOR.*

CAP. XXXVI.

De primo rege Scotorum regnantium in Albione.

PRæterea dum Picti Scotos advenas hujusmodi damnis affligerent et angustiis, nunciatum est clanculo gentis suæ majoribus, quali quantâque per eos debebant ærumnâ. Sed et interim accedentes quidam, qui tam amplæ tantæque fecunditatis amœnitatem regionis etiam sibi prodiderant, in qua volatilia tantum et feræ silvestres inerant et bestię, redigenda sic quidem faciliter in culturam. Hæc igitur ut audivit nobilis * quidam Fergusius filius † Feraghad sive Ferchardi, ex antiquorum regum prosapia genitus, quod scilicet acephala gens suæ nationis, absque rectore, per Albionis vastas vagando solitudines, à Pictis ejecta degebat, cordis ob iram candescere coepit. Insuper et illius commendatione regionis, quâ forsan regnare tetenderat, multum allectus est: quam qui vidissent, uberrimam prædicabant, præterquam quod operiebatur eo tempore condensis valde nemoribus omnis humus: unde certum nobis, et hætenus, hujusmodi patet indicium, cum in locis contigerit, et sæpe planissimis, quibus terra fortassis effossa fuerit seu cavata, subterraneæ radices arborum ingentes, et trunci reperiuntur immanes, immò quo nusquam antea silvas crevisse diceres ullo signo. His igitur exhortationibus et ambitione regnandi stimulatus, magnam sibi juvenum copiam accumulans, ad Albionem continuo progressus est: ubi, segregatos è medio Pictorum Scotos accolat, una cum his quos secum attulerat, in ‡ occidentalibus insulæ locando finibus, ibidem super eos regem primum se constituit.

* Nobilis quidam, &c.] Sequuntur hæc in editione Hearnii, et immodica probitatis juvenis: quæ verba è nostris MSS. unus tantum agnoscit. † Feraghad sive Ferardi, MSS. Cupren. et Perthen. Feraghid, &c. cod. Coll. Edinb. Phaercardi, extracta ex chronicis, sive libet Dumblan. Ferchard, MS. D. G. M, Feradach, Rad. de Diceto. ‡ Occidentis, MSS. omnes.

CAP. XXXVII.

Quòd à gentibus Scotorum et Pictorum partes Albionis boreales priùs possessæ fuerant.

DUabus autem his gentibus, diversæ nationis, vetustæ docent historiæ possessam primò fuisse Scotiam; et earum inibi * ingressus, nullo, vel paucò saltem, interveniente temporis spatio: cùm tamen ante Pictos quidam volunt regnare Scotos multis annis. † In uno enim veteri scripto sic reperi: Summa annorum primorum Scotorum, qui ante Pictos regnaverunt, ducenti sexaginta quinque anni et tres menses. In alio autem sic: Summa regum primorum Scotorum regnantium ante Pictos viginti tres; qui regnaverunt ante eos trecentis septemdecim annis. Sed in hoc etiam, etsi pariter insulam fuissent ingressi, nequaquam ideo dissonant historiæ; quia regnantibus continuè regibus in Scotos à suo principio, ducentorum quinquaginta et quindecim annorum et trium mensium decursu Picti non regibus, sed iudicibus, tñi sunt, et quoad usque Clementis unius iudicum filius, nomine Cruthne, regia violenter arripiens insignia, regnabat insuper in hac gente. Et videtur Bartholomæum xv. libro de proprietatibus rerum, velle conjunctos ab initio cum Pictis fore Scotos, et pariter intrasse Galliam Narbonensem. BARTHOLOMÆUS. Pictavia Galliæ Narbonensis est provincia, quam Picti et Scoti navigio impetentes antiquitus inhabitaverunt: et tandem regioni et genti, de sua antiqua prolapia, nomen in posterum reliquerunt. Hi, de Britannicis finibus classẽ facientes, oras oceani circumeunt, et † finis Aquitanici tandem invaserunt. Deinde, non sine bellorum discrimine, contra incolas locum in patria obtinentes, Pictavum oppidum, à Pictis nominatum, construunt, et longa patriæ confinia Pictaviam de cetero vocaverunt. Huic verò nulla favet quam legi historia. POLYCRATICON. Avis pica, vel picta, Pictavorum urbi nomen contulit, levitatem gentis et colore et voce præfigurans. Pictorum populos, volunt quidam, vel à venustatis forma, vel eleganti statura corporis, vocari Pictos; vel à picturatis vestibus, quasi præ ceteris circumfìtis gentibus quadam varietate splendidioris amictus, vel novitate depictos; vel eos fortè, quia vilissimos, ceteræ gentes derisione Pictos, per antiphrasin, vocaverunt.

* *Aggressus.* codd. Coll. Edinb. Cupren. et Perthen. † *Quæ sequuntur usque sed in hoc etiam,* in libro Cuprensi tantum inveni. † *Fines,* pro *finis*, in editione Hearnii; at ipse Bartholomæus; *oram oceani finis Aquitanici invaserunt:* in MSS. Dumblan. et D. G. M. scribitur, *fines Aquitanie;* in reliquis ut suprà.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

Incipiunt

Incipiunt tituli capitulorum libri secundi.

- De situ, longitudine, latitudine, mutationeque nominis hujus Albionis insulæ in Britanniam et Scotiam.* CAPITULUM I.
- De scripturis Galfridi diversis affirmantibus, Britanniam esse divisam à Scotia.* CAP. II.
- De scriptis Willelmi Malmesburiensis, et Bedæ, hoc idem affirmantibus.* CAP. III.
- De scriptis eorundem contrarium affirmantibus; et quòd ab scribis æmulis historiæ falsificantur.* CAP. IV.
- Sub quo Bruto prius Britones ad Albionem insulam acceperunt.* CAP. V.
- De divisione trium regnorum Britonum inter filios Bruti.* CAP. VI.
- De Scotia, qualis et quanta sit, vel dudum fuerit.* CAP. VII.
- De Scotiæ regionibus imis et summis, et de contentis in eisdem.* CAP. VIII.
- De divisione gentium Scotiæ et linguarum, ac diversis moribus earundem.* CAP. IX.
- De insulis Scotiæ divisas ab Orcadibus.* CAP. X.
- De insulis Orcadibus.* CAP. XI.
- De tempore quo Fergus regnavit rex Scotorum primus, et armis ejus bellicis.* CAP. XII.
- De rege Rether, ejus abnepote, quem Beda Reudam vocat.* CAP. XIII.
- De legatis à Julio Cæsare missis ad reges Scotorum et Pictorum, ut eisdem parerent.* CAP. XIV.
- De responsis eorundem regum literatoriè Julio remissis.* CAP. XV.
- De repentino Julii reditu ad Gallias, et de signo ejus lapideo relicto apud Caron, meta sciz. ultima Romanæ possessionis sub Circio.* CAP. XVI.
- De primo Julii Cæsaris imperio, qualiterque vi Romanam arripuit potestatem.* CAP. XVII.
- Quòd necessariò Romanorum tempora principum scribenda sunt in hac chronica; et de quatuor mundi monarchiis.* CAP. XVIII.
- De morte Julii Cæsaris, et mirabili vindicta suis proditoribus, ut spero, divinitus illata.* CAP. XIX.
- De Octaviano nepote Julii, et de visione sibi divinitus revelata.* CAP. XX.
- De modo pariendi, et quomodo virgo Maria peperit filium.* CAP. XXI.
- Quòd mater adoravit filium, et invocavit eum panniculis, et posuit in præsepio.* CAP. XXII.
- De nativitate ejusdem, et etiam Joannis Baptistæ.* CAP. XXIII.
- De diversis accidentibus post incarnationem, et de successione Tiberii.* CAP. XXIV.
- De passione et resurrectione Christi, et diversis accidentibus.* CAP. XXV.
- De successione Claudii Cæsaris, et ejus bello Britannis illato, et successione Neronis.* CAP. XXVI.
- De crudelitate Neronis.* CAP. XXVII.
- Quòd anno Claudii duodecimo bellum primò Britannicum adversus Scotos initium sumpsit.* CAP. XXVIII.

- De bellorum sævitia Scotorum et Pictorum contra Britones, et conquestu regionum Albanie trans fretum Scoticum. CAP. XXIX.
- De Moraviensibus à natali solo Moravia per Romanos expulsis, qui se Pictis conjunxerunt. CAP. XXX.
- De signo quod Marius Romanarum legionum dux ob belli memoriam fieri fecit, et Imperatorum successione. CAP. XXXI.
- De destructione Jerusalem, et de promotione Vespasiani in Cæsarem. CAP. XXXII.
- De Tito, et liberalitate ejus, et fratre ejus Domitiano, Imperatoribus. CAP. XXXIII.
- De his quæ de Romanæ potestatis ascensu et descensu scripserunt Orosius et Augustinus. CAP. XXXIV.
- De successione diversorum Imperatorum. CAP. XXXV.
- De confederatione Fulgentii ducis Albanie cum Scotis. CAP. XXXVI.
- Quod Severus, ad excludendum Scotos et Pictos ab invasione Britonum, murum fieri fecit. CAP. XXXVII.
- Quod Fulgentius, Scotorum et Pictorum præsidio, Eboracum obsidens, Severum interfecit. CAP. XXXVIII.
- De hoc quod Beda scripsit de dicto muro, et Eboraci obsidione, et morte Severi. CAP. XXXIX.
- De primo Victore papa, sub quo Scoti cæperunt fidem catholicam. CAP. XL.
- De ignobili successione Imperatorum. CAP. XLI.
- De primo motu dissensionis inter Scotos et Pictos, tempore Diocletiani. CAP. XLII.
- De conventionem Carausii cum Scotis et Pictis, et Romanorum prima ejectione de Britannia. CAP. XLIII.
- De ratificatione conventionis ejusdem, et sædere inter Scotos, Britones et Pictos inito, in perpetuum duraturo. CAP. XLIV.
- De prodiciosa morte Carausii per militem ejus Adlectum. CAP. XLV.
- De successione Galerii et Constantii Imperatorum, et bello Constantii contra Scotos et Britones Albanienses. CAP. XLVI.
- Quomodo Constantinus, ob persecutionem Christianorum, lepram incurrit; et de curatione ejus propter pietatem. CAP. XLVII.
- Copia bullæ aureæ dotationis ecclesiæ per Magnum Constantinum. CAP. XLVIII.
- De successione Magni Constantini, et interfectione Maxentii, et conversione Sanctæ Katherinæ. CAP. XLIX.
- Quomodo Katherina, instructa per heremitam, recepit ab eo imaginem Mariæ. CAP. L.
- Quomodo apparuit ei in somnis Maria cum filio; et de alterutro inter eos dialogo. CAP. LI.
- Quomodo Katherina regenerata, annulo fidei à Christo subarrhatur. CAP. LII.
- Adbuc de Constantino, et ejusdem avunculo * Traherio per Scotos et Britones occiso. CAP. LIII.

* Traherii MSS.

Quòd Octavius trifarias insulæ gentes ad pacem reduxit; et de Juliano apostata.

CAP. LIV.

De Antonio monacho, morte Arii, et de morte trium filiorum Constantini Magni.

CAP. LV.

Quòd Conanus, nepos Octavii, Scotos et Piectos ad bellandum duxerat contra tyrannum Maximum.

CAP. LVI.

Quòd Britones cum Piectis, duce Maximo, Scotos à regno dejecerunt.

CAP. LVII.

De translatione reliquiarum beati Andreæ Apostoli per Constantium imperatorem à civitate Patras ad Constantinopolim.

CAP. LVIII.

Quòd Angelus præcepit abbati Regulo, ut cum reliquiis circiales mundi partes adiret.

CAP. LIX.

Quomodo Regulus cum sociis, cum reliquiis naufragi, primò Scotiam advenerunt tempore Hurgust.

CAP. LX.

Quòd Maximus, postquam Scotos à Piectis separatos bello contriverat, etiam et Piectos subegit.

CAP. LXI.

De præsumptione Maximi contra Romanum imperium, et ejus interitu; et de Conano rege.

CAP. LXII.

De christianissimis actibus Imperatoris Theodosii senioris, et ejusdem uxoris Placellæ.

CAP. LXIII.

Quòd, mortuo tyranno Maximo, Scoti regnum recuperare cœperunt.

CAP. LXIV.

LIBER II.

CAP. I.

De situ, longitudine, latitudine, mutationeque nominis Albionis insulæ in Britanniam et Scotiam.

TOTIUS namque peregrinationis Scotorum ambitu, de gente videlicet in gentem, de regno siquidem ad regnum alterum, utcunque transcurso, cum eorum tandem modernæ sedis, in Dei nomine, perveniatur ad patriam, cui nomen, secundum scribas, Albion erant antiquitus; de sui nominis varia mutatione, propter novæ nationis adventum ipsam crebro superantis, ac de situ regnorum ejus et marginibus, procedat ulterius sermo brevis. ALBION enim oceani quædam est insula, situm habens in Europa sub Circio; quæ per longum à Meridie * primò tendens versus Aquilonem, deinde, curvam quasi formam assumens, quodammodo vergit in Vulturum. Australes quidem ejus et mediæ regiones Hiberniam habent insulam ab Occidente; boreales verò, contra polum arcticum, oceano patent infinito. Habet etiam Islandiam à Borea; sic à Vulturno, Norwegiam; ab Oriente, Daciam; ab Euro, Germaniam vel Alemanniam; à Noto quidem Hollandiam et Flandriam; ab Austro siquidem et Africo Galliam, cum suis provinciis; ac Hispaniam à Zephiro; quibus oceani

* Protendens usque, in MSS. Cupr. et Perth. porrecta, lib. Damblan.

maris undique, nunc majori jacet intervallo, nunc minori, circumseptā. Longitudinis quoque passuum esse traditur octingentorum millium seu paulo minus: transversē verō, latitudinis, quibusdam locis amplissimis ducentorum, quibusdam aliis multo strictior. Nam in sui penē medio milliaria tantū sexaginta quatuor ab oceano tenet ad oceanum; ubi magnis est adeo perfusa fluminibus, quōd, prāter asperos terrā meabilis amfractus, spatio millium viginti duorum passuum, intersitis nemoribus, arbutis, ac paludibus, eorum fermē capita contrahuntur. Unde fit, quōd ex hujusmodi magnorum hinc inde fluminum influentia, quamvis adinvicem non plenē contingant, eam in duabus quasi divisam insulis nonnulli scripserunt historici; sicut per hāc, quæ sequuntur, scripta clariūs apparebit. Hæc igitur Albion insula post gigantes, omisso nomine primo, duobus consequenter nominibus, secundū has duas divisiones, Britannia videlicet et Scotia, fruebatur. Primi quidem ejus aecolæ partis australis fuerunt Britones, à quibus, quoniam per eos suæ primo culturæ fuerant regiones, * vocabulum habuerunt Britanniam. Aquilonalis itaque partis regiones advenas primos habebant Pictos et Scotos; quibus similiter, à Scotis postmodum Scotia nomen inditum est †.

CAP. II.

De scriptis Galfridi diversis, affirmantibus Britanniam esse divisam à Scotia.

HÆC autem istorum divisio primitiva regnorum et antiqua scriptis multorum roboratur: quorum Galfridus Monemutensis, peculiaris Britonum historicus, in sua chronica sic inscripsit: Rex Britonum Leyl, dum prosperitate regni usus est, urbem in aquilonali parte Britanniae, de suo nomine Kareleyl vocatam, ædificavit. Urbs autem illa Kareleyl in parte reverā boreali Britanniae constat: sed in Albionis boreali nequaquam; quia sui penē medio situatur. Idem GALFRIDUS. Belinus rex, ambiguum legi suæ auferre volens, jussit viam ex cæmento lapidibusque fabricari, quæ insulam in longitudinem secaret. Quæ quidem strata via, sive fossa, non ampliūs, in rei veritate, quā ad maris Scotici litus pretenditur; nam ejus vestigium patet hætenus, nec ab intuentium delebitur visibus in futurum. Idem GALFRIDUS. Severus partem illam Britanniae, quam subjugare nequivit, diris debellationibus in Scotiam, trans Albaniam, fugavit. Idem GALFRIDUS. Timentes autem Aurelium Saxones, sese trans Humbrum in Albaniam receperunt; vicinitas enim Scotiae tutelam eis adhibuit, qui in omne damnum civium Britanniae consueverant imminere. Idem GALFRIDUS. His igitur à Cadwallone regibus interfectis successit Oswaldus in regnum Northinhumborum, quem Cadwallo, post ceteros inque-

* Vocabulum, &c.] hoc et sequentia sex vocabula desiderantur in MSS. Coll. Edin. et Cupr.
† Pergit liber Cuprensis his verbis: "Et à Pictis, partem quam Picti incoluerant, Pictinia dicebatur, ad differentiam Pictavia Narbonensis Galliae. Sed deletis per Scotos Pictis, nunc totum Scotia nuncupatur."

tatum, in provinciam usque ad murum, quem Severus Imperator olim inter Britanniam et Scotiam construxerat, effugavit. IDEM, in libri sui procemio, Britanniam de suis fluminibus commendans, ait: Porro Britannia piscosis fluviis est irrigua; nam absque *meridianæ plagæ freto, quo navigatur ad Gallias, tria nobilia flumina, Thamenſe videlicet, Sabrinum, et Humbrum, velut tria brachia extendit; quibus transmarina commercia ex diversis nationibus eidem deferuntur. Quid igitur? nonne plura sunt in Albione famosa flumina? Verum si totam Albionem Britanniam diceret, flumina Scotiæ, quæ multo supradictis ampliora sunt fluviis, piscosiora, meliora, necnon utilitatibus cunctis fræcundiora, silendo minimè † præterisset; sicut et flumen de Forth, quod et australe dicitur fretum, vel mare Scotieum; flumen Eske, quod dicitur Scotiswath, sive Sulwath; flumen atque de Cluda, quod et Clyde; flumen etiam de Taya; et flumen freti borealis sive Crombathi, quod, propter suæ firmitatis excellentiam, à nautis Siksirfownd nomen habet. Et, præter hæc, alia quàm plurima, quæ fluminibus Britanniae superius dictis, conchelinis sunt et marinis piscibus, utpote polytis, ostreis, helcis, killonibus, turbotis, ragadiis, rhombis, salmonibus, lampredis, anguillis, cancris, congruis, conchis, carpæis, cochleis, congeris, combionibus, luciis, murenis, merlinis, pectinibus, mullonibus, halecibus, trutis, et similibus, etiam aquæ dulcis, utiliora; nautis itaque procellis oceano periclitantibus incomparabili refugio tutiora.

CAP. III.

De scriptis Willielmi Malmesburiensis et Bedæ hoc idem affirmantibus.

Willelmus itaque Malmesburiensis, verus Anglorum, ut dicitur, et insuspectus historicus, non omnem Albionem dici velit Britanniam; immo territoria tantummodo Britonum Britanniam, quasi Britonum terram, sive quas ipsi regiones regnando coluerunt, etiam per se, velut insulam à Scotia divisam, suas tradit apertè per scripturas. **WILLELMUS.** Saxones navigio gentes Oreadum cum Scotis et Pictis pari ærumnâ involventes, in aquilonali parte insulæ, quæ nunc Northumbria dicitur, et tunc et deinceps, insedere. Idem **WILLELMUS.** Vir venerabilis Beda, quem mirari facilius quàm dignè prædicare possis, in remotissima Britanniae plaga, territorio scilicet monasterii quod est apud Weremuth, locum nativitatis et educationis habet Scotiæ propinquum. Ex quibus patet, quod ultima pars insulæ Britanniae, versus Boream, est Northumbria. Sanctus insuper Cuthbertus, ut in ejus habetur historia, lecto vigilanti Alfredo regi apparuit, dicens; Misericordiam de cetero diligas, et judicium, quoniam, me impetrante, totius imperium Britanniae tibi conceditur; nec multo post, imperium, quod Sanctus prædixerat, obtinuit. Sed quale postea rex imperium obtinuit, idem Willelmus describens ait; Alfredus totam Angliam, præter id quod Dani habebant, dominio suo subdide-

* Ita MS. Perth. reliqui vero meridiano. † Tacuisset, in editione Hearnii ac MSS. Coll. Edinb. et Perth.

rat. BEDA. Exinde cœperunt plures per dies de Scotorum regione venire Britanniam, et Anglis verbum Dei prædicare. Idem BEDA. Interea Colmanus episcopus, qui de Scotia erat, relinquens Britanniam; ad Scotiam reversus est. Deinde secessit ad insulam non procul ab Hibernia secretam. IDEM. Occisus est autem Sanctus Oswaldus juxta murum, quo Romani, ob arcendos Barbarorum impetus, totam à mari usque ad mare præcinxerunt Britanniam. PTHOLOMÆUS. Scotia regnum, promontorium est, montibus et maris brachiis à Britannia separata. Mores habet et linguam, modumque vivendi, ab Anglicis omnino distinctum: regioni quidem Hiberniæ per omnia conformis. BARTHOLOMÆUS. Anglorum progenies Britanniam insulam possidet. IDEM. Britannia, quæ nunc dicitur Anglia, est insula contra prospectum Galliæ, &c. IDEM. A Bruto dicitur Britannia; sed tandem, ab Anglicis ipsam obtinentibus, vocata est Anglia.

CAP. IV.

De scriptis eorundem contrarium affirmantibus.

HÆC autem, et alia siquidem innumera scriptis eorundem reperi-
ta, Scotiam astruunt à principio à Britannia separatam; licet, è contrario, quibusdam eorum scriptis omnis Albion vocari Britannia dinoscatur. Unde primò BEDA. Britannia oceani est insula, cui quondam Albion nomen fuit, per millia passuum octingenta longa. AUCTOR. Et hæc reverà est totius Albionis longitudo. Idem BEDA. Denique duabus gentibus transmarinis, vehementer sævis, Scotorum à Circio, Pictorum ab Aquilone, Britannia multos genuit per annos. Transmarinas dicimus has gentes, non quòd extra Britanniam essent positæ, sed quia à parte Britonum erant remotæ. GALFRIDUS. Britannia quidem, insularum optima, in occidentis oceano sita, milliaria tenet in longitudine octingenta. Idem GALFRIDUS. Albanactus filius Bruti possedit patriam, quæ nostris temporibus Scotia vocatur, cui nomen ex nomine suo dedit Albaniam. Hæc ille. AUCTOR. Nunquid hæc omnino differre videntur à præcedentibus? immo differunt: sed neque super his vel illis fixum historiæ sermonem retinent; quoniam et eisdem varia variis contraria sæpius intermischentur, etiam ut eodem quandoque capitulo quædam videntur sibimet clausulæ dissonantes. Et licet hujusmodi sane crebra discrepatio reperta sit in chronicis, ipsarum peritis, immo sanctis, nullatenus est auctoribus imputanda; qui cautè suis originalibus immobili stilo consonas veritati scripserunt historias; sed scribis potiùs æmulæ nationis, quorum invidia quædam omnino chronici, ne regnorum confinium vigeat auctoritas, evertuntur, pejorantur et violantur, ac indiscretè sæpius adeo mutantur, ut unius videatur assertio capituli sensum alterius adnullare. Verùm quicquid hujusmodi variæ diffinitionis finium Britanniæ scriptorum vitio reperiatur historiis, vulgaris opinio moderni temporis omnem Albionem à Bruto, qui * nihil præter australes ejus regiones culturâ

*Vocabulum *nihil*, licet ad sensum necessarium, in solo MS. Perthenſi exſtat.

redegerat,

redegerat, dici velit Britanniam; velut ab Agenoris filia dudum Europa, mundi pars tertia nomen accepit æternum, licet illius exiguae partis dominium prima tunc temporis excoluerit.

CAP. V.

Sub quo Bruto prius Britones ad Albionem insulam accesserunt.

PRIMO igitur Scotorum illic introitu superius utcunque digesto, restat jam, ut Britonum accessus ibidem, secundum diversas historicorum traditiones, sub compendio declaretur. Incoluerunt ergo Britones Albionem insulam prius sub duce quodam Bruto: sed quis fuerit ille Brutus, cuiusve sit generis, non omnes consentiunt historici. Nam quidam à Bruto duce Trojani generis, suisque sequacibus, Britanniam vocatam esse volunt et populatam, sicut à Galfrido sibi que faventibus traditum est. Alii à Bruto, quondam Isichionis filio primogeniti ducis Alanii, Britones asserunt nuncupatos. Erat enim Alanus de genere Japheth, qui primus mare Mediterraneum transiens, cum tribus filiis, Isichion, Armenon, et Negno, pervenit ad Europam: à quibus exortæ sunt, ut dicitur, gentes quatuor, videlicet Latini, Franci, Alemanni, et Britanni. Quidam itaque Britones ab eorum conditione silvestri Latine Britones, quasi brutos homines, sicut à ferocitate Francos, denominari volunt; quibus et favet Isidorus*. Nonnulli siquidem, ingenio veterum derogantes, à Bruto consule Romano vocabulum dedere Britonibus. Nos veruntamen, omiſſis ceteris minus notis assertionibus, notioris nobis paginae scriptis fidem adhibentes, et in hoc sectantes Galfridi chronicam, ab ipso Bruto, qui fuit filius Silvii, filii Ascanii, filii Æneæ de Troja profugi, cujus pater Anchises filius Laomedon, qui fuit Ilus sive Ili, à quo Ilion turris; qui fuit Troii, qui fuit Erotomi, qui fuit filius Magni Dardani regis Phrygiæ, quæ nunc dicitur Turkey, congruum de Britonibus nostrum sumamus initium relationis.

CAP. VI.

De divisione trium regnorum Britonum inter Bruti filios.

IDEM verò Silvius, patre vivente, de nobili femina, nepte videlicet Lavinia reginae, genuit Brutum, qui natus est ab origine mundi, sicut per hoc metrum edocetur;

Mille quater deca tris sit Adam Bruto prior annis.

Hoc est, octingentesimo quadragésimo octavo tertiæ ætatis anno. Ex Italia quidam exivit juvenis annorum quindecim, et in Albionis regnare coepit provinciis australibus, annorum ætatis triginta quinque. Genuit insuper idem Brutus ex uxore, filia Pandrafi regis Græcorum, tres in-

* Notat Hearnius post *Isidorus*, addi *dicens* in MS. Harl. et ita se habent MSS. nostri omnes, cod. D. G. M. solo excepto: at reverà Isidorus citatur de antecedentibus tantum.

clitos filios, quibus imposita sunt hæc nomina, Locrinus, Albanactus; et Camber. Qui, postquam viginti quatuor annis regnaverat, mortuus est, et sepultus à filiis in urbe Londoniensi. Post cujus obitum, filii patris regnum, quod ab eo, fuisse Britonibus, est dicta Britannia, divisum in tribus inter se regnis partiti sunt, limites cuilibet et vocabula de suis nominibus imponentes. Loegria verò Locrini regnum ad meridianam insulæ plagam, Totonense scilicet littus, incipiens, ad Humbri flumen versus Boream; et ad amnem de Tharent finem habet. Cambria deinde, fratris quoque junioris Cambri regio, connexa Loegriæ regno jacet, non ad australem ejus finem, ut quidam autumant, neque borealem, sed ad ipsius latus occidentale, ab eo montibus marique Sabrino divisa, quasi collateralis ei, versus Hiberniam ex opposito. Albania siquidem regnum Albanacti, tertia regio regni Britonum, ad idem Humbri flumen et gurgitem amnis de Tharent habens initium, in fine boreali Britanniae, sicut superius expressum est, terminatur. Hujus autem Albaniae regionis provincias, † quocunque finierit, quæ sunt inter Humbrum et mare Scoticum, olim Britones dominio tantum, et nihil unquam possessionis amplius in Albione versus Boream habuerunt. His ex introitu Britonum ad hanc insulam, et ambiguitate divisionis finium regnorum ejus ita peractis, modo superest, ut Scotorum regio Scotia, quam modernis temporibus Albaniam dici placet, qualis et quanta sit, seu dudum fuerit, propaletur.

CAP. VII.

De Scotia qualis et quanta sit, vel dudum fuerit.

SCOTIA quidem à Scotorum gentibus, quibus incolitur, appellatur. Ad fretum quoque Scoticum Scotia prius initium sumit ab austro. Deinde quidem ad Humbri flumen, à quo cœpit exordium Albania. Postmodum verò juxta murum incipit * Thirlwall, quem Severus extruxerat ad amnem Tynam. Modo quidem ad amnem Twedam incipit, à finibus Angliæ borealibus, et in longum, per quadringenta † vel paulo minus milliaria, versus æstivum protensa Circium, et in freto Pethlandiæ, quò formidabilis et dira Charybdis aquas bibit et vomit omnibus horis, terminatur. Terra quoque fortis, et progressus difficilis et laboriosus. Est namque regio quodammodo promontoria, quodammodo depressa, sive plana. Nam à fine per medium ejus usque finem, ut Alpes altissimi per Europam, sic montes protenduntur excelsi, qui Scotos dudum à Pictis, et eorum ab invicem regna, separabant. Impertransibilis quidem equitibus nisi per paucos in locis, et tum propter in eis continuas nives, excepto solum ætatis tempore, perdurantes, tum propter altissimarum præruptos rupium scopulos, tum propter eorum medio concavitates profundas, peditibus extant vix meabiles. Quorum verò montium circa radices nemora sunt ingentia, cervis, damulis, aliisque feris silvestribus diversi generis et bestiis, re-

† Ita MSS. at quæcunque fuerint, edit. Hearnii. * Thirlwall, MSS. Coll. Edinb. Cupren. et Perth. † Quadraginta, MSS. Coll. Edinb. Cupren. Harleian. et D. G. M.

ferta; quæ contra prædationes hostium pecudibus incolarum firmas multoties et tutas adhibent munitiones. Habent autem, ut aiunt, illarum armenta partium ex usu consuetudinem; ut quodocunque viro- rum clamores audiant vel mulierum, ac si confestim minentur canibus, currendo gregatim silvas petunt. Fontes autem ex declivis montium jugis et collibus nonnulli prorumpentes ebulliunt, et inter ripas ad ima florigeras, quàm dulci sonitu rivulis scaturiunt christallinis. Ex ipsis verò per vallium planities condescendentibus amnes multi nascuntur; ac etiam ex illis magno flumina, quibus Scotia mirificè præ ceteris abundat, quorum in ostiis quo maria repetunt portus habet nobiles et securos.

CAP. VIII.

De Scotiæ regionibus imis et summis, et contentis in eisdem.

REgiones quoque maritimas satis planas et uberes habet, virides campos continentes, ac agros fertiles et frugiferos, frumentarios et hordeaceos, fabis, pisfis, ac ceteris quibusque frugibus, aptos; vini tamen inexpertes et olei, sed mellis et ceræ nequaquam. Veruntamen in summis et secus montana provinciis, agri frugibus, exceptis avenis tantum et hordeo, sunt minus habiles. Rura multum ex moris ibidem sunt tetra, palustribus arvis, luteis et squalosis conspersa; pascuosa tamen armentorum herbagiis, et juxta decursus aquarum virore convallibus sunt decora. Regio namque lanigeris ovibus est et equis abundans, cujus tellus herbofa, pecudum altrix et ferarum, lactis et lanæ dives; piscibus marinis, fluvialibus et lacualibus multiplex et multipliciter opulenta. Unde cum quælibet patria suo censu abundet, inter ceteras mundi regiones in multiplicitate piscium Scotia fertur abundare. Propter quod, quidam naturalis uniuscujusque regionis peculiarem censum considerans, et præcipuam divitiarum in se copiam continentis sive summam, sic ipsas regiones describit; dicens,

*Aurum Chaldaeos opulentat, thura Sabæos;
Argentum Assyrios, Africa regna seges.
Indos ditat ebur, lac Flandros: Gallia vino,
Anglia cervisiâ, Scotia pisce natat.*

AUCTOR. Multimodis etiam volatilibus est insignis. Falcones ibi nobiles altissimi volatûs, et animositatis egregiæ; sunt et accipitres audacitate permaximâ præstantes. Ibi lapis marmoreus bini coloris, seu trini, niger videlicet, varius et candidus, ac alabastrum inibi reperitur. Ferrifodinis et plumbicidiis, cujuslibet etiam penè metalli satis habilis. **HERODOTUS.** Scotorum regio, quoad humi fertilitatem, nemorum amœnitatem, fluviorum ac fontium irriguitatem, gregum ovium armentorum ac jumentorum multiplicitatem, ubi littus gaudet cultoribus, nec etiam ipsi solo Britannico impar est: quia temperie gratissima, et ideo inhabitantibus saluberrima. Cum enim inter Septentrionem et Occidentem sita sit, frigus quod accipit à Septentrione, temperat calorem quem recipit à Sole occidente. Nunquam autem in ea aliquem

aliquem arripuit ignis facer, sed à Galliis allati ibi solent Janari. Et quia prope septentrionalem mundi verticem jacet, lucidas æstate noctes habet; ita ut, medio sæpe tempore noctis, in inquisitionem veniat in-tuentibus, utrùm crepusculum adhuc permaneat vespertinum, an jam advenerit matutinum; utpote nocturno sole non longè sub terris ad O-rientem, boreales per plagas redeunte. ISIDORUS. Scotia ergo, quantum ad aëris et cœli salubritatem, est regio valde temperata. mo-dicus ibi caloris æstate, vel nullus, excessus, aut hieme frigoris. AU-CTOR. Et eadem omnia ferme de Scotia, quæ de Hibernia, descri-psit. Solstitio quidem æstivo, ut ait idem Isidorus, Scotia longissimos dies octodecim horarum habet, vel amplius; hiemali verò brevissimos, non plenè sex; cùm in insula Meroë, quæ caput est Æthiopum, dies sit longissimus horarum duodecim: in Alexandria Ægypti verò tresde-cim; in Italia quindecim; in insula verò Tyle, apud Marchiam mundi in Scotia oceano contigua, sex mensibus æstivalibus dies est continuus; et iterum senis mensibus brumalibus etiam nox continua.

CAP. IX.

De divisione gentium Scotiæ et linguarum.

MORES autem Scotorum secundùm diversitatem linguarum variantur: duabus enim utuntur linguis, Scoticâ videlicet, et Teutonicâ; cujus linguæ gens maritimas possidet et planas regio-nes: linguæ verò gens Scoticæ montanas inhabitat, et insulas ulteri-ores. Maritima quoque domestica gens est, et culta, fida, patiens, et urbana; vestitu siquidem honesta, civilis atque pacifica; circa cul-tum divinum devota, sed et obviandis hostium injuriis semper prona. Insulana verò, sive montana, ferina gens est et indomita, rudis et im-morigerata, raptu capax, otium diligens, ingenio docilis et callida; formâ spectabilis, sed amictu deformis; populo quidem Anglorum et linguæ, sed et propriæ nationi, propter linguarum diversitatem, in-festa jugiter et crudelis: Regi tamen et regno fidelis et obediens, nec-non faciliter legibus subdita, si regatur. Solinus historicus, mores pri-mævæ Scotorum gentis describens, ait; Inhumano ritu gens Scotica semper aspera fuit et bellicosa. Namque dum eis nascerentur masculi, patres cibum eis mucronis cuspide primum offerre solebant, ut non aliter mortem quàm in armis, pro libertate bello perire desiderent. et cùm adulti deinde fuerint, et ad bellandum habiles, interemptorum sanguine prius hausto, victores vultus suos obliniunt. Liberalis enim gens est, victu parca, animo sæva, vultu ferox et torva, affatu aspera, erga suos tamen affabilis et benigna; dedita ludis et venationibus, et otio potius quàm labori. ISIDORUS. Scotica gens ea ab initio est quæ quondam in Hibernia fuit, et ei similis per omnia, linguâ, moribus, et naturâ. Nam gens est levis, animo ferox, sæviens in hostes, tan-tum fere mortem diligens quantum servitutem: In lecto mori reputant segnitiam, interfici campo per hostes ut interficiat, gloriam arbitrans et virtutem: Gens parci victus, famemque diutius sustinens, et rarè ante solis

solis occasum se super cibum effundens: carnibus et lacticiniis est contenta. Et cum sit, à natura, populus satis elegantis figuræ generaliter, et faciei pulchræ, multum eos tamen deformat proprius habitus.

CAP. X.

De insulis Scotiæ divisis ab insulis Orcadibus.

ATERGO quoque Scotia multas habet, utriusque quantitatis, inter ipsam et Hiberniam insulas, ab Orcadum insulis, interjacentem magno freto, separatas; quarum hæc sunt quædam nomina quæ sequuntur: Est enim ab Austro prius incipiens insula quæ dicebatur antiquitus Eubonia *, modo autem Mannia †; cujus regulus domino suo regi Scotorum decem galeas piraticas, quoties opus fuerit, præter alia servitia regia, providebit; quarum quinque viginti quatuor remorum, et quinque duodecim: in qua sedes est episcopalis Sodorenfis. Insula Arane, ubi duo sunt castra regalia, Brethwik videlicet, et Louch-Ransay. Insula de Alisay. Helantinlaysche, quæ vulgariter Almestache dicitur. Rothisay five Botha, quæ vulgariter dicitur Bothe, et ibi castrum regale pulchrum et inexpugnabile. Insula Combray major, dives et magna. Combray minor, insignis venatu, paucos igitur habet incolas. Alesay. Insula Sancti Blasii de Pladay. Inchemernoc, five insula Sancti Mernochi: et ibi cella monachorum. Insula Awyn, ubi cella Sancti Adamnani, ibique pro transgressoribus refugium. Rachryne, sex milliariis tantum distans ab Hibernia. Insula Gya. Helant-Macarmyk; et ibi refugium. Insula magna quæ dicitur Ile, ubi dominus insularum duas habet mansiones, et castrum Donowak. Helantexa, ibique cella monachorum. Colonsay, et ibi abbatia regularium monachorum canonicorum. Insula Dura, viginti quatuor milliariis longa; cujus pauci sunt incolæ, sed venationibus multum apta. Insula Scarbay quindecim milliarium longitudinis, ubi est capella Beatæ Virginis, in qua multa fiunt miracula: juxta quam gurgis oceani decurrit fortissima, Corebrekane nomine; et ibi Scyllæa vorago. Insulæ Lingay, Luyng, Sunay: Selee major; Selee minor. Helant-Leneou, id est insula Sanctorum; et ibi ‡ asyllum. Garveleane, juxta magnum castrum de Donquhonye, distans ab aliis insulis sex milliariis in oceano. Insula Mule, ubi duo sunt castra, scilicet Dondoward et Donarwise: et, à Mule per quatuor milliaria distans, in mari fortissimum extat castrum Carnebourgh. Insula I. † vel Iona Hebraicè, quod Latine columba dicitur, five I. Columbkil, ubi duo monasteria sunt fundata; unum nigrorum monachorum, aliud sanctarum monialium ordinis Sancti Augustini rochetam deferentium: et ibi refugium. Monasterium verò monachorum, usque ad tempus regis Malcolmi, viri Sanctæ Margaretæ, fuit locus sepulturæ, et sedes regalis quasi omnium regum Scotiæ et Pictinæ. Insula Sancti Kenethi, cu-

* Ita editio Hearnii; at in MSS. nostris omnibus scribitur *Carbonia*. † Addit MS. *Cuprensis, in qua habetur castrum regale et monasterium, &c.* ‡ *Refugium, edit. Hearnii, et MS. D. G. M.* † I vel T, Iona vel Yona, aut Hii, scribitur hujus nomen insulæ.

jus et ibidem est ecclesia parochialis. Kernery, in qua obiit Alexander secundus rex, filius regis Willelmi. Lysmore, ubi sedes est episcopalis Ergadiæ Lysmorensis. Insula Coel. Schonay quatuor milliarum in Lorne. Insula Tyre-é, quâ turris est fortissima, etiam hordei magna copia. Helant-Mok, id est, insula porcorum. Barry, et ibi cella Sanctæ Trinitatis. Vyst, triginta milliarum longitudinis, ubi de * helchis, Anglicè *selqubis*, ceterisque belluis marinis habetur abundantia, et ibi castrum de Benwevil. † Rumme duodecim milliarum longitudinis, silvestris et montana, venationibus apta, paucos habens incolas. Fuley. Affek. Skye, triginta milliarum longitudinis. Lewys sexaginta milliarum longitudinis. Hirth, omnium insularum fortissima; juxta quam est insula quædam viginti milliarum longa, in qua dicitur oves inesse silvestres, quæ nequaquam, præter à venatoribus, capiuntur. Insula Tyreym. Insula Torset; et ibi turris est fortissima. Insula Stromeay, juxta Scyllam Orcadum. Insula Dureneys, et ibidem æstatis solstitio sol per noctem visus est, non lucens, sed quasi caliginem pertransiens. Has habet Scotia prædictas, et plures alias, insulas ad occidentis sui limites, inter ipsam et Hiberniam mari sparsim situatas: quarum sub æstivo Circio quædam infinitum respiciunt oceanum. Unde sub hac Scotiæ plaga mundus, ut creditur, habitabilis finem habet. Sunt etiam in nostra Scotia plura inclita stagna, et latissimi lacuales latices, continentia quamplures insulas; utpote Lochlowmond, quod Galfridus Monemutensis vocat stagnum Lumonoi. Hoc autem stagnum, ut dicit, sexaginta insulas continens, sexaginta flumina recipit, nec ex eo, nisi unum solum, ad mare decurrit. In diebus Arthuri regis, ut scribit idem Galfridus, apud eas insulas sexaginta rupes manifestum est fuisse, totidem aquilarum nidos sustentantes, quæ singulis annis convenientes, prodigium quod in regno esset venturum, celso clamore communiter edito, notificabant. In Menteth etiam sunt laci continentes has insulas, videlicet, insulam Sancti Colmoci, ubi est monasterium prioratûs canonicorum regularium; Lochard, sex milliarum longitudinis, in qua extat turris; Louchketzerne, longitudinis duodecim milliarum, ubi et castrum; Louch-Banquhar sex milliarum; Louch-Con duorum milliarum; Dowlouch unius milliariis; Louch-Drongquhy; Louch-Roufky; Ernefrear, ubi capella Sancti Beani; Louch-Gartur; Auchmore; Helan-molauch; Loucherklate. Sunt et aliæ multæ insulæ lacuales infra regnum; ut, insula Sanctæ Mariæ, cella canonicorum Sanctæ Crucis de Edinburgh; et le Treffe, ubi castrum in Galwidia; Louchmaben, ubi castrum in Annandia; Louch-Tay, cella canonicorum de Scona; Elindonan, ubi castrum; Louchyndorb, ubi castrum. Inchegal, ubi turris. Louch-Rane. Louchquhaw viginti quatuor milliarum longitudinis, ubi tria castra. Louch-Fine. Inchealzoeh, ubi ecclesia parochialis. Inhecronze. Inchemonze. De aliis vide supra lib. 1. cap. vi. Item in Cowale est lacus, qui vocatur Louch-Riane, in qua est insula, quæ et Helingerik, ubi castrum inexpugnabile domini de Lauquhaw;

* *Cetis*, in edit. Hearnii. † *Ruernia*, ibid.

et in Louchquhau insula de Inchefalt, in qua est ecclesia parochialis. Insula Sancti Servani in Louchlevin, cella canonicorum Sancti Andreæ in Fyfe.

CAP. XI.

De insulis Orcadibus.

SUNT etiam insulæ Pomoniæ, quæ dicuntur Orcades, ad finem Scotiæ borealem, inter eam et Norwegiam, oceano situm habentes, et à prædictis insulis, ut superius dicitur, æquore non modico disjunctæ: quamvis et has et ceteras insulas quidam velint Orcades appellari. Dicuntur autem Orcades † ab *oroe* Græcè, quod est recipere; quoniam ibidem oceani Scylla; sive Charibdis, aquas maris continuè recipit et refundit: de quibus scripsit Isidorus, dicens; Orcas est insula juxta mare Britannicum, à qua conterminatæ traxerunt insulæ nomen Orcades: et sunt in numero triginta novem; quarum viginti desertæ sunt, et novemdecim incoluntur. Sed reverà, si cum ipsis Orcadibus ceteras Scotiæ numeremus insulas infra mare situatas, cultas videlicet, et desertas, plures quàm ducentæ reperientur: modernis namque temporibus Orcadum insulæ * viginti cultæ sunt et plures. Igitur ut earundem insularum differentia liquidius pateat, Orcadum itaque nomina consequenter inscripta sunt. Insula major earum Pomonia dicitur vel Orcadia: † in qua est principalis civitas Kyrkwaw, ubi habetur nobile collegium et castrum. Insula Revaldisay. Papeay major. Papeay minor. Stromesay. Sanday. Ouskery. Etheay. Stromeholme. Wertesay. Fareay. Eglisay. Rolufay. Vere. Inhelaw. Goresay. Swynay. Scalpandisay. Heleneholme. Colbanyfay. Lameholme. Glowmys-holme. Borowray. Ronaldisay. Flatay. Swynay minor. Swytay. Waywis. Hoy. Fareay minor. Grymsay. Rylay minor. Calfay. Claff de Flatay. Pentelandiskery. Souliskery. Borch de Bryfay. Borch de Dernes. Papeay tertia. Reperi etiam in libro qui dicitur Imago Mundi, quoddam quædam insula, quæ Tyle vocatur, cujus arbores nunquam folia deponunt: et in qua sex mensibus æstivis est continuus dies, et sex mensibus hiernis continua nox. Ultra hanc, versus Aquilonem, est mare congelatum et frigus perpetuum.

CAP. XII.

Quando Fergusius filius Ferchardi, rex Scotorum primus, in Scotia regnare cæpit; et de ejus armis bellicis.

AD hanc insulam Albionis memoratus adveniens Fergusius, Scotorum primus rex in ea creatus est: quibus et ipse, datis legibus et statutis, ab occidentali quidem oceano regnum, et ab insulis usque dorsum Albaniam dilatans, limites ibidem inter regna constituit: nam orientalis oceani regnum Picti coluerunt. De regni quoque principio dicti regis et armis bellicis sic habetur;

† Ab *oroe*, ita MSS. à choreia ediderat Galeus. * *Viginti.* Editio. Hearni; et MS. D. G. M. *quadraginta.* † Sequentia usque ad *Insula* in MS. Cupr. tantum exstant.

*Albion in terris rex primus germine Scotis,
Ipforum turmis rubri tulit arma leonis,
Fergusius fulvo Ferchard rugientis in arvo.*

SCRIPTOR. Deinde propter indissolubilem ligam, perpetuis futuris temporibus inter regna Franciæ et Scotiæ observandam, et ad futuram ejus memoriam, in circumferentia scuti armorum regis duplicem treffuram liliferam domus Scotiæ assumendam elegit: ut sic ad priora metra hujusmodi addatur versus metrificalis,

Liliger ille leo rosus nunc pingitur auro.

Ut autem scias quoto anno regnare cœpit ante incarnationem, patet per metrum; AUCTOR.

Christum tricentis ter denis præfuit annis.

Hoc verò tempore, videlicet anno ætatis quintæ ducentesimo quinquagesimo quinto, Magnus Alexander patri Philippo regi Macedonum succedens, anno regni sui sexto Darium regem Persarum interfecit, atque Babyloniam obtinuit. Per idem itaque tempus apud Romanos Lucius Papirius dictator effectus, adeo tunc, ut ait Eutropius, inter bellicosissimos urbis milites habebatur, ut cùm diceretur Alexandrum in Italiam transgredi, Romani, inter ceteros duces, hunc eligerent præcipuè, qui belli impetum sustineret Alexandri. HISTORIA BEATI CONGALLI. Deinde post multum temporis, venit quidam rex ex Hibernia, nomine Fergus filius Ferchard, regalem in Scotiam postea ferens cathedram marmoreo lapide decisam, in qua primus ibidem rex à Scotis coronatus est: cujus exemplo succedentes postmodum in regno ceteri reges eadem cathedrâ ritè coronam susceperunt. Hanc quoque cathedram Simon Brek, ut supra dictum est, prius attulit ad Hiberniam. Post cujus verò regumque quorundam aliorum decessum, abnepos ejus Rether, quem Beda Reudam vocat, ad regimen regni Scottorum Albionensium succedens, sui regiminis temporibus indefesso labore regionis limites protendere studuit: nam et aliquas Pictorum partes adauxit sollicitus suo regno. Insuper, nec arridentis ei tam felicitis fortunæ dono contentus, immo prorogandi regni fines aviditate nimia deditus, apposuit etiam et ex terris Britonum quasdam extremi limitis provincias, versus Boream, suo dominio subjugare.

C A P. XIII.

De Rether abnepote regis Fergusii.

REX igitur Rether, in manu forti copiosam hominum ex Hiberniam conducens multitudinem, cum Scotis insulanis et Albanis terras habitantibus, partes Britonum aggressus est. Ubi procurfu modici temporis cum suis residens, parti cuidam regionis, quâ fixit tentoria, de nomine suo Retherdale, hoc est vallis sive pars Rether, Anglice

Anglicè *Riddisdale, inditum est nomen hodiernum. Ipsum tamen quidam à Britonibus eorum partes deprædantem eadem valle referunt occisum; et hoc ex inde vocabulum habuisse. Sub hoc autem rege, secundus ex Hibernia Scotorum adventus ad Albaniam proficisci legitur. Nam omnes ferme, quos in auxilium inde vocaverat, ultro sibi factâ fide, Scotis adjuncti sunt Albanensibus, nec unquam de cetero reversuri. BEDA. Scoti verò, duce Reuda de Hibernia progressi, vel amicitia vel ferro inter Pictos sedes, quas hætenus habent, vendicaverunt. Dum idem utique regnaret rex, inter suos tam insulanos quàm terrigenas Scotos et Pictos reparatâ pace, firmissimum communionis fœdus cautè composuit, ut cujuscunque gentis alienæ bellorum insultibus, unanimi voto conjuncti, de cetero simul resisterent, similiter et impeterent, cùm casus ad hoc se offerret. Quodque fœdus diu postea, variis conjugiorum alternatim confectis nexibus, et ob amicitiam mutux dilectionis inter eos eorumque soboles perpetuandam, multimodis hinc inde donariis firmatum est.

CAP. XIV.

De legatis à Julio Cæsare missis ad reges Scotorum et Pictorum.

PORRO modestâ pace Scoti concordēs effecti cum Pictis, suorumque regnorum limitibus ambo contenti, multo sequenti tempore conregnabant, nullam alterutris molestiam, seu quicquid injuriæ, conferentes. Fuerunt siquidem eo tempore reges monarchæ Britonibus, qui gentes undique circumsitâs bellis nequaquam injuriando vexabant; sed omni mansuetudinis clementiâ cunctis concordiam utrobique conservârunt. Tali namque pacis concordia, dum cunctæ sub Circio gentes insulanæ potirentur, Gaius Julius Cæsar, postquam ponte factô Rhenum transiens totam Germaniam perterritisset, omnemque fere Galliam, quæ inter Alpes, flumen Rhodanum, Rhenum et oceanum est, Gallorum gentem ferocissimam annis novem domuisset; mox Britannis bellum intulit, quibus antè, sicut refert Eutropius, nec nomen quidem Romanorum cognitum est. BEDA. Verùm Britannia Romanis usque Gaium Julium Cæsarem inaccessible atque incognita fuit; qui, cum Lucio Bibulo consul factus, Germanorum gentibus et Gallorum vel territis vel superatis, Britonum regem Cassibelanum ad deditionem coëgit. GALFRIDUS. Cassibelanus vegetigal, singulis annis librarum argenti tria millia, Julio Cæsari spondit. Igitur Urbis conditæ anno septingentesimo tertio, et ante Dominicam incarnationem quadagesimo nono, Cæsar, victis Britonibus, aquilonalium partium reges consimili volens subjicere jugo; præmissis primo legatis, qui quas petebat ab eis servari leges exponerent, pertransiit Britanniam, et ad mareoticum, quo tunc temporis Britones à Scotis disjuncti fuerant, usque perveniens, in ripa fluminis ejusdem, magno vallatus exercitu, per tempus aliquod affidebat. Ipsis interea, Scotorum videlicet regibus et Pictorum, per nuncios, bifarias et clemen-

* *Rethisdale*, in editione Hearnii.

tia simul et austeritatis, direxit epistolas. Quarum si priores, hoc est, spontaneæ subjectionis et pacis, quasi propriæ salutis forsan immemores, fronte rugatâ stolidè respuerent, alteras sibi bellorum literas ac diffidentia, ut † præsentarent mandavit.

CAP. XV.

De responsis eorundem regum literatoriè Julio missis.

HUJUSMODI verò cum audissent reges nuncium, indignati valde, brevi rescribentes stilo, sub uno tenore conjuncti, responsa dabant tali formâ: “Reges Scotorum Pictorumque, voce consonâ, “Romanorum civium Julio procuratori salutem dicimus et pacem. Si “quæ sunt pacis sapias aut salutis;” &c. consequenter ad hanc clausulam; “Ne putes, O Cæsar, puerili nos more talibus adulationum seduci “posse blanditiis, quòd ab innatâ nobis amœna nobilique libertatis “* orbita pervia, quâ nostri directè parentes ope Deorum suffulti semper ibant, non à dextris ad sinistram flectentes, per callem invium, “generosi cordis cuique tortum asperum et horribilem, servili valle “tetterimâ devios errando deducere valeas; cum hæc præcipuè, quæ “blanditiarum insipientibus apta conveniunt pignora, tuæ legationi defuerant, miracula videlicet, vel poma, ‡ quorum libationi fortius “aspirat gratulando stultorum levitas, quàm si quis regnum eis libere “genibus offerat provolutis. Minas itidem, quas ex tuis literis te “nuper eructasse perpendi poterit, parum timendas, vel nihil omnino, “decernimus; cum eas, non Deorum exisse speramus decreto, sed “notabili tuæ præsumptionis audaciâ potius ambiguum non est: nam “temet, seu quos te fateris eorum consulem, nusquam offendimus, “sed neque novimus, teste mundo. Nobis injustè, siquidem infontibus, bella promittis in proximo, si non hujusmodi præactas superius “adhortationis tuæ sectantes semitas, eleganti dejecto nobilitatis antiquæ ferto, quod absit, reges tanquam blasphemi propriæ gentis, cunctisque monstra regibus, ordine rationis everso, famulemur civibus; et regiâ dignitate vertices, coronis hætenus aureis assuetos, sub servitutis torque lugubri præcipites miseri submittamus. Igitur hæc “nobis tuâ legatione nuper ascripta, quia Deorum simul et hominum “diffona videntur legibus, Deos in adjutorium nobis et tuam perniciem, si tua dictis facta sequantur, insurgere præsto non diffidimus. “Non tamen ad bella quasi pompaticè te provocantes hæc rescribimus, “sed omni voto pacem humiliter, et, priscorum omnino salvis patrum “traditionibus, tuam intentius amicitiam obsecrantes. Nam aviæ traditionis libertatem, quæ diligenda nobis super aurum est, et topazion, quæque nostro judicio cunctas longè mundanas et incomparabiliter opes transcendit, et infinitè jocalia; quam ab initio magnanimi † patres incontaminatam nobis filiis, et usque ad mortem, servabant

† *Præsentarentur*, MSS. Coll. Edinb. Cupr. et Perth. * Ita MS. Perth. reliqui voce *orbita* carent, et infra *inviam*, *tortam*, &c. habent. ‡ *Quo*, edit. Hearnii, ac MSS. Coll. Edin. et Cupr. † Ita edit. Hearnii, et MS. D. G. M. at *magnanimis* in codd. Edin. Perth. et Cupr.

“ egregiè:

“egregiè: similiter et nos profectò, non tanquam nostris demeritis ab
 “eorum degenerati natura, sed quasi suarum imitatores legum strenui,
 “nostris post obitum filiis inviolatam servabimus, et absque servili
 “quoquam scrupulo transferemus. Valeas.” &c. Unde de ipsis
 dicitur;

*Scotia Romanis vi, metu, subdita vanis
 Non fuit ex ævo; nec paret imperio.*

CAP. XVI.

De repentino Julii reditu, propter Francorum rebellionem.

DUM verò per idem tempus, ad Scotici maris australe littus re-
 sponfa præstolans Cæsar, cum exercitu, moram * faceret, adve-
 nerunt ex Gallia naves, à quibus audivit quòd Ambiorix cum Eburo-
 natibus et Advaticis, consilio Trevirorum animatus, Romanorum le-
 gatos infidiis, cum tota funditus adventante sibi legione, circumventos,
 apud Eburonas interfecisset. Quòd itaque conspirantes iteratò Galli
 contra Romanos ad arma crudeliter conjurassent: intelligens autem
 majora quàm ipsorum regum expugnationem hæc superesse negotia,
 festinus, priusquàm ad Gallias mare † transcenderet, incertus sui redi-
 tûs, ex magnis politisque lapidibus, absque cæmento, rotundam casu-
 lam, columbaris ad instar, præter signum, ut patet intuentibus, ad
 nihil utilem, fieri jussit, ab ostio non procul amnis Caroun. Ipsam
 verò domunculam, Romanæ possessionis ultimam quasi ‡ fine mundi
 sub Circio metam, suæque famosæ militiæ perdurans signum, extruere
 voluit; ut dudum Hercules, ob æternæ famæ sui que laboris longinquæ
 memoriam, in insula Gades columnas fixit, ad finem Europæ sub
 Favonio. Docetur tamen aliàs, et præcipuè famâ vulgante, quòd Ju-
 lius Cæsar hanc domunculam per singulos lapides separatim ** ab ex-
 ercitu circumferri secum jussit, ut in ea, singulis diebus quâlibet stati-
 one, reædificata, securius quiesceret quàm tentorio. Sed dum regredi
 concitus ad Gallias voluit, eandem, ut intuentibus hætenus patet,
 lapide tantum imposito lapidi constructam, cum intentione citius rede-
 undi, dereliquit. **SCRIPTOR.** Quam cum Arthurus rex Britonum,
 dum in nostra Scotia perendinaret, sæpius, ut dicitur, recreandi gra-
 tiâ invisere solet, à plebeis propterea *Arthuris Hove* dicebatur. **AU-**
CTOR. Hujus ad Orientem domûs tantæ quantitatis extat introitus,
 ut emissario miles armatus sedens ingredi valeat, galeâ capite cristatâ
 fastigium valvæ non attingens. **RICHARDUS.** Hic Julius Gallorum
 gentem ferocissimam multis præliis expugnavit. Denique navibus Bri-
 tanniam advectus, Romanum imperium ultra limitem, videlicet ocea-
 num, dilatans, totum infra decennium consummavit.

* Ita MS. Perth. ut emendaverat Hearnius: *fecerat*, MSS. Coll. Edinb. et Cupr. *traxé-*
rat, cod. D. G. M. † Ita MS. D. G. M. reliqui *transcenderit*. ‡ *Ad finem*, MS. D. G. M.

** Ita MSS. at cl. Hearnius in *separatam* emendabat.

CAP. XVII.

De primo Julii Cæsaris imperio, qualiterque vi Romanam arripuit sibi potestatem.

RUmores verò conjurationis Gallorum crebrescente, Cæsar rem tanti negotii non negligendam ratus, ne rebellionis aliorum hæc impunis fieret occasio, reges prædictos bellis ad tunc impetere distulit, et vere proximo ad eosdem debellandos, se reversurum * improperans, instructis navibus ad Gallias rediit, victosque Britones, acceptis obsidibus, secum duxit. Ubi verò, secundum Orosium et Bedam, à Britannis reversus, repentinis bellorum tumultibus undique circumventus, conflictatus est. **OROSIUS.** Igitur cum pacatam universam esse Galliam Cæsar, neque ausuram fore ut aliquos aspiraret motus, arbitraretur, legiones in † hiberna misit; et Ambiorigis fines, qui tot excitaverat bella, stragibus ‡ hominum horrendis devastavit. Oppressa demum rebellionem Gallorum, bellum civile continuo surrexit Romanis execrandum et lacrimabile, quod non solum urbem, sed et totum orbem Romanum quatuor annis, et usque mortem Cæsaris, tenuit; quo populi Romani fortuna penè mutata diceretur. Interea Cæsar, altero consulatu, quem ista per nuncios expetierat ut ei sine aliqua dubietate deferretur, per Marcellum Bibulum, Pompeium atque Catonem contradicito, jussus est ut, dimissis legionibus, ad urbem redire non tardaret. Ob quam injuriam, ab Ariminio, quo congregatos milites habebat, adversus patriam repente venit cum exercitu. Cujus adventu territi consules, et omnis senatus, atque universa nobilitas, ex urbe fugerunt in Græciam; et apud Epirum, Macedoniam, et Achaiam, duce Pompeio, senatus contra Cæsarem bellum parat. Cæsar verò vacuum urbem ingressus, dictatorem se fecit; cujus auctoritas ab antiquo fuit, ut consulum excederet potestatem. Deinde quatuor annis, ut dictum est, civilibus bellis intentus, omni penè vel victo, vel interfecto, senatu cum Pompeio, ceteraque nobilitate, solus Romanum annis quinque tenuit imperium. Per idem verò tempus, in Africa duces Romani nobiles, Cato, Scipio, Petreius et Juva, quia per Cæsarem victi, seipsos nequiter occiderunt.

CAP. XVIII.

Quomodo ex necessitate Romanorum tempora principum sunt hic scribenda.

NEC te pigeat quicquam, O Lector, si Romanorum, gesta, seu bella quædam Imperatorum, hoc consequenter opusculo scripta reperias; quæ compendiosè quidem huic chronicae ratione duplici

* *Præmeditans*, MS. Cupr. Porro voces, *ad eosdem*, in solo D. G. M. codice occurrunt. † *Hibernia*, MSS. Coll. Edinb. Cupr. et Perth. *Hiberniam*, editio Hearnii et MS. D. G. M. Equidem hæc ex Angli cujusdam historia descripsisse videtur Fordunus; nam ex iis aliqui Cæsarem in Hiberniam legiones misisse scribunt, quas in hiberna misisse dicendus erat; ut, Henricus Huntingdonensis, Ranulphus Cestrensis, &c. Auctor denique chronici Saxonici, quem antiquissimum prædicant, hanc commentitiam Hiberniam in Scotiam transformavit, et ex ea Scotos protulit. nimirum Anglo-Saxonēs Hibernos ob linguæ, et fort. vestitus, similitudinem Scotos vocabant. ‡ *Deest hominum* in codd. Coll. Edinb. Cupr. Perth. et Harl.

ratione duplici sunt inserta; una videlicet est et necessaria, quod à tempore Julii Cæsaris, qui Scotos, ut priori notatur capitulo, si non ab aliis fortè bello fuisset occupatus, subicere gladio tetendit, per annos quadringentos et ultra, insultando Romani Scotos subigere, resistendo similiter et hi sua defendere, bellis ad invicem confixerunt: Altera quippe, sed spontanea, quia præ ceteris omnium nationum historiis, (historiâ sacrâ duntaxat exceptâ, quæ merito cunctarum regina dici debeat et magistra) Romanorum penitus effulget historia. Juxta cujus igitur Imperatorum successiones, quæ per annos notantur incarnationis Dominicæ, tactis quorundam famosis aliquibus gestis, bellorumve irruptionibus quodammodo adauctis*, hujus notari chroniculæ tempora prætenduntur. Quatuor namque mundi dudum fuisse monarchias historiis legimus, per Assyrios, Persas, Græcos, et Romanos obtentas; quarum excellentior, amplior, ac diuturnior est Romana. Prima verò monarchia partibus surrexit Orientis. Nam sicut humanum genus originem habuit in Oriente; sic et ibidem populo multiplicato, dominium primò præ ceteris pullulavit; et in ætate mundi tertia, tempore nativitatis Abrahamæ, transactis ab ejus principio tribus millibus centum sexaginta quatuor annis †, per regem Assyriorum Ninum, et, eo mortuo, per Semiramidem ejus uxorem; usque ad obitum effeminati Sardanapali continuatur: quem non immeritò effeminatum nuncupat Justinus, de eo in abbreviatione Trogi Pompeii libro primo, dicens; Sardanapalus rex ultimus Assyriorum, vir muliere corruptior, contentus imperio à patribus elaborato, belli studia deposuit, et veluti sexum cum matre mutasset, rarò à viris visus in feminarum turba permansit. Responsa gentibus per internuncia dabat. Ad hunc vivendum, quod nemini ante eum permissum fuerat, præfectus ipsius, Medis præpositus, nomine Arbactus, cum ægrè licentiam obtinuisset, invenit eum inter scortorum greges habitu muliebri, cum oculorum lascivia, purpuras colo nentem. Quibus visis, indignatus regressus ad socios, quid viderit refert: negat se ei parere posse, qui se feminam mavult esse, quàm virum. Fit igitur conjuratio. Bellum infertur Sardanapalo. quo ille audito, primò latebras circumspicit, ut mulieres solent: deinde cum paucis et incompositis ad bellum progreditur. Victus, in regiam se recepit, ubi, incensâ pyrâ, se et divitias suas in incendium mittit. Post hunc Arbactus rex constituitur: qui regnum in Medos transtulit ab Assyriis. Et sic per luxuriam unius destructum est regnum Assyriorum, quod fuit primum quatuor regnorum principalium, cum durasset per annos mille quadringentos et duos; incipiens sub Belo, tempore Seruch proavi Abrahamæ, et durans usque ad septimum annum Ozia regis Judæ, ut quidam volunt. Alii à tempore Nini, ut suprâ. Hæc ille. AUCTOR. Secunda monarchia deinde per Cyrum regem Persarum, ætatis quintæ principio, vel citra, surrexit, et in morte regis Darii filii Argis finem habuit. Tertia qui-

* Ita MSS. Coll. Edinb. Cupren. et Perthen. at *bellisve, negotio quodammodo junctis*, edit. Hearnii; *bellorumque negotiis quodammodo conjunctis*, MS. D. G. M. † Ita MSS. Coll. Edin. Perth. et Cupr. in alii autem libris, MMMCLXXXIV. qui numerus tamen ad annum nativitatis Isaac, secundum auctoris nostri supputationem, assurgit.

dem in eadem ætate quinta, per Magnum Alexandrum Macedoniorum regem initium habens; post cujus obitum, Romanis triumphantibus, paulisper evanuit. Quarta quoque monarchia, sed et famosissima, sicut legitur, ab ipsorum Romanorum Imperatore primo Julio Cæsare, vel ab Octaviano sibi succedente nepote, principium traxit, ac deinceps cum annis incarnationis concurrere hactenus durat. Et licet hodiernum Romanæ potestatis imperium, cessante justitiâ, multimodisque peccatis exigentibus, temporali nequaquam gladio regatur, ut assolet; ejus tamen modernæ possessionis monarchia, Domini Dei nostri Jesu Christi, cujus charactere signatur, favente gratiâ, præcedentes monarchias, ceteraque mundi dominia, sicut et honestate, similiter et auctoriâ, longè præcellit et infinitè.

CAP. XIX.

De morte Julii Cæsaris, et mirabili vindicta proditorum.

PRIMUS apud Romanos Gaius Julius Cæsar imperium arripuit singulare, videlicet anno Cleopatæ tertio, qui fuit annus ætatis quintæ quingentesimus quadragesimus quartus, et imperavit annis ferme quinque. **RICHARDUS.** Per Julium Cæsarem *repetitum est jus uni parendi in republica, anno ab Urbe condita septingentesimo quinto, ac pro regibus imperatores sunt appellati. Denique Cæsar, bellis civilibus orbe toto compositis, Romam rediens, dum reipublicæ statum juxta priorum exempla clementer instauraret, auctoribus Bruto et Cassio, plurimo siquidem senatu conscio, in curia viginti quatuor, (alii viginti tribus, alii viginti duobus sive uno tradunt) vulneribus confossus interiit. Hæc ipse. **MARTINIANUS** †. Centesimo autem die ante mortem ejus, fulmen cecidit ante statuam ejus in foro, et de nomine ejus subscripto C literam capitalem abrasit. Et nocte præcedente diem obitus sui, fenestræ thalami ejus cum tanto strepitu apertæ sunt, ut exiliens à strato Cæsar, ruituram domum existimaret. Eodem die cum ad Capitolium iret, datæ sunt ei literæ indices mortis imminantis; quas si statim legisset, de morte sibi cavisset: sed cum mortuus efferretur inventæ sunt in manu ejus adhuc clausæ. **AUCTOR.** Et in hac conjuratione sexaginta, vel amplius, conscios fuisse ferunt: duo enim Bruti, de genere Bruti qui primus Romæ consul fuerat et reges expulerat, Gaius Cassius atque Servilius Casca, strictis in Capitolio pugionibus Cæsarem, annos ætatis habentem quinquaginta sex, occiderunt. Romanus itaque populus dolore stimulatus, Capitolium cum auctoribus cædis incendere volens, ejus raptum corpus in foro fragmentis tribunalium ac subselliorum cremavit. Apud quos etiam postmodum ita memorabilis factus est, ut omnes post eum Imperatores Cæsares appellarentur. **SUETONIUS.** Animadvertens Cæsar undique se strictis pugionibus impeti, togâ caput obvolvitur, simulque sinistra manu ad ima crura deduxit, quo honestiùs caderet, etiam inferiore parte velatâ corporis; atque uno tantummodo, ad primum ictum, e-

* Repertum est jus imperandi, MS. Coll. Edinb. * Sive Martinus Polonus:

dito gemitu sine voce. Percussorum Cæsaris fere neque triennio quisquam amplius supervixit, neque communi morte hominum defunctus est. Dammati omnes, alius alio casu periit, pars naufragio, pars prælio, nonnulli eodem pugione, quo Cæsarem violaverant, sese miserabiliter interemerunt. Ecce, lector, remunerationem justam prodicionis. **SCRIPTOR.** Ideo, ut scribit Petrus Blefensis in epistola, nihil detestabilius est notâ prodicionis in milite. Licet Joab omnia fortiter vincit, non computatur tamen in catalogo fortium David; quia fortitudinem ejus proditio in Abner et Amasam denigravit. Sola fidelitas est quæ dilatat gloriam populi; quæ pacem firmat, et terrorem incutit inimicis. **AUCTOR.** **EUTROPIUS.** Vir quidem Julius, quo nullus unquam bellis magis enituit. Ejus verò ductu, undecies centum nonaginta duo millia cæsa sunt hostium: nam quantum bellis fuderit civilibus noluit annotare. Signis collatis quinquagies dimicavit. Ad hoc nullus celerius scripsit, nemo velocius legit; quaternas etiam epistolas simul dictavit. Tantæ fuerat bonitatis, ut quos armis subegerat, clementiâ magis vincebat.

CAP. XX.

De tempore successionis Octaviani.

JULIO quoque Cæsari Romanorum secundus successit Imperator nepos ejus, annorum decem et septem juvenis, Octavianus Augustus; à quo ceteri Romanorum Imperatores Augusti, sicut à Julio Cæsares, sunt appellati. Ipsum Julius hæredem testamento reliquens, nomen suum ferre jusserat. Cœpit anno quidem ætatis quintæ quingentesimo quadragesimo octavo; ac annis quinquaginta sex regnavit. Postmodum autem anno duodecimo quàm consul fuerat, bellis orbe toto confectis, Romam rediit; et ex eo rempublicam quadraginta quatuor annis solus obtinuit: ante verò per duodecim annos cum Antonio et Lepido tenuerat. Ejus autem anno circiter vicesimum septimum nata est Beata Virgo Maria, juxta librum Joachim, et revelationem factam Elizabeth. Quæ cùm triennis esset præsentata est à parentibus in templo, ubi, sine ducente, primò ascendit per se xv. gradus templi. Ex qua postmodum filius Dei, cooperante Spiritu Sancto, sine virili semine carnalem assumpsit nativitatem. Hujus autem Augusti diebus, trans Tiberim de taberna meritoria, fons olei exundavit è terra, ac per totum diem largissimo rivo fluxit, significans Christi gratiam ex gentibus. Etiam circulus aureus, ad speciem cœlestis arcûs, circa solem apparuit. Igitur, cùm totum orbem Cæsar Augustus sub pace tranquilla composuisset, Romani, non intelligentes quòd pax illa, non Augusto, sed nascituro Christo famularètur, dicunt ei; Te volumus adorare, quia Deus est in te: sic hoc verò non esset, non ita tibi prosperè succederent omnia. Quod Cæsar renuens, inducias postulat; et ad se Sibyllam Tiburtinam sapientem convocans, quid senatores sibi duxerant, recitavit. Scire etiam volens per ipsius oracula, si in mundo major eo aliquis nasceretur. Cùm ergo, in die nativitatis Domini concilium super hac re convocasset, et Sibylla in camera Imperatoris oraculis

culis infisteret; in die media circulus aureus apparuit circa solem, et, in circuli medio, virgo pulcherrima puerum gestans gremio. Hoc ab ea testari ostenso, cum ad ipsam visionem plurimum admiraretur, audivit vocem dicentem, Hæc est ara cœli. Dixitque ei Sibylla; Hic puer major te est, et ideo ipsum adora. Eadem igitur camera in honorem Sanctæ Mariæ dedicata est. Unde usque hodie dicitur Sancta Maria de ara cœli. Intelligens igitur Imperator, quod hic puer major se erat, ei thura obtulit, et Deus de cetero vocari recusavit. De hoc autem Orosius ita ait: Octaviani autem tempore, horâ circiter tertiâ repente liquido ac puro aëreque sereno, circulus ad speciem cœlestis arcûs orbem solis ambivit, quasi venturus esset qui ipsum solem solus mundumque totum fecisset, ac regeret, ac etiam judicaret. Unde non solum de ortu ejus, verum etiam de judicio, eadem Sibylla responsum dedit Cæsari, in hunc modum: AUCTOR.

Judicii signum tellus, sudore madescet.

E cælo rex adveniet per secla futurus,

Scilicet in carne præsens ut judicet orbem, &c.

per ordinem versuum qui sunt in numero XXVII. SCRIPTOR. In hac nocte nativitatis Christi, ut Bartholomæus in sua compositione testatur, vineæ Engaddi, quæ perferunt balsamum, floruerunt, fructum protulerunt et liquorem dederunt. Ante etiam Christi nativitatem per aliquot dies, ut ait Eusebius in chronica, cum quidam ararent, boves ad aratores se stimulantes loquuti sunt, dicentes, Cur nos exagitis? homines deficient, segetes proficient: hoc est, in brevi, magis deficient homines quam frumenta.

C A P. XXI.

De modo pariendi, et qualiter Virgo gloriosa peperit filium suum.

QUIA pauci audierunt de mirabili modo parturitionis hujus benedicti pueri, placet mihi præsentibus inserere modum, prout cœlesti visione edocta fuit domina Brigitta multum affectans rei seriè agnoscere; ut libro ultimo Cœlestium Revelationum cap. XXI. BRIGITTA. Cum essem apud præsepe Domini in Bethleem, vidi quandam virginem prægnantem pulcherrimam valde, indutam albo mantello et subtili tunicâ, per quam ab extra ejus carnes virgineas adclarè cernebam. Cujus uterus plenus et multum tumidus erat, quia jam parata erat ad pariendum. Cum qua senex quidam honestissimus erat, et secum habebant ambo unum bovem et asinum. Qui cum intrassent speluncam, senex ille, ligatis bove et asino ad præsepe, exivit extrâ, et portavit ad virginem candelam accensam, fixitque eam in muro, et exivit extrâ, ne partui personaliter interesset. Virgo igitur illa tunc discalceavit calceamenta pedum suorum, et discooperuit mantellum album quo operiebatur, amovitque velam de capite suo, et juxta se reposuit ea, remanens in sola tunica, capillis pulcherrimis, quasi de auro, extentis super spatulas. Quæ tunc duos panniculos lineos et duos laneos mundissimos et subtiles extraxit, quos secum portabat ad involvendum nasciturum

nasciturum infantem, et duos alios parvulos lineos ad cooperiendum et ligandum caput ejus; ipsos quoque posuit juxta se, ut eis debito uteretur. Cùmque hæc omnia sic parata essent, tunc Virgo genuflexa est, cum magna reverentia ponens se ad Orientem; et dorsum versus præsepe tenebat, faciem verò ad cælum levatam versus Orientem. Erectis igitur manibus, et oculis in cælum intentis, stabat quasi in ecstasi contemplationis suspensâ, divinâ dulcedine inebrieta. Et eâ sic in oratione stante, vidi tunc ego moveri jacentem in utero ejus, et illico in momento, in ictu oculi, peperit filium: à quo tanta lux ineffabilis et splendor exibat, quòd sol non esset ei comparabilis; nec candela illa, quam posuerat senex, quoquo modo lumen reddebat, quia splendor ille divinus splendorem materiale candelæ totaliter adnihilaverat. Et tam subitus et momentaneus erat ille modus pariendi, quòd ego non poteram advertere quomodo, vel in quo membro, pariebat. Verùm statim vidi illum gloriosum infantem jacentem in terra nudum, nitidissimum, cujus carnes mundissimæ erant ab omni sorde et immunditia. Vidi etiam pellem secundinam jacentem prope eum, involutam, et valde nitidam. Audivi etiam tunc cantus Angelorum mirabilis suavitatis et magnæ dulcedinis. Et statim venter virginis, qui ante partum tumidissimus erat, retraxit se, et videbatur tunc corpus ejus mirabilis pulchritudinis et delicatum.

CAP. XXII.

Quomodo mater adoravit filium, et involvit eum panniculis, et posuit in præsepio.

CUM igitur Virgo sensit se jam peperisse, statim inclinato capite et junctis manibus cum magna honestate et reverentia adoravit puerum, et dixit illi; Bene venis tu Deus meus, Dominus meus, et filius meus. Et tunc puer plorans, et quasi tremens præ frigore et duritie pavimenti ubi jacebat, volvebat se paululum, et extendebat membra, quærens invenire refrigerium et matris fervorem: quem tunc mater suscepit in manibus, et strinxit eum ad pectus suum, et cum mamilla et pectore calefaciebat eum, cum magna lætitiâ et tenera compassione materna. Quæ tunc sedens in terra, posuit filium in gremio, et recepit cum digitis subtiliter umbilicum ejus, qui statim abscissus est, nec inde aliquis livor aut sanguis exivit: et statim cœpit eum diligenter involvere primò in panniculis lineis, et postea in laneis. Et stringens corpusculum, tibias et brachia ejus cum fascia, quæ suta erat in quatuor partes superiores panniculi linei. Postea verò involvit, ligando in capite pueri illos duos panniculos lineos, quos ad hoc paratos habebat. His igitur completis, intravit senex, et prosternens se ad terram, genibus flexis adorando eum ploravit præ gaudio. Nec tamen in partu Virgo immutabatur colore vel infirmitate; nec in ea defecit fortitudo aliqua corporalis, sicut in aliis mulieribus parientibus fieri solet, nisi quòd venter ejus tumidus traxit se ad priorem statum, in quo erat antequam puerum pareretur. Tunc autem surrexit ipsa, habens puerum in ulnis suis; et simul ambo, scil. ipsa et Joseph, posuerunt eum in præsepio, et flexis geni-

bus

bus adorabant eum cum gaudio immenso et lætitia. Hæc ibi. Hoc mirabili et divino modo natus est Christus, salvo virginis pudicitia signaculo; sicut eam quidam devotus alloquitur, dicens;

*Corpus tuum prolem gessit: si quis quærit quomodo,
Verbum venit et recessit clauso tuo thalamo;
Venter tuus sic tumescit, sine viri vitio.
Illud credo, quamvis nescit experiri ratio. AUCTOR.*

CAP. XXIII.

De nativitate Christi, et etiam Joannis Baptista.

ANNO igitur quadragesimo primo Octaviani Augusti, octavo kalendas Julii*, quando dies incipiunt minui, suum Elizabeth filium peperit Joannem Baptistam, præcursores Domini. Gratia quidem anno primo, qui Cæsaris Augusti fuit quadragesimus secundus, post præcursoris Domini conceptionem mense sexto, octavo videlicet kalendas Aprilis, quando dies incipiunt crescere, beata virgo Maria, virginitate servata, mundi pereuntis Redemptorem, angelò nunciante, concepit. Qui, cum in forma Dei esset, humiliter ex ea servi formam accipiens, in Bethleem Judæ, civitate David, ejusdem anni mense decimo, Deus et homo, Dominus noster Jesus Christus, nasci voluit; quando, deficiente justitia, et universo mundo in vana et maligna prolapsa, tunc placuit, pro abolendis peccatis hominum, sacramentum remissionis, per remedium Christi incarnationis, afferri, quando nemo poterat de suis meritis gloriari. Igitur sopitis ubilibet bellorum tumultibus, dum medium silentium tenerent omnia, et nox in suo cursu medium iter faceret, Dei patris Verbum caro factum est, et in nobis habitare coepit; à mundi principio transactis quinque milibus centum nonaginta novem annis; à transitu Maris Rubri, duobus milibus quadringentis quinquaginta duobus: à Troia capta, mille ducentis sex annis; à primo rege Scotorum in Scotia regnante, qui Christum tricenis ter denis† præfuit annis; à resurrectione regni Judæorum per Judam Machabæum, centum quinquaginta octo annis. Orosius autem in apologetico, super illud, Abaccuk tertio, *Domine opus tuum in medio annorum vivifica illud*, scribens, ait; Christus filius Dei in virtute et gloria Patris, ea quæ in principio condidit, in medio redemit, et in novissimo judicabit. Mundus itaque per tria variationis legum tempora divisus est. Nam in Adam incepit tempus legis naturæ, durans usque Moyse, in quo terminatum est. In Moyse verò tempus incepit legis scripturæ, fluens ad Christum, quod et in ipso terminatur. In Christo siquidem incepit tempus legis gratiæ, quod usque consummationem durabit sæculi.

* Ita MS. Perth. at *Octobris*, MSS. Coll. Edinb. Cuprensis, et editio Hearni, manifeste errore. † Ita MS. D. G. M. reliqui *trinis*. Vide supra, cap. xii.

CAP. XXIV.

De diversis accidentibus post incarnationem, et successione Tiberii.

ANNO gratiæ secundo Gentiles Magi, Jasper scilicet, Melchior, et Balthazar, cum muneribus, procul ab Orientis finibus, eos novâ ducente stellâ, venerunt Judæam adorare Christum natum. Quem cum adorassent, jussui Herodiano non obedientes, per aliam viam in suas regiones reversi sunt. Igitur Herodes iratus, omnes pueros duorum annorum et infra in Bethleem Judæ, et in omnibus finibus ejus, occidit, sperans inter eos occidere Dominum Jesum. Eodem anno Joannes Evangelista natus est. **SCRIPTOR.** In alia chronica reperi ipsum natum fuisse anno gratiæ sexto ab incarnatione, quo anno mortuus est Herodes. **AUCTOR.** Anno gratiæ sexto, miserabiliter Herode mortuo, successit ei filius ejus Archelaus: et anno duodecimo, Christus in templo doctores audit et interrogat. Et cum esset viginti novem annorum et tredecim dierum, erat enim incipiens quasi annorum triginta, ut dicit Lucas, tunc, inquit, in Jordane baptizatus est. Quo die Deus Trinitas apparuit; Pater in voce, Filius in carne, Spiritus in columbæ specie. Ipso die, id est die Epiphaniæ, revoluta uno anno, cum esset triginta unius annorum et tredecim dierum, convertit aquam in vinum. Eodem etiam anno Judaicum regnum in quatuor tetrarchiis divisum est inter fratres Archelai, videlicet Archelaum, Herodem Antipatrem, Lyfaniam et Philippum. Qui quidem Archelaus anno Domini decimo quinto obiit: et illi successit Herodes Tetrarcha. Anno quoque Domini decimo sexto, Cæsar Augustus obiit; quem Romani plangentes dixerunt, Utinam aut non nasceretur, aut non moreretur. Vir, qui non immerito ex maxima parte Deo similis putatus est. Nullus eo vel in bellis felicior, aut in pace moderatior: qui* certè nunquam aut reipublicæ ad se potentiam traxisset, aut eâ tamdiu potiretur, nisi magnis studiorum et naturæ bonis abundasset. Beatissimam rempublicam Tiberio successorî reliquit: qui privignus ei, mox gener, postremo filius adoptione fuerat. Hic Tiberius, anno imperii vicesimo tertio, omnium ingenti gaudio obiit. Pilatus anno vicesimo sexto procurator efficitur in Judæa. Anno vicesimo nono prædicavit Joannes Baptista. Anno tricesimo incesperunt Apostoli sequi Christum.

CAP. XXV.

De passione et resurrectione Christi.

ANNO gratiæ tricesimo tertio Dominus Jesus Christus, sicut ipse prædixerat, secundumque prophetias quæ de eo †scriptæ fuerant, ad passionem sponte venit, passusque et sepultus est, ac tertiâ die resurrexit. Die verò deinde quadragesimâ, propriâ virtute cœlos, un-

*Ita edit. Hearnii, et MS. D. G. M. reliqui *quia*. †Ita MS. D. G. M. sed MS. Hearnii *prescripta*. Porro hæc pars sententiæ, à vocabulò *prædixerat*, desideratur in MSS. Coll. Edinb. Gupr. et Perth.

de venerat, ascendit. Eodem anno Sanctus lapidatus est Stephanus, et Paulus conversus est. Anno gratiæ tricesimo septimo Sanctus Petrus in Antiochia cathedratus est: et anno xxxviii. Pilatus seipsum interemit. Decedente quoque Tiberio, nepos ejus, successit, Romanorum quartus, Gaius cognomento Caligula sive Galicula, omnium sceleratissimus. Cœpit autem anno Domini xxxix. et regnavit annis quatuor: hic Herodem Agrippam, à vinculis liberatum, regem Judææ fecit. Anno quoque sequenti Matthæus Evangelium in Judæa scripsit. Anno à passione Christi x. Marcus scripsit Evangelium suum: et anno à passione Domini xv. Lucas suum. Joannes ultimus scripsit anno ab incarnatione Domini xcix. Gaius verò, dum adversus cunctos ingenti crudelitate sæviret, consilio senatorum in palatio interfectus est. Claudius inde Romanorum quintus, Gaii patruus, regnare cœpit anno Domini quadragesimo tertio; et imperavit annis fere quatuordecim. Cujus anno tertio Jacobus Zebedæi, frater Joannis Evangelistæ, decollatus est ab Herode. A quo Petrus etiam vinculatus, sed, aperto carcere per Angelum, liber exivit. SCRIPTOR. Quis autem fuit iste Herodes patet per metrum;

*Ascalonita necat pueros; Antipas Joannem;
Agrippa Jacobum, claudens in carcere Petrum.* AUCTOR.

Hujus Claudii anno tertio Romæ Petrus cathedram suscipiens, ibi annis viginti quinque princeps ecclesiæ et monarcha sedit. Porro post passionem Dominicam erat Petrus ecclesiæ rector annis quatuor. postea quidem Antiochiæ tenuit episcopatum annis septem, ac Romæ deinceps pontificatum annis, ut supra, viginti quinque: sicque sacerdotii gradu post Christum fungens, annis triginta sex Papa sedit. Anno Domini quinquagesimo, Claudii quoque Cæsaris octavo, Paulus Romam victus mittitur. Anno ætatis suæ sexagesimo tertio assumpta est Maria in cælum, ab incarnatione filii quadragesimo octavo; quod sic patet: Comestor in historia scholastica testatur, quòd fuit quatuordecim annorum quando concepit filium, et anno sequenti peperit eum; vixit autem cum eo triginta tribus annis, et post passionem duodecim annis: ita quod, juxta eum, fuit sexagenaria quando fuit assumpta. Alii opinantur quòd fuit post ejus ascensionem vivens* in terris viginti quatuor annis: Si sic, vixisset septuaginta duobus annis. Sed quòd supervixit quindecim annis, juxta revelationem Sanctæ Brigittæ, assentio. Et sic vixit sexaginta tribus annis, secundum Brigittam, lib. vii. cap. 26. Et in sepulchro jacuit ejus corpus xv. diebus, ut lib. vi. cap. 62. Unde quidam;

*Anno quarto decimo, Virgo, concepisti;
Anno quinto decimo natum peperisti:
Annis triginta tribus cum nato vixisti.
Et post mortem filii, quem tu peperisti,
Anno quinto decimo assumpta fuisti.*

* Vixit pro fuit vivens, in MSS. Coll. Edinb. et Perth.

Quidam etiam sic sentit de Maria, videlicet,

Bis septem, triginta tribus, bis octo Maria,

Virgo, mater, vidua, vixit in orbe pia. AUCTOR.

CAP. XXVI.

De successione Claudii Cæsaris et Neronis.

Claudius autem, in quarto suæ regnationis anno, Britannis, ob negatam tributi solutionem, bellum intulit; quos nullus post Cæsarem Julium attigerat. Ipsorum autem interempto rege Guiderio, fratrem suum Arviragum, ejus loco sublimatum, ad deditionem tributique solutionem coëgit: unde, secundum Galfridum, ibi per totam hiemem moram faciens, suam filiam, nomine Gewissam, uxorem Arvirago tradidit; quo facto, Romam reversus est. BEDA. Claudius, sine ullo prælio ac sanguine, intra paucissimos dies plurimam insulæ partem in deditionem recepit; ac sexto, quo profectus est, mense Romam rediit. Insulas quoque tunc Orcadas, inter Scotiam et Norvegiam positas, auxilio Britonum usus, Romano subdidit imperio. Nec omnes eo tempore Britones Romanis subjecti sunt: nam postquam recesserat, eos ad rebellionem reparatos Vespasianus, qui post Neronem regnavit, ab eodem Claudio Britanniam missus, perdomuit, et insulam Vectam jam primò sub ditione Romana suscepit. Nero quoque post hunc ad imperium successit, avunculo suo Gaio simillimus: cæpit anno Domini quinquagesimo sexto, et imperavit annis tredecim et mensibus octo. EUTROPIUS. Hic Romanum imperium et deformavit, et minuit. Inusitata luxuriæ sumptuumque, ut retibus aureis piscaretur, quæ blatteis funibus extrahebant*. Infinitam senatûs partem interfecit: bonis omnibus hostis fuit. Urbem Romam incendit, ut ejus imaginem spectaculi† cerneret, quali Troia capta dudum arserat. Cujus anno sexto, Jacobus frater Domini à Judæis lapidatur: et anno septimo, Marcus Evangelista Mariaque Magdalena obierunt. Ultimo, quidem imperii anno, Petrus ab eo crucifixus, et Paulus decollatus est. Eodem anno publicus hostis à senatu judicatus est: et cum quæreretur ad pœnam, è palatio fugiens, seipsum interfecit. Hunc quidam Sanctus, in spiritu raptus, vidit in vulcano balneari brodio plumbeo et sulphureo, ac ministros teterrimos in os ejus aurum liquefactum infundentes. Dum hæc itaque agerentur, magnus conventus advocatorum supervenit, quibus Nero voce horridâ exclamavit, dicens; Huc, venale genus hominum, O amici mei advocati accedite; en hic in æternum vobis locus reservatur: huc præproperè accedite, et in hoc vase mecum balneamini.

* Ita editio Hearnii et MS. D. G. M. nisi quòd hic *baltinis* pro *blatteis* habeat. porro, *baltinis* *frœ sericis* *funibus* *extendebantur*, codd. Cupr. Perth. et Harl. cum quibus consentit liber coll. Edinb. nisi quòd *balthiis* in eo scribatur. † *Specaculo*, MSS.

CAP. XXVII.

Adbuc de crudelitate Neronis.

CUM Seneca, Neronis pædagogus, condignam mercedem sui laboris expeteret et speraret, jussit Nero ipsum eligere, in cujus arboris ramo suspendium affectaret, dicens, quod hoc laboris sui præmium ab eo recepturus esset. Cum autem Seneca requireret unde hoc mortis supplicium meruisset, acutum gladium super ejus verticem crebro vibrari fecit. Seneca verò nutu capitis minanti cedebat gladio, vehementer metuens periclitari mortis incommodo. Cui Nero ait; Magister, ut quid nutu capitis minanti gladio cedis? Cui Seneca respondit, Homo sum, et ideo mortem vereor, et invitus morior. Cui Nero, Sic adhuc ego te metuo, ut puer metuere consuevi: quare, te vivente, quietè non potero vivere. Ad quem Seneca; Si me mori necesse est, saltem mihi concede, ut quod voluero mihi eligam genus mortis. Cui Nero; Festinus eligas, tantum mori non differas. Tunc Seneca, balneo in aqua facto, in utroque brachio sibi minui fecit; et sic nimio sanguinis fluxu vitam finivit. Unde sic quodam præfagio Seneca nomen habuit, quasi se necans, quia, quodammodo licet coactus, manu propria se necavit. Lucanum etiam poetam, filium Melæ fratris Senecæ, incisione venarum, jussu ejusdem Neronis, obisse legimus. Rursus Nero, nefariâ mentis ductus vesaniâ, matrem occidi et scindi jussit, ut videret qualiter in ejus utero fovebatur. Physici verò, de matris argueutes proditione, dicebant; Jura negant, et fas prohibet, ut filius matrem necet, quæ ipsum cum tanto dolore peperit, et cum tanto labore et sollicitudine enutrivit. Quibus Nero, Faciatis ergo me puero imprægnari et postea parere, ut quantus dolor fuerit matri meæ, possim scire. Hanc insuper voluntatem pariendi conceperat, eo quod per urbem transiens, quandam mulierem parientem vociferantemque audierat. Dicunt ei, Non est possibile, quod naturæ est contrarium; nec est scibile quod rationi non est consentaneum. Dixit ergo iis Nero; Nisi me feceritis puero imprægnari et parere, omnes vos crudeli morte faciam interire. Tunc illi eum impotionantes, ranam sibi occultè ad bibendum dederunt, et eam artificio suo in ejus ventre excrecere fecerunt: et subito venter ejus, naturæ contraria non sustinens, intumuit, ita ut Nero se puero gravidum existimaret. Faciebantque eum servare diætam qualem nutriendæ ranæ noverant convenire, dicentes, quod propter conceptum talia eum observari oporteret. Tandem nimio dolore vexatus, ad medicos ait; Accelerate tempus partûs, quia languore pariendi vix anhelitum habeo respirandi. Tunc ipsum ad vomitum impotionaverunt, et ranam visu terribilem, humoribus infectam et sanguine edidit cruentatam. Respiciensque Nero partum suum abhorruit, et adeo monstrosus mirabatur. Dixerunt autem quod tam deformem foetum protulerat, ex eo quod tempus partûs noluit expectare. Ait Nero; Fuine talis de matris egressus latibulis? Et illi, Etiam. Præcepit ergo ut foetus suus aleretur, et testudini lapideæ servandus includeretur. Qua de causâ pars illa civitatis, ubi rana latuerat, Lateranis

ranis à latente rana nomen accepit. Ignem copiosum videre volens, Romam septem diebus et totidem noctibus incendi fecit. Viris in uxorem copulari voluit; et ipse tanquam mulier desponsari, et nubere voluit. Cujus vesaniam Romani non valentes sustinere, eum extra civitatem Romanam expulerunt. Qui videns in tantis malis se positum, lignum dentibus acuit, et se ipsum transfixit et occidit, et ab upupis comestus fuit.

CAP. XXVIII.

Quòd anno Claudii XII. Britannicum bellum incepit adversus Scotos.

CIRCA quidem hæc tempora, duodecimum videlicet annum Claudii, Britannicum primò bellum adversus Scotos et Pictos exortum fuisse dicitur; quod per centum quinquaginta quatuor annos, ad annum scilicet Severi decimum quintum, nullius interveniente pacificâ temporis stabilitate, duravit †. Hoc utique modo sequenti cœptum est: Vespasianus enim ab imperatore Claudio variis legionibus Britanniam transmissus, postquam omni rebellione sopitâ, Britones ad annuam tributî solutionem reducerat, Romam rediit; et pro tuenda patria sui partem exercitûs ibi relinquens, ut, Britonum suffulti * subsidio, gentem servire cogeret Hiberniensium et Scotos similiter et Pictos, vel deleret, præcepit. Progressi denique comites cum Romanis Britones ad Hiberniam, ubi datis mutuo receptisque variis cladibus, parum aut nihil profecerunt. Indeque reversi, contiguas regni Scotorum et Pictorum plagas, quia se Romanis subicere nollent, incendiis ubique consumunt, et cædibus similiter et rapinis. Convalescentibus interim Romanorum et Britonum bellis, crudelissimæ gentes, Hibernici videlicet, Picti, sed et Scoti, quos eadem urgebat convenire necessitas, quia triplex difficile funiculus rumpitur, et adversus eos fœdere firmissimo colligati Britanniam ex omni parte vastare cœperunt. Nam ab Occidente prorumpentes Hibernici, Scoti siquidem à Circio, necnon et ab Aquilone Picti, divisas inter se regni partes miserâ cæde consumunt, non sexui parentes vel parvulorum ætatulæ, sed vel in ore gladii, vel incendio sorbentes omne quod attigerant. Illi quidem eos, è contra, nec immeritò subicere compari clade satagentes; visa quæque, præter humum et lapides, aut in nihilum igne redigunt aut gladio passim trucidarunt.

CAP. XXIX.

De bellorum sævitia Scotorum et Pictorum contra Britones.

SÆVISSIMUM inter eos deinde, nec auditum antea consimile bellum, quippe nullum historiis tale vel eo crudelius inter gentes prædicatur. Vulgus quidem gentis utriusque, cujus proprium est agriculturæ solummodo, non cædibus indulgere seu bellis, ex omni parte prædis penitus expositum est, et rapinis. Miseri quoque, plebis videlicet abjectio, qui neque prodesse civibus, vel hostibus quicquam nocere no-

† Hoc verbum in solo D. G. M. MS. exstat. * *Præsidio*, edit. Hearnii et MS. D. G. M. verant,

verant, absque pietate trucidantur. Pars namque populi residua, quæ gladiatorum ullatenus acumen evadere poterat, omni destituta præsidio, montibus, speluncis, atque latendo silvarum siluit in abditis. Herbarum itaque radicibus, fructibus etiam et foliis arborum, seu corticibus, glandibus, et melle silvestri quod inveniebatur in truncis, sive arundinibus aut lacte saltem cujusque pecudis, si quidem habuerit, summè contenta, miserè vitam sustentabat. Unde et contigit, quòd et cives fortissimis urbium inclusi mœnibus, oppidorumque custodes, hujusmodi gladio, vel decisis agrorum vel fugâ prolapsis cultoribus, ad tantam famis et inediæ pervenerunt inopiam, ut et domos, universasque facultates, totamque supellectilem pro nihilo reputantes, seipsos, uxores, et liberos ab hac clade salvare cupientes, remotis procul in partibus abduxerunt. Urbes interea sic sæpius evacuatas custodibus, præter paucos vecordes, omni defensionis expertes peritiâ derelictas, circundant hostes. Nec ab his diu quievit eorum feritas, sed lectis in unum agminibus, facillè scandentes mœnia, quibus absque mora prostratis funditus, ac sparsim lapidibus fossâ dejectis humo protinus coequabant. Hujus verò testes sunt cladis urbes Britonum fortissimæ, videlicet Agned, quæ per Heth Scotorum regem reparata, postmodum Hethinburgh sive Edinburgh dicta fuit; Kaerleile etiam, et Alneclud, sive Alclide, quæ et nunc Dunbretan nuncupatur, oppidaque plurima quæ per eos usquequaque solo tenus dejecta, nec sunt à quoquam hætenus reformata. Eutropius Romanorum historiis hujus cladis reminiscens, ait; Nero quidem in re militari nihil ausus, penè Britanniam amisit: nam duo sub eo, vel tria, nobilissima capta sunt oppida et subversa.

C A P. XXX.

De Moravienfibus, à natali solo Moravia per Romanos expulſis.

Imperatoris illius nequissimi Neronis vecordiâ segnitieque non incognitis, spes pristinæ libertatis recuperandæ nonnullis est exorta gentibus. Innumera mala Romani suis diebus perpeſſi sunt. Nam legionibus Orientis Parthi jugo subductis, Armeniam ab eis receptam fervire cogebant. Britannia quidem à circumſitis est diminutâ penèque vaſtata populis. Germanos inſuper et Pannonios novo motu rebellare volentes Romani domabant exercitus. Itaque Moravia, Pannoniæ regio quædam juxta Danubii flumen, ut sæpe ſolebat, per ſeditionem excitata, Roderico duce rebellans, totam ipſius patriæ tutricem legionem dolo circumventam occidit. Hos quippe Moravios antè privignus Auguſti Cæſaris, Tiberius nondum Imperator, cæde cruentâ ferme delevit. Quamobrem propinquæ provinciarum legiones, ſcleris hujusmodi factione perceptâ, decernunt quòd vel eorum majores, videlicet Moraviorum, punirent gladio, ſive perpetuo deinceps damnatos exilio relegarent. Rodericus igitur advenientium impetus legionum pavore territus ferre non ſuſtinens, cum ſuis exul, clâſſe reſertâ victualibus, per Danubii flumen mare petiit, ac arte piraticâ ſinus varios borealis oceani prædando circumiens, ad mare Belgicum ſe tranſtulit. Igitur dum

dum ibidem per tempus aliquod adversando Romanis mare transcurreret, ac multis infestationibus Galliæ portus et Britannia suæque naves afficeret, Pictis demum, inter quos antea sæpius moram fecerat, quiescere volens, perpetuo fœdere manius dabat. Quorum illico multitudine numerosiores Picti multoque fortiores effecti, contra Britones ad bella procedere continuo Scotos hortantur. quod et factum est. Nam sua componentes in unum agmina, nullius adversarii timentes impetum, Britanniam advolant, et, post multos hominum hinc inde discursus gravesque provinciarum vastationes, ad propria redire contendunt. Quibus interea cum prædis pluribus et spoliis margine regnorum revertentibus Romanæ gentis legionum dux Marius Britonumque patricius occurrens, eos, utrinque sævissimâ cæde commissâ, fugere compulit, perempto prius in acie Moravium principe Roderico. Hos enim Moravios Galfridus fuisse Pictos de Scythia scriptis imposuit; et bene. nam omnes à mari Baltico regiones usque Danubium olim inferior Scythia dicebantur; ex quarum una venientes se Pictis perpetuo conjunxerunt. Reversus vero domum Pictorum populus post fugam confusi penitus; necnon et acephalæ genti Moraviæ, cujus princeps in bello cecidit, filias in uxores, et amplam dedit patriam excolendam, cui pristinae regionis Moraviæ, secundum Galfridum Cathaniæ, tradentes nomen, cum Pictis insuper commanserunt.

C A P. XXXI.

De signo quod Marius Romanarum legionum dux ob belli memoriam fieri fecit, et Imperatorum successione, et prodigiis ante obsidionem Jerusalem.

PATRATO quoque triumpho, Romanus idem Marius perpetuam volens ad posterum tanti dirigere belli memoriam, conclavis ad similitudinem penè quadranguli quoddam signum, utilitatis modicæ tamen, dolatis ex lapidibus absque cæmenti compagine compositis artificiosè, juxta victoriæ locum erigere jussit. Quod itaque secti tegebant et concavi lapides inusitati penitus operis antea fabricatum. Servius Galba post Neronem successit ad imperium, quod breve fuit; nam, Othonis occisus est insidiis imperii mense septimo, Romæ in foro jugulatus. Inde Lucius Otho, perempto Galbâ, pervasit imperium: iisdem namque temporibus, quibus Otho Galbam occiderat, Vitellius à Germanicis exercitibus Imperator factus, Othonem in Italia levi prælio vicit: unde de futuri belli desperatus eventu, nonagesimo quinto diè quo sumpsit imperium semet occidit, dicens, se non esse tanti meriti quod propter eum civile bellum oriretur. Deinde Vitellius imperio potitus multo dedecore gravique sævitiâ rexit. Hic, cum Neroni similis esse vellet, à Vespasiani ducibus occisus est, imperii completo mense septimo, perempto prius ab eo nequiter Vespasiani fratre Sabino, quem cum Capitolio Vitellius incendit. Vespasianus Romanorum septimus huic interfecto successit, anno Domini LXXI. et regnavit annis novem, mensibus decem et diebus viginti duobus. Hic apud Palæstinam factus

ctus fuit imperii princeps: obscure quidem natus, sed optimis comparandus. Qui cum anno vitæ suæ septuagesimo cunctis amabilis esset ac jucundus, profluvio ventris fessus assurrexisset, stantem, ait, Imperatorem terris excedere decet: et sic exanimatus est. **SCRIPTOR.** Hujus Vespasiani tempore, antequam in Imperatorem promotus existerat, factum est lachrimabile excidium Jerusalem, et dispersio Judæorum. Hæc destructio facta est, secundum quod prædixit de ea Christus, dicens; *Non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.* Sed, quoniam Dominus non vult mortem peccatorum, sed ut ipsi excusationem non haberent, per XL. annos penitentiam eorum expectavit, et per Apostolos, maximè autem per Jacobum fratrem Domini inter eos continuè prædicantem, eos ad penitentiam revocabat. Sed cum per admonitionem eos non posset revocare, voluit eos saltem prodigiis exterrere. In quodam namque festo azymorum, horâ noctis nonâ, tantus fulgor aram templumque circumdedit, ut omnes diem clarissimum putarent. In eadem festivitate, vitula ad immolendum adducta inter ministrorum manus agnum subito est enixa. Post aliquot dies, prope solis occasum, visi sunt currus et quadrigæ in omni regione per aërem ferri, et armorum cohortes misceri nubibus, et urbes circumdare agminibus improvisis. In alio die festo, qui Pentecoste appellatur, noctu sacerdotes in templum ingressi, ad ministeria ex more complenda, motus quosdam strepitusque senserunt, ac voces subitas audierunt, dicentes; *Transeamus ab his sedibus.* Ante etiam quartum annum belli, quidam vir, nomine Jesus, Ananiæ filius, in festo tabernaculorum repente clamare cœpit; *Vox ab Oriente, vox ab Occidente, vox à quatuor ventis, vox super Jerosolymam et super templum, vox super sponsos et sponsas, et vox super populum universum.* Prædictus igitur vir capitur, cæditur, et verberatur: sed ille aliud dicere nequiens, quanto plus verberatur, tanto eadem fortius clamabat. Ad judicem igitur adducitur; tormentis diris afficitur, et usque ad patefactionem ossium laniatur: sed ille nec preces nec lachrimas effundebat, sed cum quodam ululatu, per singula penè verbera, eadem etiam proferebat, addens hæc verba, *Væ, væ Jerosolymis.* Hæc Josephus.

CAP. XXXII.

De destructione Jerusalem, et promotione Vespasiani in Cæsarem.

CUM autem Judæi nec admonitionibus converterentur, nec tantis prodigiis terrentur, post XL. annos Dominus Vespasianum et Titum Jerusalem adduxit, qui ipsam civitatem funditus destruxerunt. Qui obsidioni civitatis acriter intendentes, interea legati Romanorum veniunt, in imperium Vespasianum sublimatum asserunt, eumque, relicto Tito filio suo in obsidione Jerusalem, Romam deducunt. Biennio igitur à Tito Jerusalem obseffa. Inter cetera mala quæ obsessos graviter perurgebant, tanta fames omnes tenuit, quod parentes filiis, filii parentibus, viri uxoribus, et uxores viris, cibos, non tantum è manibus, sed etiam

etiam ex ipsis dentibus rapiebant. Juvenes etiam ætate fortiores, velut simulacra per vias oberrando, præ fame exanimis cadebant. Qui mortuos sepeliebant, sæpe super ipsos mortui cadebant. Fœtorem itaque cadaverum non ferentes, ex publico sumptu ipsa sepeliebant. Sed deficiente sumptu, ex ingente cadaverum multitudine, de muro cadavera præcipitabant. At Titus circuiens, cum vidisset valles cadaveribus repletas, et totam patriam ex eorum fœtore corruptam, manus suas cum lachrimis ad cœlum levavit, dicens, Deus, tu vides quia non facio. Tanta enim fames erat, quod calceamenta et corrigias comedebant. Matrona etiam quædam, genere et divitiis nobilis, sicut legitur in historia scholastica, cum prædones in ejus domum irruentes eam omnibus exspoliassent, nec sibi ultra quod comederet remansisset; parvulum lactentem tenens in manibus ait; Infelicitis matris infelicio filii! in bello, in fame, in direptione, cui te reservabo? veni ergo nunc, mi nate, esto matri cibus, prædonibus furor, seculis fabula. Et, his dictis, filium jugulavit et coxit: et dimidium comedens, partem alteram occultavit. Et ecce confestim prædones, odorem carnis coctæ sentientes, in domum irruerunt, et nisi prodat carnes mortem minantur. At illa detegens infantis membra, Ecce, inquit, optimam partem vobis reservavi. Illos tandem tantus horror invasit, quod nec loqui potuerunt. Quibus illa, Quid, timidi, turbamini? mei est iste filius, meum est peccatum. securi edite, quia prior ego comedi quem genui. Nolite fieri aut matre religiosiores, aut feminis molliores. quod si vincit vos pietas, et horretis, ego totum comedam, quem dimidium jam comedi. Illi verò tremantes et territi decesserunt. Tandem secundo anno Vespasiani imperii Titus Jerusalem cepit, et captam subvertit; templumque funditus destruxit. Et sicut Judæi Christum triginta denariis emebant, sic ipse uno denario triginta Judæos vendidit. Et, sicut scribit Josephus, nonaginta septem millia Judæorum vendita sunt, et undecies centena millia fame et gladio perierunt.

CAP. XXXIII.

De Tito et liberalitate ejus, et fratre ejus Domitiano.

HUIC Vespasiano successit Titus filius ejus, Romanorum octavus, anno octuagesimo, et regnavit annis duobus et mensibus octo. Vir omni virtutum genere mirabilis; adeo quod amor et deliciæ generis humani diceretur: facundissimus insuper, bellicosissimus et moderatissimus habebatur. † Facilitatis et liberalitatis tantæ fuit, ut, cum nulli quicquam negaret, et ab amicis reprehenderetur, respondit, Nullum debere tristem ab Imperatore discedere. Præterea cum quâdam die recordatus in cœna fuisset, nulli se quicquam illo die præstitisse, dixit; Amici, * hodie diem perdi. Interea quadragesimo secundo ætatis anno morte præventus est, hominum majore, quam suo, damno. Tito successit frater ejus Domitianus, Neroni, vel Caligulæ, seu Tiberio,

* Hunc, in plerisque MSS. † Sic Eutropius; Felicitatis, MSS.

quàm fratri seu patri similior, anno Domini octogesimo tertio; imperavit annis quindecim. **SCRIPTOR.** Chronica tamen Martiniana dicit eum imperâsse nisi tribus tantum annis et mensibus quinque. Nobilissimos è senatu interfecit, ac etiam consobrinos. Ob prædicationem etiam Evangelii, Joannem Evangelistam in Pathmos insulam relegavit. Secundam post Neronem Christianis intulit persecutionem. Hujus tempore passus est Dionysius Areopagita cum suis sociis; et templum Pantheon Romæ ædificatum est; quod nunc Sancta Maria Rotunda dicitur. Hic etiam, cum ob scelera sua universis exosus fuisset, interfectus est à suis * in palatio, et anno ætatis suæ tricesimo sexto † cum dedecore sepultus. Cui Nerva successit, qui omnia quæ Domitianus fecerat damnavit; unde Joannes Evangelista ad Ephesum de exilio rediit: et regnavit anno uno et mensibus quatuor.

CAP. XXXIV.

De his quæ de Romanæ potestatis ascensu et descensu scripserunt Orosius et Augustinus.

ANNO Domini centesimo, Romanorum undecimus Ulpius Crinitus Trajanus, natus Italicæ † in Hispania, regnavit annis novemdecim mensibus quinque diebus xv. Denique prostrato debilitatoque statu Romano, in remedio malorum divinitus credebatur Nerva datus. Innumera quidem evenerunt semper Romæ bella contraria, non solum his, sed etiam à suæ conditionis diebus continuè, quamvis ad tantam potestatem pervenerit. De quibus omnibus epilogatis in generali scripsit **OROSIUS**, dicens: Partem sive latitudinem regni Romæ suis cladibus in suam versa cædem, singulas quasque gentes ibidem ubi domuit vindicavit; Asiæ, Europæ, atque Africæ, non dico tribus mundi partibus, sed totis trium partium angulis, gladiatores suos inimicis spectaculum ultionis miserè ingessit. **AUGUSTINUS.** Roma partibus orbis imperans, ipsa, tanquam se ferre non valens, se suâ quodammodo magnitudine fregit. **TITUS LIVIUS.** Tempore paupertatis, nusquam alter locus Romæ sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit: et quanto rerum minus habuit, tanto minus cupiditatis habebat. Sed postquam divitiæ creverunt, avaritiam et luxuriam secum coriduxerunt. Et non mirum, quia, ut scribit † Chrysostomus libro primo, de curialium nugis et vestigiis philosophorum; noverca virtutis prosperitas beatulis suis sic applaudit, ut noceat; et infelici successu sic in via fortunatis * obsequitur, ut in fine perniciem operetur, convivis suis ab initio propinans dulcia, et, cum inebriati fuerint, lethale virus miscet, et si quid deterius est: quo spes sui clarescit amplius eo stupentibus oculis densiorem infundit caliginem. Hæc iste. **AUCTOR.** Nerva quoque rempublicam ita ministravit, ut omnibus principibus merito

* Pro à suis, in edit. Hearnii, et MS. D. G. M. à senatu scribitur. † Ita MSS. nostri omnes. Eutropii exemplaria quædam xxxv. alia xlv. cum Suetonio. † Italia, in plerisque MSS. † Is est Joannes Sarisberienfis dictus Chrysostomus, ut videtur, ob styli elegantiam supra seculi quo vixit ingenium. * Fortuationem insequitur, MSS. c. Ed. Cup. et Per.

præferretur. Inter plura dicta hoc ipsius fertur egregium: amicis eum culpantibus quòd nimium circa omnes communis esset, respondit, Talem se Imperatorem esse privatis, quales sibi esse Imperatores privatus optasset. Obiit profluvio ventris ætatis anno XLIII *. Hujus tantum memoriæ delatum est, ut usque nostram ætatem, non aliter in senatu principibus acclametur, nisi, FELICIOR AUGUSTO, MELIORQUE TRAJANO. Ejus tempore Joannes Apostolus, cum esset nonaginta novem annorum, migravit ad Dominum. Ælius Adrianus consobri-
ni † Trajani filius, ab Augusto duodecimus princeps creatus, cœpit anno Domini centesimo decimo nono, imperavit autem annis viginti uno. Omnibus penè diebus vitæ suæ pacem habuit. Orbem Romanum suo tempore circumvixit. Judæos secundò rebelles subjugans, muros Jerusalem reparavit, et Æliam de suo nomine vocari præcepit, ne cui Judæorum in ea daretur intrandi licentia, sed tantum Christianis, alias in ea gentes collocando.

CAP. XXXV.

De successione diversorum Imperatorum.

ANtoninus Adrianus cognominatus Pius, Ælii gener, eo mortuo, decimus tertius Romanorum successit, anno Domini centesimo quadragesimo, et imperavit cum filiis suis Aurelio et Lucio viginti duobus annis. Quo decedente, Marcus Antoninus et Lucius Aurelius Commodus, anno Domini centesimo sexagesimo secundo, imperium asscuti sunt. Hi æquo jure administraverunt imperium, cum ad hoc tempus singuli fuerint Augusti. Conjuncti regnabant annis decem: undecimo quidem anno Aurelius Commodus obiit, et Marcus Antoninus rempublicam solus tenuit annis septem. Quem mirari quisquam facilius quàm laudare posset. A principio quoque vitæ tranquillissimus, adeo quòd ab infantia vultum nec ex gaudio, nec ex mœrore mutaverit. **SCRIPTOR.** In hoc Sancto Martino assimilari poterit, de quo legimus, quòd ejus vultus nunquam fuit in diversa mutatus, utpote ejus faciem nunquam levigavit risus, nec mœror obfuscavit. **AUCTOR.** Ipsius Marci tempore Lucius rex Britonum, ut fertur, ad Papam Eleutherium epistolam misit, obsecrans ut per ejus mandatum Christianus efficeretur. **GALFRIDUS.** Hic misit ad eum duos viros religiosos, Faganum videlicet et Dunianum, qui abluerunt eum baptismate sacro. Fuerunt tunc in Britannia viginti octo Flamines, et tres Archiflamines, quorum potestati ceteri judices morum atque fanatici gentiles submittebantur. Hos autem ex præcepto Apostolici idololatriæ eripuerunt; et ubi erant Flamines Episcopos, ubi Archiflamines Archiepiscopos posuerunt. **AUCTOR.** Aurelius Commodus, patre defuncto, regnavit annis tredecim, cœpit anno Domini centesimo octogesimo primo. Tandem ipse Commodus, cunctis incommodus, in domo Vestali strangulatus interiit. Ælius deinde

* Ita codices MSS. priores duas literas inverso ordine exhibentes, nam Eutropio, unde hæc hausit noster, annus est LXIII. † Ita MS. D. G. M. reliqui consobrina. Vide Spartianum.

Pertinax senex à senatu creatus est Imperator. Imperare verò iussus est anno Domini centesimo nonagesimo tertio, sed Juliani jurisperiti scelere occisus est: quem postea Severus, apud Milvium pontem, interfecit. Julianus autem, qui vi sibi Romanum vendicavit imperium, imperavit mensibus septem. Sicque inter Pertinacem Cæsarem et Julianum ejus successorem, unus annus absumptus est. Severus igitur, Afer genere, Romanorum decimus septimus, regnavit annis octodecim: Solus omni memoriâ, et antè et post, ex Africa Imperator fuit. Cœpit anno Domini centesimo nonagesimo quarto. Hic naturâ sævus, multis bellis laceffitus, rempublicam fortissimè, sed laboriosissimè, rexit.

CAP. XXXVI.

De confederatione Fulgentii ducis Albanie cum Scotis.

Temporibus autem Imperatoris Commodi præcedentis, civile diffidium in Britannia, propter tributi solutionem, oriri cœpit inter Britones. Nam, defuncto, vel, ut alibi, non comparente suo rege Lucio, post quem eorum regia stirps in Britannia regnare desiit, tribuni pro regibus constituuntur ibidem à Romanis. Consul interim five dux Britonum Albanensium Fulgentius, ex antiquorum exortus regum prosapia, se nequaquam Romanis tributa solvere, sed neque debere, dicebat, cum nullam eis unquam vel subjectionem promississet aut fidem. Ob hoc autem ad invidiam excitati concives, ipsum contribuere, suas namando terras, cogere disponunt; quibus et ipse renamando nullatenus, sed in ipsos quasi desævians prædando, vicem cum usuris recompenfat. Unde postmodum rapinæ sequuntur acerrimæ, seditiones etiam et incendia; nulli mutuo parcentes, sed omnia quasi totaliter ab australibus boreales divisi sunt Britones, atque seipsos ad invicem ubique consumentes. Scoti siquidem cum Pictis, more solito, crebris irruptionibus propinquas eis Fulgentii partes vastando dilacerant, prædas innumeras abducentes. Quod utique Fulgentius ut undique bellis impeteretur non sustinens, foedus cum Scotis ad tempus iniit; et ex pacto pace firmatâ, Britones socios toto conamine, Romanorumque patricios, qui patriam eo tempore regebant, invasit. Dum hæc autem apud Britanniam civilis diffidii geruntur incommoda, tributi pensio Romanis annuatim solita transmitti, remansit penitus insoluta. Multi quoque Britonum à Romana fidelitate post ipsum abierunt, à tributorum subjectione sperantes sic absolvi.

CAP. XXXVII.

Quomodo Severus ad excludendum Scotos murum fieri fecit.

Ad imperii regimen, ut dictum est, Severus accedens, ubique rempublicam omnino turbatam invenit, quam ad statum reducere conatus est magnis laboribus. Igitur postquam Pescennium Nigrum, Ægypti partibus et Syriæ rebellare conantem, occidisset, ac Parthos, Arabes,

Arabes, et Adiabenos, victos ad pacem reduxisset; Judæos etiam et Samaritas iteratò rebellionem meditantes repressos, multaque rebellia toto Romano pacisceret orbe, Clodium Albinum, qui se Gallis Cæsarem fecerat, apud Lugdunum civitatem victum, interfecit. * Civilibus itaque bellis ex omni parte maximâ diligentia repressis, sola Britannia factione Fulgentii remansit effrenis. Inito quidem Imperator consilio, quis inter totius militiæ principes, acceptis secum legionibus, Britanniam adire se disponderet, inquirens, nec ullum se paratum dicentem audierat, assumpto sibi gladio, præsto sum, inquit, omnes præparate, sequimini, mecum ibitis: sicque continuò versus Britanniam profectus est. Nec tamen adventus sui causa Fulgentium latuit; sed ab amicis, per præmissos clam nuncios, præmunitus est, quòd tantæ multitudinis pugnatorum adversus impetum se nequaquam cum suis speraret ullatenus prævalere. Quamobrem festinus Scotiam ingrediens, cum regibus Scotorum et Pictorum perpetuæ pacis suarumque gentium æternæ communitatis perstabile fœdus iniit, filiis suis duobus obsidibus interim derelictis. Quorum deinde maximo suffultus exercitu Britanniam regressus est, bella confestim commissurus. Ibat autem hujusmodi sæpius expeditiones faciendo redibatque, donec latissimi valli munitione per Severum trans insulam deducti præpeditus, extunc primò paululum conquievit.

CAP. XXXVIII.

Quòd Fulgentius obsidens Eboracum occidit Severum.

Fecerat enim Imperator Severus eo tempore vallum trans insulam, cum effugatum in Scotia Fulgentium superasset, inter duos hinc inde fluvios, videlicet Tyne, et Esk, ne suis continuis hostibus Scotis et Pictis, aut ipsis etiam Albanis Britonibus, invadendi socios, ut soliti fuerant, appareat de cetero locus patens. Sciens igitur Fulgentius iter suum terrestre versus Eboracum esse vallo præclusum, naviculas victualibus instrumentisque bellicis ac equitibus oneratas repente præparat; pedites etenim cum seipso, ceterique terrestres duces exercitus fluvium adeunt, et † currokas ex complexis † virgulis et viminibus, scaphas sciz. portatiles, coriis circum circa subtiliter confutas, quarum unaquæque duos, aut unum saltem cum armis et remige, transferre poterat, ex industria facientes; quibus remigando noctis caligine, natando similiter prospere, fluvium præ diluculo transferunt. Adunatis in unum deinde catervis, civitatem, quam, invadente Severo, prius amiserat, Eboracum forti circumdans obsidione, suorum quosdam ab eo recedentes antea procerum in fide pristina sibi conjunctos recipiebat; animati verò tantâ pugnatorum multitudine, quæ secum aderat, sibi potius adhærere quàm Romanis elegerunt. Dum igitur post paucos dies obsidioni vacaret intentius, et præparatis multis instrumentorum ad moenia civitatis scandenda seu perforanda machinis, assultum diligenter afficeret, in impetu repente cum suis idem Romanus princeps, ut erat magnanimus, in eos

* *Talibus*, MS. coll. Edinb. † Ita in margine libri Perthen. in reliquis verò omnibus, *carabos*, vel *carobos*. Gildas *curucas* vocat. ‡ *F. complexis*. **HÆARNIVS.**

irruit,

ifruit, et cum Fulgentio bellum lethale committens occisus est, et Fulgentius lethaliter vulneratus. Beda verò Severum eadem civitate, propriâ morte defunctum refert. Sed Galfridus, sicut et hîc, hunc à Fulgentio testatur sequentibus interfectum.

CAP. XXXIX.

De hoc quod Beda scripsit de dicto muro et morte Severi.

BEDA. Victor ergo Severus bellorum civilium, quæ sibi gravissima concurrerant, in Britannias omnium penè sociorum defectu trahitur: ubi magnis gravibusque præliis sæpe gestis, receptam insulæ partem à ceteris indomitis gentibus non, ut quidam æstimant, muro, sed vallo distinguendam putavit. Hoc itaque vallum firmissimum, crebris insuper turribus communitum, à mari deduxit ad mare; ibique, videlicet apud Eboracum morbo obiit. GALFRIDUS. Severus mox ut appulsus Britanniam fuerat, bellum Britonibus committens, partem patriæ sibi submisit, et partem, quam subjugare nequivit, diris debellationibus in Scotiam fugavit. At illa, duce Fulgentio, toto nisu resistens, maximam sæpius stragem concivibus et Romanis inferebat. conduxerat enim in auxilium insulanos quoscunque populos, et sic cum victoria multoties redibat. Igitur irruptiones Fulgentii crebras graviter ferens Imperator, fieri iussit vallum inter Deiram et Albaniam, ut ejus impetum propius accedere prohiberet. communicatoque sumptu à mari fecerunt illud usque ad mare, quod post hostium accessus futuro tempore poterat distingere. At Fulgentius, cum Severo diutius resistere nequisset, transmeavit in Scotiam, ut Scotorum auxilio Pictorumque restitueretur dignitati. Cumque totam ibi juventutem collegisset, navigando reversus est Britanniam, et Eboracum obsedit civitatem. Quod cum per ceteras Britanniae nationes divulgatum fuisset, maxîma pars Britonum Severum deserens penitus abivit ad Fulgentium. Nec ob id ab inceptis Severus destitit, sed convocatis Romanis ceterisque Britonibus, obsidionem petens cum Fulgentio dimicavit. Sed cum pugnam acrius confecisset, Severus cum multis suorum interfectus est, et Fulgentius lethaliter vulneratus.

CAP. XL.

De primo Victore Papa, sub quo Scoti susceperunt fidem catholicam.

ANNO quidem Imperatoris Severi septimo, Victor nomine primus, post Petrum Papa decimus quartus, Africae nationis oriundus, patrem habens nomine Felicem, sedit annis decem mensibus duobus et duodecim diebus. Sub eo Scoti fidem catholicam susceperunt, anno videlicet Domini ducentesimo tertio. Unde quidam;

*Christi transactis tribus annis atque ducentis,
Scotia catholicam cepit inire fidem:
Romæ Victore primo Papâ residente;
Principe Severo martyr et occubuit.*

Hic

Hic autem Victor, sicut prædecessor ejus Eleutherius, sanctum Pascha die dominico celebrare constituit, et, ad sacerdotum interrogationem, de termino pascale celebrando, ceteris etiam ecclesiæ pernecessariis, concilium in Alexandria Palestinæ celebravit. Cui interfuit concilio sanctus ipse Papa Victor, Narcissus itaque patriarcha Jerosolymorum, atque Theophilus Casariensis episcopus: ubi statutum est, ut, observatâ decimaquartâ Lunâ mensis Aprilis, semper die dominico Pascha celebraretur. Multi quidem et Orientis et Asiæ tunc episcopi, multoque tempore postea, cum Judæis Pascha celebrabant. Constituit etiam, quodd, urgente necessitate, quicumque hominum sive fluminibus, sive fontibus, vel in mari, Christianæ professionis credulitate clarificatâ, baptizaretur. Martyrio verò sub Severo coronatur hic Victor, et apud Sanctum Petrum sepultus in Vaticano; cujus festum agitur quinto Kalendas Augusti.

CAP. XLI.

De ignobili successione multorum Imperatorum.

EUTROPIUS. Reliquit enim Severus duos filios successores, Bassianum videlicet et Getam: sed Bassiano nomen Antoninus per senatum impositum est; ac Geta publicus hostis judicatus confestim periit. Antoninus igitur Bassianus, qui et Caracalla, sive Caracallus, post patrem regnare cœpit anno Domini ducentesimo decimo tertio, et sex, sive, ut quidam volunt, septem annis regnavit. **SCRIPTOR.** Hic homo pessimus, asperior, libidinisque impatientissimus fuit: adeo ut novercam suam Juliā duxerit in uxorem. **AUCTOR.** Et defunctus apud civitatem Edissam, adversus Parthos moliens expeditionem. Sigibertus apud Edissam civitatem Bassianum à Parthis tradit interfectum; Galfridus verò, Bassianum in Britannia docet occisum à Carausio. sed priorum potius historiis annuendum censeo; quia Diocletiani temporibus et Maximiani certum est Carausium tunc primò Britanniam à Romanis usurpasse. Nam transactis, post hujus mortem Bassiani, septuaginta duobus annis, Carausius in Britannia contra Romanos rebellis effectus, ab Imperatore Diocletiano per socium Allectum interfici jussus est; ut infra statim recitabitur. Bassiano successit Macrinus Opilio anno Domini ducentesimo decimo nono, et imperavit anno uno, et cum filio suo ob invidiam capite detruncatur. Post quem Marcus Aurelius imperio potitus, Romanorum vicefimus, cœpit anno Domini ducentesimo vicefimo. Impudicissimè et obscœnissimè vixit, adeo ut genus nullum luxuriæ esset quod non exerceret. Interfectus est Romæ à tumultu militari cum matre sua. imperavit annis quatuor. Huic Alexander succedens anno Domini ducentesimo vicefimo quarto regnavit annis tredecim. Periit in Gallia, militari tumultu in Moguntia decollatus. Eo tempore Origenes, post Apostolos super omnes in ecclesia Dei, scientiâ et eloquentiâ et vitâ floruit. Tunc enim cœpit diversos libros componere, habens, præter alios scriptores, septem juvenes et septem puellas qui ex ore ipsius diversorum librorum materias conscribebant. Et tanta scripsit, quodd beatus Jeronimus fatetur

se legisse ejus sex millia voluminum, exceptis epistolis quas diversis scripsit. De ipso erat proverbium, quod qualis erat vita ejus, talis et doctrina. Nam super lectum nunquam jacuit, calceos nunquam induit, carnes nunquam comedit, vinum nunquam bibit, sicut legitur in historia scholastica, et tum sanctissimæ vitæ fuit et doctrinæ mirabilis. Accusant eum magni doctores de erroribus qui sibi imponuntur, sicut Eusebius Cæsariensis, et Rufinus Presbyter Aquilejensis scribens ad Jeronimum. Sed reverà creditur quod, post mortem suam, hæretici, ad obfuscandum præclarum nomen suum, libris suis hæretica malitiosè interseruerunt. AUCTOR. Occiso, ut præmisimus, Cæsare Alexandro, Romanorum vicesimus secundus regnavit Maximinus. Hic primus ex corpore militari, sine senatûs auctoritate, Imperator electus est ab exercitu, anno Domini ducentesimo tricesimo septimo; et regnavit annis tribus, sive, ut alii volunt, anno uno et mensibus tribus. Tandem, deferentibus eum suis militibus, cum Germanos et Parthos viciisset, cum filio suo adhuc puero occisus est à Pupieno et fratre ejus Balbino, qui proinde sibi imperium usurpaverunt; sed statim in palatio cæsi sunt. Tandem Gordianus ad imperium sublimatus imperavit annis sex: cœpit anno Domini ducentesimo quadragesimo. Qui, postquam de Persis triumphaverat, veniens Romam, prope urbem fraude Philippi interemptus est. Post quem Romanorum vicesimus quartus regnavit Philippus, cum filio suo Philippo, septem annis: qui primus omnium ex Romanis Imperatoribus Christianus effectus est. His regnantibus, Romanæ urbis millesimus expletus est annus; quique, fraude Decii successoris, ob catholicam fidem martyrium subierunt. Hi duo Imperatores thesauros suos beato Sixto et ecclesiæ dimiserunt, quos Decius junior, qui non Imperator sed Cæsar fuit, à beato Laurentio requirebat. Post quos Romanorum vicesimus quintus regnavit Decius anno uno et mensibus tribus. Et cum regnasset, sed veriùs tyrannizasset, cum filio suo in medio sinu barbarorum interfectus est. Alii tradunt eum duobus annis et quatuor mensibus regnasse. Post hunc Gallus Hostilianus, qui et Decius, cum filio Volusiano, regno potitus imperavit vix annis duobus; cœpit autem anno Domini ducentesimo quinquagesimo quarto, et ventris ingluvie periit. Romanorum quoque vicesimus septimus imperavit Valerianus, cum Gallieno filio, qui et Decius, et imperaverunt annis quindecim. Cœperunt anno Domini ducentesimo quinquagesimo sexto. Qui quidem Valerianus, post martyrium beati Pontii et aliorum plurimorum martyrum, à rege Persarum Sapore captus, et omnibus diebus vitæ suæ in ignobilem servitutem redactus est*, in tantum, ut quoties rex Sapor equum conscendere vellet, incurvato dorso Valeriani, cervici ejus posito pede sinistro, equo membra locaret. Gallienus verò laudabiliter primò rempublicam gerens; postea in lasciviam resolutus, deterioratâ republicâ, fraude Aurelii ducis sui Mediolani gladiis confossus est. Post quem quidem Decius junior in Cæsarem creatus est, sed non fuit Imperator. Tempore hujus Sanctus Sixtus Papa in Hispaniam

* Pro in ignobilem servitutem redactus est, editio Hearnii habet merita pro factis percepit. profectus,

profectus, duos juvenes, scilicet Laurentium et Vincentium, cognatos, moribus compositos conspiciens, secum Romam duxit. Et, Laurentio remanente et sub Decio passio, Vincentius in Hispaniam rediit et sub Diocletiano martyrizatus est. Romanorum vicesimus octavus regnavit Claudius secundus annis ferme duobus; cœpit anno Domini ducentesimo septuagesimo primo: cui successit frater ejus Quintillus ab exercitu electus, et septimo die percussus occubuit. Aurelianus post hunc regnavit annis penè sex. Hoc anno passa est Sancta Christina. Post Aurelianium occisum, Romanorum tricesimus regnavit Tacitus mensibus sex. Quo apud Pontum occiso, imperium Florianus obtinuit, et diebus octoginta novem imperavit. Hoc apud Tharsum interfecto, Romanorum tricesimus primus regnavit Probus annis sex et mensibus quatuor. Cœpit anno Domini ducentesimo septuagesimo nono: qui militari tumultu apud Sirmium necatus est. Hujus tempore incepit Manichæorum hæresis, quæ posuit duo principia, unum boni, alterum mali; unum lucis, alterum tenebrarum. Anno Domini ducentesimo octogesimo passa est Sancta Anastasia Romæ. Et post hoc septimo anno obiit Paulus primus heremita; et etiam passus est Sanctus Sebastianus. Et anno sequenti passi sunt Sanctus Vincentius et S. Blasius. Huic Probo successit Carus, anno Domini ducentesimo octogesimo quinto, et imperavit annis duobus cum filiis suis Carino et Numeriano. Iste Carus in omnibus malus, parvo fulmine periit; filii etiam ipsius ambo interempti sunt.

CAP. XLII.

De primo motu dissensionis inter Scotos et Pictos tempore Diocletiani.

CARO quoque fulminis ictu percussio, Diocletianus, post Augustum tricesimus secundus, anno Domini ducentesimo octuagesimo septimo succedens, annis viginti regnavit: et Maximianum Herculeum primò Cæsarem, deinde fecit Augustum, et in Gallias misit. In quo itinere passa est gloriosa legio Thebæorum. Tanta quidem furia persecutionis Christianorum invaluit eorum temporibus, ut infra triginta dies viginti duo millia promiscui sexûs, per diversas provincias, martyrio coronarentur. Quâ quidem persecutione tota fere Christianitas in Britannia deleta est. Sed eorum jussu dum ista geruntur per omnes imperii Romani fines, subitarum graves perturbationum concrepuere fulgores. Porro Carausio, qui ad observanda oceani littora positus fuerat, in Britannia, ac in Ægypto Achilleo rebellantibus, Narseus rex Persarum bellis Orientem, et Africam Quinquegentiani præmebant. Hoc anno passus est Sanctus Georgius. Hujus autem Diocletiani, vel antepaulo tempus, Scotorum conregnantibus pacifice gentibus et Pictorum, junctisque viribus suas regiones ubique protegentibus, casu contigit, ut, die statuto, gentis utriusque quidam nobiles more solito regnorum confinibus gratiâ venandi convenirent. Ubi verò dum per diei ferme spatium huc illucque discopulatis canibus feras agitando discurrerent, molossus quidam, qui sanguinolenta ferarum vestigia solebat insequi, furto per Pictos abductus, et apud eos continuò

nuò repertus est. Quem cum repeterent Scoti, nec reddere volebant, in seditionem versi per violentiam eis eripere nitebantur. At illi quidem è contra nequaquam injurias satisfaciendo mitigare, sed vel crudeliùs augere curantes, ad pugnam properant: ex quo partis utriusque multi qui convenerant gladiis mutuò trucidantur. Hæc enim occasio primæ diffensionis inter eos, ut legitur, et initium est, qui per quingentos annos unà pace degentes, unâque potentiâ ceteris quibuscunque resistentes gentibus concordârunt. Sed non diu postmodum, quanto prius eorum quasi unius amicitia gentis, crebris alternatim obsequiorum beneficiis, confœderationibus, liberorum firmis matrimonio ligis, necnon et mutuis sæpe conviviiis fovebatur intentiùs, tanto crudeliùs eorum inimicitia de cetero rapinis, incendiis, cædibus et insidiis, tumultibus variis et irruptionibus, de die crescebat in diem. Et licet frequenter inter eos pax firmata treugarumque tractatus convenerint, opus tamen in deterius quotidie versum est; ut una gens alteram delere satageret toto nisu. Reparata tamen pax est per Carausium Britonem: conducere verò eos secum præliatum contra Romanos intendit, ut in sequentibus elucescet.

CAP. XLIII.

De conventione Carausii facta cum Scotis.

Volvente rotam hujusmodi non indubiè fortunâ mobili * Romanorum attenuatæ vires adeo mutantur, ut eorum orbis totus mari terrâque turbaretur. Porro Carausius idem vilissimè natus, militaris tamen officii peritissimus, dum arte piraticâ Saxones et Franci tractus Belgici maris et littora navibus populabantur, illud pacandi accepit potestatem à senatu. Qui, continuò latrunculis undique convocatis, quos ad factionem quisquis pronos semper habere poterit, multas ab hostibus prædas sæpe receptas non fociis æquè dividens, nec sua indigenis restituens, vel ad reipublicæ proventum, aut senatui quicquam impertiens, integras sibi curiositate callidâ collectas retinuit, sed ditando. Ob hoc igitur, etiam ne nimîâ barbaros amicitia susceptos et in Romani statûs perniciem aggregatos induceret, à senatu secretò per literas ut occideretur jussum est. Ille verò, cum in omnibus prudens fuisset et cautus, Cæsaris mandati serie compertâ, mox omni virtute contra Romanos insurgens, totam sibimet Britanniam, nihil eis inde largiens, retinuit, dominioque proprio supposuit universam. Insulanas insuper quascunque nationes, Scotos etiam et Pictos, quos acerrimis pridem deprædationibus affecerat, ad amicitiam pacis cum instantia repentè provocans, ut Romanos ex insula conjuncti cum eo pariter dejicere consurgerent, multa promittendo donaria, diligenter postulabat. Nec eos ad hujusmodi pacis usquequaque contractum alligere poterat, si non acquisitæ gladio tempore Neronis possessiones sub eadem pacis subsisterent forma concesserit, ac etiam eis integræ pro perpetuo remanerent. His igitur in adiutorium sibi conjunctis, in Romanos irruens, ereptis sibi cunctis munitionibus et oppidis, omnes è Britannia crudeliter expulit, seseque regni cum diademate consignavit.

* Ita MS. Perthesis; ceteri fere nostri ut et Hearnii, *mobilis*.

CAP. XLIV.

De ratificatione conventionis ejusdem, et fœdere inter Scotos et Britones.

HUNC igitur Carausium, licet ex fœra militia Britones et obscure natum cuncti cognoscerent, propter tamen rei militaris, quâ excellebat, peritiam, libenter in regem suscipiunt; sperantes citius per ejus industriam à Romanorum eripi potestate. Conventiones quoque cum Scotis nuper et Pictis per ipsum initas sponte ratificant; ac dominia ducis quondam Fulgentii, quæ nepos ejus ex filia Gotharius ad fluminis Humbri ripam à Romanis eatenus ope Scotorum, multis labentibus annis, ærumnosè tenuerit *, in possessionem extunc sibi perpetuam, confœderationis gratiâ pacti, liberè concesserunt: et, ut futuris firmatum est temporibus, unus quasi confecti populus contra Romanos vel alias quasunque nationes, ipsis inferre, vel eorum alteri, bella volentes, absque dolo fidelè alterutris opem darent. Mittitur interea, duce Bassiano, Romana potestas ab Imperatoribus ad Britanniam, ut à barbaris eam gentibus et indomitis, occiso Carausio vel effugato reciperet, et ad solitum reipublicæ statum perduceret: sin autem, incolarum cadaveribus respirare nolentium † lugubre sterneret sua rura. Solicitabat interim adventu primo blandiens Pictos Bassianus, (non utique ille Bassianus Caracalla, qui transactis non paucis annis Severo patri successit imperio, sed alius jam tunc propter militiæ famam legionibus præstare ducatum electus;) quod si, percusso secum fœdere, contra Britones ipsum bello juvare contenderent, etiam et eis ipse contra Scotos continuum exhibere præsidium non negaret. Sed quia conventionem priùs à Carausio præventi fuerant, de præmissis finale nullatenus dedere responsum; ipsum tamen, vel eorum protinus habendi subsidium, seu bello saltem se subtrahendi [expectatione] seductum callidè dimittentes: volebant enim fallaci priùs prævidere cautelâ belli finem, de victoria certi, quo securius cum victore pacto postmodum convenirent. Adveniens igitur Bassianus, postquam profligatos cædibus variis et proscriptionibus affecerat Britones, à Carausio, adjunctis sibi Scotis et Pictis, acerbissimo certamine cum multis millibus ‡ occisus est.

CAP. XLY.

De proditiosa morte Carausii.

POST hanc igitur victoriam Carausius, præ ceteris in omni militia splendescens, cum primus omnium Britones, postquam ab Imperatore Julio subacti fuerant, expulsis ex eorum medio Romanis, ad libertatem redactos pristinam egregiè rexisset, à suo milite, non absque proditiois nota, deceptus gladio periit. BEDA. Carausius Britannius

* Ita MSS. † *Nolentium*, MSS. coll. Edinb. Cupr. et Perth. at *volentium*, editio Hearnii et MS. D. G. M. nostrâ quidem sententiâ minus rectè: licet et in aliis quoque depravatus videatur hic locus, quem nos legendum conjiciebamus hoc ferè modo; *Sin aliter, incolarum cadaveribus recuperari nolentium*, &c. ‡ Ita MSS. nostri: *militibus*, editio Hearnii.

sibi per septem annos fortissimè vendicatis ac retentis, fraude tandem Allecti socii sui interfectus est. Erat enim Carausius ex pacto præclare fidelis, promissa * quæque, sed et cum Scotis conventiones et Pictis compositas, ad unguem observans, eos ad mutuam et veram frequenter concordiam per intercedentes nuncios, sæpiusque per literas, adhortando. In hac, inquiens eis Carausius, insula metuendos esse Romanos nequaquam censeo, dummodo communione fidei nationum illius varietas sub fidis adunata principibus firmam alterutris pacem observet, sic quidem, ut non intrantibus statim adversariis, priusquam sociorum habito vel amicorum concursu, repentinum præceps in bellum irruat improvidè; sed, ab hostibus subtractis prudenter victualibus, bello quantum oporteat differatur; et sic, communi deliberato cautè proposito, bellandi suscipiat tempus aptum. Ob mortem interea Carausii principis, pars maxima gentis Britannicæ, reparato cum Scotis præhabita confederationis pacto, vel † ut Allectum occidere, vel ex Britannia posset expellere, ‡ nitebatur. Allectus † verò Pictos, qui fœdus antè promissum Britonibus ruperant, secum ducens, variis Britanniam afflixit incommodis. Post annos tandem paucos pugnam cum eis aggrediens, post plurimas utrorumque strages, et ipse non immeritò cecidit interemptus. EUTROPIUS. Post Carausium Allectus triennio Britanniam tenuit: qui Asclepiodoti * præfecti prætorio ductu oppressus est. Deinde verò genti Britannicæ bella quoties per Romanos illata fuerant, auxiliantes ei toties fidele ferebant et Scoti subsidium; adversus quoque Britones Romanis opem assidue Picti dabant. Separabat autem Pictos à Britonibus, Allecti calliditas, qui se invicem deinceps, usque Galliarum Imperatoris Maximi tempus, alternis cædibus devastabant. Ad Imperatorum recitandum successiones redeamus.

CAP. XLVI.

De successione Galerii et Constantii, et bello Constantii contra Scotos et Britones Albanenses.

VERUM periclitante republicâ sub Augustis Diocletiano et Maximiano supradictis, coadjutores sibi duo creantur, Constantius videlicet Magni Constantini pater, qui Claudii nepos ex filia fuit, et Galerius Maximinus. Quos ut eis etiam affinitate conjungerent, Diocletianus Galerio filiam suam Valeriam, atque Constantio Maximianus Theodoram suam privignam, uxores dederunt. De Theodora verò Constantius septem filios Constantini fratres genuit, qui tandem ad oppressam ab Alemannis Galliam, Britanniamque bellis laborantem civilibus à Maximiano missus est. Gallias autem pacificatis pertransiens secessit in Britanniam, et tres secum transducens legiones, non bello, sed belli quidem formidine, Britones facilius australes ad

* *Quoque*, MS. coll. Edin. † *Vocula ut desideratur in MSS. coll. Edin. Cupr. et Perth.* ‡ *Incitabatur*, MS. coll. Edin. † *Allectus* in editione Hearnii et MS. D. G. M. reliqui codices *Athlectus*; Eutropius et vetustiores, ac etiam ejus nummi *Allectus*. * In omnibus fere MSS. qui *Asclepiodoti ductu prætorio pressus est*.

pacem coëgit. Albanicis verò Britonibus et Scotis bellum indicens, Pictorum in eos gentem, in vicinorum perniciem * semper pronam, agitabat. Erat autem his diebus cum Diocletiano militans filius Constantii Constantinus juvenis, ex Helena priore conjugē sive concubina genitus, quem Diocletianus dolo perimere, stimulante Galerio, fategabat. Cujus fraude per Faustam Maximiani filiam, quam uxorem duxerat, detectâ, salvus ad patrem remeavit. Recedentes ab imperio Diocletianus et Maximianus eosdem † Constantium et Galerium successores habebant, anno Domini trecentesimo septimo, qui, postquam creati sunt Augusti, Romanum imperium in duas procuraciones, Orientis scilicet et Occidentis primi diviserunt: ita ut Gallias, Africam, et Italiam Constantius, Galerius Illyricum ‡, Asiam, et Orientem obtinerent. Constantius tamen Augusti dignitate cum Gallis contentus, regendi quidem Italice sicut et Africæ sollicitudinem recusavit: sicque biennio Galerius imperium solus tenuit. BEDA. Constantius, qui vivente Diocletiano Galliam ** Hispaniamque regebat, vir summæ mansuetudinis et civilitatis, in Britannia (videlicet Eboraco) morte obiit. Hic Constantinum filium ex Helena concubina procreatum Galliarum reliquit Imperatorem. SCRIPTOR.

CAP. XLVII.

Quomodo Constantinus ob persecutionem Christianorum lepram incurrit, et de curatione ejus propter pietatem.

ROMÆ Christianos persequente Constantino sævissimè, Silvester Papa de urbe exiit, et in quodam monte cum suis clericis, ob metum persecutionis, se abscondit. Ipse autem Constantinus, merito persecutionis tyrannicæ, in incurabilem cecidit lepram. Tandem ad concilium pontificum idolorum adducta sunt tria millia infantium, ut eos occidi faceret, et se in eorum sanguine recenti et calido balnearēt. Egremente eo ad locum ubi balneum parari debeat, matres puerorum occurrerunt: quæ resolutis crinibus miserabiliter ululabant, lachrimantes. Ad quarum voces motus Constantinus jussit stare currum, et erigens se, dixit; Audite me, comites et commilitones et omnes qui astantis: Dignitas Romani imperii de fonte nascitur pietatis, quæ hanc etiam legem dedit, ut capitali sententiæ subderetur quicumque in bello aliquem occidisset infantem. Quanta ergo erit crudelitas, ut hoc nostris faciamus filiis, quod fieri prohibuimus alienis? Quid juvat barbaros superasse, si crudelitate vincamur? Victor enim post triumphum vincitur, si pietas ab impietate superetur. Vincat ergo pietas in isto congressu, et bene omnium adversantium poterimus esse victores, si solâ pietate vincamur. Omnium enim dominum se esse comprobat, qui servum se monstraverit pietatis. Melius est ergo me mori, salvâ vitâ innocentium, quam per eorum interitum vitam recuperare crudelern: quam tamen recuperare incertum est, cum certum sit quod

* Ita edit. Hearnii et MS. D. G. M. *perniciem*, MSS. coll. Ed. Cupr. et Perth. † In his tribus etiam desideratur vocabulum *eosdem*. ‡ In iisdem deest *Illyricum*. ** Galliamque Hispanias regebat, in iisdem.

fic recuperata crudelis est. * Jussit igitur Constantinus, ut matribus suis pueri redderentur, et dona plurima et infinita vehicula præberentur: sicque matres, quæ flendo venerant, ad loca sua cum gaudio redierunt. Sequenti verò nocte Petrus et Paulus apparuerunt ei, dicentes; Quoniam effusioni innocentium sanguinis pepercisti, misit nos tibi Dominus noster Jesus Christus ob recuperandæ consilium sanitatis. Silvestrum igitur episcopum, qui apud montem Seraptim latitat, accersi; hic tibi fontem ostendet, in quo tertio immersus statim curaberis. Tu verò Christo hanc vicissitudinem reddas, ut idolorum templa diruas, Christi restaures ecclesias, et ejus deinceps cultor fias. Evigilans igitur Constantinus, statim misit ad Silvestrum, qui eum catechumenum fecit, et unius hebdomadæ sibi jejunium indixit, et carceres aperire monuit. Cumque in aquam descendisset baptismatis, sanus effectus, mirabilis ei emicuit splendor lucis; sicque mundus inde exivit, et Christum se vidisse asseruit; Christianusque sic effectus, licentiam dedit Christianis liberè congregari: et basilicas in honorem Jesu Christi constitui fecit. His temporibus hæresis Ariana oritur, Nicænumque concilium à Constantino ad condemnandam hæresim congregatur trecentorum octodecim episcoporum. In quo concilio beatus Nicolaus Myræorum episcopus præsens legitur fuisse. Consequenter Donatistarum Schisma exoritur, à quodam Donato Afro, qui gradus minoritatis † in personis ponebat Trinitatis. Confirmato igitur in fide catholica Christianissimo rege Constantino, ne ingratus esset omnipotenti Deo, qui sibi tam gratuito contulit sanitatem, tam corporalem quam spiritualem, et cum prosperitate victoriam et profectum in agendis, omnes imperiales dignitates Christi vicario in terris beato Silvestro Papæ contulit; et ipse Constantinopolim transiit, et eam imperialem locum pro Roma constituit: et, ut præmissum est, ecclesiam magnificè dotavit, et suâ chartâ aureâ cum sua subscriptione propria perenniter confirmavit; sicut apparet in sua epistola universali ecclesiæ directâ, cujus tenor sequitur, in hac forma:

CAP. XLVIII.

Copia Bullæ aureæ dotationis ecclesiæ per Magnum Constantinum †.

IN nomine sanctæ et individue Trinitatis, Patris scilicet, et Filii, et Spiritûs Sancti: Imperator Cæsar Flavius Constantinus in Christo Jesu, uno ex eadem Trinitate † salvatore Domino Deo nostro, fidelis, mansuetus, maximus, beneficus, Gothicus, Sarmaticus, Germanicus, Britannicus, Hunnicus, pius, felix, victor ac triumphator, semper Augustus: sanctissimo ac beatissimo patri patrum Silvestro urbis Romæ

* Hic in MS. Cuprensi inseruntur sequentia: "Ecce in quantum propter pietatem ejus et compassiōem acceptus sit Deo, qui et propterea Christianus effectus est, et etiam ab omni lepra mandatus. In hoc verificatur quod scribit Jerōnīmus ad Nepotianum: Non, inquit, inemini me legisse malā morte mortuum qui libenter opera exercuit pietatis. Habet enim multos intercessores; et impossibile est preces multorum non exaudiri." Hæc ipse. † Majoritatis, in codice Cuprensi. ‡ Nesciebat Bowerus hanc bullam à falsario multis post Constantinum seculis fabricatam fuisse. † Immo ex eodem Trinitatis, MSS.

episcopo et Papæ, atque omnibus ejus successoribus in sede beati Petri usque in finem seculi sessuris pontificibus; necnon et omnibus reverendissimis et Deo amabilibus catholicis episcopis, eidem sacrosanctæ ecclesiæ Romanæ, per hanc nostram imperialem constitutionem, subiectis in universo orbe terrarum, nunc et in posterum cunctis retrò temporibus constitutis; Gratia, pax, charitas, gaudium, longanimitas à Deo Patre omnipotente, et ab Jesu Christo filio ejus, et Spiritu Sancto; cum omnibus vobis.

Postquam, docente beato Silvestro, trinâ me mersione undâ salutis purificatum, et ab omni lepræ squalore mundatum beneficiis beatorum Petri et Pauli Apostolorum agnovi, utile judicavimus cum omnibus satrapis et universo senatu, optimatibus etiam et cuncto populo Romani gloriæ imperii subjacenti, ut, sicut beatus Petrus in terris vicarius filii Dei esse videtur constitutus, etiam et pontifices qui ipsius principis Apostolorum gerunt vices, principatûs potestatem amplius quàm terrena imperialis nostræ serenitatis mansuetudo habere videtur concessam, à nobis nostroque imperio obtineant; eligentes nobis ipsum principem Apostolorum et ejus vicarios firmos apud Dominum esse patronos. Et, sicut nostra * est imperialis terrena potentia, ejus sanctam Romanam ecclesiam decrevimus veneranter honorare, et ampliùs quàm nostrum imperium et terrenum thronum, sedem sacratissimam beati Petri gloriose exaltare; tribuentes ei potestatem et gloriæ dignitatem, atque vigorem et honorificentiam imperialem; atque decernentes sancimus † ut principatum teneat tam super quatuor præcipuas sedes, scilicet Antiochenam, Alexandrinam, Constantinopolitanam, et Hierosolymitanam, quàm etiam super omnes in universo orbe terrarum Dei ecclesias. Et pontifex, qui pro tempore ipsius sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ exstiterit, celsior et princeps cunctis sacerdotibus totius mundi existat, et ejus judicio quæque ad cultum Dei, vel fidei Christianorum stabilitatem procuranda fuerint, disponantur. Justum quippe est, ut ibi lex sancta caput teneat principatûs, ubi sanctarum legum institutor, salvator noster, beatum Petrum apostolatûs obtinere præcepit cathedram; ubi et crucis patibulum sustinens, beatæ mortis sumpsit poculum, ‡ et Domini imitator apparuit. Et ibi gentes pro Christi nominis confessione colla flectant, ubi eorum doctor beatus Paulus Apostolus pro Christo, extenso collo, martyrio coronatus est. Illic usque in finem quærant doctorem, ubi sanctum doctoris quiescit corpus: et ibi proni ac humiliati cœlestis regis Dei salvatoris nostri Jesu Christi famulentur officio, ubi superbi terreni reges serviebant imperio. Interea nosse volumus omnem populum universarum gentium ac nationum per totum orbem terrarum, construxisse nos intra palatium nostrum Lateranense eidem salvatori nostro Domino Deo Jesu Christo ecclesiam à fundamentis, cum baptisterio; et duodecim nos sciatis de ejus fundamentis, secundum numerum duodecim Apostolorum, cophinos terræ onustatos propriis humeris asportasse. Quam sacrosanctam ecclesiam,

* Al. et sicut nostram imperialem terrenam potentiam sic ejus, &c. honorari ----- exaltari.
† Al. sancimus. ‡ Ita MSS. nostri, al. sui que magistri et domini.

caput et verticem montium omnium ecclesiarum in universo orbe terrarum coli, dici, venerari, et prædicari sancimus *, sicut per alma † nostra imperialia decreta statuimus. Construximus itaque ecclesias beatorum Petri et Pauli primorum Apostolorum, quas argento et auro locupletavimus: ubi et sacratissima eorum corpora cum magno honore recondentes, thecas ipsorum ex electo, cui nulla ‡ prævalent elementorum, construximus; et crucem ex auro purissimo et gemmis pretiosissimis, per singulas eorum thecas posuimus, et clavis aureis † texuimus. Quibus ecclesiis, pro continuatione luminariorum, possessiones et prædia contulimus, et rebus diversis eas ditavimus, et per nostras imperialium iussionum sacras literas tam in Oriente quàm in Occidente, vel etiam in septentrionali plaga et meridiana, videlicet in Judæa, Græcia, Asia, Thracia, Africa, et Italia, et diversis insulis, nostram largitatem ** concessimus, eâ prorsus ratione, ut per manus beatissimi patris nostri Silvestri pontificis successorumque ejus omnia disponantur. Gaudeat ergo unâ nobiscum omnis populus, et gentium nationes in universo orbe terrarum. Exhortantes monemus omnes ut Deo nostro et salvatori Christo immensas unâ nobiscum referant gratias, quoniam ipse Deus in cælis desuper, et in terra deorsum, qui nos per suos sanctos visitans Apostolos, sanctum baptismatis sacramentum percipere et corporis sanitate dignos effecit. Pro quo, concedimus ipsis sanctis Apostolis dominis beatissimis Petro et Paulo, et per eos etiam beato Silvestro patri nostro summo pontifici et universalis urbis Romæ Papæ, et omnibus ejus successoribus pontificibus, qui usque in finem mundi in sede beati Petri erunt sessuri, atque de præsentī contradimus palatium imperii nostri Lateranense, quod omnibus in toto orbe terrarum præfertur atque præcellit palatiis: deinde diadema, videlicet coronam capitis nostri, simulque phrygium, necnon et superhumera, videlicet lorum quod imperiale assolet collum circumdare; verumetiam et chlamydem purpuream, et tunicam coccineam, et omnia imperialia indumenta, seu etiam dignitatem imperialium præsentium equitum: conferentes etiam et imperialia scripta simul et conta * atque signa, balteum et diversa ornamenta imperialia, et omnem processionem imperialis culminis et gloriæ potestatis nostræ. Viris enim reverendissimis clericis, in diversis ordinibus eidem sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ fervientibus, illud culmen, singularitatem, potentiam, et præcellentiam habere sancimus †, cujus amplissimus noster senatus videtur gloriâ adornari, id est, patricios atque consules effici, necnon et ceteris dignitatibus imperialibus eos promulgantes decorari. Et sicut imperialem militiam, ita et clerum sanctæ Romanæ ecclesiæ ornari decernimus. Et quemadmodum imperialis potentia diversis, cubiculariorum nempe et ostiariorum atque excubitorum ‡, ornatur pulchritudinibus, ita et sanctam Romanam ecclesiam decorari volumus. Et ut amplissimè decus pontificale præfulgeat, decernimus et hoc, ut clerici ejusdem sanctæ Romanæ ecclesiæ mappulis, et lintheaminibus, id est candidissimo colore,

* Al. *sancimus*. † Al. *alia*. ‡ Al. *nulla fortitudo prævalet elementorum*. † Al. *confiximus*. ** Al. *nostrâ largitate eis libertatem, &c.* * Al. *cuncta signa, atque banta etiam, et diversa, &c.* † Al. *sancimus*. ‡ Al. *Excubiarum*.

eorum equos decorari et ita equitare; et sicut noster senatus calceamentis utitur cum udonibus id est * candido linteamine illustrari; ut sic cœlestia, sicut terrena, ad laudem Dei decorentur.

Præ omnibus autem licentiam tribuentes ipsi sanctissimo præfuli patri nostro Silvestro urbis Romanæ episcopō et Papæ, et omnibus qui post eum in successum perpetuis temporibus advenerint beatissimis pontificibus, pro honore et gloria Dei nostri, et in eandem magnam ecclesiam catholicam et apostolicam ex nostro indictu, quem placatus proprio clero † clericare voluerit, et in numero religiosorum clericorum connumerare, nullum ex omnibus præsumentes superbè agere. Decernimus ‡ itaque et hoc, ut idem venerabilis pater noster Silvester summus pontifex, et omnes ejus successores pontifices diademate, videlicet coronâ quam ex capite nostro illi concessimus, ex auro purissimo et gemmis pretiosis uti debeant, et eorum in capite, ad laudem Dei pro honore beati Petri, gestare. Ipse verò beatissimus Papa super coronam † clericatûs quam gerit ad gloriam beati Petri omnino ex auro non est passus uti coronâ; phrygium ergo candido nitore splendidum, resurrectionem Dominicam designans, ejus sacratissimo vertici manibus nostris imposuimus; et tenentes frenum equi ejus, ipsius pro reverentia beati Petri, stratoris officium illi exhibuimus. Statuentes eodem phrygio omnes ejus successores singulariter uti in processionibus, ad imitationem imperii. Unde, ut non pontificalis apex vilescat, sed magis amplius quàm terreni imperii dignitas et gloriæ potentia decoretur, ecce palatium nostrum, ut præfatum est, Romæ urbis *, et omnes Italiæ seu occidentalium regionum provincias, loca et civitates sæpèfacto beatissimo pontifici patri nostro Silvestro universali Papæ contradentes atque relinquentes †, vel successorum ipsius pontificum potestati et ditioni firmâ imperiali censurâ, per hanc nostram divalem sacram dationem et pragmaticum constitutum decernimus disponendum, ac juri sanctæ Romanæ ecclesiæ permanendum ‡. Unde congruè prospeximus, nostrum imperium et regni potestatem orientalibus transferri ac transmutari regionibus, et in Byzantiæ provincia, in optimo loco nomini nostro civitatem ædificari, et nostrum illic constitui imperium. quoniam ubi principatus sacerdotum, et Christianæ religionis caput ab Imperatore cœlesti constitutum est, justum non est ut illic Imperator terrenus habeat potestatem.

Hæc verò omnia per hanc nostram imperialem sanctionem, et imperialia divalia decreta, statuimus atque confirmamus, et usque in finem mundi illibata et inconcussa permanenda decernimus. Unde coram Deo vivo qui nos regnare præcepit, et coram terribili ejus judicio obtestamur, quòd hoc nostrum imperiale constitutum, omnes nostros successores Imperatores, vel cunctos optimates, satrapas etiam, et amplissimum senatum, et universum populum in toto orbe terrarum, nunc et in posterum cunctis retrò temporibus imperio nostro subjacentem, arctet et alliget: et nulli eorum quoquo modo licere hæc quæ à

* Al. udonibus, i. e. candido linteamine illustratis, sic utantur et clerici, ut sicut cœlestia, &c.
† Al. consilio. ‡ Al. decrevimus. † Al. tonsuram. * Al. urbem. † Al. concedimus atque relinquimus. ‡ Al. disponenda, ac jure, &c. permanenda.

nobis imperiali sanctione sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ, vel ejus omnibus pontificibus concessa sunt, refragari vel in quoquam convellere. Si quis autem quod nos decrevimus intemerator aut contemptor exstiterit, æternis condemnationibus subiaceat innodatus, et sanctos Dei Apostolorum principes, Petrum et Paulum, sibi in præsentī et in futura vita sentiat contrarios: atque, inferiori inferno damnatus, cum Diabolo et omnibus deficiat impiis in æternum. AMEN.

Hujus verò imperialis nostri decreti paginam propriis manibus roborantes, super venerandum corpus beati Petri principis Apostolorum posuimus, ibique eidem Dei Apostolo spondentes nos cuncta hæc inviolabiliter observare, et cunctis nostris successoribus Imperatoribus conservanda mandatis relinquere, beatissimo patri nostro Silvestro summo pontifici et universali Papæ, ejusque per eum cunctis successoribus pontificibus, Domino Deo et salvatore nostro annuente, tradidimus perenniter atque feliciter possidenda imperiali subscriptione. Divinitas vos conservet per multos annos, sanctissimi ac beatissimi patres. Datum Romæ, sub die kalendarum Aprilium, domino nostro Flavio Constantino Augusto * et Gallicano, clarissimis viris, consulibus, &c. AUCTOR.

CAP. XLIX.

De successione Magni Constantini, et interfectione Maxentii; ac etiam de conversione Sanctæ Katherinæ.

EUSEBIUS. Igitur Constantinus, ex Helena Constantii concubina genitus, anno Domini tricentesimo nono pervasit imperium, et regnavit annis triginta uno et mensibus decem. Qui statim post mortem patris, animo totum imperium invadendi collectis Gallorum et quotquot Britonum habere potuit, versus Italiam profectus est. Interim excitato Romæ tumultu, prætoria potestas Maxentium Maximiani filium Augustum nuncupavit. [Anno Domini tricentesimo decimo passa est beata Lucia tempore Maxentii; et octavo anno post hoc obiit Alexius Peregrinus, de quo mira leguntur.] SCRIPTOR. Ob quod maximā inter ipsum et Constantinum obortā simultate, non destitit Constantinus donec Maxentium interfecit. Sub quo passa est gloriosa virgo Katherina, cujus admirabilem conversionem paucis, ut æstimo, manifestam, dignam duxi præsentī scripto annotari. Cum ergo Katherina virgo pulcherrima quondam Costi regis infidelis unica filia et heres, post mortem patris adhuc pagana resideret in civitate Alexandrina, XIII. ut dicitur annorum; cumque nobilis esset et formā elegantissimā, et à quā plurimis regum nobilium filiis in uxorem peteretur, utpote quod ad ipsam devolutum fuerat regnum cum tota hereditate paterna; in tantum studio philosophiæ operam dabat, ut quasi nil aliud meditari videretur. Erat utique sapientiā præclara, eloquentiā facunda, et, ut præmisimus, incomparabili pulchritudine decorata. Cumque propinqui ejus, cum matre regina, quæ fuit christiana, licet occulta propter imminētis persecutionis metum, eam ad hoc invita-

* MSS. nostri, *Const. Aug. regnante. Testibus Quarto et Gallicano clarissimis viris consulibus,*
rent,

rent, ut videlicet alicui nobili secundum suam voluntatem matrimonio jungeretur, ne absque liberis decederet, et sic regnum paternum, quod sibi jure hereditario debebatur, ad extraneos devolveretur. Ipsa amore philosophiæ virum recusans, eorum votis et consiliis nullatenus annuebat. Sed cum nimis infestaretur ab iis, volens subterfugium invenire, talia iis responsa dabat, dicens; Si vultis ut vestris acquiescam consiliis, talem virum inveniatis qui mihi in his quatuor æquipolleat in quibus me excellere asseritis, videlicet in nobilitate, pulchritudine, sapientia et opulentia. Dicitis, inquam, me profapiâ generosam, pulchritudine speciosam, sapientiâ et eloquentiâ præclaram, et divitiis opulentam: et ideo si mihi consimilem in his omnibus inveneritis, ut mihi in sponsum copuletur conjugalem præbeo assensum. Quibus contra dicentibus, quod impossibile foret talem invenire virum qui sibi in omnibus supradictis æquipollere posset; nihilominus tamen filius Imperatoris Romani qui ipsam libenter in uxorem reciperet, et aliorum magnorum regum filii invenirentur, qui, licet non tantâ sapientiâ et eloquentiâ cum ipsa æquipollerent, tamen in nobilitate et potentia et etiam divitiarum copia ipsam in tantum excederent, quod de quocunque eorum posset optimè contentari. Katherina immobiliter respondebat, quod non erat in hoc seculo vir tantæ excellentiæ vel dignitatis, quod in ejus conjugium consentiret, si in modico deficeret conditio aliqua de prædictis. Mater autem ejus videns eam non posse flecti suasionibus ac precibus quibuscunque, cogitavit eam ducere ad quemdam reclusum Christicolam et heremitam, charissimum servum Dei, qui non longè à civitate Alexandrina in cellula clausus Domino serviebat; (virum utique magnæ perfectionis et boni consilii, ad quem quandoque cum ipsa perrexerat, et ipsum prudentem ex suis sermonibus deprehenderat,) scilicet ut ejus consilio super hoc negotio uteretur. Quod cum filiæ diceret, humiliter matri consensit.

CAP. L.

Quomodo Katherina instructa per heremitam, recepit ab eo imaginem Mariæ.

STatutâ igitur die accedunt mater et filia ad cellam viri Dei, cum decenti et honesta comitiva, et, ut ipse Katherinæ tribuat salubre consilium, obnixius rogant. Exposito itaque negotio super quo consilium requirebant, vir sanctus respondit, quod bonum et utile consilium erat, propter multa vitanda pericula, ut ipsa sponsum acciperet, quia qualem ipsa petebat, minimè inter mortales reperiri posset. Verumtamen dixit, quod ipse quendam virum cognosceret præclarissimum, Katherinam in omnibus istis prædictis et multis aliis incomparabiliter excedentem: cujus speciositas solis et lunæ splendorem excedit; cujus sapientiâ non solum mortales, verum etiam ipsæ intelligentiæ immortales instruuntur et gubernantur; cujus opes indefinenter distribuuntur, et nunquam deficiunt; cujus curiositas enarrari non potest. Cum hæc et alia plura de eo loqueretur heremita, Katherina mentē con-

sternatâ et facie in varia mutatâ, quasi quâdam incredibili dulcedine absorpta, non in promptu habebat quid viro Dei ad hæc responderet. Quod ipse placidè advertens, matri signavit ut se aliquantulum absentaret. Quo facto, remansit sola Katherina ad fenestram cum heremita, secum diutius disputans et differens de præmissis. Cùmque finaliter quæreret cujus iste de quo loqueretur filius esset; respondit ille, Virginis, inquit, filius, quæ tantæ dignitatis et gloriositatis existit, ut ad consortium mereretur immortalium, in animo pariter et corpore, assumi, et stolâ immortalitatis indui. Cui Katherina; Possemne, inquit, hunc juvenem videre, de quo mihi tot et tanta præfari? Posses, inquit, et verè posses si meis utique consiliis acquiesceres. At illa; Cùm te video virum prudentem et gravem, idcirco tuis dictis fidem adhibens parata sum quicquid consuleris adimplere, dummodo hunc juvenem dulcem, de quo tam placida loqueris, merear intueri. Tum vir Dei repletus gaudio, commendavit sibi quandam parvam tabulam, in qua depicta fuit imago virginis gloriosæ filium tenentis in brachiis miræ pulchritudinis; sub cujus pedibus erat scriptum,

*Lætare puerpera, læta puerperio;
Cujus plena viscera fœcundantur filio.
Lacte fluunt ubera cum pudoris lilio;
Membra foves tenera, virgo, lacte proprio.
Gratis me curis illigò, dum natum tuum diligo:
In hos usus cor colligo, nec sino vagari.
Nil valet hoc quod eligo dulcius amari.
O homo considera revocans memoria,
Quanta sunt hæc opéra supernæ clementiæ.
Ne desperes veniæ, si multum peccaveris,
Ubi tot insignia charitatis videris.
Inspectis ejus dotibus, amoris trabor motibus;
Idcirco me virtutibus accingo votivis;
Et ejusdem nutibus perfruor furtivis.
Sub matris præsidio fuge causâ veniæ,
Nam tenet in gremio fontem indulgentiæ.
Hanc saluta sæpius cum spei fiducia,
Dicens flexis genibus; Ave plena gratiâ.
Intendo mentis aciem in ejus pulchram faciem,
Ut ex ea me satiem, intus incalesco:
Ut solvit sol glaciem, sic totus liquefco.*

Consequenter ait heremita; Hæc clarissima tabula est imago matris ac filii de quo tot et tanta narravi. Accipe igitur tecum domum, et ora quàm intentiùs poteris, et hoc serò intra cubiculum tuum, clausoque super te ostio, devotè ipsam dominam, cujus est hæc imago, quæ et Maria nuncupatur, precare, ut suâ curialitate et misericordiâ tibi filium suum dignetur ostendere. Credo enim firmiter et fateor indubitanter, quòd si fideliter et devotè hanc cum instantia postulaveris, voto tuo non frauderis, sed exaudiet te et ostendet tibi quem tam an-
helo

helo cunctamine desiderat anima tua. Katherina verò lætior effecta, acceptam tabulam sub chlamide occultavit, et, vale facto viro Dei, cum matre domum reversa est.

CAP. LI.

Quomodo apparuit ei in somniis Maria cum filio; et de alterutro inter eos dialogo.

NOCTE verò superveniente, cum se orationi coram matre Dei dedisset, et epithalamii scriptura tabulæ sibi prædulcefferet, et diu cum lachrimis Virginem misericordiæ matrem, ut suum in hac parte desiderium compleret, precaretur, cœpit aliquantulum obdormire. Et ecce regina cœli cum immenso lumine apparuit, brachiis tenens filium pulcherrimum, faciem versus matrem et dorsum versus Katherinam prætendentem. Cumque Katherina, ut sibi videbatur, girans se vellet aliquantulum faciem pueri contemplari, vertebat se ad aliam partem: et dum Katherina se ad illam partem verteret, puer è converso ad aliam itidem partem vultum inclinabat; ita ut nullâ arte faciem ejus intendere posset: æstimabat autem illum, ex nimia speciositate posteriorum et ex aurea fulvedine cincinnorum, incredibilis esse pulchritudinis, et facie gratiosum. Quem statim audiebat matrem in hæc verba alloquentem: Fili, videſne Katherinam quàm pulchra est? Cui filius; Immo tam fœda est, quòd eam respicere non possum. Et mater; Anne sapiens est et eloquens? Filius; Fatua est et elinguis, nec aliquam intelligens veritatem, et ideo secum effari dedignor. Mater; Verùmne, Fili, videtur tibi nobilis et generosa? Filius; Immo ignobilis est et vilissima, ita quòd non est digna discalceare unam de pedissequis tuis. Mater; Ut asserit, ecce dives et opulenta est valde. Filius; Etsi asserit se divitem et locupletem, et nullo egentem, ego tamen dico eam fore miseram et miserabilem, cœcam, nudam et pauperem: unde quamdiu fuerit in tali statu, nullo pretio potest suum desiderium obtinere, ut meam faciem videat, quia indigna est. Ad hæc mater intulit; O dulcissime et amantissime fili, potestne illa aliquid facere ut tibi placeat, et digna efficiatur videre, quæ tantum desiderat tuum vultum gloriosum. Precor te, dilecte fili, quatenus instruas eam, vel saltem mihi matri tuæ dicas, si non ei loqui digneris, quid facere possit ut efficiatur digna tuâ gratissimâ visione. Cui Filius; Non est fas, dulcissima mater, te in omnibus tuis petitionibus non exaudire: vadat ad eum qui sibi de me et te hesterno die vera prædicabat, et si ejus utatur consilio reveniat concito; et manifesto me sibi, et non ultrà avertam faciem meam ab ea. His itaque dictis, disparuit visio; et Katherina experrecta in se reversa est, et admirans ultra modum de his quæ viderat, cum summo desiderio diem crastinum præstolata est, ut perficere posset quæ in illa ecstasi didicerat et viderat.

CAP. LII.

Quomodo Katherina regenerata annulo fidei à Christo subarrhatur.

MANE itaque facto, sumptis secum honestis matronis, accessit ad cellulam viri Dei, et prostrata ad pedes ejus cum lachrimis cœpit ei certitudinem per ordinem enarrare, deprecans obnixius, ut sibi consulere dignaretur quid ei foret agendum, ut digna efficeretur videre illam faciem gratiosam quam tantum concupivit. Ille verò consolatione repletus sibi exponere cœpit mysterium fidei christianæ; ipsamque bene catechizatam et instructam, et lavacro regenerationis initiatam, ad propria remisit, exhortans eam sedulò ut in orationibus perseveraret, et absque dubio mereretur videre quod optabat. Igitur Katherina, veste veteri depositâ, et novâ Christi decorata, gaudens domum reversa est. Ubi cùm se nocte sequente orationi dedisset, paululum obdormivit; et statim in ecstasi facta, vidit gloriosam matrem Dei venientem, filiumque ejus dulciter amplexantem, et ei oscula ingeminantem, et in sedili aureo reverenter se locantem. Cui arridens filius faciem suam jocundam ad Katherinam dulciter convertibat. Ad cujus intuitum, præ amore languens Katherina, liquefacta est anima ejus, et cadens syncopi, quasi mortua, ut sibi videbatur, jacebat. Virgo autem mater ipsam statim elevans confortavit: et, suum prædulcem natum alloquens, exorsa est, dicens; Fili charissime, placet ne tibi nunc hæc Katherina? Cui filius; Immo mater placet, quia, tanquam ex cornice nigra, facta est velut candida columba; ex fatua, facta est sapiens et docta; ex ignobili, spectabilis et generosa; et ex paupere, nimium locupletata. Unde mihi placet eam mihi in sponfam assumere. Quod audiens Katherina procidit in faciem suam et ait; Utinam ego indigna ancilla tua merear fervorum tuorum pedes lavare. Tunc mater apprehendens manum ejus dextram filio suo porrigebat, dicens; Annulo fidei tuæ subarrha eam, et in perpetuam sponfam tibi assume. Quo dicto, Christus eam annulo aureo, in quo erat gemma pretiosissima, subarrhavit, dicente matre utrisque; Trado libens dextræ puerili: deinde maritans dextram virginem collateratâ manu. Ad quod Christus; Ego accipiam te in sponfam perpetuam, ita ut post me nullum alium admittes sponsum. Et, his dictis, Katherina evigilavit, et in digito annulari quo Christus eam desponsaverat reperit annulum pretiosum. Unde extunc mundo et pompis ejus renunciâns, sponso cœlesti firmiter adhæsit. Quæ quidem xxii. suæ ætatis anno, per gloriosam passionem, mortem perdidit et vitam invenit.

CAP. LIII.

Adhuc de Magno Constantino, et ducibus Traherio et Octavio.

EUTROPIUS. Eo tempore respublica per quatuor tuebatur Imperatores, videlicet Constantinum et Maxentium Augustorum filios, Licinium et Maximinum novos homines. Constantinus quoque post

post assumptum imperium anno quinto Maxentium vicit, Italiâque potitus est. Anno deinde nono, Maximino fortuitâ morte prævento; Licinium, cui soror ejus Constantia nupta fuerat, navali terrestrique bello victum interficiens, totum obtinuit imperii principatum. Anno regni sui decimo, Romæ in Petri cathedra Sanctus Papa Silvester sedit, natione Romanus, qui dictum Imperatorem à lepra baptizando mundavit: ex quo pacem deinceps accepit ecclesia, quæ, secundum omnes historicos, à tempore Neronis continuo turbine persecutionum laborabat, quamvis crudeliores ceteris decem annotentur. Nam, ad hunc Silvestrum exclusivè, quotquot Romæ præfuerunt ecclesiæ pontifices, excepto duntaxat Marco, martyres exstiterunt. Hunc Magnum Constantinum in extremo vitæ suæ rebaptizatum; et in Arianum dogma conversum quidam retulerunt. Sed hoc de eo mendosè dictum est, quia beatus Gregorius eum in suo Registro multum commendat; et in historia tripartita ejus exitus laudabilis, et actus boni, commemorantur. Et Ambrosius, super Psal. xiv. eum magni meriti apud Deum commemorat, quia primus in puram viam fidei et devotionis principibus reliquit exemplum. Isidorus etiam in chronicis suis reprobatur oblocutores ejus, et dicit eum feliciter præsentem vitam terminasse. Unde Græci, qui optimè noverant ejus conversationem et mores, eum catalogo sanctorum annumerant, et festum de eo cum solemnitate agunt vigesimo primo die Maii. Et ideo quæ de ipso Constantino mendosè dicta sunt, de Constantino filio ejus omnia vera inveniuntur contigisse. Nam non est verisimile, tantæ devotionis principem in tantum desipuissè, ut baptismum, quod à beato Silvestro acceperat, per quod se et corpus à lepra, et spiritualiter à peccato mundatum cognoverat, ac ipsum Christum in baptismo se vidisse testificatus fuerat, sic contemptibiliter, ut rebaptizaretur, non curassè. Unde propter eximiam, quam habuit ad clerum et ecclesiam, reverentiam et devotionem, creditur hoc ab emulis et adversariis fidei fictum esse. Nam in tantum Christi cultum dilexit, ut mox baptizatus Christianorum ecclesias mandaret ubique erigi. Ipse enim in palatio suo Lateranensi, ad honorem Christi, ecclesiam, quæ nunc dicitur Basilica Salvatoris, construxit; (ut ex hoc universitas hominum sciret, nullatenus in corde suo circa fidem Christi dubietatem, vel præteriti erroris vestigium, remansisse,) quam Sanctus Papa Silvester solemniter dedicavit. Cujus consecrationis tempore, imago salvatoris, non opere humano sed divino, tunc populo Romano depicta in muro apparuit, manetque usque hodie. AUCTOR. Victi sunt his diebus in Britannia per Britones Romani, cum Gallis quos ad ipsius tutelam Constantinus transmiserat, sed nullatenus tamen expulsi, quoniam ad eorum mittebantur præsidium legiones aliæ, quæ, sub jugo redactis Britonibus, clade miserâ Scotos etiam lacerabant. Inter hæc verò Britannici generis Octavius nomine dux quidam, insperatè primò cum paucis insurgens, legionum duces atque patricos simul prætorio confedentes exstinxit. Igitur ad eum mox omnes indigenæ, libertatis gradum volentes ascendere, subito conflunt, ac suum unanimes in regem, hostibus ex insula dejectis, crexerunt. De-

inde mittuntur adversus eum et aliæ legiones duce Traherio *, à quo victus Scotiam adiit, et Scotos, Pictosque etiam quos Britones eatenus hostes habuerunt, firmâ pace compositos, Britanniam rediens secum adduxit, ac ipsum Traherium, cui Britonum penitus obstiterat omne robur, interfecit.

CAP. LIV.

Quod Octavius trifarias insulæ gentes ad pacem reduxit: et de Juliano.

Igitur folio regni sublimatus Octavius, ad veræ pacis unitatem, ut dudum Carausius, insulæ trifarias gentes, Scotos videlicet, Britones, et Pictos, verus intercessor existens, reduxit. Promisit insuper ex pacto se suosque semper ad eorum defensionem pronos juvamen impendere, si secum adventantes contra Romanos, cùm opus fuerit, dimicarent: et hoc idem quisque eorum confirmavit alteri † sub sacramento. Quod utique conventionis fœdus ex omni parte fideliter aliquandiu servatum est, et usque cujusdam tyranni tempus, cui nomen Maximus; cujus crudeli dolo tyrannidis ab invicem dictæ gentes separantur, et in nihilum penè, sicut infra declarabit historiæ veritas, rediguntur. Constantino quoque Magno Nicomediæ decedenti, tres filii ejus, Constantius videlicet, Constantinus, et Constans successerunt, anno Domini tricentesimo quadagesimo. Constantius Romanum adeptus est imperium; Constantinopoli verò Constantinus regnavit, et apud Antiochiam Constans. His fratribus inter se dimicantibus, Romanæ vires consumuntur. Postremò solus Constantius triumphans imperium tenuit, Ariana hæresi depravatus. Verumtamen cùm Constantius frater Constantini duos filios, scilicet Gallum et Julianum, reliquisset, Constantius Imperator dictum Gallum Cæsarem fecit, et contra rebellantes misit; quem tamen postmodum interfecit. Julianus verò timens ne, exemplo fratris à Constantio ‡ patruo suo perimeretur, monasterium ingressus monachus effectus est: ubi magnam religionem simulans, lector ordinatus est. Quædam honesta matrona, ut refert Joannes Belet, habens tres ollas plenas auri, aurum in orificiis ollarum cinere, ne appareret, operuit; et prædictas ollas Juliano, quem sanctissimum hominem existimabat, coram quibusdam monachis servandas tradidit; quòd autem ibidem aurum esset non aliter indicavit. Julianus igitur prædictas ollas accipiens, et tam copiosum aurum inveniens, totum furatus est, et illas cinere reimplevit. Post aliquod tempus, cùm mulier depositum suum requireret, ille ollas incineratas reddidit. Cùm verò aurum requireret, convincere illum non potuit, quia de auro testes non habuerat; quoniam monachi, coram quibus hoc sibi tradiderat, nil in eis nisi cinerem viderant: et sic aurum obtinuit, cum quo Romam fugit, et per hoc obtinuit consulatum. Demum magos et ariolos, ut si Imperator fieri posset, requirebat. Cui cùm, quodam mago mediante, Dæmon apparuisset, acceptâ ab eo Christianæ fidei renunciatione, ipsum futurum Imperatorem prædixit. Hic igitur à

* Ita epitome libri Passetensis. reliqui MSS. semper vel *Trahern*, vel *Traherii*. † *Alacri*, MS. coll. Edinb. ‡ *Fortè patruus*.

Constantio Cæsar factus, contra Gallos et Alemannos missus, de ipsis triumphavit. Sub ipso Sanctus Martinus militans, relicta militiâ, floruit. Hic Christianos persequitur, et Judæis licentiam dedit templum Hierosolymis reedificandi: qui ex omnibus partibus congregati, quod magno labore construxerant, per terræ motum funditus destructo, locum et opus territi reliquerunt. Cùm verò contra Persas ad bellum processisset, transiens per Cæsaream Cappadociæ, multa opprobria beato Basilio illius civitatis episcopo irrogavit. Sequenti nocte, vidit Basilius in ecclesia Sanctæ Mariæ, per visum, multitudinem angelorum, et in medio eorum cœli reginam astantibus dicentem; Vocate mihi citò meum militem Mercurium, ut Julianum apostatam occidat, qui me et filium meum superbè blasphemavit. Erat autem Mercurius miles ab ipso Juliano pro fide nuper interfectus, et in eadem ecclesia sepultus. Et ecce post nonnullos dies quidam de exercitu redit, dicens; Cùm Julianus Imperator in exercitu moraretur, ecce miles ignotus cum armis suis et lancea veniens, urgens calcaribus equum, audaci mente Julianum impetiit, et lanceam fortiter vibrans ipsum validè per medium transossit; et subito abscedens nusquam comparuit. Ipse verò Julianus, dum adhuc spiraret, sanguine suo, ut dicitur in historia tripartita, volam suam implevit, et in aëra projecit, dicens, *Vicisti, Galilæe, vicisti*: et sic miserabiliter exspiravit. Ab omnibus autem suis insepultus relinquitur, et à Persis excoiatur, et de corio suo regi Persarum substratorium efficitur, AUCTOR.

CAP. LV.

De Antonio monacho, et morte Arii.

Constantinus iste, Arianâ hæresi depravatus, interea dum fratri bellum inferre vellet occisus est. Hujus tempore moritur Ægypti ille magnus monachus Antonius, qui, perfectè de carne, mundo et Diabolo triumphans, hujusmodi vocem à Domino audire meruit; Quia viriliter dimicasti, in toto orbe te faciam nominari. Cujus etiam Constantini favore fretus Arius, dum Constantinopolim ad ecclesiam pergeret contra Christianos dimicaturus de fide, divertens ad domum sutoris pro purgando ventre secessit, et in purgatoria domo viscera cum vita effudit. Constantinus interea, dum fratri bellum inferre vellet, occisus est: Constantem quoque Magnentius, apud castrum cujus nomen Helenæ est, interemit, imperii anno decimo septimo. Constantius autem, vir egregiæ tranquillitatis, cùm annis viginti quatuor, aliàs triginta octo, regnasset, ad bellum civile contra Julianum apostatam conversus, inter Ciliciam et Cappadociam obiit in itinere. de quo infra dicetur. Anno quidem hujus Constantii decimo sexto Maximus, de quo superius est tactum, ab eo regendi Gallias acceptâ potestate, cum legionibus proficiscens, proditione quorundam Britonum allectus, relicto in quiete Galliis, Britanniam cum suis copiis venit, Gallis pariter et Romanis. Hic ex imperatoria stirpe descendens, Constantini videlicet Magni consanguineus, partem imperii sibi

fibi competere calumniabatur. In catalogo principum Romani generis qui dominabantur Britonibus legitur, quod ab anno Gratiani primo et deinceps apud Britones regnaverit Maximus annis triginta tribus, hoc est ab anno Domini CCCLXXXI. et sic ad annum quintum Imperatoris Honorii vixisse diceretur. Sed hoc nullatenus stare putatur: quia Theodosii senioris anno secundo, qui est annus Dominicus CCCLXXXVIII. idem Maximus, propter iniquam mortem Gratiani, quem proditione magis quam bello peremerat, apud Aquilejam à Theodosio captus est et occisus. Patet igitur verius quod anno Constantii decimo octavo, Domini videlicet tricentesimo quinquagesimo quinto, Maximus hostiliter Britanniam intraverit debellandam. Hoc anno reconditæ sunt reliquæ Sancti Andreæ Apostoli, et Sancti Lucæ Evangelistæ, et Sancti Timothei discipuli Sancti Pauli, apud Constantinopolim cum magno honore.

C A P. LVI.

Quod Conanus Scotos et Pictos duxit bellatum contra Maximum.

IPSI quoque tyranno Maximo venienti Britanniam, primo nutu pars maxima Britonum adhæsit; sed hi præcipuè, quos, ut patriam invaderet invitatores habuit: pars verò residua firmiter cum Octavio permanebat. Deinde in * Britannia civile bellum inter eos commotum est, et hinc inde conflictus varii. Maximus tamen potiori bellorum fine potitus est. Conanus autem Brito, regis Octavii nepos, cujus administrationem belli gerebat, secessit in Scotiam, et socios †, Albanæ Britones, Scotos et Pictos, et aliis undique collectis auxiliis, regressus, et bellum cum Maximo committens, victus est. Unde desperatus Octavius rex triumphanti Maximo sese dedit. Ad Scotiam nihilominus iterum Conanus refugiens, copiisque refociliatis ad bellum properans, adhærentium Maximo provincias trans Humbrum clade vastando gravissimâ contrivit. Bellorum verò strages inter eos continuæ trium annorum durabant spatium: quibus Scotorum vires tantis attenuantur incommodis, quod secum deinceps ad certamen se conferre nequaquam posse dixerunt; quia suæ nobiliores gentis quamplurimos bellis prioribus amisissent. De pace verò tractanda, salvis omnino confederationibus, consilium dabant. Præcavescentes autem et hi, qui Conanum extollere volebant, Britones, ne suo fine consensu Scoti cum Maximo pacem secretò conficerent, etiam socios, sine quibus minimè bella subsisterent, à suo videntes subsidio deficere, pacem et illi continuè, quam ipse sæpius expetiit, inierunt. GALFRIDUS. Redibat igitur Maximus, commissis proeliis quandoque cum triumpho, quandoque superatus abibat. Denique cum alter alteri damnum maximum intulisset, concordiam, annuentibus amicis, fecerunt. Hinc Maximus per anni spatium firmam simulando pacem habere cum Scotis, ut primo

* Particulam *in* quæ in prima editione occurrit, ex sua exulare iussit cl. Hearnius, quia in ejus MSS. non existabat; et reverà hæc præpositio nimis frequenter in MSS. seculi XV. desideratur: nos verò eam restituendam duximus, quia et linguæ Latinæ indoles ita poscit, atque in MS. D. G. M. occurrit. † Hæc fortè exprimi debent in casu auferendi. HEARN.

tractatu sub fide Conano promiserat, regem Pictorum et populum occultè sibi callidâ societate connectens, adversus eos bella † movendo, fallaciter excitavit. Intendens verò populum sub sua servitute deducere, cautè primo divisit ab invicem, ut postmodum faciliùs vincere posset; quia, quos insuperabiles communi potentiâ conjunctos noverat, dolo separatos vincere proposuit: cujus propositi statim effectus, et in brevi postea sequebatur.

CAP. LVII.

Quomodo Britones cum Pictis, duce Maximo, Scotos à regno dejecerunt:

Immemores deinde confecti fœderis, quod olim agente Carausio, nec frustra, Scotis Picti pepigerant, eorum illico provincias, non solum cum Maximo conjuncti comites, verum etiam duces præcipui, ceteris per omnia crudeliores, vastabant; et interceptos vel populando quoscunque, vel conflictu majores, omni spretâ redemptione, trucidant, inermi nequaquam vulgo parcentes vel imbelli. Omnis verò Britannicæ gentis aggregata potestas ut eos deleteret, Pictis adherere non distulit: solus Conanus et sui, quamvis opprobrium à Maximo cum indignatione tulissent, à prædis se continent et cædibus, nec eis assensum tantum dare volebant aut juvamen. Me dudum eis, Conanus inquit, et ipsi fidem perpetui fœderis mihi fecisse commemoro, quam violare nullatenus honestè valeam, quemadmodum inviolatam hæcenus ut illi fideliter observârunt. Nefanda deinceps inter eos bella, multo prioribus sæviora, resurgunt, quibus, post modicum adhuc tempus, non confectorum senio, fugentium vel ubera parvulorum, muliercularumve partui proximo quicquam hinc inde miseretur; sed cujusque sexûs universi quos vel interciperent, hac clade miserâ consumpti sunt. Quid plura?

*Finalis demum Pictis victoria cessit:
Amplius in bello nequeunt resistere Scoti.
Qui probitate solent armorum gentibus esse
Contiguus terror, hostesque fugare superbos;
Subdere vi terras, victores jura tueri,
Fœdere conjunctis et opem conferre potenter;
Jam latitant derelicti. Fit nullus amicus.
Fugantur, gladio cæduntur, et exilantur:
Hostis et est plebi judex. Generosa propago
Exulat. heu! regni cum principe vis perit omnis.*

Cecidit autem his diebus in bello rex Scotorum Eugenius cum filio, multique cum eis principes et reguli, vulgus etiam innumerabile: sed et reliqui, qui bello supererant, relictis prædiis, subesse cum populo vel hostibus servire nolentes, elegerunt potius in terra aliena, velut advenæ degentes liberi, quam in propria subditi vivere continua in servitute. Ethaich quoque, regis frater, cum suo filio cui nomen Erth, aliisque pluribus, Hiberniam petiit. Alii verò Norvegiam: insulas

† *Movendo*] Ita MS. Cupren. in reliquis *movendum*.

itâque quidam petentes per omne tempus latebant excidii, præter quas omne regnum, circa Dominicæ tempus incarnationis annum videlicet trecentefimum sexagesimum, amiserunt.

CAP. LVIII.

De translatione reliquiarum Sancti Andreae.

CIRCA idem tempus Constantius Imperator, filius Magni Constantini, de quo præmissum est, anno regni sui vicesimo, zelo Christianæ religionis ductus, et, speciali devotione, quam erga beatum Andream Apostolum antea diu corde conceperat, stimulatus, facto complere desiderans †, regionis Achaia civitatem Patras, quâ passus est Apostolus et sepultus, adiit, et suas inde reliquias manu validâ surripiciens, in maxima lætitia cum hymnis et canticis septimo idus Maias Constantinopolim transtulit; ac thecis ibidem aureis et argenteis, summo cum honore, locavit. Achaia quidem est una de septem Græciæ provinciis, et insula penè; nam absque septentrionali sua parte, quâ Macedonia jungitur, est undique mari circumsepta. Cùm igitur delegasset Christus Apostolis et discipulis suis orbem suâ prædicatione in fide catholica imbuendum, commisit beato * Andreae circa mare Caspium Scythiam, Macedoniam, et Achaïam, et etiam, ut quidam volunt, Scotiam. Et quia, ut prædicitur, Picti de Scythia originem duxerunt, eos quos vivus convertere passionè præventus non poterat, voluit vel post mortem. Hic Andreas Apostolus Domini, frater Simonis Petri, in nativitate Petro prior, et vocatione primus; in ordine apostolatûs secundus aut certè tertius; gente Galilæus, de Bethsaida civitate ortus, omnium discipulorum mitissimus, justitiâ, pietate, et sanctitate penè † omnes præcessit. AUCTOR. Erat enim colore niger, decorus aspectu, staturâ mediocris, barbâ habens prolixam. Cujus quorundam ossium de Patras ad Scotiam translatio sequitur, in hunc modum: Accidit autem, ut divino nutu, tertiâ nocte priusquàm Imperator civitatem est ingressus, Angelus Domini cuidam sancto viro timenti Deum abbati, nomine Regulo, reliquiarum appareret custodi, dicens; Applica tibi fratres idoneos, et pergens ad sarcophagum quo beati Andreae reposita sunt ossa, tolles inde dextræ manûs tres digitos, et os brachii dependens ab humero, dentem unum, et genu patellam, ac, ubi monstravero, cautè custodias, donec redeam. Qui mox, electis fratribus accersitis, omnia, velut sibi præceptum est, ossa secum deferens, in secretiori loco per Angelum condidit assignato. Veniens igitur expeditis legionibus Imperator post biduum civitatem opibus evacuando captivat, et acceptum, in quo condebantur reliquiæ, scrinium decenti veneratione Constantinopolim afferri iussit, seipso pariter cum exercitu comitante.

† Hic desiderari videtur vocabulum aliquod. * Beato] hoc vocabulum desideratur in MSS. coll. Edinb. et epitome Passet. Apostolo suo Andreae, MS. Cupr. † Omnibus, in MSS. Cupr. et Perth.

CAP. LIX.

Angelus præcepit Regulo ut, acceptis reliquiis, circiales mundi partes adiret.

TRanscursis demum annis aliquot, Angelus iteratò cœlestis ad abbatem reversus Regulum, hoc ei mandatum vultu terribili *, quod sequitur, in omnipotentis Dei nomine tradidit, et his verbis: Resumptis, inquit, beati Andrea Deo dilecti, quas me nuper docente reservasti, reliquiis, sanctorum tecum † laudabilem assumens comitivam, occiduas partes, sub ‡ circio mundi finem, adire non differas; et quocunque locorum quâ transveheris carina, Deo volente, naufragio periclitetur, te tamen et sociis in incolumitate persistentibus, ibidem tui laboris excursus †, aut longioris saltem itineris, scias feliciter consummatum. Caveas insuper ne hujusmodi sis mandati negligens, aut immemor; quin et eodem * loco, divini nominis ad honorem, et Apostoli sui sancti perpetuæ venerationis laudem, firmiter ecclesiæ fundamenta jaceas; quia futurum est, ut, sicut ejus vivæ † prædicationis sonitu, quod non ignoscis * †, dudum Oriens, ita reliquiarum ejus scias veraciter signis fiendis et totum Occidens perpetuò decorari. Erit enim locus ille, quoniam electus à Deo, sempiterna sedes apostolica, firma siquidem fidei petra, nec immeritò, quia beati Petri fratris, cui dixit Dominus, *Tu es Petrus, &c.* itaque regni † quo situm habeat, immobilis erit et tenax anchora, cunctisque fidelibus, præcipuè regibus et ceteris terræ potentibus †, ob devotionem Apostoli percelebris, quorum prædiis abundè ditabitur et muneribus. Venientium igitur ibidem peregrè diversis ex mundi finibus, ut corporis salutem et animæ recipiant, catervæ crebrò fidelium, adeptis mirificè petitis ad propria gaudentes redeant **; et Deum in Apostolo, qui semper in suis sanctis gloriosus est, voce magnificè collaudantes. Et, his dictis, Angelus ab eo disparuit; et ejus ad exsequenda mandata beatus Regulus se convertit. Igitur divinis volens obtemperare præceptis, prudentibus viris ac religiosus ad se vocatis, scientiâ moribusque præclaris, quos et pridem angelica singillatim exhortatio præmonuit suæ peregrinationis fieri participes et meriti, secum ad navem sacras deferens reliquias mare petiit, partes adire paratus circiales. Hæc autem hujus comitivæ sacrosancta sunt nomina sanctorum quæ sequuntur videlicet; sanctus abbas Regulus, Sanctus Damianus presbyter, Gelasius et Chubaculus diaconi, Marniacus frater Sancti Damiani, Nereus et Elrisenius de Creta, Mirenus, Machabæus, et Silvius frater ejus: heremitæ quidem

* *Vultu terribili*] vice harum vocum in epitome Passet. legitur *vultu seriose*, in MSS. coll. Edinb. Cupr. et Perth. *multum seriose*. † *Sanctorum catum*, ed. Hearnii; *Scotorum totum*, ed. Galei; *sociorum tecum*, MS. D. G. M. quæ lectio nescio an non præferri mereatur. † Ita MSS. D. G. M. et Cupr. *sub dquilonis circio*, MSS. coll. Edinb. Perth. Harleian. et epitome Pass. *sub leonis circio*, in edit. Hearnii. † *Laboris extremum, aut longioris saltem itineris finem*, MS. D. G. M. * Ita MS. D. G. M. et edit. Hearnii, reliqui codd. eorum loco. † *Dum videret*, MS. D. G. M. * † Id est, non ignoras. † Ita MS. D. G. M. et edit. Hearnii, in reliquis regnum. † *Potentatibus*, in MSS. coll. Edin. Perth. Cupr. Harleian. et epitome Passet. ** Ita MS. D. G. M. reliqui *redient*, pro *redibunt*.

octo; videlicet Felix, Sajanus, Matthæus, Mauritius, Madianus, Philippus, Lucius, et Eugenius; ac virgines sanctæ tres de Colossia, viz. Triduana, Potentia, et Emeria.

CAP. LX.

Quod beatus Regulus, cum reliquiis naufragus, primo Scotiam advenerit.

HI quoque viri sanctissimi cum virginibus refertam quibusque necessariis ingressi naviculam, æquoreo tramite Mediterraneo fines Europæ circumeunt, quousque sitas oceano multis fatigati laboribus venirent ad insulas sub occasu. Cùmque spatio duorum penè fuissent annorum, ut aurâ duci * contigerat, freto non cognito vagantes, ignari quid agerent, ab Oriente subito ventus vehemens et solito validior in velum irrui; cujus impetu regno Pictorum, inter scopulos Albionis insulæ, velut ab Angelo prædictum fuerat, ratis impulsâ conquassatur. Confortatus tamen à Deo beatus Regulus, incolumis ad terram cum fociis iv. kalendas Octobris, Dominicæ crucis prælato signaculo, gaudens aggreditur; et ibidem in nemore porcorum, quod patriâ linguâ Mucros † dicitur, ad honorem Apostoli basilicam postea dedicavit. In quo loco reliquiarum attactu multa fiebant, etiam hæcenus stupenda sunt, miracula, qualia post fidei susceptionem in insulis visa nequaquam eatenus vel audita sunt; utpote cæcis ab utero daretur visus, mutis fermo, claudis gressus, et omnibus piè suffragium Apostoli petentibus, à quacunque tenebantur ‡ infirmitate, medela protinus, Deo miserante, largiretur. Crebrescentibus hujusmodi quotidie miraculis, occurrunt undique nationum populi cum muneribus, immensas Deo laudes, complotis manibus de tanto patrono suppliciter extollentes. Propter quod priscais temporibus apud Reymonth repertum est fuisse sic tabulariter † scriptum. SCRIPTOR.

*Hæc sinus iste maris, malè fertile littus, opima
Transcendit patriæ fertilitate loca.*

*Hæc * regio prius orba viret; paupercula pridem,
Nunc dives; dudum sæda, decora modò.*

*Huc etenim veniunt orare remota tenentes
Castra viri; patrio turba profecta solo:*

Francus magniloquus, belli Normannus amator,

Textor Flandrensis, Teutonicusque rudis;

Anglicus, Almannus, Hollandus, Pictavus experts

Velleris, et cædis Andegavenfis amans:

*Qui Rhenum, Rhodanumque bibunt, Tiberimque potentem,
Andree veniunt huc adhibere preces.*

*Nos quoque, si tantos inter modò nomen habemus,
Venimus huc vecti prosperiore rotâ.*

Hæc ibi.

* Duce, edit. Hearn. et MS. D. G. M. † Mucros, edit. Hearnii et MS. D. G. M.
‡ Tenebantur, MSS. D. G. M. et Cupr. † Vocabulum tabulariter in solo cod. Cuprensi invenimus. * Al. hæc.

AUCTOR. Illius autem eo tempore regionis rex Hurgust filius Fergusii *, loci delectatus sanctitudine, suum inibi palatium juxta basilicam ædificans, beato Regulo suisque fratribus terras quasdam pro seminandis frugibus, in eleemosynam perpetuam excolendas, concessit: cujus exemplo posterius reges, ut suæ devotionis dictabat affectus. Quamvis in modico, possessio tamen augebatur, usque quod rex Hungus, qui post annum octingentesimum incarnationis Dominicæ Pictos rexit, decimam regni partem beato Andreæ tradidit, ob opem mirabilem in expeditione sibi collatam contra Saxones, ut infra, libri quarti capitulo decimotertio cum sequenti, patebit. In forma quoque monasteriali fundatâ cellulâ, deputatisque reliquiarum custodibus, beati viri prædicando per patrias exiere, non equites, sed, ut dudum Apostoli, per binos et binos verbum Dei gentibus cum nonnullis interpretibus ubique seminando, innumera signa miraculosè facientes. Cum igitur has in fide gentes doctrinis cœlestibus imbuissent, et signis confirmassent variis, beatissimus abbas Regulus post annos triginta duos, postquam naufragus in Albionis venerat insulam, quibus evangelicum opus exercens mirificè Deo complacuit, apud Kilremonth, à Mucros per regem mutato nomine, plenus dierum obiit et grandævus.

CAP. LXI.

Quod Maximus, postquam Scotos à Pictis separatos bello contriverat, etiam et Pictos subegit.

RUPTI namque fœderis gens ipsa Pictorum, cum Scotos à regno callidè per eam deceptos expulisset, impunis postmodum diu non exstitit. Nam et ejusdem Maximi tyrannidem statim postea per sensit, et ex eodem liquore felleque, quem Scotis suis sociis nequiter propinari composuit, etiam et ipsa, nec immeritò, potavit. Igitur tyrannus idem Maximus, dum Scotos à regno penitus noverat exactos, totius potentiae robur in Scotiam repente conduxit; et Pictos, priori bello multum à Scotis debilitatos, et pluribus oppressos bellis, servire coëgit; eorum cunctis munitionibus, etiam Scotorum quas ipsi ceperant, captivatis. Interea Constantius Imperator, adversus patrui filium Julianum apostatam, ut præmissum est, regnare molientem ad bellum civile conversus, post annum imperii vicesimum quartum inter Ciliciam obiit et Cappadociam in itinere. Quo mortuo, Julianus ad imperatoriam accessit dignitatem anno Domini cccclxiv. et imperavit anno uno cum octo mensibus: alibi tamen annis tribus; Eutropius quoque septem tradit. Post necem Juliani, accessit ad imperium Jovianus †, et imperavit mensibus octo. Deinde Magnus Valentinianus imperio succedit, anno, secundum Paulum Diaconum chronographum, ab urbe condita millesimo centesimo decimo sexto, et secundum Hugonem, anno Domini trecentesimo sexagesimo septimo, Romanorum Imperatorum in computatione tricesimus octavus, et imperavit annis

* Ita MS. Perthen. *Fergusi*, MS. coll. Edin. *Ferguso*, MS. Harl. et epit. Paslet. *Fergo*, codd. D. G. M. et Hearnii. † Ita noster et alii medii ævi scriptores, pro *Jovianus*.

undecim. Hic non solum corporis fortitudine, sed et prudentia, temperantia, atque iustitia, corporisque magnitudine et proceritate praeulgebat. Cum idem antea sub Augusto Juliano fidem Christianitatis integram gerens, scutariorum tribunus esset, iussus ab Imperatore sacrilego vel idolis immolare, vel militiae cedere, ad tempus declinavit. Nec mora, caeso Juliano, Jovinianoque mortuo, idem Valentinianus qui pro Christi nomine tribunatum amiserat, in locum sui persecutoris imperium accepit. Valentem vero fratrem in communione regni suscepit, et filium suum Gratianum, anno regni tertio, in Imperatorem sustolli fecit. SIGIBERTUS. Hoc tempore Maximus, qui per tyrannidem Britanniam invasit, Scotos et Pictos eam incurstantes superavit, et regis Octavii filia * assumpta in conjugio, se regni diademate consignavit. Anno Domini trecentesimo septuagesimo obiit Sanctus Basilius qui dicitur Magnus, et post hoc anno nono obiit Joannes Chrysostomus.

CAP. LXII.

De praesumptione Maximi contra Romanum imperium, et de Conano.

POSTquam Valentinianus apud Brigitionem Quadorum † oppidum subita sanguinis effusione, quae dicitur apoplexis, exspirasset, ejus frater Valens cum nepote Gratiano tribus annis et sex mensibus imperavit. Circa idem tempus floruit doctor Ambrosius. Quo Valente per Gothos in vili casula cremato, remansit Gratianus Imperator cum Valentiniano juvene fratre suo. Coepit anno Domini trecentesimo octogesimo primo, et imperavit annis sex. Coadjutorem vero sibi Theodosium Augustum fecit; qui, post ipsum Gratianum occisum à Maximo, solus imperavit annis undecim, cum jam in Orientis partibus sex annis, Gratiano vivente, regnasset. Coepit autem anno Domini trecentesimo octogesimo septimo. Porro Maximus, (qui *maximus* merito, si *tyrannorum* addatur, dici posset) in regni Britanniae sublimatus fastigio, cum suae dolo calliditatis et potentiae Scotos, à Pictis sociis nequiter circumventos ac trufos in exterminium, eorumque victores Pictos suo cernebat subditos dominio, superbire coepit; et contra Romanum imperium suam tyrannidem exercere. Divulgata namque morte Valentis, non obstante quod Valentiniano jamdudum et filio suo Gratiano regnantibus firmatam sacramento fidem fecisset, arrepta tyrannide purpuram induit; et, Dionoto tribuno pro judice Britannis relicto, omnes Galliarum regiones, quas sub iisdem Augustis regendas acceperat, imperio sublatas usurpavit. Heredem se dicebat Magni Constantini, ideo, quod Gallis ad minus imperare deberet ac Britonibus, contendit. Gallica deinde regna postquam obtinuit, Armoricum regnum Conano Meriodoco pro Britannia reciprocum, anno Domini trecentesimo octogesimo sexto tradidit; et, expulsis indigenis, promiscuo sexu Britannici generis illud restaurans, minorem deinceps Britanniam nominavit. Timuit enim, ne, Conano redeunte Britan-

* Ita editio Hearnii; MSS. *filiam assumptam*. † *Squadorum* in MSS. nostris, atque etiam in quibusdam Pauli Diaconi exemplaribus.

niam, cum eo Britones contra suæ majestatis potentiam, ut soliti semper adversus extraneos, tumultu confurgerent: ipsum igitur, cum aliis sibi suspectis proceribus, secum transduxit ad Gallias; quos, cum multis plebanorum millibus ex insula deductis, minori locavit in Britannia. BEDA. Maximus, vir quidem Augusto dignus nisi contra fidem emerisset, in Gallias transiit, ibique Gratianum dolo circumventum occidit. Theodosius insuper, anno regni sui secundo, vel, secundum alios, primo, beneficiorum Gratiani non immemor, hostem illum Maximum, trucem ac formidabilem, occidit apud Aquilejam; ac Valentinianum fratrem Gratiani restituit Occidentis ad imperium. SIGIBERTUS. Tempore Theodosii senioris Sanctus Patricius Scotus in Hibernia cum sororibus venditur, ubi, cum reguli cujusdam porcarius esset, Angeli sæpius alloquio fruebatur.

CAP. LXIII.

De Christianissimis actibus Imperatoris Theodosii senioris, et ejusdem uxoris Placellæ.

HUGO FLORIANCENSIS. Denique Christianissimus Imperator Theodosius contra Gentilium errorem insurgens, eum evertere funditus destinavit. Lege primò datâ præcepit idolorum templa solo tenus everti. Antè sui temporis imperium, Magnus Constantinus, qui primus pietate morum ornavit imperium, sacrificare dæmonibus interdixit: non tamen eorum evertit templa, sed inaccessibleia fore præcepit. Cujus quidem filii paterna secuti sunt vestigia. Julianus autem, eis succedens, impietatem renovavit, et veteris flammam erroris reaccendit. interemptoque Juliano, Jovinianus imperium affectus, immolationes rursus prohibuit idolorum. Valens denique cunctis imperii Romani gentibus concessit, ut suas religiones colerent sicut vellent; illos impugnans solummodo qui dogmata non suscipiebant Ariana. Sic quidem et usque tempus hujus nobilis Theodosii, et ad idolorum aras ignis accendebatur, et libamina ac sacrificia offerebantur; sed et publicas festivitates populi per plateas agebant, et orgia Dionysii celebrabant, atque cum sacris * currebant, eviscerantes canes, et furentes agebant omnia, quæ nequitia proprii erroris insinuat. Sed hæc omnia catholicus Imperator Theodosius extirpare radicitus imperavit, et evulsâ corripuit et condemnavit. Hic Theodosius clementissimus fuit, adeo, ut nullum se lædentium, vel contra se insurgentium morti adjudicaret, dicens; Utinam mihi esset possibile ad vitam etiam mortuos revocare. Ejus curia monasterium videbatur, ubi cum clericis matutinas laudes agebat, codices divinos legebat, hostesque suos, non tam ferro vel multitudine, quàm jejunio et oratione confusus, prosternebat. Hic Orientis et Occidentis partes pacificè possidens, apud Mediolanum defunctus est. Sub eo transtulit Jeronimus novum et vetus Testamentum; Ambrosius et Hilarius hymnos composuerunt; Augustinus, cum esset Manichæus, ad fidem convertitur ad prædica-

* Sacrificiis, pro sacris, in MSS. coll. Edinb. Capr. et Perth.

tionem Sancti Ambrosii: sed nondum subito renasci voluit, donec et quousque, ipso sedente quodam die cum socio suo Alypio ad mensam lusoriam, ab Africa supervenit quidam amicus Augustini, nomine Pontianus, qui vitam et miracula illius magni Antonii monachi, qui nuper in Ægypto sub Constantino Imperatore defunctus fuerat, recitavit. Ad huiusmodi exempla Augustinus vehementer exarsit, ita quoddam socium suum Alypium, tam vultu quam mente turbatus, invasit, et fortiter exclamavit, Quid patimur? quid audimus? Surgunt indocti et rapiunt cælum, et nos cum doctrinis nostris dimergimur in infernum! Et sic flens et ejulans, cum esset annorum triginta, cum Alypio ad Ambrosium cucurrit, et ab eo sacrum baptismum suscepit. Tunc Ambrosius, Te Deum laudamus, inquit; et Augustinus, Te Dominum confitemur, respondit: et sic hi duo hunc hymnum alternatim composuerunt, et usque in finem decantaverunt. AUCTOR. Hujus Theodosii Imperatrix uxor Placella claudorum atque cæcorum debiliusque maximam habebat curam, non servis, non aliis utens ministris ad hæc officia peragenda, sed per semet ipsam hæc agens ad eorum habitacula veniebat, unicuique, quod opus habuit præbens; et per ecclesiarum xenodochia discurrens suis manibus infirmis ministrabat, ollas eorum extergens, jus gustans, offerens cochlearia, panes frangens, cibos ministrans, calices prælibans, et alia cuncta faciens, quæ servis et ministris mos est solenniter * operari, faciebat. Illis autem, qui de rebus eam talibus prohibere nitebantur, dicebat: Aurum autem distribuere imperii opus est; ego autem pro ipso imperio hoc opus offero mihi bona tribuenti. Sed et viro suo sæpe dicebat; Oportet te, marite, semper cogitare quid dudum fueris, et quid modò sis: nam si hæc semper cogitaveris, ingratus Deo benefactori tuo non eris, sed imperium quod, eo largiente, suscepisti, per omnia legaliter gubernabis. SCRIPTOR. Ad propositum ait quidam:

*Quod cinis es et eris, in corde tuo mediteris:
 Quare jocunderis, cum vermibus esca pareris?
 Quamvis diteris, memor esto quod morieris.
 Post quasi pulvis eris, ut quid mas glorificeris?
 Hæc tria quid fueris, quid sis, fies, memor eris.
 Postea pungeris, morieris, ne dubiteris,
 Exemplis veris, limi quasi pulvis haberis.
 Hic breve forsitan eris, quamvis rex tu reputeris.
 Non absconderis in castris cum morieris.
 Ex quo reverteris, respice, mundus eris.
 Hostem namque geris carnem, qui culmina geris.
 Cum cinis es et eris, finis semper mediteris. AUCTOR.*

* Solere inter, MSS. coll. Edinb. et Perth.

CAP. LXIV.

Quòd, mortuo tyranno Maximo, Scoti regnum recuperare cæperunt.

Theodosius autem bene tranquillatâ republicâ, apud Mediolanum, ut prædicitur, naturalis mortis quietem invenit: cujus corpus eodem anno Constantinopolim translatum est. Cui successerunt duo filii, quos ex eadem Placella genuit, Honorius scilicet et Arcadius, anno Domini cccxcviii. simulque regnabant annis tredecim. Eorum anno secundo dicit Sigibertus Sanctum obiisse Martinum; sed Prosper, eorum anno quinto. Hoc etiam anno fundavit Sanctus Augustinus Hipponensis episcopus ordinem nigrorum canonicorum et eorum regulam. Istorum verò temporibus Imperatorum diu prostrata latèque dispersa Scotorum natio post mortem Maximi statim resurgere cœpit, et ex illatis sibi tanto tempore per hostes injuriis, ultionem expetere condignam intendit*. Cùm igitur à Theodosio peremptus fuisset Maximus, ejusque filius Victor nomine, quem imperandis Gallis, dum ad Italiam tenderet, reliquit, etiam ab eo fuerat extinctus, necnon et comes suus Andragatius, his auditis, ex navi præcipientem se dedisset in mare, nec ulterius ejus familiæ ulla spes iterum respirandi fuerat; Gratianus Municeps à quibusdam Britonibus Imperator ejus loco Britannis creatus est; ab aliis tamen, suam timentibus tyrannidem, ne velut Maximus perperam in eos aliquid ageret, post creationem mox percussus †, occubuit. PAULUS et BEDA. Apud Britannias loco Gratiani, Constantinus ex infima militia, propter solam spem nominis, sine meritis virtutis, eligitur: qui Gallias transiens, detrimento reipublicæ magis fuit quàm augmento; Constantemque filium ex monacho Cæsarem factum Hispanias misit. Quod audiens Honorius, dum vires reipublicæ continuis vexari cerneret incommodis, generum suum Constantium comitem, virum strenuum, ad Gallias cum exercitu misit: ubi mox ingressus Constantinum apud Arelatē exstinxit. Constans verò filius ex monacho Cæsar à Gerontio comite Viennæ peremptus est. Hos verò patrem et filium Galfridus in Britannia, proditione Pictorum, docet occisos: cujus etiam variæ tenent historiæ contrarium.

* Hic in codice coll. Edinb. inseritur versus, qui habetur supra, hujus libri cap. xv. † Ita editio Galei. MSS. nostri, *creatus*.

EXPLICIT LIBER SECUNDUS.

D d

Incipiunt

Incipiunt tituli capitulorum libri tertii.

- De Fergusio filio Erth Piētis conjuncto, regnum, dolo tyranni Maximi, per Britones et Romanos XLIII. annis detentum recipiente.* CAP. I.
De expulsiōe Romanorum et Britonum de suo regno. CAP. II.
De crudelitate cladis per Piētos et Scotos Britonibus illatæ, et de Grymisdike. CAP. III.
De victōria Romanæ lēgionis et Britonum contra Scotos, et morte Fergusii regis. CAP. IV.
De succēssione regis Eugenii, qui cum avo suo Gryme evertit Grymisdike. CAP. V.
De reparatione muri quem Severus Imperator olim construi jussit; et electiōe primi regis Franciæ. CAP. VI.
De Scotis murum destruentibus, et de clade Britonibus illata. CAP. VII.
De adventu Sancti Palladii in Scotiam, primi Scotorum episcopi. CAP. VIII.
De eodem Palladio et aliis Sanctis; ac missiōe Sancti Patricii ad Hiberniam, et de ejus purgatorio. CAP. IX.
De dejectione muri per Scotos et Piētos, et subjectione Britonum Albanensium. CAP. X.
De Britonibus scribentibus Romanis pro succursu. CAP. XI.
De desperatis Britonibus, et suo infausto rege Vortigerno invitante paganos Saxones contra Scotos. CAP. XII.
De primo Saxonum adventu, et diversis stragibus hinc inde datis et illatis. CAP. XIII.
De rege Scotorum Dongardo cum Vortimerio confæderato contra paganos. CAP. XIV.
De reditu Saxonum post mortem Vortimerii, et perditione illata Britonibus. CAP. XV.
De Scotorum rege Constantio, et divisiōe Britannicæ in octo regna Saxonum. CAP. XVI.
De confæderatione Aurelii Ambrosii cum Constantio contra Saxones; et de vate Merlino. CAP. XVII.
De rege Scotorum Congallo, et confæderatione sive renovatione fæderis cum Britonibus. CAP. XVIII.
De Chlodoveo primo Francorum rege baptizato. CAP. XIX.
De eodem, et tempore quo primum habuerunt originem, et de Sancto Giberiano. CAP. XX.
De rege Scotorum Gourano, et renovatione fæderis cum Uther patre Arthuri. CAP. XXI.
De Gilda historico, et suis metricis prophetiis. CAP. XXII.
De prophetiis ejusdem, et de S. Brandano et Machuto. CAP. XXIII.
De morte Gourani regis Scotorum, et de Arthuro rege Britonum. CAP. XXIV.
De eodem Arthuro, Walvano et Modredo. CAP. XXV.
De succēssione trium regum Scotorum; et de adventu Sancti Columbæ ad Scotiam. CAP. XXVI.

De

- De Angelo librum vitreum ferente Sancto Columbæ pro consecrando Aidano.* CAP. XXVII.
- De subsidio per Aidanum Malgoni regi Britonum misso.* CAP. XXVIII.
- De eodem Aidano, pro Cadvallonis regis Britonum subsidio contra Saxones proficiscente.* CAP. XXIX.
- De Sanctis Columba et Kentigerno, et hymno dictato per Sanctum Columbam ad laudem Kentigerni.* CAP. XXX.
- De pœnitentia et morte Merlini vatis.* CAP. XXXI.
- De eodem Aidano per Æthelfridum regem Northumbrorum de bello fugato.* CAP. XXXII.
- De Augustino Anglorum doctore; et de vindicta inbonorantibus eum irrogata.* CAP. XXXIII.
- Qualiter, ad præceptum Augustini, mortuus excommunicatus pro decimis ecclesiam exivit.* CAP. XXXIV.
- De excommunicante mortuo resuscitato, alium resuscitatum absolvente.* CAP. XXXV.
- Motivum Papæ Gregorii mittentis Augustinum ad prædicandum fidem relapsis Anglis.* CAP. XXXVI.
- De eodem Gregorio; et de commendis monasteriorum, et curatorum negligentia.* CAP. XXXVII.
- De prophetia Sancti Columbæ de filiis regis Aidani, et Sancto Droftano.* CAP. XXXVIII.
- De successione Eugenii filii Aidani, et Sanctis Gillenio et Columbano Scotis.* CAP. XXXIX.
- De fuga Cadvallonis venientis in Scotiam pro subsidio, et de Sancto Oswaldo.* CAP. XL.
- De regibus Ferchard et fratre suo Donaldo, quos Sanctus Columba benedixit.* CAP. XLI.
- Quomodo Cadwallo interfecit reges Anglorum apostatas, et consequenter Cadvallonem Oswaldus.* CAP. XLII.
- De Oswaldo mittente Scotiam pro doctoribus ad informandum Anglos.* CAP. XLIII.
- De prædicatione S. Aidani, et passione regis Oswaldi.* CAP. XLIV.
- De rege Ferchardo et Sanctis Finano, Furseo, Foilano et Ulcano Scotis.* CAP. XLV.
- De prædicatione S. Colmanni, et reditu ejus in Scotiam.* CAP. XLVI.
- De numero regum Anglorum quos Scoti baptizabant, et de episcopis a quibus baptizabantur.* CAP. XLVII.
- De Malduino rege Scotia, et episcopo Tuda succedente Colmanno, et de mortalitate.* CAP. XLVIII.
- De fuga Cadwalladri novissimi regis Britonum; et quare Deus repulit eos.* CAP. XLIX.
- De ejusdem causis, et Britonum futuro reditu per Angelum prophetato, et de Merlino hoc prophetante.* CAP. L.
- De utroque rege Eugenio, et Sanctis Cuthberto et Adamnano, et vindicta monasterii de Coldingham.* CAP. LI.
- De successione regis Amrikellech, et Sancto Cbiliano Scoto martyre.* CAP. LII.

De regibus Eugenio VI. et Murdaco; et statu tunc temporis in Britannia.

CAP. LIII.

De rege Ethsin, et damnatione Karolomanni quia spoliavit ecclesias.

CAP. LIV.

De regibus Eugenio VII. et Fergusio intoxicato per uxorem ejus ob zelotypiam.

CAP. LV.

De Seboachio rege et Pipino patre Magni Karoli, et quadam viragine Imperatrice.

CAP. LVI.

De rege Achaio primam cum Francis confederationem faciente, et fratre ejus Scot-Gilmyn.

CAP. LVII.

De nunciis Scotorum Karolo missis pro eadem confederatione firmanda.

CAP. LVIII.

De execranda prodicione Northumbrorum in suis regibus, adeo quod nullus eis imperare auderet.

CAP. LIX.

De principio studii Parisiensis, et quomodo à Scotis incepit: et de extinctione monachorum.

CAP. LX.

De descriptione staturæ fortitudinis, refectione et excubiis Karoli.

CAP. LXI.

De eodem, et ejusdem progenitoribus regibus Franciæ.

CAP. LXII.

Quod volentes passagium facere contra paganos debent servare certa rudimenta.

CAP. LXIII.

De regibus Convallo et Dungallo resuscitantibus bellum in Pictos.

CAP. LXIV.

LIBER III.

CAP. I.

De Fergusio filio Erth Pictis confederato.

HUJUSMODI quidem et aliis ubique Romanis contingentibus incommodis, et, super hæc, Britannia civili discordia laborante, Picti, quorum eis nuper Maximus munitiones eripiens suis servandas militibus tradiderat, à servitutis vinculo cupientes resolvi, pristina vicissitudinis et pacis fœdus cum Scotis occultè componunt, ut libertates avorum et regna conjunctis viribus hortantur suppliciter, cum opportunum instaret jam tempus, reciperent. Illi verò suis annueri parati suggestionibus, sed dolosæ gentis prodicionem primitus expertam omni curâ cavendam decernunt*, quod nec bella, saltem publica, seu deprædationes cum paucis suo nunquam ineant consortio; nec primam in bellis aciem, inter amicum videlicet suspectum et hostem publicum, assumere de cetero præsumant: nam sæpius incauti, post fœdus noviter initum, dolosis ab hostibus prosteruntur. Igitur anno Domini quadringentesimo tertio, Imperatorum Arcadii et Honorii sexto, regni quoque Scotorum in Albionis insula septingentesimo tricesimo tertio, ab eorum origine, primo videlicet

* Ita codex Cuprensis; reliqui, *discernunt*. hæc autem voces sæpius inter se permutantur.
eorum

eorum ex Ægypto progressu, MDCCCIII. ac ab origine mundi 100DLXXXIX.* Fergusius filius Erth, filii Echadii, qui fuit frater Eugenii regis bello prostrati per tyrannum Maximum, juvenis strenuus, ceteris virtute præcellens, fortis viribus et audax, in bello quoque pronus et efficax, cum duobus fratribus Loarn et Tenegus suisque populis insularis, Hiberniensibus ac Noricis, intrepide Scotiam regnum de jure sibi debitum adveniens, hostes in ea diu degentes abunde longius effugavit. Unde quidam;

*Agmine condense ventis velamina pandit:
Et ratis æquoreos atque galea petunt
Fluctus. in his acies juvenum phalerata superbo
Principe concreditur. Haud mora, turma potens
Ad natale solum properat. Relevare jacentes
Rex fasces † regni cespitem, sospes adit
Intrepidus patriam, pandens vexilla leonis,
Terruit occursum quem fera nulla ferox.
Ocius advenit, fuerat quæ turbine diro
Subdita plebs annis x. quater et tribus; hæc
Congaudens, patrio regi servire parata,
Ad libertatem, quicquid ut orbe, volat.*

Regi præterea Fergusio cum exercitu per patrias, quas paulatim cum indigenis recepit, procedenti, Pictorum gentes cum suis occurrunt cuneis; et ne quidem eis ullus vel odii vel perfidiæ scrupulus putaretur inesse, castra quæque, cunctasque munitiones, quotquot Scotorum, permittebat Maximo, tenuerunt eatenus, apertis sibi spontaliter januis reddiderunt ‡.

CAP.

* Antea VMDXXV. nos autem codicis Galeani auctoritatem secuti sumus. Reponendum sane VMDCLII. si calculus recte se habet in cap. 1. lib. 1. et in cap. 21: (nobis 23.) lib. II. HERNIUS. In MS. Perth. VMDLXXXIII. in Cupr. et epitome Passet. VMDLXXX. in cod. D. G. M. VMDXXIX. † Ita editio Hearnii; at è MSS. quidam *seffos*, alii *saules*, alii *salcos*. ‡" Posthæc sequuntur in codice Cuprensi capita duo, quæ non solum in nullo alio, quod quidem vidimus, exemplari occurrunt, sed neque ad res Scoticas, quidquam spectare videntur, quin potius eorum interventu historiæ filum abruptum diceret; prius enim nihil præterquam de sanctis quibusdam et rebus ecclesiasticis narrationes, parum quidem verosimiles, continet; in altero de hæresi Prædestinatorum agitur: unde nobis prorsus eliminanda forent; sed quia nonnullis ejusmodi lectu digna fortè habebuntur, totum hæc exhibere visum est."

CAP. II. De diversis incidentibus.

ANNO Domini cxx. inventio protomartyris Stephani, Nicodemi, &c. Tempore discessus Arcadii et Honorii, Romæ celebrato gladiatorio ludo, Thelamachus monachus zelo Dei effervuit. et populum Romanum increpans attentius spectaculo inhiantem, ab eo morti lapidatur. Unde Honorius Imperator offensus, gladiatorium ludum indicto suo in perpetuum removet. Hoc anno obiit Sanctus Martinus Turonensis. Anno septimo horum Imperatorum Romæ, Alexis nobilissimus Romanorum vita mirabilis declarata est. anno eorum nono Pachomius abbas docuit monachos regulam vivendi, quam Angelo dictante didicerat. Anno eorum septimo Innocentius Papa decrevit pacis osculum ad Missam dari, sabbato jejunium celebrari, oleo ad usus infirmorum ab ipso consecrato licere uti. In Britannia Pelagiana oritur hæresis. Eodem anno Paula Bethlehem obiit, cujus vitam inclitam Jeronymus scripsit: inter cetera sic eam præconizat, dicens; Si cuncta corporis mei membra in linguam verterentur, et omnes artus humana voce personarent, nihil dignum sanctæ ac venerabilis Paulæ virtutibus dicerem. Eodem tempore Chrysostomus ab Eudoxia uxore

CAP. II.

De expulsiōe Romanorum et Britonum.

CONDUXERUNT utique de Dacia Vespiliones ac etiam Hunos qui mare turbarent Britannicum, plurima sibi promittentes spolia, suisque regnorum portibus firmum contra Romanos de cetero receptaculum. In unum namque præfatæ gentes conglobatæ, fœderibus tactu sacramentorum iteratis, quoniam et una fuerat et amborum necessitas, per regna gradientes alienos è prædiis ejiciunt: et, quia prudentis nullatenus est differre paratis, inducias nulli concedere volebant; immo cujusque conditionis quemquam, si non vel è regnis festinum

uxore Arcadii exilio relegatur; sed populo pro hoc tumultuante, revocatur: secundo exiliatur, sed terræ motu regiam urbem graviter concutiente, a civibus revocatur. Horum in tempore magnus Augustinus in ecclesia philosophatus est; cujus librorum tractatum numerus plus quam ad mille triginta extenditur, multis numero non comprehensus. De quo dicit Gennadius de illustribus viris; Quis gloriatur tanto studio ut legat quanta ille scripsit, quæ quidem cuicumque, ut æstimō, viventi, non quidem scribere, sed nec legere occurrat. Anno Honorii sexto Judæus quidam, quæstus causa, cum in multis hæreticorum ecclesiis baptizatus fuisset, venit etiam ad ecclesiam orthodoxorum, sub eadem intentione, baptizandus; et cum baptizari deberet, aqua fontis subito disparuit; et iterum atque iterum allata aqua, et fonte repleto, iterum atque iterum aqua disparsens virtutem Dei et Judæi perfidiam ostendit. Anno sequenti Papa Zosimus decrevit cereum sabbato sancto Paschæ benedicendum. Cujus cerei mysticus intellectus sic describitur:

*Cereus iste Deum notat, atque diem Jubilæum,
Quo mundus, per eum, traxit de morte tropæum.*

Quidam occidentales ultimo anno cycli decemnovenalis pro embolismo communem annum tenentes, ac per hoc in Pascha celebrando oberrantes, divino miraculo ad veritatem revocantur. In una enim Italice ecclesia, ubi, in sabbato sancto Paschæ, hora baptizandi solebat aqua divinitus manare et statim ex se redire, nullo deductorio penitus apparente, tunc tempore minus justo, id est octavo kalendas Aprilis, Pascha celebrantes, aqua non emanans expectatione unius diei ac noctis fœellit; legitimo autem die Paschæ, hora celebrandi, aqua solito emanans decimo kalendas Maii, Pascha celebrari debere ostendit.

CAP. III. *De hæresi prædestinationis, et expulsiōe Romanorum et Britonum.*

HOC in tempore, ut scribit Sigibertus, Prædestinationum hæresis cœpit serpere, qui ideo Prædestinati vocantur, quia, et de Prædestinatione et divina gratia disputantes, asserbant, quod nec pie viventibus profit bonorum operum labor, si a Deo ad mortem prædestinati fuerint; nec impiis oblit quod improbi vivant, si a Deo prædestinati fuerint ad vitam. Quæ assertio et bonos a bonis evocabat, et malos ad mala provocabat. Et ne quis ex hujusmodi hæresi sumat materiam disputandi, audi quid scribat Cæsarius; Quod prædestinationi immitentes multi decipiuntur exemplo Lodovici Thuringie hominis literati; qui tanto errore erat deceptus, ut se assereret necessario salvandum, si prædestinatus erat; vel damnandum, si præcitus: dicebatque se horam mortis suæ non posse effugere vel anticipare; et ob hoc, sine ullo timore, infinitis vitiis se multipliciter exponebat. Tandem graviter infirmatus, medico accito dixit, ut curam adhiberet qua convalescere posset. Medicus peritus, non solum medicinam, sed et etiam theologia, illius errorem non ignorans, dixit; Domine, si hora mortis vestræ venerit, non potero vos curare: si vero non venerit, frustra curam adhiberem; quia sine hoc curabimini. Cui infirmus dixit; Quomodo sic respondes? scio quod, nisi mihi subveniatur, moriar ante tempus. Tunc medicus; Si creditis vitam vestram proteclari virtute medicinæ, quare hoc negatis de poenitentia quæ est animæ medicina? Attendens infirmus virtutem verborum, statim, quasi infusa luce securitatis, ab eo omnes dubietatis tenebræ diffugerant, et dixit; De cetero esto mihi medicus animæ, quia per tuam medicinali linguam liberavit me Deus a maximo errore. Ad illud confirmandum dicit Christus Brigittæ, libro vi. Revelationum capite xxii. de quodam qui in prædestinatione posuit fidem suam, dicens; Si Deus præcivit me damnandum, cur amplius laborabo? Si vero salvandum, facilius recipiet poenitentiam. Væ illi nisi se citius emendaverit; quia nullus propter præscientiam meam reprobatur. Ad hoc etiam Augustinus de prædestinatione dicens, quod prædestinatio Dei multis est causa standi, nemini et causa labendi.

arriperet

arriperet exitum, vel eatenus si castra tenentes petita sponte non red-
derent, post obsidionis assaultum, statim ereptos jugulabant. Infra quo-
que spatium ab inde trium annorum idem Fergusius, universas regni
regiones cis citraque vadumoticum à patribus ab antiquo possessas,
de Mora * lapidea videlicet, ad Inchegal et insulas Orcades, sub sua
composuit ditrone. A primo quidem hujus regni rege Fergusio filio
Ferechard ad hunc regem Fergusium filium Erth inclusive, quadra-
ginta quinque reges, ejusdem et gentis et generis, in hac insula regna-
verunt. Sed et horum singillatim distinguere tempora principatum,
ad præsens omittimus†; nam ad plenum scripta non reperimus‡. Ab
hoc ergo rege jam ulterius omnium regum, etiam tempus usque mo-
dernum, successive secundum chronicas, regnationis annos inferere
convenit, ut quis, quo, quantove tempore regnaverit, clarius posteris
propaletur. Idem namque rex Fergusius sedecim regnavit annis in
Scotia, quorum tribus ultimis ultra Drumalban, hoc est, ultra dorsum
Albaniae‡, primus regum Scotici generis in terra Pictorum, à monti-
bus ad mareoticum regnavit, (sed si vel gladio, vel alio quo jure,
mihi non patuit,) ubi nullus antea primatum tenuit prædecessorum.
Conjuncti quidem, ut superius, Scoti cum Pictis, postquam à propriis
sedibus Romanos expulissent et Britones, eorum regnum Britanniam,
quæ tunc temporis omnium belligerorum ope viduata fuerat, crebris
agminibus, ut diversorum notatur in chronicis, sæpius invadunt; vulgi
miserabilis partem gladio cædentes, partemque vitæ relictam sub servi-
tute deducentes.

CAP. III.

De crudelitate cladis per Pictos et Scotos illatæ Britonibus.

A Bduxerat enim secum Maximus, à Britannia ad Armoricam, Co-
nanum et omnes bellicosos insulæ juvenes, quos reperit, et in-
ermes tantum colonos reliquit: qui, cum suæ feritati resistere vel
bello configere non noverant, ab eorum occurso, velut ab igne, re-
lictis prædiis, aufugerunt. Tantâ nimirum tyrannide tunc temporis
eos vexabat, suæque crudeli disperfit versutiâ, quod hætenus et hodiernum
usque diem statum nequaquam attingere pristinum, seu quomo-
dolibet prosperari valebant. Beda verò de crudelitate cladis his diebus,
et ædificatione muri secundi transversus insulam, ita scripsit: Exinde
Britannia, omni armato milite, totâque floridæ juventutis alacritate
spoliata, quæ, tyrannorum abducta temeritate, nusquam ultra domum
rediit, prædæ tantum patuit; utpote omnis usus bellici prorsus ignara.
Denique subito duabus gentibus transmarinis vehementer sævis, Scoto-
rum à Circio, Pictorum ab Aquilone, multos stupet gemitque per
annos. Transmarinas autem dicimus has gentes, non quod extra Bri-
tanniam essent positæ, sed quia à parte Britonum erant remotæ duobus

* Muro lapideo, quæ dicitur Stanmur Anglicè, MS. D. G. M. porro, ab Inchegal, in MS.
Capr. et Inchgal, edit. Hearnii et MSS. coll. Edinb. et Perth. † Et ad libros antiquos Hi-
berniciæ referimus, addit MS. D. G. M. ‡ Addit MS. Capr. præterquam in metro, ut patet
infra, lib. III. cap. IX. † In Ergadia hic additur in MS. Capr.

finibus † maris interjacentibus, quorum unus ab orientali mari, alter ab occidentali, Britanniae terras longè, latèque irrumpit. Orientalis habet in medio sui urbem Guidy; occidentalis supra se, hoc est, ad dextram sui, habet urbem Alcluith *, quod eorum linguâ sonat petram Cluith, est enim juxta flumen nominis illius, [qui nunc dicitur Clide †.] Ob harum autem infestationem gentium, Britones legatos Romam cum epistolis mittentes, lachrimosis precibus auxilia flagitant, subjectionem continuam, dummodo hostis imminens longius arceretur ‡, promittebant. Quibus mox legio destinatur armata; quæ, ubi insulam advecta, cum hostibus congressa est, et magnam eorum multitudinem sternens, ceteros sociorum è finibus expulit; eosque interim à dirissima depreffione liberatos, hortata est instruere murum inter duo maria trans insulam, qui arcendis hostibus posset esse præsidio: sicque domum cum magno triumpho reversa est. At illi trans insulam murum, quem jussi fuerant, non tam lapidibus quàm cespitibus construcentes, utpote nullum tanti operis artificem habentes, ad nihilum utilem statuunt. Fecerunt autem eum inter duo freta, vel sinus, de quibus diximus, maris, ut ubi aquarum munitio deerat, ibi præsidio valli fines suos ab hostium irruptione defenderent. Cujus ibidem operis valli usque hodie certissima vestigia cernere licet. Incipit autem spatio duorum ferme millium, à monasterio Abircornyng [id est, Abercorn] ad orientem, et tendens contra occidentem juxta urbem Alcluith terminatur. Post Arcadii mortem imperavit Honorius cum octenni puero, fratruele suo Theodosio, quatuordecim annis, cum et antea cum Arcadio fratre tredecim annis regnaverit, et cœpit anno Domini quadringentesimo undecimo †. SCRIPTOR.

Hujus tempore Pelagius erroris sui dogmata prædicat: ad cujus, et Novati hæretici damnationem, concilium apud Carthaginem trecentorum et triginta episcoporum congregatur. Contra quorum dogmata Augustinus super illud evangelii, *Hodie mecum eris in paradiso*, sic invehit, dicens; Clementissima Dei benignitas peccatorem nunquam aspernatur, quia nil serum quod est verum, nil irremissibile quod est voluntarium: sed quemcunque necessitas cogit ad pœnitentiam, nec quantitas criminis, nec brevitatis temporis, nec vitæ enormitas excludit à venia, si vera contritio, si pura fuerit tuæ voluntatis sive voluptatis mutatio; sed in amplitudine sinûs suæ misericordiæ mirabiliter prodigos mater charitas suscipit revertentes: et, velit nolit Novatus, omni tempore divina gratia recipit pœnitentes. Ezek. xxxiii. *Impietas impij non nocebit ei in quacunque die conversus fuerit ab impietate sua.* Unde,

*Christus confessum, licet omni tempore pressum,
In quacunque hora suscipit absque mora.*

Eo etiam tempore instituit Augustinus ordinem canonicorum, qui tunc apud Hipponem floruit. His temporibus beatus Hieronymus,

† MSS. *finibus*. * Al. *Alclud* et *Cluid*. nimirum literæ *d* et Saxonum *th* magnam inter se habent similitudinem. † Hæc uncis inclusa desunt in MS. D. G. M. et edit. Hearnii, neque enim sunt Bedæ verba. ‡ Ita MS. D. G. M. editio Hearnii, et ipse Bedæ; at *ar-*
ceretur in MSS. coll. Edinb. Perth. et Cupren. † *Nono*, MS. Cupr.

xcī. ætatis suæ anno, migravit ad Christum. Fuit sanè Honorius moribus et religione patri suo Theodosio similis, remque publicam pacatam relinquens Romæ defunctus est.

CAP. IV.

De victoria Romanæ legionis et Britonum contra Scotos, et morte Fergusii regis.

Equidem et inde refert Paulus Diaconus quæ sequuntur. Hac tempestate Britanni, Scotorum et Pictorum infestationem non ferentes, Romam mittunt; ac, sui subjectione promissa, contra hostes auxilia flagitant. Quibus statim ab Honorio missa militum legio, magnam eorum multitudinem stravit, ceterosque Britanniae finibus expulit. Illis igitur ex Britannia fugatis, Britones, Romanorum auxilio superiorem in bello manum habentes, ut eis jussu est, supradictum murum ab oceano construunt ad oceanum; et tantis per intervalla firmatum turribus, quod ab unaquaque tubæ clangor ad aliam pertingere posset, maximo sumptu perfecerunt. Incipit autem ab Oriente super australe littus Scotici maris, juxta villam Karedin; deinde passuum spatio viginti duorum millium protendens, per transversum insulæ porrigitur; et civitatem habens ab Austro Glasguensem in ripa flumines de Clyde, juxta Kirkpatrick terminatur. Hujus autem atrocissimi præmemorati conflictus post ruinam, quo, triumphantibus Romanis et Britonibus, rex inclitus Scotorum Fergusius cum magna suorum Pictorumque multitudine corruit, qui de Scotis supererant, Romanis nequaquam, aut Britonibus, volentes subjici, paucis vulgi ruralibus exceptis, vacuum linquentes patriam aufugerunt. Non enim ultra fretum australe moram diutius audebant trahere, quamvis ejusdem temporis nonnulli vates, gentis utriusque tantæ belli non obstante clade, futurum esse caneabant, Scotos proculdubio totam insulam possessuros*. Filios autem tres reliquit impuberes, Eugenium videlicet, Dongardum et Constantium, quos ex filia Britonis Gryme genuit, de stirpe ducis Fulgentii descendens. Ipsum quoque Gryme Imperator Maximus, quia Conani fautor indeficiens atque Scotorum exstiterat, callidè pulsit à dominio. Eugenius verò post mortem patris regni sustollitur arce: juvenis quidem et paucos habens annos; ideoque rectorem sibi suisque fratribus, et regni custodem, avum suum Gryme primates deputant, cum et ipse militiâ præstans, de suorum etiam præcorum regum genere duxerat originem. Quia verò sicut et pacis, ita bellorum temporibus aptum regimini non ignorantes, in ducem eligunt quousque nepotes ad annos attigerint puberes, ac habiles exstiterint ad regendum.

* Ita MS. Perth. reliqui, possidentes aut possidendos.

CAP. V.

De successione regis Eugenii, qui cum avo suo Gryme evertit Grymsdike.

IN regni denique sublimatus folio rex Eugenius, cum avo consule Gryme, regnare cœpit anno Domini quadringentesimo decimo nono, et Imperatoris Honorii nono, regnavitque triginta quatuor annis. Interim Romanâ legione post ædificationem muri reversâ, primò quæ pacis sunt regni cautè disponens; ad bella deinde se convertit. Terras quidem ad boream Humbri, quarum quædam sibi successione parentum, et dudum Fulgentio, aliisque Scotorum Pictorumque nobilibus ante bellum jure competerent, molestè ferens injustè per Romanos et Britones fore detentas, collectis undique coadjutoribus in magna potentia dictum adiens murum, præordinatis machinis, custodibus vel fugâ lapsis vel occisis, funditus evertit. Evidens enim illius fossæ, vel muri signum, veraque patent hætenus vestigia; quique de suo nomine nomen hodiernum accepit, et Grymsdike ab incolis est vocatus. Everso denique muro, terras olim ab eis possessas unâ cum indigenis sub ditione pristina susceperunt. BEDA. Verùm priores inimici, ut Romanum militem abesse conspexerant, advecti mox navigio irrumpunt terminos, omnia cædunt, et, quasi maturam segetem, obvia quæque metunt, calcant, et pertranseunt. Unde rursus mittunt Romam legatos, flebili voce auxilium implorantes, ne penitus misera patria deleteretur, ne nomen Romanæ provinciæ, quod apud eos tamdiu claruerat, exterarum gentium improbitate obrutum vilesceret. Rursus mittitur legio, quæ inopinata tempore autumnii adveniens, magnas hostium strages dedit, eosque, qui evadere poterant omnes, trans maria fugavit; qui prius anniversarias prædas trans maria, milite nullo obsistente, cogere * solebant. Ab Honorio quidem et hæc etiam mittebatur legio, quâ dictæ gentes diversis incursionibus exterritæ publicum inire certamen non audebant; sed quo securiùs latere poterant, donec ipsa rediret legio, tutamina petentes; sed neque procul à fluviorum ripis Esk et Tyne aquilonalibus retrocedunt.

CAP. VI.

De reparatione muri quem Severus Imperator olim construi jussit, et electione primi regis Francorum.

BEDA. Tunc Romani denunciavere Britonibus, non se ultra ad eorum defensionem tam laboriosis expeditionibus posse fatigari: ipsos potiùs monent arma corripere†, et certandi cum hostibus studium inire, qui, non aliam ob causam quàm si ipsi inertia solverentur, eis possent esse fortiores. Quin etiam, quia et hoc sociis quos derelinquere cogebantur aliquid commodi allaturum putabant, murum à

* Ita MS. D. G. M. editio Hearnii, et ipse Beda. MSS. tamen coll. Edin. Cupren. Perth. et Harleian. *abigere*. † Ita editio Hearnii et Beda, at in plerisque MSS. *capefcere*.

mari ad mare recto tramite, inter urbes quæ ibidem ob metum hostium factæ fuerant, ubi et Severus quondam vallum fecerat, firmo de lapide locârunt. Quem videlicet murum, hætenus famosum atque conspicuum, sumptu publico privatoque, adjunctâ secum Britannorum manu, construebant, octo pedes latum et duodecim altum, rectâ ab Oriente in Occasum lineâ: sed et turres per intervalla collocant, ut usque hodie intuentibus clarum est. Quo mox condito, dant fortia segni populo monita, præbent instituendorum exemplaria armorum, et valedicunt fociis, tanquam ultrâ nequaquam reversuri. Anno quidem Honorii nono, secundum Sigibertum, Samnone et Marcomiro Francorum ducibus defunctis, Franci in communi deliberant, ut et ipsi, sicut et aliæ gentes, regem habeant; et filium Marcomiri ducis Pharamundum sibi regem ordinant, qui regnavit annis undecim. Honorius autem Augustus, transactis annis XIII. quibus imperavit cum Arcadio fratre suo, et aliis iterum XIV. annis. cum suo nepote Theodosio, rebus, ut præmittitur, Romæ excessit humanis.

CAP. VII.

De Scotis murum destruentibus, et de clade Britonibus illata.

PAULUS DIACONUS. Sed mox ut Romani discesserunt, advecti navibus iterum hostes, obvia sibi quæque conculcant ac devorant. BEDA. Romanis interim ad sua remeantibus, cognitâ Scoti Pictique reditûs denegatione, confestim et ipsi, solito confidentiores facti, omnem aquilonalem et extremam insulæ partem, pro indigenis, ad murum usque capeffunt. Statuitur ad hoc modicæ artis acies segnis, ubi trementi corde stupida die noctuque marcebat. At contrâ non cessant uncinata hostium tela, quibus ignavi propugnatores miserrimè de muris tracti allidebantur. Quid plura? relictis civitatibus, ac muro, fugiunt, disperguntur. Insequitur hostis, accelerantur strages cunctis prioribus crudeliores. Sicut enim agni à feris, ita miseri cives dissipantur ab hostibus. Unde à suis mansionibus et possessumculis ejecti, imminens sibi famis periculum latrocinio ac rapacitate mutuâ temperabant, agentes † exteras clades domesticis motibus, donec omnis regio totius cibi sustentaculo, excepto venandi solatio, vacuaretur. Interea fames illa magis ac magis Britones afficiens, ac famam suæ malitiæ posteris diuturnam relinquens, multos eorum coëgit victos infestis prædonibus dare manus. SCRIPTOR. Propter huiusmodi infortunium, culpæ poterunt miseri Britones illum Maximum Imperatorem tyrannum; qui, cum per edictum publicum centum millia plebanorum, et triginta millia militum, qui ipsos infra patriam, quâ mansuri erant, ab hostium irruptione tuerentur, colligi fecisset, omnes cum Conano ad Armoricam misit regionem, et eos ibi distribuit per diversos nationes, fecitque ibi alteram Britanniam, et eam prædicto Conano Meriadoco donavit. AUCTOR. Initium verò trahit ille memoratus murus ad

† Potius, *augentes exteras*, cum codd. Bedæ excusis. HEARNIUS.

Orientem in australi ripa fluminis Tynæ ad Capricaput, quod Anglorum linguâ sonat *Gaitisbeid*, ubi dudum Severus murum et vallum fieri jussit, ex opposito ad Novum castrum, et super fluvium Esk, quod et aliâs dicitur *Scottiswath*, per sexaginta passuum millia porrectus, finem habet, juxta Carlyle ad Occidentem.

Post decessum Honorii, Theodosius junior, ejus ex Arcadio fratre nepos, ad imperium anno Domini quadringentesimo vicesimo quinto succedens, solus imperavit annis tribus. Et anno tertio Valentinianum, Constantii et amitæ suæ Placidie filium, Imperatorem secum regnare creavit; qui anhis pariter viginti quatuor regnaverunt. Hujus in tempore Nestorius Constantinopolitanus episcopus suæ perfidiæ molitur errorem: adversus quem Ephesina synodus congregata, ejus impia dogmata condemnavit. Eodem etiam tempore in Creta Diabolus in in speciem Moyfis apparens, dum Judæos in terram promissionis per mare pede sicco promitteret perducere, plurimos necavit: sed qui evaserunt ad Christi gratiam, per baptismum, conversi sunt. Tempore etiam hujus Theodosii septem dormientes sub Decio tormentati, dum, declinantes tortorum sævitiam, in quadam spelunca montis Celio se recepissent, et ibidem post orationes obdormissent, speluncam Decius obstruxit; et hoc in tempore divinitus à somno, quo trecentis annis dormierant, excitati surgunt, et assertâ fide resurrectionis, coram Theodosio Imperatore, quam quidam hæretici tunc exorti negabant, iterum præsentem Imperatorem, et multis Christi fidelibus, obdormierunt cum Christo.

C A P. VIII.

De adventu Sancti Palladii in Scotiam.

ANNO quoque Theodosii junioris secundo, primus hoc nomine Cœlestinus, ecclesiæ Romanæ Papa quadragesimus primus, natione Romanus, à patre Prisco nomine genitus, sedit annis octo, mense uno, diebus autem octo. Hic constituit ut psalmus, *Judica me, Deus*, ante introitum Missæ diceretur; et psalmi David centum quinquaginta ante sacrificium canerentur antiphonatim ex omnibus: quod antè non fiebat; nisi tantum epistola Pauli, et sanctum evangelium recitabatur: Ex hoc instituto de psalmis excerpti sunt introitus Missæ, gradalia, alleluja, et offertoria ante sacrificium, orationes inter communicandum, cum modulatione ad Missam in ecclesia Romana cantari cœperunt. SIGIBERTUS. Anno Domini cccxxix. vel, secundum alios, ccccxxx. ad Scotos in Christum credentes Sanctus Palladius ordinatus à Papa Cœlestino primus episcopus mittitur. Et hoc idem testatur Beda. Heraclides * autem, eisdem præmissis verbis, ait; Erat enim Sanctus Palladius discipulus Evagrii, qui duorum fuit Machariorum discipulus; de quibus et cæteris Ægypti sanctis patribus, liber ejus affluenter loquitur: ait enim, Oportet nos et addiscere quæ nescimus, et fideliter docere quæ novimus, &c. POLYCHRONICON. Anno Domini quadringentesimo trigésimo Papa Cœlestinus primum episco-

* *Socrator*, edit. Hearnii.

pum in Scotiam misit Sanctum Palladium, de quo Scotis convenit, quòd suam, id est Scotorum gentem, longè quamvis in Christum antè credentem, fidem orthodoxam verbo sollicitè docuit et exemplo, festa simul et memorias ecclesiasticas diligenter celebrare. Ante cuius adventum habebant Scoti fidei doctores, ac sacramentorum ministratores, presbyteros solummodo vel monachos, ritum sequentes ecclesiæ primitivæ. Nam, ut præmisimus, recepit Scotia fidem anno Domini ducentesimo tertio, præsidente Papa Victore primo, sed postmodum amplificatur sive renovatur per hunc Palladium legatum. Unde;

*C. quater deca ter à carne Dei numerabis,
In Scotia quando legem Christi renovabis.
Lex Christi colitur, hanc Palladio renovante;
Quem Cælestinus miserat Scotiæ prior antè.*

Advenit verò Scotiam magna cleri comitiva regis Eugenii regnationis anno undecimo; cui rex mansionis locum † ubi petierat, gratis dedit.

CAP. IX.

De eodem Palladio et aliis sanctis, ac missione S. Patricii ad Hiberniam.

PRædicationis autem et sacramentorum ministrationis consortem sanctissimum virum Servanum habuit, quem ordinatum episcopum, quia tantæ genti ministeria solus impendere pastoralia non suffecerat, ad orthodoxam populo fidem docendam, ac opus sollicitè perficiendum evangelii, dignum per omnia suum effecit coadjutorem. **EX HISTORIA BEATI KENTIGERNI.** Iste Servanus in primitiva penè Scotorum ecclesia discipulus venerandi pontificis Palladii fuit. Hunc Palladium, anno post incarnationem Dominicam ut suprâ, Sanctus Papa Cælestinus, longè credentibus antea Scotis, primum misit episcopum. Ille verò Scotiam adveniens, Sanctum ibidem invenit Servanum, et eum, ut in vinea Domini Sabaoth operaretur, invitans, doctrinâ postmodum ecclesiasticâ sufficienter imbutum, in omni Scotorum gente suum constituit suffraganeum. Hæc ibi. Erat itaque discipulus beato Palladio Sanctus Terrananus pontifex, cui et baptismate pariter, et universis literarum et fidei rudimentis almificus doctor et alumnus agnitus est. Discipulus etiam Sancti Servani Kentigernus, à quo sacri baptismatis est fonte lotus, et in omni Christianæ religionis dogmate, sive scientia, perfectè doctus; qui tantæ perfectionis, et gratiæ desuper datæ postmodum, etiam et adolescens habitus est, ut magna per eum Deus atque stupenda dignatus est operari miracula. **SIGIBERTUS.** Anno quoque quinto, postquam Palladius advenit Scotiam, missus est ad Scotos Hibernienses ab eodem Papa Cælestino Sanctus Patricius, genere Brito, filius Conches sororis Sancti Martini Turonensis episcopi, qui dictus est in baptismo Suchat, à Sancto Germano Magovius, et à Sancto Cælestino Patricius: à quo et episcopus ordinatus, per quadra-

† *Apud Fordun, in lie Mearns, hic inseritur in cod. Capr.*

ginta annos * doctrinâ, signis, et sanctitate excellens, totam Hiberniam ad Christum convertit. Hic cum diu per Hiberniam prædicaret, et fructum ibi permodicum faceret, rogavit Dominum ut aliquod signum ostenderet, per quod vel territæ gentes illæ pœniterent. Jussu igitur Angeli in quodam loco circulum magnum cum baculo designavit: et ecce terra intra circulum se aperuit, et puteus maximus ac profundissimus illico apparuit. Revelatumque est beato Patricio, quod ibi quidam purgatorii locus esset, in quem quicumque bene confessus et contritus vellet, descendere posset, et alia sibi pœnitentia pro præteritis non restaret, nec aliud pro peccatis purgatorium sentiret†. Imperatoris prædicti Theodosii junioris temporibus, Sanctum obisse ferunt Ninianum pontificem: ipsum namque, secundum historicorum scripta, sub imperio sui patris Arcadii, et Honorii patrui, scimus veraciter floruisse. Nam eorum anno quinto beatus Martinus Turonensis episcopus obiit; cujus adhuc in carne viventis alloquio Sanctus meruit Ninianus saluberrimo consolari. **SCRIPTOR.** Hic vir Dei sibi sedem in loco qui nunc Quhiterna, id est Candida casa, dicitur, elegit. In quo jussu ejus cœmentarii, quos secum à beato Martino adduxerat, ecclesiam construunt, antequam ullam in Britannia de lapidibus ferunt fabricatam. **AUCTOR.** Australium quoque regni partium ultra fretum Scoticum prædicavit gentibus, quæ nondum cum aquilonalibus Scotis Christi legem suscipere meruerunt. Erat autem mirandæ virtutis vir et sanctitatis coram Deo et hominibus, ac innumerorum vivens miraculorum, etiam post transitum, et hætenus operator magnificus. Unde Gregorius; Quid mirum si electi quique, in carne positi, multa facere mirabilia possint, quorum ipsa ossa mortua plerumque in miraculis vivunt?

CAP. X.

De dejectione muri per Scotos et Pictos, et de subjectione Britonum Albanensium.

DUrante verò famis memoratæ superiùs egestate, Scotorum principes et Pictorum, assumptis Hibernicis, ad ejusdem muri fines utrosque, trans flumina Tyne et Esk, diverso navigii genere remigantes, undique per circuitum regiones invadunt, destruunt, et consumunt. Ubi modico post tempore, quibusdam indigenarum ad pacem acceptis, aliis autem fugatis, aliis interemptis, totam à mari usque ad mare regionem sub protectione pacis suscipientes, hætenus abinde nequaquam abigi potuerunt. **GALFRIDUS.** O divinam ob præterita scelera vindictam! O tot per vefaniam Maximi tyranni bellicosorum militum absentiam! qui si in hujusmodi strage calamitatis adessent, non supervenisset populus quem non in fugam propellerent. Interea verò non cessant, ut superiùs per Bedam, uncinata hostium tela, quibus miserum

* **AL. LX. annos.** literarum ordine inverfo. † Pergit codex Cuprensis his verbis: "VINCENTIUS in Speculo. Tempore Theodosii junioris, Sanctus Patricius apud Scotos porcarius primo fuit: inde liberatus, Romam adiit, et ibidem sacras literas didicit. Palladio autem episcopo defuncto, quem Cœlestinus Papa ad Scotos miserat, mittitur cum Germano Patricius, et Hibernici episcopus ordinatur."

vulgus de muris trahebatur, et solo crudeliter allidebatur. Quid plura? relictis enim civitatibus et muro celso, civibus iterum fugæ, iterum dispersiones multum solito desperabiliores, iterum insectationes ab hostibus, iterum crudeliores strages accelerantur. Obtinentes autem quæcis citraque murum sunt regiones, inhabitare cœperunt victores, ac citato repente rurali vulgo, cum suis sarpis quilibet, et ligonibus, rastris, tridentibus, et fossariis, patulas in eo rimas foraminaque crebra perforant, quibus utique promptum habeant aditum etiam et recessum. Ab illis ergo foraminibus hæc deinde materia nomen hodiernum assumptum, quod Anglicâ linguâ sonat THIRLIT-WALL, Latine verò Murus perforatus. Anno quoque regni regis Eugenii duodecimo, institutum est celebre festum quod dicitur Ad vincula.

CAP. XI.

De Britonibus scribentibus Romanis pro succursu.

DUM autem his et hujusmodi stragibus Britonum hinc inde populi grassabantur, regis Eugenii bellorum princeps et consul præcipuus Gryme, postquam custodis officio decem et novem annis fungeretur, quibus et regnum nobiliter rexit, et nobilius ad statum reduxit pristinum, morte propriâ senex obiit. Deinde post ejus mortem rex solus quatuordecim annis regnavit. Etiam et ipse Pictis adjunctus crudele bellum contra Romanizatos Britones suscitare non distulit, sed et eos communi potentiâ totis viribus invasit. Quibus verò confestim obistere non valentibus, ad Romanos patricos mittitur, qui sub Imperatoribus Theodosio et Valentiniano reipublicæ vices gerebant, Ætium * videlicet, et Litorium qui secundâ potestate post Ætium ceteris præerat, ut eis ipsi, sicut et aliis Romanorum subditis, adversus Scotos et Pictos hostes ferocissimos opem afferre non recusent. BEDA. Ad Ætium pauperculæ Britonum reliquæ mittunt epistolam, cujus hoc principium est: "Ætio ter consuli gemitus Britannorum." Et post pauca, conquerentes adjiciunt; "Nos mare ad barbaros, barbari ad mare repellunt: interea oriuntur duo genera funerum, aut enim submergimur, aut jugulamur." Neque hæc tamen agentes quicquid auxilii ab eo impetrare quiverunt, utpote qui gravissimis eo tempore bellis cum Bleda † et Attila regibus Hunorum erat occupatus. Sic quidem ab eis nihil habentes adjutorii, tristes redeunt, atque concivibus suam denunciant repulsam. PAULUS DIACONUS. Itaque Britanni, cum rursus Scotorum Pictorumque concursionibus premerentur, mittunt Ætio epistolam lachrimis et ærumnis refertam, ejusque quantocius auxilium efflagitantes. Quibus dum Ætius nequaquam annuisset, eo quodd contra viciniore occupatus hostes existeret, quidam Britanorum strenuè resistentes hostes abigunt; quidam verò coacti hostibus subjiciuntur. Denique Scoti Pictique subactam extremam hujus insulæ partem, eam sibi habitationem facientes, hætenus exinde nullatenus expelli potuerunt. Interea Theodosius Imperator, dum absque viginti uno su-

* *Agitium*, MSS. coll. Edinb. Cupr. et Perth. † *Bleda*, in MSS. plerique.

perioribus annis quos cum Honorio patruo regnaverat, septem et novem annis regnavit; ex quibus cum Valentiniano genero suo viginti quinque gessisset; apud Mediolanum morbo consumptus sepultus est. Hoc tempore Sanctus Joannes Baptista caput suum duobus monachis orientalibus venientibus Hierosolymam, juxta quondam Herodis regis habitaculum, revelavit.

CAP. XII.

De desperatis Britonibus cum rege Vortigerno invitantibus paganos Saxonēs contra Scotos.

EX CHRONICIS. At verò residui Britannorum, dum Scotorum continuè formidarent impetum, ultrà jam de Romanorum præsidio diffidentes, sui regis consilio gentem Saxonum, anno Domini quadringentesimo quadragésimo septimo, vel ut quidam volunt quadragésimo nono, regis Eugenii tricesimo tertio, cum duobus ducibus Horsa et Hengisto, in suæ defensionis auxilium invitârunt. SIGIBERTUS. Postquam Maximus insulam Britanniae præsidio militum evacuaverat, irruerunt in eam Scoti et Picti, ceteræque nationes cum eis, et populum imbellem terramque totam cædibus et prædis vastare cœperunt. Accessit et aliud huic malo, quòd rex Vortigernus, ad sui tutamen et hostium impugnationem, gentem invitavit Saxonum paganorum. Ex CHRONICIS. Anno ut suprà, cùm Vortigerni Britonum regis iniquitas, et animi levitas, omnibus per circuitum nationibus divulgata fuisset, insurrexerunt in eum à Circio Scoti, ab Aquilone Picti; qui regnum Britanniae acerrimis infestationibus et laboribus impugnabant: nam ferro et flammis, prædis et rapinis, omnia consumentes, gentem peccatricem, quæ regio fastui et luxuriæ favebat, contriverunt: et sic plebs, simul cum rege contaminata, communi percellitur ultione. Et quos de miserando populo hostilis irruptio non attigit, fames prævalida penitus consumpsit. et sic, quasi inter duas molas plebs contrita volveretur, ingruente peste, gladius grassabatur; adeo quod nec vivi sufficerent suos mortuos sepelire. Rex itaque cum populo desolato, et bellicis incursionibus fatigato, contra hostium irruptiones ignarus quid ageret, in desolationem inclinavit. BEDA. Inito namque consilio quid agendum, ubi quærendum esset præsidium ad evitandas vel repellendas tam feras tamque creberrimas gentium aquilonalium irruptiones: placuit tandem omnibus cum suo rege Vortigerno, ut Saxoniam gentem de transmarinis partibus in auxilium vocarent. quod divino nutu constat esse dispositum, ut venirent contra improbos mala, sicut evidentiùs rerum exitus comprobavit. Nam anno superiùs notato, gens Anglorum sive Saxonum, tribus advecta primo longis navibus, à Vortigerno rege Britonum invitata, locum manendi in Cantia, quasi pugnatura pro patria, suscepit. Advenērunt igitur de tribus populis Germaniæ fortioribus, id est, de Saxonibus, Anglis et Jutis; porrò de Anglis, hoc est de gentibus exortis ex illa patria quæ *Angulus* dicitur, ceteræ gentes Anglorum omnes denominantur.

CAP.

CAP. XIII.

De primo adventu Saxonum, et diversis stragibus.

A Britonum igitur præsidio Romanis deficientibus, ex deliberato communi consilio Saxones invitantur. Qui, statim postquam advenerant, nova bella contra Scotos juncti Britonibus reparare captantes, procedunt ad Albaniam, ac eam hostiliter impetentes, prædas plurimas abstulerunt. E contra quidem et Scoti, cum Pictis et Britonum parte sibi subiecta (nam Albaniam his diebus passim manentes colebant) suos collegerunt cuneos, regiones more solito trans Humbrum deprædantes. **GALFRIDUS.** Saxones illico barbari, confirmato fœdere cum Vortigerno, in sua remanserunt curia. Sed et ex Albania Scoti Pictique grandem valde fecerunt exercitum, et insulæ cœperunt aquilonares partes devastare. Quod ut audivit Vortigernus, milites suos cum Saxonibus collegit, atque trans Humbrum obviâ pergens, hostes, qui vincere solebant, in fugam protinus repulit. Dedit autem Hengisto Vortigernus agros plurimos in regione Lindisseyæ. Siquidem annorum ferme duorum spatio crebras hinc inde strages conferunt, bella nequaquam publica commissa sunt. Suggerebant autem Vortigerno Saxones dolo, quòd, si plures aliquos de sua patria stipendiarios habere disponderet, supradictos facilius hostes sibi redderent superatos. Quod et factum est. Nam, ut refert Beda, confluentibus certatim in insulam memoratarum gentium catervis, grandescere cœpit populus advenarum: ita ut et ipsis quoque, qui eas invitaverant, indigenis essent terrori. **GALFRIDUS.** Britones verò cum hoc vidissent, eorum timentes prodicionem, dixerunt regi, quòd eos ex regni finibus expelleret. Sed Vortigernus suo diffugiebat acquiescere consilio, quoniam Saxones super omnes gentes propter filiam Hengisti Rowen paganam, quam antea duxerat in uxorem, diligebat; quæ etiam eum à fide apostatizare fecit. Unde Britones illico Vortigernum deferentes, Vortimerum filium regis, quem antè genuit, ut barbaros expelleret, repentè regem erexerunt. **WILLELMUS.** Vortimer verò filius Vortigerni, cum se suosque Britones Saxonum dolo præverti cerneret, ad eorum expulsionem, post septem annos adventus eorum, mentem intendit.

CAP. XIV.

De successione regis Dongardi, et confederatione Vortimeri filii Vortigerni.

Eugenius namque, completis ærumnosæ regnationis suæ diebus, morbo prævalente mortuus est; vel, ut in quadam historia traditur, à Britonibus et Anglis ad Austrum Humbri bello corruit: sibi frater ejus Dongardus succedens, in regni sublimatus folio quinque regnavit annis, ac anno Domini quadringentesimo quinquagesimo secundo regnare cœpit, et Imperatoris Martiani, qui Theodosio successit, anno primo. Qui Martianus imperavit annis sex et sex mensibus. **SCRIPTOR.**

Quique Constantinopoli, factâ suorum contra ipsum conspiratione, peremptus est. Cujus etiam tempore Chalcedonense concilium geritur, ubi cum Dioscuro hæresis Eutychiana condemnatur. AUCTOR. Anno quoque Dongardi secundo Vortimerus, de quo suprà, patre vivente continuò rex conclamatus; non tutum animo sentiens, nondum Scotis ad concordiam inductis, temere Saxones præceps offendere, ne forsan conjuncti viribus simul in Britones irruerent; nuncios regi Scotorum dirigit, ut fœdus solitum, quod contra Romanos olim pepigerant, in omni securitate contra Saxones paganos reparatum fideliter in omnibus observaretur. Paruit enim eis rex libenter in omnibus ac per omnia postulatis; qui suo regi cuncta per ordinem acta referunt et concessa. Ille verò statim, habilitate captatâ temporis, in eos subito cum suis irruens, ducem Horsam fratrem Hengisti primo prælio cum multis aliis interfecit. Occiso quidem Horsâ principe, Saxones Hengistum fratrem ejus in regem erigunt; quem ter eodem anno contra Britones pugnâsse legitur. Sed probitati tamen Vortimeri resistere non valens, ad insulam Thanet confugit; ubi quotidie prælio navali vexabatur. Tandem Saxones cymbas suas vix ingressi, relictis mulieribus et parvulis, in Germaniam redierunt. Deinde Vortimero forte fatali sublato, qui multum fatuitatem patris abhorrens egregiè regnum rexisset, si Deus sivisset, Vortigernus iterum in regni sustollitur regimen, et Saxones Britanniam redierunt. Martino, ut præmissum est, extincto Leo Magnus successit, atque annis sedecim imperavit. Per idem tempus apparuit hæresis Acephalorum Chalcedonense concilium impugnantium. Sub isto corpus Sancti Marci Evangelistæ Venetias transfertur, et Sanctus Mamercus Viennensis episcopus claruit, qui tres dies rogationum ante ascensionem Domini statuit jejunari. Hujus etiam tempore Agmondus rex Lombardorum, cum adhuc esset in Pannonia cum suis, pueros septem juxta piscinam aquæ, quos quædam meretrix uno partu ediderat, et ad necandum projecerat, casu reperit: cumque, scire volens qui essent, in equo sedens lanceâ quam gestabat revolveret, unus ex pueris hastam regis manu tenuit: quod rex admirans magnum eum futurum conjiciens, cum diligentia educari fecit et enutrir. Qui post, propter miram probitatem, in regem electus, multâ felicitate Lombardos gubernavit. AUCTOR. Obiit autem anno Martiani quinto rex Dongardus.

CAP. XV.

De reditu Saxonum post mortem Vortimeri.

Igitur anno Domini quadringentesimo sexagesimo primo Hengistus, audito obitu Vortimeri, qui per venenum à sua noverca Rowen porrectum extinctus fuerat, quia, sicut dicitur,

Lurida terribiles miscent aconita noverca:

cum tribus millibus armatorum sibi sociatis in Britanniam advectus est. Sed cum tantæ multitudinis adventus iterum Vortigerno in regem creato principibusque regni nunciatum fuisset, indignati valde, cum illis constituunt

stituunt preliari. Quod cum Hengisto filia sua, Vortigerno injustè priùs copulata, per internuncios patri clam indicasset, ipse Hengistus gentem Britanniae sub spe pacis prodere cogitavit: misitque legatos ad regem, dicens; se non tantam multitudinem conduxisse, ut sibi vel regno aliquam ingereret violentiam, sed ut sese et populum suae dispositioni committeret, ut quos rex optaret in regno retineret, et residui in Germaniam vela retorquerent. Cumque talia regi nunciarentur, necnon ut dies et locus ad hæc firmanda de communi consensu præfingerentur, iussit rex cives et Saxones kalendis Maii in pago Ambrii convenire, ubi prædicta firmarentur. Interim commilitonibus suis præcepit Hengistus, ut unusquisque longum cultrum infra caligas haberet; et, cum securius Britones colloquium tractarent, unusquisque paratus, facto signo, *Nemet zoure saxas* *, astantem sibi Britonem educto cultro audacter jugularet. Quod ita factum est: Hengistus Vortigernum per pallium detinuit, ceteri autem, astantes Britones nihil tale præmeditantes, circiter quadringentos sexaginta viros, barones et consules, jugularunt. Saxones quoque mox quasque provincias devastantes ingrassantesque, subito cives invaserunt, quasi lupi oves quas pastores deseruerunt, ecclesias, et ecclesiastica omnia ad solum usque destruebant; sacerdotes juxta altaria trucidabant, libros sacrae scripturae igne concremabant. Viri religiosi et conjugati substantiam, conjuges, liberos, et, quod majus est, libertatem relinquentes, exterarum ac transmarinas petebant regiones. Itaque nonnulli de miserandis reliquiis, qui ab hac clade evadere poterant, speluncas et nemoralia loca, quidamque boreales partes, et quidam australes, Scotiam videlicet, Valliam, et Cornubiam petierunt. Alii verò, fame convicti, procedentes, pro accipiendis alimentorum subsidiiis manus dabant hostibus, æternum subituri servitium, dummodo non continuo trucidarentur.

CAP. XVI.

De successione Constantii regis, et divisione Britanniae in octo regna.

Constantius quoque frater Dongardo successit anno Domini quadringentesimo quinquagesimo septimo; qui regnavit annis viginti duobus. Vortigerno rege Britonum fulminis ictu percusso, vel, ut velit Galfridus, in turre propria per Aurelium Ambrosium cremato, idem Aurelius in regem susceptus est à Britonibus. Nam, ut tradit Willelmus, post mortem regis Vortimeri Britonum robur emarcuit, et jam tunc Britones pessum† essent, nisi solus Ambrosius Romanorum superstes, qui post Vortigernum regnavit, monarcha regni fuisset. BEDA. Utebantur autem Britones eo tempore duce Aurelio Ambrosio, qui fuit vir modestus, et qui solus forte Romanae gentis præfata tempestate superfuera; occisis in eadem parentibus regum ferentibus nomen et insigne. Eo quoque duce vires capeffunt Britones; et ex eo tempore, nunc cives, nunc hostes vincebant, usque ad annum obsessionis Badonici montis, quando non minimas eisdem hostibus strages

* Ita editio Hearnii, è MSS. plerique *oure saxas*. † *Quasi perissent*, in plerisque MSS. dabant;

dabant; quadragesimo quarto circiter anno post eorum adventum ad Britanniam. Ut autem in historia nova Anglorum legitur, quinque plagas ab exordio immisit divina ultio Britannis, quæ non solum visitat fideles, sed et infideles dijudicat: primam per Romanos, qui Britanniam expugnaverunt, sed postea recesserunt: secundam per Pictos et Scotos, qui gravissimis eam bellis vexaverunt, nec tamen obtinuerunt: tertiam per Saxones Anglicos, qui eam debellaverunt et obtinuerunt: quartam per † Dacos, qui eam bellis obtinuerunt, sed postea deperierunt: quintam per Normannos, qui eam devicerunt, et Anglis inpræsentiarum dominantur. Subjugatâ quidem Saxonibus Britannia, cœperunt processu temporis octo reges Saxonum, regno inter se partito, regnare, qui nihil potius quàm Christum et Christianorum subvertere cultum sitiebant, dilatantes sua regna, et, pro uniuscujusque possibilitate, regnis suis limites imponentes: quorum hîc nomina sequuntur. Primum utique regnum fuit Cantia, cujus reges erant primi Horsa et Hengistus: secundum verò Southsax. cujus rex primus Elle regnare cœpit anno Domini quadringentesimo septuagesimo septimo, Aurelio super Britones regnante: tertium Westsax. temporibus Uther, initium sumpsit à rege Cerdicio: quartum deinde Estsax. sumpsit initium tempore Arthuri regis ab Erkinwyno: quintum est Anglia, cujus rex primus Uffa: sextum regnum Merciorum, incepit à rege Criodda: septimum regnum Deirorum, cœpit ab Alle: octavum est regnum Berniciorum*, quod sumpsit initium ab Adda: et hæc ultima duo regna de regno Northumbriæ diviso facta sunt, quod postmodum in uno regno redintegratum est. Et hæc de primo adventu Saxonum ad Britanniam lectori sufficiant pro præsentî. Anno Domini quadringentesimo sexagesimo tertio passa est gloriosa legio Thebæorum.

C A P. XIX.

De confederatione Aurelii cum Constantio rege Scotorum.

Constantio deinde regi Scotorum rex Britonum Aurelius Ambrosius salutem misit, ac intermissis nunciis ab eo diligenter expectit, ut et ipse pagani Saxonibus, veri Dei Christianæque religionis assiduis hostibus, bellum non tardaret inferre, Britonibusque, confederationis præhabita gratiâ consociis, suâ parte subveniret; fœderi namque per Vortimerum nuper inito Constantius rex consensit, et hoc idem iteratum pro perpetuo duraturum, magnis intervenientibus sacramentis, dummodo Aurelius identidem fœdus faceret, confirmavit. Nuncii verò, cunctis ad votum pro quibus advenerant negotiis expeditis, cum aliquibus regiis secum ambassatoribus ad propria sunt reversi. Misit enim Aurelius eo tempore Pictorum regi Drostano nuncios, eodem etiam negotio oneratos, qui præventus ab Hengisti nunciis, cui fœdus amicitiae contra Britones inierat, etiam tutum apud eum in necessitate receptaculum promiserat, neque pacis solummodo securitatem ulterius Aurelio præstare curavit. Unde, postquam Hengistus in fini-

† Danos, secundum quosdam Dacos, MS. D. G. M. * Berwiciorum, MSS.

bus Cantiae regnum firmaverat, promissione Pictorum confusus, fratrem suum Octam, ac filium Embusam, probitate viros et audacia probatos, ad boreales occupandas Britanniae partes, et ad resistendum Scotis suosque compefcendos impetus, immisit. Venientes igitur dicti milites, statim à Pictis cum hilari vultu recepti sunt: quibus etiam adaucti numero, bellum paulisper Scotis ac Britonibus intulerunt. conjunctique de cetero Britones et Scoti contra Pictos et Saxones semper pugnaverunt. Hujus Aurelii regis, simul et sui praedecessoris Vortigerni, necnon Uther Pendragon et Arthuri, diebus, vates quidam ex Cambria, Merlinus nomine, plura quasi propheticè cecinit ad intelligendum obscura; quae, quousque contingant, nullatenus aut vix à quoquam discerni valeant, sed contingentia saepius, vel postquam acciderint citius elucidari putantur. Hæc autem quæ prædixerat, in chronici Galfridi libro sexto, Britto intitulo, reperies, propè finem; qui sic incipit; Sedente Vortigerno super ripam exhausti stagni, &c. Unde quidam,

*Vortiger in veste regali sedit honestè,
Merlino stante, ventura pericula fante.*

Quod autem Britones à Saxonibus de regno fuissent expellendi suis aperte continetur dictis; etiam Saxones prius à Danis superandi, postmodum à Neustrensibus, id est Normannis, dejiciendi: quæ quidem omnia nostris diebus noscuntur veraciter perimpta. Ab his itaque qui modò regnant in Anglia Normannis iterum Britones, concomitantibus Armorici gentibus et Albanicis, regnum erepturos pristinum prædixit, et inibi de cetero regnuros. Ceterum siue divinationis hujusmodi futura, quæ nondum, ut putatur, fiunt, siue fienda contingent, an non, ejus constant arbitrio cui præterita simul et futura præsentia continuè præsto sunt.

CAP. XVIII.

De successione regis Congalli, et renovatione fœderis inter reges Scotia et Britannia.

POST mortem verò Constantii, qui diu morbo dejectus occubuit, ejus nepos Congallus ex fratre Dongardo, regnum anno Domini quadringentesimo septuagesimo nono suscepit, et anno Zenonis Imperatoris sexto, qui Leoni successit, cujus filiam duxerat in uxorem: regnavit autem Congallus rex annis similiter viginti duobus, sicut et patruus ejus prædecessor. Etiam et cum eo, statim ut in regem coronatus est, per regis Aurelii nuncios amicitiae fœdus innovatum confirmatur. Invalescabant namque bella Saxonica contra Britones, novis assidue supervenientibus turmis, et tantis undique copiis, quod eos ex regno nequaquam valebant abigere, sed magis magisque numero militiisque ac malitiâ, de die procedentes in diem, prævaluerunt. Ex omnibus itidem paganorum terris, maximè tamen Germanicis, ut ad cadavera corvi, naves armatae catervatim conveniunt; quibus eorum vehementer adauctus est numerus, et Britonum quotidie minoratus. Intestina insuper dissensionum clade continuâ robur eorum nimium indulgens,

dulgens, variis adeo divisum est partibus, quòd si non Aurelii cum austeritate juvisset prudentia, tunc regnum procul dubio perdidissent. Suo quidem omni tempore Britones Scotorum gentibus amicitiam, et ipsi mutuo illibatam Britonibus observabant: non enim eos ulla deinceps adversariorum sejunxit versutia, nulla de cetero suæ pacis aliena pactum effregit sævitia, nec suarum protinus gentium altrinseca dissensio vel injuria suam amicitiam dissecuit; immo festina reparatio fortiori potius dilectionis glutino ligatos solidabat. Pugnatum est ergo continuè contra invicem à Saxonibus et Pictis, adversantibus eis Scotis et Britonibus, quousque superiorem manum obtinentes Scoti Pictos omnino pessumdarent, et à Britonibus, propriâ licet incuriâ, Britanniam Saxones eripuissent. Unde WILLELMUS. Denique conjuncti simul Britones et Scoti contra Saxones et Pictos bello sæpius dimicabant. BEDA. Interea Saxones et Picti, quos eadem et una necessitas in castra contraxerat, bellum junctis viribus adversum Britones et Scotos susceperunt.

CAP. XIX.

De primo rege Francorum christiano, nomine Clodoveo.

CLodoveus verò Francorum rex, anno Congalli regis decimo vel circiter, baptizatus est in nomine sanctæ et individue Trinitatis, à Sancto Remigio, et cum eo sui exercitus ad tria millia; cunctusque Francorum populus, exemplo sui consequenter baptizatur. Hic rex Clodoveus dedit Sancto Remigio et ecclesiæ Laudunensi optimum castrum, quod postea rex Pipinus voluit rehabere; factâ tamen ecclesiæ recompensatione. Cui dormienti apparuit Sanctus Remigius in illo castro, et eum super hoc graviter increpavit, dicens; Melior te mihi castrum dedit, et tu vis auferre: et adeo eum percussit, quòd in crastino inventus est totus lividus et niger, qui sic dum vixerat discoloratus permanfit. Extunc reges Franciæ nunquam ausi sunt intrare illud castrum. Caveant igitur sibi reges, ne transgrediantur terminos antiquos quos posuerunt patres sui. De hoc Clodoveo vide infra lib. VII. cap. xx. Ad propositum facit qualiter scribit Paschalis Papa ad Anselmum, videlicet, quòd pro terris ecclesiarum de manu regis ecclesias suscipere minus licet, ne sacrilegio dari videatur assensus. Divina enim in nullius bonis sunt; et quod semel oblatum est in alienos usus non expedit usurpari. SIGIBERTUS. Originem verò gentis Francorum de relatu fidei majorum hanc esse notificemus. Post illud famosum, et cunctis notum seculis, Trojanæ civitatis excidium, victoribus Græcis, reliquiarum Trojanorum pars quædam cum Ænea ad fundandum Romanum imperium Italiam perrexit. Pars alia decem millium, duce Antenore, in finitimas Pannoniæ partes, secus Meotidas paludes pervenit; ubi civitatem ædificantes, ob sui memoriam Sicambriam vocaverunt: in qua cohabitantes multis annis magnam coaluerunt in gentem, et crebris incurfibus Romanum solum usque Gallias ferocitatis suæ vestigia dilataverunt. Hos adeo Romanis infestos Constantius Cæsar, filius Magni Constantini, bello preffit, et tandem Romano imperio

perio subjectos aliquantulum à sua ferocitate mansuetos fieri coëgit. Post aliquot annos, Alanis rebellantibus contra Valentinianum Imperatorem, qui cum eos debellare non posset, eo quod intransibiles Meotidæ tutarent eos paludes, promisit Imperator, quod si qua gens, has paludes intrando, rebelles Alanos posset conterere, decem annis à tributo libera redderetur. Hac illecti sponfione, fortitudine suâ simul et prudentiâ confisi, duce Priamo, Meotidas paludes, Romanis invias, ingressi, gentes Alanorum exsuperantes Valentiniano satisfecerunt. Imperator autem, eorum virtute delectatus, eos, qui prius Trojani, postea Sicambri vocati fuerant, Atticâ linguâ Francos, quod interpretatur Latina feroces, appellavit. Ab illò tempore tantum virtus eorum crevit, ut totam Germaniam et usque juga montis Pirenæi Gallias, et ultrà, subjugarent. Alii Francos ab Hectoris filio Francione volunt appellari. Dicunt enim, quod post excidium Trojæ multitudo magna inde fugiens et in duos postea populos dividens, alia Francionem super se regem levabat, alia Thurcum * nomine secuta: sic et ex his duos populos Francos et Turcos volunt appellari.

CAP. XX.

De eodem, et tempore quo primam habuerunt originem: et de Létania.

VERUM undecunque denominati sint Franci, quantum altius historici colligere poterant, diebus ultimis Valentiniani principis, aut Gratiani primis, quidam Priamus vel super eos regnare, vel eorum dux esse, cœpit. Non Priamus ille magnus rex Trojæ, sed Priamus qui post multa tempora, de filiis nobilissimi militis Hectoris in Francorum chronica legitur descendisse. Alii dicunt quod Antenor exul Trojæ, coëxul Æneæ, applicans Pantoniz Venetiam condidit, et ab eo linealiter descendit Francus, à quo et Francia nomen habet. **AU-CTOR.** Igitur anno primo Gratiani, qui Valentiniano successit, in communi Franci deliberant, ut et ipsi, sicut aliæ gentes, regem habent, et ipsum Priamum regem constituunt; qui super eos regnavit annis quinque: Cui Marcomirus filius ejus succedens, annis triginta tribus regnavit; hos enim duos in quadam chronica non reges, sed duces fuisse legitur. Sic enim habetur; Imperatoris Honorii temporibus, Samphone et Marcomiro Francorum ducibus defunctis, Franci regem habere volentes, filium Marcomiri ducis Pharamundum in suum erigunt regem, qui regnavit annis undecim. Cui Clodius Crinitus filius ejus succedens, regnavit annis xviii. cui cognatus ejus Meroveus successit, et regnavit annis x. cujus filius Hildericus succedens, regnavit annis xxiv. cui Clodoveus filius ejus succedens, regnavit annis xxx. Ceterorum quoque nomina regum Francorum successiones et tempora noscere cupiens, infrà eodem libro capite lxi. reperiet.

Anno Congalli regis decimo quinto Imperatore Zenone mortuo, qui regnavit decem et novem annis, Anastasius ab Augusta assumptus, Imperator simul et Augustæ maritus cunctis innotuit: cœpit anno Do-

* *Thureum* et *Thureos*, in edit. Hearnii.

mini ccccxciii. et imperavit annis viginti quinque. Congalli regis etiam anno decimo sexto Sanctus Giberianus Scotus, cum fratribus suis et sororibus Galliis peregrinatus, urbem Remensem vitâ morteque suâ illustravit. Ejus anno xvii. Letaniæ quæ dicuntur rogationes, à beato Mauritio episcopo Viennensi institutæ, in Scotia sunt promulgatæ. Cujus institutionis causa hæc fuit: et primo, quoad Letaniam majorem quæ fit in festo Sancti Marci, et dicitur major, quia Romæ instituta, quæ est domina mundi; et Romanæ causæ, quia pro gravissimo morbo instituta est: Romani enim cùm in tempore quadragesimali continentur vixissent, et in Pascha corpus Dominicum recepissent; postea commensationibus, ludis luxuriæ, choreis, et ludis etiam theatralibus frena laxabant: ideoque Dominus provocatus, pestem magnam epidemialem in eos misit, quam inguinariam vocant, id est apostema, sive inflaturam in inguine. Tam sæva et subitanea illa pestis fuit, ut homines passim in via, in mensa, in ludis, et colloquiis subito morerentur; ita ut cùm aliquis, ut dicitur, sternutabant, sæpe cum ipsa sternutatione spiritum exhalabat. Unde cùm aliquis aliquem sternutantem audiebat, statim occurrens, Deus te adjuvet acclamabat: et abinde, hæc adhuc consuetudo observatur, ut, cùm aliquem sternutantem audimus, Deus te adjuvet acclamamus. Rursus, ut fertur, cùm aliquis oscitabat, frequenter et subito spiritum emittebat: unde cùm aliquis se velle oscitare sentiebat, continuo signum crucis sibi imprimere festinabat: et hæc consuetudo similiter usque modò servatur. Letania minor, quæ et rogationes dicitur, ad differentiam primæ: tunc enim apud Vienne frequentes et maximi terræ motus fiebant, qui domos et ecclesias plurimas subvertebant. Nocturni sonitus et clamores horridi sæpe audiebantur, ignisque de coelo visus est descendere, et regia palatia funditus incinerari. Aliud etiam mirabilius fiebat: sicut enim demones porcos intraverunt, sic, Dei permissione, propter peccata hominum, in lupos et alias feras necnon canes intrabant; et nullos verentes, non solum per vias, sed etiam per civitates, publicè discurrebant, et passim pueros et senes, viros et feminas, devorabant. Cùm igitur tam dolorosi casus quotidie fierent, Sanctus Mauritius triduanum indixit jejunium, ac letanias instituit, et sic prædicta tribulatio conquievit. Deinde statutum est ab ecclesia et firmatum, ut hæc letania universaliter observaretur. AUCTOR. Eodem etiam anno, duces duo Saxonum, Cerdic videlicet, qui primus regnavit in Westsax. et filius ejus Kenric in Britanniam cum quinque navibus advehuntur, et ipso applicationis die bellum cum Britonibus committentes, vicerunt. Anno Domini quingentesimo obiit Sanctus Remigius.

CAP. XXI.

De successione Gourani, et renovatione fœderis cum Uther rege Britonum.

BELLA quoque publica Congalli temporibus nulla, sed irruptiones variae, Saxonibus et Pictis insultantibus, fuisse leguntur. Illi verò

verò decedenti, *Gouranus frater ejus, filius etiam Dongardi, vir ætatis provectæ, successit, anno Domini quingentesimo primo, necnon Imperatoris Anastasii nono, regnavitque triginta quatuor annis. Hujus Imperatoris tempore Trasbamus Vandalorum rex in Africa ecclesias catholicas claudit, centum viginti episcopos contradicentes Arianis Sardiniam mittit. Per idem tempus apud Carthaginem Olympius quidam episcopus Arianus, sanctam Trinitatem in balneo blasphemans, tribus jaculis igneis, Angelo jaciente, visibiliter est combustus. Barabas quoque episcopus quidam Arianus, dum contra regulam fidei quendam baptizans dixisset, *Baptizat te, Barabas, per Filium, in nomine Patris, cum Spiritu Sancto*; statim aqua, quæ fuerat ad baptizandum parata, nusquam comparuit: quod aspiciens qui baptizandus erat abiit, et juxta morem fidei baptismum suscepit. Huic Anastasio Hormisda Papa legatos solemnes Constantinopolim misit, monensque ut ab hæresi Ariana discederet: qui non solum legatos audire, sed nec videre volens, subito divinâ ultione præventus, fulminis ictu periit. AUCTOR. Regnationis denique Gourani principiis, inter ipsum et Britones emergere bella cœperunt. Nam statim ut sublatus esset de medio nobilis ille princeps Britonum Aurelius, Saxonico proditoriè potionatus veneno, nequaquam Britones, vel fœderatis pacem amicis, vel sibi met concordiam, noverant ulterius observare. Ejus verò laudes eximius Britonum historicus Gildas, præ ceteris eorum regibus, non tacuit, immo posteris eleganti stilo sua gesta fideliter conscripta dereliquit. Erat enim fortis pede, fortior equo, largus et audax: in divinis obsequiis sedulus, cunctis modestus, et ad exercitum regendum doctissimus. Cui obeunti tandem frater ejus Uther successit, inter suos civilium bellorum nimius excitator. Nitebatur etiam et ipse quorundam instigatione regionem Westmeriam, cum aliis annexis regionibus, Scotis eripere, quibus possessione pacificâ tantis transacti temporis gaudebant annis. Sed hostium impetitus undique paganorum incurfibus, cum rege pristinum renovare fœdus consensit, atque, partis utriusque nunciorum intercessione, concordæ adinvicem sunt effecti. Anno Gourani regis octavo, pagani præscripti. Cerdic et Kenric, unâ die quinque millia Britonum cum rege suo Nathanleod occiderunt. Etiam ejus anno decimo quarto Stuff et Wichtgar pagani Saxones, cum paucis navibus, Britanniam advehuntur, et apud Cherdixor bellum cum Britonibus committunt, et omnes in fugam versi sunt. Ejus anno XVIII. obiit Sancta Brigida, virgo Deo dilecta, Dunoque sepulta est. Eodem anno Cerdic et Kenric apud Cherdixford pugnaverunt contra Britones, et victores exstiterunt; ac in Westsax. regnandi potestatem acceperunt.

*Gouranus.] In hujus nomine scribendo mira est quàm librariorum tum auctorum oscitantia. In editione Hearnii, MSS. D. G. M. et Passet. nunc *Gonranus*, nunc *Conranus*; in libro Perthenfi *Conranus*, in MSS. Cup. et Edin. *Goveranus*, *Gouranus*, *Conranus*. Apud Hæctorum Boethium legitur, *Conranus*, (hunc alii *Goranum* vocant) at quos alios intelligat, non dicit: Buchananus autem, harum lectionum posteriorem, *Goranum* scilicet, non aliam quantum conjicere licet ob causam, nisi ut à Boethio dissentiat, amplectitur. Nobis verò *Gouranus* proximè ad verum accèdere videtur.

CAP. XXII.

De Gilda historico, et de quibusdam prophetiis suis metricis.

HOC circa tempus Gildas obiit, verus historicus et facetus, qui in insula Avallone vetusta sepultus est in ecclesia. Cui, sicut variis testatur historiis, Britanni debent ascribere, si quid inter ceteras gentes habent notitiæ. Quidam ipsum Arthuri capellamum fuisse volunt, et quidam non, sed ejus primis vel paulo antè floruisse diebus. Hic in eadem insula Avallonis, affectu non modico locique sanctitudine delectatus, diutinâ perhendinatione mansit. In ea verò vitam Deo placabilem atque solitariam ducens, ad tantam pervenit gratiam, ut et miraculis et spîritu sæpius prophetiæ meruerit divinitus decorari. Multa quidem et vera, quorum prosaicè quædam, et quædam metricè, prædixit experta: quorum quædam, quamvis pauca operis sui mettrici, quæ secundum nostri temporis expositores nondum accidisse putantur, huic operi capitulo præsentî placuit inserere, ut sequuntur. Et primo sequitur de continuatione confecti fœderis inter Scotos et Britones, incepti prius à Carausio, deinde fideliter à Conano servati, sed et ab Aurelio Ambrosio reparati, nection à multis huc usque principibus, quamvis non omnibus, continuati. GILDAS.

*Bruti posteritas, cum Scotis associata,
Anglica regna premet Marte, labore, nece;
Flumina manabant hostili tineta cruore;
Perfida gens, omni lite subacta, ruet.
Quem Britonum fundet, Albanis juncta, juvenus,
Sanguine Saxonico tineta rubebit humus.
Regnabunt Britones Scotorum gentis amici.
Antiquum nomen insula tota feret.
Ut refert Aquila, veteri de turre* locuta,
Cum Scotis Britones regna paterna regent.
Regnabunt pariter in prosperitate quæta,
Hostibus expulsi, judicis usque diem.*

CAP. XXIII.

Adhuc de prophetiis iisdem; et de Sanctis Brandano et Machuto.

MErlinus etiam et hæc de quibusdam casibus Scotis contingendis, inter cetera, cecinit, dicens:

*Fata ducis celebris super omnia Scotia flebit,
Qui loca septa sato junget ubique sibi.
Principe magnifico tellus viduata vacabit,
Annis bis ternis mensibus atque novem.
Antiquos reges, justos, fortes, locupletes,
Largos, famosos Scotia mæsta luget,*

*Terra, in edit. Hearnii, repugnante metro.

Ut Merlinus ait. post reges victoriosos,
 Regis more carens, regia sceptrā reget.
 Vae canet Albania tantis præsaga ruinis;
 Totaque gens propriā fraude perempta jacet.
 Serviet Angligenæ regi per tempora quædam,
 (Prob dolor!) Albania, fraude subacta sua.
 Quod respirabit post funus regis avari
 Versibus antiquis prisca Sibylla canit.
 Candidus Albanus, patriotis causa ruinæ,
 Traditione suâ Scotica regna teret.
 Rex Borealis enim, numerosâ classe potitus,
 Affliget Scotos, ense, furore, fame.
 Extera gens tandem sociorum fraude peribit:
 In bello princeps Noricus ense cadet.
 Gallica quem gignet, qui gazis regna replebit,
 (O dolor! O gemitus!) fratris ab ense cadet.
 Tristitia cessabunt, quæ prospera sine sequentur,
 Pacis et adveniet tempore grata quies.
 Historiæ veteris Gildas luculentus arator*
 Hæc retulit, parvo carmine plura notans.

Beda etiam sic prophetavit de Anglis:

Villa super Tuedam fert Anglis te fore prædam.
 Gaude per Bedam, qui scripsit verbula quædam,
 Libro de gestis Anglorum scripta potestis
 Cernere, quod pestis erit Anglis litera testis:
 Prædixit Christi vir genti credulus isti,
 Strage dolo tristi, mala gens, semper studuisti.
 Ebria gens, fidei fictæ, gens ingluviei,
 Gens peravara rei, gens nequâ progeniei;
 Est tibi ventura gens Francorum nocitura,
 Te subversura, semper sine spe valitura.†
 Non gens Francorum tantum, sed spreta proborum
 Gens tibi Scotorum fiet major dominorum.

Justinus senior Imperator christianissimus, Anastasio perfido succedens anno Domini quingentesimo decimo octavo, imperavit annis decem, et anno regis Gourani vicesimo octavo mortuus est. Cui successit ex sorore nepos ejus Justinianus, eodem anno videlicet incarnationis Dominicæ dxxxviii. et imperavit annis triginta octo. Ipse libros Romanarum legum in uno volumine, quod Justinianum vocatur, abbreviavit. Anno itaque regis tricesimo, Cerdic, et Kenric filius ejus, Vectam insulam ceperunt, et illam nepotibus suis Stuff et Wichtgar dederunt. Et hoc tempore Dionysius in urbe Roma paschalem circulum decemnovialem composuit, et anno Domini dxxxiv.

* Orator, in edit. Hearnii; sed in MSS. nostris arator: et illius quidem ævi scriptores vocabulum arare, pro exarare seu scribere, usurpabant, unde dicitur, *Quinquè libros Fordun, undevos aucter atabat.* † Lubitura, editio Hearnii.

incepit. Eo tempore in Scotia Sanctus Brandanus floruit, qui et magnæ abſtinentiæ vir, et in virtutibus clarus, trium fere millium monachorum pater fuit. Hic quoque Fortunatas inſulas ſeptentrionali navigatione perquirens multa miracula digna vidit: à quo Sanctus Machutus†, qui et Maclovius baptizatus, et regulariter educatus, ac ipſius navigatione ſocius, in Britanniam iraculis et ſanctitate claruit. Qui à Britannis exacerbatus, eis maledictis, tranſivit ad Gallias, et ſub Leontio Scotorum epiſcopo multo tempore virtutibus claruit.

CAP. XXIV.

De morte Gourani regis Scotorum, et de Arthuro rege Britonum.

Gouranus itaque plenus dierum, poſtquam in regno triginta quatuor impleverat annos, apud Inverlochyne, à ſuo nepote, filio fratris, Eugenio vel Eochodio Hebdar infidiis circumventus interiit: cujus ad ſepeliendum corpus ad eccleſiam Sancti Orani delatum eſt; ubi patris et avi funera quieſcunt in Hy inſula. Uxor verò poſt ejus mortem regina, cum filiis ſuis Jogenano et Aidano ad Hiberniam clàm auſugit, ubi, dum vel ipſe, vel frater ejus regnabat, et uſque ad mortem, permanſit. Filii tamen ſui, cum perfectæ pubertatis annos et militiæ robur habuiſſent, animo regis, intercedentium amicorum precibus, mitigato, ad patriam redeuntes, in pace de cetero quieverunt, de quibus, ut infrà ſuo loco patebit, amplius eſt dicendum. Cum enim Uther rex Britonum, ſicut bonæ memoriæ frater ejus Aurelius, Saxonum perfidiâ veneno periſſet, filius ejus Arthurus, factione quorundam in regno ſucceſſit, quod tamen illi debitum de jure non fuerat, quemadmodum natus in adulterio de Igerna conjuge Gorlois ducis Cornubiæ in caſtro Tyntagollo, inaudita arte Merlini vatis, ut Galfridus per extenſum, libro ſuo de Bruto atteſtatur; ſed Annæ, ſorori ſcilicet Aurelii, potius vel ſuis liberis: illa namque de thoro legitimo procreata, conſuli Loth Scoto domino Laudoniæ et regi Norwegiæ,‡ qui de nobili progenie ducis Fulgentii proceſſit, matrimonialiter nupta fuit. Ex qua duos filios genuit, Galvanum * nobilem et Modredum ſeniores, quem aliter ex adverſo genitum nonnulli tradunt, ſed non tenet; necnon et illam ſanctam mulierem Thanes vocatam, matrem Sancti Kentigerni. Unde jure legitimæ ſucceſſionis regnum Britannię Modredo debebatur. Arthurum regnâſſe Gourani diebus regnationis certum eſt, et poſt ejus deceſſum ſeptem annis: nam anno Domini quingentefimo quadrageſimo ſecundo, ſicut variis apparet in ſcriptis, obiit Arthurus, ſed quoto anno regnum ſuſceperat mihi non notuit. Sed quare aſſumptus eſt Arthurus in regem, omiſſis legitimis heredibus, patere poterit per Galfridum, qui ita dicit; Deſuncto Uther Pendragon, convenerunt ex diverſis provinciis proceres Britonum in civitate Cilceſtriæ, Dubricio Urbis Legionum archiepiſcopo ſuggerentes, ut Arthurum filium ejus in regem conſecraret. Arguebat enim eos neceſſitas, quia, audito prædicti regis obitu, Saxones concives ſuos ex Germania invitaverunt, et, duce Colgerino, ipſos exterminare nitebantur.

† Al. Machutes. ‡ A quo Laudonia nominatur, addit epitome Paſſet. * Al. Walvanum.

CAP. XXV.

De eodem, Arthuro, Wawano et Modredo.

DUbricius ergo calamitatem patriæ dolens, associatis sibi episcopis, Arthurum regni diademate insignivit. Erat autem Arthurus quindecim annorum juvenis, inauditæ virtutis et largitatis: in quo tantam gratiam innata bonitas præstiterat, ut à cunctis fere populis amaretur. Insignibus itaque regiis initiatus, solitum morem servans, largitati indulgit. Confluebat ad eum tanta multitudo militum, ut etiam quod dispensaret deficeret. Sic cui naturalis inest largitio cum probitate, licet ad tempus indigeat, nullatenus tamen continua paupertas ei nocebit. Hæc ille. Ut ad propositum revertar. Noviter dixit, Arguebat eos necessitas quæ utrobique non habet legem; quia multoties necessitas facit licitum quod aliàs esset illicitum. Sed quæ vel qualis fuit ista necessitas, non determinat: sed tamen luculenter colligi potest per ipsius processum, quia tunc Galwanus, qui et Wawanus, et frater ejus Modredus parvi erant impuberes; quia jam præsupposito, ut prædiximus, quod Arthurus quando assumptus est in regem fuit annorum xv. diversis irruptionibus bellicis per eundem Saxonibus interim illatis, post hujusmodi bella à tempore regnationis ejus edita, sic loqui exorsus est Galfridus, His itaque gestis, &c. Et post pauca: Erat tunc Wawanus filius prædicti Loth duodecim annorum juvenis, obsequio Sulpitii Papæ ab avunculo traditus, à quo arma recepit. Hæc ille. Et ideo meritò, ingruente tantâ necessitate, potius adolescens tendens ad virum eligitur, quàm in incunabulis puer. Et hac forte de causa movebat bellum Modredus contra Arthurum, in quo alteruter fatis cessit. Scribit tamen Galfridus Modredum et Galwanum fuisse filios Annæ sororis Aurelii, patrui Arthuri, dicens sic; Loth autem qui tempore Aurelii Ambrosii sororem ipsius duxerat, ex qua Galwanum et Modredum genuerat, &c. Infra tamen vocat Arthurum avunculum ejus, dicens sic; Erat tunc Wawanus filius prædicti Loth xii. annorum juvenis, obsequio Sulpitii Papæ ab avunculo traditus, &c. ut supra. Sed clarè constat quod eo * tunc non fuit superstes neque Aurelius neque Uther; ideo colligitur quod Arthurus fuit iste avunculus, &c. Hæc sagaciori lectori ad retractandum remitto, quia ea ad concordiam reducere de facili non video. Verius tamen credo, sicut alibi legi, Modredum fuisse sororium Arthuri; et si sic, habemus intentum.

AUCTOR.

CAP. XXVI.

De successione trium regum Scotorum, et de adventu Sancti Columbæ ad Scotiam.

Eugenius, qui et Eochodius, Hebdur †, occiso patre Gurgano regnum suscepit anno Domini quingentesimo tricesimo quinto, et regnavit annis viginti tribus. Sux regnationis anno octavo, et Im-

* Ita MSS. nostri; at ei tunc, editio Hearnii. † Al. Hebdre vel Ebdre.

peratoris Justiniani decimo quinto, commissum est bellum inter Britonum regem Arthurum et suum nepotem Modredum, quo bello, ut præmisimus, ad mortem uterque cecidit vulneratus, cum multitudine copiosa Britonum pariter et Scotorum. Anno Domini quingentesimo quadregesimo secundo Arthurus lethaliter vulneratus, illinc ad sananda vulnera in insulam Avallonis eVectus, non legimus quo fine pausavit. Sed quia in ecclesia monasteriali de Glasinbury dicitur esse tumulatus cum hujusmodi epitaphio,

Hic jacet Arthurus, rex quondam, atque futurus.

Vulgo creditur adhuc eum vivere; et, ut in comœdiis canitur, superventurus est dispersos et profugos Britones ad propria restaurare*. Præfatus namque Eugenius rex totum tempus sui regiminis cum Saxonibus et Pictis assidue dimicando transduxit, illi quandoque, quandoque illis fortunâ victoriam concedente; pacem cum Britonibus et pristina colligationis vinculum diligenter observans, sæpius eis, etiam personâ præsens, subsidium contra paganos exhibuit. Illi vero post mortem successit frater ejus Connallus †, anno Domini quingentesimo quinquagesimo octavo, et Imperatoris Justiniani tricesimo primo, regnavitque decem annis. Eo regnante Scotis anno octavo, et Pictis Brudeo filio Mealochon, anno regni sui nono, qui erat annus Domini quingentesimus sexagesimus quintus, ex Hibernia venit in Scotiam ‡ sanctus Presbyter et abbas Columba, vir vitæ non minus mirabilis quam venerabilis, monasteriorum fundator, et multorum pater et instructor monachorum. De quo sic dicitur:

Hic fuit humilis, mitis, affabilis;

Ortu vir nobilis, vir statu stabilis;

Vultu vir hilaris, vir venerabilis;

Corpore castus et mente.

SCRIPTOR.

Columbæ merita et signa singula, facta prophetica, clara miraculâ, vel dictis dicere, vel scriptis scribere nemo novit totaliter.

Relinquens patriam, caram Hiberniam,

Per Christi gratiam venit ad Scotiam;

Per quem idonea vitæ primordia,

Rex gentis sumpsit Pictiniam.

Contemporaneus fuit Sancto Columbæ sanctus Constantinus rex Cornubiæ, qui, relicto regno terreno, regi cœlesti militari cœpit, et cum Sancto Columba ad Scotiam pervenit, et fidem Scotis prædicavit et Pictis. Monasterium fratrum in Govan instituit juxta Cludum, quibus ipse abbas præfuit: totam terram de Kintyre convertit, ubi ipse martyr pro fide occubuit, et in suo monasterio apud Govan sepelitionem accepit. AUCTOR.

Hic cum Iona propheta sortitus est nomen; nam quod Hebraicâ linguâ Iona, Latina verò columba dicitur, Græcâ verò peristera vocatur.

* Hæc paulo aliter traduntur in editione Hearnii, q. v. † Ita MSS. coll. Edinb. Cupr. Dumblan. et Perth. at Connallus sive Connallus, edit. Hearnii et MS. D. G. M. ‡ Scotiam sive Pictiniam, in MS. Cupr.

tatur. Nomina virorum duodecim, qui cum Sancto Columba Scotiam adnavigaverunt, sunt hæc; Duo filii Brandani*, Baithenus, qui et Cominus Sancti Columbæ successor, et Cobthacus frater ejus; Ærnanius avunculus Sancti Columbæ; Diormitius ejus ministrator; duo filii Rodaini Rus et Fechno; Scandalanus, filius Břefaili, filii Eudei; Eochodius, Thocamineus, Mocufirus Cetea; Cayrnaanus filius etiam Brandini† filii Melgi, et Grillaanus. Die quodam et eadem horâ quâ commissum est bellum in Hibernia, quod Ondemon‡ Scoticè dicitur, idem homo Dei coram eodem rege Conallo filio Congalli conversatus in Scotia, narravit per omnia, tam de bello commissio, quàm etiam de regibus quibus Deus donavit victoriam de inimicis. Sancti verò Columbæ post adventum anno secundo mortuus est rex Conallus; et illi statim frater ejus Kinatel, sive Connyd†, eodem anno succedens in regno, post annum et tres menses decessit. Legi in historia, quæ dicitur nova, Anglorum, quomodo beatus Columba convertit regem Brudeum Pictorum et gentem ejus; et quomodo præfuit nobili monasterio in Hibernia, quod vocatur Campus Roboreti, et in Scotia monasterio Yenfi, ex quo utroque monasterio plurima in Hibernia et Scotia sunt: in quibus omnibus monasteriis I** principatum tenet. Abbati autem illius insulæ omnis provincia, et etiam episcopi ordine inusitato, solent esse subjecti; quia Columba prædicator non episcopus fuit, sed presbyter et monachus: cujus successores imitatione valde claruerunt. Hæc ibi.

C A P. XXVII.

De Angelo librum vitreum ferente Sancto Columbæ pro consecratione Aidani.

ADAMNANUS. His itaque temporibus cum in insula, cui nomen Hymba, Sanctus Columba mansisset, nocte quadam mentis in extasi vidit Angelum Dei, vitreum in manu librum regum ordinationis gestantem, quem, ut legeret, Sancto Columbæ porrigebat. Qui cum tertiâ nocte, secundum quod ei in libro jussum fuerat, Aidanum filium Gourani regem ordinare recusaret, cum fratrem ejus Jogeanum magis diligeret; extendens subito manum Angelus, flagello sanctum virum percussit: cujus in latere livosum omnibus suæ vitæ diebus permansit vestigium. Hoc itaque verbum intulit, Pro certo scias, inquiens, quia cum hoc libro sum ad te missus à Deo, et, juxta quod in eo legisti, regem ordines Aidanum: quod si nolueris huic obsecundare jussioni, iterato te percutiam. Itaque cum Angelus Domini per tres continuas noctes, eundem in manu vitreum habens codicem, eidem Sancto apparuisset, et divina jussa de ejusdem regis ordinatione commendasset, ad Ionam transnavigavit insulam; et ibidem Aidanum his diebus adventantem, sicut erat jussus, manum super caput ejus apposuit, et in regem benedicens ordinavit; ac, inter ordinationis verba, de filiis, nepotibus, ac pronepotibus, futura prophetavit. Aidanus igitur angelicis hujusmodi monitis ad suæ lætitiæ gentis ordinatus, regnum

* *Brendini*, MSS. coll. Edinb. et Perth. † *Brandnir*, in iisdem. ‡ *Ondemorum*, editio Hearnii. † *Connyedus*, MS. D. G. M. ** Vide notas ad pag. 45.

in magna prosperitate rexit. Cœpit autem anno Domini quingentesimo septuagesimo, Iustini junioris, qui Justiniano successit, anno quinto; (nam imperare cœpit anno Domini quingentesimo sexagesimo sexto, et imperavit annis duodecim) regnavitque rex annis triginta quinque. Hic bellicis motibus nimis, etiam contra beati Columbæ monita, se supra modum ingerens, adeo quòd quasque gentes per circuitum, quoties suum irruebant in regnum, Noricos videlicet, Pictos, et Saxones, devinceret: sed et eosdem Pictos etiam, propriis in sedibus, superabat. Binis tamen vicibus suum exercitum scripturæ docent superatum: unâ verò vice sub Brendino principe bellorum, alterâ quidem sub seipso; quarum unius et primæ modus disconfecturæ est talis:

CAP. XXVIII.

De subsidio per Aidanum Malgoni regi Britonum missò.

MISIT autem ei nuncios Malgo rex Britonum, cùm suæ probitatis præconium audisset, obsecrans, ut, postera confœderationis et amicitie non immemor, auxiliari sibi contra nefandæ nationis ethnicam gentem non recuset. Ac ille faciliter tam justæ petitionis aurem inclinans affectui, filium suum Griffinum, militem egregium, atque Brendinum Euboniæ regulum, ex parte sororis nepotem, anno regni sui quintodecimo cum manu potenti destinavit. Non enim illis hac vice tanti curam commisisset negotii, cùm antea nihilominus exercituum prudenter soleant et sæpius ducatum gerere, quia dictam per se profectionem regere disposuit, si non saniori consilio primates diligentius ipsum à proposito revocassent. Illis mox cum exercitu proficiscentibus Britones associantur boreales; et sic conjuncti simul, quasi nihil timentes, securè Malgonem adire contendunt. Sed ecce subito, die tertiâ, postquam Moram transissent Lapideam, in paganorum turmas † improvisi penitus incidunt; quibus præfuit Westsaxonum rex Ceulinus, loco qui Fethanleg nuncupatur: ubi cùm non parvo diei spatio fortiter decertassent, Cutha Ceulini filius cum tota, quam ducebat, acie prima peremptus est. Nec tamen ob id paganorum acies reliquæ quicquam timentes, è campo recedere: quin et fortius instare curabant, donec tam Scotos quam Britones, qui bellum primo videbantur evincere, crudeli cæde effugarent. VINCENTIUS. Erat enim his diebus in Scotia Brendino regulo frater, cui nomen * Adelphius, de cujus filia, vocata Gelgehes, rex Hiberniæ Philtanus Sanctum genuit Furseum episcopum, (cujus vitam admirabilem descripsit Beda) et fratres ejus Foilanum † et Uleanum, magnificos Sanctos apud Deum. Anno regis Aidani nono Justinus obiit, et ad imperium Tiberius successit, anno Domini DLXXVIII. et imperavit annis sex. Hujus Iustini tempore floruit Benedictus abbas, qui ordinem monachorum post Basilium renovavit. Et paulo antè, in una urbium Siciliæ, ut scribit Hildephonsus, Theophilum archidiaconum et vicediaconum cujusdam episcopi exstitisse, qui, Christum et ejus genetricem abnegando, Dia-

‡ Al. non improvisi. * Odolfus, MS. coll. Ed. † Ferlanum, MS. D. G. M. Forlanum, Cupr. bolo

bolo homagium fecit: qui post, per Diabolum, ad officium ad quod aspirabat promotus; sed ad cor rediens, cum fletu dirā pœnitentiā se affligens, mediante Mariā chirographum, quod manu propriā scriptum Diabolo de homagio dedit, necnon veniam et gratiam, recuperavit. Ubi sic, ne quis de venia desperet, concludit Hildesonsus, dicens; Sola namque divina clementia hanc violentiam forti armato principi, videlicet mortis, inferre potest, ut ab ipsis Inferni faucibus peccatores merito damnandos, gratuitā gratiā, per pœnitentiam, liberare dignetur. De quorum collegio existit hic Theophilus omni sanctæ ecclesiæ à Christo in exemplum datus, quod nullus peccator, licet enormi peccatorum pondere pressus, licet omnibus criminibus et flagitiis irretitus, etiam si Deum negaverit, de venia, si pœnituerit, desperare non debet: tantummodo opus est Mariam invocare, veram pœnitentiam agere, id est, à peccatis cessare, et non amplius eadem committere. Talia agere, est Dei misericordiam obtinere. Nam quamdiu peccator in criminalibus peccatis, quæ portæ sunt mortis, voluntariè jacuerit, frustra in misericordia Dei sperabit. Dimittat ergo, confitendo cum dolore cordis, sicut fecit Theophilus, peccatum, et statim habebit Deum. Hæc ille. Unde quidam in persona Theophili sic metrificat, dicens;

*Non desperetis, vos qui peccare soletis,
Exemploque meo vos reparate Deo.*

Propter huiusmodi mirificam operationem quam in peccatores exercere solet Maria, de ipsa sic canit ecclesia;

*Tibi semper, O beata,
Inest pietas innata,
Cum misericordia.*

*Tu es reis advocata,
Per te fuit reportata
Theophilo venia.*

AUCTOR.

Tiberius regnare cœpit A. D. DLXXVIII. et regnavit annis sex: cui successit gener ejus ex filia Mauritius A. D. DLXXXIV. et regnavit annis XXI.

CAP. XXIX.

De rege Aidano pro Cadwallonis regis Britonum subsidio proficiscente.

A Britonibus et suo rege Cadwallone rex Aidanus, anno regni sui vicefimo tertio, contra prædictum Ceulinum regem de subsidio requisitus, ad Cestriam usque cum suo perrexit exercitu. Quod Britones cum eo turmatim globati per acies, adversus ipsum dimicaturi, convenerunt. Quibus et ipse, cum hoc audisset, cum suis paratus, ad bellum obviis incedit, et apud Wodenysburgh, duro commissio prælio, duces de parte Ceulini, Cealinus et Quychelyne et Crida, copiarque bellatorum sui penè perierunt exereitûs. Sed et ipse Ceulinus vulneratus fugiens, regno statim privatus est. Ipso quoque tempore belli, vir sanctus Columba Ionā moram faciens insulā, sicut refert in suis scriptis Adamnanus, subito ministrum adyocat, dicens; Cloccam pulsa.

M m

Cujus

Cujus incitati sonitu fratres ad ecclesiam ocius, ipso sancto præsule praeunte, cucurrerunt. Ad quos in ecclesia, flexis genibus, inquit; Nunc Deum intentius pro rege deprecemur Aidano, et suo populo; nam in hac hora bellum ineunt. Et post modicum intervallum ecclesiam egressus, in cœlum respiciens, inquit, In fugam nunc Barbari vertuntur; Aidanoque, quamvis aliàs infelici*, tamen à Deo victoria conceditur. Sed et exercitus Aidani de numero trecentorum interfectorum et trium virorum prophetice, vir sanctus, atque veridice enarravit. Contemporaneus cum Sancto Columba beatissimus floruit Kentigernus Glasguensis episcopus, vir mirandæ sanctitatis, et multorum operator miraculorum: cujus ibidem ossa veneranda, multis ad laudem Dei clarificata miraculis, tumulata quiescunt. Ejus versus austrum episcopatus tunc temporis ultimus finis fuerat, ut esse modo de jure debeat, ad Crucem Regiam infra Stanmore†. Unus verò discipulorum ejus præcipuus erat Sanctus Convallus, miraculis et virtutibus præclarus: cujus itaque ossa sepulta quiescunt apud Inchenane, quinque milliaribus‡ à Glasgw. Alius Sanctus Baldredus, qui sibi fuit suffraganeus, cujus corpus apud Haldhame, apud Tynninghame, et apud Lyntoun* ecclesias in Laudonia nonnulli ferunt esse humatum: quia, cum inter parochianos harum trium ecclesiarum contentio oriretur pro corpore, et ad arma se transferrent, nocte sequenti omnes sopor fallax invasit, et diluculo evigilantes, invenerunt tria feretra, corpora consimilia sibi per omnia continentia, prædictis tribus ecclesiis singillatim advecta et humata.

CAP. XXX.

De Sanctis Columba et Kentigerno.

IN vita Sancti Kentigerni legimus Sanctum Columbam Glasgw advenisse, et vicariâ collatione se invicem consolasse, et baculos suos commutasse: ac nunc cambo, quem beatus Kentigernus à beato Columba receperat, in ecclesia Sancti Wilfridi de Ripoun, aureis crustulis inclusus, ac margaritarum diversitate circumstellatus, cum magna reverentia adhuc servatur. Ab hinc tantam ac tam sinceram dilectionem erga beatum Kentigernum concepit Sanctus Columba, ut, ad ejus pium præconium, hymnum componeret; quem, post mortem utriusque, tam reges quàm aulici solebant frequenter cantare et eleganter solemnizare: quem, non tam pro composito dictamine, quàm pro devoto affectu et devotione Sancti, præsentibus inserere gratum censui.

*Almo JESU, largo Regi et Rectori lucido,
Pio, pleno, Patri puro, dominorum Domino,
Gratiarum actiones referamus jugiter;
Christo soli Salvatori, Redemptori largiter:
Qui inclitum summæ legis elevavit bagium
Perpetem et æternalem magnæ lucis radium,*

* In MSS. quibusdam, *infelix ei*; in aliis, *infelix*. † *Stannur-Croft*, epitome libri Pass. al. *Stannemure*, et *Stonmore*. ‡ *Inchenan juxta Glasgw*, in plerisq. MSS. * *Apud Haldame, apud Lyntoun, et apud Prestoun nonnulli ferunt*, MSS. Coll. Edinb. Perth. et D. G. M.

*Kentigernum cunctis clarum, almi solis auroram,
Dominantem ac regentem hujus loci catervam.
Hujus Sancti nos adjuvent hic athletæ merita,
Zoes semot * miri Malchi Christi clari candida.
Jubar largum latè lucet, bagis argloribus,
Hymno gaudet, summè regnat, angelorum finibus.
Hujus mira cursûs vita enarratur, limpida
Per auras zephyrorum postquam sonat sophia;
Neque possunt à me fari, abba alme bagie:
Tamen, nostræ ut ignoscas, imploramus, scoriæ.
Kentigernus semper oret eleison largissima,
Tis asseron † ut deleas nostra plura crimina.
O vitalis vera vita fructuosi laboris!
Sol salutis, salus summa, atque lumen decoris!
Ego enim à te peto, Princeps pacis, Domine,
Tecum ut sim in æternum purus sine crimine.*

Summum hunc pontificem Sanctum Kentigernum vocemus in auxilium, ut per ejus meritum mereamur præmium habere perpetuum nunc et apud Dominum. Amen.

Sancti etiam Columba et Kentigernus contemporanei fuerunt illi magno papæ Gregorio, attestante Bedâ in historia Anglorum, qui de Sancto Columba facit mentionem, dicens: Anno ab incarnatione Domini quingentesimo sexagesimo quinto venit de Hibernia presbyter et abbas, nomine Columba, Britanniam, prædicaturus verbum Dei provinciis Septentrionalium Pictorum, hoc est, eis qui arduis atque horrentibus montium jugis ab Australibus eorum sunt regionibus sequestrati. Et, post annos circiter triginta duos prædicationis ejus, obiit in insula Hii, habens annos nativitatis suæ septuaginta septem. Anno verò ab incarnatione Domini dxcvi. beatissimus papa Gregorius misit Sanctum Augustinum, ad prædicandum verbum Dei Angliæ gentibus, qui duntaxat Gregorius postea vixit novem annis. Sed et Sanctus Columba unum tantummodo superfuit annum post adventum Sancti Augustini in Angliam.

CAP. XXXI.

De mirabili pœnitentia Merlini vatis.

LEgimus quòd eo tempore quo beatus Kentigernus eremi deserta frequentare solebat, contigit die quâdam, illo in solitudinis arbusto sollicitè orante, ut quidam demens, nudus et hirsutus, ab omni solatio mundiali, ut apparuit, destitutus, quasi quoddam torvum furiale, transitum faceret secus eum, qui vulgo Lailoken vocabatur. Quem cum vidisset Sanctus Kentigernus, fertur eum ita dicendo convenisse: Adjuro te, qualiscunque es creatura Dei, per Patrem et Filium et Spi-

* Harum vocum, *Zoes semot*, interpretatio, videlicet *vite nomina*, datur in margine libri Perthenfis; sicut etiam vocis *Malchi*, scilicet *regis*, eadem manu qua codicis illius textus exaratur. † Ita MSS.

ritum Sanctum, si ex parte Dei es, et in Deum credis, ut mecum loquaris, exprimens quis es, et cur in hac solitudine solivagus silvestribus bestiis comitaris. At concito demens cursum coercens respondit; Ego sum Christianus, licet tanti nominis reus, olim Vortigerni vates, Merlinus vocitatus, in hac solitudine dira patiens fata, quæ pro peccatis meis mihi sunt cum feris prædestinata: quoniam non sum dignus inter homines mea punire peccamina. Eram enim cædis omnium causa interemptorum, qui interfecti sunt in bello, cunctis in hac patria constitutis satis noto, quod erat in campo inter Lidel et Carwanolow situato: in quo etiam prælio, super me cælum dehiscere cœpit, et audiavi quasi fragorem maximum, vocem de cælo mihi dicentem, Lailoken, Lailoken, quia tu solus omnium horum interfectorum reus es sanguinis, tu solus cunctorum scelera punies: Angelo enim Sathanæ traditus, usque in diem mortis tuæ conversationem habebis inter bestias silvestres. Cum autem ad vocem quam audiavi meum direxi intuitum, vidi splendorem nimium, quem natura humana sustinere non potuit. Ubi etiam innumerabilis phalanges exercitus in aëre, fulguri similes corusco lanceas igneas, et tela scintillantia, in manibus tenentes, quæ crudelissimè in me vibrabant. Unde extra meipsum conversum spiritus malignus me arripuit, ferisque silvestribus, sicut ipse contemplaris, prædestinavit. Et, his dictis, profiliit inde in loca nemorum infrequentata, feris ac avibus nota. De cujus miseria beatus Kentigernus valde compatiens, procidit in faciem suam super terram, dicens; Domine Jesu, hic miserorum miserrimus hominum, quomodo in hac squalenti degit solitudine, inter bestias, ut bestia, nudus et profugus; herbarum tantum pabulo pastus. Setæ ac pili sunt feris ac bestiis tegmina naturalia; herbarum virecta, radices et folia propria cibaria: et en hic frater noster, formam, carnem et sanguinem, sicut unus nostrum, habens, nuditate et fame morietur. Idcirco post tuam nunc mihi factam confessionem, si verè poeniteas, et si te dignum tanti doni contemplaris, ecce Christi mensa impositam hostiam salutarem. Accede tantum eam cum timore Dei, in omni humilitate accepturus, ut ipse Christus te quoque suscipere dignetur; quoniam nec tibi dare, neque audeo prohibere. Miser autem confestim aqua lotus, et unum Deum in Trinitate fideliter confessus, accessit humiliter ad altare, et suscepit purâ fide, et devotione maximâ, incircumscripti sacramenti munimen. Quo percepto, extendens manus ad cælum dixit; Gratias tibi ago Domine Jesu Christe, quia, quod optavi, sanctissimum jam consecutus sum sacramentum. Et conversus dixit ad beatum Kentigernum: Pater, si hodie completa fuerit in me vita temporanea, sicut à me accepisti, regum Britanniae præstantissimus, episcoporum sanctissimus, comitumque nobilissimus in hoc anno me sequentur. Respondit sanctus episcopus; Frater, adhuc permanes in simplicitate tua, non penitus expers irreverentiæ: Vade in pace, et Dominus sit tecum. Lailoken autem, pontificali benedictione suscepta, profiliit inde, velut capreo- lus de laqueo venatoris ereptus, promensque canoro jubilo, *Misericordias Domini in æternum cantabo*, solitudinis petiit lætus fructu. Sed quoniam ea quæ à Domino sunt prædestinata nequeunt prætermitti, quin oporteat fieri, contigit ut eodem die à quibusdam reguli Meldredi pastoribus

pastoribus, usque ad mortem lapidatus ac fustigatus, casum faceret in mortis articulo ultra oram Tuedæ fluminis præruptam, prope oppidum Dunmeller, super sudem acutissimam quæ in aliqua sepula piscaria erat inserta, et transfixus per medium corpus, inclinato capite, in stagno spiritum, sicut prophetaverat, totaliter Domino transmisit. Unde quidam;

*Sudeque perfossus, lapide percussus, et undâ:
Hæc tria Merlinum fertur inire necem.*

Hæc autem cum cognovissent beatus Kentigernus et clerici ejus, consummata esse quæ de seipso prædixerat energumini ille præmissus, credentes et timentes ea proculdubio fore futura quæ de residuis prædixerat, cœperunt omnes pavere et tædere, genasque creberrimè lachrimis perfundere, et nomen Domini in omnibus collaudare; cui sit honor, &c. †

Non mireris quòd Merlinus et Sanctus Kentigernus uno et eodem anno vitam finierunt, cum siquidem Sanctus Kentigernus fuit centum octoginta et unius annorum quando obiit: nam habetur infra, libri quinti capite XLIII. de quodam armigero vocato Johannes de Temporibus, qui vixit trecentis sexaginta et uno annis. Alii dicunt quòd non fuit Merlinus qui fuit tempore Vortigerni, sed alius mirabilis Scotorum vates, qui dicebatur Lailoken; sed, quia propheta fuit mirabilis, vocatus est alter Merlinus.

CAP. XXXII.

De rege Aidano per Æthilfridum regem Northumbrorum è bello fugato.

ALIO quidem tempore victus est Aidani regis exercitus, ipso præse, suæ videlicet regnationis anno tricesimo tertio. Denique postquam Ceulinum regem Westsaxonum devicerat, anno undecimo, inter ipsum et Britones conventum est, populos Northumbrenses, quos tunc rex fortis viribus et prudens Æthilfridus rexit, qui Britones continuis et Scotos affecit injuriis; iste quidem ad Boream, illi siquidem ad Austrum, utrisque partibus impetere, condicto sub firmata fide termino, convenirent. Rex igitur Aidanus, quamvis ætate grandævus, adveniente notato tempore, sperans eos ex adverso facturos * quod pacto pepigerant, Northumbriæ partes invasit: et dum per singulos dies incendio suus vacaret et spoliis exercitus, unâ dierum dispersos hujusmodi prædando per villas et arva Scotos rex Æthilfridus, condense superveniens agmine, non absque suorum magna cæde, superavit. BEDA. Profectibus Æthilfridi motus rex Aidanus, contra eum cum immenso fortique venit exercitu; sed cum paucis, † loco qui dicitur Degfastan, omnis pene cæsus est ejus exercitus. In qua tamen ‡ pugna Theobaldus Æthilfridi frater, cum omni quem ducebat exercitu, peremptus est.

† Post hæc addit epitome libri Passetenfis, "Et sic eodem anno mortui sunt Merlinus, Sanctus Kentigernus, et rex Rodericus."

* Ita editio Hearnii, rectè, ut videtur; at in MSS. nostris scribitur *facturos*. † Sententia hæc, quæ planè mutila reperitur in omnibus nostris MSS. ex ipso Beda restituenda est: "Sed cum paucis victus aufugit. Siquidem in loco celeberrimo qui dicitur Degfastan, id est, Degfa lapis, omnis pene ejus est cæsus exercitus." ‡ Etiam, pro tamen, in Bedæ hist. Porro *Ethelfridi*, in MSS. D. G. M. et Perth. in reliquis, *Ethilfridi*.

Victus nihilominus Aidanus aufugit. Ante quidem hoc bellum anno quinto, Magnus Gregorius papa misit Augustinum cum sociis in Britanniam, ut Anglis verbum Dei prædicaret, (qui, paganâ superstitione cœcati, in illa insulæ parte * quam habebant, totam deleverant Christianitatem;) qui regem Cantiae Æthelbertum ad fidem eodem anno convertit. Hic Æthelbertus rex et confessor, postquam fuerat à beato Augustino baptizatus, fundavit monasterium in quo jam quiescit, et monasterium Roffense, et monasterium ecclesiæ Christi Canturiæ, ac Sancti Pauli Londoniis. GALFRIDUS. In parte autem Britonum adhuc vigeat Christianitas, quæ à tempore Eleutherii papæ habita, nunquam inter eos defecerat. Postquam ergo venit Augustinus, invenit in eorum provincia septem episcopatus et archiepiscopatum religiosissimis præsulibus munitos, et abbacias quamplures, in quibus grex Domini rectum ordinem tenebat: Inter cæteras, in civitate Bangor, quandam nobilissimam †, in qua tantus fuisse fertur numerus monachorum, ut, cum in septem portiones esset, cum præpositis sibi Prioribus, monasterium divisum, nulla harum portio minus quam trecentos monachos haberet; qui omnes labore manuum suarum vivebant. Quos omnes Æthilfridus rex Northumbrorum prædictus, mille scilicet et ducentos, unâ die martyrio decoratos, ad cœlos transmisit. Hæc ille. AUCTOR. Franci quidem et Hispani temporibus Aidani de Pascha celebrando dissentiunt; Francis decimo quarto kalendas Maii, Hispanis duodecimo kalendas Aprilis, Pascha celebrantibus. SCRIPTOR. Ut nunquam erres de inveniendi Pascha, hos versus retineas Januensis;

*Post Martis nonas, ubi sit nova luna requiras;
Inde dies solis tertia Pascha tenet.*

AUCTOR. Hujus etiam Aidani tempore alius Gregorius Turonensium ordinatur episcopus: vir sanctus et clarus habetur in omnibus. Hic regum Francorum historiam scripsit. Post autem dictum bellum rex Æthilfridus tyrannus gentem Britonum Christianam misere vastavit, pluresque terras eorum, exterminatis indigenis, aut genti Anglorum tributurias, aut habitabiles, fecit.

CAP. XXXIII.

De eodem Augustino Anglorum doctore, et de vindicta in bonorantibus eum irrogata.

CUM apud occidentales Saxones, in pago Dorsetensi, beatus Augustinus verbum vitæ gentilibus prædicaret, venit in vicum quendam, ubi eum nemo suscipere vel ejus prædicationem audire voluit. Sed cum in omnibus ei rebelles existerent, et cunctis quæ ab eo dicebantur contradicerent, et omnia sinistra interpretatione obnubilare conarentur, quod dictu quoque nefandum est, caudas piscium in ejus vestibulis suere et suspendere non timuerunt. Sed quod ipsi in Sancti patris injuriam facere crediderunt, sibi et suis posteris in dedecus sem-

* Ita liber Perth. at illam partem, MSS. Coll. Edin. et Cupren. MS. Coll. Edinb.

† Quædam nobilissima,

piternum,

piternum, et innocenti patriæ verterunt in opprobrium. Nam percussit eos Deus in posteriora, opprobrium sempiternum dans illis, ita ut in partibus pudendis, tam in ipsis quàm eorum successoribus, similes caudæ nascerentur. Vocatur autem hujusmodi cauda ab indigenis patriâ linguâ Mughel; unde et villa, in qua beato Augustino hujusmodi irrogata est injuria, nomen sortita est Muglington, id est villa Muglingorum, usque in præsentem diem. Fertur etiam quòd, eorum exemplo, in provincia Merciorum, in villa quæ Thamewyth dicitur, beato viro ab incolis loci simile dedecus factum fuerit; sed non impune: quia tam ipsi quàm eorum posterì, sicut omnibus notum est, pari pœnâ et opprobrio verecundati sunt. Simile postea accidit tempore exilii beati Thomæ primatis Angliæ, quòd ad ejus opprobrium, ut æstimabant, sed mentita est iniquitas sibi, illi de Rocestria deturpaverunt et absciderunt caudam caballi ejus; unde et posterì eorum illic nati inventi sunt caudati. Post hæc cùm beatus Augustinus, divini verbi semina, ex more, gentilibus erogando, pervenisset ad vicum in pago Oxonfordensi, sex milliaribus distantem à loco, hæc tempestate celebri, qui dicitur Vudisfix Cumentona nomine, accessit ad eum ejusdem villæ præsbyter dicens: Reverende pater et domine, suggero sanctitati vestræ, quòd hujus fundi dominus multimodâ à me exhortatione commonitus, nullatenus acquiescit ut sanctæ Dei ecclesiæ, ex his quæ superna sibi confert largitas, decimas velit persolvere. Excommunicationis insuper sententiam sæpissimè in eum jaculari comminatus, eo amplius rebellem et obstinatum repperi. Provideat ergo sanctitas vestra, quid inde factura sit. Quod audiens Sanctus Augustinus, fecit militem ante se accersiri, cui et dixit; Quid hoc audio de te, fili? cur decimas tuas Deo, omnium bonorum largitori, et sanctæ ecclesiæ, reddere recusas? An ignoras, quòd decimæ non tuæ, sed Dei, sunt? Prompto ergo et libenti animo, et cum gratiarum actione, omnipotenti Deo debitum persolve, ne anno sequenti unde tribuas, pro obstinatione tua, severa districti judicis tibi subtrahat sententia. Ad hæc miles, iracundiæ stimulis agitatus, viro Dei respondit; Quis, inquit, terram excoluit? quis semen ad ferendum præstitit, vel fruges jam ad maturitatem perventas metere fecit? nonne ego? hoc igitur noverint omnes, quòd ejus erit decimus manipulus cujus erunt et novem. Cui Sanctus Augustinus; Noli, inquit, fili, ita loqui. Non enim ignorare te volo, quòd si, juxta fidelium consuetudinem et sanctorum patrum traditionem, decimas tuas dare recu-saveris, absque dubio te excommunicabo. Et, his dictis, conversus ad mensam Dominicam, ut ministeria divina celebraret, coram omni populo clarâ voce dixit, Ex parte Dei præcipio, ne aliquis excommunicatus missarum solenniis intèresse præsumat. Quod cùm dixisset, res miranda, et retroactis inaudita seculis, contigit.

CAP. XXXIV.

Qualiter mortuus excommunicatus pro decimis ecclesiam exivit.

IN ipso namque introitu ecclesiæ cadaver sepultum se erigens, atque cœmeterium egrediens, ibidem stabat immobile quamdiu sanctus vir missarum solennia celebrabat. Quibus expletis, fideles, qui ibi præsentēs

præsentes erant, fere extra se positi, venerunt ad beatum pontificem, et rem gestam trementes ex ordine pandunt. Quibus ait: Nolite pavere, sed præcedat nos, cum aqua à nobis consecrata, crucis Dominicæ vexillum: et videamus quid hoc sit quod nobis ostensum est. Præcedens autem pius pastor oves Christi pavefactas, pervenit cum eis ad ingressum cœmeterii, vidensque cadaver tetrum et deforme, sic inquit: Præcipio tibi, in nomine Domini, quatenus indices mihi quis sis, vel cur ad illudendum populum Christi huc veneris. Cui respondit; Non ad terrorem huic populo concutiendum, vel ut ei illuderem, sanctissime pater Augustine, huc veni; sed cùm, ex parte Dei, jube-res ne aliquis excommunicatus missarum solenniis interesset, angeli Dei, qui itineris tui assidue comites existunt, ejecerunt me de loco ubi sepultus fueram, dicentes, quòd amicus Dei Augustinus carnes foetentes de ecclesia jussisset projici. Ego enim tempore Britonum, antequam Anglorum gentilium furor hanc vastasset regionem, hujus villæ patronus fui: et, licet sæpius ab hujus ecclesiæ presbytero commonitus fuerim, tamen decimas meas nunquam dare consensi; ad ultimum verò, excommunicationis ab eo multatus sententiâ, heu me miserum! inter hæc de medio sublatus sum, et, in loco de quo surrexi, intra ecclesiam sepultus, animam ad claustra infernalìa, gehennalibus jugiter cruciandam incendiis, emisi. Tunc, flentibus omnibus qui aderant et hæc audierant, ipse Sanctus lachrimis faciem ubertim irrorans, crebrisque singultibus dolorem cordis ostendens, Scis, inquit, locum ubi sepultus fuerit presbyter qui te excommunicavit? Quo respondente, quòd bene sciret, et quòd in eodem cœmeterio monumentum haberet; dixit Augustinus, Præcede ergo nos, et locum nobis demonstra. Præcedens igitur defunctus venit ad locum quendam prope ecclesiam, ubi nullum omnino sepulturæ alicujus signum apparebat, sequenti se episcopo populoque universo, clarâ voce dixit, Ecce locus: Hic, si placet, fodite, et presbyteri, de quo me interrogastis, ossa poteritis invenire. Jussu ergo pontificis cœperunt quidam fodere, et tandem, alto in defossa solo, pauca invenerunt ossa, et ipsa, pro temporis diuturnitate, in viriditatem conversa. Sciscitanti autem Dei servo, si hæc essent presbyteri ossa, respondit defunctus, Etiam, pater. Tunc Sanctus Augustinus, fusâ diutius oratione, dixit; Ut cognoscant omnes quia mors et vita in manibus Dei nostri sunt, cui nihil est impossibile, in ejus nomine tibi dico, frater, surge; opus enim de te habemus.

CAP. XXXV.

De excommunicante mortuò presbytero resuscitato.

O RES stupenda, et humanis auribus inaudita! ad jussionem al-misflui præfulis, videbant omnes qui aderant pulverem pulveri uniri, et ossa nervis compaginari, ac sic demum humanum de sepulchro corpus animatum erigi. Cùmque ante beatum virum staret, Cognoscis, inquit, istum, frater? qui respondit, Novi, pater, et utinam non nossem. Et adjecit almisficus præsul, Tu eum anathemate ligasti? Ligavi, ait, et dignè pro meritis: in omnibus enim sanctæ ecclesiæ

ecclesiæ rebellis exstitit, semper decimarum retentor, multorum insuper flagitiorum, usque ad diem ultimum, patrator. Tunc vir Dei Augustinus altius ingemiscens, Nosti, inquit, frater, quia miserationes Dei nostri super omnia opera ejus; unde et nos misereri simul et compati opertet creaturæ et imagini Dei, quæ ejus pretioso sanguine redempta, tam longo jam tempore tenebroso reclusa in carcere, pœnas sustinuit gehennales. Tunc tradidit ei flagellum, et, flexis ante illum genibus, absolute flebiliter petita, mortuus mortuum, magno gratiæ Dei dono, ad declaranda servi sui Augustini merita, relaxavit. Quo absoluto, præcepit Sanctus, ut ad sepulchrum rediens, in pace diem ultimum præstolaretur; qui statim ad locum unde surrexisse visus est reversus, mausoleum intravit, et in pulverem ac cinerem protinus est resolutus. Tunc ait presbytero Sanctus; Quantum temporis est ex quo hîc jacuisti? qui respondit, Centum quinquaginta et eo amplius anni sunt. Quomodo, inquit, huc usque fuisti? Bene, ait, in Domini mei gaudio constitutus, æternæ vitæ deliciis interfui. Visne, ait, ut communem pro te Dominum exorem, quatenus ad nos iterum revertaris, simulque animas diabolicâ fraude deceptas, evangelii nobiscum verba ferendo, ad suum creatorem reducas. Absit, inquit, à te, venerabilis pater, ne me, à quiete mea perturbatum, ad seculi laboriosam simulque ærumnosam reverti fecias vitam. O magna et pura de Dei misericordia præsumptio! O gloriosa præcellentissimi cordis conscientia, quæ Deum ita potentem et misericordem, et se de eo tantum promeruisse non dubitavit, ut tam magnificum atque stupendum pro eo facere dignaretur miraculum! Hoc forte illi videbitur incredibile, qui Deo esse aliquid impossibile credit. Sed tamen nulli dubium sit, quod nunquam Anglorum duræ cervices Christi jugo subjici, nisi per magna consenserint miracula. Porro beatus Augustinus, presbytero non consentienti hujus vias vitæ iterum ingredi, dixit, Vade, carissime frater, et per longa annorum tempora quiesce in pace, simulque ora pro me et pro universa sancta Dei ecclesia. Qui statim intrans sepulchrum, favilla et cinis effectus est. Tunc accersivit ad se militem sanctus episcopus, et sibi dixit, Quid est, fili, adhuc decimas tuas Deo reddere consentis? an adhuc in obstinatione tua perdurare disponis? Tremefactus autem miles procidit ad pedes ejus, flens et ejulans, et reatum suum confitens, ac veniam petens; relictisque omnibus comam deposuit, et beatum Augustinum omnibus diebus vitæ suæ, tanquam salutis suæ auctorem, secutus, in omni mentis et corporis puritate consummatus, diem clausit extremum, et æternæ felicitatis gaudia, sine fine victurus, intravit.

CAP. XXXVI.

Motivum Gregorii mittentis Augustinum ad prædicandum Anglis.

QUADAM die beatus Gregorius per forum urbis Romanæ transiens, cernit quosdam pueros formâ pulcherrimos, vultu venustos, capillorum nitore perspicuos, esse venales. Interrogat igitur mercatorem, de qua illos patria attulisset: qui respondit, de Britannia, cujus incolæ simili candore resurgent. Interrogat iterum si Christiani sunt. Cui

O o

mercator,

mercator; Non, sed paganis erroribus implicati tenentur. Tunc Gregorius acriter ingemiscens, Heu, proh dolor, inquit, quàm splendor facies princeps tenebrarum nunc possidet! Interrogat etiam, quod esset vocabulum gentis illius: cui ille, Vocantur Anglici. Bene, inquit, Anglici quasi angelici, quia et angelicòs vultus habent. Interroganti iterum ab eo, quod nomen haberet ipsa provincia, ait mercator, Provinciales illi Deiri vocantur. Et Gregorius, Bene inquit Deiri, quia de ira sunt eruendi. Rursus de nomine regis interroganti Gregorio, ait mercator quòd Ælla diceretur: et Gregorius, Bene Ælla, quia Alleluia in partibus illis decantari oportet. Qui mox ad summum accederis pontificem, Pelagium nomine, cum multa instantia et precibus vix obtinuit ut ad illos convertendos mitteretur. Cùmque jam trium dierum iter peregisset, Romani de ejus absentia plurimum perturbati, papam adeunt, et eum taliter alloquuntur: Petrum offendisti, Romam destruxisti, quia Gregorium dimisisti. Propter quod papa ad eum revocandum nuncios destinavit: per quos acriter persequentes redire compellitur, licet de hoc plurimum tristaretur. Tunc papa ipsum à monasterio suo abstraxit, et suum diaconum cardinalem ordinavit. Et citò post, Tiberis fluvius, alveum suum egressus, in tantum excrevit, ut super muros urbis influeret, et plurimas domos everteret. Tunc etiam per Tiberis fluvium multitudo serpentium, cum dracone magno, in mare descendit, sed à fluctibus præfocati, et ad litus projecti, totum aërem suam putredine corruperunt: sicque plaga pessima, quam inguinariam vocant, secuta est, ita ut etiam corporali visu, sagittæ cœlitus venire, et singulos quosque percutere, viderentur. Quæ primo omnium Pelagium papam perculit, et sine mora extinxit; et Gregorius in papam eligitur, et letanias instituit, et ut omnes Deum attentius exorarent admonuit. Vexillum imaginis nostræ Dominæ ante processionem deferre instituit, quæ adhuc Romæ est, quam Lucas evangelista, arte medicus, natione Syrus, et pictor egregius, formasse dicitur; et virgini eidem simillima perhibetur. Et ecce tota aëris infectio et turbulentia imagini cedebat, ac si ipsam imaginem fugeret, et ejus præsentiam ferre non posset. Sicque post imaginem, auditæ sunt voces angelorum canentium;

*Regina cæli, latere; Alleluia:
Quia quem meruisti portare, Alleluia;
Resurrexit, sicut dixit: Alleluia.*

Statimque Gregorius quod sequitur adjunxit:

Ora pro nobis Deum. Alleluia.

Tunc Gregorius super castrum Crescentii angelum Domini vidit, qui gladium cruentatum detergens in vaginam revocabat: per quod intellexit quòd pestis illa cessasset: et sic factum est. Tandem, ut diu antè præconceperat, Augustinum, Melitum et Joannem, cum quibusdam aliis, in Angliam misit, et eos, suis meritis et precibus, ad fidem convertit: propterea apostolus Anglorum dicitur apud eos Gregorius.

CAP. XXXVII.

De eodem Gregorio, et de commendis monasteriorum, et negligentia curatorum.

Gregorius, patre orbatus, de patrimonio proprio sex monasteria in Sicilia construxit; et unum intra mœnia urbis Romæ, sub honore Sancti Andreæ apostoli, in proprio domate fabricavit. In quo relictis, sericis, auro, gemmisque radiantibus, ad tantam perfectionem in brevi devenit, ut in summum pontificem assumi mereretur. Hæc propterea hic perstrinxi, ut sciatis, quantum ab illius devotione distant modernis diebus summi pontifices, qui non solum monasteria non construunt, sed aliis conferunt ad commendam. Unde in quorum altero, ut audiui, ubi religiosè vixerunt centum monachi, vix inibi commendator patitur unum capellanum divina celebrare, cum vix sufficeret in propria persona satisfacere Deo pro commissio aut commenda, sicut reali exemplo et familiari poterit in sequentibus apparere. Scribit enim Barbason, libro suo de apibus, de quodam curato presbytero, nomine Brunone, qui in partibus Theutoniæ, oppido Montivartis manebat. Hic vir bonus et castus fuit, habens consobrinum presbyterum nomine etiam Brunonem, virum scientiâ et moribus approbatum. Hunc avunculus presbyter Bruno sæpius rogabat, ut suæ parochiæ curam susciperet, et ipse jam senex religionem intraret. Annuit ille, post multas preces, invitatus tamen, eò quod regimen tantæ parochiæ formidaret. Hoc ut obtinuit Bruno senior religionem intravit, et citò post hæc ab hac luce migravit. Differens autem Bruno junior animarum regimen adtemptare, eo quod aliud beneficium capellaniæ viginti mercarum ante hoc in castro teneret, vicarium pro se presbyterum in parochia collocavit. Brunonem ergo juniore, unâ nocte in lectulo quiescente, apparuit ei in capa nigra Bruno senior jam defunctus, et dixit ei;

*In grege commissio male te geris, et pede scisso;
Clausus inspicio quæ pœna futura: redito.*

et hæc dicens elevavit capam quâ videbatur indutus, et se graviter affligi incendiis demonstravit. Ad hæc Bruno junior expergefactus, recolit visionem et versus, et mox iterum resolvitur in soporem. Cui eodem schemate defunctus apparens dicit;

*Tu pœnæ causa; requies pro te mihi clausa.
Aspice sic uri: cibus, ignis et esca futuri.*

et hæc dicens iterum illi tormentum ignis ostendit. cui et tertio soporato apparens dicit;

*Mundi deliciis interdum seria misce:
Ex his primitiis cape partes, aut respice.*

Ad cujus verba Bruno surrexit, et, flexis genibus, se impleturum quod avunculo viventi promiserat, Deo vovit. Nec mora, cum splendore nimio manifestè defunctus apparens, et voventi congaudens, dixit; Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus:
et

et hæc dicens, in sublimi conscendit. Vide ergo quanti periculi sit curam animarum suscipere, et in manus relinquere negligentis, quod in Brunone seniore poteris advertere, qui curam negligenter deseruit; et in Brunone juniore, qui susceptam alteri in curato commisit. Unde in primis versibus signavit eum habere pedem scissum affectionis, quem integrum erga commissum gregem habere debuerat; claudumque illum esse monstrabat, cum uni beneficio capellaniæ servivit in castro, et curam parochiæ, sibi commissam, negligentius deserebat. Nunc ad propositum redeamus.

CAP. XXXVIII.

De prophetia Sancti Columbæ, et de filiis regis Aidani, et de Sancto Droftano.

ADAMNANUS. Tempore verò quodam, cum Sanctus Columba regem Aidanum de regni successore quæsierat, illo se nescire respondente quis esset regnaturus de filiis, Arturius, an Eochodius Find*, an Dongardus; Sanctus hoc consequenter modo prophetavit: Nullus ex his tribus erit regnator; nam in bellis cadent ab inimicis trucidandi. Sed nunc, si quos habes alios minores, ad me veniant, et quem ex eis Dominus regem elegerit, super meum subito irruet gremium. Quibus accitis, sicut prophetabat Sanctus, Eochodius Buyd adveniens, in ejus sinu recubuit: quem Sanctus statim osculatus est, et benedicens, ad patrem ait, Hic est superstes, et rex statim post te regnaturus, etiam et post eum regnabunt filii ejus. Sic omnia plenè suis temporibus impleta sunt. Nam Arturius et Eochodius Find, non multo post temporis intervallo, bello Maychorum trucidantur: sed Eochodius Buyd, quod nostrâ linguâ sonat Eugenius, in regno patri post annum successit, alio ejus fratre majore, Griffino nomine, in bello Saxonico prius interempto. Hujus enim Griffini filii regis Aidani, filii Gourani, filiam, nomine Fyn Euennem†, Conanrodus, filius regis Demetiæ, duxit uxorem, ex qua genuit filium multum Deo dilectum, Sanctum Droftanum, qui monachico degens in habitu, Deo seipsum hostiam obtulit acceptabilem. Anno Domini sexcentesimo Sanctus obiit Columba, postquam optimâ conversatione in ‡ Scotia insulanus mansisset annis plene triginta quatuor, quod ex dictis beati viri patet: “usque in hunc, “ inquit fratribus, præsentem diem meæ peregrinationis in Scotia, “ terdeni completi sunt anni. Sed quia Dominus mihi totis viribus “ roganti donavit, ut ad ipsum hac die de mundo transirem, multarum “ magis ecclesiarum orationes pro me exaudiens, dictum citius immu- “ tavit; et ipsis exorantibus à Domino donatum est, ut, quamvis “ contra meam voluntatem, anni quatuor ab hac die mihi in carne “ manenti superaddantur.” Aidanus quoque rex post bellum de Degfastan continuè mœrens, tantis seipsum afflixit doloribus, quod anno secundo post fugam, adeo grandævus ut annorum octoginta penè metas attingens, apud Kentyre obierat, et apud Kilcheran, quo prædecessorum

* Malè notat Hearnius hunc infra Eochodium Buyd vocari.

† Al. *Fyne-wennem*.

‡ Vocabulum *in*, apud reliquos desideratum, exhibet liber D. G. M.

nullus antea, tumultatur: statimque Kennethus Kore filius Conal suscepit coronam; et post annum, vel, ut alibi, post tres menses, defunctus est, anno Domini DCV.

CAP. XXXIX.

De successione Eugenii filii Aidani, et Sanctis Gillenio et Columbano.

AD regni deinde successit apicem filius Aidani regis Eugenius Buyd,* vel Eochodius à quibusdam, Aido secundum alios, anno Domini sexcentesimo sexto, et regnavit annis sedecim. Anno quoque præcedente, Christi videlicet sexcentesimo quinto, Mauricio imperatore, cum uxore et filiis, à milite suo Foca perempto, idem Focas invasit imperium, et tenuit annis octo. Bonifacius ecclesiæ Romanæ papa LXIV. qui Sabiniano successit, apud eundem Focam obtinuit, ut ecclesiæ Romana caput esset omnium ecclesiarum; quia [† non obstante quòd Magnus Constantinus constituit ipsam ecclesiam Romanam prælatam esse debere, tamen] tunc ecclesiæ Constantinopolitana se primam scribebat omnium ecclesiarum. Cùm autem ipse Mauricius imperator Gregorium et ecclesiam Dei persequeretur, inter cetera sic ei scribit Gregorius: "Quia enim peccator sum, credo quòd omnipotentem Deum tanto vobis amplius placatis, quanto me male servientem affligitis." Quadam igitur vice, quidam monachico habitu indutus, plateâ mediâ apparuit, spatam evaginatam dextrâ tenens, contra imperatorem intrepidus astitit, vibrans gladio illum prædixit moriturum. Cujus minis territus Mauricius, à persecutione Gregorii et ecclesiæ cessavit, et ut pro se orare deberet instanter petiit, quatenus ipsum in hac vita de malis suis Dominus puniret, et non puniendum extremo examini reservaret, quod et se facturum Gregorius promisit. Quadam igitur vice vidit se Mauricius ante tribunal austeri stare judicis, et judicem acclamare, Date Mauricius: et capientes eum ministri ipsum ante judicem statuerunt. Cui ille; Ubi vis reddam tibi mala quæ in hoc seculo perpetrasti? Ille respondit, Hic potius ea mihi, Domine, et non in seculo futuro retribue. Statimque divina vox jussit tradi Mauricius, uxorem, filios et filias, Focæ militi occidendos. Quod et factum est. Non post multum enim temporis, Focas quidam miles ejus, ipsum, cum tota familia sua, gladio occidit, et eidem imperio successit. SCRIBA. Rex autem Eugenius à primævo ‡ tempore, postquam in beati Columbæ gremio caput suum reclinaverat, dilectus fuit ejus alumnus, tenerrimè nutritus, diuque postmodum discipulus diligenter literis informatus. Ejus doctrinam rex effectus, in multis oblivioni tradens: nam paci rarò, sed bellis continuè curam adhibuit, gravibus semper regiones Saxonum irruptionibus, aliquandoque Pictorum, infestavit. In cunctis verò regendis austerus erat, ac omnibus, suæ majestatis imperium irritantibus, per omnia crudelis atque ferox; gloriosius multo superbos putavit aut

* *Buydæl*, edit. Hearnii; *Buydæl*, MS. Cupr. † Hæc uncis inclusa in solo codd. Cup. occurrunt. ‡ *Tempore*] Vocabulum hoc è MS. Perthesi supplevimus: quod cum in suis MSS. Galeus et Hearnius non invenirent, pro *primævo* hic *Primævo*, illo *Primævo*, edidit.

• *Adeptus*, MSS. Coll. Edinb. Perth. et Cupr.

effrenes cruentem, quàm civiliter, superare. Subactis tamen vel hostibus, vel liegiis † civibus, valde misericors et mitis fuit: immo etiam injuriarum veniam poscentibus promptus inductor et suavis: in hoc enim generosi leonis, cujus ipse signum tulit in armis, verus dici possit imitator, cum

*Parcere prostratis, scit * nobilis ira leonis.*

Ejus anno octavo, cum Focas imperator in suos domesticos crudeliter desaviret, Heraclii Africa † Patricii jussu peremptus est, qui, post ejus necem, sibi rempublicam vendicavit: cepit anno sexcentesimo decimo tertio, et triginta regnavit annis. Hic rempublicam dissolutam invenit et attritam. Eo tempore Sanctus Gillenus Scotus provinciam Attrebatensem ‡ per suam doctrinam Christo acquisivit, et illi claris attraxit miraculis. Quâdam die, cum idem Sanctus cum Sancto Pharaone corpus reficeret, vas vitreum, quo vinum propinabatur, pincernâ tenente, casu ruens confractum est: cernens autem beatus Gillenus vultum ministri in pallorem versum, innuit illi latenter dari frustra calicis fracti, super quæ oratione factâ, repente vitrum redintegratum est. Eugenii diebus Sanctus Columbanus Scotus multis claruit virtutibus: in Galliis cœnobium Luxoviense et Bobiense construxit. postmodum à Theodorico rege, instinctu Brunehildis aviæ suæ, expellitur de Francia: qui post, relicto Gallo discipulo in Alemannia, cœnobium construxit in Italia. Alibi de eo sic scriptum reperi. Anno Domini quingentesimo sexagesimo sexto, Sanctus Columbanus presbyter veniens de Scotia clarus habetur in Britannia, cui in monasterio Luxovio erat alius Columbanus ex genere ejus, vir miræ sanctitatis. De isto primo Columbano sic scribit Sigibertus, quod anno Mauricii decimo quinto Sanctus Columbanus abbas et presbyter, doctor Scotorum et Pictonum, obiit, qui posteris suis multa sanctitatis monumenta reliquit, præterquam quod rusticâ simplicitate Pascha Dominico die * celebrari debere, neque didicit neque docuit. Anno Mauricii decimo in Gallia quidam, in silva cædens ligna, adeo à muscis infestatus est, ut per biennium amens fieret. Deinde sub religionis habitu exhibebat se pseudopphetam, deinde magum, deinde et, sanitates super infirmos faciens, Christum se esse dicebat, et pro Christo se adorari jubebat: nolentes se adorare cum populo, qui ei multum adhibebat, impetebat hostiliter. Qui postea à quodam fidei occisus est, et ita sequaces ejus dispersi. Anno sequenti Constantinopoli nascitur puer quadrupes, et alter duos vertices habens, quæ portendunt prodigia, sive adversa portendunt locis in quibus nascuntur. Anno secundo imperii Focæ, pauper quidam, cum à nautis eleemosinam peteret, nec acciperet, dicente nauclero, Desiste eleemosinam petere à nobis, quia nihil hîc præter lapides habemus: cum subjecisset pauper, ergo omnia vertantur in lapides; quicquid manducabile in navi erat in lapides conversum est, colore et formâ rerum permanente.

† Al. legiis. * Al. sit. † Africi, MS. Cupr. ‡ Attrebatensem, i. e. Arras, libri Perth. et Coll. Edinb. dein alii sua, al. sana doctrina. * Fallitur Sigibertus; semper enim dominico die Pascha celebrabat. Vide Bedæ hist. eccl. iii. 4.

CAP. XL.

De fuga Cadwallonis venientis in Scotiam, et de Sancto Oswaldo.

ANNO quidem Eugenii decimo, Westsaxonum reges Cinegilfus et Quichelmus prælium apud Beanton adversus regem Britonum Cadwallonem committentes, exercitus sui duobus millibus quadraginta sex occisis, ipsum fugam arripere coegerunt. Qui postmodum Scotiam cum paucis clam adveniens, opem habiturus à rege, de qua placidum sibi promissum accepit: de Scotia verò petiit Hiberniam, indeque in Britanniam secessit Armoricam, ubi statim à rege, cui nomen Salomon, cum obtenta bellatorum manu non modica, domum reversus, innumeris Saxones occisionum cladibus infestavit. Undecimo quidem anno suo * Redwaldus rex Orientalium Anglorum Æthelfridum Northumbriæ regem bello peremit: in quo regno succedens Ædwinus rex Deirorum, septem filios Æthelfridi, viz. Eanfridum †, Oswaldum, Oslafum, Ofwinum, Offam, Oswudum, et Oslacum, et unam filiam Ebbam, ex regno patris sui expulit. Hi quidem omnes, cum multis nobilibus, amicorum diligentia, fugâ lapsi, supremâque coacti necessitate, Scotiam adveniunt; quos rex adhuc paganos, ac licet eorum pater suum debellâset in bello patrem, eo tamen honore quo decuit benigne suscipiens, in regno diu postmodum receptavit. Ejus etiam hortatu post paucos annos, doctrinâque ‡ sanctorum patrum et prædicationibus, quorum assidue gloriosâ tunc conversatione Scotia refulsit, ad Christianam perducti fidem, Sanctæ Trinitatis nomine sacri baptismatis aquâ sunt renati. Anno duodecimo regni regis, et imperatoris Heraclii quinto, Palæstina bello premitur à Persis, sanctaque civitas Jerusalem, peremptis in ea Christianorum nonaginta millibus, capitur; et ipsa sancta Dominica crux asportatur. Unde quinto post hoc anno motus imperator, mensis Aprilis die quartâ, secundâque feriâ Paschæ, contra regem Cosdroem iter arripuit; quo statim interfecto, Jerusalem reportavit sanctam crucem, in cujus imperator erumpendo laudibus hanc cecinit antiphoniam:

*O crux splendidior cunctis, &c. **

Rex igitur Eugenius, qui cunctis penè regni sui diebus quietem abhorruit, ad vitæ bravium tandem perveniens, etiam et hostibus post mortem, ut dudum vivens, æternus voluit esse timor. Nam ut in futurum regni gentes ipso defensore, licet mortuo, nunquam careant, liegiis majoribus sub fide jurata præcipiendo testamento constituit, quod ad eorum firmam de cetero tutelam, in extremis ad Austrum regni finibus, eo defuncto, dexteram statim ab humero decisam, ac signo leonis bellico decoratam, habentem manu gladium, sepelirent. Hujusmodi tamen

* Ita Hearnius rectè; at *Bedwaldus* in codd. Cupren. Perth. Coll. Edinb. et D. G. M. † *Andefridum*, MSS. hoc loco; sed cap. 47. *Eanfridus* rectè appellatur. ‡ *Scotorum*, liber Cupr. Post hæc liber Cuprensis sic pergit: "Ecclesia tamen colit hoc festum decimo octavo kal. Octobris, quando Heraclius prædictus ipsam de Perside Jerosolymam reportavit."

regiæ manûs sepulturam Eugenio regi Congalli filio, non isti, chronica quædam ascripsit: arbitrio lectoris, an isti debeat ascribi, vel alteri potius, relinquatur.

CAP. XLI.

De successione regum, Ferchardi scilicet et fratris, quem fratrem Sanctus Columba benedixit.

EJUS enim filiorum major Ferchardus anno Domini sexcentesimo vicesimo secundo, principis Heraclii decimo, in regno sibi successit, et regnavit annis decem: in cuius nihil actum est tempore memoria dignum. Ejus circa principium regnationis magus et pseudo-propheta Machometus Arabes, qui et Saraceni dicuntur, et populos multos seduxit. Qui verò Ferchardus, cum in insula Sancti Columbæ sepultus esset, accepit pro eo regnum frater ejus Dovenaldus Brek anno Domini sexcentesimo trigesimo secundo, et ejusdem Heraclii vicesimo, et regnavit annis quatuordecim. Anno Domini DCXXXIV. natus est Sanctus Wilfridus Eboracensis archiepiscopus. Idem autem Dovenaldus, adhuc puer, ad Sanctum Columbam, sicut scribit Adamnanus, in insula Dorcete * per nutritores † adductus est, quem Sanctus intuens Columba percunctatur, inquires, Cujus filius est hic quem adduxistis? Illis respondentibus, hic est Dovenaldus filius Eugenii, qui ad te ideo perductus est, ut tuâ redeat benedictione ditatus. Quem cum continuo Sanctus ‡ benedixisset, ait, Hic post omnes fratres suos superstes erit, et rex valde famosus: nunquam in manus inimicorum tradetur, sed in senectute, morte placidâ, suam intra domum, et eoram amicorum familiariumque * turba, super lectum morietur. Et hæc omnia verè sunt, secundum beati viri vaticinium, adimpleta. Regis enim anno secundo Northumbrorum, rex Eadwinus, qui regis Æthelfridi filios supra memoratos è regno expulit, à Cadwallone Britonum, et Penda Merciorum regibus occisus est. De cujus nece fratres Eanfridus, Oswaldus ac ceteri nobiles, qui decem tunc et septem annis exules mansissent in Scotia, veraci relatione certificati, Scotorum regis acceperunt præsentiam, rogantes, ut, libertate concessâ, sibi subsidium quoddam, quo regnum reciperent patris, conferre dignaretur † gratiosè. Rex autem liberam eis recedendi facultatem ac redeundi gratis tribuit: sed et contra Pendam, seu quoscunque Saxones, subsidium promittens, adversus Cadwallonem et Britones, quibus amicitia veri fœderis Scotos ad diu ** conjunxerat, omnino renuit adhibere. Ut itaque regni sui marchias salvi pertranseant, non affectione Saxonici generis, sed Christianæ zelo religionis, bellatorum cum eis manum misit copiosam. At illi tantis suffulti catervis, paternum intrantes regnum, libenter ab incolis recepti sunt: ac eorum major Eanfridus mox in regem coronatur Berniciorum ‡. Regnum quoque Deirorum eo tempore Ofricus, ab episcopo Pau-

* *Dorcete*, codd. Cupr. et D. G. M. † *Mercatores*, in edit. Hearnii. ‡ Ita MS. Perth. reliqui, *cum benedixisset*. * *Familiarumque*, codd. Coll. Edin. Cupr. et Hearnii in textu, ille tamen ad imam paginam eam quæ è MSS. Perth. et D. G. M. ac epit. Pall. hic exhibetur lectionem probavit. † Ita liber D. G. M. reliqui, *dignetur*. ** *Antea*, cod. Cupr. ‡ Ita MS. D. G. M. reliqui, *Berwiciorum*, et omnes paulo inferius *Berwiciis*.

lino baptizatus, suscepit; nam Northumbriæ regnum in duabus tunc regionibus, Berniciis et Deiris, divisum est. * Regnum etenim Deirorum antiquitus erat de flumine Humbri usque Tyne principii alveum. Berniciorum autem de Tyne exordio usque Scotiswad † dilatabat simul terminum et ambitum. Quicquid verò inter Tyne vel Tefam flumina exstitit, sola eremi ‡ vastitudo tunc temporis fuit; et idcirco nullius ditioni servivit, eo quòd sola indomitorum et silvestrium animalium spelunca et habitatio fuit. Qui quidem reges Eanfridus et Ofricus, utcunque regnum receperant, fidem abnegantes catholicam ad * servendum idolis redierunt.

CAP. XLII.

Quomodo Cadwallo interfecit hos reges apostatas, et ipsum consequenter occidit Oswaldus.

BEDA. Toto quidem tempore quo regnavit Ædwinus, filii præfati regis Æthelfridi, cum magna nobilium juventute, apud Scotos exulabant, ibique ad doctrinam Scotorum catechizati et baptismatis sunt gratià recreati †. Qui ut, mortuo rege inimico, patriam sunt redire permitti, et eorum primus Eanfridus regnum Berniciorum accepit, Ofricus (ut suprà) regno præficitur Deirorum. Qui uterque rex, ut terreni regni fortitus est infulas, sacramenta regni cœlestis anathematizando perdidit, et se priscis idololatriæ sordibus polluendum restituit ac perdendum. Nec mora, regem utrumque Cadwallo rex Britonum impià manu, sed ultione ** justâ, peremit. Deinde cùm anno integro Northumbrorum provincias possideret Sanctus Oswaldus post occisionem fratris, cum parvo superveniens exercitu, sed Christi fide munitus, ipsum regem Cadwallonem, cum immensis copiis, interemit, quem Beda Cædwallam, quem et Adamnanus Cathlonem in sua chronica appellat: Unde ait; Cùm idem Oswaldus rex esset in procinctu belli castrametatus, quadam die in suo papillione supra pulvillum dormiens, Sanctum Columbam vidit in visu, formâ coruscantem angelicâ, cujus alta proceritas vertice nubes tangere videbatur: qui scilicet vir beatus, suum regi proprium revelans nomen, in medio castrorum stans, eadem castra, exceptâ quadam parvâ extremitate, sui protegebat fulgidâ veste: et hæc confirmatoria contulit verba, eadem scilicet quæ Dominus ad Josue Ben-Nun ante transitum Jordanis, mortuo Moyse, prolocutus est, dicens, *Confortare et age viriliter; ecce ero tecum*. Sanctus itaque Columba, hæc ad regem in visu loquens, addidit; “Hac sequenti nocte de castris ad bellum procede; hac enim vice mihi Dominus donavit, ut hostes tui in fugam vertantur, et tuus inimicus Cathlon in manus tuas tradatur; et post bellum victor revertaris et feliciter regnes.” Post hæc, verba experrectus rex, senatu congregato, hanc

* Quæ sequuntur, de horum regnorum limitibus, desiderantur in editione Hearnii, et in MS. D. G. M. magnam partem è Jo. Tinmuthensis vita S. Oswaldi per Bowerum excerpta videntur. † *Scotswad*, in codd. Coll. Edinb. et Cupr. Vide suprâ, p. 39. et 112.

‡ *Heremi*, MSS.

* Ita MS. D. G. M. in reliquis deest *ad*. † Ita editio Hearnii, et ipse Beda; *renati*, in MSS. Cupr. Perth. et Coll. Edinb. ** Ita MSS. Cupr. Perth. et Coll. Edinb. cum ipso Beda: *ultione Dei justa*, MS. D. G. M. et editio Hearnii.

enarrat visionem: quâ confortati omnes, totus populus promittit se, post reversionem de bello, crediturum, et baptismum suscepturum: Nam usque in id temporis tota illa Saxonia gentilitatis et ignorantiae tenebris obscurata erat, excepto ipso rege Oswaldo, cum duodecim viris qui, cum eo Scotos inter exulantes, baptizati sunt. Quid plura? eadem subsequente nocte, Oswaldus rex, sicuti in visu edoctus fuerat, de castris ad bellum, cum admodum pauciore exercitu, contra millia numerosa progreditur: cui à Domino, sicut ei promissum est, felix et facilis concessa est victoria: et, rege Cadwallone trucidato, victor post bella reversus, protectorem suum Sanctum Columbam summo venerans honore, diversas ecclesias et oratoria in regno suo, videlicet in Lindisferna, Toleswale, et alibi, notabiliter construxit.

CAP. XLIII.

Quomodo Sanctus Oswaldus misit ad Scotiam pro doctoribus ad informandum Anglos.

BEDA. Est autem locus pugnae juxta murum illum [qui vocatur Thirlwall*] ad aquilonem, quo Romani quondam, ob arcendos Scotorum impetus, totam à mari ad mare praecinxerunt Britanniam. Idem rex Oswaldus, ubi regnum suscepit, desiderans totam, cui praeesse coepit, gentem fidei Christianae gratiam imbui, misit ad majores natu Scotorum, inter quos exulans ipse baptismatis sacramenta, cum his qui secum erant militibus, consecutus erat; petens ut sibi mitterentur antistes, cujus doctrinam gens, quam regebat, Anglorum Dominicae fidei dona disceret, ac suscipere sacramenta: nec aliquanto tardius quod petiit impetravit. Missus est igitur ad praedicandum primò vir quidam austerus animo, qui cum aliquamdiu, genti praedicans Anglorum, nihil proficeret, patriam rediit, et in conventu seniorum retulit, quia nihil prodesse docendo genti ad quam missus erat potuisset, eo quod essent homines indomabiles et duræ mentis. At illi tractatum magnum in concilio quid esset agendum habere coeperunt, desiderantes quidem genti quam petebant saluti esse, sed de non recepto, quem miserant, praedicatore, dolentes. Tunc ait Sanctus Aidanus (nam et ipse concilio intererat) ad sacerdotem eum de quo agitur; "Videtur mihi, frater, quia durior justo indoctis auditoribus fuisti, et non eis, juxta apostolicam disciplinam, primo hac doctrinae mollioris porrexisti, donec, paulatim enutriti verbo Dei, ad capienda perfectiora, et ad facienda sublimiora Dei praecepta sufficerent." Quo audito, universi, qui confedebant, ad ipsum oculos et ora convertentes, diligenter quid diceret discutiebant, et ipsum esse dignum episcopatu, ipsum ad erudiendos incredulos mitti decernunt et indoctos. Refert idem Beda, quòd tempore Adelvardi regis, tanta fames et clades erat in Britannia, antequam vellent audire verbum Dei, quòd tribus annis continuis, nullam cadente pluvia super terram, quandoque, pro famis angustia, quadraginta simul homines iverunt ad mare, ut se simul submergerent,

* Ita MS. Coll. Edinb. alii *Thirlwall*, Hearnius *Thirwall*; sed vide hujus libri III. c. 10. in fine.

et sic lenius mori possent. sed mox ut gens illa verbi Dei prædicationem admisit, et veram fidem suscepit, copiosa pluvia descendit, terra refloruit, et ubertas rediit. Hæc ille. Isidorus, de summo bono, libro tertio, dicit, quod pro malo merito plebis aufertur doctrina prædicationis, et pro bono merito audientis tribuitur sermo doctore. In potestate Divina consistit, cui velit Deus doctrinæ verbum dare, vel cui auferre: et hoc aut pro dicentis, aut pro audientis fit merito, ut modò pro culpa plebis auferatur sermo doctoris, modò verò pro utilibus meritis tribuatur. namque bonus docet bonum, et malus malum; et bonus malum, ac malus bonum; quod tamen fit juxta meritum populorum. Hæc ille. Ex præmissis colligitur, quod propter peccatum Anglorum auferebatur sermo ædificans à primo doctore misso eis de Scotia. Nec mireris, quia propter duritiam plebis, quo magis prædicator satagit, eo magis, iusto Dei iudicio, deficere permittitur; dicente Domino per prophetam, *Linguam tuam adharere faciam palato tuo, quia Dominus exasperans est*: et apostoli leguntur dixisse Judæis, *Ecce convertimur ad gentes, quia verbi Dei vos indignos fecistis*.

CAP. XLIV.

De prædicatione Sancti Aidani, et morte Sancti regis Oswaldi.

BEDA. Accepit ergo Sanctus Oswaldus pontificem Aidanum, summæ mansuetudinis et pietatis ac moderaminis virum; habentem zelum Dei; cui locum sedis episcopalis in insula Lindisfarnensi, ubi ipse petebat, tribuit, atque ejus admonitionibus humiliter ac libenter in omnibus auscultans*, ecclesiam Christi in regno suo multum diligenter ædificare ac dilatare curavit: ubi pulcherrimo sæpe spectaculo contigit, ut, evangelizante antistite, qui Anglorum linguam perfectè non noverat, ipse rex suis ducibus ac ministris interpretis verbi existeret celestis; quia nimirum, tam longo exilii sui tempore, linguam Scotorum jam plene didicerat. Exinde cœperunt plures in dies de Scotia venire Britanniam, atque illis Anglorum provinciis, quibus regnavit Oswaldus, magnâ devotione verbum fidei prædicare, et credentibus gratiam baptismi, quicumque sacerdotali erant gradu præditi, ministrare. Construebantur ergo ecclesiæ per loca; confluebant ad audiendum verbum Dei populi gaudentes; donabantur, munere regio, possessiones et territoria ad instituenda monasteria; imbuebantur, præceptoribus Scotis, parvuli Anglorum, unâ cum majoribus, studiis et observatione regularis disciplinæ. Inter alia vivendi documenta, Sanctus antistes saluberimum abstinentiæ vel † continentiæ clericis exemplum reliquit. Cujus doctrinam id maximè commendabat omnibus, quod non aliter, quam vivebat ipse cum suis, docebat. In tantum vita illius à nostri temporis segnitie distabat, ut omnes, qui cum eo incedebant, vel attonsi vel laici, meditari deberent, id est, aut legendis Scripturis aut Psalmis dicendis ‡ operam darent. Legi in nova chronica Anglorum, quod

* *Auscultans*, MSS. † Ita MS. D. G. M. editio Hearnii, et ipse Beda: at in reliquis codd. *abstinentiæ et continentiæ*. ‡ *Discendis*, apud Bedam. Ex nova illa Anglorum chronica eadem pleraque quæ hic citantur supra, cap. 26. quæ quidem omnia ex Bedæ hist. eccles. primitus decerpta sunt.

iste Aidanus episcopus monachus erat de insula † Iensi, cujus monasterium septemtrionalium Scotorum et omnium Pictorum arcem tenebat: quod quidem monasterium fundavit Sanctus Columba, et aliud in Hibernia, scilicet Campus Roboreti. Ex quorum * utroque monasterio plurima in Hibernia, Anglia † et Scotia sunt: in quibus omnibus monasterium I principatum tenet. Abbati autem illius insulæ omnis provincia, et etiam episcopi, ordine inusitato solent esse subjecti, quia Columba prædicator non episcopus fuit, sed presbyter et monachus. cujus successores, ‡ ejus imitatione, valde claruerunt. Hæc ibi. Anno quidem regis Dovenaldi undecimo idem rex Sanctus Oswaldus à Penda rege Merciorum pagano occisus est; et illi frater ejus Oswius successit. Hic etiam à Scotis in fide catholica doctus et baptizatus est. Eodem anno moritur Heraclius imperator, et Constantinus filius ejus substituitur; ac imperii sui mense quarto, à noverca sua Martina et Pirrho patriarcha, veneno extinctus est. Martina deinde, cum filio suo Heracleona, imperium arripuit. Verùm Heracleonas post annum abscisso naso, et Martina mater ejus abscissa linguâ, exulantur: et Constantinus, qui et Constantinus, filius Constantini prædicti, cœpit imperium anno Domini sexcentesimo quadragesimo quarto, regnavitque annis viginti sex.

CAP. XLV.

De successione regis Ferchardi, et Sancto Finano.

ANNIS autem in regno completis quatuordecim, rex Dovenaldus moritur, et nepos ejus Ferchardus Fode, filius Ferchardi, promotus ad regni regimen coronatur. Regnare cœpit anno Domini sexcentesimo quadragesimo sexto, Constantis ejusdem, qui et Constantini, tertio, regnumque octodecim tenuit annis, et in pace toto tempore rexit. Anno regni sui sexto, sanctus episcopus et doctor Anglorum Aidanus, postquam episcopatum Northumbrorum septemdecim annis gloriôsè rexisset, migravit ad Dominum: et Sanctus Finanus, etiam Scotus, illi succedens, decem annis regebat. A quo statim, post suum ibidem adventum, Mediterraneorum Anglorum rex Peada filius Pendæ baptizatus est, cum omnibus qui secum venerant comitibus ac militibus, eorumque * famulis universis. Eiusdem regis circa regnationis principium Sanctus Furseus, de cujus parentibus dictum est superius, virtutibus plenus emicans, de Scotia pro Christo peregrinationem aggressus, ad Galliam usque pervenit, et à rege Clodoveo filio Dagoberti susceptus honorificè, Latinicum cœnobium fundavit: quem non multo post fratres sui Sanctus Foilanus et Sanctus Ultanus, pari peregrinandi voto secuti, per Gallias claruerunt. E quibus Foilanus, dono Gertrudis virginis, Fossense postea monasterium fundavit, ubi etiam et ipse martyrio coronatus quiescit. Ejus utique temporibus Dido Pictavenfis episcopus, ad regem in Scotia missus est exul; quem honorificè susceptum aliquanti temporis spatio secum retinuit, post verò prædicto regi Clodoveo, ipsum ad gratiam repetenti, remisit.

† Iensi, *supra*, cap. 26.
ejus, *ibid.*

* Quo utroque, *ibid.*
Ita MSS. nostri et Bedæ; *familiis*, editio Hearnii.

† Deest Anglia, *ibid.*

‡ Deest

CAP. XLVI.

De Colmanno et ejus prædicatione, et de suo reditu in Scotiam.

DEfuncto quidem anno regis Ferchardi decimo sexto Sancto Finano episcopo successit Sanctus Colmannus, à Scotis etiam missus et ordinatus; sed nisi tribus annis officium ibidem exercuit: nam Anglorum, qui literati fuerant, ferre non valens invidiam, episcopatu relicto, ad patriam remeavit. BEDA. Colmannus autem cum tribus annis genti Northumbriæ præfuisset antistes, assumens secum partem ossium Sancti Aidani, Scotiam reversus est. Quantæ autem parcimoniæ, cujus continentiæ fuerit, ipse cum prædecessoribus suis, testabatur locus ille quem regebant. Erant ibidem eo tempore multi de nobilibus Anglorum, simul et mediocribus*, qui tempore Finani et Colmanni episcoporum, relicta patriâ, vel divinæ lectionis, vel continentioris vitæ gratiâ, illò secesserant. Et quidam mox se monasticæ conversationi fideliter mancipârunt, alii magis circumeundo per cellas lectioni magistrorum operam dabant. Quos omnes Scoti libentissimè suscipientes, victum eis sine pretio quotidianum, atque libros ad legendum, gratuitumque magisterium præbere curabant. Interea Colmannus, qui de Scotia venerat, relinquens Britanniam, iterum rediens ad Scotiam, tulit secum quos congregaverat Scotos, et Anglorum gentis viros triginta circiter, qui monasticæ conversationis studiis erant imbuti; cum quibus ad insulam quæ dicitur Hy Bofynde†, non procul ab Hibernia secreta, perveniens, inibi monasterium construxit, et monachos utriusque nationis, quos adduxerat, in eo collocavit: qui cum invicem concordare non possent, monasterium aliud, in loco qui Mageo nominatur, constituit, ac, relictis in priorî Scotis monachis, Anglos ibidem consistere per semet ordinavit.

CAP. XLVII.

De numero regum Anglorum quos episcopi Scoti baptizabant, et episcopis à quibus baptizabantur.

PER hos igitur sanctissimos viros, agentibus Scotorum regibus ac cleri majoribus, episcopos Aidanum, Finanum et Colmannum, sive per se, sive per alios quos ipsi consecratos Anglis dederant episcopos ac sacerdotes, cum aliis doctoribus, regna quatuor, duo videlicet Northumbrorum, Merciorum, Middilanglorum, et media pars regni Saxonum Orientalium, usque Thamenfis penè fluvii ripam, ad Christum conversa sunt, ac eorum reges cum indigenis in nomine Sanctæ Trinitatis baptizati, necnon operibus fidei docti fideliter et informati. Primus namque rex Anglorum à Scotis baptizatus Eanfridus existit, quamvis ad idola, velut canis ad vomitum, redierat. Ejus itaque frater, Sanctus rex Oswaldus, quo, ut supra, postulante, fides catholica Northumbris à beato Aidano prædicatur. Rex etiam Oswius, Oswaldi

* Ita lib. Perth. al. de nobilibus Angl. simul et mediocrum. Beda vero, nobilium simul et mediocrium de gente Anglorum. † E MSS. quidam, secreto: at, quæ ad occidentalem plagam ab Hibernia procul secreta, sermone Scotico Inisbouffaille, BEDA.

frater, ac ejus in regno successor. Rex itaque Deirorum Oswinus, quem à propriis hominibus proditum idem Oswius interfecit. Middilanglorum rex Peada filius Pandan, cui datus est episcopus Dwyma * Scotus, ut ipsis Middilanglis præfesset simul et Merciorum populis; nam sacerdotum paucitas unum cogebat antistitem duobus populis duarum præfigi regionum. Sed Orientalium Saxonum, qui fidem, expulso Mellito, nuper abjecerant, rex Sigbertus, cui pro docendis gentibus Cedda mittitur episcopus; à quo siquidem rex Swithelmus, ejusdem Sigberti successor, baptizatus est. Episcoporum namque Scotorum primus fidem Anglis prædicantium Sanctus fuit Aidanus; cui decedenti Sanctus successit Finan, et huic Sanctus Colmannus; cui ad Scotiam revertenti Tuda successit, episcopus ritè per Scotos ordinatus. Middilanglis equidem atque Mercii episcopabat primo Dwyma Scotus; deinde, post ejus obitum, successit Ceolachus etiam Scotus; cui, postmodum ad Scotiam reverso, successit Trumhery, et huic Jarumanus, ambo quidem Anglicæ nationis, sed à Scotis edocti pariter et ordinati.

CAP. XLVIII.

De successione Malduini regis, et episcopo Tuda succedente post Colmannum.

POSTquam igitur Ferchardus obisset, Malduinus, Donaldi regis filius, ad apicem accessit regni, post incarnationem anno sexcentesimo sexagesimo quarto, imperatoris Constantini vicesimo primo. Quo videlicet anno Sanctus Colmannus rediit ad Scotiam, et illi Tuda successit. Per omne verò tempus prædicationis Scotorum in Anglia, firma pax atque communio, sine strepitu contentionis, habita fuit. Deinum cum propriæ nationis Anglorum clerus, doctrinâ maximè Scotorum, multiplicatus crevisset, ingratus omnino sanctis doctoribus indignari cœpit, et occasiones multas et varias acquirere, quibus eos redire ad Scotiam cogeret, aut intolerabile, quod eis impositum onus fuerat, sustinere. Unde de ceteris viginti quibus Malduinus regnavit annis, nulla seu rara pax inter regna contigit, sed eruptiones eruptionibus hinc inde vastando quasi continuò succedebant: nullum tamen bellum, de quo memoria fieret, his actum temporibus in chronicis reperitur. Ejus autem anno quinto mortalitas hominum gravissima totam Europam horribili clade premebat. Adamnanus, hujus mentionem faciens cladis, ait; De mortalitate, quæ nostris temporibus orbem terrarum bis ex parte vastaverat, majori tacendum minimè videtur: nam, ut de ceteris taceam latioribus Europæ regionibus, hoc est, de Italia ipsaque Romana civitate, et Cisalpinis Galliarum provinciis, Hispanis quoque Pirenæi montis interjectu determinatis †, Oceani insulæ per totum, Hibernia videlicet et Britannia, binis vicibus hac dirâ pestilentia vastatæ sunt, exceptis duobus populis, Scotorum videlicet et Pictorum, inter quos Dorfi Britannici montes utrosque determinant. Et quamvis utrorumque populorum grandia non desint peccata, quibus ad iracundiam æternus plerumque provocatur iudex, utrisque tamen patienter ferens,

* *Dwima*, apud Bedam. † *Determinantis*, MSS.

ipse misericors huc usque pepercit. Anno regis septimo Constans imperator, qui et Constantinus, in balneo per suos occisus est, atque Mezentius Armenus creatus est imperator à militibus: sed non multo post, ejusdem Constantis interfecti filius, nomine Constantinus, Heraclii pronepos, purpuram sumpsit *, et Mezentium, cum intersectoribus patris sui, morte turpissimâ peremit. cœpit anno Domini sexcentesimo septuagesimo, et imperavit annis septemdecim: cujus anno decimo quarto rex obiit Malduinus, et in Hy † insula in ecclesia Sancti Columbæ sepultus est honorificè.

CAP. XLIX.

De fuga Cadwalladri novissimi regis Britonum, et causis quare Deus dejecit eos à regno.

HIS etenim temporibus ultimus rex Britonum in Britannia Cadwalladrus, filius Cadwallonis memorati superius, obiit: hunc Cadwallonem Galfridus in Britonum gestis, non, ut in Bedæ seu ceterorum Anglorum docetur chronicis, ab Oswaldo tradit occisum, sed ipsum è contra præcipuum Oswaldi fuisse persecutorem usque ad mortem, longèque post ejus vixisse decessum, ac morte propriâ, cum quadraginta octo regnasset annis, in lecto vitam terminasse. Verum, sicut in his et multis aliis expertum est Britonum gestis et Anglorum, in tantum sua sæpius discordant chronicarum ‡ scripta, quantum et populi; quorum voluntates adeo contrariæ noscuntur, ut, nisi coactus, neuter id invicem †, quod alter, velit. Tam præclaris igitur et venerabilibus viris, Bedæ videlicet et Adamnano, potius favendum est, quorum laus in ecclesia recitatur. Galfrido non derogo, sed alterius ab ipso utriusque veredictum recito. Quid inde sentit Beda, ad scripta ejus, in gestis Anglorum, lectorem remitto. Sanctus autem Adamnanus abbas, de insula I, quando historias et res gestas conscripsit, de more semper habuit auctorem suum in testimonium adducere: unde, quando, ut supra, per ordinem retexit, qualiter Sanctus Columba Oswaldum in procinctu belli confortavit, et de victoria Cadwallonis seu Cathlonis eum securum reddidit, in fine sic concludit Adamnanus: “ Hanc mihi “ Adamnano narrationem meus decessor, noster abbas Failbeus, indu- “ bitanter enarravit; qui se ab ore ipsius Oswaldi regis, Siginio abbati “ eandem enunciantis, visionem audisse protestatus est.” Hic locus exigit discidium notare gentis Britonum, ut eorum contentio civilis assidua, vilium flagitiorum delectatio, divini cultus omissio, novorum electionis regum præsumptio, sed et verorum despectio, quibus regnum amiserant, nobis continue cedant, et ceteris gentibus, in exemplum. Suscepto quoque regno pro patre Cadwalladrus, post duodecim annos, prævalentibus quotidie Saxonum irruptionibus, urgenteque gravissimâ prædictæ mortalitatis clade, fugit è Britannia flens et ejulans, his verbis, aut similibus, lamentando: Dedisti nos, Domine, tanquam oves

* *Suscepit*, editio Hearnii. † *Et in insulis*, ibid. et in MS. Coll. Edinb. ‡ Ita MS. Cupr. reliqui, *poetarum*. † *Id minime*, plerique codd. MSS. *ad minime*, libr. Cupr. fortè pro *admittere*.

et carum; et in gentibus dispersisti nos: vae nobis peccatoribus! vae nobis, ob immania scelera quibus Deum offendere nequaquam diffugimus, dum poenitentiae spatium habuimus! Idcirco nobis ejus potestas incumbat ultio, quae nos à natali solo pellere festinat, quos nec olim Romani, nec Scoti vel Picti, nec versutiae * prodicionis poterant Saxones, qui semper prodicionem facere, nec firmam ulli fidem consueverant retinere. Sed in vanum super eos patriam recuperare nitimur, cum Divina non fuerit voluntas ut in ea diutius regnaremus. Ipse vero justus Judex, cum nos à nostris sceleribus velle nullatenus cessare† vidisset, indignationem suam nobis immisit, ut indignos corripere, qui nostris, proh dolor! demeritis, à patrio regno catervatim, velut inutiles arborum rami ligati fasciculis ex vineis, dejicimur, cunctis monstrum gentibus et exemplar, ne tantis Deum irritent flagitiis in futurum. Quo, misera gens, quoniam civilium bellorum tuae contentiones abierant et rixae? quibus ipsa tuam dulcissimam Britanniae regionem adnihilare non omisit. Ex altera quidem mentitae fidei Saxones ipsam nunc occupatam adeo retinent, ut nec in ea te bellis extraneis uti volunt aut civilibus. Quid igitur, otiosa gens, immo verè gens otiosa, quid facies? non habes unde modò civilia gerere valeas bella, nec extranea poteris exercere. Tu namque, praelia semper civilia sitiens, in tantum intrinsecis te debilitasti motibus, quòd patriam aut conjuges aut filios, aut, quod majus est, libertatem tueri nequeas ab inimicis: Heu tarde nimis evangelicum illud intellexeras, *Omne regnum in se divisum desolabitur*, &c. sed hanc modò clausulam, experientia docente, verissimam esse didicisti. nam desolatum ideo cernis regnum tuum, et ab impiissimis paganis occupatum, quia civilis discordiae furor, et livoris fumus tuam hebetavit mentem; et quia tua superbia nullatenus uni, seu vero, regi debitam ferre permiserat obedientiam. Cernis domos ejus super domos ruentes, ac leaenae barbarae catulos, ejus oppida, civitates, et ceteras à te tuas eripere possessiones, à quibus adeo miserabiliter es expulsa, quòd prioris tuae statum dignitatis vix aut nunquam recuperabis ‡.

CAP. L.

De eisdem causis, et Britonum futuro reditu per angelum prophetato.

EX Britannia verò Cadwalladrus fugiens, ad minoris Britanniae regionem venit, ubi dum per aliquod tempus manens, redire Britanniam proponeret, intonans ei vox angelica praecepit, ne quod mente conceperat perficeret: Quia Deus, inquit, ad praesens, gentem tuam in insula Britanniae diutius regnare non velit, antequam fatale tempus advenerit: tunc enim, propter fidei meritum, Britones sunt regnum adepturi. nec id tamen tempus futurum sperent, priusquam tuis potiti reliquiis, illas ex Roma in Britanniam asportabunt. Haec autem audiens ab angelo, Romam adiens ibidem defunctus est. Merlinus Ambrosius de receptione regni Britonum sic prophetatur: Cadwalladrus vocabit

* *Versuta prodicionis*, libb. Perth. ac D. G. M. et editio Hearnii: sed nos, cum reliquis, Saxones *versutias prodicionis* hic dictos, opinamur. † Ita MS. D. G. M. et editio Hearnii; reliqui, *recedere*. ‡ *Credis reparare*, MSS. Cupr. Perth. et Coll. Edinb.

Conanum, et Albaniam in societatem accipiet: tunc erit strages alienigenarum; tunc flumina sanguine manabunt; tunc erumpent montes Armorici, et Bruti diademate coronabuntur, &c. Super quo quidam;

*Voci verisonæ Merlini spem prope pone
Scoti cum Britone, sternent Anglos in agone.
Flumina manabunt de sanguine; quos superabunt,
Montes planabunt. Britones diadema levabunt.
Insula tunc uti sic debet nomine Bruti:
Cum Scoti tuti vivant, Angli quasi muti.*

Porro filius Cadwalladri Ivor et nepos Yny, nunc Walliâ nunc Scotiâ recepti, collectis navibus, inquietatione sævissimâ regnum Britannia per multos annos affecerunt. Ab hoc autem tempore, circiter videlicet annum Domini sexcentessimum sexagesimum, BRITANNIA, vocabulum amittens pristinum, ab Anglorum gentibus nomen modernum ANGLIAM assumpsit. Quod nomen exponens Beda scripsit; "Porro de Anglis, hoc est, de populis venientibus de patria Germaniæ quæ dicitur *Angulus*, Anglorum ceteræ gentes nomen habent." Dispersi siquidem Britones, quidam regnum petebant Armoricum, quidam Gallias, et quidam eorum Scotiam, nunquam ad propria reversuri; quidam autem Walliam, propriæ regionis in extremis finibus, miseram cum libertate potius ibidem eligunt vitam transigere, quàm hostium subijci dominio servitutis. Durissima quoque servitutis est cuique conditio naturali patriâ famulari servus, qui dominari soleat merâ libertate, et etiam liberis imperare. Scribit enim Agellius, quod cum Diogenes ex libertate in servitutem venderetur, quem cum emere quidam vellet, percunctatus est quid genus servitutis sciret, respondit; Novi, inquit, hominibus liberis imperare. ac ille eum manumisit, filiosque eidem tradens, Accipe, inquit, liberos meos, quibus sub disciplinatu imperes.

CAP. LI.

De successione Eugenii quarti et Eugenii quinti, et de Sanctis Cuthberto et Adamnano.

DEfuncto regi Malduino nepos ejus successit Eugenius quartus, filius Dongardi filii Dovenaldi Brek, et regnavit annis tribus. Cœpit autem annò Domini sexcentesimo octogesimo quarto, imperatoris Constantini decimo quinto. Regis autem Eugenii secundo, Sanctus Cuthbertus ordinatus est episcopus tertio loco post Sanctum Colmannum Scotum, de quo supra, et ipse similiter Scotus; assumptus de Mailros monachus, Sancti Bosili abbatis ejusdem discipulus. BEDA. In nulla ecclesiarum penè, quas beatus Cuthbertus sacri sui corporis illustravit præsentia, ulla usque hodie femina intrare constat esse licentiatâ; cujus rei consuetudo hac de causa primùm orta est. Ante paucos sanè sui episcopatus annos, monasterium in Coldingham*, per culpam incuriæ flammis absumptum est ob malitiam utique habitantium in eo. Erant siquidem in eodem loco, diversis tamen separati mansionibus,

* Coldingham Bedæ Coludi urbs est.

monachorum sanctimonialiumque congregationes: qui paulatim à regulari disciplina statu defluentes, inhonestâ familiaritate, decipiendi occasionem inimico præbuerunt; domos religioso deputatas officio, in commessationum, potationum ac ceterarum illecebrarum cubilia convertentes; unde, non immerito, loco illi et habitatoribus ejus gravis de coelo vindicta, sævientibus flammis, facta est: et cum dicerent pax et securitas, divinæ ultionis poenâ mulctati sunt. Nec multo post, vir Domini Cuthbertus episcopali cathedrâ sublimatus, ne similiter præsentis aut futuri quicunque tali exemplo desuper iram Dei provocarent; omne ab ejus ecclesiis feminarum, gravi interdicto, separavit consortium; ne indiscreta illarum societas servis Dei aliquod sui propositi periculum, et eorum ruina inimico generaret gaudium. Omnibus ergo viris et feminis consentientibus, omne suis in præsentis et in futuro muliebri interdixit consortium, earumque ab ecclesiæ suæ penitus ingressu amovit introitum. Quæ consuetudo in tantum usque hodie diligenter observatur, ut nisi metus hostilis, vel concrematio loci compellat, ne in cœmeteria quidem ipsarum ecclesiarum, ubi ad tempus corpus ejus requieverat, introire mulieribus liceat. Nonnullæ postmodum feminae hanc legem infringere tentantes, quantum scelus admiserint mox poenâ vindictæ patefecit. Hic Sanctus Cuthbertus, filius regis, in Hibernia natus, et ad tempus * cum Sancto Columba apud Dunkelden educatus, in Mailrosensi cœnobio, sub Sancto Bosilo monasticè conversatus; Lindisfarnensis ecclesiæ antistes, obiit anachorita. Qui prius missus fuit ab abbate Sancto Eata Mailrosensi fratribus Lindisfarnensibus, ut monachis, qui ibi erant, Prioris auctoritate præesset; et cito post, Eata proventus est in episcopum Hagulstadensem. Hic Eata discipulus fuit Sancti Aidani, Lindisfarnensis ecclesiæ episcopi, monachi de I + Colmkyl. Obiit Sanctus Cuthbertus anno Domini **DCLXXXVII**. **SCRIBA. BEDA.** Rex Egfridus, cum tenere ad vastandam Pictorum provinciam exercitum duxisset, multum prohibentibus amicis, et maxime beatæ memoriæ Sancto Cuthberto †, qui nuper fuerat ordinatus episcopus, introductus est, simulantibus hostibus fugam, in angustas inaccessorum montium, et immeabiles vias, ubi cum maxima parte copiarum, quas secum adduxerat, extinctus est. Ex quo tempore spes cœpit et virtus regni Anglorum fluere, ac retro sublapsa referri: nam et Picti terras possessionis suæ, quas tenuerunt Angli, et Scoti qui fuerunt in Britannia, Britonum itaque pars nonnulla receperunt. Huic Eugenio post mortem etiam Eugenius quintus successit, anno Domini sexcentesimo octogesimo septimo, imperatoris etiam Justiniani II. qui patri Constantino successit, primo, et imperavit annis decem; regnavitque rex ille similiter decem annis ‡. Iste autem Eugenius filius erat Ferchardi Fode, et omni tempore suo pacem cum Anglis habuit, cum Pictis verò bellum, treugis paulatim interceptis. Nam ejus tempore regnavit in Northumbria rex Alfridus, frater nothus Egfridi prædicti, non tamen eisdem terminis quibus frater regnum tenuit; qui non paucis annis in

* *Secum comitante Brigida, cum S. Columba, MS. Copr.* † *I, frater Iona, insula S. Columba, idem.* ‡ *Ita MS. Perth. reliqui, S. Cuthbertus.* † *Ita MS. D. G. M. reliqui indistinctè.*

Scotia et Hibernia † discendo literis curam dedit, ubi crebrâ conversatione regi fuit Eugenio notissimus; et ideo firmam alterutris pacem regnorum servabant in marginibus. Ejus itaque temporibus, virtutibus pollens et miraculis, Sanctus Adamnanus Scotus floruit. Per omnem etiam insulam, eo regnante Eugenio, tam Scotiam quàm Britanniam, sanguinea pluvia per septem dies desuper effluxit, ac versa sunt in sanguinem omne lac pariter et butirum.

CAP. LII.

De successione Amrikelleth †, et aliis incidentibus.

Regnum decedens Eugenius, pace cum Pictis et Anglis firmatâ, suo successorî reliquit Amrikelleth filio Findan, filii Eugeni IV. qui, cum coronatus fuisset, eodem anno Domini sexcentesimo nonagesimo septimo bellum adversus Pictos inconsultè, pacis solutâ conditione, paravit. Nec ipso plenè adhuc anno completò, in terris eorum, primâ profectione, condenforum abdita lustrando nemorum, exercitûs sui pluribus sagittâs, ipse rex ictu sagittæ vulneratus subito rediit, ac decimo die post vulnus acceptum moriens, Eugenio fratri regni sedem evacuavit. Eodem anno, apud Wirziburgh castrum ostio Franciæ, Sanctus ejusdem episcopus Chillianus * Scotus, cum suis discipulis Clotomanno et Colmanno, clam martyrizantur à Geylana uxore Gothberti principis, quæ timebat separari à viro suo, arguente eum Chiliano, quod eam, uxorem quondam fratris ejus, etiam ipse uxorem haberet. Quorum mors, cum apud omnes diu lateret, Geylanâ et percussoribus à demonio arreptis, eorum confessione divulgata est. Simile quasi legitur de Sancto Gengulpho Burgundo, quæm uxor sua, autore cujusdam clerici cæcata, utriusque consensu ipsum clam fecit occidi. Post cujus humationem, cum diceretur, quod ad sepulchrum ejus fiebant miracula, respondit infelix adultera, Sic facit Gengulphus miracula, sicut anus meus modulatur cantica. Mira res! nam quoties garrula anus post hoc edidit ab ore verba, toties ejusdem anus bombizans emit ridiculosa modulamina. AUCTOR. Ipso siquidem anno DCCXVII. cum Imperator Justinianus, ut dictum est, decem annis regnasset, insurgens in eum Leo Patricus, et eum regno privans et natio, relegavit. Sed anno deinde post sumptum imperium peracto, Tiberius, ab imperio Leone pulso, carcereque truso, sibi natum descendit, et annis septem imperavit: deinde Justinianus, auxilio Trebellis Bulgarorum regis, imperium hereditate recepit, atque Tiberiam et Leonem jugulavit. Tantam in adversarios ultionem exercebat, ut, quoties ab exciso naso defluentem rheumatis guttam detergeret, ponè toties aliquem conspiratorum jugulari præcepit. Ipsum verò, filianaque suum Tiberiam, postquam septem annis secundo regnasset, Philippus pariter interficiens, anno uno cum diuidio imperavit. In eum insurrexit Anastasius, et illum oculis privans, ab imperio pepalit †; quem utique, post duos

† Sane narrat Beda, in vita S. Cuthberti, Alfridum hunc "in insulis Scotorum, ob studium literarum, exulasse." At per illas insulas minime Hibernia, literis nunquam celebris, sed Hebrides, et ex iis Hii vel Iona insula præcipue designari videtur. † Al. Amrikelleth. * Al. Kilianus. † Ita cod. Perth. reliqui, pepelit.

annos, Theodosius ab imperio depositum presbyterum ordinans, regnavit anno uno. Hunc etiam Leo tertius ab imperio deposuit: qui post factus clericus, vitæ residuum in pace peregit. Sicque per viginti unum annos imperium Romanum cunctis fuit ridiculum, etiam infidelibus. Hujus Leonis tempore Uthardus*, dux Frisonum, ad prædicationem Voluranni Senonensis episcopi adductus ut baptizaretur; cum unum pedem lavacro imposuisset, alterum retraxit, quærens, utrum plures majorum suorum essent in inferno, vel paradiso? et audiens, quod in inferno, intinctum etiam pedem retraxit: Lætius est, inquiens, ut plures, quàm pauciores, sequar. Et ita ludificatus à Diabolo, cum sibi permulta bona in annos plurimos promitteret, tertiâ die, subitâ morte, extinctus fuit. Circa idem tempus Sanctus Ægidius de Græcia ad Provinciam veniens clarus habetur. Et Luitprandus, Longobardorum rex, reliquias Sancti Augustini doctoris à Sardinia usque Papiam† deferri jussit, et ibidem in ecclesia beati Petri, quam ipse construxerat, honorificè collocavit.

CAP. LIII.

De successione Eugenii sexti, et Murdaci, regum Scotorum, et statu illius temporis in Britannia.

Sextus Eugenius, filius Findan, supradicto Amrikelleth fratri succedens, regnavit annis septemdecim: cœpit enim anno Domini sexcentesimo nonagesimo octavo, Leonis Patricii secundo. Erat autem rex humilis et modestus, pacificum potius transigere tempus, quàm bellicum eligens; feras etiam et aves inquietare malens, quàm homines. Omnis verò vicinæ nationis, sagaci quodam ingenio, favorem pariter et amorem alliciens, propriumque regnum continuis regendo legibus adornans, tranquillam feliciter vitam terminavit. Cui competere poterat, temporaliter tamen, illud metri quò dicitur;

*Felix qui meruit tranquillam ducere vitam,
Et læto stabiles claudere sine dies.*

Cujus post mortem apud Loarne, funus ejus allatum ad Insulas, patrum in tumulo sepelitur. Cui Murdacus, nepos ejus ex Amrikelleth fratre, succedens, eadem pace, quâ patruus prædecessor, regnum rexit, sed eodem seu tanto favore nullatenus vicinorum. Regnare verò cœpit anno Domini septingentesimo decimo quinto, et regnavit annis quindecim. Ejus regnationis tempore, Beda venerabilis, nationum totius Albionis insulæ statum in suis novissimè scribens chronicis, sicut sequitur, annotavit. Hoc, inquit, tempore Pictorum natio sædus habet pacis cum Anglis, catholicæque veritatis ac unitatis cum universali ecclesia particeps gaudet existere. Scoti, qui Britanniam incolunt, suis contenti finibus, nihil jam insidiarum contra gentem Anglorum moliuntur. Britones quoque, quamvis ex maxima parte gentem Anglorum odio sibi domestico moribus impugnent improbis, tamen et divinâ sibi et humanâ prorsus resistente virtute, in neutro possunt propositum obtinere:

* Richardus, Martino Polono. † Genuam, eidem.

quippe qui, quamvis ex parte sui sint juris, nonnulla tamen ex parte Anglorum sunt servitio mancipati. Quæ res quem finem sit habitura, posterior ætas videbit. Anno Domini MCCXIV. obiit Sanctus Cudlacus. Anno Murdaci ultimo, circa solem apparuerunt duæ cometae, multum intuentibus terrorem incutientes: una quippe solem præcedebat mane orientem, altera vespere sequebatur occidentem, diræ cladis præfagæ; una diei, altera noctis præcurrebat exortum, ut mala mortalibus imminere signarent. Portabant faciem ignis contra Aquilonem, quasi ad accendendum adclivem. Apparebant autem mense Januario, et duabus fere septimanas permanebant. Cometa est stella non omni tempore, sed maximè contra obitum regis, aut contra excidium apparens regionis. Cùm autem ea in cervice diademate fulgens apparuerit, lethum nunciat regale: si autem ferens comas, et rutilans sperserit illas, patriæ præfigurat excidium. Quandoque etiam significat tempestates, pestilentias, vel bella. Unde,

*Et quædam stella, dum sit ventura procella,
Signat vel bella, dum nascitur illa novella:
Quam si forte petes, est nomine dicta cometes.*

Et nota, quòd semper dirigit radios suos ad illam partem cui infidias minatur.

CAP. LIV.

De regibus Ethfin et Carolomanno, Eugenio et Ferguso.

ANNO quoque Domini septingentesimo tricesimo, Leonis tertii, qui Theodosium ab imperio deposuit, decimo tertio, Múrdaco successit Ethfin filius Eugenii sexti, et regnavit annis triginta uno: vir regis sublimitatis honore dignus, pace votivâ pro parte regnationis suæ majore fruens. ultimis tamen diebus à Pictis bellum habuit. Ejus anno secundo, vel, ut quidam volunt, anno quinto, Beda Venerabilis obiit; qui dicitur venerabilis duplici de causâ: prima, quia, cùm quidam ejusdem discipulus, plus zeli habens quàm scientiæ, voluit ejus epitaphium metro compingere, scripsit,

Hic jacent in fossa, Bedæ Sancti ossa.

Sed quia percepit metrum claudicare, anxie tulit, et noctem sequentem duxit infomnem, studens perficere metrum, et priorem sensum retinere. In crastino verò intuens lapideum sepulchrum, reperit miraculose sic insculptum,

Hic jacent in fossa, Bedæ Venerabilis ossa.

Alia de causâ; quia, cùm multum insudaret operi prædicandi, et assiduitate studii et scripturæ lumen oculorum amisisset, servus quidam ejus et ductor, sed et pius seductor, lassus in itinere, voluit paulisper recreari, dixitque magistro suo, Ecce hîc magna multitudo ad audiendum de ore tuo veritatis verbum. Servus propterea ad acervum lapidum secedens, ac sessum ad pausandum capiens, Beda ferventer prædicans, notabilem fecit sermonem, concludens, cum, *per omnia secula seculorum*

lorum, responsum est, ut apparuit, à lapidibus, tanquam hominum voce multimodâ, *Amen, Venerabilis Beda*. Eiusdem regis Ethfyn anno duodecimo Sanctus Eutherius*, Aurelianensis episcopus, in oratione positus, ad alterum seculum raptus est; qui, inter cetera, conspexit Carolum, patrem Pipini regis Franciæ, in inferno torqueri, pro eo quod, dum viveret, et multa bella sibi instarent, ecclesias spoliavit, decimas earum militibus suis conferendo. Anno decimo tertio Leoni successit filius ejus Constantinus, et imperavit annis triginta quinque. Anno vicesimo primo Franci Pipinum regiæ domûs majorem, auctoritate Zachariæ Papæ, regem constituunt, Hilderico rege in monasterio tonsorato, in comitatu Pictaviæ, ubi abbas constitutus decessit; et tumultus est coronam auream in pectore gerens, et mitram in capite. Deinde benedictus est rex Pipinus à Sancto Stephano Papa, et filii ejus Carolus et Carolomannus [et filia Sigilla†] Parisiis, intra missarum solennia. Ille verò Carolus, de quo supra, filius Pipini, vocatus Carolus Martellus, in signum suæ damnationis, quamvis victoriosissimus, in Sancto Dionysio sepultus, post aliquod tempus, in tumba ipsius nihil penitus de corpore, nisi solum unus maximus serpens, invenitur. Hujus principatûs heredes facti sunt Carolomannus et Pipinus. Carolomanno, tanquam primogenito, cecit Thuringia et Austria. Pipino verò minori, Burgundia et Provincia. Sed Carolomannus, anno principatûs sui quinto, attendens damnationem fratris sui Caroli Martelli, quomodo Saxones armis subjugavit, qui etiam devicit Lamfridum ducem Alemanniæ, et Alemanniam sibi fecit vestigalem; Suevos quoque et Bavaros debellans, et Eudonem ducem Aquitanniæ, et sic sibi tandem Aquitaniam et Burgundiam subjecit. Gentem Saracenorum totam Hispaniam occupantem et Aquitaniam invadentem, prostravit: de eis trecenta‡ millia exstinxit, perditis de suis tantum mille quingentis. Post hæc peccatorum horrore palluit, et, devotionis causâ, ad limina apostolorum visitanda, Romam adiit; ibique, coram Zacharia Papa, mundo renunciâns, est ab eo tonsus in clericum, monachusque in monte Serapti efficitur: factoque ibi cœnobio in honorem Sancti Silvestri, et alio monasterio in honorem Sancti Andreæ, non longè ab eodem monte; ipsis bene dotatis, ibidem religiose est conversatus. Sed cum multi Francorum et Teutonicorum, Romæ venientes, ipsum inquietarent, transiit ad montem Cassinum; ibique, post laudabilem vitam, quievit in Christo. Pipinus verò, fratre suo Carolomanno monacho existente, solus gubernat Francorum principatum, et major domûs dicebatur. qui misit ad Zachariam papam scribens, Quis potius rex deberet esse? an ille, qui otio deditus, solo nomine regnabat; vel ille qui omne pondus regni sustentabat? Cui cum papa respondisset, quod ille potius qui utilius regni gubernacula ageret; Franci mox, incluso rege Hilderico et uxore suâ in monasterio, Pipinum sibi regem constituunt; quem Sanctus Bonifacius Maguntensis episcopus, de quo supra, jussu Papæ unxit. SCRIBA.

* Ita MS. D. G. M. et Mart. Polonus. *Eleutherius* dicitur in reliquis nostris MSS.

† Hæc tria vocabula non agnoscunt MSS. nostri. ‡ MS. Cupr. xxx. milia.

CAP. LV.

De regibus Eugenio VII. et Fergusio, et uxore ejus, et zelotypia ipsam intoxicante.

POST Ethfin, Eugenius VII. filius Murdaci, in quadam tamen chronica dictus est Nectanius, regni coronam sortitus est, anno Domini septingentesimo sexagesimo primo, imperatoris Constantini vicesimo, regnavitque duobus annis. Et illi successit Fergusius, filius Ethfin, anno Domini septingentesimo sexagesimo tertio, et imperatoris prædicti vicesimo secundo, atque tribus annis regnavit. Ipsum ab uxore regina, nimium in ipso zelata mulierum concubinato, veneno fuisse perhibetur extinctum. Quod ipsa postmodum confitendo palam, quamvis à nemine de tali facto suspicaretur, cum regis defuncti corpus inspiceret; clamore lugubri, laniando crines, in hæc, seu similia, prorupit verba; O mulierum miserrima*, et omni ferâ crudelior! vilissima proditrix, quid fecisti? nonne, dominum tuum regem, conjugem, amantissimum virorum omnium, et supra mulierum amorem formosissimum, quem solum, præ cunctis viventibus, intimo cordis amore dilexeras, proditionis sævissimo genere, necnon in hoc aspidi multum non dissimilis, libidinoso furore stimulata nequiter occidisti? Non enim hoc flagitiosum nefas impunitum erit: vindicabor certè de meipsa. Igitur et tu, maledicta manus, quod domino tuo, nuper amatori dulcissimo, propinasti poculum, hoc idem, vel amarius audacter, et ori meo festina præpares nec omittas! Deinde, postquam lethalem hausisset liquorem, statim infert; Nec ista mihi maleficæ potio, pœna quasi talionis, tantum committenti scelus sufficere debeat; immo caballorum alligata trahi caudis ad suspendium, atque spinarum incendiis hoc corpus nefandum in cineres vento dispersos concremari†. Huic aliquammodo, quamvis non usquequaque simile, tamen perutile legentibus, recitat Augustinus, de civitate Dei, dicens; Quod fuit Romæ Lucretia nobilissima; cujus maritus, Collatinus nomine, qui imperatoris Tarquinii filium, nomine Sextum‡, ad visendum castrum suum invitavit: ubi, cum is vidit Lucretiam, captus libidine, cum rex unâ cum marito mulieris abesset, Sextus castrum intrat nocte; et bene receptus, fecit lectum parari in camera prope Lucretiam. Ubi, cum omnes essent soporati, gladio extracto intrat, et sinistram manu oppressâ ejus pectori, dixit; Tace, Lucretia, Sextus sum, Tarquinii Superbi filius. ferrum in manu est: morieris, si vocem emiseric. Illa, prius somno stupefacta, tacuit. Tunc ille mulieris animum, modò promissis, modò minis, inclinare nititur ad consensum: cumque non posset, adjecit, Nisi mihi consenseris, servum tuum, jugulatum prius, nudum corpori tuo sociabo, ut fama per orbem discurrat, Lucretiam stupratam cum servo. At illa, timens hujus seculi nigram famam, magis quam mortis pœnam, coacta consensit. Cumque regis filius, expugnato mulieris decore, recessisset, ipsa proximo die ad patrem, et ad fratres suos, et ad maritum, atque Brutum nomine proconsulem, ipsius

* Ita edit. Hearnii, et eod. D. G. M. reliqui, *O me mulierum miserrimam, &c.* † Adjiciunt iidem duo codices, *Et his dictis pugione, quem præmeditata paraverat, accepto, manu propria, coram astantibus, in locum cordis subito seipsam transfigebat.* ‡ Feslum, MSS.

Tarquiniū nepotem, literas destinat, ut statim ad eam veniant. Quibus illa: Filius regis heri domum meam intravit, hostis pro hospite. Tu autem Collatine, scias vestigia viri alieni in lecto tuo esse. verumtamen corpus quidem violatum est, animus autem non. Inde à culpa me absolvo, sed à pœna non libero. Qui autem hoc fecit, in suum detrimentum fecit, si vos viri estis. Et ne aliqua impudica exemplo Lucretiæ vivat, quæ excipere voluerit exemplum ex culpa, non negligat exemplum de pœna. Et illico cultrum, quod veste occultatum tenebat, exemit, et propriâ manu seipsam interfecit.

CAP. LVI.

De successione Selvachii regis.

Successor autem Fergusii Selvachius, filius Eugenii filii Ferchardi, regnare cœpit anno Domini septingentesimo sexagesimo sexto, et imperatoris Constantini præmissi vicesimo quinto: sed et regnavit annis viginti uno. Regni sui diebus cum Pictis pacem et Anglis habuit; quamvis et hi simulatibus inter se domesticis utebantur: illi quidem, Angli videlicet Northumbrenses, quorum regio Scotiæ propinquiùs adiacet, suorum miserabiliter cædibus regum et proscriptionibus operam dabant assiduam, ut infra clariùs patebit. Etiam ipse rex, iners et remissus, otium longè bello præposuit, non ad reipublicæ augmentum prospiciens, sed omnia delabi miserâ segnitie permisit. Verum si populus uterque, Scotus et Pictus, ut creditur, ipso fatali tempore mutuò fidem, ut solito, servasset et pacem; etiam si sola gens Scota sub bellicero conductâ principe, justâ, dico, belli concurrente causâ, Northumbros armis impetisset, cunctas Albanicæ regiones, olim proprias, ab eis eripere proculdubio potuisset. Nihil tamen actum est in adversarios eo tempore, de quo dignè memoria fieret, præter eruptiones quasdam, quæ sub militiæ ducibus rarò fiebant et plebeis. Hujus tempore Aristulphus rex Longobardorum, per quosdam pessimos Romanos inductus, Tusciam occupando et Vallem Spoletanam, usque Romam pervenit; ecclesiâs, ubi sanctorum corpora quiescebant, et alia loca sacra, igne et ferro devastando, de uniuscujusque capite censum repetendo. Papa Stephanus, tantam hominum et ecclesiarum afflictionem cernens, personaliter ivit in Franciam, ad Pipinum patrem Caroli Magni, et unxit eum in regem Francorum. Cui Pipinus venienti occurrit, ad trium milliarium spatium, de equo descendens, et per frænum, statoris officium exercens, usque ad suum deduxit palatium: et, ut Aristulphum regem reprimeret, secum in Italiam et usque Romam perduxit. Tunc et in patricium Romanorum Pipinus est electus: dictoque rege Longobardorum manu forti compresso, restitutis juribus Sancti Petri, Pipinus in Franciam est reversus. Hic Stephanus, ultimo anno pontificatus sui, Romanum imperium à Græcis transtulit in Germanos, in personam magnifici regis Caroli, tunc in juvenili ætate constituti. De qua Innocentius III. translatione loquitur in Decretali *Venerabilem, de electis*. Anno quoque regni Selvachii quarto, iste Carolus, qui pro felicitatis et gestorum magnitudine dictus est Magnus, patri Pipino regi

regi patricio successit, quem ex Berta, Cæsaris Heraclii filia, genuit, et regnum in duplo, quàm pater habuerat, ampliavit. Anno quoque duodecimo, Christi videlicet DCCLXXVII. Leo IV. Constantini V. filius imperium patris accepit, et annis quinque imperavit. Hic cum cupiditate insaniret, concupivit cujusdam ecclesiæ coronam auream ecclesiæ dedicatam, carbunculos et lapides pretiosissimos habentem: quam cum de ecclesia abstulisset, et capiti suo imposuisset, mox febre correptus, subito decessit. Post quem Constantinus VI. filius Leonis, cum Irene matre sua, imperavit annis decem. Sed quia matrem privavit imperio, ipsa, rancore stimolata femineo, filium exoculans, imperavit annis tribus. Constantinus verò, ante excacationem, sine matre, imperavit annis quinque. Horum imperii anno octavo, facta est secunda synodus Nicæna trecentorum quinquaginta sanctorum patrum: in qua affirmatum est Spiritum Sanctum à Patre et Filio procedere. His temporibus sol septemdecim diebus obscuratus, non apparuit; ita ut multi dicerent, propter excacationem pii imperatoris hoc contigisse. Irene autem virago, ut securius regnaret, oculos filiorum Constantini filii sui fecit evelli, ne quid mali adversus eam, propter patris excacationem, quam mors secuta fuerat, machinarentur. Cæpit hæc lamia Irene imperare anno Domini DCCLXXII. Morte verò tranquillâ rex Selvachius apud Inverlochyn decedens, in insula I cum patribus requiescit.

CAP. LVII.

De rege Achaiio, primam cum Francis confederationem faciente.

Selvachio successit Achaius filius Ethfin, anno Domini septingentesimo octogesimo septimo, tunc imperante Irene, et regnavit annis triginta duobus. Ejus, ut traditur, frater erat egregius ille miles, Francorum principibus sive ducibus par, non impar sed compar, et quasi prothopar, Gilmerius, sive Guillelmus, Scotus, qui diu magni Caroli regis obsequio, contra Christi crucis hostes strenuè militavit: unde nomen sibi perpetuum, et præclaris armorum actibus honore militari gloriosum, acquisivit. Hic in Alemannia fundavit multa monasteria famosa ordinis Sancti Benedicti, videlicet in Francofordia, Colonia, Vienna, Herfordia, Luneburgia, Virtezborgen. Nurenbiren. Rathisbona, Herbipoli, et alia plura; necnon insigne hospitale Romæ apud Sanctum Paulum. Amicitia confederationis inter reges Scotorum et Gallorum, et eorum regna, quæ nostris adhuc durat diebus illæsa, laudetur Deus, per magnum regem Carolum et hunc Achaium initium habuit; cujus hæc sequens occasio prima fuit. Per aliqua temporum curricula, antequam regnasset Achaius, sui viz. tempore prædecessoris, Anglorum reges, superatis Britonibus, erecti superbiâ, non solum vicinas in eadem insula gentes, Scotos, Pictos, et Britones inquietare sibi suffecerat, sed et transmarinas Gallorum gentes etiam maritimas, navali prædâ sæpius affligere, totumque mare Belgicum atque Britannicum perturbare satagebant. Erat his diebus idem rex invictissimus Carolus assiduè paganorum intentus bellis, et ut Christianis omnibus infatigabili labore; sui que sanguinis effusione, pacem acquireret, occupatus. Cum

igitur à rapinis hujusmodi piraticis, et Christianorum effusione sanguinis, etiam ab ipso sæpius rogati, minimè desierant, illorum ad refrenandam sævitiam amicos undique venari satagebat; et eos præcipuè quos in suam perniciem noverat ardentius insudare. Denique nuncios ubilibet emittens, quorum Achaio regi quosdam direxit: cum quibus iterum et ipse suos, ejusdem negotii per eum in omnibus approbati remisit bajulos, ut initi fœderis et amicitiae conventiones et pacta, sub æquis conditionibus, firmarentur, et, indentatis redacta scriptis, utriusque regis munimine alternatim signarentur. Porro sæpius suis scribens amicis asseruit, quòd non injustè regi cuilibet, quamvis Christiano, bellum indicitur, qui principem paganos infideles debellantem à tergo persequitur violenter. Neque tantas undique perstreptentes minas fecutum fuit bellum, quia, promittentibus illis de cetero suppliciter pacem, clementer annuit et benignè. De cujus inter eos, videlicet Carolum et Anglos, tractatu pacis Alcuinus * socio scripsit, dicens; Sunt qui dicunt nos ab Anglorum regibus ad Carolum regem pro pace mittendos. Etiam WILLELMUS, de quibusdam actibus Egberti episcopi scribens, ait; "Cujus rei testem advoco idoneum Alcuinum, qui pro pace missus est ab Anglorum regibus ad regem Magnum Carolum, &c. Nuper enim inter eos aliquid diffensionis, diabolico fomento inflammante, exortum est, ut utrinque interdicta navigatio cesset."

CAP. LVIII.

De nunciis regis Scotorum Carolo missis pro eadem confœderatione firmanda.

Ejusdem diffensionis idem alibi mentionem faciens ait WILLELMUS: Rex Merciorum Offa Carolum Magnum regem Francorum frequentibus legationibus amicum paravit, quamvis in animo non facile quod suis conducere artibus inveniret. Discordârunt antè adeo, ut magnis motibus utrobique concurrentibus, etiam negotiatorum com meatus prohiberentur. Ex hujusmodi verò diffensione fienda concordia, Parisius cum illis Alcuinus existens, ad regem Offam, de antedictis Scotorum nunciis, à Carolo nuper ad Scotiam revertentibus, ut sequitur, rescripsit: "Sciat reverenda dilectio vestra, quòd dominus rex Carolus amabiliter mecum de vobis locutus est, et in eo fidelissimum habetis amicum: vestraque dilectioni digna dirigit munera, et per episcopales sedes regni vestri. Similiter et Æthelredo regi Northumbriae, (qui et Æthelbertus dicebatur) et ad suas episcoporum sedes, dona direxit: sed, heu pro dolor! donis datis et epistolis in manus missorum, supervenit tristis legatio per nuncios qui de Scotia venerant, et per vos reversi sunt, de infidelitate gentis, et ipsius nece regis. Ita Carolus, retractâ donorum largitate, in tantam iratus est contra gentem illam, ut ait, perfidam et perversam, ac homicidam dominorum suorum, pejorem eam paganis æstimans, ut, nisi ego fuisset intercessor. pro ea, quicquid eis boni abstrahere potuisset, et mali machinari, jam fecisset." Et quia regis istius Æthelredi hoc loco

* Al. Alwinus, et Albinus.

suæque necis proditiosæ sit mentio, non me nationis hujus blasphemum reputes, ô lector, si ceterorum regum suorum, hunc præcedentium regem, flagitiosas cædes, prodiones inauditas, et proscriptiones, sicut sui veraces historici scriptis testantur, hîc inseram: quia non ad cujuscumque gentis scandalum, sed cautelam, et ad tam horrendi sceleris vitandum nefas, futuris gentibus in exemplar. Et quid mirum si chronographi nostri * mentionem de instabilitate Anglorum, juxta chronicas historiographorum, hîc inserant, cùm etiam sanctus Papa et martyr Bonifacius regi Anglorum, ut in Decretis, lvi. *Distinct.* ita scribat, dicens: " Si gens Anglorum, sicut per istas provincias divulgatum est, et nobis in Franciam et in Italiam impropertur, et ab ipsis paganis in impropertium nobis objicitur, spretis legalibus connubiis, adulterando et luxuriando, ad instar sodomiticæ gentis, fœdam vitam duxerit, de tali commixtione meretricum æstimandum est degeneres populos, et ignobiles, et furentes libidine fore procreandos; et ad extremum universam plebem ad deteriora et ignobiliora vergentem, et novissimè nec in bello seculari fortem, nec in fide stabilem, nec honorabilem hominibus, nec Deo amabilem esse venturum: sicut aliis gentibus Hispaniæ, et Provinciæ et Burgundiæ contigit populis: quæ sic à Deo recedentes fornicatæ sunt, donec Judex omnipotens talium criminum ultrices pœnas per ignorantes legem Dei, id est, per Sarracenos, venire et sævire permisit." Hæc ille.

CAP. LIX.

De execranda prodione Northumbrorum in suis regibus.

A Chaii quidem annò tertio, Northumbriæ rex idem Æthelredus vel Æthelbertus, five, quia trinomius, Æthelwardus, à subditis vili proditioni succubuit. Alia verò nomina prædictæ regionis regum, prodione similiter pereuntium, infra patebunt consequenter. WILHELMUS. Oswinus autem filius Ofrici rex Deiræ, quæ media Northumbriæ pars est, pro penuria dudum exercitûs, abstinendum à bello ratus, suburbanum rus clanculò concessit; et statim à suis proditus, ab Oswio peremptus est. Ofredus itaque filius Alfridi, totius Northumbriæ rex, cognatorum insidiis subditorum, Kenredi videlicet et Ofrici, cæsus interiit: quorum primus duobus annis, alter duodecim, post eum regnantes, hoc tamen habent metnorabile, quòd domini sui regis occisi sanguinem luentes, auras exitu fœdo polluerunt. Post eos verò conscendit tremuli regni culmen Celvulfus, et sibi successit Egberthus; ambo reges in religione tondentes comas, priorum regum fata renuunt præstolari. Osulphus Egbertho patri succedens, post annum à civibus innocenter cæsus, Molloni locum fecit: qui Mollo satis impigrè regno functus undecim annis, Alcredi quidem insidiis occubuit. Alcredus itaque, decimo regni quod invaserat anno, à provincialibus cedere compulsus est. Æthelbertus, Mollonis filius, eorum consensu rex levatus, anno quinto ab iisdem expulsus est. Tunc rex Alfwoldus acclamatus, post undecim annos provincialium perfidiam ingemuit, sine

* Scriba noster --- juxta chronicas historiographorum, MS. Coll. Edinb.

culpa trucidatus. Et nepos suus filius Alcredi Ofredus succedens, vix anno emenso expulsus, regnum Æthelredo, qui et Æthelbertus dictus est, de quo prius fit mentio, vacuavit. Hic filius Mollonis, qui etiam tertio nomine vocabatur, Æthelwaldus, regnum, post duodecim annos exilii, recipiens, quatuor annis tenuit: quibus exactis, fatum superiorum effugere non valens, anno quo supra miserè peremptus est: quâ re plures episcopi, necnon optimates, offensi, de patria effugerunt. Post hunc Æthelredum nullus ad regimen ausus est ascendere, dum quisque regum superiorum timeret contingere sibi casum. Ita, cessante rectore, per triginta tres annos illa provincia risui finitimis et prædæ regnis fuit. Hæc WILLELMUS.

CAP. LX.

De principio studii Parisiensis à Scotis inchoati.

CIRCA verò tempus idem, Achaio regnante, Parisiense studium à duobus clericis de Scotia, Johanne videlicet et Clemente, viris doctissimis, agente Carolo Magno, primum habuit fundamentum. Unde VINCENTIUS in Speculo: Omnipotens rerum dispositor Deus, et ordinator regnorum et temporum, cum illius admirandæ statuæ pedes ferreos vel testaceos comminuisset Romanis, non minùs admirabilis statuæ caput aureum per illustrem Carolum erexit in Francis: qui, cum in occiduis partibus solus regnare cœpisset, et studia literarum ubique essent in oblivione; ideoque veræ Deitatis cultura teperet; contigit duos Scotos monachos * cum mercatoribus ad litus Galliæ devenire viros, et in secularibus, et in sacris scripturis, incomparabiliter eruditos. Qui quotidie, dum nihil ostenderent venale, ad convenientes emendi gratiâ turbas, clamare solebant: Si quis sapientiæ cupidus est, veniat ad nos, et accipiat eam; nam venalis est apud nos. Tandiu verò conclamata sunt ista, donec ab admirantibus, vel illos insanos putantibus, ad aures regis Caroli, semper amatoris sapientiæ, sunt perlata. Qui celeriter eos ad suam præsentiam evocatos interrogavit, Si verè sapientiam haberent, ut ipse eam compararet? Sapientiam, inquit, et habemus, et eam in nomine Domini quærentibus dare parati sumus. Qui, cum quæsisset ab illis, quid pro ipsâ peterent? responderunt; Loca tantum opportuna et animos ingeniosos, et, sine quibus ista peregrinatio transiri non potest, alimenta, et quibus tegamur. Quo ille percepto, ingenti gaudio repletus, primum quidem apud se utrumque parvo tempore tenuit, postea verò, cum ad expeditiones bellicas urgeretur, unum eorum nomine Clementem in Gallia Parisius residere fecit, cui et pueros nobilissimos, mediocres, et infimos satis multos, commendavit, et eis, prout necessitatem habuerunt, victualia ministrari præcepit; habitaculis ad habitandum eis nihilominus deputatis. Alterum verò, Johannem videlicet, in Italiam direxit, cui et monasterium Sancti Augustini juxta Ticinensem urbem delegavit, ut illuc, si voluissent, ad discendum congregari possent: qui, cum ibidem per aliquod tempus moram faceret, regis mandato Parisius rediit; ubi

* Clericos, in libro Cupr.

magno progressus in ævo vitam famosam terminavit. Audito quidem Alcuinus de natione Anglorum, quod Carolus gratanter sapientes susciperet, ascensâ navi, venit ad eum cum sociis, in omnibus scripturis exercitatis: quem rex secum usque ad finem vitæ retinuit. Hic secundum quosdam Albinus vocabatur, natione Scotus, Caroli eruditor, ingenio clarus, et philosophiâ excellentissimus, non tantum in scientia, sed etiam morum honestate, compositus: cui etiam Carolus commisit monasterium Sancti Martini Turonensis regendum: Nam ejusdem monachi, præteritæ religionis obliti, adeo deflexerant, quod, sericis induti vestibus, et deauratis calceamentis, incedebant, carnis oblectamentis vacando. Unde, uno monacho vidente, duo angeli dormitorium intrantes, omnes monachos extinxerunt, excepto illo solo qui angelos videbat. Hujus cœnobii post hæc factus fuit Albinus abbas et gubernator, ac in omni sanctitate informator.

CAP. LXI.

De descriptione stature, fortitudinis, et de refectione, largitione, justitia, solennitate, et excubiis Caroli Magni.

TURPINUS. Carolus interpretatur lux carnis, quia omnes reges carnales post Christum luce omnium virtutum et scientiæ ac probitatis præcessit. Erat enim capillis brunus, facie rubens, corpore decorus et venustus, sed visu efferus. Statura verò ejus erat in longitudine octo pedum suorum, qui erant longissimi; amplissimis renibus, ventre congruus, brachiis et cruribus grossus; omnibus artubus fortissimus, certamine doctissimus, miles acerrimus. Habebat in longitudine facies ejus unam palmam et dimidiam; et barba unam, et nasus circiter dimidiam: et frons erat unius pedis; oculi leonini scintillantes ut carbunculi; supercilia oculorum ejus dimidiam palmam habebant. Statim perterritus erat, quem ipse, irâ commotus, apertis oculis respiciebat: cingulum namque, quo ipse cingebatur, octo palmis extensum habebatur, præter illud quod dependebat. Parum panis comede-
bat, sed quartam partem arietis, aut gallinas duas, aut anserem, aut spatulam porcinam, aut pavonem, aut gruem, aut leporem integrum, comede-
bat. Modicum vini, et aquam limpidam, sobriè bibebat. Tan-
tæ fortitudinis erat, quod militem armatum sedentem super equum, à vertice capitis usque ad bases, simul cum equo, uno ictu propriâ spatâ secabat. Quatuor ferraturas equorum simul manibus faciliè extendebat. Militem armatum, rectum stantem super palmam suam, à terra usque ad caput suum solâ manu velociter elevabat. Erat donis largissimus, judiciis rectissimus, locutionibus luculentus. In quatuor solennitatibus, per circulum anni, præcipuè curiam suam in Hispania tenens, coronam regiam et sceptrum portabat, die scilicet natalis Domini, Paschæ, Pentecostes, et Sancti Jacobi. Ante ejus tribunal spata nuda, more imperiali, ferebatur. Circa lectum ejus, per singulas noctes, assidue centum viginti fortes orthodoxi constituebantur, ad custodiendum eum; quorum quadraginta primam noctis vigiliam agebant, decem scilicet ad caput, decem ad pedes, decem ad dextram, et totidem ad lævam,

mano dextrâ nudam spatam, et sinistrâ ardentem candelam, tenentes. Eodem modo secundam, et tertiam vigiliam noctis, usque ad diem, alternatim quadraginta, aliis dormientibus, observabant. Totam tellurem Hispanicam et Galecianam a potestate Sarracenorum liberavit, Pamphiloniam tribus mensibus obsidens, muri collapsi ad preces ejus funditus corruerunt. Similiter fit de munitissima urbe, quæ Lucerna dicitur in Valle viridi. Alias fortes civitates et oppida, magno bello et maximâ arte, conquistavit. Basilicam beati Jacobi Compostellanam augmentavit: canonicos secundum beati Isidori regulam in ea constituit. Ecclesias beatæ virginis Aquisgrani, et Sancti Jacobi in eadem villa, et Sancti Jacobi urbis Biterensis, et ejusdem apud Tholosam, et illam quæ est in Gasconia, inter urbem quæ vulgo dicitur Haya et Sanctum Johannem. Sorbonne viâ Jacobitanâ, et ecclesiam Sancti Jacobi Parisius, et abbacias quasi innumeras sparsim per mundum fecit; et in Alemannia tot quot sunt literæ in alphabeto, juxta ordinem ejus, fundavit abbacias; et etiam archiepiscopatus Trevirenses, Coloniensem, Moguntinensem, et Salisburgensem. Aigolandum interfecit similiter, et Ferracutum gigantem, cum aliis innumeris, devicit. Ad cujus preces sol, spatio trium dierum, stetit immobilis, donec, bello Runcievallis finito, vindicaretur de paganis. De ipso vide infra, lib. VII. cap. xij.

CAP. LXII.

Adhuc de eodem, et de ejusdem progenitoribus.

CAROLUS autem, anno Domini octingentesimo secundo, regis Achaii decimo sexto, cum jam super Francos triginta tribus annis regnasset, Francorum primus imperavit tredecim annis. A Constantino poli imperio Romano diviso, circiter evolutis annis quadringentis septuaginta octo, ex quo Bizantium, Thraciæ civitas, à primo Constantino renovata, Constantinopolis dicebatur. Erat autem Carolus ex Clodovei primi Francorum regis baptizati prosapia genitus, quorum origo et gentis, et regum catalogus ad hunc Clodoveum, hujus libri tertii, capitulis xix. et xx. habentur prænotata. Idem Clodoveus genuit Lotharium, qui regnavit annis quinquaginta: cui filius ejus Chilpericus, et regnavit annis xxxiii. cui filius ejus Lotharius secundus, et regnavit annis xlii. cui Dagobertus filius ejus, et regnavit annis xiv. cui Clodoveus II. filius ejus, et regnavit annis xvii. Genuit autem idem Clodoveus ex Bathildæ regina tres filios, Lotharium, Childericum atque Theodoricum. Successit patri Lotharius tertius, et regnavit annis iv. Cui Theodoricus, frater ejus, in regem sublimatus est, sed à Francis repudiatus, in cœnobio Sancti Dionysii Parisius tonsoratur; et regnavit frater ejus Childericus annis xii. Cui Theodoricus, in regnum restitutus, regnavit annis xiiii. Cui Clodoveus III. filius Theodorici, regnavit annis quatuor. Cui Childebertus frater ejus succedens, regnavit annis xviii. Cui Clodoveus IV. et regnavit annis iv. Cui Lotharius IV. et regnavit annis duobus. Cui Chilpericus II. et regnavit annis v. Cui Theodoricus II. annis xv. Cui Childericus III. succedens, regnavit annis ix. Hic in monachum tonsoratur, Pipino filio Caroli Martelli rege effecto: cujus generationis series sequitur hoc modo.

modo. Ex filia quoque regis Lotharii IV. Aufbertus genuit Arnoldum, et hic Sanctum Arnulphum, et hic Anchisem, et hic Pipinum Majorem, et hic Carolum Martellum, et hic Pipinum regem, qui regnavit annis XVIII. Qui vero Pipinus genuit Carolum Magnum regem et imperatorem. Succedentium quoque regum Francorum, catalogus alius infra, lib. VII. cap. XIV. subsequetur. TURPINUS. Hic Carolus, post bellum Runcievallis, in Sancto Dionysio consilium advocans, post plurima dona praecepit, ut eidem ecclesiae unusquisque possessor uniuscujusque domus totius Galliae quatuor nummos annuatim, ad edificandam ecclesiam, daret, et omnes servos, qui hos nummos libenter darent, manumisit. Tunc beatum Dionysium, juxta ejus corpus stans, implorabat, ut pro salute eorum qui libenter illos nummos dabant, Domino preces funderet, et pro Christianis, qui similiter propria sua pro divino amore dimiserant, et in bellis Sarracenorum occumberent, martyrii coronam acciperent. Nocte proximam, regi dormienti beatus Dionysius apparuit, eumque excitavit, dicens: Illis qui, tua exemplo probitatis animati, bellis Sarracenorum morituri sunt, delictorum omnium suorum veniam: et illis, qui nummos ad edificandam ecclesiam meam daturi sunt, gravipris sui vulneris medicinam à Deo impetravit. His à rege relatis, populi nummos saluberrimae promissionis devotissime offerebant, et, qui libentius reddebat Francus Sancti Dionysii ubique vocabatur, quoniam liber ab omni servitute, rege praecipiente, erat. Hinc mos surrexit, ut terra illa, quae antea vocabatur Gallia, tunc Francia vocaretur, et ab omni servitute aliarum gentium liberaretur: quapropter Francus dicitur *liber*, quia super omnes alias gentes decus et dominatio illi debetur. Alii etiam ratione dicuntur Franci, ut supra hoc libro capite XIX. Jacobus de Vitriaco scribit de isto Carolo, quod unam diem vocans tres filios suos, videlicet Gobardum, Lotharium et Ludovicum, volens obedientiam eorum experiri, tenens manu parvam pomum, dixit Gobardo, Aperi os tuum: quo indignante aperire, praecepit aliis duobus, qui ora tenentes hiantia, imposuit eis poma: Quia, inquit, obedistis mandato meo, tibi regnum do, et tibi ducatum. Quo viso, dixit Gobardus, En, pater, os apertio: cui ille, Nec pomum habebis, neque terram. Sic moraliter accidit eis qui differunt confiteri. Gloriosus autem imperator et rex Carolus, post laudabilia acta sua quamplurima, imperio regnoque suo pacatis et dilatatis, statu quidem ecclesiae sancte et religiose ordinato, moritur, anno aetatis suae septuagesimo secundo, et Aquisgrani sepelitur. Filios quoque suos, Ludovicus Pius, post ejus obitum, Romanum obtinens imperium, anno Domini DCCCXIV, imperavit annis ferme XXVII.

CAP. LXIII.

Quod volantes passagium facere contra paganos debellandos, debent observare rudimenta infrascripta.

QUIA capitulo precedente dictum est, quod bellis Sarracenorum morituri, delictorum suorum omnium veniam consequuntur, ideo ad sciendum modum per quem secure invadendi sunt pagani, sequentia praesentibus annotare curavi, sicut scriptum reperi Libro Caelesti

lesti ad imperatores et reges, capite xxxix. Rex quidam Sueciæ rogavit sponsam Christi Brigittam, ut consuleret Dominum, si placeret ei, quod iret in exercitu contra paganos; quia hoc habebat in voto. Super quo, sponsa orante, apparuit ei Christus, dicens; Si rex exire voluerit ad paganos, consulo, non præcipio; quia majus est meritum facere secundum consilium quàm ex præcepto. Ideo consulo ei duo; primò, quod habeat cor bonum et corpus aptum: cor scilicet bonum, ut nulla sit intentio alia exeundi nisi propter charitatem Dei et salutem animarum: corpus verò aptum, ut scilicet rationabile sit in jejunio et labore. Secundò laboret, quod vassallos et milites habeat voluntarios et correctos. Ideo circumeat primò regnum suum, pro inquirendo quomodo justitia servata est, qualiter, et per quos, facta sunt judicia et regimina: quia, qui alios conatur mittere in cælum, necesse est ut incipiat à seipso, corrigendo errores proprios, et post hoc subditos admonendo et corripiendo, et virtuosis exemplis incitando. In capitulo sequenti Christus loquitur sponsæ, dicens; Dicitur, quod nemo invitus compelli debet ad regnum cælorum. Respondeo, quod ubi flores boni impediuntur à zizania, nunquid non est melius quod succidantur zizania, ne flores ascendentes impendantur? Propterea, qui vadunt ad terras infidelium, offerant primò eis pacem, et fidem, et libertatem: et si infideles non recipiant consilia eorum et admonitiones, tunc zelus et manus sunt exercendi. Omnes enim qui pro charitate mortui fuerint, ego Deus, ipsa charitas, reddam eis centuplum: et etiam ipsi infideles ad minora supplicia pervenient, quàm si diutius viverent et in pace morerentur; qui si amplius viverent, amplius peccarent: Tantum enim bonum est charitas, quod nec minima cogitatio erit sine remuneratione; quanto magis opus bonum? In cap. etiam xlii. ejusdem libri, Filius Dei loquitur sponsæ, dicens; Rex qui luera animarum quærit, et ad paganos egredi voluerit, habeat duo vexilla: in primo depicta sit passio mea, quæ notat misericordiam; in secundo, gladius justitiæ meæ. Veniens igitur rex ad paganos, erigat primò primum vexillum misericordiæ, offerendo pacem eis: qui, si eam recipere noluerint, erigat postea vexillum justitiæ; et confidens de bonitate mea, non timeat multitudinem inimicorum, nec retrocedat ex pusillanimitate, nec audiat vocem dicentium, Revertimini, quid ultra est laborandum? Si enim rex stabiliter non tenuerit procedere, non attemptet, nec incipiat bonum; quia melius est non assumere ardua, quàm inchoata non prosequi cum charitate. Assumat etiam rex secum clericos vitæ probitate, et religiosos diversorum ordinum, qui veraciter contemnunt mundum: quia multi sunt in Paganismo et inter Gentiles qui proferunt sectas suas, quibus sapienter est respondendum. Clerici etiam instruant populum, et admoneant, ne propter cupiditatem incurrant anathema, neve propter murmurationem et vitam incontinentem moriantur. Et ejusdem libro sexto capite l. Filius Dei loquitur: Omnis, qui terras infidelium visitare desiderat, debet habere quinque. Primò, exonerare conscientiam suam contritione et confessione verâ, tanquam statim moriturus. Secundò, debet deponere omnes levitates in moribus et vestibus, non attendendo ad consuetudines novas, sed illas laudabiles à prædecessoribus institutas. Tertiò, nolle habere aliquid temporale, nisi

nisi ad necessitatem et honorem Dei: et si scierit aliquid male acquiritum, vel per se, vel à parentibus, velle restituere quantumcumque, magnum vel parvum. Quarto, ad hoc laborare, ut infidèles veniant ad veram fidem, non concupiscendo divitias eorum, nec jumenta eorum, seu alia, nisi ad solam corporis necessitatem. Quintum est, libenter mori pro honore Dei; et sic se ante disponere in laudabili conversatione, ut ad pretiosam mortem mereatur pervenire.

CAP. LXIV.

*De regibus Convallo * et Dungallo resistentibus bellum in Pictos diu sopitum.*

POSTquam Achais rex vitam finierat, cognatus ejus Convallus, ad regni sustollitur regimen, anno Domini octingentesimo decimo nono, et imperatoris Ludovici sexto, et regnavit annis quinque. Eodem anno rex Merciorum Kynulfus obiit, et illi filius ejus Kenelmus succedens, puer admodum à sorore sua Quendrida cæsus, nomen et decus martyrii, divinâ sibi favente gratiâ, promeruit: unde legitur, libro xxvi. Speculi historici, cap. xxxj. quod Kynulfus rex Merciorum Kenelmum filium suum septennem sororis suæ Quendridæ fidei tradidit nutriendum, quæ, falsò regimen sibi præfagiens, puerum venationi instantem, à quodam satellite occidi præcepit; quod in Anglia celatum, Romæ cœlitus innotuit: Nam membrana super altare beati Petri dilapsa, literis Anglicis scripta, deferente columbâ, necem et sepulchrum prodidit innocentis; quæ à quodam Anglico interpretata est; et mox misit Papa epistolam regibus Angliæ, martyrem illum prodens. Unde cum corpus illius Wincelcumbas deferretur, cantu clericorum et laicorum plausu excitata Quendrida, è fenestra caput extulit, habens psalterium præ manibus, psalmum *Deus laudem* retrogradè dicens, ut cantantium lætitiâ infirmaret: sed oculi ejus avulsi, cruore polluerunt illum versum, scilicet, *Hoc opus eorum qui detrahunt mihi.* Cujus cruoris signa usque hodie perseverant. Hæc ille. Ista, ut regnaret, occidit innocentem, et innocentis martyris laudes oratione retrogradâ voluit impedisse, sed divina ultio malitiam ejus statim prodidit et extinxit. Anno quoque sequenti, quæstio magna de jure regni Pictorum, illud asserens deberi Scotis, oriri cœpit, et in omnium ore sive principum sive plebium ventilari: ad actum tamen nullatenus est processum. Statim post annos quinque completos, Convallo mortuo, Dungallus filius Selvachii regnare cœpit, anno Domini octingentesimo vicesimo quarto, imperatoris Ludovici undecimo, regnavitque septem annis. Ab ipso quidem in Pictos bellum, annis penè quinquaginta sopitum, reparatur. Dicebat autem regnum eorum suum, ex jure conventionis antiquæ: jus enim primitivum in successione regum suorum et principum, secundum Bedam et chronicas, hoc est. Cum autem intrantes hanc insulam primò Picti, nec suæ nationis uxores habebant, petierunt à Scotis suas filias, quas solum eis eâ conditione dare consenserunt, Ut ubi res, id est regni successio sive dominii, ve-

* Al. Cognallo et Dongallo.

niret in dubium, ex feminea magis profapia, quam masculina, sibi reges eligerent: quod utique constat apud Pictos constanter esse servatum. Et hæc causa forsan hujus clamli seu contentioneis esse potuit: quia verum est, ut ex eorum chronicis et historiis colligitur, in tanto, diebus pacis, ab initio vera fovebatur inter eos amicitia, quod sui reges et principes, quasi continue, regum Scotorum et principum filios et filias, et e converso, duxerunt in conjuges altrinfecus et uxores. Novit enim ille, cui nihil ignotum est, hanc ultimæ contentioneis causam, et quorum culpâ cœptum est crudelissimum hoc bellum, finem non habens, donec, ut illi placuit, qui regnorum rector est omnium, et ad libitum dissipator, Pictis omnino superatis, palmam victoriæ finaliter Scoti, et eorum regnum, obtinuisset. Anno deinde septimo mortuus est Dungallus rex, sed, ut alibi, bello peremptus, et in ecclesia beati Columbæ quiescit in insulis juxta patrem.

EXPLICIT LIBER TERTIUS.

Incipiunt

Incipiunt tituli capitulorum libri quarti.

- De ritu successionis regum Scotorum, præcedentium et subsequentium, usque tempus Malcolmi filii Kenedi sive Kenethi. CAPIT. I.
- De successionem regis Alpini, suaque victoria de Piëtis et morte, et exemplo impatientiæ. CAP. II.
- De successionem Kenedi regis filii Alpini, et ejus mira contra Piëtos caliditate. CAP. III.
- De suis victoriis contra Piëtos, et obtentu regni sui. CAP. IV.
- De subversione diversorum regnorum propter peccata, et admonitio regibus profutura. CAP. V.
- De eadem. CAP. VI.
- De eadem, et bonis exemplis. CAP. VII.
- De eadem, et Romana prima potestate, et, propter peccata, moderna egestate. CAP. VIII.
- De finali victoria Kenedi regis in Piëtos, et ejus morte. CAP. IX.
- De quibusdam præambulis in catalogo regum Piëtorum. CAP. X.
- De catalogo regum Piëtorum, et de adventu Sancti Columbæ abbatis. CAP. XI.
- De eodem catalogo, et conversione Brudei Piëtorum regis per Sanctum Columbam, et Orchadum regulo tunc captivo. CAP. XII.
- De eodem adhuc catalogo, et de rege in quo regnum Piëtorum defecit. CAP. XIII.
- Quod Hungus rex Piëtorum et Æthelwulfus rex Anglorum contemporanei fuerunt, et de ejus filio Athelstano, cujus caput sudi affigi fecit Hungus in insula Incebery. CAP. XIV.
- De successionem regum Dovenaldi filii Alpini, et Constantini filii Kenedi, et morte Dovenaldi. CAP. XV.
- De morte Constantini per Danos ac Norweigenses, et successionem regis Hethei Alipedis. CAP. XVI.
- De successionem regis Gregorii, qui sibi subjugavit totam Hiberniam, et penè totam Angliam. CAP. XVII.
- De morte Gregorii, et martyrio beati Edmundi regis; et quod Anglia subiecta erat Scotis et Danis. CAP. XVIII.
- De Johanne Scoto philosopho, et de imperatore Arnulpho à pediculis consumpto. CAP. XIX.
- De successionem Dovenaldi regis filii Constantini, et ejus morte. CAP. XX.
- De rege Constantino filio Hethei Alipedis, qui Cumbriæ dominium dedit Eugenio filio Dovenaldi. CAP. XXI.
- De fonte sanguinis, et Judæis imagini crucifixi novam passionem irrogantibus. CAP. XXII.
- De eodem. CAP. XXIII.
- De dicto Constantino, et miserabili crudelique bello de Broumyngfeld. CAP. XXIV.
- De damnis post hoc bellum Scotorum genti illatis, et obitu regis in habitu religionis. CAP. XXV.
- De successionem regis Malcolmi filii Dovenaldi, cui rex Anglorum Eadmundus Cumbriam perpetuo reddidit possidendam. CAP. XXVI.

De

- De morte ejusdem Malcolmi, et successione regis Indulsi, et sua morte per Danos. CAP. XXVII.
- De rege Duff interfecto; cujus post mortem sol non luxit donec corpus abditum inventum est. CAP. XXVIII.
- De successione regis Cuilenii et morte: et de quadam trufa Anglorum chronicis inserta. CAP. XXIX.
- De successione Kenedi filii Malcolmi; et de contentionibus diversis. CAP. XXX.
- De eodem: et quomodo Papa Silvester homagium fecit Diabolo. CAP. XXXI.
- De eodem Kenedo, et de nova mutatione successionis imperatorum, et regum Scotorum. CAP. XXXII.
- De exhortatione Edgari regis ad populum. CAP. XXXIII.
- De eodem regis sermone. CAP. XXXIV.
- De proditiosa morte regis Kenedi per subtilitat. femina. CAP. XXXV.
- De proditiosa morte ejusdem, et promotione filii sui Malcolmi in regnum Cumbriae. CAP. XXXVI.
- De successione regum Constantini Calvi, et Gryme filii Kenedi. CAP. XXXVII.
- De Cumbriae regulo, praefato Malcolmo filio Kenedi, nolente tributum solvere Danis. CAP. XXXVIII.
- De conditionibus Anglorum, ut in Polychronico, et de quadam propheta. CAP. XXXIX.
- De causa cladis Anglis per Danos illata, ut refert Willelmus, Angliam vastantes. CAP. XL.
- De occisione regis Gryme per Malcolmum praedictum filium Kenedi. CAP. XLI.
- Quod regnum detur alicui quadruplici jure fide unius alterius eorum. CAP. XLII.
- De rege Malcolmo, et filia ejus Beatrice nupta Crymyn Abthano de Dull. CAP. XLIII.
- De eodem Malcolmo, et fundatione episcopatus apud Murthillach, nunc translata ad Abirdon. CAP. XLIV.
- De Eadmundo Irneside, et de mirabili historia Lupoldi. CAP. XLV.
- De contentione regis Malcolmi contra Knutonem Danum, tunc regem Angliae, pro Cumbria. CAP. XLVI.
- De vitio proditionis, omnium vitiorum vilissimo, et de variis exemplis maledictae proditionis. CAP. XLVII.
- De liberalitate, seu potius prodigalitate regis Malcolmi, qui sibi nihil retinuit. CAP. XLVIII.
- De pacifica remissione et morte Duncani nepotis Malcolmi. CAP. XLIX.
- Quod triplex est officium regis. CAP. L.
- De successione regis Machabedae, et ejectione filiorum Duncani nepotis dicti Malcolmi. CAP. LI.
- De Papa Gregorio, et imperatore Henrico. CAP. LII.
- De Berangario Lolardo, et altaris sacramento. CAP. LIII.
- De proscriptione Thani de Fyfe, propter amicitiam habitam filiis Duncani. CAP. LIV.
- De primo adventu Malcolmi ad regem Angliae. CAP. LV.

LIBER IV.

CAP. I.

*De ritu successionis regum Scotorum, præcedentium et subsequen-
tium, usque ad tempus Malcolmi filii Kenedi sive Kenethi.*

REGUM Scotorum in Albionis parte Boreali, post Fergusium filium Erth conregnantium Pictis, veræ successionis tempora patent superius. Ad monarchas modò procedere convenit, qui, Pictorum subversis gentibus, omnis ipsius partis obtinuerunt singulare dominium; et eorum gesta quædam, simul et tempora regnationis, prout antiquorum docent volumina, propalare. De ritu tamen successionis eorundem primò dicendum est: nam sæpius quæstio fieri solet, Quare non filii communiter patribus, sicut moderni temporis mos exigit, ad regni successerant regimen, potiùs quàm fratres, ut in præcedentium successionibus est expressum? Hoc autem illis ideo fiebat diebus, quoniam et eis et Pictis, plerisque regnorum regibus etiam, et imperii quibusdam principibus, eadem succedendi lex erat; ut regis scilicet cujusque decedentis frater aut filius fratris, si filio regis ætate fuerat ac habilitate regendi potior, quamvis gradu remotior, ipsum præcederet ad regendum. Non enim sanguinis proximitas, sed perfectæ pubertatis habilitas, hunc vel illum regni throno sustulit ad regnandum. Hujusmodi verò regnationis constitutio priùs invaluit, quia primitivæ gentis exigua paucitas, quòd esset numero brevi, certam in acquirendo sibi, sive servando, cum libertate sedem, undique bellis exposita, non solum sui regni, sed etiam corporum abhorrens regimen tradi juvenibus, hanc legem statuit prætaxatam. Talis quoque successionis regimè mos præcursus, usque tempus Malcolmi filii Kenedi, continuè durabat, et donec ipse, propter imminens regni dispendium, quod inde forsitan evenire poterat, ordinatione communi pro lege perpetua sanxivit, quòd deinceps cuicumque regi, qui pro tempore fuerit, post ejus obitum proxima soboles, filius videlicet aut filia, nepos aut neptis proximior tunc superstes, ad regni regimen succederet; sed illis forte deficientibus, hereditatis jura possideat, vel regia progenitus ex stirpe, vel collateralis, proximus heres.

CAP. II.

De successione regis Alpini, suæque victoria de Pictis, et exemplo impatientiæ.

Postquam Dungallus obisset, Alpinus filius Achaii statim coronatus, regni regimen suscepit, anno Domini octingentesimo tricesimo primo, regnavitque tribus annis. Bellum contra Pictos, à prædecessoribus cœptum, infatigabili labore continuavit, eos semper exercitiis aut crebris irruptionibus devastando. Igitur anno tertio regni sui, in solennitate paschali, Scoti cum Pictis congressi sunt, et plures de suis nobilibus ceciderunt; unde fit, ut rex Alpinus victor existens,

in superbiam elatus, eodem anno XIII. kalendas Augusti, temerè cum eis altero conferto praelio, vincitur, capitur, et, omni neglecta redemptione, capite detruncatur. Ad bellum quidem ultra modum præceps erat, et in cunctis actibus impatiens et impetuosus. Nihil penè minus quàm impatientia bellorum executori convenit, ut patet in historiis Romanorum: scripsit enim Eutropius, duos consules, Varronem et Æmilium, adversus Hannibalem ad bellandum missos; quibus à senatu monitum est, ut ipsius Hannibalis impetuoosi ducis impatientiam, non aliter, quàm bellum differendo, vincerent; nam ipsum antea Fabius consul, differendo pugnam, superavit: Verumtamen per Varronem, Æmilio socio contradicente, apud Cannæ vicum in Apulia, cum eo pugnatum est, et ambo consules, ex impatientia Varronis, vincuntur, atque Romanorum in ipsa pugna trecenta millia pugnatorum perierunt pedestrium, et quadraginta quatuor millia equitum: senatores, vel capti sunt vel occisi, triginta. Perit etiam in illo bello consul Æmilius Paulus: consulares et prætorii viri viginti interfecti sunt. Varro consul, cum quinquaginta equitibus, Venusium fugit. Et ita illo bello Punico Romani sic ad extrema deducti fuerunt, ut nec dubium illum diem Romani statûs ultimum fuisse, si Hannibal dux Pœnorum, id est Carthaginis, mox post victoriam ad urbem accessisset. Hannibal verò, in testimonium tantæ victoriæ, tres modios annulorum aureorum Carthaginem misit, quos ex manibus nobillium interfectorum extraxerat, sicut scribit Orosius. In tantum tunc desperaverant Romani, quòd ab urbe fugere volebant, nisi Scipio Africanus, tunc tribunus militum, stricto gladio ipsos coërcuisset. Tunc, de consilio Scipionis, Romani de publico pretio servos emptos milites fecerunt, arma Diis consecrata de templis acceperunt. Junius interim dictator, antiquum factum tempore Romuli recolens, pro supplemento exercitûs latrones, homicidas, et cujuscunque sceleris obnoxios, impunitate promissa, militiæ manciparunt, quorum numerus ad sex millia virorum fuit. Tunc Romana gens desperata spem habere cœpit. Qui tunc, sicut dicit Orosius, Romanam militiam vidisset, rubore perfundi potuisset, quia nisi aut puer, aut vetulus, servus, debitor aut sceleratus, et nec sic quidem numero idoneus erat. Senatus omnis penè novitius videbatur.

Post verò dictum bellum Romanis Hannibal obtulit ut captivos redimerent: à senatu responsum est, "Illos cives non esse necessarios, qui, cum essent armati, capi potuissent."

C A P. III.

De successione Kenedi regis, filii Alpini, et calliditate ejus contra Pictos.

FILIUS autem Alpini Kenedus successit in regno patris, anno Domini octingentesimo tricesimo quarto, et in regno Pictorum, ipsis superatis, anno Domini octingentesimo tricesimo nono, imperatoris Ludovici xxv. regnationis Scotorum in Albion insula millesimo centesimo sexagesimo nono, sed et exitûs eorum de Ægypto sub primo rege Gaithelo filio regis Neoli Atheniensium, et uxore ejus Scota, bis millesimo tricentesimo quadagesimo nono. Quibus regnis, Scotorum scilicet

scilicet et Pictorum, annis ferme sedecim monarcha regnavit. De quo, post expulsionem Pictorum, sic metricè scriptum est;

Primus in Albania fertur regnâsse Kenedus

Filius Alpini, praelia multa gerens.

Expulsis Pictis, regnaverat octo bis annis;

*Atque Fortheviot * mortuus ille fuit.*

Erat enim vir fortis et prudens, perspicacis ingenii, præclarus atque bellorum executor audacissimus. Hic mirâ calliditate duxit Scotos in regnum Pictorum, cujus hæc ut sequitur varia causa fuit. Primò, quia suæ coronationis anno, primatibus consilio congregatis innotuit, se vindicari velle de patris sui nece crudeli, suorumque parentum in bello nuper occisorum, quorum multos, postquam se dediderant, nequiter occiderunt. Secundò ob furtum unius molossi per ipsos Pictos Scotis ablati, quæ fuit occasio primæ seditionis, ut habetur suprâ libro II. capite xlii. qui per quingentos annos ante hoc quietissimè convivebant. Tertiò, quia, post ruptum fœdus, astrinxerunt se Saxonibus paganis ad exterminandum Scotos. Quartò, quia dicebant Scoti regnum Pictiniæ suum esse debere, ex jure conventionis antiquæ, quando petierunt à Scotis suas filias; quas sibi conditionaliter dare consenserunt, ut, ubi regni successio veniret in dubium, ex feminea magis prosapia, quam masculina, sibi reges eligerent, quod paulo ante tempora Alpini facere recusârunt. Kenedus igitur, ad hoc festinandum opus, eos diligenter exhortatur, et ut die statuto se, ceteris omnibus prætermisiss, ad expeditionem præpararent. Illi verò noviter transacti certaminis, quo rex Alpinus cum multis millibus occubuit, immenso territi pavore, sed et illius belli fragore trepidantes, animoque penitus deficientes, ut vecordes vel effeminati voce consonâ respondentes regi, dixerunt: Quicquid, ô domine rex, vel tuum defendere regnum, vel aliud opus quodcunque nobis faciendum præceperis, præter unum, omittere nolumus nec debemus. Regni verò Pictorum nequaquam volumus transcendere metas; nam breviter eos invadere non audemus: tantus enim nos hætenus, à tempore belli, timor invasit, quòd, quamvis à Deo de cœlo missus fuerit angelus hoc nobis annuncians, annuere forsitan trepidaremus. Avorum namque dudum temporibus, etiam et nostris nuper, Scotorum fortitudo leonis exsuperabat, aut unicornis, audaciam; quorum primi natura nullius est incurfu terreri; secundi verò, vivus sub hominum potestate non venit: interfici potest, subdi vivus nequaquam; et si quandoque venatorum industriâ vivus capi contigerit, illico moritur. sed vice versâ nobiscum volvitur alea fati: quia nunc feminis, vel, si fas sit dicere, sumus lepusculis timidiores. Videns igitur rex, quòd neque blandis aut asperis exhortationibus quicquid profecerat, uti voluit quadam calliditate. Nam eos non omnino profectionem negâsse, sed dubitanter dixisse meminit, quòd, quamvis eis angelus in Pictorum regnum † proficisci mandâisset, nec illi forsitan obedirent. At ille subito cautelam mente concipiens, carissimo sibi cuidam artifice ‡ responsa principum secreto revelat, et, qualiter totum perageret negotium, in-

*Al. Forteviot. † Ita MSS. Perth. et D. G. M. reliqui, regno. ‡ Sarcitori, MS. Dum.

formavit.

formavit. Artifex enim ille, cum esset ingeniosus, voluntati regis libens favit, promittens insuper omnia pro posse fideliter perimplenda. Assumptis igitur cautè squameis piscium pelliculis, quæ noctium tenebris quodam fulgore resplendent, quibus amictulum angelicis velut fulgentibus pennis coruscans subtiliter ornatum fecit, cum quo, se vestiens, totius effigiem corporis circumtexit. Hujusmodi quidem indutus amictu, magnatum thalamos angelica forma clam noctu subintrans, eorum mirabiliter sensus, intellectum immo vigilantium, delusit: et ex parte Dei viventis eis præcipiendo mandavit, quod in omnibus sui regis obedirent præceptis, et quod præcipuè Pictorum regna destruere nullatenus formidarent. Subdola quoque tali prudentiâ duces seducti, dominum regem * confestim adeuntes †, obedientiam ad omnia compromittunt. Angelum namque Dei vidimus, inquit, facie ad faciem, ô rex, certissime, qui te sequi, quocunque perrexeris, nos monuit. Quibus eorum conclavigeri magno, spontè, sacramento jurantes, etiam attestantur: et hoc idem ‡ eis jurando rex innotuit, ipsum audisse per eundem angelum et vidisse.

CAP. IV.

De suis victoriis contra Pictos, et obtentu regni sui.

HIS autem ad votum ita peractis, et ad finem optatum per omnia deductis, communi voluntariâque deliberatione Pictis bellum indicitur: et, congregatis exercitibus ipsorum regna penetravit. Tantâ quoque, non solum in homines, irâ, verumetiam in feminas et parvulos deseviit, ut nulli sexui, vel sacris parceret ordinibus, sed omne vivens, quod secum non abduxerat, gladio vel igne consumpsit. Anno deinde regni sui sexto, cum piratæ Danorum, occupatis littoribus, Pictos sua defendentes non modicâ strage, prædando maritima, contrivissent, similiter et ipse Kenedus in reliquos Pictorum terminos montana finium suorum, videlicet Dorsum Albanie, quod Scoticè Drumalban dicitur, transiens, arma vertit; et multis Pictorum occisis, reliquos in fugam compulit, et amborum regnorum monarchiam conquirit. Picti verò, reparatis aliquantulum Anglorum auxilio viribus, quatuor annis Kenedum infestabant. Sed consequenter postmodum inopinatis incursibus, et variis eos stragibus debilitans, duodecimo tandem regni sui anno septies unâ die congregitur; et, innumeris Pictorum populis prostratis, regnum deinceps de fluvio Tyne juxta Northumbriam, ad Orcadam insulas, ut dudum Sanctus Adarnianus Iensis abbas prophetando retulit, totum sibi ratificat confirmatum. Sic quidem, non solum reges et duces gentis illius deleti sunt, verum etiam stirps et genus, adeo cum idiomatis sui lingua, defecisse legitur, ut quicquid ex eis veterum reperitur in scriptis fictum, fabula, aut apocryphum à plerisque credatur. Legentibus tamen frequenter historias nullatenus mirandum videtur, si Deus omnipotens, regum omnium et regnorum rector, atque secundum merita conservator mirificus, secundum verò demerita terrificus dissipator, robustas gentes et regna, pec-

* Ita lib. Dumb. reliqui, domino regi. † Ad vires, MS. D. G. M. ‡ Verum, lib. Perth.

entis exigentibus, perire sæpius permiserit, ac permittet in futurum. Unde propheta David testatur, dicens, " Ecce ipsi peccatores abundantes in seculo obtinuerunt divitias, quomodo facti sunt in desolationem! Subito defecerunt; perierunt propter iniquitatem suam. Velut somnium surgentium, imagines eorum ad nihilum sunt redactæ" Ad confirmanda præmissa, in Ecclesiastico scriptum est: " Regnum à gente in gentem transfertur, propter injustitias et injurias, contumelias et diversos dolos."

CAP. V.

De subversione diversorum regnorum propter peccata, et admonitio profutura regibus.

Consequenter paulo post, ad futurorum cautelam, interserentur, quædam regnorum et regum subversiones et discidia, quorum exemplo regni cujuscunque rex aut princeps, in cunctis actibus Deum ante mentis oculos semper habeat, et evitare vitia discat, superbiam præcipuè, vitiorum omnium radicem. A gula tandem et libidine, quæ corda principum infallibiliter effeminant, animum avertere studeat: potentiores et inferiores legum * rectores ab indebitis plebium exactio-nibus, rapinis, et cædibus; maleficos justis assidue, legibus, satagat cohibere. Quisquis igitur regum hæc faciens, quamvis adversus eum superbiorum castra consistent, non timebit, sed hereditabit diu terram à Deo sibi collatam, et inhabitabit in seculum seculi super eam: et, quia Dominus Deus amat judicium, non derelinquet eum in adversariorum manibus, sed in æternum conservabit. Non sic impii principes, et in servandis legibus desides, non sic; quorum videlicet voluntas in lege Domini non est, ut pauperem liberent à potente: sed, sicut pulvis, quem projicit ventus, à facie tetræ deficientes, ab adversariorum impetu fugient, et semen eorum, ut nunquam fuisset, interibit.

Et ut reges cautius solito se regant, qualiter vivere debeant, et ut semper timidi Deum præ oculis habeant, sicut per servum suum Salomonem instruit eos Spiritus Sanctus, dicens: " Audite, reges, et intelligite; discite judices finium terræ." Cum igitur finis et perfectio sapientiæ est hominem dirigere ad seipsum et alios virtuosè regendum, et hoc maxime ad reges; ideo talem persuasionem exhibet eis dicens, *Audite, ergo, reges.* Quasi diceret, Vos estis, qui sapientiam et justitiam subjectis vestris administrare tenemini. Sapientia verò sine disciplina haberi non potest: ergo, *Audite, reges, et intelligite.* David propheta persuadet regibus illud idem, dicens, " Et nunc, reges, intelligite; erudimini qui judicatis terram." Persuadet ergo Spiritus Sanctus in priori textu quatuor regibus observanda; videlicet, humilitatem addiscendi, ibi, *Audite, reges*: subtilitatem advertendi, *intelligite*: aviditatem inquirendi, *discite*; et severitatem exsequendi, *judices finium terræ.* Dic ergo, sic sententiâ ordinando liberaliter, O reges, id est, quicumque prælati, audite auribus corporis, quia, ut

* Hic in edit. Hearnii inserta sunt hæc verba: *Rex qui judicat in veritate pauperes, thronum ejus in æternum firmabitur, peccatores ab indebitis, &c.*

scriptum est, si dilexeris audire, sapiens eris. Et hoc est tibi rectori satis utile, cum sis rex; quia, ut dicitur, rex insipiens perdit populum suum. Sed quia non sufficit aure percipere, nisi percipiatur in mente, ideo subdit, *intelligite*: unde audiens sapiens sapientior erit, et intelligens gubernacula possidebit. Sequitur, *vos iudices finium terræ*: id est, vos iudices generales; quia quanto major est vestra jurisdictio, tanto major in vobis requiretur justitiæ districtio; et ideo discite: *discite*, ait Isaias, *benefacere*; et hoc sufficit.

CAP. VI.

De eadem.

PRIMO igitur in litera præmissa regibus persuadetur humilitas addiscendi: unde dicitur, *Audite, reges*. Cum enim in nobis nulla virtus innascatur; non moralis, *secundo Ethicorum*; nec intellectualis, *ut tertio de Anima*: eo quod anima est sicut tabula nuda, &c. Reges verò summè virtutibus indigeant, et interim auditus sit sensus multum discibilis, juxta illud,

Altiùs immutant animum dimissa per aures:

igitur, *Audite, vos reges*. Judicum v. *Audite, reges; auribus percipite, principes*. Omnem enim regem decet Deum summè colere, et legem ejus scire, si velit regnum suum in pace stabilire. Unde lex Mosaica præcipit, quod postquam sederit rex in solio regni sui, describat sibi Deuteronomium legis in volumine, accipiens exemplum à sacerdotibus Leviticæ tribus, et habebit secum, legetque in illo omnibus diebus vitæ suæ; ut discat timere Dominum Deum suum, et custodire verba et ceremonias quæ in lege ejus præcepta sunt. Et in omni coronatione regis, priusquam benedictio vel consecratio super ipsum fiat, ista tria facit juramenta sub hac forma. *In Christi nomine, promitto hæc tria populo Christiane mihi subdito. In primis, me præcepturum et operam pro viribus impensurum, ut ecclesia Dei et populus Christianus veram pacem, nostro arbitrio, in omni tempore servet. Secundò, ut rapacitates et omnes iniquitates omnibus gradibus interdiciam. Tertio, in omnibus judiciis, æquitatem et misericordiam extollam, ut mihi et vobis indulgeat misericordiam suam clemens et misericors Deus.* Ecce quàm securâ conscientiam potest talis vivere, qui habet sub se quasi infinitum populum regere; cum hæc tria servare in rebeli gente et falsa familia sit summè difficile: Non enim ad ludum, nec ad honorem tantum, nec ad otium, sed ad periculum, sollicitudinem, et summum negotium, est vocatus. Est ideo necesse est sibi cautè evigilare et sapientiam addiscere, qui alios habet justè judicare. Secundò persuadet Spiritus Sanctus regibus et prælatis, non solum humilitatem addiscendi, cum dicitur, *intelligite*. **PSALMISTA.** “Intelligite insipientes in populo, et stulti alii quando sapite.” Est enim *intelligere*, quasi *intus legere*, hoc est ponderare et recordari ac memoriter retinere; quia legere, et non intelligere, negligere est. Et ideo de talibus qui negligunt conqueritur Psalmista, dicens; “Dominus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum.” Sequitur; “Omnes declinaverunt, simul

“ simul inutiles facti sunt.” Tertiò, persuadet eis aviditatem inquirendi, cum dicit, *discite*. Quantam aviditatem inquirendi habuerunt principes antiquitus circa sapientiam, patet specialiter de Alexandro Magno; qui per patrem suum Philippum disciplinæ Aristotelis traditus. Cui Aristoteli, Alexandro nato, hanc epistolam, ut scribit Agellius, misit Philippus, dicens: “ Philippus Aristoteli salutem. Filium mihi genitum scito. quo equidem Diis habeo gratiam, non tam proinde quia natus est, quam pro eo quod cum nasci contigit temporibus vitæ tuæ: Spero enim fore, ut educatus eruditusque à te, dignus existat et nobis et istarum rerum susceptione.” Vult dicere, quod per doctrinam Aristotelis, et educationem, speravit filium suum dignum filiatione regiæ et successione in regno. Hæc ipse. Ideo et tu, rex, juxta consilium Baruch III. discce ubi sit sapientia, ubi prudentia, ubi intellectus, ubi virtus, ut scias, simul ubi sit longiturnitas vitæ et virtus, ibi sit lumen oculorum et pax. Quartò, persuadet eis severitatem exsequendi quod justum est, cum dicit, *judices finium terræ*. Mali moraliter dicuntur fines terræ; et in illos debent reges et judices severitatem exercere. Unde de judice dicitur, “ Dei enim minister est judex in iram ei qui malum agit:” Et Dominus Moyse præcepit, dicens; “ Judices et magistros constitues in omnibus portis tuis, ut judicent populum justo judicio, nec in alteram partem declinent. Non accipies personam, nec munera; quia munera excæcant oculos sapientum, et mutant verba justorum.” Unde AUGUSTINUS; “ Ignorantia judicis plerumque est calamitas innocentis.” Ideo SALOMON; “ Qui judicat in veritate pauperes, thronus ejus in æternum firmabitur.”

CAP. VII.

De eadem admonitione, et bonis exemplis.

NONNE populus dudum Dei peculiaris, duodecim tribus Israël, quamdiu, lege servatâ, Deo placuissent, multis infidelium deletis gentibus, earum cum prosperitate possidebant regna? Quousque prævaricantes legem, et Domino Deo derelicto, varias abominaciones facientes, iram Divinæ majestatis provocando, post deos tandem abierunt alienos. exinde de cetero quidem, in ignominiam et derisum cunctis habiti sunt populis, ut ex hominibus eorum deleantur nomina, præter solam tribum Judæ; de qua Judæi nomen habent, qui modico tempore legem sequebantur. Sed cum, ut reliquæ tribus, lege postpositâ, Deum offendentes, manum ad peccata porrexerant, in dispersionem miserè traditi sunt inter gentes et dispersi; nec eorum sub cæli cardine reperitur possessio: cum tamen, ad infidelitatis suæ memoriam, atque fidelibus ad exemplum, pauci reservantur, degentes hætenus sub tributo; qui omnes fortè è medio tollerentur, nisi mandasset aliter de eis fieri Dominus, dicente propheta, “ Ne occidas eos, nequando obliviscantur populi ceteri;” hoc est, fortè non crederent Christi incarnationi et ejusdem passioni. Multæ quidem et aliæ nationes, ut testantur historiæ, sicut Assyrii et Trojani, vias ambulando non bonas, sed post peccata sua, Domino judicante, corruerunt. Ejusdem namque subversionis

subversionis Pictorum penè diebus, natio Gothorum fortissima, multis primò devictis gentibus, juxta Danubium insedit. Quique Gothi postmodum in duo divisi, duo de se regna creantes, unum in Italia, Estirgothorum, alterum Westirgothorum in Hispania, duos imperatores, Decium prius cum filio, postea Valentem, occiderunt. Et sic multo tempore reges varios et regna bellis undique laceffentes, toti orbi Romano terrori fuerunt, et, quasi duobus capitis sui cornibus, Orientem simul et Occidentem acerrimè ventilantes. Tandem subitò reges eorum et regna cum gentibus, ac insperatè, propter peccata quibus Deum offendere non verebantur, deleti sunt penitus, nec nominis sui sonus, præter in scriptis, auditur sive noscitur inter homines in terris. Wandalorum populi siquidem exorti de Scythia, primò Pannonias, deinde Gallias, postmodum Hispanias insedentes; cum ad Africam ultimò pervolassent, ibi regnum suum multo tempore confirmaverunt. Et dum divina simul et humana, sine respectu Deitatis aliquo vel humanitatis, perturbassent, dispositione divinâ, Belizarius patricius sub Justiniano militans, noctu cum rusticorum plaustris Carthaginem cepit, eorumque regnum funditus destruxit: et sic ipsa Wandolica rabies in perpetuum est finita. Potentes etiam dudum consanguineos et colligatos nostros, Britones, nunquid à suo regno miserabiliter peccata eiecerunt? sicut secundo libro capite xlix. notatum est suprâ. Equidem Hiberniensis, nobis vicina ac ejusdem generis natio, nonne dudum locuples erat et fortis, legibus adhærens, justitiam sectans, multorum mater et nutrix Sanctorum? cujus audire sapientiam, ut veris docetur historiis, ex longinquis plurimi venerunt regionibus. Processu quoque non magni temporis, cum ipsa, spretis hujusmodi virtutibus, desidîa torpens†, vitiis vacasset et otio, nec uno vero rege, sed, legum ac fidelitatis contemptu, pluribus contenta regibus, statim ex suis ejecta fecundis civitatibus et oppidis, ad proprii regni steriles et squalidas ultimas regiones, ubi silvis ac rupibus, et locis abditis, miserè latet ad diem hodiernum, victum vix habens vel vestitum.

CAP. VIII.

De eadem, et Romana prima potestate, et propter peccata moderna egestate.

QUID de Romana urbe dicam, quæ caput mundi dicebatur: quæ tantis mundi dudum regionibus imperabat, quantis licuit? nam, ut refert Eutropius, Ælius Adrianus consobrinæ* Trajani filius, qui sibi successit in imperium, tres nobilissimas provincias, videlicet Syriam, Mesopotamiam et Armeniam, spontaliter abscidit ab imperio, volens imperii finem habere non ultra fluvium Euphraten. Aurelianus etiam imperator sponte Daciam ab eo divisit. Itaque Severus Scotiam, fossatis muris et turribus, exclusit; non tamen voluntariè dimittens, sed ut Scotos à Britannicis irruptionibus impediret. Quomodo ergo nunc sola sedet civitas, non semiplena populo; tunc domina gentium, modo propter peccata paucis, immò perpaucis, dominando regionibus, nec,

† *Corperis*, pro *torpens*, in edit. Hearnii.

* Ita liber Coll. Edinb. reliqui, *consobrini*.

ut asseritur, civitatibus suo non procul à muro situatis! quod dolendum est omnibus Christianis, cum ipsa sit, non immeritò, domina totius Christianitatis et caput, ob reverentiam beatorum Petri principis apostolorum et coapostoli sui Pauli doctoris gentium, atque suprema vicariorum Christi sedes in terris; sed et martyrum, confessorum et virginum innumerabilium terrena corporum requies; quorum sancto sanguine carnisque pulveribus, totius terræ suæ cineres, stratae, lapides, domorum limina simul et postes beatificati purpurantur. Sed ubi nunc, quæso, tantæ majestatis et honoris imperium, tantæ dominationis ampla terrarum possessio, tantorum obedientia regum et principum, tributaque tot regnorum? sed et ubi curruum aureorum ac triumphantium gloria, cui nunquam aliqua mundialis pompæ vanitas poterat, ut legitur, comparari? Quid ergo Romanos ab hac sublimi potentia dejecit, nisi peccata tantum, quibus servire potius, quam Deo, volebant, sine quo non est potestas? cujus servos, fidem eis et regulam justè vivendi prædicantes, occiderunt: inter quos Petrus et Paulus apostoli sub Nerone martyrizantur; quapropter subitò Romana potestas in eo ruere cæpit. Nam ipse Nero urbis magnam partem incendit, Parthi tulerunt Armeniam ab eo, suis legionibus sub jugo missis; atque Britannia tunc per affines fere perdita. Sic quidem diu postmodum Christi servos aliquando trucidantes, et aliquando foventes; tunc victi, nunc victores extiterunt. Tandem ad se reversi, fidem gaudentes ceperunt catholicam, quam operibus charitatis et misericordiæ, magnâ cordis devotione, diu servabant. Et ex tunc subditis gentibus humiles, et hostibus terribiles, imperabant. Processu quidem temporis, ad immania, quibus uti solebant, flagitia se convertentes, præterquam quòd fidem, cum paucis fidei tenebant operibus, ad hanc inopiam, quam modò cernitis, miserabiliter pervenerunt. Hæc autem exempla felici poterunt sufficere principi, nè se peccatis enormibus immisceat; sed ut legem Domini audiat, intèlligat, et juxta hanc justè judicet: ne suo regno confimilia infausta eveniant; quia, ut scribitur,

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Nunc ad propositum revertamus. Post obitum Ludovici Pii filii Magni Caroli, suscepit imperium filius ejusdem Ludovici, nomine Lotharius, anno Domini DCCCXLII. et imperavit annis quindecim; incepit Kenedi regis nono. Circa istud tempus, in territorio Tullenfi puella duodecim annorum, post sacram communionem à sacerdote in Pascha susceptam, per sex menses pane et aquâ depasta, deinde ab omni cibo et potu per triennium abstinuit. Eodem etiam tempore, in Gallia, ante solstitium æstivale magnâ tempestate exortâ, cum grandine, ingens fragmentum glaciei cecidit, cujus latitudo sex pedum, et longitudo quindecim, altitudo duorum fuit.

CAP. IX.

De finali victoria Kenedi regis in Pictos, et ejus morte.

REX igitur Kenedus, postquam, ut præmissum est, septem uno die potiretur bellorum victoriis, quasque * provincias regni Pi-

* Ita editio Hearnii et MS. D. G. M. reliqui codices, *quasdam*, vel *quasdamque*.

Scotorum peragrandō, populum imbellem sub fide pacis suscepit. Multi nihilominus colla servituti submittere dedignantes, sub spe resistendi, novum ab eis regem creatum subsequebantur: quorum ipse brevi postmodum quosdam, cum suo rege, turmis peditum emissis, occidit, et quosdam ad deditionem compulsos obtinuit. Residui verò per vastas solitudines diu latrocinio vacantes, neque deditionem penitus, neque pacem, volebant. Coacti tandem, cum * non quò caput absconderent locum habere valerent, fugæ remedium ad Anglos ac Norwegenses assumpserunt. Sic quidem, Deo concedente, factum est, ut totum sub Circio finem Albionis in monarchiam omnium regum primus suscipiens, unum feliciter regnum compegerit è duobus †. Jura verò, quæ leges Mackalpinæ dicuntur, componens, observari statuit. quarum hæcenus quædam restant, ac inter populos cursum habent. Itaque legibus imbuto pacatoque regno, post multos ac innumerabiles tanti temporis labores improbos, peractis plenè regnationis in monarchia sedecim annis et octo mensibus, apud Forthevioth migravit ad Dominum, et in insula Iona, cum honore decente maximoque Scotorum ejulatu, sepultus est; ubi quondam rex Fergusius filius Erth, cum duobus fratribus Loarn et Tenegus, humo condebatur: quorum animæ pace perpetuâ perfruantur. Erat enim Kenedus iste filius Alpini regis, filii Achaii, filii Ethfin, filii Eugenii, filii Dongardi, filii Dovenaldi Brek, filii Eugenii Buyd, filii Aidani, filii Gourani, filii Dongardi, filii Fergusi, filii Erth. Qui quidem victoriosus Fergusius regnum, dolo tyranni Maximi Pictorumque potentiâ quadraginta tribus annis detentum, recepit, ac pristinæ, ut præmissum est, restituit libertati.

CAP. X.

De catalogo regum Pictorum, et præambulis ejus.

Subversione Pictorum notatâ superiùs, non abs re † videtur eorum regum catalogum, et alia quædam veterum † reperta voluminibus, hîc consequenter annotare. De sua quidem origine, quam ob causam hæc partes, vel unde, venerint, in libri 1. capitulis xxj. cum sequenti liquidè reperietur. Ante verò Dominicam incarnationem, ut ibi patet, hujus regni partem ante Scotos, vel uno saltem tempore, coluerunt, quamvis quædam sint chronica quæ Scotos asserunt longè præ Pictis, secundum quasdam chronicas trecentis septemdecim, et secundum alias ducentis sexaginta quinque annis et mensibus tribus, et secundum alias ducentis quadraginta novem annis et tribus mensibus, hanc possidere regionem: et summa regum Scotorum ante Pictos viginti tres. GALFRIDUS Pictos originem habere ponit post Dominicam resurrectionem, Vespasiani diebus, et ex eis tunc primum Scotos excrevisse: Sed hæc quidem an sic, an aliter, pluribus non ignoratur chronographis. Scriberet enim certiùs *, eo tempore Moravios Pictis et Scotis conjunctos,

* Desideratur vocula *cum* in edit. Hearnii, et in MS. Coll. Edinb. et Cupr. † Anno
scilicet dccclxx. hîc addit liber Coll. Edinb. sed erroneè. vide cap. iij. hujus libri. † Al.
importunum, pro abs. re. † Vocabulum *veterum* desideratur in plerisque MSS. * Ter-
tius, apud Hearnium.

hanc adventasse patriam contra Romanos sub duce Rodorico, qui certe Moravius fuit et non Pictus: ex quorum filiabus creatâ sobole multitudinem suam adauxerunt. Ex facili namque probari poterit, quod hoc ante diu cœperunt, per suæ regnationis tempora: nam verum est quod regnabant in Albione ad minus mille sexaginta unum per annos, secundum alios mille centum octoginta septem et novem mensibus; nec dubium est quin memorati regis Kenedi gladio perierint. Non tenet igitur quod post incarnationem, sed antè, sumpserunt originem. Vel si quis forsan obijcere velit, asserens minimè credendum regem Ghede, vel ejus successorem Tharan tantum habuisse regnandi tempus, ut uni centum, alteri verò centum quinquaginta computentur anni; respondeat lector, quod licet illis utrisque regibus anni solummodò quinquaginta scribantur, ante tamen incarnationis tempus annis centum* et amplius eos incepisse reperiet. Et quia de tanto suæ regnationis annorum numero nonnulli mussitant, placuit ut amborum regum annua computatio correctioni lectoris, inde veritatem perscrutantis, relinqueretur. Ceterorum verò regum successionis tempora fingillatim stylus, ut noverit, prosequetur.

CAP. XI.

De catalogo regum Pictorum, et adventu beati Columbæ.

PRIMUS autem rex apud eos erat Cruythne † filius Kynne judicis, qui capit monarchiam in regnum Pictorum, et regnavit annis quinquaginta. Secundus verò post eum Ghede; tertius Tharan; quibus, ut supradictum est, ascripti sunt anni ducenti quinquaginta. Regi quoque Tharan successit Duchil, et regnavit annis XL. ‡ cui Dinorthetify, et regnavit annis XX. cui Duordeghal annis XX. cui Decokheth annis LX. cui Combust annis XX. cui Caranathereth annis XL. cui Garnarth-bolger † annis IX. cui Wypopneth annis XXX. cui Blarehassereth XVI. cui Frachna Albus annis XXX. cui Thalarger * Amfrud annis XVI. cui Canatalmel annis VI. cui Dongard Netheles anno I. cui Feredach filius Finyel annis II. cui Garnard Dives annis LX. cui Hurgust filius Fergoso. ∴ annis XXVII. Hujus tempore regnationis, ut lib. II. cap. lix. cum sequente, quædam reliquiæ Sancti Andreae per beatum Regulum in Scotiam sunt allatæ, et in Kilrimonth venerabiliter collocatæ. Post Hurgust successit Thalarger filius Keother, et regnavit annis XXV. cui Durst, qui alias vocabatur Nectane, filius Irbii, annis XLV. Hic, ut asseritur (),

Centum annis vixit, et centum bella peregit.

Quo regnante, Sanctus Palladius episcopus à beato Papa Cælestino missus est ad Scotos docendos, longè tamen antè in Christo credentes.

* Mille, in MS. Coll. Edinb. † Al. Cruychne. ‡ Hoc ordine scribuntur in MS. Coll. Edinb. et epitome Pasletensi: at in editione Hearnii, et MS. D. G. M. Dinorthetify præcedit Duchil. † Al. Garnabolger. * Al. Thalarg Anfrud. ∴ Al. Fergoso et Fergso. () Pro hic, ut asseritur, MS. Coll. Edinb. et epitome Paslet. habent secundum alios, sicut scriptum est. Perthenfis verò, de quo scriptum est.

Cui successit Thalarger filius Amyle, et regnavit annis II. cui Nectanē Thaltamoth * annis x. cui Durst Gorthnoth annis xxx. cui Galaam annis xv. cui Durst filius Gigurum † annis v. cui Durst filius Ochtrede annis VIII. cui iterum Durst filius Gigurum annis IV. cui Garnard filius Gigurum annis VI. cui Kelturan frater ejus etiam VI. cui Thalarger filius Mordelech annis XI. cui Durst filius Moneth anno I. cui Thalagath annis IV. cui Brude filius Meilochon annis XIX. quo regnante, Sanctus Columba Pictiniam ‡ adveniens, ipsum ad fidem convertit. BEDA. Venit Sanctus Columba Britanniam, regnante Pictis Brudeo rege potentissimo, filio Meilochon, anno nono regni sui, qui fuit ab incarnatione Domini quingentesimus sexagesimus quintus. Hic regnavit xxx. annis.

CAP. XII.

De eodem catalogo, et conversione Brudei per beatum Columbam, et foundatione ecclesiæ de Abirnethy.

EX ejus historia †. In itineris verò beati Columbæ prima fatione versus regem Brudeum, casu contigit, ut idem rex fastu regio zelatus suæ munitionis, superbè agens, in primo beati adventu viri non aperiret portas. Quod ut cognovit homo Dei, ad valvas portarum cum comitiva accedens, et primùm Dominicæ crucis imprimens signum, manum pulsans contra ostia ponit: quæ continuò sponte retro, retrusis fortiter seris, cum omni celeritate aperta sunt; quibus statim apertis, Sanctus consequenter cum sociis intrat. Quo cognito, rex cum senatu valde pertimescens, obviam cum veneratione beato pergit viro, pacificisque verbis admodum blandè compellit: et ex ea in posterum die sanctum et venerabilem virum idem regnator, omnibus suæ vitæ diebus reliquis, valde veneratus est magnâ, sicut decuit, honorificentia. His verò diebus, cum idem Sanctus ultra Dorsum moraretur Albanæ, quendam monachum volentem eremum acquirere, qui postquam à terris per infinitum oceanum plenis enavigasset velis, eidem Brudeo regi Pictorum, Orcadum præsentem regulo, commendavit, dicens; Ex nostris aliqui nuper, in pelago intransmeabili desertum invenire cupientes, navigabant; qui, si forte, post longos circuitus, Orcadas devenerint insulas, huic regulo, cujus obsides in manu tua sunt diligenter commenda, ne aliquid adversi intra terminos ejus contra eos fiat. Hoc verò Sanctus ita dicebat, quia spiritu cognovit, quòd, post aliquot menses, idem monachus, cui Cormachus nomen erat, ad Orcadas esset venturus: quod ita postmodum evenit; et, propter prædictam sancti viri commendationem, de mortē vicina liberatus est in Orcadibus.

Isti quoque regi Brudeo successit Garnard filius Dompnach, sive Makdompnach, qui fundavit et ædificavit ecclesiam collegiatam de Abirnethy. Postquam illuc introduxit beatus Patricius Sanctam Brigidam, sicut in quadam chronica ecclesiæ de Abirnethy reperimus, cum suis novem virginibus in Scotiam: et obtulit Deo et beatæ Mariæ, et bea-

* Al. Chaltamoth.

† Al. Gigarum.

‡ Ita lib. Perth. reliqui, Scotiam.

† Vita videlicet per Adamnanum.

te Brigidae, et virginibus suis, omnes terras et decimas quas Prior et canonici habent ex antiquo. Istae verò novem virgines infra quinque annos decesserunt, et ex parte boreali dictae ecclesiae sunt sepultae. Et in illa ecclesia fuerunt tres electiones factae, quando non fuit nisi unus solus episcopus in Scotia *. Tunc fuit locus ille sedes principalis, regalis et pontificalis, per aliquot tempora, totius regni Pictorum. Ipsa autem ecclesia fundata erat ante ecclesiam Dunkeldensem ducentis viginti septem annis novem mensibus et sex diebus. In alia chronica reperi ipsam praefundatam fuisse ecclesiae Dunkeldensi CCXLIV. annis: et qualiter in sequentibus patebit. Iste Garnard regnavit xx. annis. Regi Garnard successit Nectane filius Irbe, et regnavit annis xi. cui Kenel filius Luchtren annis xiv. cui Nectane filius Fode annis viii. cui Brude filius Fachna annis v. cui Thalarger filius Ferchard annis xi. cui Thalargan filius Amfrud annis iv. cui Garnard filius Dompnal annis v. cui frater ejus Durst annis vi. cui Brude filius Bile annis xi. cui Gharan filius Amfedech annis iv. cui Brude filius Decili annis xxi. † cui frater ejus Nectane annis xviii. Iste, secundum Bedam, accepit literas ex Anglia de circuli Paschalis observatione. Cui Nectane successit Garnard filius Feredach, et regnavit annis xiv. cui Oengussa ‡ filius Fergus annis xiv. cui Nectane filius Derely mensibus novem. cui Oengussa filius Brude mensibus sex. cui Alpinus filius Feredech similiter mensibus sex. Post quem idem Alpinus iterum regnavit annis xxvi. cui Brude filius Tenegus annis ii. cui Alpinus filius Tenegus etiam annis ii. cui Durst filius Thalargan † anno i. cui Thalarger filius Drusken annis iv. cui Thalarger filius Tenegus annis v. cui Constantinus filius Fergusii annis xl. * Iste aedificavit Dunkeldensem ecclesiam.

CAP. XIII.

De rege in quo regnum Pictorum defecit, et de Hungo et Athelstano.

Constantino praemisso successit Hungus filius Fergusii, qui regnavit annis x. Eodem verò tempore quo iste rex Hungus, regnavit et in Westsax. rex Æthelvulfus, cujus filii majoris Athelstani caput infixum sudi: rex, obtenta belli victoria, secum in regno detulit, ut in proximo sequenti capitulo plenius apparebit, anno Domini DCCCII. Cui Hungo successit Durstolger, et regnavit annis iv. cui Eoghane filius Hungus annis iii. cui Feredech filius Badoc similiter annis iii. cui Brude filius Feredech mense uno. cui Keneth filius Feredech anno uno. cui Brude filius Fotehel annis ii. cui Drusken filius Feredech annis iii. In hoc quoque rege Drusken Pictorum regnandi defecit potestas: et ab eis penitus translatus est regnum ad regem Sco-

* Ita MSS. Coll. Edinb. ac D. G. M. et epit. libri Passleten. at in reliquis codd. de uno solo episcopo in Scotia nulla mentio. sed de uno solo episcopo in Pictorum regno disertè MSS. Cupr. Perth. et Dumblan. ut sequitur: *His enim temporibus fuit locus ille sedes principalis, regalis et pontificalis, totius regni Pictorum, quando non fuit nisi unus solus episcopus in regno.* libb. Cupr. et Perth. *quando fuit solus unus episcopus in regno Pictorum.* lib. Dumblan. Atque quin hic fuerit verus auctoris sensus, cum de Pictorum regno tantum hoc loco agatur, haud dubitandum videtur. † xxii. MS. D. G. M. ‡ Al. *Tengussa.* † Al. *Thalargaw.* * xi. epitome Passlet. .. Sude, MSS.

torum Kenedum suosque successores; et unum deinceps Scotorum regnum est effectum. Deo gratias et Sancto Andreae.

Circa hæc tempora, anno ab incarnatione DCCCLII. post Leonem IV. sedit Johannes Papa, natione Anglicus, duobus annis et ultra. Hic, ut asseritur, femina fuit, et in puellari ætate ab amasio in habitu virili Athenis ducta: ubi tantum in scientiis profecit, quod in urbe Romana in Papam eligitur. ubi à quodam imprægnata, in processione parturit, et mortua est. Et ideo Papa abhinc, in processione inter Coliseum et ecclesiam Sancti Clementis, viam obliquat, propter detestationem facti.

Quis enim ille fuerit Athelstanus, quem rex Hungus bello prostravit, notandum est. nam tres dudum in Anglia reges fuerunt Athelstani; quorum primus Cantiae rex erat ultimus, à quo translatum est regnum, et additum regno Westsaxonum: secundus autem iste de quo nunc agitur, filius Æthelvulfi, cui pater omnes Angligenæ gentis regiones, ipso vivente, contulit, præter regnum Westsax. quod penes se solum retinuit: tertius quidem Athelstanus erat filius Eadwardi, filii Alfredi fratris istius Athelstani. Unde WILLELMUS. Rex Egberthus, subjugatis primo Cornugalliae Britannis, Aquilones etiam Britanos tributarios fecit. Itaque regnum Cantiae cum Suthireya, regnumque Merciorum et Estanglorum, et Orientales et Australes Saxones, in deditionem accepit. Sic quidem ceteris Anglorum provinciis in fide vel tributo susceptis, Westsaxonum regnum ampliavit. Northumbri verò, qui se solos remansisse, et, tum propter intestinas dissensiones, tum propter fallaces conjurationes, omnium digito se notari cernerent, datis obsidibus suæ favebant ditioni. Huic Egbertho, post mortem, successit filius ejus Æthelvulfus, qui, patre vivente, quinque filios generavit. Hic naturâ lenis, cum sub quiete degere, quam multis imperare provinciis, mallet, avito regno Westsaxonum solo contentus, cetera, quæ pater subjugaverat, appendicia, statim ut regnare cœperat, filio suo majori contradidit Athelstano*, qui quando, vel quo fine, defecerit incertum est. Hæc ille. Verum illius Athelstani finis, apud Willelmum quamvis lateat, apud nos attamen, et variis vetustis scriptis, et ore simul hætenus populorum, celebri recolitur in memoria. nam in his quas ei pater tribuerat, eo regnante, regionibus, rex Pictorum Hungus†, magno cum exercitu, nationes Anglorum finitimas, Northumbros, immani clade vastando patriam, pertransiens, post varias dietas, quandam‡ advenit lassus, quiescendi causâ, non procul ab amne Tyna, gratam planitiem in Laudonia, duobus milliariibus distantem ab Hadyngtonia, loco qui nunc Athelstanford‡ dicitur; ubi castra figi mandat, quatenus exercitum, itineris longitudine fatigatum, pastu congruo recrearet. Et quoniam ipsa planities frugibus et herbis atque nemorum arbutis erat uberrima, fontibus et aquis irrigua, statuit inibi, quasi nihil metuens, per dies aliquos commorari.

* *Ethelstano*, MSS. Cupr. et Perth. et vulgata Will. Malmesburienfis editio. † Hæc omnia tribuuntur Hungo filio Urgust, qui multis annis prior est, in fine cujusdam exemplaris Bedæ, et fabula aliter narratur. In margine cod. nostri MS. Galeani, a manu recenti. HEARN.

‡ *Tandem*, MSS. Coll. Edinb. et D. G. M. † *Ethelstanford*, MSS. Cupr. et Perth.

CAP. XIV.

De interfectione regis Athelstani, cujus caput fude figi fecit Hungus.

HÆC cùm audisset Athelstanus, totius Anglorum gentis borealium simul et australium robur in unum conducens, et aciebus singillatim per turmas compositis, insperatè superveniens, locum quo sedit adeo suis undique circumdat cuneis, quòd nullus ei pateret transitus evadendi. Territus autem rex, et animo principes consternati, timuerunt valdè: nam humanà protinus ope se nequaquam salvari posse sperabant. Ad divinum ergo recurritur consilium, quod poscentibus in veritate non deest; et à singulis, tam majoribus quàm minoribus, Deo suppliciter et suis Sanctis, et præcipuè Sancto Andrea apostolo, vota * fiunt. Rex igitur, ad honorem Dei, benedictæque virginis Mariæ, decimam regni sui partem beato se daturum Andrea voto solenni promisit, ut ipsum cum exercitu salvum ad propria reduceret, et à tam innumerabilis tamque superbæ gentis incolumem eriperet potestate. Regi verò nocte sequenti beatus Andreas apparuit, dicens; Deus, omnium regum rector, cui semper humilium placet deprecatio, tuam, me interveniente, exaudiens deprecationem, die crastino, lætam tibi dando victoriam, tuos ante te prosternet inimicos; nec adversum te bellando prævalebunt, quia dominicæ crucis angelus vexillifer, multis videntibus, te præcedet. Cùm igitur in regnum tuum prosperè redieris, voti nequaquam sis immemor; sed, quod de liberæ mentis arbitrio spontè promiseras, cave ne differas adimplere †. Evigilans autem rex à somno, quæ per visionem audierat cuncta suis patefecit comitibus et populo, quomodo Dominus, apostoli sui Andrea precibus, certam sibi concesserat ex inimicis victoriam. Omnes igitur, ex hujusmodi visionis confidentia, suprâ quàm credi potest, exhilarati, nec ut heri vel nudius tertius jam timidi, sed fortes, et solito multum audaciores effecti, quamvis numero pauciores longè fuerant, in hostes, clamoribus tubisque clangentibus, proruperunt. Continuo namque tantus eorum corda pavor invaserat, ut omnes, solutis aciebus, averfi sunt in fugam, exceptis cum rege paucis obsistentibus; qui primo congressu superati sunt pariter et occisi. Regis verò Athelstani caput, ob tam miraculosæ cædis memoriam, à corpore abscissum rex Hungus secum afferens, in medio maris Scotici, apud quandam insulam juxta Portum Regina, quæ Inchgarry ab incolis usque in præsens vocatur, in cujusdam rupis summitate, super hastam ferream in rupe plumbo cæmentatam, præcepit affigi, cunctis transeuntibus per annos aliquot in spectaculum.

Kenedi verò regis anno decimo tertio, classes diversæ paganorum portus Angliæ piraticis irruptionibus sæpiùs invadentes, tandem Londoniæ civitatem ceperunt, fregerunt, ac depopulati sunt. Circa idem tempus, five paulo antè, Adulphus rex et monarcha Anglorum, devotionis causâ, venit Romam, et coram Leone Papa, qui Magnus Leo et etiam Sanctus vocatur, obtulit tributum Sancto Petro, de unaqua-

* Nota, in edit. Hearnii.

† Ita MS. D. G. M. al. *adimplendum*.

que domo argenteum nummum in anno: et hoc tributum [dicitur Anglice *Rekepenny* †, et] usque hodie solvi perseverat.

CAP. XV.

De successione regum Dovenaldi filii Alpini, et Constantini filii Kenedi.

Celebratis solenniter Kenedi magni regis obsequiis *, eodem sui obitus anno successit ei frater ejus Dovenaldus †, etiam Alpini filius, anno videlicet Domni octingentesimo quinquagesimo quarto, Lotharii quidem imperatoris decimo quarto, regnavitque annis quatuor. Erat enim miles inclitus, et ad omnes actus bellicos fortis et pronus, quique crebras victorias et triumphos in debellatione Pictorum gloriose peregit. Vicinis verò regnis et regibus pacem fovere studuit et concordiam: nec quidem () suos fratres in aliquo molestare præsumpsit, præter quasdam abiectiones Pictorum, qui diebus excidii, gentis suæ videntes cladem, fugerunt ad Angliam: qui, statim ut de morte Kenedi regis audierunt, ab Anglis instigati, necnon et eorum adaucti cuneis, non obstante treugâ pacis nuper initâ, regni limites invadere cœperunt: Sed eodem anno, regis prudentiâ [quorundamque fidelium Pictorum †,] nullo remanente, deleti sunt. Ejus anno tertio Lotharius I. imperator, filius Ludovici, inter filios regno partito, seculo renunciavit, et in * Prumea monasterio habitu monachi suscepto, non multo post dormivit in Domino. De ejus tamen anima inter angelos et dæmones altercatio fuit facta; angeli siquidem animam monachi, dæmones imperatoris, quærebant; ita quod et cunctis assistentibus corpus distrahi videbatur: sed, monachis orantibus, dæmones fugati sunt. Hic solus imperium usurpavit: propter quod alii duo fratres sui contra ipsum parant bellum, et in pago Antissiodorensi: convenientes, tanta utrimque strages facta est, qualis nunquam audita fuit antè in gente Francorum. et cum ipsorum vires adeo attenuatæ essent, ut adversariis resistere non possent, tandem pacem inter se fecerunt, regna inter ipsos dividendo, imperio tamen Lothario remanente. Quo audito Sarraceni, cum omnibus Romanorum finibus, ædes dilapidati sunt: qui postea in Africam, unde venerant, redeunt, in alto pelago dimerfi sunt. Nam Sanctus Leo, pro Neapolitanis in mari Sarracenos insequentibus orando, collectam fecit, *Deus, cujus dextra beatum Petrum apostolum ambulanti in fluctibus*, &c. et statim Gentiles perierunt. Apud Sconam, sedem regiam, rex Dovenaldus universæ carnis viam ingressus, in Iona sepultus est insula juxta fratrem. Pro quo, tanquam pro rege Kenedo, à Scotis planctus extitit. De quo scriptum est;

† Hæc uncis inclusa ex cod. Cupr. exhibentur. * Qui regnavit annis xvi. subjicit lib. Coll. Edin. quos xvi. annos ab everso Pictorum regno, non à regni ejus super Scotos principio, numerandos esse docemur cap. iij. † Al. *Donevaldus*, et *Donaldus*. () Ita MSS. nostri. Galeo vero *quicquam*, et Hearnio *quisquam*. † Hæc uncis inclusa non agnoscunt MSS. codd. nostri. Pictorum autem haud paucos fideles fuisse, admodum verisimile est. * Hic aliquantulum variant codices, de quo tamen minus solliciti fuimus, tota enim hæc pericope ex Martino Polono desumpta est. .. Al. *Antissiodorensi*.

*Rex Dovenaldus ei successit quatuor annis.
In bello miles strenuus ille fuit.
Regis prædicti frater fuit ille Kenedi,
Qui Sconæ fertur subditus esse neci.*

Anno Domini octingentesimo quinquagesimo octavo successit ei nepos ejus Constantinus, fratris sui Kenedi Magni filius, et imperatoris Ludovici tertio; regnavitque rex sedecim annis*, juxta illud;

Tunc Constantinus bis octo rex fuit annis;
Regis Kenedi filius ille fuit.
In bello pugnans, Dacorum corruit armis:
Nomine Nigra Specus est ubi pugna fuit.*

De isto Constantino reperi in veterana chronica, quòd regnavit annis viginti; et interfectus est à Norvagensibus in bello de Invirduschak.

Suo quidem, et omni tempore suorum prædecessorum, patris sciz. et patruī, magna classis ab Oriente Paganorum, Danorum, Norvegensium et Frisonum, emergens, totum mare Britannicum atque Belgicum turbavit. Nam anno monarchiæ patris sui decimo tertio, per Thamensē fluvium Angliam impetentes, Londoniæ civitatem vi ceperunt, asportatis secum spoliis et gazis quibusque pretiosis; et sic continuè multis diebus utrumque regnum, Scotiam viz. et Angliam, nunc hinc nunc illic, ut ventis agebantur, subito erumpentes, pluribus incommodis affecerunt. Ejus anno secundo gelare cœpit per Europam penè totam, pridie kal. Decembris, et nonas Aprilis finivit. Anno ejus octavo rex Bulgarorum ad Christianismum cum sua gente conversus, adeo fide solidatur, ut non multo post, filio majore in regnum† promotum, penitus ipse seculo renunciāns monachus factus est. Sed cum filius ejus, juveniliter agens, ad Gentilitatis cultum redire vellet, resumpto militiæ cingulo cultuque regio, filium persecutus cœpit, et, oculis ejus effossis, cum in carcerem trussit; et, filio juniore in regno locato, sacrum habitum reassumpsit, et in eo usque finem vitæ laudabiliter permanfit.

* Sedecim annis.] In MSS. Coll. Edinb. ac D. G. M. et epitome Passet. sequuntur hæc: Quamquam alibi legitur cum nisi tantum sex regnasse annis; juxta illud,

Tunc Constantinus post senis rex fuit annis, &c.

Atqui nimia est ista decem annorum discrepantia, et ex mendofo, ut videtur, exemplari orta; si enim sex tantum Constantino huic tribuantur anni, inter antecedentium et consequentium quorundam regum tempora, notis chronologicis satis definitis fixa et stabilita, relinquetur hiatus haud facile supplendus. Annos bis octo, vel xvi. illi tribuunt codices Capr. Perth. et Dumblan. annos xv. auctor chronici Mailrossensis, apud quem versus hic ita legitur;

Fit Constantinus post hunc rex quinque ter annis.

In quem numerum etiam consentit Andreas Winton:

Jam Constantinus fuerat rex quinque ter annis.

† Regno, pro in regnum, MS. Coll. Edinb. et edit. Hearnii.

CAP. XVI.

De morte Constantini per Danos, et de successione fratris ejus Ethici Alipedis.

EJUS etiam tempore regnationis, altera Paganorum classis, major atque severior, ex Danubio veniens, se conjunxit priori: quæ statim nullius boni propositi, sed omnis malitiæ et nequitiae consortes effectæ, maria velut plantata nemoribus operuerunt. Sicque brevi postea factum est, ut in ambobus regnis solidam petentes terram, securi per dies et menses, propriis quasi sedibus, commanserunt. Hos enim, ut putabatur, Scotiam clam attraxit Pictorum barbaries nondum plene perdomita: sicut ex rei poterit exitu non dissimiliter suspicari. Oblatum est eis à rege sæpius securum infra regni portus receptum, atque mercanda pro libitu victualia, si tamen, ab irruptionibus cessantes, pacis fideliter pactum observarent. Igitur cum hujusmodi nec ullo pacis alio tractatu sedari * poterant, loco, cui nomen est Nigra Specus, vel die præfixo, vel inopinato casu, nescitur †, rex bellum cum eis iniens, cum multis suorum occubuit. Nec mirum, quia subactos nuper quosdam de Pictis, quasi sinu serpentem, secum bellandos temerè conduxit: namque statim confertâ pugna fugientes, occasionem ceteris hoc idem faciendi dederunt; sicque regem, ab exercitûs sui magna parte campo derelictum circumdant hostes et occidunt. Ipfis illico post victoriam ad naves recedentibus, cives fugati redeunt, et campum scrutantes, regis inventum funus ad Ionam insulam, cum ‡ ejulatu magno, tulerunt, ubi conditum est cum honore sinu patris. In Anglia verò, duobus annis ante suam mortem elapsis, regem Estangliæ Sanctum Eadmundum dictarum classium Pagani martyrizabant.

Constantino successit frater ejus Ethus † Alipes, filius etiam Magni Kenedi, anno Domini octingentesimo septuagesimo quarto, Ludovici XIX. et regnavit anno uno. Hic vir * tantæ vivacitatis membrorum agilitate floruit, ut ab omnibus diceretur Ethus Alipes, id est, Ethus alas in pedibus habens: nam suo tempore velocitatis titulo præ ceteris meruit annotari. Sed nunquid Alexandri Magni cursoribus Anistio Laconi et Philonidæ debeat agilitate præferri, qui, secundum Solinum, usque Sicyonem ab Elide .: mille ducenta stadia transierunt uno die? Ejus tamen et eorum pernicitatem superasse videtur Ladas quidam, ut idem refert Solinus, qui super cavum pulverem ita velociter cucurrit, ut in arenis nulla relinqueret vestigiorum indicia. Sufficiat regi palma sui temporis velocitatis adepta. Illum verò, secundum regni jura, successione præcederet filius Dungalli Gregorius: unde, divisus inter eos regni principibus, apud Strathalyn () bellum committitur, in quo rex primo congressu mortali plagâ vulneratus, post duos menses obiit, paucis alterutræ partis in pugna ducibus interemptis; et sepultus in Iona insula juxta patrem requiescit. De quo habentur hi versus:

* Cedari, MSS. † Inopinate casu vestitur rex, edit. Hearnii, male. ‡ Voculam cum ex MS. Perth. supplevimus. † Al. Heithus, Hedus. * Vero, in MS. D. G. M. et edit. H. .: Ita edidit Hearn. a Lapno, et Lapuo, MSS. () Al. Strathalyn: Hearn. Strathalorn.

*Constantini frater regnaverat Alipes Ethus,
Qui Greg Dungalidæ * saucius ense perit.
Hic postquam primum regni compleverat annum,
In Strathalyn vitam vulnere finierat.*

CAP. XVII.

De rege Gregorio, qui sibi totam Hiberniam, et penè Angliam, subjugavit.

Gregorius, cùm regni regimen pluribus majorum annuentibus † obtinuisset, apud ‡ Sconam solenniter coronatus est, anno Domini octingentesimo septuagesimo quinto †, Ludovici xx. et regnavit annis penè octodecim. Solennitate coronationis peractâ, per omnes statim regni fines firmam stabiliens pacem, omnes, quos sibi bello resistere noverat, plenâ remissione concessâ, ad * suam adduxit veram amicitiam. Neque in principio suæ regnationis Divini cultûs extitit immemor aut negligens, quin et ecclesiæ Dei perpetuam, ac personis ecclesiasticis, consensu principum, libertatem concessit, confirmatam à Papa Johanne octavo, qui quintam synodum Constantinopoli celebravit. Nam eatenus ecclesiæ, more Pictorum, subiecta erat servituti. Ille verò totam sibi subjugavit Hiberniam, ac penè totam Angliam. Et quamvis Hibernia sibi jure successionis attigerat, quorundam tamen resistentium absque bello nullatenus eam ∴ acquisivit. Possessionis suæ Dominium in Anglia partim armis, et partim clementiâ, subegit. Suis diebus, sicut antè, necnon et diu postmodum, diversarum gentium, ut patet superiùs, piratæ, Danorum videlicet et Norvagensium, Gothorum, Wandalorum, atque Frisonum, unius et ejusdem malignitatis complices, per portus Anglorum et terras dispersi, clade miserrimâ partes præcipuè maritimas jugiter, quasi furentes, vastabant, donec eas ex magna parte sub suo redactas dominio possedissent. Rex autem Gregorius, ut ipsi maritimas, sic et ipse superiores et occidentales non impari clade perdomuit. Sed et quarundam indigenæ provinciarum, priusquam suos attigerat fines, sese cum terris et possessionibus suæ ditioni spontè dederunt; facto priùs fidelitatis et homagii sacramento. Beatius verò putabant ac utilius, catholicæ fidei cultoribus Scotis ultrò subjici, licet hostibus, quàm invitè Paganis infidelibus. Hujus tempore Kellach fuit episcopus de Kilreymouth. WILLELMUS. Ardebant omnes provinciæ sævis populationibus: unusquisque regum magis inimicos in suis sedibus sustinere curabat, quàm laborantibus opem porrigere compatriotis. Anno Gregorii primo duo cognati Noricorum sive Danorum, Rollo et Gello, cum suis Neustriam penetrantes, Rothomagum et ceteras urbes confines obtinuerunt. Anno tertio Ludovicus II. imperator obiit; et Carolus Calvus patruus ejus eidem successit, et imperavit anno uno et novem mensibus (). Circa ejus tempus celebrata fuit quinta synodus in Constantinopoli cccclxxxiv. patrum. Hujus

* *Al. Makdongal*, eodém sensu: chron. Mailrossense *Dofnalide*, i. e. filii Dovenaldi.

† Ita MS. D. G. M. et editio Hearnii: reliqui codd. *anni temporibus*. ‡ Ita idem MS.

reliqui *Scona*. † *ccccxxx*. MS. Coll. Edinb. * Hanc voculam in reliquis desideratam exhibet codex D. G. M. ∴ *Conquisivit*, MSS. Coll. Edinb. Perth. et Cupr.

○ Ita MS. Coll. Edin. ut et ipse Mart. Polonus: at *annis duobus*, MS. D. G. M. et ed. H. tempore

tempore Sarraceni perdiderant Siciliam. Hic Carolus tam in Francia quam in Italia monasteria diversarum religionum magnarumque possessionum, et ecclesias, construxit, ac etiam destructas reparavit. Frater ejus, Carolus junior, sive Grossus vocatus, per tres dies in praesentia patris et optimatum vexatus est à dæmone, et in ipsa vexatione palam est confessus hoc sibi accidisse ideo quia contra patrem conspiracyonem tractaverat. Hujus tempore in Brixia Italiae tribus diebus et tribus noctibus sanguis de cælo pluuisse fertur. Hic imperator à Galliis cùm Italiam pergeret, per quendam Judæum potionatus, in Alpibus diem clausit extremum. Hic oppidum cogitaverat facere adinstar Constantinopolis, et nomine suo jam appellaverat Carolopolin. Post cujus obitum succedens Carolus junior, imperavit annis XII. Carolus igitur, cùm Rollonem et socios Dacos à patria pellere non poterat, accepto consilio, filiam suam Gillam sibi dedit uxorem, et totam Neustriam, quam ipse de Northmannis Normanniam vocavit, acceptâ tamen sponcione Christianismum recipiendi.

CAP. XVIII.

De morte regis Gregorii, et primo comite Flandriæ.

NULLUM tunc temporis, scilicet Gregorii, defensorem Angli, vel certè debilem, habebant; omnibus orbatî regibus, qui dudum octo fuerant, præter Alfredum regem Westsaxonum, qui solus superstes virtute quâ potuit, parum proficiens, hostes invasit. Sed multo sæpius ab eis invasus, in tanta desolatione sævientium undique declinans hostium insidias subito decidit, ut in Anglia, quo se loco tutum oculere poterat, corde trepidus fluctuaret. Northumbri verò propriâ culpâ suos à se reges antè sæpius expulerant: sed modò necessitate compulsi regem abjectum prius, scilicet Osbertum, rursus recipientes, in brevi postmodum ipsi cum eo crudeliter ab hostibus occisi, vel infra mœnia civitatis Eboraci cremati sunt; eorum possessis deinceps ab eis jure bellico regionibus. Rex itaque Merciorum Burthredus, per hostes regno pulsus, Romam petiit non reversurus. Orientalium Anglorum rex Sanctus Eadmundus, à Paganis, ut supra, gloriosum passus martyrium, terrestre solium pro cœlesti mutavit, et ejus etiam regnum inimici denuo possederunt. Ceteri quoque principes qui superfuerunt, sive Scotis, sive Danis, obstricti pro vita rebusque, servierunt. Superiores quidem provinciæ regno Scotiæ confines, regi Gregorio volentes manus dabant. Sic quidem his diebus, ac diu postmodum, Anglia tota variis fortunæ rotata casibus, variis dominis miserè succubuit. Unde quidam;

*Quædam pars Danis; sed et pars maxima Scotis:
Et pars Alfredo regi, sed parva, remansit.*

Unde WILLELMUS. Alfredus autem ad hoc tandem inopiæ coactus est, ut vix tribus pagis fide sibi parentibus, scilicet Huntintonshire, Wilteshire, et Somersset, ad quandam insulam, uligine palustri vix accessibilem, vocabulo Adlingiam, refugerit. Tempore regis Gregorii, Flandriæ comitatus exordium habuit; prius verò regum Francorum Forestariis regebatur, quorum primus Lidericus, secundus Ingerlamus, et tertius Audacer. sub Pipino, et Carolo Magno, et Ludovico, isti rectores

rectores Flandriæ fuerunt, non tamen comites. Deinde Carolus Calvus, de quo suprâ, Flandriam dedit in hereditatem Baldwino filio Audacri, et Judith filiæ suæ.

Unum certè apocryphum præsentibus inferere putavi, ut in quadam legenda Anglicana scriptum reperi: Quòd tempore hujus regis Gregorii gentes Scotorum, innumerabili coadunato exercitu contra Northumbriæ regem in pugnam, et Lindisfarnensem ecclesiam, inter cetera crudelitatis suæ facinora, rapinis invadentes, et pacem Sancti Cuthberti infringentes, in momento, subito hiatu terræ absorptæ, disparuerunt. Facto namque mane, rex et sui in hostes irruunt. Sed, mirabile dictu! quos modò contra se jacula mittere conspiciunt, in eodem statim momento nusquam nec unum ex his inveniunt. Sicut enim vir Dei Cuthbertus regi spiritu prædixerat, coram eis terra vivos omnes deglutivit. Hæc ibi. O ineptiæ ridiculares! ut quid in talibus, non dico apocryphis, verum etiam inaniter et ultrò conceptis figmentis; aptaret pennam historicus; quibus fidem quisque sensatus adhibere recusat? Gregorius autem, rex iste magnificus, postquam annis decem et octo, mensibus aliquot exceptis, strenuè regnâisset, apud *Dorndeore diem clausit extremum, et in Iona sepultus insula requiescit. Anno Gregorii decimo tertio Carolus Grossus obiit, et ei Arnulphus successit. De rege Gregorio habentur hæc metra:

Greg. sua jura gerens, annis deca rexit et octo.

In Dundurne probus morte retentus erat.

Qui dedit ecclesiæ libertates Scoticanæ,

Quæ sub Pictorum lege redacta fuit.

Hujus ad imperium fuit Anglia † tota peracta;

Quod non læva dedit fors, sibi bella terens.

Hunc in pace virum tenet insula Iona sepultum. AUCTOR.

* * * * *

CAP. XIX.

De Johanne Scoto philosopho, et de Arnulpho à pediculis consumpto.

HUJUS Gregorii tempore floruit Johannes Scotus, vir, secundum Helinandum †, perspicacis ingenii ac mellitæ facundiæ; qui, contrepantibus undique bellorum fragoribus, in Franciam ad Carolum Calvum transierat: ubi diversos libros perscrutans, rogatu Caroli, Hierarchiam Dionysii Areopagitæ de Græco, verbum è verbo, transtulit in Latinum. Composuit etiam librum, quem *Peri physicôn merismatos* †, id est, de divisione naturæ, intitulavit, propter prolixitatem necessariarum quæstionum bene utilem. Succedentibus annis, Alfredi regis idem Johannes allectus munificentia, venit in Angliam: et in brevi postmodum, apud Malmesberiense monasterium, à pueris quos docebat, graphiis, ut fertur, perforatus, martyr effectus est. Cujus celebrem memoriam, sepulchrum in altaris latere sinistro, sed et epitaphii versus produnt.

* Infra, Dundurne.
merimcoy, MS.

† Al. Anglica quasi subacta.

‡ Al. Helmoldum.

† Peri fision

*Clauditur hoc tumulo sanctus Sophista Johannes;
Qui ditatus erat, jam vivens, dogmate miro;
Martyrio tandem, Christi conscendere regnum
Quo meruit: sancti regnant per secula cuncta.*

Simile fieri legimus de Sancto Felice in Pincis; et est dictus *in Pincis* à subulis quibus passus perhibetur: nam pinca subula dicitur. Aiunt enim quodd, cum magister puerorum extiterit, et eis nimium rigidus fuerit, tentus à Paganis, cum Christum liberè confiteretur; traditus fuerat in manibus puerorum quos docuerat, qui eum cum stimulis et subulis ferreis occiderunt.

Post mortem Caroli Grossi, Arnulphus imperare cœpit, anno Domini DCCCLXXXVII. et imperavit annis xv. Hic Normannos, qui Galliam, Lotharingiam, et Dardaniam circa Leodium, et circa Maguntiam vastabant, incredibili plagâ prostravit: et tunc cœpit jugum Normannorum et Danorum cessare, qui quadraginta annis Galliam vastaverunt. Demum imperator Arnulphus, longâ infirmitate tabescens, nullâ arte medicabili * poterat juvari, quin à pediculis consumeretur. Arnulpho succedit filius ejus Ludovicus, sed ad coronam imperii non pervenit. Unde ipse fuit finis imperii, quantum ad posteritatem Caroli Magni, culpis exigentibus: quia ecclesias quas patres eorum construxerant, non fovebant, sed potius dissipabant. Anno Gregorii decimosexto obiit Guthrum Danus, Northumbrorum rex et Estangliæ, quem Alfredus, de sacro fonte suscipiens, Athelstanum nominavit; cui filius ejus Regnaldus, et cognatus Sithricus, successerunt.

C A P. XX.

De successione Dovenaldi regis filii Constantini, et ejus morte.

Obitus ac sepulturæ Gregorii planctu sopito, regni fastigium Dovenaldus obtinens, qui fuit filius superioris Constantini, filii Kenedi Magni, coronatus est apud Sconam, eodem quo decessit Gregorius anno, Domini videlicet octingentesimo nonagesimo secundo, ac imperatoris Arnulphi sexto; regnavitque annis undecim, strenuè quidem, sed ingenti labore, nunc in Aquilonis Scotiæ partibus, nunc in Angliæ † de novo conquæstis, non quievit; nequando deliciis assuetus et otio, negligens perdat et inglorius, quod suus prædecessor vigilantia prudentiâ, magnisque laboribus acquisivit: Quia,

Non minus est virtus, quàm quærere, parta tueri.

Offerebant enim Danicæ gentis Pagani Dovenaldo, sicut dudum suo prædecessori Gregorio, pacis secum inire fœdus adversus Anglos, ut communibus undique viribus insultati, facilius poterant expugnari. Quod omnino rex uterque renuens, Hoc nunquam licere, respondit, Christiano principi, contra catholicos, quamvis hostes, infidelibus opem conferre Paganis, aut in aliquo conjurationis fœdere colligari. Ceterum post annos aliquot, quidam Danorum rex Northumbrorum et Estangliæ,

* Ita nostri MSS. et ipse Mart. Polonus: *medicinali*, editio Hearnii.

† *Al. Anglia.*

Gurmundus,

Gurmundus, cum suis, ab Alfredo rege baptizatus, et eidem sacramento astrictus: statim postea nihilominus fidelitatis et amicitiae præoptatum fieri fœdus à Gregorio tunc superstite, magna cum instantia procuravit. Itaque post mortem Gurmundi, filio suo Regnaldo, cognatoque Sithrico successoribus, consimile pactum fœderis assidue flagitantibus, rex iste Dovenaldus sponte per omnia concessit; licet eos indubiè noverat, sicut et Gurmundum, Alfredo fecisse priùs fidem. Per idem quoque tempus rege moram in austro faciente, maligni quidam latrunculi transmontanas partes crebris cædibus clàm, palàmque rapinis, inquietare cœperunt. Quorum ut sedaret malitiam, dimissis in austro militum præsidiis, mox illorum aggressus terminos, in villa de Fores brevi decumbens infirmitate quasi subito decessit, an labore consumptus, an malignorum dolo potionatus, dubitatur. In Iona quoque sepultus est insula, diem expectans ultimum, in pace requiescat sempiterna. Ejus anno decimo rex Westfaxonum Alfredus moritur, et Eadwardus filius ejus successit. Anno XI. videlicet ultimo regnationis, imperator Arnulphus obiit, ac Ludovicus ejus filius imperare cœpit. sed ad coronam imperii non pervenit: assignantur ei tamen anni decem. De rege Donaldo habentur hi versus:

*Post Greg. in Scotia regnavit rex Dovenaldus;
Hic Constantino filius ortus erat.
In villa fertur rex iste perisse Foresi,
Undecimo regni sole rotante sui,*

CAP. XXI.

De Constantino filio Ethi, qui Cumbriam dedit Eugenio.

Constantinus filius regis Ethi Alipedis, Dovenaldo succedens anno Domini nongentesimo tertio, Ludovici primo, regnavit annis quadraginta. Ipso regnante, duo reges Anglorum, supradictus videlicet Eadwardus, et suus filius nothus Athelstanus successivè regnantes, adversus eum frequenter bellabant, tum propter opem Danis adhibitam, tum quia terrarum Cumbriorum videlicet ac ceterarum in Anglia possessionum indigenas, sibi fideliter et usque ad bellum de Brounyngfelde adhærentes, omni virtute protegebat. Danicæ verò gentis mobiliores vento reges, sibi, sicut et prædecessoribus suis, sub eadem conjuratione fœderis et amicitiae forma juncti sunt; sed duobus annis vix fide manentes, pacem cum Eadwardo, subdolis seducti promissis, ad propriam fecerunt perniciem contra Scotos. Neque diu contractis hujusmodi conditio tenuit, quin post quadriennium exortâ inter eos quadam discordiâ, dubium pro casu, sed opinatur Eadwardi scelere, qui terras eorum hostiliter invadens, per mensem integrum miserabili strage devastavit; illi quidem necessitate coacti, nullam alicubi sperantes opem, quàm reconciliandos ad prioris fœderis amicitiam Scotos, discernunt, à quorum contubernio nuper Eadwardi dolo recesserunt. Igitur ad mitigandum quod in eis rex Constantinus fixerat odium, nuncios mittunt, veniam humiliter imprecantes et pacem, nec unquam de cetero fœdus quodcumque, si tandem hoc reficere placuerit, suis rumpendum

rumpendum demeritis sacramento pollicentur. Sic quidem exacta quæque negotia nuncii secum pro voto læti reportant, irâ regis in pietate reformatâ. Constantinus autem regni sui anno decimo sexto, dedit Eugenio filio Dovenaldi proximo sibi successori sperato, regendum Cumbriæ regionis dominium, usque quo regni diadema post ejus mortem fuerit obtentus, ac, eo rege coronato, suus heres proximus ad idem succedat dominium: et sic ab herede semper in regem coronato, statim suo successori proximo dominium, hujusmodi successionis ritu, deinceps transferatur. Anno regni sui vicesimo secundo mortuus est Eadwardus, et illi successit filius ejus nothus Athelstanus ex Opilionis filia genitus, postposito fratre, qui de jure regnâisset, Eadwino, miserabili postea morti tradito; nam in navi sine remige, vetustate consumpta, solus, unius hominis excepto comitatu, mari missus fuerat et dimerfus. Hujusmodi factis invidens quidem princeps Elfredus, adversus Athelstanum regi Constantino præfatoque Sithrico se mox in omni fidelitatis societate colligavit. Constantini quidem anno undecimo Ludovicus imperator obiit; et illi Conradus Alemannus quidam successit, ac imperavit annis septem, verumtamen inter imperatores non numeratur, nam imperiali caruit benedictione. Iste quartus fuit Ludovicus, cujus tempore Italici cœperunt imperare: exempto enim imperio † à Francis, fertur ad Italicos, secundum sententiam Romanorum; quia Francigenæ non adjuvabant Romam contra Longobardos rebelantes, et multas ipsis injurias inferentes. propter quam causam, tempore istius Ludovici dividi cœpit imperium. Quidam enim tantum in Italia, et quidam tantum per Alemanniam imperabant, usque ad Ottonem primum, qui cœpit utrobique imperare. Iste Ludovicus Berengarium, qui tunc regnabat per Italiam, fugavit, et cum pro ipso regnaret, Veronæ capitur, et excæcatur. Et Berengarius imperio restituitur: qui fuit prudens in armis; habuit tamen bellum cum Romanis. Cujus tempore à Wilhelmo Pio principe Burgundiæ Cluniacense monasterium fundatum est. Cui successit Conradus Alemannus supradictus, cui Berengarius II. in Italia, qui annis octo imperavit.

CAP. XXII.

De fonte sanguinis, et de Judæis imagini crucifixi novam passionem irrogantibus.*

CIRCA idem tempus, in Januensi civitate, fons sanguinis largissimè effluxit; forte portendens ipsius cladem imminentem. Nam eodem anno, Sarracenis ex Africa venientibus, Apuliam, Calabriam, et penè totam Italiam devastant; captâ ab eisdem ipsa Januensi civitate, hominibusque et thesauris totaliter evacuatâ. Quò etiam in tempore fuit quædam civitas, quæ vocatur Biricho, adjacens inter terminos Tyri et Sidonis, præbens tributum Antiochiæ: in hac autem civitate multitudo erat Judæorum, et synagoga eorum magna valde. Acepit autem quidam Christianus, dato pretio, cellulam à quodam in pensione: in qua habitans, infixit imaginem Salvatoris nostri JESU CHRISTI, in

† Ita MSS. ut et ipse Mart. Polonus.

* Ex historia Sancti Salvatoris, epit. Passet.
conspicū

conspectu lectuli sui: et statura quidem picturæ non magna sed mediocris, quæ tamen imaginem Salvatoris contineret. Aliquantum temporis fluxit, et sabata illius crevit valde, utpote ubi dispositio Dei mirabiliter operari cœpit, et ampliorem sibi Christianus ille ad divertendum quærere cœpit domum. tollens autem superlectilem suam, transtulit à supradicta cella, quæ et ipsa erat valde contigua synagogæ Judæorum, ad alium, quem sibi elegerat locum inhabitandum, solius imaginis Dei immemor factus; quod per providentiam Dei ita contigit advenisse. Rursus verò Judæus quidam accepit in pensionem eandem cellam, ubi imago Domini relicta permansit; et, introducens omnia sua, ibidem conversari cœpit, non recognoscens aut aliquando perspiciciens imaginem Domini, eo quòd ex adverso velut in occulto reposita staret. Unâ autem dierum invitavit ipse quendam alium Judæum ad prandendum secum. et, inter prandendum, elevans oculos suos, ille qui vocatus fuerat Judæus, vidit imaginem Domini nostri Jesu Christi, et ait: Dum tu es Judæus, quomodo hanc imaginem habes? et injurias quidem multas et nefandas contra Salvatorem, ab hora quâ sanctam imaginem conspexit, ***** Et satisfecit ei ille qui eum invitavit, quòd ex eo tempore quo in eadem domo conversari cœpit, imaginem Domini non ibi cognovit. Surgens autem cum indignatione invitatus, abiit ad principes sacerdotum: qui, comperientes ab ipso quæ facta sunt, dixerunt ei; Potes hoc nobis demonstrare? At ipse certioratus eis dixit, Quoniam ego hoc vobis exhibeo in domo ejus. Itaque, transactâ horâ vespertinâ, illo die siluerunt. Mane autem factò, summi principes sacerdotum et seniores populi, turba non modica gentis, abierunt in domo ubi stabat imago Domini nostri Jesu Christi: et pervenientes domum, impetu factò, irruerunt principes et seniores populi, duce primo Judæo qui illis annunciaverat, et invenerunt imaginem Domini nostri Jesu Christi stantem, sicut dictum est ad illos. Irati valde circa Hebræum illum qui in ibidem hospitabatur, extra synagogam eum expulerunt. Deponentes verò sanctam imaginem, dixerunt: Quoniam, sicut audivimus, quòd patres nostri hunc olim illuserunt, et nos illudamus. Tunc cœperunt exspuere in faciem ejus, et percutiebant eum, et dixerunt; Quanta fecerunt ei patres nostri, et nos omnia faciamus. Et conviciabantur ei multis criminosis sermonibus: quos etiam pro enormitate scribere sceleris, nefas est. Item dixerunt: Quia confixerunt ejus manus et pedes, hoc et nos faciamus. Configentes autem manus et pedes, adjecerunt dicentes; Audivimus quòd acetum et fel dederunt ei porrecta spongiâ; hoc et idem nos impleamus: quod et fecerunt. Addiderunt iniquitatem super iniquitatem, percutientes arundine caput ejus. Finitis verò omnibus his, dixerunt: Sicut lanceâ latus ejus aperuerunt, ita et nos confodiamus. Et perforato lanceâ latere imaginis, exinde continuò exivit abundanter sanguis et aqua. Quod videntes principes sacerdotum, dixerunt; Quia per universam terram divulgata sunt miracula quæ fecit Jesus, recipiamus in ampullis sanguinem de latere, et infirmos nostros inde perungamus. Quod et factum est: liquore namque sancto infirmos perungunt, et incolumitati reddunt. Repleta est propterea statim synagoga paralyticis, claudis, dæmoniacis, leprosis, aridis, cæcis, mutis, surdis: et, à quocumque genere languoris detinebantur, sanabantur.

CAP. XXIII.

De eodem.

Videntes autem principes sacerdotum, et omnis synagoga eorum, signa et prodigia quæ fiebant, cum mulieribus et infantibus, clamabant unâ et concordî voce, dicentes; Gloria tibi, Christi, quem patres nostri, ignorantes quidem, crucifixerunt, qui nunc et à nobis à sancta imagine tua crucifixus es. Et confitentes peccata sua, ipsam sanctam imaginem, adhuc cruorem recentem stillantem, episcopo præsentârunt: quibus universaliter indicto jejunio, omnes sancti fontis baptismate regeneravit. Synagogam eorum principalem, ecclesiam in honore Domini nostri Jesu Christi; ceteras verò synagogas dedicavit ecclesias in honore apostolorum et martyrum. Paululum post hoc, fidelium devotio, ob infidelium perfidiam, eandem sanctam imaginem à Biricho Constantinopolim transferri decrevit, ubi majoris reverentiæ à religiosis venerationem credebatur habitura. quod et factum est, et in ecclesia Sanctæ Sophiæ honorabiliter collocata. Est etiam in eadem ecclesia puteus, aureo coopertorio et argenteo coopertus, quem Constantinopolitani puteum sanctum, usque in hodiernum diem, appellant. Evolutis siquidem annis, perdives quidam Christianus contiguam eidem mansionem erexit; et ante eam, in portu publico, salutiferam contra se illam eandem imaginem statuit: quam quidam Judæus, invidiâ coctus, furtim per noctem abstulit, zeloque iracundiæ præventus, gladio evaginato imaginem per medium punxit: unde, mirum dictu! continuo exivit sanguis, qui ipsius Judæi indumentum sanguinolentum effecit. Accipiensque ipsam imaginem, post punctiorem, cucurrit, et clam in prædicto puteo projecit: reversusque est ad habitaculum suum, ignorans vestes suas esse respersas. Uxor tamen, ut ejus vestimenta mariti perpendit cruentata, mirari cœpit, dicens; Numquid homicidium perpetrâsti? aut unde tibi sanguinis profusio accidit? Tunc ipsum timor invasit, et negando rem gestam minimè indicavit. Mane autem facto, vicini venerunt haurire aquam in eodem puteo; sed haustâ, sanguinem purum invenerunt: redeuntesque mirari cœperunt, et quid acciderat protulerunt. Et proinde attonitus est Constantinopolitanæ civitatis omnis populus. Præfectus verò urbis, tandem concilio habito, jussit ejusdem putei totam aquam foras trahi. Extrahentes verò aquam invenerunt ipsam imaginem crucifixi, quam supradictus Judæus in eo projecerat. Ex qua effluente adhuc sanguine, in ipsa cicatrix apparuit. Cernensque præfectus ex recente vulnere sanguinem emanentem, glorificavit Deum, dicens; Verè Judæus quisquam hoc fecit. jussitque præcones edictum mittere, Ut si quis hoc perpetrâisset, et sponte retulisset, nihil vindictæ exinde recepisset: quòd si per alterius proditiorem manifestaretur, capite puniretur. Audiens autem uxor illius, et incredulitatis mariti miserta, protinus accurrit, et sponte ipsum Judæum hoc facinus perpetrâsse indicavit. Veniens reus Judæus ante præsentiam præsidis, veniam petens, qualiter vel quomodo egisset per ordinem pandit: infidelitatem abnegavit, et baptizatus Christum induit. Cui sit honor et gloria, nunc, et semper. Amen. SCRIBA.

CAP.

CAP. XXIV.

De eodem Constantino, et de crudeli bello de Brounyngfeld.

CONrado succedit Henricus anno Domini nongentesimo vicesimo, et Constantini decimo octavo: imperavit enim annis octodecim, et hoc per Alemanniam. unde nec ipse inter imperatores computatur, quia non regnavit in Italia, nec fuit per Papam coronatus. Cum autem Athelstanus prætactæ confœderationis rumores audisset, motus immodicè; (nam adversæ partis vires augeri, suæque minui noverat) excogitare cœpit rem potius in occulto clàm agere, quàm in aperto dubios bellorum eventus experiri: emissis latenter suis susurronibus, in aure Sithrici dolosè fraudem instillantibus; ipsum, sacramenti prioris immemorem; sed et filiis suis hoc omnino prohibentibus, sororis suæ fallaci connubio circumvenit; unde contigit, quòd novem minimè postea vixerit mensibus, sed nequiter extinctus æstimatur. Refert autem WILLELMUS; quòd Sithricus, post annum vitâ deturbatus, occasionem Athelstano dedit, ut Northumbriam parti suæ jungeret: et mox Eboracum obsidens, oppidanosque nunc precibus, nunc minis, ad deditionem sollicitans, et pro voto neutrum expediens, abscessit, Northumbriæ quidem gentes et Cumbriæ, Scotis et Danis jamdiu fideliter tamquam una gens conglutinatæ, libentiùs sibi, quàm Anglis, subjici curabant. Sithrico quidem, ut suprâ, de medio sublato, filios ejus Analasum et Godefridum, in principes sibi Northumbri libenter suscipiunt: qui statim Constantino juncti, totis viribus impugnabant Athelstanum. Igitur anno regni sui tricesimo sexto rex Constantinus, Analasus, et Godefridus, grandi nimis exercitu collecto, partes Anglorum australes [invadunt *] cuncta vastando per quæ transierant, quoad usque locum, quo tentoria fixerat Athelstanus, qui Brounyngfeld † dicitur, advenissent. WILLELMUS. Postremum Athelstano bellum fuit cum Analaso Sithrici filio, Scotorumque rege Constantino, qui spe invadendi regni terminos transierant, Athelstano ex consulto cedente, ut gloriosius vinceret, jam insultantes multum in Anglia transierant. Nec mora, phalangibus ‡ utriusque partis et aciebus intermixtis, crudelissimum commissum est bellum, et longè præ ceteris sævissimum, vel antiquorum scriptis traditum, sive præsentium memoriæ commendatum. Cæsi sunt autem ex parte victoris Athelstani præcipuè duces Elwinus et Æthelwinus, aliique duces duo; duo siquidem episcopi, cum multis nobilibus. Ex altera verò parte rex Deiorum Eugenius †, cum aliis tribus, duces novem, ac vulgi partis utriusque populus innumerus.

* *Depopulant*, MS. Dumblan: at in reliquis codd. vocabulum desideratur. † *Varie* feribitur loci nomen; *Brunefeld*, *Bruneburg*, *Bruneford*, *Dumbrund*. ‡ *Phalangis*, MSS.

† *Eligenius*, MSS.

CAP. XXV.

De damnis per hoc bellum Scotis illatis, et de obitu Constantini.

INfaustus enim erat Scotis ille dies; nam quæque dominia temporibus Gregorii, vel hætenus conquæsta, necnon quinquaginta quatuor annis possessa vel amplius, hoc in die jure bellico sunt amissa. WILLELMUS. Cecidit ibidem rex Scotorum Constantinus magnæ quidem animositatis*, et vivacis senectæ vir, reges quinque, &c. Hujus tamen Willelmi positionis contrarium veraces et variæ produnt chronica, quia post hujus belli funestum excidium, regni sceptrum quatuor regebat et ultra annis; ac deinde, regno sponte dimisso, religionis in habitu Deo serviens, apud Sanctum Andream Killideorum abbas effectus, annis quinque vixit; ibique moriens sepultus est. Hyenses deinde monachi sua statim, et de licentia, effodientes ossa tulerunt, et in basilica beati Orani patrum tumultu condiderunt, anno Domini nongentesimo quadragesimo septimo. Non tenet ergo quod in bello Brounyngfeld occisus fuerat, cum post bellum annis fere decem supervixerit. De quo habentur hujusmodi metra;

Constantinus, idem cujus pater Eth fuit Albus,

Ter † deca rex annis vixerat atque decem:

*Andreae Sancti fuit hic quinquennis** in urbe*

Religiosus ‡; ibi jure fruens obiit.

De prædicto quidem Athelstano rege, in legenda miraculorum Sancti Johannis Beverlaci, quod sequitur inter cetera scriptum reperi. Rex Athelstanus, proficiscendo bellandum contra Scotos, beatum Johannem Beverlaci visitavit, super ejus altare cultellum pro vadio posuit, promittens, quod si victor rediret, cultellum digno pretio redimeret. Quod et implevit: nam in dimicando contra Scotos, rogavit Deum, ut prece Sancti Johannis aliquod signum ostenderet evidens, quo præsentis et futuri cognoscere possent Scotos de jure Anglis subjugari. Unde rex cum gladio suo percussit scopulum quendam lapideum juxta castrum de Dunbar; cujus ictu scopulus ad mensuram ulnæ cavatur, ut usque diem patet hodiernum. Hæc ibi. Verum ex relatione magarum vetularum †, consimilem audivimus trufam, Arthuri regis militi Kaio dapifero cum quodam enormi cato dudum pugnaturus contigisse; videns namque catus militem pugnaciter secum bellare paratum, magnæ rupis scandebat ad summum, atque deorsum descendens, ad pugnam mirabiliter unguis acuendo, variis et incredibilibus fissuris rupem cavat et amfractibus: catum tamen, ut aiunt, Kaius interfecit. Mirum est igitur, quod quicumque historicus circa tales aniles fabulas studuerit insudare, vel hujusmodi inter seria admiscere. Sed, ut dicit Seneca lib. II. *de officiis*, Istæ ineptiæ poëtis relinquuntur, quibus aures oblectare propositum est, et dulcem fabulam nectere: sed qui ingenia sanare, et fidem in rebus humanis retinere, ac memoriam præ-

* *Perfidæ animositatis*, in edito Willelmi libro, quod Anglici scriptoris sermonem magis redolet. † *Al. Tris, et tria. Bis deca*, auctor chron. Mailrossen. et ex eo A. Wintonus.

** *Al. bis quinque.* ‡ *Al. Religionis ibi jure, &c.* † *Nugarum veterum*, cod. Coll. Ed. teritorium

teritorum animis ingerere voluerint, ferio loquantur et veritatem pronuntiare magnis viribus agant. Hæc ipse. Athelstani verò rupis fissuræ non habetur in populo memoria vel notitia. Ergo, &c. Ipso quoque anno belli de Brounyngfeld obiit Henricus I. et filius ejus Otho in regem coronatur, et imperavit in Alemannia annis xxxvi. Hujus autem anno tertio, Domini viz. dccccxl. mortuus est Athelstanus, et eidem successit frater ejus Eadmundus, tenuitque regnum annis penè septem.

CAP. XXVI.

De rege Malcolmo filio Dovenaldi, cui Eadmundus rex Anglorum Cumbriam perpetuo reddidit possidendam.

ANNO quoque Domini nongentesimo quadagesimo tertio, qui fuit Othonis sextus, rex Constantinus, divinæ miserationis inspirante gratiâ, quæque mundana vanitati subjecta luculenter intelligens, ut suprâ patet, evacuâtâ sede regiâ, Malcolmo, filio Dovenaldi, locum regnandi dedit; quique regnavit annis novem. Porro post mortem Athelstani, terrarum omnium indigenæ, quos ipse bello de Brounyngfeld suo dominio redegerat, ad priores dominos Scotos et Danos respiciabant. Northumbri quidem Analafum ex Hibernia revocandum, ac regem denuo constituendum disponunt. Quod cum ad Eadmundi pervenit auditum, metuit ne fortè populus Cumbriæ, Scotis adhæreat, ut Analaso Northumbri: pro ea maluit amicum venari, quàm, ipso invito, crudelis eam hostis, et fortè pro perpetuo, possideret. unde Malcolmi regis auxilium, et animum placabilem firmiter sibi junctum contra Danos habere desiderans, totam ei Cumbriam in perpetuum, sub fide jurata, tradidit possidendam. WILLELMUS. Hoc tempore Northumbri, rediviva meditates prælia, pactum, quod cum Athelstano pepigerant, corrumpere, et Analafum ab Hibernia revocatum statuere regem. At verò Eadmundus existimans injuriam*, si non fraternæ victoriæ reliquias persequeretur, copias contra desertores Northumbros ducitavit. Analafus animum regis tentans, deditionem sui obtulit; sed non diu barbaricus animus in sententiâ mansit, quin et sacramentum læderet, et Dominum irritaret. quapropter, anno sequenti pulsus, perpetuo exilio pœnas luit. Provinciam, quæ vocatur Cumberland, regi Scotorum Malcolmo rex, sub fidelitate jurisjurandi, commendavit. Hæc ille. Postmodum verò statim inter eos concordatum est et amborum consilio decretum, ut in futurum, pro bono continuandæ pacis utriusque regni, Malcolmi regis proximus heres Indulfus, ceterorumque regum Scotorum heredes qui pro tempore fuerint, Eadmundo regi suisque successoribus Angliæ regibus hominum † pro Cumbria facerent, ac fidelitatis sacramentum: insuper itaque quod neuter eorum hanc barbaram Aquilonis et perfidam gentem suo receptet in regno, quovismodo protegat, auxilium præbeat vel favorem, seu, cujuscunque rei gratiâ, sub fidelitatis homagio suscipiat. Et ad hæc omnia firmiter † in posterum observanda, rex uterque vinculo conjura-

* Ita edit. Hearnii et ipse Willelmus: MSS. nostri, *injuriam*. † *Fuerunt*, edit. H.
 † Al. *homagium*.

tionis alterutri est astrictus. Anno quoque Malcolmi quarto, rex Eadmundus à quodam latrunculo, quem cum unâ dierum in aula de malefactis exprobrâisset, in medio militum pugione perfoßus interiit; et sibi successit Eadredus frater ejus.

CAP. XXVII.

De morte ejusdem Malcolmi, et de successione regis Indulfi.

Malcolmus autem rex cum Eadredo pacem habuit, factò sibi prius hominio* pro Cumbria per Indulfum: Conspirantes namque Northumbros, ac novum sibi statuentes regem, anno regni sui quinto, Malcolmi regis fultus subsidio, crudeli cæde vastavit: quod in magnum regni sui damnum postea cessit. Nam Norvageneses et Dani, quos prius amicos diu et fœderatos habebat, in ejus et regni maximam offensam excitati, maritimas undique regiones et portus multo tempore postmodum insultabant. Solebat autem quolibet anno, si non majori præpeditus curâ, regni peragrarè provincias, judicium faciens raptorum, ac latrocinantium malitiam reprimens, et quantum in hoc bonis placuit et modestis, tantum malignantibus et regiæ pacis ruptoribus displicuit. Tandem conspiratione quorundam, et, ut annales tradunt chronicæ, Moraviensium dolo, completis in regno novem annis cum tribus mensibus, apud Ulroun† occisus est, et in Iona cum patribus sepultus insula. De quo sic habetur;

Huic rex Malcolmus successit ter tribus annis:

Regis Dofnaldi filius ille fuit.

Tortores regum fuerant qui Moravienses,

Hunc extinxerunt ense doloque suo ‡.

Malcolmo successit Indulfus filius Constantini, filii Ethi Alipedis, qui totidem ut ipse regnavit annis, et anno Domini nongentesimo quinquagesimo secundo, necnon Othonis I. decimo quinto, regnare cæpit. Ad Cumbriæ dominium, eo coronato, promotus est Duffus, regis Malcolmi filius, Eadredo regi solitâ fidelitatis fide factâ. Anno deinde tertio, videlicet Indulfi quarto, rex Eadredus obiit, et illi successit Edwius Eadmundi filius, vir deses et inutilis: quamobrem à suis et pluribus habitus est quasi derelictus. Reditus eo tempore Danorum ac Noricorum rumor sparsus, omnes insulanos non modicè terruit; nam Scotos, non minùs quàm Anglos, exosos habebant. Nec mora, quod verebatur anno sequenti, verno tempore, factò contigit. Classe quidem quinquaginta navium revecti, prout eos ventorum impetus agebat, nunc australes nunc boreales regni plagas, sæpiùs crudelitate piraticâ vastabant. Dum enim eis rex in Borea nitebatur occurrere, popularis strepitus ipsos Austrum vastantes succlamabat. Illis tandem unâ dierum, ut contigit, fufis per cuneos, prope locum qui Collyn dicitur vastando patriam, rex in abdito, non procul à littore, statuit insidias: nam, casu fortuito, cum paucis ibidem tunc aderat; sed uti-

* Al. homagium. † Ulrim, editio Hearnii, in chartis antiquis Uleryn et Ulerin,

‡ Interfecerunt in Ulurn hunc Moravienses,

Gentis apostaticæ fraude doloque cadit. Chron. Mailros.

nam non adesset. At cùm prædones per agros et villas turmatim sparsi discurrerent, in eos vociferando concitus irruit, et, pluribus occisis, fugæ remedium reliquos arripere compulit. Ipse demum, ut erat * magnanimus, abjectis, proh dolor! armis, ut ociùs insequi fugatos posset †, ex una navium spiculo capite percussus eadem interiit nocte: cujus, ut decuit honore, corpus ad insulam Sancti Columbæ delatum est, et consueto regali tumulo progenitoribus confepultum. De quo habentur hujusmodi versus:

Post hunc Indulfus totidem regnaverat annis;

Ens Constantini filius Ettheidæ.

In bello pugnans ad fluminis ostia Collyn,

Dacorum telis protinus occubuit.

CAP. XXVIII.

De successione regis Duffi, post cujus mortem sol non illuxit donec corpus abditum inventum.

Postquam debitæ prosecutæ fuissent regis exequiæ, successit illi Duffus, regis Malcolmi filius, anno Domini nongentesimo sexagesimo primo, superioris Othonis xxiv. et quatuor annis et sex mensibus regnavit. Erat enim vir columbinæ simplicitatis quietem diligentibus et pacem; rebellium ‡ verò prædonum et latronum severus ultor, terribilis et cruentus. Tempus suæ regnationis ab exteris gentibus in pace transegit. Aquilonales regni cives à propriis prædonibus oppressi sunt, quamquam rigore juris eorum crebrò nequitiam antea mitigasset. Igitur anno quinto partes pacisci † cupiens, cum multis adiit, et in Moravia, villâ de Fores, varios plectendo maleficos, aliquamdiu moram traxit. Cùm autem, ut solito, cuneos et turmas, deserta montium et silvarum scrutando, paucis secum retentis, emiserat; ex suis secretioribus quosdam vigiles, sui que corporis die noctuque custodes, statuit: At illi, quasi nihil timentes, jocos, ludicris et commensationibus, sed nullatenus regi, intendebant. quod nefandis utique grassatoribus minimè latuit: unde mox, intempestâ noctis horâ captatâ, regium intrantes cubiculum, minùs cautè repagulis firmatum, ipsum cum solo cubiculario lecto quiescentem clam eripiunt, atque, per abdita secum loca trahentes, perimerunt. Corpus autem occisi regis, nullo protinus vestigio cruoris relicto, sub cujusdam pontis umbraculo juxta Kynlofs imponunt fossâ, viridi terrâ subtiliter coopertum. Mirum dictu, ab hora deinceps illa, quousque repertum fuerat, in omni regno Scotiæ, solis nequaquam illuxit radius; immo, quamdiu sub ponte latuit, continua tenebrositas mirabiliter cooperuit, cunctis stupentibus, totam humum. Invento postmodum quàm citiùs * corpore, sol ipso die solito clariùs, ut videbatur, resplenduit, flagitia revelans proditorum. Funus autem ejus scrinio locatum, et aromaticis conditum speciebus, ad Ionam delatum est insulam, ibidem honorificè sepeliendum. De quo sic dictum;

* Ita lib. Perth. reliqui *esset*.

† Ita idem liber, reliqui *poterat*.

‡ *Rebellionum*,

plerique MSS. † *Rectificare*, codd. Cupr. et Perth.

* *Quantocius*, edit. Hearnii.

*Quatuor et semis rex Duff regnavit ariflis,
 Malcolm natus, regia jura gerens.
 Hunc interfecit gens perfida Moraviensis,
 Cujus erat gladiis cæsus in urbe Fores.
 Sol abdit radios, ipso sub ponte latente,
 Quo fuit absconfus, usque * repertus erat.*

CAP. XXIX.

De successione Culeni regis.

Culenus filius Indulfi regis in regem susceptus est anno Domini non-
 gentesimo sexagesimo quinto, et Othonis XXVIII. quique, sicut
 prædecessor, quatuor annis et sex mensibus regnavit: ad regni verò re-
 gimen inutilis et remissus fuit. Nihil regale vel memoriâ dignum suis
 diebus actum est. nam, spreto senatorum consilio, juvenum, tanquam
 alter Roboam, in omnibus inhærebat vestigiis. Quippe virginum vio-
 lator præcipuus; in procerum ac privatorum uxores libidinosus adulter;
 imitator in multis Edwii regis Anglorum nuper defuncti, qui, secundum
 Willelmum, ipso die quo in regem sacratus † fuerat, frequentissimo
 confessu procerum ‡, dum de rebus seriis et regno necessariis inter eos
 ageretur, è medio quasi ludibundus prorupit in triclinium, in comple-
 xum meretricis devolutus. Hi quidem non inconvenienter comparari
 poterunt Sardanapalo regi Assyriorum, de quo suprâ. Iste quidem
 Culenus, dum continuè vitiis hujusmodi flagitiosis totaliter animum
 daret, nec ab his aliquorum hortatu principum aut clericorum reduci
 poterat, omnium indigenarum in se provocavit indignationem. Inter
 ceteros interea nefandissimos actus suos, cujusdam principis, cui nomen
 Radhardus, pulcherrimam filiam, quam, quia sponte sibi pater tradere
 noluit, invitè raptam violavit. Quapropter ab eo postmodum in brevi
 multorum gaudio peremptus est, dolore protinus perpaucorum. Tu-
 lerunt autem corpus ejus, et in insula Iona cum ceteris regibus sepelie-
 runt. De quo talia metra habentur:

*Filius Indulfi, totidem qui rex fuit annis,
 Nomine Culenus, vir fuit insipiens.
 Fertur apud Lovias illum truncasse Radhardus,
 Pro raptâ nata, quam sibi rex rapuit.*

Et si istud vitium multum dedecet regem, quantum putas reginam
 vel ducissam dedeceret? Refert Paulus Longobardorum historicus,
 quòd in Foro Julii erat quædam ducissa, nomine Rosamunda, cujus
 castrum obsedit quidam rex Ungarorum. Quem intuens ducissa pro-
 cerum, scripsit ei quòd redderet ei castrum, si eam vellet maritare.
 quo concessio, castrum capitur. Et quia duæ speciosissimæ filiae ejus
 virgines nolebant stupro consentire; acceptis carnibus pullorum, sup-
 posuerunt mamillis suis, ut mamillæ pullorum carne calefactæ foeten-
 tem odorem redderent; et sic intactæ virginitatem fervarent: quòd
 cum Ungari ad eas accederent, foetorem sentientes, aufugerent. quæ

* Al. quoque et quique.

† Assumptus, plerique MSS.

‡ Al. principum.

postea nuptæ sunt regibus Franciæ et Alemanniæ. At rex Ungariæ, ut promissit, ducissam affidavit; et unâ tantum nocte eâ usus est: et post duodecimum diem Ungaris illudendam publicè tradidit. Tertiâ verò die sequenti, per claustra pudoris palo ligneo usque ad gulam transfigi fecit, dicens; Talis libidinosa mulier, quæ, propter carnis petulantiam, civitatem propriam prodidit, et eam ultrò inimico reddidit, talem debet maritum possidere. Cujus epitaphium, super sepulchrum ejus, sic fieri fecit:

*Hic jacet in tumba Rosa mundi, non Rosa munda:
Non redolet, sed olet quod redolere solet. Hæc iste.*

CAP. XXX.

De Kenedo filio Malcolmi, et de malo simoniæ.

SUccessit Culeno Kenedus secundus, Malcolmi filius, frater regis Duffi, vir fortis et prudens, anno Domini nongentesimo septuagesimo, necnon Othonis sæpe dicti xxxiii. regnavit autem in pace feliciter viginti quatuor annis et mensibus novem; sed tandem proditione suorum apud Fotherkerne occubuit, fraude mulieris, ut fertur, sicut testantur versus sequentes.

*Inclitus in Scotia fertur regnasse Kenedus,
Malcolmi natus, quatuor et deca bis.
Iste Fotherkernæ telis fit et arte peremptus,
Natæ Cuncari † Fynbellis fraude cadens.*

Omni tempore suæ regnationis ipse sui que contemporanei reges Anglorum, Eadgarus videlicet ac sui duo filii, beatus videlicet martyr Eadwardus et Ethelredus, fideliter ad invicem diligentes, firmissimæ pacis ac amicitie servabant alterutris communionem. Eo quoque statim coronato, Malcolmun filium Duffi successioni proximum, si vixisset, in regulum Cumbriæ libenter Eadgarus suscepit*, sub sacramento fidelitatis consueto. Hujusmodi mutue pacis et amicitie pactum inter reges et regna, feliciter à regibus Malcolmo Scotorum, et Anglorum Eadmundo, primitus initum, absque contentionis aliquo strepitu, jugiter et inconcussè centum viginti perseveravit annis, et amplius etiam, usque Williellmus Bastardus invasit Angliam et obtinuit. Erat enim Eadgarus rex felicissimus, pacificatissimus, liberalissimus, ac regibus vicinis et principibus munificentia communicativus: nec mirum, quoniam à sanctissimi doctoris sui, pariter et rectoris, Dunstani monitis non recessit. Anno quinto Kenedi regis obiit Otho primus; et illi successit in imperio filius ejus Otho II. et imperavit annis x. Sed est notandum, quòd post Ludovicum IV. imperatorem Alemanniæ, sive ipsius tempore, Italici cœperunt imperare, et regnaverunt successivè usque ad tempus Othonis primi, qui cœpit utrobique imperare. Berengarius videlicet primus, quatuor annis; Berengarius secundus, octo annis; Berengarius tertius, septem annis; et Berengarius quartus, cum Alberto filio suo, imperavit in Italia annis undecim. Qui Berengarius nimia

* Al. Recepit. † Al. Nato truncato: quæ forte sanior lectio.

feritate premebat Italiam, et Alwidam, Lotharii secundi imperatoris Alemanniæ relictam, incarceratam tenebat. Sed Otho rex Alemanniæ Italiam potenter intrans, Berengario depulso, reginam liberans, eam pro uxore accepit. Deinde Romam veniens, à Papa et à Romanis ad coronandum solenniter recipitur. Circa hoc tempus fuit in Vasconia mulier ab umbilico sursum divisa, duo pectora et duo capita habens; unâ comedente et dormiente, altera quandoque non faciebat: vixeruntque multo tempore, nec uno tempore ambæ mortuæ sunt. Hic fuit primus imperator Teutonicorum, exempto enim imperio ab Italicis, soli Teutonici imperaverunt. Hujus tempore Johannes XII. in Papam est malè promotus; quia pater ejus Albertus princeps et potens in urbe, vocatis nobilibus, rogavit eos et induxit, ac principales electores prece et pretio corrupit, juramento constringendo, ut, mortuo Agapeto Papa, promoverent filium suum Octavianum in Papam: quod et factum est; vocatusque est Johannes, qui *gratia Dei* interpretatur. Sed certè hujusmodi gratia eidem defuit; quia communiter verum evenit quod *q. 1. c. Principatus*, cum sequenti, scriptum est, videlicet; "Principium malum difficulter bonum finem consequitur: quia difficile est, ut bono peragantur exitu, quæ malo inchoata sunt principio." Nam iste simoniacè intravit, ideo pessimè statum suum gubernavit. Quatuor enim modis intrat quis ecclesiam, sive per quatuor portas: unde,

*Intrant ecclesias omnes per quatuor istas,
Cæsaris, aut sanguinis, Simonis, atque Dei.
Prima patet magnis; numerosis altera; caris
Tertia; sed raris quarta patere solet.*

Intrare per portam Cæsaris est per violentiam, hoc est peccatum Chōritarum. Cetera patent. Postquam igitur in Papam est assumptus, venator erat et lubricus adeo, quod etiam feminas publicè tenebat. Propter quod quidam cardinalium et Romanorum scripserunt occultè Othoni principi Saxonum, ut scandalo ecclesiæ compatiens, sine mora Romam properaret. Ista Papa percipiens, Johanni diacono cardinali, tanquam hujus facti consiliario, nasum, et alteri Johanni subdiacono cardinali, qui literas scripserat, manum amputari fecit. Scriptum itaque, ut prædiximus, sibi fuit, ut super Romanæ ecclesiæ necessitate Romam veniret, et imperii gubernacula possideret. Ipse verò per Longobardiam et Tusciam potenter Romam veniens, à Papa, clero et populo, honorificè est susceptus, et in imperatorem coronatus. Papa igitur de sua correctione per imperatorem et clerum monitus, sed non correctus, præsentē imperatore, de Papatu destitutus, communi voto Leo Papa eligitur.

C A P. XXXI.

De eodem, et de nova mutatione successionis.

HIC, post depositionem Johannis Papæ propter infamiam, Leone Papa à clero urbis creato, postquam Romani, ipso absente, tertium Papam, videlicet Benedictum, creassent, Romam veniens cum magno

magno exercitu Otho eam obsedit, quousque Benedictum intrusum sibi præsentaverunt: qui, Leone Papa reducto ad sedem suam, pacificatis omnibus, rediit in Saxoniam, ducens secum Benedictum intrusum, qui ibidem in exilio sepultus est. Deinde propter bonum statum ecclesiæ pluries Romam veniens, et iterum ad partes suas rediens, ibidem bonis operibus intendendo, in allodio suo apud Maydenburgh ecclesiam miræ pulchritudinis, ad honorem Sancti Mauriti, fabricavit, et eam maximis possessionibus ampliavit. Hic etiam multitudinem Paganorum circa eundem locum habitantium convertens ad Christum, feliciter est defunctus, et in ipsa ecclesia sepultus.

His diebus et antea, sed et diu postmodum, incommoda plurima de varietate successionis regum et principum, diversis mundi partibus emergere cœperunt. Nam hujus Othonis I. regnationis anno quinto, sicut in Historiali Speculo legitur, talis inter imperii principes quæstio successionis exorta est: utrum videlicet deberent, avis superstitibus, filii filiorum post patres defunctos hereditare? an, exheredatis fratrue libus, deberet hereditas ad patruos redire? Ex Othonis quidem omniumque principum sententia, cognitio veritatis iudicio gladiatorio commissa est: cessitque victoria his qui dicebant, fratrum filios debere cum patribus hereditare. Anno decimo quinto Kenedi regis obiit Otho II. post cuius mortem inter imperii primates oritur dissensio de imperatore substituendo; aliis filio ejus Othoni imperium deberi certantibus; aliis à filio ejus imperium transferre volentibus ad Henricum ducem, Othonis primi fratrem. Hic enim Henricus ipsum puerum Othonem, factione raptum, in custodia tenuit: quem principes ex ejus extorquentes manibus in regno sublimaverunt; et regnavit annis decem et novem. In Galiis siquidem, mortuo rege Ludovico, Francis regnum transferre volentibus ad ducem Carolum fratrem Lotharii regis, ipsius Ludovici patruum: sed dum ille rem ad consilium differt, regnum usurpat Hugo, filius Hugonis comitis Parisiensis, ex Hawide Othonis I. sorore.

Hujus tempore in Rhemenſi ecclesia fuit archiepiscopus vir venerabilis, Radulphus nomine, de genealogia Caroli Magni, quæ jam in regno Franciæ regnare cessaverat, propagatus, quem Hugo tunc rex Franciæ, de alia prosapia genitus, in corde odio habuit. Convocatis episcopis, allegans ipsum illegitimum, deponi procuravit, Silvestrum, alias Gerebertum monachum philosophum, immò potiùs nigromanticum, substituendo. Quod summus Pontifex intelligens, legatum misit, et Rhemis concilio convocato, Gerebertus deponitur, et ad Othonem imperatorem se contulit, quem ipse scientiâ erudierat, unà cum Roberto rege Franciæ, quos discipulos habuit. Hic Otho, nactâ opportunitate, Ravennatem eum archiepiscopum, post Romanum Pontificem, Diabolo instigante, fieri procuravit: et vocatus est Silvester II. Iste Gallicus natione mortuus fuit mirabiliter Romæ ad Sanctam Crucem in Jerusalem: qui primùm juvenis, Floriacensis cœnobii in Aurelianensi diocesi monachus fuit, sed dimisso per apostasiam monasterio, Diabolo homagium fecit, ut sibi omnia ad votum succederent; quod Diabolus promisit adimplere. Iste obsequiis Diaboli insistens, frequenter cum eo loquebatur: qui primo Rhemenſis, ut diximus, archiepiscopus, postea Ravennas, tandem Papa efficitur. Unde versus,

Scandit

Scandit à Re Gerebertus ad Ra: post Papa regens Ro.

Quæsit igitur à Diabolo, quamdiu viveret in Papatu? responsum habuit, Quamdiu non celebraret in Jerusalem. Cum itaque ibi, ut de more, in Laterano, ignorans quòd ille locus Jerusalem vocaretur, celebraret, audivit voces horridas in aëre decantantes;

*Tartare, pande sinum; tua mittit ad ora supinum
Roma Silvestrinum. Tartare, pande sinum.*

Cumque ibi celebraret, ex strepitu dæmonum sentiens sibi mortem adesse, suspirans ingemuit: licet autem sceleratissimus esset, de misericordia Dei non desperans, revelando confessus est omnibus peccatum. Membra omnia, quibus Diabolo obsequium præstiterat, jussit sibi præcidi, et deinde truncum mortuum super bigam poni, et, ubicunque animalia funus perducerent et subsisterent, ibi sepeliretur. Quod et factum est: sepultusque est in Lateranensi ecclesia, non obstante quòd quidam cardinalis indignabundus esset, quòd tam sceleratus sepeliretur more Christianorum. Cui in nocte apparuit Sanctus Petrus, dicens; Cur indignaris erga fratrem meum, ne sepeliatur? negavit Dominum suum; sic et ego: et non minùs confessus pœnituit; ut et ego. Et in signum misericordiæ consecutæ, sepulchrum ipsius, tam ex tumultu ossium, quàm ex sudore, prælagium est morituri Papæ, sicut in eodem sepulchro est literis exaratum. *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei!* clamat Apostolus: *quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!* Quis de cetero hæc legens potest desperare, dummodo veraciter doleat confitendo? legimus etenim Revelationum Libro Cœlesti, capite XLVII. quòd Domina nostra confortavit sponsam dicens; Si homo in vita sua nunquam dilexisset Deum, et jam in extremis diceret toto corde, "O Deus! pœnitet me peccasse contra te, da mihi dilectionem tuam, et emendabo me de cetero;" homo talis dilectionis non iret ad infernum. Hæc ipsa. Propter quod Calixtus, ut habetur 50 *Dist. cap. consideret.* sententiam quæ misericordiam vetat, non solum tenere, fratres, sed etiam audire fugite; quia *potior est misericordia omnibus holocaustamentibus et sacrificiis.* Propterea,

*Perfidus aspiciat Petrum, prædoque latronem;
Crudelis Paulum; immundus carne Mariam;
Zacchæum cupidus; quem pungit cura Matthæum.
Hos Deus exemplum mundo concessit habendum,
Ut post peccatum redeat peccator ad ipsum.*

Quàm sceleratus et in prohibitis scientiis literatus iste Gerebertus fuit, testatur in Speculo Vincentius dicens; Gereb. vicit Ptolomeum in astrolabio, Alcandrum in astrorum interstitio, Firminum in fato. Apud Hispalim didicit cantûs avium et volatûs mysterium, ac tenues ex inferno excire figuras. Hospitabatur apud quendam philosophum habentem codicem totius artis conscium, quem nullo modo extorquere poterat Gereb. à magistro. Tandem illum nocte furatus est, auxiliante filiâ philosophi, cum qua familiaritatem assiduitate paraverat, sub cervicali positum, et cum furto aufugit. Philosophus experrectus indicio stellarum fugientem

tem persequitur. Profugus autem, eâdem scientiâ periculum comperiens, sub ponte ligneo qui proximus erat se occultuit, pendulus inter pontem et aquam, et pontem amplectens, ut nec terram nec aquam tangeret; et ita quærentem illudit. Thesauros olim à Gentilibus defossos, arte nigromanticâ inventos, cupiditati suæ implicabat. Erat juxta Romam in Campo Martio statua ærea, dextræ manûs indicem digitum extensum habens, et scriptum in capite, *Hic percutite*: quod superioris ævi homines ita intelligendum rati sunt, ut ibi thesaurum invenire deberent; et ideo eam multis securibus laniaverant. Gerebertus autem, sole meridiano notans quo protenderetur umbra digiti, ibi palum fixit. Superveniente autem nocte, solo cubiculario laternam portante comitatus, eo conscendit. Ibi terra, solitis artibus dehiscens, latum patefecit ingressum. Viderunt ibi ingentem regiam, aureos parietes, aurea lacunaria, milites aureos thesauris aureis ludentes; regem aureum cum regina aurea discumbentem; apposita obsonia, astantes ministros, pateras multi ponderis et pretii, in quibus *materiam superabat opus*. In interiori parte domûs carbunculus, qui tenebras fugabat; in contrario angulo stabat puer tenens arcum, extenso nervo et sagittâ immissâ. Continuo autem, ut quis manum ad contingendum aliquid aptaret, videbantur omnes illæ imagines persilire, et impetum facere in præsumptorem: quo timore percussus Gerebertus nihil tetigit. Cubicularius autem putans in tanta præda parvum furtum latere, cultellum arripuit mirabilis operis et pretii: moxque, omnibus imaginibus cum fremitu exsurgentibus, puer arcum tenens sagittam jecit in carbunculum, et tenebras induxit; et, nisi monitu Gereberti cultellum reponere accelerâisset, graves ambo pœnas experirentur: sicque nihil lucrantes, ductu laternæ regressi sunt.

CAP. XXXII.

De Kenedo, et nova mutatione successionis imperatorum et regum Scotiæ.

UT autem pericula de cetero successionis imperatorum evitentur, imperii principes unanimi consensu statuerunt, quod, post Othonis istius tertii jam imperantis, ac eodem concilio pro tribunali sedentis, obitum, nullus quocumque sibi gradu, vel consanguinitatis vel affinitatis, attingens, ad imperium deinceps accedere præsumat, si non per officiales imperii præordinatos eligatur. Qui quidem officiales sunt septem, videlicet tres cancellarii, scilicet Maguntinensis, cancellarius Germaniæ; Trevirensis, Galliæ; Coloniensis, Italiæ: marchio Brandiburgensis, camerarius*; Palatinus, dapifer; dux Saxonix, spatifer†; pincerna, rex Boëmus‡. Unde versus;

*Maguntinensis, Trevirensis, Coloniensis;
Quilibet imperii sit cancellarius horum.
Et Palatinus dapifer; dux portitor ensis;
Marchio præpositus cameræ; pincerna Boëmus.
Hi statuunt dominum cunctis per secula summum.*

* Præpositus cameræ, in edit. Hearn.

† Portans ensen, ibid.

‡ Bohemiæ, ibid.

His de mutatione successionum rumoribus auditis, rex Kenedus priscorum regni sui regum, hactenus intricatè regnantium, successionis ritum aboleri voluit, et sobolem propriæ generationis, post quemlibet regem, præ ceteris regni diademate decorari. Habebat autem ipse filium illustrem, Malcolmum nomine, cui regnum ascribi proposuit toto nisu. Statuit igitur omnium consensu principum, paucis primitivæ successionis fautoribus exceptis, ut regi cuique decedenti, de cetero filius aut filia, nepos aut neptis, seu lineæ collateralis frater aut soror; aut saltem quisquis alius, regi decedenti superstes sanguine proximus, succedere debeat, unius diei licet ætatis infans; cum dicatur, quòd *Ætas regis in fide subditorum consistit*; nullâ lege deinceps in hujus contrarium prævalente.

Anno Kenedi sexto, Anglorum rex Eadgarus pacificus obiit: cui filius ejus Sanctus Eadwardus successit, et tribus annis cum dimidio regnans Elfridæ novercæ dolo sicâ perfossus, martyrio coronatus est. Post quem frater suus Ethelredus adeptum regnum triginta septem annis, ut vult WILLELMUS, potius obsedit quàm rexit. Ejus, inquit, vitæ cursus sævus in principio, miser in medio, turpis in exitu, asseritur. Suam ignaviam prædixit Sanctus Dunstanus: nam, cum ipse pusiolum infantem baptismi in fontem mergeret, alvi profluvio sacramentum interpolavit; qua de re turbatus Sanctus, Per Deum, inquit, et matrem ejus, ignavus homo erit iste.

CAP. XXXIII.

De exhortatione Eadgari regis ad clerum.

BALDREDUS, seu ATHREDUS, Rievallensis abbas, de sermone regis Eadgari. Cúmque rex Eadgarus diligenter episcoporum, clericorum, et monachorum vitam et mores investigatione prudentissimâ didicisset, convocatis ecclesiarum et monasteriorum ad se presbyteris*, cum eis hujusmodi sermonem habuit. Quoniam magnificavit Dominus misericordiam suam facere nobiscum, dignum est, ô patres reverendissimi, ut innumeris beneficiis ejus dignis respondeamus operibus. Neque enim in gladio nostro possidemus terram, et brachium nostrum non salvavit nos, sed dextra ejus et brachium ejus, quoniam complacuit illi in nobis. Justum proinde est, ut, qui omnia subjecit sub pedibus nostris, subjiciamus et nos illi animas nostras; et, ut hi quos nobis subdidit ejus subdantur legibus, non segniter elaboremus. Et meum quidem est inter laicos cum æquitatis jure tractare, inter virum et proximum suum justum judicium facere, punire sacrilegos, rebelles comprimere, de manu fortiorum ejus inopem eripere, egenum et pauperem à diripientibus eum. Sed et meæ sollicitudinis etiam est ecclesiarum ministris, gregibus monachorum et choris virginum necessaria procurare, et paci eorum ac quieti consulere. De quorum omnium moribus ad vos spectat examen, si vixerint continenter, si honestè se habeant ad ea quæ foris sunt, si in divinis officiis solliciti, si ad docen-

* *Presbyteris et praelatis*, MSS. Cupr. et Perth. erroneè autem omnes, nam *patribus* ipse Ethelredus.

dos populos assidui, si victu sobrii, si habitu moderati, si in judiciis discreti. Pace vestrâ loquor, reverendi patres, si ista solerti scrutinio scrutari curâissetis, non tam horrenda et abominanda nostras ad aures de vestris clericis pervenissent. Taceo quod nec illis est corona patens, nec tonsura conveniens: quod in veste lascivia, in gestu insolentia, in verbis turpitudine, interioris hominis loquuntur † insaniam. Præterea in divinis officiis quanta sit negligentia, cum sacris vigiliis vix interesse dignentur; cum ad sacra missarum solennia, ad ludendum vel ridendum magis, quàm ad psallendum, congregari videantur. Dicam, dicam, quod boni lugent, mali rident, dicam dolens, (si tamen dici potest *) quomodo defluant in commensationibus et ebrietatibus, in cubilibus et impudiciis, ut jam domus clericorum putentur prostibula meretricum, et conciliabulum histrionum. Ibi aleæ, ibi saltus et cantus; ibi, usque medium ‡ noctis spatium, in clamore protractæ sunt vigilæ et horrore.

CAP. XXXIV.

De eodem regis sermone.

SIC, sic patrimonia regum, eleemosinæ principum, immò quod majus est, illius pretiosi sanguinis pretium profligatur. Ad hoc nonne † thesauros suos exhauserunt reges patres nostri? ad hoc fiscus regius detractis redditibus multis detumuit? ad hoc ecclesiis Christi agros et possessiones, regalis munificentia contulit ut deliciis clericorum meretrices ornentur, luxuriosa convivia præparentur, canes et aves ac talia ludicra comparentur? Hæc milites clamant, plebs submurmurat, mimi cantant et saltant; et vos negligitis, vos parcitis, et vos dissimulatis. Ubi gladius Levi, et zelus Simeonis, qui ut scorto abutentes filia Jacob Sichimitas, (eorum habentes figuram qui Christi ecclesiam pollutis actibus fœdant) etiam circumcisos succiderunt? ubi spiritus Moyfi, qui caput * vituli aurei adorantibus, etiam domesticis sui sanguinis, non pepercit? ubi pugio Phinees sacerdotis, qui fornicantem cum Madianita confodiens, sanctâ hac æmulatione Domini placavit iram? ubi spiritus Petri, cujus virtute punitur avaritia, hæresis simoniaca condemnatur? Æmulamini, ô sacerdotes, æmulamini vias Domini, et justitias Dei .: nostri. Tempus faciendi contra eos qui dissipaverunt legem Dei. Ego Constantini, vos Petri gladium habetis in manibus: jungamus dextras, gladium gladio copulemus; ut ejiciantur extra castra leprosi, ut purgetur sanctuarium Domini, et ministrent in templo filii Levi, qui dixit patri et matri, Nescio vos, et fratribus suis, Ignoro illos. Agite, quæso, sollicitè; ne pœniteat nos fecisse quod fecimus, dedisse quod dedimus, si viderimus illud non in Dei obsequium, sed in pessimorum luxuriam impunitâ consumi libertate. Moveant vos Sanctorum reliquiæ, quibus insultant; veneranda altaria, ante quæ insa-

* Ita Ethelred. et MS. D. G. M. alii codd. *sed tamen dici oportet.* † Ita solus lib. Per. reliqui locuntur: quod monemus, ne forte censores quidam orthographiam deteriorem, in plerisque MSS. subinde obviam, à nobis sæpius temere immutatam injuriose querantur.

‡ Ita edit. Hearn. et ipsius Ethelredi: *medie.* MSS. nostri. † Igitur pro nonne, Ethelredus vulgatus. * Ita edit. Hearnii, MS. D. G. M. et ipse Ethelredus: reliqui codd. *vituli aurei simulachrum, &c.* .: Ita MS. Coll. Edinb. et ipse Ethelredus; reliqui, *vestri.*

niunt:

niunt. Moveat vos antecessorum nostrorum mira devotio, quorum eleemosinis vesania clericorum abutitur. Prædecessores nostri et proavi quanta contulerunt ecclesiis, vestram paternitatem * non latet; quibus donariis altaria Christi cumulaverunt, meminisse vos decet. Habes, ô pater Dunstane, hic tecum venerabilem patrem Ethelwaldum Wintoniensem episcopum, habes reverendissimum præfulem Wigorniensis Oswaldum. Vobis istud committo negotium, ut et episcopali censurâ, et autoritate regiâ, turpiter viventes de ecclesiis ejiciantur, et ordinate viventes inducantur.

Sentientes igitur beati patres manum regis bonam secum, ab ecclesia Wintoniensi, et Wigorniensis, et pluribus aliis, inhonestè viventes expulerunt, introducentes viros religiosos, qui novo quodam splendore totum regnum illustrârunt. O verè beata tunc ecclesia! quam tanta monachorum et virginum adornabat integritas; quam devotio plebium, moderatio militum, judicium æquitas, terræ fecunditas, lætificabant. Tunc enim homines Deo, terra hominibus, cælum terræ, justitiâ, fructu, æræ temperie, debitum præstabant officium. Hæc ipse. Istum hic regium inscripsi sermonem, ut volentibus † cedat in exemplum.

CAP. XXXV.

De proditiosa morte regis Kenedi per blandicias femine.

Oderunt autem Kenedum regem et fillum suum alterius successionis principes, se jam privatos asserentes antiquitatis solito succedendi titulo: quorum præcipui Constantinus Calvus filius Culeni regis, et Grime filius Kenedi filii regis Dussi, eorum continuè mortem machinati, tandem ad scelus hujusmodi complices inveniunt perpetrandum. Consensit actibus eorum et consilio filia [Cuncari Fynbellis, alias] Cruchne comitis de Angus †, cui nomen Finele, cujus unicum fillum, sive legis severitate, vel facto, vel aliquo quovis eventu, nescio, dudum apud Dountynnane occidi jussit.

[† Simile lego in Apulia contigisse, ubi erat quædam statua marmorea, circa caput suum æreum habens circulum, in quo erat scriptum *KAL. MAII, ORIENTE SOLE, HABEO CAPUT AUREUM*. Quod quidam Sarracenus, à Roberto Guiscardo captus, quid portenderet intelligens, in kal. Maii; oriente sole, notato termino umbræ illius reperit infinitum thesaurum, quem dedit pro redemptione sua, ut patet infra, *cod. lib. c. liij*.

Quia igitur corpus tam scelerati hominis sepultum fuit in ecclesia Lateranensi, quidam cardinalis indignabundus proposuit funus de sacro loco extrahere. Cui in nocte apparuit Sanctus Petrus, et, terribilibus

* Paulo aliter hæc habent codd. Coll. Edin. Cupr. et Harl. sed nos libros Hearnii et D. G. M. hic sequimur, quia Ethelredi ipsius verba accuratius exhibent. † *Ceteris regibus pro volentibus*, MS. Cupr. ‡ *Filia Cruchne comitis de Angus*, MS. D. G. M. et editio Hearnii: reliqua interpolatoris sunt. quod si legendum sit *nata truncato*, pro *nata Cuncari*, in versu notato supra, pag. 209. malè nobis consuluit interpolator iste. Porro verba, cui *nomen Finele*, desiderantur in MSS. Coll. Edinb. Cupr. et Perth. † Has duas sectiones suo loco motas esse, patet ex contextu et capit. 31. et 52. sed hic loci occurrunt in libro Coll. Edinb. quæ præcipue sequenda nobiscum statuimus.

oculis intuens eum, ait; Cur indignaris circa sepelitionem fratris mei? Negavit Dominum suum; sic et ego: et non minùs confessus pœnituit; ut et ego, et propterea misericordiam consecutus est, ut ego.]

Hæc igitur versuta mulier, in mortem regis ardentè aspirans, invisum antea quoddam decipulæ genus in secretiori domunculo fieri fecit. Habebat enim affixas ex omni parte decipula balistas, singulis semper extensas funibus, et acutissimis paratas jaculis; earumque in medio statuum in modum pueri stantem, artificio balistis annexam; quam si quis quomodocumque motam tetigerit, ipsum, mox solutis undique balistarum laqueis, emissâ statim jacula terebrarent. Hujusmodi quoque patrândi sceleris opere perfectò, memorata mulier nequam regi semper vultum prætendens hilarem, verbis tandem dolosis blandiens decepit. Rex autem unâ dierum cum paucis, nec procul à mansione propria, venatum pergens, silvis hinc inde bestias agitando canibus, et juxta villam Fothircarne*, quâ mansit proditrix, venando, divertere casu contigit. Quem illa videns, flexis genibus suam adire domum importunè rogat: Alioquin, ait, apud tuæ majestatis gratiam infallibiliter reputo me suspectam. Sed novit Deus, tuque, rex, statim scies, quòd licet de me malignorum dictet multifariè mentièdo loquacitas, tibi semper et fui fidelis, et ero, vitâ comite. Nam quicquid nequissimo filio meo nuper fecisti, non immeritò, sed justè factum, optimè novi. Et accurrens regis in aure susurra†, Proditores tuos, inquit, filii mei maledicti complices, tibi domino meo, proditiõisquè modum, dummodo mecum adveneris, explicabo. Me verò secum in tua deceptione conjuratam associare sperabant; sed eorum nefandis assentire proditiõibus statim abnuî. Veruntamen me sua nunquam secreta prodere, tactis evangelis, sacramento coëgerunt: et quamvis hoc eis jurata promiseram, tibi nihilominus, domine mi rex, cui præ ceteris firma debetur et liegia fidelitas, falsissima fuissèm et proditrix, discrimen tui corporis occultando. Nam contra regis majestatis salutem conjuratio nulla tenet, quis ignorat?

CAP. XXXVI.

De proditiosa morte ejusdem, et promotione filii.

SIC quoque dolosa mulier, regis animum callide seducens, ipsum, proh dolor! nimis sibi credulum, domicilio, cunctis annitentibus, secum traxit. Quid diutiùs‡ in dolendis moror? Post descensum ab equo regem, ociùs manu domo, quâ latuit decipula, solum induxit, et, quasi proditorum arcana revelandi gratiâ sicut promiserat, ostio retrorsum clauso, statuam sibi, quæ totius pedicæ vèstes fuerat complexa†, ostendit. Regi quidem, quidnam sibi velit hæc statua sciscitanti, arridens respondit proditrix; Hanc, domine mi rex, quam cernis statuam, si quis sui capitis tangendo moveret verticem, mirabilis ex ea ludus exiret, et jocundus. Ille verò doli latentis omnino nescius, ad se

* Al. *Fethircarne*, et *Forthercarne*. † *Susurra*, MS. D. G. M. quomodo etiam Galeus ediderat. ‡ Ita lib. Perth. *Quid plura in dolendis?* lib. Cupr. reliqui, *Quid plura? quid in dolendis?* † Deest *complexa* in codd. Coll. Edin. et D. G. M. ac edit. Hearnii.

• Ita lib. Perth. reliqui, *existet*.

manu caput machinæ faciliter attrahens, balistarum vestes exsolvit et anfas; unde subito jaculis ex omni parte laxatis trajectus est, nec verbum ampliùs emittens occubuit. Illa deinde festina proditrix, per posticum exiens, ad tempus se silvarum abdidit umbraculis: sed paulo postmodum secuta suos pervenit ad fautores. Comites quoque regii suum diu præstolantes è domo reditum, quid mibi tarderet mirantur: demumque pulsantes præ foribus diligenter januam, cum nihil audissent, furentes ipsam confregerunt. Cognito mox ejus interitu, clamor ingens attollitur, etiam huc illucque quærendo maleficam frustra curatur; nec inveniētes, nescii quid agerent, oppidum igne consumptum in cineres redigunt; ac cruentatum corpus regium secum ferentes, in Iona brevi postmodum cum patribus, more regio, sepelierunt. Ipsius Kenedi circa vicesimum annum, postquam successione statuta firmasset, defuncto Malcolmo filio Duffi Cumbriæ regulo, filium suum Malcolmum, ejusdem dominii regulum efficere volens, Anglorum Ethelredo regi misit, à quo sub præactis, ut suprâ, fidelitatis et hominii conditionibus, sponte susceptus est.

His temporibus regnavit in Galliis Christianissimus rex Robertus. Hic rex fuit in ecclesiasticis canticis non mediocriter edoctus: denique composuit responsorium illud, *O Juda et Jerusalem*. Qui cum quadam die esset Romæ, in vigilia apostolorum Petri et Pauli, obtulit scedulam quandam inscriptam cum responsorio et suo versu, videlicet *Cornelius centurio*; quod ipse rex, cum cantu suo, composuit. Putantibus omnibus illum magnum aliquid obtulisse, reperiunt ipsum nihil aliud super altare posuisse. Qui, inter alia, sequentiam, *Sancti Spiritus adfit nobis gratia*, composuit. Hic de more habebat, semper in diebus festis esse in aliquo monasterio virorum, propter officium divinum, qui non solum cum religiosis cantabat, verum etiam, cappâ sericâ indutus, chorum regebat. Unde cum quoddam castrum obsedisset, dimisso exercitu circa obsidionem contra rebelles, propter festum S. Aniani Aureliani venit: et, cum chorum regendo, altâ voce ter *Agnus Dei*, flectendo genua, incepisset, muri castri quod obsederat funditus corruerunt. Hujus uxor Constantia admodum indignabunda, quare de ea nihil faceret quod ei ad laudem cedere posset: quod sapienter rex advertens, ad laudem martyrum composuit responsorium, *O Constantia martyrum, laudabilis*; &c. et illud coram regina fecit decantari, deinde illud à Papa approbari procuravit, et in festis martyrum recitari. Quod illa credens ob favorem sui factum, regratiata est regi. Hæc erat una de illis de quibus Augustinus in epistola: "Laudamur mendaciter, delectamur inaniter; et vani sunt qui laudantur, et mendaces qui laudant. Alii laudantur, et ficti sunt; alii laudant quod putant, et falsi sunt et decepti: alii utrorumque præconiis gloriantur, et vani sunt."

CAP. XXXVII.

De successione regum Constantini Calvi, et Grime filii Kenedi.

CRastino quoque die post regis Kenedi mortem, Constantinus Calvus filius Culeni, de quo superius fit mentio, ducens secum quos habuit fautores, publicâ constitutione despectâ, sedem invasit regiam, et, paucis procerum annitentibus, capiti proprio regni coronam imposuit, anno Domini nongentesimo nonagesimo quarto, et tertii Othonis undecimo. Quamobrem diutina sequebatur et magni temporis incolarum divisio, plebium strages, turbatio cleri; magnatum etiam et regum miserranda contigit cædes, ac multorum effusio sanguinis innocentum; et, ut breviter concludam, regni finalem, ac totius Scotici generis, eversionem advenisse multi sperabant, si non divinæ miserationis pietas misereri citius suæ dignaretur genti, licet multifariè peccatrici. Duravit interim ista maledicta clades novem annis, et adeo perniciosè, quòd cui certantium, sive Constantino quia coronato, sive, cui jura favebant, Malcolmo, potius obediret, quisque penitus ignoravit. Tenuit ipse regnum postquam invaserat, nec tamen pacificè, per annum et dimidium: nam jugiter illi molesti fuerunt Malcolmus, suusque patruus nothus nomine Kenedus, non ignotæ probitatis miles, qui totis viribus præ ceteris ipsum occidere tentabat, indefessus persecutor. Non enim à proposito destitit, donec uno die, sive casu, sive proposito, certum non est, in Laudonia juxta ripam amnis Almond*, invicem obviantes, ad pugnam congressi, post multorum partis utriusque cædem, ambo duces perempti sunt: manum tamen superiorem Kenedum referunt habuisse. De Constantino etenim habentur hujusmodi metra;

Rex Constantinus, Culeno filius ortus,

Ad caput amnis Amond † ense peremptus erat.

Inregale ‡ regens uno rex et semis anno,

Ipsum Kenedus Malcolomida ferit.

Fugerunt interim, qui Constantini præsidio fuerant, ad Grime filium Kenedi filii Duffi, suum collegam, quoniam et ipse præcipuus pristinae successionis executor secum fuit. Hic absque mora, junctis sibi benevolis, eo jure quo prædecessor insignia regia suscepit, anno Domini nongentesimo nonagesimo sexto, sed et imperatoris Othonis tertii decimo tertio; regnavit autem annis octo cum tribus mensibus. Malcolmus verò parum antè conflictum, dictante fortunâ, Cumbriam adierat, et per quindenam vix ibi residens, audivit ab his qui dictâ finaliter intererant pugna, de nece patrui ceterorumque suorum fidelium, etiam et regni pervasione. Igitur confestim rediens, congregatis quibuscumque mox auxiliariis, Grime tunc erectum in regem, et suos quoscunque fautores multimodis vexabat incommodis: at ille toto nisu resistens, eâdem mensurâ sibi suisque, nec minore crudelitate, gravissimum intulit damnum: et sic ab utrisque miserum et miserabile vulgus oppressum diu jacuit pessundatum.

* Al. Amond, et Amond. † Aven, chron. Mailros. Awyne, Andr. Winton. ‡ Ita liber Dumblan, reliqui, indegale.

CAP. XXXVIII.

De Cumbriæ regulo præfato Malcolmo nolente tributum solvere Danis.

ANTE parum et his diebus, Anglici Danis tributa pro pace dederunt, primò decem millia, deinde sexdecim, mox viginti quatuor, et ultimò triginta millia librarum. Unde rex Ethelredus regulo Cumbriæ supradictò Malcolmo scribens, per nuncium mandavit, quòd suos Cumbrenses tributa solvere cogeret, sicut ceteri faciunt comprovinciales. Quod ille protinus contradicens rescripsit, suos aliud nullatenus debere vectigal, præterquam ad edictum regium, quandocumque sibi placuerit, cum ceteris semper fore paratos ad bellandum: nam pulchrius esse dicebat ac multo præstantius, viriliter gladio, quàm auro, defendere libertatem. Hac causâ quidem, et, sicut rex in ira motus asseruit, eo quòd regulus, contra sacramentum sibi debitum, Danis favebat, maximam ex Cumbria prædam arripuit. Postea tamen concordēs per omnia statim effecti, pace firmâ de cetero convenerunt. Hæc autem Cumbriæ prædatio per regem Ethelredum facta fuit anno Domini millesimo, regis verò Grime anno quinto. Ejus autem anno septimo, idem Ethelredus omnes Danos uno die, videlicet Sancti Bricii, per totam Angliam, consilio ducis Edrici proditoris, inter quos nobilem feminam Guynildem, regis Suani Dacorum sororem, occidi jussit. Quamobrem furibundus Suanus, postmodum Angliam adveniens, apud Sandwich applicuit, et, in ultionem tanti sceleris, eam rapinis et cædibus, ac provincialium erasis opibus, et ad naves cum obsidibus deportatis, non ut dominus, secundum WILLELMUM, sed ut tyrannus atrocissimus totam enormiter destruebat. Octavo quidem anno dicti regis Grime, Othoni tertio successit Henricus primus imperator electus, et imperavit annis XXII. sed secundum MARTINIANUM annis duodecim et mensibus quinque, et permansit regnum vacuum annis duobus. Hujus tempore luna est in sanguinem conversa. Nota, quòd plures sunt Henrici reges quàm Henrici imperatores; unde cum legitur Henricus primus, ratione imperii dicitur primus, sed ratione nominis dicitur secundus: fuit enim quidam Henricus rex ante ipsum. Idem intellige de Conradis. Hic Henricus primus dux Bavarorum, ab omnibus principibus in imperatorem electus, multa bella prosperè gessit in Germania, Bohemia, et Italia. Postremò volens soli Deo vacare, cum esset Christianissimus, episcopatum Bamburgensem * fundavit, et in Camburgensi ecclesia, quam ipse et uxor ejus Kunegundis ambo virgines ædificaverunt, requiescunt miraculis coruscando. Hic etiam sororem suam Gillam Hungarorum regi Salomoni dedit uxorem; erat enim hætenus idololatriæ deditus, sed uxoris hortatu, cum tota gente sua, Christianismum suscepit, et in baptismo, mutato nomine, dictus est Stephanus. Cujus merita per Hungariam usque hodiernum diem, magnâ miraculorum gloriâ, commendantur.

* *Babembergensem*, Martinus Polonus; et paulo post, *Kunegunda*.

CAP. XXXIX.

De conditionibus Anglorum notatis in Polychronicon, et de quadam prophetia.

TEmpore verò coronationis supradicti Ethelredi, Sanctus Dunstanus hæc mala, quæ modò superveniunt Anglis, spiritu prophetico prænuñciavit, sibi dicens; WILLELMUS: Quia, inquit, per mortem fratris tui ad regnum aspirasti, audi verbum Domini; hæc dicit Dominus Deus, Non delebitur peccatum ignominiosæ matris tuæ, et virorum qui interfuerunt illius consilio nequam, nisi multo sanguine miserorum provincialium. Et venient super gentem Anglorum mala, qualia non passa est ex quo venit in Angliam usque tempus illud.

De conditionibus Anglorum Polychronicon libro primo cap. ultimo. EUGENIUS Papa dixit, gentem Anglicanam ad quæcunque facere † vellet idoneam, nisi levitas animi impediret. Et, sicut Hannibal negabat se posse vincere Romanos nisi in propria patria; ita gens Anglica, dum peregrinatur, invincibilis est, in sedibus verò propriis facilius expugnatur. IBIDEM. Gens ista, quæ sua sunt fastidians, vituperat propria, commendat aliena, de statûs sui gradu vix unquam contenta, quod alterius congruit libenter in se repræsentat. Unde quidam;

Anglicus est angelus, cui nemo credere potest:

Cum tibi dicit Ave, tanquam ab hoste cave.

Immodò nonnulli eorum genus omne circumeuntes nullius generis sunt: omnem ordinem attemptantes nullius ordinis sunt. Nam in gestu sunt histriones, in affatu citharones, in convictu nebulones, in quæstu caupones, in apparatu tirones, in lucris agri † Dædali, in cubilibus Sardapali, in templis simulacra, in curiis tonitrua. Sed et in cunctis passim Angligenis tanta vestium varietas et apparatus multiformitas inolevit, ut neutri jam generis quilibet penè censeatur. Unde quidam:

Indumenta varia mihi sunt miranda:

Quorum quædam brevia sunt, nec refecanda;

Fragæ vix tangentia, manu nec levanda.*

Cur sic coarctantur?

Tempora mutantur, sic et vestes variantur.

Magis sunt hæc anxia, curta quàm sculpuntur

Scissoris prudentiâ; membra nec teguntur.

Talibus in Anglia vestibus utuntur

Nobiles in domo:

Vestes, non homines, omnis honorat homo.

Habent epitogia manicas talares,

Quas ter cira brachia leviter plicares;

Propter anitergia, quis culum tersares,

Gumpbo † sine lite.

Heu quin pellitæ culis essent malè tritæ.

† Ita MS. D. G. M. reliqui, fore vellet. † L. Argi, sed vide Polychr. * Ita emendavimus; nam fragos, MS. Capr. fruges, MS. Coll. Edin. † Gumpfo, MS. Cap.

*Larga sunt fentricula vestibus descissa,
Ab ascella patula, tenuis crure fissa:
Cui datur infula, vestis et promissa
Sacris qui vacaret;
Iure cruentaret bene regulus, ut tolleraret.*

*Longa liripipia regnant regione,
Ad zonam pendentia pro devotione.
Nova cupatoria nitent ex ambone,
Quæ non ab antiquo.
Si pes in vico somnit, non dic inimico.*

*Barba mento vebitur, ut longæ stirillæ,
Pectineque colitur, setæ ut suillæ,
Quo crinis diligitur, audax si sit ille.
Creditur idcirco,
In mundi circo non est audacior birco.*

*Culter cum manubrio genitali tensus,
Pendet de marsupio, quo jurat offensus:
Faucum penetratio fiet, ni per census
Noxæ redimantur.
Leto non dantur omnes quibus insidiantur.*

*Pileus, ut urnula terræ, caput tegit
Cujusque, cum cordula rubea quem regit,
Fistulæ mordacula zonæ sunt qui degit,
Quodque servit horum,
Quisquis servorum caput instar ingenuorum.*

*Indutam si videris quamquam dominarum,
Caudatam percipies duarum ulnarum
Stolam post se trahere; ad modum ferarum
Fugies. Sic fumus
Inde quidem domino fert acceptabile munus.*

*Quoddam genus simiæ gens est Anglicana.
Ceteros quotidie fert, ut videt: vana
Plura nunc inertiae dantur et mundana
Mentis lascivorum.
Nobis cunctorum rex præstet regna polorum.*

Propter hujusmodi insolentias Anglicorum, prophetavit quidam sanctus anachorita, primis temporibus Ethelredi regis, in hunc modum: HENRICUS, libro sexto. Angli, quia prodicioni, ebrietati et negligentiae domus Dei dediti sunt, primò per Danos, deinde per Normannos, et tertio per Scotos, quos vilissimos reputant, erunt conterendi. Horum quoque trium contagiorum duo, videlicet prodicionis et gulæ, per Danos primò, per Normannos secundò, verificata sunt; tertium verò, negligentiae domus Dei, per Scotos restat hætenus verificandum.

CAP. XL.

De causa cladis per Danos Anglis illatæ.

LIBET igitur præactæ cladis Danorum Anglis illatæ causam, ad audientium sive legentium futurorum cautelam, breviter his scriptis intimare. IN TABULA LONDONIENSI: In Anglorum quidem ecclesia primitiva religio clarissimè resplenduit, ita ut reges et reginæ, principes et duces, consules et barones, ac ecclesiarum rectores, cœlestis regni desiderio succensi, monachatum, spontaneum exilium, vitam solitariam certatim appetentes, relictis omnibus, Dominum consequerentur. Processu verò temporis adeo in eis omnis virtus emarcuit, ita ut nulla gens proditione vel fraude eis confimilis videretur: nec erat eis invisum aliquid, nisi pietas et justitia; nec quidquam provisum, nisi bella plusquam civilia, et sanguinis effusio innocentum. Misit igitur eis Deus omnipotens gentes paganas et crudelissimas, velut apum examina, quæ nec quidem sexui muliebri, aut parvulorum parcerent ætati, Danos scilicet et Norvagenfes, Gothos et Suevios*, Wandalos et Frisos, qui ab exordio regis Ethelvulfi, usque ad Normannorum adventum, per annos fermè ducentos triginta, terram hanc peccatricem, à mari usque ad mare, et ab homine usque ad pecus, deleverunt. Sic quidem Angliam crebro et undique invadentes, non solum eam subjugare ac possidere, sed prædari et perdere satagebant: quoniam †, si aliquando vincerent Angli, non proficiebant, cum alibi classis major et exercitus ex improvísò et subito adveniret. Nimirum dummodo reges Anglorum in plagam regni orientalem contra illos tenderent pugnaturi; antequam turmæ appropinquarent hostibus, nuncius advolabat, dicens; Quonam, rex, iter sumis? Ecce nunc classis paganorum innumerabilis ex australi parte regni littora occupans, urbes et villas prædans, ferro quæque sibi obvia et incendio conflagravit. Nec minus ideo rumor hujus ab oriente, vel occidente aut aquilone, superveniens, omnem indigenis spem salutis ademit. Sicque tot malis ac rumoribus finistris, reges cum objectis cordibus dissecantes, contra hostiles incursionibus dubium certamen inibant. Unde contigit, ut quandoque cives, quandoque vincerentur et hostes: unde quidam metricè;

*Cernitur in gestis Anglorum plurima pestis;
Captivis, mæstis, miseris est Anglia testis.
Sunt nam bis bina, fraus, fastus, guerra, rapina
Plana ‡, quibus pœna manus est Anglis aliena ‡.*

* Al. *Suethedos*.
Perth. et Cupr.

† Qui, edit. Hearn. et MSS. aliquot.

‡ Plena, MSS. Coll. Ed.

† Addit MS. D. G. M.

*Anglia consumit, sumit, bibit, ebibit, haurit,
Exhaurit, vacuat evacuatque cyphos.
Dum bibit et rebibit, componitur inde peribit.*

CAP. XLI.

De occisione regis Grime per Malcolmum filium Kenedi.

INTER Malcolmum filium Kenedi, de quo præactum est, et regem Grime durante litigio, damna regnicolarum, per annos octo continuata, quis poterit in omnibus explicare? Libentiùs tamen multo favit populus his quæ per ipsum Malcolmum *, quàm quæ per regem, fiebant. Nam in omni re militari, tam serio quam joco, nulli † penè secundus in regno floruit. In vibrandis sive jaciendis ensibus aut lanceis peritum, famem, sitim, frigus, atque vigilias ad diu, quod mirum est, tolerantem, annales tradunt historiæ. Igitur per regni sæpius peragrando partes, ab insidiis Grime se cautè muniens, optimatum sibi multorum conglutinavit animos, et ad suæ fidelitatis sacramentum clam illexit. Vulgus quoque reliquum, quia variis eum virtutibus sciebat præditum, ac habilitate corporis et formâ floridum, omni voto suum laudibus nomen et famam extollere cœpit, atque dignum se regno præ ceteris, quia juris ‡ potioem, etiam in aperto prædicabat. Hujusmodi verò favore populi, quorundamque principum instigatione roboratus, continuò mittens ad regem per nuncios, unum è duobus eligere mandat, ut vel evacuata sede regiâ, coronam, quam hætenus, sicut suus prædecessor, injustè tenuit, abjiciat; aut campestri bello, turmis bellantium ambo muniti, vel solus cum solo, si placuerit, justo se Dei committentes judicio configere, quis eorum alteri subjici debeat quoquo jure. Unde multum Grime indignatus, ipsum arbitrans non posse resistere, confestim cum suis, in quibus confidebat, cum eo bellandum profectus est. At è contra Malcolmus, eodem proposito cum paucis obviam sed electis audacter pergens, opportunum usque bellandi devenit campum, cui nomen Achnebard: in quo signis utrinque † collatis congressi, bellum crudele de tantis agminibus commiserunt. Rex tandem pugnando fortiter mortali vulnere sauciatus, et à suis è bello repentè ductus, eadem interiit nocte: ceteri quidem omnes suæ partis hoc videntes fugerunt; sicque felici successu Malcolmus triumphum obtinuit atque regnum. Posterâ verò die, cum de morte regis verum audisset, suis præcepit familiaribus, ut nihil timentes funus ejus tollerent, et in sepulchro regum in insula Iona sepelirent. De quo dicitur;

*Annorum spatio rex Grime regnavit et * octo,
Kenedi natus, qui genitus Duff erat.
Quo truncatus erat Bardorum campus habetur,
A nato Kenedi nomine Malcolmo.*

* Ita libb. Capr. et Perth. in reliquis deest *Malcolmum*. † Ita editio Hearnii et MS. D. G. M. reliqui libri *nullus*. ‡ *Viris*, edit. Hearnii et MS. D. G. M. † *Utriusque*, MSS. Cupr. Perth. et Coll. Edinb. * *Al. regnaverat.*

CAP. XLII.

Quomodo regnum debetur alicui quadruplici ratione sive unius alterius eorum.

NEC hæsitandum est de jure hujus Malcolmi, quia licuit sibi regnum, sibi de jure successionis debitum, etiam bello conquerere; cum certè quodlibet regnum debetur regi quadruplici jure, vel saltem unius alterius hujusmodi juris, quorum Malcolmo triplici præmissorum jure illud regnum sibi debebatur. Omnis enim rex vendicat sibi jus vel per descensum sanguinis, vel jure electionis, vel per conquestum potestatis, vel per donum superioris principis. Moderni reges vendicant jura sua per descensum et propinquitatem sanguinis, et reputatur justitia optima. Consimilem justitiam habuit iste Malcolmus, ut patet per capitulum xxxii. suprà eodem libro. Secundò fiunt aliqui reges per electionem; et qui sic ritè et canonicè eliguntur, habent justitiam claram quamdiu vixerint: Sic fit dux Venetiarum et moderni imperatores Romani per electionem. VINCENTIUS in Speculo Historiali, lib. ii. c. vj. Thraci eligunt sibi regem, in cujus electione non prævalet nobilitas generis, sed univerforum suffragium: populus enim eligit spectatum moribus, inveteratum clementiâ, et annis gravem, cui liberi nulli; pater namque nullus admittitur ad regendum. Quod si prolem genuerit, exuitur regiâ potestate, ne regnum fiat hereditarium. Consiliarios quadraginta secum habet, ne solus judicet, qui secum cuncta pertractent; qui, si in aliquo delicto deprehenditur, morte punitur. Non tamen manu cujusquam tangitur, sed omnium facultas sibi denegatur, etiam colloquium: quia legimus, quòd quando Romani volebant elegisse filium Adriani in imperatorem, pater restitit eis in faciem dicens: Intuitu mei hoc facitis quod facere non debetis; nam principatus non sanguini debetur sed meritis: et inutiliter regnat qui rex nascitur et non meretur. Tertiò aliqui fiunt reges per conquestum. Et iste fuit primus color et ratio quo homines cœperunt regnare super terram, et fieri reges: quorum primus fuit Nembroth, de quo suprà, libro primo cap. ix. Quartò fit aliquis rex ex dono superioris, sicut fuit Herodes rex Judææ, cui Cæsar contulit regnum: Saul, David, Salomon, reges Israël, ex dono Dei; quia Salomon fuit junior inter omnes fratres suos, sicut David inter suos, tamen de mandato Domini factus est Salomon rex, aliis fratribus derelictis. Simile habes suprà de regibus Aidano et Eochodio Buyd, qui electi sunt à Domino, spretis fratribus senioribus, sicut per angelum edoctus fuit Sanctus Columba eos in reges promovere †, ut suprà lib. iiii. cap. xxvij. * Quia, si imperator terrenus potest regnum dare, multo meliùs Deus, qui est imperator altissimus: unde scriptum est Danielis cap. iv. *Altissimus dominatur in regno hominum, et cuicumque voluerit dabit illud.* Hæc propterea hîc inferuimus, quòd hucusque, laus Deo, posteritas hujus invictissimi regis feliciter in Scotia successit, præterquam quòd per quædam corrupta

† Al. *assumere.* * Vide ergo lib. iii. cap. 27. et 38. Successit Eochodius Buyd, quia majores natâ fratres in bello fuerant interempti.

intervalla Machabeda † et Lulach fatuus, Donaldus Ban frater ‡, et Duncanus filius nothus Malcolmi Canremore, modicis vicissim temporibus, sibi regnum, nullo juris titulo præmissio, de facto usurpabant. De justitia sive colore ejus quam ad regnum habuit Johannes de Balliolo et Eadwardus filius ejus, postea in locis suis tractabitur.

CAP. XLIII.

De rege Malcolmo, et filia ejus Beatrice nupta Abthano de Dul.

Postquam verò Malcolmus victoriam, ut præmittitur, obtinisset, non sibi statim nomen assumpsit regium, sed convocatis regni principibus, coronam ab eis sibi dari si jura permitterent, nec alias, humiliter exegit. At illi regiae successionis legem, patris sui diebus statutam, per omnia ratam habentes, ipsum repente regem constituunt, regni diademate coronatum. Regnare coepit anno Domini millesimo quarto, ac imperatoris Henrici secundo, regnavitque feliciter annis triginta, fortis bellator et victor cujusque gentis conterminæ suam molientis audaciam experiri. Non enim ipsum aliquam habuisse sobolem legimus, præter unicam filiam nomine Beatricem, magnæ strenuitatis et potentiae viro nuptam Crynyn Abthano de Dul, ac insularum fenscallo; de quo in quibusdam annalibus, vitio scriptoris, reperitur Crynyn abbas de Dul; sed verius scripsisset Abthanus de Dul. Derivatur autem Abthanus ab *Abba*, quod est pater, vel dominus, et *thana*, quod est respondens vel numerans: unde Abthanus, quasi thanorum supremus, vel eorum sub rege dominus, cui tenentur annuatim de suis firmis et redditibus domino regi debitis respondere. Abthanus autem regales habet numerare redditus et fiscalia, velut officio fungens œconomi † sive camerarii. Idem autem Abthanus ex uxore sua filium genuit nomine Duncanum, qui postmodum, avo suo decedenti, regno successit, ut infra patebit. Iste Malcolmus, ubilibet, Deo favente, tantâ victoriarum hostes vincendo triumphavit gloriâ, quod in omnibus ipse quibuscumque sui fit mentio scriptis, semper pro titulo rex victoriosissimus appelletur. Danorum verò piratas sæpe de navibus ad terram egressos, et partes regni mari contiguas deprædantes, ternis vicibus casu feliciter circumventos devicit: semel etiam ab indigenis, eo tamen absente, fugati sunt. Osthredum itaque comitem Anglicum, sed Danis subditum, cujus inter eos simultatis exortæ causam nescio, Cumbriam prædari conantem, receptis prædis, juxta Burgum bello difficili superavit. Primis penè diebus post suam coronationem, in aquilonis partibus, grandi navigio Norvagiensium exercitus adveniens, et moram inibi destruendo diu protelans, per eum bello noctu deletus est, adeo quod pauci, nautis exceptis, evadentes belli cladem domi ceteris nunciaverunt. Triginta de suis tantum perdidit: unde diu post hoc bellum ab eorum incurfu terra siluit. Confimilis olim belli victoria Gnæo Pompeio contigit, cui delatum est bellum à senatu contra Mithridatem minoris Armeniæ regem, quem, ut refert EUTROPIUS, nocturno

† *Machabæus*, libb. Cupr. et Coll. Edinb. ‡ Hæc verba, *frater*, --- *filius nothus Malcolmi Canremore*, --- *nullo juris titulo præmissio*, desiderantur in cod. Col. Ed. † *Iconomi*, MSS. prælio

prælio vicit, castra dirupit, quadraginta millia suorum occidit, viginti de suo tantum exercitu perdidit et duos centuriones.

CAP. XLIV.

De eodem rege Malcolm, et fundatione episcopatus apud Murthillach, nunc verò translati ad Aberdon.

DANIS atque Northumbris, qui tunc velut una gens coierant, Cumbriam vastantibus, adventus eorum aliquando per nepotem Duncanum rex prævisus occurrens, magnam exercitus partem miserâ cæde prostravit. Dederat enim ei Cumbriam antea, regis Æthelredi consensu nondum obtento, quia transitus ad regem per regnum securus non erat, tum ob metum Danorum, qui tunc per regnum adeo libere vagabantur, ut per quinquaginta milliaria prædam ad naves convehèrent, nullas provincialium insidias formidantes; tum ob indigenarum prodicionem, qui nec suo regi, secundum Willelmum, fidelitatem servabant. WILLELMUS, Si quid, urgente necessitate, rex et duces arcanum et utile decrevisset, statim ad Danos deferebatur per proditores, quorum præcipuus diffamatur * Edericus, quem rex comitatus Merciorum præfecerat, fex hominum, et dedecus Anglorum, versutus nebulo, dissimulare cautus, fingere paratus; consilia regis ut fidelis venabatur, ut proditor disseminabat: ad hostes sæpe missus pacis mediator, pugnam accendit. Hæc ille. Anno regni Malcolmi septimo de multimodis sibi collatis à Deo beneficiis continuè recolens, quid illi retribueret mente sollicitâ revolvit. Spiritus Sancti tandem operante gratiâ, divinum augere cultum corde concipiens, novam episcopalem constituit sedem apud Murthillach, non procul à loco quo, superatis Norvagensibus, victoriam obtinuit, ecclesiis ac prædiorum redditibus plurimis prædotatam. Hujus autem diocesis † sive territorium, ab amne sive fluvio, qui dicitur Dee, transversum protendens usque flumen de Spey ‡ dirigi voluit. Ad hanc sedem primus episcopus vir sanctus et episcopatu dignus, cui nomen Beyn †, ad regis instantiam à domino Papa Benedicto VIII. promotus est. Hunc Benedictum post mortem vidit quidam episcopus, ut scribit Petrus Damianus, nigro equo quasi infidentem corporaliter; qui dixit ei, Nonne tu es Benedictus Papa, quem jam nuper defunctum esse novimus? Respondit, Ego sum, inquit, infelix ille Benedictus. Et quomodo est, inquit, tibi, pater? Graviter, ait, torqueor; sed de Dei misericordia non despero, si mihi adjutorium præbeatur. Vade, inquit, ad successorem meum Johannem Papam, et dic, ut in tali theca summam pecuniæ accipiens, pauperibus distribuât; quia quicquid antea pro me pauperibus datum fuerat nihil mihi profuit, quia de rapinis fuit. Quod episcopus fideliter explevit, et episcopatu cedens monasterium intravit. Post Papam Johannem, qui fuit hujus nominis vicesimus primus, alius successit Benedictus, qui fuit hujus nominis nonus, nepos superioris Benedicti: qui post mortem apparuit cuidam juxta molendinum, in specie cujusdam monstruosi

* Al. defamatur et diffamator.
† Reyn, edit. Hearnii, malè.

† Ita lib. Perth. reliqui, diocesis.

‡ Al. Spee.

animalis, cujus caput et cauda asini erant, reliquum corpus sicut ursus. Cúmque conspexisset territus fugeret, clamans monstrum post ipsum, dixit, Noli me expavescere, quia quanquam vellem tibi nocere, non potero. Scito me hominem fuisse sicut tu es; sed sic repræsentabo me sicut olim, infelix Papa existens, bestialiter vixi.

CAP. XLV.

De Eadmundo Ironside, et mirabili historia Lupoldi.

ANNO decimo tertio rex obiit Ethelredus, vir, secundum WIL-
LELMUM, miseriis et laboribus natus; cui successit filius ejus
Eadmundus Ironside ex filia Thoreti comitis genitus, et anno secundo,
fraude prænominati proditoris Ederici, nequiter occisus est: de quo
prolixior libro sequenti sermo fiet. Post quem Cnuto Danus, Suani
filius, ab omni statim Anglia susceptus est in regem; expulsis interim
filiis suis, Eadmundo et Eadwardo, veris regni heredibus, dicti scelere
proditoris, ut idem liber subsequens ad plenum declarabit. Anno vi-
cesimo secundo, Domini videlicet MXXV. primus electus imperator
Henricus obiit, cui succedens Conradus secundus, quamvis, ut præ-
diximus, primus inter imperatores non numeratur, quia non imperavit
in Italiam: et ideo caruit benedictione imperiali. Hic Conradus II.
imperavit annis quindecim, secundum alios viginti. Hic multas leges
condidit, et, pacem in terris servare cupiens, statuit, ut quicumque
principum pacem infringeret capite plecteretur. Hujus statuti trans-
gressor comes Lupoldus accusatur, qui, cupiens vitam servare, cum
paucis et uxore et filiis fugiens in vastam solitudinem, ipsam multis
temporibus tanquam heremita inhabitavit, nullo penitus sciente quo de-
venisset. Sed contigit imperatorem ad illas partes accedere, et, cum
venationis causa, bestias insequens per solitudinem diceretur, sic se ab
omnibus elongavit, ut, solus remanens, ubi esset penitus ignoraret:
et, nocte appropinquante, imperator multum anxius casu ad prædicti
comitis eremitorium pervenit. Qui benignè receptus, cum post labo-
rem in stratu dormiret, et eadem nocte prædicti comitis uxor filium
peperisset, audit vocem imperator in somnis, ipsum puerum generum
suum futurum, ac imperii successorem. Hanc vocem imperator primò
contemnens, cum iterata fuisset, anxius viso puero, de mane cum ad
suos pervenisset, vocatis duobus secretariis, occultè mandavit, ut præ-
dictum puerum rapientes, in silva occiderent, et sibi cor pueri appor-
tarent. Ipsi, juxta mandatum præfatum, puerum rapiunt, et miseri-
cordiâ moti, non occidunt; sed in nemore relinquentes, cor capti le-
poris, in argumentum occisionis, imperatori deferunt. Accidit autem
ut die eadem dux Henricus, venationis causa, in eadem silva solus
errans, puerum vagientem audiret, ipsumque pulchrum conspiciens,
uxori suæ sterili occultè deportans, mandavit eidem, ut quòd ipsum
genuerat affirmaret: quod et factum est; vocavitque eum nomine suo
Henricum. Cúmque jam adultum imperator vidisset, pensans vultum
quem olim viderat, et ætatem, licet multum teniente patre, (scilicet
ante Henrico) juvenem ut sibi astaret retinuit, tractans apud se qualiter
ipsum occultè perderet. Et post aliquod tempus misit eum cum literis
ad

ad imperatricem scribens, ut ipsa, sub obtentu gratiæ suæ, eodem die quo ipse juvenis ad ipsam veniret, ipsum occultè suffocaret. Sed juvene iter agente, cùm in domo cujusdam presbyteri quiesceret, presbyter, ipso dormiente, curiosius ipsius marsupium pertractans, literas imperatoris conspexit; et illas cautè aperiens, sententiam subtiliter commutavit: nam, abrafo, *ipso die continuo moriatur*, reposuit, *ipso die filia nostra eidem matrimonio tradatur*. Quod et factum est; licet cum magna admiratione imperatricis, propter tam subitum et stupendum mandatum. Quo scito, imperator obstupuit: sed postquam investigavit illum verum ipsius patrem nobilem comitem Lupoldum fuisse, quem rusticum credebat, dolor ipsius mitigatus est. Qui Henricus postquam Conrado successerat, in loco nativitatis suæ magnum construxit monasterium. Anno Conradi septimo Cnuto rex Romam proficiscens, ac ibidem elemosynis peccata redimens, post aliquanti temporis spatium in Angliam est reversus.

CAP. XLVI.

De contentione regis Malcolmi et Cnutonis Dani pro Cumbria.

NON enim hætenus Anglorum regi Cnutoni, qui regnum invaserat, pro Cumbria Duncanus, quanquam iterum et iterum ab eo summonitus, hominum fecerat; quia non inde sibi de jure, sed regibus Angligenis fidem deberi, rex rescipit. Quapropter à Romana peregrinatione rediens, confestim magna cum armatorum potentia Cumbriam, suo subdendam dominio, pedetentim advenit. Cui rex Malcolmus, forti præsidio suffultus, obviam perrexit, æquè per omnia paratus ad pugnam: sed, Deo volente, præsulum ac ceterorum interventu proborum, ad hanc, quæ sequitur, adducti sententiam conveniunt, ut videlicet regis nepos Duncanus Cumbriæ dominio liberè, sicut prædecessorum aliquis liberiùs tenuit, de cetero gaudeat in futurum: dum tamen ipse, futurorumque regum heredes, qui pro tempore fuerint, regi Cnutoni, ceterisque suis successoribus Anglorum regibus, fidem consuetam faciant. Et sic ab invicem in pace discedunt, per omnia concordati. Præcedentium quippe duorum regum, Constantini scilicet et Grime, qui justè per eum et suos, ut putabatur, occisi fuerant, quidam ex stirpe progeniti, nequando se rex suspectos habeat, ejus dolose flagitant amicitiam, nec astricti, fidem sibi firmam jurantes, quæ semper et hosti publico servari convenit, suum nihilominus spirabant ad interitum. Illorum autem animos etiam et ipse sibi benevolos inducere volens, sæpiùs eos donis et redditibus ditare laborat, sed in vanum; nam ea rarè, quæ duris radicata sunt ossibus, evelli poterunt * molli carne. Factum est autem postea, dum quâdam die solita cum equitum curia, nescio quo vel quid agendum negotii, per viam, quâ tenderat, profectus est; quod perfidis grassatoribus, investigatione diligenti præhabita, verum patuit; et orbitam juxta Glammis, per quam iturus esset, satellitum suorum latrunculis intempestæ noctis tenebris obstruentes, ipsum, nihil hujusmodi tyrannidis præmeditantem, ex in-

* Ita lit. Perth. reliqui, *poterint*.

fidiis effusi subito circumveniunt. At ille quidem imperterritus cum suis in eos audacter irruens, mox copias eorum, quæ suis tricies plures fuerant, occisis proditorum majoribus, victoriâ lugubri superavit. Rex, proh dolor! in pugna vulneratus, per tres dies supervivens, cruoris tandem profluvio, qui fisti nequeat, in mortem, cunctis dolendum Scotigenis, octogenarius et supra resolutus est. Sic quidem felicitatis victoriæ munus, quod Deus viventi frequenter contulit, etiam et morienti gratis eidem id donavit. De quo hujusmodi habentur metra;

Idem Malcolmus deca ter regnavit aristis:

In pugnis miles victoriosus erat.

In vico Glamis rapuit mors libera regem:

Sub pede prostratis hostibus, ipse perit.

Abthani Crini, jam dicti filia regis,

*Uxor erat, Bethoc * nomine digna sibi.*

C A P. XLVII.

De vitio prodicionis, omnium vitiorum vilissimo.

NEQVE verò tantæ probitatis et excellentiæ rex, tantæque fortitudinis invictæ princeps, necnon tantæ virtutis et audaciæ miles, evadere posset, quin sceleratorum occumberet sævitiâ proditorum. O nefanda proditorum rabies! O maledicta prodicionis occultæ conditio; quæ nunquam præter in se confidentes, et quos fide tenetur, præcipue decipit! O malum malorum omnium incomparabiliter fœdissimum, et cunctis hominibus execrandum! Verè proditor, quia fidem perdit, homo non est, nec alio nomine dignus, quàm quod, renunciando fidem* sponte suscepit, hoc est, proditor. Fides, dicit philosophus, firmissimum humani pectoris bonum est, nullâ necessitate fallendum† cogitur, nullo præmio corrumpitur; qui sine fide est, omni bono vero vacuus est. Error iste, quem odire debet quicquid odire ‡ potest; in hoc errore detenti, quantum ad hoc, dæmonibus deteriores sunt. AUGUSTINUS. Qui palam adversarius est, facile cavendo vitari possit; hoc occultum malum et domesticum opprimit antequam prævideri possit. ELEUTHERIUS PAPA. Nec calumnia, neque vox proditoris, audiatur †. HIERONYMUS. Regibus et principibus servari fidem oportet, quam qui non exhibuerit, apud Deum invenire præmia non potest: quia, ut dicit PETRUS BLESSENSIS, nihil detestabilius est vitio * prodicionis in milite. Licet Joab omnia fecisset fortiter, non tamen computatur in catalogo fortium David, quia fortitudinem ejus proditio in Abner et Amasam denigravit. Sola fidelitas est, quæ dilatat principis et populi gloriam, quæ pacem firmat, et terrorem incutit inimicis. Abhorrent utique dominis subditi legiis, vel quibuscumque fidem debeant, seu quomodolibet aliis in se confidentibus, prodicionem inferre; scientes firmiter justum judicem, vel hîc, vel in futuris latebris hoc horribiliter . . ulturum, exemplo maledicti Judæ, qui, postquam filium Dei

* Al. Betolis, et infra Beatrix. † Fallendi, MSS. Cupr. et Perth. * Ren. fid. proditor efficiatur, MSS. ‡ Al. odiri. † Sententia Eleutherii desideratur in codd. Coll. Edinb. Cupr. et Perth. * Nota, edit. Hearnii. . . Ita editio Hearnii: deest vox horribiliter in cod. D. G. M. et tota hæc sententia in reliquis nostris MSS.

Dominum nostrum Jesum Christum, cui non latuit ejus proditio, tradidisset, de seipso nutu Dei vindictam sumpsit: nam statim abiens et laqueo se suspendens, crepuit medius, et diffusa sunt omnia ejus viscera. Cujus discipuli ceteri quique proditores meritò reputantur. Deus itaque justus judex, de proditiosa pagani morte Julii Cæsaris vindictam sumpsit. SÜETONIUS. "Percussorum Cæsaris, fere neque
 "triennio quisquam ampliùs supervixit, neque suâ morte defunctus
 "est. Dammati omnes, alius alio casu periit: pars naufragio, pars
 "prælio, nonnulli eisdem pugionibus, quibus Cæsarem violaverant,
 "sefe crudeliter interemerunt." Caveant ergo sibi proditores, ne quemquam Christianum prodant principem, seu quemvis alium in se confidentem, ob metum justì judicis, qui tantam exercuit in proditores vindictam pro pagano. Sequitur exemplum, quàm pulchra sit in homine fidelitas, et quàm vilis proditio. Olim verò, pro captivis Romanorum redimendis, Fabricius Epirorum regi Pyrrho missus est; quem cum pauperem cognovisset, quartâ parte regni promissâ, rogat ut ad se, dimissâ patriâ, transfret: quod contemptum est à Fabricio. Interjecto quidem anno, idem Fabricius cum exercitu pugnandum directus est contra Pyrrhum; et cum ejus et Fabricii castra vicina fuerant, Pyrrhi medicus ad eum nocte venit, promittens veneno se Pyrrhum occisurum, si sibi aliquid polliceretur; quem Fabricius vinctum reduci jussit ad dominum, Pyrrhoque dici quid contra caput ejus spondidisset. Tunc rex admiratus dixisse fertur; Iste est Fabricius, qui difficiliùs ab honestate, quàm à cursu suo sol, averti potest. Ecce duo valde dissimiles, quorum alter nullo beneficio, non quartâ parte regni, licet pauper, redimi potuit hosti favere contra patriam, nec proditoriè voluit ut hostem vinceret: alter verò dominum ultrò mercatum obtulit levi pretio. Ideo, ut consulit AMBROSIVS, caveamus proditorem, ne per unum multi fluctuemus.

CAP. XLVIII.

De liberalitate, seu potiùs prodigalitate, regis Malcolmi qui nihil sibi retinuit.

PRæfatum quoque Malcolmum in donis adeo largum fuisse, vel potiùs prodigum, historiæ tradunt, ut, cum omnes totius regni terras, regiones, et provincias, ritu priscorum, in propria possessione tenuerât, nihil inde possidendum sibi retinuit, præter regis sedis Sconæ monticulum, quo reges amictu regali sedentes in throno, judicia, leges et statuta subditis soleant propalare. Antiquitus verò consueverant reges suis dare militibus plus aut minus de terris suis in feodifirmam, alicujus provinciæ portionem vel thanagium: nam eo tempore totum penè regnum dividebatur in thanagiis; de quibus autem cuique dedit, prout placuit, vel singulis annis ad firmam, ut agricolis, vel ad decem annorum, seu viginti, seu ad vitæ terminum; cum uno saltem aut duobus heredibus, ut liberis et generosis; quibusdam itaque, sed paucis, in perpetuum, ut militibus, thanis, et principibus; nec tamen adeo liberè, quin eorum quilibet domino regi persolveret annuatim certum censum. De quibus terris omnibus et annuis redditibus, cum sibi nihil, ut dictum est, reservâisset, generali tandem curiâ, necessitate coactus, quoddam

quoddam ab eis emolumentum regiae dignitati congruum provideri petiit, aut terras videlicet aut redditus competentes, vel saltem annuale subsidium, quo suae majestatis per omnia sustentetur honestas; ita tamen quod imbecillis plebicola contributionis annuae nullatenus gravi deprimatur onere. Quod ab omnibus gratanter, tam plebe quam nobilibus, approbatum est et concessum. Insuper et cuncti nobiles cujusque status annuunt, quod omnium terrarum ac heredum suorum custodia domino regi per annos viginti remaneat, una cum releviis et maritagiis cujuscumque principis ac liberè tenentis post decessum. Rex enim iste Malcolmus, licet tam pace quam bello magnanimus, quod inconsultè sua distribuit videtur; non quia bene meritis secum bellis militantibus, et dignis, dona gratis decentia dederat; sed quia prodigus, omisso largitatis tramite, non suae partem possessionis, immò totam, nihil sibi retinens, dissipavit. Inconsultè satis fit illa donatio, quam necessaria sequitur donorum repetitio. Unde BERNARDUS; Si stultus est qui partem suam deteriore facit, quis ille est qui penitus reddit se vacuum, ut de bonis suis nullam sibi partem reservet? GREGORIUS. Quibusdam inopiam ferre non valentibus, tolerabilius est minus dare, quam, post largitatem suam, ex inopiae angustia murmurare. SENECA. Cave ne beneficium tuum majus sit facultate tuâ; inest enim tali liberalitati cupiditas capiendi, nisi ad largiendum suppetant copiae: sequuntur enim saepius talem largitionem rapinae. Cum enim dando egere coeperint, alienis bonis manus inferre coguntur, et odia majora eorum assequuntur quibus ademerunt, quam eorum favores quibus dederunt. Unde CLAUDIANUS:

*Et luxus populator opum, quem semper adhærens
Infelix humili gressu comitatur egestas.*

Hæc tria depauperant divitem, videlicet;

*Porta patens, dominusque puer, dapiferque remissus,
In tenuem redigunt borrea plena statum.*

CAP. XLIX.

De successione regis Duncani nepotis Malcolmi, et ejus morte.

SEpulto quoque Malcolmo cum patribus in insula Iona, successit Duncanus nepos ejus, quem Abthanus Crynyn genuit ex filia Beatrice. Cæpit anno Domini millesimo tricesimo quarto, necnon imperatoris Conradi secundi decimo: regnavit autem annis sex. Ejus anno secundo Cnuto Danus Anglorum rex obiit, id est anno Domini MXXXVI. * Et sibi filius ejus Haroldus Harefote succedens, quinque annis

* In diversa abit liber Cuprensis his verbis: "Paulo tamen ante ejus obitum, super Norveganos Suanum filium suum constituit regem, super Danos Hardecnutum, et Emmæ filium Eadwardum super Anglos, locavit: Postea secundo idus Novembris apud Scafteriam vitâ decessit, et Wintoniæ in veteri monasterio tumulatur. Non multo post tamen regnum Angliæ inter Haroldum et Hardecnutum dividitur. Alibi tamen scriptum sic reperitur: Quod filius ejus Haroldus Harefute succedens, quinque annis regnavit, juxta quod tertio loco sic metrificatum legi;

annis regnavit. Obiit autem eodem anno Normanniæ dux Robertus; cui successit filius ejus nothus Willielmus, dictus Bastard, puer septennis, qui postmodum invasit Angliam. Cui contradicentes Normannos Henricus Francorum rex, ejus tutor, bello vicit, et ipsum in brevi ducem constituit. Genuit autem Duncanus avi sui diebus, ex consanguinea Siwardi comitis, duos filios, Malcolmum scilicet Canmor, Latine verò Grossum caput, et Donaldum Bane. Cui Malcolmum Cumbriæ regionem pater, statim ut coronatus est, donavit. Per hoc breve regnationis suæ tempus nihil actum est unde mentio fieret, quia firmam ab omnibus, tam exteris quàm regnicolis, pacem habuit, præterquam ex antiqua conspiratorum familia quosdam rumor sparsus defamat in suum, sicut et avi prædecessoris, interitum conspiratos. Et licet hoc sibi revelatum sæpe fuisset à fidelibus, fidem eis adhibere renuit, dicens, Non esse credendum eos tantum facinus ausuros præsumere perpetrandum. Unde contigit, ut qui prius fidelium dictis incredulus cedere nollet, in perfidorum postea laqueis subito cecidit improvisus. Inerat enim ei laudabilis consuetudo, regni scilicet pertransire regiones semel in anno, pacificum et peculiarem populum suâ benignè consolari præsentia: quem propterea non inconvenienter assimulare possumus regi Indorum, de quo Aristoteles de regimine principum dicit, quòd apud Indos fuit consuetudo, quòd rex semel in anno ostenderet se apertè omni populo, armis indutus regalibus, et exponeret eis quid illo anno fecerit pro republica: et tunc licuit cuilibet pauperi proponere querelam, et de hac reportare medelam. Cùm igitur rex Duncanus sic regnum annuatim peragrasset, solitus erat minorum etiam à majoribus, contra leges, oppressorum offensas corrigere, injustas officialium et insolitas exactiones cohibere; itaque sævientium in populo prædonum et aliorum delinquentium malitiam, discretâ quâdam severitate, compescere, regnicolarum intestinas sedare dissensiones. Et hoc illi præcipuè bonum innatum erat, quòd nullum unquam in regno, vel avi vel suis diebus, inter principes insurgere passus fuit dissidium, sed statim, hoc audiens, prudenter concordiam reparavit. Nunquid talis rex multum debuit revereri? nunquid amari, et ab omnibus regnicolis honorari? Heu traditio, ars tam nefanda! Vah proditio, ars tam execranda! Impunè frangitur fides in publico, *Vix potest credere privignus nutrico; Vix pater filio, vix æger medico; Cùm Christus Domini regnat in pendulo.*

Hic autem pius rex occisus est scelere generis occisorum tam avi quàm proavi, quorum præcipuus erat Machabeda † filius Finele, à quo latenter

“ *Quomodo nec cura Dacorum fit genitura.*

“ *Non fuerant nisi tres Anglorum regna tenentes;*

“ *Cnut, Harold Harefote genuit de pellice, sed Cnut*

“ *Ex Emma Cnut Hard; cui frater tertius Edward.*

“ *Natus Godwini comitis fuit ultimus Harold.*

“ *Iste ultimus Haroldus rex non fuit Danus ex parte patris, sed Anglus, quem, et pro qua re occidit Willielmus Bastard, patebit inferius suo loco. Eodem anno, scilicet Domini mxxxvi. obiit ille famosissimus Robertus Guiscard rex Apuliæ, Siciliæ, et Calabriæ, et dux Normanniæ et Venetorum, qui bello campestri devicit Græcorum imperatorem Alexandrum: pater hic Willelmi Nothi sive Bastardi fuit. Qui Willelmus patri successit, saltem ad Normanniam, puer septennis, &c.”*

† Al. *Machabeus.*

latenter apud Bothgofuane † vulneratus ad mortem, et apud Elgin delatus occubuit, et in insula Iona sepultus est. De quo habentur hæc metra;

Abthanus genuit Duncanum nomine natum,

Qui senis annis rex erat Abaniæ.

*A Finleg * natus percussit eum Machabeda*

Vulnere lethali: rex apud Elgin obiit.

Erat enim rex, ut videtur, nimium patiens sive remissus in hoc, quod non rumore culpatus, seu quovismodo suspectos, ad amicitiam blandè liniret, vel sedaret legibus, vel saltem dissimulando se cautiùs muniri fecisset. Imperatori quoque Vespasiano patientiâ multum similis; qui cum multas conjurationes contra se, etiam patefactas, ingenti dissimulatione contempsit; quosdam tamen contra se reos læsæ majestatis, ad pœnam exilii, sed non ultra, punivit. Sed in hoc quod alicui pœnam intulit, filio suo Tito, vel rege, severior fuit. Porro Titus imperator, vir omnium virtutum genere mirabilis; adeo quod amor et deliciae humani generis diceretur; tantæ civilitatis et clementiæ fuit, quod nullum omnino punierat; conjunctos etiam adversus se conjurationis voto † dimisit, et in eadem familiaritate quâ priùs eos suscepit, veruntamen puto, diligentiori curâ de cetero se munivit.

C A P. L.

Triplex est officium regis.

SICUT tradidit antiquitas, tria convenit reges observare; videlicet, Quod leges rationabiles ordinent sapienter. Secundò, Quod malefactores justificent potenter. Tertiò, Quod his qui egent, gratiam concedant clementer. Et propter ista tria officia debent eis subditi tria exhibere, videlicet honorem, timorem, et amorem. Rex enim qui leges rationabiles ordinat sapienter, meritò debet honorari; qui rebelles justificat potenter, debet formidari; sed, super omnia, qui regit clementer, dignus est amari. Ad hoc quod rex ordinet leges rationabiles sapienter, requiritur quod sint concorditer ordinatæ, per consuetudinem observatæ, et per rationes naturaliter fundatæ. Pro primo, nulla lex potest constitui, nisi concordi voluntate gentis alicujus; quia gens quæ est ex una parte impia in seipsa, et ex alia parte multigena, id est distinctis et diversis generibus educata, nunquam bene concordabunt in lege statuenda; quia sicut sunt naturaliter de multis generibus, ita etiam sunt diversificati in voluntatibus: et ideo valde difficile est, quod gens multum commixta de diverso sanguine, puta de Scotis, Anglicis, vel de filvestribus Scotis et urbanis, sit concors ad aliquid statuendum sive ad utiliter observandum; quia in tali communitate quilibet diligit seipsum, et nullus rempublicam; sicut patet satis per oppositum: sicut aliqui sex vel septem fratres legitimi, qui pro aliqua civilitate vel communitate zelum habeant, magis erunt illi civitati utiles, quàm viginti

† *Lothgofuane*, editio Hearnii.

* *Luffinleg*, MSS. Coll. Edin. Cupr. Paslet. et Perth.

Luffuneg, Dumblan.

† *Vota*, MSS. Cupr. Perth. et Coll. Edinb.

multigenæ,

multigenæ; ut patuit in Maccabeis filiis Mattathiaë. Secundò necessarium est quòd leges bene excogitatae sint, per approximationem longam bonâ consuetudine radicatae. Tertio quòd ipsae leges, sic bene excogitatae, sint per bonas rationes fundatae. Hinc Moyses, propter legislationem, inter Judæos est in honore, Mahometus inter Sarracenos, Lycurgus inter Spartanos, Phoroneus inter Græcos. Propter hujusmodi leges Petrus in canonica præcipit, dicens, *Regem honorificate*, 1 Pet. ii. Secundò, officium regis est malefactores, et rebelles potissimè, potenter justificare. Exemplum refert VALERIUS, libro VI. de Bruto consule Romanorum, qui filios comprehensos, pro tribunali sedens, primo virgis cæsos, post ad palum ligatos, securi percuti iussit; quia dominationem Tarquinii, à se repulsam, reducere voluerunt: Exiit enim patrem, ut faceret consulem. De quo ait poëta;

*Hic Brutus, natos suos nova bella moventes,
Ad pœnam, pulchra pro libertate, vocabat.*

Propter hujusmodi rigorem justitiæ, merito debetur regi servitium timoris. Exemplum de rege Salomone, qui, quando duæ mulieres meretrices contenderunt coram eo, quarum una dormiens oppressit filium suum, et posuit in sinu alterius, tulitque ab ea filium ejus vivum; dixit, Afferte mihi gladium, et dividite infantem vivum, &c. Sequitur in fine; "Audivit omnis Israël judicium quod judicasset rex, et "timuerunt regem." Tertium officium regis est, quòd remittat clementer, quia, secundum SENECA, libro primo *de clementia* cap. ii. "nullum ex omnibus clementia magis, quàm regem, decet." Pestifera autem vis est præesse ad nocendum. Idem capite tertio, "Principum crudelitas bellum est; clementia verò, in quamcumque domum introierit, eam felicem et tranquillam præstabit. Rex enim, "ut dicit PLUTARCHUS, debet esse in publico sicut citharæda, qui "cordas oberrantes compescit, et ad dulcem harmoniam reducit, altas "relixando, remissas astringendo: tutius est enim cordas laxare quàm "præscindere; remissa namque per artificium corrigitur, et debitum "sonum reddit; quæ verò semel rupta est, nullo artificio reparatur."

CAP. LI.

De successione regis Machabedæ, et ejectione filiorum Duncani regis.

IDEM deinde Machabeus sive Machabeda, malignorum turmis valatus, et opibus præpotens, regali dignitate potitus est anno Domini millesimo quadragesimo, et regnavit annis septemdecim. Eodem anno Conradus imperator obiit, et illi tertius, sive, ut præmittitur, secundus Henricus, qui dicitur Pius, succedens, imperavit etiam annis xvii. Verùm rex Machabeda, post regis Duncani mortem, filios suos Malcolmum Canmore, qui sibi succederet, et Dovenaldum fratrem ejus, totis persequendo viribus occidere nitebatur. At illi pro posse resistentes, per annos penè duos sperando victoriam, in regno permanserunt, paucis ex populo vel illi vel illis opem publicè conferentibus. Cùm igitur contendere diutius non auderent, Dovenaldus insulas, Malcolmus verò Cumbriam adibant, quoniam evidentius eis mori patuit, quàm

quàm vivere *, si mansissent. Deinde verò Malcolmus, consilio Siwardi comitis in omnibus ibidem agendis uti volens, ad eum perrexit, et eo statim consultore † simul et ductore, præsentiâ regis Eadwardi, qui tunc regnavit in Anglia, petens, ad ejus amicitiam promissumque juvamen, quia multum erat misericors et mitis, libenter assumptus est; nam ut ipse modò ‡, nuper et ille exul fuit. Malcolmo quidem in Anglia residenti per annos ferme quatuordecim, sæpius reditum tam æmuli quàm amici suadentes; æmuli quidem ut eum perderent, et ut in regnum sustollerent amici, laborabant. Quidam verò regni majores * his diebus susurrantes de Malcolmo revocando, cùm regni fuisset verus heres sæpe collocuti sunt, sed palàm nimis, ideoque nihil omnino profecerunt: nam quod in aure quorundam aliquando locutum est, alium alio prodente, regi dictum est in aperto. Quamobrem eorum plures, et quos ei præcipuè noverat amicitia propinquos voto † conspirationis addictos, variis damnavit incommodis: quorum alios morti tradidit, alios squalore ∴ carceris intrusit, alios confiscatis quibusque bonis, ad ultimam induxit egestatem: Nonnulli quoque regis feritatem metuentes et indicium **, de regno, sub spe tamen aliquando revertendi, fugerunt, relictis prædiis, liberis pariter et uxoribus. Anno quoque Machabedæ primo, post obitum Anglorum regis et Danici generis Haroldi Harefote, successit frater ejus Hardcanutus rex in Anglia Danici generis ultimus; et regnavit annis duobus. Hic quidem statim post coronationem, fratrem suum præfatum Haroldum effodiens de tumulo, capite truncato, Thamenfi projecit in flumine. Post obitum cujus Sanctus Eadwardus confessor, filius Ethelredi, frater Eadmundi Ironside, qui diu in Normannia deguit exul, Angliæ regnum adeptus successit, et annis XXIV. regnavit.

CAP. LII.

De Papa Gregorio, et dicto imperatore Henrico.

CIRCA idem tempus contemporanei extiterunt Gregorius sextus Papa, et Henricus secundus imperator. Hic Gregorius cum rege Henrico habuit bellum. Hunc WILLELMUS in suis chronicis dicit sanctum virum fuisse, et cùm ad papatum pervenisset, parum aut nihil ad eum pertinendo reperisse Papam, incuriâ suorum antecessorum: nam penè omnia à prædonibus tollebantur, peregrini Romam venientes, quasi omnes spoliabantur, et pervenientium oblationes violenter auferebantur. Quos omnes ad restitutionem Papa monuit primò, post excommunicavit, et tertio, quia contempserunt, manum armatam apposuit: et primo raptores oblationum Sancti Petri aut penitus extinxit, aut fugavit. Occisus itaque raptoribus, prædia et oppida, multo tempore amissa, recuperavit. Tunc omnes ipsum homicidam acclamantes, non Papam sed sanguinarium dicebant. Cardinales quoque

* Evidentius eis illinc mori patuit quam hic vivere, MS. Coll. Edinb. ut et libb. Perth. et Cupr. nisi quòd in his scribitur placuit pro patuit. † Ita MS. D. G. M. reliqui consulto.

‡ Nam simili modo, MS. Coll. Edinb. nam ut ipse simili modo, MSS. Cupr. et Perth. et ipse simili modo, MS. Harl. * Majorum, edit. Hearnii. † Ita Hearnii: at tum illius tum nostri libri, vota, vel nota. ∴ Ita MSS. Hearnii squalori. ** A). judicium.

in infirmitate in qua mortuus fuit, indignum fore in ecclesia S. Petri sepeliri, qui tot mortibus hominum sacerdotium fœdasset. Tunc Papa licet infirmus, resumpto spiritu, longum sermonem cardinalibus fecit; asserens ipsos stultè locutos esse, et se bene * fecisse, inducens istud quod Ezekiel impropèravit sacerdotibus, qui se non opponebant murum pro domo Israël, et multa alia: et post subdidit, Cùm mortuus fuero, corpus meum ante fores ecclesiæ sistite; januas quoque ejus seris et vectibus obfirmate, et, si voluntate divinâ forte apertæ fuerint, corpus inferte; alioquin, de ipso facite quod vultis cum mortuo. quod et factum est. Nam turbo divinitus veniens portas ecclesiæ non solum aperuit, sed et cum magno fragore usque ad parietem deportavit.

Hujus imperatoris tempore, Romæ cujusdam gigantis corpus inventum est incorruptum, cujus vulneris ictus quatuor pedes et semis habebat, corpus verò altitudinem muri vincebat: lucernaque ardens ad caput ejus inventa est, quæ nec flatu extinguì poterat nec liquore, sed, cum stilo foramine subter flammam factò, extincta est, per illud foramen aëre introducto. Hunc dicitur Turnus occidisse, et hoc ipsius epitaphium erat;

*Filius Evandri Pallas, quem lancea Turni
Militis occidit, more suo jacet hîc.*

Hoc etiam tempore in Apulia erat quædam statua marmorea, circa caput suum æreum habens circulum, in quo erat scriptum, KALENDIS MAII, ORIENTE SOLE, HABEO CAPUT AUREUM. quod quidam Sarracenus à Roberto Guiscardo captus, quid portenderet intelligens, in kalendis Maii, oriente sole, notato termino umbræ illius, reperit thesaurum infinitum, quem pro redemptione sua dedit.

C A P. LIII.

De Berengario Lolardo errorem suum revocante, et de sacramento altaris.

HOC in tempore ecclesia Gallicana per Berengarium Andegavensem diaconum perturbatur; qui asserbat eucharistiam quam sumimus non esse verum corpus Christi, sed figuram corporis et sanguinis Christi. Contra quem Nicholaus Papa, cum centum et tredecim episcopis, celebravit concilium generale. Qui tamen Berengarius aliàs sanctus homo dicitur fuisse, et post retractationem finem mortis prædicendo feliciter migrasse; cujus erroris retractatio ponitur in Decreto, de consecratione, dist. 11. *Ego Berengarius, &c.* In sacramento corporis Christi tria attende, speciem scilicet panis, veritatem carnis, et virtutem gratiæ spiritualis. Usque ad speciem panis, sensus pertingit exterior; ad veritatem carnis, fides interior; ad virtutem gratiæ spiritualis, charitas ferventior. Speciem panis fortuito rodit unusquisque, veritatem carnis recipit bonus et malus, virtutem verò gratiæ spiritualis non recipit nisi bonus, qui est in charitate, id est, extra mortale peccatum. Nam †, ut ait Bernardus, sacramentum Dei altissimi suspiciendum est,

* Canonice, MSS. Cupr. et Perth.

† Desideratur hæc sectio in MS. Coll. Edinb.

non discutiendum; venerandum; non dijudicandum; fide sortitum, non innatum; traditione sancitum, non ratione adinventum. Jacobus de Vitriaco scribit, quod cum hæresis Albigensium circa hoc sacramentum multum pullularet, multitudo populi in celebratione missæ, hostiâ secundum consuetudinem à sacerdote elevatâ, vidit quendam pulcherrimum puerulum inter manus consecrantis, in tali forma per moram itineris unius leucæ sic permanentem. Quod cum ita fieret, currebant quidam ad comitem Montisfortis, ut surgeret consulentes et videret. Respondit ille, Non surgam propter hoc, quia firmiter credo corpus Christi à sacerdote in forma ecclesiæ consecratum, esse ipsum Christum natum, passum, et iudicaturum seculum. Hæc ille. O magna et vera comitis fides! Nam ipse Christus, Cœlest. Revel. lib. iv. c. lxiiij. sic dicit Brigittæ; Si habueris fidem quod ego sum in manibus sacerdotis, etiam si sacerdos dubitaret, tamen propter fidem credentium et astantium, et propter verbum quod ego personaliter institui, et dixi, Ego veraciter sum in manibus ejus; et omnis qui sumit me sumit deitatem, humanitatem, et formam. Nam, ut scribit Bernardus, in hoc sacramento fides est necessaria, scientia verò rationis supervacua: hæc necessariò fidem exigunt, rationem non admittunt; expetunt simplicem creditorem, arguunt improbum discussorem: et ideo credi oportet salubriter, quod investigari non potest utiliter. Qualiter autem de hoc sacramento sentiri debeat, docet fideliter Sanctus Thomas in sua oratione ad sacramentum, quam propterea cupio à legentibus fore sciendam.

Oratio Alquini ad sacramentum altaris.

Oro te devotè latens veritas,
 Quæ sub his figuris verè latitas:
 Tibi se cor meum totum subjicit,
 Quia, te contemplans, totum deficit.
 Visus, tactus, gustus, in te fallitur,
 Sed auditu solo tutò creditur.
 Credo quicquid dicit Dei filius;
 Nil veritatis hoc verbo verius.
 In cruce latebat sola divinitas;
 Sed hic latet simul et humanitas.
 Ambo tamen credens atque confitens,
 Credo quod petivit latro pœnitens.
 Pœnas, sicut Thomas, non intueor,
 Deum tamen meum te confiteor.
 Fac me tibi semper vivere,
 In te spem habere, te diligere.
 O memoriale mortis Domini,
 Panem verum præstans vitam homini.*
 Præsta meæ menti de te vivere,
 Et te semper illi dulce sapere.
 Pie Pelicane Jesu Domine,
 Me immundum munda tuo sanguine.

* Panem præstans verum homini veteri. MS. Coll. Edinb.

*Cujus una stilla saluum facere
Totum mundum possit suo scelere.
Jesu, quem velatum nunc aspicio,
Quando fiet istud, quod tam sitio,
Ut te revelatâ cernens facie,
Visu sim beatus tuæ gloriæ.*

Sequuntur metra :

*Dum corpus Christi sacratur ab ore ministri,
Vinum fit sanguis, panis substantia carnis.
Panis mutatur, specie remanente priore:
Sed non est talis, qualis censetur in ore.
Sumitur occultè Christus, ne sit tibi stultè;
Et quia sub forma propria nequit ipse videri.
Sic occultatur, quare? Quia, si videatur,
Forfitan horreret, et manducare timeret.
Vim sacramenti non mutat vita ministri.
Vera fides credit quæ non videt, his et obedit.
Pondus ibi, color atque, sapor sed quæritur an sit;
Subest forma simul, tantum substantia transit.
Presbyter, in mensa Christi quid agas bene pensa:
Aut tibi vita datur, aut mors tibi dira paratur.
Hoc sacrum pignus nemo capiat, nisi dignus.
Qui capit indignè digno cruciabitur igne:
Nam Christi panis non est sanus nisi sanis.*

C A P. LIV.

*De proscriptione thani de Fyfe propter amicitiam quam habuit erga
filios Duncani.*

EAdwardus * Anglorum rex viginti quatuor annis regnavit, magnam exhibens humanitatem Malcolmo Canmore. Quem ut promoveret in regem Scotorum, omnium laborantium major atque præcipuus vir erat egregius, nobilis, et fidelis, nomine Macduff thanus de Fyfe, qui cautiùs ceteris atque diutiùs incognitum animi celavit propositum; assiduè tamen culpatus apud regem Machabedam, suspectus tandem habitus est. Prætereuntis interea temporis die quodam, rex, occasione sumptâ, quid causæ nescio †, si crudeliùs solito, fortassis ex infidelitate sibi crimina priùs improprians, deinde palam adjiciens, quod ejus sub jugo collum, ut bovis in biga, deprimeret; nec hoc ad diu tardandum, adjuravit. At ille prudenter, ut incumbens et subita poposcit necessi-

* Eadwinus, pro Eadwardus, hic et passim in MS. Capr. † Quid causæ nescio.] At causam vel indagavit vel commentus est Andreas Wintonus, quam etiam exinde, ut videtur, tradit libri Pasletensis scriptor; ita enim istius libri epitomator, Qui Macduff, cum suspectus cum rege habebatur, et ipso [rege] edificante quoddam castrum, et bovis sibi cito non missis ad ducenda necessaria, juravit in verbo regio quod collum ejus pro collo bovino collocaret, et ad ducendum temperaret: quibus auditis et intellectis, ad castrum suum de Kenogue fugit, &c. Vide Hectorem Boëthium et Geo. Buchananum, qui eandem fabulam, licet, pro suo uterque arbitrio, haud leviter immutatam et interpolatam, suis inseruere historiis. Porro si crudelius, MS. Capr. reliqui, sibi crudelius.

tas, licet ingens pavor eum invaserat, velut innocentis vultum hilarem et jocosum illi prætendens, feritatem ejus ad tunc subtili quodammodo verborum molliæ temperavit. Sic quidam ab ejus præsentia cautè discedens, et curiâ furtivè declinatâ, præproperus abiens ad castrum † suum de Kennochquhy, expensas inde necessarias assumens, mare confestim petiit; nec venti diutiùs congruitate prospectâ, naviculam parvis refertam cibariis ascendit; et post multa maris pericula, quæ per inclementiam aëris passus est, vix vitâ comite, salvus applicuit in Angliam; quo gratis Malcolmi receptus est ob favorem. Cum igitur illius regi cognita fuerat clancula discessio, furibundus ipse, vocatis equis et equitibus universis, fugitantem festinùs insequitur, donec certus progressam à terra quâ velicavit naviculam in mari vidisset navigando. Sed, quod eam interciperi posset nulla spes affuit *, confestim rediens, et castra quæque cum municipiis obsidione circumdans, cepit terras quidem et prædia, sed et quicquid pretiosum aut concupiscibile videbatur confiscari † mandavit; totamque substantiam ejus auferens, in suo protinus jussit ærario collocari. Insuper et ipsum voce præconiâ publice proclamari fecit perpetuum exulem, cunctis spoliatum prædiis, ac ceteris quibusque possessionibus. Ideoque per totum regnum murmur ingens, ac inter nobiles præcipuè, surrexit, quoniam ab eis placido thanus favore dilectus est, eo quod irâ, potius quàm ratione, ductus, nimis præceps, absque consilii generalis et nobilium decreto, tantæ strenuitatis et potentiae virum exulem redderet vel exheredatum *. Injustum omnino dicebant quendam nobilem sive privatum, vel exilii, vel exheredationis subitâ damnari sententiâ, quousque statuti temporis die legitimo vocetur ad curiam; et forsân tunc veniens, si † se legibus explicitet **, sic liber exeat; sin autem, curiâ succumbens, corporis dispendio, vel aliâs, regi satisfaciât; vel si conventus .: venire neglexerit, tunc primò proscribi debeat exul, vel, si culpa postulet, exheredari.

CAP. LV.

De primo adventu Malcolmi ad regem Angliæ.

Postquam verò Danici generis reges regnum Angliæ viginti sex annis tenuissent, ac regnare defierant; S. Eadwardus Ethelredi filius frater Eadmundi regis, ob ingentem corporis vigorem dicti Irneside, ab omni populo susceptus est in regem, veris heredibus, ejusdem Eadmundi filiis, adhuc et diu postmodum degentibus in Hungaria. Anno quoque regis ejusdem Eadwardi primo, Malcolmus Canmore expulsus à patria venit in Angliam, quem rex, quoniam injustè regiâ dignitate privari novit, libenter suum suscepit ad obsequium et famulatum specialem, imperatoris præcedentis Henrici tertii diebus ultimis, vel, ut quidam volunt, Henrici IV. diebus primis, qui tamen juxta prænotata fuit Henricus III. Hujus tempore Victor secundus Papa apud Florentiam synodum cele-

† Ita lib. Coll. Edinb. et epit. Pass. al. *municipium*. * Sed quia eam interciperi non posset, nec spes affuit, MS. D. G. M. † Confiscavit, MS. Dumblan. reliqui, *confisci mandavit*. * Al. *exhereditatum*. † Ita lib. Perth. reliqui *se se*. ** Excusaret, MS. D. G. M. .: Convocatus, idem.

bravit, et multos episcopos propter simoniam et fornicationem deposuit. Nam Hildebrandus cardinalis, qui postea Gregorius septimus appellatus est, cum legatus esset in Galliam, et in concilio contra simoniacos multos episcopos processisset, cum contra unum episcopum multum infamatum procedere voluisset, et ille testes qui ipsum accusaverant pretio corrupisset, dixit legatus in concilio, Cesset humanum iudicium, et in medium producat divinum oraculum, cum certum sit quod episcopalis gratia donum Spiritus Sancti sit, simul et quisquis episcopatum mercatur contra Spiritum Sanctum facit. Si tu igitur contra Spiritum Sanctum non fecisti, dic, Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto. Quod ille intrepidus incipiens, cum *Gloria Patri et Filio* dixisset, nullatenus *Spiritui Sancto* dicere potuit frequentius repetendo, sed dejectus ab episcopatu, tum plenè dixit. Tam subtiliter irrupit hoc vitium simoniæ, ut etiam à perfectis et scientibus vix ipsius irreptio percipi poterit; sicut scribit Cæsarius de quadam sanctissima reclusa, à qua interrogavit quidam abbas Cisterciensis, utrum ei expediret esse abbatem? Non expedit tibi, inquit, quia simoniacè intraisti. Quid dicis, inquit, abbas? desipis * bona mulier, quia nunquam simoniam commisi. At illa; Instante electione, aspirans tu ad abbaciam non simpliciter, sicut priùs, ambulasti, sed dicebas monachis simplicibus, Non est honor noster si extra abbaciam eligeremus; et tibi satis constabat, quod in abbacia non erat alius nisi tu, ad hoc idoneus: et sic circumvenisti fratres, et factus abbas. At ille confusus, gratias egit Deo suam conscientiam serenanti, et statim abbaciæ renunciavit.

Hoc etiam in tempore, secundum HELINANDUM et SIGIBERTUM, claruit Marianus Scotus, qui à Scotia in Gallias veniens, Colonia factus est monachus; primo apud Fuldense cœnobium in Saxonia corpore Sancti Galli insigne, et prædiis ditatum permagnificis. Illius loci abbas sexaginta millia bellatorum imperatori præbet in hostem. Postea apud Maguntiam inclusus, contemptu præsentis vitæ gratiam futuræ promerebatur. Is longæ † vitæ otio scrutatus est chronographos, et dissonantiam cyclorum recensens, viginti duos annos, qui cyclis prædictis deerant, superaddidit; sed paucos sententiæ suæ sectatores habuit. Unde WILLELMUS. Quare sæpe mirari soleo, cur nostri temporis doctos hoc respergat infortunium, ut in tanto numero discendum, vitam tristi pallore lugubrantium, vix aliquis plenam ‡ scientiæ laudem referat. Adeo inveteratus usus placet, quod fere nullus novis, licet probabiliter, inventis serenitatem assensus, pro merito, indulget. Totis conatibus in sententiam veterum reptatur †; omne recens fordet; ita quod solus favor alit ingenia; cessante favore, obtorpuerunt omnia.

EXPLICIT LIBER QUARTUS.

* *Decipis*, MS. Cupr. - † *Al. longo.* ‡ *Al. plena.* † Ita editio Hearnii et liber Cupr. repetatur, MS. Coll. Edinb.

Incipiunt tituli capitulorum libri quinti.

- De Macduff suadente Malcolmo Canmore reditum ad regnum, et ejus prima temptatione.* CAPITULUM I.
De variis exemplis per Malcolmum positis, quod multi reges propter luxuriam amiserunt regna. CAP. II.
De responsis Macduff ponentis exemplum Octaviani luxuriosi, et tamen felicissimi. CAP. III.
De secunda temptatione Malcolmi se furem asserentis, et responsis Macduff huic vitio remedium ponentis. CAP. IV.
Quomodo Malcomus se falsissimum fingeat, et Macduff ad hoc confusus gemens recessit. CAP. V.
Quod Malcolmus de sua fidelitate securus effectus, secum ad regnum redire promisit. CAP. VI.
De regressu Malcolmi in Scotiam, et bello quo cecidit Machabeda. CAP. VII.
Auctor excusat populum fugientem à bello ab injusto rege; et de promotione Lulach in regem, et ejus morte. CAP. VIII.
De promotione Malcolmi in regem, aliisque incidentibus. CAP. IX.
De Danis qui regnaverunt in Anglia, et de Godwino proditore. CAP. X.
De quadam pugna regis Malcolmi cum quodam milite suo proditore. CAP. XI.
De eodem. CAP. XII.
De morte regis Anglorum Eadwardi, et quod procures Angliæ fratrem Beatae Margaretæ fecissent regem, si clerus consensisset. CAP. XIII.
Quibus de causis Willelmus Bastard venit in Angliam. CAP. XIV.
Quam misere vivebant Angli ante adventum dicti Willelmi. CAP. XV.
De felici applicatione Eadgari Ethelinge et sororis suæ Sanctæ Margaretæ in Scotiam. CAP. XVI.
De conjugio Malcolmi regis et Sanctæ Margaretæ; et quod omnes Anglorum profugos Malcolmus libenter suscepit. CAP. XVII.
De filiis et filiabus quos de Margaretæ genuit, et destructione per ipsum Anglis illata. CAP. XVIII.
Quod Gregorius VII. excommunicavit imperatorem Henricum, et similiter Ambrosius Theodosium. CAP. XIX.
Quam humiliter imperator Theodosius pœnitentiam subiit, et absolutionem ab Ambrosio promeruit. CAP. XX.
Quod Northumbrenses regi Malcolmo, datis obsidibus, adhaeserunt. CAP. XXI.
De obitu Willelmi Bastard, et quod sine calumnia sepulturam non habuit: et de Willelmo Rufo. CAP. XXII.
De virtuosus operibus et eleemosynis Sanctorum Malcolmi et Margaretæ reginæ. CAP. XXIII.
Quod trecentos pauperes quotidie solebant pascere, et de orationibus S. Margaretæ. CAP. XXIV.
Qualiter rex Malcolmus fundavit Dunelmensem ecclesiam, et ad obsidionem Murealden interficitur. CAP. XXV.

De

- De obitu Sanctæ Margaretæ et obsidione Castri Puellarum, et fuga filiorum regis de regno.* CAP. XXVI.
- De Orgaro Anglico calumniante Eadgarum Ethelinge, quem Godwinus duello occidit.* CAP. XXVII.
- De eodem duello.* CAP. XXVIII.
- De Duncano filio regis Malcolmi notho regnum à patruo obtinente, et ejus morte.* CAP. XXIX.
- De reditu filiorum Malcolmi ex Anglia, et fuga Donaldi de bello.* CAP. XXX.
- De expeditione Francorum et aliorum ad Terram Sanctam, et captione Jerusalem.* CAP. XXXI.
- De inventione lanceæ Salvatoris per Sanctum Andream miraculose.* CAP. XXXII.
- De virtute quinque locorum in Jerusalem.* CAP. XXXIII.
- De successione regis Eadgari eoque revocante donum Berwici.* CAP. XXXIV.
- De conjugio sororum regis Scotiæ et earum filiis et filiabus, et morte regis Eadgari.* CAP. XXXV.
- De fratre suo Alexandro Fers, et genero suo imperatore Henrico V.* CAP. XXXVI.
- De fundatione ecclesiæ monasterialis canonicorum Emonia in insula.* CAP. XXXVII.
- De investitura prælatorum per seculares principes, et renunciatione ejusdem, et Beato Bernardo.* CAP. XXXVIII.
- De morte sororum regis Alexandri, et earum sanctis actibus et sepul- turis.* CAP. XXXIX.
- De commendatione Mathildis reginæ Angliæ, sororis dicti Alexandri, et de morte ejusdem Alexandri.* CAP. XL.
- De successione benedicti regis David et illius commendatione; et de con- juge sua Mathilde.* CAP. XLI.
- De guerra inter eum et regem Stephanum, et de conquestu Northum- briæ et Cumbriæ.* CAP. XLII.
- De conjugio Henrici filii David et de suis filiis et filiabus, ac ejusdem Henrici morte.* CAP. XLIII.
- Qualiter rex David nepotem suum Malcolmum jussit per regnum cir- cumduci, et de morte ejusdem regis.* CAP. XLIV.
- De præfatione lamentationis Baldredi pro morte regis, et de rege Hen- rico, quem militem fecit.* CAP. XLV.
- De eadem lamentatione.* CAP. XLVI.
- De eadem lamentatione.* CAP. XLVII.
- De fundatione episcopatum et monasteriorum.* CAP. XLVIII.
- De eadem.* CAP. XLIX.
- De eadem, et quod sollicitus fuit semper discordantes pacificare.* CAP. L.
- De eadem, et quod seculo renunciasset, et Jerusalem petivisset, si non consilio religiosorum revocaretur.* CAP. LI.
- De eadem, et quod Deus flagellavit eum in morte filii sui.* CAP. LII.
- De eadem, et quomodo in Scotiam induxit politiam.* CAP. LIII.

De eadem, et quomodo Anglorum pericula docerent Scotos, de cetero fidem regibus, et mutuam servare concordiam. CAP. LIV.

De eadem, et quomodo sui corporis dissolutionem imminere præsentiit.

CAP. LV.

De eadem, et quòd de lecto sese in terram dejiciens, sacramentum cum magna devotione suscepit. CAP. LVI.

De ead. et quòd in vitæ confinio reminiscatur pauperum. CAP. LVII.

De ead. et ejus in psallendo psalmos continuis orationib. CAP. LVIII.

De eadem, et de exitu animæ ejus.

CAP. LIX.

De ejus genealogia ex parte patris ab eo deducta usque Japhet filium Noæ.

CAP. LX.

De prologo genealogiæ ejus ex parte matris.

CAP. LXI.

De eadem genealogia, secundum Baldredum, ex parte matris deducta usque Seth filium Adæ patris omnium nascentium. CAP. LXII.

LIBER V.

CAP. I.

De Macduff suadente Malcolm Canmore reditum ad regnum.

POSTQUAM igitur Macduff applicuisset apud Ravynfore * in Anglia, Malcolmum festinus adiens, captato collationis apto tempore, reditum illi suavit, et quòd ad regni se transferat regimen, diu nimis suam tamen, nec alterius, diffidiam tardatum, ardentem adhortatur. Nec quicquam, inquit, de mea fidelitate diffidas; nam me pater tuus semper fidelem habuit, et tibi multa sustinens incommoda fui fidelis, sum, et ero, vitam comite. Regni quoque principes pro parte majori † tuo nomine mihi sub sacramento fidem dantes firmam, et illis similiter hoc idem ego faciens, non in dolo, firmiter credas; quia corde sumus et animo tuum fideliter ad obsequium conjurati. Omnis itaque vulgi scio veraciter corda possides; tuo sub explicato vexillo, pro te sanguinem gaudenter effundere concurret, tibi Domino legio placidum reddendo famulatum. Auditis igitur ‡ hujusmodi sermonibus, corde multum gavisus est; sed an fideliter vera suaserat, an proditiose ficta, vacillanti sapientius animo revolvens, quodammodo timuit. Nam hoc idem antea reditus sui, per quosdam partis adversæ, callidè suavit, ut deciperent: et igitur hoc illum prudenter modo cautus, ut sequitur, attemptavit. Amice, inquit, carissime, tibi tuisque consodalibus, quantum valeo, regrior, et vobis vicem, sed tibi præcipuè, rependam pro meritis posse tenus, Deo dante. De tua præsertim amodo fidelitate securus, arcana quædam cordi meo naturaliter infixæ, quòd ea celaveris non ambigens, tibi carissime revelabo. Sunt quædam immania, quæ mecum ab initio creverunt, flagitia, quamvis id me facturum quod exigis adducere prævalet, immò si mihi coronam, omni remotâ difficultate, tribuas, hæc in vos me diu regnare

* *Ravynfors*, editio Hearn. *Ranesfor*, codd. Cupr. et Perth.
Perth. et Coll. Edinb.

† *Al. enim.*

‡ *Majores*, MSS. Cupr.

nōn permittent. Quorum utique primum est detestandæ libidinis miranda, carne radicata, voluptas, incredibilem me virginum corruptorem ac mulierum efficiens. Unde veraciter scio, quod dominandi potestate susceptâ, nobilium violando thoros, virginum raptus non vitarem. Igitur scelus huiusmodi nequam in populo frequentantem, à regni principibus, verum etiam à ruralibus, quorum uxoribus abutar et filiabus, de regno me penitus expellendum non ignoro. Idcirco mihi melius videtur alieno regno privatus degere, quàm à regia dignitate suscepta, culpis exigentibus, per insurgentes subditos ignobiliter degradari.

CAP. II.

De variis exemplis per Malcolmum positis, quod multi reges amiserunt regna propter luxuriam.

NUNC autem inducam tibi exempla, quid et quanta mala potentibus et variis regibus, propter immoderatæ libidinis usum, transactis temporibus contigerint*. Tarquinius verò Superbus, olim Romanorum rex potens, cum triginta quatuor annis regnasset, eo quod filius ejus, etiam Tarquinius, uxorem Collatini Lucretiam stupro violasset, regnum, quod non ignoras, perdidit. Nam cum ea patri maritoque ceteris etiam amicis, ex hac injuria quæsta fuerat, in omnium conspectu sese pugione percutiens occidit. Exinde verò tanta sunt in ira cives concitati, quod, postquam exclusum regem abjicerent, nunquam passi sunt aliquem qui nomen haberet Tarquinii, nec unquam insuper super se regem habere consenserunt. Novissimus itaque sui generis, rex Assyriorum Sardanapalus, vir muliere corruptior, ut suæ voluptatis expleret libidinem, inter scortorum greges, habitu femineo, colo purpuram tractavit. Unde tantæ fuit execrationi cunctis habitus, ut regnum simul et vitam amitteret; ita quod in eo suæ generationis linea regnare desierat. Rex verò Francorum Merovei filius Chilpericus, pater Magni Clodovei, cum esset nimium luxuriæ deditus, suorum filias subditorum et uxores stupro violasset, ipsum à regno dejecerunt, nec usque post annos octo transactos, et tunc casu nisi fortuito, promittentem ad minus sub cautione continentiam, iterum in regem susceperunt. Eadwius etiam rex nuper Anglorum nimis petulans, in tantum luxuriosis usus est lasciviis, quod eo die quo sacratu est in regem, cum inter † proceres de regni seriis ‡ rebus ageretur, ex eorum surgens medio prorupit in cameram, in complexum meretricis devolutus: quem Sanctus Dunstanus abstrahens à cubiculo, perpetuum sibi fecit inimicum. Propter enim talia vitia, seu illis majora, regni proceres ipsum semper in odium, et quasi non regem, habuerunt. Et quidem † regni nostri Scotiæ rex dudum Culenus, nonne propter luxuriam à suo subdito, videlicet raptum filiae suæ virginis, occisus est? Hiberniæ verò regnum finem habuit in Roderico rege libidinoso, de nostri quippe generis stirpe progenito, qui sex simul uxores, non ut

* Contingebant, edit. Hearnii. † Vocabulum *inter*, in aliis desideratum, exhibet cod. Perth. ‡ *Seriosis*, eod. Cup. Perth. et Coll. Edinb. † *Quidam*, MSS. Cup. et Perth.

rex Christianus, habere, nec eas propter regni amissionem dimittere voluit; licet ab ecclesia tota, tam archiepiscopis quàm episcopis, sæpe monitus, et ab omnibus indigenis, tam principibus quàm privatis, terribiliter minando correptus fuerat: ab eis igitur omnibus contemptus est, nec sibi de cetero, vel regi cuiquam, dignantur hæcenus obedire. Propterea regnum illud, avorum nostrorum temporibus dudum insigne, nunc, ut vides, in triginta vel amplius regnis miserabiliter est divisum. Quid moror in talibus? centum enim tibi regum et principum exempla proferre valeo, quos hoc solum incontinentiæ vitio protinus obruere non ignoro.

CAP. III.

De responsis Macduff ponentis exemplum Octaviani.

CUI Macduff, quasi dedignando subridens, ait, Nunquid hoc tibi placens videtur aut competens responsum mihi reddere? nec mihi solo, sed tuis benevolis, quorum nuncii fungor officio? nobis videlicet omnibus, qui pro te regnum et prædia deseruimus, filios et uxores, ac nostri generis nationem? insuper et vitam nostram mortis periculo nuper posuimus, ut decuit; etiam, si quod tuum est audacter feceris, ponemus peramplius in futurum. Sed quid hæc tua significare velit inanis excusatio, multum admiror. Vereris, ut æstimo, regni culmen ascendere, propter immoderatam tuæ voluptatis cupidinem, sperans te feminei generis in regno copiam habere non posse, filiabus nobilium exceptis et uxoribus. Nonne talis ratione caret excusatio? nunquid et tu rex existens ad tuam explendam * libidinis luxuriam, pulcherrimas regni virgines ad libitum †, ac placidissimas habere poteris mulieres? Audacter dicam, verè poteris; licet regum, quorum incontinentiæ ponis exempla, tam Sardanapali, quàm Childerici, seu Roderici luxum dupliciter exuperes, vel insuper imperatoris Octaviani, qui libidini serviebat usque ad probum vulgaris famæ. Nam, ut historiæ referunt, inter duodecim virgines et totidem corruptas solitus est accubare ‡: nec tamen ob id imperatoris felicissimi nomen amisit, seu populi favorem, qui morientem planxit, dicens, Utinam non nasceretur, aut non moreretur: Vir, qui certè nunquam aut tantam reipublicæ potentiam ad se traxisset, aut tamdiu potiretur, nisi magnis studiorum et naturæ bonis abundasset. Imperium namque Romanum mirificè firmavit, rexit, et auxit: urbem variis et invisis antea decoravit ædificiis; hoc dicto glorians, Urbem lateritiam reperi, relinquo marmoream. Similiter et tu, si regni tui fines decenter ampliaveris, in pace rexeris, et legibus ædificiisque illud novis ornaveris, nomen boni regis, aut favorem gentis, tanto scelere non amittes. Et quod olim ipse de sua Roma gloriando cecinit, hoc de tuo regno canere possis, Scotiam inveni dudum legibus egentem, frugibus et armentorum gregibus sterilem, modò bonis omnibus in † pace relinquo fecundatam.

* Ita MS. D. G. M. reliqui, *explende*. † *Quamvis non ad licitum*, subjungunt MSS. Cupr. et Perth. ‡ Et hic loci in eisdem inferuntur verba sequentia; *Quod quia valde penituit, nato in carne Dei filio, de intemerata virgine, ut cognovit.* † Ita MS. D. G. M. reliqui, *et pace*.

CAP. IV.

De secunda temptatione Malcolmi, se furem asserentis, et responsis Macduff.

VERA sunt hæc, inquit Malcolmus, quæ loqueris, sed adeo pronus meus semper est animus et præceptus ad hoc vitium, quod vix aliquando ratione poterit refrenari. Sed adhuc vitio hoc multo vilius obstat flagitium, præ pudore verò tacendum; nec tamen tibi amico celandum, immò in secreto recitandum. Fur quoque sum et latro nequam; nam omne pulchrum aut delectabile seu visu placens, ut ferrum maghes ex natura, meum cor miserum illud attrahens vehementer appetit, ac cetera corporis membra necessitate quâdam alliciens, incessanter dirigit ad furandum. Hoc firmum teneas, me non furari videtur mihi penitus impossibile: Ergo multum tolerabilius est atque jocundius, ostiatim egere mendicus, aut mori finaliter, quam per me, regni locatum in apice, majestas regia tam infami scelere violetur. Excellentioris personæ semper casus in vitium minoris lapsus, comparatione scandali, multo longius antecedit. Cui Macduff: Hoc utique verum est, quia quanto gradus altior, tanto casus gravior. Quanto nempe quisquis honoris gradibus sit exaltatus altior, tanto debet esse virtutibus eximior: et quanto virtutum in arte scandit sublimior, tanto sibi vitiorum est si cadat voragine magis pudor. Dupliciter quoque princeps, virtutum declinans à tramite delinquit; quia seipsum et primo vitiis involvit, et iterum humili populo præbet exemplum delinquendi. Nam, ut dicitur,

Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

Sed ut ad priora revertar, hoc quod dicis, non furari, vel ut superius dixeras non mœchari, tibi videtur impossibile, cum lege divina, quam propriâ manu scripsit, stare non potest. scripsit verò, *Non mœchaberis, Non furtum facies.* ergo credendum non est Deum nobis impossibilia sub præcepto * pro lege servanda, sed possibilia scripsisse. Nam, secundum apostolum, *Nemo temptatur supra id quod potest sufferre;* quia proculdubio vitia quæque, sive virtutes, in nostro liberò constant arbitrio, sive spernenda, sive fienda. Omnia quippe divina præcepta, sive bona faciendo, sive mala cavendo, servare possumus, si competentem diligentiam et voluntariam adhibeamus. Ergo nec ista valens est, neque præcedens excusatio: quia furti facinus ex rerum provenit inopia, quis ignorat? et è contrâ, regia majestas semper habet esse locuples, et omnimodis continuè divitiis plena, nihil egens. Quis ergo sanæ mentis furari non desinet, qui cunctis abundanter opibus gloriatur? Nihil unquam tibi rex existens, non aurum, non argentum, non lapides pretiosi, seu gemmæ, decunt; nec quicquid breviter cordi tuo placidum fuerit vel jocundum. Esto igitur forti † animo, regis offi-

* Sub legis præcepto, MS. D. G. M. sub præcepto sub legeque, MSS. Cupr. et Perth.

† Ita lib. D. G. M. reliqui, Fortis igitur eris animo.

cium opulens arripere cures, et execranda flagitia, foetentis luxuriæ videlicet et illud inops avaritiæ crimen furtum inducens, procul abjicere non recuses.

CAP. V.

De tertia temptatione Malcolmi, se falsissimum esse.

Malcolmus autem, hac sequenti propositione problematis, intimæ cordis amici sui Macduff, nondum plenè probati, rimari volens, respondit: Grata quidem mihi sunt et utilia, quæ memoratis utrisque tegendis vitiis præbes antidota: sed restat adhuc tertii facinoris intactum vulnus, quod infidelitatis est, et doli latens in me nefas. Fateor equidem occultè sum falsus, et dolosæ machinationis commentorum sive conjectorum artifex, fidem paucis promissam servans, et omnibus simulando promittens fideliter observandam. Mei quidem interioris animi continuum hoc inest scelus, ut si quandoque facultas suppetat, occulto potius blandæ simulationis officio quemquam decipere mallet, quàm in aperto dubiis fortunæ casibus causam committere terminandam. Et ideo, sicut in præcedentibus vitiis, et in hoc etiam crimine mihi subveniens, illud quæso subtiliter aliquo tui sagacis ingenii velamine pallies*; et quicquid tuæ propositionis tenor exegerit, me totis offero viribus ad implendum.

Hoc verò cum audisset Macduff, supra modum attonitus est: et cum aliquanti temporis spatio tacuisset, suspirans ait; Væ nobis miseris, miserorum miserrimis. Væ nobis, nobis, dico, qui † saltem te sectari contendimus, virum ineptum et inglorium, imbutum vitiis, et omni virtute destitutum. Væ nobis, ut quid nati! quàm infelices dici possumus! quid infortunii nobis ‡ accidit! Nonne tricipiti sumus adverso casu perplexi? nam trium execrabilium malorum nos admittere oportet saltem unum: aut videlicet, amissis liberis et uxoribus cunctisque temporalibus, perpetuum subire vagos exilium; aut regi servire tyranno, qui neque nobis neque reipublicæ jure principari debeat; cui proprium, et omni tyranno consuetum est, crudelem in populo dominationem et insatiabilem avaritiam exercere: aut tibi de jure regi liegio subdi, quod absit, cum propriæ confessionis asserat tenor indignum te regem esse vel principem, aut primatem. Nam libidinosum et furem, et, quod pejus est, immò facinorum omnium vilissimum, fateris te falsum, subdolum, et perfidum, atque versutum deceptorem. Ecce quid aliud superesse videtur malitiæ genus, quàm † nullatenus te proditorem appellas? Sed profectò sequitur, quia cujuscunque cordis hæc vitia condantur in intimis, non excidit, quin latens inibi proditio socia reperiatur. Ergo quia totius iniquitatis succensæ faces in te conveniunt, et tuo siquidem adversario fervens inest et improba cupiditas, superbaque regnat et intolerabilis crudelitas, vestrū uter mihi nunquam dominabitur; exilium magis eligo sempiternum. Et his dictis, ulterius

* *Pallies*, lib. Perth. quod volebat Hearnius: *palliaveris*, cod. D. G. M. reliqui, *pallias*.

† *Quis*, MSS. Capr. et Perth.

‡ *Non accidit*, iidem MSS.

† *Quid tantum nul-*

latens, MS. D. G. M.

se continere non valens, erumpentibus lacrimis genas ubertim rigabat : sed et pugnis immoderato gemitu collisis, flens et ejulans, ac versus Boream lamentando respiciens, ait, Valeas, ô Scotia, natale solum pro perpetuo.

CAP. VI.

Quomodo Malcolmus, de sua fidelitate confusus, secum ad regnum redire promisit.

A Biuntem * illico Macduff, quoniam ipsum super omnia detestari perfidiam ad plenum expertus, et effectus de fidelitate jam securus, Malcolmus properare sequitur, et, quod gressum Macduff fisteret, secum habiturus colloquium, rogat, dicens; Amicorum omnium gratissime, præ cunctis viventibus diligende, nihil hætenus certum agnoscens † an fidus esses vel infidus, expavi, ne tu, sicut aliquando quidam perversi, quod non nescis, fictis ambagibus, sicut et illi, quod æmulis traderer, mihi reditum hortatus fueras. Idcirco te talibus volui variis quæstionibus experiri. Et quia probatus odire nosceris doli notam et prodicionis, superabundantius habeo quàm æstimas, et semper habebo, te fidelem. Non enim, laus Deo, luxuriosus sum, aut latro, vel perfidus, sicut te probando talibus me finxi vitiis deditum. Absit hoc à me procul, ut mihi validiùs quàm ceteris hominum, hæc immunda vel his similia prædominentur piacula, quæ viro sunt cuilibet abominanda. Eia! proinde, mi dilecte, ne formides; non eris à patria vel liberis exul, immo post regem primus in regno: confortare deinceps, sisque robustus. Tu me reduces in terram meam, terram quam nobis dedit Dominus et patribus nostris excolendam. Hoc autem audiens Macduff, pronus in terram corruit, et, velut antè mœrendo lugubris singultibus præ angustia, præ nimio jam exultans gaudio, totus in lacrimis effusus ‡, suos amplexando pedes osculatus est, dicens; Si quidem hæc vera sunt quæ loqueris, ad vitam de morte me reducis. Festina, Domine, festina, deprecor, ne tardaveris, et libera populum tuum, te super omnia desiderantem.

Si servare velis insontes quosque fideles,

Hætenus expertes omnibus auxiliis.

Illis, quos pressit hostis jam per tria lustra,

Subvenias miseris mitis amore Dei.

Non super his studeas segnis; sed impiger hostem

Prosternas, populum alleviando pium.

Ense tuum femur cingatur, et arma capeſce:

Corporis omnis habes fortia membra, liquet.

Scotus es et genitus priscorum cespitem regum:

Prosperè procedens regna patris subies.

Regni, promitto, poteris jure coronâ.

Omnia jura tibi, nulla debentur ei.

* Ita edit. Hearnii: *Absedente*, cod. Dumblan. reliqui, *Ab invicem*. † Ita cod. Perth. reliqui, *nihil hætenus an fidus esses vel infidus expavi*: editio Hearnii, *non nihil hætenus an fidus esses vel infidus expavi*; quod tolerari posset. ‡ Ita MS. D. G. M. reliqui, *suffusus*.

† F. *stipite*.

Audax jure tuo sis semper bella parare:

Non tamen incautè bella sumenda putes;

Nec præcepta certas, nisi fors dictaverat, unquam:

Ex improvise fallitur omnis homo.

Es pugnaturus, campum non præparet hostis:

Ad loca bellandi semper adesto prior.

CAP. VII.

De regressu Malcolmi in Scotiam, et bello quo cecidit Machabeda.

Finitis enim talibus problematum examinationibus, ac omni dubitationis ambiguitate remotâ, ipsum Macduff Malcolmus Scotiam remisit, nunciare clanculò suis amicis, ut cautè se præparent, suum absque dubio sperantes reditum infra breve. Ipse verò, postquam recesserat, regis Eadwardi quantotius adiit præsentiam, ab eo humiliter postulans quosdam ex Angliæ proceribus, qui gratis secum in Scotiam, regnum recuperare *, proficisci volebant, ex favore permittere dignaretur: cujus petitioni continuò rex mitis annuens, liberam cuilibet volenti facultatem tribuit. Insuper et seipsum cum exercitûs potentia, si necesse fuerit, ferre præsidium gratiosè comprimisit. Unde sancto mitissimoque regi, qui cunctis misericors consultus †, aut injustè tribulatis pronus adiutor extitit, immensas referens gratias, ab eo recessit; et quamprimum paratus, procerum Angliæ solo Siwardo Northumbrensi comite secum assumpto, Scotiam proficiscitur possessurus. Neque verò regni fines adhuc attigerat, dum, sparso rumore per præcedentem Macduff, minùs cautè negotii consilia servantem, totum audierat regni populum dissensione commotum, ac in partes inter Machabedam et Macduff divisum. Quamobrem Malcolmus, cum sua militia celerius properans, non quievit donec, hinc inde junctis agminibus, sortem exercitum consecisset. Ex his autem multi, qui Machabedam priùs sequebantur, ab eo statim deficientes, Malcolmo totis viribus adhererunt. Quotidie deinceps suum minui robur, ejus quidem augeri, cernens, partibus subito relictis australibus, boreales petiit, ubi terrarum angustis amfraetibus, et silvarum abditis, tutiùs sperabat se tueri. Insperatè tamen festino gressu Malcolmus ipsum ultra montes et usque Lunfanan insequitur, ac ibidem repentè levi bello transeptum, cum paucis resistentibus interfecit, anno Domini millesimo quinquagesimo sexto, mense Decembris die quinto. Omnis enim populus ab eo bellandum productus Malcolmum non ignorabat verum sibi dominum; ideo resistere sibi bello renuens, primo lituorum strepitu campum reliquit fugiendo. WILLELMUS, de prædicto bello sic scribens, ait: Siwardus Northumbriæ comes, jussu regis Eadwardi, cum Scottorum rege Mackbetha congressus, vitâ regnoque spoliavit, ibidemque Malcolmum, filium regis Cumbrore, regem instituit. Hæc ipse. Ecce quomodo Willelmus, nullam Malcolmo victoriæ laudem ascribens, Siwardo totam ‡ attribuit: cùm in veritate solus ille cum suis et

* Al. recipere. † Cunctis misericors, et oppressis in tribulationibus pronus adiutor, MS. D. G. M. ‡ Al. totum.

vexilligero totius victoriæ causâ fuit. Hoc utique sperandum est, quod populus Machabedicus, absente Malcolmo, de bello non fugisset, etiam si cum Siwardo rex Eadwardus cum suis præsens affuisset. Ecce etiam quomodo, immo quodammodo, innatum est Anglicis quædam per Scotos laudabilius gesta, parcissime cum oporteat collaudare. Vereor ne admodum invidorum Anglorum historici fataliter infatuentur, quibus aliena prosperitas adversa, aliena adversitas prospera, judicatur. Hi in aliena gratulatione tristantur, in aliena tristitia gratulantur. Constat ex hoc, quod cum aliquid descripturi sint de Scotorum famæ serenitate, aut hanc eleganti stilo obnubilare conantur, aut ipsorum gloriam solâ taciturnitate furari: cum enim altercatio olim fiebat de observatione Paschæ, inter Sanctos Colmannum allegantem pro se magistrum suum Sanctum Columbam, et Wilfridum, sic recitat BEDA Wilfridum respondisse; "Si Sanctus vester Columba, immo et noster si * Sanctus" est, &c." De huiusmodi invehit Alanus, *de conquestione naturæ*, dicens; Probitatis gloriam degloriat livor inglorius.

CAP. VIII.

Excusatur populus cujuscunque regni ab injusto rege de bello fugiens.

POPULUS enim iste fidelis excusari de fuga poterit, qui, diu sub tyrannide pressus, surgere non valens, aut non audens, assidue tamen sui regis in corde crudelem animadvertit mortem, heredis etiam injustum tanti temporis exterminium; anxiam itaque sub viro contribule propriam subjectionem amplius subesse dedignans, occasione sumptâ, locum illi fugiendo dedit regnum indubiè recipiendi. Videtur enim, et verum est, ut æstimo, quod regni cujuscunque populus indigena fidelis, amoto vi capite suo, videlicet rege, vel quodlibet opprobrium patiente, cum eo nimirum compatitur, et, quasi proprium gemendo suum improprium, lamentatur; cum proverbio dicatur, Cujus caput dolet, cetera membra languent. Et hoc verum est, membra videlicet sana, quæ capitis compatiuntur dolori, non putrida sive cancerosa, quæ capitis sui dolentis languorem non sentiunt: talium enim membrorum ex tactu sæpe contigit, ut quædam membra morbum incurabilem incidant, et adeo quandoque tali morbo caput ex eis etiam inficitur, unde totum corpus effici poterit monstruosum. Nonne corpus quodcumque merito monstrum dici poterit, cujus pes, infimum dico membrum, igneo morbo corruptum, nec tempestivè per manus artificum cauterio sedatum, digniora transgrediens membra, veneno sui caput inficiens, evellat, ac supra collum et humeros, se loco capitis, contra naturam, collocaverit? Eodem verò tempore belli de Lunfanan et anno, rex Walliæ Griffinus comitem Herefordiæ Radulphum è bello fugavit, et occisis ejusdem urbis episcopo Levegaro, necnon Egelnotho vicecomite, cum multis aliis, urbem, totumque comitatum ignibus cum episcopo pio concremavit. Hoc statim Siwardus, postquam à suo rege per certum audierat nuncium, confestim jussus domi rediit, nequaquam ulte-

* Si Christi, Beda. Sed nec Wilfridi mentem rectè assequutus est Bowerus.

rius Malcolmo ferre præsidium rediturus. Subito namque post mortem Machabedæ convenerunt quidam ex ejus parentela sceleris hujusmodi fautores, suum consobrinum, nomine Lulach, ignomine * fatuum, ad Sconam ducentes, et impositum sede regali constituunt regem: sperabant enim sibi quasi regi populum obedire libenter. Nullus tamen illi parere volebat, aut aliquibus factis vel fiendis communicare. Audiens autem hoc Malcolmus, suos comites ipsum huc illucque persequendum emisit; sed in irritum quatuor mensibus suos deducunt conatus, donec in superioribus partibus scrutantes, inventum loco qui dicitur Essy provincie Strathbolgy, cum suis sequacibus occidunt; vel, ut quidam tradunt, ibidem casu Malcolmus obvium habens interfecit, anno Dom. millesimo quinquagesimo septimo, tertia die mensis Aprilis, hebdomadæ Paschæ feriâ quintâ. De his duobus intrusis regibus habentur hi versus:

*Ter senis annis Scotiam rexit Machabeda †,
In cujus regno fertile tempus erat.
Hunc in Lunfanan truncavit morte crudeli
Duncani natus nomine Malcolomus.*

*Mensibus infelix Lulach tribus extiterat rex,
Qui armis ejusdem Malcolomi cecidit.*

*Fata viri fuerant in Strathbolgin apud Essy,
Heu sic incautè rex miser occubuit.*

*Hos in pace viros tenet insula Iona sepultos,
In tumultu regum, Judicis usque diem.*

CAP. IX.

De successione Malcolmi regis in regnum, et ejus pugna cum quodam proditore.

PROSTRATIS ubique cunctis hostibus, vel ad suam deductis pacem, idem sæpe dictus Malcolmus apud Sconam, præsentibus regni majoribus, in throno regali positus est, et, in omnium Scotorum gloriam et honorem, eodem Aprili mense, die Sancti Marci coronatus, eodem videlicet anno Domini MLVII. et imperatoris Henrici quarti, sive, ut prædixi, tertii anno primo: qui Henricus imperavit annis ferme quinquaginta. Ad Malcolmum igitur, pacato regno, accessit dictus thanus de Fyfe, et pro fidelis servitii sui retributione, tria petiit pro se et dominis sive thanis de Fyfe suis successoribus; Primò videlicet, quòd regem locaret in sede sive cathedra regali die suæ coronationis. Secundò, quòd in omni exercitu bellico, ubi oppansum foret regis vexillum, vanguardiam gubernaret. Tertio, quòd etiam ipse et omnes in posterum, de sua cognatione, pro subitanæ et improvise occisione, gauderent privilegio legis Macduff, ubi generosus occidens solvendo viginti quatuor marcas ad Kinbot, et vernaculus duodecim marcas, remissionem plenariam exinde reportaret. [Cujus petitioni rex benigne annuit.]

* Ita lib. Cup. reliq. cognomine.

† Al. Rex Machabeda decem Scotia septemque fit annis.

Tunc temporis, fames et mortalitas fuerunt in universa terra. Hujus etiam tempore quidam potens, dum sederet in convivio, repente à muribus circumvallatus est; et cum esset innumerabilis multitudo murium, et multi convivæ, de nullo captabant nisi de ipso: sed cum à suis in pelagus deductus esset, nihil ei profuit, quia mures navim sequentes, ipsam usque ad aquæ introitum corrodebant. In terram igitur positus, à muribus totus dilaceratus est et comestus. Idem dicitur cuidam principi Polloniæ contigisse. Et hoc minus mirum judicatur, quia pro certo dicitur, quòd in quibusdam terris, si leopardus aliquem momorderit, confestim murium copiam advenire, ut vulneratum commingant; im-mundumque urinæ diluvium hominis exitium comitari.

Tempore certè regis Machabedæ magna fertilitas erat in Scotia: quí A. D. ML. Romæ argentum spargendo pauperibus distribuit. A. D. MXXVI. obiit Ricardus secundus dux Normannorum, cui successit Ricardus tertius, eodem anno defunctus. Cui successit Robertus frater ejus, pater Willelmi Bastard. Ut sciatis quot fuerunt duces ante Willelmum, et à quo originem habuerunt, patet per metra:

Hic Normannorum sequitur generatio; quorum

Rollo dux primus genitus de stirpe Dacorum,

Ex Dacia sumpsit nomina Rollo-danus.

Rollo Willelmum, Will. Ricard. Ric.que, Richardum,

Richard Robertum, Robertus Will. genuit Bast.

Et quia fuerunt nisi tres reges de stirpe Danica, Cnuto et Hardecnutus et Haroldus, paulisper híc de eis loquendum est; sed postea in suo loco de eisdem immorandum. Anno millesimo decimo septimo Cnuto Suani totius Angliæ suscepit imperium, et duxit in uxorem Emmam filiam Richardi ducis Normannorum; quæ prius erat uxor Ethelredi regis; ex qua Hardecnutum, postea Danorum et Anglorum regem, et Guinildam filiam genuit, quæ nupsit postea Henrico Romanorum imperatori. Anno sequenti in nativitate Domini rex Cnuto perfidum Edericum [beneficia collata sibi impropertem, in palatio suo iussit occidi.] Anno MXXXIII. rex Cnuto Noreganos, Olavum regem suum propter ejus sanctitatem spernentes, multâ auri et argenti copiâ cæcotos corripit, et quinquaginta navibus Norwegiam devectus, Olavum de illa expulit, sibi que eam subjugavit; et anno sequenti idem Cnuto Anglorum, Danorum et Noreganorum rex Angliam rediit. Anno quoque sequenti Sanctus iste Olavus et martyr, Haroldi regis Noreganorum filius, quem Cnuto expulerat, in Noraga perimitur à suis: et anno sequenti Cnuto, magno cum honore Romam profectus, ingentia munera Sancto Petro in auro et argento obtulit, et ut schola Anglorum libera esset à Joanne Papa impetravit.

C A P. X.

De eodem Cnutone, et aliis incidentibus.

PArcaat scribæ et scriptori lector, quòd usquequaque secundum feriem annorum non omnia intitulantur, quia propter intricabiles digressiones et variarum historiarum prolixitates, et earum sparsim col-

lectiones, et memoriae labilitates, omnia non occurrunt ordine situanda; nam, ut ait *SENECA*, omnia fluunt, et in assidua diminutione labitur humana memoria, ad congerendum varia quorum subiecta fluida sunt et caduca. Hæc ille.

Anno Domini *MXXXII*. ecclesia Sancti Eadmundi regis et martyris dedicata est, in quæ Cnuto rex, communi consilio præsulum et optimatum suorum, ejectis presbyteris secularibus, monachos imposuit. Ignis penè inextinguibilis multa per Angliam loca concremavit. Anno *MXXXV*. Cnuto rex ante obitum suum super Noreganos Suanum filium suum instituit regem: super Danos Hardecnutum, et Emmæ filium Eadwardum super Anglos locavit; postea pridie idus Novembris apud Scafeberiam vitâ decessit, et Wintoniæ in veteri monasterio tumulatur. Non multo post tamen regnum Angliæ inter Haroldum et Hardecnutum dividitur. Robertus dux Normannorum obiit: cui successit filius ejus Willelmus Bastard puer. Anno *MXXXVI*. innocentes Clitones Alueredus et Eadwardus regis Ethelredi filii, ad colloquium matris suæ, à Richardo avunculo suo, venerunt: quorum socios comes Godwinus quosdam catenavit, et postea cœcavit: nonnullos, cute capitis abstractâ, cruciavit, et, manibus et pedibus amputatis, mutilavit; multos etiam venundati fecit, et mortibus variis ac miserabilibus apud Gelfordiam sexcentos viros occidit. Alueredi verò oculos insidiis intercepti jussit erui apud Hely: ibique, non multo post, mortuus est. Eadwardus verò rediit in Normanniam cum festinatione. Anno sequenti Haroldus rex Merciorum et Northumbrorum, ut per totam Angliam regnaret, à principibus et populo, spreto fratre suo Hardecnuto, quia nimium in Danemarchia morabatur, eligitur. Emma quondam regina immisericorditer ab Anglia expulsa, ab Alwino Flandrensi comite honorificè suscipitur. Anno *MXXXIX*. hiems exitit asperissima, et Hardecnutus rex Danorum Flandriam devesctus, ad matrem suam Emmam venit. Anno *MXL*. obiit Haroldus rex Londoniis et in Westmonasterio sepelitur: et Hardecnutus in regem elevatur. Quem Godwinus multis donariis, et per jusjurandum sui et multorum aliorum nobilium, regem sibi pacificavit. Anno sequenti Eadwardus Ethelredi quondam regis Anglorum filius de Normannia, ubi multis exulaverat annis, venit Angliam; et à fratre suo Hardecnuto rege honorificè susceptus, in curia ejus mansit. Anno *MXLIII*. mortuo Hardecnuto, Eadwardus in regem sublimatur. Anno *MLVII*. Magnus Noreganorum rex Sancti Olavi filius, fugato Suano, Danemarchiam sibi subegit, et in illa regnavit: ac non multo post obiit. Et anno sequenti Suanus Danemarchiam recepit, et Haroldus Harfagher Siwardi regis Noreganorum filius, ex parte matris frater Sancti Olavi, patruus Sancti Magni regis, Noregiam repetiit, et per suos nuncios pacem cum rege Anglorum fecit. Anno *ML*. tempore regis Scotiæ Machabedæ, rex Eadwardus absolvit Anglos à gravi vectigali triginta millium librarum, tricesimo et octavo anno ex quo pater suus rex Ethelredus primitus Danicis id soldariis solvi mandaret. Quo in tempore orta est magna seditio inter regem et comitem Godwinum, pro eo quòd tradere noluit morti sororium suum comitem Bononiensem, cujus milites, stolidè hospitia quærentes, plures è civibus peremerunt: qui et ipse ad castrum

Dover cum suis confugerat. Tandem Godwinum cum rege placitare volentem, postquam bis super regem exercitum duxerat, et secundo dilapsus fuerat ab eo, super fugientem diem constitutum cum quinque filiis rex exlegavit. Rex Eadwardus Willelmum Bastard comitem Normanniæ, ad se in Angliam venientem, magno cum honore suscepit, et multis donatum cum muneribus ad propria remisit. Hæc breviter perstrinximus, ut sciat lector quanti et quot annis, non solum Normanni usque Willelmum Bastard, sed et etiam Dani, regnum Angliæ tenuerunt. de quibus ducibus habentur hæc metra;

*Quomodo nec cura, Dacorum fit genitura.
Non fuerant nisi tres Anglorum regna tententes:
Cnut Harald Harföte genuit de pellice; sed Cnut
Ex Emma Cnut Hard, cui frater tertius Edward.
Natus Godwini comitis fuit ultimus Harold.*

CAP. XI.

De quadam pugna regis Malcolmi cum quodam milite proditore.

ERAT enim rex Malcolmus satis humilis, corde fortis et animo, corporis viribus præpotens et audax; non temerarius sed maturus, ac multis aliis dotatus virtutibus, ut in sequentibus apparebit. Primis regni sui novem annis, Eadwardo rege vivente, firmam pacem Angliis et communionem, et usque adventum Willelmi Bastard, observabat. Anno dicti regis Eadwardi decimo tertio, fratris sui filius regis quondam Eadmundi Irneside, cui nomen Eadwardus, ex Hungaria venit in Angliam, uxorem secum ducens Agatham †, Eadgarum filium *, et duas filias, Margaretam postea Scotorum reginam, et Christianam sanctimoniam, quem rex patruus et totius Angliæ populus exultantes receperunt; de quibus prolixior sermo fiet postmodum suo loco. **TURGOTUS.** De rege Scotorum Malcolmo Canmore magnanimo, dignum aliquid dicendum duximus, ut cujus fuerit cordis, quanti vel animi, unum ejus opus hic exaratum legentibus declarabit. Relatum est aliquando sibi, de suis quendam summis proceribus illum occidendum cum suis hostibus convenisse. Imperat rex hæc nuncianti silentium: siliuit et ipse, proditoris qui forte tunc aberat, expectans adventum. Qui cum ad curiam cum apparatu magno regi venisset insidiaturus, rex ei suique vultum solitum atque jouundum prætendens, finxit se nihil audisse vel scivisse, quæ mente corde tenus relegebat. Quid plura? Jubet ipse rex omnes venatores suos summo mane cum canibus convenire. Et jam noctem aurora abegerat, cum rex, vocatis ad se cunctis proceribus et militibus, in venando spatium ire festinat. Venit interim ad quandam planitiem latam, quam in modum coronæ densissima silva cingebat; in cujus medio colliculus unus quasi turgescere videbatur, qui diverforum colorum floribus, pulchrâ quadam varietate depictus, fatigatis quandoque militibus ex venatu gratum præbebat accubitus. In quo cum rex ceteris superior constitisset, secundum legem venandi,

† Al. Agathen.

* Eadgarum Etheling, MSS. Cupr. et Perth.

quam tristram vulgus vocat, singulis cum canibus, et sociis singula loca delegat, ut obsessa undique bestia, ubicunque eligeret exitum, mortis inveniret exitium. Ipse verò rex seorsum ab aliis solus abscessit cum solo, suum secum retinens proditorem.

CAP. XII.

De eadem pugna, et confusibili exsuperatione proditoris.

AB omni autem aspectu et auditu remoti, rex subsistit, et vultu torvo volvente pugnam, in hæc verba prorupit. Ecce, inquit, ego et tu mecum, solus cum solo, similibus armis protecti: Non est qui mihi, licet regi, assistat, nec tibi subveniat; nec est qui videat aut audiat, nisi arbiter Deus. Nunc ergo si valeas, si audeas, si cor habeas, imple quidem opere quod corde concepisti, et redde hostibus meis quod promissisti. Si me occidendum putas, quando melius, quando securius, quando liberiùs, quando tandem viriliùs? An venenum parasti? sed hoc muliercularum esse quis nesciat? An insidiaris lectulo? hoc possunt et adulteri. An ferrum, ut occultè ferias, occultaisti? hoc ficarii, non militis esse, nemo qui dubitet. Age potiùs quod militis est, et non proditoris; age quod est viri, et non mulieris; atque solus cum solo congregere, ut saltem proditio tua turpitudine videatur carere, quæ nunquam infidelitate carere potest. Hactenus vir ille nequissimus hæc vix sustinuit, et mox verbis ejus, quasi gravi fulmine, percussus, de equo cui infidebat citissimè descendit, projectisque armis, ad pedes regis corruit, cum lacrimis atque tremore cordis ita dixit: Domine mi rex, ignoscat mihi ad præsens hoc meum velle iniquum tua regia potestas; et si usque modò aliquid super hujuscemodi traditione tui corporis cor meum malignum conceperit, amodò delebitur, et in futurum contra omnes me tibi fidelissimum, Deo cum sua genetrice teste, promitto. Cui rex ait, Noli amice timere; noli pavere: nihil à me, nec per me mali, pro re ista sustinebis. Obsides tamen in pignore jubeo quod mihi nomines, atque adducas. Quibus nominatis et statim postmodum adductis, rex inquit, In regis verbo tibi dico, res antè promissa stabit. Ille verò proditor regis voluntati, in his quæ præmissimus opportuno tempore satisfaciens; sic revertuntur ad socios, de his quæ fecerant vel dixerant nemini loquentes. Circa idem tempus, anno scilicet Domini MLI. Emma, quæ et Elguina, quondam Anglorum regina obiit Wintoniæ. Rex Eadwardus et comes Godwinus, ac filii sui ad invicem reconciliati sunt, receptis pristinis dignitatibus suis: et Normanni fere omnes ex Anglia exlegantur. Anno sequenti caput Reyis fratris Griffini regis Valensium, ad regem Eadwardum in vigilia Epiphaniæ, apud Glavornam allatum est. Godwinus comes ac proditor, cujus filiam rex duxerat in uxorem, feriâ secundâ Paschæ, ad mensam juxta regem confedens, buccellâ gutturi adhærente semisuffocatus est, à filiis ad cameram exportatus, quintâ post hoc feriâ decessit: modum autem hujusmodi vindictæ latius suo loco inferiùs recitabimus. Cui successit Haroldus filius ejus in comitatum, et Haroldi comitatus datus est Algaro Leofrici comitis filio. Anno MLV. Siwardus dux

dux Northumbrorum, fidus amicus Malcolmi regis Eboraci obiit; cuius ducatus Tostio fratri Haroldi ducis datus est. Non multo post Algarus prædictus, sine culpa à rege Eadwardo exlegatus, Hiberniam mox petiit, et octodecim navibus piraticis acquisitis, et auxilio regis Valensium Griffini maximè fretus, tandem suum recuperavit comitatum; combustâ priùs civitate Herefordensi, et monasterio Sancti Alberti regis et martyris, et in eo quibusdam canonicis, et quadringentis occisis.

CAP. XIII.

De morte regis Eadwardi, et de quadam visione, &c.

Dominicæ incarnationis anno millesimo sexagesimo sexto obiit pia memoria Eadwardus rex, honor et gloria Anglorum dum vixit, eorum ruina dum moritur: WILLELMUS. Rex Eadwardus pronus in senium, eo quod ipse non susceperat liberos, et Godwini videret invalescere filios, misit ad regem Hunnorum, (sed TURGOTUS dicit ad imperatorem,) ut filium fratris sui Eadmundi Irneside Eadwardum cum omni sua familia mitteret: futurum ut aut ille, aut filii sui succedant hereditario jure regno Angliæ; orbitatem suam cognatorum suffragio debere sustentari. Igitur continuò postquam advenerat, apud Sanctum Paulum Londoniæ fato defunctus est, Eadgaro filio superstite cum sororibus prænominatis; quem pro genere regno proximum rex proceribus commendavit. Rex demum, postquam exactis in regno non plene viginti quatuor annis, obiit vigiliâ Epiphaniæ. In crastino quidem, adhuc recenti luctu regalis funeris, Haroldus Godwini filius, à majoribus extortâ fide, secundum alios consentientibus, arripuit regni diademata, quod vix per novem menses tenuit; nam à Willelmo Bastard bello peremptus est. Rex Noricorum Haroldus cognomento Harfagar, frater Sancti Olavi regis et martyris, et Tostius frater Haroldi regis Angliæ, venientes cum exercitu apud Standfordbrig, occiduntur ab Haroldo Angliæ invasore. Post mortem Haroldi Godwini filii proceres Eadgarum in regem eligerent, et à quibusdam electus est, ut à rege mandatum fuerat, sed episcopos non habebant assertores*. Hæc ille. Verùm in hoc eos errasse mihi videtur, et apud Deum et populum. Apud Deum; quia quem ipse geniturâ tantorum regum progenitorum, justâ generationis lineâ procreatum, regnandum prætulit, eis respuere non licuit; nec insontem, linguis omni gladio præcutis, injustè justo privare patrimonio†; scientes, quod ætas regia, vel puerilis vel senilis, vel etiam simplicitas, in fidelitate constat, et regimine subditorum. Apud populum verò, cum in suam propriam confusionem, atque regni cunctorum indigenarum scandalum et opprobrium sempiternum, non secundum justitiam legis, sed cordis affectum sequentes, supra se virum eligant totius juris regnandi expertem, Haroldum, filium Godwini traditoris, filii Ederici proditoris; quorum non fama, sed infamia, variis notatur in scripturis; ineptum tale‡ membrum in regem sibi, loco recti capitis, statuentes. Ex quo brevi postmodum

* Al. assentatores.

† Patricinio, edit. Hearnii.

‡ Illud. pro tale, ibid.

contigit, quod miserè per aliena regna vagi dolentes, à propriis expulsi sunt ædibus, nec habentes ubi reclinarent capita, dicente prophetâ, " Quoniam qui malignantur exterminabuntur; sustinentes autem Dominum ipsi hereditabunt terram." Igitur ipse Dominus illam sanctam regalem lineam, se sustinentem, ab eis, sed non ab eo derelictam, hereditare terram simul et regnare volens, felici Scotis omine cum sua regali linea gratis conjunxit: ex quibus, eo providente, deinceps et hæcenus, regio sedentes in folio pullulant reges, et, usque quo sibi placuerit *, pullulabant. Per visionem sequentem, ostensam Sancto Eadwardo in extremis laboranti, patet quod in præmissis clerus errabat. **WILLELMUS.** Postquam rex elinguis sopore biduo jacuisset, expeditâ loquelâ, duos, inquit, mihi monachos assistere vidi, quos in Normannia religiose vivere, et mori feliciter noveram; se Dei nuncios esse præfati, dixerunt: Quoniam primores Angliæ, duces, episcopi, et abbates non sunt ministri Dei, sed Diaboli, tradidit Deus hoc regnum post obitum tuum anno uno et uno die in manus inimici; pervagabunturque dæmones totam hanc terram. Cùmque se rex hoc ostensurum populo diceret, quatenus †, ut olim Ninevitæ, pœniterent; neutrum aiunt erit; quia nec pœnitebunt, nec Deus eis miserebitur. Item **WILLELMUS.** Ita Angli, qui, in unam coeuntes sententiam, regni potuissent reformare ruinam, dum nullum ex suis volunt, alienum induxerunt, Willelmum scilicet Bastard, cujus magnitudinem futuram mater somnio prævidit, quæ intestina sua per totam Normanniam et Angliam extendi vidit et dilatari. Ipso quoque tempore, quo idem puer natus humum primo attigit, ambas manus pulvere pavimenti implevit, strictè manus complodens. Quo facto, astantes multum admirantes de vivaci tenacitate pulveris, obstetrix fausto omine acclamavit, eum duorum regnorum quasi regem futurum, Normanniæ scilicet et Angliæ: unde pacatus in Normannia, cùm Angliam peteret ut Haroldum regem impeteret, in egressu navis pede lapsus, audivit acclamari sibi à proximo milite; Tenes Angliam, comes, rex futurus. Haroldus revertens à bello quo regem Noricorum vicerat, misit exploratores qui, intra castra deprehensi, jussi sunt à Willelmo Bastard circumduci per tentoria, et mox largè pasci et renumerari, ac ad dominum suum incolumes remitti. Redeuntes nunciaverunt ducis magnificentiam, et addunt, penè omnes in exercitu illo presbyteros videri; quia scilicet tanquam totam faciem cum utroque labio rasam haberent: Angli enim superius labium, pilis incessanter fructificantibus, intonsum dimittunt. Willelmus monachum legatum misit tria ferentem, ut scilicet Haroldus vel regno secundum conditiones discederet, vel sub eo regnaret, vel certè, spectante utroque exercitu, gladio rem ventilaret. Haroldus legatum, nec responso dignatus, turbidè abegit. Illam noctem Angli totam in cantibus et potibus insomnem duxerunt, Normanni autem, totâ nocte confessioni peccatorum vacantes, mane Dominico corpore communicarunt. Comes arma poposcit, et casu lorica inersam induit ministris tumultuantibus; quem casum risu corrigens, vertetur, inquit, Comitatus meus in regnum. Tunc, cantilenâ de Rolando ab heroldicis inchoata, præ-

* Al. placuerint. † Vocabulum quatenus, in reliq. desideratum, existat in cod. D. G. M.

lium commissum est. Pugnatum est utrinque acriter. Fossatum quoddam præruptum Angli fugientes noto sibi compendio invaserunt, ubi tot Normannos conculcare, ut tumulo cadaverum planitiem campi æquarent. Haroldus à longæ ictu sagittæ in cerebro percussus occubuit. Jacentis femur unus militum gladio præscindens, ignominie notatus est à Wilhelmo, et militiâ pulsus. Idem Wilhelmus eadem die discurrendo, pugnando, hortando, tres equos fortissimos sub se fessos amisit. Sursurrabant ei custodes corporis, ut à periculo se subtraheret, sed perfititur usque noctem. Nihil sanguinis ex ejus corpore tractum est, quamvis jaculis multis impeteretur. Corpus Haroldi matri repetenti sine pretio remisit, licet illa multa per legatos obtulit. Die natalis Domini coronatus est ab Aldredo episcopo Eboracensi, nolens hoc munus suscipere à Stigando Cantuariensi, quia nec legitime factus erat archiepiscopus. Vexillum regium Haroldi Romam misit Wilhelmus ad Papam, quod erat in hominis pugnantis figura, auro et lapidibus arte sumptuosâ contextum: Nam et antequam Angliam intraret, auditâ causâ ejus transitus, et quàm injustè Haroldus occupaverat, Alexander Papa vexillum ei in omne regnum Angliæ cum sua misit benedictione: cujus virtute affusus, licentiùs sibi regnum conquestione subjacere putabat. Hæc Wilhelmus. Dum iste Haroldus navigare vellet in Normanniam, contrariante sibi vento, applicuit in Pontivum [pagum] quem Wido comes ejusdem arrestavit, et in custodia tenuit, donec Wilhelmus Bastard eum liberavit: cui datâ sorore ipsius Wilhelmi in conjugem, homagium et fidelitatem fecit. Tria sacramenta super phylacterium, quod vocabant oculum bovis, fecit, quodque ei fidem et promissionem, quam ei faciebat, bene custodiret. Libertate igitur donatus et Angliam reversus, invenit regem Eadwardum in extremis laborantem. Qui, quasi oblitus sacramentorum quæ Wilhelmo Bastard in Normannia fecerat, persuasit regi infirmanti, ut sibi coronam Angliæ concederet. Quo audito, rex Eadwardus non immemor quòd Wilhelmo comiti Normanniæ cognato suo regimen Angliæ jamdudum sub certa forma concessisset, nec Haroldo hoc nullomodo se posse facere, quia inde Wilhelmo comitem Normanniæ heredem fecerat. Eadwardo igitur rege mortuo, Haroldus, quasi insanus, postponens quicquid Wilhelmo Bastard de regno Angliæ juraverat, videlicet, quòd illi illud post mortem regis Eadwardi servaret, regnum invasit, et vitam propterea amisit.

Eidem Wilhelmo ad bellum accessuro, quidam loricam inversam sibi imposuit: quod ille animadvertens, fidenter dixit, Si ego in sortem crederem, hodie ampliùs in bellum non procederem. Sed ego nunquam sortibus credidi, neque sortilogos amavi; sed in omni negotio meo creatori meo me semper commendavi, et in hac fide persistens, et justitiâ partis meæ recognoscens, contra perjurum adire bello non pertimescens, belli certamen aggredior, et lætus, si contingat, morior. Interfectus in illa pugna Haroldus et duo fratres ejus, &c.

CAP. XIV.

De quibus causis Willelmus Bastard venit in Angliam.

Audiens autem Willelmus Bastard comes Normanniæ, quod Haroldus Eadwardi consobrini sui regnum usurpasset, et quod proceres regni erant inter se divisi, variis causis stimulatus, in Angliam venit; primo, pro rupto fœdere quod simul pepigerant juramento, quod ei tunc castrum Doroberniæ, et post mortem Eadwardi regnum Angliæ sibi daturum firmavit Haroldus. Secundo, quod filiam suam adhuc impuberem duceret uxorem, promisit, quam, ut quidam ferunt, exoculatam ab eo, et crinibus detruncatam, sic eam à se repudiatam, et ad patrem cum dedecore remisit deturpatam. Tertiò, quod pater suus Godwinus cognatum suum Ethelredum, cum pluribus Anglis et Normannis, apud Hely proditoriè peremerat, omnibus ejus comitibus præter decem decapitatis. Quartò, quia, in despectum sui, ipse Robertum archiepiscopum, et Odonem consulem, cum omnibus Francis, exterminasset de Anglia.

Ut plenius pateat quare Haroldus præstitit juramentum Willelmo Bastard, sic reperi in chronica * Anglorum: Haroldus transiens in Flandriam, tempestate compulsus est in Ponticam provinciam applicare. Quem captum consul Ponticus Willelmo duci Normanniæ reddidit. Haroldus autem juravit Willelmo super reliquis Sanctorum, se filiam ejus ducturum, et Angliam, post mortem Eadwardi regis, ad opus ejus servaturum. Summo igitur honore susceptus, et muneribus amplis citatus, cum reversus esset in Angliam, perjurii crimen incurrit. In chronica sequenti ponit Willelmum Bastard fororem suam dedisse Haroldo in conjugem; de quo habentur hi versus;

*Dux non intravit regnum ratione regendi;
Sed magis Haroldum petitur modus interimendi.
Hic qui germanam dicti ducis, ac uterinam,
Jam sibi sponsatam transmisit vile relictam;
Namque suos crines fecit mutilare per aures,
Quem dux despectum judicat esse suum.
Hinc trux intravit dux regnum, quo spoliavit
Haroldum timide regnantem, nam sine lege.*

His igitur et aliis causis Willelmus irritatus, undecunque collectis viribus, transfretavit in Angliam, et, ut præmittitur, eundem Haroldum levi bello et facili, pridie idus Octobris, apud Hastynsis, regno simul et vitâ privavit, anno Domini MLXVI. Deinde pacificè ab Anglis, tanquam princeps proprius, susceptus, et Londoniis pacificè apud Westmonasterium ab Aldredo Eboracensi archiepiscopo, in regem coronatus est. Et sic facta est mutatio excelsi dextrâ, quam ingens cometa in exordio ejusdem anni designaverat. Unde versus;

Anno milleno sexageno quoque seno

* Intelligere videtur Henrici Huntindonensis historiam, in qua sequentia verba occurrunt lib. vi.

*A genito Verbo, regnante duce superbo,
Anglorum metæ flammæ sensere cometæ.*

Anno sequenti idem rex Willelmus Normanniam rediit, ducens secum Dorobernensem archiepiscopum Stigandum, Clitonem Eadgarum, comites Eadwinum, Morkarum et Waltheofum, et multos alios de nobilioribus Angliæ, secum obfides, et thesauros innumerabiles. Rediens verò Anglorum terram militibus suis divisit, et Anglis importabile tributum imposuit, et sic debachando, dominus de gente Anglorum, quod diu cogitaverat, perfecit: quam terram sævitia Normannorum asperæ et callidæ tradidit ad exterminandum. Quod ita factum est, ut vix aliquis princeps de genere Anglorum esset in Anglia, sed omnes ad servitutem et mœrorem redacti fuissent, ita etiam ut Anglicum loqui vel * vocari esset opprobrium. Propter quod deliberavit quomodo linguam Saxoniam posset destruere, et Angliam et Normanniam in idiomate concordare: et ideo ordinavit, quod nullus in curia regis placitaret nisi in Gallico; et iterum, quod quilibet puer ponendus ad scholas addisceret Gallicum, et per Gallicum Latinum: quæ duo usque hodie observantur in Anglia.

Anno Dom. quo supra, imperatoris Henrici IV. secundo, regisque Malcolmi decimo, Padbrunna, Germaniæ civitas, cum ecclesia majori combusta est. In monasterio autem monachorum ejusdem civitatis, Scotus quidam erat, Paternus nomine, multo tempore reclusus, qui sæpius hoc incendium prædixit. PETRUS DAMIANUS. In quadam urbe Teutonica erat quidam servus Dei, nomine Paternus, juxta monasterium in cella reclusus, cui revelatum est, quod, nisi populus per pœnitentiam citius Deum placaret, infra triginta dies tota civitas incendio periret. Promulgata est visio, sed noluerunt converti. Ille quidem pretiosa quæque monasterii auferri iussit, ut essent salva: Tandem à septem urbis regionibus subito ignis exoritur, et totam urbem cum monasterio in cinerem combussit. Cùmque ad cellulam viri Dei ignis pervenisset, et rogaretur exire, noluit, sed omnia judicio Dei committens, cum sua cellula combustus est.

CAP. XV.

De misera et proditoria vita quam vivebant Angli.

HUJUS miserandæ cladis belli de Hastyngis, quo regnum suum, et ob quam causam, Angli perdiderant, Willelmus gemens, suis inscripsit chronicis, quam hac etiam inscribi chronicâ placuit, ut illius exemplo nostri cavere discant principes, ne quando talibus aut tantis onerati, quod abest, flagitiis, quod hostibus, ut ipsi, resistere bello nequeant. WILLELMUS. Illa fuit dies fatalis Angliæ, funestum excidium dulcis patriæ, pro novorum dominorum commutatione. Jampridem enim moribus Anglorum insueverat, qui varii admodum pro temporibus fuerunt. Nam primis adventus sui annis, vultu et gestu barbarico, usu bellico, ritu fanatico, vivebant; sed postmodum, Christi

* Loqui vel desunt in cod. Coll. Edinb.

fide susceptâ, paulatim et per incrementa temporis, pro otio quod actitabant, exercitium armorum in secundis ponentes, omnem in religionem operam insumpserunt. Taceo de pauperibus; de regibus dico, qui pro amplitudine potestatis, licenter indulgere voluptatibus possent. Quorum quidam in patria, quidam Romæ, mutato habitu, cœleste lucrati sunt regnum, beatum nacti commercium. Quid dicam de tot episcopis, eremitis, abbatibus? Nonne tota insula tantis reliquiis indigenarum fulgurat, ut vix aliquem vicum insignem prætereas, ubi novi Sancti nomen non * audias? Postea tamen, aliquibus transactis temporibus, non paucis ante Normannorum adventum annis, optimates, gulæ et veneri dediti, ecclesiam more Christiano mane non adibant, sed in cubiculis et inter uxorios amplexus, matutinarum solennia et missarum à festinante presbytero auribus tantum libabant. Vulgus in medio expositum præda erat potentioribus, ut vel eorum exhaustis substantiis, vel corporibus in longinquas terras distractis, acervos thesaurorum congererent: quamquam magis ingenitum sit illi genti commensationibus, quam operibus inhiare. Illud erat abhorrens à natura, quod multi ancillas suas ex se gravidas, ubi libidini satisfecissent, aut ad publicum prostibulum, aut ad externum obsequium venditabant †. Clerici, literaturâ tumultuariâ contenti, vix sacramentorum verba balbutiebant. Stupori erat et miraculo ceteris, qui grammaticam nossent. Monachi subtilibus indumentis et in differenti genere ciborum regulam ludificabant. Potabatur in commune ‡ ab omnibus in hoc studio noctes perinde ut dies perpetuantibus: in cibis enim urgentes crapulam, in potibus irritantes vomitum. Unde sequebantur vitia ebrietatis socia, quæ virorum animos effeminant. Hinc factum est, ut magis temeritate et furore præcipiti, quam scientiâ militari, Willelmo Bastard congressi, uno prælio et ipso perfacili, servituti se patriamque pessumdederint. Nihil enim temeritate levius, sed quicquid cum impetu inchoat, cito definit vel compefcitur. Verum sicut in tranquillitate malos cum bonis fovet plerumque Dei serenitas, ita in captivitate bonos cum malis nonnunquam ejusdem constringit severitas.

Anno millesimo sexagesimo nono comes Robertus Cumyn, cum septingentis ferè viris, à Northumbris occiditur. Quo ih tempore Alexander secundus, cum esset Lucanus episcopus, concorditer à cardinalibus in Papam est electus. Contra hunc fuit Cadulus, qui fuit Parmensis episcopus, et ferè ab omnibus Lombardiæ episcopis in Papam electus, asserens † Papam non debere eligi nisi de paradiso Italiæ. Qui Cadulus cum magno exercitu bis Romam veniens, violenter voluit Papatum obtinere, sed non potuit. Deinde Alexander Papa ad rogatum Henrici imperatoris descendit in Longobardiam, et in Mantua solenniter celebrato concilio, pacificatis omnibus, ad urbem est reversus. Eodem tempore Normanni, qui in præjudicium domini Papæ regnum Apuliæ occupaverant, fines Campaniæ devastabant: quos dux Godofridus et comitissa devota filia Sancti Petri Matildis expulerunt. Hæc

* *Nunc audias*, cod. Coll. Edinb. † *Ad æternum obsequium vendicabant*, Willelmi editio vulgata. ‡ Ita cod. Hearnii et ipse Willelmus; reliqui codd. *convivio*. † *Asserentes*, MSS, Cupr. et Coll. Edinb.

Matildis fuit adeo potentissima, quòd etiam cum imperatore bello durissimo congressum habuit: quæ cum amplissimis possessionibus abundaret, totum patrimonium suum super altare S. Petri obtulit; quod et huc usque dicitur patrimonium Sancti Petri.

CAP. XVI.

De applicatione felici Eadgari Etheling et suæ sororis Sanctæ Margaretæ in Scotiam.

TURGOTUS. Cernens autem Eadgarus Etheling res Anglorum undique perturbari, ascensâ navi, cum matre et sororibus in patriam reverti, quâ natus fuerat, conabatur: sed Summus Imperator, qui ventis imperat et mari, mare commovit, et in spiritu procellarum exaltati sunt fluctus ejus. Sæviente verò tempestate, omnes in desperatione vitæ positi, sese Deo commendant, et puppim pelago committunt. Igitur post plurima pericula et immanes labores, misertus est Dominus desolatæ familiæ suæ, quia, ubi humanum deesse videtur auxilium, ad Dominum necesse est recurrendum. Innumeris tandem quassati pelago periculis, coacti sunt in Scotiam applicare. Applicuit igitur illa sancta familia quodam loco qui Sinus Sanctæ Margaretæ ab incolis deinceps appellatur: nec hoc casu contigisse sed eam Summi Dei providentiâ credimus ibidem advenisse. Igitur in dicto sinu præfatâ commorante familiâ, cunctisque rei finem cum timore exspectantibus, nunciatum est regi Malcolmso suum adventum; qui tunc ab eodem loco hanc procul cum suis manebat, et ad navem nuncios dirigens rem inde veram sciscitabatur. Nuncii autem illuc venientes, et magnitudinem navis præter solitum admirantes, regi quæ viderant festinant quantocius indicare. Quibus auditis, rex plures et prudentiores prioribus, de summis suis proceribus, illac direxit. At illi, sicut nuncii regiæ majestatis suscepti, virorum proceritatem, mulierum venustatem, ac familiæ totius industriam, non sine admiratione diligentius considerantes, gratum apud semetipsos inde colloquium conferunt. Quid plura? eventum rei, et rerum seriem et causam, nuncii ad hoc destinati dulci eloquio * et eloquenti dulcedine investigant. Illi autem ut novi hospites et advenæ, causam et modum suorum applicatum verbis plicâ carentibus eis humiliter exponunt et eloquenter. Reverfi autem nuncii, cum seniorum reverentiam, juvenum verò prudentiam, matronarum maturitatem, et juvenularum venustatem suo regi nunciassent, quidam subintulit † dicens; Vidimus ibi quandam dominam, quam ob formæ incomparatam speciem, et eloquentiæ jocundæ facunditatem, cum ob ceterarum fecunditatem virtutum, illius familiæ judicio meo dominam suspicans, tibi rex annuncio; de ejus mirabili venustate et moralitate mirandum magis sentio quàm narrandum. Nec mirum si illam dominam crediderint, quam dominam non solum illius familiæ, sed etiam, post fratrem, Angliæ totius heredem, immò regni sui participem, futuramque reginam, divina prædestinaverit providentia.

* *Alloquio*, MSS. Coll. Edinb. et D. G. M. et edit. Hearbii.
Edinb.

† *Subtiliter*, MS. Coll.

Rex autem audiens illos Anglos et ibidem adesse, propriâ personâ illos visitat et alloquitur, et unde venerunt, aut quo vadant pleniùs explorat; Anglicam enim linguam simul et Romanam, æquè ut propriam, plenè didicerat, cùm post patris sui mortem quatuordecim annis in Anglia mansisset, ubi forte de cognitione hujus sanctæ familiæ aliquid audierat, quare cum eis mitiùs ageret et benigniùs se haberet.

CAP. XVII.

De conjugio Malcolmi regis et Sanctæ Margarietæ.

IDEM TURGOTUS. Rex igitur utcumque Margaretam viderat, eamque de regio femine simul et imperiali genitam esse didicerat, ut eam in uxorem duceret petiit et obtinuit, decimo quarto regnationis suæ anno, tradente eam Eadgaro Etheling fratre suo, magis suorum quàm suâ voluntate, immo Dei ordinatione. Nam sicut olim Esther Assuero regi pro suorum salute concivium divinâ providentiâ, ita et hæc illustrissimo regi Malcolmo copulata fuit in conjugium; nec tamen quasi captiva, immo multis abundans divitiis, quas patri suo Eadwardo, tanquam heredi, rex Angliæ suus patruus priùs dederat; (quem * etiam ipse Romanus imperator Henricus, sicut ante paulo prædiximus, non minimis muneribus oneratum in Angliam misit;) quarum partem permaximam hæc sancta regina secum in Scotiam transtulit. Attulit etiam plurimas Sanctorum reliquias, omni lapide vel auro pretiosiores; inter quas fuit illa sancta crux, quam nigram vocant, omni genti Scotorum non minùs terribilem quàm amabilem pro suæ reverentia sanctitatis. Nuptiæ quidem factæ sunt non procul à sinu maris quo applicuit, et magnificè celebratæ, anno Domini millesimo septuagesimo, loco qui dicitur Dumfermelyn, quem tunc temporis rex habebat pro oppido. Erat enim locus ille naturaliter in se munitissimus, densissimâ silvâ circumdatus, præruptis rupibus præmunitus: in cujus medio erat venusta planities etiam rupibus et rivulis munita, ita † quòd de ea dictum esse putaretur,

Non homini facilis, vix adeunda feris.

WILLELMUS. Omnes Anglorum profugos Malcolmus libenter recipiebat, tutamentum singulis, quantum poterat, impendens. Eadgarum cum Stigando Cantuariensi et Aldredo Eboracensi archiepiscopis, sed Eadgarum præcipuè, cujus sororem pro antiqua memoria nobilitatis jugalem sibi fecerat. Ejus causâ conterminas Angliæ provincias rapinis et incendiis infestabat. Eboracum unicum rebellionum suffugium ipse Malcolmus rex cum suis, et Eadgarus, Marcherius et Waldeofus cum Anglis et Danis nidum tyrannidis sæpe fovebant, sæpe duces illius trucidabant, quorum singillatim exitus si commemoravero, fortasse superfluum non ‡ ero. Hi duo, scilicet Stigandus et Aldredus cleri principes, Londoniis fuerant, cùm Eadgarus iste filius Eadwardi, filii Eadmundi Irneside, post regis Eadwardi mortem, post itaque Willelmi Bastard

* *Quam --- oneratam*, lib. Perth. alii, *quas --- honoratum*. † Voculam *ita*, in reliquis desideratam, exhibet idem cod. Perth. ‡ *Ira*, edit. Hearnii et ipse Willelmus; in plerisque tamen MSS. deest *non*.

victoriam,

victoriam, ab omnibus aliis promotus fuisset in regem, si non ipsi nequiter restitissent. Illis autem et omnibus dictum est, puto, per prophetam, *Iuste judicate filii hominum*. Sed quoniam injustè judicabant, reddidit Deus justè judicium idem in caput suum, adeo quòd à possessionibus cunctis statim expulsi, sub alas ejus quem injustè respuerant refugii locum quærentes, latenter Scotiam advenerunt. In VETUSTA CHRONICA sic reperi scriptum. Anno Dom. millesimo septuagesimo rex Malcolmus Angliam usque Diveland sive Cliveland vastavit, et tunc Clitoni Eadgaro et sororibus Margaretæ et Christinæ, ubi eas invenit regem Angliæ fugientes, ut in Scotiam irent in reditu pacem suam donavit, et Margaretam postea sibi in matrimonium junxit. Stigandus ab archiepiscopatu deponitur à legatis Alexandri Papæ, et multæ aliæ personæ, quia Eadgarum ne regnaret spreverunt. Et mortuo Aldredo archiepiscopo, Thomas et Lanfrancus archiepiscopi consecrantur; Lanfrancus à suffraganeis, Thomas à Lanfranco. Thomas et Lanfrancus Romam profecti pallia ab Alexandro Papa susceperunt,

CAP. XVIII.

De filiis et filiabus quos de Margareta genuit.

ANNO MLXXVI. incepit ordo Grandemontensis sub patre Stephano regulæ canonicorum S. Augustini. In alio loco reperi scriptum. Anno Domini MLXVII. Sancta Margareta copulata fuit matrimonialiter regi Malcolmus anno regni sui decimo quarto. Hic Angliam usque Cleveland vastavit, et rediens per Wervicam, quæ est ostium Weri fluminis, intravit Scotiam, et invenit ante se Eadgarum Etheling et sorores suas Margaretam et Christinam in nave latitantem prope Culros; et Margaretam matrimonio *copulavit. Christina verò soror ejus in Christi sponsam benedicitur. Malcolmus rex genuit ex Margareta sex inclitos filios, scilicet Eadwardum, Eadmundum, Æthelredum, Eadgarum, Alexandrum, et omnium regum strenuissimum David; et duas filias, Matildem scilicet, postea reginam Angliæ, cognomento Bonam, et Mariam comitissam Bononiæ: de quibus singulis postea suo loco dicetur. Qualis verò, vel quanti meriti fuerat illa beata regina Margareta apud Deum et homines, vitam ejus laudabilem et mortem, ac miracula liber inde confectus legentibus declarabit. Hæc ille†. Sæpissimè autem rex boreales Angliæ provincias, à primo regnationis tempore Willelmi Bastard, usque post etiam ejus obitum, validâ manu ingressus, omnia vastando circumquaque destruxit; animantia quæque prædis et rapinâ hostiliter abstulit, cunctaque visui humano quæ non abstulit, flammis et ferro de superficie terræ crudeliter consumpsit. Innumerabilium itaque catervas hominum abduxit, ita quòd in regno suo domus ferme vel casa nequaquam extiterat, quæ virilis sexus aut feminei captivos non tenebat: quorum autem enumerando, quis

* Hæc eadem fere de RR. Malcolmi et Margaretæ nuptiis, in cod. D. G. M. et editione Hearnii ad Turgotum referuntur auctorem et ad annum MLXX. qui etiam dicitur regni ejus XIV. † Is est Turgotus: sententia autem hæc non existat in cod. Cuprenf. Perthenf. aut Coll. Edinb.

explicare poterit quot et quantos benedicta regina, regis conjux, dato pretio, libertati restituerit, quos, de gentibus Anglorum abducens captivos, hostilis violentia redegerat in servos? Continuis autem excidiis et deprædationibus rex Angliam intrans, Northumbriam ultra flumen These vastavit. Tandem cum nobilibus totius Northumbriæ concordatus, omnem patriam episcopo Waltherio Dunelmensi, cum aliis pluribus apud Gatishevid occisis, præter castra quædam, in deditionem accepit; omnesque comprovinciales ad pacem suam et fidem redegit. Et licet Malcolmus pro duodecim villis in Anglia existentibus homo Willelmi Bastard devenerit, provocatus tamen per quosdam Northmannos*, hominum istud abjecit, et tales irruptiones pessimas et strages eis importabiles non immerito cumulavit. VINCENTIUS. Circa annum Henrici quarti decimum quartum, hinc Scotis, hinc Francis Angliam incurfantibus, Angli tantâ fame consumuntur, ut quidam humanâ carne, et multi carnibus equinis, vescuntur. Anno millesimo septuagesimo secundo, Willelmus Bastard Scotiam intravit, cui occurrens rex Malcolmus, in loco qui dicitur Abirnethy, homo suus devenit pro terris in Anglia. Rex Willelmus in reditu de Scotia, temerè per suos capellanos de Sancto Cuthberto explorare volens, territus à Dunelmo, et sub velocitate, recessit. Anno sequenti, Clito Eadgarus cum rege Willelmo pacificatus est. Anno etiam sequenti illum, Hildebrandus in Papam electus est, et Gregorius septimus dictus. Hunc Cencius præfecti filius, in nocte natalis Domini, cum primam missam in Sancta Maria majori ad præsepe Domini celebraret, cepit, et in turre sua posuit. Sed Romani eadem nocte turrim destruxerunt, Papam liberando, et prædictum Cencium extra urbem ejecerunt. Hic Gregorius totus contra Henricum, quia dissidium procurabat, et Romanæ ecclesiæ unitatem scindere voluit, invehitur. Imperator verò Vormatiæ concilio viginti trium episcoporum et multorum nobilium congregato, jubet omnia decreta Gregorii Papæ cassari: propter quod imperatorem, concilio nongentorum episcoporum habito, excommunicavit et à fidelitate et juramento omnes sibi adhærentes absolvit. Imperator verò Maguntia ipsum à papatu, quantum in ipso erat, deposuit, et Wibertum Ravennatensem episcopum pro eo fecit Antipapam. Et anno MLXXXI. Henricus hostiliter Romam adversus Papam adiit, et continuavit obsidionem usque ad noctem palmarum, ubi fuit magna congressio partium et quamplures occisi.

CAP. XIX.

De eisdem Gregorio et Henrico, et censura simili Ambrosii contra Theodosium imperatorem.

POST hæc Henricus ad Papam Gregorium in Longobardiam veniens, nudis pedibus super nivem et glaciem pluribus diebus stans, vix absolutionem impetravit. Interim verò Henrico imperatore in Italia existente, principes Alemanniæ in Porthain convenientes, quendam Radulphum ducem Saxonie in regem sibi eligerunt: quem, quia Papa Gregorius ad petitionem imperatoris Henrici, non conventum, non convictum, vel confessum, excommunicare noluit, imperator

cruento

* Al. Northumbros.

cruento bello, victoriâ contra ipsum habitâ, dictum Wibertum instinctu dicti Henrici, excommunicati plurimi episcopi seditiosi apud Brixiam convenientes reintruserunt, Clementem vocantes: quem Henricus rex primus in terram corruens, cum omnibus aliis mox adoravit, et, cum ipso Romam veniens sine cardinalibus, à Bononia in die Paschæ ab eo coronam imperii sumpsit: propter quod à Gregorio Papa cum denuo excommunicatus fuisset, cum suo Antipapa, ipsum et cardinales cum multa hostilitate in urbe obsedit. Sed post depopulationem agrorum et vinearum, cum imperator sibi populi Romani favorem attraxisset, destructo Capitolio et urbe Leonina, Papa Gregorio cum cardinalibus in castro Sancti Angeli concluso, quod obsefferat. Quem Christianus princeps Robertus Guiscardi rex Apuliæ cum magno exercitu veniens, et Romam uno die capiens, imperatore cum suo Antipapa usque Senas fugiente, de castro cum cardinalibus educens, in palatio Lateranensi reposuit: in hoc imperatori consentientes exilio et aliis pœnis graviter affligendo. Qui Gregorius post in Apuliam descendens, Salerni mortuus est, miraculis coruscando. Similem isti prælato Gregorio Ambrosium Mediolanensem fuisse cognoscimus, de quo in historia tripartita dicitur, quod cum apud Thessalonicam ortâ seditione, quidam iudices fuissent à populo lapidati, Theodosius imperator indignatus iussit omnes interim, nocentes ab innocentibus non secernens: ubi fere quinque millia hominum sunt occisi. Cum igitur imperator Mediolanum venisset, et ecclesiam intrare vellet, occurrit ei Ambrosius ad januam, eique aditum prohibuit, dicens; Cur, imperator, post causam tanti funeris, non agnoscis molem tæ præsumptionis? sed forte recognitionem peccati prohibet potestas imperii. Decet te, ut vincat ratio potestatem. Princeps es, ô imperator, sed conservorum. Quibus ergo oculis aspicias communis Domini templum? quibus calcabis pedibus sanctum pavementum? quomodo manus extends, de quibus sanguis adhuc stillat innocentum? quâ præsumptione ore tuo poculum sanguinis ejus percipies, dum furore sermonum tuorum tantus injustè sit sanguis effusus? Recede ergo, recede, ne secundo peccato priorem nequitiam augere contendas. Suscipe nunc vinculum quo te Dominus nunc ligavit; est enim medicina maximæ sanitatis. His sermonibus imperator obediens, gemens et flens ad regaliâ remeavit.

CAP. XX.

De eodem.

CUM diu in fletu mansisset, Rufinus magister militum causam tantæ tristitiæ requisivit. Cui ille; Tu, inquit, mea mala non sentis, quia servis et mendicantibus aperta sunt templa, mihi verò ad eas ingressus non est. Et hæc dicens, singula verba singultibus interrompebat. Cui Rufinus; Curro, inquit, si vis ad Ambrosium, ut tibi excommunicationis solvat vinculum quo te ligavit. Et ille; Unde poteris suadere Ambrosio? quia non verebitur imperialem potentiam, ut lege possit privari divinâ. Sed cum promitteret quod eum flesteret, imperator ire præcepit: et ipse post paululum est secutus. Mox autem ut Ambrosius

brofius Rufinum vidit, et causam aggreffionis ejus cognoviffet, ait, Impudentiam canis imitatus es, ô Rufine, tantæ videlicet necis auctor exiftens, et nunc pudorem ex fronte detergens, non erubescis fupra majestatem latrare divinam. Cùmque Rufinus pro imperatore fupplicaffet, et diceret eum fequi; fuperno zelo accenfus Ambrofius, ait; Ego tibi prædico quoniam ingredi eum fagra limina prohibebo: fi verò potestatem in tyrannidem mutaverit, necem libenter fufcipio. Quod cùm Rufinus imperatori nunciâffet, Pergam, inquit, ad eum, ut juftas in faciem contumelias percipiam. Cùm ergo veniffet, et fua folvi vincula postulâffet, occurrens Ambrofius et ingreffum prohibens, ait, Quam pœnitentiam oftendifti poft tantas iniquitates? Et ille; Tuum eft, pater, imponere, et meum obtemperare. Unde cùm imperator allegaret quòd David adulterium et homicidium perpétrâffet, ait Ambrofius, Qui fecutus es errantem, fequere corrigentem. Quod ita gratanter imperator accepit, ut publicam pœnitentiam agere non recufavit. Cùm itaque reconciliatus ecclefiam intrâffet, et intra cancellos ftaret, requirit Ambrofius, quid ibi exspectaret? Cui cùm diceret fe perceptionem fagrorum myfteriorum exspectare, ait Ambrofius, O imperator, interiora loca tantum facerdotibus funt collata: egredere igitur, et hanc expectionem cum ceteris communem habe. Cui imperator mox obedivit. Cùm ergo Conftantinopolim reverfus, extra cancellos ftaret, mandavit eidem epifcopus ut intraret; et ille ait, Vix difcernere potui quæ fit differentia imperatoris et pontificis*: vix enim veritatis inveni magiftrum Ambrofium, namque folum novi vocari pontificem. Hæc ibi.

Anno MLXXV. Philippus rex Francorum ab obfidione Doll fugavit regem Willelmum. Anno MLXXVII. Robertus Curthofe guerram contra patrem fuum Willelmum movit, auxilio Philippi regis Francorum, eo quòd Normanniam fibi coram eodem rege promiferat, et non dederat. Anno MLXXIX. rex Malcolmus Angliam ufque Tynam vafavit. Eodem anno rex Willelmus à filio fuo Roberto, et etiam Willelmus Red frater ejus, ante caftellum Gerboeth vulnerati funt, et in fugam converfi.

CAP. XXI.

De Northumbrenfibus regi Malcolmò datis obfidibus.

ANNO millefimo octogefimo rex Willelmus, poftquam regnum, omnibus ad velle difpofitis, obtinuiffet, in transmarinis partibus, cum filio fuo Roberto concordatus eft. Cùmque eidem in Normannia adhuc exiftenti nunciatum fuerat, quòd quidam finium fuorum incolæ, habitatores fcilicet Northumbriæ, ad regem Malcolmum ab eo divertiffent, adverfus eos Odonem fratrem fuum Bajocenfem epifcopum, quem comitem Cantia fecerat, cum magna militia recipiendos mifit, Atqui Northumbri, datis regi Malcolmò prius obfidibus, Scotis firmiter adhæferunt; et Odo, patriâ vafatâ, rediit partes ad australes. Recedentem igitur Odonem Malcolmus profecutus eft, copiis fuis aliqua-

* Sacerdotis, MS. Coll. Edinb.

lem stragem dedit, et circa Humbri fluminis littora, exercitu fuso, Normannorum et Anglorum terras incredibili cæde circumquaque destruens, cum prædis ac spoliis infinitis in patriam reversus est. Cujus assiduas cæditiones et irruptiones rex Willelmus ferre non valens, Robertum filium suum, ut regi Malcolmmo bellum inferret, Scotiam misit. At ille nullo peracto† negotio revertens, Novum Castrum condidit super Tynam. Diu namque postquam Willelmus Angliam invaserat, Northumbrorum proceres, et Australium multi, civitatem Eboracensem cum tota patria, Scotorum fulti præsidio, multis annis tenuerunt, crebras irruptiones atque crudelissimas cæditiones trans Humbri flumen facientes in Normannos. Waldeofum comitem, Siwardi filium, quem rex Malcolmus fidelissimum semper habebat amicum, quem etiam rex Willelmus super ceteros Anglorum sibi resistentium magis metuerat, conjugio suæ neptis Judith deceptum callidè cepit, ac diu detentum in vinculis postmodum decapitari jussit. Funus autem ejus apud Croland delatum est et sepultum. Cujus mortem injustam, et opinionem esse veram, manifestè Deus ibidem ostendens, innumera pro eo miracula misericorditer operatur. WILLELMUS. Waldeofus aliàs Waldevus in Eboracensi pugna plures Normannorum solus obtruncaverat, ut ejus utar verbis, unos et unos per portam egredientes decapitans; nervosus lacertis, thorosus pectore, robustus et procerus toto corpore, quem *Digera* Danico vocabulo, id est fortem, cognominabant. Willelmus rex anno regni sui decimo quinto de transmarinis expeditionibus rediens, totam Northumbriam vastavit. Anno MLXXXIV. de unaquaque hida per Angliam sex solidos accepit. Et anno MLXXXVI. fecit describi totam Angliam; in qua reperiuntur ecclesiæ parochiales quadraginta quinque millia et septemdecim; comitatus verò triginta sex: item feoda militum sexaginta millia ducenta et quindecim, de quibus religiosi habent viginti octo, milites quindecim. Quo anno Clito Eadgarus Etheling, frater Sanctæ Margaretæ, cum ducentis militibus mare transiens, Apuliam adiit; cujus soror Christina monasterium de Ramseya* intravit, et sanctimonialem habitum suscepit. Reperi autem sic scriptum, quòd Agatha, mater Sanctæ Margaretæ et Christina soror ejus, apud Novum Castrum super Tyne sponsæ Christi consecratæ sunt. Anno MLXXXVI, reliquiæ Sancti Nicholai de Mirrea usque ad Barrum transferuntur.

CAP. XXII.

De obitu Willelmi Bastard, et de successione filii sui Willelmi Rufi.

ANNO Malcolm regis tricesimo primo Willelmus Bastard Angliæ conquæstor et rex obiit Rothomago, [vir singularis severitatis et censuræ. Alia chronica dicit eum obisse anno MXCII.] Nam cum ipse Franciam cum grandi exercitu invaserat, et oppidum quod Mathunton nuncupatur obsesserat et omnes ecclesias in ipso oppido sitas; duosque reclusos igne succenderat, inde Normanniam rediit. Sed in ipso reditu dirus viscerum dolor illum apprehendit, et magis ac magis de die in diem gravabat. Cum autem, ingravescente ægritudine, diem sibi mortis imminere sensisset, fratrem suum Odonem Bajocensem episco-

† Ita MS. D. G. M. reliqui *parto*.

* Al. *Ramesia*.

pum, et comites Morkarum, Rogerum, et Siwardum cognomento Barn, et Vulnotum regis Haroldi germanum, quem à pueritia in custodia, et omnes quos vel in Anglia vel in Normannia custodiæ manciparat, relaxavit. Deinde filio suo Willelmo regnum tradidit Angliæ, et Roberto primogenito suo, qui tunc in Francia exulabat, comitatum Normanniæ, et Henrico juniore filio thesaurum, concessit: et sic cælesti viatico munitus, postquam viginti annis mensibus undecim genti Anglorum præfuit, quinto iduum Septembrium die, regnum cum vita perdidit, et Cadomi in ecclesia Sancti Stephani sepultus est, quam ipse à fundamentis construxerat, bonisque ditaverat. A. Dom. MLXXXVII. Epitaphium ejus;

*Cæsariem, Cæsar, tibi si natura negavit
Hanc, Willelme, tibi stella cometa dedit.*

Cujus corpus per Sequanam Cadomum delatum. WILLELMUS. Varietatis humanæ tunc fuit videre miseriam, quod homo ille, totius olim Europæ honor, antecessorum suorum omnium potentior, sedem æternæ requietionis sine calumnia impetrare non potuit. Namque miles quidam, ad cujus patrimonium locus ille pertinuit, clarâ contestans voce rapinam, sepulturam inhibuit, dicens, Avito jure solum suum esse, nec illum, in locum quem violenter invaserat, pausare debere. Quocirca volente Henrico Beauclerk filio, qui solus ex liberis aderat, centum libræ argenti litigatori persolutæ audacem calumniam compescuerunt. Willelmus autem filius ejus Angliam festinato adiit, ducens secum Morkarum et Vulnotum; sed mox ut Wintoniam venit, illos, ut prius fuerant, custodiæ mancipavit. Post hæc, anno scilicet Domini MLXXXVII. sexto kal. Octobris, die dominico, in Westmonasterio à Lanfranco archiepiscopo in regem consecratus est, et regnavit annis tredecim. Thesaurum patris sui, ut ipse jusserat, ecclesiis et pauperibus erogavit per Angliam. Vulnotum Haroldi quondam regis Angliæ, et Duncanum Malcolmi regis Scotiæ filios, à custodia laxatos, et armis militaribus honoratos, abire permisit. De ipso infra lib. VII. cap. xxxj. cum seq. Imperante adhuc Henrico quarto, anno Domini MLXXXVIII. omnes fere comites et proceres Angliæ machinati sunt regem perdere, sed nihil profecerunt. Anno Domini Mxcvi. rex Willelmus fratri suo Roberto Curthose ad expeditionem passagii Terræ Sanctæ sex millia sexaginta sex librarum præstitit, et Normanniam in vadimonium ab eo accepit. Anno MCI. concordati sunt Henricus Beauclerk rex Angliæ cum dicto Roberto fratre suo, ut rex annuatim persolveret sibi quatuor millia marcarum, et comes sibi Normanniam quietam clamaret: quod et factum est. Anno Domini MCV. rex Henricus mare transivit et receptus est à Normannis pacificè. Anno sequenti petit comes Robertus restitutionem Normanniæ, sed nihil profecit: propter quod iratus, Bajocas incendit. Quo comperto, rex Henricus cum exercitu mare transiens, Thenarchebrai castrum obsedit, Robertum fratrem suum seniore, et Robertum de Stutevil, et Willelmum comitem de Morton devicit, cepit et incarcerationavit. Chronica quæ *Margarita* vocatur dicit sic, Quod Willelmus Bastard genuit tres filios, videlicet Robertum Curthose primogenitum, cui dedit Normanniam,

manniam, scilicet hereditatem suam, Willelmum Rufum, cui dedit Angliam conquestum suum, et Henricum Beauclerk, cui dedit thesaurum suum et terram nullam. Robertus verò in Terram Sanctam profecturus, partem Normanniæ Henrico fratri suo vendidit, quam, habitâ pecuniâ, eidem abstulit, quod Altissimo valde displicuit. Sed qui dixit, *Mibi vindicta, et ego retribuam*, vindictam in tempora distulit, et vicem ei reddidit. Quia cùm eum in actibus Hierosolymitanis cum Godofrido Bollone gloriosum reddidisset, et regnum Hierusalem sibi oblatum renuisset, flagellavit eum Dominus desidiâ perenni, et Henrico fratri suo, cui regnum Angliæ auferre volebat, carcere perpetuo tradidit damnandum: in quo finem præsentis vitæ accepit.

CAP. XXIII.

De Sanctorum Malcolmi et Margaretæ virtuosus operibus.

DE illorum, magnifici viz. regis Malcolmi et celebris reginæ, virtutum operibus, et eleemosinarum largitione, sicut in legenda vitæ beatæ reginæ TURGOTUS testatur, hîc aliqua breviter* recitabo. Sicut enim David propheta in psalmo cecinit, *Cum sancto sanctus eris*; sic et ipse rex à sancta regina sanctis operibus frui, et animum ab iniquis, ejus hortatu, ut verificetur quod dixerat Paulus, *per mulierem fidelem sanctificabitur vir infidelis*, didicit refrenare. Nimirum ipsam tam venerabilis vitæ reginam, quoniam in ejus corde Christum inhabitare prospexerat, ille quodammodo formidabat offendere, sed potius votis ejus et prudentibus consiliis per omnia celerius obedire properabat. Quæ etiam ipsa respuerat, eadem et ipse respuere; et quæ amabat, amore† illius, amare. unde et libros, in quibus ipsa vel orare consueverat vel legere, ille, licet ignarus literarum, sæpe manu versare solebat et inspicere. Et dum ab ea quis eorum esset carior audisset, hunc et ipse carior habere cœpit, et sæpius deosculari et contrectare: quandoque etiam advocato aurifice, ipsum codicem auro gemmisque perornari præcepit, atque perornatum ipse rex ad reginam, quasi suæ devotionis indicium, referre consuevit. Didicit et ejus exemplo vigilias noctis frequenter orando producere, et cum gemitu cordis et lacrimis devotissimè Deum orare. Fateor, inquit Turgotus, fateor, magnum misericordiæ Dei miraculum mirabar, cùm viderem interdum tantam orandi regis intentionem, tantam inter orandum in pectore viri secularis compunctionem. In quadragesimali tempore, et diebus Adventûs ante Dominicum natale, nisi major secularis occupatio impediret, peracto matutinali officio, et auroræ missarum solenniis celebratis, rediens in cameram rex, pedes sex pauperum cum regina lavare, et aliquid, quo paupertas consolaretur, solebat erogare. Summa quippe cura fuit camerario, ut ante introitum reginæ per singulas noctes pauperes introduceret, qualiter ad serviendum eis, immò Christo in eis, ingrediens ipsa paratos inveniret. His peractis, quieti se ac sopori contulit. Cum verò, mane factò, de lecto surrexit, precibus et psalmis diu insistebat,

* Addunt MSS. Cupr. et Perth. et pauca inter multa abinde extracta. † Ita lib. D. G. M. amoris illius, edit. Hearn. amore amoris illius, codd. Cupr. Perth. Harl. et Coll. Edinb. et

et inter pfallendum misericordiæ opus peragebat. Novem enim infan-
tulos orphanos, omni auxilio destitutos, primâ diei horâ ad se fecit
reficiendos introduci: jusserat namque cibos molliores, quibus infantilis
ætas delectatur, illis quotidie præparari; quos allatos ipsamet, flexis
genibus, illis apposuit, forbiciunculas eis fecit, et cochlearibus cibos in
ora eorum mittere dignabatur. Ita regina, quæ ab omnibus populis
honorabatur, pro Christo et ministræ officio sollicitæ, et miseris dulcis-
simæ fungebatur pietate. Potuit satis congruè illud beati Job dicere;
“ Ab infantia mecum creavit misratio, et de utero matris meæ egressa
“ est mecum.”

CAP. XXIV.

Adbuc de eisdem.

INTER hæc trecentos pauperes in regiam aulam consuetudo erat
introduci, quibus per ordinem circumfidentibus, cum rex et re-
gina ingrederentur, à ministris ostia claudebantur: exceptis enim capel-
lanis quibusdam religiosis et aliquibus ministris, illorum eleemosinarum
operibus interesse nulli licuerat. Rex ex una, regina verò ex altera
parte, Christo in pauperibus servierunt, magnaque cum devotione cibos
et potum, ad hoc specialiter præparatos, obtulerunt. Fuerunt autem
rex et regina charitatis operibus ambo pares, ambo cultu pietatis in-
signes. Quo factò, rex pro temporalibus et regni sui negotiis sese
sollicitus occupare, regina solebat ecclesiam intrare, ibique prolixis
precibus et lacrimarum singultibus seipsam Deo sacrificium corditer
immolare: exceptis enim horis de sancta Trinitate, de sancta cruce,
et de Sancta Maria, intra diei et noctis spatium, duo vel tria his sanctis
diebus psalteria complevit; atque ante publicæ celebrationem missæ,
quinque vel sex privatim sibi missas decantari fecit. His expletis, cum
reficiendi tempus instaret, viginti quatuor pauperes, ante refectionem
suam, ipsa humiliter ministrando reficit. Hæc TURGOTUS.

Anno MLXXXVIII. omnes fere comites et proceres Angliæ parave-
runt regem suum Willelmum Red prodere, sed nihil profecerunt.
Anno sequenti terræ motus exitit per Angliam permaximus. Et anno
sequenti idem Willelmus regem Francorum Philippum, per pecuniam
occultè transmissam, ab obsidione sui castri in Normannia abire fecit:
Quo in tempore ventus vehemens percussit Londonias. Anno insuper
sequenti, reconciliati sunt rex Willelmus et frater suus Robertus: quo
in tempore Henricus Beauclerk frater eorum Montem Sancti Michaelis
occupavit, et regis terram vastavit; quem rex et comes per totam
quadagesimam obsederunt, sed nihil profecerunt. Tandem inter eos
initâ pace, Angliam rediens cum duobus fratribus, cum grandi exercitu
occurrit regi Malcolm, jam Northumbriam vastanti, in provincia Loi-
dis. Quos comes Robertus eâ conditione pacificavit, ut rex Scotiæ
Malcolmus regi Willelmo obediret, et rex Willelmus regi Malcolm
duodecim villas, quas sub patre suo habuerat, redderet, et duodecim
marcas auri singulis annis daret. WILLELMUS. Idem rex Willelmus,
cum in Normannia contra fratrem pugnaturus fuisset, resolvit prælium,
infectâque re quam intenderat, eo quod eum Scotorum et Wallensium
tumultus

tumultus vocabant, in regnum cum ambobus fratribus se recepit. Statimque primo contra Wallenses, post in Scotos, expeditionem movens, nihil magnificentiâ suâ dignum exhibuit, militibus multis desideratis, peremptis et interceptis. At verò tunc satagente Roberto comite, qui familiarem jamdudum apud Scotos locaverat gratiam, inita est concordia inter Malcolmum et Willelmum: veruntamen multis controversiis, utrobique fluctuante justitiâ propter utrorumque animositatem. Idemque Malcolmus anno secundo postmodum, ab hominibus Roberti Moubray comitis Northumbrensium, magis fraude quàm viribus, occubuit. Hæc ipse.

CAP. XXV.

De fundatione Dunelmensis ecclesiæ per regem Malcolmum et obsidione castri Murealden, et interfectione Malcolm.

ANNO Domini millesimo nonagesimo tertio rex Willelmus archiepiscopatum Cantuariæ sanctissimo Anselmo abbati Beccensi, et episcopatum Lincolnæ cancellario suo Roberto Bloeth contulit. **TURGOTUS.** Quo in anno tertio idus Augusti rex Malcolmus novam Dunelmensem ecclesiam fundare cœpit et ædificare, ponentibus eodem rege Malcolm, Willelmo ejusdem ecclesiæ episcopo, et Turgoto priore, primos lapides in fundamento. Fundavit itaque ecclesiam S. Trinitatis de Dumfermelyn ante diu, quam multis ditavit donariis et redditibus. Cùmque maximam prædam ex Anglia, more solito, ultra flumen Thesè de Clefeland, Richemond, et alibi sæpius adduceret, castrumque de Alynwick, sive Murealden †, quod idem est, obsideret obsessosque sibi rebellantes opido affligeret, hi qui inclusi fuerant, ab omni humano excludebantur auxilio. Et cùm tam forti et impetuoso exercitui vires eorum deesse, nec ad resistendum valere *, cognoscerent, inito consilio, novo proditoris ingenio usi sunt, in hunc modum: Unus autem præ ceteris peritior, fortis robore, et audax in opere, se discrimini mortis obtulit, ut vel se morti traderet, aut socios à morte liberaret. Nam regis prudenter adiit exercitum, et, ubinam esset rex et quis, benignè interrogans, quærentibus causam inquisitionis dixit, se castrum regi traditurum, et in argumentum fidei claves ejusdem in hasta sua coram omnibus portavit oblaturus. Quo audito, rex, doli nescius, incautè à tentorio inermis exiliens et minùs providè, occurrit proditori †; at ille, quæsitâ opportunitate, inermem regem armatus transfixit, et, latibula silvæ vicinæ festinanter ingressus, eorum manus evasit. Sicque rex idem strenuus obiit die Sancti Bricii, A. Dom. MXCIII. † Vulgariter dictum est, quod ille proditor regis, mucrone diræ lanceæ transfixit regem per oculum, sive perforavit, et propterea dictus fuit Piercy, quod Anglicè sonat perforare oculum; sed quia in scriptis neque authenticis sive apocryphis hoc reperi, eadem facilitate contemnitur quâ approbatur. Turbato igitur exercitu, dolor dolorem accumulatur: nam Eadwardus regis primogenitus à Northumbris lethaliter

† Forte *Inveralden*.
reperi.

* Verba hæc, *nec ad resistendum valere*, in solo codice D. G. M.

† Sequens pericope non existat in cod. Coll. Edinb.

† Al. *traditori*.

vulneratur, qui decimo septimo kal. Decembris, anno prænoto, tertiâ die post patrem, apud Eadwardisle foresta de Jedwood † fatis cessit, et sepultus est in ecclesia Sanctæ Trinitatis de Dumfermelyn juxta patrem ante altare Sanctæ crucis. WILLELMUS. Rex Malcolmus, postquam cæsus fuerat, apud Tynemuth multis annis humatus est, et postmodum ab Alexandro filio suo Scotiam ad Dumfermelyn deportatus.

CAP. XXVI.

De transitu Sanctæ Margaretæ reginæ, et obsidione Castri Puellarum per Dovenaldum Banum fratrem regis Malcolm.

TURGOTUS. Quod ut audivit regina, multis antè infirmitatibus ad mortem penè cruciata, immò, quod verius est, Spiritu Sancto præscivit, confessione factâ, et in ecclesia communione devotè perceptâ, Deo se precibus commendans, animam sanctam cælo reddidit, decimo sexto kal. Decembris, die quarto post mortem regis, anno quò suprâ, in Castro Puellarum. Itaque cùm adhuc corpus reginæ esset in castro ubi illius felix anima ad Christum, quem semper dilexerat, migravit, Donaldus Banus * frater regis, ejus auditâ morte, auxilio regis Norwagiæ, regnum, multorum manu vallatus, invasit, et prædictum castrum, ubi regis justos et legales sciebat heredes, hostiliter obsedit. Sed quia locus ille naturâ sui in se valde munitus est, portas solummodo credidit custodiendas, eo quòd introitus aut exitus aliunde non de facili pateat. Quod intelligentes qui intus erant, docti à Deo, meritis ut credimus sanctæ reginæ, per posticum ex occidentali plaga sanctum corpus deferebant. Ferunt autem quidam in toto itinere illo nebulam subnubilam omnem familiam illam circumdedisse, et ab aspectibus hostium miraculosè protexisse, ut itinerantibus in terra vel mari nihil obfuit, sed ad optatum prosperè locum, ecclesiam scilicet de Dumfermelyn, ubi nunc in Christo requiescit, sicut ipsa priùs jusserat, pervenientes deportârunt. Sic quidem Dovenaldus regnum obtinuit, veris heredibus, adhuc in minoritate constitutis †, effugatis. De inclito rege Malcolm habentur hæc metra;

Ter deca quinque valens annis, et mensibus octo,

Malcolmus sanctus rex erat in Scotia.

Anglorum gladiis in bello sternitur heros,

Hic rex in Scotia primus humatus erat.

Interea Eadgarus Etheling, frater jam dictæ reginæ, timens illud Lucani, quod generaliter dictum est, evenire posse suis nepotibus, *Nulla fides regni sociis, &c.* ideo tutius eos ad tempus esse credidit subtrahere, quàm avunculo secum regnatos committere. Omnis enim in errore consortem sibi quærit, in regno nullus. Quamobrem filios et filias regis et fororis suæ reginæ congregatos, in Angliam secum secretiùs transduxit, et eos per cognatos et cognitos, non manifestè, sed quasi in

† Redwere, MS. D. G. M. et edit. Hearnii.

* Al. Donaldus Bane: Donaldus Rufus vel Bane, edit. Hearnii, sed de hac interpretatione dubitatur. dein ejus audita morte, MSS.

Perth. et D. G. M. reliqui ejus, a. m.

† Adhuc in minoritate constitutis, MS. D. G. M.

occulto,

occulto, nutriendos destinavit. Timuit enim ne Normanni, qui tunc temporis Angliam invaserant, sibi vel suis malum molirentur, eo quòd Angliæ regnum eis hereditario jure debebatur. Et licet ibidem, quasi secretò, tempore parvo mansisset, tamen divulgatum est apud regem quòd ejus assisteret traditioni: sicque, quod verebatur, accidit in hunc modum:

CAP. XXVII.

De Orgaro Anglico calumniante Eadgarum Etheling de proditiōe: et de duello.

TURGOTUS. Eodem tempore, regnante Willelmo II. miles quidam degener* Anglicus, Orgarus nomine, gratum exhibere se regi volens, convenit, calumnians eundem Clitonem, Eadgarum viz. genere gloriosum, nam sic ipsum nominabant, de regis Willelmi prædicti traditione. Causâ autem coram rege super hoc prolatâ, quia Eadgarus de regia stirpe fuerat progenitus, et regno, jure Anglico, proximus; rex causam esse veram, ut sibi præcaveret, autumans, auctorem vi et protectione regiâ tuebatur: nec incerta de Eadgaro jam poterat esse sententia, si crimen impositum probari potuisset. Hinc anxius effectus Eadgarus cœpit diligentius inquirere, si quis vel verbo vel consilio causæ partis suæ auderet favere. Verumtamen timor regis eum præmia pollicentem, prævenerat, quia se non impunè optimates illi favere posse credebant, qui pro ejus defensione regis odium incurrissent. Fluctuanti igitur et nimia anxietate dejecto, miles de Wintonia Anglicus natione, genere non ignobilis, nomine Godwinus, veteris parentelæ ipsius non immemor, opem se præstaturum in hac re tam difficili compromisit. Instabat jam dies hujus causæ diffinitioni præfixus. Affuit continuò actoris superciliosa persona, qui, quoniam corporis viribus præstare videbatur, et propter peritiam bellandi, quam satis noverat, nullum sibi certamine parem æstimabat: sed et huic æstimationi favor regis accessit. Quibus elatus, facile probaturum se credebatur quicquid alteri imposuisset. Eo igitur sic calumniante, compellitur Eadgarus se duello defendere, vel alterum pro se bello subrogare; sic enim lata sententia rei veritatem exspectabat. Godwinus igitur, Eadgari causam in se capiens, interposito, ut moris est, utrimque juramento, Eadgarum se defensurum exponit. Fit mox hinc inde magnus armorum apparatus. Pugnaturi conveniunt: Orgarus favore regis elatus, regiis satellitibus hinc inde vallatus, insignibus etiam armorum ornamentis splendidus procedit. Godwinus è contra, licet non æquali ducum favore regi faventium, non minori tamen confidentiâ animi, locum certaminis est ingressus: qui etsi regis iram pro partis adversæ tuitione formidaret, jure tamen hanc naturæ vicem rependendam arbitrabatur, ut illius causam ageret, quem justius sibi ceterisque actorem naturâ dominari debuisse cognoverat. Hinc etiam calumniatorem cum justa animadversione increpat, qui Anglicus genere existens, naturæ videretur impugnator: quem enim ut Dominum venerari debuerat, utpote de jure generis existens, cui se et omnia sua debuisset. Silentio

* Al. de genere Anglico.

namque per præconem omnibus imposito, et vadiis utrorumque à iudice in certaminis locum projectis, ut Deus, secretorum cognitor, hujus causæ veritatem ostenderet, proclamante, postremo res armis, et causa superno judici committitur.

CAP. XXVIII.

De eodem duello, et occisione calumniatoris.

TURGOTUS. Nec mora, insurgit alter in alterum, actor in defenforem. Mox ictus hinc geminantur et inde. Orgarus, impetu facto, dum alter scuto ictum accepit, partem scuti non modicam amputat. Nec segnius Godwinus, ictu gravissimo accensis animis, in ictum confurgit, et dum alter flectit scutum incautiùs inter caput et humerum, ictu vibrato os illud cum lorice nodis prorumpit, quod cervici humerum conjungit sinistrum. Sed hoc ictu capulus solvitur et manum ferientis fefellit, et gladius de manu tenentis * labitur. Hoc hostis comperto, licet vulnere graviter affectus, manuque levâ debilitatus, gravius tamen in adversarium confurgit, eumque tanto faciliùs debiliturum esse se existimans, quod eo caruisset adjumento quò præcipuè pugnare debuisset: spes tamen ipsa dominum suum fefellit. Nam Godwinus, licet adversario pro posse toto obfistente, scuto protenso, inter immanes ferientis ictus gladium jamdiu elapsum sustulit de terra. Quem cum firmiter ob capuli diminutionem tenere nequivisset, duobus digitis anterioribus aciem gladii complexus, etsi absque læsione adversarium suum lædere feriendo non posset, in pugnando tamen, et ictus funestos jaciendo, non adversario suo videbatur esse inferior: non enim aut incurfioni hostis cessit, aut ab ictibus ille cessavit. Uno quidem ictu cum capitis diminutione adversarii sui oculum eruens, ictu iterato partem reliquam hostis fraudulentè corporis adeo inutilem vulnerando effecit, quòd pedes † non ultra subsistere Orgarus nisus est, sed penè mortuus terræ prosternitur. Jamque cum magno fragore armorum, hosti prostrato ille non piger pedem imposuit, et subito fraus et calliditas hostis jam evacuata detegitur, ac reus perjurii palàm arguitur. Abstracto namque cultro, qui caligà latebat, ipsum perfodere conatur; cum ante initum congressum juraverit ‡ se nihil, nisi arma decentia militem, in hoc duello gestaturum. Mox tamen perjurii pœnas persolvit: cultro siquidem erepto, cum spes reum defereret, crimen protinus confitetur. Attamen hæc confessio nihil ad vitam illi profuit elongandam; undique verò, vulnere succedente vulnere, perfodebatur, donec animam impiam vis doloris et magnitudo vulnerum expelleret. His itaque peractis, hujus duelli casus omnes mirantur, et justum Dei judicium sunt laudantes, eo quòd, calumniatore expugnato, is qui veritatis fuerat et innocentiae defensor, nec unum quidem vulnus ab impetente fuerat perpeffus. Nam exinde tam regi quàm ducibus, ob insigne virtutis indicium, acceptissimus extitit: adeoque superati hostis terras et possessiones hereditario jure rex ei concederet possidendas. Sed et Eadgarus Etheling, dum regi probatur fidelissimus, factus est etiam ei amicissimus; insuper et eum donis ditavit multis et honoribus.

* Ferientis, MS. Cupr. † Pedes habere non ultra subsistere, MS. Cupr. Harl. et Coll. Edinb. pedes non ultra eum sustentare, MS. D. G. M. ‡ Al. juraverat.

CAP. XXVIII.

De Duncano filio Malcolmi notho, regnum à Dovenaldo patruo obtinente, et ejus morte.

IN vaso siquidem regno Scotorum per Dovenaldum, legitimis itaque regis Malcolmi heredibus, Eadgaro sciz. Alexandro, et David, qui licet minor * fuerit ætate, majori tamen præditus virtute, propter metum illius in Anglia commorantibus; nam alii tres filii regis majores non fuerunt tunc superstites. Eadwardus namque, ut dictum est, occiditur cum patre. De Æthelredo nihil certum scriptis invenio ubi sit mortuus; sepultus verò creditur in antiqua ecclesia Sancti Andreæ in Kilreymouth †, sub arculari testudine australis lateris chori, sicut adhuc apparet manifestè. Eadmundus vir strenuus, et in Dei servitio devotus, apud Montem acutum ‡ in Anglia post mortem humatus requiescit. Sed aliter Eadmundum obisse Willelmus scripsit, ut in sequentibus apparebit. Interea Duncanus, Malcolmi regis filius nothus, cum obses erat in Anglia cum rege Willelmo Rufo, armis militaribus ab eo insignitus, et ejus auxilio suffultus, in Scotiam superveniens, patrum suum Dovenaldum Bane fugavit, et in regem susceptus est. Qui, cum per unum annum et sex menses regnasset, avunculi sui Dovenaldi dolo, quem sæpius bello vicerat, per adminiculum cujusdam comitis de Mernis nomine Malpetri, Scoticè Malpedir †, apud Monathethyn * cæsus interiit, et in insula Iona sepultus. Quo mortuo, Dovenaldus iterum regnum invasit, ac tribus annis tenuit, cum ante Duncanum per sex menses regnasset, et per Eadgarum usque ad mortem humiliatus, ut in sequentibus patebit. De quibus infaustis regibus dicitur;

*Mensibus in regno sex regnavit Dovenaldus,
Malcolmi regis frater, in Albania.
Abstulit huic regnum Duncanus Malcolomides,
Mensibus ** tot anno rex erat in Scotia.
Hic fuit occisus Mernensibus () in Monathethyn,
Malpedir comitis plebs præmit omnis eum.
Rursus Dofnaldus, Duncano rege perempto,
Ternis rex annis regia sceptrâ. tenet.
Captus ab Edgardo visu privatur, at ille
Rescolpyne *† obiit, ossaque Iona tenet.*

Itaque post mortem regis Malcolmi Scotis funestam, hi duo, Dovenaldus sciz. et Duncanus, annis quinque qualitercunque regnaverunt. WIL-

* Qui licet minores erant ætate, majores tamen virtute et hereditario jure, MS. D. G. M.

† Ita libb. Perth. et Cupr. et Dumblan. nam in reliquis sententiâ hæc in voce Kilreymouth terminatur. ‡ Qui dicitur in Gallico Montagu, et in Anglico Sharpill, addit MS. D. G. M.

† Male ergo hujus nomen corrumpit Boëthius, qui eum Macpendirum vocat: Malpedir est famulus Petri, ut Malcolmus seu Malcolumb famulus Columbæ, Malbridge famulus Brigittæ, &c. unde constat ratio nominis; sed Bucharianus etiam in hoc Boëthium sequitur.

* Monthechyn, edit. Hearn. et lib. D. G. M. Monathechin alias Monythine, lib. Dumblan.

** Al. Mensibus et totidem rex erat in Scotia. () Al. per Mernis in Monthechyn Malpedir comitem, &c. Al. De male vivendo plebs, &c. . Al. dona. *† Rescolpyne, MSS. nostri hic loci, at Rescolpyne infra cap. xxxiv. Rescolpin chron. Mailros.

WILHELMUS de prædicto Eadmundo scribens ait: Solus fuit Eadmundus filiorum regis et Margaretæ filius, à bono degener, qui Dovenaldi patrum nequitiae particeps, fraternæ non nescius necis Duncani, fuerit pactus sibi regni dimidium: sed captus et perpetuis compedibus detentus ingenuè pœnituit, et ad mortem veniens cum ipsis vinculis se tumulari mandavit, professus se plexum merito pro fratricidii delicto. His igitur in hunc modum, Dovenaldo scilicet et Duncano, ac etiam Eadgaro, pro regno certantibus, Magnus Noricorum rex, filius regis Olavi filii regis Haroldi cognomento Harfager, exercitu navali marinos vortices peragrans, Orcadas insulas, et Menavias Scotiæ, et etiam Angliæ*, regno suo subegit, quæ antiquo jure regno Scotiæ pertinere solebant: nam à tempore Ethdaci Rothai pronepotis† Simonis Brek, qui primus omnium Scotorum insulas incoluit, hucusque per spatium ferme duorum millium annorum, et antequam rex Scotorum Fergus filius Feredach solum Albionis intravit, per annos circiter quingentos easdem insulas continuè Scoti, sine aliqua interruptione, possidebant.

CAP. XXX.

De reditu filiorum Malcolmi de Anglia, et fuga Dovenaldi è bello.

EAdgarus interim Clito, videns Dovenaldum regnum Scotiæ, quod suis ex jure debebatur nepotibus, nequiter invasisse, nec illud, licet per internuncios sapiens, amicabili mediante concordia, requisitum, volentem reddere; commotus in ira, collectis undique ingentibus amicorum copiis, auxilioque Willelmi regis supradicti vallatus, adversus Dovenaldum profectus est, ut, eo expulso, nepotem suum Eadgarum juvenem, Malcolmi regis ex sorore Margareta filium, regem Scotiæ constitueret. Cui erga natale solum properanti, et hostium seditionem timenti, assistit in visu, noctis silentio, beatus Cuthbertus dicens; "Fili, noli timere, quia placuit Deo dare tibi regnum: et hoc tibi signum; Cum vexillum meum tecum de monasterio Dunelmi tuleris, et contra adversarios istud erexeris, tibi exurgam in auxilium, et diffipabuntur inimici tui, et qui oderunt te fugient à facie tua." Expergefactus itaque adolescens, avunculo suo Eadgaro rem retulit, et ille Deo se et omnes suos, et patrocinio Sancti Cuthberti committens, quod Sanctus hortando jusserat, animosius adimplevit. Postea facto congressu, et Sancti Cuthberti vexillo levato, quidam miles Anglicus genere, Robertus nomine, filius antedicti Godwini, paternæ probitatis imitator et heres, duobus tantum militibus comitatus in hostes irruit; et fortissimis, qui ante aciem quasi defensores stabant, peremptis, antequam in simul appropinquarent exercitus, Dovenaldus cum suis in fugam conversus est, et sic incruentam victoriam, Deo propitio, meritis Sancti Cuthberti feliciter obtinuit. Ecce quomodo populus indigena fidelis veretur resistere contra verum et legum dominum, ut supra de rege Machabeda. Caveant igitur et abhorreant regnorum invasores injusti,

* Verba hæc et etiam Angliæ non agnoscunt MSS. nostri, at cum in editione Hearnii reperiantur, retinere visum est; per Menaviam enim Angliæ intelligenda videtur insula Anglesey. † Ita MS. Perth. reliqui pronepote.

ne fidelem populum adversus legitimum legium dominum vel heredem bellandum magis ducant, quàm bonum filium contra patrem. Eadgarus itaque animosior effectus, suis omnibus, etsi non opus esset, animos viriles reparat, paternum regnum sibi de jure debitum ingreditur, et ingrediènti ab indigenis, absque contradictionis obstaculo, gaudenter offertur; sed et ab illo susceptum deinceps honorificè gubernatur.

CAP. XXXI.

Transitus Christianorum, maximè Francorum, ad Terram Sanctam, et captio Jerusalem.

ANNO Domini millesimo nonagesimo nono, alii tenent quod nonagesimo septimo, fundata est abbatia Cistercii et ordo in diœcesi Cabilonenfi; unde,

*Anno milleno centeno quo minus uno,
Sub patre Roberto cœpit Cistercius ordo.*

Quo in anno Papa Urbanus secundus, concilio Turonensi celebrato, penè totum occidentem provocat in Terræ Sanctæ subsidium, maximè in regno Franciæ. Anno Henrici imperatoris quarti XLII. et Eadgari regnationis primo, innumerabilis multitudo Gallicorum cruce signata in Terræ Sanctæ subsidium, inexplicabili labore per terram, et tandem per Constantinopolitanam urbem transeuntes, Antiochiam pervenerunt; dividentes se ad passagium in tres partes. Unius partis Francorum præfuerunt exercitui nobilis Godefridus de Bolon dux Lotharingiæ, Petrus eremita, et Baldwinus comes de Monte frater Godefridi. Ex electione præficitur Raynaldus Lombardis, Longobardis et Alemannis: et ista pars intravit et peragravit Ungariæ regionem. Secunda pars intravit in Sclavinia * partes, scilicet comes de Sancto Ægidio Raymundus, et Podiensis episcopus. Tertia pars per antiquam Romæ viam ad passagium fecit transitum, videlicet dux Boëmundus sapientissimus, Ricardus de Principatu, Robertus Curthosè Normannorum comes, Robertus comes Flandrensis, Hugo magnus, Eurardus de Puifacio †, Achardus de Monte Merlay, Ufuardus ‡ de Musone, Tancredus Marcisi filius, Richardus princeps, et Ranulphus frater ejus, Robertus de Suardavalle †, Robertus filius Turstani *, Humfredus filius Radulphi, et Richardus filius comitis Ranulphi, comes de Ruffignolo cum fratribus suis, et Boëllo Carnotensi, Alredus de Cagnano, et Humfredus de Monte Scabioso. Sed præcipui capitanei hujus exercitus fuerunt Godefridus, Boëmundus, comites Blesensis, Flandriæ et Sancti Ægidii. Prima civitas .: quam ceperunt fuit Nicea, quæ est caput totius Romanæ, quam, ex condicito, deliberaverunt tradi imperatori Romanorum, qui et Constantinopolis, perfido tunc Christiano: secunda Erachia, quam obtinuit Boëmundus cum suis: tertia Tharsus, quam obtinuit Tancredus cum suis, quam tradidit Balduino fratri Godefridi: quarta Cæsarea Cappadociæ, quam obtinuit Raymundus et comes Sancti

* *Flavinia*, MS. Coll. Edinb.

† *Puifacio*, ibid.

‡ *Al. Ifuardus*.

† *Al. Suardavalle*.

* *Al. Tostani*.

.: *Primam civitatem*, MS.

Ægidii:

Ægidii: quinta Rusa, quam obtinuit Petrus de Roasa: sexta regalis civitas Antiochia, quæ fuit quasi inexpugnabilis, sed tandem deliberata per quendam Ammiratum de genere Turcorum, cui nomen Pirrus, domino Boëmundo cum suis: septima, castrum magnum et oppidum Thalamaniæ, quod obtinuit quidam miles comitis Sancti Ægidii, cui nomen Raymundus Pileus: octava urbs in Syria, quæ vocatur Albara*, quam invasit Raymundus de Sancto Ægidio: nona civitas permaxima in Syria, Marra nomine, quam dictus comes Sancti Ægidii obtinuit: decima est civitas pulcherrima, nomine Kephalina, obtenta per eundem; sicut etiam undecima Gibellum per eundem: duodecima Jerusalem, quam obtinuerunt omnes nobiles, videlicet Boëmundus, Godefridus, comes Sancti Ægidii, &c. tertiadecima civitas Neapolitana, quam conquieserunt Tancredus et comes Eustachius: quartadecima civitas magna Afcaloniam, quam obtinuerunt omnes nobiles; et non tantum istas, sed et plura munitissima castella et oppida.

CAP. XXXII.

De eodem.

QUO in tempore, antequam Antiochia caperetur, et de qua capienda quasi fuit desperatum, Sanctus Andreas apostolus apparuit cuidam rustico, simplici peregrino, nomine Petro, Provinciali genere, dicens; Veni, ostendam tibi lanceam quâ perforatus fuit Christus, postquam capta fuerit civitas. Qui, ejus animatione, captâ civitate, præfente R. † comite et capellano suo, in ecclesia Sancti Petri, fodiens terram, in loco de quo revelationem habuit, lanceam invenit. Dubitantibus autem plerisque utrûm esset lancea Christi, quidam Bartholomæus nomine, cui etiam Christus apparens de lancea significavit, cum ipsa lancea per ignem duodecim ‡ pedum, quem fieri jusserat, illæsus transivit. Et sic exercitus fiduciam in Christo, et in ipsius lancea, habentes, intrepidi processerunt per Athon, quæ tunc Ptolemaida dicebatur, veneruntque Cæsaream. Ubi cum essent, columbam desuper volantem accipiter unus graviter plagatam dejecit, circa quam repertæ sunt literæ quas deferebat talis sententiæ: "Rex Acharon duci Cæsareæ salutem. Generatio canina venit, gens contentiosa; contra quos, per te et per alios, legem tuam defendas. Idem annuncia aliis civitatibus." Post hæc, ut prædiximus, venientes Franci ceperunt Jerusalem.

Est autem Jerusalem civitas in montanis sita, rivis, fontibus et silvis carens, excepto fonte Siloë, ubi quandoque sufficiens aqua reperitur. Fuerat autem, post Titi et Vespasiani destructionem, per Ælium Adrianum mirificè reparata, sed non in eodem loco ubi prius. Ibi Godefridus, qui factus fuerat rex, secundo anno mortuus sepelitur. Scriptum reperi, quod cum rogaretur Deus, ut per ignis visionem in vigilia Paschæ ostenderet, quem regem Jerusalem præfici vellet; et apparuisset super lanceam Roberti Curthose filii Willelmi Bastard,

* Al. Abbara. † Uno comite, Martinus Polonus.

‡ Duodecim pedum latum, idem:

xiii. pedum, MS. Coll. Edinb.

magnâ dementiâ respuit id regnum, spe regni Anglorum. Unde, iusto Dei iudicio, utroque frustratus, caniciem peregit in vinculis fraternis. An. Dom. MCII. ordo Tironensis incepit per abbatem H. apud vetus Tiron in nemore, sed postea in planicie vallis.

Creduntur autem transfretâsse plus quàm ducenta millia Francorum in subsidium Terræ Sanctæ. O quantum distant moderni principes et commilitones ab illis qui tunc fuerunt, qui Sancto Spiritu afflati, in unaquaque quasi provincia centeni et milleni, ad huiusmodi transitûs expeditionem, se cruce signarent! Sed nostri nunc satellites et satrapæ † solum delectantur in cædibus et rapinis, in extortionibus subditorum et bellis intestinis. Propter quod dicit P. BLESENSIS in epistola; Hodie militaris disciplina, quam Vegetius Renatus et plerique alii docuerunt, prorsus evanuit. Olim enim se vinculo iuramenti milites obligabant, quòd pro reipublicæ starent statu; quòd in acie non fugerent, et quòd vitæ propriæ, utilitatem publicam præhaberent. Sed et hodie enses suos recipiunt de altari, ut profiteantur se filios ecclesiæ, atque ad honorem sacerdotii, ad subsidium Terræ Sanctæ, ad terrorem Paganorum, ad vindictam malefactorum et patriæ liberationem, se gladium accepisse. Porro in contrarium res versa est. Nam ex quo hodie militari cingulo decorantur, statim insurgunt in Christos Domini, et desæviunt in patrimonium crucifixi: spoliant et prædantur subjectos sibi pauperes, et miserabiliter et immisericorditer affligunt miseròs, ut in doloribus alienis illicitos appetitus et extraordinarias impleant voluptates.

CAP. XXXIII.

De virtute quinque locorum Jerusalem.

DEUS pater loquitur Brigittæ, ut cap. ult. lib. VI. Revelationum, informans eam de virtute illorum quinque locorum quæ sunt Jerusalem et Bethleem, et de gratia quam recipient peregrini visitantes illa loca cum humilitate devota et vera charitate. Primus locus est, ubi Maria nata et educata fuit: ergo qui ad illum locum devotè venerit, non solum mundabitur, sed et erit vas in honorem meum. Secundus locus est Bethleem; tertius, Calvariæ; quartus, hortus sepulchri; quintus, mons Oliveti. Qui ad ista loca venerit mundus, cum bona et perfecta voluntate, habebit videre et gustare quàm dulcis et suavis sum ego Deus. Item Domina nostra per revelationem ostendit dominæ Brigittæ, ut habetur lib. VII. cap. XIV. indulgentiam et gratiam quam boni peregrini habent visitantes sepulchrum Domini, cum recta intentione et sancto proposito: ubi etiam pulchrè informat Brigittam de salvatione domini Caroli militis filii sui mortui; quem, ego scriptor * audiavi quòd dominus Willelmus Lyndesey de Bires † ad sanctum sepulchrum in militem cinxit. Post multas altercationes hinc inde, inter Mariam et Diabolum, coram iudice Christo, pro anima dicti Caroli, concertatas, sicut revelavit domina Brigitta, inter cetera talia de filio suo dicebat; Et ecce Deus, sic diu rogatus, in ipsius cor suum benedictum spiritum infudit: Virgo mater Dei dedit illi ex sua virtute

† Milites et generosi, addit MS. Perth.
Coll. Edinb.

* Ego qui hac scribo, idem.

† Birys, MS.

quicquid sibi defecit in armis spiritualibus, et indumentis, quæ pertinent ad milites qui debent intrare in regnum cœli ad Summum Imperatorem. Sancti etiam, in cœlesti regno collocati, quos iste miles in mundo vivens dilexit, de suis meritis ipsi sibi consolationem addiderunt. Ipse namque thesaurum congregavit, sicut illi peregrini, qui quotidie caduca bona commutant in æternas divitias: et quia ipse sic fecit, ideo gaudium et honorem perpetuum possidebit *; et specialiter pro illo ardenti desiderio quod habuit, peregrinando ad sanctam civitatem Jerusalem, et pro eo quod desideravit frequenter vitam suam libenter bellando exponere, ut Terra Sancta reduceretur ad dominium Christianorum; ad hoc, ut gloriosum Dei sepulchrum in debita haberetur reverentia, si ad tantum opus sufficiens extitisset. Et post pauca finaliter Christus † loquebatur: Quando intrâstis templum meum dedicatum sanguine meo, sic mundati estis ab omnibus peccatis vestris, sicut tunc levati essetis de fonte baptismatis. Et, propter labores et devotionem vestram, aliquæ animæ consanguineorum vestrorum, quæ erant in Purgatorio, hodie liberatæ sunt, et intraverunt cœlum in gloria mea. Nam omnes qui veniunt ad locum istum cum voluntate perfecta se emendandi, juxta meliorem conscientiam suam, nec volentes recidivare in priora peccata, his omnia priora peccata totaliter dimittuntur, et augetur gratia ‡ proficiendi. Hæc ibi.

Ista propterea hîc inseruimus †, ut lectores avidius aspirent ad tam salubrem expeditionem subeundam; quam multum * impediunt Anglici, commoventes in tantum omnia regna sibi contigua, ut quasi ad nil aliud valeant vacare, quàm se contra ipsorum machinamenta et insultus subdolos. ∴ defensare. Per Christianos, et principaliter per Francos, ut præmisimus, captæ erant præmissæ civitates Turcorum, et non sine maxima difficultate et divino miraculo illa nobilis civitas Antiochia, adhuc remanens sub fidelitate Christiana, anno quo suprâ; et de quo sic dicitur;

*Cum fuit urbs capta tam nobilis Antiochena,
Undecies centum, si subtrahas inde bis unum,
Tunc tot erant anni Domini de virgine nati.*

Quin etiam anno sequenti Jerusalem capta est feriâ sextâ, idus Julii.

C A P. XXXIV.

Quomodo rex dedit prioratum de Coldingham Dunelmo, et revocavit donum.

Igitur ab incarnationis Dominicæ anno millesimo nonagesimo octavo, imperatoris Henrici XLII. Eadgarus, regis Malcolmi et Margaretæ filius, patruo suo Donaldò successit, et novem annis cum tribus mensibus regnavit. Ab ipso quidem ipse Dovenaldus captus est in Roscolpyne, et cœcatus, et perpetuis carceribus damnatus, et in Iona humatus: alii tamen quod in Dunkelden, alii in Dumfermelyn. In regnum verò pacificè cùm Eadgarus sublimatus fuerat, et euncta pro sua voluntate

* Obtinebit, MS. Coll. Edinb. † Filius, ibid. ‡ Eis, pro gratia, in eod.
† Intromittimus, ibid. * Certe, pro multum, ibid. ∴ Deest subdolos, ibid.

disponenda suscepit, illud Salomonicum reminiscens, *In diebus bonorum non immemor sis malorum*; Sancti Cuthberti ducis sui non immemor, monachis Dunelmensibus terram suam de Coldingham, cum omnibus illius appendenciis imperpetuum dedit, concessit, et confirmavit. Addidit etiam vir magnificus, sed et rex munificus, munus muneri, hoc est, villam nobilem de Berwick cum appendiciis, episcopo et suis successoribus Dunelmensibus dedit, et possidendam confirmavit. Quantum et quale donum regis episcopatus totus gratanter accipiens, in pace bona possedit, donec Ranulphus episcopus illud non immerito hoc modo demeruit. Eadgaro rege ad regem Angliæ Willelmum II. tendente, Robertus ille filius Godwini, de quo superius fuit mentio, de licentia regis ad terram à rege sibi datam in Laudonia moratus est, et dum ibidem castellum ædificare niteretur, à provincialibus subito et baronibus tandem Dunelmensibus circumventus, eodem Ranulpho episcopo agente, captus est: in qua tamen captione magnam suæ virtutis memoriam apud totius regionis incolas dereliquit. Quod rex Eadgarus rediens ut audivit, illum, ex præcepto regis Angliæ Willelmi, liberatum secum in Scotiam reduxit cum honore; et quicquid ante episcopo donaverat, omnino sano consilio sibimet reservabat. Robertus verò Scotticus et bonus Scotus effectus, non multo post regi et domino suo Eadgaro valedicens, in illa magna expeditione Godefridi de Bolone * Jerusalem profectus est, ubi et quamplurima, cum ceteris suis Scotis, suæ virtutis indicia dereliquit. Hoc anno, tertio nonas Novembris mare littus egreditur, et villas ac homines quamplures, boves et oves innumeras dimerfit. WILLELMUS. Anno undecimo Willelmi II. regis, supramemoratus Noricorum rex Magnus Orcadas insulas et Menavias, et si quæ aliæ jacent in oceano, armis subegit; et dum obstinatus Angliam per Anglesiam petebat, occurrerunt ei comites Hugo Cestrensis, et Hugo Scroiberiensis, et ipsum armis expulerunt. Cecidit ibi Hugo Scroiberiensis.

CAP. XXXV.

De conjugio sororum suarum, Matildis cum Anglorum rege Henrico, et Mariæ cum comite Boloniæ.

ERAT autem iste rex Eadgarus homo dulcis et amabilis, cognato suo regi Eadwardo per omnia similis; nihil durum, nihil tyrannicum aut amarum, in suos exercens subditos, sed eos cum maxima charitate, bonitate et benevolentia rexit et correxit. Ejus autem anno quarto, quarto nonas Augusti, rex Angliæ Willelmus Rufus, cum in nova foresta iret venatum, à Waltero Tirel † quodam milite transmarino, inscio et immeditato, feram aliquam volente sagittare, occiditur, multa flagitia luens unâ horulâ, nec postea verbum edidit; de quo infra dicitur. Ab omnibus suis statim relictus, et in carro à rusticis devectus, sub turri Wintoniæ sepelitur. Successit autem sibi in regno frater suus junior Henricus cognomine Beauclerk ‡; cui rex

* Verba hæc, in illa magna expeditione Godefridi de Bolone, non exstant in cod. Coll. Ed. verba quoque cum ceteris suis Scotis ibidem desiderantur. † Treil, MS. Coll. Edinb.

‡ Ita MS. D. G. M. reliqui Bewclerk.

idem Eadgarus sororem suam Matildem eodem anno dedit uxorem; quam Sanctus Anselmus Cantuariæ archiepiscopus die Sancti Martini proximo reginam consecravit et inunxit. Mariam verò, sororem suam juniorem, Eustachio juniore comiti Bononiæ* nuptui tradidit. Hic Eustachius frater fuit Godefridi et Baldwini regum Jerusalem. De quarum moribus sororum et earum bonis actibus, aliquid scire cupienti in hoc postea libello erit utcunque declaratum. Genuit autem Angliæ idem rex Henricus ex regina Matilde filium nomine Willelmum: qui cum ætatis esset septemdecim annorum, ex Normannia cum patre rediens in Angliam, et Ricardus frater ejus nothus, soror ejus cum nepte, atque Richardus comes de Cestria, et multi nobiles, tam viri quàm feminæ, cum centum quadraginta militibus et quinquaginta nautis, omnes in mari submersi sunt apud Barbisloth, ubi rex cum paucis vix evasit.

*Dum Normannigenæ, Gallis clari superatis,
Anglica regna petunt, obstitit ipse Deus:
Nam fragili torvum † dum percurrunt mare cymba,
Intulit excito nubila densa mari.
Dumque vagi cæco rapiuntur tramite nautæ,
Ruperunt imas abdita saxa rates.
Sic mare dum superans tabulata per ultima serpsit,
Merfit rege satos: occidit orbis honos.*

Itaque rex genuit ex Matilde filiam nomine Matildem, quæ, prudentiâ, formâ, divitiis, imperio digna, nupsit Henrico quarto, aliàs quinto, imperatori Romano. Huic Matildi fecit rex pater ejus omnes proceres Angliæ fidelitatem jurare, priusquam mare secundo transfiret, quia, præter ipsam, heredem regni non habebat. Genuit autem prædictus Bononiæ comes Eustachius ex prædicta Maria, sorore Matildis reginæ, filiam nomine Matildem; quæ virum strenuum Stephanum comitem Mauritanie, regis Henrici nepotem, postea regem Angliæ, sponsum accepit, de regali simul et consulari stirpe progenitum. Omitto filias, propono matres exemplum viventibus, quæ cum seculi pompa, quod rarò reperitur, divites sanctis extitere virtutibus. Pauperes utriusque sexûs, cujuscunque conditionis essent, ac si Christi membra fuissent, coluerunt. Religiosos clericos, sacerdotes et monachos, amore sincero, velut patronos, et suos futuros cum Christo judices, tenerrimè dilexerunt. Postquam verò Eadgarus in pacè bona novem, ut supradictum est, annis et tribus mensibus regnum gloriose rexisset, apud Dundé, five, ut alii ferunt, apud Edinburgh ‡, sexto idus Januarii vitam finiens, in ecclesia Dumfermelyna ante magnum altare, juxta patrem tumulatur: de quo dicitur;

*Trimensis † Eadgarus regnavit ter tribus annis;
Rex Edinburgo fertur obisse probus.*

CAP.

* Bononiæ super mare, Gallice Bullogne, MS. D. G. M. † Ita Henricus Huntingdon. rati pro torvum, MS. Coll. Edinb. repugnante tum metro tum sensu. ‡ Ita MSS. Cup. et Coll. Edin. apud Dundé tantum, edit. Hearnii et MS. D. G. M. apud Edinburgh tantum, MSS. Perth. et Dumblan. cum quibus concordat versus sequens. † Al. Post hunc Eadgarus regnavit, &c. nempe post expulsum Dovenaldum patruum suum. Vocabulo Trimensis usus

CAP. XXXVI.

De successione regis Alexandri primi cognomento Fers.

ILLI successit frater ejus Alexander, cognomine Fers: dicitur [* autem le Fers, pro eo quod patruus suus comes de Gowry dedit sibi ad donum, ut moris est in baptismo, terras de Lyff et Invergowry; unde quando factus fuit rex, apud Lyff regale cepit ædificare palatium, cum ecce quidam satellites de Mernis et Moravia, de nocte regem infra ambitum palatii capere assilierunt; et ecce, cum postes effringere conarentur, quidam cubicularius ejus, Alexander Carron nomine, regem callidè per latrinam eduxit, et apud Invergowry, liburnâ ascensâ, partes austrinas Scotiæ petiit, et, collecto grandi exercitu, contra rebelles properavit. Et quia Deus sibi in periculo affuit, volens sibi tanquam gratus gratias referre, apud Sconam ecclesiam monasterialem fundavit†, datis sibi in dotem et glebam terris de Lyff et Invergowry, cum suis confestim expeditionem continuavit‡. Et cum perventum fuerat ad aquam de Spey, inimicis in magno exercitu † trans ripam conglobatis, et aquâ nimium succrescente, dissuasum est regi aquam, donec minueretur, transvadare. Qui, quasi irâ succensus, visis inimicis suis conspirationem minitantibus, et sese non prævalens continere, vexillum suum suo cubiculario Alexandro præmissis ferendum contulit, quia * noverat eum viribus et audaciâ prævalere: et sic prius hi duo vadum prætentant; exercitus sequitur, et inimici, viso regis vexillo displicato, in fugam præcipites convertuntur. Et abhic dicto Alexandro, et suis heredibus vexilliferis, propterea à rege certæ terræ et redditus perpetuo conferuntur. Sed quia idem Alexander in gladiatorio ludo manum Anglico amputavit, illud cognomen le Scrimgeor sibi et succedentibus huc usque reliquit. De proditione Moraviensium habes supra, lib. iv. cap. xxvij. cum sequente: .] A. Dom. millesimo centesimo septimo, et imperatoris Henrici V. primo: cui nupsit Matildis filia Matildis bonæ reginæ Angliæ, et stetit cum imperatore conjunx viginti annis, prolem non suscipiens ex eo. Iste, suscepto imperio, capiens patrem suum in vinculis mori fecit; et, quia sic patrem suum dehonestaverat, justo Dei judicio creditur eum sine herede decessisse: nam neque filium neque filiam habens defunctus est. Cui successit Lotharius dux Saxoniarum. An. Dom. mcix. rex Henricus Eliensem ecclesiam abbatialem mutavit in episcopatum; et ecclesia Tironensis fundata est. Anno

usus est Bowerus, tum quia hujus versus cum ceteris supra cap. xxix. traditis connexio, post tantam intercapedinem minus foret obvia, tum ut eundem ad Forduni chronologiam omnino reduceret. Cum enim hi versus de nostris regibus tricens fere annis ante Boweri tempora, ut alibi fufius dicetur, essent compositi, et ad chronologiam, ab ea quam sequitur Fordunus paulo diversam, formati, Bowero verba quædam immutare quandoque visum est, ne à Forduno discreparent: quod equidem ex variis eorum lectionibus. supra sæpius notatis, satis patere videtur.

* Hic inseruntur multa in medio sententiæ: ea enim desinit cum verbis A. D. mcvii. interpolationem ergo parenthesi includendam duximus. † In illa expeditione fundare manu cepit, MSS. Cupr. et Perth.

‡ Cum exercitu contra hostes continuo progressus est, iidem.

† Magna multitudine rebellium, iidem. * Deest hæc pars sententiæ in cod. Coll. Ed. desunt et verba viso regis vexillo displicato, ibid. .. Hic desinit interpolatio, de qua supra,

sequenti Godricus eremita intravit in locum silvestrem qui dicitur Finkall prope Dunelmum, et ibi militavit Deo annis circiter LX. ubi multa per eum operatur miracula Deus. Anno præcedente venerant monachi de Tironio ad Selkirk in Scotia; quorum unus nomine Radulphus factus est primus abbas de Selkirk. At anno Domini MCXV. obiit B. primus abbas Tironii: cui successit Radulphus primus abbas de Selkirk; et paulo post obiit Radulphus abbas de Tironio: cui successit Willelmus abbas de Selkirk. Et Herbertus factus est tertius abbas de Selkirk et primus de Kalco, quia monasterium illuc translatus per regem David, anno Domini MCXXVI. et post duos annos post translationem conventus, fundavit ecclesiam de Kalco.

Rex iste Alexander regnavit annis septemdecim. Erat enim vir literatus et pius, clericis et religiosis fatis humilis et amabilis, ceteris subditorum ultra modum terribilis: homo magni cordis, ultra vires suas in omnibus se extendens. Erat itaque in construendis ecclesiis, et reliquiis Sanctorum perquirendis, in vestibus sacerdotalibus librisque sacris conficiendis et ordinandis studiosissimus; omnibus advenientibus etiam supra vires liberalissimus: circa pauperes ita devotus, ut in nulla re magis delectari quam in eis suscipiendis, lavandis, alendis, et vestiendis videretur. Matris enim vestigia sequens, eam in piis actibus adeo æmulatus est, ut tot et tantis donariis dotavit tres ecclesias, ecclesiam videlicet Sancti Andreæ de Kilreymouth, et ecclesias Dumfermelinensem et Sconensem, unam à patre et matre fundatam, alteram à semetipso in honorem Sanctæ Trinitatis et Sancti Michaelis archangeli, in superiori sede regni Scona fundatam et erectam. Ipse est qui Cursum Apri beato Andreæ contulit, qui etiam monasterium canonicorum de insula Æmonia juxta Invirkeithin fundavit, qui tot et tanta privilegia præstitit ecclesiæ prædictæ Sanctæ Trinitatis de Scona, quam fundatam ædificavit loco quo reges antiquitus, tam Picti quam Scoti, sedem regni primam constituerunt; et, illius temporis more, scemate lapideo constructam dedicari fecit. Ad cujus dedicationem factam per Turgotum Sancti Andreæ episcopum*, præcepto regis urgente, totum penè regnum concurreret: ipsam quidem ecclesiam, Deo disponente, cum pertinentiis omnibus, canonicis regularibus ab ecclesia S. Oswaldi de Nostellis vocatis, et ceteris post eos usque finem seculi Deo servituris, liberè tradidit gubernandam†.

CAP. XXXVII.

De fundatione monasterii canonicorum de Scona, et Sancti Columbæ de Æmonia.

ANNO Domini millesimo centesimo decimo quarto fundatum est monasterium canonicorum de Scona. Et circa annum Domini MCXXIII. ‡ non minus mirificè quam miraculosè, fundatum et monasterium S. Columbæ de insula Æmonia juxta Invirkeithin †. Nam

* Hic inseruntur in cod. Coll. Edinb. verba hæc; *Et dedicatur per Turgotum Sancti Andreæ episcopum monasterium Dunelmense.* † *De fundatione Sconæ, ulterius vide in fine hujus v. libri.* In margine lib. Coll. Edin. ‡ MCXXIII. MSS. Cupr. et Perth. † Ita quoque supra; sed juxta *Edinburgh* habet cod. Coll. Edinb. hic loci.

cum nobilis et christianissimus rex dominus Alexander primus hoc nomine, ob certa negotia regni, passagium faceret trans Portum reginæ; subito exorta est tempestas valida, flante Africo, et ratem cum naucle-
ris, vix vitâ comite, compulit applicare ad insulam Æmoniam, ubi
tunc degebat quidam eremita insulanus, qui servitio Sancti Columbæ
deditus, ad quandam inibi capellulam tenui victu, utpote lacte unius
vaccae et conchis ac pisciculis marinis collectis, contentatus, sedulè se
dedit. De cuius quidem tali annona rex, cum suis commilitonibus
admodum non paucis, per tres dies continuos, compellente vento, vi-
tam gratulanter transiebat. Sed cum pridie, in maximo maris peri-
culo et tempestatis rabie quassatus, de vita desperaret, votum fecit
Sancto, ut si eum cum suis ad insulam incolumem perduceret, ad ejus
laudem in ipsa insula talem memoriam relinqueret, quod navigantibus
et naufragis ad asylum cederet et solamen. Hac itaque occasione actum
est, ut fundaret ibidem monasterium canonicorum, sicut in præsentia-
rum cernitur; tum etiam quia Sanctum Columbam semper à juven-
tute speciali venerabatur honore; tum insuper, quia parentes ipsius per
aliquot annos infœcundi, sobolis solatio erant destituti, donec devoti-
one supplici Sanctum Columbam implorantes, gloriose consecuti sunt,
quod tam anhelò desiderio diu quæsierunt. Unde versus;

*M. C. ter, I. bis, et X. literis à tempore Christi,
Æmon, tunc ab Alexandro fundata fuisti
Scotorum primo. Structorem canonicorum
Transferat ex imo Deus hunc ad alta polorum.*

Ante hoc, anno Domini m.c. Henricus Beauclerk à Mauricio Londo-
nienfi episcopo in regem consecratur; qui Anselmum Cantuariensem,
à fratre suo rege Willelmo exulantem, revocavit: Ranulphum Dunel-
mensem episcopum in custodia Londoniis posuit. Quo anno Robertus
Normanniæ, Robertus Flandrensis et Eustachius Bononiensis comites
de Terra Sancta repatriaverunt. Anno sequenti rex Hierosolymorum
Baldwinus, successor et frater Godefridi, Cæsariam Palæstinam cepit.
Anno m.civ. corpus S. Cuthberti ostensum est incorruptum inventum
est et flexibile, et translatum est apud Dunelmum in novam ecclesiam.
Anno m.cvii. in concilio apud Lundonias statutum est, ut nusquam
ulterius, per dationem baculi vel annuli, de episcopatu vel abbatia,
per regem vel quamlibet laicam manum, aliquis investiretur.

CAP. XXXVIII.

*De investitura prælatorum per seculares principes, et hujusmodi officii
renunciatione, et beato Bernardo.*

HIS temporibus Henricus IV. Theutonicorum rex cum magno
exercitu venit in Tusciam, ut Romæ coronaretur in imperato-
rem: et ad Papam Paschalem, præmissis nunciis, per literas refutabat
omnem investituram episcoporum, abbatum et aliorum clericorum,
super quam alii imperatores prædecessores sui quæstionem * cum Ro-

* Contentionem, MS. Cupr.

manis pontificibus habuerant, et juramento, tam imperatoris quam suorum principum, super hoc dominus Papa accepto, postquam tam clerus quam populus extra portas versus montem, de mandato domini Papæ, eidem obviassent, et eum usque ad summitatem graduum Sancti Petri conduxissent, et eum ibi summus pontifex cum cardinalibus et episcopis expectasset, rex adveniens, post pedum oscula, se invicem osculati sunt; et se per manus tenentes, postquam ad portam argenteam pervenissent, et Papa super investitura refutanda juramentum repetisset, rex cum suis, concilio habito, Papam et cardinales cum tota curia captivavit; et ideo non immerito, eadem mensurâ quâ mensus est patri suo spirituali, remensum est sibi per filium suum carnalem Henricum quintum, ut supra eodem libro, cap. xxxvj. Hujus etiam temporibus, quidam ex clero Romano perversi contra ipsum Romanum pontificem surgentes, tres eremitas, videlicet Albertum, Arnulphum et Theodericum, diversis temporibus erigere in Papam præsumperunt: qui, licet in principio domino Papæ multas infestationes fecissent, in fine tamen ab ipso prostrati sunt. Eodem tempore, rex Hungariæ admonitiones Papæ, per literas suas scribens eidem, renunciavit investituris episcoporum et aliorum prælatorum, quas usque ad illa tempora reges Hungariæ facere consueverunt. Anno Domini millesimo centesimo nono Turgotus prior Dunelmensis consecratus est in episcopum Sancti Andreæ tertio kalendas Augusti. Et anno sequenti cometa apparuit; et fluvius Trenta exsiccatus est à mane usque ad tertiam, spatio unius milliarii. Anno Domini MCXIV. flumen Thamesii defecit, ita ut à puero transvadari posset. Eodem tempore Bernardus, habens annos viginti duos, sub abbate Stephano, qui fuit tertius in Cistercio abbas, cum sociis triginta Cistercium ingreditur: quorum quinque erant fratres sui uterini, filii strenuissimi militis Cecillini de Fontanis, * anno scilicet domini MCXIII. à constitutione domus Cisterciensis xv. et quando abbas factus est Clarevallis annorum erat xxvii. Cum autem Bernardus cum fratribus suis domum paternam egrederetur, Guido primogenitus videns Guinardum fratrem suum minimum puerum ludentem ad pilam in platea cum sodalibus, Eia, inquit, frater Guinarde, ad te solum respicit omnis terra possessionis paternæ: cui autem puer, non tamen pueriliter, respondit, dicens; Vos ergo cælum habebitis, et mihi terram solum relinquitis; non ex equo facta est hæc divisio. Modico igitur tempore cum patre remansit, sed, relictis omnibus, fratres postmodum secutus est; cui superfuit una virguncula heres, quæ, post fratres, ordinem eundem sanctimonialium intravit. De hoc Bernardo dictum est;

Hic vir Bernardus floret in scriptis, quasi nardus.

Qui monasteria centum sexaginta fundavit; et die transitus sui superfu-
erunt de filiis suis monachis dcc.

* Hujus sententiæ quæ sequuntur defunt in cod. Coll. Edinb.

CAP. XXXIX.

De morte sororum regis Alexandri, et de laudibus earum.

IPSIUS regis Alexandri regnationis anno XI. soror ejus Matildis regina Anglorum cognomine Bona obiit, kal. Maii, sepultaque est honorificè in ecclesia beati Petri Londoniis apud Westmonasterium, in oratorio, post * magnum altare; cujus eleganter et curiosè constructi in medio tumuli summitate sancti regis Eadwardi, reliquiae conduntur opere sumptuoso, et circa tumulum undique reges honorificè sepeliuntur. De cujus reginae virtutibus habentur hujusmodi metra:

*Prospera non lætam fecere, non aspera tristem:
Aspera risus ei, prospera terror erant.
Non decor effecit fragilem, non sceptrum superbam;
Sola potens, humilis; sola pudica, decens.
Maii prima dies, nostrarum nocte dierum
Raptam, perpetuam fecit inire diem.*

Item aliud † ejus epitaphium, eodem tumulo dependens, dudum legēbam literis aureis scriptum sic;

*Hic jacet Matildis, regina bona Angliæ, uxor quondam regis
Henrici primi, filia Malcolmi regis Scotiæ et uxoris sue
Sanctæ Margaretæ: quæ obiit anno Domini MCVII. de
cujus bonitate et morum probitate dicere omnia non sufficeret
dies.*

Sponsus ejus rex Henricus, persuasione et consilio ipsius reginae, anno MCII. constituit canonicos regulares ‡ in Kaerleil.

Quare autem vocata sit *bona*, causa fuit hæc. Inolevit tunc temporis in Anglia quædam consuetudo pessima et servilis angaria, in communienſes nimium depressiva: erat enim regina compatiens valde, et super pauperes afflictos pia gestans viscera; adiit propterea regem et obnixè, sedulò importuneque petiit hujusmodi corruptelam è medio tolli. Rex, tam multiplicatis intercessionibus pulsus et devictus, tandem commotus sic fertur respondisse: Dummodo tu, domina, unam rem quam expostulo feceris, perficiam quod hortaris. At illa jocunda †, improvisè tamen, petendam rem concessit, credens dominum regem nil velle petere, præter quod decens licitumque foret et honestum. Edixit ergo sibi rex, ut pro ejus amore, nudata omni veste, meridie quodam Londoniarum mediā plateam, à fine ad finem, equitaret. Cui ultrò consentiens, ameniorem diem nacta, capitis sui capillis et aureis circiniis decenter scapulis et corpore oppansis, et usque genua protensis, rege et populo spectantibus, equitaturam perfecit. Propter quod plurimum à rege condilecta, et ab omni populo commendata, *bona* deinceps regina est vocata; et universa plebecula de domo servitutis et

* *Retro pro post*, in codd. coll. Edinb. Cupr. Perth. et Harl. † Ita editio Hearnii et cod. D. G. M. reliqui vero, *Cujus epitaphium sic literis aureis scriptum habetur.* ‡ *Et fundavit nobile monasterium*, subjungunt libri Cupr. et Perth. † *Jocundata*, MS. Coll. Ed.

angaria * perpetuo liberata. Unde per literam regina impetravit huiusmodi manumissionis libertatem; cuius copiam vide infra, fol. ix. post titulos sequentis †.

WILLELMUS. Uxor Henrici regis ex antiqua regum et illustri stirpe descendit Matildis filia Malcolmi regis Scotorum, à teneris annis sanctitudinis egregiæ ‡, maternæ pietatis æmula, nihil finistrum, quantum ad se, moribus admittens; præter regium cubile, pudoris integri, nullâ etiam suspicione læsa: cilicio sub regio cultu convoluta, nudipes diebus Quadragesimæ terebat ecclesiarum limina. Nec horrebat pedes lavare morbidorum, ulcera sanie distillantia contrectare manibus, longa postremo protelare oscula †, et mensam apponere; sed et in servitio Dei audiendo voluptas unica. Inter hæc erepta est patriæ magno provincialium damno, suo nullo. Nam et funus nobiliter curatum, apud Westmonasterium quietem accepit, et spiritus se cælum incolere non frivolis signis ostendit. Obiit, regno post septemdecim annos et sex menses libenter relicto. Hæc ille. Maria namque soror ejus, comitissa Bononiæ, tertio ante suum obitum anno de hac vita migravit; et apud Bermondesay ex altera parte Londoniarum, in monasterio Sancti Salvatoris in pace quiescit. Quæ reginâ sorore non minor extitit probitate, licet regia caruerat dignitate. Tumulus autem ejus marmoreus, regum et reginarum imagines habens impressas, genus quiescentis demonstrat, et in superficie ejusdem tumuli titulus, literis aureis scriptus, vitam et originem breviter ita comprehendit:

Nobilis hæc tumultata jacet comitissa Maria:

Actibus hæc nituit, larga, benigna fuit.

Regum sanguis erat; morum probitate vigeat,

Compatiens inopi. Vivat in arce poli.

Hæ verò duæ sorores, Matildis videlicet et Maria, filiæ regis Malcolmi et Sanctæ Margaretæ, sui generis celsitudinem conjugio, morum ingenuitate, scientiæ magnitudine, rerum temporalium largâ in pauperes et ecclesias dispensatione, decenter ornaverunt.

C A P. XL.

Adbuc de commendatione Matildis bonæ reginæ, et morte fratris ejus Alexandri regis.

TURGOTUS. De dictorum regum Eadgari et Alexandri simul et David, de quo dicitur, sororis reginæ Matildis bonæ admirabili gloria animique virtute, quâque fuerit in officiis divinis, sacrisque vigiliis assidua ac devota; in tanta insuper potestate quàm humilis, qui scribere voluerit, alteram sibi Hesther nostris temporibus declarabit. Quod facere nos omisimus, tum propter materiæ magnitudinem, tum propter harum rerum minorem adhuc cognitionem. Unum tamen illius referam opus, quod ex ore nominandi et nunquam obliviscendi David regis audiui; per quod qualis fuerit circa pauperes

* *Angustia*, MS. Perth. † Nempe in principio libri seq. ‡ *Sanctitudine egregia*, MSS. Coll. Edin. Cupr. et Perth. † Postremo longa manibus oscula. WILLELMUS.

Christi fatis, ut arbitror, elucescet. Cùm, inquit, adolescens adhuc in curia regis fervirem, nocte quadam in hospitio meo cum fociis meis, nescio quid agens, ad thalamum reginæ, ab ipsa vocatus, accessi: et ecce domus plena leprosis, et regina in medio stans, depositoque pallio, cùm se linteo præcinxisset, positâ in pelvi aquâ, cœpit lavare pedes eorum et extergere, extersosque utrisque constringere manibus, et devotissimè osculari. Cui ego; Quid agis, inquam, ô domina? certè si rex sciret ista, nunquam os tuum, tabe tali pollutum, suis dignaretur tangere labiis. Tunc illa subridens, Pedes ait regis æterni quis nesciat labiis regis morituri esse præferendos? Ego certe, frater carissime, idcirco vocavi te, ut exemplo meo talia discas operari. Sumptâ deinde pelvi, Fac, ait, quod me facere intueris. Ad hanc vocem vehementer expavi, et nullo modo id me pati posse respondi: nec dum enim sciebam Dominum, nec revelatus fuerat mihi spiritus ejus. Illâ igitur cœptis insistente, ego meâ culpâ ridens†, remeavi ad socios meos. Hæc ipse. Alexander quoque rex, ætate et sensibus integer, quo nemo devotior in clericos, in extraneos munificentior, in malefactores severior, in bonos mansuetior, ab incarnatione Domini anno millesimo centesimo vicesimo quarto, octavo * kal. Maii, apud Striveling debitum humanæ carnis persolvens, ab hac luce subtractus, spiritum cœlo reddidit, corpus humo. Sepultus est autem apud Dumfermelyn honorificè, die Sancti Marci evangelistæ, prope patrem, ante magni altare, postquam in regno septemdecim annos † cum tribus mensibus perfecisset. De quo sic habentur metra;

Regis Alexandri regnum duravit aristis

Quinque bis et septem, mensibus atque tribus ‡.

In Scotia tota postquam pax firma vigeat,

Fertur apud Striveling mors rapuisse virum.

Anno Domini MCXXVII. monetarii totius Angliæ principales, deprehensi dolum fecisse in coneta, jussu regis Henrici Wintoniæ congregati, amputatis dextris et abscissis testiculis, evirantur. Anno hoc, scilicet A. D. MCXVII. apud Italiam maximus terræ motus quadraginta diebus duravit, plurimaque ædificia corruerunt: villa quoque quædam prægrandis de proprio loco mota est; et luna quasi in sanguine versa est. Anno MCXIX. Dompnus Robertus, auctoritate Papæ Calixti, ordinem Præmonstratensium instituit. Anno MCXXI. rex Henricus exercitum ducens in Walliam, incolas ad pacem coëgit; et Ranulphus Dunelmensis episcopus castrum apud Norham ædificavit. Anno sequenti electus est in episcopum Sancti Andreæ Robertus prior de Scona: cui successit in prioratum Nicholas, &c. Anno Domini MCXXII. Sibilla regina Scotiæ, uxor regis Alexandri, filia Henrici regis Angliæ, apud Loch-Tay obiit. Anno sequenti rex Jerusalem Baldwinus dolo à paganis capitur, cum quibus per duos annos stetit captivus: sed tandem, obsidibus et redemptione datis, ad suos redire permittitur.

† Al. *rediens*. * At chron. S. Crucis Edinb. et chron. Mailros. eum mortuum vii kal. Maii, die Sancti Marci evangelistæ, non sepultum tradunt, et idem alibi ipse Fordunus. vide edit. Hearnii, p. 685. † Ita etiam Simeon Dunelmensis, sed xvii. annos xxi. dies, edit. Hearnii et MSS. D. G. M. et coll. Edinb. ‡ Mensibus atque octo, chron. Mailros.

CAP. XLI.

De successione benedicti regis David. et commendatione ejus et fratrum ejusdem.

QUATUOR mensibus rex Alexander ante mortem suam, fecit eligi Dompnum Robertum priorem de Scona in episcopum Sancti Andreæ. Generis sui splendor David, filiorum Malcolmi et Margaretæ junior, Alexandro fratri suo successit, anno Dom. MCXXXIV. quo suprâ, et imperatoris Henrici quinti XVIII. regnavitque annis viginti novem duobus * mensibus et tribus diebus. Erat enim in Deum religione pius, in eleemosinis largus, apud suos strenuus, in ampliando regno justè sagax et sollicitus, et, ut breviter dicam, omnibus virtutibus emicuit floridus: unde bonorum operum maturis semper fructibus abundabat. Quique quàm potentissimus erat rex, quanta † super alios jure conquieserat, quantasve abbacias et domos Dei fundaverat, BALDREDUS, abbas Rievallis, ut infrâ patebit, pro morte sua lamentans, legentibus suum codicem ‡ veraciter declarabit. Nihil verò superbum in moribus, nihil in factis † crudele, nihil inhonestum dictis aut factis proferebat. Non erat illi rex similis in regibus terræ diebus suis; quia hic pius, prudens, humilis, pudicus, sobrius, castus fuit et quietus, vita dum præsens vegetavit ejus corporis artus. WILLELMUS. Neque unquam verò in acta historia relatum est tantæ sanctitatis tres fuisse pariter reges et fratres, maternæ pietatis nectare redolentes. Namque præter victus paritatem, eleemosinarum copiam, orationum assiduitatem, ita domesticum regibus vitium evicerunt, ut nunquam feratur sive feminam in eorum thalamos, nisi legitimas uxores, iſſe, nec eorum quenquam pellicatu aliquo pudicitiam contristasse legatur. Antequam idem rex David sublimatus esset in regnum, tradente rege Anglorum sororis suæ Matildis bonæ reginæ marito, uxorem duxit Matildem de Saint Lyze filiam et heredem Waltheofi sive Valdevi comitis de Huntington, et Judith, quæ fuit neptis primæ regis Willelmi, quæ prius erat nupta Simoni Machald seniori sive Saint Lyze, de qua suscepit filium nomine Henricum, virum mansuetum et pium, ac suavis spiritus, dignum per omnia qui de tali patre nasceretur.

Interea Matildis imperatrix, imperatore marito sine liberis defuncto, rediit ad patrem Angliæ regem Henricum, quam postea Andegaviæ comiti Gaufrido dedit uxorem: ex qua genuit filium Henricum futurum Angliæ regem. Mortuo deinde Anglorum rege prædicto Henrico, anno Domini MCXXXV. invasit regnum Stephanus comes Bononiæ, nepos ejus ex sorore, contra jusjurandum, quoniam adjuratus est regnum, dicto rege Henrico vivente, unicæ filiæ suæ Matildi imperatrici. Indignatus super hoc Gaufridus comes Andegaviæ; sed parum aut ni-

* Immo ne uno quidem mense ultra annos XXIX. plene exacto: successit enim VII. kalen. Maii A. D. 1124. ut supra cap. XL. obiit vero IX. kal. Junii die Dominicâ A. D. 1153. ut infra cap. XLIV. ubi etiam rectius dicitur *regnasse XXIX. annis et uno mense*. At Buchananus vitium hunc Forduni locum pro more suo amplectitur. Boethius verò Davidem R. anno XXIX. regni sui mortuum scribit. † *Quantum*, MS. D. G. M. *quanto*, MS. Harleian. ‡ Desunt verba, abbas Rievallis et suum codicem, in MSS. D. G. M. et Coll. Ed. † Al. verbis.

hil sibi nocuit : undecimo kal. Januarii coronatus est, et in die coronationis suæ oblita est pax dari : unde nec fere in tota vita sua habuit pacem. Verum ante hoc David rex Scotiæ, dictus etiam Stephanus, et omnes archiepiscopi, episcopi, abbates, comites et barones totius Angliæ, in præsentia regis Henrici, anno Domini MCXXXVII. in festo circumcissionis Domini apud Londonias imperatrici regnum juraverunt.

CAP. XLII.

De guerra mota inter reges David et Stephanum, et recuperatione Northumbriæ et Cumbriæ.

PROPTER quod rex Scotorum David, avunculus ejusdem imperatricis, contra Stephanum Stentynne regni invasorem continuò furrexit, et aquilonales Angliæ regiones, Northumbriam et Cumbriam, vastare cœpit, et sibi eas subjugavit, videlicet à flumine Twedæ ex parte orientali usque ad flumen These, et à flumine Esk usque ad Rerecors ex parte occidentali. Et cùm eas prædando, nunc hanc nunc illam sæpiùs invasisset, circumvenerunt eum utriusque provinciæ nobiles, ingentibus vallati copiis, apud Allerton, duodecimo kal. Septembris, ubi, commisso prælio, partis utriusque multi ceciderunt. Tandem, Anglorum maximâ multitudine peremptâ, fugerunt ceteri, multique nobilium captivi sunt abducti. Redierunt autem omnes circa festum omnium Sanctorum redemptione liberi, redditis regi David Cumbriâ simul et Northumbriâ cum pertinentiis. In æstate sequenti, nescio quâ occasione, iterum transiit rex David fluvium Thesam, cui occurrunt prægrandis exercitus Anglorum in Cutynemore, ubi commissum est formidabile bellum quod dicitur *Standard*, ubi victi sunt Scoti, multis eorum captis et occisis. A. D. MCXXX. Angusus comes Moravienfis cum gente sua interfectus est à Scotis. Anno MCXXXII. fundata est abbatia Rievallis die Sabbati III. nonas Martii. A. Dom. MCXXXVI. Northumbria et Cumbria redditæ sunt regi David : sed statim pacificati sunt reges David et Stephanus, in hunc modum, videlicet, ut regi Stephano rediret Northumbria, Cumbria quoque remaneret liberè regi David. Hæc tamen pax inter eos inita modico duravit tempore, David rege bellum parante Northumbriæ. Quapropter Thurstinus archiepiscopus Eboracensis ad castrum Marchemond, Roxburgum videlicet, veniens, impetravit interim à rege ne patriam ad tempus vastaret. Sed non multo post, solutis induciis, tota Northumbria misère vastata est, eo quòd rex Stephanus eam dare noluit, sicut promisit, Henrico ejusdem regis David filio, quem genuit ex Matilde prædicta comitissa. Rex igitur Stephanus anno sequenti, scilicet Domini millesimo centesimo vicesimo octavo, capite jejunii, cum exercitu magno Roxburgh hostiliter adveniens, ubi subito pavore perterritus, cum ignominia statim rediit ; cùm paulo antè rex David miserabiliter vastaverit Northumbriam totam. Deinde anno sequenti venit idem rex ad Dunelmum, ubi quindecim diebus pro pace tractanda commoratus est, David rege in Novo Castro existente ; habitoque inter illos solenni de pace colloquio, ad instantiam reginæ uxoris Stephani Matildis, neptis regis Da-

vid ex sorore Maria, concordati sunt in hunc modum; ut videlicet Henricus filius regis David homagium pro comitatu de Huntingdon faceret regi Stephano, et Northumbriæ comitatum liberè possideret. Erat enim mater istius Henrici Matildis filia et heres Waltheofi sive Waldevi comitis Huntingdoniæ sanctissimi martyris, qui fuit etiam comes Eboracensis et Northumbriæ, cujus pater fuit ille Sivardus comes Northumbriæ, qui in necessitatibus regi Malcolmo opitulator fuit necessarius*. Reverſoque rege David de Novo Caſtro venit Karleolum, in cujus oppido arcem fortiffimam conſtrui fecit, et urbis muros plurimum exaltavit. Ad quem ibi acceſſit neptis ſuæ Matildis imperatricis filius, et rex Angliæ futurus, à matre miſſus, qui ibidem ab eo militare cingulum accepit, præſtitâ prius cautione, quòd nullam partem terrarum, quæ tunc in Scotorum dominiũ ex Angliæ diſſentione tranſſent, ejus ullo tempore mutilaret † heredes. Iſto eodem anno Albericus legatus Oſtienſis epiſcopus venit Karleil ad regem David.

CAP. XLIII.

De conjugio Henrici filii regis David, ac de ſuis filiis et filiabus.

HENRICUS regis David filius, comes Huntingdoniæ et Northumbriorum, uxorem duxit Adam filiam Willelmi ſenioris, ſororem Willelmi junioris comitis de Warrenna, et ſororem Roberti comitis Legeceſtrenſis et Waleranni comitis de Melent; cujus mater fuit ſoror Radulphi comitis de Perona, regis Francorum Ludovici conſanguinea; ex qua ſuſcepit tres inclitos filios ‡, ſcilicet Malcolmum regem Scotiæ futurum, et David qui fuit poſtea comes Huntingdoniæ et Garviach †, atque Willelmum regem etiam futurum; et totidem filias, Adam videlicet, quæ lege conjugii tradita fuit Florentio comiti Hollandiæ, et Margaretam duci Britanniæ ac comiti de Richemond Conano nuptam: ex qua genuit filiam nomine Conſtantiam, conjugio datam Gaufrido comiti Andegaviæ fratri regis Angliæ Richardi primi, de qua ipſe Gaufridus genuit filium nomine Arthurum in mari poſtea ſubmerſum, unam etiam filiam Aliciam nomine, quæ à Petro Mauclerk concepit, et peperit filium nomine Johannem poſtea ducem Britanniæ; ac aliam filiam nomine Alienoram, quæ cum Arthuro fratre in mari periit. Nec non et tertiâ comitis Henrici filia Matildis, eodem anno quo et pater è mundo deceſſit. Annis igitur florentiffimæ juventutis

* Hæc brevius habentur in cod. Coll. Edinb. heres Waldeofi comitis Huntingdoniæ, filii et heredis Sivardi comitis Northumbriæ. † Mutilarent, MSS. verba autem ſunt Willelmi Neubrigenſis. Clarius Rogerus Hoveden, prius dato ſacramento, quod, ſi ipſe rex Angliæ fieret, redderet ei Novum Caſtellum et totam Northumbriam, et permetteret illum, et heredes ſuos, in pace ſine calumnia poſſidere totam terram quæ eſt a ſuavio Twede ad ſuavium Tyne. Cui tamen juramento quanto citius potuit ſe omnino contrarium geſſit ingratiffimus iſte Henricus.

‡ Atqui in diverſa abeunt libri Cupren. et Perth. his verbis: "Anno decimo octavo regis David, natus eſt præmiſſo Henrico filio regis filius nomine Malcolmus, cognomine Virgo, rex futurus; et anno ſequenti David, qui poſtea fuit comes de Huntingdona et de Garviach; ac anno viceſimo Willelmus etiam rex futurus nati ſunt. Ex quo patet quod David comes fuit ſenior Willelmo rege: cujus contrarium in hoc libro ex ordine ſæpius reperies. Nemo ergo mihi ſuccenſeat, quæſo, quaſi mihi ipſi videar contrarius, quia ſicut ſcriptum reperio hic chronicis interſero." † Al. Gariach.

nondum completis, elegantis speciei juvenis, paternis virtutibus viri-
descens, filius regis unicus idem Henricus comes Northumbriæ et
Huntingdoniæ, anno Domini millesimo centesimo quinquagesimo se-
cundo, pridie idus Junii, ab hac luce substractus est. Cujus * filius
Johannes Scotus est occisus in bello de Cothon, ut in antiqua reperi
chronica, sic:

Hic Henricus erat natus regis quoque David,

Quem rex is David ex Matilda generavit.

Heres quæ fuerat Huntingdoniæ comitatûs,

Cujus sic esset, si posset vivere, natus,

Qui bello moritur de Cothon; sed sepelitur

In abbazia nomine Kalcovia.

Hæc Matilda datur de Sanlyze, quæ tumultatur

In Scona; cujus templum bustum tenet hujus.

Hic Henricus adolescens speciosissimus, omnibus amabilis, successor
regni speratus, modestissimi spiritûs princeps, homo disciplinatus et
timoratus, Deo devotus, et pauperum procurator misericordissimus, et,
ut breviter omnes ejus virtutes commemorem, excepto quòd paulo
suavior fuit, per omnia patri similis. Tres filios suos memoratos, et
duas filias superstites relinquens, cum ingenti Scotorum simul et An-
glicorum luctu et ejulatu in monasterio de Kalco secus Roxburgum
sepultus est, quod pater ejus à fundamentis construendo, copiosis pos-
sessionibus et magnis honoribus ditaverat. Hunc Henricum infirmantem
ad mortem, Sanctus Malachias Hibernicus ordinis Cisterciensis, sed
episcopus, recedens de Claravalle à beato Bernardo, perfectè sanavit,
sicut scribit Sanctus Bernardus, qui composuit vitam Sancti Malachiæ,
qui etiam tumultatur cum Sancto Bernardo in Claravalle. Anno Dom.
MCXL. obiit Nicholaus prior de Scona, cui successit Dionysius, ejusdem
loci canonicus. Anno quarto regis David imperatori Henrico V. suc-
cessit Lotharius electus, et imperavit annis undecim. Eiusdem David
anno septimo regina Matildis uxor ejus obiit, et apud Sconam sepeli-
tur. Eodem anno comes Moraviensis Angustus apud Strucathrow cum
gente sua peremptus est à Scotis. Anno ejusdem David decimo quinto
successit imperatori Lothario Conradus III. et imperavit annis quindecim.
Eodem anno Johannes de Temporibus obiit, ætatis suæ anno
trecentesimo sexagesimo primo, qui fuit armiger Magni Caroli. Hoc
itaque tempore floruit magnus doctor Richardus canonicus de Sancto
Victore Scotus. Anno decimo octavo regis David, natus est prædicto
Henrico, filio regis, filius nomine Malcolmus, cognomine Virgo, rex
futurus: et anno sequenti David postea comes de Huntingdon et Gar-
viach †, et anno vigesimo Willelmus etiam rex futurus, nati sunt.

*At ipsum Henricum in hoc bello occisum intellexit scriptor libri Perth. † Omnes libri
Davidem comitem Willelmo rege natu majorem fuisse tradunt. Andreas etiam Wintonus,
scriptor æugivendulus, idem asserit, ac insuper rationem affert cur Willelmus, posthabito
Davide, Malcolmus in regnum successerit; "Davidem nempe in exteris regionibus tunc
"peregrinasse, at illi reverso Willelmum coram magno procerum numero regni diadema
"obtulisse, &c." Quæ omnia ficta esse satis superque constat, per testimonia Joannis de
Balliolo pronepotis, et Roberti Brussii nepotis ipsius Davidis, qui in sua de regno contro-
versia Willelmum filium Henrici comitis natu secundum, Davidem vero tertio genitum fuisse
tanquam rem certissimam tradunt.

Anno millesimo centesimo vicesimo octavo, rex David fundavit monasterium Sanctæ Crucis canonicorum de Edinburgh, et monasterium de Kalco *. Anno MCXXXII. fundatur abbatia Sanctæ Mariæ Cistercii ordinis de Reyvalle†: et A. MCXXXVI. idem rex David monasterium de Mailros monachorum Cistercii idem fundavit; unde versus:

*Anno milleno, centeno, ter quoque deno,
Et sexto Christi, Melrofs fundata fuisse.*

Quo anno etiam dedicari fecit ecclesiam Glasguensem. Anno MCXL. idem fundavit abbatiam de Newbotil Cistercii ordinis: quo anno rex Stephanus capitur Lincolnæ in prælio, die purificationis Sanctæ Mariæ, et custodiæ mancipatur. Et in festo exaltationis sanctæ crucis, in Septembri, contracto numerofo exercitu militari de Anglia, et de transmarinis partibus, per suæ reginæ instantiam omnino à vinculis liberatus et in regno restitutus est. Et anno sequenti rex David fundavit monasterium de Drumdranan ordinis Cistercii. Eodem anno, ad festum Sancti Martini ordo Præmonstratensis venit ad Driburgh. Anno sequenti Alcuicius abbas de Edinburgh curæ renunciavit; cui successit Osbertus, et eodem anno obiit: cui successit Willelmus. Et Rogerus factus est primus abbas de Driburgh. Anno MCL. per eundem David fundata sunt monasteria de Holmcultran et Kinlos monachorum Cistercii. Anno Domini MCXLII. Willelmus Cumyn cancellarius regis David Scotiæ, per dationem imperatricis intravit castellum Dunelmense, et Sancti Cuthberti possessiones per aliquod tempus vi obtinuit, per cæcam ambitionem volens esse episcopus: quo ecclesiam illam graviter opprimente, recesserunt de loco Rogerus prior et Ranulphus archidiaconus, et ceteri dispersi; ecclesia quoque à divino officio cessavit. Anno sequenti Willelmus de Sancta Barbara decanus Eboracensis ecclesiæ electus est in episcopum Dunelmensem. Consecrati sunt ambo Willelmi, unus in archiepiscopum Eboracensem, alter in episcopum Dunelmensem Wintoniæ, ab Henrico ejusdem loci episcopo, apostolicæ sedis legato. Hic Willelmus Cumyn archiepiscopus Eboracensis, ad missam suam in ecclesia Sancti Petri, à ministris altaris pecuniis corruptis, veneno potionatus est: qui, licet venenum videret in calice, nihilominus illud fide fervens sumpsit, et non diu post supervixit. Deo gratias.

C A P. XLIV.

Rex nepotem suum Malcolmum circumduci fecit per regnum.

REX autem David, dissimulato mœrore super morte unici filii sui Henrici, erat enim sapiens valde, et ex præcedentibus futura cupiens præcavere, attendens idem SENECAE de moribus: "Quicquid
" à sapiente diligenter providetur, cum ad rem agendam perventum
" fuerit, facilius superatur atque decernitur. Melius est enim ante
" tempus occurrere, quam post vulnus datum remedium quærere:
" nam serum est cavendi tempus in medio malorum." Hæc ipse.

* Al. Kelfs. † Rievallæ, supra cap. xliij.

Timebat enim, propter variabilitatem quæ emerferat in regno suo per patrum suum Dovenaldum Banum et fratrem suum Duncanum notum, rixantes pro regno, et legitimos heredes exilantes, et paulo post in Anglia, in Stephanum regni nepotis sui Henrici filii imperatricis sororis suæ invasorem: propterea tulit continuo Malcolmum primogenitum filii sui prædicti, dato eidem rectore Duncano comite de Fyfe cum exercitu copioso, quia ipse senuerat, et sine detrimento corporis regnum petagare non poterat; jubens eundem suum nepotulum per provincias Scotiæ circumduci, ac heredem regni proclamari. Juniores quoque fratrem Willelmum rex assumens, venit ad Novum Castrum, et, acceptis ibidem à principibus Northumbriæ obsidibus, omnes ejusdem pueri dominio subditos fecit. De tertio nepote David quid actum tunc, vel quo fuerit, scriptis non reperi. Rediens autem rex grandævus, nihil tamen inordinatum, nihil incompositum, cunctis regni finibus reliquit. Anno deinde sequenti post Pascha Karleolum adiit, ut et occidentis regni, negotia sicut orientis, disponeret. Subito pius ipse rex et religiosus infirmitate gravi pressus, cum regnum viginti novem annis et uno mense gloriose rexisset, anno Dom. millesimo centesimo quinquagesimo tertio, nono kalend. Junii, dominicâ ante ascensionem feliciter moriens, corpus terræ, cælo spiritum reddidit angelis sociandum. Sepultus est autem in ecclesia Sanctæ Trinitatis de Dumfermelyng honorificè pavimento coram magno altari: quam quidam ecclesiam à patre et matre primò fundatam, ab Alexandro fratre possessionibus et ædificiis auctam, etiam ipse donis amplioribus et honoribus constructam ditavit; et ibidem in senectute bona parentibus et fratribus est appositus. Cujus memoria per omnes generationes in benedictionibus est: quia similis illius princeps, à tempore quo non exstat memoria, minimè surrexit. Divinis devotus officiis, singulis diebus omnes horas canonicas, etiam vigiliis mortuorum, dicere non prætermisit. De quo dicitur;

Bis deca rex annis David fuit atque novenis

In Scotia, cautè provida prospiciens.

Postquam castellis regnum muniit et armis,

Rex Karleville fertur obisse senex.

Prædicabile in eo fuit, quòd in spiritu consilii et fortitudinis gentis suæ feritatem sapienter moderatus est, et quòd in abluendis pauperum pedibus frequentissimus, alendisque eis et vestiendis misericors fuit: qui etiam ad exteras et peregrinas personas *, et religiosas ac seculares, humilem se præbuit ac domesticum; necnon eis munera de suis magnificentis largissimè donavit. Gloriosus enim rex quotidianâ frugalitate, victus sanctitate, vestitus honestate, conversationis disciplina, et morum ingenuitate, etiam viris religiosis imitabilem se præbebat: Cujus nimirum vitam laudabilem, immò cunctis admirabilem, mors pretiosa secuta est. Quisquis igitur felici morte se moriturum affectat, ejusdem Deo dilecti regis vitam, et sequentem pro morte sua legendo lamentationem, suæ felicissimæ mortis exemplo mori discat.

* Al. apud exteras nationes peregrinas.

CAP. XLV.

De præfatione lamentationis abbatis Baldredi pro morte regis David.

Sequitur præfatio lamentationis abbatis Baldredi Rievallis, pro morte regis David, quam ipse mœrens et ejulans scriptam Henrico, filio imperatricis ejusdem David neptis, Anglorum regi futuro, transmisit, ut ejus exemplo justè vivendi discat normam, simul et beatè moriendi.

Illustrissimo duci Normannorum et Aquitanorum, ac Andegavensium comiti Henrico, frater Baldredus, alias* Ethelredus, servus servorum Christi qui in Rievalle sunt, salutem et orationes. Adeo secundum naturam virtus est, et vitium contra naturam, ut virtutem laudet et approbet etiam vitiosus. Vitium verò, si humanæ rationis sequatur judicium, nec vitiosus excuset. Nam et vitium quasi semetipsum, ob innatam sibi turpitudinem, erubescens, semper latebras quærit, et optat secretum; cum è contra virtus, suæ pulchritudinis et honestatis sibi conscia, ad omnem tripudiet et exultet aspectum, ob solam humilitatem publicum fugiens, et humanum horrens testimonium. Quoniam igitur animæ rationali naturaliter inest amor virtutum, odium vitiorum, quicumque bonis moribus virtutique studuerit, facile sibi omnium affectum allicit et inclinat. Hinc est, vir illustrissime, quod te multorum, qui oculis te non viderunt, mentibus impressit fama virtutis, cum admirationi sit universis, nec minus delectationi, in tali ætate tanta sapientia, in tantis deliciis tanta continentia, in tantis negotiis tanta providentia, in tali sublimitate talis severitas, in tali severitate talis benignitas. Quis enim non obstupeat, juvenem, pro regno certantem, abstinere rapinis, cædibus parcere, incendiis cavere, nullum gravamen pauperibus inferre, pacem et reverentiam ecclesiis et sacerdotibus conservare? Unde non immeritò Andegavensium gloria, Normannorum tutela, spes Anglorum, Aquitanorum decus, ab omnibus prædicaris. Hoc tantum superest, ut Jesum Christum horum munerum largitorem agnoscas, et exoptes conservatorem. Ego verò, considerans de quorum progenie duxeris originem, gratias ago Domino Deo meo, quod pro talibus patribus talis nobis filius, quasi novus quidam splendor, illuxit. In quo cum omnium antecessorum tuorum virtutes conveniant, maximè tamen in te spiritum christianissimi regis Scotorum David gaudeo quievissè†. Unde divinâ providentiâ actum existimo, ut illius mundissimæ manus balteo te militari cinxerint, per quas Christi gratia virtutem tibi castitatis illius, humilitatis etiam et pietatis infunderet. Quoniam autem recenti morte illius contristatus, vitam ejus et mores, sicut nunc amor, nunc timor, nunc spes, nunc dolor, meum variavit affectum, non historiando sed lamentando, brevi stilo collegi, te quasi pietatis illius heredem intimi cordis dilectione suscipiens, ipsam tibi lamentationem destinare curavi. In qua cum laudabilem ejus vitam et pretiosam legeris mortem, illam imiteris, ut istam consequi merearis.

* Al. per quosdam.

† Al. conveniisse.

CAP. XLVI.

De inceptiōe lamentationis, quòd omnes sui causam habebant lamentandi.

BALDREDUS. Religiosus et pius rex David migravit è mundo, qui licet dignum animæ suæ locum invenerit, mors tamen ejus nobis planctum indicit. Quis enim non lugeat virum, tam necessarium mundo, rebus humanis exemptum, nisi is qui rebus humanis pacem invidet et profectum? Juvenes et virgines, senes cum junioribus, induite vos ciliiciis, et aspergite vos cinere, audiat in excelsis clamor vester, et planctus vester in cœlestibus. Inter vestibulum et altare plorate sacerdotes Domini, ministri Dei vestri, quoniam recessit à vobis qui consolabatur vos, qui vestiebat vos duplicibus, qui ditabat muneribus, et honoribus sublimabat. Verumtamen nolite flere super eum, sed super vosipsum flete et super filios vestros. Amodò quippe jam dicit Spiritus, ut ipse requiescat à laboribus suis, opera enim ejus sequuntur eum. Nihil igitur mali viro illi optimo accidit; nobis accidit, si quid accidit. Sed ut quid dico, si quid accidit? heu! incredibile dictu quantum accidit, qui eum amisimus, virum qui non sibi vivebat sed omnibus, omnium curam agens, omnium salutem prospiciens: rector morum, censor scelerum, virtutum incentor; cujus vita humilitatis fuit forma, justitiæ speculum, castitatis exemplar. Rex igitur mansuetus, rex justus, rex castus, et rex humilis, quis facillè dixerit, quid utilitatis humanæ vitæ contulerit, quem mansuetudo amabilem, justitia terribilem, compositum castitas, humilitas communem fecerat? quæ omnia si in privato quolibet laude dignissima judicantur, quanto magis in rege, cui potestas dat licere quod non libet; cujus vitiis facillè favent inferiores, pròni ad imitandum, prompti ad adulandum, cum et impunitas præstet audaciam, libido verò acuat et accendit luxuriam? Laudatur enim peccator à peccatoribus in desideriis animæ suæ, et qui iniquè agit ab iniquis benedicatur. Quis est igitur hic, et laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua, qui potuit transgredi, et non est transgressus. Quis similis tui in regibus terræ, ô rex optime, qui te in auro pauperem, in throno humilem, castum in deliciis, in armis mitem exhibebas; qui te modestum plebi, æqualem militibus, inferiorem sacerdotibus ostendebas, omnibus omnia factus, ut omnibus consuleres ad virtutem? Merito igitur memoria nominis tui dulcis in cordibus nostris, suavis in affectibus nostris, memorabilis in sermonibus nostris, cui satis congruit, quod lectum est, dilectus à Deo et hominibus, cujus memoria in benedictione est.

CAP. XLVII.

De eadem, et quòd dilectus Deo et hominibus, et quòd ob aliorum necessitatem, magis quàm dominandi libidinem, regnum suscepit.

VERE dilectus à Deo, qui dirigit mansuetos in judicio, qui docet mites vias suas: dilexit quippe regem mansuetum et pium ille mitis Deus et humilis corde, cujus optimos mores etiam in hac vita magna mercede donavit, cujus in vita non pepercit offensis, nunc puniens,

hiens, nunc remunerans, finem desiderii ejus semper attendens, et ideo ad salutem semper exaudiens. Ita tamen Domine Deus meus exaudiebas eum, Deus, tu propitius fuisti ei, et ulciscens in omnes adinventiões illius. Nam in eo etiam ad literam constat esse impletum quod in psalmo scriptum est; "Mansueti autem hereditabunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis." Scimus eum regnum non appetivisse, sed horruisse, magisque illud ob alienam necessitatem suscepisse, quàm dominandi libidine victum avidè invasisse. Unde et obsequia illa, quæ à gente Scotorum in novella regum promotione more patrio exhibentur, ita exhorruit, ut vix ab episcopis ea suscipere cogeretur. Sublimatus autem in regnũ, nihil superbum in moribus, nihil in verbis crudele, nihil inhonestum factis præferbat. Unde tota illa gentis illius barbaries mansuefacta, tantã se mox benevolentia et humilitate substravit, ut naturalis oblita sævitia, legibus, quas regia mansuetudo dictabat, colla submitteret, et pacem, quam eatenus nesciebat, grantanter acciperet. Nec illa mansuetudo remissa videbatur aut segnis, cum in puniendis iniquis justitiæ per omnia cederet, ne videretur gladium sine causa portare; et mansuetudinem in corde teneret, ne videretur non exercere judicium, sed suæ potius impatientiæ satisfacere. Credo eum nunquam sine magna cordis contritione, etiam in eos qui proditiõis ipsius rei fuerant, exercuisse vindictam. Vidimus eum sæpe in pœnis latronum vel proditorum pectus tundere, lacrimas fundere, ut manifestum fecerit se, in reis puniendis, ut ministrum legum obedire justitiæ, non sævitiam exercere: unde non immeritò, velut mansuetus hereditavit terram, quantam nullus antecessorum suorum diebus nostris possidebat, et delectabatur in multitudine pacis, quam inter barbaras gentes, et diversitates linguarum et morum sibi contrarias, et propter mutuas mortes et vulnere sibi invicem inimicissimas, tantã cautione composuit, tantã auctoritate servavit, ut inter cognatas gentes, ejusdemque generis et linguæ homines, tale fœdus tanto tempore vix aliquando viderimus custodiri.

CAP. XLVIII.

De eadem, et episcopatibus et monasteriis ab eo fundatis et ditatis,

PRæcellit his, ut mihi videtur, quod talem servabat modum in utroque, ut in severitate justitiæ ab omnibus amaretur, et in lenitate justitiæ et misericordiæ ab omnibus timeretur, quamvis optaverit semper magis amari quàm timeri. Unde non immeritò dilectus Deo et hominibus videbatur. Dilectus planè à Deo, qui statim in regni sui initiis ea quæ Dei sunt diligenter exercuit, in ecclesiis construendis, in monasteriis fundandis, quæ et ampliavit possessionibus et divitiis, prout unicuique opus erat. Nam cum ipse in toto regnò Scotorum tres vel quatuor tantum invenerit episcopos, ecclesiis ceteris sine pastore, tam morum quàm rerum dispendio fluctuantibus, ipse tam de antiquis quas reparavit, quàm de novis quas erexit, decedens novem reliquit. Monasteria quoque diversorum ordinum Cluniacensis, Cisterciensis, Tyronicensis, Aronensis, Præmonstratensis, et Belluacensis, videlicet,

* Kalco,

* Kalco, Melrofs, Jedword, Newbotil, Holmcultrane, Dundraynan, monasterium de Crag Sanctæ Crucis de Edinburgh, Cambuskineth, Kinlofs, et juxta Berwick monasterium sanctimonialium, et, ut quidam ferunt, monasterium sanctimonialium Sancti Bartholomæi juxta Kaerleil, et canonicos Præmonstratenses Novi Castri, et ibi monasterium nigrorum monachorum, et aliud monialium ibi, ut patet in prologo ejus super statutis burgorum, et etiam ad Dumfermelyn tresdecim monachos, sciz. conventum, introduxit de Cantuaria, ac plura alia plena religiosiis fratribus ordinata reliquit. Inter quos sic fuerat quasi unus ex ipsis, bona laudans, et, si qua fortè minus laudanda emergebant, verecundè dissimulans, substratus omnibus, sollicitus pro omnibus, multa largiens, et nihil exigens. O dulcis anima, quo abîsti? quo recessisti? Quærunte te oculi nostri, nec invenire poterunt. Erigunt se aures nostræ, ut audiant vocem jocunditatis tuæ, vocem humilitatis, vocem confessionis, vocem consolationis: et ecce silentium! Ubi vultus ille suavissimus, qui se tam mitem pauperibus, sanctis tam humilem, sociis se præbuit tam jocundum? ubi oculi illi pleni pietatis et gratiæ, quibus et congaudere gaudentibus, et flere cum flentibus consuevisti? Quid agitis, oculi mei, quid agitis? quid dissimulatis emittere quod parituris, producere quod intus reconditis. Deducite lacrimas per diem et noctem; nolite parcere: quoniam hæ deliciæ meæ erunt in recordatione dulcissimi domini mei et amici. Nec solus lugeo. scio quòd lugent mecum sacerdotes et clerici, quos venerabatur ut patres; lugent sanctimoniales et monachi, quos amplectabatur ut fratres; lugent milites, quorum se dominum nesciebat, sed socium; lugent viduæ, quas tuebatur; orphani, quos consolabatur; pauperes, quos sustentabat; miseri, quos fovebat.

CAP. XLIX.

De humilitate et pietate ejus, ejusque continentia et castitate.

ERAT enim mœrentium consolator, pater orphanorum, et judex promptissimus viduarum. Nam, cum alia regni negotia aliis committeret judicibus, pauperum semper, pupillorum et viduarum sibi negotia reservabat. Hujusmodi ipse auditor, defensor, et judex: nec quisquam pauper, vidua vel orphanus, aliquid querimoniæ delaturus, ad eum ingredi prohibebatur, sed statim ab ostiario introductus, etiam si in summis necessariisque regni negotiis et consiliis cum magnis etiam paucisque personis occuparetur, intermissis omnibus, audiebatur. Vidi etiam ego oculis meis, cum aliquando paratus ire venatum, et, in scaphili pede posito, equum vellet ascendere, ad vocem pauperis, audientiam sibi dari postulantis, quòd pedem retraxerit, relictoque equo, et regressus in aulam, eâ die non reversurus ad propositum, judicia civilissimi sed et magnificentissimi Trajani principis exsuperans, vel saltem

* Hic inferuntur in MSS. Cupr. et Perth. verba sequentia: " Multas etiam domus Dei, quæ Gallice *maisons a Dieu*, Latine hospitalia, ad receptandum hospites debiles et pauperes, necnon leproforum domos, magnis impendiis construxit munificeque dotavit: quæ quasi omnia hodie in abusus secularium, et speluncam vespilionum, quod dolenter refero, convertuntur. Fundavit nimirum monasteria de Kalco, &c."

imitans exemplum, causam pro qua fuerat appellatus benignè et patienter audierit. Consueverat præterea, ad ostium aulae regiae sedens, pauperum et vetularum, quæ certis diebus de singulis, quocunque veniebant, regionibus vocabantur, causas diligenter audire, et singulis, cum multo sæpe labore, satisfacere. Nam sæpe litigabant cum illo, et ipse cum eis, cum, contra justitiam, personam pauperis nollet in iudicio accipere, et † ipsi rationi, quam ostendebat, nollet acquiescere. Taceo quam mirā affabilitate et morum suavitate, omnium in se provocabat affectum, quomodo se omnium moribus coaptabat, ut nec gravibus lenis ‡, nec lenibus durus, crederetur. Denique si contingeret ut sacerdos vel miles, vel monachus, dives vel pauper, civis vel peregrinus, negotiator vel rusticus cum eo sermonem haberet, ita cum singulis, de suis negotiis et officiis, convenienter et humiliter differebat, ut singulus quisque sua eum tantum curare putaret; et sic omnes jocundos et ædificatos dimitteret. Ita enim populum illum, rudem et agrestem, ad mores compositos et edomitos illicere satagebat, ut, non solum de magnis regni sui causis, verum et de minimis quibusque, utpote de hortis, ædificiis et pomariis curam gereret, ut eos ad similia suo exemplo provocaret.

CAP. L.

Quod sollicitus fuit discordantes pacificare.

SUPER omnia autem sollicitus erat, ut, quemadmodum à forinsecis, ita etiam et ab intestinis et domesticis dissentionibus, ferirentur maximè sacerdotes Domini et viri religiosi: inter quos quotiescunque sicut, est humana miseria, discordia oriebatur, non requiescebat spiritus ejus, non caro quiescebat, donec precibus et blanditiis, ac aliquando lacrimis, raro autem minis, eos in pacem pristinam revocaret. Nec dedignabatur pro tali causa regium illud caput ad ejus genua, qui forsan in hac parte durior appareret, cum verbis humilibus humiliter inclinare, ut vinceretur verecundiā, qui vinci non poterat benevolentia. Sanè castitatem in eo laudare non est necesse, cum post initum semel matrimonium fidem thori servaverit, adeo ut non solum non cognosceret aliam, sed nec unquam indecenter aspiceret; et sicut carne, ita et mente, manu, motu, gestu, oculis, ac sermone pudicus. Nam ita communis erat vita ejus, ita in luce et manifesta opera ejus, ut nunquam in hac parte vel levi suspicione ureretur. Nullum ei secretum præter consilia. Thalamus ejus omnibus patuit ad sessum, ad cubitum, ad secessum. Unde, quod mirum est dictu, tantam ei gratiam virtus divina attulerat, ut nunquam post mortem uxoris, cui supervixit viginti tribus annis, vel in somnis carnalis contagionis injuriam pateretur. Quid trepidas, o anima mea? Quid formidas, etiam ea quæ displicent, in medium proferre, cum non solum bonorum virorum sit laudanda justitia, verum etiam, si deliquerint, poenitentia prædicanda? Legimus Aaron, primum sub lege pontificem, populo idolum sibi fieri postulanti

† Si ipsi rationibus quibus assignabat volebant acquiescere, MS. D. G. M. è quo etiam verba in iudicio habemus. ‡ Al. *Levis et levibus.*

præbuisse consensum. Moyses ipse ad aquas contradictionis pronuntiatur cœlesti sententiâ deliquisse. Miriam prophetissam, ob murmur in Moysen, leprâ fuisse percussam scriptura testatur. David sanctus, post spiritualium gratiarum munera innumera, quasi divinæ bonitatis oblitus, primo servi sui fidelis Uriæ adulteravit uxorem, quem deinde mirâ proditione peremit. Hi viri sancti in sacra scriptura commemorantur; non ad exemplum ruinæ, sed ad rudimentum cautelæ. Fateor quòd peccavit et noster David,* peccavit, non seipsum scdando aliquo scelere, sed alienæ crudelitati vires, plus quàm oportuit, ministrando. Nam post mortem Henrici regis Angliæ sui sororii, cùm exercitum egisset in Angliam, gens illa effera, et Anglis inimicissima, supra humanum morem scvientes, in ecclesiam, in sacerdotes, in utrumque sexum, in omnem ætatem crudelia exercuere judicia. Quæ omnia, licet eo nolente, immò et prohibente, facta sunt, quia tamen poterat eos non duxisse, poterat eos semel expertus non reduxisse, poterat eos fortasse plus cohibuisse, et ipsum cum lacrimis peccasse confitemur. Excusent eum alii, zelum justitiæ prætendentes, sacramentum quod fecit attendentes, regiæ hoc esse virtutis proclamantes, quòd fidem servavit, quòd non violavit sacramentum, quòd contra perjuros arma tulit, quòd ad veros heredes regnum, quod eis pater delegaverat, quod etiam eis clerus et populus, datâ juratoriâ † cautione, firmaverant, revocare tentavit. Habet fortè aliquem ‡ apud tuam misericordissimam pietatem locum, bone Jesu, hujus excusationis elogium: ego autem, sciens quòd bonum est confiteri tibi, elegi rogare, non excusare, misericordiam petens, non præsumens de judicio.

CAP. LI.

De eodem, et quòd abrenunciasset regno et Jerusalem peteret, si non revocatus esset.

DICO ergo, quòd non intres in iudicium cum servo tuo, Domine, quia nullus apud te justificabitur homo, nisi per te omnium peccatorum tribuatur remissio. Maluit enim se accusare quàm excusare: maluit pectus tundere quàm exerere. Scimus etiam eum ita hoc horruisse peccatum, et ad summa virtutum aspirasse studia, ut abrenunciasset regno, sceptrum deposuisset, et, in locis Dominicæ passionis et resurrectionis ejus, ad spiritualem se militiam contulisset, si non eum sacerdotum et abbatum consilia, lacrimæ pauperum, viduarum gemitus, plebis desolatio, et totius regni sui clamor et ejulatus revocassent, corpore, non mente aut voluntate, detentus. Omnino religiosorum virorum consilio se commisit, et de præclara militia templi Hierosolomitani optimos fratres secum retinens, eos diebus et noctibus morum suorum fecit esse custodes. De eleemosinarum largitione, de orationum, missarum, psalmorum frequentatione, superledeo, cùm ab ipsa adolescentia in hac observatione admirationi fuerit universis. Hæc sunt quæ me consolantur in dolore † meo, Jesu bone, non ut dicam, Non

* Quia humanum est peccare, quia Deus omnem hominem sub peccato conclusit, ut omnibus miseretur, MS. D. G. M. † Victoria pro juratoria, editio Hearnii. ‡ Æquam pro aliquem, ibid. † Dolorem dolore meo, ibid.

peccavit, sed quòd pœnituit, quòd flevit, quòd confessus est, quòd consilium Danielis sequutus est, dicentis ad Nabugodonosor, *Peccata tua eleemosinis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Præterea, ô fons bonitatis et pietatis origo, nonne propitius fuisti ei cùm ulcisceris in omnes adinventiones illius. Corripuisti eum, Domine, corripuisti eum, ut pater filium, verumtamen in misericordia, quoniam non continuisti in ira tua misericordiam tuam. Dedisti ei enim filialem in flagellis affectum, ut non murmuraret, et non recalcitraret, immò et in flagellis gratias ageret, dicens cum propheta, *Omnia quæ fecisti nobis, Domine, in vero iudicio fecisti.* Hæc vox ejus, hic affectus ejus, cùm ejus effunderetur exercitus, cùm cedere necessitati à propriis militibus cogeretur. Hæc vox ejus cùm misisset ei Deus inimicum quendam pseudo-episcopum, qui se filium comitis Moraviensis mentiebatur. In quo satis apparuit divina pietas, in cujus manu sunt omnia jura regnorum, cujus nutu omnia disponuntur: ipse Dominus faciens pacem et creans malum. Non igitur gloriatur sapiens in sapientia sua, nec fortis in sua fortitudine, quoniam gressus hominis à Domino diriguntur, qui regem invictissimum, qui tot sibi barbaras subdidit nationes, qui de Moraviensibus et insularis parvo labore triumphaverat, ex monachi cujusdam mendaciis flagellavit: qui, licet statim dignam suis operibus mercedem invenerit, in his tamen omnibus rex christianissimus manum Domini recognovit.

CAP. LII.

De eodem, et quòd Deus flagellavit eum in morte filii sui.

Postremo, ô Deus ultionum, ut patientia illius omnibus innotesceret, effudisti super eum iram tuam, et omnem iram furoris tui, castigans eum castigatione crudeli, cùm ei unicum filium abstulisti. Et qualem filium! erat enim adolescens speciosissimus, amabilis omnibus et suavis; à quocumque videbatur dilectus, et ad omne bonum inclinatus. O Domine Deus meus, quibus flagris doloris afflixisti cor ejus, cùm unigenitum suum, quem amantissimum et sibi similem fuerat expertus, ipse portaret ad tumulum, à quo simile speraret obsequium. Attamen, ceteris flentibus et ejulantibus, vir ille, cui nihil defuit ad virtutem, tantâ patientiâ virgam altissimi patris excepit, ut et lacrimis parceret, et cibum ipsâ die, oblitus sui, cum familia sua, regali more perciperet. Absit igitur ut hoc illi imputetur peccatum quod in præsentî divina punivit justitia, quod ipse proprii oris confessione damnavit, quod lacrimis lavit, quod redemit eleemosinis, quod quotidianâ cordis contritione purgavit, ipse sui accusator, ipse contra se iudex, ipse in se carnifex. "Nam si nosmetipsos judicaremus, ait Paulus, non utique judicaremur." Depone proinde, anima mea, sepone paulisper tristitiam, et, hunc ultimum vitæ suæ annum quàm religiosè transegerit, cum mentis alacritate revolve. In quo, toto corde conversus ad Deum, lumbis præcinctis, cum lucernis ardentibus, vigilans Domini præstolabatur adventum. Vigilabat, qui nihil judicare, nihil discernere, vel constituere, sine religiosorum ac probatissimorum virorum consilio, præsumebat. Vigilabat, qui singulis diebus septies laudem

laudem dixit Domino, et mediâ nocte surgebat ad confitendum ei. Vigilabat qui eleemosinam consuetam, hoc anno per omnia duplicatam; quotidie post missarum et orationum sacra solennia, propriis manibus pauperibus erogabat; et sic reliquum diei tempus, inter clericos et religiosos fratres residens, ea quæ ad ædificationem erant aure humili audiebat. Vigilabat qui testamentum suum, ante annum quo ab hac vita decessit, sapientissimè fecit, et quod habebat thesauri in manus religiosorum virorum tradens, eorum fidei ad partiendum, sicut ipse dictaverat, commisit. Vigilabat qui omni die Dominicâ, peccata sua confitens, Christi corpus percipiebat et sanguinem: et sic ad vocem sponsi vocantis aures semper auscultantes * habens, cum sollicitudine ejus exspectabat adventum. Denique his sacris diebus Quadragesimæ; cum, pro quadam necessitate domûs nostræ, ejus adîssem præsentiam, inveni fateor, in rege monachum, claustrum in curia, in palatio monasterii disciplinam. Certis namque horis divinis vacabat officiis, et psalmis et orationibus intendebat: certum itidem tempus pauperum obsequiis deputabat: et; ut nihil illi ad vitam honestam deesset, etiam horâ convenienti honesto alicui operi, hoc est aut herbis plantandis; vel surculis, à sua radice excisis, alieno trunco inferendis, operam dabat. Horâ demum legitimâ sumpto † cibo, cum fratribus religiosis et paucis viris honestioribus religioso quodam otio mentem paululum relaxabat; ficque sole adhuc stante, cum pro defunctis consuetum persolvisset officium, lucernali horâ completâ, cum summo silentio castum petebat cubile, usque ad solis ortum nulli deinceps loquuturus. O felix anima, quam veniens Dominus invenit sic vigilantem, ideoque sic parata cum eo feliciter ad nuptias introivit! Sed ecce, hanc exultationem spiritûs mei consideratio nostræ infelicitatis interpellat ‡, et faciem, quam fides et pietas Christiana siccaverat, fluctus * lacrimarum, quas affectus educit, iteratis doloribus rigat. Quid enim facies, ô Scotia desolata? quis consolabitur te? quis miserabitur tui? Versa est in luctum cithara tua, et organa tua in vocem flentium. Extincta est lucerna tua, cor tuum evanuit, elanguit virtus tua, nitor gloriæ tuæ emarcuit. Defecit ille qui illustrabat te, qui de terra inculta et sterili gratam .: fecit et uberem.

CAP. LIII.

De eodem, et quomodo in Scotiam politiam induxit.

TU quondam ceterarum mendica terrarum, cespite duro famem incolis ingerebas, nunc ceteris mollior atque fecundior, ex tua abundantia vicinarum regionum inopiam allevias (.) Ipse te castellis et urbibus decoravit, ipse te excelsis turribus exaltavit +*, ipse portus tuos peregrinis mercibus fecundavit, et aliorum regnorum divitias tuis deliciis aggregavit. Ipse verò pretiosis vestibus pallia tua pilosa mutavit, et antiquam nuditatem bysso et purpurâ texit. Ipse barbaros mores

* *Attonitas*, MS. Coll. Ed. et ed. Hearnii. † *Sumpto alio*, edit. H. ‡ *Infidelitatis interpolat*, MS. Coll. Edinburg. * *Fructus*, ibidem, et in editione Hearnii. .: *Fructuosam pro gratam*, MS. D. G. M. () *Elevabas*; MS. Coll. Edin. *alleviando*, MS. D. G. M. †* *Extulit*, MS. Coll. Edin.

tuos Christianâ religione composuit: ipse tibi pudicitiam conjugalem, quam ferme nesciebas, immò initam servare nolebas, induxit†; et sacerdotes tuos honestiori vitâ donavit. Ipse te frequentare ecclesiam et sacrificiis interesse divinis, verbo simul et exemplo, persuasit, et presbyteris debitas oblationes et decimas solvere indicavit. Quid ergo retribues ei pro omnibus quæ tribuit tibi? Habes certè in quibus vicem rependas; habes quibus pro beneficiis gratiam inferas, quibus beneficium, quod ipse meruit, solvas. Habes eum in nepotibus suis, quibus fortè non ob aliud tam citò divina providentia avitum subtraxit auxillum, nisi ut tua fides probaretur, et experiretur gratia. Infrà annos sunt, quidem, sed ætas regis fidei militum æstimatur. Solvite filiis quod patri debuistis; inveniant vos gratos retribuendo beneficia quæ gratis accepistis.

CAP. LIV.

De eodem, et quòd Anglorum periculo docent Scotos de cetero fidem regibus, et mutuam servare concordiam.

DOCEANT vos* præterea Anglorum pericula fidem habere regibus, mutuam inter vos servare concordiam, ne regionem vestram coram vobis alieni devorent, et desoletur terra, sicut in vastitate hostili. Sicut enim in sacra scriptura legimus, Joas septem annorum erat cùm regnare cœpisset in Jerusalem, à pontifice Joiada consensu cleri et populi sublimatus in regem, melius consilio pontificis et procerum in imbecilliori ætate, quàm in fortiori suo consilio et virtute, regnavit. Sicut omne regnum in se divisum desolatur, ita concordia procerum regni est stabilimentum. Mortuus quidem est rex, sed sit vobis pro rege amor quem à vobis meruit: ipse amor dictet vobis leges, ipse concordiam impleat; ipse vos ad fidem pueris†, et sociis amicitiam servare compellat. Alioquin, testes erunt contra vos cœlum et terra; testes angeli, qui castitatis illius fuerunt custodes; testes Sancti, quos fidei vestræ obsides, super eorum reliquias jurando, dedistis; testis ipse rex, qui ab illa lucida cœli plaga, ob gratiam puerorum, hæc terrena prospiciens, singulorum convenit fidem et constantiam. Tu autem, Domine Rex Sabaoth, qui justè judicas, et probas renes et corda, memento, Domine, David et omnis mansuetudinis ejus: memento illius in pueris quos dimisit; quoniam tibi derelicti sunt orphani, pupillis tu eris adjutor. Et tu, rex dulcissime, convertere in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi: quoniam eripuit animam tuam à morte, oculos tuos à lacrimis, et pedes tuos à lapsu. Hoc de tua pietate præsumimus, Jesu bone, à quo illi et rectè credere et piè vivere, et sanctè mori donatum est. Nam vitam ejus laudabilem, quam fides Christiana formavit, tuâ gratiâ operante, mors pretiosa conclusit, ut in sequentibus apparebit.

† Al. indixit.

* Nos, MS. D. G. M. et ed. H.

† Parois, pro pueris, MS. Coll. Ed.

CAP. LV.

*De eodem, et quomodo sui corporis dissolutionem imminere præsentit,
et de exitu animæ.*

TACTUS autem infirmitate quâ fuerat carne solvendus, feriâ quartâ; i. e. xliij. kal. Junii, cùm intellexisset dissolutionem sui corporis imminere, vocatis familiaribus suis, quod de se ipse sentiebat incunctanter exposuit. At illi, more humano; consolabantur ægrotum, vitam illi et sanitatem penitus promittentes. Sed rex sapientissimus nullam omnino consolationem de longioris vitæ promissione suscipiens, ea potius sibi et dici et consuli precabatur quæ horæ ejus extremæ necessitas postulabat. Et quoniam non imparatus venit in horam hanc, testamentum, quod ante annum fecerat, renovavit. Quædam etiam quæ fuerant corrigenda correxit, et, religiosorum consilio, quæ de regni negotiis ordinanda videbantur, paucis sermonibus ordinavit. Deinde toto corde conversus ad se, exitum suum Domino sedulè commendabat. Ac licet omnia membra ægritudinis pondere gravarentur, nihilominus tamen, more suo, tam ad missas, quàm ad horas canonicas, oratorium ingrediebatur. Sed cùm feriâ sextâ morbus ingravesceret, et ei standi simul et incedendi facultatem vis languoris adimeret, accersitis clericis virisque religiosis, Dominici corporis sacramentum sibi dari postulavit. Parantibus illis afferre quod jusserat, prohibuit ille, dicens, se ante sanctum altare mysteria percepturum. Igitur clericorum ac militum manibus in oratorium deportatus, post missarum solennia, venerandam sibi crucem, quam nigram vocant, produci sibi petiit adorandam. Est autem crux illa, longitudinem habens palmæ, de auro purissimo, opere mirabili fabricata, quæ in modum techæ * clauditur et aperitur. Cernitur in ea quædam Dominicæ crucis portio, sicut sæpe multorum argumento miraculorum probatum est, Salvatoris nostri imaginem habens de ebore decentissimè sculptam, et aureis distinctionibus mirabiliter decoratam. Hanc religiosa regina Margarêta, hujus regis mater, quæ de semine imperatorum et regum Hungarorum et Anglorum extitit oriunda, allatam in Scotia; quasi munus hereditarium transmisit ad filios. Hanc igitur crucem, omni Scotorum genti non minus terribilem, quàm amabilem, cùm rex devotissimè adorâset, cùm multis lacrimis, peccatorum confessione præmissâ, exitum suum cœlestium mysteriorum perceptione munivit.

CAP. LVI.

De eodem, et ejus unctione.

DEINDE relatus in thalamum, venientibus sacerdotibus ut sacræ unctionis sacramenta complerent; affurexit ut potuit, ac de lectulo in terram sese dejiciens, salutare illud officium cùm tanta devotione suscepit, ut clericos paulo festinantius psallentes manu simul ac sermone compesceret, et singulis verbis ipse intenderet, ac singulis orationibus

* Ita MS. D. G. M. et editio Hearnii, quod et alibi legitur. Vide Simeonem Dunelm. ad A. D. 1144.

responderet.

responderet. Omnibus igitur ritè peractis, cum maxima carnis ac mentis quiete diem exspectavit extrèum, suos diligenter obtestans, quatenus mox ut ipse discederet, mortem suam omnibus propalarent: Quanto citiùs enim, inquit, mors mea innòtuerit, tanto citiùs amicorum meorum beneficiis, aliquid mihi consolationis pietas divina præstabit. Ita deinceps divinis laudibus intentus, fatiscentes artus spiritui subjugabat, quem totâ die illâ psalmis et orationibus exitui præparabat. Die verò sabbati, et pridie quàm ab hac luce discederet, cum psalmum centesimum decimum octavum cum magnâ cordis contritione revolveret, et ad xvi. hujus psalmi versiculum psallendi ordine perveniret, altiùs ingemiscens et vim verborum illorum spiritu profundiore concipiens, idem capitulum septies repetivit, intimo affectu proclamans, *Feci judicium et justitiam, non trades me calumniantibus me.* Sensit enim, ni fallor, Spiritu docente, quid calumniatori calcaneo nostro, id est fini, arctiùs insistenti securiùs responderet, quas judici preces pro sui defensione porrigeret, et ait, *Feci judicium, &c.* Lenit quippe districti judicis sententiam, qui contra se judicis fungitur officio; securusque post mortem divinum exspectat judicium, qui ante mortem in veritate facit judicium. Unde cum devotione proclamat, *Feci judicium, &c.* Venit ad Salvatorem nostrum calumniator antiquus, sed in eo, qui peccatum non fecit, nihil suum inveniens, confusus discessit. Quid igitur agèt ille, ad quem veniens aliquid suum, id est peccatum, calumniator agnoscit? Quid igitur? clamèt certè ad eum in quo nihil inveniet, et dicat, *Feci judicium, &c.* Est quippe judicium cordis, est et judicium oris, et est judicium operis. Fecit corde judicium rex Christianissimus, cum pro delictis suis interiùs compungeretur: fecit ore, cum adversum se peccata confiteretur: fecit et opere, cum voluntariâ afflictione puniretur. Fecit igitur judicium, se accusando: fecit justitiam, aliorum miseriis miserendo.

CAP. LVII.

De eodem, et quòd in vitæ confinio reminisceretur pauperum.

QUID enim justius, quàm ut is, qui sibi postulat misereri, misericordiam præstaret egenti. Quàm verò miserendo præstandoque pauperibus vir iste profusus, hac ipsâ die satis innotuit; in qua cum omnem mundi sollicitudinem, regni curam, filiorum insuper à suo pectore exclusisset affectum, eam tamen, quam circa pauperes habere consueverat, curam in tanta necessitate non deposuit. Inter psallendum quippe respiciens Nicholaum clericum suum, quem in custodiendis thesauris suis, largiendisque eleemosinis fidissimum fuerat expertus, extenso brachio, cum eum ita ut lectulo accubabat amplexus fuisset, quæsit utrum eleemosina, quam ipse singulis diebus propriis consuevit manibus erogare in Christi pauperes, eâ die fuisset expensa. Cùmque ille more solito omnia expleta dixisset, gratias agens Deo, psalmum, quem intermiserat, repetivit. Quoniam igitur et judicium fecit, pro delictis suis semet puniendo, justitiam aliis miserendo, cum fiducia, in spe divinæ misericordiæ, proclamat, *Feci judicium et justitiam, non trades me calumniantibus me.* Et cum huic principio reliqui ipsius capituli

capituli versus conveniunt, in his nimirum libentiùs suaviùsque morabatur. Cùm igitur ad centesimum decimum nonum psalmum perveniret, in isto quoque nescio quid suave vel salubre persentiens, et ipsum, ut priorem, septies iteravit. Recolens fortè quid tribulationis in peccatorum suorum recordatione fuerat paulo antè perpeffus; quid consolationis, cùm iudicium iustitiamque quam secerat mente revolveret, in spe misericordiæ Christi fuerat expertus, cum magna devotione proclamat, *Ad Dominum, cùm tribularer, clamavi, et exaudivit me.* Sed ne iterum astutus ille calumniator adversus eum fraudis commenta construeret, addidit quod in eodem psalmo conjungitur: *Domine, libera animam meam à labiis iniquis et à lingua dolosa.* Sed quid dabitur tibi, ô anima Christiana, aut quid apponetur tibi adversus linguam dolosam? quid nisi sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis? Clama ergo: Apprehende, Domine, arma et scutum, et exurge in adjutorium mihi.

CAP. LVIII.

De eodem, et continuis orationibus ejus.

Retorqueat ipse Deus in hostem sagittas acutas, lanceam simul, et clavos quibus in cruce confixus, et, quasi sagittis acutis, vulneribus quinque confossus, vulnera nostra, quæ quinque sensuum delectatione nobis hostis inflixerat, gratuita bonitate curavit. Quid igitur mihi objiciet versuti serpentis lingua dolosa; cùm is, qui peccatum non fecit, peccati pœnam pro me sustinuit, vulneratus propter iniquitates nostras, attritus propter scelera nostra? Si itaque sagittis acutis, id est, fidei tuæ passionis, Jesu bone, addantur carbones, id est, ignis tuæ dilectionis, et hostis calumniæ citò repellitur, et peccati rubigo plenè consumitur. Sæpe deinde alacriori virtute ad superna suspirans, et, ob contemplationem cœlestium, hæc terrena fastidians, sequitur et dicit; *Hei mihi! quia incolatus meus prolongatus est: habitavi cum habitantibus Kedar: multum incola fuit anima mea.* Sed et hoc, quod sequitur, ei satis arbitror convenire; *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus; cùm loquebar illis, impugnabant me gratis:* Qui proditoribus suis toties pepercit; qui sæpe his, qui alios traditionis suæ convincere duelli certamine spondebant, audientiam denegavit. Nam, cùm ei familiares dicerent, Si dimiseris illos sic, alii contra te scelus simile securiùs attemptabunt; respondebat, vitam suam non in hominis voluntate, sed in Dei potiùs consistere potestate. Unde sæpe retribuebant ei mala pro bonis, et, cùm ipse eis ea quæ pacis erant provideret, ipsi eum, et gratis, debellabant. Quòd autem hos versus septies iteravit, quem numerum legimus Spiritu Sancto consecratum, manifestè datur intelligi ipsum Christi spiritum fuisse præsentem, qui ei ipsorum versuum infudit affectum, et animam fatiscentem suâ virtute consovit. Cùm igitur ab his qui aderant rogaretur, ut à labore psallendi spiritum paululum relaxaret; Sinite me, inquit, ea quæ Dei sunt potiùs meditari, ut spiritus, ab hoc exilio profecturus ad patriam, verbi Dei viatico recreetur: cùm enim tremendo Dei iudicio præsentatus astitero, nullus

* Al. cito.

vestrū respondebit pro me, nullus vestrū me tuebitur, nec est aliquis qui me de manu sua possit eruere. In hac ejus * devotione dies clauditur, cui sequentem in magna tranquillitate continuavit ad † noctem.

CAP. LIX.

De eodem, et exitu animæ.

DIE autem Dominicā quæ Christi ascensionem præcedebat, id est, nono kal. Junii illucescente, cum sol noctis tenebris radiis suæ lucis abigeret, ipse à corporalibus tenebris emergens, ad veræ lucis gaudia commigravit, cum tanta tranquillitate, ut videretur non obisse; tanta etiam devotione, ut inventus sit utraque manus junctas simul super pectus suum versus cælum erexisse. Subvenite Sancti Dei, occurrere angeli Domini, suscipientes animam vestro dignam consortio; et collocare eum in sinu Abrahamæ cum Lazaro, quem non despexit sed fovit; cum sanctis apostolis et martyribus, quorum memorias extruxit et coluit; cum Christi sacerdotibus et confessoribus, quos in suis successoribus et basilicis veneratus est; et cum sanctis virginibus, quarum pudicitiam imitatus est; cum mundi contemptoribus, quos sibi de mammona iniquitatis amicos constituit, quibus se, pro Christi nomine, cum omni humilitate substravit †. Assit ei illa misericordiæ mater, quæ, quanto est ceteris potentior, tanto sit ei ipsius pietas efficacior. Ego autem, licet peccator et indignus, memor tamen beneficiorum tuorum, dulcissime domine et amice, quæ mihi ab ineunte ætate mea impendisti, memor gratiæ in qua me nunc ultimo suscepisti, memor benevolentia quâ me in omnibus petitionibus meis exaudisti, memor munificentia quam mihi exhibuisti, memor amplexuum et osculorum in quibus me, non sine lacrimis, omnibus qui aderant admirantibus, dimisisti, libo pro te lacrimas meas, resolvo affectum meum, et totum refundo spiritum meum. Hoc pro te † sacrificium offero, hanc beneficiis tuis vicissitudinem impendo, et, quia hoc minimum est, ibi mens mea ex intimis medullis tui semper recordabitur, ubi pro omnium salute patri quotidie filius immolatur, qui cum eodem Deo Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus per infinita seculorum secula. Amen.

CAP. LX.

De sua genealogia ex parte patris, ab eo deducta usque ad Japhet.

HUJUS gloriosi regis Davidis genealogiam ex parte patris, quam à domino cardinale Scotiæ et legato, nobili doctore Waltero de Wardlaw et episcopo Glasguensi, dudum acceperam, his indere scriptis puto conveniens, ut vobis, o reges moderni, cunctisque pateat legentibus, de quàm veteri, quàm nobili, quàmque forti processerit et invicta stirpe regum, de qua vos itaque * processistis, qui præ ceteris regibus, altissimo rege benedicto, paucis duntaxat, si qui sint, exceptis, regiam

* *Ei*, pro *ejus*, edit. Hearnii; *enim*, MS. D. G. M. † *In*, pro *ad*, edit. Hearnii.
 † *Al. prostravit.* † *Ita libri nostri; Deo sacrificium*, edit. Hearnii. * *Al. ita.*

dignitatem tempore diutius, servitute liberiùs, et, quod gloriosius est, fide catholicâ tenaciùs, expulsi à regno alienis ipsum invadentibus, incontaminatam hæcenus observabant. De quibus Scotis regibus verificatur quod scriptum est :

*Post Britones, Dacos, Pictos, Anglosque repulso,
Viriliter Scoti jus tenuere suum.*

Et Romanorum spreverunt vim validorum.

Exemplo quorum pensate præteritorum,

Inclita Scotorum proles, laudem genitorum.

Erat enim ipse benedictus rex David filius Malcolmi nobilissimi Scotorum regis, viri beatæ Margaretæ reginæ, filii Duncani, filii Beatricis, filia Malcolmi victoriosissimi, filii Kennethi, filii Malcolmi, filii Do-venaldi, filii Constantini, filii Kennethi primi monarchæ, à quo quidem linea regalis, ut patet suprà nono capite libri quarti, deducitur usque regem strenuissimum Fergusium filium Erth, qui regnum, per Romanos et Pictos invasum, et annis XLIII. detentum, ab eis nobiliter eripuit. Et ille quidem Erth fuit filius Euchadii, fratris Eugenii regis à Romanis et Pictis occisi, filii Angusafith, filii Fethelmech, filii Angusa, filii Fethelmech Romach, filii Fencormach *, filii Cruithlinth, filii Findach, filii Akirkerre, filii Echadii, filii Fechrach, filii Euchodii Ried, filii Conere, filii Mogal, filii Lugtach, filii Corbre, filii Dardremore, filii Corbre-finnmore, filii Coneremore, filii Etherskeol †, filii Ewin, filii Ellela, filii Jair, filii Dethach, filii Syn, filii Rosin, filii Ther, filii Rether, filii Rowen ‡, filii Arindil, filii Manee †, filii Fergusii, qui, Scotos ex Hibernia ducens, primus super eos regnavit in Scotia Britannica : cujus lineæ regalis series extenditur, ut in libri I. cap. XXVIII. superius patet, usque ad Symonem Brek, qui thronum regale * lapideum secum ex Hispania transtulit ad Hiberniam. Iste Symon Brek filius fuit Fonduf, filii Etheon, filii Glachus, filii Nothachus, filii Elchata, filii Sirne, filii Deyn, filii Demal, filii Rothsaicha (); hic primus inhabitavit insulas Scotiæ. Ipse fuit filius Ogmayn, filii Anegus **, filii Frathach, filii Smyrnai, filii Synrecha ††, filii Embatha, filii Thyerna, filii Faleg, filii Etheor, filii Jair, filii Hermon ††, filii Micelii. Espayn, filii Bile, filii Reande ′, filii Bregayn, filii Bratha, filii Deatha, filii Erchata, filii Aldoch, filii Noid *†, filii Nonail *†, filii Iber Scot, filii regis Gaithelos et Scotæ primi regis et reginæ gentis Scotorum. Unde quidam ;

Illis Iber genitus primus cognomine Scotus.

A muliere Scota vocatur Scotia tota.

Iste Gaithelos fuit filius Neolai regis Athenarum, filii Fenyas, filii Ewan, filii Glonyn, filii Lamyn, filii Etheor, filii Achneman, filii Thoe, filii Boyb, filii Reyn, filii Mair, filii Ethech, filii Abyur, filii Arthech, filii Aorth, filii Jara, filii Esraw, filii Richaith, filii Scot, filii Gomer, filii Japhet, filii Noë.

* Al. Sencormach.

† Al. Atherskeol.

‡ Al. Rewen.

† Al. Main.

* Sic MSS.

() Al. Rothacha.

** Al. Enegus.

†† Al. Fynrecha.

‡‡ Al. Fermon.

.. Suprà Milesii.

′ Al. Neande.

*† Al. Nods.

*† Al. Nevel.

CAP. LXI.

De prologo genealogiæ suæ ex parte matris.

BALDREDUS. Quoniam de optimis moribus religiosi regis Scotorum David pauca quædam lamentando descripsimus, dignum duxi genealogiam ejus ex parte matris breviter veraciterque subtexere, ut cum videritis in quo vobis, et sui * successores, quanta fuerit antecessorum vestrorum ejusdem lineæ probitas, qualis in eis virtus enituerit, qualis splenduerit pietas, agnoscatis etiam quam naturale vobis sit abundare divitiis, florere virtutibus, victoriis illustrari, et, quod his omnibus præstat, religione Christianâ et justitiæ prærogativâ fulgere. Est enim ad optimos mores obtinendos maximum incentivum, scire se ab optimis quibusque nobilitatem meruisse sanguinis, cum ingenuum animum semper pudeat in gloriosa progenie inveniri degenerem, et contra rerum sit naturam de bona radice fructus malos pullulare. Sicut igitur in veracissimis et antiquissimis historiis vel chronicis reperire potui, ab ipso rege David, virorum † clarissimo, exordium sumens, et per gloriosissimam matrem suam, cum de patris genealogia scribatur superius, ascendens breviter ad ipsum Adam cunctorum patrem mortalium, lineam vestræ ‡ cognationis Anglicæ vobis ostendam, ut postmodum, omiſſis antiquissimis, quorum historias vetustas ipsa delevit, per excellentiores Angliæ reges, eorum sublimiora gesta summatim tangendo, redeamus: ut cum videritis tantam eorum gloriam morte ac vetustate perisse, eosque pro vitæ meritis cœleste præmium, quod perire non poterit, meruisse, discatis semper divitiis gloriæque mundiali præferre justitiam, ut post vitam temporalem perveniatis ad æternam.

CAP. LXII.

De eadem genealogia ex parte matris, secundum Baldredum.

IDEM igitur excellentissimus rex David filius fuit gloriosæ reginæ Scotorum Margaretæ, quæ nominis sui splendorem morum sanctitate præferebat. Hujus pater fuit Eadwardus, qui fuit filius Eadmundi Irneside regis invictissimi, cujus pater Ethelredus, cujus pater Eadgarus pacificus, cujus pater Eadmundus, cujus pater Eadwardus senior, cujus pater nobilis Alfredus; qui fuit filius Æthelvulfi regis, qui fuit filius Egbrichti, cujus pater Alchmundus, cujus pater Æffa, cujus pater Æppa, cujus pater Ingels, cujus frater fuit famosissimus rex Ine nomine; quorum pater Ceonred, qui fuit filius Ceolwald, qui fuit Cutha, qui fuit Cuthwin, qui fuit Ceaulin, qui fuit Chinrik, qui fuit Creodda, qui fuit Ceordik: iste, transactis XLVI. annis post primum adventum Saxonum in Britannia, regnum in Westsax. obtinuit. Cujus successores, processu temporis, Anglorum cetera regna conquæsierunt. Ceordik fuit filius Elasa, qui fuit Eda, qui fuit Gewise, cujus pater Wige, cujus pater Frewyne, cujus pater Freodegare, cujus pater Brand, qui fuit

* *Vestris Successoribus*, MS. D. G. M. † *Al. viro.* ‡ *Ita lib. D. G. M. reliqui, nostræ.*

Baldeger, cujus pater Wodyn, apud quosdam verò Mercurius dictus est. Hic tantæ fuit auctoritatis apud suos, ut quartam feriam suo nomini dedicantes, diem Woden vocabat; quæ consuetudo per Anglos etiam hodie servatur, vocant enim eundem diem *Wodenisday*. Gentiles verò Romani ipsum *diem Mercurii* appellabant. Ista verò BALDREDI genealogia ab ea quam WILLELMUS suis inscripsit chronicis quodammodo, sed parum, discrepat. Igitur cùm hæc scripta superiùs ad propositum sufficere potuerint, ulteriùs eam prosequi prætermitto; nam istius generationis nullos præter istorum legebam libros: si verò tertium vidissem, concordantes binos, omisso discrepante, sequi finaliter voluissem.

EXPLICIT LIBER QUINTUS.

Incipiunt tituli capitulorum libri sexti.

- De bona prosapia sobolis regis David ex parte matris.* CAPIT. I.
De eorum avia et avunculo sanctissimo Walthervo, canonico regulari, postea abbate de Melros. CAP. II.
De nobili Walthervo comite Northumbriæ, avo hujus Sancti Walthevi. CAP. III.
De incarceratione et decollatione Sancti Walthevi martyris, avi Sancti Walthevi abbatis. CAP. IV.
De præludio diversorum ludorum inter Sanctum Walthervum et fratrem suum Symonem. CAP. V.
De bonis initiis Sancti Walthevi, et morte patris sui Symonis de Santlize. CAP. VI.
Quomodo Walthervus, seculum fugiens, canonicus regularis efficitur, et in Priorem præficitur. CAP. VII.
Quomodo in natali Domini eum, missam celebrantem, Christus in specie infantis deosculans amplexatur. CAP. VIII.
Præfatio lineæ generationis regum Angliæ venustantis reges nostros. CAP. IX.
De computatione linealis successionis optimorum RR. Angliæ. CAP. X.
De rege Alfredo, quàm maximam reverentiam ecclesiasticis exhibente. CAP. XI.
De eodem, et filio ejus Eadwardo, et proditore Edrico. CAP. XII.
De successione Ethelstani, Edredi, et Eadwini reg. Angl. CAP. XIII.
De Eadgaro pacifico et filiis ejus. CAP. XIV.
De exilio regis Ethelredi, morte Suani, et revocatione regis ad regnum. CAP. XV.
De successione Eadmundi Irneside regis Angliæ, avi S. Margarete. CAP. XVI.
De duello inter Eadmundum regem Angliæ et Cnutonem regem Suonorum. CAP. XVII.
De unanimi concordia inita per se solum in duello, et confederatione sociali. CAP. XVIII.
De proditiosa morte regis Eadmundi per ducem Edricum, propter hoc extinctum. CAP. XIX.
De exilio fratrum et filiorum regis Eadmundi de natali solo Angliæ. CAP. XX.
De vindicta et subita morte Godwini proditoris. CAP. XXI.
Quomodo imperator misit regi Eadwardo filiam suam Agathen cum viro suo Eadwardo, et de eorum filiatione. CAP. XXII.
De successione Haroldi filii Edrici proditoris, et proditione regni. CAP. XXIII.
De episcopis Kilreymonth, id est, Sancti Andrea, à tempore expulsionis Pictorum. CAP. XXIV.
De electione Sancti Walthevi, abbatis de Melros, ad episcopatum Sancti Andrea. CAP. XXV.
De canonico nolente consentire electioni de se factæ. CAP. XXVI.
De canonico per inspirationem consentiente. CAP. XXVII.
Quomodo

- Quomodo Walthævus episcopari renuit.* CAP. XXVIII.
Quomodo, ad modum Hugonis Cameracensis, Walthævus, ne episcopus fieret, ad monachatum evolavit. CAP. XXIX.
Quomodo Walthævus, fugiens prælationem, nesciens et invitè subiit eam. CAP. XXX.
Quomodo de grandi tentatione Walthævus ereptus abbas efficitur Melrosensis. CAP. XXXI.
Quod, hortatu bujus, Henricus comes et Malcolmus filius ejus fundaverunt cænobia. CAP. XXXII.
De elemosinarum ejus mirabili operatione, et bono ejus cellerario. CAP. XXXIII.
Quomodo Sanctus duorum horreorum fruges sequestratas benedixit, et ipsas multiplicavit. CAP. XXXIV.
*De successivè * electis Arnolde Kalcoensi, Ricardo, et Johanne Scoto ad episcopatum.* CAP. XXXV.
Quomodo rex Willelmus Johannem electum expulit, et propterea curiam appellavit. CAP. XXXVI.
Quomodo septennio exul in Romana curia stetit. CAP. XXXVII.
Quomodo promotus est ad episcopatum Dunkeld. et receptus in gratiam regis. CAP. XXXVIII.
Quod perjurus est multipliciter detestandus. CAP. XXXIX.
Quomodo idem episcopatum Dunkeldensem partitur. CAP. XL.
Quod miratur Papa conscientiam episcopi, et postulata concedit creans† novum episcopum Ergadiensem. CAP. XLI.
De successione Rogeri et Willelmi Malivicini episcoporum S. Andreae. CAP. XLII.
De Abel, Gamelino, et Willelmo Wischard successione episcopis. CAP. XLIII.
De Willelmo Frazer et Willelmo Lambirtoun episcopis Sancti Andreae. CAP. XLIV.
De dominis Jacobo Benedicti et Willelmo Landellis‡ episcopis, et Willelmo Bel electo Sancti Andreae. CAP. XLV.
De pugili ecclesie et columna cleri, domino Waltero Traile. CAP. XLVI.
De domino Henrico de Wardlaw episcopo S. Andreae. CAP. XLVII.
De domino Jacobo Kenedy episcopo. CAP. XLVIII.
De Prioribus Sancti Andreae, post restitutionem Cursus Apri, usque nunc. CAP. XLIX.
De prioribus Roberto, Galtero, Gilberto, Thoma ac Symone successione priorantibus. CAP. L.
De Johanne Qubite, Gilberto, et Johanne de Hadington Prioribus, Adam Mauchane. CAP. LI.
De successione Johannis Forfar, Johannis de Gowry et Willelmi de Laudonia†. CAP. LII.
De domino Thoma Biset, et Stephano Pa.* CAP. LIII.
De Roberto de Monte Rosarum. CAP. LIV.
De eodem domino Roberto et Jacobo Biset Prioribus providis. CAP. LV.

* Al. successione electionis, viz. edit. Hearnii.

† Al. Laudevire.

‡ Al. creando.

* Infra, Pai.

‡ Laverdallis, MS. Coll. Ed. et

De eodem, et ejus actibus virtuosis, et bonis suis suppositis canonicis.

CAP. LVI.

De Willelmo de Camera electo, et domino Jacobo de Haldenstoke Priore.

CAP. LVII.

LIBER VI.

ANNO Domini MCVII. Eadgarus Scotorum rex, filius Sanctæ Margaretæ, IV. idus Januarii, obiit: cui successit Alexander frater ejus. Iste primus, matris vestigia sequens, eam in piis actibus adeo æmulatus est, ut tot et tantis donariis ditaverit tres ecclesias, videlicet ecclesiam Sancti Andree in Kilreymouth, et ecclesias de Dumfermelyn et Sconensem in honorem S. Trinitatis, unam à matre * fundatam, alteram à seipso in sede regni fundatam et erectam, ut posterius sui mirarentur animum regis, et plus ab ipsis avellcaverint, quam adjecerint, excepto quòd illustris successor et frater ejus rex David eas in statu bono tenuerit, præcipuè Dumfermelyn, ubi ipse in Domino repausat. Iste nobilis rex Alexander evocavit ab ecclesia S. Oswaldi quæ est in Nostellis, de consensu tunc prioris ejusdem Adewoldi, postea episcopi Karleolensis, sex religiosos, devotos et discretos canonicos, qui regulam beati Augustini, et in seipsis arctius † servarent, et aliis sequendam verbo et exemplo proponerent, supplicans eidem, ut ipsos sine dilatione liberos et absolutos ad se transmitteret. Venerunt igitur, ut rex jusserat, sex numero canonici, graves moribus et religione maturi. Inter quos et Robertus, vir præclaræ prudentiæ, qui statim præ aliis electus est in Priorem de Scona, et post, paucis annis interpositis, præfato rege annuente, electus est in episcopum Sancti Andree, post obitum domini Turgoti ejusdem episcopi, qui in Dunelmi ‡, quo quondam erat Prior, diem clausit extremum. Præmissa reperi in antiquo libello post scriptionem libri; ubi etiam dicitur, quòd anno Domini MCXXII. obiit Sibylla regina Scotiæ, nupta dicti regis Alexandri, in insula de Loch-Tay III. idus Julii. Quam insulam, cum omni dominio sibi adjacente donavit rex Alexander canonicis de Scona, pro anima reginæ, jure perpetuo possidendam.

Copia literæ manumissionis populi Anglorum, facta per Matildem reginam Angliæ, filiam Sanctæ Margaretæ reginæ Scotiæ, quam, ad ejus instantiam, concessit vir ejus Henricus Beauclerk, filius Willelmi Bastard, anno Domini MCCX†.

HENRICUS rex Angliæ, omnibus baronibus suis, tam Francigenis quam Angligenis, salutem. Sciatis me, Dei misericordiâ, et communi consilio baronum Angliæ, ejusdem regem regni coronatum esse. Et quoniam regnum oppressum erat injustis exactionibus, ego, respectu Dei, et amore quem erga vos omnes habeo, sanctam Dei ecclesiam inprimis liberam facio: ita quòd neque vendam, nec ad firmam po-

* A patre et matre, supra lib. v. cap. xxxvj.
monasterio, aut id generis vocabulum.

† Mitius, MS. Coll. Ed.

‡ Supple

† Lege MCI. cum textu Rossensi, à nobis edito.

P. 51. HEARNIUS.

nam, nec mortuo archiepiscopo, vel episcopo, five abbate, aliquid inde accipiam, scilicet de dominio ecclesiæ, vel de hominibus ejus, donec successor in eam ingrediatur. Et omnes malas consuetudines, quibus regnum Angliæ injustè opprimebatur, inde aufero. Si quis baronum, vel comitum, vel aliorum qui de me tenent, mortuus fuerit; heres suus non emet * terram, sicut faciebant † tempore patris mei, sed justâ et legitimâ relevatione eam relevabit. Similiter et homines baronum meorum legitimâ relevatione relevabunt terras suas de dominis suis. Et si quis baronum, vel aliorum hominum filiam suam, vel sororem, vel neptem, vel cognatam, nuptui tradere voluerit, mecum inde loquatur. Sed nec ego aliquid de suo pro hac licentiâ accipiam, nec ego defendam quin eam det, excepto si eam velit jungere inimico meo. Et si, mortuo barone vel alio homine meo, filia heres remanserit; illam dabo consilio baronum meorum, cum terra sua. Et si, mortuo marito, uxor remanserit, et sine liberis fuerit, dotem et maritacionem suam habebit, et eam non dabo nisi secundum velle suum. Si verò uxor cum liberis remanserit, dotem quidem et maritacionem habebit, dum corpus suum legitimè servaverit, et eam non dabo nisi secundum velle suum. Et terræ liberorum custos erit five uxor, five alius qui justè esse debet. Et præcipio ut omnes barones mei ita se contineant erga filios, vel filias, vel uxores hominum suorum. Et commune monetagium quod capiebatur per civitates et comitatus, quod non fuit tempore regis Eadwardi, hoc ne à modo sit omnino defendo. Si quis monetarius captus fuerit, vel alius aliquis, cum falsa moneta, recta justitia inde fiat. Omnia placita, et omnia debita quæ patri vel fratri meo debebantur, condono, exceptis rectis firmis, et exceptis illis quæ pacta fuerant pro aliorum hereditatibus, vel pro his rebus quæ justius aliis contingebant. Et si quis pro hereditate sua quid pepigerit, condono ‡, et omnes relevationes quæ pro rectis hereditatibus pactæ erant. Si quis baronum vel aliorum hominum meorum infirmabitur, sicut ipse disposuerit dare pecuniam, ita datam esse concedo. Quod si vel annis, vel infirmitate, præventus, pecuniam suam non dederit, nec dare disposuerit, uxor sua, vel liberi, vel parentes, vel legitimi homines ejus, pro anima sua eam dividant sicut eis melius visum fuerit. Si quis baronum, vel aliorum hominum meorum forisfecerit, non dabit vadium in misericordia pecuniæ, sicut tempore patris vel fratris mei, sed secundum modum forisfacti ita emendabit, sicut emendasset retro à tempore patris mei et tempore antecessorum meorum. Quod si quis perfidiæ vel sceleris convictus fuerit, sicut justum fuerit emendet. Murdra autem, ab ipso retro die in quo in regem coronatus fui, omnia condono. Et ea quæ à modo facta fuerint, justè emendentur secundum leges † regis Eadwardi. Forestas communi consilio baronum meorum ita in manu mea retinui, sicut pater meus eas habuit. Militibus qui per loricas terras suas defendunt, terras dominicarum carrucarum suarum quietas ab omnibus geldis, et ab omni opere, proprio dono meo concedo, ut sicut benignitas misericordiæ propensior est in

* Redimet, text. Rossenf. † Solebant, edit. Hearnii. ‡ Desiderantur voces condono et infirmabitur in MS. Coll. Edinb. † Lagom, textus Rossensis et Matthæus Paris.

eis, ita mihi fideiores sint; et sicut à tam magno gravamine alleviati sunt, ita se equis et armis bene instruant, ut apti sint et parati ad servitium meum, et ad defensionem regni *. Pacem meam in toto regno meo pono; et à modo teneri jubeo legem regis Eadwardi, cum illis emendationibus quibus pater meus eam emendavit, consilio baronum suorum. Si quis autem de meo, vel de rebus alicujus, post obitum regis Willelmi fratris mei, cepit, in toto reddatur sine emendatione. Et si quis inde aliquid retinuerit, ille, super quem inventum fuerit, graviter inde emendabit. Præsentis quoque ecclesiæ monachi libertates, dignitates, regiasque consuetudines, sibi per cartas regum olim confirmatas, concedo. His testibus, &c.

CAP. I.

De bona prosapia sobolis regis David ex parte matris ejus.

SED quia sanctissimi regis David ex præmissis constare poterit non solum sanctitudo, verum etiam generis et prosapiæ ejusdem claritudo; nunc superest, ut de ipsius gloriosæ sobolis successione, et quàm naturale inest eis parentum sequi vestigia, cum etiam ex parte matris ejus, tanquam ex bona arbore, ut fieri assolet, dulces fructus et generosos palmites comprobati sumus succrevisse, et etiam in futurum perpetuè ut prosperari valeant velimus: et quatenus confirmet Deus hoc quod incepit et operatus est in eis, fiat voluntas sua. Ut ergo sciatis qualis et quanta fuit domina regina uxor dicti regis David, ex sanctitate patris ejusdem Walthevi martyris, et sanctissimi filii ejusdem Walthevi confessoris, patet per JOCELINUM in libello nepotibus ejus conscripto, ubi sic dicit:

Illustrissimis viris Willelmo regi Scotiæ, et Alexandro filio ejus, et comiti David, Jocelinus qualiscunque monachus Furnessii, utriusque hominis salute in Domino potiri, et utriusque vitæ felicitatem in Domino fortiri. Sæpius mente revolvens, de cujus radice palmites producti pullulastis, intueor ex summa et excellentissima dignitate totius Europæ vos originariam particulam traxisse carnis. Sanctæ namque Margaretæ mater, Agatha nomine, filia fuit germani Henrici clarissimi imperatoris Romanorum: alii dicunt, quod filia fuit Germaniæ imperatoris Henrici, cujus posteritas Romanum illustrat imperium. Soror etiam ejusdem Agathæ regina extitit Hungarorum, cujus uteri fructus successivus reges germinans, non solum ejusdem regni possideret † principatum, sed etiam regnorum aliorum plurium nactus est sceptrum. Genitor nihilominus ipsius beatæ Margaretæ, dictus Eadwardus, nepos et heres legitimus fuit sanctissimi confessoris Eadwardi regis Angliæ, jure hereditario Anglici regni per lineas rectas et directas successivæ generationis in vos devoluto, vos sceptrigeros effecisset, nisi violenta Normannorum direptio, Deo permittente, usque ad tempus præfinitum præpedisset. Nec solum in illo glorioso stemmate regum Anglorum in divitiis et gloria, in regno potentissimi præfulserunt, sed

* Regni mei, textus Rossensis. † Possident, MS. Cupr.

etiam in sanctitate et iustitia magna Deo placentes in vita, et post mortem miraculis multis modis magnificè claruerunt.

CAP. II.

De avia eorum et avunculo.

A Sancto namque rege Adulpho, qui totam Angliam decimavit † Deo et sanctæ ecclesiæ consecravit, novem numerantur reges sancti, quorum posterior priore peritiâ præstantior in Christiana religione emicuisse dignoscitur. In decimo verò, Sancto sciz. Eadwardo, cunctorum prædecessorum summitas, quasi transfusa, confluit. Et sic ex illo *, tanquam fonte lucidissimo, vitæ religiosæ rivulus in Sanctam Margaretam proneptem ejus, et ex illa in filium ejus regem David, avum vestrum, et ex eo in Malcolmum fratrem vestrum emanavit. Ceterum avia vestra Matildis regina Scotiæ proneptis erat Willelmi strenuissimi ducis qui debellabat Angliam, et comitis Walthevi sancti martyris filia, ac mater sanctissimi Walthevi abbatis de Melros patrum vestri. Ipse etiam decus et decor prosapiæ vestræ, regni tutor, tutela patriæ, titulus pudicitæ, gemma vitæ canonicæ, spectaculum monasticæ disciplinæ. Hic, inquam, degens in mundo fuit cleri solatium, pauperum ærarium, egenorum sustentaculum, infirmorum remedium, et virtutum omnium præclarum domicilium. Hujus corpus sanctissimum, totius adhuc corruptionis expers, futuræ resurrectionis præclarum præfert indicium, et fidei ac spei nostræ probabile ac palpabile præbet experimentum. Cum ergo traduce naturæ, à tam clara et superexcellenti genealogia fitis † utrinque derivati, ab illa vos esse degeneres dedignemini, et sanctæ propaginis exfortes fieri. Hæc Jocelinus regi Willelmo et fratribus.

Placeat nunc lectori legere, quod non piget scriptori hîc inferere, et aliquamdiu immorari in conversatione hujus almi confessoris Walthevi, quia nec erit lectori Scoto onerosum quod regno Scotiæ honorosum fuerit ad tractandum. Congruum propterea duxi generositatem illius, maximè quia contubernium Dei in pluribus personis utriusque sexûs habet, in narrationis exordio declarare. Sic profectò liquebit esse competens cunctis discernentibus, quòd de ingenua et sancta radice processit furculus optimus sanctitate conspicuus.

CAP. III.

De nobili Walthevo comite Northumbriæ, patre Sancti Walthevi.

JOCELINUS. Tempore igitur quo Willelmus dux Normanniæ, debellatis indigenis, Angliæ sceptrum obtinuerat, comes illustris Walthevus serenissimi Sivardi comitis filius comitatum Northumbriæ, et Eboracensis provinciæ principatum, possidebat. Erat ætatis floridæ, fortitudinis admirandæ, inter focios et domesticos mansuetudinis agnæ, erga rebelles et hostes feritatis leoninæ, diutino conflictu viriliter Nor-

† Deest aliquid.

* Plerique MSS. illa.

† Sicut, pro fitis, MSS. Cupr. et Harl. mannis

mannis resistens, plurimam stragem illis inferebat; præclaros triumphos de ipsis sæpius reportabat. At animadvertens rex Willelmus animositatem et strenuitatem viri, post varios rogatus fortunæ, facturâ nunciorum intercurrentium, datis dextris utrinque et acceptis, in gratiam et pacem comitem sibi fœderatum suscepit; et post hominum sibi factum, neptem suam Julittam nomine, id est, mœcham *, illi in matrimonium junxit, de qua unicam filiam, Matildem nomine, procreavit. Ipse verò inventus est in omnibus fidelis, ingrediens et egrediens ad imperium regis. Extitit nihilominus pauperibus munificus, in ecclesia devotus, clericis, et maximè religiosis, acclinis, largus, ac liberalis, universis hostibus tamen satis formidabilis. Cernens autem rex quòd prosperatum esset regnum in manu ejus, et siluisset terra in conspectu ejus, perplures, immò fere cunctos, nobilium Anglici generis aut interemit, aut incarceravit, seu proscripsit, sive in miseram redegit servitutem. Videns autem, quia placeret Normannis, apposuit apprehendere comitem Walthevum: et, ne videretur maculari proditoris opprobrio, si sine causa innoxium condemnaret in nullo læsus ab eo, meditabatur et machinabatur qualiter id perficeret irreprehensibilis in conspectu humano. Tali ergo modo quæsit, et occasionem invenit, non solum recedendi † et rescindendi vinculum dilectionis et pacis ab amico et fidei suo, verum etiam tollendi eum de medio. Fama namque volatilis in diebus illis respererat per Angliam, Danos et Noricos in exterminium vel necem Normannorum conjurasse, et infinitam classem, in unum collectam, auræ spirantis ad votum flatus expectare. Instillatum est auribus regis, ab æmulis et malevolis adversariis Walthevi, ipsum, velut fidefragum, perjurum proditorem, conspiratorem, missis nunciis, sacramento præstito, obsidibus datis, Danicam classem invitasse: advenientibus illis pro viribus consilium et auxilium ad interuersionem vel eliminationem Normannorum ab insula promississe. Rex autem habens aures accusationis Anglorum bibulas, suspitioni pectus patulum, ad vindicandum cor ferocissimum, lætus est effectus, utpote materiam quasi justam exercendi et explendi in Walthevum quæ corde conceperat nactus.

CAP. IV.

De incarceratione et decollatione Sancti Walthevi martyris, avi Sancti Walthevi abbatis.

JUSSU itaque regis comes citatus, simpliciter venit ad curiam, nil sibi mali regem illaturum confidens, mundam et innocentem secum gestans conscientiam. Hoc habet innocentia proprium, ut sicut neminem lædere contendit, sic à nullo se lædi confidit. Præsentatus comes coram rege in multis accusatur: in quibus omnibus, si justitia locum haberet, inficiando et rationem reddendo erueretur, omnia objecta evacuando. Verumtamen, nullâ responsione excusationis oblatæ locum tenente, comes comprehenditur, compedibus ferreis vincitur, incarce-

* Ita MSS. Cupr. et Coll. Ed. at *inclitam*, nomine *Melcham*, ed. Hearn. † *Recedendo* et *rescindendo*, edit. Hearnii.

ratur, injuriis multiplicibus afficitur. Vir autem ingenuus amplexatus† animo Divinum judicium vel permissionem, necessitatem vertit in virtutem, et se totum ad Deum convertens crebrâ confessione peccaminum, continuâ lacrimarum profusione, orationibus assiduis et genuflexionibus, suam ipsius operabatur salutem. Quid plura? Post diutinum carceris squalorem, et multimodam afflictionem, regis sententiâ secundum voluntatem prolatâ, in urbe Wintonia capite truncatur, ejusque corpus Crölände deportatum, in ecclesia S. Guthlaci tumulatur. Et quamvis, juxta Salomonem, ira regis ut fremitus leonis adversus Walthævum sævierit, et, de loco judicii ejus procedens, prævaleret iniquitas, de vultu tamen Domini judicii producit æquitas. Quem enim rex ferocissimus* sustulit mundo, rex æternus et clemens intulit cœlo. Quàm grata enim Deo fuerat ejus innocentia, quàm accepta pœnitentia, mors in conspectu Domini pretiosa, signa proclamant insignia ante tumbam ejus patrata. Quocirca processu temporis evoluti, crebrescentibus miraculis, ossa ejus depullulabant, de loco suo è terræ gremio sunt translata, et in locello retro quoddam altare reverenter recondita. Exstat libellus in eodem cœnobio conscriptus de miraculis ejus, ex quibus probatur, quòd nomen ei martyris ascribitur, attribuitur et ortus. Matildis verò, filia ejus prænominata, cùm pervenisset ad mundum muliebrem, opportuno tempore illustrissimo comiti de Huntingdona, scilicet seniori Simoni de Saintlize, sive Machald, nupsit; de quo votivo germine duos filios et filias edidit. Erat primogenitus paterni nominis et hereditatis successor: secundus vocabatur Walthævus, aviti nominis et sanctitatis renator et successor.

CAP. V.

De præludio diversorum ludorum inter S. Walthævum et fratrem suum habitorem.

COMES Simôn prænominatus pater puerorum, primogenitum, tanquam alter Iaac Esau suum, arctius amabat, mater verò mulier bona Walthævum, velut Rebecca suum Jacob, affectu propensiori diligebat. Cùmque fratres in parili ætate essent constituti, sapiebant, agebant, ludebant ut parvuli. Prior natu Simon, collectis arbusculis seu ramusculis, secundum modulum suum, castella construere consueverat, et ascendens canabum‡ vel sonipedem suum, et virgulam quasi lanceam accipiens, et vibrans, cum cœtaneis circa fictitii et imaginarii castelli custodiam et defensionem sollicitus, militiam simulabat. Walthævus verò puerulus, ex virgulis et lapillis quasi ecclesias ædificabat, seque presbyterum, tanquam missam celebrantem expansis manibus, representabat: et quia verba proferre non noverat, sonos cantum† similes edere solebat. Cùmque parvuli hujusmodi lusui sæpius indulgerent, pluresque ad aspectum et risum converterent; quadam vice quidam religiosus et sapiens, astans et aspiciens cum ceteris, ait ad intuentes, Quid vobis videtur de hoc ludo parvulorum? Illi fatebantur simplicem esse tantummodo, utpote quid sit inter dextram et sinistram ignoran-

† Al. amplexans.

* Fortissimus, ed. Hearn.

‡ F. caballum.

† Tantum, Hearn.

tium. Et ille, Non sic, inquit, non sic: est enim ludus iste quoddam præludium vitam utriusque prælagens et exitum. Primus namque vitam suam militiæ usque ad mortem intricabit; secundus religiosè vivens, dies suos in bonum consummabit. Nullum verborum istorum in terram decidit: sed de utroque, quod conjecturando sive vaticinando prædixit, evenit. Simon namque paternum comitatum, longè post patris decessum, cum multo labore tandem nactus, ac miles strenuus effectus, tempore regis Stephani castella nova construxit, alia ab aliis constructa conquassavit, et comitatu suo comitatus et civitates conjunxit, et in seculari militia, more tamen Christiano, vitam terminavit. Walthevus verò, vitam virtutibus et etiam signis inclitam ducens, demum obdormivit in Domino, sicut libelli vitæ ejus plenius declarat descriptio.

CAP. VI.

De bonis initiis Sancti Walthevi, et morte patris sui.

CUM autem Walthevus accepisset tempus habile ad discendum, traditur literis imbuendus curâ parentum: nimis tamen propere ab earum studiis abstractus, ob varios rerum eventus et temporum status, profecit tamen decenter in literatura secundum spatium temporis quo scholas frequentabat; multosque literatiores * subtilitate sensû et acumine ingenii, ac verborum elegantia, unctiōe magistrâ præcedebat. Quo adhuc in puerili toga constituto, pater ejus ob quandam offensam regis Henrici I. iram implacabilem incurrerat; à quo exheredatus †, et iter versus Jerosolymam, cruce signatus, accipiens, in transmarinis partibus in fata concesserat. Mater verò ejus, consobrina regis, ab eodem rege traditur in matrimonium David regi Scotiæ, dato illi comitatu de Huntingdona sub dotis nomine. Rex etiam præfatus Henricus duxerat in conjugium Matildem, sororem dicti regis David, filiam Sanctæ Margaretæ, proneptis Sancti Eadwardi regis Angliæ, genere et specie præclaram, quam, ob vitæ sanctitatem et morum gratiam, usque in præsens Anglici cognominant *bonam* reginam. David autem rex ex Matilde regina procreavit filium nomine Henricum, hominem, ut accepimus, mansuetum, pium et benè morigeratum, patrem duorum regum, Malcolmi videlicet viri sanctissimi, et Willelmi præclarissimi, necnon et David comitis venerandi, ac etiam tres inclitas filias, de quibus infra loco suo patebit. Walthevus, bonæ indolis puer, matrem, ex comitissa jam reginam effectam, quæ ipsum arctius amabat, secutus, in curia regis David, nutriebatur, educabatur, crescebat et confortabatur: et gratia Dei in eo evidentibus indiciis monstrabatur. In palatio namque clericum, in turba monachum, inter aulicos seipsum exhibuit solitarium. Inter cetera quæ possidebat insignia virtutum, illud singulare decus virginitatis videlicet candidatum, ex utero matris secum vexit ad cælum. Rex autem ille non se vitricum ‡ sed patrem exhibebat, et, quasi propriam prolem, dilexit et excoluit, et dum iret venatum sæpius illum advocans et secum adducens, aliquoties arcum

* *Literatores*, MS. Coll. Edin.

† *Exhereditatus*, idem.

‡ *Nutricium*, ed. Hearn.

suum illi tradidit ad ferendum. Walthævus verò, quàm competenter potuit, regis aspectibus se subducens, et alii arcum regium commendans, opaca nemorum † irrumperè, et inter condensa veprium aliquam planitiem quærens et inveniens, sedere, et in codice, ex industria ad hoc portato, et de sinu prolato, consuevit legere, aut orationi incumbere. Quod cùm crebriùs actitasset, quâdam die fortuitò rex illum consueta facientem reperit, et domum reversus, reginæ quæ vidit enarrans, et sententiosè pronuncians, dixit; O regina! filius tuus non est de sorte nostra: nihil illi et huic seculo. Aut citò de hac vita in fata concidens demigrabit, aut, secularibus abdicatis, ad aliquam religionem convolabit. Quod autem ex ore regis Christianissimi conjicientis, seu, Spiritu Sancto dictante, pronunciantis, egrediebatur, non longè post affectui mancipabatur. Regina sapiens et optima femina conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo, gratias agens et commendans filium suum omnia disponenti conditori suo.

CAP. VII.

Quomodo, seculum fugiens, canonicus regularis efficitur, et in Priorem de Kirkhame præficitur.

PROCESSU dierum Walthævus vernantis * juventutis limen attingens, sperabatur à multis adepturus nomen grande, juxta numerum magnorum qui sunt in terra, pontificalem videlicet gradum sortiturus in Scotia vel in Anglia. Ipse verò intimis cordis medullis meditabatur fugam à seculo, curans omnimodo ne contra Salvatoris prohibitionem fieret fuga ejus hieme vel sabbato. Deliberabat autem super qualitatem religionis et locum. Timebat enim, ne forte si infra regnum regis Scotiæ, vel infra terram comitis fratris sui, in aliqua domo religionis susciperetur, diutiùs ibi morari non permetteretur; aut, inde violenter extractus, ad aliquod culmen honoris ecclesiastici, etiam invitus, promoveretur. Hæc ille mente pertractans, inspirante Spiritu Sancto, salubre consilium invenit: exiens de terra illa et cognatione sua, veniensque ad locum Nostellis vocabulo, extra regis et comitis ditionem, in ecclesia Sancti Oswaldi regis et martyris, habitum canonici suscepit: ubi ita religiosè et disciplinatè se habuit, ut liquidè claresceret ex habitu in ejus moribus et vita, quod scriptum invenerat in regula clericorum à beato Augustino tradita. Ipse autem, novitius et juvenis, proponebatur exemplar ad bene vivendum canonicis ætate et conversatione annosis. Sed non potuit lucerna diutiùs, Deo disponente, verà luce latere sub modio, quin canonici regularis de Kirkhame priore privati, Walthævum tunc temporis Sancti Oswaldi sacristam, licet invitum et renitentem, verumtamen patris sui abbatis obedientem imperio, constriktum † Priorem et patrem suum spiritualem unanimi consensu constituerunt. Qui sic in arce prælationis rector constitutus, noluit extolli, sicut quibusdam moris est, sed quasi unus de subiectis esse; nec dominari in clero, sed forma gregis fieri; omnes bonas consuetudines et sacra in-

† Al. nemoris.

* Numerantis, MS. Coll. Edin.

† Construktum, ibid.

stituta, quæ in diversis ecclesiis canonicorum teneri cognovit, velut in fasciculum collecta, in domo cui præfuit observari diligenter instituit. Quocirca benedixit Dominus domui illi propter servum suum, crevitque possessio ejus in terra, conferentibus comite Henrico conterino ejus et aliis magnalibus ecclesiis et terras, in puram et perpetuam eleemosinam ecclesiæ de Kirkhame possidendas. Effloruit nihilominus intrinsecus religio sancta in regulari disciplina, in hospitem susceptione, ac multæ humanitatis exhibitione. In his et aliis sacris studiis vir iste quantam gratiam invenerit in oculis Domini, ipse Dominus declarare dignatus est revelatione, immò operatione, satis admirabili.

CAP. VIII.

Quomodo in natali Domini eum missam celebrantem amplexatus est Infans.

QUADAM die sacratissimo natali Domini, missam celebrans in magna cordis devotione, et consueta lacrimarum profusione, cum infra secretam canonis hostiam elevans deprompsisset verba sacramenti effectiva, quando panis in corpus, et vinum in sanguinem, transubstantiatur, invenit in manibus infantulum, speciosum præ filiis hominum, coronam quasi auream in capite gestantem, gemmis stelliferis rutilantem. Videbatur puerulus ille omni nive candidior, et dulcissimo luminum risu, vultuque sereno, blandoque manuum applausu caput et faciem ejus tangens, contrectans, planansque demulcebat; quandoque caput capiti et toto mundo pretiosius ejus ori applicans, oscula crebrius imprimebat. Ille verò inebriatus à torrente voluptatis domus Domini, utpote in cellam vinariam, introductus, manibus ac pedibus, et singulis membris hujus Jesuli nostri oscula innumera libavit: dilectum suum totum sibi desiderabilem, dulcem ad ruminandum felici sensit experimento. Dilectus tandem infantulus ille, elevatis manibus, eum crucis impressione benedixit, et ab oculis ejus evanuit; nilque in manibus nisi hostiam consuetam conspexit. Quoties vir Dei hujus Deificæ visionis medullitis recordabatur, inestimabili cordis jubilo repletus, lacrimarum placido profluvio perfundebatur. Hæc vir Dei diu celans, postea loquens, de secretis animæ suæ cuncta confessori suo canonico revelavit; et ne hoc se superstite cuiquam propalaret, in virtute obedientiæ imperativè perstrinxit. Ille verò imperanti obtemperans, vivente viro Dei verbum istud abscondit, sed post carnis * depositionem viris religiosus patefecit. Fatebatur etiam idem homo Dei, se non magis ponderis sensisse, etiam pueri ipsius elevatione, quam hostiæ altari superpositæ. Ex hujus autem visionis mirificæ contemplatione, non solum viri sanctitas agnoscitur, sed etiam fides catholica super vivificis sacramentis altaris roboratur, orthodoxorum patrum assertio confirmatur, et hæreticorum, mysteria Dominici corporis et sanguinis denegantium, detestabilis error confunditur.

* *Ejus, pro carnis*, MS. Coll. Edin.

CAP. IX.

Incipit præfatio auctoris de recapitulatione lineæ generosæ successionis regum Angliæ venustantis reges nostros.

CUM in vobis, Scotorum ô reges incliti, vestræ propriæ generationis simul et Anglicæ, prout scriptis superiùs clarissimè patet, et in his etiam infrà patebit sequentibus, lineæ regales globatæ convenient, in quibus Scotici generis vestri quosdam actus regios ac virtutes legeritis, modo consequenter et hîc itaque regum vestræ generationis Anglicæ, charitatis opera quædam, et actus bellicos de Baldredi Rievallis abbatis chronicis breviter excerptos, vobis inscribere placet, ut nunc illorum, nunc istorum veterum avorum, ad placitum historias legendo, licet breves, lætis cordibus exultantes Deum laudetis, quòd ex tam gloriosis conjunctis radicibus processistis. Istæ verò duæ regales lineæ, quibus [ad] inhabitandum olim insulæ latitudo pace concordi non suffecerat, unius nunc personâ principis, Divinâ disponente gratiâ, nulli dubium in unum conjunctæ requiescunt. Earum ergo radicum genitæ propagines, vestrum est, ut non degeneres, quod absit, à radicibus, acerbos et inutiles producere fructus, sed dulces et sâpidos, ac victoriosæ pugnatrix insulæ, Scotorum videlicet et Anglorum, rutilantis militiæ profequi vestigia studeatis. Primo quoque Deum, omnium regum regem invictissimum, diligendo timere, devotasque sibi reddendò laudes, illi soli servire: gladio protectionis ab exteris invasoribus regnum defendere; justas et consuetas ecclesiæ Dei libertates illâsas servare: justitiæ sceptro subditum vobis populum benignè fovendo, legibus regere; discordantes, si qui sint, proceres ad pacem humiliter invitare: sed et regiæ majestati rebelles, etiam in populo malignantes, justum subire judicium cogantur, vel, si non corrigibiles, ut prophetæ verbis utar, tanquam vasa figuli, virgâ confringantur ferreâ; sed et æquitatis virga sit semper et directionis regni vestri. Quid enim vilius, sed et quid atrocius, quàm in caput membrum, in regem insurgere militem? Ubi totius corporis aut regni putatur imminere discrimen, nunquid abscissione digni sunt ambo, vel subtili quodam et molli medicamine sanandi? Nam intestina, non solum contra regem, sed quælibet discordiæ perniciēs est curâ diligenti cavenda; si tamen contigerit, nequaquam est tardâ, sed celeri reconciliatione sedanda. Sicut in carne vulnus tumescens habetur reperiçionis principio mederi, vel, si tumore majori turgescerit, tunc ex eo sanies ferro subtiliter extrahatur. Sed optima, crede mihi, discordiarum omnium curatio sive morborum et celerrima, cautè principiis est obstandum. Nunc ad propositum regrediamur.

CAP. X.

De computatione linealis successionis optimorum regum Angliæ.

SEquitur Christianorum regum Angliæ linealis computatio, cum suis quibusdam famosis gestis, secundum scripta Baldredi, breviter exsequendis, quibus et regnandi peritia docetur, et suæ propaginis à

O o o o

regia

regia maiestate proditiosa dejectio * palam à legentibus speculetur. **BALDREDUS.** Ab ipso quippe, de quo superius, pagano Woden, vestrae generationis Anglicae linea regrediendo ducitur, usque quendam Saxonici generis paganum, nomine Terdicius, qui cum familia sua, vectus quinque navibus, anno Domini quadringentesimo nonagesimo quinto, Britanniam veniens, eodem die bello Britones vicit. Et post adventum Horsa et Hengisti, anno XLVII.† Deinde, paucis postmodum transactis annis, regnum in Westsax. obtinuit. A quo proceditur ad reges Christianos Ine et Ingels; quorum primus, cum potentissimus regum tunc esset Angliae, relicto regno, Romam peregrè profectus est, ibique feliciter peregrinans tandem ad coelestem mansionem feliciter conscendit. Ab Ingels verò linea extenditur ‡ ad Egbrichtum, qui totam Angliam ex australi parte Humbri penè fluminis, quae pluribus regibus eatenus divisa subjacuerat, suo subjugavit imperio. Hujus filius fuit Ethelvulfus, futuri generis sui caput; de quo sanctissimi fructus oriretur radix pretiosa. Hic in regno terreho semper meditabatur coeleste, ut manifestè daretur intelligi, non eum cupiditate victum, sed caritate provocatum, alienae necessitati regnando consulere, non suae voluntati dominando satisfacere. Eleemosinis sanè sic operam dabat, ut totam terram suam pro Christo decimaret; et partem decimam per monasteria divideret et ecclesias. Tandem cum apparatu multo Romam profectus, ibidem integro perhendiavit anno, loca sancta frequentans, vigiliis et orationibus vacans, ecclesias beatissimorum Petri et Pauli, ipsique summo pontifici, pro regia munificentia, plurima largitus est munera: et sic cum multarum virtutum stipendiis in Angliam est reversus. Post biennium verò regnum inter filios sapienter divisit. Et sic in senectute bona collectus est ad patres suos, regnum non amittens sed mutans, temporale deferens, et aeternum adipiscens.

CAP. XI.

De rege Alfredo quàm maximam reverentiam ecclesiasticis exhibente.

HUJUS Ethelvulfi filius fuit illud Anglorum decus Alfredus, ceteris fratribus suis aetate junior, sed annosior virtute. Unde eum pater, cum adhuc puerulus esset, cum multis militibus magnisque donariis, Romam misit, ut sanctissimorum apostolorum precibus commendaretur, et à summo pontifice benediceretur. Venerabilis autem summus sacerdos Leo, qui tunc Romanae praesuit ecclesiae, tempus et aetatem regnandi regiae unctionis sacramento praeveniens, sicut quondam sanctus Samuel puerum David, ita eum in regem sanctissimus praesul devotè consecravit. Cum verò, post mortem fratrum suorum, cum quibus aliquo tempore regnavit, ad eum totum regnum hereditario jure transisset, sublimior omnibus, factus est omnium servus; ut posset dicere cum propheta, *Exaltatus autem humiliatus sum.* Ita se bonis amabilem, impiis terribilem, ecclesiarum ministris pavidum, amicis et fociis jocundum, pauperibus mitem et largum exhibuit. Quod igitur raro nunc invenitur in terris, illam maximam regis credidit dignitatem,

* *Directio*, MS. Coll. Edinb.

† xvii. *ibid.*

‡ *Al. tenditur, et protenditur.*

nullam in ecclesiis Christi habere potestatem. Illa est, inquit, vera regnantis dignitas, si se in regno Christi, quæ est ecclesia, non regem sed civem cognoscat, si non in sacerdotes legibus dominetur, sed Christi legibus, quas promulgaverint sacerdotes, humiliter subjiciatur. Porro Constantini piissimi imperatoris imitabatur exemplum, qui, cum urbi præfuisset et orbi, et ad Christi fidem conversus fuisset, tantam sacerdotibus reverentiam exhibuit, ut cum ad eum aliquando episcopi scriptas chartulis queremonias adversus in vicem detulissent, convolvens eas in sinu, jusserit igne consumi; Non est meum, inquit, de sacerdotibus judicare. Vocans interim episcopos, inquit, Patres sanctissimi, nolite iudicio contendere, præsertim apud nos, de quorum erratibus vestrum est judicare. Sed si quid inter vos ortum fuerit quæstionis, modestè tractetur in ecclesia: nec aliquid, quod vestram dedecet sanctitatem, ad eorum qui foris sunt notitiam transferatur. Ego certè, si quempiam de sancto ordine vestro cernerem cum muliere peccantem, proprio eos operirem pallio, ne qua religioni vestræ impiis daretur occasio detrahendi.

CAP. XII.

De eodem Alfredo, et filio ejus Eadwardo.

HUJUS itaque et aliorum regum sanctorum Alfredus secutus exemplum, ipsius mundi principis adversum se provocavit invidiam. Nam idem omnium bonorum inimicus Sathan immisit ei inimicos pessimos, Dacos scilicet et Frisones, à fide Christi alienos: qui cum multa classe venientes in Angliam, maximam regni portionem, rapinis et incendiis, auxilio et proditorio consilio Edrici Merciorum ducis, consumunt. Quos cum rex sæpius repulisset, permissi sunt tandem prævalere, totamque in tantum occupare provinciam, ut rex Christianissimus, tanquam aliàs Job temptatus, fugâ sibi consulens, exutus regno, cum paucissimis familiarium suorum in silvis ac paludibus dilitesceret, ubi suam suorumque vitam piscium capturâ transigeret. Postea tamen, transactis novem annis, Dominus dedit virtutem et fortitudinem plebi suæ benedictus Deus, adeo ut arreptis armis in hostes irruunt, et mox, sicut fluit cera à facie ignis, sic perierunt pagani à facie sua; Christo duce, sternuntur, fugantur et dissipantur, relicto nominatissimo vexillo suo; quod quia, dæmoniaco instinctu, effigie corvinâ deformaverant, *Rawyn* ipsum vocabant. Quotquot manus persequentium evadere potuerant, silvarum latibula quæsiere. Ab illa die et deinceps erat Alfredus vir in cunctis prosperè agens, quoniam Dominus erat cum illo, et omnia opera ejus dirigebat. Rex igitur Alfredus cum regnâisset annis xxix. et mensibus sex, de regno terreno ad regnum cœleste transcendit, Eadwardum filium suum regni morumque relinquens heredem. Erat autem in scientia literarum patre minor, sanctitate verò non multum inferior, sed potestate superior. Impiissimam namque Dacorum gentem, quam pater ejus non expulerat, rebellantem sibi, multis contritam præliis, vel fugavit penitus, vel miserâ servitute compressit, et totam regni faciem in antiquæ pulchritudinis speciem reformavit. Igitur rex Eadwardus, vir mansuetus et pius, omnibus amabilis et affabilis, omnium

omnium in se provocavit affectum. regnavitque annis xxiv. et genuit filios et filias: Ex nobili femina Egwina filium genuit nothum Athelstanum; et ex regina nomine Ædgiva * tres filios, scilicet Eadwinum, Eadmundum et Edredum, et quatuor filias; quarum prima Eadburga in Christi sponsam eligitur, altera ab imperatore Othone in matrimonium sumitur, tertia ad Carolum regem Francorum ducenda destinatur, quartam regulus Northumbriæ Dacus, nomine Sithricus, duxit uxorem.

CAP. XIII.

De regibus Anglorum Athelstano, Eadmundo, Edredo, et Eadwino.

Dormivit autem cum patribus suis rex Eadwardus, et regnavit filius ejus Athelstanus pro eo. Rebellerunt ei Daci Northumbrenses; atque Cumbrenses fœdus, quod cum eo pepigerant, prævaricati sunt. Regnavit annis sedecim, et mortuus est. Et regnavit Eadmundus frater ejus pro eo, qui erat Eadwardi patris sui in omnibus imitator. Promotus autem in regnum, zelo zelatus est pro fide Christi, ægrè ferens paganorum reliquias idolorum culturâ regni sui fœdare decorem. Quinque nobilissimas civitates, Lindecolniam sciz. Leicestriam, Stanfordiam, Nottinghamam et Derby, quas eatenus incoluerant, de manibus eorum potenter extorsit, omnique infidelitate abrasâ, Christianæ fidei lumine illustravit. Purgato autem ab alienigenis regno, et sibi per omnia pace subjecto, monasteriorum et ecclesiarum maximè curam habuit; consilioque Sancti Dunstani et statuenda statuit, et corrigenda correxit. Cùm igitur Anglia sub tanto patre, magis quàm rege, floreret, immaturâ morte ejus, quam, exactis in regno annis v. et mensibus septem, incurrens, subito dolore et passione inopinatâ emarcuit. Sibi successit in regnum frater ejus Edredus, et ambulavit in viis fratris sui, in omnibus beati Dunstani consiliis et mandatis acquiescens, ac justissimis legibus subditos regens. Hujus vitam laudabilem, postquam annis novem et dimidio rexisset, mors pretiosa conclusit. Post quem suscepit regnum Eadwinus filius regis Eadmundi, nec ambulavit in viis patrum suorum, sed in illa sancta progenie novus quidem Herodes surrexit: qui cujusdam mulieris, Herodiadis videlicet impiæ, contra Domini leges, et contra ipsius jura naturæ, adulterinis abutebatur amplexibus, et consilia nequissima sequebatur. Nec defuit spiritus Johannis in S. Dunstano, quin regem argueret adulterantem. Quæ, Jezabelitico spiritu incitata, nostri Helix moliebatur interitum; fuisset quoque voti sui compos, si non Sanctus Dei, præmunitus à Spiritu, exilium patriæ prætulisset. Rex verò cùm, hujus nequissimæ mulieris deceptus consiliis, nec justè nec prudenter regnasset, maximâ regni sui parte exuitur, quæ mox ad fratrem suum Eadgarum transfertur. Tandem † cùm Sancti Dunstani reprehensionibus, tum admonitionibus, tum præcipuè apud Deum pro illo piis obsecrationibus, compunctus,

* Al. *Ædgina*. † Fabulam hanc paulo aliter et brevius exhibet editio Hearnii, his verbis: "Cum defunctus ab immundis spiritibus traheretur ad pœnam, quidam demon " mortem ejus, quasi de infelicitate persecutoris sui gavisuro, Sancto nuntiavit Dunstano " in exilium existenti, qui mox," &c.

renunciavit adulteræ cui adhæserat inconsultè, et consiliis utebatur sanioribus. Recordatus est enim Deus patrum suorum, regum scilicet Christianorum, et, ne quis de illa sancta stirpe periret, occasionem quâ salvaretur adinvenit. Cùm rex Eadwinus naturæ debitum persolvisset in fata cedendo, et ab immundis spiritibus, quorum suggestionibus in carne positus satisfecerat, traheretur ad pœnam, Sanctus Dunstanus, nihil de morte ejus adhuc sciens; et ecce cohors tartarea sub ejus aspectu, veluti de capta præda, lætas cœpit victorias agere. Perscrutatur itaque causam lætitiæ: audit regem obisse, atque ejus animam pœnis traditam esse. Qui mox resolutus in lacrimis, tamdiu ante misericordem Jesum pro illo supplicans et plorans procubuit, donec, à dæmonibus liberatus, veniam, quam Sanctus petiit, obtineret.

CAP. XIV.

De Eadgârō pacifico et filiis ejus regibus.

DEFUNCTO igitur rege Eadwino, frater ejus Eadgarus successit in regnum, qui fuit filius Eadmundi nobilissimi regis, qui fuit Eadgari senioris Christianissimi principis, qui fuit Alfredi victoriosissimi ducis filius. Erat enim Anglis non minus memorabilis quàm Cyrus Persis, Romulus Romanis, Carolus Francis. In ipsius nativitate audit beatius Dunstanus angelos cantantes, et dicentes; Pax Anglorum ecclesiæ hujus pueri qui natus est tempore. Ipse Eadgarus per Angliam quadraginta monasteria construxit. Cunctis prædecessoribus suis felicius fuit, et in morum suavitate præstantior: tanta enim in verbis, in vultu, moribus, interioris suavitatis indicia præferebat, ut, Deo cooperante, totius insulæ sibi reges et principes, Scotiæ viz. Cumbriæ, et Walliæ, ad veram amicitiam attractaret. Hieme et vere infra regnum suum usquequaque per singulas provincias transire solitus erat, judicia, mores et actus ministrorum et principum diligentius explorare, quomodo legum jura, et suorum statuta decretorum, servarentur subtilius investigare; et, ne pauperes à potentibus præjudicium passi opprimerentur, sollicitè præcavere. Inter hæc semper et de his cum episcopis et viris doctissimis, ac de lege Dei ac sacris literis conferebat. Sed nihil in terrenis æternum, nihil in caducis stabile, nihil in mortalibus immortale. Translato ad cœlestia Eadgârō, in regno terreno filius ejus successit Eadwardus, qui ab impiis interfectus injustè, tum ob vitæ sanctitatem, tum ob necis acerbiter, nomen et meritum Sancti, Deo donante, promeruit. Cui frater ejus Ethelredus Eadgari filius successit, qui à Sancto Dunstano archiepiscopo inungitur et consecratur; qui à beato Dunstano fertur oraculum accepisse, &c. ut in libro IV. capitulo xxxix. habetur. Regnante igitur rege prædicto, Daci supervenientes magnam terræ partem igne ferroque vastaverunt. Tunc rex, missis in Normanniam nunciis, Emmam filiam Richardi ducis in uxorem sibi dari petiit, et accepit; cùm jam de filia Thoreti, nobilissimi comitis, filium suscepisset Eadmundum: ex Emma deinde duos filios habuit, Alfredum videlicet et Eadwardum. Istum Alfredum sive Ethelredum Godwinus proditor nefandâ proditione apud Heli

interemit. Et Eadwardus, qui ob vitæ meritum nomen Sancti accepit, Westmonasterium Londoniis fundavit.

CAP. XV.

De exilio regis Ethelredi, morte Suani, et revocatione regis ad regnum.

TUNC rex, solito fortior effectus, omnes per Angliam Dacos, unâ die sabbati, eâdem horâ, die videlicet Sancti Bricii, missis epistolis, iussit interfici. Quod et ita factum est. Quod Daci transmarini audientes, in furorem versi sunt; et anno sequenti, duce Suano cum innumerabili exercitu Angliam intrantes, non ordini vel sexui aut ætati parcentes, sed nec ab ecclesiarum vel monasteriorum incendiis manus sacrilegas continuerunt. Quibus cum strenuissimus Ethelredus sapius, restitisset, tandem proditione suorum factus inferior, reginam cum parvulis filiis suis misit Normanniam, quos ipse postmodum, exutus regno, secutus est. **WILLELMUS.** Sed non diu fivit propitia Divinitas Angliam fluctuare: nam pervasor ille Suanus Dacus, continuò ad purificationem S. Mariæ, ambiguum quâ morte, vitam effudit. Dicitur quòd terram S. Eadmundi regis et martyris depopulanti sanctus martyr eidem per visum apparuerit, leniterque de miseria conventuum suorum conquerens, insolentiùsque respondentem in capite percusserit, quo dolore tactum, in proximo dictum est obisse. **BALDREDUS.** Sed Suanus subitâ morte præventus, cum apud inferos crudelitatis suæ stipendia recepisset, revocatus ab Anglis Ethelredus infulis regni reinduitur, et iterum contra Dacos, virtute quâ poterat, erigitur. Contra quem Cnuto filius Suani rex Dacorum effectus, paternum odium non desuit exercere. Ethelredus, cum laboriosissime sed strenuissime xxxvii. annis regnâset, Londoniis obiit, Eadmundum filium suum primogenitum laboris et regni relinquens heredem. Sed, morte regis nondum propalatâ, fertur à quibusdam reginam Emmam, ut erat mulier summæ calliditatis, pepegisse clam fœdus cum ipso Cnutone, ut ei regem et regnum traderet, si eam cum liberis et suis abire liberè atque permetteret repatriare. Quo facto, et hinc inde præstitâ omnium securitate, rem regina retulit, et regem mortuum detexit. Sic plerumque solet ars arte deludi.

CAP. XVI.

De successione Eadmundi Irneside in regnum Angliæ.

REGINA verò cum filiis et omnibus ad se pertinentibus in Normanniam transvectâ, regnum et regni protectio in Eadmundum accidit, sed et ipsum pondus belli insedit. De cujus mirabili fortitudine quicquid dicerem minus esset. Unde, ob invincibile robur corporis, *Irneside*, id est ferrei lateris, nomen accepit. Sagitta ejus nunquam abiit retrorsum, et gladius ejus inanis non est reversus. Contra hostes leoninæ ferocitatis fuit, erga suos columbinæ simplicitatis, quo nemo fortior, sed quo nemo suavior; quo nullus audacior, sed quo nullus cautior; quo in adversis nemo securior, et quo in prosperis nemo temperantior.

Strenuissimus

Strenuissimus verò rex Eadmundus cum exercitu suo, sicut leo rugiens terram circumiens, regiones plurimas, quas occupaverant Dani, in deditiōem, obstante nullo; redegit. Porro Dani, et qui à rege defecerunt Angli, Cnutonem sibi in regem elegerunt. Verum quoties cum eo pugnavit, quoties ejus fuderit exercitum, quoties vocatam à partibus transmarinis validam manum, cum paucis, immò penè solus; prostraverit, quoties denique nefandam illam gentem exterminâset; et in nihilum redegisset, nisi quidam patriæ proditores, quorum Edricus præcipuus fuerat, obstitissent. In illo quo regnaverat anno, septies commisit bellum contra Dacos, et vicit; et semel contra Cnutonem, et dimidiaverunt regnum; sed Eadmundò remansit regni Angliæ corona.

WILLELMUS. Eadmundus rex mox acclamatus, exercitu congregato apud Penhame et Gilmehame diebus Rogationum Danos fugavit. Post festum S. Johannis apud Scottstane eisdem congressus æquis manibus discessit, Anglis suis initium fugæ facientibus, auctore * Edrico, qui in parte adversariorum stans, et gladium in manu tenens quem in pugna, quodam rustico impigrè cæso, cruentârat, Fugite, inquit ille vafer Edricus, ô fugite, miseri Angli: en rex vester hoc ense occisus est! Fugissent continuò Angli, nisi, cognitâ re, in eminentiori colle infra exercitum ascensus processisset, et, ablatâ casside, caput suum nudatum hilari vultu commilitionibus suis ostendisset. Nox prælium diremit Anglis tamen victoriam sperantibus. Non multum postmodum obsidentes Daci Londonias, audito regis adventu, fugam per prona invadunt. Subsecutus est eos rex Eadmundus è vestigio, et, transito vado quod Brentford dicitur, eos victoriosâ strage delevit, ac insigni cæde profligavit: conantem ulteriùs Eadmundum tendere, ut reliquias prædonum ad internecionem persequeretur, vafer ille et pessimus Edricus revocavit, ficto dudum animo in gratiam regis reversus, ut ejus meditationes Cnutoni renunciaret. Ultimus ille dies Danis profectò fuisset, si perseverandum rex putâset; sed præventus, ut prædixi, furro proditoris, qui nihil hostes ultrà ausuros affirmaret, maturum et sibi exitium et toti paravit Angliæ.

CAP. XVII.

De duello inter Eadmundum regem et Cnutonem Dacum.

BALDREDUS. Pertæsus est tandem uterque exercitus, quorum proceres, ad colloquium tractaturi convenientes, dixerunt; Insensati quotidie pugnamus, nec vincimus, sed nec vincimur. Quæ est ista insolentia, immò violentia, quin immò insania? Anglia quondam septem aut octo regibus subjecta fuit, et gloriâ floruit, et divitiis abundavit. Quare ergo ad præsens non duobus sufficit, quæ septem aut eo pluribus satis fuit? Quare, si tanta inest eis dominandi libido, ut Eadmundus parem habere dedignetur, et Cnuto nullum habere velit superiorem, pugnent soli, qui soli cupiunt dominari; certent pro corona soli, qui soli cupiunt insigniri: Aut pugnent ipsi, aut componant. Delatam ad ipsos sententiam procerum reges approbant. Convenien-

* Al. fautores.

tibus autem utrisque cum exercitu super ripam Sabrinæ fluminis, Eadmundus cum suis in occidentali, Cnuto cum suis in orientali plaga confedit. WILLELMUS. Ita cum infestis signis constetissent, Eadmundus singularem petiit pugnam, ne duo homunculi, propter ambitionem regnandi, tot subditorum sanguine culpantur, cum possent sine dispendio fidelium fortunam experiri; magnam utrilibet laudem futuram qui, suo potissimum periculo, tantum regnum nancisceretur. BALDREDUS. Est autem insula in ipsius fluminis medio sita, quæ Oleney ab illis gentibus appellatur; in quam reges transvecti, armis protecti splendidissimis, utroque spectante populo, certamen ineunt singulare. At ubi hastarum robur, tam virtute impingentium, quam fortissimorum objectu clipeorum, deperrit, extractis gladiis, sese cominus impetunt. Pugnatum est acriter, dum Eadmundum virtus virium juvaret, et Cnutonem foveret fortuna. Circa galeata capita gladii tinniunt, collisione metallorum scintillæ profiliunt. Ubi verò robustissimum illud pectus Eadmundi, ex ipso, ut assolet, bellandi motu, irâ incanduit, calescente sanguine factus robustior, dextram elevat, vibrat enssem, ac tantâ vehementiâ in caput obstantis ictus iterat, ut spectantibus non tam percutere quam fulminare videretur: ad singulos verò ictus inter enssem et galeam ignis prorumpens, non modò apparere sed insuper incendere videbatur.

CAP. XVIII.

De unanimitate concordia inita per se solum in duello.

Sentiens autem Cnuto breviori anhelitu sibi vires deficere, cogitat de pace juvenem convenire. Sed, ut erat astutus, sibi præcavens, timuit ne si defectus suos juveni innotesceret, pacis verbum non audiret quidem. Igitur totum intra se spiritum colligens, et quicquid virium habuit omni conatu intendens, virtute mirabili, uno impetu irruit in Eadmundum, ac flectere quodammodo fecit; et mox se paululum retrahens, rogat juvenem subsistere modicum, et sibi dicere volenti præstare auditum. Ille autem, ut erat suavis animi, dimissâ ad terram inferiori parte scuti, leniter procubuit in superiori, ac, supinato in dextera gladio, ad verba loquentis intendit. Tunc Cnuto; Hactenus, inquit, regni tui extiti cupidus, sed nunc, virorum fortissime, tui certè ipsius cupidior sum, quem non dico Anglorum regno, sed universo utique orbi video præferendum. Mihi Dacia cessit, mihi succubuit Norwegia, mihi rex Suavorum manus dedit, et mei conatus impetum, quem nulum mortalium sustinere posse credebam, tua mirabilis virtus jam plus semel illisit. Quocirca licet ubique me victorem futurum fortuna promiserit, ita tamen tua me mirabilis probitas illexit ad gratiam, ut supra modum te amicum cupiam, et regni consortem exoptem. Utinam ut et tu mei cupidus sis, et ego tecum in Anglia, tu mecum in Dacia regnes. Certè si fortunæ meæ tua virtus accesserit, pavebit Norwegia, tremabit Suavia, et ipsa bellis assueta Gallia trepidabit. Quid plura? annuit Eadmundus, ut vir benignæ mentis, et Cnutoni de regni participio consentit. Cessit enim verbis, qui non cesserat gladiis; oratione flectitur, qui armis flecti non poterat. Depositis itaque armis,
in

in oscula ruunt, utroque exercitu exultante. Deinde in signum fœderis vestes mutant, reverſique ad ſuos, modum amicitiae paciſque præſcribunt. Et ſic gaudio exultantes, et Deum in omnibus collaudantes, ad ſua univerſi revertuntur.

CAP. XIX.

De proditioſa morte regis Eadmundi Irneſide per Edricum propter hoc extinctum.

HIS ita geſtis, quidam proditor Anglicæ nationis, eodem anno, ſcilicet incarnationis Dominicæ **MXVIII.** feſto Sancti Andree, volens ſe Cnutoni gratum præſtare, Eadmundo regi et domino ſuo liegio molitur inſidias; nec opportunum, quo regem occideret, locum inveniens, nefandiſſimum ac turpiſſimum inſidiarum genus excogitat. Nam apud Oxinfordiam ſub purgatoria domo ſeſe occultans, regem ad requiſitum naturæ nudatum inter celanda veruto, ſive cultello bis acuto, percuffit, et inter viſcera ferrum figens reliquit, et ad Cnutonem ſceleſtiſſimus ac turpiſſimus ſicarius confugit. Reperi in quadam antiqua chronica; quod cum rex iviſſet ad requiſita naturæ, filius Edrici ducis Merciorum in fovea ſecretaria, conſilio patris, deliteſcens, regem inter celanda cultello bis acuto percuffit; et inter viſcera ferrum figens reliquit. Hæc ibi. Stans autem coram rege inquit, Salvè rex ſolus. Sciſcitantur cur cum tali ſalutatione ſalutâſſet, rem retulit, qui cum omnia rei geſtæ denudâſſet, reſpondit rex; Unuſquiſque ſecundum ſuum laborem mercedem accipere debet. Et quia te mihi tali obſequio præ ceteris gratiorem exhibuiſti, et me tuis acquieſcere credidiſti factis, ecce ſuſtollam caput tuum ſuper omnes proceres Angliæ. Sed et in ultione talis facinoris perennis memoriæ decus, et in cautione proditorum omnium dedecus ſempiternum. His dictis, juiſſit rex abſcidi caput ejus, et in ſublimiori porta Londoniarum, in remunerationem debitæ mercedis, ſuſpendi. Sic periit rex Eadmundus regum ſtrenuiſſimus atque fortiſſimus; et apud Glaſſinbiry cum avo ſuo Eadgaro pacifico ſepelitur. **WILLELMUS.** Edricus eodem anno juiſſu regis, arte quâ multos circumvenérat, ipſe quoque circumventus, putridum ſpiritum tranſmiſit ad inferos. Nam, neſcio quâ ſimultate inter ipſum et regem ortâ, dum aſperius colloqueretur, ille, ſiduciâ meritorum, beneficia regi ſua quaſi amicabiliter impropèrans, ait; Eadmundum pro te primò deſerui, poſt etiam ob fidelitatem tuam extinxi. Quo dicto, Cnutoni facies immutata iram rubore prodidit; et continuo prolata ſententiâ, Merito ergo, inquit, tu morieris, cum ſis læſæ majestatis reus in Deum et in me, qui dominum proprium et fratrem mihi fœderatum occideris. Sanguis tuus ſuper caput tuum, quia os tuum locutum eſt contra te, quod miſiſti manus in Chriſtum Domini. Mox, ne tumultus fieret, in eodem cubiculo proditor eliuſus, et per fenestram in Thamenſem fluvium præcipitatus perfidiæ meritum habuit. Alibi ſic ſcriptum reperi. Anno **MXVIII.** in nativitate Domini, rex Cnuto perfidum ducem Merciorum Edricum Streona in palatio juiſſit occidi, qui timebat inſidiis ab eo quandoque circumveniri, ſicut priores domini ſui Alſfredus et Eadmundus frequenter ſunt circumventi. Cor-

pus verò illius super murum civitatis projici ac insepultum præcepit dimitti. Cæteri verò tres filii ejus sine culpa sunt interempti.

CAP. XX.

De exilio fratrum et filiorum regis Eadmundi Irneside de regno.

BALDREDUS. Volens igitur Cnuto tam fratres Eadmundi, qui in Normannia exulabant, quàm filios ejus puerulos Eadmundum et Eadwardum privari penitus spe regni, A. D. MXXIX. magnum consilium apud Cirecestre tenuit, ubi jubet adesse summos regni proceres in Pascha, quærítque ab eis quæ fuerat inter ipsum et regem Eadmundum in regni divisione conventio, quem etiam sibi designaverat heredem, quemque, filiis adhuc infantibus, custodem deputaverat; et quid de fratribus Alfredo et Eadwardo præscripserat? At illi, ut regi placerent, mendacium præferunt veritati, oblitique justitiæ, obliiti naturæ, insurrexerunt in innocentes testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi. Quoniam igitur adulantes regi mentiti sunt in caput suum, gladius eorum intraivit in corda ipsorum, et ab eodem rege quem alienigenam dominis suis naturalibus præferebant, non immeritò arcus eorum est contractus. Itaque proprii sanguinis proditores dicunt, regem Eadmundum ipsi Cnutoni potius regni et filiorum suorum curam delegasse, cum ipse fratres suos heredes designaverit, et puerorum custodiam eis deputaverit. Cum igitur eorum mendaciis Angliæ monarchiam, illis faventibus, obtinisset, omnes qui affuerant in illo consilio exterminavit, et quotquot de regio semine superstites reperit vel è regno repulit, vel occidit. At filios Eadmundi præ pudore ferire pueros metuens, ad regem Suavorum focerum suum transmisit quasi alendos, sed potiùs interficiendos. Ille verò nobilium puerorum miseratus, eorum ærumnam miseram in misericordiam convertit, et ad ejus confœderatum regem Hungarorum eos destinavit fovendos, alendos, et in his quæ eos decebat instruendos: quos ipse benignè suscepit, benigniùs fovit, et benignissimè sibi in filios adoptavit. Processu verò temporis, cum adulti fuissent, Eadmundo filiam suam dedit in uxorem, et Eadwardo Agatham filiam germani sui, Henrici scilicet imperatoris, in matrimonium copulavit. Sed paulo post Eadmundus de temporalibus ad æterna transfertur: Eadwardus sospitate et prosperitate perfruitur. Interea mortuo Cnutone et filiis ejus Haroldo et Hardcnuto, qui post eum regnaverunt, accersitur ad regnum Anglorum Eadwardus, frater Eadmundi Irneside, filius Ethelredi, qui in Normannia, sicut diximus, exulabat: nam frater ejus Alfredus, aliàs Ethelredus, proditione Godwini in Anglia dum matrem suam Emmam, quam Cnuto in uxorem duxerat, visitare, crudeli morte perierat apud Gollingham sive Ely, ut præmisimus, orbatus luminibus: ubi omnibus comitibus, præter decem, decapitatis, quos fors à morte liberavit. Non tamen impunè. Nam tempore sequenti, cum idem rex quadam die quæ populo celebris habebatur, præsentì eodem comite Godwino proditore, cujus filiam ipse duxerat in uxorem, cum virgine tamen permanens virgo, mensis regalibus affideret, accidit ut inter prandendum unus ministro-
rum

rum, in obicem aliquem uno pede immoderatiùs impingens, penè lapsum incurrit, quem tamen pes alius, recto gressu procedens, iterum in statum suum nihil injuriæ passum sustinuit. De hoc autem casu pluribus inter se loquentibus, et quòd pes pedem sustinuerit jocantibus, comes quasi ludendo subintulit, sic frater fratrem adjuvans, et alter alteri in necessitate subveniens. Et rex ad ducem, Hoc, inquit, mihi meus frater fecisset si Godwinus permisisset.

CAP. XXI.

De vindicta in subita morte Godwini proditoris.

AD hanc itaque regis vocem, malæ mentis conscius, Godwinus expavit, et tristitiâ vultum pallidum prætendens subintulit; Scio, inquit, scio, ô rex, quòd adhuc de morte fratris tui me tuus apud te animus accusat, nec eis adhuc æstimas discredendum qui vel ejus, vel tuum, me mentiuntur proditorem: sed secretorum omnium conscius Deus rem veram inde indicet; et sic buccellam hanc, quam glutendam manu tenes, guttur meum pertransire faciat, et me servet illæsum et non suffocatum, sicut nec de tua proditione reum me sentio, nec de fratris tui interitu mihi conscius existo. Dixit; et buccellam à rege benedictam intulit ori, et usque in medium gutturis attraxit. Tunc ultione divinâ inibi firmiter hæsit sed inhæsit. Tentat interius semi-suffocatus attrahere, sed adhæsit firmiùs; tentat emittere, sed cohæsit firmissimè. Quid plura? Inde mox meatus, quibus ducebatur spiritus, obcluduntur, evertuntur oculi, brachia cum tibiis rigescunt, totum corpus frigescit et denigrescit. Intuetur rex infeliciter morientem, et ultionem divinam in eum sentiens processisse, astantibus dixit, Extrahite istum canem hinc, extrahite; manifestavit Deus opera sua quæ, Deo teste, negando etiam detestatus est, in internecione fratris mei vel proditione mea. Accurunt filii mortui patris cadaver, protractumque de sub mensa thalamis inferunt, ubi post modicum intervallum debitum proditori finem sortitus est. **WILLELMUS.** Frater Eadmundi regis ex matre Edwius, non aspernandæ probitatis adolescens, per proditorem Edricum, jubente Cnutone, Angliâ cessit. Hic Godwinus habuit priùs uxorem Cnutonis sororem, ex qua puerum genuit, qui dum ævo puerili jactantiâ superbiret, ab eodem portatus in Thamensem fluvium suffocatus interiit. Mater quoque ejus ictu fulminis exanimata est. Hæc dicebatur agmina mancipiorum in Angliam de Danemarchia solere mittere, maximè puellas pulchras. Sed nunc ad narrationem nostram revertamus, de qua paulisper digressi sumus.

CAP. XXII.

Quomodo imperator misit regi Eadwardo nepotem suum, cum uxore ejus et filiabus.

VENIENS igitur in Angliam Eadwardus, ab universo clero et populo cum exultatione maxima suscipitur, et Wintoniæ, die sancto Paschæ, ab archiepiscopis, scilicet Cantuariensi et Eboracensi, cunctisque

cunctisque fere regni episcopis, in regem ungitur et consecratur, anno Domini MXLIII. et ambulavit in viis avi sui Eadgari; homo mansuetus et pius, magis pace quam armis regnum protegens. Habebat animum iræ victorem, avaritiæ contemptorem, expertem superbiæ: qui cum pacem tam à suis, quam ab extraneis, obtinuisset, et vicinis regibus ac principibus amabilis et gratus extitisset, dirigit nuncios ad Romanum imperatorem, rogans, ut nepotem suum, filium fratris sui Eadmundi Irneside, debiti sibi regni futurum heredem, mittere dignaretur. Imperator autem regis nuncios gratanter accipiens, non parvo tempore summo cum honore detinuit. Tandem paratis navibus, et omnibus, quæ navigaturis necessaria videbantur, illatis, Eadwardum cum uxore sua Agatha, germani sui filia, et liberis ejus Eadgaro Etheling, Margareta atque Christina, cum magna gloria atque divitiis, sicut rex petierat, ad Angliam misit; qui prospero cursu illuc veniens, tam regem quam populum suo lætificavit adventu: sed post paucos dies vitâ decedens, gaudium in luctum, risum mutavit in lacrimas. Nonnullis chronographis vertitur in dubium, cujus filia fuerit ista domina Agatha mater Eadgari Etheling, id est junioris, et Sanctæ Margaretae postea Scotorum reginæ, necnon et Christianæ sanctimonialis: quorum quidam, ut est BALDREDUS, dicit, quod Eadwardus filius Eadmundi Irneside filiam germani imperatoris Henrici, scilicet Agathen, duxit uxorem. WILLELMUS verò Malmesbiriensis dicit eum duxisse uxorem Agathen sororem reginæ Hungarorum. In alio authentico scripto, si authenticum dici poterit propter antiquitatem scripturæ, reperi ut superscriptum est xx. capite hujus libri sic: Hic rex Hungarorum Eadmundo filiam suam dedit in uxorem, et Eadwardo filiam germani sui, Henrici scilicet imperatoris, in matrimonium copulavit. Alibi etiam reperi, Eadwardum filiam germani imperatoris Agathen in matrimonium duxisse*. Hanc sententiam duorum concordantium amplector, videlicet quod Eadwardus duxit filiam imperatoris Germaniæ, sicut clarè patet capite xx. hujus libri. Suprà hoc est dictum filiam imperatoris Germaniæ, videlicet regis Hungarorum, qui vocabatur Salomon, frater dicti imperatoris. In antiquo libro Sanctæ Margaretae de Dumfermelyn sic reperi, quod Salomon rex Hungariæ dedit Eadmundo filiam suam in uxorem, Eadwardo verò Agatham filiam fratris sui Henrici Romæ imperatoris in matrimonium copulavit. Alibi sic reperi, et concordat cum Martiniano, quod dux Saxonum Otho genuit Henricum imperatorem Alemanniæ, qui quidem Henricus genuit ex Matilde filia Theodorici regis Saxonum Othonem I. imperatorem, et Henricum ducem Bajoariæ; et idem Otho imperator genuit Othonem III. Henricus verò dux Bajoarum genuit Henricum imperatorem electum primum, Gillam et Agathen; qui Henricus dedit sororem suam Gillam Salomoni regi Hungarorum, per quam fidem Christi suscepit cum omni regno suo; qui in baptismo, mutato nomine, vocatus est postea Stephanus. Cui destinati sunt illis diebus per regem Suavorum, duo filii regis Angliæ Eadmundi Irneside, Ead-

* Aliiter hæc liber Cupren. videlicet: "Ad hoc confirmandum, audiui notabilem virum fatentem se legisse chronicam istam in Gallico, ubi expresse, Eadwinum filiam Germaniæ imperatoris in conjugem accepisse."

mundus scilicet et Eadwardus; Eadmundo quoque filiam suam uxorem, et Eadwardo sororem reginæ dedit Agatham. Iste Henricus dux Bajoriarum dicebatur imperator; sed quia non electus, ideo chronice vocant eum sæpius ducem quam imperatorem. Ex ista Agatha Eadwinus genuit filium Eadgarum Etheling, Margaretam reginam Scottiæ, et Christianam sanctimoniam. Neptem verò ejusdem Henrici electi Conradus, qui sibi successit in imperium, uxorem duxit, ex qua genuit Henricum secundum, qui dictus est Pius, quamvis Jacobus Januensis et Martinus ipsum, ut superius scriptum est, fuisse filium Lupoaldi comitis asserant. Elige quæ vis.

CAP. XXIII.

De successione Haroldi filii Edrici proditoris, et de perfida proditiōe regni.

NEC multo post ipse rex Eadwardus, cum nobile monasterium quod ad occidentalem partem Londoniarum, in honorem beati Petri, fundaverat, cum maxima gloria dedicare fecisset, vigiliâ Epiphaniæ felici morte vitam terminavit. Quo ibidem tumultato, proceres Eadgarum Etheling elegissent, si clærum assertatorem haberent; sed et quia puer tanto oneri minùs idoneus videbatur, Haroldus comes filius superioris Godwini proditoris, cujus erat et mens astutior, et crumena fœcundior, ac miles copiosior, intelligens, quia *semper nocuit differre paratis*, viribus et potentiâ, extortâ fide à majoribus, regnum indebitè invadens, diadema regium sinistro omine capiti proprio imposuit. Ecce quomodo, proditiōe propriæ gentis, regnum ab Anglicis deperiit! Quodd utique Eadgari pacifici diebus et Eadwardi filii sui regum prosperitate pacificâ vigeat, donec malignus spiritus Eadwardi novercam Alfricht in ejus proditiōem excitans, ipsum visitando fratrem suum, fratris filium Ethelredum, qui statim regnavit, malefica proditrix occidi nequiter procuravit. Hac autem proditiōe regnum decrescere cœpit; quia proditiōi proditio, proditores proditrici succedentes, nec à proditiōe cessantes, quousque regiam lineam in mortem et exterminium, seipsos in servitutem miseram, et totum regnum exteris gentibus in possessionem redigissent. Eadwardo martyrizato successit idem Ethelredus, ut præmissum est: cui per Sanctum Dunstanum die coronationis dictum est, Quia per mortem tui fratris ad regnum aspiras, non delebitur peccatum ignominiosæ matris tuæ, et virorum qui interfuerant illius consilio nequam, nisi multo sanguine miserorum provincialium: et venient super gentem Anglorum mala, qualia non passa est usque tempus illud. Nec multo post, Dacis regnum destruentibus, prædicta cœperunt exoriri. Quodam postea tempore rex Ethelredus adversus hostes classem paravit, cujus admirallum præposuit proditorem Elfricum, qui, nocte quæ diem pugnæ præcesserat, transfuga vilis cum triginta navibus ad hostes concessit. Proceres quidem his diebus ad consilium si convenissent, pars hoc, pars illud eligentes, nunquam in bonam convenerunt sententiam. Magis verò de simulatibus domesticis, quam necessitate reipublicæ, consultabant. Sed quid utile vel arcanum decrevissent, ad Danos statim per proditores deferebatur. Nam præter

R r r r

proditorem

proditorem Elfricum, fuit in arte proditiōis Edricus comes Merciorum improbè profectus, fex hominum, *capitulo ut suprà*. In ejus autem loco surrexit et alter potens proditor comes Godwinus, qui, sicut Edricus regem Eadmundum ad mortem prodidit, apposuit et iste fratres ejus Ethelredi filios, ut Danis placeret, etiam de mundo delere, vel à regno penitus exterminare. Rex etiam de proditiōe habuit Haroldum filium Godwini suspectum, quòd sui generis heredes per illum debitâ successiōe regni, post suum obitum, privarentur. Quod utique factum est. Nam eodem die quo sepultus est rex, Haroldus, ut præmittitur, diadema regni suo proprio capiti imposuit, anno Dom. MLXVI. quem Willelmus Bastard, ut præmittitur, simul vitâ privavit et regno. Cetera usque ad mortem regis David suprà patent. Huc usque Scriba clarè. Cetera sunt Scriptoris, Anno Domini MC. &c. Unde versus:

*Hactenus auctorem DE FORDUN sume JOANNEM:
Hinc opus auctoris et scriptoris superextat.
Alternativè scriptor nonnulla priori
Immiscet parti, protractu marginis, aptè
Intitulata tamen: quos Christus protegat. AMEN:*

JOANNIS FORDUNI
Scotichronicôn Supplementum.

CAP. XXIV.

*De episcopis Kilreymonth, id est Sancti Andreae, à tempore expulsionis
Pictorum usque nunc.*

SED quia, ut præmissum est, sanctissimus rex David episcopatus ampliavit et fundavit, visum est mihi conveniens, etsi non distinctè de aliis, saltem de episcopis Sancti Andreae hîc aliqua successivè à tempore regis Kenedi filii Alpini, primi Scotorum monarchæ, qui Pictos et eorum gesta evacuavit, usque præsentem diem inserere; potissimè cum quilibet eorum qui pro tempore fuerat, non tanquam primas, sed primus et præcipuus in regno habeatur; ne, si sparsim juxta annales inserantur, eorum notitia tepidiùs à quærentibus inveniatur. Primus, ut reperi, fuit Fothad, * qui ab Indulfo rege expulsus fuit, et post expulsionem ab episcopatu vixit octo annis. De quo sic reperi in circumferentia textûs argentei evangeliorum, adhuc in Sancto Andrea servati, insculptum;

*Hanc evangelii thecam construxit avites †
Fothad, qui primus Scotis episcopus est.*

Deinde Kellach: post quem Malifius, qui octo annis stetit episcopus. [Iste ‡ Malifius, ut legitur in vita gloriosi ac eximii confessoris beati Duthaci, discipulus fuit beato Duthaco in Hibernia. Cui beatus Duthacus vaticinando futurum episcopum Scotorum se dixit; quod et adimpletum est:] Dehinc secundus Kellach filius Ferdlager, qui fuit primus qui adivit Romam pro confirmatione, et post confirmationem vixit xxv. annis. Dehinc successivè Malmore; Malifius secundus, Alwinus, qui tribus annis stetit episcopus; Maldwinus filius Gillandris; Tuthald quatuor annis; Fothad † secundus, Gregorius*, Cathre, Ed-

* Ita MS. Coll. Edinb. epitome Passet. et edit. Hearñi: suprâ tamen lib. iv. cap. xvij. disertè dicitur Kellach fuisse episcopus de Kilreymonth tempore Gregorii regis, hoc est, ad minimum lx. annis ante Indulsi tempora. At sibi constat libri Cuprensis scriptor, lib. xli, cap. i. "Fiat hîc, inquit, in nomine Domini, primus liber extravagans, separatim et per se, de episcopis Kysremonth, id est Sancti Andreae, qui semper in suis titulis dicebantur EPISCOPI SCOTORUM, usque tempora regis Willelmi. Et ideo visum est mihi conveniens, de ipsis successivè, à tempore regis Kenedi primi monarchæ utriusque regni, Pictinæ viz. et Scotiæ, quæ nunc unum, Scotorum scilicet, regnum efficiunt, qui Pictos et eorum gesta evacuavit, usque in præsentem diem inserere; potissimè cum quisquis eorum qui pro tempore fuerat, et erit, non tanquam primas, sed primus et præcipuus in regno habeatur; ne, si sparsim juxta ordinem annalium inserantur, eorum notitia tepidiùs à quærentibus inveniatur. Primus fuit Kellach: secundus Fothad, qui, postquam magno tempore episcopavit, ab Indulfo rege expulsus est, et post expulsionem vixit octo annis, et obiit quarto nonas Maii. Quidam tamen tenent quod fuit primus episcopus. De quo sic reperi in circumferentia, &c." † Aviti, Wintonus. ‡ Uncinulis inclusa desunt in MSS. Coll. Edinb. et Cupr. † Fothald, MS. Coll. Edin. et edit. Hearñi. * Girich alias Gregorius, lib. Cupr.

marus et Godricus obierunt electi. Anno Domini MCIX. Turgotus Prior Dunelmensis electus est in translatione Sancti Augustini, et consecratus stetit episcopus fere septem annis. * Anno Domini MCXVII. Eadmundus Cantuariæ monachus electus est; sed, depositâ voluntate episcopandi, ad claustrum suum reversus est. Hic tamen in vita Sancti Anselmi vocat se Eadmerum; qui etiam dictavit et scripsit vitam Anselmi. Anno Domini MCXXII. electus est Robertus, Prior de Scona, in episcopum, ad instantiam regis Alexandri I. Qui terram quæ Cursus Apri dicitur, quæ ab ecclesia Sancti Andreae ablata fuerat, ex integro restituit, eâ conditione, ut ibi constitueretur religio, ut per regem Alexandrum præordinatum fuerat, et per regium equum Arabicum, cum proprio fræpo et sella, opertum pallio grandi et pretioso, cum scuto et lancea argentea, quæ nunc est hasta crucis: quæ omnia præcepit rex coram magnatibus terræ usque ad altare adduci, et de prædictis libertatibus et consuetudinibus regalibus ecclesiam investire fecit et fasiri. Quam donationem David frater ejus, tunc comes, ibi præsens affirmavit. Consecratus fuit idem à Thurstino Eboracensi archiepiscopo, sine professione†, salvis utriusque ecclesiæ dignitate et apostolicæ sedis auctoritate. Stetit electus per biennium, consecratus stetit xxxv. annis; et sic electus et episcopus stetit xxxvii. annis. Alibi sic reperi scriptum: Stetit electus per biennium, et consecratus stetit xxxii. annis; et sic electus et episcopus stetit xxxiv. annis, et obiit anno Domini MCLIX. et sepultus est in antiqua ecclesia S. Andreae, tempore Malcolm regis.

CAP. XXV.

De electione Sancti Walthevi, abbatis de Melros, ad episcopatum Sancti Andreae.

Roberto mortuo, ut scribit Jocelinus monachus Furnessii, vacabat sedes episcopalis Sancti Andreae in Scotia; populique petitio, cleri electio, principum assensus, sanctum abbatem Walthevum Melrossensem elegerunt in pastorem et episcopum animarum suarum. Venerunt igitur clerici capitanei, cum magnatibus terræ, satis instructi Melros, gratiâ sumendi et educendi secum electum suum: paterque abbas Rievallis, qui tunc casu affuit, injunxit eidem, ut obtemperaret electioni, subiret onus, susciperet et officium. Ille verò prætendebat imbecillitatem virium, et impotentiam sustinendi tanti ponderis negotium: indicavitque secretiùs abbati Rievallis, se non diu super terram victurum. Illis autem persistentibus in electionis factæ perficiendo proposito, et patre abbate in imperio suo, respondit Sanctus spiritu vaticinio et ore veridico; Exspoliavi me tunicâ meâ, quomodo induam illam? Jam pedes meos lavi, absit ut iterum pulvere secularis sollicitudinis inquinem eps. Et adjiciens, Credite mihi, inquit, quoniam eligitis et habebitis alium pontificem quàm me. Extensoque digito exteriori capitulari domo Melrossensi, designans ibi suæ sepulturæ locum; En hæc, inquit, requies mea: hîc habitabo quàm diu Domino placuerit, quoniam elegi

* Hic scripsit libellum de sanctitate S. Margarete reginæ, et de virtutibus sobolis ejus; qui etiam fuit confessor ejus. MS. Cupr. † Ut ibi protestatum fuerat, addit idem.

eam, in filiorum meorum consolationem. His dictis, negotium suspenditur, et suspensum sub induciis differtur, dilatum ad effectum non perducitur. Illo demum electioni nullatenus consentiente, alius, i. e. abbas Calcoensis, de quo post dicitur, eligitur: et Walthevus, in tempore à Domino constituto, in loco præmonstrato dormiens sepelitur. Hæc JOCELINUS.

CAP. XXVI.

De canonico nolente electioni de se factæ assentire.

QUID dicemus ad hæc? Nihil, inquit Augustinus, in hac vita facilius, maximè hoc tempore, et lætius ac hominibus acceptabilius episcopi dignitate, atque officio presbyteri. Sed vide quid sequitur. Si perfunctoriè atque adulatoriè res agatur, nihil apud Deum miserius. Nihil est, inquit qui suprà, in hac vita difficilius, laboriosius, periculosiusque episcopi aut presbyteri officio: sed nihil beatius apud Deum, si illo modo militetur quo noster imperator jubet. Hæc ille. Non ergo mirum, si Sancti unctione Spiritûs edocti sentiant, se in pontificali dignitate proficere posse, vel ne, sicut diversimodè in diversis exemplis subsequenter demonstratur. Scribit enim BARBASON, libro suo de apibus, quoddam apud S. Victorem Parisiis erat quidam canonicus, vitâ, genere et literis præcellens. Electus ergo in episcopum renuit, et pertinaci constantiâ, contra plurimorum et majorum prælatorum consilium, se subtrahit. Moriturus autem post multos annos, socius quidam ejus, qui eum multum dilexerat, adjuravit eum, quatenus ad ipsum, si Deus permetteret, resolutus morte rediret. Annuit ille, statimque defunctus est. Nec dies multi post mortem ejus effluxerant, cum ecce anima, secundum quod promiserat, rediens, eminens in pariete signum crucis impressit, dicens; Ne dubites aut vacilles in visu, sed quære quid vis, et me finas ad potiora transire. Mox socius ad visionem exultans, Sollicitus, inquit, valde fui, ne gravissimam ad minus poenam in Purgatorio sustineres, quia vitasti, contra majorum consilium, tam pertinaciter præsulatum, in quo, ad salutem animæ tuæ, tot et tanta facere potuisses. Cui anima; In me, ait, hoc ordinavit clementissima bonitas Salvatoris, quia ex tunc timui, et nunc scio, quoddam si episcopatus cathedram ascendissem, in perpetuæ damnationis periculum incidissem: et, hoc dicens, quasi ingenti coruscationis lumine pertransivit. Hæc ille. Simile legimus de quodam Priore Clarævallis, Galfrido nomine, qui, cum electus esset in episcopum Tornacensem, et ab Eugenio Papa, et abbate suo beato Bernardo, cogereetur onus episcopatus subire, prostratus ad pedes abbatis, et clericorum qui eum elegerant, in modum crucis, ait, Monachus fugitivus, si me ejicitis, esse potero, episcopus nunquam ero. Isti laboranti in extremis quidam monachus, ei carus, assidens, ait, Care frater, quia nunc corpore separamur, oro te, si potes salvâ Dei voluntate, ut statum tuum mihi post mortem reveles. Cui oranti, post mortem ejus, coram altari apparuit Galfridus, dicens, Ecce adsum frater tuus. Cui ille; Care socie, quomodo est tibi? Bene, inquit, est; sed revelatum est mihi à Sancta Trinitate, quoddam si promotus fuisset in episcopum, fuisset de

numero reproborum. Nec mirum, quia honores frequenter in pejus mutant mores. Unde dicitur;

*Plurima cum soleant hominum corrumpere mores,
Altiùs evertunt feminæ, census et honores.*

Nec hæc propterea scribimus ut præsulatum condemnemus, sed, ut in suo Pastoralis scribit Ambrosius*, magna sublimitas magnam debet habere cautelam, et honor grandis grandiori debet sollicitudine circumvallari; quia, cui plus creditur, plus ab eo exigitur; sicut scriptum est, "Scienti legem, et non facienti, peccatum est grande: et servus sciens voluntatem domini sui, si non fecerit eam, vapulabit multum." Ex quo patet, quòd quando constare poterit electo, quòd ejus ad præsulatum assumptio placeat Deo, quamvis aliàs onus prælationis fugeret, subire debet. Sicut legimus, quòd quondam ecclesia Cenomanensis multo tempore sine vero vitæ pastore languerat, et, mortuo episcopo, electionis dies instabat. At quoniam vix est congregatio aliqua in personis adeo desolata, quin unum saltem habeat qui, filiali pietate, de maternæ defectu ecclesiæ doleat, et gaudeat de profectu,

CAP. XXVII.

De canonico per inspirationem consentiente.

QUIDAM ipsius ecclesiæ verè canonicus, ad quandam famosissimæ sanctitatis reclusam, pro digno episcopo eligendo, petiturus, accessit. Cujus precibus illa commota, ab oratione conversa dixit; Carissime, ego rapta in cælum vidi quia beata virgo Maria, patrona ecclesiæ, prolato negotio ad pedes filii rogatura processit. Cui filius dignanter assurgens, Tuum, inquit, erit, mater et domina, statuere quemcunque volueris. Secedens ergo mater Christi, cum angelis sanctis quasi de negotio tractatura, tandem reversa dixit; Placet mihi, fili, de consilio † beatorum, Mauritium quondam archidiaconum Trecaensem in episcopum præfici Cenomannis. Et filius, Dignè, inquit, elegisti: sic fiat. Et mox reclusa canonico, Vide ergo, carissime, ut secretum habeas quoad ‡ usque factum sit quod vidisti. Hic Mauritius archidiaconus circuibat diocesim pedes, et eam in solo baculo prædicationis visitabat. Archidiaconatu postmodum derelicto, monasterium nigrarum monialium, quarum elemosinis nutritus fuerat adhuc puer, expetiit, ut eas ad emendatiorem vitam corrigeret, et rudem pro tempore terræ populum prædicationibus erudiret. Nec eum fefellit effectus. Quid plura? Ad electionem ventum est Cenomannis. Electi sunt duo, præpositus scilicet et decanus: quorum primus vir sensatus erat et nobilis; alter vero literatus et dives. Neutro igitur alteri volente cedere, dixit decano præpositus, Mihi quidem episcopatum expedire non video; sed nec tibi. Mihi sufficit honor, tibi divitiæ. Cedere tibi nolo, nec tu mihi. Nihil ergo restat, nisi jam in parte dilapidatam ecclesiam, per nostrum litigium funditus enervari. Vellem igitur,

* G. i. e. Gregorius, MS. Cupr.
† Quod ad, ibid. et MS. Coll. Edinb.

* Vera, ibid.

† Collegio presbyterorum, pro consilio beatorum, edit. H.

si velletis et vos, ut inter nos virum probatum et humilem concorditer postulemus, qui confusionis nostræ ruinas velit et valeat restaurare. Ecce venerabilis ille Mauritius, vir in omni norma justitiæ singulariter decoratus, qui etiam totum mundum posset dignâ providentiâ gubernare. Præsto sum cum meis omnibus tantum hominem postulare, et credo certiùs quòd Deo et salutis suæ adversabitur contradicens. Mox decanus subridens; Sic fiat, inquit, sed hac conditione, si idem episcopatum acceptare noluerit, mihi cedat. Cui mox præpositus exultabundus inclamat, Ratificetur et fiat. Et mox facta postulatio consensu omnium est firmata. Decanus præsumebat, nunquam acceptare Mauritium præsulatum: præpositus verò, digniùs præsumebat sanctum virum, Christi amore coactum, propter salutem multorum, non audere respicere tantum oblatum. Missi ergo duo canonici invenerunt eum, secundum quod solebat, in via peditem, ad prædicandum euntem. Literis suæ vocationis ostensis, respondit ille, Ibitis ad hospitium vestrum, vespere, finitâ * prædicatione, redibo, et mane, quod Dominus dederit, respondebo. Actum † est sic. Redeuntibus illis ad hospitium, processit ille, prædicavit, auditit impransus confessiones usque ad vesperam. Redit domum; salutat hospites; incœnatus oratorium petit; pernoctat cœlebs in precibus. Respondit mane canonicis; Consilium Dei et matris ejus est. Negare non convenit quod offertis. Quid plura? condigno receptus honore cathedratur, consecratur, et tanto regimine claruit, ut infra quingentos annos præteritos similis ei fuisse non creditur.

CAP. XXVIII.

Quomodo Waltheyus Sanctus episcopari renuit.

SICUT igitur iste Mauritius, ut æstimo, Spiritu Sancto revelante, præcivit se non debere restituisse vocationi suæ; et canonicus de Sancto Victore cum salute propria consentire dedignasse ‡; sic Waltheyum, eodem Spiritu informatum, reor, de non acceptando episcopatu, sed illum potius fugiendo, meliorem contemplationis partem, cum Maria, elegisse, ab eodem nequaquam auferendam: quia, juxta dictum Jocelinum, cum idem Waltheyus, canonicus existens regularis, Prioris adhuc officio in Kirkhame sine querela fungeretur, crevit et crebuit circumcirca ejusdem religionis fama, aromatizans salutaris suavitatem odoris. Hujus haustu † attracti clerici Eboracensis ecclesiæ et diocesani magnates illius provincie, cum vacaret archiepiscopalis * sedes, in archiepiscopum illum libenter eligerent, si principis assensum haberent. Rex enim Stephanus, licet eum diligeret et veneraretur, sciens eum virum justum et sanctum, timuit tamen ne, si archipræsul efficeretur, regi David faveret, et cum eodem, secundum posse, foveret partes Henrici adversarii ejus, cui sceptrum Angliæ jure hereditario competeat. Hac de causa, non solum electioni ejus assensum non præbuit, sed ne id fieret omnino prohibuit. Quidam tamen optimatum

* *Facta*, MSS. Coll. Edinb. et Cupr. † *Factum*, ibidem. ‡ *Dignasse*, MS. Coll. Edinb. *noluisse*, Cupr. † *Hasta*, MS. Coll. Edinb. * *Episcopalis*, ibid. *metropolitana*, MS. Cupr.

qui erant à secretis regis ipsum super hoc sæpius convenerunt, et ad hoc, ipso Priore ignorante, inclinare studuerunt. Unde quadam vice comes Albemarlæ, consanguineus ejus, conveniens virum, inter loquendum dixit ad eum; Quamdiu latitando in antro claustris tui, proficiam nostram inhonoras objectione tui? Abi è conventu; effer te in publicum: frequenter donis et promissis nancisci satage familiaritatem et amorem regis, gratiam consiliariorum ejus, et auxilium, ut, ad decus et exaltationem generis tui, episcopatum acquiras. Qualemcunque cautionem volueris, præstabo me tibi impetraturum à rege Eboraci archiepiscopalem cathedram, si mihi concesseris villam Shireburniam tantum, in vita mea de te tenendam. Quo audito, vir sanctus, in spiritu vehementi prius comitem redarguens, et de periculo hæreseos simoniacæ insimulans, inter cetera correptoria subintulit dicens, non ob consanguinitatem promotionis meæ quæris sublimitatem, sed potius tuam transitoriam utilitatem; nec honorem meum, sed tuum lucrum. Fixum ergo teneas, te nunquam me visurum cathedræ pontificali præfidentem. Comes, vatidico hoc verbo, velut telo, percussus, cum rubore recessit, et verbum, ex ore Sancti prolatum, perpetuâ veritate subnixum stetit. SCRIPTOR.

CAP. XXIX.

Quomodo, ne episcopus fieret, monachum se fecit Hugo.

NE igitur blandientis seculi alluderetur episcopalis dignitatis fastigiis tumentibus*, arctiorem regulam statuit in animo experiri, sicut infra dicetur; et, ad modum venerabilis Hugonis Cameracensis decani, viri in omnibus honestate et generis nobilitate clarissimi, qui, cum in diversarum ecclesiarum episcopatibus se principari formidavit, nec posset subterfugere sedis apostolicæ jussioni, omnibus derelictis monasterium ordinis Cisterciensis in Vacellis ingredi cogitavit. Cùmque, proposito declarato, accipitrem peroptimum, quem habebat, multi nobiles peterent, mirâ curialitate dissimulavit; et veniens ad portam cœnobii, monachus mox futurus, accipitrem pedum vinculis solvit, et ad auras liberè avolare permittit, dicens;

*Hic te dimitto laxum; placidâque remitto
Libertate frui, pro bonitate tui.*

Nec mora; multi, dimissum accipitrem capere vel revocare conantes, frustrati sunt, quia nusquam comparuit. Et hoc quidem in moribus aliquando dispensatione Dei permittitur perfectis, ut in avibus cœli ludant horis et temporibus congruis, ne temptationum diversarum fluctibus subruantur. Hic receptus in monachum, sed et in mensa novitius sedens, passerem, advolantem ad manus ejus, panis minutis pascere solebat: super quo à magistro novitiorum lepide semel redargutus, his versibus passerem, secundum consuetudinem secum garrientem, alloquitur, dicens;

* *Timentibus*, edit. Hearnii.

*Passer abi, nec habe mirum, quòd abire rogaris.
Ætas, ordo jubet me mihi, non tibi me.*

Hic in antea forma et speculum conversandi factus consociis, maluit esse novissimus et abjectus in domo Domini, et sub regula latere habitu monachali, quam in tabernaculis potentum et peccatorum pontificali insulâ decorari. Sic et noster Walthevus fugiens prælationem, nesciens et invitè subivit eam, sicut in sequentibus declarabo. JOCELINUS. Augebatur de die in diem contemptus mundialis pompæ in corde viri, et desiderium cœlestis patriæ accrescens animo, statuit desiderio diutino cum circumspeditionis deliberato libramine *, religionis arctioris se velle viam arripere.

CAP. XXX.

Quomodo Walthevus de canonico se monachum fecit.

VILLE sibi adjacebat de minoribus ad majora conscendere, et cum beato Job per singulos gradus suos Deum pronunciare: desiderabat de canonicatu ad monachatum, et maximè Cisterciensis ordinis, qui sibi videbatur ceteris austerior et arctior, habitu et actu progredi. Sed verebatur, ut referre solebat, virium suarum imbecillitati, tali et tanto oneri minùs competenti †. Consuluit ergo crebrò super hoc magni consilii Angelum devotè, ut spiritu consilii et fortitudinis illustraret et corroboraret spiritum suum, ad eligendum sapienter et tenendum fortiter quod salubrius foret animæ suæ. Timebat ne fortè angelus Satanæ, qui se sæpe transfigurat in angelum lucis, in calice aureo venenum sibi propinaret, et, sub ascensûs annis, quod in pluribus perpendit et perspexit ‡, præcipitium palliaret. Sed cum columna cordis staret immobilis in tali proposito, intellexit vir spiritualis ad hoc corde conceptum se visitatum et invitatum à Domino: et sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, sic anima ejus ad Deum fontem vivum. Et continuo Wardoniam se transtulit, ingressu monachatus petito et impetrato, habitum mutavit et probatorium intravit. Quod audiens comes Simon frater ejus germanus, irâ totus incanduit, et illum sibi et cunctis amicis suis pronuncians perditum, totique cœnobio de Wardonia cum juramento terrifico consensorium, si illum ulterius retinerent, minabatur incendium. Abbas autem et conventus de Wardonia, agnoscentes comitem præfatum ad malum proclivem, et iram ejus ut leonis fremitum, formidabant sese incurfuros per illum suæ domûs damnum perniciosum. Cointrato † tandem consilio prudentum, ipso consentiente ob temporis malitiam mitigandam, donec transfret iniquitas, miserunt eum Rievallem, suam viz. matrem, in quo loco, vel ejus vicinia, præfatus comes nullam nocendi vel efficacem habuit prohibendi potestatem. Cum itaque in probatorio peregisset aliquanti temporis spatium, antiquo serpente sibilante, ordinis arrepti observantia vertebatur illi in fastidium. Videbatur illi potus et cibus insipidus, asper et vilis vestitus, labor manualis durus, vigiliarum et psalmodiæ protelatio gravis,

* *Libentissime*, edit. Hearnii. † *Nimis incompetenti*, MS. Coll. Edinb. ‡ *Al. prospexit.* † *Communicato*, MSS. Coll. Edin. et Harl.

ac totus ordinis tenor nimis austerus. Recogitans autem annos pristinos in canonicatu vel * prioratu suo, persuasum habuit in mente, institutiones illorum, licet leniores, discretionis tamen viciniore esse, ac per hoc salvandis animabus aptiores. Cum autem in corde hujusmodi serpere sensisset venenum, jugis ac devotæ orationis opposuit antidotum. Sed cum nec sic minueretur temptatio, sed potius cresceret, ita ut ordinem Cisterciensem deserere, et ad canonicatum reverti, deliberasset, tandem, respiciente Domino in se, confusus erubuit, et contra faciem suam se statuit.

CAP. XXXI.

Quomodo, de temptatione ereptus, abbas efficitur.

QUADAM namque die, pulsante signo ad horam canonicam, egressus, secundum ritum, novitiis ceteris, solus in cella remansit, et, impetu Spiritus ductus, in ostii limine se projiciens, caput, scapulas, brachia, ventrem intro, nates, coxas, tibias ac pedes extra posuit, et orans cum lacrimis dixit; Deus omnipotens, omnium conditor, omnium et dispensator †, utrum voluntati tuæ placeat, ut in monachatu maneam, aut ad canonicatum redeam, da ostensionem: et aufer à me animam meam affligentem temptationem. Cum hæc et hujusmodi proferendo, Deum deprecaretur, subito, nullum videns, nullum tactum sentiens, divinam tantummodo gratiam et virtute vectus ad sedem, in qua meditari et legere solebat, transponitur. Ab illa hora quamdiu vixit, tali temptatione caruit, et quicquid austerum et grave videbatur in ordine sibi leve ac levius deinceps fuit, quia jugum Domini suave ac onus ejus leve sensit. Sic, sic Christus noster Helisæus, quicquid in olla cordis electi sui amarum sapuit, injectam farinulam gratiæ suæ dulcoravit. Miro moderamine mirabilis Deus hunc, quem ad regimen animarum provehere disposuit, hac temptatione fatigari permisit, ad coronæ videlicet augmentum; et, qualiter temptatis et afflictis compati ac misereri deberet, proprium edoceret ‡ operimentum. Venerabilis igitur Walthevus, erutus rudibus temptationum, instar jugeris optimi, opimum fructum in agro Dominico deinceps protulit; et tractus à sponso in odorem unguentorum ejus, velociter ac delectabiliter cucurrit. Post anni ergo circulum in probatorio expletum, juxta regulam beati Benedicti, habitu et actu induit monachatum: et, ut breviter dicam, totius sanctitatis in se evidens expressit exemplum. Circa idem tempus Richardus primus abbas de Melros, vir vitæ insignis, abbaciæ renunciavit, et Walthevus unanimi consensu cunctorum electus, quamvis nimium renitens, virtute tandem obedientiæ à patre abbate constrictus, in pastoralis cura illi successit, anno D. MCXLVIII. Dilectus et electus Domini Walthevus abbas effectus, nomen † re, et officium opere et veritate adimplevit: quia non in eo magni umbra nominis, sed veritas apparuit. Comes verò Simon frater ejus, cum ab eo sæpius corripitur * ob nimios excessus ejus, rubore salubri perfu-

* Et pro vel, MS. Harl.

† Dispositor, edit. Hearn.

‡ Edocens experimentum, ibid.

† Enim re, ibid.

* Corrigeretur et corripitur, MS. Harl.

sus, vitam correctoriam arripuit, pro præteritis piaculis perpetratis pœnitens, et à perpetrandis abstinens, pro eorum expiatione, consultatione sui fratris, monachis ordinis Cluniacensis monasterium Sancti Andreæ Northamptoniæ, et monasterium sanctimonialium extra oppidum fundavit, redditus ampliavit, atque multa bona contulit. Cœnobium etiam Cisterciensis ordinis, scilicet Saltreiam, fundavit; abbatem et conventum de Wardonia, ab abbate Simone sancto viro directum, ibidem locavit. Tandem, more Christiano, facto testamento, in dicta ecclesia Sancti Andreæ, quam fundaverat, humatus requiescit. Cujus epitaphium his versibus quidam, et quod miles in armis strenuus, sapiens et pulcher erat, describens, sic ait:

*Dantur item * fato, casuque ruunt iterato,
Simone sublato, Mars, Paris atque Cato.*

CAP. XXXII.

Quod hortatu Walthevi Henricus comes, et Malcolmus filius ejus, fundaverunt cœnobio.

ALIUS autem germanus sancti abbatis, Henricus nomine, comes de Huntingdon, filius David regis, obtemperans ejus hortatui, præclaram abbaciam, vocabulo Holmcultran, quam pater ejus fundavit, amplis possessionibus locupletavit: conventum de Melros assumptum per abbatem Walthevum illuc destinavit, cui virum vitæ venerabilis, Everardum nomine, ab eis electum abbatem præfecit. Erat idem Everardus à pueritia divinis obsequiis mancipatus in canonicatu, virum Dei præ ceteris † canonicis arctius amans in Christo, et ad monachatum secutus, in Melrosensi cœnobio ejusdem capellanus, conscius secretorum Sancti est effectus. Hic multis annorum circulis vivens, domum, cui præfuit, interiùs ad magnæ religionis culmen erexit, et exteriùs, prædiis et possessionibus ditatam, in altum provexit: sicque plenus dierum et virtutum, in senectute bona ibidem in Domino requievit. Rex autem David, diversorum ordinum ac multiplicium religionum in terra sua fundator devotus, ac multorum monasteriorum plantator egregius, eodem sancto abbate ipsius privigno ‡ persuadente, in Moravia cœnobium construxit, Kinlos nomine, et abbatem et conventum de Melros illuc adduxit †. Sed priusquam locum illum, sicut disposuerat, attolleret in sublime, mors festina nimis regem de medio tulit. Ada etiam comitissa conjunx fratris sui Henrici, post obitum mariti, ad instigationem, ut dicitur, ejusdem abbatis Walthevi, Cisterciensis ordinis fundavit monasterium monialium de Haddingtonia. Malcolmus verò rex, nepos abbatis sancti, in pueritia et juventute, ante regnum, et in regno constitutus, monitis ipsius et imperio obsecundans, vitam suam ad ejus arbitrium ac mores composuit, domum et regnum disposuit. Extans enim æquivolus, justitiæ judicium equilibre inter virum et virum tenuit, censuram legum inflexibilem adversus

* *Idem*, editio Hearnii. † *Præceptis*, ibid. ‡ *Privilegio*, MS. Coll. Edin. et edit. Hearnii; sed monente viro doctissimo J. G. A. emendavimus. † *Perdixit*, MS. Harl.

latrones, prædones et proditores exercens, secundum apostolum, se non sine causa gladium portare, opere probavit. Ceterum quod religionis, quod sanctitatis, quod morum, quod virtutis, sub habitu seculari exercuit, virginitatis decus, usque ad tumulum perseverans, Deo præsentavit. Hic ad nutum abbatis sancti, patrui sui, abbaciam ordinis Cisterciensis fundare promisit, locum providit, et Cuprum vocabulo assignavit. Sed tamen, ob quædam negotia inevitabilia emergentia, aliquantulum opus differre commodum duxit. Quocirca abbas interim metas * vivendi faciens, illuc abbatem et conventum non direxit, sed successori suo illud peragendum reliquit: fundatur enim anno Domini MCLXIII. † Nullatenus Sanctus iste Walthevus in hac parte à principio præmii privatur, cujus hortamento, sive incitamento, hi præclari principes præmissi ad opera tam memorabilia perficienda efficaciter inducebantur. Hic quatuor cœnobîa, quasi quatuor flumina de Paradiso, Cisterciensis ordinis, in ablutionem peccatorum et animarum refrigerium, produxit fons vitæ per hujus servi sui Walthevi ministerium.

CAP. XXXIII.

De eleemosynarum ejus operibus.

LICET prædictarum et aliarum virtutum conventus in hoc Dei homine suæ mansionis stabile construxerat habitaculum, misericordia erga pauperes et infirmos ipsum sibi sic vendicavit totum, quasi natus ad ejus solius obsequium, exercitium et usum fuisset. Merito proinde illi congruit quod beatus Job de se sententiosè pronuntiando dicit, *Mecum crevit miseria, et ex utero egressa est mecum.* Unde vir sanctus non solum sanus, verum etiam multoties laborans in infirmitate, quandoque ‡ baculo innixus, quandoque ‡ filiorum ulnis sustentatus, infirmitoria, non solum monachorum et converforum, sed et pauperum, et hospitum visitare quotidie consuevit; et à singulis sciscitatus quid appeterent, quo indigerent, et unicuique quæ necessaria erant utrique homini diligenter administrari fecit. Omni tempore, et maxime famis prævalentis super terram, cum innumera multitudo pauperum, vitæ suæ consultura, conflueret ad Melros ob vitæ necessaria sive victualia percipienda, vir Dei non parcens bobus et ovibus vel porcis, omnium inopiæ, prout potuit, subvenire solebat. Unde et cum egenorum victualia deficerent, abbatis sufficientia, ipse fons misericordiæ, sæpius copiosâ sui largiflui muneris miraculosè satis adimplevit affluentiam, sicut sequens declarabit narratio. Quodam tempore, ingruente extinctionis famis calamitate, confluxerat ad Melros inopum turba copiosa, ut putabatur, numero quatuor millium, construxeruntque sibi tuguria seu tabernacula in campis et silvis circa cœnobium, ad spatium duorum miliarium. Abbas, more solito, cum quibusdam fratribus et cellerario, nomine Tyna, re et cognomento Bono, exiit ut videret multitudinem hanc magnam. Quam ut vidit, lætabundus ait; Quam terribilis est locus iste! verè castra Domini sunt hæc †: et subjungens, Misereor,

* *Metam*, MS. Harl. † MCLXIII. edit. Hearnii, at non nisi post decimum abinde annum avo suo successit Malcolmus rex. ‡ *Quamlibet*, pro *quandoque*, edit. H. † *Hic*, exemplar Hearnii.

inquit,

inquit, super turbam hanc, et, quid ponam ante eos, ad manum non habeo. Magnopere curandum est, ut usque autumnum victualia habeant; ne, quod absit, inediâ deficiant. Spiritus induit prædictum cellerarium, utpote virum misericordiæ, et ideo abbati carissimum, taleque Sancto dedit responsum: Habemus, pater carissime, pecora plurima, boves pascuales, oves, verveces, et porcos pingues, casei et butyri non modicam quantitatem. Mactabimus animalia, apponemus et reliqua libenter, et liberaliter in victu eorum expendemus omnia. Panis tantum penuria cor meum tangit et angit, quia, frugibus nostris penè cunctis expensis, portio permodica in horreis duarum grangiarum, scilicet Heldun tritici usui conventus pertinentis, et Galtanefide filignis familiæ reservandæ, adhuc remansit. Pius ergo pater cellerarii verbis adgaudens, obstipo capite gratias multas egit illi, et benedixit illum in nomine Domini.

CAP. XXXIV.

Quomodo Sanctus duorum horreorum fruges sequestratas benedixit, et ipsas multiplicavit.

PErrexit deinde abbas, comitante cellerario, ad grangiam de Heldun, et, ingressus horreum, baculum, quem manu gestabat, gelimario * infixit, genua flexit, signo crucis edito messem illam benedixit, et recessit. Deinde ad Galtanefide abiit, et eodem modo, quod ante fecerat, iteravit; cellerarioque dixit, Disperge nunc, et da nobis et pauperibus securè, quia Deus incrementa dabit et augebit et multiplicabit sufficienter necessaria, nostrorum et pauperum usibus. Res mirat† et rara! fruges, quæ in utriusque horrei angulis continebantur, non censebantur sufficere victualibus duarum hebdomadarum circulo, trium mensium protendebantur spatio, velut inconsumptibiles, et in eodem suo permanentes, speciem farinulæ viduæ Sareptanæ præferentes, usque ad novorum fructus delibatam perceptionem. Ex quo verò novarum frugum suffecit assumptio, præscriptarum frugum apparuit consumptio: sicut quondam manna, quod filios Israël quadraginta annis pavit in deserto, post ingressum illorum in terram repromissionis, et novorum perceptionem, illis defecit. Dehinc post memorabilium, immò mirabilium, miraculorum perpetrationem, ut patet in libro vitæ suæ, et post mortem conscripto, tertio nonas Augusti, die sciz. quâ inventio Sancti Stephani promartyris celebratur, anno Domini MCLX. transivit de mundo ad patrem, de fide ad faciem, de spe ad speciem †, de umbra ad veritatem, de stadio ad bravii coronam, et de præsentis vitæ miseriam ad indefectivæ vitæ gloriam æternam. Gaudeat nunc sancta mater ecclesiæ Scoticana super filio suo, post naturæ debitum solutum, futuræ jam resurrectionis simulacrum representando præferente, fidem incorruptionis post mortem prædicante, hæreticorum, resurrectionem corporum negantium, vesanam assertionem destruyente. Glorietur, ut dignum est, Dunelm. ecclesiæ, ejusdem matris ecclesiæ Scoticanæ, olim

* Id est, manipulorum acervo, *gelims* enim est manipulus.
Hearnii. † *Spectaculum*, ibid.

† *Res mirabiliter rara*, ed.

fidissimâ fide à regibus Scotorum fundata, dotata et dicata, super corpore, omni corruptione carente, sanctissimi confessoris atque pontificis Cuthberti. Sic et Melrossensis abbatia ex incorrupta gleba Sancti Walthevi abbatis, ejusdem sancti præsulis socii. Sanctus namque Cuthbertus in Melros monachatum subiit, quem in religione et moribus Sanctus Bosilus abbas Melrossensis docuit et instituit, ubi post hoc S. Walthevus abbatis officio præsuit. Uterque operibus misericordiæ fuit deditus, in religione perfectus, sanctitate perspicuus, virtutibus plenus, miraculis mirificatus, theoriis sublevatus, corporis et incorruptione glorificatus. Exultet Scotiæ genus regium universum habendo talem tantumque cognatum, parentem et patronum. Sed et vos omnes, Melrossenses cœnobitæ, gaudete in Domino, qui jam melle et rore perfusi calico, mellifluum patrem præsentem habetis quodammodo præ oculis, similiorem soporato quàm defuncto. Iterum dico, gaudete, quia pater vester, immò et noster, inductus† in splendoribus Sanctorum, similis illis in gloria potentior effectus est, ad impetrandum quæ nobis necessaria sunt ad salutem : ergo

*Melros mellita sic est non fellea vita,
Jure vocatur ita, patre potiore potita.*

CAP. XXXV.

De electione ad episcopatum S. Andreae Ernoldi abbatis Kalcoviensis,

ANNO Domini MCLX. electus est Ernoldus Kalcoviensis abbas in episcopum Sancti Andreae, die Sancti Bricii, quæ hoc anno Dominicâ die evenit, et in sequenti die Dominicâ consecratus est in veteri ecclesia ejusdem, à Wilhelmo Moraviensi episcopo, sedis apostolicæ legato, astante rege Malcolmo. Cui ad abbaciam de Kalco successit Johannes ejusdem ecclesiæ cantor, in vigiliâ Sancti Andreae electus, et in die Epiphaniæ ab Herberto Glasguensi benedictus. Eodem anno episcopus Ernoldus‡, cum rege Malcolmo, fundavit ecclesiam magnam S. Andreae. Qui stetit episcopus per unum annum et decem menses et xvij. dies, et moritur idus Septembris, anno Domini MCLXII. Cui successit Richardus, regis Malcolmi capellanus, electus A. D. MCLXV. et consecratus apud Sanctum Andream ab episcopis regni Dominicâ in ramis palmarum, quinto scil. kal. Aprilis, astante rege. Electus stetit per biennium, et confirmatus xij. annis et uno mense, et tertio nonas Maii obiit in infirmitorio canonicorum, in dierum plenitudine et vitæ sanctitate. Unde de his tribus episcopis præcedentibus, in antiqua ecclesia tumultatis, tabularis * scriptura sic se habebat :

*Qui peregrinus ades, sta, respice primo Robertum,
Ernoldum reliquum; circumdat turba Richardum
Ultima; pontifices quondam, cæli modo cives.*

Eodem anno magister Johannes dictus Scotus electus est ad episcopatum S. Andreae, sciz. A. D. MCLXXVII. rege Wilhelmo totis viribus renitente,

† Indutus, MS. Coll. Ed.

‡ Factus domini Pape legatus, addit MS: Cupr.

* Tabularum, MSS. Harl. et Coll. Edin.

* Tabularum

Hugonem capellanum suum, regiâ fretus potestate, in ecclesia Sancti Andreae, ut voluit,* episcopum consecrari fecit. Hinc autem † gravis contentio et periculosa divisio emerfit, sicut in sequentibus patebit: quia, quamvis Scotus sit vocatus, tamen in veritate Anglicus natus fuit in villa quæ dicitur Podoth, infra comitatum Cestriæ. Qui artibus liberalibus primitus Oxoniæ, deinde Parisius, vacabat. Et non solum in artibus liberalibus, sed etiam in physica, postremum in theologia, à cunctis regere dignus videbatur. Cum autem à scholis reversus esset, et per aliquantulum temporis in domo paterna cum suis moram fecisset, Scotiam personaliter adire, et limina Sancti Andreae apostoli disposuit visitare. Ubi ab episcopo honorificè susceptus, jam non hospes et advena, sed ut civis et indigena, post mortem archidiaconi, archidiaconatum est adeptus. Et non post multos annos, post decessum episcopi, statuto electionis die, congregatis omnibus qui interesse tenebantur, præsentem etiam legato domino Johanne de Cælio monte cardinale, à latere domini Papæ in Scotiam specialiter directo, Spiritus Sancti invocata gratiâ, vota sua, tam singuli quàm universi, in archidiaconum transfulerunt, et eum comiter, sine aliqua contradictione, ‡ in episcopum elegerunt.

CAP. XXXVI.

Quomodo rex Willelmus eum ab episcopatu expulit, et curiam Romanam propterea appellavit Johannes.

TUNC temporis Willelmus rex Scotiæ, audito quod archidiaconus, ipso inconsulto et nullum præbente consensum vel assensum, in episcopum eligeretur, agrè tulit, et, rancorem animo conceptam dissimulare non sustinens, in hæc verba prorupit: Per brachium Sancti Jacobi, (sic enim jurare consueverat) me superstitè, episcopatum S. Andreae nunquam gaudebit, nec in ea sede principatum obtinebit. Mox ergo res et redditus episcopi confiscantur, et tam ipsum, quàm omnes alios, eum quovis consanguinitatis vel familiaritatis titulo contingentes, exilio rex jussit addici. Quid igitur ageret, vel quo se verteret, servus Christi non habebat. Nam cum infra patriam non permetteretur remanere, necessariò compellebatur exulare. Solum igitur et singulare sibi superesse refugium perpendit, sedem apostolicam appellare, et tam se, quam causam suam, protectioni domini Papæ committere. Exilium subiit quarto anno post exilium Sancti Thomæ Cantuariensis archiepiscopi. Limina igitur apostolorum, iter suum Domino dirigente, visitavit, et dno. Alexandro tunc temporis summo pontifici causam suam, utpote vir gnarus et urbanæ eloquentiæ, satis sapienter et efficaciter exposuit, de contingentibus nihil prætermittens, nec falsitatis quicquam admiscens, sed gestæ rei seriem ei seriatim exponens. Quibus auditis, dominus Papa non mediocri admiratione percellitur, quia vir talis et tantæ discretionis, et tam canonicè electus, tam facili, sine causa rationabili, repudiaretur, insuper et exulare compelleretur. Causam ergo suam justam justè tenendam suscepit; et consilium et auxilium fidele,

* De facto, addit MS. Cupr.

† Inde pro autem, id et MSS. Harl. et Coll. Edin.

‡ Prius Scotiatum, addit MS. Cupr.

secundum causæ suæ merita, promittit. De mandato igitur domini Papæ, Alexis sanctæ Romanæ ecclesiæ subdiaconus, et apostolicæ sedis nuncius, ut de facto ecclesiæ Sancti Andree cognosceret, Scotiam cum Johanne electo, et ab eodem Papa prius confirmato, rege Wilhelmo vix permittente, intravit: concessio dicto confirmato, ut pro dignitate ecclesiæ Sancti Andree, et regis honore, in sede episcopali, à quibus vellet episcopis, consecrari. Quem Alexis, domini Papæ nuncius, post multa consilia et multa gravamina, excommunicatis etiam quibusdam regis clericis, insuper et episcopatu S. Andree interdicti comminato, sed id fieri Johanne nequaquam consentiente, convocatis quasi omnibus episcopis, abbatibus, et notabilioribus clericis in dignitate constitutis, apud Edinburgh in ecclesia monasteriali Sanctæ Crucis, die Sanctæ Trinitatis, vj. idus Junii, à Matthæo episcopo Aberdonensi, ex mandato domini Papæ Alexandri, ad prænominatam sedem in antistitem magnifice consecrari fecit. Qui sic consecratus, et absque episcopatu se esse intelligens, extemplo, præ timore regis et indignatione regalium, provinciam† mœrens reliquit, et Romanam curiam repedando petiit.

CAP. XXXVII.

Quomodo septennio exul stetit in Romana curia, et non passus est regnum interdicto supponi.

UBI tamen aliquantulum temporis in curia, Papâ consulente et præcipiente, stetisset, timens ne forte domino Papæ vel alicui suorum oneri esset, licentiam postulat ad horam recedendi, et alibi quo Dominus permiserit perendinandi. Cui Papa: Mane nobiscum, ne timeas, et nusquam à curia divertere præsumas: ne forte, te absente, superveniant adversarii tui, à latere regis Scotiæ directi, qui te super multis articulis accusent, et non sit qui pro te se murum defensionis opponat, vel exprobrantibus tibi, pro te verbum respondeat. Quod si tibi necessaria deesse conquereris, non super his aliquatenus sollicitus vel perturberis. Quæ enim tuæ defunt necessitati, nostræ abundant et superabundant prosperitati*. Marisupium unum sit omnium nostrum. Interea dominus Papa regi literas transmittit monitorias et deprecatorias, ut episcopum repatriare concedat, et revertentem affectu filiali, sicut decet, honorifice recipiat: alioquin, ne tam iusta causa ecclesiæ per ejus neglectum deperire videatur, se severius acturum in brevi comminatur. Voluit enim Papa mitius se habere, quia rumor de veteri fecit eundem circumspectè futura præcavere, ne sciz. contingeret inter regem et episcopum, sicut paulo ante ad quatuor annos, quando idem de justitia fulminavit censuras contra Henricum regem Angliæ, cognatum ipsius regis Wilhelmi, ipse tamen contemptibiliter Thomam Cantuariæ archipræsulem, in gremio matris ecclesiæ, cujus jura tuebatur præsul, et crudeliter passus est occidi. Ad modum igitur aspidis surdæ, obdurantis aures suas, ne vocem sapientis incantantis exaudiat: sed nec rex monitis flexus, nec minis perterritus, in priori sententia immobilis perseverat; et minas comminantis contemnens, et preces sup-

* *Potestati*, MSS. Coll. Edinb. et Cupr.

† *Regnum*, MS. Cupr.

plicantis surdâ aure pertransiens. Unde summus pontifex non modicè permotus, interdicto totum regnum Scotiæ supponere diffinivit, nisi rex, sine moræ dispendio, ad emendationem redeat, et episcopum, cum honore debito, se suscepturum promittat. Quo audito, ante pedes domini Papæ episcopus prosternitur, obnixius obsecrans ut animum ab hac intentione revocare dignetur, ne ob aliquam causam, ipsum contingentem, ecclesia Scoticana suspendatur, et in ea, more solito, gratiarum actiones Domino non exsolvantur. Malo, inquit, sancte pater, juri modò cedere, et in manus vestras honorem episcopalem, cum onere honori adjuncto, resignare, quam missæ pro redemptione animarum in Purgatorio existentium celebrandæ, pro quacunque dignitate mihi collata vel conferenda, saltem unâ die obmittantur. Papæ ejus lacrimosis precibus effractus, videns eum potius episcopatui velle cedere, quam pro conservatione justitiæ suæ procedi pati, non sine magna admiratione, se continuit, et, ab illa die et deinceps, tantam gratiam in oculis summi pontificis factum est ut inveniret, quod quicquid ab eo postulasset, quod de jure concedi potuisset, confestim assequeretur, nec petitionis justæ et rationabiliter petitiæ repulsam pateretur. Per septennium igitur continuum, sicut Thomas de Cantuaria, compulsus est exulare, ita ut, nec per literas domini Papæ vel cardinalium, satis effectuosè pro eo scribentium, repatriandi licentiam potuit impetrare.

CAP. XXXVIII.

Quomodo promotus est ad episcopatum Dunkeldensem, et receptus in gratiam regis.

VIR autem Domini patienter omnia sustinuit, sciens scriptum, *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, &c.* Unde istud poëtæ sæpius in ore, semper tamen in corde, habuit:

*Maximâ virtutum patientia pugnat inermis,
Armatisque viros vincere sæpe solet.
Nobile vincendi genus est patientia. Vincit
Qui patitur. Si vis vincere, disce pati.*

His itaque se habentibus, contigit sedem Dunkeldensem vacare. Quò in tempore, ob rumorem et metum interdicti, turbatus est rex et omnis Scotia cum eo. Sed, auditâ morte Dunkeldensis episcopi, rex, nactus opportunum tempus, ut sibi videbatur, quò exulem suum revocaret, reverenter scripsit episcopo per notabiles nuncios, literas regias satis efficaces secum deferentes, ut sine cunctatione et hesitatione repatriaret, nec quicquam machinationis sinistrae contra ipsum, ex parte regis vel alicujus suorum, formidaret. Susceptis igitur et perlectis literis domini regis, tam Papæ et cardinalibus, quàm ipsi episcopo, directis, in commoni Domino gratiæ referuntur, qui non permittit servos suos temptari supra id quod possunt, sed facit etiam cum temptatione proventum, ut possint sustinere. Episcopus autem, post tam diuturnum exilium, cum plenaria gratia tam Papæ quàm cardinalium, literis ad votum impetratis, in Scotiam revertitur, et à rege et regni proceribus, cum magno ho-

nore, suscipitur, tam singulis quàm universis de ejus reversione gauden-
tibus, et eidem ad multiplices gratiarum actiones assurgentibus, quòd *
cùm dominum Papam, sicut eis à commeanantibus fide dignis innotuerat,
adeò propitium haberet, ut eum in quamlibet partem quam vellet,
ratione tamen previâ, inclinaret, non est passus ut regnum Scotiæ in-
terdicto supponeretur, sed, ad ejus supplicationem, de die in diem per
septennium sententia suspenderetur. Cùm igitur, pace refocillatâ †,
veniâ petita, et rege ab episcopo absoluto, ac omni offensâ hinc inde
remissa, dominus rex, sicut sæpius asseruit, libenter assensum in primis
præbuisse, ut ad episcopatum S. Andreæ, ad quem canonicè electus
fuerat ‡, si tamen juramentum regium non obstitisset, per quod rex se
frequentius astrinxerat et inadvertentiùs, quòd illi electioni nunquam
consentiret: indecens insuper sibi videbatur, si quavis occasione perjurii
notâ notaretur; et sic fama sua perpetuò denigraretur. Ecce secun-
dario juramentum Herodis, qui, ne perjurus videretur, Johannem
Baptistam occidere non veretur. Sed debuit rex scivisse, quòd jura-
mentum institutum non est, ut esset iniquitatis, vel cujuscunque cri-
minis, vinculum, ut c. xxij. *quæst.* iij. inter cetera, sed quodcunque
juramentum debet habere tres comites, scilicet veritatem, judicium,
et justitiam, qui omnes defecerunt in rege. Habet enim † veritatem,
quando non aliter in corde sentitur quàm ore juratur: et tamen, si in
istò concurrat comes veritas, tamen, attentâ temeritate juramenti, debuit
se reformâsse; quia illicitum juramentum majus est peccatum implere,
quàm perjurium incurrere; ut in præmissa causa et quæstione, c. *Unus-
quisque*. Et ideo debet omnis Christianus specialiter advertere, quòd
omne juramentum est servandum, nisi in pejorem vergat exitum, et
in salutis detrimentum, ut ibi c. *David*, et c. *Dilecti filii*, de his quæ
vi metûsve causa fiunt. Item illicitum juramentum non est adimplen-
dum, ut D. xij. *Duo*. Illicitum est ex persona cui juratur, ut cùm
clericus laico jurat, quod non licet. Item ex re, ut si res per quam
juratur non est sacra. Item ex fine, ut si juretur ante electionem, ne
N. eligatur. Item ex causâ obligatoria, scil. ad hoc impellente, ut
exemplum de Herode. Item si temerè vel indiscretè, vel sine neces-
sitate, ut hîc juravit rex, et exemplum Jephthæ qui indiscretè juravit.
Hæc omnia probantur sparsim in præmissis causâ et quæstione. In
judicio juratur, quando cum discretionem et cautela juratur, et in licitis.
In justitia, quando licitum et justum est quod juratur, non tendens
ad mortale peccatum. Et ideo notandum, quòd juramentum licitum
fit tantum in sex casibus; unde,

*Pax et fama, fides, reverentia, cautio damni,
Defectus veri, sibi possunt sacra tueri.*

* *Quia cum*, edit. H. et cum, MS. Harl. *potissime quod cum*, MS. Cupr. † *Reformanda*,
MS. Coll. Edin. *reformata*, Cupr. ‡ *Desideratur aliquid, reverteretur nempe*, aut simile.
† *Omniem pro enim*, edit. Hearnii.

CAP. XXXIX.

Quòd perjurus est multipliciter detestandus.

NON moveatur lector, licet aliquantulam hîc faciam digressionem; quia quotidie video, quod dolenter refero, quamplures, tam in affis, quàm in testimoniis perhibendis, modicum vel nihil curare de irratione juramentorum. Et ideo, ut perjurium caveatur, aliqualis sermo de eodem hîc inferatur. Est enim omnis perjurus proditiosus per infidelitatem, quoad Deum; injuriosus per falsitatem, quoad proximum; perniciosus per iniquitatem, quoad seipsum. Quoad primum: proditio foret magna, si cancellarius, vel ille qui haberet custodiam sigilli regis, signaret literam pactionis quam rex maximè detestaretur. Etiam si hoc faceret de sigillo Papæ, esset * excommunicatus ipso facto, et brachio seculari tradendus. Nomen Dei est nomen commissum nobis, quasi quoddam sigillum, ad testificandum et ad veritatem confirmandum. Unde, *Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies, et per nomen ejus jurabis:* Deuteronomii sexto. Et ideo dicit apostolus, *Quòd omnis controversiæ finis ad confirmationem est juramentum.* Falsitas autem est id quod Deus summè odit, sicut sibi contrarium, quia † ipse est veritas: et ideo, qui nomen Dei assumit ad confirmandum falsitatem, Dei proditor est. Hoc idem patet secundò, quia qui castrum domini regis, suæ fidelitati commissum, traderet hostibus regis, proditor regis esset. Castrum est nomen Domini quod invocamus, et ad quod confugimus in omni necessitate: unde in Proverbiis ait Salomon; *Turris fortissima nomen Domini: qui confugerit ad eam salvabitur.* Istud castrum traditur hosti, quando dæmonibus et falsis hominibus committitur ad probationem falsitatis. Hoc idem patet tertio, quia qui Dominum suum diffamat malitiosè et involvit in crimine, proditor suus est: sed qui Deum ‡ inducit tanquam testem falsitatis, involvere nititur Dominum in crimine † et auferre sibi nomen bonum quo vocatur et est summa veritas, proditor suus est. Unde, quantum in eo est, plus contemnit Christum quàm crucifixores Christi: nam ipsi non intulerunt Christo nisi malum pænæ, et iste nititur eum involvere in malo culpæ. Diabolus adjuratus in nomine Domini dicere veritatem, non mentitur communiter, nec invenitur quòd ipse addat suis mendaciis juramentum, licet ipse sit mendax et pater omnis mendacii *: et ideo non est mirum si Deus eis ultionem promittat, qui dicit Malachiæ III. *Ero testis velox maleficis, adulteris et perjuris.* Secundò, perjurus est injuriosus per falsitatem quoad proximum: decipit enim judicem, et spoliat jure suo bonæ fidei possessorem, et ideo restituere tenetur quilibet ** detentum in solidum; si tamen unus solverit restituendo completè, alii deobligantur. Tertio, est perniciosus per iniquitatem quoad seipsum: quia qui scienter perjurus manum libro superponit *† quâ tangit evangelium, illam Diabolo commendat, nisi dicat verum ††.

* Foret, MS. Harl. † Quoniam, edit. Hearnii. ‡ Nomen Domini pro Deum, MS. Harl. † Crimen, ib. et MS. Coll. Edinb. * Mendacis, MS. Col. E. ** Cuilibet de centum, ed. H. *† Supponit, MS. Harl. supposuit, MS. C. E. †† Veritatem, ed. H.

Unde

Unde illa manus efficitur manus Diaboli, et post hoc et deinceps manu Diaboli se signat, cibatur et operatur: unde per illam manum tenet eum Diabolus, donec fructuosè pœniteat. In missali verò, super quod jurat, quatuor scripta sunt, consecratio scilicet corporis et sanguinis Christi, suffragia Sanctorum, beatitudo beatorum, et damnatio reproborum. Est igitur sensus juramenti sui, quasi diceret, Nisi verum sit quod modo juro, non me juvet missarum celebratio, nec Sanctorum deprecatio; sed priver omni beatitudine Sanctorum, et veniat super me maledictio reproborum. Similiter quando homo scienter vadit ad pejerandum*, abrenunciat omnibus bonis gressibus, quos pedibus suis peregrinando iverat, vel aliàs† infirmos vel ecclesiam visitando, nisi dicat verum‡; extendendo etiam manus ad librum, abrenunciat omnibus bonis operibus eleemosinæ‡, si quæ fecit. Similiter osculando librum, omnibus bonis verbis et orationibus quas Deo fecit. Propter quod scriptum est, *Vir multum jurans iniquitate replebitur, et non recedet de domo ejus plaga.*

CAP. XL.

Quomodo episcopus episcopatum partitur Dunkeldensem.

UT revertar ad ea de quibus ad propositum; Quamvis multum timuit rex notari de voto quo temerè se adstrinxit juramento, tamen sibi præcavisse debuerat, quod votum de malo est semper rescindendum. Unde, *In malis promissis* rescinde votum*: et illud, *Quod incautè vovisti, vide ne reddas*. Quia, antequam quis voveat, debet tria attendere; videlicet, quid liceat secundum æquitatem, quid deceat secundum honestatem, et quid expediat secundum utilitatem: ut c. *Magnæ*, de voto et voti redemptione. Tandem ut omnis contentionis materia tolleretur, et pax stabilis firmaretur, rege pariter et clero hilariter consentientibus, Johannes in episcopum Dunkeldensem eligitur, et à cunctis cum summa devotione suscipitur. Sed quoniam multas expensas et fatigabiles labores et damna illo septennio exul passus est, et episcopatus Dunkeldensis episcopatu Sancti Andreæ longè inferior erat redditibus et possessionibus, communi consilio in aliqualem recompensationem decretum est, ut omnes redditus quos in episcopatu Sancti Andreæ tempore archidiaconatus sui possederat, in suo perpetuo sibi plenariè remanerent**, post obitum suum, ad episcopatum Sancti Andreæ sine contradictione revocandi. In episcopum igitur Dunkeldensem concorditer electus, à domino Papa confirmatur, et ejus auctoritate consecratur. In illo tempore tota Ergadia*† episcopo Dunkeldensi parebat, et ejus jurisdictioni, sicut ab antiquo, subjacebat. Est autem Ergadia terra lata et spatiosa, et multis in locis multis et diversis bonis referta, sed à sæva gente et barbara, ac etiam indomita usque ad illa tempora, possessa. Præterea, solam linguam maternam, in qua

* *Perjurandum*, MS. Harl. *peregrinandum*, Hearn. † *Alios*, ed. H. ‡ *Veritatem*, ib.
 ‡ *Eleemosinis*, MS. Coll. Edin. * *Malum promissum*, ed. H. sed vide Decr. par. 2.
 c. 22. q. 4. sect. 5. ** *Reverterent*, ibid. *† *Ergadia*, MS. C. Ed. .. *Speciosa*, ibid.

nati et nutriti fuerant, tantum noverunt, Scoticam scilicet et Hibernicam, nec aliam præter illam intelligebant. Quid igitur ageret vir Domini ignarus, quia periculosum sibi videbatur oves proprias, quarum curam susceperat, sine pastore deferere *, minus etiam sibi tutum judicabat, super eorum ratiociniis in supremo iudicio summo pastori respondere, cum alter alterius linguam ad invicem ignoraret; sed in quavis poscenda vel reddenda ratione, et populus pastori, et pastor populo, pro barbaro reputaretur. Majorem autem questum reputans episcopus salutem animarum, quam dilationem possessionum, et, quantum in se fuit, studuit et seipsum exonerare, et Deo et populo satisfacere, nullo modo illis consentiens præesse, quibus, quasi sibi barbaris, non sperabat prodesse. Capellanum igitur suum, Heraldum† nomine, virum prudentem et honestum, et in utraque lingua peritum et expeditum, cum literis suis ad sedem apostolicam transmittit, domine Papæ subnixius supplicans, ut episcopatum Dunkeldensem in duas sedes divideret, Ergadiensem scilicet et Dunkeldensem; et, episcopatu Dunkeldensi ad opus suum retento, Heraldum capellanum suum in episcopum Ergadiensem consecraret. Afferuit namque confidenter, quod uterque episcopatus ad proprii pontificis et suorum sustentationem satis honestè et abundanter sufficeret respondere, et omnia necessaria, sine aliqua indigentia, copiose ministrare: si tamen ipsi tales fuerint qui neque sint prodigi, nec stirpatores patrimonii Crucifixi, sed nec nimis avari, sed modum et moderationem modestam in omnibus servantes, neque nimis ad dextram vel ad sinistram declinantes; unde,

*Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.*

Audiant ista episcopi ditiores, qui, habentes beneficia præpinguia, impetrant ecclesias et monasteria in commendam: qui non solum non minuire, sed augere, student,

Si possint, recte, si non, quocumque modo, rem.

Audiant quid pauper episcopus egerit, beati Martini imitatus exemplum, qui chlamidem, quam solam habuit, argenti pauperi dimidiavit.

CAP. XLI.

Quod Papa miratur conscientiam episcopi, et postulata concedit.

SUMMUS verò pontifex, perceptis et perfectis literis à Johanne episcopo Dunkeldensi sibi transmissis, vehementer obstupuit, admiratus in viro Dei conscientiae puritatem, mentis devotionem et spiritus paupertatem; et circumspiciens adstantibus dixit, Advertite, fratres, advertite,

*Rara avis in terra, nigroque similis cigno,
Sæpe quaesita multum, minimeque reperia.*

in Johanne Dunkeldensi episcopo, licet absente corpore, nobis hodie literariè præsentatur: qui, quod ceteri moluntur prolongare, solus

* Differere, MS. Coll. Edinb.

† Al. Haroldum, Eraldum.

nititur breviare. nam, cùm ceteri redditus et prædia studeant ampli-
are, hic solus, præter morem ceterorum, unicum episcopatum, et
ipsum satis tenuem, quem nobis consentientibus nuper assecutus est,
annisu conatur dimidiare. Nec cessabit, scimus*, à cœptis, donec af-
fectus animo conceptus † optatum per nos consequatur effectum.
Accersito ergo prædicto Heraldò, summus pontifex ei, secundum pe-
titionem Johannis episcopi Dunkeldensis, episcopatum Ergadiæ dedit,
et consecratum in Scotiam cum literis apostolicis remisit. Unde factum
est à diebus illis et in posterum, quòd dictus Heraldus episcopus et
successores sui Ergadiensem, prædictus etiam Johannes et sibi succe-
dentes Dunkeldensem, rexerunt episcopatum. Qui episcopatu exone-
ratus Ergadiensi, non modicum onus, humeris suis quondam impositum,
se gratulatur excussisse, licet quam plures ‡ moderni episcopi tale onus
in usus proprios retinuissem, jacturam maximam reputantes, si episco-
patui suo, quavis occasione, justâ vel injustâ, tantum subtraxissent. Hic
verò Johannes, in senectute bona decedens, lecto ægritudinis quâ mor-
tuus est apud Neubotil, accersitis abbate et conventu, ait: Testis mihi
est Deus, cui secreta patent animorum, qui etiam judex est non solum
operum sed etiam intentionum, quòd, ex quo mihi perfectio vestræ sanctæ
religionis operibus magis, quàm sermonibus, innotuit, semper ordinem
vestrum in tantum zelatus sum, ut pridem habitum proprium exuisssem
et vestrum induisssem, nisi quidam domesticorum meorum, quibus
propositum meum secretius revelavi, affectu permoti carnali magis,
quàm spiritali, penitus restitissent, et lachrimosis precibus, ne hoc ali-
quatenus attemptarem, dissuasissent: falsâ enim quadam suspicione
decepti, me quasi mortuum se credebant perdidisse, quem habitum
episcopalem pro monachali cernerent commutasse; trepidantes timore
ubi non erat timor. Quod igitur in bona prosperitate constitutus ne-
gligenter, immò nimis insipienter, ad quorundam suggestionem, omisi,
saltem jam in vespere vitæ meæ positus, ulterius effectum perfectè* com-
plere non differam. Dixit: et ut habitus sibi daretur, caritative cum
magna devotione supplicavit, quem humiliter induit, et monachus in
Domino obdormivit, sepultusque est in choro ex parte aquilonali altaris,
ubi claret miraculis; sicut testatur libellus de ejus vita inibi habitus,
elegantè compositus per quendam monachum dominum Willelmum
Benyng ejusdem domus tunc Priorem, postea verò de Cupro abbatem.
Dictus † verò dominus Hugo, accessor ejus ad episcopatum S. Andree,
stetit ibi episcopus decem annis et totidem mensibus, qui cùm pro ipsa
causa, inter ipsum et Johannem Dunkeldensem, sedem Romanam adiret,
et in favorem Papæ acceptus, et de intrusionè ad episcopatum absolu-
tus, sexto miliario cis urbem mortuus est, pridie nonas Augusti, anno
Domini MCLXXXVIII.

* Sanctissimus, edit. H. † Contemptus, MS. Coll. Edin. ‡ Quamplurimi, ed. H.
* Prosequente, ed. H. et MS. Coll. Ed. † Al. Dominus vero Hugo accessit ad ejus epi-
scopatum Sancti Andree, stetitque, &c.

CAP. XLII.

De successione Rogeri et Willelmi episcoporum ejusdem.

ANNO Dom. MCLXXXIX. post obitum Hugonis episcopi, Rogerus filius nobilis viri comitis Leycestriae, cognatus domini regis Willelmi et cancellarius, electus est ad episcopatum Sancti Andreae, Idus Aprilis, feriâ sextâ*, et anno Dominicæ incarnationis MXXCVIII. consecratus est à Richardo episcopo Moraviae primâ dominicâ Quadragesimæ, in ipsa sui episcopatus sede, adstante rege Willelmo; et stetit electus x. annis, et consecratus III. annis cum dimidio: mortuus est apud Cambuskeneth, Nonis Julii, anno Domini MCCII. sepultusque in veteri ecclesia Sancti Andreae. Quo anno quidam legatus, Johannes nomine, in Scotiam destinatus, Willelmum episcopum Glasguensem, ad instantiam Willelmi regis, transferens, ecclesiæ Sancti Andreae præfecit antistitem. Cujus postulatio et translatio apud Sconam celebrata est, xij. kal. Octobris feriâ sextâ. Hic rexit ecclesiam Sancti Andreae fortiter et egregiè, in multis adversitatibus, xxxv. annis x. mensibus et duabus hebdomadibus. Dispersa namque et alienata pervigili cura in pristinum statum studuit revocare, congregata et usibus ecclesiæ deputata sagaci industriâ conservari, hilarique vultu et mente jocundâ largiter dispensare. Abstulit tamen à domo de Dumfermelyn voluntariè, ut dicitur, collationem vicariorum de Kinglassy et de Hales, quia, quadam vice, dum apud Dumfermelyn pernôtaret, defecit sibi potus vini ad collationem in camera post cœnam: et hoc non defectu ministrorum monachorum, sed suorum, qui deliberata sibi ad sufficientiam, minus cautè expendendo, ante tempus consumpserunt. Et tandem, vij. idus Julii, feriâ sextâ, anno Domini MCCXXXVIII. apud Inchmurdauch † moritur, et in nova ecclesia S. Andreae sepelitur. Anno Dom. MCCXXXVIII. Gaufridus Dunkeldensis episcopus fuit postulatus, sed gratiam domini Papæ et regis Alexandri II. non fuit consecutus. Et anno sequenti, Gaufrido cifrato, et licentiâ tam à rege quàm à Papa obtentâ, ut in alium sua vota electores dirigerent, David de Bernham ‡ camerarium regis, iij. Non. Junii, per viam compromissi, concorditer elegerunt; et a venerabilibus patribus Glasguensi, Cathanensi, Brechinensi episcopis, per literas apostolicas potestate eis commissâ, in die S. Vincentii consecratus est. Hic collegio suo durus et inhumanus exstitit; diversis exactionibus, angariis et extorsionibus fatigavit; et ecclesiam de Incheture, quam piæ memoriæ rex Willelmus canonicis antè dederat, injustè et de facto abstulit: sed inde modicum lucri reportavit; quia subitò post in ægitudinem incurabilem incidit, per quam ad extremam horam perveniens, restitutâ tamen eis ecclesiâ, mortuus est vj. kal. Maii, apud Narthanthira, et sepultus in Kalco, contra protestationem et prohibitionem ecclesiæ Sancti Andreae. Stetit episcopus XIII. annis tribus mensibus et ix. diebus, A. D. MCCLIII.

* Hæc nota convenit anno MXXC.

† Al. Inchmurthak.

‡ Al. Benhame.

CAP. XLIII.

De Abel, Gamelino et Wilhelmo Wischard successivè S. Andreae episcopis.

ANNO quo supra electus fuit Robertus de Stuteville decanus Dunkeldensis, vir scientiâ et moribus præclarus, per viam compromissi, in vigilia apostolorum Petri et Pauli. Unde facta est magna dissensio, archidiacono Sancti Andreae impedimentum * præstante, et ejusdem mediis † episcopo electo per dominum regem non admissio. Prior cum canonicis Sancti Andreae, factâ appellatione ‡, electum domino Papæ direxerunt; ex altera parte rex per nuncios suos, cum dicto archidiacono magistro Abel, ad curiam Romanam transmisit: ubi factum est, ut, succumbente veritate per sinistram suggestionem, prævalente falsitate, electus gratiam Papæ non est assecutus, sed archidiaconus Abel de eodem episcopatu, ex provisione apostolica, insulatus repatriavit. Qui, cum ecclesiam Sancti Andreae primò † visitaverit, propria manu in porta creto scripsit;

Hæc mihi sunt tria lex, canon, philosophia.

In crastino consimili scripturâ, nescitur tamen à quo, sic subscribatur:

Te levant absque bris, fraus, favor, vana sophia.

Quâ scripturâ compertâ, ira incanduit, furia infremuit, et scriptori ultimi verus exterminium comminatur; sed, ut dicit B E D A, ubi est fervida vindicta, non est temperata justitia. Præsul in præmissis canonicos habuit suspectos, et propterea non tantum, sed quia sibi consensum in electione denegarunt, indignatus quamplurimum, in despectum et dedignationem eos quoad vixit procutavit. quare citò Deus delevit memoriam ejus è terra, ne pastoris officio fungeretur, cujus justo judicio facti sunt dies ejus pauci, et episcopatum ejus accepit () alter. nam stetit episcopus decem mensibus et duabus septimanis, et in crastino Sancti Andreae anno Domini MCCLIV. mortuus, et in nova ecclesia sepultus est. De quo require infra, lib. x. cap. VIII. Quo anno, primâ dominicâ Quadragesimæ, postulatus est Gamellinus, domini regis Alexandri III. cancellarius; ac secundo diè natalis Domini, quo dominica habebatur, anno sequenti, à Wilhelmo episcopo Glasguensi consecratus, quodammodo rege invito, licet consiliariis regis reclamantibus, et missis nunciis ad Papam appellantibus, prohiberent. Iste episcopus satis providè gubernavit ecclesiam; pacificus et amatus: et in crastino Sancti Vitalis martyris, apud Inchemurdauch, anno Domini MCCLXXI. mortuus, et in nova ecclesia, juxta magnum altare, honorificè, postquam stetisset electus et episcopus XVI. annis, sepultus. de ipso vide infra, lib. x. cap. XXII. cum sequen. Quo anno postulatus est Wilhelmus Wischard electus Glasguensis, vir magnæ nobilitatis et famæ, iv. Non. Junii. Consecratus est autem apud Sconam, Idus Octobris, anno Domini MCCLXXIII. Keldeis tunc ab electione exclusis. Qui ecclesiam

* Impetum parante, editio Hearnii. † Ipso, ibid. ‡ Applicatio, ib. † Post, ib.
i. e. Mensura; levant tria, Spotiswood, sed levat requirit versus. () Accipias, MS. C. E. suam

suam et collegium affectuosè diligens, occidentalem partem ejusdem ecclesiæ violentiâ cujusdam ventosæ tempestatis ad terram dejectam, de eschaëtis suis nobiliter* et sumptuosè reëdificavit. Hujus temporibus† nemo magnatum Scotiæ causam contra ecclesiam S. Andreae movere, vel cum ipso contendere, voluit aut valebat. Mortuus est autem apud Merbotill, quinto kal. Junii, anno Domini MCCLXXIX. et sepultus est apud Sanctum Andream, in nova ecclesia ante altare, iv. Non. Junii, revolutis annis, eadem die quâ fuit electus. De ipso vide infra, libro x. cap. XXVIII. et XXXI. cum sequen. Stetit autem electus per biennium iv. menses et xxij.‡ dies; episcopus autem, per quinque annos et octo menses: et sic electus et episcopus stetit per VII. annos sex menses et ix. dies().

CAP. XLIV.

De Wilhelmo Frazer et Wilhelmo Lambirton episcopis.

ANNO Domini MCCLXXIX. prid. Nonas* Augusti, electus est Wilhelmus Frazer cancellarius regni †, exclusis tunc etiam Keldeis, sicut et in electione præcedenti. Consecratus est autem in curia Romana, à dom. Papa Nicholao, xiv. Kal. Junii, anno gratiæ MCCLXXX. Stetit electus decem mensibus et vj. diebus, episcopus autem XVII. annis, mensibus tribus et octo diebus; electus autem et episcopus annis XVIII. et diebus xv. Qui tyrannidem Eadwardi de Langshankis regis Angliæ, et Anglicorum* inimicitias cupiens declinare, ad partes Franciæ secessit, et apud Artuyl, xij. kal. Septembris A. D. MCCXCVII. fatis cessit, Parisiusque sepultus in ecclesia fratrum prædicatorum. Cor autem ejus, post aliquantulum temporis, delatum est in Scotiam, et per successorem suum Wilhel mum de Lambirton est reconditum in pariete ecclesiæ S. Andreae, juxta tumbam episcopi Gamelini. Interim verò, dum dictus episcopus Wilhelmus Frazer in Francia perendinaret, anno scilicet Domini MCCXCV. propter evidentissimas causas suspicionis prodicionis, et probabilia argumenta conspiratoriæ pravitatis contra regem et statum regni, omnes Anglici beneficiati in episcopatu S. Andreae omnibus beneficiis, per magistros Wilhel mum de Kingorne et Petrum de Campania sententialiter pro perpetuo sunt ejecti. Similiter reliqui omnes et singuli Anglici, tam clerici quàm laici, propter suas conspirationes, per consilium regis de ejusdem** regno sunt expulsi. Cujus executor fuit Wilhelmus Wallace*†. Wilhelmo Frazer successit dominus Wilhelmus de Lambirton, tunc cancellarius Glasguensis: Electus est Non. Novembris anno Dom. MCCXCVII. exclusis penitus Keldeis tunc, sicut et in duabus electionibus præcedentibus. Propter quod Wilhelmus Cumyn, tunc Keldeorum præpositus, huic electioni se †† opponens, Romam adiit, et in præsentia domini Papæ Bonifacii VIII. omnibus modis quibus potuit, electionem prædictam et ipsum electum impugnavit; sed nihil profecit: nam, non obstantibus ipsius exceptionibus, dominus Papa ipsam electionem approbavit, electum confirma-

* Al. notabiliter. † Tempore, MS. Harl. ‡ xxiv. ibid. () Ita libri, rationibus male subductis. † Regis, editio Hearn. * Anglorum, MS. Harl. ** Eodem, ibid.
†† Al. Wales. †† Ita MS. Cupr.

vit, ipsumque electum, kalend. Junii anno Domini MCCXCVIII. more debito, consecravit. Et notandum est, quod jurisdictio sedis, ipsa vacante, penes capitulum totaliter remansit. Quam quidem jurisdictionem communem magister Nicholaus de Balmile, officialis curiae S. Andreae, per ejusdem loci capitulum constitutus, per totam diocesim efficaciter exsequebatur, et plenarie, quatenus de jure potuit, nomine capituli exercebat. Iste Willelmus, canonicos suos affectuose diligens, multa bona in vita sua fecit. Circa reparationem aedificiorum monasterii valde intentus, et multa exponens, pauca de propriis reparavit manfis*. Qui postquam steterat episcopus quasi XVIII. annis, dum a suis familiaribus redargutus, quod non aedificaverat maneria propria, sic eum semel fertur commotè respondisse: Tanta et tam valida, Dei cooperante gratia, intendendo aedificia erigere, quod multi, quasi mihi succedentes, pro magno ducent ipsa in congruo vel statu consimili sustinere. Dehinc quasi omni anno perfecit satis sumptuose unum, viz. proprium palatium in Sancto Andrea, fortalizatum manerium, videlicet Inchemurdach, Monymelle, Derfy, Torry, Mukkardi, Katnesh, Munymusk, Lynton, Lefwad, et le Stow in Wedale; ac etiam capitulum novum suis sumptibus construxit. Magnae ecclesiae trabes tabulis dolatis et celaturis solenniter ornavit, preciosumque vestimentum rubeum imaginibus contextum, cum mitra et baculo pastoralis, ac plures libros valde bonos, eisdem canonicis reliquit. Ecclesiam suam sapientia et prudentia, ac omni morum honestate, laudabiliter rexit. Jura et libertates ecclesiasticas cunctis diebus conservavit† intactas: ac aliis virtutum insigniis ipsam multipliciter decoravit. Stetit autem septem mensibus et duabus septimanis electus, episcopus autem xxx. annis et sex diebus: et sic electus et episcopus stetit per xxx. annos xxx. septimanas et sex dies. Post hac decidit‡ in aegritudinem, qua ex hac luce subtractus est, in monasterio Sancti Andreae, camera domini Prioris loci ejusdem: sepultusque est in magna ecclesia, ad borealem partem magni altaris, vij. idus Junii anno Domini MCCXXVIII.

CAP. XLV.

De dominis Jacobo Ben†, Wilhelmo Bell electo, et Wilhelmo Landallis, episcopis.

ANNO praemisso, xij. kalend. Julii, processerunt ad electionem canonici Sancti Andreae, exclusis penitus Keldeis, sicut in electionibus praecedentibus: aliquibus concordantibus per viam scrutinii in dominum Jacobum Ben† archidiaconum tunc S. Andreae, aliquibus in dominum Alexandrum Kyninmonth tunc archidiaconum Laudoniae, discordia facta est in electione. sed dominus Jacobus, tunc personaliter in curia Romana existens, antequam ad eum pervenit notitia de electione facta, obtinuit episcopatum ex collatione domini Johannis Papae XXII. qui quasi omnes episcopatus mundi ad collationem suam referavit. dominus autem Alexander, curiam Romanam adiens, provisione

* *Manfianibus*, MS. Harl.† *Observavit*, ibidem.‡ *Cecidit*, editio Hearnii.† *Benedicti*, MS. Cupr. et edit. Hearnii.

domini Papæ effectus est episcopus Abirdonenfis. Contra autem electionem dominus Willelmus Cumyn, tunc præpositus capellæ regie, se opposuit: sed suam appellationem veluti fingeat; propter hoc curiam Romanam adire non prosecutus. Qui postea, gratiâ domini nostri Papæ, ad archidiaconatum Laudoniæ est promotus. Hic dominus Jacobus episcopus, timens feritatem et sævitiam intolerabilem Anglicorum, post bellum de Dupplyn in regno Scotiæ usquequaque frementium, coronato prius per eum rege David puerulo, de lacu de Levin nocte venit apud Sanctum Andream; et valedicens Priori et conventui, nocte sequenti cum paucis ibidem navem ingressus, non multis interjectis diebus in Flandria applicuit incolumis, et in villa de Brugis moratus, x. kal. Octobris ab hac luce migravit, sepultusque in monasterio de Akewod canonicorum regularium Brugis, A. D. MCCCXXXII. Stetit autem episcopus iv. annis duabus septimanis et totidem diebus. Quo anno, xiv. kalend. Septembris, electus est Willelmus Bell decanus Dunkeldensis, exclusis tunc penitus Keldeis, nullumque jus in dicta electione vendicantibus seu impedimentum facientibus, per viam compromissi; qui curiam, quæ tunc Avinione erat, adiit: ubi multos contradictores et adversarios invenit, quibus ejus expeditio, usque ad promotionem domini Willelmi Landallis†, finaliter fuit impedita. Hic verò variis molestiis affligens, tandem autem ætate depressus, cæcitæque percussus, juri electionis cessit. Qui rediens de curia in prædicti Willelmi de Landallis, ad episcopatum jam promoti, comitiva, et in monasterio Sancti Andree habitum suscipiens regularem canonicorum, vij. idus Februarii diem clausit extremum, anno Domini MCCCXLII. Anno præcedenti, kalend. Martii xij. dominus Willelmus de Landallis, rector ecclesiæ de Kinkell, promotus est ad episcopatum, ex provisione domini Papæ Benedicti XII. ac xvij. die Martii consecratus: quem multiplicium precum suffragia illustrium regum Franciæ et Scotiæ, necnon et aliarum venerabilium personarum, apud summum Pontificem et venerabile ejus collegium dignum episcopatu, pro vitæ meritis, commendarunt. sed præcipuè literæ capituli Sancti Andree, tam patentes quam clausæ, diversis vicibus directæ ad eandem sedem, et pro eodem, cognita renunciatione dicti magistri Willelmi Bell, expeditum ipsius negotium reddiderunt: sine quibus literæ aliæ quævis supplicatoriæ expeditionis effectui penitus caruissent; quod in ipsius domini Papæ bullis patentibus plenius declaratur: in quibus, non tanquam cujuscunque precibus commendatus, sed ejusdem ecclesiæ electus, patenter nominatur. Cujus sedes, à morte domini Jacobi Ben usque promotionem domini Willelmi Landallis, vacavit novem annis quinque mensibus et octo diebus.

CAP. XLVI.

De eodem, et domino Waltero Treyle.

HIC Willelmus Landallis fuit vir magnæ generositatis, dapifilis et benignus, dominus ac heres omnium terrarum et possessionum de Landallis, lepidus, munificus, hilaris, mitis, modestus, pulcher et

* *Laverdale*, editio Hearnii; *Landallis*, epit. Passet.

pacificus,

pacificus, diligens canonicos tanquam natos proprios. Qui, cum gratiosè rexisset XLIV. annis, in senectute bona, in monasterio Sancti Andreae, diem clausit extremum, in festo S. Teclae * virginis, anno VII. et anniversario combustionis ecclesiae Sancti Andreae, anno Dom. MCCCLXXXV. et in pavimento, coram ostio vestibuli in magna ecclesia, sub artificioso lapide, humatur. Cui successit pugil ecclesiae, miles legum, doctor canonum, et omnibus artibus liberalibus praeclitus, dominus Walterus Treyle: non tamen electus, sed ex spontanea provisione domini Clementis VII. Papae. Hic Papa linealiter descendit de Maria comitissa Bononiae, filia S. Margaretae reginae et Malcolmi regis Scottorum; cujus tunc in curia referendarius Avinione erat familiarissimus et auditor causarum praecipuus. Ad cujus eximiae commendationis titulum, audita vacatione episcopatus S. Andreae, fertur de eo sic Papam retulisse; Quod idem Walterus, iudicio suo, dignior erat papatu quam episcopatu: de cujus provisione longè inferius provideretur personae quam loco. Post mortem tamen dicti domini Willelmi de Landallis, electus fuit per capitulum dominus Stephanus Pa †, Prior Sancti Andreae, qui pro confirmatione assequenda, cum electionis decreto, et literis commendatitiis regis et capituli, ad curiam iter arripens, casu incidit in mari in manus piratarum, et in Angliam captivus adducitur. Et quia sciebat monasterio Sancti Andreae onere suae redemptionis, et infortunio incendii ecclesiae, paulò antè combustae, dispendium imminere, elegit potius vitam finire in Anglia, quam occasione huiusmodi redemptionis episcopatum et monasterium nimium damnificare. Unde, Deo disponente, aegritudinem incurrit apud Alnewik, quà ex hac luce substractus, ejus anima, de habitaculo corporis egressa, in gaudium Domini, ut speratur, est ingressa. Post cujus, ut praemissum est, exitum, dictus Walterus Treyle ad episcopatum accessit. Qui, quamvis de mediocri prosapia genitus, nobilitate tamen morum genus excessit. Episcopus igitur effectus, et à domino Papa gratiosè bullis expeditus et confirmatus, properans ad natale solum, satis suum implevit officium; constitutus à Papa super gentes et regna, i. e. suos diocesanos gentiliter viventes, et majores regni, ut evellat peccatorum plantationes, et destruat haereticorum munitiones, et disperdat iniquorum consultationes, et aedificet in moribus, et plantet in fide. Talem enim decuit tali ecclesiae praefici, ad cujus quasi arbitrium totius regni in arduis pendebat gubernaculum. Impendebat unicuique, quod sua intererat, regi et curiae consilium, ecclesiae suae propendium: et sic curis curiae admixtus, quia cura sibi de omnibus erat, in neutra administratione reliquit locum incuriae. Sic seipsum ubique exornans virtutum ornamentis, populum eo amplius spiritualibus instituit documentis. Ita in seipso vitia subegit, ne regerminarent †; carnem domuit, ne dominaretur; spiritum extulit, ut praesset: non quasi dominans in clero, sed factus forma gregis, circa omnes seipsum bonorum operum praebuit exemplum. Censuram ecclesiasticam in ecclesiam malignantes corripuit seculares; à secularibus negotiis et negotiationibus compescuit ecclesiasticos; et ab omni lenocinio per totam suam diocesim restrinxit focarios, et ab huiusmodi vili spurci-

* Teclae sive Adamnoli, MS. Cupr.

† Al. regnarent.

‡ Aliàs Pai.

tia eliminavit, ut ibi nequaquam esset inter sacros clericus qui perceptibiliter vel publicè concubinam tenuit, quin eum, cujuscunque præmi-
nentiae foret, aut carceribus humiliaret, aut beneficio privaret, aut aliàs
sagacissimè divortium perpetuum celebraret. Hic igitur censor morum,
corrector vitiorum, quo nullus severior in corripiendo, mansuetior in
miserendo, profusior in expendendo, affabilior in loquendo, promptior
in subveniando, fractus senio moritur in castro Sancti Andree, quod
ipse à fundamentis construxit, ---- die ----- A. D. MCCCCI. Sedit
episcopus XVI. annis, et sepultus est honorificè in sepulchro pontificum,
juxta magnum altare ecclesiæ Sancti Andree, ad aquilonem intra pul-
pitum. De quo ibi fuit scriptum:

*Hic fuit ecclesiæ directæ columna, fenestra
Lucida, thuribulum redolens, campana sonora.*

CAP. XLVII.

De Henrico Wardlaw episcopo.

POST mortem dicti domini Walteri Treyle, electus est dominus
Thomas Stewart filius Roberti regis senioris, frater Roberti regis
tertii, patruus regis Jacobi primi, archidiaconus Sancti Andree, mo-
destissimi spiritus vir et columbinæ simplicitatis. Qui, postquam ele-
ctione admissa, cum decretum electionis fuisset curiæ transmittendum,
electioni renunciavit: et postulatus est magister Walterus Danzelstone,
qui occupavit fructus episcopatus usque ad ipsius mortem. Hic Wal-
terus Danzelstone cum ingenti copia armatorum stetit, tanquam domi-
nus, in castro de Dumbretan, non sine magna displicentia regis et
regni. Vir multum facti, qui aliter non potuit excludi de castro regis,
nisi per talem translationem. Qui tamen obiit castellanus. De utroque
Waltero, Treyle scilicet et Danzelstone, quidam sic scripsit: et primò
de primo;

*O vas virtutis! alimentum, lux tabidorum,
Ægrotos refovens ubere salvifico.*

Ad secundum vertit stilum, sic dicendo;

Quæ quia non facis, nomen mutabis et omen.

Etymologia facta per antithesim;

*O vitiorum vas, alimentum luxuriei,
Trux agros reprimens verbere sulphureo.*

Post quem postulatus fuit magister Gilbertus Grenlaw episcopus Abir-
donensis et cancellarius Scotiæ. Sed interim, ex provisione domini
Benedicti XIII. repatriavit à curia Avinione, vir clari sanguinis, scilicet
magister Henricus de Wardlaw, præcentor Glasguensis, doctor, juris,
nepos magistri Walteri de Wardlaw Cardinalis Glasguensis episcopi.
Hic vir mansuetus, omnibus in bono placere affectans, magnarum ex-
pensarum ultra vires quotidianus hospes, sed et hostiliarius gratis gra-
tiosus, qui in civitatem Sancti Andree primus fundator Universitatem
introduxit, Legare-brig multis impendiis construxit, et duas partes

magnæ custodiæ S. Andreae à rege Roberto III. qui ante hoc habuit nisi solum tertiam partem, sibi et succedentibus sibi episcopis pro perpetuo impetravit. Inter ipsum tamen et dictum dominum Walterum Treyle vacavit episcopatus tribus annis et dimidio. Hic stetit episcopus fere annis XL. et in decrepita ætate, post præsentis vitæ stadium, sepultus est in ecclesia S. Andreae in pariete medio chori et capellæ nostræ Dominæ, honorificentius antecessoribus suis. Obiit in castro post pascha vi. die Aprilis, anno Domini MCCCXL. Ulteriore ejus laudem perpende per epitaphium:

*Heu! quem sarcophago pressum terit anxia petra,
Ecce doloris ago patris lugubria metra.
Nobilis Henrici Wardlaw caro sic tumultata,
Res jubet ut modici spatii sit id unde creata.
Junge, Camæna gemens, gemitus geminando dolores,
Cum necis ira fremens cunctos sic sternit honores.
Vertitur in cineres cinis, hac latitans libitina,
Subdit par procures et viles ecce ruina!
Dux cæcis, claudis fuit hic pes, causa salutis
Ægrotis, laudis titulis dans dogma secutis.
Vestivit pietas, bonitas, hunc legis honestas,
Virtus, pax, probitas: pestes tulit ipse molestas.
Arbitriis æquus lancem libraverat æquæ
Regula, forma, decus, populi, cleri, patriæque.
Doctor jure pia decreta ferens documento,
Laus sua sunt studia Rymouth fundata fluente,
Ad rivuli laticem bibit hujus Scotia tota.
Vernat pontificem schola, post hunc undique notus.
Si quis quaesierit, de quo sunt hæc, reperire,
Versibus hic poterit mox per capitula scire.*

CAP. XLVIII.

De Jacobo Kenedi episcopo Sancti Andreae.

IN sequenti Quadragesima, xxij. die mensis Aprilis A. D. MCCCXL. postulatus est nobilis vir magister Jacobus Kenedi, nepos domini regis Jacobi primi ex sorore sua comitissa de Angus, episcopus Dunkeldensis, per viam Spiritus Sancti; qui tunc erat cum domino Papa Eugenio IV. Florentiæ in curia; à quo anno præcedente consecutus est monasterium de Scona in commenda. Sed antequam pervenirent ad curiam decretum electionis et literæ regales commendatitiæ, provisum est sibi de episcopatu S. Andreae. Qui primam missam cum magna solennitate celebravit apud ecclesiam suam, in festo Sancti Hieronymi, quod dominica contigit, A. D. MCCCXLII. Hic dominus Jacobus Kenedi innumera bona in toto regno operatus est. construxit enim alium et præclarum collegium in civitate S. Andreae, et illud ditavit quamplurimis localibus multisque redditibus in perpetuum duraturum: ibique fabricari fecit monumentum, opere sumptuosissimo ex alabastro, in quo sua ossa requiescunt in Domino.

CAP.

CAP. XLIX.

De Prioribus Sancti Andreae usque nunc.

CUM igitur majoribus regni praelatis praeeminet, ut praemisimus, S. Andreae episcopus, restat ut de majore praelato, post pontifices, Priore videlicet Sancti Andreae, chronicas praesentes aliquantulum stipare et ornare curemus. Et quamvis quilibet religiosus Prior ritè, ac etiam debitè, subsequi debet abbatem ex ordine, dominus tamen Prior Sancti Andreae, ex speciali prerogativa, abbates Scotiae antecellit universos; tum ob honorem Sanctorum mitissimi Andreae apostoli, protectoris regni et patroni, vocatione etiam ad apostolatum primi, tum ob dignitatem ipsius ecclesiae praecipuae et praelatae, universique regni dominae et magistrae. Et ideo de omnibus Prioribus S. Andreae successivè usque ad praesentem diem, et ad eos specialiter, stilum nostrum vertere non nocebit. Et quamvis dominus abbas de Kalco, ex antiquis, ut alligare solebat, privilegiis, in parliamentis et consiliis saepius posuit, se omnibus abbatibus et Prioribus regni praestare et praesse; de consuetudine tamen praescripta, non solum eum, sed et omnes alios abbates Prior Sancti Andreae antecedit. Nam cum semel in parlamento, coram rege Jacobo primo, super prioritate status et sessionis praemissorum Prioris et abbatis grandis altercatio oriretur, auditis allegationibus hinc inde propositis, et decreto trium statuum consilii interpositis, sic fertur dictum dominum regem conclusisse; Prior, inquit, S. Andreae, iudicio meo, inferior est episcopo, et si fuisset alius Prior ab eo inferior etiam abbatè: sed in hoc non inconvenienter assimilari potest Prior marchioni, qui dignitate inferior est duce, et praestantior comite. Sic fortè et quidam judicarent de isto Priore; nam prior est ex ordine, temporis scilicet prioritate: quia clarum est, quod monasterium Sancti Andreae prius fundatum est et praestantius monasterio Kalcoensi. Et in hoc verificatum est de eo illa juris regula, videlicet, Qui prior tempore potior est jure. Haec ille. Exemplum ad hoc habemus de Sancto Columba, qui totius Hiberniae describitur archiabbas, et qui in tanta praesentia apud incolas habebatur, ut omnes sui temporis Hiberniae episcopos confirmare et consecrare dicebatur.

CAP. L.

De Prioribus Roberto, Waltero, Gilberto, Thoma et Simone.

ANNO Dominicae incarnationis MEXL. Robertus Prior de Scona ad monasterium S. Andreae per episcopum Robertum ejusdem vocatus, suscepit curam et custodiam prioratus ecclesiae Sancti Andreae. Qui quam notabiliter ac vigorose ac etiam virtuose, pro tempore quo steterat, rexit conventum sibi creditum, libro relationum ejus plenè attestatur. Stetit autem Prior XXII. annis, et in senectute bona ac vita sanctitate obiit, A. Dom. MCLXII. Cui successit Walterus, ejusdem ecclesiae cantor, qui XXIV. annis laudabiliter se gerebat. qui post tantum tempus, propter corporis invaliditatem, prioratui cessit. Cui successit,

• successit, five accessit, venerabilis vir ejusdem domûs Gilbertus canonicus, qui, post duos annos in officio laboriosè decursos, tactus infirmitate, apud Clakmannane, in hostilagio monasterii, ibidem vitam finivit, adhuc vivente et convalente dicto Waltero Priore præmissio: qui, post obitum Gilberti, resumptis viribus, in conventum rediens, officium prioratûs, prout potuit, exercere conabatur; sed modico tempore superfuit: nam infra eundem annum viam universæ carnis ingressus, appositus est ad patres suos in senectute bona, anno scilicet Dom. mcc. Cui successit dominus Thomas, ejusdem loci Subprior, vir bonæ conversationis, et totius religionis exemplar. Cùmque quosdam de fratribus contra ipsum esse commotos, propter tantum zelum quem habuit ad observantiam regularem, et ipsius sanctitatem molestè ferentes conspexisset, elegit magis ipsorum societatem deferere, quàm cum ipsis, ad viam veritatis non reversis, sub silentio periclitari. Anno igitur Dominicæ incarnationis mcccxi. dignitatem prioratûs relinquens, et fratribus invitis et reclamantibus, quibusdam verò ubertim flentibus et plangentibus, valedicens, de patre et prælato canonicorum vj. Idus Decembris, factus est in Cupro humilis discipulus et novicius monachorum. Cui successit Simon, ejusdem ecclesiæ canonicus, vir honestæ vitæ et laudabilis conversationis. qui in fornace tribulationis decoctus, quoniam dies mali erant, malignantium insidias et invidentium detractationes declinans, anno Domini mcccxxv. curam et custodiam prioratûs, de quorundam consilio, dereliquit; et prioratum de Loch-Levin, de consensu fratrum et episcopi auctoritate, suscepit. et sic Prior stetit annis xiv. Cui successit Henricus de Norhame, canonicus ejusdem ecclesiæ, eodem anno, et per xi. annos stetit Prior, et tandem ipsi renunciâns, anno Domini mcccxxvi. domum desolatam expensis, et debitis innumeris oneratam et impeditam, dereliquit.

CAP. LI.

De Johanne Quhite, Gilberto, et Johanne de Hadyngtona, &c.

ANNO quo supra Johannes Quhite, canonicus ejusdem, electus est in Priorem; cujus industriâ et providentiâ omnium bonorum largitor bona ecclesiæ et possessiones, ante distracta et dissipata, in pristinum statum redacta, misericorditer ampliavit. Suscepit autem curam et custodiam prioratûs anno Domini mcccxxvi. xij. Kal. Junii, et stetit Prior annis xxii. qui dormitorium, refectorium et magnam aulam hospitem nobiliter, ut nunc patet, fecit ædificari. Post hujuscemodi et multa alia bona opera, obiit in die Sancti Kenelmi regis, anno Domini mccclyiii. Cui successit Gilbertus, thesaurarius ejusdem domûs, vir religiosus et graciosus in temporalibus, licet non evidenter literatus. Suscepit autem curam prioratûs in crastino S. Agapeti martyris, anno supradicto; et obiit anno Domini mccclyiii. xvj. Kalend. Aprilis: et sic stetit Prior quinque annis. Cui successit Johannes de Hadyngtona, camerarius ejusdem domûs, vij. Idus Aprilis, per electionem anno sequenti, die videlicet Lunæ festo Sancti Ambrosii. Qui, inter cetera opera laudabilia, fecit magnam cameram in orientali parte monasterii juxta

juxta cœmeterium situatam. Et cum ipse xl. annis mensibus tribus diebusque duobus cursum officii sibi commissi fideliter peregisset, universæ carnis viam ingressus est, quinto Nonas Julii, A. D. mccciv. sepultusque est in capitulo. Cujus epitaphium sic erat:

*Corporis efficitur custos hæc petra Johannis,
Quadraginta domus Prior hujus qui fuit annis.
Felix certamen certavit fide fideli.
Pace frui cœli concedat ei Deus. Amen.*

Cui successit canonicus hujus domus, Adam videlicet Machane, tunc temporis S. Andrea archidiaconus, canonicè electus vi. Kal. Augusti sequenti, videlicet die Lunæ, in festo septem dormientium, anno quo supra. Qui postquam prioratum annis novem et diebus septem, inter varias angustias et procellas guerrarum, laboriosissimè rexisset, obiit xix. Kal. Septembris anno Domini mcccxiii. sepultusque est juxta prædecessorem suum Priorem Johannem, à dextro lateri tumuli ejusdem.

CAP. LII.

De successione Johannis, Johannis, et Willelmi.

SUpradicto anno successit eidem Adam Johannes de Eorfare canonicus ejusdem, tunc temporis vicarius de Lochrise, et camerarius domini Willelmi de Lanabirton episcopi Sancti Andrea, per viam Sancti Spiritus electus in festo decollationis Sancti Johannis. Qui edificavit cameram claustrum annexam, quam Priores habere consueverunt: quam postmodum Willelmus de Laudonia Prior manitissimo muro circumquaque vallavit. Dictum autem prioratum rexit in bona pace et prosperitate, dignè et laudabiliter, novem annis et xxiv. diebus, et obiit nono Kal. Octobris, sepultusque in novo capitulo primus, anno Domini mcccxi. Cui successit Johannes de Gouy, thesaurarius ejusdem domus, eodem anno electus. Qui multa adversa, tempore guerra, per octo annos et amplius, sustinuit. Et licet impeditionis lingue fuerit, et minùs cautus in loquendo, officium tamen prioratus omni tempore quo præfuit cum magna industria et peritia regebat. Multas adversitates prudenter præcavebat, et illatas quandoque cum magna cautela depellebat. Stetit autem Prior octodecim annis: et mortuus est octavo die Decembris, anno Dom. mcccxi. sepultusque in novo capitulo. Hic compulsus per regem Angliæ Edwardum Wyndesore, et Edwardum de Balliolo, exposuit in constructione unius turris portæ de Perth ducentas et octoginta marcas. Anno et mense supra dictis, xv. die ejusdem, Willelmus de Laudonia subprior electus est in Priorem, per viam scrutinii, sede vacante. Cujus laudabilia opera, per spatium quo stetit, intus et extra facta, dignum existit memoriæ commendare. Nam dormitorium monasterii ex omni parte, subtus cum tabulis dolatis, et supra cum plumbo, sumptuosè tecturâ vestivit. Veterem ecclesiam, cameram orientalem, quatuor partes claustrum, australem partem refectorii, et alia plura ædificia magnis expensis tegebat. Velum etiam magnum ecclesiæ, inter altare et chorum, tempore qua-

B b b b b

dragesimali

dragesimali expansum, artificioso opere compositum, diversis imaginibus et bestiis subtiliter confutum, sumptibus monasterii fieri demandavit. Novam etiam ustrinam, maximo opere et labore et expensis, suo tempore constat esse factam. Ecclesias monasterii in Fyfe, et alibi in diversis partibus habitas, quando et quoties necesse erat, cum bordis operiebat, inspectis aliis necessitatibus et reformatis. Ecclesiam etiam de Rossficherath in Goury cernens insufficientem et vetustam, solo penitus dirutam, et in alio loco remotam, reedificavit sumptuosè. Iste Willelmus staturâ brevis erat, literarum scientiâ et eloquentiâ præditus; magnatum dedignationes, propter utilitatem monasterii, æquanimitè tollerabat; regularis institutionis observantiis inter fratres et consocios, ad decorem religionis, primitus custoditis. Ad voluntatis libitum sibi temporalia succedebant. Et sic feliciter monasterium XIV. annis non solum rexit, sed decenter erexit; ac ipsum bordis, ferro, sed et aliis necessariis, exutum omni debito, cum centum libris in deposito, nobiliter instauravit: et quinto die Augusti, festo Sancti Oswaldi, A. D. MCCCLIV. in Domino obdormivit. Sepultus, juxta prædecessorem suum Johannem de Goury, in novo capitulo.

CAP. LIII.

De domino Thoma Biset, et aliis incidentibus.

ANNO eodem, per viam scrutiny, xij. die Augusti, electus est vir nobilis progeniè, sed moribus nobilior, dominus Thomas Biset, nepos domini Thomæ Biset comitis de Fyfe, subprior ejusdem domûs, qui fratres suos et subjectos valde diligens, et ab illis multum dilectus, immò generaliter omnium oculis amabilis videbatur, et per consequens à Domino commendatus, gregem sibi commissum, pro qualitate temporis, commendabiliter regebat. Denique Dominus erat cum eo, et omnia opera ejus dirigebat. Præ omnibus semper observantiam regularem, et sanctorum patrum instituta, habebat præ oculis; quorum erat amator et custos; admonens fratres suos ea quam sedulè observare, eorum mores et actus diligenter reformans, excessus et errata benignè corrigens, honestè viventes nutriens et amplectens; sciens se ad hoc præcipuè esse præpositum. Cumque sic per novem annos, non tam ferventer quam feliciter, rexisset, decidit in ægritudinem et in valetudinem nimiam, timensque domui suæ, propter impotentiam corporalem, dispendium imminere, in manibus domini Willelmi Landallis episcopi sui, salubriori pro tunc usus consilio, quibusdam sociis plangentibus et reclamantibus; Cur nos, pater, deseris? aut cui nos desolatos relinquis? propitius tibi esto, ne fiat quod prætendis. Honori pariter et oneri prædicti prioratûs purè et simpliciter resignavit, provisione honestâ sibi, per prædictum episcopum, de consensu fratrum, ordinatâ ac provisâ, anno viz. Dom. MCCCLXIII. Post quem, eodem anno, in festo Sancti Columbæ abbatis, electus fuit venerabilis vir, et omni morum honestate præditus, dominus Stephanus Pai, subprior ejusdem ecclesiæ, per viam Spiritûs Sancti: qui per dictum dominum episcopum confirmationem et munus benedictionis accepit. Hic fuit staturâ

staturâ largus, corpore procerus, vultu jocundus et hilaris: cunctis largus et munificus, omnibus se amabilem exhibuit. Qui magnam ecclesiam, infortunio casualis incendii tempore suo combustam, anno scilicet Domini MCCCXLVIII. in tecturis et opere lapideo, ligneo et plumbeo, infra sequentis anni spatium, in tantum reparavit; quod in sumptus et expensas reformationis ejusdem, cum reedificatione duarum columnarum, à parte australi dictæ ecclesiæ, juxta altaria Sanctorum Michaëlis et Laurentii, marcarum exposuit duo millia et ducentas. Qui viginti annis stetit Prior, et electus ad episcopatum Sancti Andree, in Angliâ captivus, ut præmisimus, mortuus est ij. die Martii, anno D. MCCCXXXV.

CAP. LIV.

De Roberto de Monte Rosarum.

POST hunc ad prioratum electus est persona religiosissima, dominus Robertus de Monte Rosarum, ejusdem domus canonicus, Prior Lacus de Levin et officialis curiæ Sancti Andree; vir magnæ scientiæ et eloquentiæ insignis, circumspeditione cautus, gubernatione providus, ac prædicator egregius; observantiis regularibus intentus, forma gregis factus in claustro; bonus pastor in populo: et sic placuit Deo. Nam populum non sprexit, sed docuit; et singula singulis reddidit. Divites non palpavit, nec minas magnatum expavit: pauperes non gravavit, sed fovit: crimina subditorum non dissimulavit, sed correxit: in omnibus et per omnia exhibens se devotum senioribus, blandum junioribus, religiosis fratribus placidum, superbis rigidum, humilibus benignum, pœnitentibus misericordem, et inflexibilem obstinatis. Dum sic se omnia haberent, cum patre suo Augustino Prior veraciter dicere potuit, et sentire: qui Augustinus, in epistola scribens ad Donatistam Vincentium, sic ait: Mihi arrogare non audeo, ut domus mea melior sit quàm arca Noë, ubi tamen inter tot homines unus reprobus inventus est; aut melior sit quàm domus Abrahæ, cui dictum est, Ejice ancillam et filium ejus; aut melior sit quàm domus Isaac, cui de duobus geminis dictum est, Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Similiter autem fateor, ex quo Deo servire cœpi, quomodo sicut difficile sum expertus meliores quàm qui in monasteriis profecerunt, ita non sum pejores expertus quàm qui in monasteriis defecerunt. Hæc ille. Et scribuntur transumptivè D. xlvij. *Quantumlibet.* Unde accidit eundem Priorem habere in claustro quendam fratrem, nomine Thomam Platar, minùs disciplinatum, correctiones subprioris et ordinis contemptibiliter aspernantem, quem propterea, cùm ad morum rectitudinem et regulæ, omnibus viis accommodis, nunc minis nunc blanditiis retorquere Prior niteretur; quicquid fategit ad emendandum induratus tetendit ad noxam. In se tandem Prior reversus, ad illud proverbii attendebat, Quod qui non corrigit refecanda committit, et facientis culpam habet, qui quod potest corrigere negligit; sciens utique quod impunitas incuriæ soboles, insolentiæ mater, radix petulantiae, et transgressionum est nutrix. Dum ipse animo revolveret quomodo fratrem lucraretur, perversus proprio patri mortem machinatur. nam
instinctu

instinctu maligni spiritus sero quodam, cum Prior solus, ut solitus erat, dormitorium ad pernoctandum ascenderet, opportunitate explorata, praelatum suum aggreditur, et, extracto de sub ejus capa ferreo pugione, Priorem lethaler in clauistro vulneravit: qui triduo supervixit, et fratribus valedicens obdormivit in Domino; et positus est apud patres suos in novo capitulo. Parricida, post scelus perpetratum, fugæ consulens, statim apprehenditur, et post biduum sepelitionis Prioris, stolatus et mitratus, post solennem sermonem à domino Waltero Treyle S. Andreae episcopo factum ad clerum et populum, perpetuis carceribus mancipandus traditur, ubi pane doloris et aqua tristitiæ languide libatis, infra breve moritur, et in sterquilinio sepelitur.

CAP. LV.

De eodem, et binis Jacobitis Prioribus.

HIC domum suam, dum vixerat, nobiliter reformavit et notabiliter extruxit. Novum opus in corpore magnæ ecclesiæ usque ad tigna et tecturas, non sine maximis expensis, erexit et perfecit; ac xxiv. die Martii præsentem vitam finivit, anno Domini MCCCXCIII. Qui stetit Prior XIII. annis. Cui successit decus morum et virtutis speculum, dominus Jacobus Biset, canonicus ejusdem domus, licentiatu in Decretis, spectabili satis, quod solet esse incitamentum bonitatis, prosapia genitus, nobilitate morum genus vicit et seculum. Hic nepos ex sorore religiosissimi et pii patris domini Thomæ Biset, Prioris superscripti, cujus actus religiosos in proximis imitatus, nulli præcedentium Priorum in suo operandi genere invenitur secundus. Siquidem veræ vitis palmes, à generoso furculo crevit in arborem electam, et multiplici fructuum propagine, Christi bonus odor in omni loco inventus est Deo et hominibus. Hic etiam super ceteros humilis, affabilis et benignus; fratribus et indigentibus compatiens et viscerosus, tam in spiritualibus quam temporalibus solus, quasi ceteros suos prædecessores supergressus, navem ecclesiæ magnæ, similiter et claustrum, ex omni parte tignis et tecturis solemniter consummavit; chorum installavit, et claustrale tetragonum tam tecturis quam pavementis decenter reparavit. Totum etiam monasterium, et singulas ejusdem officinas, innovationibus et ædificiis, unâ cum granariis, molendinis, ustrinis, porcinis, horreis et hostaribus, redintegravit: quorum quædam ex integro, alia in fartatectis et tecturis, sicut et aulam hospitum, quam in columnis et fenestris vitreis, cum binis ejusdem cameris, honorifice perfecit. Curiam etiam totius monasterii, tam interiorem quam exteriori, petrinis pavementis placide composuit et polivit. Omnes etiam ecclesias suas commensales, et alias quascunque monasterio annexas, in structuris et vestimentis ecclesiasticis decenter refecit. Impendit enim, quod sua intererat, utrique ecclesiæ forinsecam materialibus decorans ornamentis, et conventualem spiritualibus instituens documentis. Plurima illi sollicitudo, si niterent altaria, si lucerent luminaria, si ministri idonei, si moribus compti canonici, vasa munda, vestimenta candida, si divina ex ordine celebrarentur officia. Sciebat enim in hiis esse Dei honorem, domus ejus decorem, sacramentorum

cramentorum multiplicem significationem, ministrorum exercitationem, populi devotionem, et indistinctè omnium eruditionem. sed et sui primò et conventus præcipuè operam agens, quicquid de decimis, debitis, redditibus vel annuis pensionibus, aliisve justis quæstibus, habere poterat, totum, præter stipendia vitæ, in exaltationem ecclesiasticæ fabricæ, in sumptus hospitum et usus pauperum servavit et dedit. Sustinuit insuper multa, tam extera quàm civilia et domestica, bella; quæ omnia, pro communi fratrum utilitate, et viriliter pertulit, et fortiter repulit. Quis non tueretur typo, tot virtutum insignibus adornatus? Proxima * solet semper surripere bonis superbia, et quæ pullularunt germina necare virtutum. Credidi, inquam, et scivi; propter quod locutus sum. Ipse autem humiliatus est valde; quia semper et ubique fodit † in se fundamentum humilitatis, quo perventum fuit ad fastigia charitatis. Quis fratrum ejus languesceret, et ipse non infirmaretur? quis scandalum pateretur, et ipse non ureretur? Ut paucis multa comprehendam, omnibus fratribus omnia factus est, ut omnibus proficeret ad salutem.

CAP. LVI.

Adbuc de eodem.

HIC Prior staturâ erat procerus, moribus compositus, et in cunctis agilibus circumspèctus. Nam oculo cautelæ imminentes patienter sustinuit injurias; et manu prudentiæ celerius detrusit irruentes, et, ut de ceteris ejus virtutibus taceam, corde erat humilis, verbis gravis, animi prudens, loquendi affabilior, ulciscendi tardior, remittendi paratior: multum amabat humiles, corripuit arrogantes. Non fuit gestis fractior, non incessu dissolutior, nec voce petulantior; sed ipsius corporis et habitus species intuenti fuerat simulacrum mentis, et figura probitatis. Quid in singulis morer? Cui quàm vigil sensus, discreta ratio, docile ingenium, præcellens clerimonium, hærens memoria, scientia disertâ, commendabilis operatio; facta † adhuc clamant, etiam si nostra silescat oratio. Qui etiam qualis quantusve et quàm religiosus fuerit, regendique politiâ præditus, lector à canonicis, et aliis circumvicinis, qui eum in vita noverant, ediscat. Sed et de eo haud dubium filii Dei, qui exurgent in hoc monasterio, enarrabunt fratribus suis; ut cognoscat generatio altera, et ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur opera Prioris, sed et schemata ejus exquirant. Nam plures sui discipuli sub ejus disciplinatu imbuti, virtutum apices affecti, confestim post ejus decessionem ad alia loca famosa assumpti sunt in patres et pastores; quorum unus episcopus Rossensis, alii duo in Scona et Æmonia abbates intitulantur: tres etiam successivè in Priores de Monymusk præficiuntur. Nec mirum, quia provisione Prioris duo eorum magistri in theologia, quorum unus sibi in prioratu successit, alter in Scona præfectus: duo etiam licentiat, et quinque bacalarii in Decretis exsisterunt. Sancti Andrææ tunc claustralis paradisus ad suavem spirantis austris clementiam, quasi tot floribus vernabat,

* *Propria*, edit. Hearnii.

† *Fecit*, MS. C. E.

† *Sancta adhuc clamat ecclesia*, ibid.

quot virtutum viris insignibus abundabat, quando in claustralibus ceremoniis, in diebus hujus Prioris viguit monastica compago. In Marthæ sollicitudinibus re floruit iuristica propago, et in scientiis theologicis efferbuit seraphica indago. In primis pax et concordia morum, in secundo pax et proportionabilitas studiorum, in tertio pax et progressus meritorum, in conspectu Dei suavem, et in auribus hominum dulcem melodiam reddiderunt. Multa quidem et alia bona fecit in vita sua; nam terras, tempore casus incendii ecclesiæ impignoratas, redemit, et sine debitis cum stauro ferri, plumbi, asserum, lignorum, bituminis, salis et auri in deposito monasterium liberum, cum numero fratrū collegio, in pace dimisit, et in magno senio vitam finivit, in camera Prioris, in crastino Sancti Johannis Baptistæ nativitatibus, anno Domini MCCCCXVI. seditque Prior XXIII. annis, et in capitulo novo repositus est ad patres suos, in futuræ resurrectionis gloria cum iustis, ut speratur, præmia percepturus: quia non est verisimile, quod summi liberalitas conditoris non respondeat ejus laboribus religiosi recompensatione condignâ; qui de suæ pietatis abundantia merita supplicum excedit et vota. Hujus epitaphium:

*Hic Jacobita fulgens, velut gemma polita,
In claustris vita vixit, velut vir eremita.*

CAP. LVII.

De electo Wilhelmo, et Jacobo Priore.

HUJUS post decessum, et eodem anno, electus est, per viam Spiritus Sancti, in Priorem honestissima et benignissima persona dominus Wilhelmus de Camera, subprior ejusdem domus. Qui cum decreto electionis, et pro confirmatione, ad Romanam curiam accedens, et Brugis denuo confirmatus rediens, bullis suis ad partes remissis, ibi navigium expectans, infirmitatem incurrit, quâ præsentī luce subtractus est, et in ecclesia Sancti Ægidii, ante altare Sancti Andreæ, sepultus. Nescitur quo die, sed sequenti anno suæ electionis. Quo etiam anno, auditâ ejus morte, vir venerabilis et religiosus dominus Johannes Lyster, licentiat in Decretis, dignissimus ejusdem domus canonicus, qui tunc forte erat cum electo ultra partes marinas, adiit Panistoley curiam tunc Benedicti XIII. et faciliter per bullas suas sibi prævisum fuit de prioratu. Sed interim, sive cito post, dominus Jacobus de Haldenston, magister in sacra pagina, vir eloquentissimus, et ejusdem domus canonicus et electus, accessit Romæ ad curiam domini Martini V. et ante subtractionem confirmatus, ab eo repatriavit, et prioratum obtinuit, lite adhuc inter bullatos dependente. Sed quia ipse magister Jacobus, nuncius et collega dominorum Wilhelmi permissione divinâ episcopi Dumblanensis, et Johannis Schevez Decretorum doctoris ac officialis Sancti Andreæ, nunciorum et ambassiatorum à domino Roberto Stewart duce Albanie et gubernatore regni, cum consensu trium statuum ejusdem constitutus, bonum nuntium de subtractione à Benedicto et adhæsiōne Martino portantes, quicquid defuit electo in primis suppletum est in secundis. Novissime autem omnium regnorum, facta est Scotorum subtractio:

et

et hoc eis ad magnam fidei constantiam et singularem laudem ab omnibus prædicatur. Facta est hinc inde subtractio et adhæsiō uno et eodem anno, scilicet Domini MCCCCXVIII. Hic dominus Jacobus Haldenston, magister in theologia, eloquens multum erat, et decens persona, in apparatu et habitu compta satis et honesta. Qui, postquam domum suam XXIV. annis Prior vixerat bene regens, apud monasterium diem clausit extremum xviii. die Julii, et in pariete aquilonali capellæ nostræ Dominæ, infra ecclesiam cathedralem, honorificè tumulatus, A. D. MCCCCXLIII. Cujus epitaphium est:

*Qui docui mores, mundi vitare favores,
Inter doctores sacros sortitus honores,
Vermibus hic donor: et sic ostendere conor,
Quod sicut ponor, ponitur omnis honor.*

Fuit enim vir multum hilaris et jocundus; facie rubicundus, et complexione sanguineus, comis canus, et staturâ mediocris: severus in corripiendo, mansuetus in miserando, liberalis in exponendo, affabilis in colloquendo, et pronus in compatiendo. Multum enim fuit miseris et egenis misericors: propter quod disperfit et dedit pauperibus; quibus, ut quidam interpretati sunt, non tam intentione charitatis, quam respectu vanitatis, distribuit. Sed caveant sibi temere judicantes, quia scio quod dedit largiter et abunde indigentibus et petentibus: nec interest cui petenti erogetur, quia non requirit Deus utrum mereatur ille qui postulat, sed quærit qualiter præstet qui donat. Hilaris enim erat conviva; et quos escis lautioribus non poterat, erogatione panis Christi et vultus hilaritate satiabat. Ecclesiam suam monasterialem mirâ et spectabili pulchritudine, tam in sculpturis stallorum quam picturis imaginum, decoravit. Cujus navem ecclesiæ per recolendæ memoriæ dominum Jacobum Biset, prædecessorem suum, tignis et tecturâ sumptuosè erectam, intus tamen tanquam vacuam, amplam et solitariam synagogam, luminariis vitreis per totum, unâ cum constructione altarium, imaginum et ornamentorum, ac politis pavimentis decenter perlustravit. Gabellum orientale à fundamentis, unâ cum arcuali volta ejusdem, construxit. Reveſtiarium cum reliquiis, et earum reparacionibus et clausuris, non sine magnis impendiis, placenter perornavit. Universum larem, tam chori quam transversarum capellarum, ecclesiæ, cum duobus lateribus sive panis clauſtri, ac etiam inferius capitulum, pavimentis placidis complanavit. Pulchrum et spectabile palatium, infra curiam hospitii Prioris, cum decentioribus oratorio et camera inibi situatis, necnon domestica maneria in suis locis perhendinalibus, utpote Ballon, Pilmore, Segy et Kynmoth, quasi à fundamentis reædificavit. Insignia pastoralia, videlicet mitram, baculum et annulum, primus prioribus usuris impetravit. Servitium divinum in solennizatione missæ nostræ Dominæ in capella ejus, ad ipsorum laudem, insigniter ampliavit. In facultate sacræ paginæ præcellenter rexit, et in theologia decanus graduandos cathedravit. Hæreticos et Lollardos, et in fide devios, ipse inquisitor diebus singulis objurgando acriter confutavit. Collector etiam annatarum olim sedis apostolicæ infra regnum, et capellanus honorum, in senectute bona ad Dominum transmigravit. In cujus etiam diebus

diebus dominus Willelmus Bowar, vicarius Sancti Andreæ, altare crucifixi in nave ecclesiæ, cum folio ejus solido et imaginibus sumptuosis, adornatum, similiter Willelmus de Balloch subprior ipsius, dicto Priore suffragante, larem dormitorii per lateres et alia pavimenta perpulchre et decenter perfecerunt. In diebus etiam prædecessoris sui, dominus Willelmus de Camera, tunc subprior, sed postea electus, ut præmittitur, pavimentis polivit refectorium. Quorum propterea animæ æterna fruantur, requie. Amen.

EXPLICIT LIBER SEXTUS.

Incipiunt

Incipiunt tituli capitulorum libri septimi.

- De libro extravagante, et de titulis septimi libri capitulorum: et primo de diversis incidentibus.* CAPITULUM I.
De miraculo inventionis Paschæ, et de hæresi Prædestinationis, et aliis. CAP. II.
De victoria Britonum Christian. contra Paganos Saxonès. CAP. III.
De beato Patricio quadraginta mortuos resuscitante, et de ejus Purgatorio. CAP. IV.
De Giberiano Scoto, Boetio, Anthonio, et Benedicto. CAP. V.
De mirabili monte, et diversis Scotorum Sanctis, et de quodam anticristicola. CAP. VI.
De Ditelmo à mortuis suscitato, et in Melros postea monachato. CAP. VII.
De expositione mirabilis visionis Ditelmi, et de rege in Melros monachato. CAP. VIII.
De pestilentia, et unde provenit; et de remedio ejusdem. CAP. IX.
Qualiter Sarraçeni, obsidentes Constantinopolim, miraculo virginis submersi sunt. CAP. X.
De terræ motu, et optima epistola missa regi Anglorum. CAP. XI.
De Carolo Magno. CAP. XII.
De eodem Carolo, et studio Ælfredi regis Anglorum. CAP. XIII.
De succedentibus Carolo. CAP. XIV.
De eodem et suis filiis, et pugna inter fratres; et de Normannis. CAP. XV.
De pagani Normannis, et eorum ferocitate in Christianos, et de Diaboli debaschatione. CAP. XVI.
De mirabilibus eventibus Carolo Calvo imperatore. CAP. XVII.
De eodem, et pestilentia animalium. CAP. XVIII.
De mirabili visione ostensa eidem Carolo. CAP. XIX.
Quomodo patrem vidit in tormentis. CAP. XX.
Quomodo vidit avunculum suum Lotharium in deliciis. CAP. XXI.
De crudelitate Normannorum. CAP. XXII.
Quomodo Normanni ad fidem convertuntur. CAP. XXIII.
De conversione Rollonis, et relatione corporis S. Martini. CAP. XXIV.
De quibusdam incidentibus, et institutione festi animarum. CAP. XXV.
De ultione super ducentes choreas in cæmeterio. CAP. XXVI.
De virtuosa dissimulatione Henrici tertii imperatoris. CAP. XXVII.
Quod multum gaudet Diabolus de rixa et discordia, et eas fieri procurat. CAP. XXVIII.
De muliere malefica à dæmonibus rapta in Beverleia. CAP. XXIX.
De juvene qui statuum Veneris dispensavit, et Palumbo presbytero. CAP. XXX.
De diversis incidentibus, et de fundatione Carthusiæ, et Willelmo Ruso pestilente rege Angliæ. CAP. XXXI.
De actibus ejus nequissimis, et quomodo impositiones, spoliationes et taxas fecit in Anglia. CAP. XXXII.

De fame, pestilentia et vindicta temporibus ejus Angliæ missis.

CAP. XXXIII.

De interitu ejus, et signis mortem ejus præcedentibus.

CAP. XXXIV.

De Baldwino Hierosolymorum rege, et causa itineris fratris ejus Godofridi de Bulon.

CAP. XXXV.

De itinere transmarino, et de luxu populi, et de civitate Antiochena.

CAP. XXXVI.

De fuga Turcorum, et descriptione urbis Antiochiæ.

CAP. XXXVII.

Qualiter capta est Jerusalem, et de diversitate nationum ad expeditionem Terræ Sanctæ properantium.

CAP. XXXVIII.

De descriptione ejus, et rege Godofrido, et aliis eminentioribus capitaneis.

CAP. XXXIX.

De locis sanctis et insignibus Jerusalem, et stationibus ejusd.

CAP. XL.

De muliere Laudunensi, quæ virtute confessionis ignem evasit.

CAP. XLI.

Ut hæc de Beata Virgine dicantur, et ejus officium sabbatis celebretur, et de lampade.

CAP. XLII.

Quomodo, etiam apertis valvis ecclesiæ, Papa non potuit eas intrare.

CAP. XLIII.

Ad aliqualem gratitudinis recompensationem, statuit Papa mane fieri quotidianum servitium.

CAP. XLIV.

Quomodo Maria clericum lubricum, in ejus tamen laudibus multum delectantem, à damnatione eripuit.

CAP. XLV.

Quod adjudicatus est clericus submersus, intercessione tamen Virginis, et virtute salutationis angelicæ, ad vitam revocatur.

CAP. XLVI.

De mystica significatione et virtute literarum hujus dictionis AVE.

CAP. XLVII.

Abhuc de eodem felicissimo AVE.

CAP. XLVIII.

De jejunante sabbatum, ob reverentiam Virginis, qui mori non potuit inconfessus.

CAP. XLIX.

De prosperitate passagii exercitus Christianorum, et de clerico per visionem ad ordinem converso.

CAP. L.

De quibusdam prodigiis, et inbonoratione parentum, et morte Henrici IV. Imperatoris.

CAP. LI.

De vindicta inbonorantis parentes.

CAP. LII.

De variis incidentibus monstruosis.

CAP. LIII.

De aliis incidentibus, tempestatibus, et fundatione Clarævallis et Pontiniaci.

CAP. LIV.

De captione regis Hierosolymorum, et mirabili victoria per Christianos in Turcos commissa.

CAP. LV.

De beato Bernardo, et ejus monacho B. Papa effecto, et vocato Eugenio, et de prædicatis Romanorum.

CAP. LVI.

De expeditione Christianorum contra Sarracenos, et de confutatione hæretici per Sanctum Bernardum.

CAP. LVII.

De eodem Bernardo contra hæreticos disceptante, et quomodo tonitruus generatur.

CAP. LVIII.

De violentia fulguris et tonitru, et de virtute Antiphonæ SALVE REGINA.

CAP. LIX.

LIBER VII.

CAP. I.

De diversis incidentibus.

SUPERIORUM chronicularum annalium, usque ad Malcolmum regem Scotorum, nepotem Sancti David, sufficienter me cursum de scriptura auctoris, et aliorum sparsim collectorum, clausisse putaveram. Et ecce quidam de primoribus regni chronographis, præscripta manibus attollens, accuratius ea considerans, satis, et ultra quam debuit, approbavit, et, pro ulteriori solatio legentium, non inconveniens judicavit, ut, antequam ad ultiores annales progredere, quædam adhuc de notabilioribus præteritorum elicerem præsentibus succinctius inferenda. Sed quia eorum datas difficiliter occurrit, et non sine magno studio, reperire, sufficiat ut inscribenda cum contemporaneis imperatoribus, vel viris illustribus, superius annuatim prælibatis, in genere annotentur. De sufferentia igitur consulenti, et præcipue hoc fieri ab initio demandantis, sequitur liber septimus.—Tempore* Arcadii et Honorii, Romæ celebrato gladiatorio ludo, Thelemacius monachus zelo Dei effervuit, et populum Romanum increpans attentius spectaculo inhiantem, ab eo morti lapidatur. Unde Honorius imperator offensus, gladiatorium ludum, indicto suo, in perpetuum removet. Hoc anno obiit S. Martinus Turonensis. Anno septimo Honorii imperatoris Romæ Alexis nobilissimi Romanorum vita miraculis† declarata est. Anno eorum nono Pachomius abbas docuit monachos regulam vivendi quam, angelo dictante, didicerat. Anno eorum septimo, Innocentius‡ Papa decrevit pacis osculum ad missam dari, sabbato jejunium celebrari, oleo ad usus infirmorum ab episcopo‡ consecrato licere uti. In Britannia Pelagiana oritur hæresis. Eodem anno Paula Bethlehem obiit; cujus vitam inclitam Hieronymus scripsit: inter cetera, sic eam præconizat dicens; Si cuncta corporis mei membra in linguam verterentur, et omnes artus humanâ voce personarent, nihil dignum sanctæ ac venerabilis Paulæ virtutibus dicerem. Eodem tempore Chrysostomus ab Eudoxia, uxore Arcadii, exilio relegatur; sed, populo pro hoc tumultuante, revocatur, secundo exiliatur, sed, terræ motu regiam urbem graviter concutiente, à civibus revocatur. Horum in tempore Magnus Augustinus in ecclesia philosophatus est: cujus librorum tractatum numerus plusquam ad mille triginta extenditur, multis numero non comprehensus. de quo dicit Gennadius, libro de illustribus viris: Quis gloriatur tanto studio, ut legat quanta ille scripsit? quæ quidem cuicunque, ut æstimo, viventi non quidem scribere, sed nec legere occurrat.

*Hæc supra exhibentur e cod. Cuprens. ad imum p. 105. tunc enim hæc expectavimus eadem hic occurrere. †Supra, mirabilis. ‡Vincentius, MS. Coll. Edinb. male.

† Ipsi, MS. Cupr.

CHAP. II.

De eodem.

ANNO Honorii sexto Judæus quidam, quæstus causâ, cum in multis hæreticorum ecclesiis baptizatus fuisset, venit etiam ad ecclesiam orthodoxorum sub eadem intentione baptizandus: et cum baptizari deberet, aqua fontis subito disparuit; et iterum atque iterum allatâ aquâ, et fonte repleto, iterum atque aqua disparsens, virtutem Dei et Judæi perfidiam ostendit. Anno sequenti corpora Sanctorum Stephani, Nicodemi, Gamalielis, et Abilon, Luciano presbytero revelata sunt; et Zozimus Papa decrevit cereum sabbatho sancto Paschæ benedicendum: cujus cerei mysticus intellectus sic describitur;

*Cereus iste Deum notat atque diem jubilæum,
Quo mundus per eum traxit de morte trophæum.*

Quidam occidentales, ultimo anno cycli decemnovenalis pro embolismo communem annum tenentes, ac per hoc in Pascha celebrando oberrantes, divino miraculo ad veritatem revocantur. In una enim Italiæ ecclesia, ubi in sabbatho sancto Paschæ horâ baptizandi solebat aqua divinitus manare, et statim ex sese redire, nullo deductorio penitus apparente, tunc temporis, minus justo, id est octavo Kalend. Aprilis, Pascha celebrantes aqua non emanans, expectatione unius diei et noctis, fessellit: legitimo autem die Paschæ, horâ baptizandi, aqua solito emanans, decimo Kalend. Maii Pascha deberi celebrari ostendit. Quo in tempore, ut scribit Sigibertus, Prædestinatorum hæresis cœpit serpere: qui ideo Prædestinati vocantur, quia, et de prædestinatione et divina gratia disputantes, asseriebant, quod nec pie viventibus profit bonorum operum labor, si à Deo ad mortem prædestinati fuerint, nec impiis obsit quod improbe vivant, si à Deo prædestinati fuerint ad vitam: quæ assertio et bonos à bonis avocabat, et malos ad mala provocabat. Et ne quis ex huiusmodi hæresi sumat materiam desperandi*, audi quid scribit Cæsarius, quod prædestinationi innitentes multi decipiuntur, exemplo Ludovici Thuringiæ, hominis literati, qui tanto errore erat deceptus, ut se assereret necessario salvandum si prædestinatus erat, vel damnandum si præscitus; dicebatque se horam mortis suæ non posse effugere vel anticipare; et ab hoc sine ullo timore infinitis vitiis se multipliciter exponebat. Tandem graviter infirmatus, medico accito, dixit, ut curam adhiberet quâ convalescere posset. Medicus peritus non solum medicinæ sed etiam theologiæ, illius errorem non ignorans, dixit, Domine, si hora mortis vestræ venerit, non potero vos curare; si verò non venerit, frustra curam adhiberem, quia sine hoc curabimini. Cui infirmus dixit; Quomodo sic respondes? Scio quod, nisi mihi citò subveniatur, moriar ante tempus. Tunc medicus: Si creditis vitam vestram protelari virtute medicinæ, quare hoc negatis de pœnitentia, quæ est animæ medicina? Attendens infirmus virtutem verborum, statim, quasi infusâ lucē securitatis, ab eo omnes dubietatis tenebræ diffugerunt, et dixit; De cetero esto mihi medicus animæ, quia per

* Supra, disputandi.

tuam medicinalem linguam liberavit me Deus à maximo errore. Ad istud confirmandum dicit Christus Brigittæ, libro sexto Revelationum, cap. xxij. de quodam qui in prædestinatione posuit fidem suam, dicens; Si Deus præscivit me damnandum, cur amplius laborabo? si non, salvandi faciliter recipiet poenitentiam: Væ illi, nisi se citius emendaverit, quia nullus propter præscientiam meam reprobatur. Ad hoc etiam Augustinus, de prædestinatione dicens, quod prædestinatio Dei multis est causa standi, nemini est causa labendi.

CAP. III.

De victoria Britonum contra Paganos Saxones; vel, ut quidam ferunt, Saxonum noviter conversorum contra Britones.

ANNO octavo Theodosii, cum Sanctus Germanus Autifiodorensis prædicaret fidem relapsis Anglis, Saxones Pagani, adjunctis sibi Pictis, bellum adversus Britones susceperunt Christianos, qui inferiores erant Barbaris, et illi trepidi auxilium Sancti postularunt. Qui promissum maturantes adventum, cum in procinctu essent pugnaturi, Germanus signifer omnes admonet et prædicat, ut voci suæ uno clamore respondeant. Appropinquantibus hostibus, Alleluia tertio repetitum sacerdotes exclamant: sequitur unus clamor omnium; et, percussio aëre, tanquam arco ab ictu, montium inclusa multiplicat. Hostile agmen terrore prostrernitur, ut ruisse super se non solum rupes circumdatas, verum etiam ipsam cœli machinam contremiscunt, trepidationique injectæ vix sufficere pedum pernitas credebatur: passim fugiunt, arma projiciunt, gaudentes vel nuda se corpora eripuisse discrimini; plures etiam timore præcipientes flumen, quod sensim venientes transierant, devoravit. Sicque hostibus sine sanguine superatis, collectis spoliis, Christiani triumphant. Cum igitur Germanus in Britannia prædicaret, die quadam regis Britanniae palatium cum suis discipulis introivit, et, directo ad regem nuncio, pro vehementi frigore et supervenienti nocte hospitium postulavit: sed cum rex immitis concedere nolisset, Germanus cum discipulis suis, sub divo persistens, nivem et grandinem patienter sustinisset. Jamque veniente nocte, subulcus regis regressus à pascuis, acceptam in palatio præbendam suam ad proprium tugurium deferbat. Is, ubi Sanctum Germanum conspexit vehementi frigore cum discipulis suis tabescentem, personæ dignitate permotus, Oro, ait, quisquis es, domine, ut tibi et sociis parcas, et, veniens ad hospitium meum, officium meæ paupertatis benignè suscipias. Cumque Germanus ad eum humiliter declinasset, porcarius ille uxorem suam monuit, ut unicum vitulum quem habebat occideret, et hospitibus cœnatoris apponeret. Post cœnam igitur Germanus mulierem evocat, jubetque ossa vituli diligenter collecta, super pellem ejus ante matrem, ut in præsepi, componat: quo facto, vitulus sine mora surrexit; matrique coactans comedere fœnum cœpit. Tunc subulcus, hoc audiens, rogat hospites suos ut, salvo jure hospitii, hoc interim beneficium acceptarent. Facto autem mane Germanus ad palatium progreditur, et regem egresurum palatio præstolatur. Exeunti festinus occurrit, et cur ei sero

E e e e e

hospitium

hospitium negasset potenter inquit. Rex stupore defixus, et Sancti auctoritate attonitus, respondere non potuit. Tunc Germanus, Egredere, inquit, et regnum meliori dimitte. Illo hæsitante, Germanus cunctantem impellens, Egredieris, ait, et, sicut Dominus definivit, nequaquam deinceps potestate regia abuteris. Rex auctoritatem cœlestem in præfule reformidans, cum conjuge et liberis indifferenter exivit, et ulterius ingredi non præsumpsit. Tunc Germanus subulcum cum conjuge venire fecit, et, universo stupente palatio, regem constituit. Extunc reges ex subulci genere prodeuntes dominati sunt genti Britonum, Deo res humanas per beatum Germanum mirabiliter ordinante.

CAP. IV.

De Sancto Patricio.

Tempore Theodosii minoris Sanctus Patricius apud Scotos porcarius primò fuit: inde liberatus Romam adiit, et ibidem sacras literas didicit. Palladio autem episcopo defuncto, quem Cælestinus Papa ad Scotos miserat, mittitur cum Germano Patricius, et Hibernicis episcopus ordinatur. Præter virtutes reliquas quas fecit, xl. mortuos suscitavit, captivos multos propriis sumptibus redemit, ecclesias ccclxv. fundavit, et totidem episcopos ordinavit: presbyterorum tria millia consecravit; xij. millia hominum baptizavit; septem reges, filios Almogith, uno die baptizavit; xl. diebus et xl. noctibus in vertice montis Hely jejunavit; octoginta annis in Hibernia prædicavit; cxx. annis vixit, et sepulchrum ejus non invenitur. Completo in Hely xl. dierum et noctium jejunio, tres petitiones pro Hiberniensibus fecit, eo quòd fidem recepissent: Prima, ut unusquisque credentium pœnitentiam, licet in extremo vitæ suæ statu, suscipere; secunda, ne Hibernia à Barbaris in æternum consumeretur; tertia, ne aliquis Hiberniensium supervivat in adventu Judicis: hinc, pro honore Sancti Patricii, delenda dicitur septem annis ante judicium. In colle Hiberniensium populo benedixit, et pro eo oravit. Ibi aves multicolores innumerabiles ad eum venerunt, ut benediceret eis; quibus signantur, quique fideles qui per eum conversi sunt ad Dominum. Verum inprimis, cum præfatam gentem admodum bestialem, et terrore tormentorum, et amore gaudiorum, ab errore convertere voluisset, dicebant, Ad Christum se nunquam convertendos verbis ejus vel miraculis, nisi aliquis eorum et tormenta illa malorum et gaudia beatorum intueri posset, ut, rebus visis, certiores fierent quàm promissis. Cumque ille etiam tunc, pro salute populi, jejniis et orationibus devotior fieret, apparuit ei pius Dominus Jesus visibiliter, dans ei textum evangeliorum et baculum, quæ hucusque pro magnis pretiosisque reliquiis in Hibernia veneratione habentur: ac pro signo summi præfatus, id est archiepiscopatus illius patriæ, cuilibet habenti hæc reputantur. Ipse quoque baculus pro eo quòd illum Dominus Jesus dilecto suo Patricio contulit, baculus Jesu cognominatur. Itaque Dominus eundem Sanctum in locum desertum deduxit, et quandam foveam rotundam, intrinsecus obscuram, ostendit ei, dicens, quòd quisquis veraciter pœnitens et verâ fide armatus fossam eandem ingressus, unius diei

diei ac noctis spatio moram in ea fecerit, ab omnibus peccatis suis purgaretur, et per illam transiens, non solum videret tormenta malorum, sed etiam gaudia beatorum. Sicque Domino ab oculis ejus disparente, lætus statim in eodem loco ecclesiam construxit; et beati patris Augustini canonicos in ea constituit. Fossam autem, quæ est in monasterio extra frontem ecclesiæ, muro circumdedit, et januas serasque apposuit, ne quis eam temere, et sine licentia, ingredi præsumeret: clavem verò custodiendam Priori ejusdem ecclesiæ commendavit. Ipsi autem beati patris tempore multi, pœnitentiâ ducti, fossam ingressi sunt; qui regredientes, et tormenta maxima se perpeffos, et vidiſſe, testati sunt: quorum relationes jussit beatus Patricius in eadem ecclesia notari. Eorum verò attestatone, cœperunt alii prædicationem beati Patricii suscipere. Et quoniam à peccatis ibidem homo purgatur, locus ille Purgatorium S. Patricii nominatur; locus autem ille Reglis dicitur. Verumtamen historia hæc à multis non recipitur, propter illud maximè, quod ibi dicitur, animas à purgatorio liberatas non statim ad cœlum evolare, sed in paradiso terrestri, tanquam in loco quietis intermedio, temporaliter commanere; et inde, statuto tempore, ad cœli palatia transire: cum è contra nullus credatur esse locus animarum inter purgatorium et cœlestem paradysum. pro isto vide suprà lib. III. cap. ix.

CAP. V.

De Giberiano Scoto, et Francorum rege Clodoveo.

ANNO D. CCCXCIII. mundi IVMLXII. Giberianus Scotus*, cum fratribus et sororibus, in Gallia peregrinatus, urbem Remensem tam vitâ quàm morte suâ illustravit; et Genovesa virgo Parisiensis octogenaria ad Dominum transiit. Paulo post Clodoveus rex Francorum Christianus effectus, attendens Gothos Arrianos partem Galliarum optimam tenere, direxit nuncios ad beati Martini basilicam cum muneribus multis, et equum suum, quem amabat plurimum, post bellam, si ei Deus victoriam de Arrianis donaret, de competenti pretio redimendum. Qui victor feliciter effectus, et Turonis civitatem reversus, multa munera basilicæ beati Martini tribuit. Equum verò, quem antea ad ipsam ecclesiam transmiserat, recipere voluit ab illis matriculariis, datis pro eo argenti solidis centum; quibus datis, equus ille nullatenus se movit: at rex ait, Date alios centum solidos; cumque dedissent, statim equus solutus abiit. tunc cum lætitia rex ait, Verè beatus Martinus bonus est in auxilio, sed carus in negotio. Eodem tempore claruerunt Symmachus patricius, et gener ejus Boetius, vir consularis conspicuus, luculentiori scientiâ præditi. Horum tempore orta est hæresis de Trinitate, contra quam hæresim composuit Boetius de Trinitate librum perutilem. Quando quidam rex Gothorum Theodoricus Romanam rempublicam armis invasit, Boetius plus omnibus ei resistit. Postmodum apud eum accusatus, quod sollicitè laboraret ut senatum et rempublicam ab ejus manibus eriperet, cum pluribus aliis

* Vide supra, p. 124.

proscriptus atque in exilium missus, Papiæ incarceratus est : ubi, quasi de gravi gloriæ ac rerum mutatione doleret, ut consolationis medicinas tanto dolori, non tam sibi quàm aliis, quæreret, librum edidit de Consolatione Philosophiæ; ostendens gloriam et dignitatem, ceteraque terrena, non verè bona, sed nihil esse; et ideo nulli fore appetenda, nec de eorum amissione dolendum. Tandem verò, longo exilio fatigatus, ab eodem interemptus tyranno, martyr consecratur Deo †, anno D. DXXI. Qui, inter cetera sua scripta, hos duos reliquit versus à cunctis eliciendos, videlicet;

*O felix mortale genus, si semper haberet
Æternum præ mente bonum, finemque timeret.*

Anno Domini DXXIX. corpus Sancti Anthonii monachi divinâ et mirabili revelatione inventum et Alexandriam delatum est. Anno præcedenti Sanctus Benedictus, de loco cui Sublatus vocabulum erat, ad montem Cassinum transmigravit. Et anno sequenti, Justiniani tertio, in Africa, ut scribit Sigibertus, quidam orthodoxi episcopi, linguis sibi abscissis radicibus à Wandalis, postmodum clarè loquendo miraculis multis fulsere. quod miraculum unus eorum auxit; qui, in elationem versus, statim dono Dei privatus obmutuit. Gregorius tamen, in dialogo suo, dicit, quòd unus eorum, in luxuriam lapsus, mox dono miraculi est privatus; recto Dei judicio, ut qui continentiam carnis servare neglexerat, sine lingua carnis non haberet verba virtutis. Sed fortè duo fuerunt, quorum unus versus est in elationem, alter corruit in libidinem: et uterque perdidit miraculi virtutem.

C A P. VI.

De aliis incidentibus.

HOC tempore in Gallia mons super Rhodanum fluvium, his diebus dans mugitum, tandem ab alio monte sibi vicino discussus, cum ecclesiis, domibus, et hominibus ac bestiis, in Rhodanum præcipitatus est. Eodem quoque tempore in Scotia Brendanus clarus habetur: qui, Fortunatas Insulas septemtrionali navigatione perquirens, multa miraculo digna vidit †. A quo Sanctus Machutes, qui et Machovius, baptizatus et regulariter educatus, ac ipsius navigationis socius, in Britannia et miraculis et sanctitate claruit. Qui, à Britannis exacerbatus, eis maledictis, transivit ad Gallias, et sub Leontio Sanctonum episcopo multo tempore virtutibus claruit. Anno Dom. DLXVI. S. Columbanus presbyter, veniens de Scotia, clarus habetur in Britannia: cui in monasterio Luxovio erat alius Columbanus, ex genere ejus, vir miræ sanctitatis *. Anno Mauriti x. in Gallia quidam, in silva cædens ligna, adeo à muscis infestatus est, ut per biennium amens fieret: deinde, sub religionis habitu, exhibebat se pseudopphetam, deinde magum, deinde etiam sanitates super infirmos faciens, Christum se esse dicebat et

† Desiderantur verba *martyr conf. Deo* in MS. C. E. ‡ "Hic vir magnæ abstinentiæ, et virtutibus claruit. trium fere millium monachorum pater fuit." addit MS. Cupr.

* Vide supra, lib. III, c. xxxix.

pro Christo se adorari jubebat: nolentes se adorare, cum populo qui ei multus adhærebat †, impetebat hostiliter. qui postea à quodam fidele occisus est, et ita sequaces ejus dispersi. Anno sequenti Constantinopoli nascitur puer quadripes, et alter duos vertices habens. quæ prodigia portendunt adversa locis in quibus nascuntur. Anno Mauritiî xv. S. Columbanus abbas et presbyter, doctor Scotorum et Pictorum, obiit, qui posteris suis multa sanctitatis monimenta reliquit, præterquam quòd, rusticâ simplicitate, Pascha dominico die celebrari debere neque didicit neque docuit. Anno secundo imperii Phocæ pauper quidam, cùm à nautis eleemosinam peteret, neque acciperet, dicente nauclero, Desiste eleemosinam petere à nobis, qui nihil hîc præter lapides habemus: cùm subjecisset pauper, Ergo omnia vertantur in lapides; quicquid manducabile in navi erat in lapides conversum est, colore et formâ rerum earundem permanente.

CAP. VII.

De Ditelmo à mortuis resuscitato, qui in Melros monachatur.

ANNO Domini DCLXX. ut scribit BEDA, quidam in Britannia à morte resurgens, multa, quæ vidit de locis pœnarum et purgatorii ignis loco, enarravit. Erat hic paterfamilias in regione Northanhumbrorum, qui primo noctis tempore defunctus, diluculo revixit, et observantes se in fugam convertit: uxor tamen ejus, quamvis nimis pavidâ, remansit. Cui ille, Noli timere: surrexi à morte quâ tenebar, et permissum est mihi iterum apud homines vivere. sed multum aliter vivendum est mihi à modò quàm prius. Statimque surgens, abiit ad oratorium villæ, et ad diem usque oravit. Et tunc divisit substantiam suam in tres partes: è quibus unam conjugî, alteram filiis tradidit; tertiam verò statim pauperibus. Non multo post, de licentia conjugis, ad monasterium Melros pervenit, quod Tweda flumine circumcingitur, et, acceptâ tonsurâ, secretam mansionem ab abbate suscepit, et ibi usque ad mortem in mirabili conversatione permansit. Narrabat autem hoc: Quidam lucidus aspectu, et clarus veste, me ducebat. Incedebamus taciti contra solis ortum solstitialem. Devenimus autem ad vallem latissimam, longissimam, profundissimam, quæ erat à læva nostra; et habebat unum latus flammis ferventibus nimium terribile: aliud autem ferventi grandine, et frigore nimium omnia perflante, nimis horrendum. utrumque plenum animabus, quæ vicissim hinc inde jactabantur cum impetu; nam cùm unum sufferrè non possent, in aliud transiliebant. Et cogitabam intra me, quòd infernus esset. Ductor autem meus cogitationi meæ respondit: Non, inquit, ut putas, hic est infernus. Et cùm progredere mur, vidi loca tenebris ita densis repleta, ut nihil omnino viderem præter speciem et vestem ductoris mei. Et ecce crebri flammarum globi ascendentes de puteo, et rursus descendentes in eundem. Et statim ductor meus disparuit, et me solum reliquit. Erant autem fastigia flammarum plena spiritibus hominum, instar favillarum cum fumo ascendentium et relabentium, et fœtor in-

† Al. multum adhibebat.

comparabilis cum illis ebulliebat. Interea turba dæmonum, cachinnans et insultans, quinque animas hominum educebat in tenebras*; è quibus unus erat attonsus ut clericus, quidam laicus, quædam femina: et descenderunt cum eis in medium barathri ardentis. Quidam autem spiritus de abyſſo illa ascendentes, ignem putridum oculis, naribus et ore, forcipibus igneis, quos portabant, minitabantur comprehendere me; et tamen tangere non potuerunt. Et ecce quasi fulgur stellæ micantis inter tenebras post me apparuit; hic erat ductor meus, qui mox eos fugavit: qui, conversus ad dextram, cœpit me ducere ad ortum solis brumalem. Et mox in lucem serenam eductus, vidi murum permaximum, cujus longitudinis et latitudinis quasi nullus terminus videbatur. Et statim, nescio quo ordine, fuimus in summo. Et erat ibi subtile campus latissimus, et latissimus flosculis vernantibus, et odore suavissimo plenus, luce clarius et sole meridiano: in quo agmina beatorum plurima et sedes multæ lætantium. Et cum me inter illos duceret, cogitabam hoc esse regnum cœlorum. Et respondit ille, Non est hoc regnum cœlorum, ut putas. Et procedens inde, aspicio multo maiorem luminis gloriâ, et vocem cantantium suavissimam audio, et odorem sentio permagnificum.

CAP. VIII.

De expositione ipsius visionis.

ET cum me intraturum sperarem, mox ductor meus gressum retorſit viâ quâ veneram. Et, nobis revertentibus, ait: Vallis, quam aspexisti, locus est in quo examinantur et castigantur animæ differentiam confiteri et emendare scelera sua, usque ad mortem; qui et tunc poenitentes et consistentes de corpore exeunt. Qui tamen omnes, per misericordiam Dei, in die iudicii ad regnum cœlorum perveniunt. Multos autem ante diem iudicii liberant eleemosinæ, jejunia et orationes viventium, et præcipuè celebratio missarum. Puteus autem quem vidisti est os Gehennæ: in quem qui semel inciderit, nunquam liberabitur. Locus autem florum est ipse in quo recipiuntur animæ exquantium à corpore cum bonis operibus, non tamen tantæ perfectionis, ut statim mereantur in cœlorum regnum intrare; qui omnes in die iudicii in illud intrabunt. Quicumque autem in verbo, cogitatione et opere perfecti sunt, mox, ut exeunt de corpore, ad regnum illud perveniunt. ad cuius viciniam patet ille locus, in quo sonum cantilenæ dulcis et odorem suavissimum hausisti. Ego autem ad tempus à te abscessi, ut quid de te fieri deberet agnosceres. Et cum detestarer iterum vivere in corpore, subito me vivere inter vos, nescio quo ordine, vidi. Hæc narrabat ille, non passim omnibus, sed illis tantum qui vel æterna tormenta timent, vel gaudia æterna concupiscunt. In vicinia cellæ illius habitabat quidam monachus et presbyter sanctus, nomine Englis, qui nunc usque in Hibernia insula est solitarius, ultimam ætatem pane cibario et aquâ sustentans: per quem cognita facta sunt quæ ille viderat. Rex etiam Adwilsfridus, vir undecunque doctissimus, illum

* Al. tenebris.

studiose audiebat. Qui et ipse tandem in monasterio supradicto monachus factus est. Cujus monasterii, tempore illo, abbas erat vir sanctus et presbyter Ædilvaldus, qui nunc episcopus est Lindisfarnensis. Dicebatur frater ille qui hoc viderat Ditelmus, qui sapissime in flumine proximo se immergebat, ad restringendum calorem corporis, ita ut etiam crustæ glacierum circa eum de veste sua defluerent. Nam vestimenta humida et algida de flumine nunquam deponebat, donec de suo corpore calefierent et siccarentur. Qui, cum diceretur quare tantam asperitatem frigoris pateretur, respondit, Frigidiora vidi ego. Et cum diceretur ei, quare tantam austeritatem continentiae teneret, respondebat, Austeriora ego vidi. Hæc ille.

CAP. IX.

De aliis incidentibus.

ANNO Constantini junioris quinto, Theodorus Cantuariensis archiepiscopus, in Anglia synodo habitâ, constituit multa ecclesiæ utilia: nam scripsit librum pœnitentialem, mirabili et avitâ discretione distinguens modum singularum culparum. Anno septimo Constantini, in Italia tantæ pluvie et tonitrua fuerunt, qualia nulla ætas hominum memorat, ut homines etiam et peculia fulgure interirent. et nisi per letanias, quas quotidie faciebant religiosi et clerici, Dominus esset propitiatus, non potuissent homines triturare, vel in horreis frumenta recondere: in tantum ut ex ipsis pluviis denuo leguminâ renascerentur, et ad maturitatem devenirent. Hujus etiam tempore luna eclipsim passa est per indictionem VIII. solque defecit horâ diei quasi decimâ, quinto nonas Maii. Et eodem anno secuta est gravissima pestis tribus mensibus, Julio scil. Augusto et Septembri: fuitque Romæ mortalitas magna. Hæc quoque pestilentia Ticinum ita depopulata est, ut, civibus per juga montium fugientibus, intra præfatam urbem herbæ nascerentur et fruteta. Tunc etiam visibiliter multis duo apparuerunt angeli, bonus et malignus, pergentes per civitatem: quorum malignus angelus venabulum manu ferebat; qui quoties de venabulo illo ostium cujusque domûs, boni angeli jussu, percussisset, tot de eadem domo sequenti die hominum cadavera trahebantur. Sed quibusdam viris in eadem urbe per revelationem dictum est, quod non prius pestis ipsa quiesceret, quam in basilica beati Petri apostoli, quæ ad Vincula dicitur, Sancti Sebastiani martyris altare construeretur: factumque est ita. nam, delatis ab urbe Roma beati Sebastiani martyris reliquiis, mox ut in jam dicta basilica constitutum est ipsius altare, pestis illa quievit. Brigitta, libro cœlesti ad reges capite ultimo, dicit Mariæ sponsæ, quod propter tria peccata venit plaga super regnum, scil. superbiam, incontinentiam et cupiditatem: et ideo Deus placari potest propter tria, ut tempus plagæ abbrevietur. Primum est, quod omnes assumant veram humilitatem in vestibus, habentes vestes moderatas, non nimis longas more seminarum, nec nimis strictas more scurrarum; nec scissuras vel fissuras vestium dispendiosas, vanas et inutiles: quia talia displicent Deo. Corpora etiam sua sic honestè gerant, ut nec præminentiora, quam Deus

Deus creavit ea, propter ostentationem, nec breviora vel subtiliora, per aliquas ligaturas vel nodos vel similia artificia, mentiantur; sed omnia sint ad utilitatem hominum et honorem Dei. Mulieres etiam depouant * vestes ostentationis, quas propter superbiam et vanam gloriam assumpserunt, quia Diabolus dictavit mulieribus contemnendis mores patriæ suæ antiquos et laudabiles, quandam novam abusivam, et ornamenta indecentia in capitibus et pedibus, et reliquis membris, ad provocandam luxuriam et irritandum Deum. Secundum est, quod fiant eleemosinæ cum hilaritate mentis. Tertium est, quod quilibet parochialis sacerdos semel in mense, per annum integrum, cantet missam de S. Trinitate; ad quam totus populus ejus confessus et contritus conveniat, et jejunet illo die, orando et obsecrando intentè, ut peccata remittantur, et ira Dei mitigetur. Episcopi quoque similiter in quolibet mense faciant per seipsos, vel per suos, in cathedralibus ecclesiis suis processiones solennes, celebrando missam de Sancta Trinitate. Hæc ista.

CAP. X.

Qualiter Sarraceni, obsidentes Constantinopolim, miraculo virginis submersi sunt.

SIGIBERTUS scribit, quod, Leonis III. imperatoris anno II. Constantinopolitani instantiâ orandi et constantiâ præliandi fortiter restiterunt Sarracenis: qui fame, frigore, bello et pestilentia sine numero perierunt. Sed quia in tanta copia Turci ad obsidionem convenerunt, Christiani nimium eorum feritatem timuerunt; qui, secundum Vincentium, feruntur hoc modo perisse. Apud Constantinopolim, in monasterio Sanctæ Dei genetricis juxta palatium, in mari, prope Sanctam Sophiam, erat imago beatæ Mariæ, quæ tenebat infantem in brachio, quam in tabella depinxit S. Lucas, cum adhuc viveret S. Maria. Hæc imago vocatur Odegitria †, i. e. deductrix, quia duobus cæcis apparuit beata Maria, et deduxit eos ad suam ecclesiam, et illuminavit eos. Cum ista imagine faciunt processionem omni die Martis per totam civitatem. Cum ergo, ut supra dictum est, obsessa esset civitas, et cives jejunarent, et orarent simul et pugnarent, quidam civis admonuit afferri illam imaginem, et ab omnibus orationem ad illam fieri hoc modo: Sancta Dei genitrix, quæ toties nos liberasti, libera nos et modò de inimicis filii tui: et si vis ut imaginem tuam non mergamus in mari, merge illos. Et cum hoc dixissent, ille secreto imaginem tenuit sub undas. Et statim procella surrexit, et omnes haves Sarracenorum conquassavit, merisit et confregit. Hoc anno Constantinus filius ejusdem imperatoris, dum baptizatur à patriarcha Germano, cacans in sacro lavacro, magnum dat prælagium, quod futurus esset ecclesiæ Dei in scandalum: quod ita evenit. Nam, mortuo Leone, Constantinus ejus filius ei successit. Cæpit autem anno Domini MCCXLII. mundi scilicet IVMDCCV. et imperavit annis xxxv. de quo sic scribit HUGO. Hic Constantinus imperii paterni et impietatis pariter successor, legumque à patribus tra-

* *Disponant*, MS. Cupr.

† *Edigitria*, i. e. *ductrix*, ibid.

ditarum persecutor, omni vitæ suæ tempore magicis maleficiis, et etiam cruentis sacrificiis et luxuriis, semper operam dedit: et multi clerici religiosi et laici sub ipso pro recta periclitati sunt fide. Habebat etiam sibi consentientem in omnibus, propter amorem principatûs terreni, Anastasium Constantinopoleos falsi nominis patriarcham; qui seduxit cives, et induxit ad consentiendum maleficiis tyranni. unde divinitus indignatio venit in cives ejusdem urbis, admonens impium imperatorem ut se cohiberet ab insania quâ flagrabat: sed ille, ut quondam Pharaos, inemendatus permanfit. Venit quippe pestilens mors, incipiens à Sicilia * et à Calabria in regiam urbem, et ita eam devastavit, ut etiam in ipsa plures domus integrè clauderentur, eo quòd non esset qui eas inhabitaret. Ferebantur etiam in plaustris ad sepeliendum cadavera mortuorum, ita ut infra civitatem trecenta millia hominum pestilentia perierunt. Sed et Anastasius perversus patriarcha, consiliarius imperatoris, passione nimia fatigatus quâ stercus ventris evomeret, ut merebatur, miserabiliter mortuus est: et successit eidem ejusdem sceleris imitator, quidam hæreticus monachus, nomine Constantinus.

CAP. XI.

De terræ motu, et optima epistola.

HUJUS Constantini anno XII. terræ motus terribilis factus est, quo urbes, aliæ quidem ex toto, aliæ ex parte, subversæ sunt; aliæ autem à montanis ad subjecta campestria, cum muris et habitationibus suis, integræ et salvæ, plusquam ultra sex milliaria transmigraverunt. In Mesopotamia etiam terra dirupta est usque ad duo milliaria: aliaque terra nimis alba et arenosa de profundo ascendit; et ex ea animal multum ascendit incontaminatum, humanâ voce loquens, pronuncians incursionem gentis ab eremo adversus Arabes. HELMANDUS. Anno sequenti Bonifacius, natione Anglus, Moguntia archiepiscopus, in Frisia martyrizatur, et in Fuldensi cœnobio, quod ipse in Thuringia fundaverat, tumulatur. Hujusmodi epistolam regi scripsit Anglorum.

Domino carissimo Æthelbaldo regi Anglorum, Bonifacius archiepiscopus, legatus Germanicus Romanæ ecclesiæ, perpetuam in Christo charitatis salutem. Audivimus quòd eleemosinis intentus, furta et rapinam prohibes, et pacem diligis, et defensor pauperum et viduarum es: et inde Deo gratias agimus. Quòd verò legitimum matrimonium spernis, si pro castitate faceres, esset laudabile: sed quia in luxuria et adulterio, et cum sanctimonialibus voluptaris, est vituperabile et damnabile: quapropter, fili carissime, pœnitere; et memorare quàm turpe sit, ut tu qui dono Dei dominaris, ad injuriam ejus sis libidinis servus. Audivimus præterea, quòd optimates pene omnes gentis Merciorum, tuo exemplo, legitimas uxores deserant, et adulteras et sanctimoniales constuprent: quòd quàm sit ab honestate peregrinum, doceat nos alienæ gentis institutio. Nam in antiqua Saxonia, ubi est nulla Christi cogitatio, si virgo in paterna domo, vel marita sub conjuge, fuerit adulte-

* Cilicia, MS. Cupr.

rata, manu propriâ strangulatam cremant, et super fossam sepulturæ corruptorem suspendunt; aut cingulo tenuis, vestibus abscissis, flagellant eam castæ matronæ, et cultellis pungunt, et de villa in villam missæ occurrunt novæ flagellantes, et interimunt. Winidi quoque, quod est fœdissimum genus hominum, hunc habent morem, ut marito mortuo, mulier se in rogam cremari, pariterque arsura præcipitet. Si ergo gentes Deum ignorantes zelum castimonie habent, quid tibi convenit, fili carissime, qui Christianus es, et rex? Parce ergo animæ tuæ, parce multitudini populi, tui pereuntis exemplo, de quorum animabus rationem redditurus es. Recogita, quæso, quàm terribilem vindictam Deus in anteriores reges exercuit hujus culpæ, quam in te arguimus, conscios. nam Ceolredum prædecessorem tuum, stupratorem sanctimonialium, et ecclesiasticorum privilegiorum fractorem, splendide cum suis comitibus epulantem, spiritus arripuit malignus; et sine confessione et viatico eum Diabolo sermocinantem, et legem Dei detestantem, animam extorsit. Ofredum quoque regem Deirorum et Berniciorum, earundem culparum reum, ita effrenem egit, ut regnum et juvenilem ætatem contemptibili morte amitteret. Obtestamur et obsecramus te, ut recorderis quàm fugitiva sit præsens vita, et delectatio spurcæ carnis, per quam æterni cruciatus emuntur; et quàm ignominiosum sit, si vitæ hujus brevis mala exempla in perpetuum posteris relinquant. Hæc ille,

CAP. XII.

De incidentibus.

EX his perpendi potest hujus beati viri prudentia et libertas spiritus, in peccata regum et principum publice arguendo; per quam cum præsentis vitæ sanctimonia ad coronam et gloriam martyrii feliciter pervenit. Huic Bonifacio successit Lullus; de quo loquitur vita Sancti Goaris, et hi versus;

*Antistes, Lullus, quo non est sanctior ullus,
Occurrit morbis, ut totus prædicat orbis.*

Anno imperii sui XIV. Constantinus synodum episcoporum cccxxx. Constantinopoli congregat, in qua, edicto promulgato de imaginibus Dei et Sanctorum ejus deponendis, ecclesiam Dei nimis scandalizat, et contra orthodoxos tyrannizat. Anno imperii sui xxii. pelagus ponti, usque ad centum millaria, glaciei rigore fuit in duritiem lapidis versum, densum xxx. cubitos à superficie in profundum: nix quoque per xx. cubitos à superficie illud cooperuit, ita ut inde mare confirmaretur, ac pedibus calcaretur. Intra mensem verò Februarium, per virtutem Dei, gelu confictum est in diversas species, ad instar montium: SIGIBENTUS. Stella tunc subito visæ de cælo cecidisse, ita omnes terruerunt, ut putarent finem mundi imminere. Hic Constantinus tyrannus plagâ pessimi incendii divinitus percutitur, et clamans, adhuc vivus, Igni sum inextinguibili traditus, miserabiliter moritur. Et quia superius, libro III. cap. lx. cum sequentibus, tactum est breviter de Carolo magno; hic tamen, propter ejus christianissimæ laudis gloriam, aliqua

aliqua prioribus coaddemus. Carolus igitur Magnus cœpit anno Dom. DCCCII. mundi verò IVMDCCCLXV. cujus mater domina Bertroda sive Berca, de qua suprâ libro III. cap. lx. in magno apud eum honore consenuit, liberosque suos ita censuit instituendos, ut tam filii quàm filiæ primò liberalibus studiis, quibus ipsa operam dabat, erudirentur. Filios quoque, cùm primum ætas patiebatur, more Francorum, equitare et armis atque venationibus exerceri fecit: filias verò lanificio assuescere, coloque ac fuso, ne per otium torpescerent, operam impendere, atque ad omnem honestatem erudiri iussit. Cùmque semper Carolus studia literarum amavisset, tentabat et ipsemet scribere, tabulasque ferebat, ut, cùm vacuum tempus esset, manum literis assignandis assuesceret. HUGO. Fuit autem amplo corpore atque robusto, staturâ eminente, et apice capitis rotundo, canicie reverendâ, facie lætâ, voce clarâ, valetudine prosperâ. Denique comminabatur rarissimè: cœnaque quotidiana quaternis tantùm ferculis præbebatur, quorum uno ipse ad mensam contentabatur, præter assam carnem, quam venatores verubus inferre solebant, quâ ille libentiùs quàm ullo alio cibo vesceretur. Inter cœnandum aut aliquod acroama aut lectorem audiebat. Legebantur ei historiæ, antiquorum res gestæ; delectabatur etiam libris Augustini, præcipuè his qui de Civitate Dei prætitulati sunt. Vini verò et omnis potûs ita parcus erat in bibendo, ut semper ad cœnam raro plus quàm ter biberet. Noctibus sic dormiebat, ut somnum quater aut quinquies non solum expergiscendo, sed etiam surgendo, interromperet.

CAP. XIII.

Adhuc de Carolo Magno, et bonis ejus actibus.

Igitur anno primo imperii sui Carolus per omne imperium suum legatos, ad faciendum judicium et justitiam, dirigit, et legis capitula XXIII. instituit. Idemque Carolus per universum mundum, ad indagandum nomina, actus et obitus Sanctorum, nuncios misit, quæ per Ikuardum monachum in unum volumen compilari fecit. Hieronymus enim, Beda et Florus hæc fecerant antè, sed non integrè: hic autem diebus suis annotavit ea. Inventum est autem quòd diebus singulis concurrebant plusquam trecenta festa: ideoque statutum est, ut lector, in capitulo recitans nomina Sanctorum in martyrologio conscriptorum, dicat, Et aliorum plurimorum sanctorum martyrum, confessorum atque virginum. Anno Caroli junioris, qui cœpit regnare anno Domini DCCCLXXIX. mundi verò IVMDCCCLXII. Alfridus totam insulam Britannia, quæ est Anglia, præter id quod Dani habebant, sibi subdiderat. Hic cùm esset duodennis expers omnis literaturæ erat: sed tunc à matre benigno ludo invitatus, ut pro munere quod in manibus tenebat susciperet si citò addisceret, joco literas ingressus aviditate siticulosâ combibit in tantum, ut postea per se hos libros in Anglicam linguam converterit, videlicet Orosium, Pastorale S. Gregorii, Gesta Anglorum Bedæ, et Boetium de Consolatione. Tempus diurnum ita dividebat: octo horas impendebat in scribendo, orando et legendo; octo in cura corporis; octo in expediendis regni negotiis. Eratque propter

propter hoc in capella sua candela xxiv. partium, per cujus candelæ combustionem rex de singulis officiis certioratus est. Dimidiam portionem omnium censuum suorum, justè duntaxat acquistorum, monasteriis delegavit. Cunctos præterea redditus in duas divisit partes; et primam rursus in tres: quarum unam dedit ministris suis curialibus; secundam operatoribus, quos jugiter in novarum ædium constructionibus, mirabili et ignoto Anglis modo, habebat; tertiam advenis. Secunda pars reddituum ita divisa est; ut prima daretur pauperibus regionis suæ; secunda monasteriis; tertia scholasticis; quarta transmarinis ecclesiis. Semper in sinu gestabat libellum, in quo continebatur diurnus concursus psalmodum, ut, quando vacaret, arriperet et percurreret.

CAP. XIV.

De succedentibus Carolo Magno.

CAROLUS iste habuit tres filios, Carolum videlicet, Pipinum et Ludovicum. Cùm Carolus finem vitæ suæ cerneret imminere, Ludovico filio suo, quem Aquitaniæ regem dudum ordinaverat, coronam imperialem dereliquit: qui Pius Ludovicus vocabatur. Hic, post patris obitum, Romanum obtinens imperium, anno Dominicæ incarnationis DCCCXIV. mundi scilicet IVMDCCCLXXVII. imperavit annis ferme XXVII. Bernardus rex Italiæ, filius Pipini, nepos imperatoris Ludovici, conspiracy factæ contra eundem imperatorem accusatur; ac reus majestatis adjudicatus, primò quidem regno et oculis, dehinc etiam vitâ privatur. **HUGO.** Fuit enim vir clementissimæ naturæ: unde cum maximâ suorum lenitate morum rempublicam disponderet, tulit finem multis adversitatibus plenum, tam à liberis, quàm à regni proceribus, crudeliter impugnatus. Fuit tamen semper Domini præceptorum ferventissimus executor, et legis sanctæ strenuissimus propagator: congregatis nempe episcopis et nobilissimis viris, fecit componi et ordinari librum canonicam normam continentem. Ipsius denique tempore cœperunt deponi ab episcopis et clericis baltei gemmeis cultibus honorati, et cingula auro compta, et exquisitæ vestes, et alia secularia pariter ornamenta. Adjecit præterea quædam secularibus legibus capitula pernecessaria. Genuit filios tres ex Ermengarde prima uxore, scilicet Lotharium, Pipinum atque Ludovicum; ex Judith, uxore secunda, Carolum regem Francorum. Porro Lotharius, imperatoris primogenitus, cùm esset à patre benignissimo super Italiam constitutus, Romam venit, et die Paschæ in ecclesia Sancti Petri, à Paschali Papa coronam cum nomine Augusti suscepit. Hujus Ludovici anno VIII. terræ motus factus est; multæ villæ et domus cœlesti igne cremantur; homines et animalia ictu fulminum exanimantur; fruges grandine vastantur; cum ipsa grandine veri lapides immensi ponderis cadunt: et hæc prodigia grandinis hominum mortalitas subsequitur. In territorio Tullensi, villâ Commenciaco, puella duodennis, post sacram communionem in Pascha à sacerdote susceptam, primùm per decem menses pane, deinde omni cibo et potu per triennium, abstinuit; et post ad communem vitam hominum rediit. Anno decimo ejusdem, in Gallia,

ante

ante solstitium æstivale, aëre in tempestatem repentè converso, ingens fragmentum glaciei cum grandine cecidit; cujus longitudo pedes xv. latitudo vi. grossitudo ii. pedes habebat. Hujus in tempore Rabanus sophista, et sui temporis poëtarum nullis secundus, fit abbas Fuldenfis: qui multa de scripturis sanctis differuit. Anno xiv. ejusdem in Vasconia annona de cælo pluit, frumento similis, sed grana habens breviora.

CAP. XV.

Adhuc de eodem, et suis filiis.

ANNO xv. contra Ludovicum imperatorem commotio et simulas filiorum ejus et optimatum exoritur. Anno xvii. adversantes sibi quosdam exoculavit, alios exiliavit, alios bonis privavit; ac per hoc filios et optimates suos magis contra se exacerbavit. Anno sequenti uxorem suam Judith, quasi causam malorum, abdicavit: et anno sequenti, à suis desertus et proditus, atque in potestatem filiorum redactus, episcoporum judicio arma deposuit, et ad agendam pœnitentiam inclusus est. Sol et luna per eclipsim deficiunt. Anno sequenti relaxatus, arma, imperium et uxorem reaccepit, ac filium Lotharium in Italiam redire coëgit. Eddo Remorum archiepiscopus deponitur: alii quoque multi, qui cum eo in dejectionem Ludovici imperatoris conspiraverant, damnantur et exiliantur. Anno xxv. Ludovicus filio suo Lothario, sub fide ad se venienti, reconciliatur, eique dignitatem imperii, et regni tribuit coronam. Cometes in signo arietis apparet, et, per aliquot dies plurimi, instar stellarum, igniculi per cælum discurrere videntur. Igitur anno imperii sui xxvi. moritur, et Lotharius solus imperium usurpans imperavit annis xv. cœpit autem anno Dom. dcccxli. mundi scil. iVmDccciv. Cujus anno primo Carolus et Ludovicus, filii imperatoris, dolentes se à fratre suo Lothario debitâ regni parte privari, contra eum insurgere parant. Anno ejusdem secundo cometes in signo aquarii apparuit. Tribus fratribus de portione regni discordantibus, conferitur inter eos pugna, in pago Autissiodorensi, apud villam Fontanedum; et tanta cædes utrinque facta est, ut nulla ætas meminerit tantam stragem hominum fuisse factam in gente Francorum: et ita eorum vires ibi attenuatæ sunt, ut jam nec suos terminos ab externis tueri possent: victoria tamen Ludovico et Carolo provenit. Anno quarto Sergius Romanæ ecclesiæ centesimus præsidet: ad cujus electionem confirmandam Ludovicus, filius imperatoris Lotharii, à patre missus, ab eodem Papa in regem Longobardorum unctus est. Descripto in tres partes regno, fratres urbem Galliæ Virdunum conveniunt, et inter se pacificantur; et datis et acceptis invicem sacramentis, quisquis ad descriptas sibi partes regni tenendas, revertuntur. Carolus accepit occidentalia regna, à Britannico oceano usque ad fluvium Mosam: ex qua parte extunc et omnino nomen Franciæ remansit. Ludovico orientalia regna cesserunt, omnis scilicet Germania usque ad Rheni fluentia, et aliquæ trans Rhenum civitates, cum pagis adjacentibus, propter vini copiam. Lotharius, qui major natu erat, et imperator appellabatur, omnia Italiæ regna tenuit cum ipsa Roma; necnon et Provinciam, et mediam partem

H h h h h

Franciæ,

Franciae, inter Scaldim et Rhenum, quæ, mutato nomine, ab eo Lotharingia denominatur. Post factam ergo divisionem, Carolus regnat in Francia annis xxiv. Ludovicus frater ejus in Germania annis xxxiii. Hic Ludovicus quatuordecim duces Boëmorum cum suis baptizari fecit. Porro regnum Caroli fratris ejus, cognomento Calvi, Normanni graviter impetunt et usque Parisius navigio veniunt. Cum Frisonibus tribus præliis configunt, et in duobus primis victores existunt, et à Frisonibus tributum accipiunt. Normanni quidem, ut aliàs præmisimus, Dani fuerunt, et linguâ barbarâ Northmanni, quasi septentrionales homines dicti sunt, eo quod primò ab illa mundi parte venerunt.

CAP. XVI.

De eodem, et aliis incidentibus.

Lotharii anno septimo Leo quintus Romanæ ecclesiæ præsidet. Hic decrevit ut, dum missarum solennia celebrantur, nullus ex laicis in presbyterio stare, vel sedere, vel ingredi præsumat; nisi tantum sacra plebs, quæ ad ministrationem sacri officii constituta est: propter quod quidam sic scripsit in cancello chori;

*Ite foras laici, vester non est locus ici:
Sed sedent ici, qui sunt altaris amici.*

Anno ejusdem xii. Carolus rex Francorum fratris filios sui Pipini regis, Pipinum et Carolum, inquietantes capit, et in monachos attonfos in monasterium trudit. Eo quoque tempore Burdegalis, Petragorica, Sanctonas, et Lemovius, Turonas, et Aurelianum civitates à Normannis Paganis captæ sunt: qui ex Dacia quidem, ut dictum est, eruperunt; sed conversi tandem in Galliæ maritaniæ, quæ dicitur ab eis Normannia residerunt. Anno sequenti Normanni per mare Britannicum ostia Ligeris ingressi urbem Nanetum invadunt, episcopum sabbato sancto Paschæ, baptismum celebrantem, trucidant; clerum et populum perimunt: inde Andegavis, deinde Turonis occupant; et, ut tempestas, omnia diruunt: templum etiam Sancti Martini incendunt. Anno ejusdem xv. terræ motus, aëris insolita commotio, turbines, tempestates, grandines, fulmina, multa multis modis incommoda hominibus inferunt. Quidam etiam homo igne cœlesti consumptus est, veste manente illæsâ. Lotharius imperator, partito inter filios regno, abrenunciat seculo, et in Prümia monasterio, habitu monachali suscepto, non multo post dormivit in Domino. De hujus tamen anima inter angelos et dæmones altercatio fuit facta; angeli siquidem animam monachi, dæmones imperatoris quærebant: sed, orantibus fratribus, fugati sunt dæmones qui corpus distrahebant. SIGIBERTUS. Ludovicus filius ejus, à Sergio Papa, ut præmisimus, in regem unctus anno Domini dcccclvi. mundi verò iVmDcccXix. imperavit annis xxi. Lotharius verò frater ejus Lotharingiam tenet. Anno ii. ejusdem Colonix orta est tempestas, populo in basilicam Sancti Petri confugiente, subito fulmen, instar ignei draconis, basilicam scidit ac penetravit, et tres homines, diversis quidem locis, sed uno ictu, in mortem dejecit: alios etiam sex, eodem impetu,

impetu, semivivos reliquit. Anno tertio Franci, super crudelitate Caroli regis sui, apud Ludovicum fratrem ejus exposcunt, et eum ad regnandum super se, contra Carolum, invitant: quod ille inconsultè aggressus, turpiter alienis excessit finibus. In parochia Moguntina malignus spiritus evidens nequitiae suae dedit indicium: nam primò lapides jaciendo, et parietes domorum quasi malleis pulsando, inde manifestè loquendo, furta etiam prodendo, discordias inter vicinos seminando, homines inquietabat. Denique animos omnium contra unum hominem commovit; quasi, propter ejus peccata, ceteri talia paterentur. Cujus fruges in unum coacervatas incendit: qui, ubicunque intrasset, statim domus illa exurebatur; ut jam eis, nisi in agris, locus manendi nullus esset. Propter hoc presbyteris letanias agentibus, et benedictam aquam spargentibus, inimicus lapides jaciendo, multis cruentatis, tandem aliquandiu quievit. Presbyteris recedentibus, inimicus flebiliter ululans, tandem presbyterum quendam nominatim exprimens, se, quando aqua benedicta spargebatur, sub capa ejus quasi familiaris sui latuisse professus est, accusans eum cum filia procuratoris concubuisse. Sic per triennium instetit, donec ibidem cuncta ædificia incendio consumeret.

CAP. XVII.

De mirabilibus eventibus, et Carolo imperatore.

ANNO imperii dicti Ludovici XIX. in Italia Brixiae, tribus diebus et tribus noctibus, sanguis de cælo pluuisse narratur. Locustæ Galliam depopulantur innumerabiles, ceteris locustis majores, sena alarum regimina, sex pedes, duos dentes lapide duriores habentes; ut castrorum acies turmatim volantes, duces cum paucis unius diei præmittentes ad metenda loca venturæ multitudini. Circa horam nonam ad loca prævisa venientes, per spatium unius diei aërem velabant, ipsum solis radium obnubilantes*: ore lato, extenso intestino, omnia viridia in herbis et arboribus vastabant; spatium diurni itineris quatuor aut quinque miliaribus extendentes. Hoc miserabili spectaculo usque ad mare Britannicum pervenientes, tandem flatu ventorum in profundum maris demersæ sunt: sed æstu oceani ad littus rejectæ, putredine suâ aëre corrupto, multos perire fecerunt. Secuta fames valida multos consumpsit inediâ, ut penè tertia pars hominum consumpta sit in Gallia. Et quid mirum? nam, sicut dicitur,

Propter peccata veniunt discrimina lata.

Unde scribit Holkot, in suis postillis super Sapientia, quòd in Northfolchia Angliæ blada in æstate pulcherrimè creverunt, sed, appropinquante tempore messium, venit quoddam genus muscarum in tanta multitudine, quòd totum illum bladum pulcherrimum in tantum consumpserunt, quòd infra quinque miliaria vix unum quarterium invenire potuerunt. Tandem homines curiosè considerantes muscas, invenerunt scriptum in alis, *Ira Dei, Ira Dei*. Hæc ille. In hoc potest verificari, quod dicit Jeremias; *Seminaverunt triticum, et messuerunt spinas.*

* *Obumbrantes*, MS. Cupr.

Anno sequenti hyems solita asperior fuit et prolixior, nix et gelu à Kal. Novembris usque ad vernale æquinoctium perduravit. Ludovico regi Germanorum apparuit in somniis genitor suus, olim imperator, adjuvans eum, per nomen Sanctæ Trinitatis, ut eum eriperet à tormentis quibus detinebatur. Ob hoc, ut tandem æternam requiem habere mereretur, ad diversa monasteria, eleemosinis destinatis, obnixè filius succurrebat patri. Unde dabatur intelligi, quòd licet idem imperator multa Deo et hominibus placida fecisset, plura tamen Deo contraria in regno suo fieri consensit: in quibus graviora videbantur, quòd hæresi Nicholaitarum non restitit; et monita Gabrielis archangeli, xii. capitulis comprehensa, quæ Emarchus ei legenda et observanda obtulit, servare non statuit. Normanni urbem Andegavis, quasi in ea habitaturi, cum suis omnibus, occupant. Ad quam expugnandam Carolus, ascito Salomone Britonum rege, multis diebus eam obsedit. Sed eum Normanni ad desperationem adducti fuissent, rex inuito exercitu, pecuniâ ab eis acceptâ, egressum eis anhuivit, eisquæ hoc pacto pejora faciendi locum dedit. Anno imperii sui xxi. Ludovicus imperator moritur, et patruus ejus Carolus Calvus rex Francorum Romanum pergit, et à Johanne Papa et Romanis per munera sibi conciliatis, imperator creatur, anno Domini DCCCLXXVII. mihî vero iv. m. dccc. xl. et imperavit annis duobus. Sed ei statim à Ludovico fratre suo bellum paratur, eo quòd, se inconsulto, solus imperium fratrueis usurpaverit. Cometes solito rutilantior apparuit. Subita et nimia aquarum inundatio facta est in Junio, ita ut in Saxonia villa quædam, longè à torrentibus et fluminibus remota, in momento cum hominibus, bestiis et arboribus et ædificiis, cum ecclesia et altari, penitus absorpta sit, ut nullum habitationis remanserit vestigium.

CAP. XVIII.

De eodem Carolo Calvo, et aliis incidentibus.

ANNO imperii Caroli primo Ludovicus rex Germanorum, frater ejus, obiit, relinquens tres filios, scilicet juniorem Ludovicum et Carolum, qui non multo post imperavit, et Carolomannum patrem Arnulphi imperatoris. Porro Carolus, de morte fratris sui gavisus, injustitiam, quam contra fratres conceperat, contra filios fratris perficere paratus, cum quinquaginta millibus hominum, et eo amplius, regnum eorum aggressus, Coloniam usque pervenit, Ludovici filii aliis occupatis. Ludovicus autem junior, missa legatione ad patrum, rogabat ea quæ pacis sunt: qui, cum impetrare non posset, eum bello viriliter excepit, ipsumque victum, cum nimio exercitus damno ac dedecore multo, fugere compulit. SIGIBERTUS. Hic Carolus Calvus imperator, post adeptum imperium, ultra se elatus, consuetudinem Francorum vilipendens, Græcas glorias et insolitos habitus affectabat; et talari Dalmaticâ indutus, et desuper baltheo accinctus pendente usque ad pedes; capite verò involuto velamine serico, et diademate superimposito, procedebat. Et cum esset lepore timidior, et hostes fugere quàm fugare paratior, fratrem suum Ludovicum lacebbat, minatus tantas copias se conducturum, ut ab equis flumine exhausto, ipse per aridum alveum Germaniæ regnum intraret.

intraret. Hujus anno primo ingrediente in Germaniam pecorum pestilentia, dum canes undique collecti cadaveribus incumberent, ita disparuerunt, ut nec vivi nec mortui reperirentur. Anno sequenti Romam secundo profectus, Bosoni germano uxoris suæ neptem suam, filiam Ludovici imperatoris, uxorem dedit; et, datâ ei provinciâ, in regem eum coronavit, ut etiam regibus imperare videretur. Qui audiens fratrem suum Carolomannum contra se exercitum adducere, pavore solutus reditum parat; et, inter redeundum, à quodam Zedechia Judæo malè potionatus, ut multo superius scripsimus, Mantuæ moritur. Filius ejus, Ludovicus nomine, cognomento Balbus, secundus post divisionem regnat in Frânciâ annis duobus. Junior, verò Carolus, filius Ludovici Germanorum regis, imperium adeptus est: cœpit A. D. DCCCLXXIX. mundi verò IVMDCCCXLII. et imperavit annis XII. Anno Caroli junioris secundo, sol, horâ diei nonâ, ita obscuratus est, ut stellæ in cœlo apparerent. Rex Francorum Ludovicus Balbus moritur, uxorem suam ex se gravidam relinquens. Carolus igitur, fratre suo Carolomanno defuncto, et non multo post altero fratre Ludovico immaturâ morte prærepto, de inimicis triumphans, Germaniæ regnum obtinuit. Postquam verò duobus annis imperavit, Romæ à Johanne Papa imperator benedicitur, et imperavit decem annis: sicque duobus annis prius imperium rexit, et postea decem imperavit. Anno decimo hujus Caroli junioris ipse Carolus imperator, cum Normannos nequiret expellere, tandem facto fœdere concessit eis regiones quæ erant ultra Sequanam; quarum incolæ contra se rebellabant: quæ pars Frânciæ à Normannis Northmannia denominata est.

CAP. XIX.

De visione tormentorum ostensa Carolo.

HUJUS Caroli fertur visio. In nomine Dei summi Regis regum, ego Carolus imperator, dono Dei rex Germanorum, et patricius Romanorum, atque imperator Francorum: sacrâ nocte diei Dominicæ, post celebratum nocturnarum horarum divinum officium, dum irem repausare, et vellem somnum capere, venit vox ad me terribiliter dicens, Carole, exiet à te modò spiritus tuus in hora non modica; statimque fui raptus in spiritu, et qui me sustulit erat candidissimus, tenens in manu suâ glomerem luceum, clarissimum jubar luminis emittentem, sicut solent cometæ facere quando apparent. Cœpitque illum dissolvere, et dixit ad me, Accipe filum glomeris micantis, et liga, et noda firmiter in pollice tuæ manus dextræ, quia per illum duceris in labyrinthas infernorum pœnas ardentibus pice et sulphure, plumbo, cerâ et adipe. Ibi inveni pontifices patris mei et avunculorum meorum. Quos cum pavens interrogarem, cur tam gravia paterentur tormenta; responderunt, Fuimus episcopi patris tui et avunculorum tuorum, et dum debuimus illos et populum illorum de pace et concordia admonere, seminavimus discordias, et fuimus intentores malorum: ideo nunc incendimur in istis tartareis suppliciis, et nos, et alii homicidiorum et rapinarum amatores. Huc etiam et tui episcopi et satellites venient, qui similiter amant nunc facere similiter. Et dum hæc tremebundus auscultarem,

Iiiii

ecce

ecce nigerrimi daemones advolantes, cum uncis ignitis volebant apprehendere filum glomeris quod in manu tenebam, et ad se attrahere: sed reverberantibus radiis illius glomeris non valebant illud attingere. Deinde post tergum meum currentes, voluerunt me aduncare, et in ipsos puteos sulphureos præcipitare: sed ductor meus, qui portabat glomerem, iactavit super scapulas meas filum glomeris, et duplicavit illud, et traxit me post se fortiter. Sicque ascendimus super montes igneos altissimos, de quibus oriebantur paludes et flumina ferventia, et omnia metallorum genera bullientia. Ubi reperi innumeras animas hominum et principum patris mei, et fratrum meorum præcipitatas, alias usque ad capillos, alias usque ad mentum, alias usque ad umbilicum. Et clamaverunt ad me ejulando; Dum viximus amavimus tecum, et cum patre tuo, et cum fratribus tuis, et cum avunculis tuis, facere prælia et homicidia et rapinas. Pro cupiditate terrena ad ista bullientia flumina et metallorum diversa genera torquemur.

CAP. XX.

Adhuc de eodem, et qualiter patrem vidit in tormentis.

ET cum ad hoc timidus accederem, audiui retro me animas clamare; Potentes potenter tormenta patientur. Et respexi, et vidi, super ripas fluminis bullientis, fornaces piceas et sulphureas, plenas magnis draconibus et scorpionibus et serpentibus diversi generis. Ubi etiam vidi aliquos patris mei principes, et fratrum meorum et avunculorum meorum, dicentes mihi; Heu, mi Carole, vides quàm gravia habemus tormenta, propter nostram malitiam et superbiam, et mala consilia quæ regibus nostris, et tibi, dedimus propter cupiditatem. Cumque dolendo gemissem, accurrerunt ad me dracones apertis faucibus, plenis igne, sulphure et pice, volentes me deglutire: at ductor meus triplicavit super me filum, à cuius radiis claritatis superata sunt ora eorum ignea. Et protraxit me validius, et descendimus in unam vallem, quæ erat ex una parte tenebrosa, ardens velut clibanus ignis; ex altera verò parte tam amœnissima et splendidissima, ut nullâ ratione dicere valeam. Vidi me contra tenebrosam et flammivomam partem; vidique ibi aliquos reges de meo genere in magnis suppliciis. Et tunc nimis angustatus, putavi me statim in angustiis illis demergendum à gigantibus nigerrimis, qui ipsam vallem consummabant generibus ignium: et valde tremens, glomeris filo illuminante oculos meos, vidi à latere vallis paulisper albescere fumum, ibique duos fontes fluere; unus erat nimium calidus, alter verò clarus et tepidus: et erant ibi duo dolia. Cumque illuc irem, filo glomeris regente gressus meos, intentus super unum dolium, ubi erat fervens aqua; vidi ibi patrem meum Ludovicum stare usque ad femora. Et dum essem nimis dolore aggravatus, et angore percussus, dixit; Domine meus Carole, noli timere: scio quiddam revertetur rursus spiritus tuus ad corpus tuum, et permittit te Deus huc venire, ut videres propter quæ peccata ego, et omnes quos vidisti, talia toleramus supplicia; uno enim die sum in isto ferventis dolii balneo, et altero die transmutor in alio isto suavissimo aquæ dolio. Et hoc fit precibus S.

Petri

Petri et S. Remigii, cujus patrocinii hætenus genus nostrum regale regnavit. Sed si mihi subveneris citò tu, et mei episcopi et abbates, et omnis ordo ecclesiasticus, missis et orationibus, et oblationibus, psalmodiis et eleemosinis, velociter liberabor de isto aquæ bullientis dolio. Nam frater meus Lotharius, et ejus filius Ludovicus, Sancti Petri Sanctique Remigii precibus jam exempti sunt de istis pœnis, et in paradisi gaudium convolarunt. Dixitque ad me, Carole, respice sinistrorsum. Respexi, et vidi duo dolia bullientia altissima. Ista, inquit, tibi sunt præparata, nisi te emendaveris, et pœnitentiam egeris de tuis nefandis delictis. Tunc cœpi graviter horrere.

CAP. XXI.

Quomodo vidit avunculum suum Lotharium in deliciis.

Cernens autem ductor meus me in tanto pavore constitutum, dixit ad me: Sequere me ad dextram luculentissimæ vallis paradisi. Et cum graderemur, contemplatus sum in ingenti claritate sedere cum gloriosis regibus Lotharium, avunculum suum, super lapidem topazium miræ magnitudinis, coronatum diademate pretioso; et juxta eum filium ejus Ludovicum, similiter coronatum. Vidensque me cominus, accessit, blandâ voce dicens: Carole, successor meus nunc tertius in imperio Romanorum, veni ad me. Scio quodd per pœnalem locum venisti, ubi est pater tuus, frater meus, in tormentis sibi destinatis positus; sed per misericordiam Dei citissime de illis pœnis liberabitur, sicut et nos liberati sumus, meritis Sancti Petri, et beati Remigii precibus, cui Deus magnum apostolatum dedit super reges et gentes Francorum: qui nisi quisquillis propaginis suffragatus fueris, jam desinet genealogia nostra regnare et imperare. Unde scio quodd tollitur citius potestas imperii de manu tua, et postea parvissimo tempore vives. Tunc conversus contra me Ludovicus ejus filius, dixit: Imperium, quod hætenus tenuisti jure hereditario, debet suscipere Ludovicus filius filiæ meæ. Et, hoc dicto, visum est mihi affore in præsentiarum Ludovicum infantulum. Tunc intuens cum Lotharius, dixit mihi; Talis videtur esse infans, qualis ille puer fuit, quem statuit Dominus in medio discipulorum, et dixit, *Tantum est enim regnum cælorum: dico vobis, quia angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cælis est.* Tu verò redde illi potestatem imperii, per filum glomeris quod in manu tenes. Disnodans ergo filum de pollice dextræ meæ, donabam illi monarchiam omnem imperii, per filum glomeris. Statimque ipsum glomus fulgidum, sicut jubar solis, coadunatum est totum in manu ejus. Sicque post hoc factum mirabile, reversus est spiritus meus in corpus meum, fessus et contritus valde. Post hanc visionem vix duobus annis supervixit. Interim zelatus uxorem suam, pro eo quodd plus familiariter ageret cum Lintwardo episcopo Vercellensi, protestatur in concione se nunquam cum ea coisse. Illa verò, virginem se esse gloriata, accepto repudio, monasterium petiit. Tandem, anno XII. imperii sui, Carolus, corpore et animo deficiens, ab optimatibus regni repudiatur; et Arnulphus filius Carolomanni regis, fratruelis ejus, regimini sublimatur, anno

anno scilicet Domini DCCCXCI. mundi verò IVMDCCCLIV. et regnavit annis XII. Hic Arnulphus, patruo suo Carolo ex imperatori, etiam necessariis indigenti, fiscos in Alemannia delegavit; qui sequenti anno obiit. Romanum imperium et regnum Francorum misere discerpitur. In Italia nempe Berengarius et Wido de regno contendunt: Franci verò, neglecto Carolo filio Ludovici Balbi, puero vix decenni, regem sibi præficiunt Odonem filium Roberti ducis, quem Normanni occiderunt.

Ad hanc longam historiam Francorum digressi sumus præcipue propter hanc terrificam visionem, ut, si liber noster ad manus regum nostrorum devenerit, timeant propterea ne et ipsi veniant, propter mala consilia et excessus suos, ad hunc locum tormentorum.

CAP. XXII.

De Normannis, et eorum crudelitate.

ANNO imperii Arnulphi primo Normanni Parisius expugnare non valentes, Burgundiam aggrediuntur, et Senonis urbem oppugnant: deinde à Senonis Parisius repetunt, et, inde repulsi per Marronam fluvium, Treas urbem incendunt, et usque ad Viridunum et Tullum urbes cuncta depopulantur. Anno quinto Normanni Lotharingiam repetentes, circa Leodium cum Christianis pugnant, et vincunt. Arnulphus rex, audità cæde suorum, à Bajoria contra Normannos pugnaturus properat, cum valido exercitu: quos super fluvium qui Tilia dicitur, pedestri prælio adortus, tantam ex eis stragem fecit, ut ex innumerabili multitudine vix superesset qui ad classem adversum nuncium ferret. Normannorum residui transvadati Mosam, Ribmariam et Arduennam vastando pervagantes, trans mare recedunt. Cùm itaque alio tempore Carnotum obsedissent, à Ricardo duce Burgundiæ ac Roberto comite exterriti, et in fugam conversi sunt, offensâ beatæ Dei genitricis camisiâ, quam à Byzantia Carolus Calvus detulerat. Tunc igitur ira Dei erga Franciam versâ est in misericordiam. Normanni siquidem et Dani, qui regnum Francorum per annos XL. et amplius pene ad nihilum redegerant, ita per Ricardum Burgundiæ ducem, et Robertum Parisiensem comitem Odonis quondam regis fratrem, sunt devicti, ut et ipsi Dei misericordiam implorarent et Christiani efficerentur. Erantque duces Normannorum tempore illo duo cognati, Rollo scilicet ac Gello; qui multa mala Francis ingesserunt. Nam anno quarto Caroli junioris, Normanni, adjunctis sibi Danis, Franciam et Lotharingiam pervagantes, Ambianum, Attrebatim, Corbeiam, Cameracum, Treverim, fines Morinorum, Menapiorum, Brachacensium, omnemque circa Scaldum terram, monasteria Sanctorum Valarici et Richarii ferro et igne devastant. Inde Wal fluvium ingressi, totam Batuam, palatium etiam Neomagi incendunt. Eodem anno Godefridus et Sigefridus reges Normannorum, cum inæstimabili multitudine, juxta Mosam in loco Haslon confedentes, Leodium, Trajectum, Tungris, Coloniam Agrippinam, Bonnam cum adjacentibus castellis, comburunt. Aquisgranis in palatio equos stabulantes, oppidum et palatium incendunt:

dunt: præterea monasterium Malmundarium, Indam et Prumiam, Sacri ordinis in utroque sexu ministri, ubi poterant opportuniùs, latebant, et Sanctorum corpora et pignora locis tutioribus abscondebant. Ad hæc mala, Hugo filius Lotharii ex Waldrada pellice in Lotharingia, et Boso in Burgundia, tyrannizabant. Anno sexto Carolus imperator, Gallis et Germanis ad auxiliandum regno vocatis, Normannos obsidet. Cum quo Godefridus rex Normanniæ, factò fœdere, ut sibi Frisia provincia, et Gilla filia Lotharii regis uxor daretur, baptizatus est, et ab imperatore de sacro fonte susceptus. Sigefrido quoque rege nimis munerato, eos à regno suo recedere fecit. Qui mox Franciam repetentes, post multas occurfiones, à Carolomanno rege Francorum XII, millia argenti probati pro tributo exigunt; et sic, in XII. annis pacem promittentes, mare repetunt.

CAP. XXIII.

Adhuc de Normannis, et quomodo ad fidem convertuntur.

ANNO VII. Carolomanno rege Francorum mortuo, cujus frater Ludovicus jam priore anno obierat, Normanni Franciam repetunt, dicentes se cum rege Francorum tantum, non cum Francis, pacis pepigisse pactum. Hinc compulsi Franci, Carolum imperatorem ad auxiliandum sibi invitantes, Franciam ei subjiciunt. Qui contra Normannos apud Lovanum castrametantes, semel et bis exercitum misit, sed nihil dignum fecit. Anno VIII. Hugo filius Lotharii regis ex Waldrada pellice, paternum Lotharingiæ regnum rebellando assequi sperans, Godefrido regi Normannorum, cui soror sua Gilla nupserat, medietate affectati regni promissâ, persuadet ut ab imperatore imperiales fiscos ad libitum sibi addi peteret: per hoc utrinque imperatorem circumvenire putans. nam si daret, Normanni hostes regni in visceribus regni immitterentur: si negaret, justam rebellandi causam habere viderentur. Ad hoc tractandum, jussu imperatoris Henrico duce et Godefrido in Batuam ex conducto convenientibus, inter agendum Godefridus cum suis perimitur. Nec multo post etiam Hugo ab Henrico excæcatur, et novissimè in monachum Prumiæ attonditur. Anno nono Normanni, à Lovano exeuntes, Parisius obsident. Contra quos Henricus dux exercitum ducens, dum incautè equitat, in foveam, quam Normanni factam quiescentibus operuerant, lapsu trucidatur. Hugo dux Abba miræ pietatis et prudentiæ moritur. Anno decimo Caroli junioris, ipse Carolus imperator, cum Normannos nequiret expellere, tandem, factò fœdere, concessit eis regiones quæ erant ultra Sequanam, quarum incolæ contra se rebellabant, ut supra, eodem cap. xvij. Sed cum, ut præmisimus, anno sexto Caroli, erant duces Normannorum Rollo et Gello, consilio accepto, Carolus rex Hundem regem Normannorum baptizari fecit, eumque de sacro fonte suscepit: ac ipse tunc Gillam filiam suam, et totam Neustriam dedit Rolloni, acceptâ responsione baptismi recipiendi. Suscepit autem Rollonem de fonte comes Parisiensis Robertus, et ex Rollone Robertus vocatus est, secundum nomen illius. Et hic fuit primus dux Normannorum, genuitque Willelmum;

K k k k k

Willelmus

Willelmus autem Ricardum; et iste Ricardus Ricardum secundum: Ricardus autem secundus Robertum, qui Apuliam, Siciliam et Calabriam acquisivit, ac Venetos et Alexium imperatorem Græcorum devicit. Hic est Robertus Guiscardi, pater Willelmi Nothi sive Bastardi, qui Haroldum regem Anglorum interfecit: de quibus supra ad plenum. Hi duces Normanorum qui ex Rollonis genere, et reges Anglorum, prodierunt. Gelloni verò, ejus cognato, rex Carolus montem Blesensem tradidit: in quo castrum ædificans, ibidem habitavit; acceptaque uxore nobili, genuit Theobaldum vetulum. Theobaldus Othonem Campaniæ, ex filia Conradi imperatoris, genuit; qui dictus Campaniensis, eo quòd in campo natus est. Otho genuit Odonem: Odo Theobaldum et Stephanum; Stephanus autem comitem Theobaldum. Hæc est genealogia Blesensium comitum, ex progenie Gellonis Normanni descendendum. Anno Domini dcccxc. incepit ordo Cluniacensis.

CAP. XXIV.

De conversione Rollonis, et relatione corporis Sancti Martini.

CAROLUS gener Eadwardi regis Angliæ Rollonem accersivit, et Christianum fieri fecit, et Normanniam dedit ei, cum filia sua Gilla, quæ esset vas pacis, ita ut ipse Rollo teneret Normanniam de rege Francorum sicut de domino suo. Tum astantibus consulentibus, ut pedem largitoris oscularetur, dedignatus genibus regis advolvi, apprehensum pedem ejus ad os suum stans attraxit: quo resupinato, secutus est risus Normannorum. Francis reprehendentibus, excusat Rollo factum, allegans talem provinciæ suæ morem. Dedit etiam idem Carolus eidem Rolloni Normannicum comitatum et Britanniam, quæ sunt appendices Normanniæ. Rollone ad fidem converso, relatum est corpus Sancti Martini ab Autissiodoro Turonis. In cujus reditu, quicumque qualicumque incommodo detenti, etiam non apportati nec rogantes, et, quod majus est, non volentes, sunt sanati. Nam duo paralytici, de morbo suo victum quærentes, audientes quæ fiebant, communicato consilio, aptatis baculis sub ascellas, repere magis, quam fugere, tentabant; fugientesque invitè sanati sunt, quod ipsi postea confessi sunt, celare non audentes. Fertur quoque, quòd tunc duo socii erant, quorum unus erat cæcus, et alter contractus: cæcus autem contractum ferebat, et contractus cæco viam monstrabat. Sicque diu taliter mendicantes, multam pecuniam acquirebant. Audientes verò quòd ad corpus Sancti Martini multi sanabantur infirmi, cum in translatione ejus corpus extra ecclesiam processionaliter duceretur, timere ceperunt, ne prædictum corpus juxta domum in qua manebant duceretur, et sic ipsi forsitan curarentur: nolebant enim sanitatem consequi, ne deperiret materia quæstus sui. Quapropter de illa fugientes, se ad aliam transferebant, per quam corpus nequaquam duci putabant. Dum ergo fugerent, corpori ejus ex improvviso protinus obviaverunt; et, quia Deus multa bona præstat invitis, ambo, contra eorum voluntatem, continuo sunt curati; licet de hoc plurimum contristarentur. Ingresso autem Martino fines parochiæ tempore brumali,
omnia

omnia fruteta vestita sunt foliis et floribus, et tam cerei quàm lampades accendebantur igne divinitus missò, maximè in duabus basilicis ejus nomini consecratis, id est, in majori monasterio et ecclesia Novi Castri; in qua nunc usque servatur: et dextrâ lævâque in omnibus ecclesiis campanæ divinitus pulsabantur, nemine tangente. Factum est hoc anno à transvectione ejus xxxiii. Idus Decembris. Obiit Sanctus Martinus anno Domini cccclvi. vitæ ejus lxxxi.

CAP. XXV.

De quibusdam incidentibus, et institutione festi animarum.

ANNO Domini dccccxxi. sanguis Domini crucifixi venit in Angliam: forte ille sanguis qui de imagine Domini fluxit, cum secundo Dominus in imagine sua à Judæis priora pateretur. Anno tertio Othonis, Domini mx. ut scribit Petrus Damianus, quidam religiosus revertens à Hierosolymis, dum mare transiret, eumque, cum aliis multis, horror ventorum impelleret, applicuerunt ad insulam quandam, vel rupem, ubi sanctus quidam manebat inclusus. Illic ergo aliquandiu tranquillitatem maris exspectans, dum cum illo incluso frequenter haberet colloquium, requisitus patriam, Aquitanicum se esse respondit. Requisitus insuper utrùm cœnobium quod Cluniacum dicitur, et Odilonem ejus abbatem, nosset; optimè se nosse perhibuit. Quo sciscitante, cur hoc ab eo Dei servus inquireret: Sunt, inquit, vicina nobis loca, ex quibus gravissima flammarum evomuntur incendia, in quibus etiam locis animæ diversa luunt, pro meritorum qualitate, tormenta. Ad quorum semper exaggerenda supplicia, sunt innumerabiles dæmones deputati, qui intolerabiles eorum quotidie pœnas renovant, et eos ad rediviva supplicia indefinenter instaurant. Quos tamen ego frequenter audiivi querulis lamentationibus ejulantes, quòd, orationibus et eleemosinis quorundam, frequenter ex eorum manibus eriperentur animæ punitorum. Inter cetera quoque permaximam de Cluniaco cœtu, et eorum abbate, querimoniam faciunt, quòd quàm sæpe per eos sui juris innumeros perdunt. Quamobrem te per Dei nomen obtestor, ut sanctis fratribus illis hæc, quæ tibi dixi, fideliter referas. Ex nostra quoque parte denuncies, ut orationibus et eleemosinis magis ac magis insistant: præsertim hujus intentionis intuitu, ut de manibus dæmonum eos, qui ab illis cruciantur, educant. Ille igitur regressus in patriam, cum hæc abbati Odiloni et fratribus retulisset, idem pater per omnia monasteria generale decretum constituit, ut, sicut die primo Novembris omnium Sanctorum solennitas agitur, itaque sequenti die in psalmis et eleemosinis, et præcipuè missarum solenniis, omnium in Christo quiescentium memoria celebretur. Hac de causa, et alia, ut in legenda aurea, ubi agitur de omnibus Sanctis, in fine scribitur; "Hac die commemoratio omnium fidelium defunctorum celebratur;" propter quod quidam;

*Ecce dies celebris animabus facta medela,
Quâ meminisse velis animas relevare parentum!*

Nunc

*Nunc animas, si quis animam se credit habere,
Prece pia relevet; pietas petit, ordo requirit.*

Anno Domini MVI. fames et mortalitas tam graviter per totum fere orbem invaluit, ut sepelientium tædio, vivi adhuc spiritum trahentes obruerentur cum mortuis.

CAP. XXVI.

De ultione Dei super choreas ducentes in cæmeterio. WILLELMUS.

ANNO Domini MXII. contigit in quadam villa Saxoniae, ubi erat ecclesia Magni martyris, tale quid: In vigilia natalis Domini Robertus presbyter primam missam de nocte inchoaverat; at in cæmeterio Otbertus quidam, cum octodecim sodalibus, viris quindecim et feminis tribus, choreas ducens et cantilenas seculares perstrepens, ita sacerdotem impediabant ut ipse verba eorum, inter sacra missarum solennia, invitatus resonaret. Ille mandat eis ut tacerent. Quo neglecto, imprecatus est, dicens: Placeat Deo et Sancto Magno, ut ita cantantes permaneatis usque ad annum. Verba pondus habuerunt. filius presbyteri Johannes sororem suam cantantem per brachium arripuit, et statim illud à corpore avulsit: sed et gutta sanguinis inde non exivit. Illa verò toto anno cum ceteris permanfit, choreas ducens et incessanter cantilans. Pluvia non cecidit super eos; non frigus, non calor, non fames, non sitis, nec etiam lassitudo, eos affecit. Indumenta eorum vel calceamenta non sunt attrita, sed quasi vecordes cantabant. Primum usque ad genua, deinde usque ad femora, terræ dimerfi sunt. Fabrica tecti aliquando super eos nutu Dei erigebatur, ut pluvias arceret. Evolutò anno, Herbertus Colonienfis episcopus eos absolvit à nodo quo ligabantur, et ante altare Sancti Magni eos reconciliavit. Filia presbyteri, cum aliis duobus, continuo exanimata est. Ceteri continuis tribus proximis noctibus dormierunt: aliqui postea obierunt, et miraculis, ut fertur, corruscarunt, quia valde poenituerunt. Ceteri poenam suam membrorum tremore prodiderunt. Hoc itaque scriptum reliquit Otbertus ipse, qui fuit unus ex eis. In cujus scripti fine sic scriptum est; Datae sunt nobis literæ à domino Peregrino beati Herberti successore, anno Domini MXIII. Anno Henrici II. imperatoris XIX. hoc est anno Domini MXIX. Coloniae fuit quidam episcopus, clarus religione, sed turpis corpore, qui factus est episcopus hoc modo: Imperator Dominicæ Quinquagesimæ venatum pergens, solus ad aream silvæ pergens, comitibus hac et illac dispersis. Ibi habebat capellam presbyter ille agrestis, deformis valde, et quasi portentum naturæ. Imperator, se militem mentitus, suppliciter missam rogat. Ille confestim se parat. Imperator interim cogitabat quare Deus, à quo formosa cuncta procedunt, tam deformem hominem conficere sacra sua fineret. Ventum est ad illum versum tractus, *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus.* In quibus verbis cum discordaret puer presbyteri, sacerdos concitatore voce respondit, quasi imperatori cogitanti, *Ipse fecit nos, et non ipsi nos.* Quo dicto percussus imperator, et propheticum virum æstimans, invitum fecit episcopum eum Coloniensem, qui vocabatur Herbertus, qui

qui chorizantes absolvit, ut supra. Hujus etiam episcopi hoc factum fuit: Erat in monasterio monialium ejusdem urbis quædam virgo, quæ specie et dulci ad omnes sermone amatores suos incendebat; quorum illius unus dives et generosus eam abduxit, et loco justæ conjugis habuit. Mandat episcopus, ut mulier monasterio restituatur; et fit. Iterum absente pontifice repetitur. Excommunicatur raptor, ita ut nullus civium cum eo convivari aut colloqui auderet. Tunc excommunicatus prædia ruris sui habuit. Veniente autem episcopo ad exitum vitæ, convenerunt patriotæ orantes pro excommunicato. Quibus ille respondit, Si miser ille maledictam illam mulierem deseruerit, sit absolutus: Si autem perstiterit, sequenti anno, hoc eodem die et eadem horâ quâ ego decedam, sit ante Dominum rationem reddere paratus. Videbitis autem me, quando signum ad sextam insonuerit, spiritum efflare. Sic omnia impleta sunt, utroque sic moriente: anno enim sequenti, eodem die et eadem horâ quâ prædixerat, excommunicatus iste cum amica sua exanimatus est.

CAP. XXVII.

De virtuosa dissimulatione Henrici imperatoris.

POST Conradum II. Henricus III. filius ejus imperavit annis XVII. cœpit anno Dom. MXL. mundi scilicet VIMIII. Hic Henricus jocundus et hilaris erat, habens sororem sanctimoniam: quæ, dum hyeme quâdam quæ nivibus et pruinis inhorruerat, uno in loco ubi monasterium erat sororis, diu detineretur, et clericus quidam serialis familiarior justo puellæ, crebras in cubiculo ejus protelabat vigilias. Et, quoniam *difficile est crimen non prodere vultu*, advertit hoc aliquis, et jam rem vulgo ventilante, solus imperator non credebat. Quâdam nocte, dum diutius simul dormirent usque in mane, ecce nix totam terram operuerat. Tunc clericus, qui se deprehendendum in nive per vestigia timeret, persuasit amicæ ut dorso illius impositus angustias illas evaderet: quæ à tergo levans amasum extra curiam extulit. Et fortè tunc imperator mitis surrexerat, et vidit eos per fenestram. Postea evenit occasio, ut episcopatum vacantem daret clerico, ita ei insufurans, Accipe episcopatum hunc, et vide ne ulterius inequites mulierem. Similiter abbatiam dans germanæ, Esto, ait, abbatisa, et ultra non patieris clericum equitem. Confusi illi à flagitio destiterunt. Idem imperator habebat clericum satis literatum et bonæ vocis, sed vilem meretriculam amantem ardentius. Cum qua nocte quadam solenni volatus, mane ad missam imperatoris, qui rem fœdam cognoverat, astabat. Imperator, dissimulatâ scientiâ, mandat ei ut se ad evangelium legendum paret, quod scilicet ejus melodiâ delectaretur: erat enim diaconus. Abnuit ille, ut mali sibi conscius. Urget imperator, ut probaret ejus constantiam. Ad extremam parere renuentem jubet à patria exulare: quam sententiam amplexus, continuo recessit. Mittitur post eum: qui jam compilatis omnibus, et in sarcinulas compositis, iter maturaverat. Violenter ergo retractus, ante imperatorem sistitur: qui illatum subridens, Probè, inquit, fecisti; et ego gratulor probitati tuæ,

quòd timorem Dei pluripendis quàm patriam, plus iram Dei quàm meam : quapropter habeto episcopatum qui primus in imperio vacaverit.

CAP. XXVIII.

De eodem, et quòd multum gaudet Diabolus de rixa et discordia.

IDEM Henricus celebrabat Pentecosten apud Maguntiam. Paulo ante missam, cum sedilia pararentur in ecclesia, ortum est jurgium inter cubicularios archiepiscopi et abbatis Fuldensis cœnobii, utrorum dominus juxta imperatorem sederet : nam Fuldense cœnobiũ in Saxonia Sancti Congalli corpore insigne, et prædiis ditatum permagnificis, cujus loci abbas LX. millia armatorum præbet in hostes imperatori : et habet ex antiquo privilegium, ut in magnis festivitatis ad dextram ejus sedeat. Itaque ventum est ad pugnam, furoreque per ecclesiam grassante, pavementum sanguine inundavit. Sed statim, episcopis convolantibus, pace inter reliquos diffidentes statutâ, templum purgatum et reconciliatum est, ac missa festivis clamoribus acta est. Prosa autem sive sequentia, scilicet, *Sancti Spiritus assit nobis gratia*, quam, ut prædiximus, rex Robertus Franciæ composuit, percantatâ, et ultimo ejus versu dicto, videlicet, *Hunc diem gloriosum tu fecisti*, vox dæmonis ab aëre lapsa est, *Hunc diem bellicosum ego feci*. Rigentibus omnibus præ timore, imperator diligenter intendens lætitiã inimici, Tu, inquit, omnis malitiæ inventor et intentor, diem bellicosum et arrogantibus luctuosum tu fecisti : sed nos per Dei gratiam, qui illum gloriosum fecit, pauperibus gratiosum reddemus. Et mox reinceptâ sequentiâ solenni ploratu, Spiritus Sancti gratiam invitabat, intelligens illum adventasse, illis plorantibus, illis cantantibus, omnia simul pectora tundentibus. Finitâ missâ, egenis per præcœnes conclamatis, omnes dapes quæ sibi et curialibus parabantur in usus eorum exhaustis, ipse obsonia apponens, ipse, juxta disciplinam ministrorum, de longè consistens, ipse superflua ciborum abstergens. Idem Henricus, in annis puerilibus, à quodam clerico fistulam tulerat argenteam, quâ pueri ludentes aquam jaculantur, pactus ei episcopatum cum foret imperator. Adultus repententi pollicitum impigrè dedit. Non multo post, aspero morbo correptus decubuit, et morbo crescente triduo exsens et mutus jacuit. Episcopi præsentēs, triduano indicto jejunio, pro vita ejus Domino supplicabant. Convalescens accitum episcopum, qui simoniacè pro fistula adeptus est episcopatum, sententiâ consilii deposuit, confessus se toto illo triduo dæmones infestos sibi vidisse flammam in se per fistulam jaculantes, flammam, dico, adeo pertinacem, ut noster ignis respectu illius jocus putetur. Interim verò juvenem semijustum adventasse, ferentem calicem aureum immensæ magnitudinis aquâ plenum. Cujus visione et laticis aspergine extinctos ardores evaserat. Hic erat beatus Laurentius, martyr gloriosus, cujus ecclesiæ tectum longâ incuriâ dissolutum compaginari fecerat, et, præter alia munera, calice aureo eandem ecclesiam honoraverat. Eundem Henricum, aliquando inimicis fugitantem, cerva quædam ultra invadabilem fluvium evexit. Hæc iste.

CAP. XXIX.

De muliere malefica à dæmonibus rapta in Beverleia.

ANNO sexto hujus Henrici, qui est annus Domini MXLVI. mulier apud Beverleiam, Angliæ villam, auguratrix et malefica, cùm quâdam die cōvivaret, cornicula, quam habebat in deliciis, vocaliùs solito nescio quid cornicata est: quo audito, dominæ cultellus de manu excidit, simul et vultus expalluit, ingemiscens diutissimè, ait, Hodie ad ultimum sulcum pervenit aratrum meum: hodie audiam et accipiam grande incommodum. Adhuc eâ loquente, venit ad eam nuncius dicens, Mortuus est filius tuus, et tota familia tua subitâ ruinâ interiit. Quo audito, continuo dolore faucia decubuit, vocarique præcepit superstites liberos monachum et monacham. Quibus singultiendo ait, Ego miserabili quodam fato meo dæmoniacis artibus semper infer-vivi. Ego vitiorum omnium sentina, et illecebrarum magistra fui: et sperabam tantum in religione vestra, à mea desperavi. Nunc ergo, (quia scio me dæmones habituram exactores in pœna, quos habui suafores in culpa) rogo vos per materna viscera, ut mea tentetis alleviare tormenta. Nam de anima sententiam damnationis non revocabitis. Corpus ergo meum insuite in corio cervino, et includite in sarcophago, et operculum ferro et plumbo constringite, et lapidem ipsum tribus magnis catenis circumdate. Si tribus noctibus ita securè jacuero, quarto die fodietis me in humo: quanquam verear, ne terra velit me recipere pro maleficiis meis. Psalmicinas quinquaginta sint noctibus, et missæ cantentur pro me tot diebus. Factum est ut præceperat, et nihil valuit: primis enim duabus noctibus, cùm chori clericorum psalmos canerent, circa corpus singuli dæmones ostium ecclesiæ, immani obice clausum, levi negotio constringentes, duas extremas catenas diruperunt: media, quæ operosius elaborata erat, illibata duravit. Tertiâ nocte, circa galli cantum, strepitu advenientium hostium omne monasterium visum est à fundamentis moveri. Unus autem ceteris et vultu terribilior, et staturâ celsior, januas majori vi concussas in fragmenta dejecit, et arroganti-gestu accessit ad sarcophagum, inclamatoque nomine, ut surgeret imperavit. Quâ respondente, Nequeo pro vinculis: Solveris, inquit, et malo tuo. Statimque catenam, quæ ceterarum ferociam eluserat, nullo conamine ut stupam dirupit, operculumque tumbæ pede depulit. Et apprehensâ manu, palam omnibus ab ecclesia extraxit ad fores, ubi paratus erat equus niger superbum hinniens, uncis ferreis per totum protuberantibus; super quos misera illa imposita, mox ab oculis intuentium cum toto sodalitiio disparuit. Audiebantur tamen clamores per quatuor fere milliaria miserabiles suppetias orantis. Hæc WILHELMUS.

CAP. XXX.

De juvene qui statuam Veneris desponsavit.

ANNO Domini MLVIII. Romæ erat juvenis quidam locuples et nobilis, qui uxorem noviter duxerat, et sodalibus suis convivium frequens paraverat. Post cibum itur in campum, ut luderent. Rex convivii

convivii ludi signifer pilam poposcit. Interim anulum sponsalium digito extento statuæ Veneris arcæ, quæ proximò astabat, composuit. Et cum penè omnes solum impeterent, suspiriosus extis incalescentibus primus se à lusu removit. Reposcentisque anulum invenit statuæ digitum usque ad volam curvatum, diuque ibi luctatus nec anulum eruere potuit, nec digitum frangere. Tacitusque discedens rem celavit sodalibus. Nocte intempestâ cum famulo rediens, digitum invenit extentum, et anulum subreptum. Dissimulato damno, ad nuptam rediit. Cùmque se in lecto juxta eam collocasset, sensit quoddam nebulosum et densum inter se et illam volutari, quod sentiri quidem, sed non videri, poterat. Hoc obstaculo ab amplexu prohibetur. Audivit et vocem; Mecum concumbe, quia hodie me desponsasti: ego sum Venus, cujus digito imposuisti anulum tuum, nec reddam. Territus ille tanto prodigio, nihil referre vel ausus est, vel potuit. Insomnem duxit noctem illam; multum secum deliberans. Sic factum est per multum tempus, ut quâcunque horâ cum sponsa concumbere vellet, illud idem sentiret et audiret. Erat sane alias valens, et domi aptus et militiz. Tandem querelis uxoris commonitus, rem parentibus detulit. Illi, habito consilio, Palumbo cuidam presbytero suburbano rem pandunt: is erat necromanticus, et potens in maleficiis. Illectus ergo promissis multis, compositam epistolam dedit juveni, dicens, Vade illâ horâ noctis ad compitum ubi quatuor viæ conveniunt, et stans tacitè confidera. Transient ibi figuræ hominum utriusque sexûs, omnisque ætatis, et gradûs et conditionis; equites et pedites; quidam læti, quidam tristes. Quicquid audieris, non loquaris. Sequetur illam turbam quidam staturâ procerior, formæque corpulentior, curru sedens. Huic tacitus epistolam trade legendam; statimque fiet quod postulas. Sicque factum est. Inter ceteros transeuntes vidit ibi mulierem, ornatu meretricio, mulam inequitantem, crine soluto per humeros jactato, vittâ aureâ superiùs constricto, auream gerentem virgam in manibus quâ mulam regebat. Præ tenuitate vestium penè nuda apparebat, gestus exequens impudicos. Ultimus dominus turbæ terribiles in juvenem oculos exacuens, ab axe superbo smaragdis et unionibus composito, causas viæ ab eo requirit. Nihil iste contrâ, sed portentâ manu porrigit ei epistolam. Dæmon notum sigillum non ausus contemnere, legit scriptum: moxque brachiis in cælum elatis, Deus, inquit, omnipotens, quamdiu patieris nequitias Palumbi presbyteri. Nec mora, satellites à latere suo mittit, qui anulum extorquerent à Venere. Illa multum tergiversata, vix tandem reddidit. Ita juvenis voti compos sine obstaculo potitus est diu suspiratis amoribus. Palumbus autem ubi dæmonis clamorem ad Deum audivit, de se intellexit præsignari sibi finem dierum. Quocirca omnibus membris ultro truncatis, miserabili pœnâ defunctus est, confessus coram populo Romano inaudita.

CAP. XXXI.

Cartusia fundatur: et de Willelmo Rufo rege Angliæ, pestilente filio Bastardi.

ANNO Domini MLXXXV. Bruno, natione Teutonicus ex urbe Colonia, literis adprimè eruditus, Rhemenfis ecclesiæ canonicus, et scholarum magister, relicto seculo eremum Cartusiæ fundat, propositumque monasticæ conversationis satis arduum instituit. Hujus sancti propositi cooperator existens beatæ memoriæ Hugo Grannopolitanus episcopus, ab eodem Brunone habitum monasticum sumpsit, cunctisque ibi habitantibus insigne exemplum tribuit. A. Dom. MLXXXVII. nimia aquarum inundatio multis in locis et damno et periculo fuit. Nam et in Italia diluvies tanta fuit, ut rupes liquefactæ plures villas ruinâ suâ destruerent: domesticæ aves, pavones, gallinæ et anseres, à domibus se extrahentes, omnes sunt silvestres. Simile scribit AUGUSTINUS, libro tertio de Civitate Dei, dicens, quoddam aliquando Romæ omnia animalia humanis usibus subdita, canes, asini, equi, boves, et quæcunque alia pecora sub hominum dominio, erant subito efferata, domesticæ lenitatis oblita: relictis tectis libera vagabantur, et omnem alienorum, verum etiam dominorum aversabantur accessum: nec sine exitio vel periculo audentis, si quis de proximo urgeret. Quanti mali signum fuit, si hoc signum fuit; quod tantum malum fuit, si etiam signum non fuit? Anno Domini MXCII. Willelmus Bastard Angliæ conqueror et rex Rothomago obiit, vir singularis censuræ et severitatis. Cui filius ejus Willelmus Red successit, Henrico IV. imperante. Hunc Willelmaum Red Lanfrancus archiepiscopus nutrit, et militem fecit, et die Sanctorum Cosmæ et Damiani in regem coronavit. De quo sic scribit HELMANDUS: Erat ita liberalis quàm prodigus, ita magnanimus quàm superbus, ita severus quàm sævus; parum Deum reverebatur, homines nihil: cum Deus timendus sit omni tempore, homo pro tempore. Vestium suarum pretium in immensum extolli volebat, dedignans si quis alleviasset. Quodam mane cum calciaretur, novas caligas quasivit à cubiculario quanti constarent: cumque ille respondisset, tres solidos; indignabundus rex et fremens, Fili, ait, meretricis, ex quo habet rex caligas tam exilis pretii. Vade, et affer mihi emptas marcas argenti. Ivit ille, et multo viliores afferens, quanti præceperat emptas mentitus est. Cui rex; Istæ reglæ majestati conveniunt. Itaque ex eo cubicularius pretium vestimentorum ejus pro voluntate numerabat, multum proinde suis utilitatibus nundinans. Tandem exhaustus expensis, ad rapinas convertit animum, adjuvante eum in hoc scelere Ranulpho clerico, ex infimo genere hominum linguâ et calliditate provecto ad summum. Quo auctore sacri eleemosinarum ecclesiarum honores, mortuis pastoribus, venum locati sunt. Nam audita morte cujuscunque episcopi vel abbatis, confestim clericus regis ed mittebatur, qui omnia inventa scripto exciperet, omnesque in posterum redditus fisco regio inferret: substituebaturque in loco defuncti, quique non pro morum, sed pro nummorum experimento plus dederat. Sequerebatur curiam manus et gregem, ut rectè à quodam sapiente

M m m m m

dictum

dictum sit, Curia regis Angliæ non est majestatis diversorium, sed exoletorum prostibulum. Anno Dom. Mxcvii. incepit ordo Trinitatis, &c.

CAP. XXXII.

De actibus ejus nequissimis. HELMANDUS.

AD dedecus illius pertinet, quod S. Anselmus Cantuariæ archiepiscopus ista corrigere conatus, sed societate suffraganeorum destitutus, sponte discessit, nequitia temporis cedens. Qui cum jam jamque navigaturus in portu ventos expectaret, jussu regis, ut prædo publicus expulsatus est, manticis omnibus et bulgis in medium prolatis, exquæfitis et ablatiis. Unde idem laceffitus injuriis et exulans, apud Lugdunum Galliæ sic scribit Paschali Papæ: "Exigebat à me rex ut voluptatibus suis quæ contra legem et voluntatem Dei erant, sub nomine rectitudinis, assensum præberem. Nam sine sua jussione apostolatium nolebat recipi aut appellari in Angliam, nec ut epistolam ei mitterem, aut ab eo reciperem, vel decretis ejus obedirem. Concilium non permisit celebrari in regno, ex quo rex factus est jam per XIII. annos. Terras ecclesiæ hominibus suis dabat. In omnibus his et similibus si consilium petebam, omnes de regno ejus, etiam suffraganei mei episcopi, negabant se mihi consilium daturus, nisi secundum voluntatem regis. Hæc et multa alia, quæ contra voluntatem et legem Dei sunt, videns, petii licentiam ab eo sedem adeundi apostolicam, ut inde consilium de anima mea, et de officio mihi injuncto, acciperem. Respondit rex, me in se peccasse, pro sola postulatione meæ licentiæ, &c." Judæos quos pater ejus à Rothomago Londoniam transtulerat, cum in quoddam solennitate eum adirent, munera offerentes, ausus est animare ad conflictum contra Christianos, per multum de Luca pronuncians, quia si vicissent, in eorum sectam transfiret. Magno igitur timore episcoporum et clericorum res acta est, piâ sollicitudine fidei Christianæ timentium. De quo certamine Judæi nihil præter confusionem retulerunt, quamvis multoties jactitaverunt se non ratione sed factione superatos. Permissi sunt disputationes cum Anglis habere, quas non fuit passus Anselmus dum regnum tenebat; sed, ipso absente, quidam monachus, Sigibertus nomine, Westmonasterii acerrimas disceptationes exercuit cum quodam Judæo, apud Maguntiam literis educato, legis et literarum nostrarum multum scientifico, exercitatum in scripturis sacris ingenium possidente: de cujus disputationibus composuit notabilem libellum, Anselmo transmissum et recommisum. Robertus Curthose, frater hujus regis, cum aggredi vellet iter Hierosolymitanum, Normanniam ei invadiatus est pro pecunia x. millium marcarum. Quapropter importabilis pensionis edictum per totam Angliam cucurrit. Cumque episcopi et abbates frequenter regem adirent, de hoc querimoniam facientes, respondit ille, Numquid non habetis scrinia auro et argento composita, ossibus mortuorum plena? Igitur capsas Sanctorum nudare coacti sunt, crucifixos despoliare, calices conflare; non in usum pauperum, sed in fiscum regium. Venerationes, quas primò indulserrat, adeo prohibuit, ut capitale esset cervum perdisse.

disse. Propter hoc et hujusmodi sæpe à ducibus contra eum conjuratum est. Willelmus de Ow proditionis apud regem accusatus, delatoremque ad duellum provocans, exoculatus et extesticulatus est. Hæc delatio plures innocentes involvit; quorum unus fuit Willelmus de Alderia, homo decorus et compater regis, qui patibulo affigi jussus, Osmundo episcopo Salisbiriæ confessus, et per omnes ecclesias oppidi flagellatus, dispersis ad inopes vestibus, ad suspendium nudus ibat: delicatam carnem frequentibus super lapides genuum flexionibus cruentans. Episcopo et populo sequente, ad locum supplicii ait, Sic Deus adjuvet animam meam et à malis liberet, sicut de re quæ accusor immunis sum. Rex, auditâ discordiâ quæ erat inter Urbanum Papam et Guibertum Ravennatem, tributum Romanæ sedi negavit; promior tamen in Guiberti gratiam, quæ fuit prima causa diffidii inter eum et Anselmum.

CAP. XXXIII.

De fame, pestilentia et vindicta temporibus ejus Anglis immisiss.

Sicut scribit SENECA in epistola, ut in corporibus, sic in imperio, gravissimus est morbus qui à capite diffunditur: nam, ut dicit HORATIUS,

Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi.

Secundo anno hujus regis ingens terræ motus, tertio Idus Augusti, totam Angliam exterruit horrendo miraculo, ut ædificia omnia penitus resilirent, et mox pristino modo refiderent. Secuta est inopia omnium fructuum, tarda maturitas frugum, ut vix ad festum Sancti Andreae messes reconderentur. Quarto ejus anno fuit tumultus fulgurum, motus turbinum. Idus Octobris apud Wincelcumbam ictus de cælo missus tonitruum turris latus tantâ vi impulit, ut debilitatâ maceriâ in confinio tecti, ingens foramen ad humanæ grossitudinis modum efficeret: quo ingressus trabem maximam in fragmina per totam disjecit ecclesiam; crucifixi caput, cum dextra tibia et imagine beatæ Mariæ dejecit: secutus est sætor intolerabilis. Tandem monachi felici ausu erumpentes, benedictæ aquæ aspergine inimici præstigia effugârunt: fuitque discordia ventorum inter se dissidentium, ab euro-austro veniens, xvi. Kal. Novembris, quæ Londoniæ plusquam sexcentas domos effregit. Cumulabantur ecclesiæ cum domibus, materiæ cum parietibus. Idem furor ventorum tectum ecclesiæ S. Mariæ, quæ Ad Arcus dicitur, pariter sublevavit, et duos ibi homines obruit. Ferebanturque tigna cum trabibus per inane, mirantibus qui longè, timentibus qui prope stabant. Quatuor tigna, viginti sex pedes longa, tantâ vi pariter in humum impacta sunt, ut vix quatuor pedes extarent notabili visu, quomodo duritiem stratæ publicæ perruperint, eo ibi ordine posita quo in tecto ab artifice fuerunt collocata. Quæ ob impedimentum transeuntium ad planiciem terræ defecta sunt, quia aliter crui nequirent. Quinto ejus anno eadem violentia fulminis apud Salisbiriæ tectum turris ecclesiæ omnino disjecit, multumque maceriam labefactavit, quintâ die postquam eam dedicaverat Osmundus præclaræ memoriæ episcopus. Sexto Willelmi

Willelmi regis anno tantum fuit in Anglia diluvium ex abundantia imbrum, quantum nullus meminerat. Mox, accedente hyeme, fluvii ita sunt congelati, ut essent pervii equis et quadrigis et plaustris. Gelu resoluta, ex impetu glacialium crustularum pontes effracti sunt. Septimo anno ejus, propter tributa quæ rex in Normannia positus edixerat, agricultura defecit: quâ deficiente, secuta est fames; quâ etiam crescente, successit mortalitas hominum adeo crebra, ut deesset morituris cura, mortuis sepultura.

CAP. XXXIV.

De interitu ejus, et signis præcedentibus.

ANNO Domini MC. qui fuit annus ultimus hujus tyranni regis, Diabolus visibiliter apparuit hominibus in saltibus et deviiis transcuntibus, ac eos sæpius allocutus. Præterea in pago Berviescire, in villa Haufrede, continuis xv. diebus fons sanguinem tam ubertim manavit, ut vicinum vadum inficeret. Anselmus autem Cantuariensis archiepiscopus, cum quo pariter omnis religio exulavit, venit hoc anno Marceniacum; cùmque ibi loqueretur cum abbate Cluniacensi Hugone, respondit abbas, Proximâ nocte regem Willelmum ante Deum ductum, et adjudicatum damnationi vidi. Rex pridie quàm periret vidit per quietem se phlebotomi ictu sanguinem emittere, radiumque cruoris in cælum usque protendi, ita ut lucem obnubilaret et diem interpolaret. Quâdam nocte monachus quidam transmarinus vidit per somnum, quod idem rex in ecclesiam quandam intraverat superbe et insolenter, ut solebat, circumstantes despiciens: tunc crucifixum mordicus apprehendens, brachia illi doctrofit, crura penè truncavit, crucifixo diu tolerante, tandem regem ita pede depulit, ut supinus caderet: ex cujus jacentis ore tanta flamma effusa est, ut fumeorum voluminum orbis etiam sidera lamberent. Hoc somnum cùm eidem quidam retulisset, respondit, Monachus est, et causâ nummorum monachaliter somniat: date ei centum solidos. Hæc Helmandus.

Ex chronicis legitur, quod ipse rex somniaverat se quondam nimium esurire, et in quodam maximo, vasto tamen, templo solus includi, et exitum sibi nullo modo patuisse. Tandem hinc inde respiciens, quod suæ esurici satisfaccret nihil esibile poterat reperiri. Ascendens igitur superius per gradus ad altare, vidit quendam nudatum hominem pulcherrimum, super ipsum altare extensum supinatum, manum dextram pro cervicali capiti supponentem, toto corpore fauciatum, sanguine recenti ubertim irrigatum, singultuosa suspiria et gemitus edentem. Cui rex in nullo compassus, sed, tanquam canis rabidus, bolisino æstuans, dimidiam partem corporis fauciati dentilibus morsibus devoravit. Et cùm nec sic satius, sed appetibilius inciperet alteram partem corrodere, decumbens cepit paululum caput erigere, et manu suâ dextrâ regi infausto tam validè aliam ingessit, quâ in profundum puteum, qui illinc erat è vicino, regem demerserit. Cujus pavore expectatus, horribili clamore cubicularios suscitavit. Accurrentes famuli causam perquirunt inusitati clamoris, et vix per duos dies rex, sudore madidus, mentis suæ compos effectus. Aliis interpretantibus de somnio non curandum,

curandum, affuit inter eos quidam devotus religiosus, qui palam consuluit regi, ut vitam suam emendare non tardaret; et pro certo recognosceret quodd dimidiam partem corporis Christi mystici, in laicis et secularibus sui regni, per escaëtales impositiones, et fiscos regios, exhauserat. Et quia jam apposuit etiam manus attenuare ecclesiam, et ministros ejus excoriare, haberet satis timere de casu. Cui rex, ut invalidè et vix respondere poterat, dixit, Oportet me, frater, vivere, et dum vixero ultimus in regno ero qui defectum patiar. Lectum dehinc et cameram quasi per mensem tenuit, et dum aliquantulum convalesceret, solatiandi gratiâ, in nova foresta venatum cum militibus pergit: ubi in saltu percussus pectore sagittâ, quam jecerat Gualterus Treyll, miles quidam de Francia, qui cervum proposuit percutere, sed cecidit in regem, et rex cecidit in necem; qui paulo ante venationem aliis indebitè interdixit. Unde de ipso verificatur quod dicitur;

*Rebus in humanis non est lex æquior ulla,
Quàm necis artifices arte perire suâ.*

Obiit anno Domini MC. regni sui XIII. sine prole herede, vitæ suæ anno XLIV. Nonas Augusti. HELMANDUS. Nullum suo tempore conventum ecclesiasticum fieri permisit: sacros honores sui juris esse dictabat. Eodem die quo mortuus est, tres episcopatus et duodecim abbatias in manu sua tenebat. Hæc ille. De nullo pietatem habebat, et ideo de eo innotescitur, quo dicitur;

*Rex pietate carens Christo non fit bene parens.
Regnans perdetur, qui gentis non miseretur.*

Scribit etiam Eadmerus in vita Sancti Anselmi, quodd Hugo abbas Cluniacensis dixit Anselmo exulanti, quodd præteritâ nocte in visu vidit ipsum regem ante thronum Dei accusatum, judicatum, sententiamque damnationis in eum promulgatam. Anno prænotato Godefridus Lothariensium dux et princeps Hierosolymitarum obiit, eique Balduinus frater ejus succedit in principatu.

CAP. XXXV.

De Balduino Hierosolymorum rege, et aliis.

REX verò Balduinus coronatus est apud Bethleem, A. Dom: MCI. Vix tunc erant secum in tota militia Christianorum cccc. milites et tot pedites, qui Hierosolymam, et Ramulam, et Caipham, et Joppen custodirent. Illo anno sacratus ignis in vigilia Paschæ tardavit usque in mane resurrectionis Dominicæ. Accensâ autem divinitus unâ lampade sepulchri, mox per omnem ecclesiam ceteræ lampades divinitus accensæ sunt. Postea cepit Balduinus Cæsariam Palestinæ, ibi captus est ammiralius urbis et episcopus eorum. Ibi Turcus, in collo pugno Christiani percussus, bizanteos evomuit. Mares enim inter gingivas, feminæ intra pudenda, bizanteos absconderant. Subegit idem rex postea Tiberiadem, Sidonem, Accaronem, et cunctas urbes maritimas. Boëmundus autem, infidiis cujusdam ammiralii Turcorum captus et de-

tentus, sed per Dei gratiam liberatus, compedes argenteos quibus allegatus fuerat Antiochiam secum detulit. Non multo post Gallias venit, offerens catenas Sancto Leonardo. Uxorem duxit filiam regis Francorum. Pro suspitione noxiæ potationis cultellum habebat paratum, qui ante ora comedentis infixus, sudore prodebat manubrii si aliquid tecto illatum esset veneficii. Post hunc Tancredus nepos ejus præfuit Antiochiæ: cui successit Rogerus filius Ricardi. Hi fuerunt de gloriosa militia itineris S. Godefridi sociorumque ejus; quorum causâ itineris, ut vult WILLELMUS, hæc erat: Turci XL. annis Bithyniam possederant, quæ est pars Minoris Asiæ, quam Romaniam dicunt: hujus dominus erat tunc Solimannus. Anno igitur decimo Willelmi regis Angliæ II. apparuit cometes, Kalend. Octobris, xv. diebus majorem crinem mittens ad orientem, minorem versus euro-astrum: apparuerunt et aliæ stellæ, quasi jacula inter se mittentes. Baldricus Dolensium archiepiscopus, qui scripsit historiam Hierosolymitanam, dicit, quod Turci, qui Hierosolymis erant, sepulchrum Domini paulò finebant honorificentius servari; non quia multum de religione Christiana curabant, sed quoniam taliter utilitatibus et cupiditatibus suis satisfaciebant per oblationes adventantium: qui imperium suum jam usque Antiochiam dilataverant. Dicit etiam quod episcopus Podiensis, nomine Haimarus, primus omnium in ipso concilio Claromontensi, licentiam ab Urbano Papa accepit eundi Hierosolymam. Dicit etiam quod anno Domini MXCv. pridie Nonarum Aprilium, feriâ quartâ, lunâ xxv. visus est ab innumeris inspectoribus in Galliis tantus stellarum discursus, ut grandini lucenti pro densitate similes putarentur; quas quidam opinati sunt cecidisse: quidam motum earum motum Christianis interpretati sunt. Anno enim subsequenti et synodus Ariminis habita est, et via inchoata. Porro ante hanc synodum generale concilium celebraverat idem Urbanus Papa apud Placentiam.

C A P. XXXVI.

De itinere transmarino.

EXcessit autem medicina modum, quoniam plus quàm debuit, in quibusdam voluntas eundi Hierosolymam subrepit: nam et multi eremitæ et reclusi et monachi, domiciliis et claustris suis non satis sapienter relictis, ire viam perrexerunt. Quidam tamen, orationis gratiâ, ab abbatibus suis acceptâ licentiâ, profecti sunt; plures etiam fugiendo se subduxerunt. Multi enim de gente plebea, crucem sibi divinitus innatam jactitando, ostentabant: quod et idem quædam de mulieribus præsumpserunt; quod omnino factum deprehensum est. Alii verò ferris calidum instar crucis sibi adhibuerunt, vel peste jactantiæ, vel bonæ voluntatis ostentatione.

Cum essent Christiani circa obsidionem Antiochiæ occupati, quidam luxibus vacabant et voluptatibus. Unde cuidam sacerdoti apparuit Dominus, cum beatissima genetrice et Petro apostolo, cruce super caput Christi resplendente, exprobans beneficia quæ Christianis contulerat, et ingritudinem eorum cum mulieribus fornicantium. Cumque minaretur se vindicaturum de illis, et mala sua illis redditurum, mater misericordiæ

misericordiæ et beatus Petrus ceciderunt ad pedes, supplicantes ne, pro paucorum culpis, cunctis irasceretur. Qui precibus eorum acquiescens, dixit presbytero; Vade et dic populo meo, lupanar et prostibulum et omne à vobis removete abusum, et infra quinque dies, si reversi fueritis ad me, revertar ad vos, et opportunum vobis providebo auxilium. Et interim quotidie decantaretur responsorium, *Congregati sunt inimici nostri*, cum versu, *Disperge illos*, &c. Quære intra historiam adaperiat. Eodem tempore apparuit Sanctus Andreas Petro peregrino, faciens eum invenire lanceam salvatoris, de qua supra libro v. cap. xxxii. De hoc sancto passagio habes supra libro v. cap. xxxj. cum sequentibus. Sed quia Antiochia et Jerusalem sunt loca famosiora, liquet breviter de obsidione earum pauca tangere. Major exercitus cum magna difficultate venit in vallem Antiochiæ, quæ est Syriæ metropolis. Hæc post Romam, Constantinopolim et Alexandriam, quarto in loco cunctis per orbem civitatibus prælata est. Fluvius ibi est, qui modò Farnus, olim Oropes dictus est, xii. ab urbe milliario pelago influens, fluentis rapacibus et ipso impetu frigidioribus; salubris auræ temperie civitati medetur; commeatum navium oppidanis invehens perseverantiam obsidentium quantolibet tempore deridet. Est præterea ipsa civitas mœnibus tuta, montibus ardua. **BALDREDUS.** Hanc primò obsedit Boëmundus, xiiij. Kal. Novembris, quartâ feriâ, à tribus portis. Erant autem in civitate Armeni multi et Syriani, Christiani quidem, sed Turcis obnoxii, qui fugam simulantes, audaciter exhibant in castra vindicantes, et castrorum explorantes consilia, in urbem reportârunt. Quod multum nocuit Christianis. Ibi in castris tanta fames facta est, quòd aselli onus vendebatur octo piratis, qui valent denariorum cxx. solidos. Willelmus Carpentarius et Petrus eremita latenter aufugerunt: quos inventos Tancredus apprehendit, et inhonestè conviciatos et coactos redire compulit. Erat in obsessa Antiochia quidam ammiralius Turcorum, nomine Pyrrhus, qui foedus amicitiae per fideles internuncios cum Boëmundo inierat, famâ ejus allectus. hic Boëmundo filium suum misit obsidem, et reddidit ei tres turres quos tenebat: et sic capta est civitas. Cassianus autem dominus Turcorum inter fugientes delituit: cujus caput Armeni abstulerunt, et Boëmundo detulerunt. Corberannus autem, princeps eorum qui ad auxilium Antiochiæ confluxerant, acceptâ licentiâ sæviendi in Christianos à Calipha, suæ gentis apostata, innumeras gentes sibi coagulaverat: inter quos erant et admiratorum Hierosolymitanorum et rex Damascenorum. His Antiochiam appropinquantibus, obviavit Sensadulus, Cassiani filius, qui dedit Corberanno municipium fortissimum, quod urbi imminebat. Quo facto, Corberannus obsedit civitatem, Ad quem venit ibi mater centenaria, et auguratrix et sortilega, prædicens ei, quòd si pugnaret cum Christianis superandus esset ab illis. Metu Sarracenorum aufugerunt de exercitu Christianorum, funibus dimissi per murum, Willelmus de Grentamaishil, et Albericus frater ejus, Guido Trusellus et Lambertus, perpetuo opprobrio appellati.

CAP. XXXVII.

De fuga Turcorum, et descriptione urbis.

DUM autem Christiani de apparitione Salvatoris et matris presbytero, et de revelatione lanceæ perforantis latus Christi per beatum Andream peregrino, confortati indixerunt tresdecim hominibus laboriosis et strenuis fodere, à mane usque ad vespëram, in ecclesia Sancti Petri: quod et fecerunt, et invenerunt lanceam Domini nimis altè infossam. Et dum læti admodum Christiani exirent de civitate ad pugnam contra Corberannum, quædam dulcis pluviola, tanquam rorida stillula, cecidit, eorum equos et equites ita lætificans ut equi hinnirent, et equitum animi exhilarescerentur. Erat enim pluvia illa tam subtilis et modica, ut magis sentiri potuit, quàm videri, velut quædam guttulæ irrorantes. Non multo post ab ipsis montibus exire visus est exercitus innumerabilis, equis albis insistentes, et in manibus vexilla alba perferentes. Cujus agminis duces erant Sanctus Georgius, Sanctus Gemitrius, et Sanctus Mercurius, ille scilicet qui Julianum apostatam interfecit. Victi ergo Turci fugerunt. Ibi capti sunt equi multi et jumenta, oves et boves, et gazæ innumeræ et in civitatem reductæ. Factum est hoc prælium quarto Kal. Julii:

*Cum fuit urbs capta tam nobilis Antiochena,
Undecies centum si subtrahas inde bis unum,
Tunc tot erant anni Domini de virgine nati.*

Infra civitatem Antiochiam sunt quatuor montanæ satis altæ, in quarum una sublimiori castellum est, quod omni prominet civitati. Deorsum est civitas decenter ædificata, et duplici muro circumdata. Murus interior amplius et altus, et quadris lapidibus compactus, in quo sunt turre tercentum quinquaginta formosis mœnibus venustatæ, et defensæ propugnaculis. Murus exterior non est tantæ celsitudinis, sed tamen admirandæ venustatis: sustinet in se tercentum et xl. ecclesias. Patriarcham habet, cui patriarchatui subjiciuntur centum quinquaginta et tres episcopi. Ab oriente quatuor clauditur montanis; ab occidente civitatis muros præterfluit fluvius Farfar. Octoginta quinque reges eam constituendo sublimaverunt et nobilitaverunt: quorum maximus et primus Antiochus, à quo denominata est. Hanc Christiani per menses octo et diem unum obsederant, et ceperant. Postea in ipsa civitate jam capta Gentiles Christianos obsessos tenuerunt per tres hebdomadas. In qua obsidione tantus confluxit Gentilium exercitus, ut nullus copiosorem meminerit se vidisse vel audisse. Requieverunt Christiani in ea quinque mensibus et novem diebus. Post hæc ventum est ad Marram, civitatem opulentam, quæ capta est horâ vespertinâ, die sabbati, tertio Idus Decembris. Morati sunt Franci in ea per mensem integrum et tres dies. Ibi mortuus est Orthenis episcopus.

CAP. XXXVIII.

Qualiter capta est Jerusalem.

ANNO Domini MXCIX. Christianis Turcos fortiter debellantibus, eorumque urbes et castella sibi bellando vendicantibus, ibi contigit apud quoddam munitissimum castrum nomine Archas, cis Jerusalem octo mansionibus situm, multos eorum perire: cum quibus et Anselmus de Ribodimonte lapide percussus in capite martyr occubuit; hoc solummodo, post acceptum vulnus, ter verbum repetens, *O Deus adjuva me.* Erat autem vir prudentissimus, et exercitui satis utilis. Exercitus autem Dei divino monitu in interiora Hispaniæ profectus, largâ Dei manu refocillatus est; quia cives et castellani illius regionis, illius legatos cum multis denariis et donariis ad eos præmittebant, parati et oppida vel urbes eis tradere. A quibus Christiani securitate receptâ, et indicto urbibus tributo, interim et eorum quibusdam, qui se subtraxerant, ad eos apud Tyrum recurrentibus, tandem pervenerunt Jerusalem: eâque obsessâ, cum laborarent præ victûs, et maximè præ aquæ penuria, omnes, ex communi decreto, nudis pedibus quotidie orando circuibant urbem. Octavo autem talis humiliationis die, obsidionis autem tricesimo nono, capta est Jerusalem, Idus Julii in sexta feria. Et in templo Salomonis et in porticu ejus, Christiani cum Paganis quinto bello conferto, tantâ in eos cæde debacchati sunt, ut sanguine occisorum equitarent usque ad genua equorum. Cùmque ordinatum esset qui Jerusalem deberent retinere, jam principibus de repatriando agentibus, ecce rex Sarracenorum ad debellandos eos venit Ascaloniam, cum centum millibus equitum et quadraginta millibus peditum. Quibus cum occurrisset exercitus Domini, in quo non plus quàm quinque millia equitum et xv. millia peditum erat, Deo pro servis suis ad se reclamantibus pugnante, et nube eos ab æstu solis defendente, Sarraceni solo Christianorum impetu territi omnes, projectis armis, fugerunt. Et in hoc sexto bello, quarto Kal. Augusti facto, cæsa sunt centum millia Paganorum. In porta verò Ascaloniæ suffocati sunt duo millia; ac eorum qui in mari perierunt, et qui inter spineta silvarum consumpti sunt, numerus nescitur. Duce autem Godefrido electo ad principandum remanente in Jerusalem, ceteri principes repatriant cum triumpho. Capta est Jerusalem post annos circiter quadringentos, LX. ex quo sub Heraclio imperatore secundâ vice capta, possessa est à Sarracenis. De quo dolentes Occidentis principes et populi, ut dicit Sigibertus, et loca sancta Hierosolymorum à gentibus prophanari, Turcos etiam terminos Christianorum jam multa ex parte invasisse, innumerabiles unâ inspiratione moti, et, multis signis sibi ostensis, alii ab aliis animati et variis prædicationibus exhortati, duces, comites, potentes, nobiles et ignobiles, divites et pauperes, liberi et servi, episcopi, clerici, monachi, senes et juvenes, pueri et puellæ, omnes uno animo nullum ullo angariante, undique concurrunt ab Hispania, à Provincia, ab Aquitania et Britannia et Scotia, et ab Anglia, à Normannia et Francia, à Lotharinga et Burgundia, à Germannia et Longobardia, ab Apulia, et ab aliis regnis, virtute et signo Sanctæ Crucis signati et armati, ultum ire parant

O o o o o

injurias

injurias Dei in hostes Christianismi nominis. Et quanto quisquis hæc tenus ad exercendam mundi malitiam erat pronior, tanto nunc ad exercendam Dei militiam sit promptior. Firmissimâ pace interim ubique compositâ: et primò Judæos in urbibus, in quibus erant, aggressi, eos ad credendum in Christum compellunt; credere nolentes bonis privant, trucidant, aut urbibus eliminant. Aliqui Judæorum zelo tenendæ patriæ legis seducti, mutuo se trucidant: alii ad tempus credere simulant, post ad Judaïsmum revolvuntur.

CAP. XXXIX.

De descriptione ejusdem, et rege Godefrido.

EMinebat in hoc Dei hostico dux Lotharingæ Godefridus, et fratres ejus Eustachius et Balduinus, Anselmus de Ribodimonte, Balduinus comes Montensis, Robertus comes Flandrensis, Stephanus comes Blesensis, Hugo Magnus frater Philippi regis Francorum, Robertus filius Willelmi Bastard regis, comes Normannorum, Raymundus comes Sancti Ægidii, Boiamundus dux Apuliæ, et Tancredus nepos ejus. Horum omnium curam apostolicâ auctoritate accepit vir eximius Haimarus Podiensis episcopus, eisque consilio et doctrinâ usque ad captam Antiochiam plurimum proficius fuit. Hujus etiam viæ incitator Petrus quidam eremita fuit; qui, usque ad captam Jerusalem, in multis utilis cum exercitu Dei perseveravit. **WILLELMUS.** Nunquam tot gentes in unam coiere sententiam: opinionem hominum vincebat numerus, quamvis æstimaretur sexagies centum millia, qui omnes Hierosolymam pergebant; de quibus ducenta millia Francorum fuisse creduntur. Mons Sion intra urbem Jerusalem receptus, pro arce eminet. Ibi templum Domini, et templum quod dicunt Salomonis, quibus incertum auctoribus ædificata, Turcorum celebri colebantur frequentia. In templum Domini collocatum erat simulacrum Mahe-moth, id est Machometi. Ibi veteri opere compacta ecclesia Sancti Sepulchri capax, ædificata à Constantino Magno, nullam unquam ab inimicis fidei tulit ruinam, metu, ut conjicio, ignis cœlestis qui quotannis in vigilia Paschæ lampadibus repente serenus infulget: quod miraculum quando cœperit, vel si ante tempora Paganorum fuerit, nullius historiæ relatione cognoscitur. Legitur in libro **BERNARDI** monachi, quod abhinc annis **CCLI.** anno sciz. Dom. **DCCCCLXX.** idem Hierosolymam profectus, illum ignem viderit: hospitatusque fuerit in xenodochio quod ibi Carolus Magnus construi jussit; ubi et bibliothecam ingentis expensæ compegit. Tantamque etiam per id locorum commemorat pacem Christianos sub dominio Sarracenorum habuisse, ut si alicui baptizanti, in mediis forte triviis, jumentum quo necessaria deveherent luto caderet aut deficeret, ille, relictis sarcinis, ad proximam urbem expeditus pro auxilio pergeret, omnia quæ reliquerat intacta reperturus. Ibi dux Godefridus electus est in regem, filius Eustachii comitis Boloniensis, qui per maternum genus ad Magni Caroli spectabat lineam: mater ejus Ida. Godefridus autem imperatori Henrico militavit quasi contra pontificem Hildebrandum, et in pugnando Romani partem

partem muri quæ sibi obtigerat primus irrupit. Postea præ nimio labore et nimia siti vinum nimium hauriens, febrem quartanam nactus est. Auditâ autem famâ viæ Hierosolymitanæ illuc se iturum vovit, si Deus ei redderet sanitatem. Quo voto emisso, mox vires ejus penitus refluuerunt. In Antiochea obsidione Turcum, quendam singularem pugnam poscentem, medium à lateribus gladio Lotharingo dissecuit: cujus defectâ medietate jam in armis palpitante, reliquam tulit equus cui infederat; adeo firmus ille Turcus infederat equo suo. Idem Godefridus alterum Turcum æquè congressum, librato in capite ense, à vertice usque ad inguinem diffidit, et ex eodem ictu sellam et spinam equi penitus discidit. In eadem obsidione militem quandam suum pabulatum progressum, à leone invasum et clipeo se defendentem, tandem occisum adeo indoluit, ut venabulo feram transfoderit: quæ saucia, et dolore acrius sæviens, in eum irruit, ita quòd ex ferro quod exstabat ex vulnere tibiam ejus fauciavit; qui mox gladio bestiam eviscerabat.

CAP. XL.

De locis sanctis et insignibus Jerusalem.

SI quis ab occidentalibus partibus Jerusalem voluerit petere, solis ortum semper teneat, et Hierosolymitani loci oratoria ita inveniet, sicut hîc notantur. In Jerusalem est cubiculum uno lapide coaptum, ubi Salomon Sapientiæ librum scripsit: et ibi, inter templum et altare, in marmore ante aram, sanguis Zachariæ effusus est. Inde non longè lapis est, ad quem per singulos annos Judæi veniunt, et eum lamentantur, et sic cum gemitu redeunt. Ibi est domus Ezechiae regis Judæ, cui ter quinos annos ad vitam Deus addidit. Deinde est domus Caia-phæ, et columna ad quam Christus ligatus cæsus fuit. Ad portam Neapolitanam est prætorium Pilati, ubi Christus à principibus sacerdotum judicatus fuit. Inde non procul est Golgotha, id est Calvariæ locus, ubi Christus crucifixus fuit: et primus Adam ibi sepultus; ibique Abraham Deo sacrificavit. Inde, quasi magni lapidis jactu versus Occidentem, locus est ubi Joseph ab Arimathea Domini Jesu corpus sanctum sepelivit: ibique est ecclesia à Constantino rege speciosè fabricata. A monte Calvariæ sunt tredecim pedes ad medium mundi contra Occidentem; à sinistra parte est carcer ubi Christus carceratus fuisse narratur. In dextra parte sepulchri est monasterium Latinum, in honorem Sanctæ Mariæ Virginis, ubi ejusdem domus fuit. Ibi altare est in eodem monasterio, ubi stabat Maria mater virgo, et cum ea soror matris ejus, Maria Cleopha, et Maria Magdalena, flentesque in cruce videntes positum Dominum, ubi Jesus dixit matri, *Mulier, ecce filius tuus*. Ab hoc loco quantum potest, arcus bis mittere sagittam, in orientali parte, est templum Domini à Salomone factum, in quo à Justo Simeone præsentatus est Christus. In dextra parte hujus templi Salomon templum suum ædificavit; et inter utrumque templum porticum speciosum exstruxit columnis marmoreis. In sinistra parte Probatica Piscina est. Inde contra Orientem, quasi mille passus, mons Oliveti conspicitur: ubi Christus ad Patrem oravit, dicens, *Pater, si fieri*

fieri potest, &c. et in lapide *Pater noster* scripsit; et inde ascendit in cœlum, dicens discipulis, *Ite, docete omnes gentes*, &c. Inter templum Domini et montem Oliveti est vallis Josaphat, ubi virgo Maria ab apostolis fuit sepulta: in qua mundum judicaturus est Dominus. Ibi propè est villa quæ dicitur Gethsamene: ibique est hortus propè, trans torrentem Cedron, ubi Judas Dominum Jesum tradidit. Inde propè est sepulchrum Iſaie prophetæ. Inde ad mille passus est Bethania, ubi Lazarus resuscitatus fuit. In eadem parte contra Jericho, ad milliaria decem et novem, est arbor sychamorus in qua Zacchæus ascendit, ut videret Christum. In alia parte ad mille passus de Jericho est fons Helisei ab ipso, commixtione salis, benedictus. Inde ad quinque milliaria est fluvius Jordanis, in quo Dominus ab Johanne baptizatus est, ab Jerusalem distans octo leucis. Inde non longè est mons unde Helias raptus est. A Jordane est via decem et octo dierum usque ad montem Sinai, ubi Deus Moyſi in igne rubi apparuit, eique legem dedit. Ibi est hydria magna, quæ indeficiens oleum parturit. Mons Tabor distat ab Jerusalem itinere trium dierum, ubi Dominus transfiguratus est: in cujus montis pede dicitur esse Galilæa, et mare Tiberiadis, quod non est mare, sed stagnum, de quo Jordanes egreditur. In dextra parte urbis Jerusalem, quantum potest arcus jacere, est mons Sion; ibique ecclesia à Salomone facta, ubi Dominus Jesus cœnavit cum discipulis suis, ante passionem suam; ibique Spiritum Sanctum misit. Ibi etiam virgo Maria migravit à seculo, et spiritum Deo reddidit: cujus corpus sanctissimum apostoli in vallem Josaphat sustulerunt. In cujus montis pede, contra Meridiem, est fons Siloë, subito egrediens à terra. Inde non longè est Sichem, ubi Joseph, veniens de valle Hebron, quæſivit fratres. Ibi est villa quam dedit Jacob Joseph filio suo; et ibi corpus ejus requiescit. Inde ad mille passus est Sichar, ubi Christus mulieri Samaritanæ locutus est. Inde non longè est locus ubi luctatus est angelus cum Jacob. Ibi Bethleem est, civitas David, ubi Christus natus est; distans ab Jerusalem quatuor milliariibus contra Meridiem: ibique est ecclesia marmoreis columnis ædificata, in qua est locus ubi Christus natus. Non procul hinc in dextra parte est Domini præsepe. Inde ad XII. milliaria est castellum Abraham, ubi ipse, Isaac et Jacob sepulti sunt, cum uxoribus suis. In sinistra parte est mons qui dicitur *Dominus videt*; ibi locutus est cum Abraham, ubi immolare voluit filium.

CAP. XLI.

De muliere Laudunensi quæ, virtute confessionis, ignem evasit.

ANNO Domini MXCIV. ut scribit SIGIBERTUS, pontificante in urbe Laudunensi Helmando, mulier quædam, in proximo manens, habebat generum juvenili specie decorum, quem multâ diligentia, pro amore filiæ suæ, accurabat. Unde et orta turpis suspicio de muliere et genero suo, inter vicinos homines, valde eam turbavit. Quæ impatienter ferens famam suam hujus opprobrio turpari, injuriæ suæ causam in eum retorſit, et clandestinâ machinatione ut occideretur à duobus servis procuravit. Postmodum verò ad pœnitentiam facti homicidii

micidii conversa, cuidam presbytero per confessionem peccatum suum revelavit: sed elapso aliquanti temporis spatio, idem presbyter cum ea litigans, malum, quod fecerat, in faciem ei exprobat. Quo audito, parentes hominis occisi properantes nunciaverunt vicedomino Laudunensi. Eo iubente vocata mulier venit, et qualiter hominem occidisset nequaquam celavit. Judicatum est igitur eam ignibus deberi concremari. Sed prius ducta ad ecclesiam beatæ Dei genetricis Mariæ, peccatum suum coram Deo et hominibus ex ordine narravit: et sic meritis et precibus sanctissimæ Virginis Mariæ seipsam fideliter commendavit. Deinde missa in ignem, incendium nullatenus sensit, sed, divinâ protegente gratiâ, consumpto igne ipsa permanfit illæsa. Quod factum cognati hominis occisi non divinæ virtuti ascribentes, sed fragilem potius materiam lignorum causantes, iterum accendunt ignem circa eam fortioribus lignis; sed nihil profecerunt. Iterato enim miraculo, servavit eam Deus incolumem ab exustione ignis, ad laudem sui nominis, suæque genetricis gloriam et honorem. Egressa igitur ex incendio non solum carne, sed et veste et crine, illæsa, ad ecclesiam Dei genetricis, omni populo applaudente, ducta est: et post laudes Deo redditas, paucis diebus transactis, transiit feliciter ab hoc seculo. In isto miraculo multum claret virtus confessionis; quia, ut dicitur,

*Christus confessum, licet omni crimine pressum,
In quavis hora suscipit absque mora.*

Anno sequenti fames diu concepta validissimè ingravatur, et fit calamitosior, multis fame laborantibus pauperibus per furta et incendia ditiores graviter vexantibus. Cum valido ventorum turbine etiam terræ motus factus est, mediâ nocte quarto Idus Septembris, in multa terrarum parte. Pridie Non. Aprilis, circa diluculum, stellæ perplures simul de cælo in terram cecidisse visæ sunt. Urbanus per Burgundiam et Franciam, habitis conciliis, Hildebrandi decreta renovat et confirmat. Philippum regem Francorum qui, vivente uxore suâ, superduxerat alterius viventis uxorem, excommunicat. Hoc anno sacro igne multi accenduntur, membris instar carbonum nigrescentibus. Hoc etiam anno Urbanus Papa venit in Galliam, et celebravit concilium apud Claramontem: in quo, inter cetera, statutum est ut episcopi, vel abbates, vel aliqui de clero, aliquam ecclesiasticam dignitatem de manu principis vel quorumlibet laicorum non accipiant; et ut clerici in duabus civitatibus vel ecclesiis præbendas non habeant: ut nemo simul abbas et episcopus fiat: ut ecclesiastica dignitas à nullo ematur vel vendatur: ut nullus cujuscumque sacri ordinis carnali commercio utatur: ut eis auferantur ecclesiasticæ dignitates, qui scienter à se vel à parentibus suis emptas habuerunt: ut eis ignoscatur qui hoc ignoraverint, à canonibus prohibitum: ut nemo laicorum à capite jejunii, nemo clericorum à Quinquagesima usque in Pascha, carnes comedat: ut in sabbato Paschæ non nisi post nonam officium celebretur: ut ab adventu Domini usque ad octavas Epiphaniæ, et à Septuagesima usque ad octavas Paschæ, et à prima die Rogationum usque ad octavas Pentecostes, et à feria quarta occidente sole, treuga diei custodiatur: ut qui episcopum ceperit omnino exlex habebatur: ut qui sacri ordinis viros, vel eorum famulos,

P P P P P

ceperit,

ceperit, anathema sit: ut nemo in episcopum eligatur nisi presbyter, aut diaconus aut subdiaconus, et cui natalium dignitas suffragatur, nisi maximâ necessitate, et licentiâ Papæ: ut filii presbyterorum, vel concubinarum, ad presbyteratum non provehantur, nisi prius ad religiosam vitam transferint: ut qui ad ecclesiam, vel ad crucem, confugerit, datâ membrorum impunitate, iustitiæ tradatur, vel innocens liberetur: ut unaquæque ecclesia decimas suas habeat, nec ad alteram transeant: ut laicus decimas non vendat, nec retineat: ut pro sepultura mortuorum pretium non exigatur. In eodem concilio excommunicavit Papa Philippum regem Francorum, et omnes qui eum vel regem vel dominum suum vocarent, et ei obedirent; similiter et illam maledictam conjugem ejus, quam superduxerat vivente legitimâ uxore suâ, et qui eam reginam vel dominam vocarent, donec ad emendationem venerint, et alter ab altero discedat.

CAP. XLII.

Ut horæ de beata Virgine dicantur, et ejus officium sabbatis celebretur.

IN eodem concilio statutum est, ut horæ de beata Virgine dicantur, et ejus officium, diebus sabbatorum solenniter celebretur: et hoc propter causas multiplices. Primò, quia mater Domini in illo magno sabbato post Parasceuen firmissimè stetit in fide, non hæsitans de resurrectione filii, quando omnes discipuli ejus in fide titubârunt, ita quod * tota fides ecclesiæ fuit infallibiliter in ea. Secundò, quia sicut à jejunio sextæ feriæ fit transitus per sabbatum ad diem Dominicum et ejus lætam resurrectionem, à simili, à miseria præsentis vitæ fit transitus ad statum gratiæ et gloriæ per medium Mariæ. Propterea in diebus patrum nostrorum sabbatum in maxima veneratione habebatur, ob honorem Virginis, potissimè devotione mulierum, quæ devotissimè omni sabbato jejunio panis et aquæ ad unam refectionem contentebantur. Tertiò, quia legimus quod in sabbatis frequentius Maria miracula operatur, et illo die peccatoribus potiores gratiæ conceduntur. Quorum miraculorum pauca præsentibus inferenda censemus. HUBERTUS scribit, quod ille Constantinus Magnus, qui dotavit ecclesiam postquam Christianus efficitur, fuit honorabilis in omnibus suis factis, et circa cultum divinum et honorem ecclesiæ singulariter devotus. Inter cetera autem opera laudabilia, ad honorem Dei et Sancti Johannis Baptistæ ædificavit Romæ Lateranensem ecclesiam: in cujus porticu fundavit altare Sancti Petri, et obtulit ibi futuris perpetuis temporibus lampadem indefinenter ardere, plenam opobalsamo, et per successores suos de thesauris imperii sustentari; et istud, cum digesta deliberatione totius senatûs, per successores suos multis annis observatum est. Post longa tempora, sicut dicit poëta,

*Aurea de cupido ceciderunt secula mundo:
Discolor oppositi successit vena metalli.*

Pro generosis patribus degeneres filii succrescebant, qui magis cupiditati quàm honestati insistebant, laudabilia statuta patrum contemnentes.

* Quod universalis ecclesiæ fides, ut quidam volunt, fuit in ea, MS. Cupr.

Unde quidam imperator ægrè tulit sustentationem lampadis tam sumptuosæ; quia balsamus est valde rarus, et per consequens carus. SOLINUS dicit, quòd olim in Judæa tantum inveniebatur in loco qui dicitur Jericho, et in vineis Engaddi, sed procedente tempore ab Ægyptiis translata est in campo Babyloniz. Excolitur autem à Christianis sub dominio Sarracenorum, quia, ut multoties Ægyptii probaverunt, à Sarracenis exculta sterilis permanet, ac si in cultura manuum eorum fructum facere dedignetur. Sunt autem in dicto Babyloniz campo sex fontes, in quorum uno fertur beatam Virginem filium balneasse. Hoc fonte cum ceteris quinque campus ille balsamicus irroratur. Aliunde idem frutex nunquam balsamum reddit. Is imperator venit ad Papam diversis vicibus persuadendo sibi et obsecrando, quòd remitteret illum usum de sustentando lampadem: quem cum inexorabilem invenisset, tandem obtulit sibi magnam summam auri, cujus importunis precibus, et cupiditate auri allectus et devictus, non advertens de periculo secuturo, annuit petitioni imperatoris: et sic illa laudabilis observantia defecit; quæ res quàm execrabilis fuit cælorum clavigero sequentia declarabunt.

CAP. XLIII.

Quomodo etiam apertis valvis ecclesiæ, Papa non potuit eas intrare.

ROMÆ tunc usus exstitit, quòd in stationibus post processionem Papa basilicam intraret primus. Contigit demum, in festo Sancti Petri, Papam primò intraturum, sed cum venisset ad portam, omnibus indifferenter apertam intrantibus, tanquam violentiâ quâdam repercussus, pedem ad intrandum non haberet, impotentiam propriam tacitus percipiens, populum monuit ad intrandum. Et quia sensit seabilem ad dextrorsum vel sinistrorsum declinandum, secessit in quodam oratorio aliunde: et ex quo deprehendit se sequestratum à porta, et à porticu Sancti Petri, lacrimabilibus vocibus Deum exoravit, et Sancto Petro de venia supplicavit. Postquam igitur in spiritu contrito, et animo humiliato, seipsum in sacrificium mactasset, tentavit secretius ad ecclesiam ingressum, sed sæpius repulsam passus, tanquam in desperationem prolapsus, suam culpam confessus, et in seipsum reversus, animadvertit ingratitude magistro suo Petro irrogatam, et quomodo eum temerè ad iracundiam provocaverat. Convertit se fidenter ad eam quæ nunquam in necessitatibus despexit peccatorem: qui, sine fictione, ejus implorat interventionem, triduo jejunans in prece et confessione lacrimabiliter perseveravit, donec et quousque mater misericordiæ diutius non potuit viscera pietatis continere. Quæ misero in somniis apparuit dicens, Ecce adsum Maria, quia vocasti me, tuis precibus inclinatum. Justè equidem torqueris, quia aureis denariis vendidisti honorem clavigeri portæ cæli. Et quia vocata et interpellata non sinor deficere necessitatibus clamantium ad me, apud Sanctum Petrum et meum filium obtinui tibi tam introitum ecclesiæ, quàm remissionem culpæ; quamvis non sine labore, quia, inquit, Sanctus Petrus ferens clamorem ad thronum majestatis Dei, obtinuit quòd sicut tu devictus cupiditate privasti eum honore suo in terra, sic ipse te privaret æterno honore in cælo.

cœlo. Verumtamen confortare, et omni modo satage apostolo complacere, semper corde pœnitendo pro irrecuperabili damno. Quibus dictis evanuit, et Papa à somno evigilans gratias Mariæ reddidit. Et quia in crastino consuetudo erat octavarum Papæ processionaliter intrare ecclesiam Sancti Petri, statim dictavit responsum Sancti Petri, et notam ei imponi fecit, et in cantando eam ecclesiam circumvit, et cum ad introitum ecclesiæ pervenisset, ad modum sui magistri Petri, qui primò intrans ecclesiam cœlestis Jerusalem trahit post se gregem sibi à Deo commissum, sicut rete plenum magnis piscibus, cum lacrimis decantando incipit responsum: " Simon Barjona, tu vocaberis Cephass, " quod interpretatur Petrus: Janitor cœli pulsantibus aperi. Supra " modum peccavimus omnes. Dimitte septuagesies septies. Qui lapsus " lapsorum didicisti culpis ignoscere, dimitte." Cum hoc Papa liberè intravit, sequente eum gloriosâ processione, et incepit missam cum introitu, *Nunc scio verè*, &c. quia percepit veraciter se remissionem obtinuisse. Ad quam missam processum populo prædicavit, quomodo cupiditate cæcatus proprium Petri abdicavit, et quomodo in visione apparuit sibi Petrus, et minaciter sibi dixit, quòd sicut eum defraudavit honore debito in terris, sic eum privaret beneficio in cœlis: et quomodo pia mater gratiæ sibi restitutionem impetravit.

CAP. XLIV.

Ad aliqualem gratitudinis recompensationem statuit sibi fieri servitium.

PROPTER quod, sicut vovebat in angustia positus, statuit quòd quilibet clericus et religiosus omni die matutinas et horas diceret de Domina, et omni sabbato, si vacaret, plenum servitium diceretur de ea, ut sicut dominicis commemoratio et servitium sit Christi resurrectionis, ita et in sabbatis de ea, cum ipsa sit porta cœli, janua paradisi, et veræ vitæ introitus, solennem ejus memoriam decet filios ecclesiæ solenni officio celebrare. Quippe cum multis Sanctorum concessum sit quadam speciali dignitate familiaritatis, ut quicumque celebratiores existerint non fraudentur ipsorum patrociniis. Et quem Sanctorum poterit quis unquam laudis sacrificio promere potentior in subveniendi miseris, quàm Dominam Mariam, mundi reginam, miserorum misericordiam, utpote ipsius misericordiæ misericordem matrem? Cum hoc quippe aurei nominis titulo revelavit se gloriosa virgo, cuidam suo servulo agonizanti in mortis articulo. Denique cum ille semianimis jaceret, et ad horam exitus anxius trepidaret, adest Maria cum angelica visitatione, infirmo auriculans maternâ consolatione, dicens, Scilicet, frater, quæ sum ego? cumque ille respondisset, Nescio, domina; tunc illa, tam blandè quàm maternè, Ego sum, inquit, mater misericordiæ. O vox suavitatis et lætitiæ in die calamitatis et miseriæ! O felix infirmus, quem talis tantæque domina visitare dignata est! ad cujus adventum credi fas est mox disparuisse omne phantasma dæmonum, ut frater migrans de mundo ad cœlum liber transfiret, angelicâ visitatione vocatus ad citationem Mariæ. Hujusmodi innumeris beneficiis humano generi per meritum Mariæ exhibitis, sancta mater ecclesia, quia non potest omnes,

omnes, elegit vel tantum unam in hebdomada diem, in tantæ matris virginis honorem: quæ autem dies sic festiva Mariam deceret, quam septima sabbati, libera ab omni senario opere Dei? Hanc ille Antiquus dierum, volens pausare à fabrica rerum, mysticâ requie sanctificavit, et juxta primam, necnon et octavam dierum Dominicam ordinavit, qualiter celebritas matris in sabbato, sicut et filii dominico, solenniter ageretur. Igitur in hac die fideles, accensi zelo Mariæ, ad gratiam filii reddunt solenne officium gratiosissimæ matri. Sed ne fastidium generet, festinas per singulas horas, donec et illud confirmet synodalis auctoritas, etiamsi aliàs sabbato non vacaverit, missam tantum et tamen solenniter cantunt de ea: nec sine gloria in excelsis Deo et honore. Et probant ratione, fumentes argumentum de minore. Si rex, inquiunt, vel imperator advenerit, quæ ecclesia est, quæ non statim solitas procrastinaret ferias, faciem templi coronis aureis adornans, thuribus et cereis ad processionem ordinatis? Igitur, si ad terreni principis præsentiam, quodammodo renovatur paschalis solennitas, dignum valde est et religiosum, ut mundi domina gloriosa Maria in suo sabbato honoretur solenni officio, ad filii honorem, qui diligit et honorat bonam matrem. Jam verò, ne dicant insipientes, apud se non rectè judicantes, quiescere faciamus omnes dies festivos Mariæ à sabbato, quia non vidimus signa ejus; operæ pretium est referre aliqua, quæ ad horas ejus decantandas lectorem valeant incitare.

CAP. XLV.

Quomodo clericum, in ejus laudibus delectantem, à damnatione eripuit.

ERAT quidam clericus, clerici officio functus, sed religiosis operibus valde destitutus: mentis etenim levitati corporis impudicitiam socians, juxta Psalmistæ vocem, sicut equus et mulus effectus, ardentem incestui serviebat. Inerat itaque ei consuetudo nocturnis horis, pro perficiendo suæ libidinis scelere, per amnem quandam transire, et, diabolico opere expleto, per eandem aquam ad proprium habitaculum redire. Moris autem ei, licet flagitiosus existeret, horas de beatissima Dei matre utcumque decantare. Quadam igitur nocte, dum, more solito, nefario opere expleto, ad propria remearet, subito tempestas exoritur, eique in fluctibus constituto mortem minatur. Ingenti igitur, quod mirandum non est, timore percussus tribulatur animo, et bifariâ pressus miseriâ, quò se vertat ignorat. Conscientia se intus accusat, nec aliud quam æterna post mortem promittit tormenta: et tempestas exterius sæviens solum vitæ dispendium præfert. Oculis tandem ad cælum cum lacrimis erectis, O, inquit, singulare post Deum refugium, te invoco Domina! Subveni, Domina, succurre perituro. Recordare, etsi secus quam deberem vixerim, tuam tamen memoriam venerandam celebrare non neglexi. Dixit, et ad mentem revocans quoniam necdum laudes nocturnas de eadem Virgine, quam invocaverat, persolvisset, statim cœpit eas devotius decantare: et veniens ad invitorium quod in salutatione angelica sumptum est, dum sæpius illud, juxta morem, vellet repetere, continuo illud in ore tenens, aquis interceptus vitam finivit. Animæ itaque illius maligni spiritus obviam venientes, eam ad

Q q q q

infern

infernī claustra perducendam rapere festinant. Angeli autem de supernis nihilominus accedentes, quid facere cuperent, tetros spiritus interrogant. Quibus illi, Hunc, inquiunt, clericum, per omnia nostrum, ad nostra venimus perducere tormenta: dignum est enim ut nobiscum ardeat in pœna, qui, ad creatoris injuriam, nobis semper obedivit in culpa. Ad hæc cœlestes spiritus respondentes, Non, inquiunt, ut vos putatis, vestris hic est tradendus tormentis. Et dæmones, Nullus ei alius, inquiunt, quàm infernalis, supereſt locus, cùm in tota vita sua nil aliud quàm opera nostra sit secutus. Inter hæc, beatis spiritibus atque dæmonibus sic altercantibus, beata Dei genetrix, velut solis calor splendens, accedit, ac principes tenebrarum hujusmodi redarguit verbis: Quid, inquiens, apud hunc filii mei sanguine redemptum, ejusque fide signatum, quæritis? cur clericum meum calumniari ausi estis? Cui dæmones respondentes dixerunt, Hunc tuum esse nescimus, quem nihil operis nisi nostrum fecisse cognovimus. Filii tui præcepta contempsit, nostris semper operibus adhæsit: solo nomine Christianus exstitit. Si enim humilitatis magistrum coluit, quare superbus permansit? si castitatis auctori servivit, cur incestus perseveravit? Si filius tuus justus est, hunc tam injustum suo nunquam regno ditabit. Ad hæc beata Virgo: Filius meus, inquit, justitiam suam nunquam amittet; sed quemadmodum justus, ita et misericors prædicatur: et in hoc ejus est justitia gloriosa, quoniam semper est misericordiæ sociata. Quoniam autem dignum non est me diutiùs disputare, ad filii mei justum judicium veniamus.

CAP. XLVI.

Quòd adjudicatus est clericus submersus ad vitam revocari.

AD examen igitur æterni Judicis cùm pervenissent, statim maligni spiritus miserum accusare cœperunt. Hunc, aiunt, semper operibus tuis inimicum fuisse innumera ejus flagitia manifestant. nam usque ad finem vitæ impudicus perseverans, et ceteris malis quæ illud vitium comitari solent, plenus exstans, nostris semper suggestionibus obedivit: et ad ultimum nostris servitiis intentus spiritum exhalavit. Tunc gloriosa Dei mater et virgo: Insurrexerunt, inquit, testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi. Jam prorsus amisistis quem totum pro vobis reputabatis. Nam, ut vos asseritis, vestro servitio intentus emisit spiritum: ora ejus aperiantur, et quid lingua ejus in mortis confinio egerit videatur. Mira Dei ac beatæ genetricis ejus perpetuæ virginis miseratio! Verè mater misericordiæ, regina pietatis nominatur. Aperto etenim ore clerici, repertum est in lingua ejus, quòd moriens cantaverat; beatæ sciz. salutationis scriptum: *Ave Maria, gratiâ plena, Dominus tecum.* Quid agis, Diabole? quid stupes? quid files? sed tua taciturnitas te monstrat victum. Quid tumentis livoris insaniâ torqueris? Maligno igitur spiritu cum propria confusione projecto, beata virgo conversa ad clericum: Vides, inquit, quanta in distractione fueris, quàm propè æternis periculis exstiteris. Nunc ergo, secundum quod ego de te à filio meo impetravi, ad proprium revertere corpus, et qualiter deinceps tibi vivendum sit diligenter intende. Reversus igitur in corpus est; et quemadmodum

admodum iterum talem distractionem incidere expavit, vitam suam emendare curavit. O mira Christi clementia! O mira matris ejus misericordia! Quis unquam audivit talia? Salve sanctum Ave. Salve festivum Ave. Aveale istud archangelicum, quod tam prope deperditum salvavit à vœ. Ergo si hæc præconia præmissa parum movent ad serviendum festivè angelorum reginæ; veniat ille paranympus Gabriel, non dico angelus, sed Summi Dei archangelus, et nos solenniter doceat Sanctæ Mariæ memoriam celebrare. *Ave*, inquit, *Maria, gratiâ plena: Dominus tecum.* Ave sanctum, Ave mundo corde venerandum, et cernuo vultu Dominæ Mariæ offerendum. De quo Ave placet paulisper nobis hic instare. Fingunt enim Poëtæ, sicut tangit Claudianus in majore libro primo, quod omnes pestes infernales, quæ dicuntur apud eos vitia et supplicia, natæ fuerunt de nocte in Acheronti: est autem Acheron fluvius infernalis, et sic nominatur ab *a* quod est *sine*, et *chere* quod est *gaudium*, quasi sine gaudio; vel ab *a* quod *sine*, et *chere* quod est *salutatio*, quasi sine salutatione. Eodem modo moraliter ad literam, omnia vitia, omnesque pestes infernales, generatæ fuerunt per noctem, id est Diabolum, et Evam primam matrem nostram, quæ meritò Acheronta vel Acheron dici potest, quasi sine gaudio vel salutatione; quæ non salutata, sed maledicta fuit à Deo, GENES. III. *Multiplicabo ærumnas tuas et conceptus tuos. in dolore paries filios.* In cujus signum vocata est *Eva*, cujus nominis elementa contrario ordine disponuntur ad istius salutationis vocabulum, quod est *Ave*. Sub cujus maledictionis dispendio totum mansit genus humanum, donec illa veniret quæ nomen *Eva* mutavit in *Ave*, et veteres tenebras in cœlestis evangelii vertit lucem, quando exortum est in tenebris lumen rectis.

CAP. XLVII.

De mystica significatione literarum dictionis Ave.

AVE, inquit angelus, *gratiâ plena*, LUC. I. hoc enim salutiferum verbum *Ave* non solum jocunditate, ratione significationis, repletur, sed mysticè Divinæ Essentiæ unitatem, et personarum trinitatem, necnon et nostræ salutis felicitatem designat. Nam istud vocabulum *Ave*, in sua resonatione ut una dictio pronunciatur, in sua compositione ex tribus literis integratur; in sua significatione salutem cuilibet imprecatur. Propter primum, Essentiæ Divinæ unitatem; propter secundum, personarum trinitatem; propter tertium, nostræ salutis felicitatem, importat. Primò igitur in isto verbo *Ave* tres vocales existunt, *a, v, e*, quæ tres personas designant. *A* apud omnes gentes prima litera dicitur; quia ipsa nascentibus vox prior apparet: et ideo personam antiquam patris auctorizat. Per *V*, verbi veritas; per *E*, æternæ emanationis extremitas figuratur; et ideo incarnationis mysteria: ubi fuit in Maria totius Trinitatis operatio, quamvis solius verbi incarnatio; ubi debuit fieri annunciatio, ubi ista suavis salutatio *Ave*: in qua latenter summæ Trinitatis assimilatio processisset. Et ideo idem est verbum incomparabile, non tetragrammaton, sed trigrammaton: summæ Trinitatis vestigium et imago; non dico ineffabile, sed summè effabile, et
jugi

jugi devotione à Christianis effandum, juxta cantum ecclesiæ sic dicentis;

*Verbum bonum et suave,
Personemus illud Ave,
Per quod Christi fit conclave,
Virgo mater filia.*

Prima igitur per istam literam primam, quæ est *A*, designatur persona secundum ordinem originis, quæ est Pater. Ubi tamen notandum, quoddam iste terminus *Pater* dupliciter accipitur in scriptura; uno modo essentialiter, alio modo notionaliter. Primo modo accipitur ut ibi: *Pater noster qui es in cælis*. Quandoque notionaliter, ut ibi: *Ego et pater unum sumus*. Ita hoc elementum *A* quandoque accipitur essentialiter, et pro qualibet persona supponit: quandoque autem notionaliter, et tunc soli patri deservit. Essentialiter autem et pro qualibet persona videtur accipi à propheta Jeremiah, primo *A, a, a*, Domine Deus! Per hoc quod triplicat *A*, trinitatem significat personarum: per hoc quod semel et singulariter subjungit, Domine Deus, eo indicat unitatem. Unde et Deus ipse fecit se vocari *A* à Johanne in Apocalypsi, dicens, *Ego sum Alpha*, ad ostendendum quoddam hoc vocabulum *Alpha* cuilibet personæ esset commune: *Alpha* enim Græcè, Latine dicitur *A*. Sic igitur *A*, quandoque essentialiter accipitur, et soli personæ patris deservit: et sic accipitur, ut canit ecclesia, *A patre unigenitus ad nos venit per virginem*. Secundò, per hoc elementum *V*, quæ est secunda vocalis, designatur unius verbi unitas. Et breviter notandum est, quoddam istud elementum *V*, quandoque est vocalis, quandoque consonans, et quandoque nota numeralis quinque designans. Vocalis dicitur, quia per se vocem efficit: consonans, quia cum alio sonat. Et isto modo Verbum divinum fuit quasi vocalis ante incarnationem, consonans in incarnatione, nota numeralis in sua passione. Fuit dico ante incarnationem quasi vocalis sola, quando non habuit nisi unius naturæ, scilicet divinæ, sonum, juxta illud, *In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum*. Sed certè istud verbum in incarnatione factum est consonans, quasi cum alio sonans: quando cum natura humana communicavit, et sonum idioma, juxta illud, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*. Hoc autem factum est per hoc verbum *Ave*: et *v* in hoc verbo manet consonans, non vocalis. Sed tandem factum est istud *V*, id est Verbum, nota numeralis in sua passione. Sed cujus numeri? certè quinarium numeri, propter quinque vulnera: de quibus ait Paulus, primò CORINTH. XIV. *Volo quinque verba loqui*. Sic igitur per hanc vocalem designatur hujus verbi veritas. Tertio, per hoc elementum *E*, æternæ emanationis extremitas designatur, viz. Spiritus Sancti, quæ est ultima persona originis in emanando, sicut *E* in hujus vocabulo *Ave* est ultima in sonando. Et videtur notandum, quoddam in hac nobili et mystica dictione *Ave*, in qua multò plura sunt sacramenta quam elementa. Unum videlicet elementum stat per se, et duæ aliæ adinvicem syllabicantur ad exprimendum manifestè modum emanationis et originis personarum: quia Pater est, à se, et à nullo alio syllabicatur. Duæ aliæ residuæ syllabicantur specialiter propter duo, et in

in hoc conveniunt quòd utraque est ab isto alio, quia una ab uno, et altera à duobus: *E* etiam sola inter vocales propriè formatur in gutture. Nam *A* formatur in pectore, *E* in gutture, *I* in faucibus, *O* in dentibus, *V* in labiis. Et quia *E* formatur in gutture, illud designat de quo canit ecclesia: "Tu ritè præmissò Patris sermone ditans gutture." per guttur enim spiritus vocalis emittitur, et sic à Patre per ecclesiam oratur, viz. *Emitte spiritum tuum, et creabuntur, &c.* Sic igitur hoc nobile verbum *Ave*, quia ut una dictio pronunciatur, Divinæ essentiae notat Unitatem; quia ex tribus literis integratur, Personarum signat Trinitatem; quia salutem cuilibet imprecatur, prædestinationis denotat pietatem.

CAP. XLVIII.

Adbuc de eodem.

SALVE inquam, O *Ave* gloriosum, specialiter Mariam decens, regale et mysticum, arguens nugigerulum parasitico carmine *Ave* Casarium:

Hoc grave, sic suave; miser hic absolvitur à vā

Pando frequenter Ave, quod reticere cave.

Porta salutis Ave, per quod patet exitus à vā,

Venit ab Eva vā: vā quia tollis Ave.

O Domina, quid laboramus, non enim pervenimus ad singula dignitatis tuæ et indicibilis gloriæ magnalia? Major certè es in gloria quàm capere potest mens humana. En ipse filius Dei, rex Emmanuel, quem tu virgo genuisti, casta mater cœlica: en ipse, inquam, gloriens de te gloriosa matre, prece humili protendit celsò Patri orans, ut, memor fui, salvet imperium pueri tui: Respice, inquit, Domine in me, da imperium puero tuo, et salvum fac filium. Cujus? ancillæ tuæ. O tonitruum terroris, ubi Maria prædicatur ancilla humilis! Quid dicis, Rex magne? quid dicis, Dominator cœli et terræ? Sperabam te dicere filium mundi Domine, cœlorum Reginæ. Et tu stemma regale gloriaris pro ancilla matre. Scio, inquit, scio, quia Domina, quia Regina es, sed humilitas tuæ mentis perornat omne decus honoris. Idcirco placet; idcirco benedicta est super omnes mulieres. Eja fratres, si sub gloriosa matre fidelium Judicem volumus placare, ob benevolentiam Judicis, sit nobis festiva memoria matris. Probet autem unusquisque ipsius documento naturæ, si bonus filius, quàm tenerè diligit matrem. Adeo sanè, ut plus gaudeat matris honore, vel doleat materno rubore, quàm si ipse honestetur, vel in aliquo dehonestetur. Ergone Jesus, charitas, Deus, Mariæ insons filius, minus diligit quàm peccator filius hominis. Absit. Plus enim diligit, à quo omnis qui diligit diligere discit. Plus matrem filius cunctis honorat. Hac spe roboratæ plures in mundo ecclesiæ, quia non possunt omnes, elegerunt vel unam in hebdomada diem ad tantæ, ut præmissum est, virginis matris honorari. Hic enim dies est sabbatum, in quo plura, ut præscriptum est, operatur Maria mirifica miracula: inter quæ unum vel duò in medium adhuc proponamus.

R i r r r

Scribit

Scribit HUBERTUS, quòd in civitate Constantinopolitana sunt duæ imagines nostræ Dominæ, plurimùm commendatæ à compatriotis pro innumeris cœlicè signis ab ipsis sabbato perpetratis. Quarum una collocatur in sanctuario quod à fundamentis construxit imperator Justinianus, Hagia Sophia nuncupata; altera in templo Blatherano, quam quidem imaginem, ut fertur, exsculpsit Nicodemus: et propter crebra et admiranda miracula huic imagini descripta, quidam inibi Judæus eidem nimium invidebat: quam propterea, opportunitate captatâ, furatus est, et in cloacam projecit; et, quod deterius est, ad infamandum fidem nostram, supra ipsam imaginem, quod nefas est dicere, accessit ad secessum. Sed citò vindictam in matris contumeliam exercuit in eum Christus: qui sic sacrilegum corripuit, ut omnia intestina sua unâ cum vita emittens, spiritum exhalavit. Et statim eadem nocte apparuit gloriosa virgo sacristæ ecclesiæ, admonens eum, ut imaginem suam in tali loco emissam, ad templum restauraret. Qui jussâ complens, mane extraxit imaginem, sicut cinamomum et balsamum aromatizantem, inviolatam et politam ac si noviter fuisset depicta: à cujus fimbriis cagades oleaceæ indefinenter distillabant, quæ infirmantibus mirificè medebantur. Quæ etiam in posterum, pro verecundæ virginis reverentia, velatur syndone holosericâ, nec audet quisquam civium Dominæ virginis vultum respicere, donec videatur ad sextam feriam crucis mysterio purpurata. Tunc, sole jam ad occasum vergente, quando vespertina synaxis Mariæ solennia incipit: tunc inquam, expansum velum invisibili machinâ Dei repansum ostendit cuilibet cœlestem thesaurum. Quod velum, sursum arte Dei liberatum, sic immobile perseverat per omnes noctis illius vigiliæ, et singulas sabbati horas, quæ Mariæ laudes resonant cùm solenni officio missæ usque ad terminum horæ nonæ; ac vespere sabbati quæ initiat solennia dominicæ diei, velum Mariæ iterum deponitur, sine ædituorum loro vel cortinali manuum retractione: et obnubilat illam sub magna veneratione. Sic alternant, sic concordant vicinæ filii et matris solennitates, et se invicem honore præveniunt; nec fallit unquam Mariæ horologium, gratiâ Dei in velo positum, et non ingestum arte ullâ mechanicâ Græcorum.

CAP. XLIX.

De jejunante sabbatum ob reverentiam virginis, qui mori non potuit inconfessus.

AD propositum facit quod scribit BARBASON, de Vispilione ab inimicis Brabantiæ intercepto, et, ad decollandum constituto, petiit à lictore copiam confitendi. Qui jurejurando sibi affirmavit præter gladium alium confessorem se non habiturum: et cum hoc spiculator violento ictu caput amputavit; quo procul à corpore avulso, querelosis vocibus sæpius conclamavit, *Notre Dame, donex moy verrey confession*. Hanc vocem, cunctis mirantibus, nunquam intermisit, donec, sacerdote accito, spatiosè confessionem fecit, et requisitâ causâ miraculi, respondit caput, quòd cùm puer adolere cœperat, audivit prædicatum, quòd quicumque in honore gloriosæ virginis omni sabbato jejunaret, inconfessus

fectus nequaquam moreretur: et hac, inquit, securitate confusus, jejunium observavi; et nunc reddit mihi vicem illa, cujus misericordia non definit in se sperantibus opitulari. Et injuncto sibi à sacerdote pro poenitentia ad dicendum angelicam salutationem, *Ave*, &c. lingua siluit, miraculum innotuit undique divulgatum.

His de causis instituit Romana curia sabbatum, tam in servitiis ecclesiasticis, quàm in sacris jejniis, celebriùs venerari. Nam sicut summus pontifex certum diem in septimana assignat ad supplicationum expeditionem; sic, more suo, Maria pro nostræ petitionis expeditione sabbato intrat sacrarium suæ exauditionis, et reportat nobis antidotum reconciliationis. Quomodo igitur inimicus homo, ut evangelium testatur, dum dormirent homines, inter triticum zizania superfeminavit: super quo postilla. In dormitione hominum negligentia prælatorum designatur: unde de incuria non sunt modicè prælati redarguendi, qui plebeos in tantum patiuntur decipere, ut ad velle suum omni anno variènt de die ad jejunandum Mariæ, cum, ut prædicitur, ipsa invariabiliter sabbato apostolis hæsitantibus stetit in fide; et ideo, unà cum aliis causis præmissis, sabbatum sibi ad jejunandum dedicatur. Nunc videbis tam mares quàm feminas sabbatis lautius cœnare et ova manducare, qui in diebus Martis vel Jovis non gustarent panis paxillum, ne frangerent jejunium Domine pro talento. Statuta jejunia ab ecclesia, sive quatuor temporum Quadragesimæ, vel vigillas apostolorum, sine metu transgrediuntur, et jejunium quod voluntariè in diebus carniū assumunt, nec pro Deo vel homine effringere se velle confingunt. O voluntas propria subiecti subversiva, animæ inimica, Deo contraria, Diabolo consentanea; cur niteris in vetitum, acceleras ad interitum? Cesset, inquit BERNARDUS, voluntas propria, et infernus non erit: In quem, inquit, deserviet ignis, nisi in propriam voluntatem? nam propria voluntas Deum impugnat, et adversus eum extollitur. Ipsa est quæ paradysum spoliât, infernum ditat, sanguinem Christi evacuat, et ditioni Diaboli mundum subjugat.

CAP. L.

De prosperitate passagii exercitus Christianorum, et de clerico per visionem converso.

NUNC de digressionē ista veniam peto, et ad propositum redeamus. Anno Dñi. M^oXC^oVII. incepit ordo Trinitatis. Et eodem anno, imperii Henrici IV. XLII. cometes in Occidente apparuit, totâ primâ hebdomadâ Octobris. Nimiâ aquarum inundatione autumnalis satio impeditur, et sterilitas frugum terræ sequitur. Exercitus Dei, aggressus terminos Paganorum, viriliter agit. Primumque eis fuit bellum ad pontem Farphar fluminis, ix. Kal. Martii, ubi multi Turcorum occisi sunt. Secundum bellum fuit eis apud Niceam, iij. Nonas Martii: in quo etiam Pagani victi sunt. Capta ergo Nicea, capta Laodicea, cum essent plusquam trecenta millia armatorum in exercitu illo Christianorum, tanta eis omnium rerum suppetebat copia, ut aries uno nummo, bos vix duodecim nummis venderetur. An. D. MCIV. quidam

quidam clericus de Vendopera, cum studeret in scholis apud Lugdunum, vidit in visione noctis quandam vallem sub quodam monte, super quam civitas pulcherrima sita erat, cujus aspectus nimium delectabat intuentem, ita ut quisque eam viderat, de aspectu illius satiari non posset, et modis omnibus laboraret quomodo ad illam pervenire valeret. Interea vidit fluvium quendam sub pede montis, immò circa pedem currentem: quem dum circuiret, quærens artem quomodo illum transiret, vidit super ripam fluminis XII. pauperes sive XIV. lavantes in flumine tunicas suas. Inter quos erat quidam veste candidissimâ indutus, multum aliis dissimilis: qui adjuvabat illos in tunicarum suarum ablutione. Qui postquam adjuverat unum, ibat alium adjuvare. Tunc clericus, qui hoc videbat, accessit ad illum qui ceteros adjuvabat, et dixit, Quæ gens estis vos? Qui ait, Isti pauperes homines sunt pœnitentiam agentes, et se à peccatis suis lavantes; et ego filius Dei Jesus Christus, sine cujus auxilio nec isti nec alii bonum possunt facere. Civitas hæc pulchra, quam vides, paradisus est, ubi ego maneo. Et quando quisque tunicam suam laverit, id est pœnitentiam egerit, in illam intrabit. Tu ipse, satis diu quæsisisti viam quâ itur ad illam, sed nulla alia via ducet ad eam. His dictis clericus à somno evigilavit, et mirari cœpit de visione. Cum autem non multo post redisset à schola in patriam suam, narravit episcopo Cabillonensi, cui familiaris erat, visionem hanc. Quâ auditâ episcopus suavit ei, ut seculum relinqueret, et religionem intraret; commendans ei super omnes ordines novellum illum ordinem Cisterciensem. Ille venit Cistercium, et invenit locum incultum et desertum, et fratres inter bestias conversantes. Ad portam verò monasterii, quæ de vimine facta erat, pendebat malleus ferreus, cujus sonitu ad portam portarius appellabatur, ab intrare volentibus. Hoc sonitu vocatus portarius, venit ad eum foras, et inclinans salutavit eum. Quem clericus intuens, statim cognovit eundem se vidisse inter eos qui tunicas suas in flumine lavabant. Rogavitque eum, ut adduceret ad eum abbatem. Abbas igitur Robertus, et totus conventus, venit ad eum; et recognovit clericus omnes se vidisse tunicas suas in flumine lavantes. Statimque cecidit ad abbatis pedes, rogans cum lacrimis ut susciperetur. Qui susceptus, non multo post factus est Prior. Anno Domini MCII. ordo Turonensis incepit per abbatem B. regulæ Sancti Benedicti griseorum monachorum.

CAP. LI.

De quibusdam prodigiis, et de morte Henrici imperatoris IV.

ANNO imperii Henrici XLIX. ab incarnatione Domini MCV. vigiliâ natalis Domini terræ motus factus magnus in Hierosolymis. Hierosolymitæ Paganorum multitudinem innumerabilem gloriosâ victoriâ conterunt. Filius imperatoris Henrici IV. et ipse Henricus V. qui desponsavit filiam Henrici Beauclerk regis et Matildis Anglorum reginæ Matildem, à patre aversus, quoscunque potest ab eo avertit, et sub obtentu meliorandæ reipublicæ, et restaurandæ ecclesiæ in eum insurgit. Propter hoc, ut dicitur, à Deo punitus, cum staret cum conjugē sua Matilde præmissa viginti annis, ipsa sterilis permanfit, et ipse
fine

sine herede obiit. Quæ Matildis, post mortem ejus, nupta est Gaufrido comiti Andegavensi, quæ ex ipso suscepit filium Henricum II. Angliæ; de quo usque modò succedunt Anglorum reges. Et, ut sciatís quantum displiceat Deo inhonoratio parentis, tempore hujus Henrici V. anno primo, duo orbes in modum solis, formâ et lumine quotidiano soli similes apparuerunt, omni cœlorum specie radiantes ad instar arcûs cœlestis: et Nonis Februarii stella per diem visâ est in cœlo, ab hora tertia usque ad horam nonam, quasi cubito distans à sole. Hic Henricus contra jus naturæ et fas legum in patrem insurgens, quàm indignè eum tractaverat declarat epistola, manu ipsius patris scripta, ad Philippum regem Francorum. Hic Henricus pater ore facundus, acer ingenio, et eleemosinis largus fuit, qui sexagies et bis acie collatâ dimicavit: cujus anno LIV. pridie Idus Februarii, apud Barum Italiæ, stellæ visæ sunt in cœlo per diem, nunc quasi inter se concurrentes, nunc quasi in terram cadentes. Toto penè mense Februario cometes apparuit, imperatore patre moriente, Leodii: filius ejus Aquisgranum venit, et volens venire Leodium contra patrem suum, quintâ feriâ Dominicæ cœnæ præmisit suos præoccupare pontem apud Mosam, ne quis venienti sibi obstaret. Sed militibus patris concurrentibus ad exoccupandum pontem, milites filii à ponte repelluntur, aliis eorum captis, aliis in Mosam demersis, aliis occisis: inter quos etiam Bruno comes occisus est. Sicque filius contra patrem veniens, animante eum ad hoc episcopo Colonienfi, rediit inglorius. Hæc iste. Naturali pietate omnibus infusus esse debet honor parentum. Sed isto præcepto abutitur omni animali nequius humana impietas, nullam fere vicem dilectionis aut operibus filii parentibus impendentes. Multas in libro de natura rerum legimus aves, quæ senescentibus parentibus, vel plumis nudatis, aut cæcis, futuræ vicem rependunt. Afferunt cibos, medelas quærunt, ut upupa, quousque vel morte deficiant, vel sanitatem recuperent. Omni ergo animali ingrator qui parentibus debilitatis, aut rebus perditis, non succurrit. Et propter hoc parentibus SENECA consuluit, dicens, Ne des servo vel filio imperium super te: et ideo stultissimè faciunt parentes, qui nimis delicatè nutriunt filios, et dant eis laxas habenas. Unde ECCLESIASTICI xxx. scriptum est: "Lacta filium, et paventem te faciet: lude cum illo, et contristabit te. Non corrideas illi, de doleas. Non des illi potestatem in juventute, &c." Quanta dementia est res procurare heredi, et sibi ipsi necessaria denegare; ut sibi ex amico magna hereditas faciat inimicum? plus enim tuâ morte gaudebit, quanto plus acceperit.

CAP. LII.

De vindictâ inhonorantis parentes.

FUIT in Normannia quidam vir dives, sed ignobilis, filium habens unicum, quem delicatè educaverat ad robur virile. Convenit ergo patrem quidam nobilis cum amicis, dicens, Filia nobis est prudens et decora nimis; si tibi placuerit, posteritas tua poterit exaltari et juvari. Hanc filio tuo dabimus in uxorem: hac tamèn methodo, ut cedas

S f f f f

possessionibus

possessionibus universis, et filius tibi patri et matri, quamdiu advixeritis abundantissimè providebit. Casus enim diversi sunt, in quibus filius tuus posset, te in possessione manente, exheredari. Hoc patre audiente et habente sub dubio, ab amicis tandem compulsus, etsi mente pavidus, cedere cunctis bonis. Peractis ergo filius nuptiis, et uxor ejus, anno quidem primo honoraverunt parentes, victum copiosius ministrando: sed secundo minus; et tertio verecundiùs quàm decebat. Anno quarto, suggerente uxore, filius parentibus domunculam in opposito domus suæ constituit, ut minus esset indecentia senum juvenibus onerosa: ibique eis secretiùs quamvis insufficientiùs ministravit. Pertulit ergo senex pater ibidem cum uxore decrepita non modicam egestatem; ita ut vix in domo filii interdum audebat intrare, sed per clientulum mandabat ei quibus carere non poterat. Unâ autem dierum accidit, ut ex opposito domus filii per sensum olfactûs perciperet aucam ignibus esse torridam, ac viro suo diceret anus: Me feminam magis decet paucis esse contentam: tu autem vadas ad domum filii tui, et saltem semel esurientem animam saties de auca, quam ibidem vidi esui præparatam. Hoc audito senex, innixus baculo, properabat ad domum filii. Sed mox, ut eum filius vidit, aucam retraxit ab igne, et clàm abscondit; statimque obvians patri, quid quæreretur inquisivit. Et mox pater, factum notans, dissimulavit, et tristis et lacrimans ad domum suam rediit. Filius autem puellæ præcepit, ut mox aucam deponat ad ignem. Nec mora, ubi puella in thalamo aucam vidit, bufonem teterrimum aucæ pectori hærentem invenit. Heus, inquit. Clamante puellâ, accurrit dominus, nifusque bufonem excutere, ut violenter iracundus instet; et statim bufo, ab auca resiliens, faciem ejus invasit; ita ut nullâ arte vel consilio deponi posset aut excuti: sed multis annis hominis nequitiam inhærendo punivit. Contritus igitur miratur, et contritus confessus est episcopo, et pro pœnitentia recepit ut per omnes Normanniæ et Galliæ civitates revelatâ facie circuiret, et ubique populis eventum rei enarraret; ut per hoc exemplum sumerent filii honorare parentes, et discerent quàm periculosum sit et nocivum exacerbare, ac vicem non rependere laboribus quos parentes filiis impenderent. Hæc iste.

CAP. LIII.

De variis incidentibus.

EO tempore Petrus Alphonsus, quondam Judæus et Moyses appellatus, Judaismum reliquit: et, ad fidem Christi conversus, libellum elegantem satis edidit, in quo contra Judæos et Sarracenos egregiè disputavit; maxime contra versutiam Mahometi. Qui, in conclusione, cuidam sic respondit Mahometico: Quomodo, inquit, huic mendaci Mahometo credere me hortaris, cum in omnibus eum fallacem inveniis? quem sic eum me probasse comprobaris. Omnipotentis Dei deprecor pietatem ut me ab errore illius eruat, et Christi quam cœpi legem implere perficiat. Anno Domini MCVII. mundi verò VMLXX. facta est charta charitatis à Stephano abbate Cisterciensi et xx. abbatibus ordinis, auctoritate sigilli apostolici confirmata. Et in parochia Legicensi

cenſi porca porcellum eſt enixa habentem faciem hominis; et natus eſt pullus gallinæ quadrupes: et multi ſacro igne accenſi ſunt, membris inſtar carbonum nigreſcentibus. Unde nunquam recolo me legiſſe plures tribulationes, et monſtruoſa mirabilia, quàm tempore hujus in-
 fauſti Henrici V. qui patrem ſuum dehonorerat. Nam anno ejus ſexto, Deo peccatis hominum offenſo, multa evenerunt. In monte Caſtriloco, eccleſia Sanctæ Waldetrudis, cum toto penè oppido, arſit. Eccleſia Sancti Michaëlis de periculo maris fulgurata divinitùs arſit, cum ædificiis appendiciis ſibi. Waldricus episcopus Laudunenſis cives ipſius urbis à ſacramento perperam jurantes communicatis revocare niſus, à ſeditioſis, ad arma currentibus, quod dictu nefas eſt, gladio con-
 ſoſſus interiit. Feriâ quintâ hebdomadæ Paſchalis, vij. Kal. Maii, in letania majori, tumultuante etiam impetu conſuſæ multitudinis domus episcopi ſuccenditur: unde et ipſa mater eccleſia beatæ Mariæ, et eccleſia Sancti Johannis Baptiſtæ in abbatia monialium, cum omnibus aliis eccleſiis è vicino appendentibus, concremantur. In auctores propterea ſeditionis à Ludovico rege Francorum tam ſeverè vindicatum eſt, ut tam futuros quàm præſentes à ſimili ſcelere deterrere poſſet exemplum.

HELMANDUS. Huic tribulationi Laudunenſium quædam perturbatio præceſſerat, quæ futuræ hujus calamitatis ſeminarium et radix fuit, et quodammodo prænuncia. Quidam enim princeps nobilis et caſtellanus Laudunenſis, nomine Gerardus de Ciriciaco, dum in eadem ſanctæ Dei genetricis eccleſia, genibus flexis ſuppliciter oraret, ab inimicis ſuis, qui eum alibi aggredi non audebant, doſoſè circumventus, et ab oratione ſurgens, diverſis gladiatorum plagis ibidem interfectus eſt: cujus ſanguine pavementum eccleſiæ reſperſum, cum, multoties aquâ ſuperfuſâ, non poſſet ad plenum ablui, pluresque ſpectatum venientes non parùm ſuper hoc mirarentur, magiſter Anſelmus, tunc temporis Laudunenſis eccleſiæ decanus, vir ſcientiæ et eloquentiæ famâ notiſſimus, quibusdam ſecrete colloquens pronunciâſſe fertur, illam ſanguinis effuſionem non niſi ejusdem eccleſiæ accrematione diluendam; quoniam tantum ſcelus non aquâ, ſed potius igni, eſſet expiandum: et ita contigit.

SIGIBERTUS. Ante hos dies natus ibidem fuerat puer geminus à clune ſuperiùs, duo ſciz. capita habens, duo uſque ad renes cum ſuis brachiis habens corpora: qui baptizatus triduo vixit. Anno ſeptimo hujus Henrici, menſe Junio, ſiligines et arbores ſacro igne aduſtæ ſpeciem ſui fructûs mentitæ ſunt, et quædam ſilvæ inſuper arſere. Subſecuta eſt gravis et diuturna hominum invalidudo, cum proſſuvio ventris et mortalitate. Hæc iſte.

CHRONOGRAPHUS. Waldrico Laudunenſi à ſuæ urbis civibus nequiter perempto, Bartholomæus, ad episcopatum aſſumptus, ſeptem canonicos eccleſiæ ſuæ et ſex burgenſes elegit, qui feretrum Sanctæ Mariæ et alias capſas reliquiarum per diverſas circum-
 ferrent provincias, ad expetendas fidelium eleemoſinas pro reſtauratione eccleſiarum combuſtarum: quæ reliquiæ quantis miraculis clarificatæ ſunt, non eſt noſtræ poſſibilitatis evolvere. Super quibus Helmandus pulchrum ſatis libellum exinde confecit.

CAP. LIV.

De aliis incidentibus.

HOC tempore in campo Bracatenſi circa Tornacum, nix tanta cecidit nono Kal. Maii, ut etiam ſilvas fregerit. Apud Rayenam et Parmam, civitates Italiae, in agris et intra mœnia pluit ſanguis, Junio menſe. Idibus Novembribus, in ſuburbano Antiochiæ, noctu terra dehifcens turreſ multas et adjacentes domos, cum habitatoribus, abſorbuit. Anno Dom. MCIX. obiit Sanctus Anſelmus, xj. Kal. Maii. A. D. MCXIX. incepit ordo Præmonſtratenſium alborum canonicorum regulæ Sancti Auguſtini, ſub patre Northberto. Anno ſequenti ordo militiæ Templariorum. Anno Dom. MCXV. ſub primo abbate Sancto Bernardo, fundatum eſt cœnobium Clarævallis. Quo etiam anno cœnobium Pontiniacenſe à Maſſiconenſi Hugone, qui poſtea fuit Autiſſiodorenſis epiſcopus, fundatur. Hi duo viri quinto anno à converſione ſua abbates facti ſunt. Erat autem Bernardus annorum XXII. quando converſus eſt, et quando abbas Clarævallis factus eſt annorum XXVII. Anno Domini MCXYIII. menſe Januario, tertio Nonas ipſius, quartâ feriâ, in aliquibus locis, ſed non uſquequaque, terræ motus accidit aliâs clementior, aliâs validior, adeo ut quarundam urbium partes, cum eccleſiis, ſubruiffe dicatur. Moſa etiam fluvius, juxta abbatiam quæ dicitur Suſtula *, quaſi pendens in aëre, fundum ſuum viſus eſt deſcendiſſe. Hoc etiam anno, menſe Maio, quinto Nonas ejuſdem, veſperas celebrantes ſubito tonitruus cum terræ motu omnes ad terram ſtravit, et fulmen à læva templi ingreſſum non modicas cruſtas de muro hac illac diſjecit. Deinde turrim ingrediens, multas trabium partes diſſidit. Subſecutus eſt fœtor intolerabilis, adeo ut multo aromatum odore vix potuerit expelli. Item Junio menſe, vij. Idus ipſius, circa horam nonam, nubes pluviæ ſubito rupta à monte qui dicitur Roberti, ſubjectam ſibi partem civitatis penitus ſuppreſſam circumdedit, adeo ut multas domos dirueret, et immenſam annonam perderet, et matrem, duos infantes altrinſecus in brachiis amplexantem, necaret; et alios octo homines diverſis in locis opprimeret. Pulſantibus veſperis ſabbato quædam mulier cum caput lavaret puerorum, manus rubent ſanguine fluido. A Kalendis etiam Julii, circa horam ſextam, turbo nimis vehemens et obſcurus civitatem operuit, et nubes ex abrupto ſciſſa ita omne tectum eccleſiæ majoris devicit, ut et imbribus pateret, et totum pavimentum poſfunderet. Illico fulmen, à parte Aquilonis ingrediens, quendam clericum, retrò altare S. Coſmæ et Damiani in pulpito legentem, et alterum ante crucifixum orantem, et tertium de ſcriptorio eccleſiæ proximo egredientem, in ipſo eccleſiæ ingreſſu extinxit. Septimo Idus Julii, ab hora tertia uſque nonam, quatuor turbines à quatuor plagis cœli urbem circulaſunt. Ventus etiam magnâ vi intonuit, et urbem multo impre abluit. Tertio etiam Nonas Auguſti, primo noctis conticinio quaque terrarum cum tonitrus audiretur, et fulgura ſæpius micarent, in urbem Leodium ampliùs ipſe turbo deſcivit, ita ut ho-

* Al. *Fuſtula*.

mines è stratis exilientes ecclesias tristi cœtu complerent, et totâ nocte supplicationibus intenderent; quoniam, ut ait propheta, "Emisit sagittas suas, et conturbavit eos: fulgura multiplicavit, et dissipavit eos." Summo verò auroræ diluculo, à parte Orientis, ignis cum ingenti flamma circulavit tantus, ut omnes divinitus cremari extimuerunt. Post hoc magnus turbo erumpens ab Occidente, ipsum ignem visus est aliquantulum obscurâsse. Iterum autem quasi victor ignis cum flamma recaluit, et iterum turbine revertente paululum delituit. Tertiò etiam ipse ignis recaluit, et tertiò nihilominus turbine victus cecidit. Hoc spectaculum à summo mane usque ad horam tertiam omnes terruit vehementer.

CAP. LV.

Adbuc de mirabilibus hujus temporis incidentibus, et de miraculosa victoria Christianorum.

Tempore itidem quo suprà, monstrum quoddam Manuti natum est, cui par nunquam vel rarò visum est, videlicet biceps infantulus. Qui hoc vidit testis est populus. Hic tam sexu duplex, quàm ceteris, simplex erat compage corporis. Tertiò Idus Decembris ad mediam noctem, lucentibus stellis, cœlo sereno, xij. luna eclipsim passa est, et contracto orbe multis coloribus et maximè sanguineo, plenâ horâ integrâ suffusa est. Tertiò decimo Kal. Januarii, primâ horâ noctis, igneæ acies à Septentrione in Orientem in cœlo apparuerunt; deinde per totum cœlum sparsæ, plurimâ parte noctis videntibus miraculo et stupori fuerunt. Quo anno Balduinus secundus rex obiit, frater nobilis Godefridi ducis Lotharingorum, et primi regis Hierosolymitarum. Qui Godefridus, cùm in regem constitutus fuisset, nunquam tamen in ea civitate, in qua Dominus spinis coronatus est, diadema portare consensit. Hoc etiam tempore inceptum ordines Præmonstratensis et Templariorum militiæ: [ordo Templi annullatur, et magister Templi comburitur Parisius:] et duravit annis CLXXXIV. Præterea A. D. MCXXIV. Balduinus rex Hierosolymorum à Sarracenis præventus capitur. Quade re mente excedentes, undique evocati ad sexaginta millia conglomerantur, ut Christianos à finibus suis exterminent; et apud Aſcalonem impedimenta sua commendent. Christiani verò in arcto positi, nil spei nisi in Deum habentes, exemplo Ninivitarum utrique sexui jejunium indicunt, pueris etiam et lactantibus infantibus; universoque pecori pabula negantur. Dies pugnæ indicitur. Procedunt Christiani cum militibus et peditibus vix ad tria millia æstimati. Principes gradiuntur in fronte, scilicet patriarcha pro vexillo ferens crucem Christi; abbas olim Cluniacensis potiùs proferens lanceam transfixam in latera Christi; episcopus Bethlehemites ferens in pixide lac Sanctæ Mariæ Virginis. Sarraceni verò quaquaversum effusi, ex omni latere in orbem circumcingunt Christianos, ne quis verisimiliter posset evadere. Dum itaque sic in promptu hæc se haberent, Christiani vident, Deo sibi auspice, splendorem scisso aëre super Paganos subitò cecidisse, non prosperum, sed satis nocivum; quamvis hunc ipsi Sarraceni non viderint. Illico enim omni virium robore enervati, passim fugientes cæduntur, non so-

lùm à viris, sed etiam à pueris et à feminis. Perierunt in bello septem millia; et quinque millia in aquis submersi sunt. Omnes verò Christiani incolumes, laus Deo, reversi, summum et dulce epinicion reboant Deo in excelsis.

CAP. LVI.

De ceteris mirabilibus hujus temporis, et morte hujus Henrici imperatoris.

ANNO sequenti hiems nimis horrida et importuna fuit: multi enim pauperum infantes et mulieres nimietate frigoris defecerunt. In multis vivariis pisces absorpti sub glacie perierunt. Mortalitas quoque animalium maxima fuit. Hiemi successit intemperies aëris, nunc nive, nunc pluvîâ, nunc gelu, alternatim, satis noxia usque in medio Martio. Postea diutino frigore et pluvîâ, aëris inconstantia: vix tandem arbores floruerunt: imber verò singulis mensibus assiduus deciduus sata agrorum penè absorpsit. Nam filigo et avenæ proventum suum satis sunt ementitæ. Multi quoque sacro igne adurantur. Anno etiam sequenti hiems asperrima sex hebdomadibus continua, et valde noxia: fames valida ubique, magnâ multitudine utriusque sexûs pereunte. In Hasbania ignobilis muliercula monstrum bis gemini corporis est enixa, averfis vultibus et corporibus sibi cohærens: antè quidem effigies hominis integro corporis membrorumque ordine distincti; retrò verò facies canis, similiter corporis et membrorum proprietate integrâ. In Brachbanto, villâ Veriscâ, alia mulier enixa est quatuor masculos uno partu. Henricus hic, ut præmissimus, imperator Matildem regis Anglorum filiam, Sanctæ Margaretæ Scottorum reginæ neptem, uxorem accepit, quam tamen postea dimisit. Ipse autem, ut fertur à quibusdam, nusquam comparuit. Post hoc ipsa Matildis Gaufrido comiti Andegavenfi nupsit: ex qua Henricum primò ducem Normanniæ, post regem Angliæ, procreavit. Alibi verò legitur, quòd hic Henricus Leodii pascha Domini celebrat: inde Aquisgranum contendens morbo dracunculi, qui sibi erat nativus, molestari cœpit; propter quod et ibi aliquot dies remoratus est: deinde quasi Pentecosten celebraturus tum Ultrajectum venit, et tandem feriâ quintâ in Pentecoste vitam cum regno amisit. Corpus ejus, ejectis intestinis, sale respersum Spiræ relatum est. Sunt etiam qui de eo ferunt, quòd se quasi mortuum finxerit, et occultè suorum præsentiam fugiens, peregrinationem aggressus fuerit; et ad ultimum monachus efficitur Cluniaci. Reverà autem, ut scribit VINCENTIUS in speculo, quidam erat valde similis eidem imperatori, et viribus corporis plurimùm valens, qui monachatum Cluniaci suscipiens, Henricum imperatorem se esse firmissimè in novissimis asserbat. Rex Jerusalem Balduinus, datâ redemptione, à Sarracenis dimittitur. Florebat tunc temporis Hugo Parisiensis Sancti Victoris canonicus, religione et literarum scientiâ clarus, et in septem liberalium artium peritiâ nulli sui temporis secundus. Alius etiam Hugo de Folieto, canonicus S. Petri Carpiensis, qui composuit notabilem librum de clastro animæ, existit, sed nescio quo tempore. Sed circa tempus præmissum floruit quidam Scotus magister Richardus, Sancti Victoris Parisiensis canonicus, qui in libris et tractatibus variis multa ecclesiæ sanctæ utilia scripsit.

CAP.

CAP. LVII.

De beato Bernardo, et aliis incidentibus.

Mortuo ut præmittitur Henrico quinto, successit ei in imperium Lotharius electus, et imperavit annis xi. Cui successit Conradus tertius, qui imperavit annis xv. Cujus tempore floruit beatus Bernardus Clarævallensis abbas, vir opinatissimæ religionis: qui multorum miraculorum patrator, et verbi Dei ferventissimus prædicator, ac plurimorum monasteriorum fundator, animarum lucra maxima Deo exhibebat: adeo ut magister scholarum, cum magno clericorum comitatu, etiam de longinquis regionibus, ad ejus optabile magisterium confluentes, centenario vel etiam ampliori novitiorum numero domum probationis implerent; et uno die quadraginta monachi fierent. Anno Domini mxcxlv. Sanctus Bernardus simultates quæ inter regem Ludovicum et comitem Theobaldum incanduerant, quas imperator nescivit, sopivit. In cujus expeditione apud Alemanniam multas virtutes fecit, ubi apud urbem Spirentinum tantus erat concursus, propter ejus admirabilem prædicationem, ut Conradus imperator, ne populus eum comprikeret, depositâ imperiali chlamyde, eum in proprias ulnas suscipiens, de basilica asportaret. Ejus olim discipulus et monachus Bernardus abbas Sancti Anastasii eligitur in summum pontificem, et fit Papa centesimus septuagesimus secundus, vocatusque Eugenius tertius. Hic de Claravalle fuit monachus, et Sancti Bernardi discipulus: vir tam honore quàm æternâ memoriâ dignus. Contra quem Romani Jordanem patricium et senatorem erigentes, ipsum ab urbe deturbant. Ipse ergo, seditione ortâ in populo, pulverem pedum in litigantes excussit, et, relictis eis, in Franciam venit. In cujus comitatu multa signa fecit S. Bernardus. Ad hunc tandem populum Romæ stabilitum, scripsit idem vir sanctus librum multæ subtilitatis et utilitatis, cujus titulus est, *Bernardus ad Eugenium de consideratione*. Et divisus est hic liber in quinque libros; de quibus hîc pauca interferamus: et primò de populo Romano. Quid de populo loquar? Quid tam notum seculis quàm Romanorum protervia? Gens insueta paci, tumultui assueta; gens immitis et intractabilis, subdi nescia, nisi cùm non valet resistere. Scio ubi habitas: increduli et subversores sunt tecum. Romani impii in Deum, temerarii in sancta, seditiosi in invicem, æmuli in vicinos, inhumani in extraneos: quos neminem amantes nemo amat. Superioribus infideles, importabiles inferioribus: inverecundi ad petendum, ad negandum frontuosi. Ingrati, cùm acceperint; exprobrofi, cùm dederint. Grandia loquuntur, cùm opèrentur exigua. Blandissimi adulescentes, mordacissimi detractores: virum circumspèctum et amicum propriæ conscientie calumniantur hypocritam; porrò quietis amatorem, et sibi interdum vacantem, inutilem dicunt. Hi importuni ut accipiant, inquieti donec accipiant: largissimi promissores, parcissimi exhibitores; simplissimi dissimulatores, et malignissimi proditores. Quid ultrà de eis dicam? Romani sunt. Effectum istorum prædicatorum ponit cardinalis in suo apparatu sup. c. *fundamenta de el.* in sexto, sed aliter quàm hîc.

CAP.

CAP. LVIII.

De quibus supra.

HAbent singula hominum genera à beato Bernardo sua prædicata, quæ, ne prolixitatem stilo adgenerent, silentio prætermitto. Per idem tempus, in Alemanniæ partibus admirabilis quædam virgo pro-
 vectæ ætatis erat, cui tantam divina virtus gratiam contulerat, ut, cum
 laica et illiterata esset, mirabiliter tamen rapta, frequentius in summis
 disceret, non solum quod verbis effunderet, sed etiam quo scribendo
 Latine dictaret, ac dictando catholicæ doctrinæ libros conficeret. Hæc
 fuit, ut quidam volunt, Sancta Hildegardis, quæ multa fertur prædixisse
 de futuris: ad quam scripsisse dicitur beatus Bernardus. Hæc ad Co-
 lonienses scribens de futura clericorum tribulatione, dicit, quod clerici
 gloriam absque merito volunt habere, et meritum absque opere. Hoc
 in tempore Willelmus puer in Anglia quindecim annorum crucifigitur à
 Judæis in die Parasceus, cui paulo antè in visione anima, corpore
 exuta, ducta fuit ad infernum, et dehinc ad cælum. Hic in secunda
 feria, paulo antè nonam, dormire cepit. In tertia feria circa tertiam,
 in faciem se erigens signavit, quando scilicet vidit tartarum apertum.
 In quinta feria circa meridiem revixit. Anno D. MCXLVII. Conrado
 rege in purificatione beatæ Mariæ apud Franeofordiam constituto, S.
 Bernardus tam imperatori, quam cunctis fere principibus, crucis affigit
 signum: et socii peregrinationis multiplicantur super numerum. Na-
 valis Dei exercitus ex Anglia, Scotia, Flandria atque Lotharingia col-
 lectus, pridie Idus Aprilis de Tremundo portu Angliæ cum ducentis
 fere navibus profectus, quarto Kal. Julii in vigilia apostolorum Petri et
 Pauli Ulsteronam applicuit, et eam post quatuor mensium obsidionem,
 per multas cædes, Dei virtute et suâ industria capiunt. Et cum de
 Christianis ibi tunc essent tredecim millia, hostium tercentum millia et
 quingentos superantes, ingressi cum hymnis, ecclesiam dedicantes, epi-
 scopos ibi et clericos ordinarunt. Ad corpora ibi Christianorum pro
 fide occisorum, tres muti recuperaverunt usum loquendi. Hoc anno
 Willelmus Nivernensis comes, relicto seculi principatu, et omni honore
 calcato, Cartusiam petit. Ideoque Deo dignè et humanâ paupertate
 conversans, infra annum conversionis suæ felicem terminat vitæ cursum.
 Anno sequente Remis à Papa Eugenio celebratur concilium. In quo
 publicè consultavit Bernardus magistrum Gilbertum Porretam, dispu-
 tando cum eo singulariter, tanquam sui temporis singularis athleta. Hic
 Gilbertus erat Pictavorum episcopus, in sacris literis plurimum exerci-
 tatus, sed sublimiora se scrutatus, ad insipientiam sibi: siquidem de
 Trinitatis unitate, et Divinitatis simplicitate, non simpliciter sentiens, nec
 fideliter scribens, discipulis suis panes proponebat absconditos, et furti-
 vas propinabat aquas. Sanctus ergo Bernardus, primò quidem totum
 quod ille verborum cavillationibus occultare nitebatur, subtilibus inter-
 rogationibus eliciens: deinde tam suis ratiociniis, quam Sanctorum
 testimoniis, biennâ disputatione redarguit: alium similiter paulo antè
 Lolardicum virum, scilicet A. D. MCXL. Petrum Abelardum, magistrum
 insignem, in opinione scientiæ celeberrimum, sed de fide perfidè
 dogmatizantem.

dogmatizantem. Capitula in libris ejus reprehensibilia annotavit beatus Bernardus, in epistola quam scripsit ad Innocentium Papam. Propter quod hujus Petri scripta incendio, et scriptorem silentio condemnavit. Libri tamen hujus à multis curiosè servantur, quibus aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior.

CAP. LIX.

De eodem Bernardo contra hæreticos disceptante.

HUJUS Petri aliquando discipulus fuerat Gaufridus Autissiodorensis, qui multo tempore notarius fuit beati Bernardi. Qui, agnitâ magistri versutiâ, inter cetera de eo sic scribit Bernardo : Ego quidem mihi aliquando magistrum fuisse recordor, qui cùm pedibus et intestinis nihil ampliùs de agno paschali aut ipse vorans, aut discipulis exhibens, et se pariter aut suos non modicâ ejus parte fraudabat. Siquidem pretium redemptionis evacuans, nihil aliud nobis in sacrificio passionis commendabat, nisi virtutis exemplum et amoris incentivum. Abhinc iste Gaufridus contra magistrum olim suum Petrum fortiter et catholicè scripsit. Horum duorum magistrorum, Petri sciz. et Gilberti, quidam discipuli nimium zelantes pro ipsis, beato Bernardo et toti Cisterciensi ordini postea detrudere cœperunt. Anno prænotato, sciz. MCXLVIII. Lauduni, quarto Nonas Julii, factis tonitruis, in monasterio Sancti Vincentii monachis diurni officii cursum complentibus, duo ex eis subito fulminis ictu corruentes expiraverunt, alii quidem tacti vel territi vix convaluerunt : fulmine etiam altaris linteum adurentè, et sacrarium penetrante, et de magna cruce partem, partem quoque claustralis ostii asportante, tota domus repletur horrore. Quia sæpiùs in libro nostro mentionem facimus de tonitruo, ideo de eo existat nunc parum perloquendum. Et quia est res subtilis in suo motu, et tamen nihil aliud est, secundùm philosophos, quàm quando venti suo spiramine aquas in aëre trahunt, quæ conglobatæ in nubes densantur : quibus cùm venti inclusi fuerint erumpere nituntur, et magno murmure concrepante, nubibusque collisis, magnum ignem ejiciunt. Crepitus ergo nubium et ventorum est tonitrus sive tonitruum. Ignis inde excussus est fulgur. Qui ignis ideo penetrat quæ tangit, quia hostro igne multum est subtilior, et magnâ vi ventorum impellitur ab Aquilone. Unde interdum recidit quòd naturaliter, ubi tangit, subjectum excutit et exanimat, quandoque incomprehensibili Dei volitatione, propter occultas causas sibi cognitæ, res tactas sternit et incinerat. Unde, quodcumque venerit, judicium Dei formidandum est. De quo scriptum est, *Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt ; grando et carbones ignis.* Et, *Intonuit de cælo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam.* Et non sine causa, ut sciatis, quia vult ut timeamus eum tanquam Dominum. Sed de multis verificatur quòd scriptum est ; *Non est timor Dei ante oculos eorum.* Rem quam subinfero, à diversis accepi fide dignis, præsertim à venerabili viro domino Richardo Mongal, Priore claustrali de Dumfermlyn, viro utique religioso, et religiosè de licentia sui superioris vitam peregrè ad Sanctum Jacobum terminante. Dicebat enim quòd

U u u u u

mulierculas

mulierculas illas facie tenus cognovit, quæ quodam tempore æstivo, quando magna caristia vigeat in regno, in villa de Dumfermlyn tres vel quatuor se associaverunt, et ad littus maris apud Gellold pro acquirendis algis, conchis, vel pisciculis descenderint: et sive eundo, vel redeundo, non recordor, accidit, post caliginem cujusdam nebulæ supra se condensatæ, quodam vento impellente, ingentem imbrem pluviarum descendere subito, quæ ipsas ad cutem debrius madidavit. Dehinc fragor tonitruï insonuit, et fulgur ignivomum emicuit, quibus misera paupercula, tanquam extra se raptæ, signo crucis devotè se munientes, dixerunt, Benedicite. Quarum una petulantior, et quasi totius timiditatis contemptrix, socias subannabat, elatâ voce dicens; *Crysis croice epon my bender endis*: quod est dictu, Crux Christi super posteriora mea. Quo vix dicto, protinus ad terram prostrata, vehementisquæ fulguris malleo quasi conquassata, nihil de corpore ejus incineratum remansit; præter à parte anteriori pudibunda, et ad extra cili orbiculus intacta paruerunt.

CAP. LX.

De violentia fulguris et tonitruï,

Quandocunque evenerint hujusmodi terribilia sive coruscationes vel tonitrua vel fulmina, consulerem audientes ad viciniora sanctuaria et oratoria ad precandum majestatem Dei devotiùs convenire, sive aliàs ad orationum suffragia attentius confugere. Virtutem, inquit CASSIODORUS, semper sanctæ orationis intende et attende; quia tanto se orans sciat se celerius audiendum, quanto de imis penetralibus clamat ad Dominum. Ad confirmandum hoc scribit BARBASON, in libro suo de apibus, quod in monasterio de Felfin ordinis Cistercii contigit, ut aëris intemperies tempestatem gravissimam minaretur. Sparsis ergo coruscantibus atque mugientibus tonitruis undique per aëra, sequuntur et fulgura. Quæ ut viderunt monachi, certatim ad ecclesiam confugientes, tanquam festivè elasticum pulsare fecerunt. Ubi conventu in choro totaliter congregato, perpenderunt claustrî et officinarum pericula imminere; inchoant altissimè devotis vocibus antiphoniam, *Salve regina*: et cum venissent ad locum antiphoniæ, *Eja ergo advocata nostra illos tuos misericordes oculos ad nos converte*, subito vehementissimus ventus ab Occidente veniens, cum horribili fragore tonitruï, fenestras ecclesiæ vitreas cum tanto impetu totaliter dissipavit, ut ecclesia firmissimè solida corruere crederetur. Nec mora, ubi in tanto discrimine sacer conventus flexit genua, et illa verba antiphoniæ cantavit, *Et Jesum benedictum fructum ventris tui nobis ostende*, statim imago crucifixi tabulâ depictâ, quæ medio stabat inter stallas monachorum, et retro chorum conversorum, quæ ad modum mortui oculorum palpebras habebat complosas, conversa statim ad Orientem, et, contra naturam picturæ, oculos clarè aperuit: quæ sic amodò remanserant, ut et mox omnis timor sublata tempestate cessavit. In aliis etiam locis hominibus seu hominum ædificiis vel animalibus fulmine pereuntibus, mala quæ solito graviora Christianis contingere sunt significata. DAMASCENUS libro quarto dicit, Quod tanta est virtus hujus sacratissimi hymni,

hymni, videlicet, *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth: pleni sunt cæli et terra gloriâ ejus*; quod qui dicit illum devotè à morte subita et fulgure, et omnibus irruentibus calamitatibus erit securus. Propter quod statuit sancta synodus Chalcidonensis trisagium Sanctæ Trinitatis à fidelibus dici contra omnes stellationatus, id est minas divinas: *Agios o Theos*, Sanctus Deus; *agios ischuros*, sanctus fortis; *agios atbanatos eleyson ymas*, sanctus et immortalis miserere nobis. Anno Domini MCXLIX. qui fuit annus secundus expeditionis Hierosolymorum Conradi regis Romanorum, et annus quartus Eugenii Papæ, in quo anno ipse Papa de partibus Galliarum Romam reversus est; in quo etiam anno Sanctus Malachias in Claravalle defunctus est, existit admirabilis visio cujusdam Tondali nomine, qui in anima raptus, et per bonum angelum deductus ab inferno ad cælum, notavit plurima scriptis commendata, videlicet, de aspectu dæmonum, de valle horribili, et ponte angusto; de bestia monstruosa, de stagno tempestuoso, et ponte periculoso; de furno flammivomo, de bestia alata, et fluvio congelato; de folle fabrorum et puteo infernali; de principe tenebrarum, et fociis ejus in pœnis; et de visione gloriæ Sanctorum, ad quam nos ducat Christus. Anno Domini MCL. ordo Præmonstratensis venit ad Dryburgh. Anno Domini MCLI. Gratianus monachus de Clasa, civitate Tusciæ natus, Decretum composuit. Schisma exortum inter Innocentium III. et Petrum Leonis sopitum est per beatum Bernardum: qui, inter ceteros, persuasit Henrico regi Angliæ ut Innocentium admitteret; quem vix persuasit Innocentium recipere, ab episcopis Angliæ penitus dissuasum. Cum enim omnimodis recalcitraret et detractaret; Quid times? ait Bernardus: Times peccatum incurere, si obedias Innocentio? Cogita, inquit, quomodo de aliis peccatis tuis respondeas Deo. Istud mihi relinque: in me sit hoc peccatum. Ad quod verbum persuasus rex etiam extra regnum suum domino Papæ occurrit usque Carnotum, sibi fidelitatem faciens. Anno Domini MCLIV. obiit Gaufridus primus abbas de Dumfermelyn, et successit sibi ejusdem nomine Gaufridus, nepos etiam ejus. Hoc anno obiit Thomas Prior de Scona Scotus; cui successit Isaac, qui obiit anno Domini MCLXII. cui successit Robertus canonicus de Jedwod Prior de Restinot. Anno Dom. MCLXIV. obiit Gregorius episcopus Dunkeldensis; cui successit Ricardus capellanus regis.

EXPLICIT LIBER SEPTIMUS.

Incipiunt

Incipiunt tituli capitulorum libri octavi.

- De sanctis regibus David et nepote suo Malcolmo Scotiæ. CAP. I.
 Qualiter regulus Ergadiæ insurrexit in regem suum Malcol. CAP. II.
 De regibus Henrico II. Angliæ, et Malcolmo Scotiæ. CAP. III.
 De eodem Malcolmo, et complanctu Adriani Papæ. CAP. IV.
 De ejusdem conquestione. CAP. V.
 Quomodo rex Malcolmus edomuit Sumerledum regulum Ergadiæ, et
 nubere recusavit. CAP. VI.
 Qualiter rex Malcolmus maritavit sorores suas comitibus Britannia et
 Hollandia. CAP. VII.
 De exilio Sancti Thomæ Cantuariensis, et quomodo cardinales corrupti
 steterunt contra eum. CAP. VIII.
 Quomodo rex Angliæ descavit in cognatos Sancti Thomæ; et de rabie
 luporum. CAP. IX.
 De crudelitate regis Henrici, et de tempestate, et Diabolo in equi specie;
 et de morte regis Malcolmi. CAP. X.
 De visione clerici alloquentis regem, metricè ad singulas ejus quæstiones
 respondentem. CAP. XI.
 De rege Wilkelmo, qui dictus est Leo Justitiæ, fratre dicti regis Mal-
 colmi sibi succedente. CAP. XII.
 Quomodo rex Wilkelmus, suis invitis, profectus est Gallias. CAP. XIII.
 Quomodo Henricus pater, in odium Sancti Thomæ, fecit coronari Hen-
 ricum filium suum. CAP. XIV.
 Quomodo archiepiscopus Eboracensis conatur sibi subdere ecclesiam Sco-
 ticanam. CAP. XV.
 De vita, conversatione et passione Sancti Thomæ Cantuariensis archi-
 episcopi. CAP. XVI.
 Quomodo Sanctus Thomas restitit malis consuetudinibus, et, erectâ cruce,
 sedem apostolicam appellavit. CAP. XVII.
 Quomodo exulabat, et quemadmodum per scholarem allegantem versum
 Catonis, ad tollerantiam confortabatur. CAP. XVIII.
 De martyrio ejus, et discordia inter reges Angliæ patrem et filium. CAP. XIX.
 De eo qui duos episcopatus, arte dæmonis, semel et simul regere præsumpsit,
 et de morte ejus. CAP. XX.
 De pluralitate beneficiorum, et de captione comitis Leicestria. CAP. XXI.
 Quomodo rex Wilkelmus capitur, et in Normanniam transponitur, ac in
 turre de Falisio reponitur. CAP. XXII.
 De concordia inter reges Henricum et Henricum, patrem et filium. CAP. XXIII.
 De liberatione regis Willelmi, et bonis exemplis, cum aliis incidentibus. CAP. XXIV.
 De instabilitate gentis Galwidia; et quod Anglici nitebantur subdicere
 ecclesiam Scoticanam. CAP. XXV.
 De nobili Gilberto, Scotorum clerico, respondente exprobrantibus sibi
 verbum Anglis. CAP. XXVI.

De

- De incidentibus, et quòd juramenta indebita omnibus debent esse ex-
cranda.* CAP. XXVII.
- Quòd rex Philippus non potuit sustinere in regno suo invasores rerum
ecclesiasticarum impunitos.* CAP. XXVIII.
- De incidentibus, et hostia sacramentali sanguinolenta, et reedificatione
ecclesiæ Glasguensis.* CAP. XXIX.
- De aliis incidentibus; et de ultione regis Philippi in Judæos.* CAP. XXX.
- De expulsiōe eorum.* CAP. XXXI.
- De ultione ejusdem in Cotarellōs.* CAP. XXXII.
- De pace inter discordantes facta miraculosè.* CAP. XXXIII.
- Quomodo rex Philippus Parisius fecit pavimento lapideo ornari; et à
quo Parisius nomen traxit.* CAP. XXXIV.
- De colore simoniacæ pravitatis et periculo ejusdem.* CAP. XXXV.
- De eodem.* CAP. XXXVI.
- De vindicta in simoniacos facta.* CAP. XXXVII.
- Quomodo terra absorbuit monasterium propter simoniam.* CAP. XXXVIII.
- De mutuis cæde et bellis in regno Scotiæ, tempore captivitatis regis
Willelmi.* CAP. XXXIX.
- Quomodo rex Angliæ Gavvalenses cæpit manutenere, et de translatione
reliquiarum Sancti Columbæ.* CAP. XL.
- De aliis incidentibus, et mendacio astrologorum.* CAP. XLI.
- Quomodo Christianissimus rex Philippus jocularē et histriones de regno
suo pepulit.* CAP. XLII.
- De amissione sanctæ crucis, et Jerusalem, et ortu Ludovici filii Phil-
ippi regis.* CAP. XLIII.
- De cruce signatione Philippi et Henrici regum Franciæ et Angliæ, et
aliorum multorum.* CAP. XLIV.
- De ruptione fœderis inter regem Philippum et Henricum, per comitem
Richardum filium dicti Henrici.* CAP. XLV.
- De fuga et obitu regis Henrici imperatricis filii, et initio regis Richardi.* CAP. XLVI.
- Quomodo sanguis manavit è naribus regis defuncti, ob indignationem
Richardi ingrati filii.* CAP. XLVII.
- De restitutione castrorum nostrorum, et de quitatione subjectionis domi-
ni Anglorum.* CAP. XLVIII.
- Copia literæ quitantiæ bujusmodi subjectionis, facta per regem Richar-
dum Scotis.* CAP. XLIX.
- De aliis incidentibus, et testamento Philippi regis Francorum; et de
muratione Parisius.* CAP. L.
- De transfretatione Philippi et Richardi regum Franciæ et Angliæ, ad
succursum Terræ Sanctæ.* CAP. LI.
- De morte imperatoris in itinere transmarino, et deditiōe civitatis A-
chon.* CAP. LII.
- De reditu regis Philippi ad Franciam, et de zelo ejus ad fidem Chri-
stianam.* CAP. LIII.
- De reditu regis Richardi in Angliam, et quomodo capitur in Austria,
et imperatori præsentatur.* CAP. LIV.
- De concordia inter regna Scotiæ et Angliæ: de conversione Saladini, et
vexillo ejus; et de obitu ejus.* CAP. LV.

- De guerra regum Franciæ et Angliæ, et de tempestate, et corvis infernalibus.* CAP. LVI.
- De instabilitate regis Richardi homagium facientis regi Philippo, et de bono Mauritio episcopo.* CAP. LVII.
- De mortuo revivente, et mellifluo rore, et congressu inter reges prædictos.* CAP. LVIII.
- De treugis inter reges captis, et de felici ortu Alexandri filii regis Willelmi Scotorum.* CAP. LIX.
- De pace inter reges Franciæ et Angliæ firmata, sed citò violata.* CAP. LX.
- De morte regis Richardi, et successione Johannis fratris sui; et de captione urbis Constantinopolitanæ.* CAP. LXI.
- Quomodo rex Willelmus restrinxit tyrannidem comitis Orcadiæ; et de Willelmo Malvicini episcopo Sancti Andreae.* CAP. LXII.
- Quomodo Helmandus monachus lepidè irrisit quendam episcopum delicatum.* CAP. LXIII.
- De munitionibus captis per regem Philippum, et de reditu regis Johannis de Francia cum dedecore.* CAP. LXIV.
- Quomodo rex Franciæ Philippus totam Normanniam et Pictaviam sibi subjugavit.* CAP. LXV.
- Quod episcopus Candidæ Casæ efficitur canonicus Sanctæ Crucis; et de causa interdicti ecclesiæ Anglicanæ.* CAP. LXVI.
- Privilegium ecclesiæ Scoticanæ; et quod nulli nisi Romano Pontifici sit subjecta.* CAP. LXVII.
- Confirmatio Privileg. concess. eidem per Papam Cælestinum.* CAP. LXVIII.
- De pertinacia Johannis Anglorum regis, ex animatione cognati sui Ottonis imperatoris.* CAP. LXIX.
- De difficultate tractatus inter reges Willelmum Scotiæ et Johannem Angliæ.* CAP. LXX.
- De concordia inter Scotorum et Anglorum reges facta, et de maritandis filiabus regis.* CAP. LXXI.
- De superabundantiore concordia inter eos inita, et de subjectione Hiberniæ regi Johanni.* CAP. LXXII.
- De tyrannide regis Johannis exercita in Hibernia, et de conquestu ejus.* CAP. LXXIII.
- Quomodo Hibernici subjiunt se regi Angliæ, et Alanus de Gakweja efficitur constabularius regis Scotiæ.* CAP. LXXIV.
- Quomodo rex Willelmus misit in Ros exercitum contra Makwillam.* CAP. LXXV.
- Quomodo rex Johannes Walliam subjugavit, et concordiam cum rege Willelmo renovavit.* CAP. LXXVI.
- Quomodo idem rex fraudulenter voluit habuisse principem Alexandrum, ut perinde Scotiæ sibi acquireret regnum.* CAP. LXXVII.
- De morte Leonis Justitiæ nobilis regis Willelmi.* CAP. LXXVIII.

LIBER VIII.

CAP. I.

De Scotorum rege Malcolmo virgine.

AD annales regni cum incidentibus revertentes, nulli, precor, onerosum sit quòd hoc libro VII. tanquam extravaganti, insteti; quia, benè studio captus, non minùs ædificet, quàm ceteri tam præcedentes et subsequentes.

Anno imperii Frederici primo, qui fuit ab incarnatione Domini millesimus centesimus quinquagesimus tertius, à mundi verò initio quinquies millesimus centesimus decimus sextus, obiit felicis memoriæ rex, immò Sanctus David, junior filius Malcolmi et S. Margaretæ Scotorum reginæ, ix. Kalend. Junii*, qui stetit annis XXIX. et uno mense. De quo habentur hæc metra:

Bis deca rex annis David fuit atque novenis

In Scotia, cautè provida prospiciens.

Postquam castellis regnum munivit et armis,

Rex Carlevillæ fertur obisse senex.

Corpus ejus à Carleolo delatum est ad Dumfermelyn, et ante magnum altare, in pavimento medii chori, sepultum in nobili monasterio quod ipse construxerat, multisque possessionibus ditaverat; quò monachos à Cantuaria adduxit. Eodem anno obiit Papa Eugenius, Sancti Bernardi olim monachus et discipulus; justitiæ cultor et pietatis amator eximius: cujus coruscant merita in ipsa urbe quâ insignitus præfuit, miraculis plurimis illustrata. Cui successit Anastasius. Eodem anno obiit beatus Bernardus, post claros actus et multa animarum lucra; post multa fundata monasteria, et plura miraculorum signa exhibita, beato fine quievit. Ex cujus discipulis, cum plures ad episcopatum, atque archiepiscopatum, vel etiam papatum promoti fuerint, ipse tamen nunquam episcopus sive archiepiscopus esse voluit, licet electus atque invitatus multoties et multis in locis.

Mortuo magnifico rege David, tollensque omnis populus Malcolmum puerum tredecim† annorum, filium Henrici comitis Northumbriæ et Huntingdoniæ, filii ipsius regis David, et apud Sconam constituerunt regem pro David avo suo: de quo veraciter dici potest, *Cum semine eorum permanent bona: hereditas sancta nepotes eorum.* Malcolmo sic coronato, Northumbriæ comitatum possidebat frater ejus Willelmus, qui tunc, expeditionis causâ, favorem fidei et ecclesiæ erat agens contra hæreticos in partibus transmarinis: et David fratrum juniori comitatus de Huntingdona, unâ cum comitatu de Garioch, subjectus erat, ut infra patebit. Non immeritò successit regi David nepos ejus Malcolmus, major natu suorum fratrum, qui et eundem regem in multis bonis exæquans, in quibusdam etiam gloriôsè superans, in medio gentis suæ tanquam sidus cœleste refulsit.

* Julii, MS. Coll. Edinb. hic loci, sed Junii supra, lib. v. c. xlv. quod ibi per notam certam dominicæ diei confirmatur.

† Duodecim, chron. Mailrof.

CAP. II.

Qualiter regulus Ergadiæ insurrexit in regem suum.

PRIMO quoque anno regni sui Summerledus regulus Ergadiæ, et sui nepotes, filii scilicet Malcolmi Macheth, associatis sibi plurimis, insurrexerunt in dominum suum legium regem Malcolmum; quem tanquam puerum contempsit, et Scotiæ magnam partem perturbantes inquietaverunt. Erat enim iste Malcolmus filius Macheth, sed mentiendo dicebat se filium Angusii comitis Moraviæ, qui, tempore felicitis memoriæ regis David, patriam deprædando, apud Strucathroch à Scotis cum tota gente sua interfectus est. Quo mortuo, idem Malcolmus Macheth contra regem David, quasi filius mortem patris vindicaturus, affurgit; et regiones Scotiæ circumadjacentes rapinis et prædis afficiens, tandem capitur, et ab eodem rege David in turre castri de Marchemond, quod nunc Roxburgh nuncupatur, arcâ custodiâ traditur. Continuante autem civilia bella Summerledo, nepos ejus unus filiorum Malcolmi Macheth, Dovenaldus nomine, per quosdam regis Malcolmi fideles apud Quhythern apprehenditur, et in eadem turre de Marchemond cum patre suo incarceratur. Post cujus captionem, anno sequenti Malcolmus pater ejus cum rege pacificatur, Summerledo nequiter adhuc suam nequitiam in populo exercente; sed non prosperè ei cessit, quia malâ morte periit, ut infra patebit. Hujus temporibus Francorum rex Ludovicus regnabat, pater regis Philippi: sub quo floruit magister Petrus Lombardi Parisiensis episcopus. Hic librum Sententiarum, qui nunc in scholis theologiæ publicè legitur, laboriosum certè opus, ex multorum sanctorum patrum dictis compegit utiliter. Contemporaneus sibi fuit Petrus Comestor, qui scholasticam composuit historiam, et multa alia notabilia scripta et opuscula; inter quæ, in laudem Virginis gloriôsæ, sequentes versus eleganter composuit:

*Si fieri posset quod arenæ, pulvis et undæ,
Undarum guttæ, rosa, gemmæ, lilia, flammæ,
Æthera, cælicolæ, nix, grando, sexus uterque,
Ventorum pennæ, volucrum, pecudum genus omne,
Et lapides, montes, convalles, terra, dracones,
Linguae cuncta forent; minime depromere possent
Quæ sis, vel quanta, virgo regina Maria!
Quæ tua sit pietas nec litera ve dabit ætas.*

Anno autem sequenti, id est Domini millesimo centesimo quinquagesimo quarto, rex Francorum Ludovicus Henricum ducem Normanniæ, filium imperatricis, ad pacem recepit; qui in brevi, rege Stephano mortuo, Angliam intrat, et regni integritate potitus pacem antiquam reformat. Quo anno Willelmus Cumyn Eboracensis archiepiscopus, post perceptionem eucharistiæ, proditione suorum clericorum, infra ablusiones liquore lethali infectus, extinctus est.

CAP. III.

De rege Henrico secundo Angliæ, et Malcolmo rege Scotorum.

Mortuo autem Anglorum rege Stephano, Henricus dux Normanniæ, filius imperatricis, in regem assumptus est, et coronatus est xiv. Kal. Januarii, dominicâ ante natalem Domini, anno videlicet regis Malcolmi secundo. Qui utcumque sublimatus esset in regnum, suæ sponsonis immemor, et iuramenti quod prius regi David avunculo matris suæ sacramento firmaverat, Northumbriam calumniis et Cumbriam, cum annis numerosis jam regibus Scotorum obedirent, invadere satagebat; necnon comitatum Huntingdoniæ ad possessionem propriam recognovit. Hic Henricus propter suam feritatem dictus est Leo; qui videns Johannem episcopum Glasguensem per Cumberlandiam ecclesias dedicare, et cetera officia pontificalia, secundum morem juris antiqui, perficere, cum nec sibi nec archiepiscopo Eboracensi vellet inde ut domino et prælato obsecundare; incitante Turstino Eboracensi archiepiscopo, constituit per vim et violentiam Eadwaldum episcopum in Cumberlandia, ad titulum Carleolensem, contra eum, quia non erat qui ei resistere audebat. Quod cum vidisset episcopus Johannes episcopatum suum Glasguensem taliter dimembrari, et neque per legem neque per regem defendi, transfretavit, et in monasterio Tironensi sese in monachum obtulit. Quem rex Malcolmus, auctoritate domini Papæ, de monacho ad præsulatum Glasguensem, ipso multum renitente, restitui fecit, et vicesimo octavo anno episcopatus sui moritur, et in monasterio de Jedwod Sanctus sepelitur. Hujusmodi de causis maximæ similitudines oriuntur inter reges, initâ tamen inter eos, utriusque regni magnatum interventu, pace, sed fictâ: intra quam, quorum instinctu nescitur, rex juvenis Malcolmus totius doli inscius, sed ad modum innocentis credit omni dicto, regem adiens Henricum, apud Cestriam ei hominum fecit, eo videlicet modo quo avus suus rex David fuerat homo veteris Henrici regis dicti Beauclerk, viri Matildis reginæ, sororis dicti regis David, sperans ob hoc possessiones suas, ut quidam autumant, pacificentius possidere, dignitatibus suis tamen omnibus semper salvis. Quo tamen in loco suos quosdam consiliarios, Anglorum, ut fertur, pecuniis illectos, execranda conflexit cupiditas: quorum mox ingenio rex fallaci seductus, eodem anno Northumbriam regi Angliæ, [præter* scientiam fratris sui Willelmi comitis ejusdem,] suis, exceptis paucis, inconsultis proceribus, reddidit, et Cumbriam; cui propterea idem rex Angliæ comitatum de Huntingdon, [qui fuit fratris sui David, more suo] restituit. Ob quam causam, totius Scotiæ communitas contra dominum suum regem, et suos partiales corruptos consiliarios, in odium unanimiter, murmure tamen tacito, concitatur. Iidem interea reges anno sequenti apud Carleolum pro suis convenientes negotiis, sed non bene concordēs, ut pluribus patuit, ab invicem discesserunt. Paucis tamen elapsis annis, videlicet anno regni regis Scotiæ Malcolmi septimo, rex Henricus versus Tholosam copiosum movit exercitum; frustratis prin-

*Ita MSS. Perth. et Cupr. sed verba uncis inclusa desiderantur tam in MSS. Coll. Ed. et D. G. M. quam in editione Hearnii.

cipalis intentionis nisibus, Ludovico Francorum rege urbem tuente, regressus est: et de summa pace summa suborta est discordia. Cui expeditioni interfuit cum eo, magnatum suorum invitis pluribus, rex Malcolmus, et in eorum inde reditu gladio militiæ ab eo cinctus est in civitate Turonensi.

CAP. IV.

Proceres indignati sunt propter familiaritatem inter reges suspectam.

Videntes denique Scotorum proceres nimiam sui regis familiaritatem cum Anglorum rege Henrico et amicitiam, turbati sunt valde, et omnis Scotia cum illis. Timuerunt enim ne sua familiaritas opprobrium illis pararet et contemptum: quod omni studio præcavere conantes, miserunt legationem post eum, dicentes; Nolumus hunc regnare super nos. Propterea reversus ab exercitu de Tholosa, Scotiam adveniens, propter diversas causarum exigentias, auctoritate regiæ prælatos jubet et proceres apud burgum regium de Perth convenire. Concitatis interim regni majoribus, sex comites, Ferchard scilicet comes de Strathern et alii quinque, adversus regem, non utique pro singulari commodo sed proditiola conspiratione, immò reipublicæ tuitione commoti, ipsum capere nisi sunt, quem infra turrin ejusdem urbis obsederunt. Cassato pro tunc eorum, Deo disponente, conatu, non multis postmodum diebus evolutis, clero consulente, cum suis optimatibus ad concordiam revocatus est. Deinde ter eodem anno confiato exercitu in Galwalliam, quæ et Galwidia dicitur, contra rebelles perrexerit. Tandem, ipsis devictis, foederatis atque subjectis, cum pace sine damno suorum remeavit: quos postmodum ita subjectos compulit, ut eorum regulus, qui Fergusus dicebatur, militaribus renunciatis, Uéthredum filium suum heredem obsidem regi dimiserit, et apud Sanctam Crucem de Edinburg habitum canonicalem susceperit. Interim rex subsidio suorum et consilio sorores suas, Margaretam scilicet Conano duci Britanniae, atque Florentio comiti Hollandiæ Adam tradidit matrimonio copulatas. Eo in tempore reformata est pax inter reges Francorum et Angliæ: pro cuius securitate servanda, tradidit rex Ludovicus Henrico primogenito dicti Henrici Anglorum, nondum sexenni, filiam suam vix biennem in uxorem. Eodem tempore in Burgundia fit terræ motus ter in nocte una, quo multa ruunt ædificia. Anno sequenti obiit Papa Anastasius, et episcopus Albanensis Nicholaus Anglicus Papa fit Adrianus: qui, ut scribit HELMANDUS, suis semel familiaribus sic fertur querelando respondisse; Quod Romano pontifice nemo miserabilior est, conditione ejus nulla miserior. Fatebatur enim in eadem sede tantas miseras invenisse, ut factâ collatione præsentium, tota præsens amaritudo jocunditas et felicitas fuerit. Spinosa enim dicebat cathedram Romani pontificis, in tantum acutissimis usquequaque consertam aculeis, tantæque molis, ut robustissimis, quibus corona et frigium clara et amplexanda videntur, si sanè saperent, ignea et ferrea esse assentirent; seque nunquam à natali solo Angliæ malle exisse, aut in claustris beati Rufi apud Valentiam perpetuò latuisse, quàm tantas intrasse angustias, nisi quia Divinæ dispensationi reluctari non auderet.

CAP.

CAP. V.

Adbuc de ejusdem conquestione, et quanto altior gradu tanto servilior.

HOC etiam sapissime adjecit, Quod cum de gradu in gradum, à claustrali clerico per omnia officia, in summum pontificem ascendisset, nihil unquam felicitatis aut tranquillæ quietis vitæ priori adjectum est ab ascensu; Et, ut verbis ejus utar, in incude, inquit, et malleo semper dilatavit me Dominus: sed nunc oneri quod infirmitati meæ imposuit, si placet, supponat dextram, quoniam mihi importabile est. Nonne miseriam dignus est, qui pro tanta pugnat miseria? Sic ditissimus qui electus est, sequenti die pauper erit, et infinitis creditoribus tenebitur obligatus. Ambire ergo ad summum pontificium, et non sine fraterno sanguine ad illud etiam ascendere, Romulo succedere in patriciis est, non Petro in ovibus pascendis. Bene ergo dicitur, non tam nuncupativè, quàm etiam substantivè, summus pontifex Servus servorum: serviat enim servis avaritiæ, id est Romanis, necesse est; adeo ut, nisi servierit, fiet aut Expontifex aut Exromanus. Tantam fere miseriam sentiet se bene discutiens rex ad principandum ambiens: Sicut scribit VALERIUS: Rex quidam quando diademate insigniri debuit, diu manu coronam tenere solet, et dicere; O nobilem magis quàm felicem coronam! quàm si quis primitus, quàm multis periculis, solitudinibus et miseriis subiacere cognosceret, nec humi quidem jacentem tollere vellet; quia post gloriam invidiam sequi memineris, et quanto clarius eris, tanto te sollicitum magis et anxium esse oportebit. Hic Papa Adrianus ad suggestionem regis Henrici secundi concessit sibi bullam, occasione cujus conquestus est Hiberniam, pro quo vide lib. XII. cap. xxxvj. Tunc temporis Thomas Cantuariensis archidiaconus, per industriam Theobaldi archiepiscopi, factus est hujus Henrici regis cancellarius. Hoc anno conventus sanctimonialium secundò venit ad Eglez Mercie. Anno Domini millesimo centesimo quinquagesimo nono obiit dominus Robertus, canonicus de Scona, Sancti Andreæ episcopus, similiter et Adrianus Papa; qui, quando erat Albanensis episcopus, in legatione Norviantiam* est missus pro verbi Dei prædicatione. Ipse verò gentem illam barbaram in lege Domini diligenter instruxit; et post reditum, defuncto Anastasio, in Papam est electus. Hic, propter vulnerationem unius cardinalis, totam urbem, usque ad condignam satisfactionem, posuit sub interdicto. Hic etiam Willelmum regem Siciliæ, tanquam rebellém sibi, excommunicavit: et post absolutionem, homagium domino Papæ faciens, terram ab ipso suscepit. Mortuo Adriano, facta est in ecclesia Romana maxima turbatio: cardinales enim, ab invicem divisi, duos eligerunt sibi pontifices, Rolandum sciz. cancellarium, qui Alexander Papa dictus est, et Octavianum, gravi schismate ecclesiam Dei dirumpentes. Hic Alexander non solum vicit eum Octavianum, sed et tres alios schismaticos, scilicet Gaidonem Cremensem, Johannem Strumensem, et Landonem: primus fecit se vocari Victorem, secundus Paschalem, tertius Calixtum; qui fuerunt presbyteri cardinales; qui, per Papam Alexandrum excommunicati, malâ morte perierunt.

CAP.

* L. Norvegiam.

CAP. VI.

Quomodo rex Malcolmus edomuit Summerledum, et nubere noluit.

CIRCA idem tempus rebellem Moravienfium gentem, cujus dudum dominus, fcilicet comes Angufius, à Scotis peremptus eft, in fua perfidia et comprovinciali depopulatione, nulla prece aut pretio, fcedere * vel juramento defiftere volentem, à nativo folo rex, grandi collecto exercitu, velut quondam Nabugodonofor rex Babylonis Judæos, ita per ceteras tam extramontanas Scotiæ, quàm cismontanas regiones, eam totam fegregando tranf tulit, ut nec unus quidem illius terræ nativus ibi remaneret, fed populum in ea peculiarem et pacificam collocando. Summerledus itaque rex Ergadiæ, jam per annos duodecim contra regem Malcolmum dominum fuum impiè repugnans, cum copiofo exercitu, et maxima claffe, de Hibernia et aliis diverfis locis contracto apud Reynfrew prædaturus applicuit. Sed tandem ultione divinâ, ille cum filio fuo Gillecolan, et innumerabili populorum multitudine, à paucis comprovincialibus ibidem eft occifus. Idem itaque rex Malcolmus, cum ad juveniles pubefcens annos attigiffet, quamvis à regni fui confulibus, totiusque populi imprecationibus multimodis exoratus, et, quantum ex regiæ dignitatis reverentia permiffum fuit, admonitus, nubere renuit, fuam advovens Deo caftitatem, in pura virginitatis toto tempore pudicitia permanebat. Uni viro virginem fe caftum exhibere, Chrifto profelfus eft fe promiffum : qui licet fæpe regiæ dignitatis auctoritate, ut quidam affolent, tranfgredi potuit, nunquam tamen tranfgreffus eft. Nulli piè vivere volenti moleftus, fed benevolus, et tamen adverfus mundi principem, divino vallatus eft adjutorio, viriliter decertans, corporifque illecebras ac voluptates carnis defiderio æternorum abdicans totâ mentis intentione, totoque cordis defiderio cum Chrifto regnare perenniter affectabat. Propter quæ multas à fuis pertulit regnicolis exprobrationes et opprobria. Ipfe tamen patientiffimè recolens illud Salomonicum, *Fili, accedens ad placendum Deo, fta in juftitia et timore, et præpara animam tuam ad temptationem* : equidem in coeleftibus fuum animum, divini amoris fervore concepto, tam indefinenter fufpenfum locaverat, quòd terrena quæque defpiciens, curam penè regni fui fimul et regimen prætermiffit. Quamobrem ab omni plebe in tantum habitus eft in odio †, quòd Willelmus frater ejus junior, qui fempè, ex quo fuum abftulerant patrimonium, comitatum fciz. Northumbrorum, Anglis fatis infeftus et impacabilis effectus eft inimicus, totius regni cultos ab eis, invito rege, et ipfo etiam Willelmo reclamante, conftitutus eft, fratre fuo juniore David, comite de Huntingdona, in Angliæ tunc partibus existente. Anno præmiſſo, fciz. Domini milleſimo centefimo quinquageſimo nono, Willelmus epifcopus Moraviæ, et Nicolaus regis Malcolmi camerarius, curiam Romanam ex parte regis viſitantes, ad Papam Alexandrum Agnaniæ ultra Romam venerunt; ubi ab eo fatis honorificè fuſcepti, Willelmus rediit in fequenti anno legatus totius regni.

* *Fidei*, MS. Coll. Edinb.

† *Scrúpulo*, MSS. C. E. et Cupr. et D. G. M.

CAP. VII.

De incidentibus, et exilio Sancti Thomæ Cantuariensis archiepiscopi.

ANNO Domini millesimo centesimo sexagesimo Ernaldus abbas Calcoensis electus est ad episcopatum Sancti Andreae, electo prius ad hoc Sancto Walthevo abbate de Melros, et propter infirmitatem se excusante; qui cito post decessit, sicut superius libro VI. dictum est: ubi plenius de episcopis Sancti Andreae agitur. Hoc anno rex Malcolmus dedit sororem suam Margaretam Conano comiti Britanniae; et parum post hoc dedit sororem seniore, nomine Adam, Florentio comiti Hollandiae. De ipsa namque Margareta genuit dictus Conanus comes Britanniae et de Richmond filiam nomine Constantiam, conjugio datam Gaufrido comiti Andigaviae, fratri regis Angliae Richardi, de qua genuit filium nomine Arthurum, comitem Britanniae et Andigaviae ex parte matris et patris, ac etiam Pictaviae ex donatione Philippi Francorum regis, in mari submersum, et unam filiam Aliciam nomine, quæ à Petro Mauclerk concepit et peperit filium nomine Johannem, postea ducem Britanniae: de cujus, ut fertur, præclara progenie processerunt huc usque incliti duces Britanniae. Genuit autem dictus Gaufridus ex Constantia filiam nomine Alienoram, innuptam, cum dicto fratre suo Arthuro mari submersam. Genuit etiam dictus Henricus de Huntingdona tertiam filiam nomine Matildam, quæ, eodem anno quo frater suus rex Malcolmus obiit, etiam et ipsa decessit. Anno sequenti Theobaldus Cantuariensis archiepiscopus obiit: cui successit Thomas cancellarius regis Angliae, et archidiaconus Cantuariensis. Eodem anno Ernaldus episcopus Sancti Andreae factus est à Papa Alexandro legatus Scotiae. In tempore verò suæ legationis consecravit Gregorium Rosmarkiensem episcopum. Anno sequenti obiit Hugo de Morwillia senior. Et hoc anno rex Malcolmus dedit aliam sororem suam, Adam nomine, comiti, ut prædicitur, Hollandiae. Eodem anno obiit * Willemus episcopus Moraviae, olim legatus, et etiam Ernaldus Sancti Andreae. Hoc etiam anno destructâ urbe Mediolanensi, Reynoldus archiepiscopus Colonienfis sanctos tres magos apud Coloniam transtulit, olim ab imperatore Constantinopolim translata †, et per Sanctum Eustorgium Mediolanum miraculosè transvecta. Anno millesimo centesimo sexagesimo tertio Henricus rex Angliae venit in Angliam de transmarinis partibus: et Richardus capellanus regis Malcolmi electus est ad episcopatum Sancti Andreae; et rex Malcolmus convaluit de magna infirmitate apud Danecaster: et firma pax inter Henricum regem Angliae et Malcolmum regem Scotiae facta est. Hoc etiam anno celebratur concilium ‡ generale apud Turonem civitatem, quod Alexander tertius Papa tenuit: in quo excommunicavit Octavianum antipapam. Anno MCLXIV. de consilio Walthevi abbatis de Melros, rex Malcolmus fundavit nobile monasterium de Cupro in Angus, et ante hoc § cœnobium de Soltrey, ad viatores hospitandos, et sanctimoniales de Manuel. Quo anno Thomas Cantuariensis, ob intolerabiles sanctæ ecclesiæ à rege

* Obierunt Willemus Moraviae et Ernoldus Sancti Andreae episcopi et legati, MS. Cupr.
 † Ita MSS. ‡ Magnum concilium, MS. C. ‡ Desiderantur verba, ante hoc, in MS. C. E.

Angliæ illatas injurias, recessit * ab Anglia, et apud Pontiniacum exul mansit. Anno præcedenti Alexander Papa in Gallias venit, ubi, ut prædiximus, Turonense concilium celebravit. Porro idem Papa, anno quo supra, sciz. MCLXIII. venerat Senonis in festo Sancti Hieronymi, ac per annum et dimidium mansit ibi. In ecclesia S. Stephani altare SS. Petri et Pauli consecravit, et ecclesiam Sanctæ Columbæ virginis et martyris dedicavit. Quo tempore ad Papam venit Sanctus Thomas, afferens secum consuetudines regis Angliæ scriptas, propter quas exulabat; easque tenens in manibus, chartam explicatam et expansam ante pedes ejus posuit, dicens; Ecce, sancte pater, sacræ, immò sacrilegæ, consuetudines regis Angliæ, canonibus et decretis, ac ipsorum etiam terrenorum principum legibus adversæ; pro quibus exilium sustinere cogimur. Ut eas sanctæ paternitati vestræ ostenderemus, et consilium super his haberemus, huc advenimus. Jubeat igitur, si placeat sanctitas vestra, eas legi et audiri. Quisquis enim ista audierit, mirum est si non tinniant ambæ aures ejus, audientes à Christianis contra legem Christianitatis agi, et, damnatis sanctorum patrum venerandis institutis, novas et inauditas tyrannorum veterum præsumptas abusiones in ecclesiam introduci. Hæc cum flexis genibus dixisset, jubente Papâ surrexit, stetitque in medio, circumstante ei turbâ clericorum suorum.

CAP. VIII.

Quomodo fautores fuerint cardinales corrupti regi Angliæ contra Sanctum Thomam.

CUMQUE ad præceptum domini Papæ consuetudines illæ legerentur, et qui legebat primum pronunciasset capitulum, cœpit venerandus antistes contra propositum capitulum mirabiliter differere, et regis in hoc intentionem plenius elucidare et detegere; ostendens et convincens ex decretis et legibus, in quibus et in quantis quod pronunciatum fuerat sanctorum patrum canonibus obviaret, quantumque discrimen ecclesiæ Dei immineret, si rex quod intendebat obtineret: similiterque ad singula capitula, domino Papâ libenter eum audiente, et assertiones ejus diligenter per singula notante. Cardinales tamen qui, acceptâ à rege pecuniâ, partem ejus fovebant, multam vexationem beato viro in sua causa præstiterunt; præcipuè Guillermus Papiensis, qui regi erat amicitior et familiarior. Hic enim, beatum virum modis omnibus impedire satagens, ad singula insurgebat, seque ei objiciebat, multa proponens, et multa inquirens; quæ vir venerabilis, velut fila araneorum, sine difficultate et hæsitatione vel solvebat vel convincebat. Putabat enim idem Guillermus quod archiepiscopus oratione uteretur alienâ, et non propriâ; et si posset eum à tramite sui sermonis deflectere, continuò eum ludibrio et confusione habendum. Sed et ipse Sanctus, intelligens ipsum Guillermum sibi ex directo obniti, aliquoties eum reciproco sermonis excursu ita suis intricavit et illaqueavit objectionibus, ut omnibus manifestum fieret, quod non solum propriis uteretur viribus et disertitudine, verum etiam quod insuperabilis esset ingenii et eloquentiæ.

* Exiliatur et exiit, MSS. Cupr. et Perth.

Cumque tam in expositione causæ suæ, quàm in contentione cum adversariis, magna pars diei consumpta fuisset, (erant enim sedecim capitula consuetudinum illarum ad quæ stando responderat) admirans tandem dominus Papa ejus sapientiam, vocavit eum ad se, et jubens eum sedere juxta se, dixit; Bene veneris, frater carissime. Cumque congaudens, eum bene venisse sæpius repetisset, gratias ei agere cœpit, quòd tantum onus, tamque arduum negotium suscepisset, et quòd ecclesiam Dei tam periculosis temporibus, contra tyrannorum insultus, tueri præsumpisset. Ipse quoque venerandus antistes, cum debito honore et reverentia, domino Papæ multiplices gratias retulit, quòd eum tanto honore dignatus fuerit honorare. Tunc dominus Papa consuetudines illas perpetuò damnavit, et observatores et exactores earum æterno anathemati subdidit. Vir igitur Domini aliquanto tempore in curia demoratus; tandem, cum licentia et consilio domini Papæ, Pontiniacum se contulit, ibique ferme per biennium stetit: ubi, inter cetera sanctæ æmulationis studia, etiam habitum monachalem concupivit et accepit. Missò autem ad dominum Papam, tunc Senonis commorantem, secretiùs nuncio, habitum religionis sibi ab eo fieri, benedici et transmitti postulavit et impetravit, domino Papâ inter cetera sic rescribente; Misimus tibi, frater dilecte, habitum non qualem volumus, sed qualem habuimus,

CAP. IX.

Quomodo rex desævire in cognatos archiepiscopi, et de rabie luporum.

Cognoscens igitur rex Anglorum in quanto honore venerandus pontifex à domino Papa susceptus esset, et quòd in Pontiniaco locum mansionis elegisset; cum jam in ipsum desævire non posset, in suos, inaudito crudelitatis genere, debacchatus est: præcepitque ut ubicunque aliquis de cognatione ejus, vir aut mulier, inveniri potuisset, exheredatus et spoliatus bonis propriis à regno pelleretur, exacto priùs ab eo sacramento, quòd Pontiniacum, contristandi archiepiscopi gratiâ, proficisceretur, et se eidem præsentaret. Tunc omnia quæ erant archiepiscopi et suorum diripuit, et totam ejus progeniem exilio condemnavit, nequaquam deferens conditioni, sexui, ordini, vel ætati, nec etiam lactantibus cum matribus, et gravidis prægnantibus.

Anno prænotato, sciz. ab incarnatione Domini millesimo centesimo sexagesimo quinto, Alexander Papa prænominatus, sciz. hujus nominis tertius, reversus Romam cum honore suscipitur. Anno sequenti completi sunt, ab adventu Anglorum Saxonum in Britanniam majorem, anni octingenti triginta, à baptisinate verò eorum sexcenti triginta quatuor, ab introitu Normannorum centum. Hoc anno in Ruthenensi pago quædam tempestas gravi flagello castigavit populum Dei. Nam lupi feroces ab uberibus matrum parvulos rapiebant, et duris moribus devorabant. Mulier autem quædam nomine Stephana de Trevere, cujus frater tam perniciosâ clade jam succubuerat, matre brachium à corpore pueri evulsi duntaxat retinente, vigiliâ assumptionis beatæ Mariæ hortum intravit, ut spicas colligeret, nebulosum quippe tempus erat. Et ecce duo lupi, cum tanto strepitu ut putarentur equites advenisse,

venisse, accurrerunt; quorum unus illam per guttur, alius sublevatis ad umbilicum vestibus, diversis et lethalibus vulneribus vulneratam, non villæ recto tramite, quo frequenter fugari solebant à canibus, sed trans muros duos et sepes tres, velut ovem, projicientes, ad silvam pertraxerunt. Silva verò per dimidium milliare distabat ab oppido. Mulier autem adhuc spirans, spiritum exhalatura supremum, in virtute Spiritûs Sancti, et benignitate Virginis Mariæ, feris præcepit ferocibus ne corpus suum ulterius lacerarent, et ne etiam in eam diutius grassarentur inhibuit. Mox ab ejus dilaceratione desistunt, corpus exsangue à supervenientium infestatione ferarum diligenter conservantes. Interea cum canibus requirebatur, et sequenti die cum detecta sub algore noctis pernoctasset, inventa ad villam relata est, et ad ecclesiam Sanctæ Mariæ miseratione multorum delata est: ubi cum incurvata et adeo lacerata, quod vix in ea agnosci poterat forma humana, nec fursum quidem respicere posset, persistens in oratione et cordis contritione, exaudiri meruit et sanari, ac miraculosè totaliter liberari.

CAP. X.

De crudelitate hujus Henrici Angliæ, et aliis.

Eodem etiam anno Henricus rex transfretavit, et postquam rediit, cum exercitu magno perrexit in Wallias, ibique plures inhumane occidit, et more suo justitiam exercuit in duos filios regis Ris, et omnes ejus filias: oculos puerorum eruit, et nares auresque filiarum abscidit. Et tempestas maxima in Aprili fuit apud provinciam Eboracum. Antiquus autem hostis à mustis visus est illam tempestatem, in equi nigri et maximi specie, præcedere, et semper ad mare fugiendo properare, prosequente illum fulgure et tonitruo, cum horrendis fragoribus, et omnia grandine devastante. Vestigia verò dicti equi diaboli enormis magnitudinis sunt reperta; maximè verò ubi de monte oppidi Searthburgi saltum ad mare dedit. Quæ tempestas consumpsit unum molendinum cum inhabitantibus super flumen Sabrinæ, excepto uno anachorítico monacho, qui, propter vitæ merita, per ineffabilem Dei misericordiam salvatus est de incendio, ad multorum indubitatæ spei consolationem, et ad Summi Tonantis laudem, monachus et omnia ejus à fulmine ignivomo servantur illæsa. Eodem etiam anno Philippus Ludovici regis Francorum filius nascitur, anno scilicet regni patris sui vicelesimo septimo. Cum enim idem rex pius numerosam filiarum sobolem de tribus uxoribus accepisset, et heredem masculum regni successorem habere non posset; tandem cum Adela uxore sua, et omni clero ac populo regni sui, ad orationes et eleemosinas conversus, filium à Deo petit, et obtinuit. De quo antequam natus esset, talem visionem in somno vidit, quod Philippus filius ejus aureum calicem in manu sua plenum humano sanguine tenebat, de quo propinabat diversis principibus suis, et omnes in eo bibebant, quos cognitum est postea eum ipsos, justitiâ mediante, punivisse, quia tyrannides in ecclesiasticos exerceverunt, ut infra patebit. Quo in anno rex Malcolmus præventus à Deo in benedictionibus dulcedinis, ut à tenore superni amoris fervere conceperat, in tota vita sua candore pudicitæ, titulo humilitatis et innocentia,

nocentia, puritate conscientia, morum sanctitate pariter et gravitate, ita excellebat, ut inter seculares, quibus solo habitu congruebat, monachus; et inter homines, quibus imperabat, terrenus quidam angelus videbatur. Cum autem in regno duodecim annos septem menses et tres dies fecisset, quinto Idus Decembris, feriâ quintâ, Christo vocante, hominem exuens, angelis sociandus, regnum non perdidit sed mutavit. Hominem angelicæ sanctitatis inter homines, quo dignus non erat mundus, in suæ juventutis lilio florentem, anno ætatis vicesimo sexto, cœlestes angeli rapuerunt è mundo. Nam * hoc luculenter insinuavit Sanctus Godricus eremita, cuidam monacho sic dicens, nempe, Ille archiepiscopus Thomas Cantuariæ, et Scotorum rex Malcolmus, duo hominum divitiis præpollentium à primordio Alpium usque in extremos fines regni Scotorum sunt, qui Deo acceptiores existunt; et gratiosiores futuri sunt: attamen rex Malcolmus celerius est præmii sui donarium à Domino percepturus. Hæc in vita Sancti Godrici.

CAP. XI.

De visione clerici alloquentis regem, metricè ad singulas ejus quæstiones respondentem.

Visio cujusdam Deo devoti clerici, dudum regis Malcolmi† familiarissimi, ad ejus sepulchrum excubantis, et pro ipso Deo intentissime supplicantis: dum inter psallendum obrepserit sibi somnus suavis, visus est ei idem rex, veste candidâ amictus, insigniis regalibus ornatus, jocundus et hilaris, sed tacitus, sibi assistere; ac dialogicè ad quæque, ut infertur, interrogata, sic metricè respondere:

DIALOGUS.

CLERICUS.

*Rex olim quid agis?
Cur tenet ima caro?
Torqueris, necne?
Quæ tibi pœna fuit?
Quis tibi chare locus?
Cur candet vestis?
Cur sic, care, taces?
Æger eras quondam?
Cur te perdidimus?
Quid tibi displicuit?
Quando revertêris?
Scotia te planget?
Quæ fuga? quidve times?
Quidque tuis mandas?*

SPIRITUS.

*Servus quondam modò regno.
Spiritus alta petit.
Non torqueor, immò quiesco.
Sors gravis ante necem.
Paradisus nescia pœna.
Virgo necem subii.
Pro me loquitur mea vitâ,
Jam bene convalui.
Ut Sancti me reperirent.
Tantus in orbe dolus.
Demum cum judice summo,
Non modò, sed noviter.
Ne pristina secla revisem,
Perpetuo valeant.*

His dictis, spiritus elapsus est; clericus evigilavit, et versus memoriæ commendavit, et statum regis omnibus, ut vidit, publicavit. Hic

* Cujus sanctitatis præconium luculenter, MS. Cupr. † Haud parum hîc variet editio Hearnii; sed in re tantilli momenti diversam exhibere lectionem haud necessarium putamus.

inclitus rex dictus est virgo : dictus est et Malcolmus Keanworth, ad differentiam proavi sui Malcolmi Canremiore. Obiit apud Jedworde, et ejus, summo cum honore, corpus ab omnibus regni egregiis personis utriusque statûs, usque ad Dumfermelyn latum est ; ubi in medio pavimento, à dextris avi sui regis David, ante majus altare, locum sepulturæ regium, humatum requiescit : de quo hujusmodi versus ;

Inclitus in Scotia regnavit Malcolomus rex

Bis senis annis, mensibus et septem.*

Non † satis in regno jam tunc pax firma vigeat ;

Fertur apud Jedword rex sine labe mori.

Quatuor hi reges jam tunc in pace sepulti,

In tumbâ resident, rex ubi Malcolomus.

Hoc anno, mense Augusti, ante solis ortum, duæ cometæ apparuerunt, una ad Austrum, altera ad Aquilonem.

CAP. XII.

De successionē regis Willelmi fratris dicti regis Malcolmi.

Eodem anno, die decimo quinto post Malcolmi regis mortem † convenerunt apud Sconam prælati et regni proceres, ubi concorditer assumpserunt in regem magnanimum Willelmum, fratrem defuncti regis Malcolmi, tunc comitem Northumbriæ : qui propter ejus laudabilem vitam, justitiæ æquitatem, et actuum probitatem, dictus est amicus Dei, leo justitiæ, et decus morum : et in vigilia nativitatis Domini, more regio, per ministerium Richardi S. Andreae episcopi, aliis circumstantibus episcopis et prælatis, in cathedra regali honorifice sublimatur. Anno sequenti rex Angliæ transfretavit, quem paulo post secutus est rex Willelmus, super diversis arduis tractaturus : et quia rex Henricus attendebat undique sibi bella prominere, utpote habens contra se Wallenses, et Mathæum Boloniæ comitem, filiae regis Stephani conjugem, quia etiam Francorum gentem, excogitavit securam sibi Scotorum et firmam cognati sui Willelmi regis afficere gentem, placatum mellitis verbis et nonnullis pulchris promissis Scotorum regem ad propria remeantem aliquantulum delinivit. Qui Mathæus, navigium undique colligens, sexcentas, ut fama fuerat, naves præparabat, ut eas Flandrensibus armatas, anno futuro Angliam invasurus induceret. Unde magna per Angliam commotio facta est, et amicorum ubique procuratio diligens perquisita. His etenim temporibus, etiam à tempore quo reddita fuerat Henrico regi Northumbria, pax inter regna nec firma vigeat, immò quædam fragilis treuga sæpius rupta, sæpiusque reconciliata, per quam attingentes ad invicem regnorum fines miserè premebantur. Quapropter his et aliis ex causis, per utriusque regni deputatos contractum fuit, ut unius cujusque regis ac omnium munimine procerum firmatum, quod pro receptione Northumbriæ, sem-

* Al. mensibus atque tribus ; et ita versus postulat, at non rei veritas : successit enim ix. Kal. Junii, et obiit v. Idus Decembris. Vide chron. Mallros. † Al. nam. † Sepelitionem, MSS. Cæpr. et Perth. malè.

piternæque pacis indissolubili nexu firmando, rex Scotiæ Willelmus regem adiret Henricum suum consanguineum, tunc apud Windefor, ejus ibidem aditum expectantem. Quod et factum est. Illuc igitur adveniens, magno susceptus est applausu. Sed dum statim de suis reges colloquium agerent negotiis, de transmarinis partibus adversi subito rumores Henrici regis auribus intonant; quorum compertâ serie, prætermisissis negotiis omnibus, ingenti stipatus exercitu transfretavit.

CAP. XIII.

Rex Willelmus, suis invitis, profectus est Gallias, et de pace inita inter reges Francorum et Angliæ.

REX verò Scotiæ Willelmus, non suorum qui secum aderant ibidem nobilium, nec ullius præpediri potuit quovis ingenio, quin, invitis omnibus, ut bellatorum cerneret congressus fortium, cum eo profectus est; ac in illis partibus, præclaris militiæ titulis illustratus, universis speciem probitatis egregiæ dedit. Sicque, corroboratâ prius treugâ, regnum cum honore rediit ad proprium, componendæ tamen pacis fœdere, præfixum ad opportuniæ vacationis tempus, prolongato. Deinde bellum inter reges Francorum Anglorumque, propter Tholosam civitatem, et varias hinc inde causas iteratum est; adeo quòd, præter alia multa mala, comitatus Andigavenfis et pagus Vilcasinus rapinis et incendiis maximè sunt vastati, rege Francorum in Vilcasino quatrinduo cum exercitu demorante. Inter quos tamen anno secundo post hæc reformata est pax, utroque rege multa discrimina passò. Ad cujus pacis consolidationem data est Richardo, filio regis Angliæ, altera filia Francorum regis, ex filia regis Hispanorum. Suscepit autem idem Richardus à rege Francorum ducatum Aquitanorum, faciens ei hominium, et fidelitatem lijanciæ jurans super honore ducatûs. Henricus etiam frater hujus Richardi, et primogenitus regis Henrici, suscepit tunc à rege Franciæ dominium Britanniæ, cum pago Andigavenfi et pago Cenomanico, de his faciens hominium, cum pro ducatu Normanniæ illud prius fecerat.

Anno præcedenti, scilicet millesimo centesimo sexagesimo sexto, obiit comes Marchiæ Cospatricius; cui successit Walthevus filius ejus. Anno sequenti obiit bonæ memoriæ Aldredus, sive Baldredus, tertius abbas Reyvallis, qui composuit Vitam Sancti David Scotorum regis; cui successit Silvanus abbas de Dundranan. Quo etiam anno obiit Matildis imperatrix, mater Henrici II. regis Angliæ. Fredericus primus imperator hostiliter ad juvandas partes secundi antipapæ, scilicet Widonis Cremensis, Romam veniens, eundem schismaticum, schismaticus et ipse, in ecclesiam Sancti Petri vi et manu armatâ intrusit. Redeunte verò cum exercitu, statim pestis mortifera in populum ejus grassata est, et primates quosdam extinxit. De isto infra, lib. ix. cap. iij. et cap. liij. Et ille Colonienfis electus, totius schismatis caput, in Alpibus extinctus est. Et ut ossa à carnibus disjungerentur, et Coloniæ deferrentur, totus in aquam coctus est. Volebant enim primates sui electi, licet non episcopi, quantum ad ipsos honorabiles, quantum ad nos secus, et falsi nominis

nominis saltem habere reliquias. Sic cum infaustus Fredericus Romam obsideret, omnis penè illius exercitus peste periit, et cum paucis ad propria mœstus redit. Cujus quidam nomen interpretans, sic de eo inquit;

*FRE fremit in mundo, DE deprimit alta profundo:
RI res rimatur, CUS cuspide cuncta minatur.*

Aliqui hos versus imputant secundo Frederico, quem Innocentius Papa in concilio Lugdunensi, tanquam schismaticum, condemnavit: de quo infra dicetur. Anno Domini millesimo centesimo sexagesimo octavo obiit dictus schismaticus et secundus antipapa, et quidam tertius antipapa elevatus est. Anno sequenti obiit Gregorius Dunkeldensis episcopus, et Humbaldus * Prior de Wenlock adduxit conventum apud Passetum monasterium, quod paulo ante fundavit Walterus filius Alani, dapifer regis † et senescallus Scotiæ. Et Richardus capellanus regis Willelmi consecratus est in episcopum Dunkeldensem, in vigilia Sancti Laurentii, à Richardo episcopo Sancti Andreae in ejusdem ecclesia. Quo etiam anno obiit Sanctus Godricus eremita de Finchalach prope Dunelmum, vir sanctissimæ vitæ.

CAP. XIV.

*Quomodo Henricus pater, in odium Sancti Thomæ Cantuariensis, fecit
Henricum filium coronari.*

HOC anno rex Angliæ Henricus de Normannia ad Angliam rediit: in quo reditu de suis multi naufragio perierunt; ipse vix evasit. Rex verò Willelmus, eodem quo prius negotio, pro componendæ videlicet concordia pacis, in vigilia Paschæ per eorum assignatos, die constituto venit ad eum apud Windesfor; à quo satis honorificè susceptus est. Initoque † post festum consilio, cum perventum fuisset ad colloquium * de conditionibus comitatû Northumbrorum, quibus rex Angliæ, tractatu præhabito, sibi sponsonderat, comitatum restitui petiit; sed quod, ut præmittitur, ingruentibus bellis territus concesserat, his ad modum sopitis vel pacificatis, quasi tutus effectus reddere dnegavit. Quapropter infectis rex Willelmus cunctis negotiis, impacatus abscessit, et ad propria, dietis concitò. continuatis, Scotiam incolumis advenit. Anno quo supra, scilicet Domini millesimo centesimo sexagesimo nono, † Henricus rex Angliæ majorem filium suum Henricum, generum Ludovici regis Francorum, in odium S. Thomæ archiepiscopi Cantuariensis, fecit execrari, quem consecrari disponebat, in regem à Ro-

* Ita MS. D. G. M. reliqui *Humbaudus*. † *Dapifer regis Scotiæ*, ibid. absque titulo *senescalli*. † *Inito quoque*, edit. Hearnii et MSS. Cupr. et D. G. M. * Colloquium

quibus rex Angliæ tractatu præhabito sibi quodammodo promiserat, restitui petiit, *edit. H. Festinger*, ibid. † Editio Hearnii, aliter, his verbis: "Eodem anno rex idem,

"scilicet ab incarnatione Dominica mclxx. filium suum Henricum, ætatis annorum xx. coronari, et in regem apud Westmonasterium consecrari, fecit, omisso Salomonis consilio, dicentis: Ne des alienis honorem tuum, et annos tuos crudeli, ne forte impleantur extranei viribus tuis, et gemas in novissimis. Cujus occasione coronationis multi postea vitam præsentem amiserunt. Interjectis deinde tribus annis, execrabilis est inter eos orta dissensio," &c. ut infra cap. xix.

gero Eboracensi archiepiscopo, qui, in messem alienam falcem suam mittens, in alienam provinciam, jus et officium alienum, contra canones, per regiam et propriam tyrannidem, vivente venerabili Thomâ archiepiscopo Cantuariensi, et in Galliis exulante, sibi usurpavit. Eodem tempore in partibus Orientis et in Terra Promissionis, exigentibus peccatis hominum, terræ motus multas urbes, ecclesias, et oppida ac villas subruit, et innumera populorum millia hians terra deglutivit, et ædificiorum casu morituros operuit. Inter ceteros qui tam repentino cadebant excidio, Hermannus quidam, genere Viennensis, educatus Antiochiæ, cum esset in castro Cursario, quod est de jure patriarchatus Antiocheni, in ecclesia beati Petri, dum videret coruscationes, fulgura et tonitrua, et hiatus terræ, ex his duntaxat qui erant in ecclesia plus quam centum et quadraginta vivos deglutisse, ipse quoque collo tenus jam dilapsus, piissimam matrem Domini apud Rochemador patrocinantem invocavit, et preces suas exaudiendas continuo sensit. Nam cum circumquaque morientes rugirent, et ad inferiora terræ ruerent; hic, licet coarctaretur à terra, et penè suffocaretur, auxilio reginæ virginum à terra extractus evasit vivus. In natali autem apostolorum Petri et Pauli, circa horam sextam, contigit hoc opus horrendum. Eodem anno in Sicilia urbs Catania, ante horam primam, terræ motu subvertitur. Episcopus et clerus, abbas de Mileto, cum quadraginta monachis, et omnis populus circiter quindecim millia, morte pereunt repentinâ. Plura enim castella in Sicilia, horâ ipsâ, cum innumerabili populo concussa sunt. Anno sequenti, id est Domini millesimo centesimo septuagesimo, Willelmus abbas tertius de Melros curam pastorem decimo Kalendas Maii humiliter dimisit; et ipso die Jocelinus successit. Et David comes de Huntingdona, frater regis Willelmi, in octavis Pentecostes miles à rege Angliæ factus est. Papa Alexander suspendit Rogerum Eboracensem archiepiscopum ab omni episcopali officio, et Hugonem Dunelmensem et Gilbertum Londoniensem episcopos, et ceteros omnes qui interfuerunt coronationi non canonice Henrici filii regis.

CAP. XV.

Quomodo episcopus Eboracensis conatur ecclesiam Scoticanam sibi subdere.

HIC vir Rogerus totis viribus conatus est primatum habere super ecclesiam Scoticanam. In tantam enim elationem, ob coronationem juvenis Henrici Anglorum, quam in contemptum primatis sui Thomæ Cantuariensis exercuit, ut pro nihilo se prævalere putaverat, nisi et etiam præffet ecclesiæ Scoticanæ. Nam et antequam coronatus fuit idem Henricus, patre consentiente, anno sciz. Domini millesimo centesimo sexagesimo quarto, Ingelramus archidiaconus Glasguensis, regis Malcolmi olim cancellarius, mortuo Herberto, electus est in Glasguensem antistitem. Quo in tempore vacaverunt Sancti Andree, Glasguensis, et Moraviensis episcopatus. Ingelramus igitur in die dominica electus, in sabbato sequenti sacerdos ordinatus, et in quadragesimo die electionis suæ à Romano pontifice Alexandro tertio in episcopum consecratus. Quod Rogerus Eboracensis satis moleste tulit, ut

B b b b b

sequentia

sequentia declarabunt. Henrici junioris regis Angliæ fretus auxilio, inhiabat sibi usurpare ordinationis dignitatem, non solum Glasguensis ecclesiæ, sed et Sancti Andreae, atque totius cleri Scotiæ legationem. Habens ad hoc legationis privilegium ab apostolico clanculò et falsis suggestionibus impetratum; venit pomposè ad castrum de Norham Twedæ fluvio vicinum. Inde mox, bajulis ad clerum Scotiæ delegatis, quatenus illum cum honore, velut suum susciperent legatum, à summo pontifice destinatum, aut sibi cognoscerent divinum officium sequestrandum. Quod cum audisset Ingelramus, nondum adhuc electus, sed duntaxat archidiaconus Glasguensis et regis cancellarius, indignè valde ferebat; et de consensu cleri ad hoc electus, et procurator effectus, adjunctis sibi notabilibus clericis, cum quodam satellite nobili et manu forti, hunc delphinum Eboracensem Rogerum inconsternatè aggreditur, dicens; Unde tibi, pater, præsumptio ista elata, nostri honoris clandestinum te voluisse privilegium usurpare? Disputatum est hinc inde acriter, Salomone decano Glasguensi, et Waltero Priore de Kalco sibi assistentibus, ac multum eleganter perorantibus; donec ad curiam Romanam à Scotis appellatum est: ubi, astantibus pomposis clericis et procuratoribus Eboracensibus, consecratus est Ingelramus ab Alexandro Papa, ad confusionem maximam Anglicorum, et ad Scotorum gloriam spectabilem. Anno Domini MCLXX. Thomas Cantuariensis ab Alexandro Papa jam legatus effectus est, quem ab exilio, circa festum S. Andreae, Henricus rex Angliæ revocavit, et, sicut domino Papæ et Ludovico regi Franciæ promiserat, pacem cum eo facturus, missam cantari fecit pro defunctis, sciens quòd ad illam non daretur pax, quam ab archiepiscopo sumere nolebat; in hoc * non solum Judam traditorem imitatus, sed eo quasi deterior effectus, qui sanguinem sitiens innocentem, pacis ferculum ferebat, saltem in ore, quod non deglutivit in corde. Pacem optabat præful, tanquam filius Dei; de quo et similibus dictum est; *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Et si, ut dicit GREGORIUS in Pastoralis, filii Dei vocentur qui pacem faciunt, Sathanæ sunt filii qui confundunt. Anno MCLXXI. mare visum est à multis ardere in Anglia. Conanus dux Britanniæ, qui desponsavit Margaretam sororem regis Willelmi, moritur. Radulphus monachus de Melros apud Cuprum in patrem eligitur, et à Richardo episcopo S. Andreae, in purificatione beatæ Mariæ, apud Coldinghame in abbatem benedicitur. Sepulchrum pii patris Walthevi abbatis Melrossensis, à bonæ memoriæ Ingelramo Glasguensi episcopo et quatuor abbatibus ad hoc electis, referatum est, et corpus ejus integrum inventum, et vestimenta intacta, undecimo Kalendas Junii, obitus sui anno duodecimo, glebæque sui corporis lapidem novum superposuerunt marmor præpositum. Simon de Toney monachus Melrossensis, olim abbas Kogeshaley, in episcopum Moraviæ electus et adductus est. Henricus rex Angliæ cum manu valida et robore magno, visitandi gratiâ, in Hiberniam vento et velo transportatus est: et Eadwardus episcopus Abirdonenfis mortuus est.

* In hoc Judam imitatus, vel eo inferior, qui sitiens sanguinem, *MS. Coll. Edinb.*

CAP. XVI.

De vita Sancti Thomæ Cantuariensis.

ANNO Dñm. MCLXXII. ventus validissimus fuit in die Sanctorum Innocentium. Ecclesia Cantuariæ per duos cardinales, in Franciam missos, reconciliata est et paci reddita. Simon electus de Moravia consecrationis munus, apud Sanctum Andream, decimo Kal. Februarii suscepit. Matthæus archidiaconus Sancti Andreæ ad episcopatum de Abirden est electus, et postea, quarto Non. Aprilis, in passione Domini consecratus. Henricus rex Angliæ de Hibernia post Pascha rediit: et eodem anno Sanctus Thomas martyrizatur. Tamen in metro sic reperi scriptum;

*Anno milleno centeno septuageno
Anglorum primas corruit ense Thomas.*

Et anno sequenti à Papa Alexandro apud Anagniam canonizatur: cujus memoriam celebrem Sanctorum catalogo scribi instituit, et diem passionis ejus festivum auctoritate apostolicâ haberi firmiter præcepit. Ipse autem, in martyris memoriam, primam missam, astante clero et populo, devotissimè decantavit; et in collecta de eo, sicut de martyre et pontifice, mentionem solenniter fecit. Et nec mirum: quia cùm clerici Cantuarienses officium missæ *requiem æternam* pro eo inciperent, subitò auditi sunt voces angelorum in sublimi, voces cantantium interrumpentes, et officium *lætabitur justus* concinentes, et quod sequitur clerici devotè prosequuntur decantantes.

Hic Thomas in juventute sua valde fuit in omnibus graciosus. Sed cùm vidisset in curia regis Angliæ multa geri, quæ pietati et castitati contraria erant, curiam dimisit, et Theobaldo archiepiscopo Cantuariensi se commisit; et contra Anglorum barones, in multis ecclesiæ adversantes, fideliter dimicans, multoties Romam adiit, et omnia negotia semper fideliter ac feliciter expedit: unde et archiepiscopus Cantuariensis eum archidiaconum fecit. Cùm autem idem archiepiscopus cerneret quòd rex Angliæ Stephanus, satis ecclesiæ noxius, decessisset, et quòd Henricus in regnum adhuc nimis juvenis successisset, timens ne, ex impetu suæ juventutis et pravorum hominum consiliis, ecclesiam gravius fatigaret, fecit suâ industriâ beatum Thomam cancellarium regis, ut honestate et prudentiâ suâ malignorum hominum sævitiam temperaret; qui in tantum regi placuit, quòd, post decessum archiepiscopi, eum eidem ecclesiæ præficere procuravit. Sed ille attendens mores regis et procerum, et efficacem malitiam detractorum, sedem illam, plenam magis oneris quàm honoris, quantum potuit recusavit. Sed tandem, urgente rege, et quodam etiam Romæ cardinali, ad hoc consensit. Statim autem ut consecratus est, mirabiliter se mutavit: nam lectioni et orationi semper intendens, cilicio et jejuniis carnem suam intollerabiliter crucians, ita sanctitatem suam subtiliter occultabat, quòd sub honestate vestium, et apparatu ptenfilium, et gratiofate vultûs, populo per omnia concordavit. In secretiori autem cellula trefdecim pauperum pedes quotidie, curvatis genibus, abluabat, et, post plenam refectionem, singulis

singulis quatuor argenteos tribuebat. Quòd si forte aliquando per se hoc facere non poterat, hoc diligenter fieri per vicarium faciebat. Sed videns Diabolus sanctum virum ecclesiæ plurimum profuturum, invidit, et alium quendam archiepiscopum, et multos alios qui ecclesiam defendere tenebantur, ad perniciem ejus excitavit.

CAP. XVII.

Quomodo præsul restitit malis consuetudinibus.

CUM enim rex et consiliarii sui Sanctum Thomam ad voluntatem suam, in detrimentum ecclesiæ, promissis et blanditiis inflectere conarentur *, ille omnino restitit : unde iram regis, et principum ejus, contra se rigore justitiæ provocavit. Cùmque, post innumeras vexationes et injurias, ad quendam locum episcopi et barones convenissent, exigebat rex instanter, ut consuetudines, quas reges Angliæ habere solebant in ecclesia, firmissimè tenerentur, hæ videlicet quæ sequuntur. Primò, quòd non appelletur ad sedem apostolicam super aliqua causa, nisi de licentia regis. Secundò, quòd non liceat archiepiscopo vel episcopo exire de regno, et venire ad vocationem Papæ, nisi de licentia regis. Tertiò, quòd non liceat episcopo excommunicare aliquem qui teneat de rege in capite, sine licentia regis ; vel terram ipsius aut ipsius officialium sub interdicto ponere. Quartò, quòd non liceat episcopo coercere aliquem de perjurio, vel fide læsa. Quintò, quòd clerici trahantur ad secularia judicia. Sextò, quòd rex seu seculares tractent causas de ecclesiis, vel decimis : et alia in hunc modum. Has corruptelas, cum aliis decem, rex tradidit in scriptis prælatis et baronibus ad se subscribendas † : quod Sanctus Thomas et episcopi attendentes, et videntes utrobique periculum quod urgebat, scilicet fidei salutisque discrimen, aut guerram contra ecclesiam intollerabilem, illud negotium, si possent, libentius distulissent. Sed, urgente necessitate, ex magnorum virorum deceptus consiliis beatus Thomas verbo tenus petitionem fieri consensit : et sic ipse et sui coepiscopi, quamvis cum dispendio causæ, mortis periculum evasere. Sed statim beatus Thomas in hac liberatione corporum, mortem metuens animarum, seipsum in pœnitentiam gravius cruciavit, et ab altaris officio se suspendit, donec confessus et pœnitens à Papa meruit relaxari. Sed nec sic regis ira quievit, immò minis et terroribus exigebat, ut consuetudines, quas contra ecclesiam et ecclesiasticam libertatem inducere nitebatur, archiepiscoporum et episcoporum literis firmarentur. Ac beatus Thomas intrepidè se opponens, omnem multis damnis et injuriis ac contumeliis urgeretur adversus episcopos, ne eum injustè condemnarent, aut vel sic regi blandirentur, assumpto in manibus scripto regis, petitionem pravarum consuetudinum continente, sic sibi subscripsit, dicens ; Auctorem hujus scripti, ipsumque scriptum, cum pravitatibus quæ in eo continentur, in irritum ducimus et cassamus : præsertim quòd non appelletur ad apostolicam sedem super aliqua causa, nisi de licentia regis. Et incontinenti tam verbo,

* Ita lib. Gupr. reliqui *curaret*, aut *curarent*.

† *Subscribendos*, lib. Perth.

quàm scriptis, sedem apostolicam appellavit. Sed cùm nec sic quiescerent proceres, vir sanctus crucem quam manu tenebat in altum erigens, à curia discessit; clamantibus impiis post eum, *Capite furem, suspendite proditorem*. Cùmque in hospitium sese recepisset, duo magni proceres et fideles nocte ad eum veniunt lacrimantes, et sub juramento attestantes, quòd mors ejus à multis proceribus conjurata esset. Ille igitur, magis timens ecclesiæ quàm sibi, nocte fugit, et diebus latens, noctibusque ambulans, die decimo septimo ad portum venit, et in parva navicula, duobus sacerdotibus secum comitantibus, in Flandriam transvectus est.

CAP. XVIII.

Quomodo exulabat, et quemadmodum, per scholarem allegantem versus Catonis, ad tollerantiam confortabatur.

INterim autem, dum fugæ consuleret Thomas, quodam summo mane, quando solus delitere proposuit ambulans, et tristis in corde suo conferens, statim quendam clericulum obvium sibi habuit. Quæsitus à Sancto, quòd tenderet? Cantuariam, ait scholaris, ad discendum. Auditum est, inquit, quòd ille nobilis archipræsul pauperes scholares libens sustentat; et ideo sub alis suæ piæ paternitatis spero me victitare; quia aliàs, reverà orphanus, non habeo sustentari. Cui affatim præsul; Cujus libri, fili, auditor es tu? et quæ est lectio tua? Catonem, inquit scholaris, audio, et hæc est mea lectio, videlicet;

Esto animo fortis cùm sis damnatus iniquè.

Quem Sanctus versiculum pro omine optimo, et tanquam ab ore Altissimi sibi cœlitus inspiratum, acceptavit oraculum; subjungensque clericulo, quòd quandocunque in proximo videret archipræsulem Thomam Cantuariæ, eum fidenter adiret, et ab eodem subsidium peteret sub ipso interfigno, videlicet, *Esto animo fortis, &c.* Et datis sibi pro tunc aliquibus numismatibus, alter ab altero ovanter recessit. Ibat igitur Thomas gaudens à conspectu consilii, laudans Deum quòd tam cœlicè in illo versiculo meruit consolari. Præmissus itaque scholaris toto tempore exilii episcopi diligentius studiis vacavit, et in suo ab exilio ad regnum primo reventu, à sancto archipræsule dignè beneficiari promeruit. A transmarinis itaque Thomas feliciter cùm venisset, cum suis binis sacerdotibus, Papam Alexandrum, tunc Senonis perendinantem, adiit, quem honorificè suscepit, et in Pontiniacensi monasterio, ut prædictum est, eum sedulè commendavit. Rex verò Angliæ episcopos et proceres mittens Romam ut legati venirent, qui negotium regis contra archiepiscopum definirent, repulsus est. Unde ipse iratus, jussit ecclesiam et omnia bona archiepiscopi, et suorum etiam, confiscari, et omnes omnino qui ad eum pertinebant exilio condemnari. Ille verò apud Pontiniacum manens, jejuniis et orationibus se affligens, jugiter orabat pro ecclesia, et pro rege, et pro Anglorum regno. Sed à rege per abbates Cisterciensis ordinis exire compulsus, ad regem Franciæ Ludovicum se contulit; qui eum reverenter suscipiens, donec pax fieret, ei benignè necessaria ministravit. Misertus utique desolationem Anglicanæ

C c c c c

ecclesiæ

ecclesiæ Senonensis archiepiscopus, Romam adiens impetravit, ut rex cum toto regno suo excommunicaretur, nisi pax Cantuariensi ecclesiæ redderetur. Pace igitur redditâ, septimo exilii sui anno, S. Thomas reversus, honorificè susceptus est. Cùm autem dominus Papa querelam Sancti Thomæ audisset contra quendam episcopum, et contra alios faventes regi, episcopos omnes suspendit. Unde rex vehementer iratus, Sanctum Thomam iterum damnis et injuriis adeo fatigavit, quòd, quasi proditorem, ecclesiæ suæ septa exire prohibuit.

CAP. XIX.

De martyrio Sancti Thomæ, et de discordia inter patrem et filium reges Angliæ.

TAndem cùm nec vi nec blanditiis flecteretur, quin semper jura ecclesiæ suæ tueretur *, ecce milites regis armati adveniunt, et, tricesimo die postquam in Angliam est reversus, in ipsa ecclesia Cantuariensi, non longè ab altari, funestis impetunt gladiis et martyrem efficiunt. Unde de eo scripsit quidam;

*Ecclesiæ gremio se collocat: impetit ipsum
Hostis; et hostili cadit ense. Fit hostia Christi.
Vincitur et vincit, dum virtus cadere nescit.*

Et cùm ex more ad sepeliendum pontificalibus vestiretur, invenerunt corpus ejus involutum cilicio, pediculis et vermibus referto, ipsaque femoralia usque ad poplices cilicina. Sed cùm in his non quiesceret furor impiorum, dicentium, corpus proditoris non debere inter sanctos pontifices sepeliri, sed projiciendum in paludem, vel in patibulo suspendendum; timentes viri sancti sævitiam malignorum, qui corpus rapere vel projicere veniebant, sepelierunt illud ante altare S. Johannis Baptistæ, in quodam sepulchro marmoreo, ubi miraculis creberrimè illustratur. Hujus sceleris nefandorum et principalium actorum nomina sunt hæc:

*Willelmus Bruto, necnon Morelius Hugo,
Richardus Tracy, Reginaldus filius Ursi,
Martyris in mortem Thomæ fuerant machinati.*

Hoc in anno, sciz. Domini MCLXXIII. facta est contentio, et fere inexorabile bellum, inter ventrem et viscera, inter patrem et prolem, inter Henricum seniore et Henricum filium ejus juniorem regem Angliæ; ita ut puer ipse, miles tamen jam tunc et rex, obortis quibusdam molestiis, et gravaminibus à patre illatis, clanculò noctu ad regem Francorum, patrem suum dictum in lege, se citissimè transtulit: et hoc ex consilio matris suæ, ut dicebant. Cogitabat enim pater, ut rumor vulgi erat, filium capere, et in custodiam firmam ponere. Secuti sunt eum, tam de Anglia quàm Normannia, viri potentes et nobiles, ad bella promptissimi; quorum fretus consilio et auxilio, execrabilis inter patrem et filium orta est dissensio. Nam cùm idem Henricus rex no-

* Tenentur, MS. Coll. Edinb.

vus regio diademate fuisset insignitus, ac pubes inolefceret, vellet cum sacramento et nomine rem sacramento et nominis obtinere, et patri non solum conregnare, sed et ipse solus, cum, ut ei à quibusdam dicebatur, de jure regnare deberet, quasi eo coronato regnum paternum exspirasset. In hoc pater non fuit bene recordatus consilii sapientis, dicentis; *Ne des honorem tuum alienis, et annos tuos crudeli: ne forte impleantur extranei viribus tuis, et gemas in novissimis.* His et nonnullis aliis de causis indignatus filius, contra patrem intumuit. Sed et concomitantibus eum duobus fratribus suis Galfrido et Richardo, clam, ut pramissimus, ad focerum suum regem Francorum patricidium * moliturus profugit, et ejus mox consilio malum patri, quasi alter Absalom, concipiens, regem Scotorum Willelmum, et Philippum comitem Flandrensem, necnon et multos potentes ac nobiles, tam de Anglia et Scotia, quam de partibus transmarinis, vanissimis pollicitationibus sollicitavit, quod à patre ad filium paulatim deficerent, et ad motus bellicos se modis omnibus praearent. Hujusmodi nempe guerrarum tumultu et turbine congrassantibus, non solum, ut fati sumus, cismarinae sed et transmarinae provinciae commotae in arma ruunt, et dextras ad dimicandum jungunt. Malè certè consultus fuit filius in patrem regem conspirare, quanquam et ipse rex ex patris permissione constitutus; quia, sicut scriptum est,

Non habet eventus sordida praeda bonos.

Exemplum perprius posuimus de aliis duobus Henricis patre et filio imperantibus: aliud quoque simile refert JUSTINUS, de abbreviatione Trogi Pompeii libro decimo, quod Artaxerxi regi Persarum, qui in Esther dicitur Assuerus, centum quinquaginta filii fuerunt ex pellicibus, et tres tantum de matrimonio, scilicet Darius, Arbaracus, et Ochus. Pater vivus fecit Dariū regem, contra morem Persarum, gloriam sibi reputans si vivus in filio insignia regalia conspexisset. Sed et hoc parum visum est Dario cum patre conregnare, volensque honores suos augere et solus regnare, consilium cepit patrem interficere, conjuratis ex aliis quinquaginta fratribus simul: sed et Darius, cum sociis comprehensis, patricidii damna luit, quia conjuges cum filiis pater interfecit. Pater igitur, ex dolore morbo contracto, decedit, rex quam pater felicior, id est felicior in quantum rex, quam in quantum pater. Hæc iste.

CAP. XX.

De eo qui duos episcopatus simul et semel regebat.

ANNO prænotato, Robertus præpositus de Area duos episcopatus regebat, Atrebatensem scilicet et Tornacensem. Is filius fuit cujusdam fabri rustici Carnotensis, qui, ut aiunt, familiari dæmone utebatur, qui eum ad duas curas incompatibiles promovebat, et per quem ad tantos honores devenerat. Hic, quarto anno suæ promotionis ad tantos honores, à ribaldis occiditur, sicut rarissimè recolo me legisse Christiano more mortuum † habentem plura pingua beneficia: nam,

* Patri tedium, edit. Hearn. cum plerisque MSS. † Defungi pro mortuum, MS. Cuper. ut

ut plerique tenent Sancti, mortale et damnable est, dummodo unum sit competens, beneficia plura simul retinere. Hoc sic ostendere nituntur, distinguendo principia operationum nostrarum, quæ sunt sciz. natura, gratia, et vitium. Cum igitur aliquis habet, vel vult habere plura talia beneficia, aut hujus operationis est natura principium, vel gratia vel vitium. Videtur quod non natura, quæ paucioribus contenta est. Unde SENECA: "Exiguum natura desiderat." Ad idem est AUGUSTINUS, qui dicit; "Humana natura modico contenta est; sed "voluntas et voluptas multa addiderunt." Confirmat istud idem apostolus, scribens ad Timotheum, "Quod habentes alimenta, et quibus "tegamur, his contentari debemus." Quod etiam gratia non videtur esse principium hujus operationis patet, quia paucioribus contenta est quam natura; cum ipsa sit illa aqua sitim terrenorum extinguens: de qua dicit Dominus; *Qui biberit ex aqua quam ego dabo, non sitiet in æternum.* Et sic relinquitur, quod principium ejus sit vitium: et sic quod non sit licitum unum hominem habere talia plura beneficia. Et hoc satis potest manifestari, si considerentur causæ propter quas aliqui credunt hoc sibi posse licere. Alii enim credunt hoc sibi licitum esse, quod beneficia bene expendunt; alii, quia nobiles sunt; alii, quia vicarium ponunt; alii, quia administratione temporalium utiles sibi videntur, vel propter sapientiam mundi, vel propter potentiam. Contra primos dicimus; quod non sufficit medico bene expendere ea quæ sibi dantur ab infirmo, et nullam curam habere de infirmitate ejus: sic dico habenti ecclesiastica beneficia, Non sufficit ea bene expendere, nisi faciat officia quibus annexa sunt. Contra secundos dicimus; quod eadem ratione laicus, sive mulier, posset habere decem beneficia in quibus ponerent et vicarios. Præterea ridiculum est matrimonium contrahere spe ponendi vicarium; et qui hoc facit videtur incidere in illam maledictionem DEUTERON. viz. "Uxorem accipiet, et alius dormiet cum "ea." Contra illos qui credunt se posse simul habere plura beneficia, quia nobiles, sapientes et potentes sunt: de talibus ironice loquitur BERNARDUS, dicens; Quod optimi dispensatores rerum sunt, qui de maximis minimam, et de minimis maximam curam gerunt. Non enim licet in curia secularis principis cuicunque habenti nisi unum equum, quærere avenas ad opus duorum. Quæ causa est ergo, ut in curia Dei, id est ecclesia, in qua tot sunt qui de avena ecclesiæ non possunt habere ad necessitatem, licitum sit quærere plures præbendas sibi soli? Quomodo dubium est inter literatos, quod certum est inter armigeros? Et dato, quod licitum esset aliquem habere plura talia beneficia, non tamen expedit. Unde PAULUS; "Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt." Licebat apostolo sumptus sumere à subditis, sed non expediebat; quia pseudoprædicatores haberent inde occasionem quærendi et lucrandi. Sic licet esset licitum alicui viro discreto et honesto habere talia plura beneficia; tamen, quia amatores temporalium acciperent inde exemplum cupiditatis et avaritiæ, non expedit. Sicut manducare idololatricum in se licitum est homini discreto, qui non comedit istud cum veneratione idoli; tamen coram infirmis et simplicibus peccatum est comedere idololatricum; illi credentes istud comedi cum veneratione idoli, scandalizantur inde. Unde BERNARDUS:

"Spiritualis

“ Spiritualis homo, qui omnia dijudicat, ut ipse à nemine judicetur,
 “ omne opus suum trifariâ consideratione præveniet : primò quidem,
 “ an liceat ; deinde, an deceat ; postremò, an expediat.”

CAP. XXI.

De eodem.

Licitum dicitur aliquid in respectu ad Dei prohibitionem, decens dicitur in respectu ad personæ conditionem ; expediens verò in respectu ad offensionem proximi. Considerare ergo debet sapiens, an illud quod facturus est sit licitum, id est à Deo non prohibitum ; deinde an deceat personam ejus ; aliquid enim decens esset in aliqua persona, quod tamen indecens est in alia persona : præcipuè verò in literatis, qui debent spiritualiter esse oculus ecclesiæ, indecens est terrenitas et macula cupiditatis et avaritiæ. Talibus est exemplum apostoli, dicentis ; “ Ab omni specie mali abstinete vos :” et illud ; “ Providentes bona non tantum coram Deo, sed coram omnibus hominibus.”

Quamvis igitur in casibus, ut ex causa, unum in titulum et aliud in commendam, ut in privilegiatis ex necessitate, vel propter multitudinem beneficiorum et raritatem presbyterorum, vel paupertatem unius dispensatur secum cum alio, vel paucitatem parochianorum, ut infra numerum decem personarum ; quia sic est sacerdoti habere plura beneficia licitum, sicut unicæ uxori habere plures maritos. Et, ut jura volunt, beneficiatus in uno tenetur in eo ministrare : tunc consequens * est quod non potest ministrare simul in utroque. Et ideo incongruum est, quòd cum officium unum pro sui magnitudine diligenter quis explere vix † potest, ad duo idoneus videatur, ut vi. q. 1. *Presbyteros*. Nam monstruositas provenit ex hoc, quòd diversæ ecclesiæ habeant eundem oculum. Inauditum namque est diversa corpora idem membrum habere ; quia ex hoc sequeretur, quòd eadem persona simul et semel repleat diversa loca, quod contra naturam esse videtur. Accidit inde, ut oculus unius ecclesiæ est os in altera ecclesia ; quia archidiaconus unius ecclesiæ est cantor alterius. Accidit etiam, quòd oculus unius ecclesiæ est oculus alterius ; quia scio homuncium quendam ‡ esse archidiaconum in alterutra diocesi. Et si archidiaconus sit oculus episcopi, alter episcoporum est monoculus sive lancoculus, vel Polyphemus † ; et alter cæcus : si quis cæcus reputatur, et si oculos suos habeat in bursa sua ; nunquid talis ecclesia cæca reputatur, à qua oculi sui tantum distant ? “ Oculi, inquit SALOMON, sapientis in capite ejus ; stultus “ autem in tenebris ambulat.” Hæc de ista materia sufficiat pro præfenti : intentum prosequamur.

Anno Dom. MCLXXIII. acies igneæ apparuerunt in cœlo de nocte, tertio Idus Februarii. Henricus regis Angliæ filius contra patrem vastat Normanniam, qui Francorum regis auxilio fretus, Philippo comite Flandrensi sibi fœderato et associato, in Normanniam contra patrem exercitum duxit, et castrum quod Albemare dicitur, ac ipsum comitem

* *Conveniens*, MS. Coll. Edinb. † *Non pro vix*, ibid. ‡ *Deest quendam*, ibid.
 † Desunt verba, *vel Polyphemus*, in eod.

Albemarensem, comitemque Simonem, quem in auxilium sibi rex senior Henricus miserat, cepit et incarceravit, ac oppida alia quamplurima expugnavit. In quo exercitu Matthæus comes Bononiæ, accepto lethali vulnere, et quamplures hinc inde interierunt. Rex etiam Scotorum Willelmus, illius novi regis promissis, Northumbriam sibi cum Cumbria pollicentis, fidem adhibens, vetera damna novo conflictu refarcire sperans, bella immania contra seniore regem instaurat, et cum ingenti exercitu castrametatus est ante castrum quod vocatur Werk*. Et moram aliquantulum ibi faciens, profectus est inde Northumbriam, per montanos Scotos qui Catervani seu Caterarii vocantur, quos etiam quidam Brutos vocant, vel Galwalenses, qui nec locis, sexui, personis vel ætati parcere nōrunt, sed ferali modo saviendo devastans: terrā cis Humbriæ flumen crudeliter depopulatā, quā maximam partem Northumbriæ Scoti hostiliter igne combusserunt, et vilem plebeculam ejus ferocius gladio transferberaverunt. Deinde ad Carlegium, five Carleolum, iter recurvant, et civitatem totis viribus oppugnant. Contigit autem, ut eo tempore Robertus comes Leicestriæ, cum sua conjuge etiam loricate, adhibitis sibi quamplurimis à rege Henrico juniore militibus, et non minimā multitudine peditum Flandrensium, ad succursum regis Willelmi et partis sibi faventium in Angliam mitteretur. Qui comes cum suis antequam, ut conductum fuerat, ad regem Willelmum pervenire poterat, cum insperato exercitu Anglorum, partem senioris Henrici sustinentium, in occursum ejus properante, congressum faciens, quamplurimis ejus peditum occisis, ceterisque fugatis, xvij. Kal. Novembris, in finibus Sancti Eadmundi capitur, et apud Porcestriam vinculis mancipatur. Quod cum rex Scotiæ ad Carleoli obsidionem fixus audiret, et non modicum exercitui suo terrorem incuteret, obsidione solutā, regnum pro tunc ad proprium reduxit suas turmas. Parum ante hoc permaximi ruboris signum visum est in cælo, mirabili fulgore coruscans in firmamento purissimo, ab omni nubium obumbratione vacante†; ita ut videntes obstupescerent, effusionem sanguinis præfigurare dicentes. Hoc in anno, miracula magna quā plurima, et similibus quasi inaudita, per beatum Thomam facta sunt in Anglia. Tonitruum horribile mugit, tussis asthmatica omnes fere longē latēque occupavit; ex qua peste innumerabiles moriuntur: contra quam quidam hujusmodi prece et carminis latione, à nece, ut ferunt, liberantur:

*Christe, tuum plasma; me torquet tussis et asthma.
Asthmatis et tussis, Christe, medicus mihi tu sis.
Vulnera quinque Dei sint medicina mei.*

CAP. XXII.

Rex Willelmus ab Anglis capitur, et in Normanniam transponitur.

ANNO Domini MCLXXIV. rex Willelmus exercitum in Angliam duxit, et Appilbiam obsidens cepit, et Waimerlandiam sibi subjecit. Northumbri quoque usque ad octavas Pentecostes pacem num-

* Brevius editio Hearnii: "Exercitu pugnandi collecto, castrum Werk aliquamdiu obsidens, nihil profecit." † Depuratum, MSS. Cupr. et Coll. Edinb.

mis impetrant. Et sic, expeditione prosperè factâ, sine damno rediit ad propria. Ubi paululum moratus, rursus exercitu collecto, et in Angliam reducto, cepit Burgum sub Mora. Sicque vastatâ Cumbriâ, cum per Northumbriam, eam depopulando et depradando, rediens, coram Alnewick veniret, et ibidem, paucis militibus secum retentis, excubaret, omni exercitu suo in depradationem patriæ hinc inde disperso, ecce ab hostibus, Scotos se fore simulantibus, vexillis oppansis Scotorum armis, subito et inopinatè supervenientibus, tertio Idus Julii, decimo regni sui anno, captus est, et, fere omnibus suis ignorantibus, abductus.

Inter hæc tonitrua rex Angliæ senior Henricus Angliam venit, corde compunctus et animo contritus, laneis indutus et nudipès incedens, ejulans et lacrimans, cum numerosa præsulum et procerum multitudine. Sepulchrum Sancti Thomæ Cantuariæ in ipso regni ingressu, quanto citius potuit, invisit, peccatorum suorum pœnitens, et pacem deposcens. Mane enim facto, Willelmus rex Scotorum apud Alnewick, ut præmittitur, captus, immò, Divinâ disponente clementiâ, ab effusione Christiani sanguinis raptus. Nec fit certè, ut creditur, absque Divini nutu secreti consilii, suæ feritati clementer consulente, et providè dispensante, et ut ipse à tantorum eriperetur perpetratioe malorum; et dato, secundum quod præcinebat Merlinus vates, maxillis ejus freno, paci regna restituerentur Britannica: et non ut tantum illius sedaretur inquietudo, sed et Galliarum omniumque transmarinarum partium pax reformaretur. Statimque post captionem ad Richmond cum mœnore ducitur: auxilium S. Thomæ sæpius ab eo imploratur, et in custodia ad tempus ibidem reverenter reservatur. Postquam autem regi seniori Angliæ res innôuit, ipsius imperio ad eum ducitur, et statim in Normanniam transponitur. David comes frater ejus junior, [* quamvis suprâ libro v. cap. xliij. dixerim eum seniore Willelmo rege, scitote quòd ego non vario, sed sicut varianter reperio sic scribo] cum hoc cognovisset, Leicestriam, quam oppugnabat, velociter reliquit, et sese cum suis, ut potuit, in Scotiam transtulit. Sed et eo tempore, Scoti cum Galwalensibus, rege suo capto, Francos affines et Anglos impiè et immisericorditer mutuâ cæde factâ, crebris invasionibus occiderunt. Persecutio quoque tunc Anglorum miserrima maximaque, tam in Scotia quàm Galwallia facta est, ita ut nullius generis parceretur sexui, quin ubicunque apprehendi poterant, omni spretâ redemptione, crudeliter interirent.

CAP. XXIII.

De concordia inter Henricum et Henricum reges Angliæ, patrem et filium.

ROthomagus interea à rege juniore Henrico Henrici filio, et rege Galliarum Ludovico, comiteque Flandriæ Philippo, obsidetur. Quod cum comperisset rex Henricus senior, jam universo regno Anglorum ad votum pacato, atque sub ejus ditione denuò firmissimæ pacis fœdere roborato, ad mare properat; et manu forti suis subventurus non distu-

* Hanc apologiam, utpote quam res ipsa tantopere poscit, haud prætermittere visum est, licet è MSS. nostris solus Cuprensis eandem exhibeat. Vide Chron. Mailros. ad an. 1174.

lit transfretare. Et quò suorum tutiori * fulciretur obsequio, inimicisque suis formidinis major incuteretur confusio, regem Scotiæ de turri de Falesio extrahens secum duxit, Cadamoque † custodiæ deputatum inclusit.

Rege verò Scotorum, ut dictum est, in manus hostium tradito, senioris regis omnes hostes, hi etiam qui fuerant incentores præcipui discordiæ, territi et humiliati, de pace tractare cœperunt; atque, bonorum virorum instantiâ, pater cum filio concordatus est, tam in transmarinis quàm cismarinis partibus pace redintegratâ et integraliter reformatâ, omnesque captivos præter regem Scotorum, interventu regis Franciæ, idem rex Henricus pater absolutè relaxavit, et relaxatis honores et bona restituit. Ecce quomodo amabant eum! Nunquid cum propheta canere posset, *Omnes amici mei dereliquerunt me*: amicitiam utique veram sui simulantes confœderati, futurorum participes eventuum, bellorum videlicet indissolubiles et pacis se fieri consortes? ita quòd bellum unius et pax alterius consisteret, et omnium, incongrua quamvis intentione promiserant. Et licet firmissimo astricti fuerant fœdere, consonus tamen suæ rumor captivitatis, illorum corda dejecit omnium amicorum. Omnes quoque ‡ Philistæi, occiso Goliâ, aufugerunt. Sed et hæc meritò passus est rex Willelmus, impio et inhumano filio, contra patrem bellum injustum, colore non zelo justitiæ prosequenti, subsidium præbens. Justissimam belli dereliquit causam, cùm sibi Willelmo regi de jure notorio totius Angliæ principatus cum corona debebatur. Equidem si causâ propriâ, suos cautè debilitans hostes, id egerat, adnexum callidè suum illufit consortem, injustè justum gerendo bellum: quia non solum factò, vel causâ, sed ex intentione sæpius injusta, belliger injustè justum prosequendo bellum, vinci contigit vel occidi. Secretâ etiam fortè Dei dispensatione actum est, ut filius carnalis insurgeret in patrem naturalem, cùm etiam priùs Henricus senior insurrexit in S. Thomam suum patrem spirituale. Nam verissima est illa sententia Dominica, quæ dicit; *Eadem mensurâ, quâ mensi fueritis, remetietur vobis*. Sed unde provenit hæc ingratitude notula in Henricum juniorem, propter quem tanta passus est rex Willelmus ut captivus teneatur, cùm æquè bene sibi forte potuit, socero suo rege Francorum interveniente, subvenisse, sicut aliis libertati donatis? Facilis est responso, dicente Cassiodoro, Qui fallere audebit parentes, qualis erit in ceteros?

C A P. XXIV.

De liberatione regis Willelmi de captivitate, et bonis exemplis ad propositum facientibus.

QUAM dissimilis fuit hic Henricus filius Henrici regis Decio filio Decii Cæsaris! qui, ut scribit VALERIUS de memorabilibus dictis Romanorum, libro quarto, "Decius imperator, cùm Decium filium suum imperiali dignitate proponeret insignire, renuit filius, "dicens; Vereor ne si fiam imperator dediscam esse filius. Malo non

* Fortiori, edit. Hearnii.

† Cadoniæque et Cadaniæque, ibid.

‡ Enim, MS. Coll. Ed.

" esse

“ esse imperator, sed humilis filius, quàm imperator et filius indevotus.
 “ Imperet pater meus, meum imperium est parere humiliter impe-
 “ ranti. Nam parentis affectum exuit qui mole superpositâ filium
 “ extinguit. Prius enim alendi et nutriendi sunt pueri, et cùm præ-
 “ cesserint quos præcedere debent, invitè ascendant.” Hæc ille.
 Augusto etiam Cæsari Octaviano dissimiles sunt principes qui faciliter
 excitantur ad prælia. De quo felici belligero refert EUTROPIUS,
 quòd adeo discordias, bella, et simultates execratus est, ut, nisi iustis
 de causis, nunquam genti bellum indixerit; jactantisque esse ingenii et
 levissimi dicebat, ardore triumphandi, et ob lauream coronam, id est
 folia infructuosa, in discrimen per incertos eventus certaminum, secu-
 ritatem civium præcipitare: neque principi bono quicquam minùs,
 quàm temeritatem, congruere. Satis celeriter fieri quicquid commodè
 generetur; armaque, nisi majoris emolumenti spe, nequaquam esse
 movenda. Recompensio tenui, jacturâ gravi, potita victoria similis fit
 hamo aureo piscantibus; cujus abrupti amissique detrimentum, nullo
 capturæ lucro pensari potest. Ut ad propositum revertamur:

Relaxatis, ut præmisimus, ceteris magnatibus, Richardus S. Andreae,
 et Richardus Dunkeldensis episcopi, plerique prælatorum, comitum et
 baronum regni Scotiæ, ad regem Henricum in Normannia, pro sui regis
 deliberatione, mare transierunt: qui circa purificationem beatæ Virginis
 post suam captionem liberatus, et ad propria redire permissus, regni
 sui restauratur regimini, traditis sciz. castellis suis Roxburgo, Berwico
 et Castro Puellarum; custodibus sub ditione regis Anglorum eis de-
 putatis; et datis ipsi Willelmo regi Scotorum Anglis obsidibus de pace
 conservanda, et pacis conventionem inter eos editâ inconcussè duraturâ.
 Deinde xvij. Kal. Septembris omnes episcopi et prælati Scotiæ ad edi-
 ctum domini sui regis apud Eboracum convenientes, sub obligatione
 sacramenti, fideique sponcione, Henrico regi Angliæ astricti sunt. Cui
 et omnes ejusdem regni comites et barones, rege domino suo, prout
 tunc oportuit, jubente, hominii jure subduntur, et fidelitatis tenore
 obligantur. In diversis autem chronicis reperi, quòd rex Willelmus
 pro sua liberatione, loco obsidum, tradidit regi Angliæ quatuor præci-
 pua regni sui castra, Roxburgh videlicet, Berwick, Castrum Puellarum,
 et Striveling. Unde magister Baldredus Bisset in suo processu, sive re-
 sponcione ad figmenta regis Angliæ, dicit sic: Datis pro securitate regi
 Angliæ fortioribus regni Scotiæ quatuor castris, et ad ista castra, interim
 donec rex Scotiæ liberaretur, non invadenda vel capienda, juramentum
 regi Angliæ* præstiterunt. Rex Willelmus cum suis de custodia rediit
 ad propria anno Domini MCLXXV. Anno præcedenti obiit recolendæ
 memoriæ Ingelramus episcopus Glasguensis, in die purificationis nostræ
 Dominiæ, Kalendis Martii. Eodem anno obiit Anselmus primus abbas
 de Kynlofs in Moravia; cui successit Nerijs monachus de Melros.
 Eodem anno obiit Osbertus primus abbas de Jedwod; cui successit
 Richardus ejusdem domûs cellerarius. Eodem anno Jocelinus, abbas
 de Melros quartus, ad episcopatum Glasguensem assumptus est. Eodem
 etiam anno beatissimus pater Bernardus, primus abbas Clarævallis, à

*Velut præmittitur, et non alias, addit MS. Cupr.

domino Papa Alexandro tertio in urbe Roma solenniter autorizatur, et in catalogo Sanctorum memoriam ejus scribi autoritate apostolica constituitur. Isto anno ponit Vincentius S. Thomam passum; sed tam plures alios reperio eum anno MCLXXII. occubuisse, horum sententiæ assentio. Anno Domini MCLXXV. Jocelinus electus Glasguensis, de mandato domini Papæ Alexandri, in episcopum consecratus est à domino Eskilo Lundenfi archiepiscopo sedis apostolicæ legato, et totius Daciæ primate in Claravalle. Et Laurentius quondam abbas in Orca-dia, monachus Melrosensis, secundo Idus Maii electus est in abbatem Melrosensem: et in crastina die ascensionis à Jocelino episcopo Glasguensi in ecclesia de Melros munus benedictionis accepit. Hoc anno ecclesia Clarævallis dedicatur, et reliquiæ Sancti Bernardi honorificè translatae et in ecclesia locatae sunt. Hoc anno etiam Dervorgilla, filia Alani de Galwidia, fundavit monasterium de Dulcicorde, id est *New-Abbey*, ordinis Cistercii: quæ etiam fundavit Fratres minores de Dundé.

CAP. XXV.

De instabilitate Galwidiensium, et quòd Anglici nitebantur subicere sibi ecclesiam Scoticanam.

ANNO quo liberatus est rex Willelmus de custodia, five tempore quo detinebatur, proditoriè, duce Gilberto filio Fergusii, conjuratione factâ; Galwidienses se à regno Scotiæ dividentes, contiguas sibi terras inquietaverunt. Ochtredus itaque, filius Fergusii, quia verus exstiterat Scotus, nec flecti potuit, decimo Kal. Octobris à fratre suo Gilberto captus est, et vinculis traditus, et tandem linguâ præcisâ, oculisque evulsis, crudeliter interemptus est. Quo rex solutus comperto, adversus eos exercitum duxit in Galwalliam, cui occurrentes Gilbertus cum suis, et humiliter emendam offerentes, mediantibus episcopis et comitibus Scotiæ, pro resartione damnorum pactâ pecuniâ, et datis obfidibus, reconciliati sunt. Exhinc post hiemem rex Angliæ generale tenuit concilium apud Northamptoniam, iv. Kal. Februarii, cui interfuit rex Scotiæ, et omnes episcopi et prælati regni Scotorum, ad utriusque regis edictum, ibi convenerant; quibus hinc, sub interminatione exilii, præcipitur; illinc, suasionem perversâ, sub prætextu consilii, innuitur metropolitano subijci Eboracensi archiepiscopo. Quod verò imminens periculum totis conatibus Scoti declinantes, ab eis unanimiter, sub tamen induciarum remedio, præstantiori consilio refutatum est: quorum subinde industriâ, ecclesiæ Scoticanæ dignitas pristina auctoritate apostolicâ confirmatur, et libertas ab Alexandro Papa eminentiori privilegio roboratur. Anno Domini MCLXXVI. Vivianus, titulo Sancti Stephani, in Cælio monte presbyter cardinalis, apostolicæ sedis legatus, magnæ auctoritatis munimine fultus, ante prædictum concilium venit in Scotiam, conculcans et comminuens obvia quæque, expeditus capere, nec impeditus rapere; et inde in Hiberniam legatione functurus transmeavit. Hoc etiam anno Hugo cardinalis et legatus, ad *Lætare Jerusalem*, concilium Londoniis celebrare disposuit. Cum autem, præsentem rege, fuissent ibidem plures episcopi congregati, facta est seditio inter archiepiscopos

episcopos Eboracensem et Cantuariensem, de sessu ad dextram cardinalis: ubi Galfridus Ridellis episcopus Eliensis in archiepiscopum Eboracensem manus immisit violentas, et capam ejus scidit. Unde turbatum est concilium; et, factâ ab utrinque appellatione in concilio, discessum est. Quo anno facta est contentio inter Walterum abbatem Tironensem et Johannem Kalcoensem de subjectione, quis eorum videretur major; et adhuc sub iudice lis est. Anno sequenti Fredericus Romanorum imperator, ad Christianam devotionem et sanctæ matris ecclesiæ unitatem rediit; et Venetiis domino Papæ Alexandro III. in ecclesia Sancti Marci reverentiam, quam debuit et spondit, impendit; et in signum fidei et fœderis firmi susceperunt se invicem in osculo pacis. Præmissus Vivianus legatus de Scotia in Hiberniam legatione functurus transievit, atque ibidem, celebrato concilio, Scotiam revisit, et apud Castrum Puellarum prælatos regni Scotiæ convocavit; et plurima renovans* antiquorum decreta, et nova insuper statuens, concilium Kal: Augusti solenne celebravit. Anno sequenti, ut ponit VINCENTIUS, Thomas Cantuariæ canonizatus est à Papa Alexandro. Et A. D. MCLXXVIII. dicit idem Vincentius, Fredericum imperatorem schisma abjurâsse, quod per sedecim annos duraverat, et publicè satisfacit, et cum Alexandro Papa, ut præmissimus, pacem componit: sicque, dispulso schismate, unitas reformatur ecclesiæ. Cum autem legatur ecclesiâ Romanam multis schismatibus fuisse discissam, isto tamen nullum aut vehementius incanduit, aut diutius perseveravit. Anno præcedente Rogerus primus abbas de Driburgh curæ renunciavit, et Girardus † Prior ei ad ministerium successit. Walterus filius Alani dapifer regis, qui Pasletum fundavit, obiit. Et anno sequenti, id est MCLXXVIII. Richardus Dunkeldensis, et Richardus Sancti Andreae episcopi, et Ada comitissa, mater regis Willelmi, quæ fundavit monasterium monialium de Haddinton, obierunt. Similiter et Gaufridus abbas de Dumfermelyn obiit. Walterus de Bidon, cancellarius regis, electus est ad episcopatum Dunkeldensem. Eodem anno Willelmus rex Scotiæ fundavit monasterium de Abirbroth; et eodem anno David comes de Huntindon, frater ejus, fundavit monasterium de Londoris. Quo anno magister Johannes cognomine Scotus, natione tamen Anglicus, ad episcopatum Sancti Andreae electus est; sed rege Willelmo ejus electioni renitente, Hugonem capellanum suum episcopum consecrari fecit. Hinc inde gravis contentio et periculosa divisio emerfit: de quo vide suprâ, libro VI. ubi agitur de episcopis S. Andreae. Hoc anno Idus Septembris, sol in meridie pallore indutus, et penè totus obscuratus est. Hoc anno Sancta Hildegardis de tempore muliebri prophetavit in hunc modum: "Anno, inquit, post incarnationem Domini millesimo centesimo, apostolorum doctrina, et ardens
" justitia, quam in Christianis et spiritualibus constituerat Deus, tardare
" et in hæsitationem verti cœpit; sed hoc muliebri tempus non tam
" diu durabit, quamdiu huc usque præstet." Et innumerabiles Pagani Hierosolymis vincuntur à paucis Christianis.

* *Revocans*, MSS. Cupr. et Coll. Edinb.† *Sirardus*, *ibid.*

CAP. XXVI.

*De nobili clerico Gilberto Scoto respondente exprobrantibus sibi Anglis
verbum.*

APUD præmissum concilium Northamptoniæ tentum, præsentibus Richardo Cantuariensi et Rogero Eboracensi archiepiscopis, cum utriusque regni clero, quidam clericus Scotus, Gilbertus nomine; cum illorum Scoticanæ subiectionis ecclesiæ conatum perceperat, et eorum verba probrosa, quæ in Scotos retorserant, audierat, furiam pene prolapsus, ignitum velut ferrum excandens, suis invitis omnibus prælatis et clericis; sed ab archiepiscopis, eum stultum ab initio putantibus, quicquid proferre voluerat monitus, qui intra se dicebant; "In naribus
" Scoti piper; plenus est enim sermonibus, et coarctat eum spiritus
" uteri sui: en venter ejus, quasi mustum absque spiraculo, lagun-
" culas novas dirumpit:" Hujusmodi verba cum impetu exhalavit*:
" Verum, inquit, O gens Anglica, nobilis fuisses, immò cetera-
" rum ferme regionum nobilior gentibus; sed nec tuæ nobilitatis
" potentiam, tuumque fortitudinis metuendæ robur, tyrannidis in au-
" daciam, nec tuam liberalis scientiæ prudentiam versutas sophistica-
" tam in glossulas callidè transmutares. Non enim justè, veluti ratione
" ducta, tuos præsumis actus disponere, sed et multitudinis tuæ mili-
" tum elata copiis, et divitiarum rerumque omnium confisa deliciis,
" adjacentes quasque provincias et gentes, non multitudine, dico, seu
" potentiâ, sed et genere te nobiliores, et temporis antiquitate dignio-
" res, perversâ quâdam libidine, aviditate dominandi, tuæ contendis †
" ditioni subdere; quibus potius, pristina si scripta consideres, humiliter
" obedire debueras, seu, totius saltem rancoris extincto fomite, fraternâ
" de cetero charitate servatâ, perenniter conregnare. Et nunc quoque,
" super omnem quam exercueras superbiendo nequitiam, nullius juris
" ratione, sed potentiæ præambulâ vi, matrem tuam, ecclesiam videlicet
" Scoticanam, ab initio catholicam et liberam, opprimere niteris, quæ
" te, deserta Gentilitatis errantem per invia, jumento ‡ fidei imponens,
" veritatis et vitæ ad viam Christum, æternæ quietis hospitem, redu-
" xit †; reges tuos, et principes cum populis, sacri baptismatis undâ
" lavit; Dei præcepta te docuit, et moralibus te instruxit; multos
" etiam nobilium tuorum et mediocrium, operam lectioni dare gau-
" dentes, libentissimè suscipiens, victum eis quotidianum sine pretio,
" librosque ad legendum, et magisterium gratuitum præbere curabat.
" Antistites tuos similiter, et sacerdotes sacrauit, constituit et ordina-
" vit. Per spatium insuper annorum triginta vel amplius, ex boreali
" parte Themensis fluvii primatum tenuit, et pontificalis apicem digni-
" tatis, teste Beda. Qualem obsecro retributionem tanta tibi beneficia
" largienti retribuis? Servitutem nunquid, seu tale, veluti Judæa
" Christo, pro bono malum? Equidem non aliud spero. Quomodo
" versa est in amaritudinem vitis aliena! Expectavimus ut faceres
" uvas, et labruscas produxisti! Expectavimus ut faceres judicium, et

* *Exaltavit*, ed. H. † Ita ibid. at MSS. nostri attendis. ‡ *Munimento*, ed. H. † *Adduxit*, ib.

" ecce

“ ecce iniquitas! et justitiam, et ecce clamor! Quin, tuum velle si
 “ facta sequantur, quam omni venerationis cultu tractare te decet, in
 “ ultimam reduceres et miseram servitutem. Vah, proh nefas! Quid
 “ autem miserius est? cui beneficia excidunt, hærent injuriæ. Venenum
 “ quoque serpentes in alienam perniciem proferunt, sine * sua conti-
 “ nent. Non ita vitium ingratitude continetur. Torquet ingratus
 “ se et macerat, oditque accepta quæ redditurus est et extenuat, inju-
 “ rias verò auget et dilatat. Veram sentio sententiam esse SENECAE
 “ proclamantis, quòd quidam, quo plus debent magis oderunt, leve
 “ et debitum alienum debitorem facit gravem inimicum. Quid dicis
 “ tu DAVID? Fateor, retribuebant mihi malum pro bonis, et odium
 “ pro dilectione mea. Injustum est, ait GREGORIUS, servire tali do-
 “ mino, qui nullo placatur obsequio. GILBERTUS. Et tu, ecclesia
 “ Anglicana,

“ *Niteris in vetitum putans sic ferre petitem,*

“ Immo inconcessum auferre.

“ *Quod justum est petito, si vis gaudere petito.*

“ Et, ut ulterius verbis audientes non afficiam, quamquam non one-
 “ ratur, pro libertate tamen ecclesiæ meæ Scoticanæ, etsi totus clerus
 “ Scotiæ aliter senserint, subjectioni eorum† dissentio, et hic dompnum
 “ apostolicum, cui immediatè subjecta est, provoco, et si opportuerit
 “ me pro eadem mori, hic caput ensi submitto. Nec ulterius avisan-
 “ dum dominis meis hîc prælatis censeo, nec etiam conséntio; quia
 “ honestius est ineptè petitem negare, quàm longos terminos dare;
 “ quia minùs decipitur, cui celeriter negatur.” Et his dictis, Anglorum
 quidam, tam prælatorum quàm magnatum, clericum, ex eo quòd in-
 trepidè pro sua patria, nulli blandiens, animi motum eructârat, quem
 etiam audientium non terruit austeritas, multum collaudabant: quin
 etiam apostolicum, ob censuram rigidam quam paulo ante exercuerat
 in malignantes ecclesiasticam libertatem, et in Sanctum Thomam Can-
 tuariensem, nimium formidabant. Alii quidam, quia suæ voluntatis
 contrarium protulit, fumosum Scotum et impetuosum naturaliter, con-
 clamabant.

C A P. XXVII.

De incidentibus.

Rogerus autem Eboracensis archiepiscopus, qui principalis incentor
 fuit ecclesiam Scoticanam suo metropolio subjicere, ex imo cordis
 suspirium traxit, et finem concilio posuit, hilari prætenso vultu assur-
 gens, et manu dextrâ caput Gilberti contrectans, voce risibili astantibus
 dixit,

Ex propria pharetra non exiit ista sagitta.

Tanquam diceret; *Cum pro justitia tuenda steteritis ante reges et præ-
 fides, nolite præcogitare quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora*

* Sinu suo, MS. Coll. Ed.

† Anglorum, MSS. Cupr. et Perth.

quid loquamini. Abhinc et in antea rex Willelmus in tantum clericum dilexit, ut eum secretioribus suis agendis familiarissimum acceptaret. Fertur hunc esse Gilbertum quem postea rex camerarium regni fecit; dehinc ad episcopatum Cathenensem provexit, et modò Sanctus miraculis claret. Hoc etiam anno erupit mare Hollandiam, et insignes ecclesias, villas et gentes exterminavit; et fratres de Cartusa primò in Angliam ingressi sunt ad * inhabitandum. Hoc etiam anno fundata est ecclesia de Abirbroth, et monachis de Kalco commendata. Tweda fluvius pontes et molendina glaciebus elidens in mare transportavit.

Anno Dom. MCLXXIX. Philippus, Ludovici Francorum regis filius, die omnium Sanctorum Rhemis consecratur in regem, à Willelmo avunculo suo Rhemenfi archiepiscopo, astante rege Angliæ Henrico, et ex una parte coronam super caput regis Franciæ, ex debita subjectione humiliter portante, cùm ipse Philippus esset annorum quatuordècim, adhuc vivente patre jam circiter septuagenario, qui regnaverat annis plusquam quadraginta, sed ægritudine paralyfis, quæ gressum ei prorsus negaverat, prægravato. Hic Philippus optima ingenia habuit, et sicut Deum timebat et reverebatur, idem etiam ab omnibus in curia sua manentibus observari firmiter præcepit: quodque mirabilius est, juramenta quæ ab aleatoribus frequenter in curiis, vel in tabernis enormia fieri solent, in tantum abhorruit, ut, quando fortuitò miles vel alius quilibet ludens, eo præsentem, jurabat † præter necessitatem, statim illum in flumine vel in lacu aliquo projici faciebat; et tale edictum firmissimè servari jussit in posterum. Cùmque de nimia crudelitate argueretur super hoc, à quodam suo familiari, ait; Parcat mihi Deus, quia injuriam sui per hujusmodi execrabilia juramenta aures meæ sustinere non valent ad auditum, quin blasphemæ ad terrorem aliorum puniantur. Pro ista materia vide bene infra libro x. cap. xxvij. Utinam principes nostri et prælati ad honorem Dei talem haberent zelum, ut juramenta illicita ‡ è regno tollerentur. Jam certè non devenies ad aliquem vicum, ubi ad condylas vel cutas luserint varletæ vel ribaldi, qui pro amissione quadrantis non pejerabunt: immò per vulnera Christi, cor, oculos, vel ipsius sanguinem pretiosum jurabunt vigesies infra horam. Si certè sic statueretur, et pœna † exinde levaretur, quòd quilibet honestus sic inventus jurare solveret toties denarium, et petulantes pueri vel ribaldi sex ictus super nates virgâ acciperent, et pœna peccati hujus populo insinueretur, citissimè talis abusus exiliaretur. Cùm quidam, Uparius nomine, presbyter audivit quendam malignum nimium convitiantem Sanctum Hieronymum, patienter eum sustinuit Hieronymus; sed statim ad quoddam execrabile ejus juramentum Hieronymus satis commotus, in quantum potuit, à talibus jurantem compescuit. Requisitus postmodum à presbytero Hieronymus, cur post longam patientiam proruperat in proterviam, respondit sibi, dicens; Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique; nam meam injuriam, ut audisti, patienter sustinui: sed impietatem contra Deum ferre non potui. O! quantum distamus nos miseri his diebus à vestigiis horum Hieronymi aut Philippi!

* *Sua habitacula*, MS. Coll. Edin.

† *Desunt verba, præter necessitatem*, ibidem.

‡ *Et enormia execrabilia*, addit MS. Cupr.

† *Papa*, pro *pœna*, MS. Coll. Ed.

Nos utique in Dei nostri injuria benigni sumus, et in nostris contumeliis odia exercemus. Hic igitur Philippus, quoniam partem Dei sic sustinuit, suis necessitatibus Deum sibi propitium semper invenit: ut infra patebit suo loco.

CAP. XXVIII.

Quomodo idem Philippus non potuit sustinere in regno suo invasores libertatum et rerum ecclesiasticarum, nec tyrannos.

IPSO autem anno primo regni sui, bella contra eum cœperunt insurgere, et ipse cum esset ætate puer, non tamen pueriliter, sed viriliter ac strenuè in omnibus agere cœpit. Nam primò quidam Hebo de Charantonio in pago Bituricensi cœpit tyrannidem in ecclesias Dei exercere, et gravibus exactionibus clericos ibidem Deo servientes opprimere: quorum conquestione rex auditâ, cum manu valida terram ipsius vastavit, prædasque abduxit, et in tantum illius audaciam repressit, quòd necessitate compulsus, ad pedes ipsius procidens, ab eo veniam impetravit; sub juramento promittens, quòd juxta beneplacitum ejus ecclesiis Dei satisfaceret, et de cetero se ab hujusmodi ausibus temperaret. Similiter anno eodem contra filios iniquitatis, Himbertum de Bello-loco et comitem Cabilonensem, contra regias immunitates ecclesias Dei gravare præsumentes, collecto exercitu, terras eorum intravit, ipsorumque superbiam atque tyrannidem constringens, ablata ecclesiis in integrum restitui fecit. Et quoniam hæc duo prima bella pro defensione ecclesiarum et cleri libertate strenuè gessit, postmodum in fraude circumvenientium illi Dominus affuit. Ortis enim simultatibus, et fictis odiis inter principes regni, quidam eorum, factâ conspiratione contra regem, terras ejus vastare cœperunt. Qui furore succensus, cum infinito exercitu infra paucos dies omnes fugavit, atque potenter persequens, ad omnem voluntatem suam faciendam cœgit. Hoc anno Papa Alexander concilium Lateranense celebravit, ut scribit VINCENTIUS, quamvis anno præcedenti inscribatur; et hoc in ecclesia quæ dicitur Constantini, ad *Lætare Jerusalem*, quinto Idus Martii, anno pontificatus sui vicefimo. Quo anno Ernaldus sextus de Melros abbas, à domino Jocelino episcopo Glasguensi, die Epiphaniæ, in ecclesia de Melros benedicitur. Et obiit Reynaldus abbas primus Sancti Thomæ martyris de Aberbrothock, et Anfridus abbas secundus de Neubotill, xiv. Kal. Septembris. Tonitruum etiam magnum et fulgur factum est in die S. Bartholomæi apostoli per totam Helielandeschiram. Hoc etiam anno Willelmus rex Scotiæ, cum fratre suo David comite de Huntindon, et exercitu magno, perrexit in Ros contra Mackwillam*, sed vero nomine Donaldum Ban, ibique duo castella firmavit, sciz. Dunschath et Edirdovar†. Quibus firmatis, ad australes regni sui plagas remeavit. Sed, transactis inde septem annis, eo solitam continuante nequitiam, rex cum exercitu copioso et manu prævalida profectus est in Moraviam‡, adversus eundem inimicum suum Donaldum Ban, qui se regio ortum

* Macwillelmum, edit. Hearnii. † Al. Edirdona et Edirtoun. ‡ Normanniam, et hic et paulo inferius MS. Cupr. errore scribæ.

femine, ac filium se fore Willelmi filii Duncani Bastardi, qui fuit filius major * Malcolmi regis Scotiæ, viri S. Margaretæ. Is prodicione nonnullorum fretus perfidorum, primùm quidem totum comitatum Rossensem importunitate tyrannidis suæ à rege suo extorserat; ac deinde totam Moraviam non parvo tempore detinens, maximam partem regni cædibus et incendiis occupaverat, totum ambiens, et ad totum aspirans. Cùmque rex cum ejus exercitu ad oppidum de Invirnes moram faceret, et Donaldum Ban ac suos adhærentes quotidianis prædis inquietasset et rapinis, contigit unâ dierum ut cùm homines suos, more solito, ad duo millia numero, per saltus et pagos ad explorandum et prædandum emisisset, ecce subito et inopinatè quidam commilitones exercitus regis super Macwillam cum sociis copiis, in mora quæ dicitur Macgarvy prope Moraviam, delitescentem offenderunt: quos de exercitu regis ut vidit paucos respectu suorum, repentè congressum faciens, in regios irruit; cui toto conamine viriliter resistentes, et in justitia suæ partis confidentes, intrepidè propterea persistentes, Macwillam cum quingentis suorum, opitulante Deo, ceteris fugatis, dignum sibi pro meritis præmium conferentes, pridie Kalend. Augusti feriâ sextâ occiderunt. Cujus caput regi, ad totius spectaculum exercitus, detulerunt.

CAP. XXIX.

De variis incidentibus,

ANNO Domini MCLXXX. Ludovicus rex piissimus, Philippi pater, in urbe Parisius moritur; qui XLIV. annis laudabiliter rexit, et in abbazia de Porth (quam ipse fundavit monachus Cisterii ordinis effectus) sepelitur. Johannes abbas Kalcoensis obiit; cui successit Osbertus Prior Sancti Machuti. Alexis sanctæ Romanæ ecclesiæ subdiaconus, et sedis apostolicæ nuncius, ut de facto ecclesiæ S. Andreæ verum cognosceret, regnum Scotiæ cum Johanne electo, rege Willelmo vix permittente, intravit; et quid inde actum sit videbis suprà lib. VI. ubi agitur de episcopis Sancti Andreæ. Controversia magna quæ vertebatur inter domum de Melros et Richardum de Morevia, super foresta et pastura inter Galge † et Ledre, decisa est in præsentia regis Willelmi et comitis David fratris sui, et coram aliis prælatis et proceribus apud Hadintonam, dominicâ mediâ Quadragesimæ, et pro monachis adjudicata est possessio. Anno eodem obiit dominus Johannes episcopus Carnotensis, qui socius S. Thomæ Cantuariæ vitam ipsius scripsit. Anno sequenti apud Aurelianum, die dominicâ circa festum beati Laurentii, presbyter celebrans paraverat duas hostias propter viaticum, et processerat usque ad orationem dominicam, vidit illam quam manibus tenet rubro colore suffusam, et sanguinem ex ea inter digitos profluentem; eamque super altare in tribus locis transposuit, et in singulis quantum ipsa continet, tantum de sanguine purpuratur. Populus occurrens miratur; sacerdos eam sumit, quam ipse paraverat, reponendam. Rex autem Philippus qui non longè erat occurrit, et vidit hostiam in formam carnis lividæ,

* Ita MS. Coll. Edinb. reliqui omnes *magni*.
Galche, chartæ quædam vetustæ.

† Ita Chron. Mailros. *Salge*, MSS.

et supra corporale sanguinis guttas five etiam notas, cum transponeretur hostia, ad modum hostiæ circulas. Post modicum apud castrum Carolam, eadam hostia partim carnis, partim panis, speciem repræsentat, in festo scilicet omnium Sanctorum, dum Priore celebrante, et volente ipsam tripartiri, frangi non potest, sed integra manens per medium est replicata: et mox pars una formam carnis induit, pars reliqua in pristina forma manet. Simile quid etiam accidit apud oppidum Soronam: aliud etiam simile in territorio Vindocinensi. Apud Attrebatum quoque accidit præmissis simile. Hæc autem feruntur accidisse propter hæresin in Vasconia pullulantem. Hoc autem anno in Anglia per diversa loca fiunt tonitrua magna, tempestates, et aquarum inundationes. Miracula etiam fiunt multa et magna per beatum puerum Robertum, quem quidam Judæus occultè neci tradidit. Similiter apud Huntindonam de alio puero Hereberto nomine nova contigerunt, quem proprius pater ad stipitem ligavit, et in aquam quæ juxta ipsam villam decurrit miserabiliter extinxit. Jocelinus episcopus Glasguensis sedem episcopalem dilatavit, et Sancti Kentigerni ecclesiam innovando et reedificando magnificavit: et iij.* Kal. Septembris Papa Alexander III. obiit, pontificatus sui anno xxiii. cui successit Lucius tertius, qui et Humbaldus Hostiensis episcopus.

CAP. XXX.

De diversis incidentibus.

HOC anno Philippus comes Flandrensis, Otho Burgundiæ dux, Willelmus archiepiscopus Rhemenfis et fratres ejus, conspirant in regem. Rex autem per Brabantiones terram comitis Stephani vastat, et ceterorum molimina enervat. Sub hac tempestate Willelmus rex Scotorum, et David comes frater ejus, ad Henricum seniore regem pro suis negotiis, transmarinis partibus se contulerunt. Henricus verò rex Angliæ cum filio fert opem regi Philippo. Rege verò Willelmo † cum fratre suo mediantibus, expirat conspiratio, et inter partes fit acceptabilis compositio. Hoc etiam anno obiit Walthevus comes de Dunbar, cui successit Patricius filius ejus. Imperator Fredericus nepotem suum ducem Saxonie Henricum, generum Henrici regis Angliæ, ob suam injuriam in exilium ire compulit. Ipse verò necessitate compulsus, cum suis ad regem Henricum in Normanniam tristis et moerens venit; quem rex honorificè suscepit, et locum ei ad peregrinandum assignavit. Multi piscatores cum navibus suis, mense Septembri, inter Hartepole et Rutisby ‡ nocte miserabiliter perierunt. Anno sequenti, dissensio prava atque perversa orta est inter fratres uterinos, Henricum scilicet et Richardum, filios regis Angliæ Henrici, patre Richardi partem favente, per quam multa mala emerferunt, et plures præsentem vitam amiserunt. Henricus junior rex Angliæ obiit anno decimo tertio † coronationis suæ, apud oppidum quod dicitur Martell, tertio Id.

* Numerus deficit in MSS. sed ita chron. Melros. è quo hæc transtulit Bowerus: alii autem vj. Kal. Septem. alii denique xij. Kal. Octob. Alexandrum III. obiisse scribunt.

† Brevius MS. Coll. Edinb. *Illis autem mediantibus componitur inter partes.* ‡ *Witebi,* Chron. Melros. † *Decimo quarto, ibid.*

Junii. Hoc anno Philippus rex Francorum Judæos de regno suo expellit: audierat enim multoties idem rex à pueris qui in palatio cum ipso nutriti fuerant, quòd Judæi qui Parisius manebant, singulis annis Christianum unum, in opprobrium Christianæ religionis, quasi pro sacrificio, in cryptis et fossis subterraneis latenter in die cœnæ, vel in illa sacra hebdomada pœnosa, jugulabant; et in hujusmodi nequitia perseverantes deprehenfi multoties, igne combusti fuerant. Nam et S. Richardus, cujus corpus in ecclesia Sancti Innocentii Parisius in Campellis requiescit, à Judæis sic interfectus et cruci affixus, feliciter per martyrium migravit ad Dominum: ubi etiam, per ejus intercessionem operante Deo, multa miracula facta fuisse referuntur. Rex ergo Philippus, quod vivente patre diu mente clausum gestaverat, et ob patris reverentiam perficere formidaverat, in ipso regni sui initio, zelo Dei inflammatus aggressus est: nam, ad ipsius mandatum, capti sunt Judæi per totam Franciam in synagogis suis sabbato; et primo quidem exspoliati sunt vestibus, et auro et argento.

CAP. XXXI.

De expulsiōe Judæorum è regno Franciæ.

EO siquidem tempore, multitudo maxima Judæorum Parisius habitabat, quæ, de diversis orbis partibus, ob pacis diuturnitatem illuc convenerat. Audierant enim strenuitatem regum Francorum contra inimicos, et pietatem in subditos. Illuc ergo diu conversati, in tantum erant ditati, quòd fere medietatem urbis sibi vendicaverant. Sed et, contra Dei et ecclesiæ decretum, Christianos in domibus suis servos et ancillas habebant, qui etiam et cum eis judaizabant. Cives quoque, milites, rusticos de suburbiis, oppidis et villis, supra modum usuris gravabant; quosdam etiam in domibus suis juramento astrictos, quasi in carcere, detinebant. Sed et vasa sacra pro instanti ecclesiarum necessitate, sibi nomine vadii subposita, tam viliter tractabant, quòd eorum infantes in calicibus offas in vino factas comedebant. Itaque, timentibus Judæis ne domus eorum ab officialibus regis scrutarentur, quidam ex eis crucem auream et evangeliorum codicem auro et gemmis deornatum, cum aliis in sacco reposuit, et in profundam foveam, ubi ventrem purgare solebat, proh dolor! vilissimè projecit: quæ omnia paulo post, Deo revelante, sunt inventa. Dato itaque edicto à rege ut omnes Judæi de regno ejus exirent, quidam ad fidem Christi conversi sunt; quibus, intuitu Christianæ religionis, omnes possessiones suas integrè concessit. Alii verò barones et prælatos ecclesiæ donis et promissis allicere cœperunt, ut per eorum suggestionem et infinitam pecuniæ promissionem, animum regis à proposito revocarent. Sed rex nec precibus nec promissionibus rerum temporalium emolliri potuit. Illis ergo ejectis, eorumque possessionibus immobilibus ad fiscum regis devolutis, rex omnes eorum synagogas, quas scholas vocabant, mundari jussit, et eas contra voluntatem omnium principum, ecclesias Deo dedicari, ibique altaria consecrari fecit; ut ubi prius Christus more Judæorum blasphemebatur, ibidem à clero laudaretur.

CAP. XXXII.

De ultione ejus in Cotarellōs.

Eodem anno in provincia Bituricensi septem millia Cotarellorum, et eo ampliùs, interfecti sunt ab illius terræ incolis in unum convenientibus contra inimicos Dei. Isti enim terram regis vastando, (quem tanquam puerum, adolescentem tamen septemdecim annorum, non formidabant) prædas abducebant, homines captos secum vilissimè trahabant, et cum uxoribus etiam captorum, proh nefas! ipsis videntibus, dormiebant. Sed et ecclesias incendebant; sacerdotes et viros religiosos captos secum ducentes, et in ipsis tormentis, irrisoriè cantores eos vocantes, subsannabant, dicentes; Cantate nobis cantores, cantate; et confestim eis alapas dabant, vel cum grossis virgis eos cædebant. Quidam itaque sic flagellati, beatas animas Deo reddiderunt: alii longâ carceris custodiâ semimortui, datâ pro redemptione pecuniâ, ad propria redierunt. Denique, peccatis hominum exigentibus, iidem Cotarelli ecclesias spoliabant, et corpus Domini de vasis aureis vel argenteis, in quibus pro infirmorum necessitate reservabatur, extrahentes, proh dolor! et in terram viliter projicientes, pedibus conculcabant: de corporalibus verò concubinæ eorum pepla capitibus suis componebant. Calices quoque secum irreverenter portabant, et malleis vel lapidibus confringentes distrahebant. Hæc videntes incolæ illius provinciæ, domino suo regi Philippo per literas intimaverunt; acceptoque ab eo exercitu, insultum unanimiter in hostes fecerunt, et omnibus interfectis, à minimo usque ad maximum, de præda illorum multi sunt ditati. Eodem anno idem rex Parisius à leprosis extra urbem manentibus hundinas sibi ac successoribus suis emit, et intra urbem in foro, quod Campella dicitur, transferri fecit: nemus quoque Vincenarum optimo muro fecit circumcingi. Quod audiens Henricus juvenis Anglorum rex, paulo ante quo obiit, feras per totam Normanniam et Aquitaniam colligi fecit, quas in naves positas, et ingeniosè coopertas, per fluvium Sequanæ, longo sciz. aquarum ductu, præfato regi domino patri suo Parisius transmisit, qui eas in prædictum nemus includi fecit. Eodem tempore multi hæretici in Flandria sunt combusti, ab archiepiscopo Rhemensi Willelmo, et comite illustri Flandrensi Philippo.

CAP. XXXIII.

De pace inter discordantes facta.

Eodem anno pacificati sunt ad invicem rex Arragonum et comes Sancti Ægidii Reymundus, inter quos orta fuerat damnabilis contentio, quæ nullâ ratione pacificari potuit, donec ut cuidam pauperi, Durando nomine, Dominum apparuisse fertur in urbe Aniciensi, quæ nunc Podium dicitur, eique schedulam tradidisse, in qua erat imago beatæ Virginis Mariæ in throno sedentis, tenens in manibus pueri Jesu imaginem, et in circuitu impressam hujusmodi similitudinem habens: AGNE DEI, QUI TOLLIS PECCATA MUNDI, DONA NOBIS PACEM. Quod audientes principes cum universis populis, apud Anicium conveniunt

nerunt in assumptione beatæ Virginis. Tunc illius urbis episcopus, cum clero et populo, pauperem illum carpentarium in edito ponentes, intentissimè audierunt; eoque mandatum Domini, de pace inter eos reformanda, audacter referente, et schedulam, cum imagine beatæ Virginis, pro signo omnibus ostendente, vocem cum lacrimis elevantes, mente promptissimâ se pacem servaturos, sub juramento promiserunt. In signum ergo servandæ pacis, prædictum sigillum beatæ Virginis stanno impressum, ac pectori superpositum, cum caputiis lineis albis, ad modum scapularum alborum monachorum factis, semper portaverunt. Et, quod mirabile est, omnes hujusmodi caputium cum signo portantes, in tantum securi erant, quòd, si quis fratrem alterius aliquo casu interfecisset, et frater superstes fratricidam cum signo jam dicto occurrentem videret, statim, morte fratris oblivioni datâ, in osculo pacis illum cum lacrimis recipiebat, et in propriam domum adducens victui necessaria ministrabat. Ad exemplum hujusmodi dominus Papa Urbanus imperatori mittens, devotè de balsamo et chrismate confecit agnum, quod servatur Romæ inter reliquias, distribuendum diversis, pro magnâ ejusdem virtute, sicut Romæ sic habetur:

*Balsamus et munda cera, cum chrismatis unda
Conficiunt agnum, quem munere do tibi magnum.
Pectatum frangit, velut Christi sanguis, et angit.
Ponte velut natum per mystica sanctificatum.
Portatus mundè salvat à fluctibus undæ.
Confert dona dignis, virtutem destruit ignis.
Prægnans salvatur, sine væ partus liberatur.
Fulgur de sursum depellit, et omne malignum.
Morte repentinâ servat, Sathanaeque ruinâ.
Si quis honorat eum, servat ab hoste tropæum.
Agne Dei, miserere mei, qui crimina tollis.*

Anno Domini MCLXXXIII. Willhelmus rex Scotiæ dedit filiam suam, quam genuerat ex filia Roberti Avenell, Roberto de Brois, cum magno honore; et aliam filiam suam, Adam nomine, Patricio comiti Laodensi. Anno Domini MCLXXXIV. obierunt Richardus Cantuariensis archiepiscopus, Simon Moraviensis episcopus, ac etiam eodem anno iv. Kal. Januarii Andreas Cathenensis episcopus. Eodem anno patriarcha Hierosolymitanus, et Prior Hospitalis Transmarini, et magister Templi venerunt ad Philippum, portantes claves urbis et sepulchri Domini, rogantes ut Terræ Sanctæ dignaretur succursum exhibere: intraverant enim Sarraceni Christianorum terras, et multos ex eis interfecerant, pluresque captivos secum duxerant; multos etiam ex fratribus Hospitalis et Templi militibus occiderant. Interim autem, magistro defuncto Templi, duo superstites Parisius venerunt, et ab episcopo Mauritio cum clero et populo honorificè suscepti sunt. Rex etiam, omnibus aliis negotiis omissis, eos in osculo pacis recepit, præpositis terræ suæ diligenter præcipiens, ut ubicunque per terram suam irent, de redditibus suis eisdem necessaria ministrarent. Cognitâ quoque causâ quâ venerant, convocato generali concilio, prælatis omnibus ecclesiarum auctoritate regiâ mandavit, ut per frequentes prædicationes subditos admonerent,

monerent, quatenus pro fidei Christianæ defensione contra crucis inimicos Hierosolymam peterent. Ipse quoque de consilio principum illuc transmisit strenuos milites, cum multitudine peditum armatorum, de propriis redditibus sufficientes ministrans sumptus.

CAP. XXXIV.

Quomodo rex Parisius fecit pavimento lapideo ornari.

POST aliquot dies dum rex Parisius in aula deambularet, venit ad palatii fenestram, unde Sequanam inspicere posset, sentiensque, et ferre non sustinens fœtorem intolerabilem, quem rhedæ per urbem transeuntes lutum revolvendo procreaverant, arduum opus excogitavit, quod omnes sui prædecesores, ex nimia gravitate et operis impensa, aggredi non præsumperant. Convocatis enim burgensibus ac præposito, vicos omnes ac vias totius urbis præcepit duris ac fortibus lapidibus sterni; ad hoc quidem nitens, ut nomen antiquum auferret civitati: Lutetiam enim à luti fœtore prius eam nominaverant; sed Gentiles quondam, nomen hujus propter fœtorem abhorrentes, à Paride Alexandro, Priami regis Troiæ filio, Parisius interdum vocaverunt: et sic deinceps Philippus rex evocari fecit. Anno sequenti Willelmus abbas ecclesiam beati Dionysii tepidè regebat et remissè: quod rex graviter ferens, alium illi ecclesiæ rectorem providere satagebat. Quadam igitur die, dum rex per villam S. Dionysii transiens in abbatiam descendisset; hoc audito territus abbas, convocatis statim fratribus in capitulum, seipsum deposuit: datâque rex eligendi licentiâ, dies ad electionem assignatur; ad quam, ut scribit Cæsarius, aspirans præpositus monasterii, obtulit Philippo regi quingentas libras, ut ipsius partem fovere dignaretur. Cui rex nihil promittens, sed muneris receptione ei spem dans, pecuniam tradi fecit camerario. Similiter fecit cancellarius, de hoc nihil sciens; et thesaurarius eodem modo. Ipso ergo die ad eligendum statuto, sedente rege in capitulo, præmissorum trium monachorum simoniacorum quolibet firmiter expectante, et pro prælatura hiantem, vidit rex in angulo quendam simplicem monachum, quem ad se vocans, de conscientia bona instetit conventui ut illum eligerent: quem omnes religiosum et devotum cognoscentes, petitioni regis annuerunt. Illo autem se fortiter excusante, et allegante multa, et inter cetera dicentè abbatiam debitis obligatam, et ipsum nil proprii habentem, rex subridendo respondit; Mille et quingentas libras vobis accommo, et, si indigueritis, do; cum fortè vobis debeantur: et consilium simul et auxilium impendam, dummodo vos, tanquam religiosus pater, spiritualia ad unguem exerceatis; aliâ tamen tali conditione, regiâque prohibitionem adjectis, ut in hac novitate promotionis vestræ, nulli de parentela vel regis curia, clerico vel laico, munus aliquod vel dare velitis aut promittere. Quo pacto, mirabiliter bene rexit, et regis semper favorem proximum sibi sentiit. O quantum distant principes moderni, immò et nostri prælati, qui excutere debent manus suas ab omni munere; qui etsi non directè vel planè, obliquè tamen et subtiliter putant simoniacè Deum fallere! sed mentita est iniquitas sibi.

H h h h h

CAP.

CAP. XXXV.

De colore simoniacæ pravitatis, et periculo ejusdem.

Richardus rex Angliæ, filius Henrici senioris, de quo suprà, cùm esset in Terra Sancta contra Paganos, treugis inter ipsos et Christianos existentibus, habebat in expeditione quendam stultum, nomine Picum; qui ad curiam Saladini five Soldani volens se ad solatiandum transferre, licentiam petiit à rege, et obtinuit; tali tamen sub conditione, ut si aliquod donum à Saladino reciperet, ipse propterea interiret. Ille igitur stultus cum illa conditione, accepto secum etiam filio suo stultulo, curiam Saladini adiit. Cùm autem post octo dies vellet redire ad dominum suum, quia multum in trifidis complacuit Saladino, jussit eidem dari certas byzantias auri. At ille dixit; Verè non recipiam, propter periculum quod inde imminet: sed da illas filio meo. Quibus receptis, venit Picus ad dominum suum regem, et salutavit eum, dicens; Bonus Saladinus obtulit mihi aureos, et eos omnino refutavi: sed ne tantis carerem bonis, feci filium meum et heredem ipsos asportare. Rex, admirans ejus fatuitatem dolosam, inquit,

Quid faciet sapiens? stultus quoque munere gaudet.

Sic est de multis principibus et prælatis, justiciariis et ballivis; quia etiam munera per seipsos non receperint, putant se immunes si per alios suos familiares receptum sit quod offertur. Non sic impie, non sic; quia simonia est tam subtile malum, ut nisi cautius prævideatur, perfectos etiam et scientificos imperceptibiliter illaqueat. Sicut scribit CÆSARIUS, quòd quædam sancta reclusa dixit cuidam abbati ordinis Cistercii, (qui abbas erat vir bonæ famæ et transcendentis scientiæ) volenti scire, utrùm animæ suæ saluti expediret se esse abbatem. Ipsa pro tempore avisata, et Spiritu Sancto edocta, respondit, quòd non: quia, inquit, simoniacè intrasti. Cui ille admirans; Quid dicis, bona domina? parcat tibi Deus; quia hoc peccatum super omnia detestor: nunquam simoniam commisi. Falleris, inquit reclusa, quia, illâ instante electione, aspirans tu ad abbatiam, non simpliciter, sicut priùs, ambulasti; sed dicebas monachis simplicibus; Non est honor noster, si extra abbatiam eligimus: Et tibi clarè constabat, quòd in abbazia non erat alius, nisi tu, ad hoc idoneus. Et sic circumvenisti fratres factus abbas. At ille confusus, compertâ sic veritate, officio renunciavit. Hæc iste. Et quia, ut scriptum est *, simonia committitur non solum ab obsequio vel munere, sed etiam à lingua, hoc est prece. Attende etiam periculum ejus quomodo scribit HUMBERTUS de dono timoris; Quòd quidam abbas decedens, rogavit monachos ut, eo defuncto, eligerent quendam domûs monachum nepotem suum, scientiâ equidem et moribus insignitum. Quo facto, novus abbas deambulans in horto † suo, juxta rivulum per hortum decurrentem, audivit vocem lugubrem et gementem: quam cùm adjurasset, dixit se esse animam abbatis avunculi sui, cruciatam inæstimabiliter propter carnalem affectum, et simoniacam

* Ut canonibus legitur, MS. Cupr.

† Pomario, ibid.

precem pro eo conventui ad abbatandum effusam. Qui mirabatur quomodo in tantum cruciaretur in aqua æstivo tempore femicalida. Affer, inquit vox, candelabrum cupreum juxta te in fenestra tuæ cellæ existens. Quod ad mandatum præcipientis projectum in torrentem, statim ut cera liquefactum est. Quo viso, abbas statim intremuit, curæ renunciavit, et vox ultrà non comparuit. Ad sapientiam suam etenim fecit uterque abbas, iste et alius; de quo suprà lib. III. qui renunciavit; quia, juxta sententiam canonum, simoniaci, nisi renuncient et pœniteant, in æternum peribunt. Ut in D. I. c. *Si quis*.

CAP. XXXVI.

De eodem.

QUIA nullum vitium sic respicit injuriam Dei sicut hæresis simoniaca, ideo, inter alia vitia, illud gravius corripuit, ut in 1 q. 1. *Quibusdam*. nullus mihi quæso succenseat *, quod de ea, ad profectum legentium, aliquid dicam, quo periculum ejus tam maximum poterit deprehendi; quia ubi majus periculum versatur †, ibi cautius est à periculo declinandum ‡. Quantum etenim istud latens peccatum, mel venenatum, et dulce venenum offendat Christum, patet in eo, quod tam rigidè, tam asperè, tam potestativè ipsemet in suo adventu ad hoc seculum nequam, carne vestitus veniens indicare, non judicare; peccata tollere, non punire; ad ostendendum clementiam, non vindictam; et tamen contra peccatum simoniæ ita fervebat †, quod, quasi oblitus innatæ mansuetudinis, non examinans causam, sed statim ad puniendum se dedit. Unde in evangelio scriptum est, quod, facto quasi flagello de funiculis, ejecit ementes et vendentes de templo, et mensas nummulariorum et æs; sed et cathedras vendentium columbas evertit, qui simoniacos figurabant, quando dixit eis, "Domus mea domus orationis" vocabitur, vos autem fecistis eam speluncam latronum." Nec mirum, si sic contra tales exarsit, quia simoniaci, in quantum in ipsis est, expellunt eum de suo officio. Christus enim se fecit ostiarium ecclesiæ, nolens quod aliquis in ecclesiam, hoc est in ecclesiasticam dignitatem, nisi per eum, intraret. Unde ipse dicit; "Ego sum ostium: qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro." Isti * igitur principes et prælati, ecclesiarum patroni vel advocati, qui malè ecclesiam Christi vendunt, expellunt Christum de officio, facientes pecuniam esse ostium, et non Christum: sicut fecit Simon Magus, cui dixit Petrus; "Pecunia tua tecum sit in perditione, quia existimasti donum Dei pecuniâ possideri." Multi subtilitate simoniæ decipiuntur, sicut simplices religiosi, qui his diebus habent de corruptibili consuetudine, nullum admittre in religione, nisi qui certa jocalia, calices vel tassios argenteos, cochlearia, vel hujusmodi donaria secum afferant. Et istud invenitur, ut audiui (), in abbatiis multum possessione abundantibus et locupletibus, cum etiam apud pauperes moniales prohibetur in Decretis. Unde, simonia est, quando monia-

* *Moveatur*, MS. Cupr.
tantum *effervuit*, ibid.

† *Imminet*, ibid.
* *Tales*, ibid.

‡ *Cautius est agendum*, ibid.
() *Desunt verba, ut audiui*, in cod. Col. Edin.
les,

les, quantumcunque pauperes, sorores pro pecunia recipiunt; ut de simonia, capite *Quoniam*. Unum * igitur evidens exemplum, ad terrendum audientes ab hujusmodi ausibus, propter insolitam vindictam, et peccati Deo displicentiam, etsi tacere vellem, propter tamen metum Dei † nequaquam auderem.

CAP. XXXVIII.

De vindicta in simoniacos acta.

Scribit Sanctus CYRILLUS Hierosolymitanus episcopus, ad magnum Augustinum, de morte Hieronymi, quod apud Superiorem Thebaidem quoddam dominarum fuisse ante duos annos eximium et dite monasterium, omni pulchritudine et excellentiâ prædotatum: in quo penè ducentæ dominæ, juxta honestæ religionis observantiam, reclusionem continuâ, decorisque moribus permanebant: multisque pollens dictum monasterium virtutibus, unum, pessimum univerforum, simoniæ vitium retinebat. Nam, instituente Diabolo, in eisdem dominabus hæc observabatur abusio, ut si quam vellent in monialem recipere, non tantum intuitu charitatis et misericordiæ, recipiendæque bonitate, quantum recipiebant pecuniæ aviditate. Nulla enim in monasterio intrare poterat mansura, nisi certa pecuniæ quantitas secum iret. In hoc siquidem monasterio erat sanctimonialis quædam domina, ætate grandæva, quæ ab infantia sua in jejuniis et orationibus, omni terreno resoluta cæno, Deo vixerat, quæ vitium illud plurimum abhorrebat, et periculum ejus, ut ab Hieronymo nuper vivente audierat, juxta modulum suum sororibus insinuabat. Cui nocte quadam, ut erat in oratione posita, gloriosus Hieronymus apparens, locum illum immenso lustratus lumine, eidem præcepit, ut ad abbatisfam ceterasque moniales illius cœnobii mane pergeret, nuncians, quod nisi jam inveterato huic pestifero simoniæ morbo manum extraherent, ultionem divinam subito expectarent. His dictis disparuit. Perterrita visione insuetâ sanctimonialis domina, quis hic fuerit jubens talia nunciare in seipsa avide pertractans, totam noctem peregit insomnem: crepusculo autem adveniente diei, omnes in capitulum moniales, pulsato tintinnabulo, congregavit, quibus admirantibus ad quæ, tantâ festinatione, forent in capitulo convocatæ; sanctimonialis domina, ex earum surgens medio, quæ viderat et audierat omnibus patefecit. Fit illico monialibus cunctis ex hoc irrisio: hanc exclamant fatuam, multisque garriunt irrisionibus: hanc dicunt ebrietate nimiam somniasse. Illa verò, acceptâ contumeliâ, pacificè se scuto munivit: de earundem siquidem contumelia nimium dolens, sed de sua despectione gaudens, ad solitas redit orationes; supplicans continuè, ne suis consorioribus quod audierat eveniret. Transactis igitur diebus decem, nocte mediâ, prædictæ sanctimoniali dominæ, hac pro re devotis orationibus incumbenti, gloriosus Hieronymus apparuit, eidem, ut quæ prius nunciaverat monialibus, denuo et intrepidè nunciaret, allocutione manifestavit benignâ. Ad quem illa; Quis, inquit, es tu domine, talia mihi mandans? Hieronymus, inquires, sum. Et subito ab ejusdem oculis evanuit.

* Unde pro unum, MS. C. E.

† Desiderantur hæc verba, propter t. m. D. ibid.

CAP. XXXVIII.

Quomodo terra absorbuit monasterium.

ILLA verò sciens earum duritiem, quid ageret quidve diceret nesciens, tandem mallens à monialibus irrideri, quæ viderat et audierat voluit intimare. At ut eam assurgere moniales pestiferæ conspexerunt, divini nesciæ iudicii sibi de proximo affuturi, antequam verba inciperet, è capitulo cum magnis cachinnationibus exierunt. Quin, transactis insuper diebus tribus, dormienti prædictæ sanctimoniali S. Hieronymus, vallatus societate angelorum, nocte apparens mediâ, eam excitavit, ei-que iussit protinus ut de illo exiret monasterio, ne subitò divinam experiretur sententiam. Cùm illa verò multis lacrimis suspiraret ne hoc fieret, gloriosus inquit Hieronymus; Vade ad abbatissam, omni morâ postpositâ, eidem nuncians, quòd nisi pœniteant, hac nocte divinam sentient ultionem. Si autem in suâ permaneant duritie, statim tu exiens, ampliùs ne moreris, ne et tu simul perias in scelere fororum. His dictis, recessit sanctimonialis anxia, plenaque tristitiâ capitulum adiit, campanam cœpit vehementer, ut ad capitulum sorores accederent, resonare. Quo abbatissa de somno evigilans, cognoscensque ab hac hora fore pulsatam campanulam, iracunda ad capitulum properavit. At, ubi illam vidit, diris eam minis increpans, nullum ab ea verbum audire voluit, promittens quòd nisi * hoc agere cessaret, secum ampliùs in monasterio non maneret. Cui sanctimonialis; Domina, inquit, ne tardes hoc agere quod promittis, profectò me nosces hoc in loco ampliùs non mansuram: gloriosus equidem Hieronymus apparens mihi tantummodo hoc statim in monasterio patefecit. Hoc audiens abbatissa, deridere cœpit, hanc æstimans vesanè ista fari, et ostiariam convocans, iussit ut hanc protinus de monasterio effugaret: mandans eidem in aliquali hora sic extra dimissam postmodum intromitti, ut sic ab inceptis vesaniis jam cessaret. Hac de re sanctimonialis femina, quanto citiùs potuit, è monasterio est egressa, lacrimis suffusa, doloribusque repleta, propter hoc quod noverat monasterio evenire. Terribilis siquidem Deus fortis, et quis resistet ei? Heu! cur homines eum non formidant, qui in tantum irritant ejus iudicium, scientes nullatenus eos posse effugere manus ejus? Ut ipsius eos magnum et memorabile iudicium non comprehendat, saltem his miseri terreantur exemplis. Audiant qui in suis confidunt divitiis, quique in ira concitant Deum in excelsis suæ avaritiæ siccitate, quale huic monasterio à Deo, propter pecunias faciem avertenti, de cœlo est iudicium jaculatum. Penè limen ostiî sanctimonialis domina non excefferat, quin subitò totum corruit monasterium, omnes opprimens moniales, ita ut ex eis aliqua viva non remanserit. Sanctimonialis verò illa in quodam venerabili dominarum monasterio apud Inferiorem Thebaidem, hætenus sanctitate præcipua viva manet. Hæc ille. Religiosi ergo summo opere hanc historiam legant, et sequentes versus attendant;

* *Nisi a vesania sua cessaret*, MS. Cupr.

*Cum Giezi Judas, cum Simone fur Ananias,
E claustrō Christi absint et quatuor isti.
Hæc duo damna feres, si tu sis Simonis heres,
Mortuus ardebis, et vivus semper egebis.*

HELMANDUS scribit de Stephano abbate Cisterciensi, quodd, cum quadam die ei nunciatum esset à suo cellerario, nihil haberi in monasterio, unde vel unâ die illa fratrum paucitas sustentari posset, respondit, Sternite nobis duos asinos. Qui, cum strati fuissent, fecit secum ascendere conversum suum, et iussit ei ut in quodam vico panem mendicaret ostiatim, ad opus fratrum; et ipse similiter in alio faceret, et, postquam sic fecissent, ad unum locum, quem ei designaverat, convenirent. Factum est ita; et in loco prædicto jam revertentes obviabant: cum ecce abbas vidit sacculum conversi multo pleniorē quàm suum; et subridendo ait, Ubi mendicastis? ut video, vos in crassiore palea collegistis. Quis nobis plus donavit? Respondet conversus, Ille presbyter, quem vos optimè nostis, sacculum meum fere solus implevit totum. Quod audiens abbas ingemuit, et ait; Nesciebatis quodd presbyter ille simoniacè ibi ordinatus est, et quicquid accipit lepra est et rapina. Vivit Dominus, quodd de omni quod dedit nobis, nihil omnino gustabimus. Absit enim ut peccatum illius comedamus, et nobis incorporemus. Convocatisque pastoribus ovium qui illuc erant, totum conversi sacculum in sinus eorum evacuavit.

CAP. XXXIX.

De mutuis cædibus et civilibus bellis in regno Scotiæ tempore captivitatis regis Willelmi.

ANNO Domini MCLXXXV. patriarcha Hierosolymitanus venit in Angliam, et a rege Henrico cum honore digno susceptus est. Quo anno idem rex Angliæ restituit regi Willelmo comitatum de Huntindona apud Wyndesore, quem ante hoc extorsit ab eodem propius redemptione, unâ cum comitatu Northumbriæ, Westmorlandiæ, et Cumberlandiæ, id est comitatu de Kaerleil: cujus statim comitatum de Huntindona rex Willelmus David fratri suo de se tenendum concessit. Et est notandum, quodd omni tempore ex quo rex Scotiæ Willelmus captus fuerat, quoad usque * libertati donaretur, tam in australi plaga regni quàm boreali, regnicolæ divisim cæde malignâ, bellis civilibus, mutuò fruebantur. Sed et eo tempore bellorum civilium amator simul et executor dominus Galwalliæ Gilbertus, filius Fergusii, qui fratrem suum Othredum, ut præmisimus, mutilatum linguâ et exoculatum, nequiter occidit, mortuus est: quod nutu divino constat fore factum, qui pauperum clamores et egenorum continuos clementer exaudit, eos eripiens de manu fortiorum. Quo defuncto, Rotholandus filius Othredi, regio fultus auxilio, congregato exercitu suo, quarto Non. Julii, feriâ quintâ, bellum commisit cum Gilpatricio, et Henrico Kennedy, necnon Samuele et eorum fautoribus quamplurimis Galwa-

* Usque quo pristinae libertatis obtenta tempus, edit. H.

† Esse, MS. Harl.

lenibus,

lenfibus, qui tempore dicti Gilberti totius hostilitatis et guerræ incen-
tores * extiterant. In quo quidem conflictu hi † armidoctores scelera-
tiffimi cum suis complicitibus, domino sibi digna pro meritis retribuente,
gladio simul vindice perierunt. Idemque Rotholendus eodem anno
quendam Gillecolmum archityrannum et latronum principem ex man-
dato regis infecutus, pridie Kal. Octobris aciem adversus eum instruxit.
Qui Gillecolmus toti Laudoniæ infestus, creberrimas prædas abigendo,
et latrocinia publica exercendo, nonnullos nobiles vita et facultatibus
privaverat. At tandem Galwalliam hostiliter ingressus, terras Gilberti
prædicti, hoc tamen non immerito, et illarum partem Galwalliæ domi-
nium tyrannicè usurpavit. Sed inito cum Rotholando conflictu, igno-
miniosum tandem tyrannidis suæ sortitus est finem Gillecolmus, ubi
cum suis quampluribus deperit. In quo etiam conflictu, frater Ro-
tholandi cum paucis suæ parti faventibus cecidit interfectus. Hoc in
anno nuncii missi sunt à Bela rege Hungariæ, Pannoniæ, Cromatiæ,
Avatiæ, Dalmatiæ et Rainæ, ad regem Philippum, ut daret ei in
uxorem sororem suam, Margaretam sciz. quondam Angliæ reginam,
Henrici junioris defuncti relictam; cujus petitioni rex benignè annu-
ens, nunciis dona regalia tribuit.

CAP. XL.

*Quomodo rex Angliæ Galwalenses cepit manutenere, et de aliis in-
cidentibus.*

Henricus rex Angliæ graviter exasperatus erga Rotholandum, pro
morte proditorum Galwalensium, quos anno præcedenti se sua-
que jura tuenda † manu cepit, atque, ad suggestionem malevolorum
quorundam, eum habens exosum, coadunato contra eum undique per
Angliam exercitu, Kaerleil usque progressus est. Quò Rotholandus,
jussu et consilio domini sui regis Scotorum Willelmi, ut ante inter reges
condictum fuerat, ad Henricum Anglorum veniens, honorificè cum eo
concordatus est. Deinde rex Willelmus eidem Rotholando, propter
patris usque ad mortem constantiam, et ipsius propriam fidelitatem, et
maxima beneficia regi, in manibus inimicorum esistenti, regnoque per
ipsius solertem industriam, in raptorum restrictionem, illata, totam
terræ Galwalliæ dedit, terram scilicet Gilberti, cum terra quam pridem
hereditario jure possidebat. Pacem etiam et concordiam firmam inter
Rotholandum filiumque Gilberti composuit. Eidem itaque filio Gil-
berti terris sui patris placidè renuncianti, quietèque Rotholando perpetuo
gaudendum annuente, rex totam terram de Carrick concessit tempori-
bus cunctis possessuram. Eo tempore abbas Joachim spiritu prophetico
pollens, venit ad Urbanum Papam apud Veronam, cui revelavit quæ-
dam apocalypsis secreta quæ hætenus latuerunt. Unde et postea duobus
regibus, Franciæ sciz. et Angliæ, in itinere transmarino apud Messanam
urbem Siciliæ hiemantibus, idem abbas vocatus dixit, nondum libera-
tionis Jerusalem adesse tempus. Super his autem quæ scripsit de futuris
temporibus, definiens mysticè mundi terminum, nos rerum incertarum

* Et causa totalis, subinfert edit. Hearnii. † Prædicti nequitæ fautores, *ibid.* † "Se
suaque jura tuendo, belli lege prostraverat;" ed. H. quam lectionem veriore putamus.
prælagium

prælagium relinquere convenit iudicio posteriorum. Anno Domini MCLXXXVI. obiit Parisius Galfridus comes Britanniae, tertius filius Henrici regis Anglorum, qui fuit senior Johanne. Philippus rex liberat Virgiacense castrum à longa obsidione ducis Burgundiae. Et reliquiae beatorum confessorum Columbæ, Patricii, et Sanctæ Brigidæ virginis, apud Hiberniam in civitate Dunensi, ipsis revelantibus, repertæ sunt, et ab episcopo illius dioecesis, et Johanne de Curcy ac populo reverenter sublatae, in urbis ejusdem ecclesia solenniter repositæ sunt : de quibus dicitur ;

*Tres sunt in Duno, tumulto tumultante sub uno,
Brigida, Patricius, atque Columba pius.*

Hoc anno Henricus rex Angliæ restituit regi Willelmo Castellum Puellarum, et dedit sibi in matrimonium cognatam suam Ermergardam, filiam videlicet comitis de Bellemonte, qui erat filius filiae primi filii Willelmi Bastard, videlicet Roberti Curthofe, post mortem primæ uxoris suæ Adam de Hutifun, de qua genuit filiam sciz. Margaretam. Legi etiam quòd habuit unam filiam, genitam ex filia Roberti Avenel, quam matrimonio copulavit cuidam nobili Roberto Brois nomine. Dedit etiam aliam filiam comiti Laodensi, scilicet Margaretam. Hoc anno obiit Robertus primus abbas de Scona, cui successit Robertus Prior ejusdem.

CAP. XLI.

De incidentibus aliis.

HOC etiam anno, sol ignei coloris apparuit undecimo Kal. Maii, circa horam diei primam, et in tantum rubeus, ut terræ superficies ab eo irradiata, aspicientibus cruore perfusa videretur : quod particularem ipsius eclipsin esse nonnulli asseriebant. Præcesserat quidem eodem mense, viij. Id. Aprilis, eclipsis lunæ totalis, circa crepusculum noctis. Per * quæ utraque signa, unà cùm hoc, quod plerique viderunt et pluries formam ignis in modum domus igneæ per cælum discurrere, quidam conjicere voluerunt effusiones sanguinis et calamitates ac tempestates, necnon perturbationes regnorum in plerisque mundi partibus ea portendere : quod in rei veritate anno sequenti verum accidit. Nam Saladinus, princeps Babyloniae et Damasci, cum innumerosa suorum multitudine, fines terræ Hierosolymitanæ ingressus, magistrum hospitalis Jerusalem, primo cum templariis, et aliis fere ducentis militibus interfecit. Deinde totum exercitum Christianorum adeo cecidit, ut vix pauci numero evaserunt. Cæsa sunt in hoc exitiali bello Christianorum militum duo millia, peditum verò triginta millia. Qui omnes pro Terra Sancta et fide Christiana felix martyrium subierunt, quarto die Julii. Et quòd nullus propter hujusmodi eventum, ut apparet, adversarium, mentem revocet à succursu Terræ Sanctæ five S. Sepulchri, ubi illuc accurrentium compendium est ad cælum, scire convenit, quòd

* Quæ utraque signa eisdem modis, eisdemque temporibus et horarum momentis, futura astrologi prædixerant : effusiones sanguinis et calamitates ac tempestates, necnon perturbationes regnorum in plerisque mundi locis ea prætere, publice pronunciaverunt, ed. H.

huiusmodi clades accidunt in Christianos, Domino permittente et misericorditer agente, qui nunc populum Christianum, quemadmodum in veteri lege, propter suæ divinæ majestatis offensam, alienigenis nutu suo excitatis subiecit, ut legimus, populum Judæorum. Nunquid signum maximæ misericordiæ ostendit Dominus militibus Magni Caroli pugnaturis in crastino cum ethnico Aigolando? qui serò ante diem arma sua bellica studiosissimè præparantes, hastas suas erectas fixerunt in terras, quas summo mane corticibus et frondibus decoratas invenerunt: hi, scilicet, qui in acie proxima martyrii palmam adepturi erant in Dei fide. Et admodum mirantes, et propter hoc in hymnis et confessionibus Deum glorificantes, tanquam ad epulas invitati, dux Milo, Rolandi pater, et quadraginta millia occisi à Paganis, cœlis beatas animas cum gaudio intulerunt. Eodem anno astrologi orientales et occidentales, Judæi scilicet et Sarraceni, miserunt literas per diversas mundi partes, prædicentes, et absque dubio asserentes, in Septembri futuram validorum ventorum tempestatem ac terræ motum et pestilentiam, quales antea visæ non fuerunt. Sed aliter fore, quàm divinando prædixerant, manifestè probavit rerum eventus subsequens. Multum itaque errant qui, de scientiis suis præsumentes, quod solius est Dei, futura promittunt vel prædicunt; tanquam non audierint, viz. "Non est vestrum" "nôsse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate." Et ideo astrologia à quolibet catholico est postponenda; quia nihil confert ad salutem, sed potius mittit in errorem; ut *di. xxxvii. legimus, s. Sed. Extra. xxvi. q. ii. Illud, circa fin.*

CHAP. XLII.

Quomodo Christianissimus rex Philippus joculariores, histriones et aleatores pepulit.

CUM autem in curiis regum frequens histrionum turba convenire soleat, ut ab eis aurum et argentum, et equos, seu vestes, quas sæpe principes mutare solent, verba jocularia variis adulationibus plena proferendo, extorqueat; videns rex Philippus hæc esse vana, et animæ salutis contraria, mente promptissimâ Deo promisit, quòd omnes vestes suas, quamdiu viveret, intuitu Dei pauperibus erogaret; malens nudum Christum in pauperibus vestire, quàm adulatoribus vestes dando, peccatum incurrere: quoniam sciebat, quòd histrionibus dare nihil aliud est nisi dæmonibus sacrificare. Hoc si quotidie principes nostri attenderent, nequaquam tot latatores per mundum discurrerent. Vidimus autem principes quosdam vestes diu excogitatas, et variis florum picturationibus artificiosissimè elaboratas, vix evolutis septem diebus, prohi pudor! histrionibus, Diaboli sciz. ministris, ad primam vocem dedisse, pro quibus forte viginti marcas argenti impenderunt. O vanitas vanitatum, ait Bernardus, sed non vanior quàm infanior! Folgent histriones in vestium brodatum, et algent pauperes Christi pro pannorum carentia; de sumptibus egenorum servitur oculis divitum. Inveniunt curiosi quo delectentur; et non inveniunt miseri * pauperes unde sustententur. Hæc ille.

* Pauperes Christi, MS. Cupr.

Eodem anno orta est dissensio, inter Philippum regem Franciæ; et regem Angliæ Henricum. Philippus enim à Richardo illius filio, comite Pictaviensi, pro eodem comitatu hominum quærebat, quod ille, à patre instructus, de die in diem facere dissimulabat. Petebat etiam ab ipso rege Angliæ Gisfortium, et alia castra adjacentia, quæ pater suus Ludovicus filiæ suæ Margaretæ pro dote tradidit, quando eam Henrico regi filio majoris Henrici matrimonio copulaverat; eâ tamen conditione, ut si prolem ex ea non susciperet, post ipsius Henrici mortem ad regem Franciæ dos rediret. Super his quæstionibus frequenter à rege Philippo rex Angliæ citatus fuerat; sed, fictas semper proponendo dilationes ejus curiæ stare judicio indies protelabat. Itaque Philippus, infinito exercitu collecto, in pago Bituricensi Aquitaniæ fines ingressus, castrum Isoldunum et Craziacum, et alias quamplures munitiones suscepit, et terram usque ad castrum Radulphi depopulatus est. Tunc rex Henricus pater, et comes Richardus filius, exercitum contra Francos adduxerunt, eosque ab obsidione castri Radulphi amovere conati sunt. Sed cum rex Philippus acies bellatorum contra eos ordinari fecisset, timentes illi solitam Francorum audaciam, viros religiosos, cum legatis Romanæ ecclesiæ, qui etiam pro pace reformanda tunc venerant ad regem Philippum, miserunt, qui ex parte illorum, præstitâ cautione, firmarent, quod ipsi de tota querela, secundum judicium regis Franciæ, plene satisfacerent: et sic, datis induciis, ad propria redierunt. Verum dum ibidem rex in obsidione moram faceret, comes Richardus multitudinem cotarellorum illuc pro succursu transmiserat; quibus ante beatæ Mariæ virginis ecclesiam in platea cum tessèris ludentibus, unus ex eis in verbis blasphemiarum prorupit in beatam Virginem et in Deum; quia denarios, quos malè acquisierat, malè etiam perdebat. Deinde furibundus, elevatis oculis, imaginem beatæ Mariæ virginis in porticu torvo vultu respiciens, iterumque blasphemias in eam congeminans, lapidem coram omnibus in ipsam imaginem projecit, et brachium imaginis pueri Jesu, quam illa tenebat in manibus, fractum in terram dejecit: de qua fractura sanguis abundanter in terram fluxit, ut multi qui in obsidione fuerant retulerunt; multique de illo colligentes, à variis morbis curati sunt. Brachium autem sanguinolentum Johannes, qui dictus est Sine Terra, filius regis Angliæ junior, pro reliquiis secum cum honore portavit: et infelix ille cotarellus à dæmone, quo priùs agebatur, eodem die arreptus, miserrimè vitam finivit. Monachi verò ipsam imaginem intra ipsam ecclesiam cum laudibus intulerunt, ubi, ad honorem Christi, multa sunt miracula.

CAP. XLIII.

De amissione S. Crucis, et Jerusalem, et ortu Ludovici filii Philippi.

ANNO Dom. MCLXXXVII. Richardus clericus regis Scotiæ electus est in episcopum Moraviæ. Hoc anno Willelmus rex Scotiæ prævalidum exercitum duxit in Moraviam contra Donaldum Ban, ut supra dictum est; sed hîc debuit inscribi. Interea dum hæc agerentur, venerunt ad regem Philippum nuncii transmarini, cum gemitu referentes, quod Saladinus rex Syriæ et Ægypti terras Christianorum invaserat,

vaferat, multosque de fratribus Hospitalis et Templi, cum episcopis et baronibus terræ illius, et multa Christianorum millia trucidaverat; Crucem quoque Sanctam ad extremum ceperat; ac præter Tyrum, Tripolim, Antiochiam, et quædam castra fortissima, quæ nunquam habere potuit, totam sibi Terram Promissionis subjugaverat. Rex autem Jerusalem capitur, et captivi decollantur. Porro Guido rex, et magister Templi, in monumentum victoriæ, reservantur. Sic enim, exigentibus meritis suis, in manus gentium nostri sunt traditi, atque gentibus subjugati. Nimis enim in luxus varios tam clerus quàm populus effluxerat, totaque terra illa facinoribus et flagitiis sordescibat. Sed et qui religionis habitum præferabant, regularis moderantiæ turpiter fines excefferant. Rarus in monasterio, rarus in seculo, quem vel non avaritiæ vel luxuriæ morbus inficeret. Ab ipso autem anno Dom. MCLXXXVII. quo Crux Domini capta est, infantes, qui postea nati sunt, non nisi viginti duos vel viginti tres dentes habent, cum antea triginta vel triginta duos habere solent. Eodem anno, quartâ die Septembris, capitur Ascalon à Turcis. In crastina die natus est Ludovicus Philippi regis Francorum filius. Idibus Octobris feriâ sextâ Jerusalem capitur: in cuius basilicis jumenta Turci stabulaverunt. Sed et antequam Saladinus intraverat templum Domini, lavari fecit parietes aquâ rosariâ. Auditâ deditione Jerusalem, multa quoque loca, quæ vix ab homine capi possent, si defensores haberent, in deditionem recepta sunt. Captaque est Jerusalem post annos octoginta octo, ex quo à Turcis erepta fuit; et tantundem fere temporis possessa à nostris quantum prius; et à Turcis, pontificante tunc Papâ Urbano, et nunc etiam Urbano: qui, cum rem tam flebilem audisset, nimis indoluit, et ex animi dolore languescens, post breve decessit; atque in urbe Ferraria, quod nuper advenerat de Verona, tumulatus extitit. Cui successit Gregorius octavus: qui ad subventionem Jerusalem totis inhiat animis, et ad concitandos principes populosque, per occidentes provincias tam legatos quàm literas destinat, qui et cladem orientalem exponant, et pœnitentiarum absolutionem profecturis Jerusalem promittant. Sed, proh dolor! in suo mox exortu, flos decoris exaruit; quia post duos menses apud Pisam moriens, ibidem fuit sepultus: cui Clemens quartus successit. Crescebat ubique rumor lamentabilis de transmarinis partibus, et ingemiscebat mundus. Plerique de correctione vitæ attentius cogitabant; pluresque, signo crucis accepto, ire Jerusalem proponebant.

CAP. XLIV.

De cruce signatione Philippi et Henrici regum Franciæ et Angliæ.

DIE autem xij. Januarii, scilicet in festo Sancti Hilarii, factum est colloquium inter reges, Philippum scilicet et Henricum, inter Triam et Gisfortium, pro sedando inter se diffidio. Ubi, archiepiscopo Tyrensi adhortante, contra omnium opinionem, instinctu Spiritus Sancti, signum crucis acceperunt, pro liberatione urbis sanctæ Jerusalem, et sancti sepulchri Dominici. Multi etiam alii cum eis, archiepiscopi quoque Rothomagensis et Cantuariensis; episcopi verò Belvacensis et Car-

notensis;

notensis; comites quoque Pictaviensis, Richardus scilicet filius Henrici regis Angliæ, Flandrensis, Blezenfis, Sueffionensis, Nivernensis; dux etiam Burgundiæ, et Rotroudus comes Campaniæ: comites quoque Drocarum, Claremontis et Bellimontis, et plures alii magni viri zelo Dei accensi. In cujus facti monumentum, duo reges in eodem loco crucem ligneam erexerunt; ibique fundantes ecclesiam, fœdus inter se perpetuum inierunt: ipsum verò locum Agrum Sanctum vocaverunt; eo quòd ibidem sacris crucibus insigniti sunt.

Anno Domini millesimo centesimo octogesimo octavo, Willelmus rex Scotiæ dedit cancellariam suam cognato suo Rogero, filio Roberti comitis de Leicestria. Hugo ecclesiæ Sancti Andreæ episcopus, pro causa inter ipsum et Johannem episcopum Dunkeldensem diu agitata, sedem Romanam adiit, ubi, post moram aliquam ibidem factam, favore Papæ curiæque impetrato, et de sua intrusione ad ecclesiam S. Andreæ per literas commendatitias domini Johannis Dunkeldensis episcopi, prius ad Sanctum Andream electi, absolutus, mortuus est sexto milliario cis urbem. Rex Francorum Philippus, et Henricus rex Angliæ, decimam substantiæ partem regnorum suorum ad subsidium Terræ Sanctæ dari constituerunt. Et, in mense Martio, Parisius generale concilium ab ipso rege Philippo celebratum est: in quo sanctâ cruce signata est innumerabilis militum ac peditum multitudo. Ob hanc enim instantem necessitatem, cum assensu episcoporum et baronum terræ suæ, constituit rex, ut prælati et clerici conventualium ecclesiarum, et milites etiam cruce signati de debitis suis reddendis, tam Judæis quàm Christianis, à creditoribus biennium respectum haberent; et omnes crucem non habentes, quicunque essent, ad minus illo anno de omnibus mobilibus ac redditibus suis decimas darent, exceptis illis qui erant Cisterciensis ordinis et Cartusienfis, fontis Ebrardi, et etiam leprosis, quantum ad suum proprium pertineret. Et istæ decimæ Saladinis dictæ sunt. Eodem anno, tertio die Februarii, fuit eclipsis lunæ universalis, horâ noctis quartâ, et duravit per tres horas. Item quarto Idus Februarii, paulo ante auroram, serenissimâ nocte, visa est luna usque ad terras in momento descendere, et, factâ morulâ, quasi resumptis viribus, iterum usque ad locum unde descenderat paulatim ascendere. Hoc anno Fredericus imperator crucem accepit. Saladinus frequenter Tyrum infestat, sed cum damno suorum sæpe confusus recedit. Deinde recedens cepit Mellitum, * Gabulon et Gaber, Tortosam quoque et Valeniam atque Tripolim, præter alias inclitissimas civitates perprius conquæstas, sciz. Cæsaream, Joppen, Cayphas, Nazareth, Sebasten, Neapolim, Lyddam id est Ramatha, Assur, Bethlehem, et Hebron, et tandem sanctam civitatem Jerusalem. In vigilia Sanctæ Mariæ Magdalene, Autissiodorum conflagratur; et in crastino dictæ festivitatis urbs Trecensis comburitur. Hoc etiam anno Belnacus, Primum et Carnotum miserabiliter incenduntur.

CAP. XLV.

De ruptione fœderis inter dictos reges Franciæ et Angliæ per comitem Richardum.

EO anno Richardus Pictaviensis comes, rupto fœdere quod ipse et Pater suus Henricus rex Angliæ cum rege Philippo inierant, terram comitis Tholosani, quam à rege Francorum tenebat, intravit; et Moissacum, aliaque castella ad eum pertinentia, cepit. Quod cum idem comes Raymundus regi Philippo per nuncios intimasset, ille, collectâ multitudine armatorum, subito terras eorum intravit, et castrum Radulphi, Bufenzacumque et Argentonium cepit, quartum etiam quod Leurosium vocatur obsedit: ubi, dum in obsidione brevem morulam faceret, accidit ut torrens ante castrum in quo, pluviis inundantibus, solebat aqua inveniri sufficienter, æstatis fervore nimio siccatus est. Cumque rex et totus exercitus ejus aquarum penuriâ multum affligerentur, subito de terræ visceribus aqua miraculosè in tantum excrevit, et sine pluvia, ut usque ad cingula equorum attingeret, et totus refocillaretur exercitus, eorumque animalia. Tamdiu autem duravit quamdiu rex ibidem in obsidione fuit. Post paucos dies castrum cepit, et Ludovico consanguineo suo, filio comitis Theobaldi dono dedit. Ipso verò recedente, aquæ ad priorem locum reversæ sunt, nec postea comparuerunt. Egressus inde rex, venit et obsedit Montem Tricardum, et cum labore cepit, et turres evertit. Deinde Palvellum et Monteforium castellum cepit, et rupem Guillibaldi, et quicquid juris Angliæ rex in tota habebat Arvergnia sibi subjugavit. Quo viso, rex Angliæ per marchiam Normanniæ versus Gifortium exercitum suum reduxit, per quam sciz. marchiam transiens castrum Drocharum incendit, multasque villas campestris destruxit. Rex autem Philippus insecutus est eum, et in ipso transitu cepit Vindocinum. Persecutus est autem regem Angliæ usque ad castrum quod dicitur Throu, de quo ipsum cum filio suo Richardo turpiter ejecit, totumque vicum combussit. Superveniente autem hieme, datis induciis, uterque à bello quievit, et sanctum passagium impeditum * est.

Interim comes Richardus à patre suo petiit uxorem quæ debebatur sibi, sororem scilicet regis Philippi, quæ tradita ei fuerat à patre suo Ludovico ad custodiendum, et cum ea petiit etiam et regnum: sic enim fuerat in pactis, quod quicumque de filiis regis Angliæ eam haberet in conjugium, post mortem ipsius regis haberet et regnum. Hoc ergo Richardus sibi de jure competere dicebat, quia post Henricum suum fratrem primogenitus erat. Quod cum rex pater, sollicitus nimis, hoc facere nollet, iratus comes à patre recedens, ad regem Francorum se transtulit, eique hominum faciens, fœdus sub juramento firmavit.

* *Interemptum*, MS. Coll. Ed.

CAP. XLVI.

De fuga et obitu R. Henrici imperatricis filii, et initio regis Richardi.

Persecutionem filii sui Richardi fugiens rex Angliæ Henricus, A. D. MCLXXXIX. et regni ejus xxxv. Philippus rex exercitum apud Nongentum duxit, et firmitatem Bernardi, cum aliis quatuor firmissimis castellis, cepit, urbemque Cenomannis, de qua Henricum regem Angliæ cum septingentis militibus armatis turpiter fugavit, et persecutus eum usque Chinonium: Cenomannisque reversus, turrim fortissimam atque bene munitam, muro per minarios, quos secum semper ducebat, suffoso, laboriose cepit. Deinde versus urbem Turonis exercitum duxit, ubi super Ligerim fixis tentoriis, ipse solus aquas fluminis cum lancea tentans, quod auditum à seculo non fuerat, vadum invenit; positisque signis à dextris et à sinistris, ut inter illa totus post eum exercitus transvadaret, primus ante omnes transivit. Videns autem exercitus aquarum diminutionem subito miraculose factam, statim collectis tentoriis, omnes per vadum secuti sunt regem. Omnibus autem transmissis, aquæ reversæ sunt ad statum priorem. Quod videntes Turonenses, timuerunt regem. Rex autem, dum immunita civitatis circumquaque consideraret, ribaldi ejus, qui primos impetus in expugnandis muniti- onibus facere consueverant, ipso cernente, per muros cum scalis ascen- dentes, urbem ex improviso ceperunt. Tunc rex cum exercitu totam urbem recepit, ibique custodes posuit. Tandemque Richardus comes Pictaviæ in forma pacis, à rege Galliæ dictante, in gratiam patris rece- ptus est. Evolutis autem post hoc duodecim diebus apud Chinun, vel, ut quidam libri habent, Chinonium, cum totius Angliæ monarchiam, atque Normanniæ, Aquitaniæ, Britanniaque dominationem, per tri- ginta et quinque annos strenuissime tenuisset, dolore nimio, ut aiunt, absorptus, eo quod se videret à rege Franciæ Philippo sic oppressum, et à suo quoque filio Richardo, qui ad eundem regem confugerat, de- relictum, satis cessit: qui in omnibus satis prospere egit, usque ad tem- pora felicissimi regis Philippi; quem Dominus quasi frenum in ore ejus posuit, pro vindicando sanguine beati Thomæ martyris, quem in tantum, ut præmittitur, inhonoraverat: et ideo à filiis suis inglorius habebatur; sepultusque est apud Fontem Ebrardi in abbazia monialium, multis à se redditibus et muneribus ampliata. Hoc anno Rogerus, cancellarius regis Scotiæ, electus est in episcopum Sancti Andreae, et per Papam confirmatus. Cancellariam autem dedit Hugoni de Sigillo clerico suo. Et Johannes Galweiz insulâ sublimatus est. Et Galfridus filius regis Henrici, quondam electus Lincolnienfis ecclesiæ, ad archi- episcopatum Eboracensem electus est.

CAP. XLVII.

Quomodo sanguis manavit è naribus regis defuncti ob indignationem ingrati filii sui.

Contigit autem ut, cum idem rex ad sepeliendum, regio vestitus apparatu, portaretur, coronam habens auream in capite, chiro- thecas

thecas in manibus deauratas et annulum, calceamenta quoque auro contexta, cinctus quoque gladio, jacens super feretrum, vultu disco-operto, virgam auream manu tenens, supervenit subito Richardus Rufus, qui etiam cognominatus est Cor Leonis, comes Pictaviensis, filius ejus, ei obviam, ut funeri suo exhiberet obsequium. Quo sic adveniente, statim ex regis defuncti naribus manavit sanguis, ac si de adventu filii graviter indignaretur. At tamen flens et ejulans filius cum patris corpore locum adiit sepulturæ, ubi, solennibus obsequiis funeri regis exhibitis, terræ traditum est. Cui dictus Richardus successit,* et concordi voto cleri et populi in regem sublimatus est, et per Baldwinum Cantuariensem archiepiscopum, apud Westmonasterium, tertio Nonas Septembris, regio diademate coronatur. Reperi tamen in quadam antiqua chronica, quod postquam de captivitate rediit Angliam, in octavis Paschæ apud Wintoniam ab Huberto archiepiscopo coronatus est, xv. Kal. Maii. Deinde ante ascensionem Domini, cum multa manu armorum in Normanniam transvectus est. Elige quod vis. Ad cujus primum ingressum apud Gisorsium, eodem anno, totum castrum flagrant incendio. Sequenti autem die, in egressu ipsius castelli, pons ligneus sub pedibus ejus fractus est, omnibus focis * ejus liberè pertranscurrentibus, ita quod ipse cum equo suo cecidit in fossato. Post paucos dies pax quæ inter reges, Philippum et Henricum sciz. fuerat interlocuta, inter Richardum et Philippum est consummata: cui etiam tunc Philippus urbem Turonis et Cenomannis reddidit, pro bono pacis, et etiam castellum Radulphi cum toto feodo suo. Qua de causâ Richardus Philippo feodum Craziaci totum perpetuo quitavit, et omnia feoda quæ habebat in Arvergnia. Eodem anno obiit uxor Philippi Elizabeth regina. Imperator etiam Fredericus, Ravennatensis et Pisanus archiepiscopi, cum multo populo, et filio imperatoris duce Suania, transmarinum iter arripiunt. Anno igitur prænotato fit ingens peregrinorum motio, ac de diversis partibus per terras, partes adeunt transmarinas. Præfati verò archipræsules cum magno agmine de Italia transfretantes, appulsi in Tyrum, Tyrensisbus fiunt non modicum adjumentum. Imperator etiam imperii sui fines egreditur, cum multitudine infinita rerum omnium affluenter instructa. De Prisia et Dacia naves l. foederatæ pariter eandem peregrinationem arripiunt: de Flandria quoque triginta septem rates cum apparatu grandi secuti sunt: sed et de Francia et Campania Jerusalem pergunt illustres viri titulisque militiæ gloriosi. Cùmque multa millia nostrorum apud Tyrum existerent, Achon petunt et obsident. Et ecce Saladinus cum multis militibus accurrit, ut obsessis succurrat, et obsessores impetat. Cùmque nostri hostium assultus assiduos ferre non possent, valles et aggeres in gyro castrorum extruunt, et sic tutiores existunt. Post hæc pugnam acerrimam cum hostibus conferunt, multique nostrorum occumbunt. Multis itaque diebus in Ptolemaidis obsidione morantes, multas patiuntur calamitates, vel per incursum hostium, vel per aëris inclementiam, vel per victualium indigentiam: siquidem et à facie et à tergo hostilis imminabat obsidio. Et aëris intemperies tanta fuit, et inundatio pluviarum, ut præ nimia

* *Commilitonibus*, MS. Cupr.

humectatione corrupta cibaria deperirent, et innumeri etiam morbo dysenterio laborantes obirent. Miranda proinde ac perpetuo memoranda virorum illorum constantia, quæ tot malis obsita non defecit, sed permanfit intacta, quorum vivere Christus fuit, et mori lucrum.

CAP. XLVIII.

De restitutione castrorum nostrorum, et de quitatione dominii Anglorum.

REGE itaque Richardo in regnum Anglorum sublimato, et fratre suo Henrico præmortuo, univerforum qui pro eo pugnaverant contra patrem spes, quæ suâ morte penè fuerat extincta, per sui fratris Richardi coronationem subito reviviscit, qui totius discordiæ particeps cum fratre, quamdiu vixerat, extitit contra patrem; cujus etiam post mortem pari fortunâ bellorum infatigabilis fuerat executor.

Igitur statim post suam in regem * assumptionem, in pleno † parlamento rege, suorum consilio prælatorum et procerum, constituto, suos omnes amicos et confederatos, tam Anglos quàm Francos, sibi fratrique suo præfato Henrico, quondam regi juniore, tempore bellorum in patris, ut prælibatur, contrarium adhærentes, à quibus exactiones, obligationes, seu quascunque pactiones ea de causa pater extorserat, communi decreto liberos absolvit. Terras etiam, possessiones et redemptiones, ac alia quæcunque bona eis ablata, sponte reddidit cum usuris. Regi verò Scotorum Willelmo castella sua, scilicet Roxburgum et Berwicum, restituit, cum ante hoc Castrum Puellarum sibi per regem Henricum patrem, (quando desponsaverat cognatam ejus Ermergardam ‡) fuerat restitutum. Regem etiam regnumque Scotorum ab omni subjectione fidelitatis, et obligatione sacramenti, ac fidei sponfione, conventionis antiquæ tenore, quibus se regnumque Scotorum pro liberatione corporis sui regi regnoque Anglorum præfatus rex obligaverat, absolvit. Obsides itaque quos Henrico regi, pro conventionem inter eos facta inconcussè tenenda, dederat, ad regnum Scotiæ liberos remisit. Reges etiam regnumque Scotorum à jurisdictione dominioque regni Anglorum liberum, quietum et exemptum esse perpetuo, acceptis ab eo decem millibus marcarum, concessit. Scriptis etiam cartis et instrumentis, in quibus antiquæ illæ conventiones violentæque obligationes redactæ fuerant, adnihilatis penitus et cassatis, regique Willelmo redditis et cancellatis: Nova etiam scripta, cartas et evidencias, quibus immunitas illa et recuperata libertas exemptioque continebantur, confecit, sub sigillis procerum tam Angliæ quàm Galliæ et Normanniæ, unâ cum sigillo ipsius regis Richardi, in testimonium præmissorum. Quarum unius tenor sequitur in hæc verba:

* Coronationem, pro in regem assumptionem, ed. H. † Plano, MSS. nostri. ‡ Verba parenthesi inclusa defunt in MSS. Coll. Ed. et D. G. M. et ed. H.

CAP. XLIX.

Copia literæ acquitationis regni Scotiæ.*

“**R**ICHARDUS Dei gratiâ rex Angliæ, dux Normanniæ et
 “Aquitaniæ, comes Andegaviæ et Pictaviæ; archiepiscopis, epi-
 “scopis, abbatibus, prioribus, comitibus, baronibus, justiciariis et vice-
 “comitibus, et omnibus ministris suis ac fidelibus totius Angliæ, salutem.
 “Sciatis nos consanguineo nostro Willelmo, Dei gratiâ regi Scotorum,
 “reddidisse castella sua de Berwick et Roxburgh, cum omnibus perti-
 “nentiis suis, tanquam ejus propria jure hereditario, ab eo et heredibus
 “suis, dicti regni successoribus, in perpetuum possidenda. Præterea
 “acquietavimus ei omnes consuetudines et pactiones, quas bonæ me-
 “morix pater noster Henricus rex Angliæ, per novas eschaëtas per suam
 “captionem extorsit. Ita sciz. quod ipse rex W. faciet nobis integrè et
 “plenariè, quod rex Scotorum Malcolmus, frater ejus, antecessoribus
 “nostris fecit pro terris suis in Anglia, et quod de jure facere debuerat.
 “Et nos faciemus ei, et successoribus suis, quicquid antecessores nostri

*Cum in mendosum hujus cartæ exemplar incidisse videatur auctor, eandem hic exhibere visum est, prout à Thoma Rymero, inter fœdera Angliæ, tom. i. pag. 64. ex autographo describitur.

RICHARDUS Dei gratiâ rex Angliæ, dux Normanniæ et Aquitaniæ, comes Andegaviæ, Archiepiscopis, episcopis, abbatibus, comitibus, baronibus, justiciariis, vicecomitibus, et omnibus ballivis et fidelibus, salutem. Sciatis nos karissimo consanguineo nostro Willelmo, eadem gratiâ regi Scotiæ, reddidisse castella sua Rokesbotc et Berwyk, tanquam ejus propria, jure hereditario ab eo, et heredibus ejus, in perpetuum possidenda. Præterea quicquid ejus omnes pactiones quas bonus pater noster Henricus rex Angliæ, per novas chartas, et per captionem suam, extorsit, ita videlicet, ut nobis faciat integrè et plenariè quicquid rex Scotiæ Malcolmus, frater ejus, antecessoribus nostris de jure fecit, et de jure facere debuit: et nos faciemus ei quicquid antecessores nostri prædicto Malcolmus de jure fecerunt, et facere debuerunt; scilicet et de conductu in veniendo ad curiam, et in morando in curia, et in redeundo à curia, et in procuracionibus, et in omnibus libertatibus, et dignitatibus, et honoribus eidem jure debitis, secundum quod recognoscetur à quatuor proceribus nostris, ab ipso Willelmo rege electis, et à quatuor proceribus illius à nobis electis. Si autem marchias regni Scotiæ aliquis nostrorum hominum, postquam prædictus rex Willelmus à patre nostro captus fuit, injuste occupaverit, volumus ut integrè restituantur, et ad eum statum reducantur quo erant ante ejus captionem. Præterea de terris suis quas haberet in Anglia, seu dominicis, seu feodis, scilicet in comitatu Huntingdon, et in omnibus aliis, in ea libertate et consuetudine possideat et heredes ejus in perpetuum, quæ præfatus rex Malcolmus possedit, vel possidere debuit; nisi prædictus rex Malcolmus vel heredes sui aliquid postea insecodaverint; ita tamen quod, si aliquis postea insecodatus fuit, ipsorum feodorum servitia ad eum, et ad ejus heredes, pertineant: et terram, quam pater noster præscripto regi Willelmo donavit, in eadem libertate, qua ipsam ei dedit, ipsum et heredes suos perpetuo possidere volumus. Reddidimus etiam et libertates hominum suorum, quas pater noster receperat, et omnes cartas quas pater noster de illo habuit per captionem suam; et quæ forte per oblivionem retente, vel inventæ, fuerint, eas penitus carere viribus præcipimus. Sæpeditus vero Willelmus rex ligius homo noster deveniat de omnibus terris de quibus antecessores sui antecessoribus nostrorum ligii homines fuerunt, et nobis, atque heredibus nostris, fidelitatem juravit. Ut autem ratum et firmum sit istud et perpetuum, præsentem cartam et sigillo nostro id roboravimus. Testibus Baldewino Cantuar. et Waltero Rothomag. et J. Dublinen. archiepiscopis; et Hugone Dunelmen. Hugone Lincolnien. Godefrido Wintonien. Huberto Sarisberien. Reginaldo Bathonien. episcopis; et domino Johanne fratre nostro, R. comite Leicestrie, H. comite de Waren. H. Bardet. Stephano de Longo campo dapifero nostro, et aliis multis, quinto die Decembris. Dat per manum W. Elyen. electi, cancellarii nostri, apud Cantuar. regni nostri anno primo.

Sigillum integrum pandet de serico, filis aureis et argenteis intertextis.

M m m m m m

“ de

“ de jure eis facere debuerunt; scilicet in conductu veniendo ad curi-
 “ am, et redeundo à curia, et morando in curia, in procurationibus,
 “ dignitatibus et honoribus, et in omnibus libertatibus ejusdem de jure
 “ debitis ex antiquitate; secundum quod recognoscetur à quatuor pro-
 “ ceribus ex nostris, ab ipso Willelmo rege electis, et à quatuor pro-
 “ ceribus regni Scotiæ à nobis electis, postquam Willelmus Bastard
 “ conquæstor dicti regni Angliæ, et heredes sui dictum regnum Angliæ
 “ obtinuerunt. Si autem fines regni Scotiæ, vel marchias, aliquis
 “ hominum nostrorum, postquam Willelmus rex Scotiæ à patre nostro
 “ captus fuit, usurpaverit, ac injustè retinuerit, absque judicio volumus
 “ quod integrè restituantur, et in statum pristinum reducantur, quo
 “ erant ante ejus captionem. Præterea de terris suis, quas habet in
 “ Anglia, seu dominicis, vel in feodis, scilicet in comitatu de Hun-
 “ tindonia, et in omnibus aliis locis, in ea libertate et plenitudine pos-
 “ fideat, et heredes ejus in perpetuum, sicut Malcolmus rex Scotiæ,
 “ frater ejus, possidebat, et de jure hereditario possidere debuerat, nisi
 “ prædictus rex Malcolmus aliquid de dictis terris alicui infeodaverit:
 “ ita tamen quòd si qua postea infeodata sint, ipsorum feodorum ser-
 “ vitia ad eum et heredes suos pertineant. Et si quid pater noster
 “ prædicto Malcolmus, vel prædicto Willelmo donaverat, ratum habemus,
 “ et pro nobis et heredibus nostris confirmamus in perpetuum,
 “ atque firmum habere volumus. Reddimus etiam eidem Willelmo,
 “ regi Scotiæ, ligantias hominum suorum, et omnes cartas quas dictus
 “ pater noster de eo habuit per captionem suam: et si quæ aliæ forte
 “ per oblivionem retentæ, aut de cetero inventæ fuerint, eas penitus
 “ viribus carere præcipimus. Ipse verò Willelmus homo noster ligius
 “ devenit pro omnibus terris suis in Anglia, de quibus antecessores sui
 “ ligii homines antecessorum nostrorum fuerunt, et nobis fidelitatem
 “ juravit. Teste meipso,* anno regni nostri primo.

C A P. L.

De incidentibus, et de testamento Philippi regis.

PRælati † et procures totius Scotiæ apud Edinburgum convocati,
 dictam summam pecuniæ decem mille marcarum inter se partitam,
 licet non sine dispendio, terminis præfixis regi Angliæ hilariter persol-
 verunt. Hoc etiam anno, Judæi quamplurimi, crudeli strage, in ple-
 risque locis Angliæ à Christianis trucidati sunt ob importabile onus
 usurarum suarum. Johannes frater regis Angliæ, tradente rege, accepit
 in uxorem filiam comitis Gloucestriæ cum ejusdem comitatu. David
 frater regis Scotiæ, comes Huntindoniæ, duxit in uxorem nobilissimam
 puellam filiam Hugonis comitis Cestriæ. Hoc anno Willelmus rex
 Scotiæ dedit Rotholando filio Ochtredi totam Galweiam, ut suprâ
 scriptum est, sciz. terram quæ fuit Gilberti; et pacem inter Gilbertum
 et Rotholandum composuit. Hoc etiam anno rex Philippus, iter trans-

* Hic in editio H. inseruntur verba, *Anno Domini mxc.* quæ MSS. nostri non agnoscunt;
 et quidem hæc carta concessa fuerat anno præcedente. † Hic adeo in diversa abit editio
 Hearnii, ut variantes omnes lectiones dare magis esset prolixum quam utile.

marinum arripere cupiens, Parisius convocatis amicis et familiaribus, testamentum condidit, et Adelæ matri suæ et Willelmo Rhemenfi archiepiscopo avunculo suo, pro tutela et custodia, totum regnum Francorum cum filio suo Ludovico commendavit. Ipsius autem regni ordinationem fecit, statuens, ut ballivi sui, per singulas terras positi, in balliis suis singulis mensibus assisam unâ die tenerent, in qua omnes qui clamores facerent jus suum super eos sine dilatione reciperent. Willelmus autem archiepiscopus et Adela regina nihilominus unam diem Parisius singulis quatuor mensibus statuerent, in quo clamores hominum regni audirent, ibique eos ad honorem Dei et utilitatem regni terminarent. Prohibuit etiam universis prælatis et hominibus suis, ne, quamdiu essent in servitio Dei, talliam vel exactionem darent: et si cum mori contingeret, ne similiter hoc facerent, donec Ludovicus filius ejus ad ætatem veniret in qua, per Dei gratiam, regnum regere posset. Quod si aliquis eidem filio guerram movere vellet, et sui etiam redditus ei non ~~facere~~rent, homines ipsius et de corporibus suis et de pecuniis auxilium ei facerent. Præpositis insuper et ballivis suis prohibuit, ne aliquem hominem vel ejus peculium caperent, quamdiu bonos fidejussores dare vellet, de justitia in curia regis prosequenda, nisi pro homicidio, vel murthro, vel raptu, vel prodicione. Præterea præcepit, ut omnes redditus ejus et obventiones et servitia Parisius afferrentur per tria tempora, sciz. ad festum S. Remigii, ad purificationem, et ascensionem. Et si illum in illa via mori contingeret, regina, et archiepiscopus, et episcopus Parisiensis, cum tribus aliis viris thesaurum suum in duas partes dividerent; de quarum una, pro arbitrio suo, ad reparandas ecclesias, per guerras ipsius destructas, distribuerent, et illis qui per tallias nimis depauperati essent; residuum autem ejusdem partis, pro anima sua et antecessorum suorum, darent quibus vellent, et quos magis egere crederent. Aliam verò mediam partem ad opus filii sui Ludovici custodirent. Sed et civibus Parisiensibus præcepit, ut urbs Parisius, quam multum diligebat, optimo muro cum carnellis* et portis diligenter clauderetur. Quod et in brevi spatio factum est. Sed et hoc idem in aliis urbibus et castellis per totum regnum mandavit fieri.

CAP. LI.

De transfretatione Philippi et Richardi, regum Franciæ et Angliæ, ad succursum Terræ Sanctæ.

SIC igitur, ordinato regno, perâque et baculo peregrinationis susceptis in ecclesia beati Dionysii ab archiepiscopo Willelmo, Vize-liacum perrexit: ibique, baronibus dimissis, usque ad Januam venit rex Philippus, ubi naves et victui necessaria parari fecit. Rex autem Richardus apud Massiliam cum suis mare intravit: processeruntque duo reges cum agmine infinito, et apparatu incredibili, ac proceres fere universi; inter quos fuerunt Odo dux Burgundiæ, Philippus comes Flandriæ, Henricus Campaniæ, Theobaldus Blesensis, Stephanus Sacri-cæsaris; sed et archiepiscopi, episcopique plurimi, et qui alicujus in militia habebantur nominis, diverso quidem tempore, sed et eodem anno iter peregrinationis arripiunt: tantamque aliquando motionem populorum

* Tornellis, Rigordo.

populorum fuisse nulla meminit ætas, nullaue refert historia: Diversosque portus adeunt, naves ascendunt. Cùm autem venisset rex Philippus apud Messanam urbem, honorificè susceptus est in palatio regis Tancredi, qui et de victualibus suis abundanter ei donavit. Illic itaque natale Domini celebravit, et militibus terræ suæ, qui res suas, orta in mari tempestate, perdiderant, multa et magna dona tribuit. Rex autem Angliæ, cùm eum rex Philippus quasi hominem suum compelleret ut, sicut juravit, cum eo mare transiret in passagio medii Martii, noluit, sed usque ad Augustum distulit: sororemque Philippi, quam de juramento tenebatur uxorem ducere, recusavit. Rex ergo Philippus prosperis ventis applicuit Achon in vigilia Paschæ. Ibi cum gaudio, et multis lacrimis, quasi angelus Domini, receptus est; ab his quoque qui longo tempore federant in ejus obsidione: fixisque tentoriis, et fabricatâ domo tam prope muros urbis, ut usque ad eam, et ultra frequenter, hostes querellos et sagittas emitterent. Absente quidem rege Angliæ, noluit assilire: condixerant enim, quòd non nisi pariter assilirent. Sed erectis petrariis suis et mangonellis, et aliis ingeniis, ante adventum ejus tantum de muris ejus fregerat, quòd ad eam capiendam non nisi assultus deerat. Rex autem Angliæ per mare cum suis veniens, cùm transiret per insulam Cypri, invenit quendam pseudo-imperatorem eidem insulæ dominantem: ipsamque cum imperatore suo et ejus filia cepit, omnesque thesauros suos asportavit. Insulâ verò de suis hominibus munitâ proficiscens, obviam habuit navem Saladini unam, quæ veniebat in succursum Achon civitati, miro modo munitam; in qua erant infinitæ phalæ vitri plenæ igne Græco, et balistæ ducentæ quinquaginta, et arcuum et armorum copia maxima: erantque in ea bellatores fortissimi, qui omnes à rege Angliæ et suis sunt interfecti; et navis contracta periit. Aliam quoque navem ejusdem apud Tyrum ceperunt Franci, in qua erat armatorum copia, quæ similiter ad succursum Achon veniebat. Rex autem Angliæ cùm venisset Achon, et omnium esset voluntas ut assultus fieret, suos ire non permisit; sed etiam Pisanos, cum quibus juratus erat, assilire prohibuit: et ob hoc rex Philippus suos à juramento, quod de exercitu agendo fecerat, absolvit.

CAP. LII.

De morte imperatoris in itinere transmarino, et aliis incidentibus.

Eodem anno Fredericus imperator cum filio suo, et universo exercitu, veniens in partes transmarinas, obiit inter Niceam Bithiniæ urbem et Antiochiam; non minimam Christianis relinquens tristitiam. Hic nempe miles strenuissimus Soldanum Iconii, qui ei promissum non solvit, persecutus est, castra ejus deripuit, et Turcos miserabiles angustis inventos debellavit. Denique fluvium transiens, equo cecidit, et, vix extractus, paulo post obiit. Moriens autem totum exercitum suum filio suo duci Bohemiæ reliquit. Qui cum paucis de terra Turcorum evadens, cum illis Actium venit, ubi et ipse breviter naturali lege vitam finivit. Frederico autem successit filius ejus Henricus, strenuus in agendis, acer in hostes, et cum omnibus accedentibus ad eum largus et munificus.

munificus. Sumpfit autem imperium anno à nativitate Domini M^oXC. ab initio verò mundi quinquies millesimo centesimo quinquagesimo quarto, et imperavit annis septem. Anno sequenti obiit Papa Clemens tertius; cui successit Cælestinus. Ludovicus filius Philippi regis gravissimè, usque ad vitæ desperationem, ægròtavit, quem totus conventus Sancti Dionysii clavum et coronam spineam Domini * secum ferens, cum processione cleri et populi nudis pedibus incedens, et preces Domino cum lacrimis fundens, visitavit: cui Mauritius episcopus, cum multitudine cleri et populi, pari formâ, usque ad S. Lazarum occurrit, et illis se coniungens, ad palatium regis venit: ibique, facto sermone ad populum, et oratione fusa, puer sacris reliquiis in modum crucis attactus, à periculo, non tam mirificè quàm miraculosè et subito, liberatur. Sed et ipsâ die serenitas et temperies aëris, multo tempore amissa, restituta est. Porro rex Richardus in assultibus Achon operabatur remissiùs. Rex autem Philippus ad murorum destructionem bene laborabat; urbemque in tantum impugnavit, quòd custodes Saladini, qui erant ibi, satrapas ejus cum ingenti armatorum† copia, sub certa pactione, ad deditionem civitatis coëgit. Promiserunt enim, sub juramento suæ legis astricti, tantum corporibus suis salvis dimissis, quòd veram Domini crucem quam Saladinus habebat, et omnes Christianos quos in tota terra sua invenire possent, regibus Franciæ et Angliæ restituerent. Achon igitur tertio Idus Julii recepta est à nostris, post decursum fere biennium ex quo cœperat obsideri. Quo audito, super hostes irruit timor et tremor; et Ascalonem, ac cetera castella quæ de manu nostrorum rapuerant, diruunt, vacuaque dimittunt. Igitur, totâ urbe redditâ, Christiani cum Dei laudibus intraverunt, et victualia quæ ibi inventa sunt inter se diviserunt. Reges quoque, captivos omnes æquâ lance inter se dividentes, in sortem acceperunt.

CAP. LIII.

De reditu regis Philippi ad Franciam, et de zelo ipsius.

REX autem Francorum partem suam duci Burgundiæ, cum multa summa auri et argenti et victualium copia, delegavit, eique omnes exercitus suos commisit: morbus etenim tunc gravissimus eum vexabat. Insuper et regem Angliæ valde suspectum habebat, quia, gloriæ illius invidens, ab omni auxilio opportuno se subtrahebat. Nuncios quoque frequenter clam ad Saladinum mittebat, et ab eo mutua dona accipiebat. Timens itaque dolum ejus, contra voluntatem omnium fere procerum suorum, à Terra Sancta recessit, et in Apuliam transvectus, illic aliquantulum convaluit. Inde visitans apostolorum limina, benedictionem à Cælestino Papa accepit, et sic in Franciam rediit. Rex autem Richardus trans mare remanens, captivos suos qui, salvis corporibus, se sub prædicta pactione reddiderunt, ad id quod promiserant compellavit, ut scilicet crucem Dominicam et captivos Christianos sine dilatione restituerent. Quod quia non potuerunt ad effectum perducere, rex iratus, quinque millia ex eis et ampliùs decollari fecit, retentis

* Salvatoris, MS. Cupr.

† Armorum, MSS.

majoribus et ditioribus, à quibus innumeram pecuniæ summam pro redemptione accipiens, liberos eos abire permisit. Insulam autem Cypri, quam in transitu suo ceperat, viginti quinque millibus marcarum argenti Templariis venalem tradidit; et postmodum eis ablatam, Guidoni quondam Hierosolymitano regi iterum vendidit. Civitatem Ascalonem, multo auri pretio, Paganis petentibus, funditus evertit. Philippus autem rex in Franciam reversus, dum esset apud Sanctum Germanum in Laya, auditâ cujusdam Christiani morte ignominiosâ ab ipsis Judæis perpetratâ, Christianæ religioni compatiens, familiaribus suis ignorantibus quò iret, subito iter arripuit. Apud Brayam velocissimè veniens, positus in portis ipsius castri custodibus, comprehensusque Judæis octoginta et ampliùs, omnes comburi fecit. Comitissa enim ipsius castri, muneribus eorum corrupta, tradiderat eis quendam Christianum, cui falsò imponebant furtum et homicidium. Hunc igitur, antiquo odio commoti, manibus à tergo ligatis, spinis coronatum per totam villam fustigantes duxerunt, et postea patibulo suspenderunt. Eodem anno, pridie Idus Maii, apud Nogentum in Pertico militum acies ex aère descendendum in terram visæ sunt, ibique, factâ inter se mirabili pugnâ, subito evanuerunt.

CHAP. LIV.

De reditu regis Richardi in Angliam, et electione Henrici in regem Hierosolymorum.

REX autem Richardus ad terram suam redire disponens, Henricò nepotì suo juveni, Campaniæ comiti, exercitum suum tradidit; totamque terram transmarinam, quam tunc Christiani tenebant, ei dimisit. Sed et antequam passagium aggrediretur, totius regni Scotorum prælati, ecclesiarumque rectores, comites etiam et proceres, domini sui jussu, et eorum mero consensu, apud monasterium Sanctæ Crucis de Edinburgh congregati, summam pecuniæ, quam rex pro honoribus suis, libertateque regni sui, regi Anglorum pactus fuerat, ad quietandam susceperunt; solutionemque inter eos partitam, licet non sine dispendio jacturaque suarum rerum fieret, terminis connexis*, temporibusque præfixis, Richardo regi Angliæ pro succursu Terræ Sanctæ profecturo grater persolverunt. Richardus autem rex, ante suam profectionem, dedit cancellariam suam Willelmo de Longocampo Elyensi episcopo, quem etiam judicem justitiamque toti Angliæ præfecit, et ei totius regni custodiam commisit. Deinde, voto quo se devoverat rex Richardus profectus†, ingressus mare, naufragium patiens, cum paucis evasit. Quidam autem comes Mammarchus de Gorze, populusque regionis illius, audito quòd in terra erat, ipsum secuti sunt: eoque in fugam verso, milites octo de suis ceperunt. Sed et cum transiret per episcopatum Salezburgensem, Fredericus quidam septem milites de suis cepit: eundemque Limpoldus‡ Austriæ dux, observatâ

* *Connexis*, MSS. † Brevius edit. Hearn. his verbis: "Cum per Alemanniam clam redire putaret, ab insidiaribus ei capitur, et Henrico imperatori missus, in sua custodia arctius mancipatur." ‡ *Scapuldu* et *Sapuldu*, MSS.

stratâ, et positis ubique custodibus, inventum in domo despecta captivavit, et omnibus bonis spoliatum Henrico imperatori tradidit: à quò fere per annum et dimidium detentus, multisque expensis et variis exactiõibus gravatus. Johannes interim, dictus *Sine terra*, frater ejus, ad regnum Angliæ aspirans, castella, quæ potuit quoquo modo nancisci † per Angliam munivit, et suis custodienda tradidit; taliter totum regnum temerando. Rex tandem Richardus, datis ducentis millibus marcarum argenti pro redemptione, relictisque cum imperatore obsidibus, anno profectiõis suæ quarto, apud Sandwich in Angliâ, tertio Idus Martii, applicuit. Postea, in octavis Paschæ, apud Winton coronâ regni et regiû insignibus redimitus, in præsentia regis Willelmi Scotiæ, dominicâ ante Ascensionem, cum valida manu Normanniam adiit, ubi Mirabel, oppidum Galliæ, cepit et dejecit. Timebat enim transire per terram Francorum, quia valde regem habebat offensum. Willelmus verò rex Scotiæ, cum de adventu consanguinei sui regis Richardi per internuncios audisset, statim sibi cum non modica potentia venit; et in brevi tempore, suo consilio simul et auxilio, divisum penè regnum Anglorum pacificavit. Fueruntque insimul reges colloquentes sibi usque ad xv. Kal. Maii, dominicam scilicet, in Albis. Impositum est enim in Angliâ tale auxilium per exactores publicos, pro redemptione regiû, ut decimus tertius denarius taxatus colligeretur ad unguem. Omnes quoque calices aurei et argentei, pixides quoque et phialæ, et omnis ornatus pretiosus ecclesiarum, à Christo ad fiscum et regiû redemptionem, sumebantur.

*O caro tam cara, brevi vivens, finis amara;
ut sequentia declarabunt.*

CAP. LV.

De concordia inter regna habita, et de obitu Saladini.

Compatiens autem rex Willelmus calamitati consanguinei sui regis Richardi, ex sua mera voluntate duo millia marcarum de regiû thesauris, ad hoc ipsum, de Scotia liberè transmisit. Tanta quoque de cetero tunc Richardi regiû temporibus concors inter regna inerat unio, tantaque veræ dilectionis, velut David et Jonathan, amicitia reges connexerat, ut unus omnino quod alter voluit fideliter perimpleret, et etiam ut uterque populus unus et idem putabatur. Anglici per Scotiam pedites, cum sibi placuerit, vel equites, tam cismontanas quàm citra partes, Scotique per Angliam, auro seu quibuscunque mercaturis onusti, impune poterant pertransire. Eodem tempore Saladinus obiit apud Damascum. Cum autem sciret mortem sibi imminere, signiferum suum vocavit, dicens; Tu qui solitus es ferre vexilla mea per bella, fer nunc vexillum mortis meæ, hunc scilicet panniculum lineum, cum quo debeo sepeliri ‡, per totum Damascum super lanceam *, clamitando; *Ecce magnus rex Orientis morians, nihil fert secum nisi hunc vilem panniculum!* Hic in extremis laborans misit pro meliori Judæo, pro meliori

† Nanciscens, MS. Cupr.

‡ Contegi, ibid.

* Hastam, ibid.

Christiano, et pro meliori Sarraceno: quæsitque à Judæo, Quænam lex melior quam acciperet, suâ dimissâ. Respondit, legem Christianorum, quæ descendit à nostra. Idem quæsit à Pagano, qui dixit, quod sua; si tamen illam dimitteret, acciperet legem Christianam, quia nostra, inquit, descendit ab ea. Idem petiit à Christiano, qui dixit, quod sua, et quod nullam aliam reciperet. Tunc sic conclusit Saladinus: Duo primi, si dimitterent leges suas, consentirent in istam; Christianus verò in nullam nisi suam. Hanc ergo eligo, et meliorem reputo; alias autem omnino respuens relinquo*. Et statim fecit se baptizari, et mortuus est fidelis. Circa idem tempus rex Franciæ Philippus Præpositum habuit Parisius, qui, concupiscens vicini sui vineam, voluit emere eam. Sed alius noluit. Ipso tandem mortuo, præpositus fraudem excogitavit. Corruptos siquidem duos scabinos pecuniâ ad sepulchrum defuncti nocte ducens, illudque effodiens, ac in manu illius sacculum pecuniæ, quam viventi obtulerat, posuit; clausâque fossâ, in crastino vineam apprehendit. Uxor defuncti contradicit; regem adit: qui auditores constituens, propter testimonium scabinorum repulsâ est. Illa impatiens regem querulis vocibus impetit: qui testes seorsim abducens, unumquemque singillatim examinat, et primum in aure regis *Pater noster* susurrare facit. Quo amoto et custodiæ deputato, alterum scabinum de veritate dicenda alloquitur, sub pœna mortis, subinferens quod socius tuus dixit verum sicut sanctum *Pater noster*, &c. Ille timens retexit seriem. Rex vineam viduæ restituit, scabinos decollari fecit, et præpositum vivum sepeliri. Anno quo suprâ, mense Februario, rex Philippus intravit Normanniam, et cepit urbem Ebrouicam, et Novum Burgum, et vallē Ruolii, et alias plures munitiones. Et modico intervallo iterum Normanniam ingressus, Vernolium obsedit; et, parte murorum destructâ, audiens nuncium quod a Normannis urbs Ebrouica, quam tenebat munitam, capta esset, iratus ab obsidione recessit, et, fugatis Normannis, ipsam urbem funditus evertit. Post parum Wilhelmus Leicestriæ comes, vir fortis et magnanimus, à rege Philippo captus est, et Stampis in carcere positus.

CAP. LVI.

De guerra duorum regum, et de tempestate mirabili.

OB præmissâ rex Angliæ exasperatus, collecto exercitu, Lochas cepit, et canonicos Sancti Martini Turonensis ejiciens, rebus suis spoliavit. Quo audito, rex Philippus, versâ vice omnes ecclesias terræ suæ pertinentes ad episcopatus vel abbacias terræ illius cepit, et, quorundam pravorum hominum instinctu, monachos et clericos ibidem Deo famulantes ejecit, eorumque redditus in usus proprios, ad tempus, transfudit: quod impune, ut infrâ dicetur, non transit. Itaque Philippus et Richardus reges à pristina similitudine non quiescunt, sed implacabili odio se invicem prosequuntur; et maximè in regionum suarum finibus, multas gravesque direptiones, ac frequentes incursus, faciunt. Eodem

* Et ad Dominum Christianorum me totaliter converto: et statim baptizatus, mortuus est Christianus. MS. Cupr.

anno Carnotum, populosa civitas, exustione subita exarsit: illoque incendio insignis ecclesia beatæ Virginis, cum toto claustro, conflagravit et corruit; ubi reliquiarum et hominum multitudo, necnon et ornamentorum congeries immensa, deperiit. In pago Belvacensi inter Clarum-montem et Compennium tantæ pluvie cum tonitruis et fulminibus et tempestatibus factæ sunt, quantas nulla meminit hominum antiquitas; lapides enim, ad quantitatem ovorum*, quadranguli, mixtim cum pluvia de cælo cadentes, arbores et fructiferas vineas, et segetes, penitus destruxerunt. Villæ quoque in pluribus locis à fulminibus destructæ et combustæ sunt. Corvi etiam quamplures cum huiusmodi tempestate visi sunt, in aëre de loco ad locum volantes, et cum rostris suis vivos carbonem portantes, ac domos incendentes. Sed et utriusque sexus homines ictu fulminum interierunt, et alia multa horrenda eâ die monstrata sunt. Ipsâ etiam die in episcopatu Laudunensi, castrum quoddam, scil. Calvum-montem, audivimus à fulminibus destructum: aërisque tanta et tam insolita commotio facta est, ut in sequenti anno fames permaxima sequeretur. Anno Domini mxc. Willelmus rex Scotiæ dedit filiam suam Isabellam, quæ fuerat uxor Roberti de Brois, Roberto de Ros apud Hadyngtonam. Anno D. mxcv. Willelmus diutinâ infirmitate detentus est apud Clackmannan, ubi universi magnates congregati, iuraverunt filiæ suæ Margaretæ, tanquam veræ heredi suæ, fidelitatem, nisi habuerit filium cum Ermengarda regina sua: quam quidem Margaretam genuit de filia Adam de Hytuson†. Hoc anno obiit Gregorius episcopus Rossensis, cui successit Reginaldus monachus de Melros; et ecclesia Sancti Andree de Pebles dedicata est; et Willelmus rex innovavit monetam suam. Et anno sequenti obiit Willelmus de Morevilla constabularius Scotiæ; cui successit Rotholandus dominus de Galweia, pater magni Alani de Galweia, per matrimonium inter ipsum et sororem dicti Willelmi contractum, eo quod filios non habuerit, datis septingentis marcis argenti Willelmo regi Scottorum pro hereditate et honore constabulariæ. Hoc anno dedicata est ecclesia de Glasgow à Jocelino episcopo ejusdem. Papa Cælestinus obiit; cui successit Innocentius III. Anno præcedenti redditæ sunt treugæ à rege Angliæ, et guerra denuo incepta. Tunc rex Philippus vallem Ruolii, quam munitam tenebat, funditus evertit; et post paucos dies sororem suam, quam rex Angliæ Richardus remiserat, comiti de Pontino in uxorem dedit.

CAP. LVII.

Qualiter rex Richardus hominibus regi Philippo fecit.

CUM autem rex Philippus exercitum in pago Bituricensi juxta Isoldunum collegisset, et rex Angliæ cum exercitu suo in oppositam partem staret, et uterque exercitus ad pugnandum armis accingeretur, operante Deo, contra omnium opinionem, ita factum est, quod rex Angliæ, depositis armis, cum paucis ad regem Francorum venit; ibique coram omnibus pro ducatu Normanniæ, et comitatu Pictaviensium et Andegavensium hominibus ei fecit; et de pace servanda deinceps uter-

* Oneris, MS. Coll. Edinb.

† Al. Hytusun.

que rex ibi iuramentum præstitit. Post breve tempus rex Richardus, postposito iuramento, castrum Milonis * in pago Bituricensi dolo cepit, et funditus evertit. Ob hoc rex Philippus, collecto exercitu, Albamallam † obsedit: ubi dum moram faceret, rex Angliæ castellum Novencort ‡, datâ pecuniâ militibus ipsum custodientibus, recepit. Rex autem Philippus prædictum castrum, erectis petrariis et aliis ingeniis, per septem hebdomadas et amplius impugnavit, donec, fractâ turri et muris, interiores bellatores ad deditionem coëgit. Cùmque castrum solo tenus destruxisset, Novencort obsidens in brevi cepit, et comiti Roberto custodiendum tradidit. Eodem anno venerandæ memoriæ Mauritius Parisiensis episcopus, pater pauperum et orphanorum, feliciter migravit ad Dominum: qui, ob industriam et literaturam, de infimo statu maximæ paupertatis ad pontificalem apicem est evectus. Nam et cùm esset junior, pauper et mendicus scholaris †, eleemosinam postulatam accipere noluit, hoc pacto, ut * nunquam foret episcopus. Hic, inter cetera opera sua præclara, à fundamentis construxit ecclesiâ cui præerat. Ad quem, cùm episcoparet, accessit mater ejus vetula, pauper et pannosa, quæ hospitium in suburbio capiens, misit hospitem ad filium suum episcopum, sub certis intersignis, ut præsentia et colloquio ejus potiretur: quo hilariter concessio, hospes, mutuatis à vicinis cultioribus vestimentis, matrem episcopi in crastino sibi præsentavit. Quâ in statu tali visâ, non solum eam non admittere, sed nec cum ea loqui dignabatur. Anus ergo anxia et tristis recedebat: sed hospes episcopum adiit, et, ut audebat, de ingratitude redarguebat. Ad quem episcopus: Non est enim mater mea; quia in tam nobili apparatu incedere non solebat: sed veniat ad me in tali forma et habitu quo tibi primò apparuit, et si mater mea fuerit forsitan recognosciam. Quæ in crastino cum perâ et baculo, nudipes et inculta, veteres habens sotulares suspensos circa collum, episcopo præsentatur: quam peroptimè recognoscens, in amplexus ruunt, admirantibus cunctis qui astabant. Quam deinceps filialiter, ut decuit, tractabat; et ab omnibus propterea recommissus, grande sibi nomen proinde acquisivit. Hic, inter innumera bona quæ fecit, quatuor abbatias fundavit, et de propriis sumptibus et industria dotavit, scilicet Herivallem, Hermérias, Hederam et Giph; et quia hæresis Albigenium cœpit tunc oriri, ubi de resurrectione corporum multi dubitabant, quam firmissimè credidit, et moriens rotulum grandi literâ scribi mandavit, hujusmodi scripturam continentem: “Credo quòd redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra sur-
“recturus sum, et rursus circumdabor pelle meâ, et in carne mea
“videbo Deum salvatorem meum**; quem visurus sum ego ipse, et
“oculi mei conspecturi sunt, et non alius. Reposita est hæc spes mea
“in sinu meo.”

* *Virsonis*, Rigordus, è cujus scriptis hæc mutuasse videtur noster. † *Albamallam*, ib.

‡ *Novencort*, ib. † *Deest vox scholaris* in MS. C. E. * *Velut*, pro *ut*, MS. Capr.

** *Sequentia desiderantur* in MS. Coll. Edinb. sed exstant tum in libb. Capr. et Perth. tum apud ipsum Rigordum.

CAP. LVIII.

De eventibus admirandis.

ANNO Domini MCXCVII. Baldwinus comes Flandrensis, qui in anno præcedenti Philippo regi hominum apud Compennium fecerat, ab ejus fidelitate manifestè recedens, Richardo regi Angliæ confederatus est. Ipsum etiam regem Francorum et terram ejus graviter persecutus est. Similiter et Reginaldus, filius comitis domini Martini, cui et maximâ dilectione comitiſſam Boloniæ cum comitatu suo dederat in uxorem. Hoc anno multæ novitates apparuerunt. Apud Rosetum * in Bria, in sacrificio altaris vinum visibiliter mutatum est in sanguinem, et panis in carnem. In Vermendesio quidam miles qui mortuus fuerat revixit, multaque futura multis prædixit; et postea etiam, sine cibo et potu, longo tempore vixit. In Gallia, circa festum Sancti Johannis Baptistæ, ros in nocte de cælo cadens mellitus spicas segetum infecit, ita ut multi eas in ore ponentes, odorem mellis apertè sentirent. † Mense autem Julio, orta est tempestas valida, tantæque magnitudinis lapides è cælo ceciderunt, quod à Tremblaco usque ad monasterium Chale ‡, et circa loca adjacentia, segetes, vineas et nemora penitus destruxerunt.

Eodem anno, mense Septembri, rex Richardus cum mille quingentis militibus armatis, ac cotarellis ac peditibus innumeris, Vulcassinum circa Gisortium vastavit, Corcellas destruxit, pluresque villas campeſtres incendens, prædas earum abstulit. Rex autem Philippus cum ad Gisortium transire cuperet, sed ei facilis transitus non pateret, cum quingentis militibus tantum, per medias acies hostium furibundus irrumpens, et contra eos viriliter pugnans, Dei gratiâ sanus evasit, et usque ad Gisortium pervenit; multis tamen ex militibus suis captis, aliisque fugatis. Ibi enim capti sunt viri nominati Alanus de Rufiaco, Matthæus de Marliaco, Willelmus juvenis de Merloto †, Philippus de Nantoleo, et plures alii. Sicque rex Angliæ cum suis recessit, ac prædas divisit. Rex autem Philippus Normanniam ingressus, eam usque ad Novumburgum, et usque ad Bellum-montem Rogerii vastavit, et statim exercitum, ut quibusdam visum est, minus cautè dimisit. Quo audito, rex Angliæ cum cotarellis suis, quibus præerat Marchiderius, de Vulcassino et de pago Belvacensi prædas magnas duxit, et ipsius urbis episcopum, Philippum nomine, virum in armis strenuum, Philippi regis consanguineum, et Willelmum de Merloto acriter insequentes,

* *Rosetum*, Rigordo. † *Addit liber Cuprensis*: Istud enim naturale est: nam ut ipsi naturales tradunt, tractantes de septem regionibus aeris, et earum humoribus, dicunt, quod sunt sub firmamento cæli; in quibus aquosi humores terræ per attractionem caloris ex sole, aliquando visibiliter per nebulas, aliquando invisibiliter per humidiorè aerem, ascendentes, primo in rores, secundo in nives, tertio in grandines, quarto in imbres, quinto in mella, ut in proposito, sexto in lagdana, septimo de manna, gradatim de regione in regionem per intervalla temporum transformantur. Quæ licet universaliter per totum aerem sub firmamento mundus iste contineat, tamen in orientalibus partibus, ubi aer purior est, jam dictorum partes ultimæ inveniuntur uberius, sciz. mella, lagdanum, et manna. Quatuor vero primæ partes, scilicet rores, imbres, grandines, et nives, in occidentalibus partibus abundantiores sunt. De his Aristoteles in libro Meteorum. Ad propositum redeamus, cum manu cepimus chronizare, non philosophari. ‡ *Kalam*, Rigordo. † *Melleto*, *Montolio*, MSS.

ut ab eo prædas excuterent, positis insidiis cepit, longoque tempore carceri mancipavit. Comes autem Flandriæ eo tempore S. Hotmarum cepit. Hæc infortunia Philippo regi fertur contigisse, quia ecclesias et ecclesiasticos, ut præmissum est, quos fovere consueverat, semel in sua rabie, in odium regis Richardi, violavit: quia quamdiu ecclesiam manu tenuit, tamdiu in agendis prosperitas ei cessit.

CAP. LIX.

De legato et rege Willemo.

Philippus dux Sueviæ, frater Henrici quondam imperatoris, maximam imperii partem obtinuit. Contra quem Otho dux Saxonie stetit, habens eoadjutorem regem Angliæ Richardum avunculum suum, comitemque Flandrensem, et archiepiscopum Coloniensem. Rex autem Francorum Philippus dicto Philippo regi Alemanniæ ducique Sueviæ confederatus est, sperans per eum comitem Flandriæ sibi subicere, ac regi Angliæ facilius posse resistere. Inter hæc Innocentius Papa tertius misit in Franciam legatum Petrum Capuensem, diaconum cardinalem, ad reformandam inter duos reges pacem. Qui pacem siquidem reformare non potuit, sed, fide duorum regum interpositâ, quinquennes trevas * ab ipsis accepit, quas tamen per obfides, impediante Richardo, confirmare † non potuit.

Anno præcedenti, i. e. MCXCVI. fames adeo invaluit per Scotiam, ut homines passim deficerent. Quo anno rex Willelmus exercitum duxit in Cathenesiam, et transito fluvio Ochiello, utramque provinciam Cathenenfium, interfectis nonnullis perturbatoribus pacis, voluntati suæ subegit. Et effugato Haroldo ejusdem comite, usque ad id tempus bono viro et fideli, sed tunc per instinctum uxoris suæ, quæ fuit filia Machedi, turpiter decipiens, contra regem dominum suum insurrexerat. Deinde, relicta ibidem patriæ custodibus, rex in Scotiam suam ‡ remeavit. Anno præterea sequenti, id est, millesimo centesimo nonagesimo septimo, ortum est prælium in Moravia juxta castrum Invirnes inter homines regis et Rodericum, atque Torphinum filium Haroldi, ubi hostes regis in fugam versi sunt. Rodericus quoque cum multis aliis cæsus interiit. Ea propter rex erga Haroldum indignatus valde, in Moraviæ exercitum reduxit, et omnes illas montanas partes, Suthirlandiam scilicet, Cathenesiam et Rossiam peragrando, demum feliciter † cepit Haroldum, et, in castrum de Roxburgh intromisit; ubi custodiæ mancipatus stetit, donec regis animum pacatum habuit. Tandem regi reconciliatus, reliquit filium suum Torphinum hostagium pro eo; qui, non post multum temporis, propter infidelitatem patris, oculis et genitalibus mutilatus, in carcere vitæ finem sortitus est. Hoc anno factum est novum castellum inter Don et Are **. Anno sequenti Rogerus, filius comitis Leicestriæ, consecratus est in episcopum Sancti Andreae,

* Treugas, Rigordus.

† Ita Rigordus; *impetrare*, MSS. nostri.

‡ Deest *suam* in

ed. Hearn.

† Deest *feliciter* in MSS. nostris.

“ Et ipsum trans mare Scoticanum usque castrum de Roxburghe adducens, donec pax fieret ibidem, carceri mancipavit. Sed tandem cum domino suo pacificatus, relicto filio suo in hostagium, suam in terram rediit.”

Edis. Hearn.

** Inter Don et Ac, pro Ar, Chron. Mailrois.

dominicâ primâ Quadragesimæ; obiitque Archibaldus abbas de Dumfermelyn, cui successit Robertus domus ejusdem monachus. Et natus est Alexander secundus filius regis Willelmi ex Ermengarda * regina, ad maximam lætitiâ gentis suæ, in festo Sancti Bartholomæi, apud † Hadington, anno Domini MCXCVIII. Hunc diem quo primum de sua nativitate plebei audierant, opere servili et mechanico prætermisso, magno ducebant in gaudio. Clerus etiam et religiosi, processionibus, hymnis et ecclesiasticis canticis, albis solenniter induti, vocibus altisonis, campanis et organis Deum suppliciter collaudabant. Robertus abbas de Scona, minus sufficiens sibi et suis, curam resignavit regendi: cui successit, eodem die electus apud Forfar, Rambaldus cellerarius de Sancta Cruce, sicut placuit curialibus.

CAP. LX.

De morte regis Anglorum Richardi.

ANNO Domini MCXCIX. Richardus rex Angliæ juxta Lemovicas graviter vulneratus occubuit. Obsederat enim quoddam castrum quod vocatur Calux ‡, propter quendam militem ibi manentem, qui thesaurum invenerat; quem Richardus ambitiosè sibi reddi à vicecomite Lemovicensi petebat, ad quem miles ille confugerat. Dum ergo rex castrum illud fortiter impugnaret, balistarius quidam, ex improvîso quarellum sub scuto Marchiderii principis Brabantionum transmittens, vulnus ei lethale inflixit, pridie Id. Aprilis; et apud Longumtruncum xvj. Kal. Maii, sciz. feriâ sextâ, ante floridum Pascha obiit, et apud Fontem Ebrardi sepultus quiescit. Legavitque in testamento omnes terras suas Johanni fratri suo, et Othoni nepoti suo tres partes thesauri sui, et quartam partem servientibus et pauperibus jussit erogari. Et, ut in una reperi chronica, obiit octavo Idus Aprilis, undecimo viz. die postquam vulneratus est. De quo Angli, sic de eo metrificantes, scripserunt;

Christe, tui calicis prædo fit præda Calucis:

Ære brevi dejicis, qui tulit æra crucis.

Qui tunc potuit cum eo dicere, qui moriens ait;

Nuper eram plenus, dives, rex fortis, amænus,

Et mihi grande genus: modò sum miser, exul, egenus.

Hic audivit talem vocem,

Tu male vixisti, satis in terris habuisti;

Ecclesiæ Christi vel nil, vel pauca, dedisti. Hæc iste.

Immodò iste rex, sicut et frater suus Johannes, ecclesias spoliavit; et ideo uterque † eorum vitam miserabiliter terminavit. Iste etenim Johannes successit

* Al. Emergarda. † Apud villam regiam de Hadynghon, MS. Perth: apud villam regiam de Huntingdon, MS. Cupren. ‡ Castrum Lucii, Rigordo. † Prolixius Richardum in sequitur liber Cupr. " Si ergo hic rex moriens audivit tam asperam exprobrationem, quia

" parum

successit in regno fratri suo Richardo, qui *Sine terra* vocatus est, qui in octavis Paschæ apud Rothomagum accinctus, ducatum Normanniæ accepit; et in die Ascensionis sequenti in regem coronatur, vj. Kal. Junii, apud Westmonasterium. Porro rex Francorum Philippus statu rerum in melius mutato, Ebroicam urbem, totamque Normanniam usque Cenomannis vastavit. Arthurus autem adhuc puer, comes Britannia*, nepos regis Angliæ, cum manu valida veniens, Andegavensium comitatum cepit, et apud Cenomannis regi Francorum occurrens, hominum sibi fecit. Alienordis quoque, quondam regina Angliæ, apud Thuronis eidem regi fecit hominum pro comitatu Pictavenfi, qui eam jure hereditario contingebat. Anno quoque eo Franci cum Venetis Constantinopolim capiunt, et Baldwinum comitem Flandriæ imperatorem constituunt. Nam, mortuo rege Richardo, qui magnum impedimentum præstitit Francis et Christianis, ne circa succursum Terræ Sanctæ ocius vacarent, barones quidam, viz. Baldwinus comes Flandrensis, Ludovicus comes Blesensis, Stephanus Perticensis, Marchisius de Monteferrato, et alii quamplures magni viri ac strenui bellatores, pro liberatione Terræ Sanctæ cruces acceperunt, et apud Constantinopolim, quam viriliter oppugnantes ceperunt, factum memorabile peregerunt.

Hoc anno obiit Jocelinus Glasguensis episcopus; cui successit Hugo, regis Scotiæ cancellarius; et ad cancellariam successit ei magister Willemus Malevicinus. Sed et paulo post obiit dictus Hugo Glasguensis, qui prius fuit cancellarius. Eodem anno obiit Matthæus episcopus Abiridonensis. Et ejusdem anni octavo Idus Augusti, in Scotia supergressæ sunt aquæ ripas suas, et vicina quæque, cum damno possessionum et morte hominum, vehementer vastaverunt. Quo etiam anno ecclesia orientalis, principibus suis annuentibus, Romanæ ecclesiæ, tanquam capiti membrum, subdita est et unita.

CAP. LXI.

De pace inter reges Franciæ et Angliæ firmata, sed citò violata.

ANNO Domini millesimo ducentesimo, in Ascensione Domini, reformata est pax inter duos reges Francorum et Anglorum, per inhonestas et ignobiles regi Anglorum pactiones, inter Vernonem et insulam Andeliaci. In sequenti verò feriâ secundâ, Ludovicus regis Francorum unigenitus Blanciam, Hildefonsi regis Castellæ filiam et regis Angliæ heptem, uxorem duxit. Pro quo matrimonio rex Angliæ Johannes omnes munitiones et urbes ac castra, totamque terram quam rex Francorum ceperat, præfato Ludovico et heredibus suis quitavit. Totam etiam terram cismarinam post decessum suum, si ipsum sine herede legitimo mori contingeret, eidem concessit: dante etiam

“ parum vel nihil dedit ecclesiæ; quid dicemus de rege Richardo, qui non solum non dedit, sed etiam violenter rapuit? Unde Augustinus: Si cum Diabolo ardere debet, qui nudum non vestivit; ubi putas ardebit, qui expoliavit? Et si judicium sine misericordia erit illi qui non fecerit misericordiam; quale judicium erit illi qui fecerit rapinam? Hæc ille. Et si raptor censetur, qui spoliatur pauperem; nonne sacrilegus, qui spoliatur crucifixum? Ideo certe, quia iste rex Richardus, sicut et frater suus Johannes, ecclesias spoliavit, ideo uterque, &c.”

* Britannici littoris, Rigordus.

ipſo rege Johanne cum nepte ſua Auverniam, Berriam, et comitatum de Averſe. Revertenti autem regi Johanni, per conductum ejus et optimatum Angliæ, occurrens rex Willelmus in Angliam circa feſtum beati Martini, apud Lincolniam, coaſto grandi concilio, homagium fecit ſibi pro omnibus terris ſuis et honoribus, quæ ei debebantur in Anglia, et quæ prædeceſſores ſui priùs habuerant, ſalvis ſuis omnibus dignitatibus. Hoc anno obiit Rotholandus de Galweia apud Northamptonam, et ibi ſepultus eſt apud Sanctum Andream. Obiit etiam Ada comitiſſa filia regis, et Marjoria ſoror ejusdem, et Robertus de Quincy: et Willelmus Malevicinus conſecratus eſt in epiſcopum Glaſguenſem in Galliis, præcepto Innocentii Papæ tertii. Quo anno obiit venerabilis Hugo Lincolnienſis epiſcopus Londoniis, xij. Kal. Decemb. et Lincolnia deportatus, in ipſa eccleſia ſepelitur. Ad cujus ſepulchrum crebra ſiunt miracula. Hic de Sabaudia oriundus fuit, primo canonicus regularis ordinis Sancti Auguſtini, deinde et de ordine Cartuſienſi à Papa canonizatus, quamvis contra, vel ſaltem non de conſenſu ordinis, qui non curant de talibus; de quibus ait apoſtolus; “ Nos mortui ſumus, et vita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto.” Multi enim ſancti erant in illo ordine, ut beati Anſelmus epiſcopus Bellicenſis, Stephanus Dienſis, duo alii Hugones epiſcopi Gratianopolis: Hugo igitur iſte Lincolnienſis canonizatus fuit ad instantiam eccleſiæ Anglicanæ. Eodem anno Johannes Angliæ rex in Franciam venit, quem rex Philippus Pariſius honorificè valde ſuſcepit, eique munera pretioſa multa et varia dedit. Poſt hoc, eodem anno, rex Philippus inter Vernonem et inſulam Andeliaci cum rege Angliæ colloquium habuit, ſummonens eum, tanquam hominem ſuum ligium, ut pro comitatu Pictaviienſi et Andegavenſi, et pro ducatu Aquitania; poſt quindecim dies à Paſcha veniret Pariſius, ſuper his, quæ adverſus eum proponeret, reſponſurus. Qui quoniam ad diem præfixum nec in propria perſona venit, nec reſponſalem ſufficientem mittere voluit, habito rex Philippus conſilio, Normanniam ingreſſus, munitiunculam, quam Botavant vocant, funditus evertit. Deinde Arguellum, et Mortuum mare, tandem Gornacum cepit; totamque terram, quam Hugo de Gornaco tenebat, ſibi ſubjecit. Ibidem Arthurum militem fecit, tradens ei comitatum Britannia; qui ei competeſcit hereditario jure, adjiciens comitatum Pictaviienſium et Andegavenſium, quos ſibi acquireret jure armorum. Sed et ducentos milites in auxilium, magnamque pecuniæ ſummam ei tradidit: et ſic eum perpetuum in hominem ligium accepit. Qui cum ab eo receſſit, rex Angliæ ex improviſo ei ſupervenienſ, ipſum, cum Hugone Bruno, et Gaſfrido de Laudiniaco *, et poſtea comitem Lemovicenſem cepit. Ut autem hiems ſupervenit, uterque rex, ſine pace et treuga, marchiis munitis, à bello ceſſavit. Hoc anno, ſciz. mccc. Gilbertus comes de Strathern fundavit abbatiam Inſulæ Miſſarum.

* *Laudinanno*, Rigordus.

CAP. LXII.

Quomodo rex Willelmus destruxit tyrannidem comitis Orcadiæ; et de delicato episcopo ordinario.

ANNO Dom. millesimo ducentesimo primo, circa festum Simonis et Judæ, magnates Scotiæ juraverunt fidelitatem Alexandro filio regis Willelmi, puero tunc trienni, apud Muskilburgh. Nec his temporibus bella cessabant civilia, quæ in ultimis finibus Scotiæ, ut solito, acta sunt: nam comes Orcadum Haroldus, itinere clandestino Cathenesiam enavigans, Johannem ejusdem provinciæ episcopum, tanquam incentorem discordiarum et accusatorem inter illum et dominum regem, exoculari fecit et linguâ mutilari, ut putabat; sed secus evenit: quia usus linguæ et alterius oculorum in aliquo sibi remansit. Quod cum regi nunciatum esset, non distulit, sed infra ipsum natale Domini, missus est ab eo exercitus contra ipsum in Cathenesiam, et parum proficiens, reversus est, Haroldo ad oras ultimas recedente, sed statim, exercitu reverso, revertente. In verno itaque tempore sequenti, hoc est anno Domini MCCII. præparanti se domino regi versus Orcadas navigio, contra dictum Haroldum, in conductu Rogeri episcopi Sancti Andree, occurrit apud Perth; ubi, per ipsius episcopi et aliorum proborum intercessionem, cum rege concordatus est; jurans quod in omnibus ecclesiæ judicio staret; sicque comitatui suo restitutus est, domino regi duo millia librarum argenti persolvendo. Anno præcedenti, sciz. MCCI. Johannes presbyter cardinalis ad titulum S. Stephani in Celio monte venit legatus in Scotia, et mense Decembri per triduum tenuit concilium apud Perth. In quo concilio amoti sunt ab officio altaris qui die dominico ordinem sacerdotalem susceperunt. Hic legatus anno sequenti deposuit dominum Robertum abbatem de Dumfermelyn; cui successit dominus Patricius subprior de Dunelmo. Paulo post idem legatus, transiens de Scotia in Hiberniam, duxit secum Rodulphum abbatem de Melros, qui factus est in Hibernia episcopus Dunensis. Hoc etiam anno, scilicet MCCII. obiit Rogerus episcopus Sancti Andree; cui successit Willelmus Malevicinus episcopus Glasguensis, et ad Glasguensem ecclesiam assumptus est Florentius filius comitis de Hollandia. Iste Willelmus episcopus abstulit à domo de Dumfermelyn voluntariè, ut dicitur, collationem vicariæ de Kynglassi et de Halez; quia quadam vice, dum pernoctaret ibi, defecit sibi potus vini ad collationem suam in camera sua: et hoc non ex defectu ministrorum monachorum, sed suorum, qui, deliberata sibi ad sufficientiam minùs caute expendendo, ante tempus consumpserunt. Multum certe formidari debet talis ordinarius, qui, præter omnem ordinem, hoc, quod oblatum est loco religioso ex magna devotione, non curat abripere pro unica potatione: cum sit contra sit apostolicam prohibitionem, ipsos debere esse dominantes in clero, sed forma facti gregis ex animo, non turpis lucri gratiâ.

CAP. LXIII.

Quomodo Helmandus monachus lepidè irrifit quendam episcopum monasterii sui ordinarium.

DE tali episcopo Helmandus monachus Frigidi-montis, Belvacensis diocesis, vir religiosus, facundiâ disertus, in libro suo, intitulo *De cognitione hominis*, rubricâ sive capitulo de miseria ejus, scribit sic :
 “ Locus iste fabulam exposcit. Audi ergo fabulam, non fabulam, sed
 “ rem gestam de tuo Helmando. Philippus Belvacensis episcopus
 “ apud nos aliquando hospitatus est, non, ut quidam, devorationis
 “ causâ, sed devotionis. Jam enim ordinis nostri communis hospita-
 “ litas plures invenit qui eam devorent, quàm singularis sanctitas qui
 “ eam honorent. Præcepit autem mihi præfatus episcopus, ut eum
 “ facerem missam matutinalern audire : ad quem cùm die crastinâ,
 “ primâ jam cantatâ, venissem, et inveni eum adhuc dormientem, et
 “ nemo de familia vel de suis familiaribus eum excitare præsumebat,
 “ ego accessi propius, et excitavi eum, quasi jocando dicens ; Jamdiu
 “ est quòd passeret surrexerunt ad benedicendum Domino, et adhuc
 “ nostri pontifices stertunt in cubili suo. Ad quam vocem experge-
 “ factus ille, et confusus, indignatus adversum me, quòd tam libere
 “ eum arguissem, subistomachans, ait ; Vade hinc, miser monache,
 “ et interfice pediculos tuos. Ego autem, motum illius convertens in
 “ jocum, continuò respondi ; Vide tu, pater, ne interficiant te vermes
 “ tui : ego autem jam vermes meos interfici. Scito ergo hanc diffe-
 “ rentiam inter divitum vermes et pauperum, quòd vermes divitum
 “ divites occidunt ; vermes autem pauperum à pauperibus occiduntur.
 “ Lege Macchabæorum, et Josephi, et actuum apostolorum, necnon
 “ imperatorum historias, et invenies reges potentissimos, Antiochum,
 “ et Herodem Agrippam, necnon et Arnulphum imperatorem, à ver-
 “ mibus consumptos : nescio tamen si de sanctis episcopis poterunt
 “ aliquid vermes habere, quod manducent ;

“ *Cùm talibus soleant apponi fercula prima,*

“ *Causa est, pontificum cur alvus pendet ad ima.*

“ Quâ ratione simul et auctoritate oppressus, ille statim obmutuit.”

Anno prænotato Johannes rex Angliæ Arthurum Britanniae, ut præ-
 misimus, comitem, filium majoris fratris sui Gaufridi, apud Mirabel-
 lum cepit : ceterisque per obsides liberatis, ipsum, ut fertur, latenter
 peremit. Super quo à baronibus apud regem Franciæ, cujus vassalus
 erat, delatus ; cùm comparere nollet, post multas citationes, per judi-
 cium parium exhereditatus est.

CAP. LXIV.

De munitionibus captis per Philippum, de terræ motu, &c.

DEHINC idem * rex Philippus cum exercitu Aquitaniam intravit, et adjunctis in auxilium sibi Pictaviensibus et Britonibus, munitiones multas cepit. Tunc etiam comes Alencionis ei confederatus, terram suam eidem custodiendam tradidit: reversusque rex in Normanniam, Conchas, et insulam Andeliaci, et vallem Ruolii cepit. Inter hæc Innocentius Papa misit abbatem de Casamarii ad reges Francorum et Angliæ, pro reformanda inter eos pace: qui, adjuncto sibi abbate Trium-fontium, utrique regi auctoritate apostolicâ præceperunt, ut, convocatis episcopis et principibus regni, salvâ utriusque justitiâ, pacem facerent; et abbatias ceterasque ecclesias, per gentes eorum destructas, in statum pristinum reformarent. Audito rex Philippus hujusmodi mandato, et querelam suam credens justissimam, ipsam causam ad summi pontificis examen, per appellationem interpositam, revocavit. Deinde, collecto grandi exercitu, Radipontem obsedit; erectisque turribus ligneis in circuitu fortiter impugnavit ac cepit. Post hæc castrum fortissimum Gaillardum †, à rege Richardo in excelsa rupe super Sequanam ædificatum, obsedit. In qua scilicet obsidione sex ‡ mensibus, et eo ampliùs, moram fecit, ipsumque tandem cum magna pugna cepit. Hoc anno, vicesimo † die Maii, fit terræ motus tribus ante Ascensionem diebus, et vox terribilis auditur, magnaue pars urbis Achonenfis, cum palatio regis, corrui, et populus multus periit. Tyrus penè totus subvertitur. Archas, oppidum munitissimum, ad solum usque diruitur. Tripolis maxima pars ruit, et plebs plurima suffocatur. Antharados autem illæsa servatur, in qua beatus Petrus primam basilicam Dei genetricis construxisse dicitur. Dehinc terræ sterilitas sequitur, hominumque maxima mortalitas. Anno Domini millesimo ducentesimo tertio obiit apud Neubotill piæ recordationis Johannes episcopus Dunkeldensis; de quo vide suprâ de episcopis Sancti Andree spatiose, eo quod ad Sanctum Andream fuit electus: cui ad Dunkelnden successit Richardus de Præbenda clericus, et cognatus domini regis Willelmi. Obit etiam Richardus episcopus de Moravia; cui successit Bricius Prior de Lesmahago: et Olbertus abbas de Kalco; cui successit Gaufridus Prior ejusdem domus. Hoc anno rediit Johannes rex in Angliam tristis, terris suis et castris satis ignominiose amissis. Pro quorum recompensatione regnum Scotorum molitus est sibi de facile fore subjiciendum; auditâ gravi et diutinâ infirmitate quâ pressus fuit rex Willelmus apud Tresquere: de qua tandem convalescens, profectus est obviam regi Anglorum Johanni venienti ad Norhame, ubi colloquium personale habuerunt. Rex autem Angliæ impacatus, et consilium regis Scotiæ graviter ferens, ad australes regni sui partes discessit. Causa hujusmodi contentionis fuit hæc: Rex Angliæ pro villa Berwici destruenda castrum firmare cœperat apud Twedmouth, quod rex Scotiæ non passus, bis illud funditus evertit, ejus fundatoribus, latomis, operariis et custodibus universis captis, fugatis, aut interemptis.

* *Quo audito, pro dehinc idem, MS. C. E.* † *Gaillardum, Rigordo.* ‡ *Quinque, ibid.*
 † *xxx. die Maii, MS. C. E. at dies Ascensionis incidit in xxij. Maii, anno 1202.*

CAP. LXV.

Quomodo rex Franciæ Philippus totam Normanniam et Pictaviam subjugavit.

INterim dum hujusmodi simultates inter Scotorum et Angliæ reges gerebantur, rex Philippus iterum Normanniam intravit: Falesiam, castrum fortissimum, et Domnofrontem atque Cadomum cepit, totamque terram circumpositam, usque ad montem S. Michaëlis, suæ dominationi subjecit. Denique Normanni petentes ab eo veniam, omnes urbes, quas custodiebant, ei tradiderunt, scilicet Constantiam, Bajocas, Luxovium, Abrincas, cum castris et suburbanis: Nam Ebroicas jam ceperat, nihilque de tota Normannia remanebat præter Rothomagum, Vernolinum et Archas. Cùm itaque Rothomagum obsedisset, videntes Normanni quòd nec ipsi se defendere poterant, omni præsidio regis Johannis desperati ac destituti, et tanquam ab eodem succursum non habituri, urbem Rothomagum cum prædictis duobus castellis ei, sine contradictione, tradiderunt: quam sciz. urbem, cum tota Normannia, nullus prædecessorum ejus per trecentos et quindecim annos habuerant, à tempore scilicet Caroli Simplicis, cui Rollo Danus cum suis Paganis superveniens, ipsam jure armorum abstulerat. Postea rex cum exercitu Aquitaniam ingressus, urbem Pictavis cum omni terra circumposita recepit; et, hieme superveniente, contra Lochas et Chinonium obsidione positâ, in Franciam rediit. In anno verò sequenti utrumque castrum potenter impugnando cepit, et apud Chinonium vicecomitem Lemovicensem captivum liberavit. Hoc in anno, sciz. Domini MCCIV. Petrus rex Arragonum comes Barcinonæ, et dominus Montis Pessulani, ob emendam nescio cujus forisfacturæ, regnum suum obtulit Innocentio Papæ III. illudque sibi et successoribus suis in perpetuum, et, pro remedio animæ suæ ac progenitorum suorum, constituit censuale, ut annuatim de camera ipsius regis ducentæ quinquaginta duæ massæ-mutinæ † Apostolicæ sedi reddantur; et ipse, ac successores ejus, eidem specialiter fideles et obnoxii teneantur. Quo in anno, et partim in præcedenti, in Anglia tam valida facta est fames, quòd summa frumenti vendebatur pro quindecim solidis, et sexternum vini pro quatuor solidis. Duæ plenæ lunæ visæ sunt adhuc de clarâ die. Obiit Alanus filius Walteri, dapifer regis Scotorum, et Duncanus comes de Fyfe: cui successit Malcolmus filius ejus, qui postea Culros fundavit. Hoc anno septem episcopi Christiani in Terra Promissionis renunciaverunt fidei Christianæ.

Anno sequenti tempestas per loca plurima profligat segetes et vineas. Quo in anno comes de Huntington David fecit homagium nepoti * suo Alexandro filio Willelmi regis Scotiæ. Gelu magnum, horrendum et diuturnum oves et boves, et feras sylvestres, ubique terrarum stravit. Obiit Radulphus abbas de Jedword; cui successit Hugo Prior de Restinot. Rex autem Philippus Pictavis, et Laodunum, et Mirabel-lum, ac cetera quæ illic habebat, munivit; et rex Angliæ Johannes

† *Massæ-mutinæ*, i. e. Machometinæ; MSS. *Nassæ-mutinæ*.

* *Nepotulo*, MS. Cupt.

Andegavis cepit, totamque destruxit. Porro vicecomes Thoarcensis, recedens à fidelitate regis Francorum, confederatus est regi Anglorum. Quo audito rex Philippus in Pictaviam rediit, et, rege Anglorum apud Thoarcum existente, terram vicecomitis destruxit. Tandem, datis treugis, rex Johannes, exhaustis oculis, in Angliam rediit cum dedecore; et rex Philippus Franciam repetit cum honore. Eodem anno, mense Decembri, tanta fluminum inundatio facta est, quanta nunquam ab hominibus illius temporis visa, vel à prædecessoribus audita est. Itaque Parisius Sequana tres arcus parvi pontis fregit, et quamplures domos ibidem evertit, infinitaque damna in multis locis intulit. Hoc anno magnanimus Johannes de Curcy Hibernicus, per fraudem suorum, ab Hugone de Laschi, homine ipsius Johannis, captus est proditoriè. Hoc anno incepit ordo prædicatorum fratrum sub sancto Dominico canonico Cromensi.

CAP. LXVI.

De incidentibus.

ANNO Domini MCCVI. Richardus de Kane factus est abbas de Kalco. Septimo Kal. Maii cecidit nix in tanta quantitate, quod vix non videntibus persuaderi possit. Obiit Willelmus abbas de Melros; cui successit Patricius Prior ejusdem domus. Hoc anno, qui est quadragesimus octavus à decessu Sancti Walthevi, hic Willelmus abbas septimus post eum moritur; et ut juxta corpus ejus tumularetur provisum est, tanquam alter Walthevus vitæ sanctitate. Cum verò cæmentarii tumultum tanti viri in loco præfato, ad dextram ejus, conderent, incitantibus quibusdam monachis, frater Robertus latomus, invitus quasi et valde formidolosus, operculum marmoreum tumbæ Sancti Walthevi paululum sublevabat; et, ecce! suavissimi odoris fragrantia evaporans illius se infundit naribus, ac si monumentum repletum fuisset aromatibus. Et quia noctis crepusculum aderat, accensâ candelâ per aperturam intromissâ, idem frater et ceteri circumstantes introspectiunt, et corpus sanctum integrum, et omnia ejus indumenta incorrupta, cum integritate et venustate pristina, reperiunt; scilicet sex monachi et totidem conversi, qui piâ ac devotâ indagine, sed præsumptuosâ, domicilium illud virtutum, virginitatis balsamo delibutum, conspexerunt. Hoc anno cœpit ordo fratrum minorum sub S. Francisco Assisina civitatis mercatore †. Johannes Candidæ-casæ episcopus, abjectâ sindone curæ pastoralis, ut expeditius mundum fugeret, apud Sanctam Crucem, juxta Castrum Puellarum, habitum religionis suscepit à domino Willelmo ejusdem ecclesiæ abbate, Deo in ipsa ecclesia strenuè militans. * Hoc anno apud Eboracum, in præsentia multorum nobilium ex Anglia, curatus est puer unus miraculosè per

* *Hic subjungit lib. Cupr.* Anno Domini millesimo ducentesimo septimo, apparuit angelus Domini cuidam sancto eremita, et dixit ei hæc verba: Excitabitur Romanus contra Romanum, et Romanus Romano substituetur Romæ. Novus grex semper ad cumulum. Allevabuntur virgæ pastorum, et onus eorum erit in solatium. Non modica nubes incipiet pluere, quia natus est immutator seculi.

† *Al. negotiatore.*

taetum et benedictionem regis Scotiæ Willelmi. Anno sequenti missi sunt à Papa Innocentio III. duodecim abbates Cistercii ordinis, unà cum apostolicæ sedis legato, in terram Albigenfium, ut fidem catholicam prædicantes hæretica venena pro viribus extirparent. Obiit Johannes episcopus Abirdonensis; cui successit Adam de Caral clericus domini regis. Obiit etiam Patricius abbas de Melros, cui successit Adam Prior ejusdem. Et Florentius episcopus Glasguensis, de licentia domini Papæ, curæ suæ resignavit; ad quam electus est Walterus capellanus domini regis. Electus est etiam Willelmus canonicus S. Crucis in abbatem de Cambuskineth. Anno Domini MCCVIII. quindecim diebus ante Pascha interdicta est Anglia. Defuncto enim archiepiscopo Cantuariæ, nomine Humberto Walteri, monachi magistrum reverendum Sub-priorem Cantuariensem, et rex Johannem Gray episcopum Norwicensensem eligerunt in episcopum. Tali dissentione utrinque coram Papa ventilatâ, utriusque cassata est electio. Tandem jussit Papa capitulo Cantuariensi, ut de novo canonicam facerent electionem. Monachi verò, domino Papâ favente, eligerunt magistrum Stephanum de Langtoun, natione Anglicum, magnum theologum, Sancti Crisogoni presbyterum cardinalem, in urbe propterea Romana à domino Innocentio consecratum. Unde rex, nimium et sine ratione offensus, episcopalia confiscari præceperat. Electus per legatos restitutionem petit, nec impetrat. Rex in illa furia fere omnes monachos de ecclesiâ Cantuariensi ejecit, satellitibus suis ecclesiæ custodiâ deputatâ. Propter quod relegatus, et in Pontinnaco monasterio honorificè receptus est electus S. Stephani de LL. et confirmatus*. Papa verò regi scripsit pro dicto magistro Stephano, in multis eum commendans: quo renuente, propter monachorum eliminationem regem excommunicat; et, propter rerum ecclesiasticarum ablationem, et confirmati non receptionem, totum regnum Angliæ supponit interdicto: ita ut neque privatum neque publice alicubi celebraretur; nec morituri communionem, vel mortui haberent sepulturam. Hoc generale interdictum factum est sive promulgatum ix. Kalend. Aprilis. Unde,

*Annis ingentis octo cum mille ducentis
Verbigena pueri, cum nona kalenda videri
Cæperat Aprilis, Anglorum gentis berilis
Organa suspensa siluerunt, et sacra mensa†.*

Hac tempestate rex Scotiæ Willelmus, considerans imminens periculum animarum, et offensam Divinæ majestatis, cuicunque regi vel regno contra Romanam ecclesiam in aliquo calcitrare, misit curiæ solennem ambassatum, offerens se perpetuo filium et subditum Apostolicæ ditioni. Cui ad petiitum rescripsit sibi gratanter dominus Papa, cum hujusmodi libertate ecclesiæ Scoticanæ, quod semper fit et immediate subiecta Romanæ ecclesiæ: cujus tenor sequitur.

*Præcedentia sex vocabula exstant in solo codice Col. Edinb.

†Missæ, MS. Cupr.

CHAP. LXVII.

Privilegium ecclesiæ Scoticanæ, quod nulli nisi Romano pontifici sit subiecta.

INNOCENTIUS episcopus servus servorum Dei, carissimo in Christo filio, WILLELMO illustri Scotorum regi, suisque successoribus, imperpetuum, salutem et Apostolicam benedictionem. Cum universi fideles apud sedem Apostolicam patrocinium invenire debeant et favorem, illos tamen specialius convenit ejus protectionis munimine confoveri, quorum fidem et devotionem in pluribus est experta, ut ad ipsius dilectionis fervorem tanto amplius provocentur, et ejus reverentiæ devotiori affectione subdantur, quanto benevolentia ipsius et gratia pignus se noverint certiùs executos. Eapropter, carissime in Christo fili, reverentiam ac devotionem, quam ad Romanam ecclesiam te habuisse à longè retro temporibus novimus, attendentes, ad exemplar felicitis recordationis Cælestini Papæ, prædecessoris nostri, præsentis scripti paginâ districtiùs inhibemus, ut cum Scotiana ecclesia Apostolicæ sedi, cujus filia specialis existat, nullo mediante sit subiecta: in qua hæ sedes episcopales esse noscuntur, ecclesia viz. S. Andreae, Glasguensis, Dunkeldensis, Dumblanensis, Brechinensis, Abirdonensis, Moraviensis, Rossensis, Catenensis; nemini liceat nisi Romano pontifici, vel legato ab ipsius latere destinato, in regnum Scotiæ interdictum, vel excommunicationis sententiam promulgare: et, si promulgata fuerit, decernimus non valere. Adjicimus etiam, ut nulli de cetero, qui de Scotiæ regno non fuerit, nisi quem Apostolica sedes propter hoc de corpore suo specialiter destinaverit, licitum sit in eo legationis officium exercere. Prohibemus autem, ut contraversiæ, quæ fuerint in regno ipso de possessionibus exortæ, ad examen extra regnum positorum judicum non trahantur, nisi ad Romanam ecclesiam fuerit appellatum. Si qua verò scripta contra hujusmodi libertatis statutum comparuerint impetrata, vel in posterum, istius constitutionis mentione non habitâ, contigerit impetrari, nullum tibi tuisve successoribus, vel ipsi regno, circa hujus prærogativæ concessionem præjudicium generetur. Præterea libertates et immunitates, tam tibi, quàm regno, [vel ecclesiis in eo] constitutis, ab ecclesia Romana concessas, et hætenus observatas, ratas habemus, et eas futuris temporibus illibatas permanere sancimus, salvâ nostræ sedis Apostolicæ auctoritate. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostræ concessionis, confirmationis, et prohibitionis paginam infringere, vel ei ausu temerario contrariare. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus, se noverit incursum. Dat. Romæ, &c.

CAP. LXVIII.

Confinile privilegium concessum eidem regi per Cælestinum.

“ CÆLESTINUS episcopus, servus servorum Dei, carissimo in
 “ Christo filio Willelmo illustri, &c. *ut supra.* Cum universi
 “ Christi jugo subiecti apud sedem Apostolicam patrocinium, &c. *ut*
 “ *supra usque ad Attendentes.* Attendentes, presentis scripti paginâ
 “ duximus statuendum, ut Scotiana ecclesia Apostolicæ sedi, cujus
 “ filia specialis existit, nullo mediante, debeat subiacere. In qua hæ
 “ sedes, &c. *ut supra, usque* Si qua : *sic tunc* ; Si qua verò scripta
 “ contra hujus libertatis statutum apparuerint impetrata, vel in po-
 “ sterum contigerit impetrari, nullum tibi vel ipsi regno circa hujus
 “ prærogativæ concessionem præjudicium generetur. Nulli ergo omni-
 “ no hominum hanc paginam nostræ constitutionis et prohibitionis
 “ infringere, vel ei ausu temerario audeat contraire. Si quis autem, &c.
 “ Dat. Lateran. iij. Id. Martii, Pontificatus nostri anno primo.” Hæc
 bulla concessa fuit A. D. MCC. ante primam hinc scriptam circa ann. VIII.

Anno Domini MCCVIII. obiit Richardus abbas de Kalco ; cui suc-
 cessit Henricus Prior ejusdem domus : et Walterus electus Glasguensis
 de mandato domini Papæ, in commemoratione animarum, apud Glas-
 gow consecratus est. Anno sequenti renovatur interdictum, tam in
 Wallia, quàm in Anglia : unde omnis ordo, omnis religio, omnis di-
 gnitas, nullis privilegiis suffragantibus, præter parvulorum baptismum,
 quod extra ecclesiam fiebat, communi subjacuit interdicto. Tunc
 videres corpora jacere inhumata extra cœmeteria, tam pontificum quàm
 sacerdotum, tam clericorum quàm laicorum, in compitis, et in viis,
 ignobiliter tumulari. Hac tempestate Philippus Dunelmensis episcopus
 obiit, et extra cœmeterium tumulatur : cujus episcopatus, cum ceteris
 et abbatibus, in manu Johannis regis seiscantur. Tandem per clerum
 impetratum est à domino Papa, ut conventuales * ecclesiæ, tam per
 Walliam quàm per Angliam, semel in hebdomada possent celebrare,
 non canendo sed legendo, clausis januis, et exclusis interdictis. Propter
 hujusmodi dolorosum interdictum, ipso anno venerunt in Scotiam
 episcopus Salisberiæ, commorans apud Roxburgh, et episcopus Roue-
 cestræ, commorans apud Kalco : quibus rex Willelmus curialiter
 dedit octoginta celdras frumenti, et sexaginta sex celdras de brasio, et
 octoginta de avena. Quo in anno Alanus magnus de Galweyia, filius
 Rotholandi, duxit in uxorem Margaretam filiam David comitis de
 Huntingtona apud Dundé. Et obiit Johannes episcopus Candidæ-casæ ;
 cui successit Walterus camerarius Alani filii Rotholandi. Et natus est
 Richardus filius regis Anglorum Johannis. Uxor etiam Willelmi de
 Brois et filii ejus fame moriuntur in vinculis apud Windesore. Quo
 etiam anno Otho, cognatus regis Angliæ Johannis, confirmatus in im-
 perio, venit Romam ad mandatum domini Papæ Innocentii tertii, ubi
 honorificè à præfecto urbis et civibus, cum maximo applausu, susceptus
 est ; et in die dominica ante festum S. Michaelis, præter voluntatem

* *Inconventuales.* MS. Coll. Edinb.

Philippi regis Francorum, et multis etiam ex magnatibus imperii contradicentibus, solenniter coronatus, tantoque militum apparatu et populi frequentia erat circumductus, ut triginta fere millibus militum comitaretur.

CAP. LIX.

De pertinacia regis Anglorum Johannis, ex animatione cognati sui imperatoris Othonis.

HUJUS Othonis pater, dux scilicet Saxonie, de crimine læsæ majestatis ab imperatore Frederico convictus, et universo baronum imperii judicio condemnatus, atque à ducatu fuerat imperpetuum dejectus. In ipsa verò coronatione, Papa jusjurandum exegit ab eo, de patrimonio et de jure beati Petri indemniter ipsi et ecclesie Romanæ in pace dimittendo, et contra quoslibet defendendo. Quo facto, contra juramentum venit ipso die. Propter hoc igitur, et propter quasdam expensas, quas ab imperatore Romani ex debito petebant, et propter quasdam injurias quas ei Theutonici irrogabant, orta discordia, Romani cum eis conflixerunt, multique de Theutonicis occisi sunt; plurimum etiam eos damnificaverunt; ita ut cum de damnis eis resarciendis imperator cum Romanis postea ageret, in illo bello se mille et centum equos amisisse, præter homines et alia, diceret. Rediens autem inde, sicut dudum animo conceperat, castra et munitiones occupavit, quæ scilicet juris beati Petri erant, Aquapendens, Radicophonem, Montem Flasconis, atque penè totam Romaniam. Inde transiens in Apuliam oppugnavit terram Frederici filii imperatoris Henrici, cepitque multas urbes atque castella in regno Apulie, quod totum est de feudo beati Petri. Sic sic in sua tyrannide ambulans, in magnis et mirabilibus supra se, scripsit avunculo suo regi Angliæ, qualiter circa eum divina operata est potentia, monens ut non curaret adversantium molimina, et ut, collecto exercitu, undique partes adiret transmarinas; promittens ei occursum tali auxilio, ut quicquid rex Gallie sibi aut prædecessoribus suis vi aut fraude abstulerat, manu bellica et armorum potentia restitueret. Quo audito, rex Angliæ audacior effectus, processus Papæ parvipendit. Dolet Francia, pavet Scotia, tremet Hibernia. Et quia Scotia regno Anglorum proxima fuit et contigua, incepit vires suas colligere, et virus suum erga eam effundere: nam, propter everisionem fabricæ apud Twedmouth, per regem Willelmum dirutæ, rex Johannes exinde contra Scotorum regem animo concitatus, cum multitudine et manu valida circa fluvium Twedæ confedit juxta Norhame, regem memoratum bello laceffere disponens. Qui rex Willelmus, suo exercitu collecto, non minori munitus potentia, Roxburgum usque progressus est. Nunciis igitur diversis hinc inde intercedentibus, plura et inaudita à rege Angliæ Scotorum regi mandata sunt et exacta, quæ nec regni sui libertatibus, nec regnicolis, congruebant. Quibus omnibus à Scotis absolute refutatis, responsum Scotorum majorem invidiæ faciem Anglis incendebat. Tandem, concurrentibus proceribus utriusque regni pacis amatoribus, rex Angliæ ad Novum-castrum secessit; et utroque exercitu ad propria reverso, rex Scotiæ Willelmus, prius sibi datis obsidibus, cum

cum conductu potentum et nobilium Angliæ ipsi regi occurrerat. Venerant autem et illuc cum rege Willelmo comes David frater ejus, et plurimi proceres Scotorum. Habito igitur ibidem aliquali tractatu, rex Scotiæ subito infirmatur. Quo post colloquium ibidem dimisso, Johannes rex Angliam rediit; et rex Scotiæ, postquam convaluit, ad terram suam reversus est. Erat enim, ut à communitatibus putabatur, firma pax composita tunc inter eos; sed aliter exitus se habebat, sicut sequentia declarabunt. Nam cum rex Willelmus infirmari cœperat, juxta regis Angliæ petentis desiderata, usque ad reditum in propria, et convalescentiam in persona, inducias assumebat.

CAP. LXX.

De difficultate tractatus inter reges.

POSTquam igitur rex convaluerat ad plenum, apud Strivelyn, in octavis Pentecostes convocavit magnum concilium: ubi cum nobili David fratre suo comite, et omnibus quasi regni episcopis et praelatis, ac universæ terræ suæ optimatibus, seriôsè tractantes super responso regi Angliæ transmittendo: de deliberato itaque consilio, misit rex Willelmus Willelmum et Walterum S. Andreae et Glasguensem episcopos, necnon Willelmum Cumyn justiciarium Scotiæ, et Philip-pum de Valencia camerarium ejusdem, et per ipsos regi Angliæ suum significavit responsum. Nuncii autem exonerati responso, regem Angliæ, ultra quàm credebant, invenientes offensum, et pro eorum responsis commotum, minasque contra regem Scotiæ terramque suam intonantem, ipsum regem Angliæ cautè declinantes, et ad Scotiam suam properantes, apud Forfar regi suo inopinatos rumores referentes, non tam regem, quàm etiàm totum regnum, non modico moverunt timore. Rex igitur Scotiæ exercitum suum jubens præparari, et castella sua armis, militibus et victualibus muniri, versus Laodoniam * quantocius properavit, terminos terræ suæ defensurus, suisque hostibus, si qui insurgerent, pro viribus obviaturus. Remittit interea dominus rex Scotiæ regi Angliæ eundem episcopum Sancti Andreae, et abbatem de Melros, et quosdam alios, amabiliora prioribus verba per ipsos renuncians, volens †, si posset, pacis concordiaque fœdus componere. Interim dum illi, ut injunctum expleant officium, regem Angliæ ad-eunt, comes Wintoniæ, Seirus de Quinci, et Robertus de Ros, ex parte regis Angliæ veniunt usque Edinburgum cum rege Scotiæ locu-turi. Rex verò Angliæ paulo ante versus Wallias profectus, duos inde regulos, cum hominibus suis fere tredecim millibus, contra Scotos secum adduxit; unà cum militibus ex Anglia mille et quingentis, ac balista-rum et branchiorum fere septem millibus, et exercitu copioso. Habito igitur rex Scotiæ consilio cum prædictis Anglorum nunciis, non ex-pectato priorum nunciorum suorum reditu, Rogerum de Mortuomari vicecomitem de Perth, et fratrem quendam de Templo suum eleemo-synarium regi Angliæ dirigit; adhuc meliora verba et dulciora priori-bus nuncians. Quibus sine mora properantibus, rediit episcopus Sancti

* Laodoniam, MSS. Cupr. et Perth.

† Quod velit, pro volens, ibid.

Andree, expletoque negotio suo, venit ad curiam apud Tresquere *, afferens regem Anglorum, cum exercitu suo, fere usque ad confinia Scotiæ pervenisse; putabatque exercitum Scotiæ totum paratum et ad bellum expeditum. Dominus igitur rex Scotiæ quantocius omnem exercitum suum fecit summonere, eundemque episcopum ad regem Angliæ tertio sub celeritate transmisit, ut eum verbis protraheret, donec exercitum suum ad plenum recolligeret. Sed cum rex Angliæ usque Bamburgum cum exercitu suo pervenisset, et rex Scotiæ circa Melros etiam in ipsa abbazia perhendiasset, expectans suorum adventum, qui undique ad eum ex animo confluebant, suggestum est domino regi Scotiæ à suis, ut pace prælium præveniret: qui, eorum acquiescens consiliis, petitioni et voluntati regis Angliæ satagebat satisfacere.

CAP. LXXI.

De concordia inter reges Scotorum et Anglorum facta.

MEdiantibus inter duos reges utriusque terræ primatibus et optimatibus, qui ad prælium hinc inde confluerant, tali tandem pace sunt utrinque confœderati et astricti, quod dominus rex Scotiæ duas filias suas, Margaretam scilicet et Isabellum, traderet † in manus regis Angliæ maritandas; primogenitam scilicet Henrico filio dicti regis Johannis, cum ad ætatem perveniret; et alteram alicui nobilium Angliæ, sive, ut quidam volunt, Richardo fratri dicti Henrici juniore, sive tali nobili Angliæ sicut deceret filiam regis maritari: ita tamen, ut si alter filiorum regis Angliæ obisset antequam uxorem duxisset, reliquus primogenitam regis Scotiæ sibi copularet. Similiter et de filiabus statutum est, ut si earum altera cessisset in fata, antequam ad nuptias pervenisset, altera regis Anglorum primogenito nuberet: vel ita sane, quod una earum uni eorum, cui hereditas Angliæ accederet, desponsaretur. ‡ Prælocutâ tandem pace perpetuè permanfurâ, per mediantes convenerunt ipsi reges cum suis electis de concilio apud Norhame, ubi concordēs de maritagiis, ut præmissum est, effecti, conventum est etiam et concordatum, quod castrum, quod rex Angliæ erigere conatus erat apud Twedmouth, deinceps nunquam ædificaretur: et pro emenda inhonationis regis Angliæ ex diruptione ejusdem castri per regem Scotiæ, rex Scotiæ sibi solveret quatuor mille † libras; cum hoc etiam, quod mercatores Scotiæ more solito liberè Angliam adirent pro merchandiis suis perficiendis, et omnes honores antiqui salvi remanerent Scotorum regi. Et propter prædicta maritagia, et alia omnia integrè et plenè servanda, quindecim mille marcæ solvi deberent, præter præmissas quatuor mille libras, Johanni regi Angliæ infra biennium, ad quatuor terminos, per æquales interdivisas quatuor portiones. Et ad firmiorem pacti conservationem, Willelmus Cumyn justiciarius Scotiæ, pro parte domini sui regis, et Robertus de Veteri-Ponte con-

* *Tesquere*, MSS. Cupr. et Perth. *Tesquer*, cod. Coll. Edin. † Ita MS. D. G. M. reliqui, *tradidit*. ‡ Et hoc à rege Johanne juratum est, *addit edit. H.* † XIII. millibus librarum, Chron. Mailros. forte pro XIV. mill. certe illam summam expleant XV. millia marcarum infra memorata.

filiarius regis Angliæ, hinc inde electi pro perpetua pace servanda, nomine regum, ad Dei evangelia iuramentum præstiterunt. Deinde omnes, tam Angliæ quàm Scotiæ, optimates ibi præsentés sub sacramento idem promiserunt, quòd, secundùm eorum posse, concordia ista utrinque inconcussa teneretur. Et ut omnis suspicio, pro parte regis Scotorum, de pace et concordia dirumpendis, è medio tolleretur, dominus rex Scotiæ ultrò dedit regi Angliæ tredecim obsides de pace* continuanda. Et quoniam idem rex Willelmus senio semisessus, vitam suam in charitate non ficta et pace† finire disposuit, misit filias suas unà cum obsidibus Karleolum, ad regis Angliæ iusticiarium et nuncios, et tradidit eos in manus eorum die dominico, crastino sciz. assumptionis nostræ Dominæ: rediitque utriusque regis exercitus ad propria summâ cum lætitiâ.

CAP. LXXII.

De superabundantiori concordia inter eos inita.

ANNO Domini millesimo ducentesimo decimo, concordatum est inter dictos reges per internuncios bonum pacis affectantes, quòd rex Scotiæ omnes terras suas et possessiones, quas ex Anglorum rege tenuerat, purè sibi et simpliciter resignaret; et easdem idem rex Angliæ Alexandro filio et heredi regis Scotorum de se tenendas redderet. Quod eodem anno apud Alnewick factum est; ubi fidelitatem et hominium pro dictis terris, possessionibus, et honoribus universis sibi fecit; eo videlicet liberiori modo, quo vel pater vel prædecessores sui liberius sibi vel honorificentius illi, seu regibus Anglorum, antea fecissent. Adeo etiam, quòd nunquam de cetero rex, sed heres regni Scotiæ, qui pro tempore fuerit, pro prædictis terris et honoribus concessis ‡ fidelitatem Anglorum regi faciat et hominium. Interim et per duos annos continue succedentes, studuerunt boni prælati, et utriusque regni proceres, filii pacis et charitatis, quomodo, fortiori fune duplicato, poterant perpetuè inter regnâ pacem stabilire. Tandem apud Dunelmum coeuntes, et in die Purificationis sibi ad invicem colloquentes, prorogârunt terminum, et diem apud Norhame statuerunt: ubi, præsentibus utriusque regni optimatibus, unà cum venerabili domina Scotorum regina, innovata est pacis et dilectionis forma inter regna et reges imperpetuum habenda, et chartis hinc inde confectis † confirmata. Et pro majori vinculo dilectionis connectendo, Alexander filius regis Scotiæ missus à patre suo cum maxima pompa et gloria, gladio militari à rege Angliæ accinctus est apud Londonias, mediâ dominicâ Quadragesimæ, ad *Latere Jerusalem*, viij. Id. Martii, anno ætatis suæ decimo quarto, cum pueris viginti regni nobilibus et ingenuis: et, à rege Angliæ munificè dimissus, ad patrem suum rediit circa Pascha. Qui post statim in tempore rex Angliæ homagium omnium hominum, qui terram in Anglia liberam tenebant, cepit; ita ut nullus esset in Anglia qui terram teneret de comitibus, baronibus, aut po-

* *Firmiore pace*; MSS. Cup. et Per. *pro majore securitate pacis observanda*, MS. D. G. M.

† *Tranquillitate*, MSS. Cupr. et Perth.

‡ *Possessis*, edit. H.

† *Factis*, ibid.

tentibus aliis, tam clericis et laicis, quin ipsi regi principaliter non fecerit homagium.*

Hoc anno, scilicet ut quidam volunt, circa festum Sancti Michaelis, tanta fuit pluviae inundatio, ut torrentes et flumina antiquos canales excederent, et segetes de agris asportarent. Villam quoque, quae olim dicebatur Bertha †, nunc quoque Perth, in Scotia, aqua de Taya cum aqua de Almond ‡ maxima ex parte pertransiit: mons quidam in ea diruens(), non solum varias domus, sed et pontem ejus, cum capella veteri funditus asportavit. Dominus autem rex Willelmus, et filius ejus Alexander nobilis, ac comes de Huntynghdon frater regis, brevissimam naviculam vecti, exeuntes de eadem villa, siccam terram petierunt; paucissimis eos de primatibus comitantibus, qui tunc forte intererant. Alii etiam de optimatibus Scotiae, qui etiam in eadem villa fuerant, prout poterant se salvantes, in naviculis aut in solariis [cum burgenfibus et ceteris uttiusque sexus †] vix evaserunt: aqua enim maris malenam returgente, et nimiam aquarum pluvialium abundantiam excrecente, intumescens, subito excreverat, ut per villam illam regiam non solum cobulae et batellae, sed et immanes naves, praee aquarum amplitudine, absque quocunque obice, saltem per vicos et plateas libere poterant pertransire**. Hoc etiam in anno obiit Richardus episcopus Dunkeldensis: et Johannes rex Angliae totam fere Hiberniam sibi subjugavit. Monachis quoque, praecipue ordinis Cisterciensis, multa mala irrogans, Judaeos per Angliam perimens, quosdam fame perdens, quorundam oculos eruit, ita ut ostiatim in nomine Jesu Christi panem suum mendicarent. Similiter et in hoc tempore fecit Philippus rex Franciae; ita quod militibus suis terras suas et cartas, quas Judaeis impignoraverant, absque scenore restituit.

* *Addit liber Cuprensis*: Timebat enim apud se, quod de levi occasione sumpta propter rebellionem ejus penes Apostolicam sedem, cujus interdicti excommunicationis iram, et ecclesiasticam censuram contempserat, insurgerent in eum vassalli. Et ideo ut firmius in necessitate sibi assisterent, novum invenit abulum extorquendi juramentum, non ad honestatis et liciti complimentum, sed ad vinculum iniquitatis, ut virtute illius juramenti licentius posset decretis Apostolicis obviare. Cujus tamen statutum sic debet reputari, ac si ab ore Dei vel beati Petri esset prolatum, ut *Di. xix. Si omnes*. In quo a catholicis non est malignandum, sed propensius pro eo est orandum, quia ex eo dependet salus omnium, ut *Di. xl. Si propterea*. Temerarius enim fuit iste rex Johannes, et invisus est se fulciri tyrannidis potentiae cognati sui Othonis imperatoris, nuper a Papa coronati, et propter ipsius demerita continuo depositi et excommunicati. Et, ut dicitur, est miserorum consolatio habere consortem in poenis, et similis similem sibi querit. Propterea hi duo mutuo se in malum consoventes, Deum non reverebantur, nec homines timebant.

† *Bertha*, (*Barta*, MS. Coll. Ed.) *nunc quoque Perth*.] De una eademque urbe haec plane habet auctor. At Hector Boethius, eumque sequutus Geo. Buchananns, urbem veterem Bertham deinceps penitus desertam, novamque aliam alio loco a rege Wilhelmo conditam, Perthumque a nobili viro Pertho, qui condendae urbis agros contulerat, appellatam fabulantur. Quin et Johannem regis filium lactentem, una cum nutrice, et aulicis viginti ac duodecim feminis, hac inundatione periisse: aliaque, vetustioribus scriptoribus ignota, fidenter tradunt. ‡ *Aumonth*, MSS. Cupr. et Perth. ¶ *Diruptus est mons*, lib. Dumblan.

† Verba uncinulis inclusa desiderantur in MS. Coll. Ed.

* *Plenitudine*, idem cod.

** *Enatare*, MSS. Cupr. et Perth.

CAP. LXXIII.

De aliis hoc anno incidentibus.

IPSO anno congregati sunt Parisius archiepiscopi et episcopi, ac ceteri prælati contra hæreticos Albigeneses, de hæresi Manichæorum; quæ cum nullâ prædicantium instantiâ posset extirpari, misit dominus Papa Innocentius tertius exercitum permaximum Christianorum, qui perfidos ad fidem converterent, vel illorum gladio errores punirent, sicut postea forte dicitur. Sed ut nunc sciatis duces illius belli: Fuerunt abbas Cisterciensis domini Papæ legatus, et episcopi quamplures, cum principibus multis quorum Deus corda tetigerat. Inter quos erat primus et præcipuus princeps nobilis et comes Simon de Rocheford, qui, contra regem Arragonum, in hæresim præfatam cum sua gente dilapsus, arma sumens, ipsum regem cum multis millibus suorum procedente tempore occidit. Quo in tempore Viellus de Mediana, vir nobilis ac strenuus, nunciavit regi Philippo Francorum, quoddam castrum esse firmatum in septentrionali latere minoris Britanniae, super mare, in excelsa rupe, cui nomen Guarplic, de quo facilis patebat transitus in Angliam: quod videlicet castrum armis et hominibus, ac victualibus et machinis, munierat Anglorum rex Johannes, ibique Anglicos inimicos regis Franciæ recipiebant castellani, et circumjacentem provinciam damnificabant. Rex itaque Philippus ob hoc apud Medontam exercitum congregavit, et castrum vi captum, atque fidelibus suis munitum, dicto Viello tradidit.

Hoc anno rex Scotiæ Wilhelmus magnum tenuit concilium apud Strivelyn, ubi interfuit frater ejus comes David de Huntyngdon, paulo post festum Sancti Michaëlis; ubi, petito ab optimatibus auxilio, pro pecunia regi Angliæ solvenda, promiserunt se daturus decem mille marcas, præter burghenses regni qui sex millia marcarum promiserunt, præter ecclesias, super quas nihil imponere præsumpserunt. Hoc anno obiit Jonathas episcopus Dumblanensis, et sepultus est apud Inchefrey*, ad novum locum, ubi comes Gilbertus de Stratherne canonicos posuerat, adductos de Scona, ubi tunc incepit fundare monasterium canonicorum. Qui divisit comitatum suum in tres æquales portiones, unam ecclesiæ et episcopo Dumblanensi, aliam Sancto Johanni Evangelistæ et canonicis de Insula Missarum, tertiam verò sibi et suis usibus et heredibus suis reservavit. Rex autem Wilhelmus eodem anno de Moravia rediens, ubi in natali perhendiaverat, in Garwiach apud Kintore gravi languens infirmitate decubabat, usque ad festum Sancti Matthæi Apostoli. Tandem Dei gratiâ convalescens, venit usque Forfar, et in partibus illis aliquamdiu conversatus est. Tempore hoc, totâ hieme maxima auræ asperitas fuit, ita ut pecudes et pecora † incredibili peste perirent: incepit enim circa festum Omnium Sanctorum, et usque ad Pascha perduravit, paucis aliquando diebus mediantibus, in quibus paululum aër serenatus aliquid, quamvis parum, attulit remedii.

* *Insulam Missarum*, Latino nomine, MS. Cupr. † *Animalia*, ibid.

CAP. LXXIV.

De tyrannide regis Johannis exercita in Hibernia, et de conquestu ejus.

Eodem anno rex Angliæ Johannes, collectâ multitudine exercitûs, post Pentecosten in manu valida Hiberniam adiit; ubi potentes quosdam, qui se sponte ei reddiderant, vinculatos inhumaniter incarceravit, et eorum munitiones et oppida destruxit aut occupavit. Quod ut comperit Hugo de Lascy, potentissimus Anglorum in Hibernia commorantium, qui ante aliquos annos, ut præmisimus, Johannem de Curcy dominum suum, proditoriè à suis deceptum, de terra illa expulerat, et eam violenter occupabat; timens circa se futuram similem regis iram et indignationem, quosdam de exercitu regis, tam milites quam alios, qui incautè terram ipsius navigio intraverant, persequens, in fugam convertit. Qui cum præcipitanter fugerent, et in naves se recipere conarentur, quidam ab insequentibus trucidati, alii pelago submersi sunt. Consulens igitur sibi Hugo, propriam quam occupabat terram maxima ex parte incendit, ne hostibus venientibus esset in refugium: munitionem etiam fortissimam, Crag-fergus nomine, certis suis militibus, et viris cordatis, victualibusque præmuniens, uxoremque suam in ea dimittens, filios suos secum ducens, eos apud Levenax in custodia domini illius terræ relinquens, ad Scotiam clanculò pervenit, tribus tantum militibus et paucis servientibus comitatus, apud Sanctum Andream in pace se recepit. Quod ut rex Angliæ audivit, jussit applicari ad muros oppidi et indefesse illud expugnari. Qui autem intra munitionem erant, videntes se principe suo destitui, et se posse resistere obsidentibus desperantes, post aliquot dies, patefactis januis castri, se et illud regi manciparunt: qui, recepto oppido, plures ex militibus et viris pugnatoribus conjecit in vincula, et Angliam transmisit captivos. Uxorem verò prædicti Hugonis, quam, per odium viri, illic didicit fuisse inclusam, cum aliis pluribus promiscui generis, qui imbelles fuerant, libertati donavit. Hugo autem, dum per aliquot dies apud S. Andream latuisset, audito tandem suorum infortunio, timens ne aliquando in manus regis Angliæ incideret, propter fœderis amicitiam inter regem Scotiæ et ipsum initam, navem ascendens abscessit, et transmarinas partes adiit. Nec multo post ejus decessum, venerunt usque ad S. Andream milites quidam exploratores, dictum Hugonem exquisitum: sed, eo non invento, spe frustrati, regressi sunt unde veniunt.

CAP. LXXV.

Quomodo Hibernici subjiciunt se regi Angliæ.

Postquam igitur terra Hugonis domino regi Angliæ penitus subjecta est, timentes reguli Hiberniæ impetus regis et indignationis tyrannidem, quibus se resistere non posse sciebant, sponte ad eum properantes, et filios suos obsides tradentes, se et terram suam ei subdiderunt. Interim autem, orta inter reges Angliæ et Walliæ novâ discordiâ, Galfridus filius Petri justiciarii Angliæ, collecto universo exercitu Angliæ qui

qui post regem remanserat, cum innumerabili multitudine pugnatorum confinia Walliæ adiit, habens secum plurimos rusticos cum ferris et securibus, ut, succiso nemore, viam pararent exercitui: sic enim acceperat in mandatis à rege. Tandem rex Angliæ applicuit die dominicâ ante festum S. Bartholomæi apud Pandrok, castellum quoddam super mare situm; ad cuius adventum rediit universus exercitus in Angliam, prostratis quibusdam inarmatis à Wallensibus, qui incautè progredientes inclusi sunt in angustiis viarum sagittati. Paulo post, apud Norhame, Alanus magnus dominus de Galwaya, constabularius regis Scotiæ, de voluntate et licentia domini sui regis, regi Angliæ Johanni pro terris spatiosis in Hibernia, quas ei contulerat, fecit homagium. Pro servitio enim suo, et servitio decem militum, dedit ei rex in terris feodum centum et sexaginta militum. Ad constabularii officium infra Scotiam hoc modo pervenit: Defuncto quodam Willelmo de Morville constabulario, successit ei Rotholandus dominus Galwidæ*, pater dicti Alani per matrimonium prius inter ipsum et sororem dicti Willelmi contractum, in hereditatem, eo quod filios non habuerat, datis septingentis marcis argenti regi Willelmo pro hereditate, sive confirmatione ejus, et honore constabulariæ supradictæ. Quo in anno, de mandato Papæ, Franci et catholici Minerbiam obsident et capiunt; daturque optio, ut qui voluerit hæresim abjurare liber recedat. Ibi circiter centum octoginta inventi sunt, qui potius comburi, quàm abjurare hæresim, elegerunt. Termæ castrum fortissimum obsidetur: ibi peregrinum, ramalia ferentem ad implenda fossata, quidam balista super signum crucis, quod in pectore gerebat, spiculo ferit, et spiculum, tanquam si super lapidem cecidisset, refilit: itaque peregrinus ad solum supinatus, sed mox confurgens, nullam vestis aut corporis læsionem percepit. Obseffi verò longâ obsidione fatigati, dum noctu fugiunt, ab excubiis intercepti, quotquot reperiuntur† gladiis obtruncantur.

Hoc etiam anno obiit apud Crawmund Richardus de Præbenda episcopus Dunkeldensis, circa Pascha, et apud insulam Æmoniam sepultus est. Et Walterus Prior Sancti Columbæ factus est abbas Sanctæ Crucis: cui successit in prioratu Michaël canonicus de Scona, et obiit anno sequenti; cui successit Simon, ejusdem S. Columbæ sub-prior.

CAP. LXXVI.

Quomodo rex Willelmus misit in Ros exercitum contra Macwillam.

ANNO Domini MCCXI. rex Scotiæ Willelmus misit exercitum infinitæ multitudinis, cum omnibus optimatibus regni sui, in Ros, contra Gothredum Macwillam; et ipse rex secutus est, ut potuit, inter nativitatem Sancti Johannis et autumnum. Quò dum perveniret, duo castella ædificavit, et totam terram Rossensem fere destruxit, et fautores dicti Gothredi, quotquot invenire potuit, cepit vel occidit. Ipse autem Gothredus semper regis exercitum declinavit. Sed interim, quotiescunque potuit, diebus ac noctibus exercitui regis clam insidiabatur, et prædas de terra domini regis abigebat. Tandem dominus

* Al. Galwallia.

† Al. recipiuntur.

rex electorum quatuor millia hominum de exercitu misit, ut ipsum Gothredum quærerent, ubi eum latere putabant. Quibus in campidoctores præfecit quatuor militares, comites videlicet Atholiæ et de Buchan, Malcolmun Morigrond, et Thomam de Londy ostiarium suum: qui pervenientes in quandam insulam, in qua ipse Gothredus victualia congregaverat, et thesauros suos inde asportaverat, cum Gothredicis congressi sunt; ubi utrinque ceciderunt interfecti multi; plures tamen ex parte rebellium: quorum qui remanserunt, ad proximum nemus et loca tutiora pro tempore declinârunt. Dominus autem rex, circa festum S. Michaëlis, rediens inde cum manu valida, Malcolmun comitem de Fyfe Moraviæ custodem dereliquit. Sed incontinenti, post regis recessum, dictus Gothredus obsessit unum de castris paulo ante per regem in Ros exstructis, et ingeniis paratis, cum jam capturus esset illud, timentes qui intus erant, sponte illud tradiderunt, ut vitam suam tantum salvarent. Hoc eis Gothredus concessit, et appposito igne castrum combussit. Quod cum audisset rex, irâ incanduit; sed propter hiemis asperitatem expeditionem distulit. Sed in sequenti æstate dominus Alexander, filius domini regis, de præcepto patris, paulo ante nativitatem Sancti Johannis, profectus est de Laudonia versus Ros, cum grandi exercitu: quem ipse rex post modicum subsequi cum alio terræ suæ exercitu disponebat. Interea Gothredus * Macwillam proditione suorum captus et vinculatus, ad Willelmum Cumyn comitem Buchaniæ, justiciarium domini regis, adductus est usque Moraviam: erat enim tunc temporis ipse custos Moraviæ; nam comes de Fyfe Malcolmus non multum ante venerat ad regem, cum ipso locuturus: justiciarius autem volens ipsum Gothredum vivum regi præsentari, pervenit usque Kyncardin. Ubi cum audisset voluntatem regis, scilicet quod nollet eum vivum videre, cum et ipse Gothredus jam penè defecisset, quia postquam captus fuerat refici victu renuit, decollatum et tractum per pedes suspenderunt. Qui Gothredus anno præcedenti circa Epiphaniam, de consilio, ut dicitur, thanorum de Ros, venit ad partes illas ex Hibernia, quæque obvia conculcans, et in plerisque locis regnum Scotiæ infestans.

CAP. LXXVII.

Johannes Walliam subjugavit, et concordiam cum Willelmo renovavit.

ANNO præcedenti, scilicet MCCXI. rex Angliæ Johannes duxit exercitum suum in Walliam, ubi exstruxit tria castella munitissima, et tam fortiter instabat pugnae, ut rex Walliæ, necessitate compulsus, veniens ad ipsum petitionibus ejus satisfaceret; et facto eidem homagio, teneret de cetero totam Walliam de eo. Castella tamen, quæ rex Johannes exstruxerat, in manu ipsius remanserunt. Quo in tempore conductum est inter reges Angliæ et Scotiæ convenire apud Dunelmum, pro firmiore asscurantia quàm prius inter regna perpetuò valitura. Et dehinc, per intermediantes, concordârunt apud Norhame habere concursum; ubi, præcipuâ et mellifluâ verborum facetiâ, affuit

* Gothredus filius Macwillam, edit. Hearnii.

regina Scotorum mediatrix; ubi dicti reges de mutua pace reglutinanda per interpositas, sunt aliàs, juraverunt personas, videlicet pro pace ut prius continuanda, et ultra hoc, quòd uterque alterum pro posse suo in quibuscunque justis querelis manuteneret; et qui superviveret, alterius heredem ut proprium filium tueretur, auxiliaretur, et in regnum vestiri conaretur. Quam quidem conventionem scriptis, sigillis regum et utriusque regni prælatorum ac optimatum, pro rege Angliæ dapifer suus Willelmus de Haretrud, et pro rege Scotiæ Alanus de Galweya constabularius Scotiæ, juramenta præstiterunt. Convenit et insuper ibidem, quòd infra sex annos rex Angliæ daret Alexandro filio regis Scotiæ talem et tantam dominam in uxorem, quòd sibi cederet ad complacentiam, et regno Scotiæ ad honorem. Hoc in anno Johannes Scot vocatus, Anglicus tamen natus, archidiaconus Sancti Andreæ et electus ejusdem, postulatus est ad episcopatum Dunkeldensem: de quo satis diffusè reperies suprà libro VI. cap. xxxv. ubi agitur de episcopis S. Andreæ. Willelmus de Bosco factus est cancellarius regis Scotiæ, Ecclesiâ Anglicanâ adhuc sub doloroso gemente interdicto, rex Angliæ fere omnes prælatos ejusdem exiliavit, et turpiter de regno effugavit. Postquam etiam omnes episcopatus et majores ecclesias rebus spoliaverat, minores etiam personas ecclesiasticas et eorum ecclesias, ac res ecclesiasticas, more rerum venalium, appretiatas, per ministros et confiscatores suos per totam Angliam ad hoc deputatos, quasi ad tuitionem regni, sed ad perditionem sui, infinitas pecunias sibi coacervavit: quia quomodo potuit prosperare, exsurgens contra Principem principum, et intercessores suos exulans et profligans?

CAP. LXXVIII.

Quomodo rex Angliæ fraudulenter voluit habuisse Alexandrum regis filium, ut perinde regnum Scotiæ sibi acquireret.

INterea cœpit rex Willelmus, senio et labore effractus, viribus destitui, et propter infirmitatis invaliditatem critica tempora observare. Unde, supra modum pacem et quietem regni desiderans, ultra vires pro sedandis discordiis, et justitia inter regnicolas observanda, ætati nequaquam parcens, anxie laborabat. Quod rex Angliæ Johannes intelligens, et non obstantibus pacis diversis tractatibus præhabitis, simulatè proposuit regnum Scotiæ, sicut et ante regna Hiberniæ et Walliæ conquieserat, suo subicere dominio, et perpetuè subicere servituti, sicut per signa evidentia postea apparebat. Nam anno sequenti, ut per reges perque nuncios diffinitum fuerat, pro indissolubili pace perpetuè confirmanda, ut rex Angliæ motu proprio prætenso allegabat, venit tertio ad Norham, insinuans regi Scotiæ, qui prius apud Neubotil lecto infirmitatis decubans, sed et veniendo, ad Anglorum regis insinuationem, usque Haddingtonam, ulterius procedere non poterat. Qui propterea, cum se per invaliditatem excusasset, remandavit rex Angliæ, ut mitteret ei filium suum unigenitum et heredem Alexandrum, promittens ei plurima, et, juxta priscam triplicem confederationem, potiora ei daturum. Qui hoc utique cum quorundam parti

U u u u u

regis

regis Angliæ faventium facere consilio disponderet, dissuasum est ei ab aliis; præstantiori usus consilio quibus in januis experta fuit fraus præconcepta, et in hujus rei testimonium occultata fides intellecta, rege quasi renitente, transitus principis ad regem Angliæ omnino est negatus, tum quia juvenis erat, et regni negotia ardua tractare, et regi Angliæ plura sciscitanti sufficienter nesciret respondere; tum quia militiam regis metuebant, ne, si penes seipsum filium et heredem regis Scotiæ, et per consequens regem, haberent; (quia, sicut leges testantur, filius regis rex appellari debeat, quamvis regnum non habeat) non ei de facili reditum suspicantur, etiamsi nihil aliud obstarat, donec Eustachius de Vessy, gener regis Scotiæ, in manus regis Angliæ redderetur: de quo postea dicemus. Sicque voto frustratus rex Angliæ, indignationem simulans, cum festinatione in Angliam reversus est, non ausus versus Scotiam insurgere, timens tam audaciam Scotorum, quam Wallensium et alienigenarum incursum, quam etiam suorum potentum et nobilium civilem discordiam, qui de facili sumptâ occasione, propter rebellionem sedi Apostolicæ contractam, si rex usque instaret, prælio suas injurias vindicarent. Considerans propterea rex Willelmus promissum regis Angliæ sibi in plerisque non impleri, unam filiarum suarum despondit comiti Boloniæ, priusquam fatis cessit. Eodem anno Willelmus Malevicinus S. Andree episcopus, de voluntate et licentia domini regis, transfretavit, patriam suam et parentes Gallias visitaturus; qui denuo ad partes rediens, sibi à domino Papa in legatione adjuncto Waltero Glasguensi episcopo, coacto apud Perth grandi concilio episcoporum, prælatorum et cleri Scotiæ, ac aliorum, ut moris est, de mandato domini regis statuum, ostenderunt omnibus voluntatem et mandatum domini nostri Papæ de itinere Hierosolymitano prædicando. Unde quamplures et innumerabiles per universam Scotiam, prædicatione dictorum episcoporum et eorum missorum, sive suffraganeorum, omnium ordinum religiosorum et clericorum secularium cruce signati sunt; pauci tamen de divitibus vel potentibus regni.

CAP. LXXIX.

De morte regis Willelmi.

ANNO Domini millesimo ducentesimo decimo quarto, rex felicissimus Willelmus, postquam de infirmitate sua convaluit, quâ apud Neubotil et Hadington aliquamdiu decubuit, profectus in Moraviam, ne aliquid usquam in regno impacatum relinqueret, pacem inivit cum comite de Caithnes, filiamque ipsius obsidem abducens, per Scotiam rediit in Laudoniam; et inde rediens per minutas dietas, cum magna non solum corporis debilitate, quam vitæ corporalis difficultate, vectus est ad Strivelyn locum suæ dissolutionis, sive propter aëris salubriorem consolationem, sive propter aliunde nescio qualem affectionem, præconceptum, utpote locus regalis et insignis marchialis sive marginalis, Scotiam et Britanniam intermedians sive connectens; sicut patet in circumferentia sigilli communis burgi regii de Strivelyn, in se sic habentis;

Continet

*Continet hoc in se nemus * castrum Strivilense :
Hic armis Bruti, hic stant Scoti cruce tuti.*

Ubi de die in diem viribus deficiens, et aliquamdiu languens, filio suo Alexandro ab episcopis, comitibus et baronibus in regem futurum commissio et recepto, rebus excessit humanis, plenus dierum et senectute bona; demandans suis familiaribus, executoribus et ballivis, de universis debitis et servitiis plenè singula singulis reddendis; cum perfecta devotione, interna compunctione, pura confessione, et aliorum sacramentorum catholica perceptione, regno optatâ pace stabilito, feliciter in Domino obdormivit, pridie Nonas Decembris, feriâ quintâ, circa tertiam noctis horam, anno Domini supradictò, regni quoque quadragesimo nono †, ætatis verò suæ septuagesimo quinto. De quo hujusmodi metra titulantur :

*Flos regum, regnique decor, decus omne virorum,
Willelmus cælum rex pius ingreditur.
Annis in regno jam quinquaginta peractis,
In Strivelino mortuus ille fuit.
Pridie rex obiit Nonas, in pace, Decembris,
Qui Badocensi conditur almus humo.
Nunc agitur regnum facientis regia jura
Regis Alexandri, militis egregii.*

Ut autem dilectus Deo et hominibus, cujus memoria in benedictione censebitur, patet in hoc, quòd quondam venerabiles patres Jocelinus episcopus Glasguensis, Arnoldus et Osbertus Melrosensis et Kalcoensis abbates, cum aliis viris honestis, in ambassiata pro negotiis regis et regni Romam profecti sunt; quibus prudenter peractis, sani et hilares ad sua redierunt. Lucius verò Papa, famam regis Willelmi audiens, zelum Dei, ut concepit, habentis, regnique sui leges magno cum labore observantis, per ambassatores regios ad curiam accedentes, sed et nunc per Apostolicos nuncios de curia revertentes, rosam auream pretiosam miro artificio insculptam, in sceptro etiam, sive virga aurea, erectam, orthodoxo sibi et catholicæ ecclesiæ filio regi Willelmo, cum paterna benedictione, transmisit.

In antiquo reperi scripto ‡, quòd rex Willelmus A. D. MCLXXXIII. dedit filiam suam, quam genuerat ex filia Roberti Avenel, Roberto de Brois, cum magno honore. Sed quis fuit iste Robertus, non plus reperi de eo. Et anno sequenti dedit aliam filiam suam, Adam nomine, Patricio comiti Laodensi. Et anno Domini MCXCI. mortuo dicto Roberto de Brois, dedit filiam suam Isabellam, quæ erat uxor ipsius Roberti Brois, Roberto de Ros in uxorem, apud Hadington. Et reperi scriptum, quòd quidam mirabilis magus, perstringens arte suâ diabolicâ oculos intuentium, semel in præsentia regis Willelmi jactita-

* Pontem, MSS. Coll. Edinb. et D. G. M. † XLIX. et ultra, MSS. Coll. Edinb. et Harl. et in metro sequenti, filii sui tempore scripto, quinquaginta annos peregrisse dicitur; cum revera annum regni XLIX. haud compleverit, ut conferenti cap. x. h. lib. facile patebit. Porro auctor Chron. Mailr. eundem anno ætatis suæ LXXII. obiisse scribit. ‡ Antiquum illud scriptum fuisse videtur Chronicon Mailrossense, è quo hæc eadem dedit auctor supra, cap. 33. et 56.

bat se arte suâ mirabilia ostensurum. Ad spectaculum innumera multitudo congregata affuit: ibi quidam religiosus, qui evangelium, sciz. *In principio erat verbum*, submissâ voce dicens, in arte nihil profecit, sed cum maxima confusione à regno exulat. Unde et rex proclamari fecit, hujusmodi maleficos nusquam talia in regno præsumere attemptare.

EXPLICIT LIBER OCTAVUS.

SOLI DEO

Honor et gloria per infinita secula. AMEN.